

EGYESÜLT ERŐVEL

A MAGYAR KÖNYVNYOMDÁSZOK ÖTVENÉVI SZAKSZERVEZETI TEVÉKENYSÉGÉNEK TÖRTÉNETE

**MEGBIZÁSBÓL IRTA
NOVITZKY N. LÁSZLÓ**

**ÖTVENÉVI FENNÁLLÁSA ALKALMÁBÓL KIADJA A MAGYARORSZÁGI
KÖNYVNYOMDÁSZOK ÉS BETÜÖNTŐK SEGÉLYZŐ-EGYESÜLETE**

**VILÁGOSSÁG KÖNYVNYOMDA RT.
BUDAPEST, VIII, CONTI-UTCA 4. SZ.**

TARTALOM

Előszó

Történelmi bevezetés

A könyvnyomtatás

A könyvnyomtatók szociális viszonyai kezdettől a XIX. század első feléig

A magyarországi könyvnyomtatók helyzete a XIX. század közepéig

A magyar könyvnyomtatás uttorői. – A segédek anyagi és társadalmi helyzete a XVIII–XIX. században. – Cenzura. – Technika. – Az 1848. évi események.

A szervezkedés útján

Az 1848. évi árszabálymozgalom

Egyesülési törekvések

A pesti nyomdászok első segélyző egyesülete. – Vidéki nyomdászegyesületek

Nehéz idők

Az 1861. évi budapesti árszabálymozgalom

A segélyző-egyesületünk, „A pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyző egylet” megalakítása

A haladás útján

A „Gutenberg”. – Az önképző-egyesület megalakítása

Ujabb események

Az önképző-egylet és az anyagi érdekek megvédése. – A tervezett koalíció

Itt Lassalle – amott Schulze

Egy vereség

Az 1870. évi nagy sztrájk

Összetartással előre!

A segélyző-egyesület. – A Typographia. – Az önképző-egylet és az országgyűléshez intézett újabb kérvény

Az I. és II. osztrák-magyar nyomdászkongresszus. A magyar nyomdászsövetség eszméje

A III. és IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus

A segélyző- és az önképző-egylet. – Az egyesítési indítvány. – Kerületi egyesületek szervezése

A kilencórás munkaidőért vívott harc

A Typographia iránya. – Az V. közös kongresszus Brünben. – A segélyző-egylet és az egyesítésre vonatkozó indítvány

Az utolsó közös kongresszus. Az osztrák-magyar nyomdászsövetség eszméjének elejtése

Új utakon. – Kisebbségek mozgalmak. – 400 éves forduló. – Az alapszabályok ügye. – A vidék

Újabb kérvény az országgyűléshez

Az új alapszabály és a tagok elégedetlensége

Az összegylet

Az első magyar nyomdászkongresszus

Újabb alapszabálymódosítás

A lapszedők és a hétfői lapok. – Újabb árszabálymozgalom

A II. magyar nyomdászkongresszus

Magyarosítási mozgalom

A hírlapszedők és a vasárnapi munkaszünet

Egyesült erővel

A budapesti nyomdászegyesület országosítása

Szervezési munkálatok. – A IV. magyar nyomdászkongresszus és 25 éves jubileum

Az 1885. évi árszabálymozgalom

A vidéki nyomdászok ébredése. – A szerkesztő függetlenítésére irányuló mozgalom

A szövetkezeti nyomda

Kérvény a vasárnapi munkaszünet érdekében

Az V. magyar nyomdászkongresszus

Az 1890. évi árszabálymozgalom

Az első májusi ünnep és a nyomdászok. – Nemzetközi nyomdászkongresszusok

Az árszabályközösség

Parciális mozgalmak. – Az 1895–96. évi budapesti és az 1897. évi vidéki bérmozgalom. – Az árszabályközösség

Az 1895–96. évi árszabálymozgalom

A pártok kibékülése. – Hatósági üldöztetések

A fővárosi árszabály meghosszabbítása. – A vidéki mozgalom

Az önképző-osztályok 1891. évi temesvári kongresszusa

A VI. magyar nyomdászkongresszus

A debreceni VII. magyar nyomdászkongresszus

Uj utakon előre!

Az egyesület autonómiájának felfüggesztése

A segélyező-egyesület 1890–1901-ig

A szakegyesület

A IV. és V. nemzetközi nyomdászkongresszus

A Gutenberg-Otthon

Az abbaziai üdülöház

A tanoncgyazdálkodás elleni akció

A Pesti Hirlap ügye. – A vidéki árszabályközösség

A fővárosi árszabály

A politikai sztrájk. – Ujabb vidéki árszabálymozgalom

A hétfő reggeli lapok beszüntetése. – 1907 október 10. – Nyomtatvány-árszabályzat

A nyomdászok az egyesületi jog elkobzása ellen

A betüöntők mozgalma. – A szabad szervezet. – Az új vidéki árszabály

Az 1910. évi budapesti árszabályközösség

Szakirodalom és szakoktatás

Testvéregyesületek

A segélyező-egyesület 1902-től 1911-ig

Végszó

Az egyesület tisztikara 1862–1912

Statisztikai rész

Előszó

Midőn az 1908 július 6-iki választmányi ülés elhatározta az egyesület ötvenévi fennállásának megünneplését, ugyanekkor egy Krausz Soma, Peidl Gyula, Rothenstein Mór, Lerner Dezső, Pollák Simon, Stösser Adolf¹, Zaka Lajos és Novitzky N. László kollégákból álló bizottságot választott oly célból, hogy az az egyesület történetének megírásáról gondoskodjék.

Az 1909. évi közgyűlésen, mely az előbbi bizottságot megerősítette és a jubileumi munka kiadásához hozzájárult, pótlólag még Preusz Mór kolléga választotta a bizottságba.

1887-ben Zaka Lajos kolléga az egyesület megbízásából egy kisebb füzetben már megírta az egyesület huszonötéves történetét, melyben a rendelkezésére álló kevés adat alapján elismerésre méltó buzgalommal iparkodott a nehéz feladatnak megfelelni.

A bizottság az egyesülethez és a magyarországi nyomdászszervezethez méltó monumentális munkában óhajtott az elmúlt ötven év történetét megörökíttetni.

A bizottság 1910-ben megállapítván az irandó mű terjedelmét és nagyságát, annak megírásával Peidl Gyula kollégát és alulirottat bizta meg. A későbbi üléseken a bizottság hozzájárult az előterjesztett programhoz és határozott a technikai kiállítás dolgában.

Részemről örömmel fogadtam el ezt a fontos és megtisztelő megbízást, ámbár már előre tisztában voltam azokkal a nehézségekkel, melyekkel később a munka megírásánál meg kellett küzdenem. De úgy gondoltam, hogy 1911. évi december haváig feltétlenül elkészülök az elvállalt résszel.

Itt meg kell említenem, hogy Peidl Gyula kollégám, akire a szakszervezkedés történetének megírása hárult volna, e megbízatról 1911 nyarán, nagy elfoglaltsága következtében, lemondott. Ez, valamint egyéb váratlan dolgok annyira hátráltatták munkámat, hogy 1911-től csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudtam ama határozatnak megfelelni, hogy a munka 1912 szeptember végéig teljesen készen legyen. Az adatokat, melyeket előzőleg gyűjtöttem és részben már rendeztem, újra ki kellett egészítenem, ami újra hosszabb időt vett igénybe. Amit már előre sejtettem, amikor az egyesület történetének megírásáról volt szó, arról munkám adatgyűjtésénél keserves tapasztalatokat szereztem. Attól eltekintve, hogy a könyvek és jegyzőkönyvek egy része hiányzott és a bejegyzések legtöbbször csak lakonikus rövidségeik és sokszor érthetetlenek; évszámokkal évtizedekre, aláírásokkal néha évekre visszamenőleg sem találkoztam. Régi, jó elődeink az ilyen bagatell dolgokra úgy látszik nem nagy súlyt fektettek és a jegyzőkönyveket bizony nagyon sokszor egy lélek sem tartotta érdemesnek aláírni.

Ily körülmények között, 1869-től kezdve, nagyrészt a mi jó öreg Typographiánk szűkszavu krónikáira voltam utalva; a lap 43 évfolyamának átböngészése erős próbára tette türelmemet és – szemeimet; az 1868-ig terjedő időre vonatkozó adatokat pedig a külföldi szaklapokból szereztem be, melyeket a berlini nyomdászegyesület elutasító határozata után a Niederösterreichischer Buchdrucker- und Schriftgießerverein elnöksége lekötő előzékenységgel bocsátott rendelkezésemre. Azt mondanom sem kell, hogy ezeken kívül tömérdek más adatra volt szükségem, melyeket nagyrészt a Nemzeti Múzeum könyvtárában gyűjtöttem.

A munka megírására történt megbízás után Peidl kollégámmal a Typographiában egy felhívást tettünk közzé, melyben arra kértük a kollégákat, hogy a munka megírásában egyes

¹ Stösser Adolf kolléga 1910 március hónapban meghalt. Az illető fontos pozíciókat töltött be az egyesületben; több ízben volt választmányi tag és több évig a „Gutenberg” szerkesztője.

nyomtatványok, alapszabályok és más, az egyesületi vagy a szakszervezeti mozgalom történetére vonatkozó nyomtatványok beküldésével támogassanak. A felhívásnak azonban nem volt eredménye; kaptam ugyan egy újabb időből származó körlevélgyűjteményt, ezeket azonban – mivel nagyrészt személyeskedő természetű szöveget tartalmaztak – nem használhattam fel. Ha magam nem gondoskodtam volna jó előre egyes dolgok összegyűjtéséről, melyek nagyrésztét másfél évtized előtt a szemétből kapartam ki, akkor még egy alapszabály sem állott volna rendelkezésemre.

Mivel becsvágyamat képezte az egyesület történetének megírása, nem rettentem vissza ezen elém került akadályoktól. Hogy az elvállalt feladatot miként oldottam meg, azt a kollégák ítéletére bízom. A történetírót, amikor alig egy-két évtized alatt lezajlott események objektív leírására van utalva, ugyyszólván lehetetlen problémák elé állítja az a helyzet, midőn még élő és szereplő egyéniségek működéséről vagy új intézményekről kell véleményt mondania.

Ha ebben a tekintetben esetleg nem elégittem volna ki az ezen munkához fűzött várakozásokat, szolgáljon mentségemül, hogy a pártatlan objektivitás szemmeltartásával másként nem cselekedhettem.

Ami ezen munka beosztását illeti, ennél az annakidején általam előterjesztett programhoz alkalmazkodtam; ha elődeink nem iparkodtak volna mindent megsemmisíteni, amiben náluk nagy része volt az indolenciának, nálunk pedig a hatósági üldöztetéseknek, akkor feladatomat valószínűen könnyebben és talán jobban oldhattam volna meg. Ezen okulva, örökittem meg e munkámban minden oly dolgot, mely a jövő, sőt a jelen történetírójára nézve is igen fontos adatot képez. Azért reprodukáltam egyes dolgokat, melyek a mozgalomra vagy az egyesületre vonatkozólag fontossággal bírnak, mert magamon tapasztalhattam, hogy milyen nagy szüksége van ezekre annak, aki majdan a jelenkor munkásmozgalmainak történetét fogja megírni; mert ötven év alatt az idő vasfoga vagy egyéb körülmény – amiről most alkalmam volt meggyőződni – rendszerint mindent megsemmisít.

Ezek előrebocsátása után pedig őszinte köszönetet mondok a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egyesülete tisztelt választmányának, hogy határozata folytán ez a könyv napvilágot láthatott.

A kollégákat pedig arra kérem, fogadják szívesen ezt a könyvet, melyben az immár hatalmas magyarországi nyomdász-szervezet gazdasági küzdelmeit, humanitárius és művelődési törekvéseit iparkodtam megörökíteni és töltse be valójukat az a büszke öntudat, hogy ezeket az óriási eredményeket tisztán önerőnkől, az egyesülés és összetartás hatalmával sikerült kivivnunk.

Budapest, 1912 szeptember 12.

Novitzky N. László.

Történelmi bevezetés

A könyvnyomtatás

Az összes találmányok között, melyeket eddig az emberi elme létrehozott, kétségen kívül a könyvnyomtatás a legzseniálisabb. E találmány nélkül – mely az addig elzárt, csak a kiváltságosak részére hozzáférhető tudományt közkinccsá tette – még talán ma is ott tartanánk, ahol az emberiség műveltség és felvilágosodás dolgában a XIV. században tartott.

Pedig a XIV. század műveltség tekintetében már erősen kimagaslott az előző századok felett, de nem állottak rendelkezésére ama művelődési eszközök, melyek révén tudását gyarapíthatta s a tudományt fejleszthette volna.

Ha a művelődéstörténet egyes korszakait tanulmányozzuk, azt látjuk, hogy az ember az életviszonyok, kíváncsiság és a tudásvágy által sarkalva, fokozatosan jött a rajz- és az írástudomány ideájára.

Az írást elválaszthatatlan kapocs köti össze a könyv és a könyvnyomtatás történetével; írás nélkül az emberi elme épp oly kevésbé alkotott volna könyvet, mint enélkül könyvnyomtatást.

Az ősember, kezdetleges művelődésének bölcsőkorában, mikor az írás mesterségét még nem ismerte, primitív műveltségi állapotához mért eszközökkel iparkodott az élet fontosabb eseményeit megörökíteni. Az ősember köre és állati csontokra véste primitív rajzait s csak miután fokozatosan eljutott a gondolatainak megörökítéséhez szükséges írásjelek ismeretéhez, kezdett ezen írásjelek karakterének megfelelő íróanyagot használni.

Az írásmódok kialakulásának évezredekre szóló történetéből csak azt tudjuk, hogy a jelenlegi ábécé a képirás, szóírás és a szótagírásból fejlődött ki. Ennek a fejlődésnek megfelelően változott az az anyag is, melyre e korszakok népei gondolataikat feljegyezték. A képirás, jelképes írás, szó- és szótagírás idomait alakjuknál fogva kő-, fa- és érclapokra vésték; a betűírás elterjedésével és fejlődésével módosult az ezen írásmódhoz használt anyag is s az állati és növényi alkatrészek helyét a műveltség terjedésével a papirusz és pergamen után a papír foglalta el.

Évszázadok munkája kellett ahhoz, hogy a kő-, tégl- és érclapok helyét a könyv foglalja el; a könyv, mely kezdetben egy hosszú papír- vagy pergamentekercsből állott, papiruszra vagy pergamenre íratott vagy másoltatott és sokszor csak több évi türelmes munka árán jött létre, hogy azután egyes kiváltságosak féltett kincsét képezze, kik egész falvakat adtak érte cserébe. A könyv értéke a műveltség és a tudmányszomj terjedésével egyre növekedett; így jött létre a nagy kereslet folytán a könyvmásoló ipar, mely a rómaiaknál és a görögöknél hatalmas fejlődésnek indulva, a római birodalom bukásával végleg megszűnt, hogy sok századdal később a zárdákban levő barátok időtöltéséül szolgáljon.

A könyv a középkorban azonban nem a tudást terjesztette. A biblia és a vallásos iratok szolgáltak ebben a korban az emberiség művelődésére; más tudományágakat ekkor még nem ismertek. A nép ekkor még „ördögös mesterségnek” tartotta az előle gondosan elzárt írás és olvasás tudományát, melynek titkát csak igen kevesen ismerték. A barátok időtöltéséből néha egész emberöltőig dolgoztak egy-egy misekönyvön s bigott vallási rajongásukkal ezt a foglalkozást művészetté fejlesztették. Így jöttek létre a művészies, kézi festésű (miniatűr) vallásos tartalmu könyvek, melyek azután vagyont érő könyvtáblákba kötöttetek.

A barátoknak azonban a XIII. században versenytársaik támadtak a világi könyvmásolóknak, kik kezdetben az egyetemek felügyelete alatt, később ipari céhekbe tömörülve üzték foglalkozásukat. Ezek nemcsak művészies munkákat készítettek, hanem egyuttal elősegítették a könyvek árának a leszállítását és terjesztését.

A könyvmásoló-ipar virágzása és a könyvnyomtatás feltalálása közé esik egy átmeneti iparág, a formametszés. A formametszést a kínaiak ismeretlen időktől fogva kultiválták és a rómaiak az abc tanításánál szétszedhető elefántcsont-betűket használtak. A formametsző sablonnal dolgozott s a rajzot is a papírlapra sokszorosította. Később érc- és falemezre vészték a képet és a hozzá tartozó rövid szöveget, melyről a levélnyomók simitással lenyomatokat készítettek. A képet a levélfestő kifestette. Kezdetben csak a papír egyik oldalára nyomták a képet (kártyákat) és szöveget, később a vallásos tartalmu egyes papírlapokat hátlapjukkal együvé ragasztották. Ezeket a lapokat azután bekötötték s könyv lett belőlük. Ez tehát már nem írott könyv volt, mert technikai sokszorosítás útján készült. Ez még azonban korántsem volt könyvnyomtatás, de az bizonyos, hogy az adta az eszmét a mozgatható ércbetűkkel való nyomás feltalálásához.

A fatábláról való nyomásnál a rajzot a falemezre patron útján vitték át; ezáltal nemcsak óriási időt takarítottak meg, mert nem kellett minden egyes fatáblára ugyanazon szöveget újra nagy fáradsággal előrajzolni, hanem a betűk egyenlő formáját és a nyomás tisztaságát is biztosították. Kezdetben barnára festett keményítővel, később korom- és olajból készült festékkel, nedvesített papírra, simítóval végezték a sokszorosítást. Ez az eljárás azonban hosszadalmas volt, ámbár később az ugynevezett blokk-könyveket, melyeknél háttal összeragasztott papírlapokból állott a könyv, valószínűen mechanikai uton, tehát préssel sokszorosíthatták.

A fatáblákra való nyomást már csak egy lépés választotta el a könyvnyomtatástól. És mégis majdnem másfél század kellett ahhoz, hogy egy lángelme feltalálja a könyvnyomtatást, hogy ez azután örök időken át hirdethesse a szellemi haladás örökkévalóságát, az eszmék szabadságát és Gutenberg dicsőségét.

A XV. században fokozottabb művelődési törekvések kezdenek érvényesülni. A könyvgyűjtés – bár akkor még majdnem teljesen teológiai és scholasztikus könyvek forogtak közkézen – divattá válik s a tanulási vágy kielégítésére egyre-másra alakulnak az új egyetemek.

E törekvéseket kedvezően befolyásolta a rongyból gyártott papír tökéletesítése és elterjedése. A rongyból készült papír olcsóbbá tette a sokszorosított munkák árát s lassanként kiszorította a drága és mechanikai sokszorosításra kevésbé alkalmas pergament.

A könyvnyomtatás feltalálásának rendkívül nagy jelentősége kétségen kívül az öntött és szedhető betűk és a könyvsajtó ideájában nyer kifejezést. Ez a fényes eszme Gutenberg zseniális találmányát örök időkre minden más találmány fölé helyezi.

A könyvnyomtatás feltalálásának dicsőségéért 12 „feltaláló” és 16 város versengett. A hollandusok *Coster* Lőrinc Janszoon (meghalt 1440-ben) harlemi polgárnak vindikálták a könyvnyomtatás feltalálásának dicsőségét, ki szerintük már Gutenberg előtt ismerte a szétszedhető betűk technikáját s kinek Harlemben szobrot is emeltek.²

² Adrian de Jonghe hollandi orvos 1588-ban Harlemben megjelent könyvében *Janszoon* Lőrinc harlemi custost teszi meg a könyvnyomtatás feltalálójának. Custos-Küsterből lett *Costernek* elnevezve a történelemben, mely szó egyházfit jelent. De Jonghe szerint Janszoon-Coster 1440-ben találta fel a könyvnyomtatást, melynek ideájára a közeli erdő egyik fájába bevéssett és időközben kidomborodott két betű vezette.

Az olaszok a Velence melletti Feltreben élt Pamfilio Castaldit tették meg a könyvnyomtatás feltalálójává, ki szerintük Fustnak, Gutenberg későbbi társának a betűvésésben tanítómestere volt s aki 1456-ban Mainzba visszatérve, ott 1457-ben nyomta ki az első szétszedhető betűkkel készült zsoltárt. Castaldinak is szobrot emeltek 1868-ban Feltreben.

Az tény, és ezt az eddigi tudományos kutatások is bizonyítják, miszerint a mechanikailag sokszorosított könyvek (Donáták) a XV. században a Rajna mentén Hollandiában, Flandriában már forgalomban voltak s Brüggeben a XV. század elején már céhekben csoportosultak mindazon ipari foglalkozások művelői, kik könyvek előállításával és festésével foglalkoztak s így nem lehetetlen, hogy már Harlemben is Gutenberg előtt nyomtak falapokról könyveket s az előbb említetteket is ilyeneknek kell tekintenünk.

Kísérletekkel máshol is foglalkoztak s így Coster sem lehetett oly költött személyiség, mint aminőnek őt Dr. von Der Linde³ nagyszabásu munkájában elének állítja.

A falapokról papírra és pergamenre való nyomás a XIV. században veszi kezdetét s a kartonnyomás a XV. században főként Hollandiában virágzott.

A tudományos kutatás hitelesen megállapította, hogy a könyvnyomtatás a Rajna mentén látott napvilágot s feltalálója Gutenberg János volt. Gutenberg 1400 táján született Mainzban. 1420-ban Mainzból elköltözött s 1434–45-ben Strassburgban találkoztunk nevével, hol „titkos mesterségek” elsajátításával foglalkozott s 1438-ban tükrök készítésére társulatot alapított; itt kísérletezett a Sahspach Konrád esztergályos által készített fasajtóval. 1444-ben ismét Mainzba tért vissza s ott 1450-ben Fust gazdag aranyművessel, ki pénzzel és technikai készségével támogatta, társas viszonyba lépett. Ekkor Gutenberg már tökéletesen ura volt találmányának és az élelmes Fust is tisztában volt e találmány nagy horderejével, midőn 1600 arany forintot adott annak kiviteléhez.

Gutenberg találmányának koronáját a kölyübe vésett betűnek anyamatriccá való kidolgozása és a betűk egy magasságra és méretre való megöntése képezte. Gutenberget pecsétgyűrűje vezethette arra a gondolatra, hogy a betűket egyenként kivésse. Ezen hosszadalmas és fárasztó kísérletezés alkalmával jöhetett rá ezen eljárás költséges voltára, mely őt a betűk egyenként való megöntésének ideájára vezethette.

A kedvező kilátásokkal kecsegtető találmány társtulajdonosa, Fust arra törekedett, hogy a vagyontalan Gutenberget kinullázhassa, mire nemsokára kedvező alkalom kínálkozott.

1452 táján egy Schöffer Péter nevű szépiró és illuminátor érkezett Mainzba, kit oly célból hozatott oda Fust, hogy nekik az öntendő betűkhöz mintákat készítsen. Schöffer 1449-ben Párisban az egyetemen működött s ott a hirnevesebb szépirók és illuminátorok közé sorozták. Schöfferben az élelmes és okos Fust rögtön felismerte a talentumot; az általa vésett betűk szépség tekintetében tulszárnyalták a Gutenberg által vésetteket. Fust tehát arra törekedett, hogy Gutenberget, miután ő az eljárás titkába már teljesen be volt avatva, könnyű szerrel eltávolíthassa. Erre talált is alkalmat. Az annak idején Gutenbergnek adott kamatmentes kölcsön után kamatot követelt. Perre kerülve sor (1455-ben), Gutenberg peresztes lett s vagyona, nyomdája a már kész iverekkel együtt Fust tulajdonába ment át.

1454–57-ben Gutenberg Humery városi tanácsos támogatásával egy új nyomdát rendezett be. Schöffer közben feleségül vette Fust leányát Krisztinát s önállóan folytatta a könyvnyomtatást.

Gutenberg első nyomtatványai 1454–55 között kerültek ki. Bünbocsánati levelek, „Eine Mahnung der Christenheit wider die Türken” című füzet. 1456-ban 42 soros, azután a 36

³ Dr. Ant. von Der Linde: Geschichte der Erfindung der Buchdruckerkunst. Berlin, 1886. I–III.

soros bibliák. Utolsó eddig ismert műve a Catholikon című latin grammatika és szótár, mely 1460-ban került ki Gutenberg nyomdájából. A 42 soros bibliából körülbelül 100 példányt nyomott Gutenberg. Jelenleg 31 példány ismeretes; ebből 10 pergamenre, 21 papírosra van nyomva. Gutenberg 1468-ban mint Nassaui Adolf udvarának tagja Mainzban halt meg.

Fust és Schöffer 1454-ben új nyomdát létesített és első nyomtatványuk a 42-soros biblia 1456-ban, a zsoltár 1457-ben került ki sajtójuk alól. Utolsó műve a mainzi 48-soros biblia 1462 augusztus 14-én került ki sajtója alól. Az 1457-iki mainzi zsoltárból csak 12–15 példányt nyomott Schöffer és így érthető, hogy ezek óriási értéket képviselnek. A berlini könyvtár annak idején 7000 márkáért vett egy példányt, mely ma 200.000 márka értékű; a bécsi udvari könyvtárban levő még értékesebb.

1462-ben Nassaui Adolf elfoglalván Mainzot, a város nagyrésztét felgyújtatta, mely alkalommal Fust és Schöffer nyomdája is tönkre ment. Segédek elszéledvén, a szélrózsza minden irányában meghonosították a könyvnyomtatást. Basel, Köln (hol Caxton William, az első angolországi könyvnyomtató tanulta meg a könyvnyomtatást 1471-ben), Augsburg, Bamberg, Strassburg városokban még Gutenberg életében létesítettek nyomdákat. Így Hans Ulrich vagy Ulrichus Gallus, Sweynheim és Pannartz 1464-ben Rómába, Johann von Speier 1469-ben, Jenson Miklós⁴ 1470-ben Velencébe, Mentell Strassburgba ment, hol 1466-ban került ki nyomdájából a biblia. A kötelező eskü alól, melyet annak idején Mainzban tettek, feloldva érezvén magukat, az új művészet anyagi előnyeinek kihasználásához fogtak. 1462–1514-ig 212 városban alakultak nyomdák Európában. Ezzel egyidejűleg a nyomtatási technika is fejlődésnek indul. Schöffer az ívszámot és a ritkitott szedést, Ulrich a lapjelzést, Jenson a 8° alakot hozzák alkalmazásba; ezt követi az örsz, az ívjelzés s a különböző metszésű betűk alkalmazása.

Magyarországban az első, vagyis a budai könyvnyomdát 1472–73-ban állította fel Hess András, kit Karai László, Mátyás király alkancellárja Velencéből hívott Budára, 2000 ezüst forintot fordítván a nyomtatóműhely berendezésére. A nyomda termékei közül csak kettő maradt az utókorra, ugymint a Magni Basilii de legendis poetis és a Chronica Hungarorum vagy Chronicon Budense. Mindkét nyomtatvány 1473-ban jelent meg, s ezekkel a budai nyomdának végképp nyoma veszett; a második magyarországi könyvnyomtató műhely 1537 körül állított fel Ujszigeten, Sárvár mellett, Abádi Benedek, Krakóból bevándorolt könyvnyomtató által. Ez a nyomda 1541-ben szintén beszüntette működését s 1558-ig, midőn Huszár Gál ref. pap vándornyomdájával, mely Magyaróváron, majd Debrecenben, később pedig Pápán (1577) újra felbukkan, ismét szünetelt a könyvnyomtatás Magyarországon. Erdélyben már jóval előbb tért hódított az új találmány. Szebenben 1529-ben, Brassóban 1535-ben, Kolozsvárt 1550-ben állítottak könyvnyomtató műhelyeket.⁵

⁴ Jenson Miklós a párisi királyi pénzverő-intézet vésnöke volt, hol Fust és Schöffer 1458-ban könyvesbolttal bírt. A könyvesbolt révén terjedt el a híre annak, hogy Mainzban egy Gutenberg nevű nemes polgár (chevalier) feltalálta a mozgatható ércbetűkkel való könyvnyomtatást. VII. Károly nemsokára ezután (1458) Mainzba küldte Jenson, hogy ott a művészetet megtanulja. Jenson VII. Károly elhalálása után Velencében állított könyvnyomtató műhelyt.

⁵ A magyar állam területén a következő sorrendben hódított tért a könyvnyomtatás: Buda 1473, Zengg 1499, Zágráb 1520, Fiume 1531, Brassó 1535, Ujsziget 1537, Kolozsvár 1550, Magyaróvár 1558, Debrecen 1561, Nagyvárád 1565 stb. – A XVI. században 26 nyomdászváros volt Magyarországon (az erdélyi unió nélkül), a XVII. században 39. Az akkori nyomdászvárosok: Detrekő, Rárbok, Komjáti, Ujsziget, Monyorókerék, Nedelic, Németkeresztur, Németujvár, Semte, Németlövő, Vizsoly, Csepreg, Loréom, Somorja, Tejfal, Puchó stb. közül ma már egy sem bír nyomdával. Ezen könyvnyomtatók nagyrésze különben csak vándor nyomdász volt.

Gutenberg találmányának azonban még két segítő eszközre volt szüksége, hogy óriási kulturális feladatának teljesen megfelelhessen, mert a kézi sajtón való lassu és kezdetleges sokszorosítási mód nem volt arra alkalmas, hogy a szárnyra eresztett gondolat mindenkihez és mindenüvé gyorsan eljuthasson és mindenki részére hozzáférhetővé váljék. E két találmány: a géppapirgyártás és a könyvnyomtató gyorssajtó. A papirgyártó gépet Robert Louis⁶ francia papirgyártó találta fel 1799-ben, ezt követte a König Frigyes német technikus⁷ által 1810-ben konstruált gyorssajtó. E két fontos találmány tette lehetővé a szellemi kincsek népszerűsítését s a könyvnyomtatási technika és a sokszorosítási iparágak óriási fejlődését a kezdetleges fakönyvnyomtató sajtótól az ujságy nyomó gépkolosszusokig s a kézi szedéstől a raffinált konstrukciójú szedőgépekig.

A könyvnyomtatók szociális viszonyai kezdettől a XIX. század első feléig

Az első könyvnyomtatók, mint már az előző fejezetben felemlítettem, a könyvfestőkből, formametszőkből és a szépirókból, illetve könyvmásolókból rekrutálódtak. A könyvnyomtatás első évtizedeiben tehát még nem is volt valami szorosabb kapcsolat azok között, akik ezen új, jövedelmező foglalkozásra adták magukat. A nyomdászok a XVI. századig, mikor az erős szellemi áradat az ő előjogaikból is elvett egyet-mást, teljesen ignorálták a többi ipari foglalkozásokat.

A nyomdászat „szabad művészet”-nek tekintett s így a nyomdatulajdonosok sem voltak kötelesek valamely rokonszakhalmi céh kötelékébe belépni. A régi nyomdász tulsokat adott az ő „művész” voltára s nem szívesen hasonlította magát egyéb mesteremberekhez. Ez a szakmai gög a nyomdász kiváltságos helyzetéből formálódott ki. A könyvnyomtatás feltalálásának első századában nemcsak egyszerű mesterembereket, hanem tudósokat is találunk a nyomdászok között.

A XV. században a nyomdászok mindenütt az egyetemek biráskodási hatásköre alá tartoztak, magukat „membris academicis”-eknek, azaz akadémiai polgároknak címeztették, hosszú, fonott hajjal, barett-kalappal vagy nyomdászszínekből összeállított sapkában, sarkantyus lovagszímában, zsinóros attilában, kardosan vagy gyiklesővel jártak-keltek, de emellett megvolt a nyomoruságuk, s a baseli nyomdászoknak már a nyomdászat feltalálása utáni első évtizedekben (1471) sztrájkolniok kellett, hogy mestereiktől elegendő mennyiségű élelmezést és jobb bánásmódot csikarhassanak ki. Ugyanigy kellett cselekedniök 1539-ben a párisi nyomdászoknak is, kik ugyanezen okból szüntették be a munkát, sajnos, eredménytelenül.

⁶ Robert Louis találmányának szabadalma 1800-ban Didot papirgyáros birtokába került, kinek a francia kormány 8000 livres-nyi segílyt adott. A gépet később az angol Donkins tökéletesítette s Berthe francia mérnök 1814-ben Sorelben megkonstruálta az első végnélküli szitával felszerelt papirgyártó gépet.

⁷ Az első gyorssajtót az angol Nicholson William 1790-ben szabadalmaztatta, a találmány azonban a gyakorlatban teljesen hasznavehetetlennek bizonyult. König négy évig a könyvnyomtatást tanulta Leipzigben. Találmányával 1803-ban lépett a nyilvánosság elé, hol azonban nem talált elismerésre; miután Wienben, Münchenben s később Szent-Péterváron is eredménytelenül próbált szerencsét, 1807-ben Londonba utazott, hol Bensley könyvkereskedővel és a stuttgarti Bauer Frigyes mechanikussal társult. Első gépét 1810-ben szabadalmaztatta, mely tégelyes gép volt. 1811–14-ben hengeres nyomású gyorssajtóra kapott szabadalmat, 1818-ban Németországba tért vissza s ott Würzburg mellett, Bauer társaságában rendezte be gyorssajtógyárát. A juliusi forradalom hatása alatt a félrevezetett nyomdászok König gépeit összetörték.

A mestereknek ezzel szemben jól ment a dolguk, mert a könyvnyomtatás már akkor is a legjövedelmezőbb iparágak egyike volt, és Oporinus a baseli egyetem tanári katedráját a nyomdai szekrénnel cserélte fel, hol idővel nagy vagyonra tett szert.

Az egyetemi „polgársággal” sem mentek a segédek sokra, mert abból csak a mestereknek volt hasznuk, mert nem kellett a közönséges mesteremberek által alakított céhekbe belépniük s az egyetem rektorán kívül nem parancsolt nekik senki sem. A városi tanács rendeleteinek a legtöbbször fittyet hánytak és rendszerint egyetemi polgárságukra hivatkoztak, mely részükre idegenekkel szemben immunitást biztosított. Ezért írja egy akkori író, hogy „a császárnak és az államnak nincs oly hatalma, mint a nyomdászoknak”. A segédeknek már nem volt az egyetemen ily nagy tekintélyük, mert ott a rektorok bizony elverték rajtuk a port, ha a mesterek érdekébe vágó dolgokról volt szó. A müncheni segédek 1672-ben arra kérték fel a wieni segédek, hogy Jäcklin János müncheni nyomdatulajdonost, aki a segédekkel szemben otrombán viselkedett, kerüljék, azaz mai értelemben, bojkottálják. A wieni segédek ezt meg is tették, figyelmeztetvén az összes „idegeneket”, kik Wienen átutaztak s a többi osztrák nyomdászokat, hogy Jäcklin nyomdáját kerüljék. Jäcklin a segédek ellen az egyetemi konzisztóriumnál pert indított s ez a segédek a bojkott visszavonására és 50 forint össz bírságra kötelezte, kimondván azt is, hogy amennyiben valamelyik közülük elutazna, azért a reá eső pénzbírság erejéig a többiek szavatolnak. A segédek felebbezését elutasították s így a kirótt bírságot kénytelen-kelletlen megfizették, okulván azonban a tapasztalatokon, máskor az ily ügyeket más módon intézték el. Ilyen volt az egyetem biráskodása a segédekre nézve.

Az egyetem nyomdász-konzisztóriumát a nyomdászok választották, mely rendszerint 6–8 tagból állott s üléseit a rektor elnöklése mellett tartotta az aulában. Ez a konzisztórium ügyelt fel a nyomdai rendszabályok betartására.

Az egyetemek kiváltságos jogait, s ezzel a nyomdászok jogait is, erősen megnyirbálták a XVI. század erőszakos mozgalmai. A mesterek által élvezett előnyöket és jogokat elseperte az idők szele s később őket is belekényszerítette a céhek kevésbé kiváltságos és kevésbé előkelő társaságába. E céhek azonban sohasem fejlődtek ki olyanokká, mint amilyeneknek a többi iparágak ezen intézményeit ismerjük.

A céhek rendszabályait teljesen pótolta az ugynevezett posztuláció, mely egyébként szintén a céhrendszer sarkalatos elveit követte.

VI. Károly osztrák császár 1727-ben megszüntette az egyetemek azon jogát, hogy a nyomdászok részére rendeleteket és iparendedélyeket adhassanak ki és 1767-ben a nyomdászat kereskedelmi iparágak minősítettét s ezzel az egyetemek jogköre véglegesen megszűnt. Később a nyomdák felállítása is császári engedélyhez kötött, miután már előzőleg is érvényben volt az a jogszabály, hogy nyomdák csak egyetemmel vagy fejedelmi székhellyel bíró városokban rendezhetők be.⁸

A XV–XVIII. századokban, amíg a posztuláció érvényben volt s azt uralkodói rendeletek meg nem szüntették, addig a nyomdászok ezen intézmény keretein belül összes érdekeiket meg tudták védeni.

A posztuláció a nyomdászok védszövetsége volt, mely megvédte tagjait a helyi és idegen konkurrencia kellemetlenségeitől. Amit nem lehetett a törvények és szabályok keretén belül véghezvinni, az a posztuláció révén nyert megoldást.

⁸ Az erre vonatkozó rendeletet V. Károly császár 1528-ban bocsátotta ki. I. Ferdinánd 1552. és 1555. évi rendeletei még jobban megszorították a nyomdák létesítésének jogát.

Ez az intézmény azonban nálunk teljesen ismeretlen volt, ami abban leli magyarázatát, hogy a könyvnyomtatás csak lassan hódított tért Magyarországon s a könyvnyomtatók – bár ezek nagyrészt idegen országokból kerültek ide – csekély számuknál fogva a posztuláció intézményét életbe nem léptethették. Németországban és Ausztriában azonban ez az intézmény közel 300 évig volt a nyomdászok házi törvényszéke s valamennyi középkori céhszerű intézmény közül ez volt az egyedüli, amely legkésőbb olvadt bele az újabb kor művelődési mozgalmának mindent reformáló áramlatába.

Ebből az intézményből nőtt ki az egyes uralkodók által kibocsátott nyomdai rendszabályok, hogy a rohamosan terjedő „művészi találmány”-t az állam és főként az egyház jól felfogott érdekeinek szolgálatába tereljék. A könyvnyomtatás első és második századában annak művelői nagyrészt intelligens, sőt tanult emberek valának, kik a könyvnyomtatást szigorú titoktartás fogadalmával mellett üzték s így egymással szoros, testvéries összeköttetésben állottak. Számuk növekedésével ezen összeköttetés folytán létesült a posztuláció, mely szó szerint *akaratot* jelent. Voltak céhszerű szabályai is, de azért mégsem volt céh, hanem inkább fontos jogi szabályokkal bíró intézmény, melynek tagjai különféle fokozatokba soroztattak. A tanonc, a cornuta, a segéd és a posztulált segéd képezték azon fokozatokat, melyeken át valaki mesterré volt avatható. A felavatott segédek és a felavatott mesterek minden nyomdászvárosban külön-külön szövetséget képeztek, mely azután azon város nyomdászainak ügyétbaját teljhatalmúan intézte. Az évenként tartott gyűlésen, melyen az egyetem képviselője is jelen volt, mindkét testületnél a legidősebb elnökölt. Vitás ügyekben valamely más, szomszédos városok együttes gyűlése döntött, legfelső fokon azonban mindig az egyetemi tanács határozata volt irányadó, melynek a könyvnyomtatók, mint már fentebb felemlítettem, alá voltak rendelve. E gyűléseken avatták fel a mestereket, a segédeket ellenben a nyomdában vagy a mester lakásán. A rendes segéddé avatás (posztuláció) ceremóniális eljárás között ment véghez, melynek megtörténte után az illető kézhez kapta a felavatásról szóló okmányt.

A felavatás mai felfogás szerint eléggé otromba ünnepély volt. Rendszerint valami nyitánnyal kezdődött s közben bevezették a szegény áldozatot, hogy azután különböző torturáknak vessék alá. Fején szarvakkal ellátott süveg volt s a depositor, ki a mestert képviselte és segédje erre különféle mókák után egy „társasjátékba” kezdtek, melynek folyamán a jelöltet felpofozták, fogát huzzák, körmeit reszelték, füleit fakanállal kitisztították, végül finálénak egy gyengéd nyaklevest sóztak rá, azzal a figyelmeztetéssel, hogy ezután ilyesmit senki ember fiától el ne tőrjön. Ezután egy külön szobába vezették, hol a közönség kizárásával, a hivatalos személyek jelenlétében rendes segéddé avatták, mely alkalommal fogadalmat kellett tennie, hogy a közölt titkokat el nem árulja.⁹ Ez alkalommal közölték vele a posztulált segédek ismertető jelét, melyet különféle módon gyakoroltak. A nyomdába jött átutazó segéd elé például kenyeret és sót tettek; ha az illető a kenyeret az örlött sóba mártotta és nem a sót szórta a kenyérre, akkor posztulált segéd volt, mert tudta, hogy miből áll az ismertető jel. Szükség esetén még okmányát is elő kellett mutatnia. Ezenkívül a köszönési mód is meg volt határozva, úgy hogy már erről is megismerték a posztulált segédet. Ebből a köszönési szólásmódból máig reánk maradt a „Gott grüss’ die Kunst!” A nem posztulált segéddel a többiek a viláért sem dolgoztak s az épp úgy ki volt közösítve, mint a mai sztrájktrő. A só és a kenyér már a felavatásnál is szerepelt s egy pad alatt annyi darabka kenyér volt egy tányérra helyezve, ahány személyből állott a felavatandók száma. Felavatás után az illetőt alkalmi beszéd kíséretében megajándékozták. Az ezután következett céció több napig is eltartott és akkor megállt minden. Csak 1798-ban szűntek meg a felavatási komédiák s a

⁹ A felavatási ceremóniának is valószínűleg az volt az értelme, hogy az, aki a nyomdászat titkát idegennek elárulja, bűnhődni fog. A feltalálás titkának megőrzésére különben már az első nyomdászok is fogadalmat tettek; ezt tudjuk Gutenberg és Schöffer segédeiről is.

kalapot, bárdot, gyalut, körzöt, furót stb. egy asztalra rakták s a felavatás egy beszéddel véget ért. A posztulálás ellen a XVII. században protestálni kezdtek, mert megbénította az ipari versenyt, de csak a XVIII. században szűnt meg. Követte az ugynevezett „gautscholás”, mely abból állott, hogy a felavatandót ülepével a korrigálószerűre helyezett nedves szivacshoz verték s erről részére szabályszerű okmányt állítottak ki.

A felavatás igen sok pénzébe került a segédnek; az erre vonatkozó árszabályt Hayn leköszölte, mely szerint fizetnie kellett *követelési pénz* (Forderung) címén 2 tallért, *nyomdai előny* (Druckerei-Vorteil) címén 12 tallért, deputát címén 20 tallért, a közreműködőknek 2 tallért, a priccért 2 tallért, összesen 38 tallért. Ezenkívül azonban a hivatalos közreműködők torkát – kik 8 nappal a felavatás előtt a posztulált segédek sorából sorshuzás útján választottak, a felavatás napjáig, tehát 8 napig – folyton „nedvesíteni” kellett s a felavatás után újabb pár napi „nedvesítés” következett.

A posztulációhoz annak idején nemcsak a mesterek, hanem a segédek is ragaszkodtak; utóbbiakat úgy látszik inkább a felavatási célok tartották hatalmukban – mely szokás egyébként megfelelt az akkori társadalmi szokásoknak és erkölcsöknek –, mint amaz „előnyök”, melyekkel őket ez az intézmény kezdetben kecsegtette. A segédek öntudatlanul a mesterek malmára hajtották a vizet és saját javukkal nem igen törődtek. Rendezett munkaviszonyról szó sem lehetett s csak a felmondási idő volt szabályozva.

Mivel a mesterek arra törekedtek, hogy a konkurrencia egyáltalán be ne következzen, megnehezítették a mesterré váló felavatást. Ebben a segédek is támogatták őket, amennyiben csak kellően felavatott mesternél vállaltak munkát. Jó pénzért azonban később a mesterek is, a segédek is elengedték a ceremóniákat s 15–20 aranyért bevették a folyamodót társaságukba. Tanoncok 50–100 tallért fizettek a 3–6 évi tanoncidőre. A segédek a posztulátum keretében útját vághatták a munkaerő-tultermelésnek s munkájuk egyik vásártól a másikig, vagyis Mihály-napig „biztosítva” volt, mert a felmondás kölcsönösen csak ezen a napon volt megengedve. Mihály-napkor a mester által rendezett ünnepélyes ebéden az összes posztulált segédek megjelentek, melynek végén a mester a távozóban levő segéddel közölte a felmondást. A szabályellenes vagy személyes ügyeket a személyzet és a mester együttesen, ha pedig ezek megállapodásra nem juthattak, az összes segédek és mesterek szavazás útján döntötték el.

A munkás abban a korban még nem képezett külön társadalmi osztályt. A XIV–XV. századokig a munkást kivétel nélkül „szolgá”-nak nevezték és csak keresztnévén szólították.

Csak az ipari munkások táborának terjedésével alakult ki a „munkás” elnevezés. Azonban kevésbé fejlett iparral bíró államokban a tanult ipari munkást egyes iparágaknál még a XVIII–XIX. század vége felé is csak keresztnévén szólították. Az ipari munkásnak joga épp semmi sem volt s erre való törekvését a legbrutálisabb eszközökkel igyekeztek megakadályozni.¹⁰

A segélyezést a posztulátum keretében nagyrészt a rendszabályok alapján intézték. Az utasokról, vagyis a vándorló segédekről minden nyomdászváros az ott dolgozó segédek számához mérten gondoskodott. Erre a célra fordított a felavatás alkalmával fizetett díjak egy része, valamint a rendbirságokból befolyt összeg is. A betegek mai értelemben vett segélyezéséről akkor még nem gondoskodtak.

Az ipari munkások a XVI. században céhrendszerű testületeket kezdtek alakítani, melyeknek tagjait „Gesell”-eknek nevezték. Ezek a testületek az akkor szokásos mulatozáson kívül itt-ott segélyezéssel is foglalkoztak. Többnyire azonban csak az eltemettetésről való gondoskodásig terjedt erre vonatkozó működésük.

¹⁰ Wienben a XVIII. század vége felé két sztrájkoló munkást felakasztottak, mert a sztrájkolókat (cipőkészítők voltak) „forradalomra” lázították.

A posztulátum megszűntével az utasok nyomdánként, a személyzet arányához képest, 6–10–20 krajcárral segélyeztettek. Az utas köteles volt munka végett minden nyomdát felkeresni. Egyes nagyobb városok azonban, ahol egylet volt, már rendes, 1–3 forintnyi utassegélyt fizettek azoknak, akik előzőleg valamely más nyomdászegyletnek voltak tagjai. Az utasok akkortájt bizonyos ismertetőjelek alapján szokták volt a szakmához való hozzátartozásukat igazolni; ilyen ismertetőjel volt a köszönés, a megszólítás, a kopogás stb., melyek bizonyos titkos szabályok szerint történtek. Csak 1803-ban hozta be Napoleon a vándorkönyveket, melyek használatát 1847-ben Poroszországban s később Ausztriában is elrendelték. Ugyanekkor megtiltották, hogy a 30 évnél idősebb iparossegéd vándoroljon. Egyes államok pedig megtiltották a Franciaország, Belgium és Svájcba való utazást. A nyomdászok ezen rendszabály ellen hiába protestáltak; munka hiányában a munkás akár éhen halhatott, senki sem törődött vele.

Később azután hatóságilag szabályozták a segélyezést. Az 1598-ban kibocsátott frankfurti rendszabály értelmében minden mesternek és minden segédnek heti 2 fillért kellett a társulati ládába befizetniök s az elhalt „ünnepélyes” eltemetetéséről is közösen kellett gondoskodniok. Nürnbergben a mesterek 8, a segédek 4 fillért s minden „idegen” (átutazó), ha munkába lépett, fél forintot fizetett erre a célra. Leipzig és Wittenberg az 1606-ban kibocsátott rendszabállyal a nyomdászokat egy céhláda alakítására kötelezi, melyből a segélyre szorultak istápolandók.

Ez a rendszabály azt is kimondja, hogy ha valamely nyomdász, ennek felesége, fia vagy leánya meghal, a segédek kötelesek a holttestet a temetőbe s temetés után hozzátartozóit lakásukig visszakísérni. Aki magát ez alól kivonja, 3 forinttal büntetendő. Az 1713-iki augsburgi rendszabály előírja, hogy minden ujonnan felszabadult köteles a segélyző-ládába egy bizonyos összeget befizetni. A segélyezésre vonatkozólag pedig úgy intézkedik, hogy a pénztárból elsősorban az önhibájukon kívül szükségbe jutottak segélyezendők.

Az 1771-iki és az 1806-iki wieni nyomdász-rendszabályzat, mely 15 pontból áll, szintén segélyző-pénztárak alakítását rendeli el. E nyomdai pénztárakba a segédek heti 2 krajcárt fizettek s betegség esetén heti 1 forint táppénzre és hozzátartozóiknak elhalálozása esetén 6 forint 45 krajcár temetési költségre volt joguk; az özvegynek fél évig heti 2 forint segély járt. A wieni Trattnernél 1791-ben is ilyen pénztár volt, de a segédek sohasem láttak számadást s Trattnerék 30 év alatt egy izben sem terjesztettek elő leszámolást. Így volt ez a többi nyomdai pénztárnál is.¹¹

Ezek kezdetben csak utassegélyt és táppénzt fizettek tagjaiknak, később temetési költséget is s fokozatosan az özvegyek, árvák és rokkantak segélyezését is életbe léptették. A stuttgarti egylet heti 6 krajcáros tagdíj mellett 26 heti időtartamra heti 4 forint táppénzt, 25 forint temetési összeget fizetett. 1840-ben heti 3 krajcáros tagdíjjal özvegy- és árvasegélyző-pénztárt, 1850-ben heti 6 krajcáros tagdíjjal rokkantsegélyező pénztárt alakítottak a stuttgarti nyomdászok, mely 10 évi tagság után 2 forint 30 krajcár rokkantsági segélyben részesítette tagjait. 1842-ben 111 taggal megalakult a wieni nyomdászok betegsegélyző-egyesülete, melynek alapszabályai 1843-ban hagyattak jóvá. A nyomdatulajdonosok 1845-ben hozott határozata alapján Wienben csak az egylet tagjai kaphattak munkát; ezen határozat folytán az egyesületi tagok száma 516-ra emelkedett.¹²

¹¹ A nyomdászok a segélyezés terén mindig és mindenhol mint uttörők szerepeltek; Baselben már 1661-ben, Dresdenben 1768-ban, Halle-ben 1770-ben, Leipzigben 1812-ben, Stuttgartban 1815-ben, Aarauban 1818-ban, Zürichben 1819-ben, Leipzigben 1821-ben, Bernben, Kölnben 1824-ben, Breslauban 1839-ben, Wienben 1842-ben alakítottak a nyomdászsegédek segélyező egyesületeket.

¹² A wieni nyomdász-betegsegélyző-egylet alapszabályaiiban 30 krajcáros beiratási díj és heti 3 krajcáros tagdíj volt megállapítva. Öt havi befizetés után a tagnak heti 2 forint 20 krajcár (konven-
ciós értékben) táppénzre volt joga. A segélyezés 18 hét után megszűnt s újabb segély csak három

A posztulátumnak idővel oly kinövései támadtak, melyeket egyrészt az uralkodók, másrészt a városi hatóságok is csak szigorú rendszabályokkal bírtak a rendes mederbe viasztartítani. Már a könyvnyomtatás feltalálása után, a XVI. század elején találkoztunk hatósági rendeletekkel, melyek egyelőre a segédek erkölcsi magatartását teszik bírálat tárgyává.

II. Frigyes szász fejedelem 1557-ben a jeni tanácshoz intézett válaszában a nyomdászlegények korcsmázása és verekedése elleni intézkedésekre utasítja a tanácsot.

Uralkodók, városi hatóságok abban a korban, egyéb teendők hiányában, a mesteremberek egyre növekedő táborának megrendszabályozásával foglalkoztak.¹³ Figyelmük minden oly dologra kiterjedt, mely az akkori bigott társadalmi felfogás „erkölcsös” nézetébe ütközött. A nyomdászok azonban e rendeleteket nem nagyon respektálták.

II. Miksa császár 1571-ben a „Blaumontag” erkölcstelen szokása ellen kelt ki s ezen alkalommal különösen a nyomdászok ellen fordul, akikkel a „blau”-ok miatt annyi sok baja van a hatóságoknak. A nürnbergi rendszabály még azt is meghatározza, hogy a segédeknek mikor kell lefeküdniök, hogy a mestereket álmukból fel ne verjék. Elrendeli a tanács, hogy a segéd vasárnap köteles a templomba menni s a nyomdában nem szabad pipálni, beszélgetni és – verekedni.

Keresztély szász választófejedelem 1606. évi nyomdászrendszabálya arra kötelezi a könyvnyomtató mestert, hogy amennyiben neki nem volna kellő tudományos képzettsége, egy korrektort alkalmazzon. Elrendeli e szabályzat, hogy a társaság pénzesládájának egyik kulcsa a segédek egyikénél, másik kulcsa pedig a mesterek megbízottjánál legyen s félvévenként más-más vegye át a kulcsok őrzését. A gyűlésekről való elmaradás 1 forinttal büntetendő. A különféle címen begyűlt pénzek mindig vásár alkalmával (Mihály-nap) költendő el, hogy a legények mulatozás céljából a munkából ki ne maradozzanak. Aki a nyomdában verekszik, 2 forinttal, aki arra okot adott, 1 heti elzárással büntetendő. Aki titkos összebeszélésben vesz részt, tekintettel arra, hogy ebből sok baj származik, 1 forinttal büntetendő. Aki adósságai hátrahagyásával megszökik, az proskribálandó s az adósság visszafizetése előtt munkát nem kaphat. A legények télen-nyáron este 9 órakor kötelesek lefeküdni. Aki kimarad és a többieket álmukból felveri, 1 forinttal büntetendő. *Ez alól a mester sem képezhet kivételt.* A segédnek az inas a mesterségbe való beavatásért bizonyos összeget köteles fizetni. Mivel a legények az inasokat arra izgatják, hogy a könyvnyomtatást ne tanulják s azokat goromba bánásmóddal a könyvnyomtatás tanulásától elriasztják, hogy így a legények a mesterek akaratának jobban ellentállhassanak, mely cselekedet a tizparancsolatba ütköző bűn, az ellene vétők felett a céhgyülekezet mondjon ítéletet. A vasárnapi munka, mivel általa a szent prédikáció elhanyagoltatik, beszüntetendő. A felszabadult legény (cornuta) azonnal rendes fizetést kap, melyből a mester heti három garasnál többet ki ne adjon s posztulálási költségeire a pénz annak idején együtt legyen. Ha az illető a posztulálásra nem érdemes, akkor tőle a mester heti 4 garast vonjon le, hogy a félretett összegből egy más városban posztulálhasson. Mivel posztulálások és gyűlések után a legények megbotránkoztatóan viselkednek s ezáltal mások és idegenek

havi újabb befizetés után járt. A nyomdatulajdonosok egy bizonyos összeget fizettek ebbe a pénztárba, mint pártoló tagok. Ez az egyesület képezte magvát a mai Niederösterreichischer Buchdrucker- und Schriftgießervereinnek, az alsóausztiai könyvnyomdászok hatalmas segélyező-egyesületének, mely egyesület 1892-ben ülte meg fennállásának ötvenéves jubileumát. Az egyesület történetét Höger Károly szaktárs az „Aus eigener Kraft! Die Geschichte eines österreichischen Arbeitervereines seit fünfzig Jahren” című kitűnő munkában öröközte meg. – Wien, 1892. 8° 592 old.

¹³ Nyomdai rendszabályt bocsátott még ki ezeken kívül: II. Rudolf 1570-ben Speyerben és 1577-ben Frankfurtban; a frankfurti tanács 1573-ban stb., II. Miksa 1573-ban Németországban bevezette a cenzurát is.

előtt rossz véleményre adnak okot, mert azoknak, akik naponta könyvekkel és írásokkal foglalkoznak, több erkölccsel és illendőséggel kell bírniok, mint más közönséges mesterembereknek, tehát jó példával kellene előljárniok, ennél fogva az olyan egyének, kik e nemes művészetre szégyenfoltot hoznak, kivétel nélkül a legszigorubban büntetendők. A Márton-napkor és hushagyókedden a mester által rendezett evés-ivás minőségét és mennyiségét illetőleg a legényeknek nincs beleszólásuk.

Ausztriában az 1771-ben kiadott császári pátens betiltja a hetibéres munkát s helyette a napibéres és a darabszám munka bevezetését rendeli el. A munkaidő reggel 6 órakor kezdődhet és este 7 óra előtt abba nem hagyható. A mulasztott igazolatlan munkaidőért óránként 7 krajcár fizetendő be a nyomdai segélyzőperselybe. Az 1771. június 20-iki rendelet az osztrák birodalom összes nyomdászaira kötelező szabályokat ír elő. Legérdekesebbek ezek közül a következők: A tanonc köteles hitelesen igazolni, hogy törvényes származású. A tanonc köteles egy érte jótálló polgárt megnevezni, ki az általa okozott esetleges károkat a mesternek megtéríti, valamint az inas szökése esetén kárpótlást fizet. A tanonc 1 forint 30 krajcár felvételi és 3 forint felszabadítási díjat köteles fizetni. A tanulási idő szedők részére 5, nyomók részére 4 év. A tanulási időből egy, esetleg fél év elengedhető. Ha a tanonc korcsmázik vagy lumpol, erről az illetékes császári ipari tanácsnak jelentés teendő. A felvételi és felszabadulási díjakból begyűlt összeg segélyezésekre fordítandó. Posztulálás, gautscholás s más illetlen és erkölcstelen szokások alkalmazása a felszabadulásnál szigorúan tiltva van. A munka nélkül levő segéd köteles magát 14 napon belül nyilvántartásba véteni s ezért 30 krajcárt lefizetni. Káromkodás a legszigorubban tiltva van. A nyomdában a műtársak (Kunstverwandten) veszekedéstől, verekedéstől, kiabálástól és a lármás beszédétől tartózkodjanak. A főnöknek joga van az okvetetlenkedőket rendreutasítani. Ha a segédek valamelyike a rendreutasítás által magát sértve érezné, joga van a császári ipari tanácshoz fordulni, melynek határozata reá nézve is kötelező. Amennyiben ily esetben – mint ez azelőtt megtörtént – még külföldi társulatokhoz és nyomdákhoz fordulna segítségért, a legszigorubban fog büntettetni. Az a szokás, hogy a segédeknek a főnök 8 héttel előbb volt köteles felmondani s félévenként változtathatták kondíciójukat, megszüntetendő. A segédek 28 napi felmondás után léphetnek ki; a főnök azonban 14 napi felmondás után bocsáthatja el a segédet. A főnök csak oly segédet vehet fel, aki legutóbbi munkahelyéről kifogástalan bizonyítványt tud felmutatni.

A faktor, aki szintén csak segéd, ugyanazon városban ezen minőségben csak akkor léphet be egy más nyomdába, ha előzőleg közben egy fél évig szedő volt, hogy előbbi főnöke megrendelőit el ne csalogathassa. A blaumontagok és blaudienstagok és hasonló dolgok börtönbüntetés terhe alatt eltiltatnak és ha valamely főnök a segédje blaumontágozását a császári ipari tanácsnak (iparkamara-féle intézmény) be nem jelenti, esetről-esetre 6 birodalmi tallérral büntetendő. A Mindenszentekkor, Márton-napkor és hushagyókedden tartatni szokott dőzsölő mulatságok eltiltatnak.¹⁴

A segédek ellen irányultak az összes rendszabályok, mert a főnökökre vonatkozólag alig tartalmaznak valami megszorító intézkedést. Lassan-lassan megszűntek a segédek összes kiváltságai; az idősebb és a fiatalabb, a posztulált és a nem posztulált segéd teljesen egyenlően ki volt szolgáltatva a munkaadónak, aki ezt a körülményt, mint ezt a segédek viszonyainak jellemzésénél később látni fogjuk, alaposan kiaknázta. Csak az 1848-iki világesemények változtattak valamit a segédek szomorú helyzetén.

A posztuláció csak addig volt életképes intézmény, amíg a társadalmi átalakulások útját nem vágták. A XVI. században kiindult vallási mozgalmak lassanként az egész középkori társadalmat átalakították. A hűbéri államok abszolutisztikus kormányformát vettek fel, mely azután

¹⁴ Ordnung für Buchdruckergesellen und Jungen. Wien, 1771, bei Johann Thomas Edlen von Trattner.

csak azokat a régi jogokat hagyta meg az egyes intézményeknél, melyekből valamely hasznot huzhatott, ellenben azokat a jogokat, melyeket egyes testületek vele szemben gyakorolni jogosultak lettek volna, egyszerűen konfiskálta. A jogaiktól megfosztott céhek, testületek és szövetségek ennél fogva lassanként teljesen züllésnek indultak. Az állami gyámkodás kiölte a testületek nemesebb ambícióját s összes tevékenységük, mint ezt a céhek későbbi beléletében is tapasztaltuk, a dőzsölésben merült ki. A nyomdászok évszázados intézménye, a posztuláció sem kerülhette el sorsát. A nyomdászok maguk is szabadulni óhajtottak e kellemetlen intézménytől, melynek szervezete már nem felelt meg az időközben teljesen átalakult társadalmi berendezésnek. Ennél fogva a kormányoknak egyáltalán nem okozott nagy gondot a posztuláció megszüntetésének kérdése és Németországban, hol 1654-ben lépett életbe ez az intézmény, 1803-ban szintén megszűnt.

A rendelet a főnököknek 50–100 ezüsttallér büntetés mellett, a segédeknek 8–14 napi fogház-büntetés alatt megtiltotta, hogy a posztulálást bármely alkalommal gyakorolják. Ugyesztén megtiltotta a rendelet azt is, hogy a felszabadult segédttől a többiek bármily cimen díjat követeljenek. Az ezen intézkedés ellen vétők, minden egyes tallér után, melyet az illetőtől elfogadtak, 24 órai fogsággal büntetendők.

Csak egy Haan nevű berlini nyomdatulajdonos protestált a megszüntető rendelet ellen, a többiek egy szóra sem tartották azt érdemesnek. A német szövetséges államok némelyikében, például Hamburgban még az ötvenes években is posztuláltak, de azt is elseperte a haladó kor-szellem. Ausztriában Mária Terézia és II. József császár szintén megszüntették a posztulációt.

A császárné bevonta a régi céhleveleket s azokat ujra átrevideáltatta. Az újabb céhlevelekben korlátozta az eszem-iszom, társ pohár stb. féktelen kinövéseit; fia, József császár pedig törölte az ósdi céhszabályok nagyrészét s azt a kiváltságot, hogy iparjogot adhassanak.¹⁵

A posztuláció megszüntetésének igen nagy közgazdasági és művelődéstörténeti jelentősége van. A szabad verseny tetemesen olcsóbbá tette a nyomtatványokat, egyuttal azonban leszorította a munkabéreket. A kis zugnyomdák selejtes és olcsó munkáikkal a nagyobb nyomdák-nak erős konkurenciát csináltak, melyek e kinövés ellen a tanoncok légijával „védekeztek”. A segédeknek nem volt többé beleszólásuk a tanoncok számának megállapításába s a főnő-köknek sem volt módjukban a kis zugnyomdák terjedésének megakadályozása. E kinövésnek hátrányait azután a segédek érezték meg. A legtöbb államban fogságbüntetés terhe alatt tiltattak el attól, hogy bajaikat közös elhatározással orvosolják s így teljesen a főnőkök önkénykedésének lettek kiszolgáltatva. Megszűnt a segédek közös segélyezési rendszere betegség és utazás alkalmával s a munka nélkül levők egyre emelkedő száma az éhenhalásnak nézett elébe.

¹⁵ A céhek alakulása a fejedelem, érsek vagy városi hatóság engedélyével történt. Az engedély érvényességéhez megkivántatott a céhlevél kihirdetése. A céhlevél magában foglalta a céhszabályokat és a mesterek, segédek és inasok számára vonatkozó rendszabályokat. A vallási tolerancia a XVI–XVII. századokban a céhszabályokba még azt is bevette, hogy a céhtagok misékre és körmenetekre kötelesek eljárni.

A magyarországi könyvnyomtatók helyzete a XIX. század közepéig

A magyar könyvnyomtatás uttörői. – A segédek anyagi és társadalmi helyzete a XVIII–XIX. században. – Cenzura. – Technika. – Az 1848. évi események.

A magyarországi nyomdászoknál a posztulálás és a céhrendszer ismeretlen volt, ami abban leli magyarázatát, hogy nálunk a könyvnyomtatás csak lassan terjedt el s a meglevő nyomdákban nagyrészt a mesterek maguk, vagy 1–2 segéddel dolgoztak.

Az első nyomdászok külföldön tanult protestáns teológusok és papok, egyetemi tanulók voltak. Egynéhányan meg könyvkötőkből lettek nyomdászokká. Egyeseket fejedelmek, eklézsiák vagy a városok küldtek külföldre, a könyvnyomtatás, betűmetszés és öntés elsajátítására. I. Apafi Mihályné 1674-ben Böthi Andrást Németországba küldte, ugyancsak köz-költségen ment Hollandiába Tótfalusi Kiss Miklós s 1681-ben Debrecen városi költségen Belgiumba küldi Töltési István kompaktort, hogy ott a betűöntést és metszést elsajátítsa.¹⁶

De az első könyvnyomtatók: Abádi Benedek, Huszár Gál, Bornemissza, Heltai Gáspár stb. mind külföldön tanulták a könyvnyomtatást.

Magyarországban az első nyomdát már 1473-ban, Budán, felállította ugyan Hess András, kit Velencéből hozott be Karai László, de közszükségletté a könyvnyomtatás tulajdonképpen csak a XVI. századtól kezdve vált, mikor a reformáció terjeszkedni kezdett. A budai után csak 1537-ben létesült Ujszigeten (Sárvár) a második magyarországi nyomda. A magyar könyvnyomtatás termékei azonban akkor még csak a próbák kezdetén állottak, amikor Németország, Olaszország, Hollandia, Svájc stb. már világhírű könyvnyomtatókkal dicsekedtek.

A XVI–XVII. századbeli magyar könyvnyomtatók históriák, naptárak, zsoltárok nyomásával foglalkoztak, melyeket vásárokon sátorban árulgattak. Az akkori magyar nyomdászok helyzete tehát nem volt irigylésre méltó és csak kevesen, például Tótfalusi Kiss Miklós, Hofhalter, Heltai stb. dicsekedhettek azzal, hogy a könyvnyomtatás révén némi vagyona és pozícióra tettek szert. Ezek a nyomdászok az akkori primitív technikai eszközökkel csak nagy intelligencia, ügyesség és rátermettséggel tudhattak valamit alkotni.¹⁷ A régi magyar nyom-

¹⁶ Töltési (ki egyébként könyvkötő volt) is Blaeu-höz törekedett, kinél annak idején Tótfalusi Kiss Miklós is tanulta a betűmetszést és öntést s aki később tanítómesterének Amsterdamban nagy konkurenciát csinált. Blaeu azonban okulva a tapasztalatokon, Töltésit nem vette fel. Így került azután Tótfalusi Kiss Miklós amsterdami műhelyébe, de csak nagyon közepszerű nyomdász lett belőle. Később, 1686-ban, Komáromban állított nyomdát, ő adta ki a híres komáromi kalendáriumot, melynek kiadására 1705-ben I. József császártól szabadalmat nyert; Komáromban nagy tekintélyre tett szert, főkúrátor lett s meggazdagodott.

¹⁷ Érdekes erre vonatkozólag Rheda Péter debreceni könyvnyomtatónak a Bethlen Gábor fejedelem költségén 1622-ben nyomtatott Speculum Trinitatis etc. című munkában közlött colophonja:

„Minemü terhes munka légyen Istent félő kegyes olvasó az könyvnyomtatás, csak az tudgya érdemlettépen megitélni, aki a Typographiában forgódott. Mert helyesen anyiszor az bötüket egyyen-eggyen felszedegetni, értelmesen lerakogatni és szép renddel helyheztenni, hogy tisztán és kedvessen kellyen szem eleiben az olvasásra, oly gondos és fáradságos, mintha nagy bölcs mesterséggel valamit hozhatnál ki az semmiből vagyona, vagy mintha elméd szülne az sok bötükből álló ékes nyomtatást az Papyrosra... De mindazonáltal estenek néhol-néhol fogyatkozások, mind azért, hogy az Exemplar igen illegibilis volt, mind azért, hogy az Mester Legények, akik ebben az szent munkában velem egygyütt fáradoztanak, majd jobb részre mind idegen nemzetből valók voltak, kik Magyar nyelven igen keveset vagy semmit sem értettek.”

dászok színe-java a protestantizmus szolgálatában állott és az igen megbecsülte őket, mert hisz ők voltak legjobb agitátorai. Heltai és Tótfalusi Kiss Miklós külön kiváltságokat élveztek és Debrecen város tanácsa a Fodorik Menyhérttel 1633-ban kötött bérleti szerződésben kikötötte, hogy amennyiben neki leánya vagy fia után *tudós* successorai nem maradnának, kik ez *méltóságos tisztnek* elégségesképpen megfelelhettek, a tanács a nyomdát visszavehesse. A XVI. században 26 nyomda volt Magyarországon, ezek közül 25 protestáns kézben, ezek vallási érdekeit szolgálta.

A nyomdászok között sok volt a külföldi és az előbb említett Rheda is leipzig származású volt. A segédek is Wienből és Németországból hozták be s amelyik ideutazott, az bizony nem a javából való munkás volt, mert az olyan nem igen jött Magyarországra.

Egyes főurak, akik akkortájt azzal is ki akartak tenni, hogy külön nyomdát állítottak fel maguknak, rendszerint teljes ellátást adtak a nyomdásznak, úgynevezett konvenciót; I. Apafi Mihály udvari nyomdásza, Veresegyházi Szentgyel Mihály 1668-ban másfélszáz forintot, hét sing gránát posztót, huszonöt köböl búzát, két negyvenes bort, fél köböl borsót, három disznót, hat bárányt, tizenhat itce vaját, tizenhat itce mézet kapott egy évre. Munkaerőről természetesen a nyomdász tartozott gondoskodni és Apafi a részére nyomott munkákért csak felényi árt fizetett.

A felekezeti harcok természetesen a maguk számára foglalták le a könyvnyomtatást is. A protestáns nyomdában csak protestáns teológiai munkát, a katolikus nyomdában csak katolikus teológiai munkát nyomhattak. A vakbuzgóság, a féltékenykedés szülte volt a cenzura is, és Apafi Mihály 1667-ben Udvarhelyi Mihály szebeni nyomdásztól oly reverzálist vett, hogy az másvallásúak könyveit ki nem nyomathatja s e célra műszereit át nem engedheti; „ha pedig, – a reverzális további szövege szerint – az nyomtatásban valami fraudulentián, hamisságon comperiáltatnék lenni, érdeme szerint való halállal is büntetessen.”

A segédek helyzete sem volt rózsás. A debreceni városi nyomdában a XVIII. század elején a „szocius”-nak (segédnek) 80 rhénes forint évi fizetése volt s ezenkívül kapott 6 forintot sertésre, négy köböl búzát, két gönci hordó bort, 3 forint 50 dénárt sóra. Az inas kapott 40 rhénes forintot, két köböl búzát, 2 forintot sertésre és 1 forint 50 dénárt sóra egy évi fizetés fejében.

1792-ben az inas még 30 rhénes forint szabadulási pénzt is kapott, ami azt jelenti, hogy ott is divott valami felavatási ceremónia, ámbar „szabaduló köntösre” címen állítottott ez az összeg kiadásba. A város az inasokat ruházta is. A segédek később, 1798 táján 161 rhénes forintot és 20 dénárt kaptak egy évre s csak 1800-ban „emelkedett” fizetésük 186 rhénes forint 20 krajcárra; hozzá jött még egy köböl buza, hat köböl kétszeres és három öl fa. Munkaidő reggel 6-tól este 6-ig tartott, egy órai ebéridővel. 1807-ben a segédek fizetésjavítást kértek a városi tanácstól, mert szerintük más nyomdában heti 8–9 rhénes forintot is megkeres a szocius. A tanács a kérést megtagadta. Csak 1814-ben sikerült Csáthy György provizornak (faktor) arra való hivatkozással, hogy „már más typographiából is invitált legényeket, de egy sem acceptálta a conditiót; keveselték a „sallariumot”, mert a legalább való legény is kereshet egy héten más typographiában hét Rh. forintot. De meg a tanulók szerzésével is baj van; küldött már ajánlatot a kollegiumba, de mind ez ideig egy ifju sem ajánlotta magát, mert mind azt veti, hogy az inasságból felszabadul, soha sem élhet abból a sociusi fizetésből a melly most van...” a fizetéseket némi „szálláspénz”-zel javítani.

A szociusok ekkor 200 forint évi bért s hozzá szálláspénzt, 6 köböl búzát, 4 köböl rozsot, 6 öl tűzifát kaptak.

A tanoncok évi fizetését is 120 forintra emelték, 4 köből buzát, 2 köből rozsot és 64 forintnyi értékű ruhaneműt adván még hozzá.¹⁸

Ennél mostohább viszonyok között tengődtek 1814 körül a kolozsvári nyomdászok, hol a legények heti 5 rhénes forintért reggel 5-től este 7-ig 1 órai ebéridővel huzzák az igát. Különórakért ünnepen nappal 5, éjjel 10 váltópénzt fizettek nekik óránként. A nyomda a kath. liceum tulajdona volt, melyben 9–10 segéd dolgozott s a szabályzat szerint, „ha (a segéd) betegsége egy hétnél tovább tart, a’ typographia ingyen senkit nem tarthat, nem fizethet, s olyant fogad a ki dolgozik, s’ annak fizet.” Az inasok 6–7–8 Rh. forint fizetést kaptak hónaponként és 30 Rh. forint felszabadulási pénzt.

Ezekhez hasonló viszonyok voltak akkor a vidéki városokban, s csak Pesten fizettek heti 8–10 rhénes forintot a szedőknek, hol ekkor csak öt nyomda volt, 1854-ben Debrecenben még mindig csak 263 forint 20 krajcár volt a segédek évi fizetése és 8 öl fa, s csak 1849-ben fogadta el a tanács a pesti árszabályt. Kolozsváron azonban még ekkor sem javult a helyzet. A segédek, akik ott születtek, ott is akartak – meghalni; ilyenformán a főnökök a legvégsőig kihasználták munkaerejüket s a tanoncok rémitően nagy száma miatt e nyomoruságos viszonyok mellett még folyton a munkanélküliség nélkülözéseinek voltak kitéve. A segédek ott, ahol erre alkalmuk és idejük volt, vadászattal és halászattal foglalkoztak; egyéb szórakozást akkor nem ismertek. Nem is igen törekedtek az önművelődésre. A posztulálás megszűnte után a segédek examinálása volt egyideig gyakorlatban; lassanként azonban ez a szabály is megszűnt s csak a szedőtanoncoktól kívántak meg bizonyos alapműveltséget. A nyomókkal sohasem törődtek, még a posztuláció idejében sem. A nyomdai munkásoknak ennél fogva nem is volt érzékük abban az időben a szellemi szükségletek iránt. A kor, amelyben éltek, a szellemi hanyatlás kora volt. Műveltségük elődjeikhez képest a legalacsonyabbra szállott alá s akárhány nyomó még a nevét sem tudta leírni. A XIX. század elején egész Európa az abszolutisztikus kormányzási törekvések súlya alatt nyögött. A cenzura és a hóhér gondoskodott arról, hogy a szabadabb gondolat és minden, ami a felvilágosítás színezetével bírt, már csirájában elfojtassék. Magyarországon a Metternich-rendszer uralma egy sötét pontot képez, melyet a legnagyobb elnyomatási törekvések jellemeznek. Egyesületi, gyülekezési jog és sajtószabadság teljesen ismeretlen fogalmak közé tartoztak ezen korszakban, s a cenzura – mely már a XVI. század végén is kísértett Magyarországon, de valójában a XVIII–XIX. századokban hatalmasodott el – minden irodalmi törekvést megsemmisített, mely nem a vallást vagy a dinasztiaát dicsőítette.

A cenzura megsemmisítő hatását semmi sem jellemzi eklatánsabb módon, mint az, hogy a XIX. század első negyedében Magyarországon mindössze 10 ujság jelent meg, ezek azonban kizárólag szépirodalommal vagy tudományos dolgokkal foglalkoztak. A cenzura elfajulásáról vaskos köteteket lehetne összeírni. A cenzurát Magyarországon már a XVI. században meghonosítja II. Rudolf császár, midőn 1584-ben elrendeli, hogy csak szabadalomlevéllel bíró nyomdák működhetnek. A XVIII. században egész Európában bevezették a cenzurát a reakciós törekvések, s Magyarországon a klerikális áramlat a cenzurát használta fel hatalmi törekvéseinek elősegítésére. Az uralkodói rendeletek kezdetben szintén a vallás megvédését tekintették a cenzura főfeladatának. VI. Károly császár 1715-ben megtiltotta a vallásnak szóval,

¹⁸ Egy rhénes forint 40 krajcár váltópénznek, vagyis 70 o. é. krajcárnak felelt meg. – A „régí jó idők” jellemzésére érdekes lesz a következő összehasonlítás: 1621-ben egy szabósegéd évi fizetése 10 forint és három nadrág; 1670-ben egy szijgyártósegéd évi fizetése 20 forint; 1603-ban egy gombkötő heti bére 29 forint 40 dénár, a fazekasé 25 dénár, a kádáré 30 dénár. 1625-ben egy gombkötő heti fizetése 50 dénár. Élelmi- és ruházati cikkek árai: A XVII. század elején 1 font hus 4 dénár; a XVII. század végén egy pár csizma 1 forint 36 dénár, egy font szalonna 12 dénár, egy szekér fa 24 dénár, egy köből buza 80 dénár, egy font só 6 dénár, egy itce bor 1 dénár.

erkölcstelen könyvekkel, gúnyiratokkal, festményekkel, réznyomatokkal való gáncsolását és gyalázását s a római szent birodalom törvényeivel ellentétben álló fonák, ujitó tanítások, könyvek, vitairatok terjesztését. A zugnyomdák elkobzandók s nyomdák ezentul csak akadémiával vagy fejedelmi székhellyel bíró városokban vagy oly helyen nyithatók, hol hatósági felügyelet van. A nem tisztességes és becsületes könyvnyomtatók, valamint akik a megszabott esküt le nem tették, nem nyithatnak nyomdát. Minden nyomdához értelmes és tudományos cenzor nevezendő ki, kinek kötelessége a nyomtatványok figyelmes átolvasása. Az író, kiadó és a nyomdász nevének megnevezése nélkül a sajtó alól semmi ki nem bocsátható és nem árusítható. Az ez ellen vétő író, kiadó vagy könyvnyomtató vagyonával, becsületével, testével, ingóságaival és vérével fog bűnhődni.

Mária Terézia 1771–72-ben elrendelte, hogy átvizsgálás nélkül semmi ki ne nyomassék, ezért azonban elég átvizsgálatlan dolog látott napvilágot s VII. Károly rendeletének sem volt meg a kívánt hatása, mert 1772-ben Erdélyben 10 szabadalom nélküli nyomdát találtak. 1787-ben összesen 26 nyomda volt Magyarországon. Ebből 2 Budán. Erdély és Fiumével körülbelül 43. Mária Terézia 1773-ban elrendelte, hogy ha valamely nyomdászabadalom tulajdonosának férfiága kihal, jelentés teendő arról, hogy a nyomda fennállása hasznos-e és annak jövedelméből a könyvnyomdászok (segédek) illő ellátása várható-e.

A XVIII. században a cenzurát a megyés püspökök gyakorolták: hogy mily nagy hatalommal voltak felruházva, arról fogalmat ad Barkóczy Ferenc egri püspöknek egy 1757. évi rendelete, melyben a nagykárolyi nyomdának és összes nyomtatványainak elkobzására utasítja közegeit. A reformátusok is védték érdekeiket a katolikusokkal szemben, ahol tehették. Itt a szuperintendensek végezték a cenzurát s Debrecen város megtiltotta nyomdászának, hogy „engedélye nélkül ujitó, hiábavaló pasquillust (röpiratot) és teológiát nyomasson”. Erdélyben a XVII. században a református kézben levő nyomdáknak tiltva volt más vallásuk könyveit ki nyomatni.

A nyomdaipar ily nyomasztó körülmények között csak tengődött és nálunk senki sem mert arra gondolni, hogy egy segélyző egyletet alakítson. Még nyomdai segélyző pénztárak alakítását sem engedték meg s egyes nagyobb nyomdák egy ugynevezett „házipénztárt” létesítettek, melyből azután legfőként a nagyszámu utasoknak nyújtottak némi csekély segítséget. A vándorlást szintén akadályozták s utlevél nélkül senki sem távozhatott lakóhelyétől öt mértföldnél távolabb eső helyre s a határon csak azokat a munkásokat eresztették át, akik „biztos munkába” mentek s ezt hitelesen igazolni tudták. Ez a rendszer divott akkor majdnem egész Középeurópában s a határokon csak sok viszontagság után lehetett átvergődni. Németország is megtiltotta a Franciaországba és Svájcba való utazást s a német nyomdászoknak a nemzetgyűléshez intézett apellátája eredménytelen maradt. A Napoleon-kodex minden a munkabér emelésére vagy beszüntetésére irányuló szövetkezésre öt évi fogházbüntetést szabott ki s ugyanígy büntette a bérleszállításra vonatkozó egyesülést is, sőt 1810-ben a kis Szászország is törvényt hozott a segédek egyesülési törekvéseinek megakadályozására. E reakciós irányzat később a többi európai államok törvényhozásában is lábra kapott; a munkás szabadabb mozgását „állampolitikai okokból” akadályozták s a Napoleon által 1803-ban kötelezővé tett vándorkönyvet 1847-ben Poroszországban és később Ausztria-Magyarországban is behozták.

A nyomdászokat is gyökeresen átalakították e reakciós áramlatok, s a régi, önérzetes „Gesell”-ek és legények, kiket a XV–XVI. században még fejedelmek sem tudtak megzabolázni, alázatos teremtmények lettek, kik a kollegialitásról és összetartásról csak halvány fogalommal bírtak.

Magyarországban csak egy esetet tudunk eddig a XVIII. századból, midőn 1782-ben a nagy-károlyi gróf Károlyi-nyomda egész személyzete sztrájkba lépett. Ez volt az első magyarországi nyomdászsztrájk.¹⁹

A wieni nyomdászok 1791-ben a tanoncügy szabályozása végett II. Lipót császárhoz fordultak. A tanoncok száma akkor négyszeresen túlhaladta a segédek számát s a tanács, melyhez a segédek kérvénye a II. Lipót császár utasítására került, úgy határozott, hogy a dolog nem ütközik a nyomdászrendszabályba. 1827-ben Ferenc császárhoz fordultak, ki megígérte a baj orvoslását, de ennél egyéb nem történt. A főnökök nem voltak válogatósak a tanoncok értelmiségét illetően, úgy vélekedvén, hogy a műveletlen elemet könnyebben féken tarthatják. És ebben nem csalódtak. A segédek heti 5–7 forint bérért, napi 12–13 órát dolgoztak s szabad idejüket a csapszékekben töltötték s akik nem voltak a „blau”-ok kedvelői, azokat kipellengezték. Alázatos meghunyászkodás és szolgai szellem jellemzi az akkori nyomdászokat, kik a megadás birka türelmével viselték sorsukat s ha néha itt-ott egy a felsőbbséghez intézett kérvény alakjában feljajdultak, az csak a már elviselhetetlenné vált sanyaruság kitörése volt.

A leipzigi nyomdászok, szám szerint 800-an, 1848-ban a képviselőházhoz fordultak, bajaik orvoslását kérve. Kérvényükben elpanaszolták, hogy a főnökök csak negyedévenként, olykor még később fizetik ki munkabéreiket s ezáltal adósságokba keverednek. A főnökök a céhben teljesen önkényesen uralkodnak a segédek felett, mivel ott a főnökök nagy számával szemben a segédek érdekeit csak hat segéd képviselheti. Minden segédnek 8 forintot kell évenként a céhbe befizetnie; a segélyezésekbe azonban nincs beleszólásuk s a főnökök csak a kiválasztottakat segélyezik az ő pénzükből. A segéd nem meri keresetét kérni s a főnök hetenként különféle jogtalan levonásokkal csak 1–2 tallért ad ki fizetéséből, a többi visszatartja s ha ez ellen felszólal, a főnök azonnal elbocsátja s ebben az esetben 24 óra alatt el kell hagynia a várost. A segédek ennél fogva arra kérték a törvényhozást, hogy a hetibér szabályozása ügyében választott bíróság döntsön s a céh tanácskozásaiban a segédek nyomdánként 1–1 megbizottal képviseltethessék magukat. A kérvény azonban, mint minden alkalommal, az irattárba került.

II. József császár 1781-ben kiadott rendeletében utasítottak a cenzorok, hogy „csak” az erkölcsbe, vallásba és az állam érdekeibe ütköző, illetve ezeket erősen sértő iratok megjelenését akadályozzák meg. A cenzurának ily „szabadabb” kezelése ellen a katolikus püspökök felíratban protestáltak, a császár azonban nem engedett s válaszában egyenesen megtiltotta hogy a püspökök valamely nyomtatványt elkobozhassanak. A katolikus püspökök azelőtt maguk nevezték ki cenzorokat, kik tüzzel-vassal irtottak mindent, ami érdekeiket sértette, és szigorúan ügyeltek arra is, hogy alattomban semmi ki ne nyomassék, s ettől a nyomdatulajdonost és a szedőket is a legszigorúbban eltiltották. 1790-ben József császár azonban mégis kénytelen volt 1781-ben kiadott rendeletét visszavonni. A censura ezután 1848-ig minden szellemi törekvésnek útját állotta s ez alól csak a vallásos tartalmu könyvek képeztek kivételt. Martinovics és társainak 1795-iki összeesküvése s az európai események folytán a reakció tápot nyert a gondolatszabadság elfojtására való törekvéséhez. Martinovics és társai kivégeztetése után kezdetüket vették az üldöztetések. Az egyik Landerert, aki Martinovics forradalmi kitéjét kinyomta, halálra ítélték, mely büntetést később 10 évi szigorú fogságra változtattak át. Mások ugyanily sorsban részesültek. A XVIII. század kezdetén Metternich (1809–1848) a monarchia mindenható minisztere a cenzurát később a rendőrség hatáskörébe utalta. 1820-

¹⁹ *Eble Károly*: Egy magyar nyomda a XVIII. században. Pest 1891. A nagykárolyi nyomdát gróf Károlyi család állította fel 1755-ben, később a nyomda (1827) Gönyei Gábor tulajdonába ment át, kitől 1884-ben Roth vette meg. 1782 december 29-én az inspektor azt írta a grófnak, hogy: „a károlyi Typographus a legényeivel együtt ellenszegül; nem akarnak semmit sem dolgozni, tettem rendelést más typographus éránt.”

ban, Napoleon legyőzete s a wieni kongresszus után, mely utóbbi egész Európára kiterjedő határozatokat hozott, még a külföldi szépirodalmi lapok behozatala is eltiltatott. A cenzor addig törölt és javított, míg végre a szerző maga sem ismerte rá a saját munkájára s csak azt lehetett közzétenni, amit a hatalom a saját érdekében jónak látott. A kézirat sokszor hónapokig hevert a cenzor asztalán, hogy azután a kiadó „damnatur” (megsemmisítendő), „non admittitur” (nem engedélyeztetik) vagy legjobb esetben a „correctis corrigendis” (helyesbítés szerint javítandó) megjegyzéssel kaphassa vissza. A kéziratból néha egész oldalakat ki kellett hagyni s ezáltal az egészzet tönkre tették. Senkinek sem volt tehát kedve könyvkiadásra vállalkozni s így elképzelhető, hogy a könyvnyomtatás ebben a sötét korszakban teljesen pangásnak indult. Magyarországon a XVIII. században alig alakult egy-két nyomda, mert ama viszonyok között senki sem merte vagyonát, sőt életét kockára lenni. A hirlapirodalom, mely többnyire divatlapokból állott, teljesen el volt nyomva s 1790-től, mely évben 8 magyar lap volt az országban, 1830-ig, midőn 11-re emelkedett a lapok száma, mindössze csak 3 lappal emelkedett a magyar hirlapirodalom. A nyomdák számának emelkedése szintén ily szomorú képet tár elénk. 1787-ben 26 (Pesten 3), 1817-ben 50 nyomda volt Magyarországon s így 30 év alatt csak 24 új nyomda létesült. Pontos statisztikánk a nyomdák személyzetéről nincsen; Trattner János Tamás kimutatása szerint (a Tudományos Gyűjtemény 1817-iki évfolyamában) Magyarországon 1817-ben 101 szedő, 140 nyomó és 12 ügyvivő faktor volt foglalkozásban. Azonban Erdély és Fiume nyomdáinak személyzete e számban nem foglaltatik s így a nyomdai szakmunkások azidőszerinti száma 380-ra tehető. A nyomdászat technikája mégis haladást mutat. A régi faszajtót kiszorítja a vassajtó; az egyetemi nyomda 1822-ben Londonból hozat vassajtót és hozzávaló bőrhengereket s 1828-ban Deák György nyomó az egri érseki nyomdában már enyvből önt hengereket a festékfeladáshoz. 1810-ben állította fel Pesten Zocker Antal az első magyarországi betüöntödét, mely Fischer és Mika cég alatt még ma is fennáll, és 1840-ben állították fel Magyarországon az első gyorsajtót Trattner-Károlyi pesti nyomdájában, tehát 30 évvel később mint Londonban s nyolc évvel később mint Wienben Ghelennél (1832). A „szurok” (korom), gyanta (kencefőzéshez) a XVIII. században Wienből importáltatott. A papír, a betüanyag nagy része szintén külföldről hozatott be. A vassajtókat, később a gyorsajtókat is Wienből hozatták. A gróf Széchenyi István által alapított pesti József-hengermalom Vankó Dániel János nevű gépésze 1848-ban konstruálta az első magyar gyártmányu vas kézisajtót, melyekből a debreceni városi nyomda és a komáromi Siegler-nyomda is rendelt. 1850 körül Röck István pesti gépgyára is gyártott gyorsajtókat. A debreceni városi nyomdának 1854-ben a hengermalom gépgyára szállította a gyorsajtót, mellyel azonban kellő szakember hiányában nem igen tudtak boldogulni. 1839–40-ben lépett a nyilvánosság elé szedőgépével a bajai születésű Kliegl József, egy univerzális tehetség, ki géptechnikával, festészettel és gazdászattal is foglalkozott. Kliegl már 1834-ben rájött a szedő- és osztógép ideájára, de csak 1839-ben sikerült a nyitramegyei Báb községben a gépet megkonstruálnia, melyet 1840-ben Pozsonyban nyilvánosan is bemutatott. Aláírásokkal 14.000 forintot gyűjtöttek számára s a kincstár V. Ferdinánd jóváhagyásával 6000 forintot utalt ki részére, hogy találmányát tökéletesíthesse. Garai János pedig egy „Kliegl-könyv”-et adott ki, melynek jövedelme szintén Klieglnek volt szánva. Az 1848-iki események azonban Kliegl gépével együtt elsodorták. A gép 1854-ben a vakok intézetébe s onnét 1860-ban a Nemzeti Múzeum lomtárába került. A nyomdászat technikai része tehát a nyomasztó politikai viszonyokhoz képest a korral való haladás képét mutatja. A segédek anyagi körülményeiről Magyarországot illetőleg a XIX. század első feléből ezideig nem sokat tudunk. A XVII. század közepén 1 forint 36 krajcár váltópénzt fizettek egy 8° iv szedéséért és 36 krajcárt 1000 ív kinyomásáért; a XVIII. század elején 5–6 forintot és 1848-ban 6–8 forintot.

Hosszu tespedés után 1848-ban egész Európa mozgolódni kezdett. Délolaszországban felkelés tört ki és 1848 február 24-én Páris népe megdöntötte Lajos Fülöp trónját és kikiáltotta a köztársaságot. E világesemények egész Európa jövőjére befolyást gyakoroltak. Az események

hatása alatt a magyar országgyűlés Kossuth indítványára (március 3-án) a kormányzási és politikai reformok ügyében feliratot intézett a királyhoz. Metternich erre március 10-én császári manifesztumot tett közzé, mely tudtul adta, hogy a fennálló jogrend elleni támadások fegyverrel fognak elfojtatni. És midőn a wieni könyvkereskedők az elviselhetetlen cenzura mérséklését kérték, azt a választ kapták, hogy adjanak hálát istennek, ha követelésüket nem úgy magyarázzák, ahogy kellene, mert akkor valamennyiüket becsukathatnák. Március 13-án a wieni forradalom elseperte Metternichet, ki március 14-én lemondott. V. Ferdinánd március 14-én Ausztriában eltörölte a cenzurát s ígéretet tett az alkotmányos rendszer kihirdetésére. A bécsi események hírére Pesten is megmozdult a nép s 1848 március 15-én délelőtt a Landerer és Heckenast-féle nyomdában cenzori jóváhagyás nélkül kinyomták a szabaddá tett sajtó első termékét, Petőfi Sándor Nemzeti dalát. A délutáni népgyűlés elfogadta Vasváry egy tizenkét pontból álló határozati javaslatát, mely lényegileg egyezett Kossuth indítványával. A budapesti nyomdászok március hó 15-én, a sajtószabadság örömére tüntető körmenetet tartottak a városban.

A szervezkedés útján

Az 1848. évi árszabálymozgalom

Az első magyar felelős miniszterium április 7-én történt kineveztetésével Magyarországon is egy rohamosan fejlődő közgazdasági élet vette kezdetét. Az ipar és a kereskedelem erős lendületnek indult s a cenzura megszüntetése folytán béklyóitól megszabadított sajtó alig győzte a közönség igényeit kielégíteni s a munka összehalmozódott a nyomdáknak. A budapesti nyomdászok e kedvező üzleti konjunktúrát nagyon alkalmasnak találták a helyzetük javítását célzó mozgalom megkezdésére, mert a forradalmi idők szele őket is felrázta hosszas álmukból.

Budapesten különben a többi szakmákhoz tartozó ipari munkások is mozgolódni kezdtek s a nyomdászok április hóban Wienben²⁰ s augusztus hóban Berlinben szintén árszabálymozgalomba léptek.²¹ Akkor 236 segéd volt Pesten.

Néhány szabadabb szellemű mütárs – írja egy akkori szaktárs²² – Kossuth Lajosnak a Pesti Hírlapban közzétett eszméit magáévá tévén, tanácskozni kezdett, mi módon lehetne a nyomdatulajdonosok által eddig követett zsarolásoknak véget vetni, értekezletre hívtuk tehát a pesti és budai kartársakat a Józsefvárosban levő Wilhelm-féle vendéglő termébe. Nagy számmal jelentek meg a kartársak az értekezleten, betüöntők is csatlakoztak hozzánk. Ez alkalommal Prohaszka Ferenc (később Gyulai-ra változtatta nevét) felolvasással, Neumann Lajos²³ és Kocsi Sándor²⁴ pedig élő szóval buzdították a jelenlevőket. A nyomdatulajdonosoknál jobb munkadíjak kieszközlése s „egy mindnyájunkért és mindnyájunk egyért” való kezessége és szoros összetartás határozatott. A betüöntők kivánságai azonban ezuttal mellőztettek. Prohaszka Ferenc és Kiss Ferenc a Pesti Hírlapnál alkalmazott szedők, a Landerer és Heckenast-nyomda egész személyzetétől kísérvé (a kézisajtóknál alkalmazott egynéhány nyomó a vasrámák közepén levő ugynevezett „Bundsteg”-gel felfegyverkezve) a nyomda földszinti részeiben megjelentek. Prohaszka és Kiss az irodában előadta Landerer előtt a személyzet követelését: 1. Az eddigi havonkénti fizetés helyett hetenkénti fizetést; 2. 1000 betű szedéséért 10–12 pengő krajcárt; 3. vákátoknak fizetését úgy mint tömött (kompressz) szedésnek; és 4. munkaidő utáni és vasár- és ünnepnap munkának külön díjazását. A nyomási díjak kölcsönös egyezkedésre bizattak.

Landerer a küldöttségnek azt felelte, hogy „Ej, ez csak egy-kettőnek a kivánsága!” Kinyitván azonban az iroda ajtaját és megpillantván az egész személyzetet, megszeppent²⁵ és kivánságaikat teljesíteni ígérte.

²⁰ A wieni nyomdászok 1848 áprilisban benyújtott árszabályukban minden segédre egy tanoncot állapítottak meg. Az árszabály 1848 május 11-én lépett életbe.

²¹ A berlini nyomdászok 10 órai munkaidőt, bizonyosban 5 talléros heti minimumot, számolásban 1000 n-ként 3 ezüst garast kértek.

²² Prohaszka-Gyulai Ferenc visszaemlékezései, Typographia 1885. évfolyam. Később Komáromban mint a Siegler-nyomda faktora halt meg. A sztrájkolók közül csak Falk Zsigmond van még életben.

²³ Neumann később Wienben faktor lett s ott is halt meg 1884-ben.

²⁴ Kocsi később budapesti nyomdatulajdonos lett s ezen minőségében a nyomdászok segélyezőegyletének 1867–1869-ig elnöke volt. A tisztességes főnökök sorába tartozott.

²⁵ Heckenast Gusztáv nagyon félős ember volt s este kíséret nélkül sohasem mert hazamenni. Besugókban, kémekben akkor sem volt hiány, akik, hogy magukat a főnöknel behizeleghessék, mindent erősen kiszínezve és elferdítve adtak elő s a többiek ellen áskálódtak. Egy izben Landerer ablakába 2–2 szál gyertyát raktak a csintalan szedők; ezért kettőt azonnal elbocsátott.

Megjegyzendő, hogy akkortájt a Landerer és Heckenast-nyomdában voltak a legrendezettebb viszonyok; a Pesti Hirlap szedőit 1841–42-ig 14 váltó forinttal díjazták; később 16 váltó forint volt a heti fizetésük. Trattner-Károlyi-nyomdában 6–8 pengő krajcárt²⁶ fizettek ezer *n* után, valamint a többi nyomdákban is; az egyetemi nyomdában valamivel jobban, 8–10 forintot fizettek azoknak, akik értették a módját.

A Pesti Hirlap szedői, Csengery Antal szerkesztő hozzájárulásával, a lapban egy nyilatkozatot adtak ki, melyben kijelentik, hogy ha jogos kívánságaikat nem teljesítik, akkor a következő számot nem szedik ki. Träger, a faktor, ki később az egyetemi nyomda igazgatója lőn, nagy szemeket meresztett ezen vakmerő stiklire és a szedők által kért heti 10 pengő forintos minimumot szó nélkül megadta. A segédek a munkaidőnek 10 órára való leszállítását és a minimumnak heti 10 pengő forintra való felemelését, valamint a tanoncügy szabályozását követelték.

A többi ipari munkások mozgolódását azonban a rendőrség már nem jó szemmel nézte s mivel akkor a munkások kétharmada külföldiekből állott, a rendőrség sztrájk esetén kiutasítással fenyegetődzött.

A nyomdászok bérmozgalmával szemben az akkori lapok közül különösen a Pesti Hirlap és Táncsics Mihály lapja, a Munkások Ujsága²⁷ fejezték ki szimpátiájukat s a segédek sokkal jobb árszabályt is kivívhattak volna akkor, ha szervezve lettek volna. De akkor még nem ismerték a szervezkedés nagy hatalmát. Az új kormányt, mely alig kezdte meg működését, a lehető legkellemetlenebbül érintette volna a nyomdászok esetleges sztrájkja, akkor, mikor az alig egy-két hónapja felszabadított sajtóra oly égető szüksége volt. Ezért egész súlyát latba vetette, hogy a mozgalom békés megoldást nyerjen.

S midőn a segédek május hónapban a főnökökkel tartott több sikertelen értekezlet és elutasító válasz után a kereskedelmi miniszterhez, Klauzál Gáborhoz fordultak, az készséggel vállalkozott az árszabály ügyében teendő intervencióra.²⁸ Így végre a minisztérium közbenjárására 1848 május 13-án sikerült a városháza termébe egy közös értekezletet egybehívni, melyen a kereskedelmi minisztérium képviselői Rombauer, Csanády és Fadgyas is jelen voltak, ugyancsak a városi tanács képviselőiben Szén Miklós, pestvárosi főjegyző, ezenkívül Táncsics Mihály és mások. Hogy mennyire érdekében állott akkor a nyomdászok mozgalmának gyors és békés elintézése a kormánynak, az kitetszik abból, hogy a tárgyalásokon gróf Batthyány miniszterelnök is megjelent. Az árszabály tárgyalása a városháza termében folyt le. A segédek érdekeiért, egyes főnökök és faktorokkal szemben Kocsi Sándor gépmester szállt sikra s május 13-án egy napi és éjjeli tárgyalás után létrejött az első nyomdász árszabály, melyet a minisztérium megbízásából június 2-án a városi tanács szentesített. Az árszabály szövegét a következőkben reprodukáljuk:

„*Árjegyzék.* Az 1848-ki május 13-án a' buda-pesti könyvnyomdatulajdonosok, illetőleg igazgatók között egy részről, és a' nyomdaszemélyzetek megbízott küldöttei között küldöiknek nevében másrésről az iparügyi ministerium iparosztályi hivatalnokai előtt tartott egyeztető értekezés alkalmával: A' nyomdák személyzetének küldöttei megkérdezettvén, kinyilatkoztatták, miképen küldöik mindent elvállalni kötelezék magukat, mit küldötteik az értekezésben elfogadandának.

²⁶ Egy pengő vagy konvenció forintnak o. é. 1 forint 5 krajcár volt az értéke. A pengő vagy konvenció forint 60 pengő krajcárból állott. 8 pengő krajcár tehát 14 o. é. krajcárnak felelt meg.

²⁷ A Munkások Ujsága hetenként egyszer, utóbb kétszer megjelenő politikai lap volt, 8°, később 4° alakkal. A munkásérdekek mellett szállott sikra ugynevezett hazafias szellemben; akkor még nem ismerték a szociáldemokratizmus tanait.

²⁸ Az árszabálybizottság tagjai voltak: Miller Antal, Károlyi József, Prohaszka-Gyulai Ferenc, Venczel Lorenc, Frivaldszky István, Szabó József, Kocsi Sándor, Buschmann Gusztáv, Pfarrer Antal.

Ennek folytában a' benyújtott petitióban a' munkabérekre nézve előadott kívánatok pontonként föltétetvén, a' munkabérek kölcsönös megvitatás után következőleg állapították meg:

Szedési árak: 1. A' perlbetü-szedésért (1000 n-t véve) 18 kr. kéretvén: ez szabad egyezkedésre hagyatott. 2. Nonpareilleért (1000 n-t véve) 11 kr. pp. 3. Colonellért (1000 n-t véve) 10 kr. pp. 4. Garmond, petit és Cicero (1000 n-t véve) 8 kr. pp. 5. Mittel (1000 n-t véve) 9 kr. pp. 6. Tertia és text (1000 n-t véve) 10 kr. pp. 7. Zsidó sima szedésért 2 kral több. 8. Zsidó pontolt szedésért 4 kral több. 9. Zsidó szedés troppal 6 kral több. 10. Görög szedés duplán fizettetik. 11. Szerb, illir és oláh 1 kral több. 12. Egyházi vagy vonásos betűk 2 kral több. 13. Nehezebb tabellák, ha a' munkában fordulnak elő, duplán. 14. Könnyebb tabellák 2 kral több. 15. Vegyes szedésért minden külön character után egy kral több, azonban a' szövegben előforduló egyes szavak tekintetbe nem jönnek; a' szöveg $\frac{1}{16}$ -án alul e' külön characterek nem jönnek számításba. Csak $\frac{1}{16}$ -tól kezdve vétetik e' calculus. Üres hasábczim egy sornak vétetik. Teljes hasábczim két sornak számíttatik. Az alsó üres sor semmibe tekintetik. 17. A' helypótló (Durchschuss) egy n. 18. A' napi munkaidőnek 10 óra vétetik. Esti 8 órától kezdve az éjjeli munka kezdődik. Az éjjeli és vasárnapi munkánál minden órára 6 kr. fizettetik minden szedésnél, tehát az ujságok szedésénél is. 19. A' vacat fizettetik. 20. A' javításoknál: az első, házban történő javításért nem jár fizetés. A' második olly javításért, melly nem a' szedő által okoztatott, óránként 8 kr. fizettetik. Ellenben minden szedő, ki a' javítás megtételére felszólíttatik, vonakodás nélkül tartozik e' munkát teljesíteni.

Nyomtatási árak: A' nyomtatási árakra nézve is történt a' megállapodás az előmutatott bécsi árak szerint: I. osztály: az első 500 48 kr, a' következő 100 ivtól 5 kr. II. osztály: az első 500 50 kr, a' következő 100 ivtól 6 kr. III. osztály: az első 500 1 ft, a' következő 100 ivtól 7 kr. IV. osztály: az első 500 1 ft. 12 kr, a' következő 100 ivtól 8 kr. Az accidentiáknál: az első száztól 24 kr, a' következő száztól 6 kr. Ezen árak a' fekete nyomásra értetnek. Különösebb és nehéz munkák kölcsönös egyezkedésre hagyatnak. Minden kétségek elhárításaul egyébiránt minden revisionalis ivre rá fog iratni, hogy mellyik osztály szerint leszen fizetendő. A' napi munkaidő óraszám – az éjjeli és vasárnapi munkák óradijai ugy értetnek a' nyomóknál is, mint főlebb a' szedőknél. – A' felmondási idő kölcsönösen 14 napban állapított meg. Azon esetben, ha a' nyomdatulajdonos munkát nem tud adni: a' segédeknek szabadság adatik a' nyomdából kiállani; ha azonban a' nyomdatulajdonos elereszteni nem akarná, a' munkaüres napokon minden órájára a' napi munkaidőnek 8 krt fizetend. A' kifizetés ideje minden szombaton este történik, a' fölszámítással reggel 7 órakor a' munkások már készek legyenek, hogy azt az illető factor átnézhesse, 's hogy délután 3 órakor kiadathassék, és este 7 órakor a' kifizetés megtörténhessék. A' gépnymás kölcsönös egyezkedés szerint fizettetik. Költ mint főlebb.

Könyvnyomdatulajdonosok Budapesten: *Landerer és Heckenast* m. k., *Trattner és Károlyi* m. k., *Lukács László* m. k., *Bagó Márton* m. p., k. egyetemi nyomdaigazgató: *Tresinszky Ferencz* m. k.

Könyvnyomók Budapesten: *Miller Antal* m. k., *Károlyi József* m. k., *Prohaszka Ferencz* m. k., *Venczel Lorenz* jelen nem léteben szinte *Prohaszka Ferencz* m. k., *Frivaldszky István* m. k., *Szabó József* m. k., *Kocsi Sándor* m. k., *Buschmann Gusztáv* m. k., *Pfarrer Antal* m. k. Hogy jelen másolat eredetijével mindenben megegyez, bizonyitom Pesten 1848-iki junius 2-án. *Szén Miklós* m. k., főjegyző."

Hogy mennyiben voltak a *segédek* az új árszabállyal megelégedve, arról sajnos, nincsenek adataink. A megrendelések óriási tömege leszorította a nyomtatványok árát; 1848 március közepén egy félív nyolcadrét nagyságu szöveg nyomásáért 3–6 krajcárt számítottak, míg szeptemberben, a sajtószabadság kivívása után, egy medián ív nagyságu nyomtatvány nyomása csak egy krajcárba került. „Nem szégyenletes dolog ez azokra, akiknek ezt köszönhetjük” – írja egy akkori nyomdász a sajtószabadságra és a pizsokversenyre célozva.

A tanoncügy rendezése, mely kérdés a segédek részéről szintén felvetetett az árszabályba, a tárgyalások folyamán visszavonatot. A segédek naivságukban felültek Csanády Ferenc miniszteri tanácsos, iparegyesületi jegyző és miniszteri kiküldött azon érvelésének, hogy a szülők ugy sem adják oly pályára fiaikat, melyen a megélhetés oly nehéz, mint a nyom-

dászatnál. Husz évvel később, midőn a tanoncok száma megkétszereződött, tapasztalhatták csak a maga egészében ezen állítás abszurd voltát.

A magyar nyomdászokról az akkori külföldi lapokban sem találunk semmit sem, dacára, hogy sok külföldi nyomdász volt akkor Budapesten. Álomzerű lethargia vett erőt az akkori nyomdászokon és ha a forradalmi események véletlenül fel nem rázzák őket, akkor tovább húzták volna az ígát.

A gépmesterek, kik jobbára Wienből jöttek Budapestre, nem igen respektálták az új megállapodásokat. A „Der Ungar” 1848-iki évfolyamában egy inspirált közlemény jelent meg, mely felszólítja a Budapesten dolgozó wieni nyomdászokat, hogy tulköveteléseikkel ne rontsák el az alig elfogadott árszabályt, mert oly követelésekkel, midőn a munkaközben öntött hengerért 4 frtot s a következő héten annak esetleges újjáöntéseért 2 frtot kérnek, csak azt fogják elérni.

Pozsonyban ugyanezen időben léptek mozgalomba a segédek s a pestiek által kivivott árszabály életbeléptetését követelték; a főnökök némi akadékoskodás után elfogadták az előterjesztett árszabályt s kilépésre nem került sor.

Hogy a főnökök nem mindenben voltak a magyar sajtószabadsággal megegyezve, az bizonyos, mert uton-utfélen protestáltak az 1848:XVIII. t.-c. azon intézkedése ellen, hogy mint kiadóknak, a lapokért 5000–10.000 frt biztosítékot kellett letenniök, holott másutt, pl. Németországban korlátlan sajtószabadság volt. A törvénynek az az intézkedése, hogy kő- és könyvnyomda felállítása Budapesten 4000, egyebütt pedig 2000 frt biztosíték letetéséhez köttetett s az ez ellen vétők egy évig terjedhető fogházzal és műszereik elkobzásával büntetettek, élénk visszatetszést keltett. „Pénzért árulják a sajtószabadságot” – mondták az elégedetlenek – „mert csak az terjesztheti szabadon gondolatait, akinek pénze van”. És ebben teljesen igazuk volt. Ez az intézkedés egy újabb kerékkötője volt a nyomdák terjedésének.

A budapesti árszabálybizottság 1848 május hó közepén végleg befejezte működését s a lapokban a következő nyilvános köszönetet tette közzé:

„A pest-budai szedők és nyomók köszönetnyilvánítása. Miután a nyomdatulajdonosok és nyomdák küldöttei a városházán barátságos megállapodásra jutottak, élénk örömiünknek adunk kifejezést, hogy igazságos követeléseink a legbékésebb uton, minden rendkívüli s a nyugalmat zavaró eszközök igénybe vétele nélkül, teljesítették. Legőszintébb köszönetünket fejezzük ki legelőször a magas Miniszteriumnak, mely ama nemes felfogásához hiven, hogy az ország valamennyi lakójának jogait egyenlően kell megvédenie, gyorsan és energikusan fáradozott követeléseink érdekében és az árszabály ügyében tartott gyűlésen magát közvetítő közegeivel képviseltette. Őszinte köszönetet mondunk főnökeinknek is, hogy jogos követeléseinket készséggel elismerték és azért a jóságért, hogy saját elhatározásukból, tisztán szívük sugallatát követve, tekintélyes összegeket adtak egy a nyomdai munka rokkantjai részére gyűjtendő alap javára. Köszönetünket nyilvánítjuk Rombauer, Csanády²⁹ és Fadgyas miniszteri biztos uraknak, kik ezen dicséretreméltó törekvést szóval és tettel támogatták. Szívükből mondunk köszönetet végül Táncsics Mihálynak, az igazlelkü népbarátnak, ki mindenütt közreműködik, ahol a proletariátus szenvedéseinek enyhítéséről van szó és aki ezen gyűlésen is mélyreható szavakkal igyekezett ügyünket a békés megoldás útjára terelni. Buda-Pest, 1848 május hó. Az összes szedők és nyomók.”

A budapesti nyomdászok e bucsuzó után 1861-ig, tehát 13 évig nem indítottak újabb árszabálymozgalmat; ez különben az időközben beállott politikai viszonyok következtében amugy sem lett volna lehetséges.

²⁹ Csanády a Kossuth L. által 1841-ben alapított s 1852-ben felosztatott „Ipáregyesület” jegyzője volt. 1848-ban Kossuth miniszteri tanácsossá nevezte ki Csanádyt s ezen minőségében vett részt a tárgyalásokon, Fadgyas Pál és Rombauer Tivadar ipáregyesületi választm. tagokkal együtt, a miniszterium képviselőjeként.

Egyesületi törekvések

A pesti nyomdászok első segélyző egyesülete. – Vidéki nyomdászegyesületek

Az 1848-iki árszabálymozgalom alkalmával Kocsi Sándor oly szívrehatóan ecsetelte a nyomdászok kilátástalan jövőjét, hogy a nyomdatulajdonosok elhatározták, hogy rokkantsegélyző alapot fognak gyűjteni, melyből azután a „jó magaviseletű” segédek annak idején némi alamizsnában részesültek volna. Egyes nyomdákban már 1848 előtt is voltak ugynevezett házipénztárak, melyekből átutazókat és részint betegeket is segélyeztek. E pénztárak ugyanolyan szervezettel bírtak, mint ezt már a XVIII. századbeli nyomdászviszonyok jellemzésénél felemlítettem. A segédek egy meghatározott összeget fizettek e pénztárakba s az így begyűlt összegekből s a felszabadulási és szegődtetési díjakból, valamint a büntetéspénzekből képződött alapból „segélyezték” a szükségben szenvedő kollégákat. A budai magyar kir. egyetemi nyomdában már 1837-ben alakult ily házi segélyző pénztár s később a Trattner-Károlyi-, Landerer és Heckenast-féle nyomdák is létesítettek ily házipénztárakat, sőt Trattner wieni nyomdájában már 1760-ban alakult ily pénztár, melybe a segédek nős vagy nőtlen voltak szerint heti 1–2 krajcárt fizettek. Midőn a budapesti, illetve pest-budai könyvnyomdászok utas-, beteg- és segélyző egylete 1848 július 1-én megalakult, alapítói már külföldi példák utmutatása nyomán indulhattak, mert Németországban és Ausztriában³⁰ a nyomdászsegédeknek akkor már volt utas- és betegsegélyző egyletük s a wieni szaktársak 1848 október 1-én már önképző egyletet is alakítottak³¹ s Németországban 1849-ben az egyes helyi egyletek a Gutenbergbund egész Németországra kiterjedő szervezetéhez csatlakoztak.³²

³⁰ Wienben 1842-ben alakult meg a nyomdászok betegsegélyző egylete, melynek vagyonát, körülbelül 1500 forintot, 1854-ben az akkori pénztáros elsikkasztotta. Az 1857-ben átdolgozott és jóváhagyott alapszabályokba azonban a segédek tiltakozása ellenére be kellett venni, hogy az elhalt tagok lelki üdvéért ünnepi mise szolgáltatandó, melyen lehetőleg minden tag köteles megjelenni. Ezt persze senki sem respektálta és csak 1865-ben sikerült az alapszabályokból ezt a szakaszt törölni.

³¹ A wieni Gutenberg önképző-egylet 1848 október 1-én tartotta alakuló gyűlését. 1852 március 15-én úgy az önképző-egyletet, valamint az 1850-ben létesített rokkantalapot hatóságilag lefoglalták, illetve feloszlatták; csak a betegsegélyző folytatta tovább működését. A feloszlátási rendelet útját vágta az összes pénztárak már előzőleg kimondott egyesítésének. Dorstenstein Ferdinand elnököt, mivel az önképző-egylet alapszabályok nélkül működött, nyolc napi fogházra ítélték. Az egylet vagyonát azonban az osztrák képviselőház határozata alapján csak 1868-ban kapta vissza, mely vagyon 16 év alatt, a kamatokkal 9554 forint 41½ krajcárra nőtt. 1863-ban megalakult a bécsi könyvnyomdászok új önképző-egylete, mely később, a pénztárak egyesítésekor az összegyűltbe olvadt be.

³² 1848-ban különben az ausztriai nyomdászokon kívül a németországi kollégák is mozgolódni kezdtek. Az 1848 június 11–14-én Mainzban tartott német nemzeti nyomdászgyűlés, melyen sok főnök és Wien, Brünn és Linz is képviselve volt, kimondotta, hogy Frankfurt a. M. székhellyel megalakítandó a német nemzeti nyomdászegylet. Az egylet felvette hatáskörébe a betegek, utasok, özvegyek és rokkantak segélyezését és egy sztrájkpénztár alapítását és kimondotta, hogy az egyletbe minden németországi nyomdászsegédnek kötelessége belépni, a főnökökkel egyetemben. Nem egyleti tagok a főnök egyleti tagok nyomdáiban nem dolgozhatnak s az egyleten kívül álló nyomdák blokálatnak. Az egyesület 1848-ban egy feliratot intézett a frankfurti nemzetgyűléshez, melyben a kivételes munkástörvények megszüntetését, a tanoncügy szabályozását, egy munkásügyi minisztérium kinevezését, betegsegélyző és temetkezési pénztárak alapítását a nyomdászok egyesületeinek mintájára, állami eszközökkel és a munkás azon jogának elismerését, hogy munkaviszonyát ki-kik maga szabályozhassa, kéri. Végül felszólított a nemzetgyűlést, hogy az egyes kormányoknál tiltakozzék oly munkások kiutasítása és üldözése ellen, kik a munkáskérdés megoldása érdekében működnek. A gyűlés 1848-ban hozott határozatainak azóta nagyrészt megvalósultak. A főnökök

A budapesti nyomdatulajdonosok már a mozgalom alkalmával egy rokkantalap létesítését ígérték, mely eszmére különösen Kocsi Sándor felszólalása adott alkalmat, ki a főnökökkel való tárgyalás alkalmával sötét színekkel vázolta a nyomdászsegédek kilátástalan jövőjét. A segédek már a mozgalom előtt felvetették egy egyesület alapításának eszméjét s a mozgalom után az egyesület 1848 június 1-én megalakult, melybe majdnem valamennyi budapesti nyomdászsegéd belépett. Ezen egyesülethez csatlakoztak az összes budapesti nyomdák házi segélyező pénztárai. A főnökök „nagylelkű alapítványai” azonban csak ígérek maradtak s a segédek által naivságukban már előre nagy hálálkodások közt megköszönt „nagy összegeket” még 1851-ben sem fizették be az illetők s Emich Gusztávot és Kozma Vazult az 1851 február 23-án tartott általános gyűlés felszólította, hogy vagy az aláírt összeget vagy pedig ennek 6%-os kamatát végre fizessék be. Az alapszabályok csak 1851-ben kézbesítették a tagoknak s ugyanekkor tartatott meg az első közgyűlés is. Alapításakor 232 tagja volt az egyesületnek. Az alapszabályok szövegét alább reprodukáljuk.

A pest-budai könyvnyomdászok viatikum-, beteg- és segélyező egyesületének alapszabályai

Az egyesület vagyona

Az egyesület törzsvagyona a következő bevételekből képződik:

1. A főnök urak és más jótevők önkéntes adományaiból.
2. A tagok által fizetendő beiratási díjakból.
3. A tanoncok által felvételük (szegődtetésük) alkalmával fizettetni szokott 2 forint váltópénz és felszabadulásukkor fizetendő 8 forint váltópénz összegeiből.

azonban csakhamar frontot változtattak és 1848 július végén már 90 cég kilépett az egyesület kötelékéből s a Leipzigben tartott főnökgyűlés kimondta, hogy 50 tallérral bírságolandó az a főnök, aki a mainzi határozatok alapján álló segédet alkalmaz. A segédek is két táborra szakadtak s 1848 augusztus 27-én Frankfurt a. M.-ban megalakították az *általános német nyomdászegyletet*. A frankfurti gyűlésen a nyomdatulajdonosok felszólították, hogy szintén az egyesületben tömörüljenek, 100%-on alul ne dolgozzanak s a gyorssajtón való nyomást a kézisajtón való nyomással egyenlő árban számítsák. Azt is kimondta a gyűlés, hogy választott bíróságok alakítandók, melyekben a segédek és főnökök egyenlő számban vesznek részt; e bíróságok hatásköre az általános és különleges érdekek megvédése s a gyűlési határozatok végrehajtásának előmozdítása és ellenőrzése. A tanoncügyre vonatkozólag azt határozta a gyűlés, hogy három segédig egy, hat segédig kettő, tíz segédig három s minden további nyolc segéd után még egy tanonc alkalmazható, de hat tanoncnál többet senki sem tarthat. Nyomótanoncot a következő években nem szabad felvenni s a tanulási idő öt évig tartson. A tanoncok felvételekor és felszabadulásakor vizsgázni kötelesek. Elfogadtatott ezen kívül a munkadíj-minimum, a munkaidő, a különórák, a lapoknál való vásár- és ünnepnapj éjjeli munka szabályozása és betegsegélyező, rokkantsegélyező és utassegélyező pénztárak, valamint egy általános német nyomdászegylet alapítása.

Az általános német nyomdászegylet azonban már halva született; ennél fogva a segédek egy része Gutenbergbund címmel 1849 június 15-én egy másik egyesületet alakított. A Berlinben 1849 szeptember 30-án tartott kongresszuson szabályoztatott a kölcsönösségi viszony, a tagsági igazolás és az utassegély. A kongresszust azonban közben a rendőrség betiltotta, az egyesületet a kormány a főnökök közbenjárására 1850 június 25-én feloszlatta s néhány agilisabb tagját kiutasította. 1866-ig Németország nyomdászai ennek következtében ismét csak helyi egyletekkel bírtak, mint 1848 előtt s csak 1866 május 29-én alakult meg Leipzigben a Deutscher Buchdruckerverband, mely 1867 január hó 1-én a helyi egyletek csatlakozásával, 3192 taggal megkezdte működését, ámbár alapszabályai csak az 1868 április 14-én Berlinben tartott kongresszuson fogadtattak el. Ugyanakkor megalakították a központosított rokkantsegélyező pénztárt, mely 1892-ben a főnökök közbenjárására felfüggesztetett, mivel a segédek a pénztárból 24.000 márkát óhajtottak sztrájkcélokra kölcsönözni. A pénztár ennél fogva liquidált.

Az így befolyt alaptőkének mindenkor csak a kamatai használhatók fel.

Az egyesület célja

1. Az átutazó műtársak, kik nem kaphattak kondíciót, utassegéllyel való ellátása.
2. A megbetegedett tagok ápolása, gyógyszerekkel való ellátása és pénzzel való segítése.
3. A munkaképtelenek részére segély biztosítása.
4. Az elhaltak tisztességes eltemetése.

Általános határozatok

1. Az ezen egyesületbe való első belépés alkalmával köteles mindenki 2 forintot váltópénzben mint beiratási díjat lefizetni.

Ide visszautazó előbbi tagok beiratási díjat nem fizetnek.

2. Minden tag, aki ezen együletbe belépett, köteles a belépés napjától kezdve hetenkint 6 krajcár váltópénz tagdíjat befizetni.

3. Minden egyes nyomda köteles a tagdíjak beszedésére egy pénztárnokot választani és a tagdíjakat hetenkint, a tagok neveinek, az ujonnan belépőknel illetőségi helyük pontos felemlítésével a pénztárba beszolgáltatni. Minden ezen szabály elmulasztásából származó károkért az illető nyomda pénztárosa felelős.

A foglalkozás nélküliek a tagdíjat csak az illető nyomda pénztárosánál, hol legutóbb foglalkozásban voltak, és sohasem személyesen az egyület elnökénél fizethetik le.

4. A tagdíjak könnyebb ellenőrizhetése céljából egy könyv vezetendő, melybe az egyes tagok által fizetett tagdíjak az ellenőr által hónaponként bevezetendők.

5. Minden tagnak joga van az alapszabályok egy példányára.

I. Viatikum-pénztár

1. §. Átutazó műtársak, amennyiben az összes nyomdákat munkaalkalom céljából felkeresték s ezt igazolják, 2 forint váltópénz viatikumban részesülnek ha legalább 6 mértföldnyi utat tettek meg. Ha valamely utas közben valahol legfeljebb négy heti kiségitő kondícióban állott, a viatikumot ebben az esetben akkor is megkapja, ha a megtett ut 6 mértföldnél rövidebb volt.
2. §. A nyomdák felkeresése után az utas a viatikumot az ellenőrtől kapott utalványra a pénztárosnál veheti fel.
3. §. Amennyiben valamely utas egy fél év előtt ismét ideutazik, viatikumra jogot nem formálhat.

II. Betegsegélyző pénztár

Felvételi feltételek:

1. §. Ezen pénztárnak csak azok lehetnek tagjai, akik egy itteni nyomdában dolgoznak.
2. §. Minden ideutazó idegen, vagy egy olyan ideutazott műtárs, aki már azelőtt tagja volt az intézetnek, valamint az itt felszabadult aspiránsok, kötelesek azonnal az intézet tagjaivá lenni és csak négy heti befizetés és a 2 forint beiratási díj lefizetése után jogosultak segélyre. Ez alól kivételt képeznek azok, akik már ideutazásuk előtt is tagjai voltak ezen intézetnek. Abban az esetben, ha az illetők ezen négy hét alatt megbetegednek, akkor a belépési határidő attól a naptól számítódik, amely napon teljes gyógyulásukat hiteles orvosi bizonyítvánnyal igazolják.
3. §. Minden tag köteles 2 forint váltópénz beiratási díjat és heti 6 krajcár váltópénz tagdíjat az együleti pénztárba befizetni.

4. §. Amennyiben valamely tag, lakóhelyének változtatása nélkül, egy időre el akar utazni, kötelessége a tagdíjak befizetéséről akár egy más tag, akár valamely választmányi tag útján gondoskodni.

Ezen szabály elmulasztása esetén az esetleg betegen visszatérő tag segélyt nem kaphat.

5. §. Ha a pénztár oly állapotba kerülne, hogy a havi bevétel nem fedezné a betegsegélyekre szükséges összeget, akkor ebben az esetben a kiadások a tagok által egyenlő arányban viselendők.

6. §. A nyomdai pénztáros köteles az illető nyomdában előfordult megbetegedési esetet az ellenőrnek és a pénztárosnak három napon belül, a beteg lakásának feltüntetésével, bejelenteni. Az illető nyomdában dolgozó tagoknak kötelessége a beteget három naponként felváltva meglátogatni és állapotáról meggyőződést szerezni.

A tagok jogai

7. §. Segélyre csak azoknak a tagoknak van igényjoga, kiknek neve a megbetegedésük előtti heti leszámolási ívre rá van vezetve.

8. §. Munkaképtelenséggel járó, két napnál tovább tartó betegség jogot ad a pénztárból való segélyeztetésre.

Két vagy egy napig tartó betegség után segélyre igényjog nem támasztható, valamint a betegség két első napjára sem jár segély.

9. §. Készarva okozott betegség esetén (t. i. részegség folytán beállott testi sérülés) épp oly kevésbé részesülhetnek az illetők segélyben, mint abban az esetben, ha a beteg valamely városi vagy királyi bíróság útján a sérülést okozott féltől kárpótlást követelni jogosult.

Ha azonban a sérülést okozó félt, egy egyleti taggal szemben elkövetett testi sértés esetén törvényes uton kipuhatolható nem lenne, vagy a törvényesen megítélt kárpótlás be nem hajtható, abban az esetben, ha hiteles bírósági végzéssel igazolja, hogy a vizsgálat reá nézve teljes ártatlanságot állapított meg, részére a teljes betegsegély kiszolgáltatandó.

10. §. Az egyesület gondoskodik róla, hogy a beteg tag saját kívánságára az egyesület által kijelölt kórházba az egyet költségére felvéttessék, azzal a feltétellel, hogy ebben az esetben az illető tag csak 30 krajcár segélyben részesül naponként.

11. §. A segély a következő módon lesz kifizetve:

1. Fél évnél rövidebb ideig tartó betegségnél hetenként 4 forint 40 krajcár; nem teljes hétnél egyes napokra 40 krajcár fizettetik.

2. A segély a betegség harmadik napjától kezdődőleg lesz kifizetve. A jelentkezés délelőtt teljesítendő az illetékes bizottságnál; délutáni jelentkezésnél a betegség a következő naptól számítottik.

3. Fél évnél hosszabb ideig tartó betegségnél a teljes heti 4 forint 40 krajcár segély csak a 26. heti segély lejártáig lesz kifizetve.

4. A beteg tag a 26 heti táppénz felvétele után, a következő félévtől kezdődőleg heti 2 forint 20 krajcár segélyben részesül s amennyiben egy teljes évi betegség után semmi néven nevezendő nyomdai munkára sem alkalmas, teljes gyógyulásáig hetenként 1 forint 10 krajcár lábadozási segélyben részesül.

5. Oly tagok, kik valamely krónikus betegségben szenvednek s ennek következtében teljesen munkaképtelenné lesznek, csak rendkívüli segélyre jogosultak s a rendes betegsegélyre joguk nincsen.

12. §. A segélynek az előbbi módok szerint való kifizetésénél számításba vétetik, hogy a betegség a megállapított határidőkben egyfolytában, megszakítás nélkül tartott-e, vagy pedig gyógyulása esetén a megszakítás, amennyiben az illető tag félévig már betegállományban volt,

az orvosilag megállapított munkaképesség napjától számított két hónapnál tovább tartott-e, mert a tagnak ellenkező esetben a heti 4 forint 40 krajcár segélyre nincs joga. Ha azonban a tag fent megállapított időn belül lesz beteggé, akkor a 11. § 4. pontjában megállapított eljárás alá esik.

13. §. Segélyben részesülő tagok tagdíjat nem fizetnek.

14. §. A segélyre jogosultnak a segély mindaddig kiadatik, amíg gyógyulása végett Pesten vagy Budán tartózkodik.

15. §. A segélyeket az ülnök (assessor) csak a beteg tagnak magának, az illető által aláírt nyugta ellenében fizetheti ki és senkinek sincs joga ezen segélyre igényt támasztani, még a beteg saját elismervénye alapján sem.

16. §. A tag elhalálozása esetén annak hozzátartozóinak, kik eltemettetéséről gondoskodtak, 30 forint temetési összegre van joguk, mely nekik azonnal kifizetendő. Amennyiben a temetésről a hozzátartozók nem gondoskodnak, akkor erre annak a nyomdának személyzete van kötelezve, amelyben az illető legutóbb kondícióban állott, mely esetben a 30 forint felvételére is azok jogosultak.

A temetési költségből esetleg fenmaradó összeg azon pénztár javára esik, amelynek a felesleg visszafizetésére szüksége van, mely célból a halálozási értesítés az ellenőrnek átadandó.

Általános gyűlés

17. §. Az alapszabálmódosítás és az intézet legfőbb vezetése és kezelése a tagok összességének joga.

Ezt a jogot a tagok részint a közgyűlésben, részint az általuk választott választmány útján, az elnök vezetése mellett gyakorolják.

18. §. Minden tagnak egyenlő szavazatjoga van az intézet ügyeinek eldöntésénél. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata döntő.

19. §. Az általános gyűlés hatáskörébe tartozik:

1. A választmány megválasztása; 2. a félévi választmányi jelentés előterjesztése és tudomásul vétele; 3. az alapszabályok módosítása; 4. a tagok kizárása; 5. a tagok által a választmány ellen benyújtott panaszok és 6. azon ügyek tárgyalása, melyeket egyes tagok vagy a választmány terjeszt az általános gyűlés elé,

20. §. Rendes általános gyűlés félévenként és pedig január és július hónapban tartandó. Rendkívüli gyűlés a választmány vagy pedig a tagok felének kívánságára hivandó egybe.

21. §. A határozatok szavazattöbbséggel hozatnak. A határozat érvényességéhez azonban megkívánatik, hogy a gyűlésre az összes tagok meghivassanak. Ezen gyűlés határozatai azután, tekintet nélkül a megjelentek számára, minden tagra kötelezők.

22. §. Az ügyvitelt a választmány végzi, mely az elnökből, pénztárosból, helyettes pénztárosból, ellenőrzőből és négy ülnökből áll.

23. §. A választmány választása az általános gyűlésen történik és pedig oly módon, hogy a január havi gyűlésen a pénztáros és két ülnök, a július havi gyűlésen az elnök, ellenőr és két ülnök választandó, mely választás mindig egy évi időtartamra érvényes.

Az ülnököknek joguk van, amennyiben egy negyedév után állásukat megtartani nem óhajtják, leköszönni. A választmány ily esetben, a legközelebbi általános gyűlésig, az illetők helyébe másokat nevez ki.

Az elnök és a pénztáros mindig újból megválaszthatók, az ellenőr és az ülnökök azonban csak visszalépésük után két év múlva.

24. §. Minden tag köteles a reá eső választást elfogadni, kivéve, hogy valamely tagot agg korára vagy más körülményekre való tekintetből a társaság ez alól dispenzál.

Valamely választmányi tag elhalálozása esetén a választmány egy rendkívüli gyűlésen vagy pedig körlevél útján intézkedik egy új tag választásáról.

25. §. Az elnök kötelessége: 1. a főpénztárt biztonságba helyezni és arra törekedni, hogy a tőke az első tíz évben évenként legalább 40 forinttal emelkedjék; 2. a folyó kiadásokra előreláthatóan nem szükséges pénzek biztos elhelyezése.

26. §. Az egyleti tőkék nyilvános pénztárakban helyezendők el, vagy pedig törvényes bekebelezéssel magánosok ingatlanaira adandók kölcsön. Ezekben az esetekben azonban az elnök egyoldalúan nem intézkedhetik s köteles a választmány határozatához alkalmazkodni. Amennyiben ezt elmulasztja, a károkért összes vagyonával felelős.

Más módon a pénzt kikölcsönözni sohasem szabad és ha ellenkező javaslat tétetett a választmány elé, arról a társaság is értesítendő.

27. §. A pénztáros kötelessége: 1. a nyomdai pénztáros által beszédett tagdíjaknak elismervény mellett való átvétele, az összes bevételek nyilvántartása és minden hónap első vasárnapján az előző hónapról szóló pénzeknek az elnök kezéhez a főpénztár részére való átadása, végül köteles az ellenőr utalványa alapján az összes kiadásokat kifizetni és hónaponként az elnökségnek erről leszámolni; 2. minden bejött összeget az ellenőrnek bejelenteni; 3. a kiutalandó beteg- és rokkantségélyeket az ülnökök kezéhez elismervény ellenében kifizetni; 4. a pénztárkönyvnek és a be- és kilépők nyilvántartási könyvének pontos vezetése.

28. §. Az ellenőr kötelessége: a tagdíjak és más bevételek és kiadásoknak, az ülnökök segédkezése mellett, az ellenőrzőkönyvbe való bevezetése és a többi könyvek és állományok két hónaponként való pontos összehasonlítása, valamint a főpénztár időközönkénti megvizsgálása. Kötelessége ezenkívül az összes kifizetésre kerülő utalványokat ellenjegyezni.

29. §. Az ülnökök kötelessége a megbetegedett tag betegségének lefolyásáról és közelebbi állapotáról az intézet érdekében meggyőződést szerezni s kétes esetekben joguk van az illető beteget bármely orvossal felülvizsgáltatni.

Az ülnökök további működési köre abból áll, hogy az illető beteg vagy rokkant tagoknak az általuk a pénztárostól felvett segélyeket személyesen kézbesítik.

30. §. Minden az intézetet érintő ügyben joga van az elnöknek a választmányt valamely helyre ülésre egybehívni és ha szükségesnek mutatkozik, az összes tagokat gyűlésre egybehívni. Az összes gyűléseknél azonban ő elnököl.

31. §. Amennyiben valamely tag más foglalkozást óhajt üzni és mindamellett a tagok sorában óhajt maradni, tagsági jogait csak két évig gyakorolhatja; két év lefolyása után tagsága megszűnik.

III. Segélyező pénztár

1. §. A segélyező pénztár célja, hogy annak tagjai teljes munkaképtelenség esetén nyomorenyhitő segélyben részesíttessenek. Ez a pénztár az utas- és betegsegélyező pénztárral kapcsolatban van és csak öt év múlva (1853 július 1-től számítva) kezdi meg a tagok segélyezését az alapító tagok részére (a később belépettek részére csak 10 év múlva, vagyis 1858 július 1-én) s alapja a betegsegélyező és utassegélyező pénztárak feleslegéből, valamint a kamatokból képződik.

A tagok kötelességei

2. §. Ha a megállapított idő alatt a pénztár nem jönne oly helyzetbe, hogy kötelezettségeinek meg bírjon felelni, akkor az elnökség javaslatára minden tagnak kötelessége a felemelt tagjárulékot fizetni.

A tagok jogai

3. §. Minden a betegsegélyező pénztárba belépő új tag, ha az illetéket tíz éven át fizette, jogosítva van kimutatott teljes munkaképtelenség esetén e pénztárhoz segélyért fordulni.

Oly tagok, kik pontosan fizették az intézetbe illetékeiket, később azonban külföldre utaztak, esetleges visszatérésükkor kivétel nélkül még egy évig megszakítás nélkül kötelesek a szabályszerű tagdíjat fizetni, mielőtt segélyre jogot formálnának.

4. §. A segély, mely a teljesen munkaképteleneknek nyilvánított tagoknak utaltatik ki, a betegség és utassegélyző pénztárak feleslegéből és a kamatokból lesz fedezve; az első öt évben azonban egy személy havi 5 frtnál, a következő öt évben azonban havi 10 frtnál több segélyt nem kaphat.

5. §. Ezen segélyre a következő munkaképtelenség esetén tartható igényjog:

1. Aggóság vagy más véletlen folytán beállott munkaképtelenség; 2. saját hibán kívül beállott teljes munkaképtelenséggel végződő testi sérülés esetében.

6. §. Amennyiben valamely tagon valamely személy által minden indok nélkül súlyos testi sértés követetett el s ennek folytán az illető teljesen munkaképtelenné vált s törvényes uton az illetőtől kellő anyagi kárpótlást nem kaphat, valamint a betegsegélyző pénztárból sem tarthat már segélyre való igényt, szintén az előbbi határozat alapján lesz elbírálva. Az illetőnek azonban mindenesetre egy oly bírósági végzést kell felmutatnia, mely a lefolyt vizsgálat alapján teljes ártatlanságát igazolja.

7. §. Azok a tagok, akik Pest-Budáról eltávoztak és más helyen tartózkodnak, nem jogosultak segélyre.

Véghatározat

8. §. Minden itt fel nem említett esetre vonatkozólag a betegsegélyző pénztár erre vonatkozó szakaszai irányadók.

Mint a magyarországi nyomdászok első segélyző egyesületének alapszabályaiból kitűnik, a beteg, utas és rokkant tagok segélyezését tűzte maga elé s az alapszabályok keretében a kollégák az akkori viszonyokhoz és felfogáshoz képest eléggé humánus módon igyekeztek a megbetegedett és rokkant tagokon segíteni.

Az egyesület első tisztikara a következőkből állott: Elnök: Heckenast Gusztáv, ellenőr Gyurián József, pénztáros Träger Endre, ülnökök: Dobrovsky Mátyás, Bähringer József, Neumann Lajos és Auguszt János.

Az egyesület működéséről majdnem semmit sem tudunk; az 1851 február 23-án tartott első közgyűlésen, melyen a hatóság képviselőjében Aigner Miklós városi tanácsos is jelen volt, beszámolt a választmány 1848–1850-ig szóló működéséről s az akkor előterjesztett mérleg szerint, mely 1848 július 1-től 1850 december 31-ig terjedő időről szólt, a rokkantsegélyző-alap vagyona 958 frt 33 krt tett ki, melyet az alapszabályszerű dotációkkal 1058 frt 33 krra egészítettek ki. A közgyűlés ekkor egy küldöttséget választott, hogy a főnököket felkérje, miszerint az annakidején aláírt összeget az egyesület pénztárába végre fizessék be, vagy pedig legalább a tőke 6%-os kamatait szolgáltatassák át. A segélyekre vonatkozólag a közgyűlés a betegsegélyt és a temetési összeget, mely időközben leszállított, megint a régi összegben (heti 4 frt 40 kr. táppénz és 30 frt temetési összeg) állapította meg. A tagok számának emelése érdekében a főnökök küldöttség útján felkértek, hogy segédeiket az egyesületbe való belépésre kötelezzék és a tagdíjat a segédek fizetéséből levonásba hozzák azzal az utasítással, hogy amennyiben a felemelt betegsegélyt a pénztár nem fedezné, a tagdíj heti 8 krra emelendő. A hátralékosokra vonatkozólag kimondatott, hogy aki négy héttel adós, kivétel nélkül kizárt tagnak tekintendő és egyébként is a nem fizetett hetek nem számíthatók be. A kizárt tag újból beléphet az egyesületbe, ha a 2 frt beiratási díjat újból lefizeti. A hátralékosokra vonatkozólag még kimondatott, hogy amennyiben tartozásukat nem törlesztik, tagságuk megszűntnek fog nyilváníttatni. A már egy ízben törölt tagok újból való belépés esetén kötelesek a

2 frt beiratási díjat megfizetni, ellenkező esetben csak három havi befizetés után léphetnek régi tagsági jogaikba. Akik 1851 március végéig be nem lépnek az egyesületbe, azok kötelesek belépéskor a 2 frt beiratási díjat lefizetni. A viatikumra vonatkozólag azt határozta a közgyűlés, hogy az csak abban az esetben fizethető az általános pénztárból, ha a főnökök valamennyi segédet belépésre kényszerítik. Amennyiben ez elérhető nem volna, akkor az utóbbi időben bevezetett gyakorlat (nyomdánkénti kollektezés) marad érvényben.

Mielőtt a pest-budai nyomdászok első segélyző-egyletének történetét befejezném, meg kell emlékezni a Magyarországon már előzőleg fennállott nyomdászegyletekről. Habár ezek, a temesvári kivételével, nem is voltak mind a mai értelemben vett egyletek, de azért az akkori viszonyok között mindenesetre fontos missziót teljesítettek, mint a későbbi, széles alapokra fektetett segélyző egyesületek uttörői. Debrecenben már 1830-ban alakult egy segélyző pénztár, mely a város nyomdájában működő nyomdászok betegség esetében való segélyezését tűzte ki feladatául s a szegődtetési és felszabadítási díjakból, mely összeg esetenként 5, illetve 10 váltóforintot tett ki, fedezte a kiadásokat. A pénztár gyarapítására fordították ezenkívül a felavatott segéd által lakomamegváltás címén fizetett 15 váltóforintot is. Hogy a tagok fizettek-e valamely összeget tagsági díj címén, arról nincs tudomásunk. A pénztár tehát szintén házipénztár volt – mint a később alakult brassói – és a betegeken kívül az utasokat is segélyezte. A brassói egylet 1846-ban alakult meg, azonban inkább házipénztár volt, mint egylet, mert alapszabályait csak 1860-ban nyújtotta be a helytartótanácsnak és azok csak 1861-ben hagyták jóvá. Alapításakor tudniillik oly kevesen voltak a segédek (kilencen), hogy alapszabályokkal bíró egyletet nem alakíthattak; az alapítók, névszerint: Nagel Ágoston, ki az egyesület alapítását indítványozta, Fleischer Dávid, Giegel István, Herfurth Ferdinánd, Jördens Frigyes, Kamner József, Kinszki Ignác, Kornya János és Römer Vilmos, 50 krajcár beiratási díjat és hetenként 9 krajcár illetéket fizettek. Ezen egyesület, a „Brassói könyvnyomdászok betegsegélyző, temetkezési és utassegélyző egylete” működéséről, az általa nyújtott segélyek magasságáról nincsenek adataink. 1861-ben, alapszabályainak jóváhagyása után első elnöke Römer Vilmos volt, 1871-ben Kaderabek János. Az egyesület 1879-ben módosította alapszabályait s 1888-ban csatlakozott az országos egyesülethez.

A temesvári egylet az 1848–49-iki szabadságharc leveretése után, 1850-ben, tehát abban az időben alakult, mikor a már létező egyleteket is feloszlatta a katonai kormány. Temesváron csak 1771-ben létesült az első nyomda, mely évben Heimerl Mátyás szabadalmat kapott egy könyvnyomda felállíthatására. Az 1787-ben Eisenführer József által alapított második nyomda 1791-ben megszűnt és csak az ötvenes években emelkedett a nyomdák száma háromra. Az 1851-ben Temesváron felállított császári királyi fiók-államnyomda sok munkást foglalkoztatott s így ez időben a nyomdászsegédek száma körülbelül ötvenre emelkedett, kik között igen sok Németországból és Wienből jött Temesvárra s onnét magukkal hozták a munkássegélyző és önképző egyesületek alakítására vonatkozó eszméket is. Ezek közé tartozott a poroszországi származású Liesecke József, ki 1851 szeptember havában egy igen lelkeshangú körlevélben egy segélyző pénztár alakítására szólította fel a temesvári nyomdászokat, melynek eredményeként 30 taggal csakhamar megalakult a „Temesvári könyvnyomdászok közös beteg- és utassegélyző pénztára”, melynek alapszabályait a kormányzáság 1851 október hó 22-én hagyta jóvá s a tanács 1851 november 27-én az alapszabályokra irt záradékában kijelenti, hogy „valamennyi gyűlésen a helybeli rendőrkapitány is meg fog jelenni, ennél fogva a hatóság a gyűlés megtartásáról kellő időben értesítendő”. Az egyleti tagok belépés alkalmával 1 forint beiratási díjat és heti 10 krajcár tagdíjat fizettek. A főnökök maguk állapíthatták meg az általuk fizetendő hetiilleték összegét. Az egyesületbe minden Temesváron dolgozó nyomdász köteles volt belépni s ezt a főnök a segéddel belépése alkalmával közölni tartozott. A tanoncok szegődtetésük és segéddé avatásuk alkalmával 5–5

forintot tartoztak a pénztárba befizetni, a szegényebb tanoncok ez alól felmentettek. Minden heti tagdíjhátralék után 1 krajcár büntetést kellett fizetni. Betegség esetén heti 2 forint, a második betegségi héttől kezdve 26 hétig heti 3 forint és a 27. héttől kezdve további 12 hétig ismét 2 forint táppénzre volt a tagnak joga. Nyolc napig tartó betegségre nem járt táppénz, ennek ellenében azonban visszaesés esetén, hat napnál rövidebb ideig tartott munka után, ezek a napok nem lettek levonva. A gyűlésről távolmaradó tag 20 krajcár büntetést tartozott fizetni. Az utasok 1 forint 30 krajcár viatikumban részesültek, s amennyiben három hónapnál tovább voltak az illetők uton, 2 forint segélyre volt joguk. Az alakuló gyűlés 1851 szeptember 30-án tartatott meg. Az egyesület legelső tisztikara a következő kollégákból állott: Elnök Liesecke Sándor, pénztáros Reichsel József, segédtiszt Mach József. A segélyek kifizetését az egyesület csak 1852 január első hetében kezdte meg, mivel a 100 forint alaptőke csak 1851 december végén gyűlt egybe.

Liesecke 1852-ben, miután mint politikai agitátor üldöztetésnek volt kitéve, eltávozott Temesvárról és később Osnabrückben nyomdát nyitott, hol 1905-ben meghalt.³³ A temesvári egylet 1856 október 12-én módosította alapszabályait s azok 1857 február 8-án hagyattak jóvá. Ez alkalommal az egyesület címét „Buchdrucker-Kranken-Unterstützungs-, Sterbe- und Viatikums-Kasse in Temesvár”-ra változtatta az előbbi „Gemeinschaftliche Buchdrucker- Kranken- und Viatikums-Kasse in Temesvár” helyett s az újonnan módosított alapszabályokba a temetkezési illetményt is felvette, mely alapra heti 12 krajcár illetéket fizettek a tagok. A betegsegélyre vonatkozólag a pest-budai nyomdászegylet alapszabályait vevén irányadóul, a táppénzt heti 3 frtről 4 frt 40 kr.-ra emelték fel s ugyancsak ezen egylet alapszabályai szerint állapított meg a temetkezési illetmény 30 frtban, azzal a különbséggel, hogy három hónapnál rövidebb tagság után csak 15 frt temetési összeg járt a tag hozzátartozóinak. 1861-ben a temesvári állami fióknyomda erősen redukálta személyzetét s a kilépettek, számszerint körülbelül huszan és valamennyien külföldiek, az egyesület feloszlását forszírozták oly célzattal, hogy befizetett illetékeiket visszakaphassák. Ez azonban, a többiek összetartása következtében, nem sikerült s az egyesület, mely már-már az összeomlás útján állott, diadalmasan folytathatta eredményes működését. 1880-ban az egyesület a munkanélküliek, rokkantak, özvegyek és árvák segélyezését is felvette alapszabályaiba. Ez volt a legrégibb, alapszabályokkal működő nyomdászegylet Magyarországon és 1888-ban csatlakozott az országos egyesülethez.

E kis eltérés után vissza kell térnünk az 1848-iki eseményekhez és a pest-budai könyvnyomdászok egyletének történetéhez.

Az 1848-ban rendkívüli fejlődésnek indult magyar nyomdászat nem sokáig örvendhetett ezen irigylendő állapotnak s az ugynevezett alkotmányos szabadság sem tartott sokáig, mert már 1848 augusztus 24-én visszavonattott a nádor helytartói hatalma s szeptember 11-én Jellasics serege ellepte a dunántúli megyéket. A magyar kormány már szeptember 10-én lemondott s az ezután következő eseményeket mindenki ismeri. A gombamódra elszaporodott lapok és lapocskák eltűnedeztek s az 1848-ban keletkezett körülbelül 53 lap 1849-ben mind megszűnt s a nyomdákat, melyek 1848-ban a sajtószabadság kivívása után nem győzték a nép, illetve a polgárság kulturaszomját kielégíteni, lassanként becsukták³⁴ tulajdonosaik. Magyarországon megszűnt minden ipari vállalkozás; a műhelyek üresek lettek és senkinek sem volt kedve

³³ Dr. Berkeszi István: A temesvári könyvnyomdászat és hirlapirodalom története. Temesvár, 1900. – Mangold Sándor és Gabriel József: A temesvári könyvnyomdász-egylet története. Temesvár, 1890. (8°, 40. oldal.) – Liesecke mint főnök nem a legjobb hirben állott.

³⁴ 1848–49-ben 186 lap és folyóirat jelent meg Magyarországon; 86 magyar, a többi idegen nyelvű. 1847-ben 33 magyar és 21 német nyelvű lap jelent meg.

dolgozni, mert mindenki várta a bekövetkezendő további eseményeket s igyekezett, amit lehetett, megmenteni. A munkásokat is magával ragadta a forradalmi tömeglelkiesedés és a nyomdászok nagy része szintén beállt a honvédek közé; a külföldiek közül pedig azok, akik nem szándékoztak a forradalmi zászlóhoz csatlakozni, már jóval előbb kimentek a határon. Még a nyomdásztanoncok is otthagyták a nyomdák fülledt levegőjét és a csatatérre mentek.³⁵ A lapok is megszűntek s 1849 október 1-én, a világosi kapituláció után hat hétre, legutolsónak a Komáromi Értesítő is beszüntette megjelenését.

A nyomdák közül csak a tábori nyomdák, melyek a hadsereggel együtt vándoroltak, a bankjegynyomda és egy pár fővárosi és vidéki nyomda folytatta működését a forradalom alatt; a többiek szüneteltek. Vége volt az 1848-iki sajtószabadságnak s újra életbe lépett a cenzura.

1849 január 1-én Windischgrätz megszállotta Budapestet s bukása után Geiringer báró teljhatalmu kormánybiztos vette át Magyarország igazgatását. Alatta lépett életbe az ugynevezett Bach-rendszer, melynek korlátlan rendőrruralom, a sajtó- és a gondolatszabadság teljes lenyűgözése, a cabinet noir, az egyesülési és gyülekezési jog teljes felfüggesztése voltak segítő eszközei. A nyomdászat, mely a forradalom alatt amúgy is majdnem teljesen stagnált, 1849 után a legválóságosabb helyzetbe került, mert a nyomtatványok előállítása és nyomdák felállítása a katonai hatóság előzetes engedélyéhez volt kötve. A nyomdák üresek voltak s öt hónap alatt Budapesten egyetlen magyar könyv sem került ki a sajtó alól; a félhivatalos Budapesti Hírlap is csak 1849 október 1-én jelenhetett meg; a „Birodalmi Törvény és Kormánylap” című hivatalos lapot pedig Wienben nyomták. A forradalom után beállott gazdasági pangás, a nyakra-főre kibocsátott Kossuth-bankók, melyek később teljesen értéküket veszítették, 80 millióval károsították meg az ország szegényebb lakosságát, mert a gazdag mágánások jóelőre biztonságba helyezték vagyonukat. Százakra menő községek pusztultak el és az ezt követő nyomorúságot csak fokozta a politikai önkénykedés. A Bach-rendszer cenzurája egyenesen lehetetlenné tette az irodalmat. A rendőrség, mely a cenzurát gyakorolta, néha egy-egy mondat miatt egész oldalakat semmisített meg s a kiadó, szerző vagy nyomdász azután egész bátran eldobhatta az egész munkát. Mert a Bach-korszakban a cenzurát a már kész, kinyomott műveken gyakorolták.

A kinyomott művet a kiadó szétküldés előtt köteles volt a rendőrségnek cenzura végett bemutatni, mely azután három nap alatt határozott arra vonatkozólag, hogy a munka kiadható-e. A három napból azonban rendszerint három hónap lett s akkor a kiadó örülhetett, hogy a könyvet a cenzor által kifogásolt szöveg kivágása után expedíálhatta. A legtöbb esetben azonban a könyv ekkor már nem is volt aktuális és így teljesen értéktelenné vált.

Ily körülmények között természetesen nem igen akadt oly kiadó, aki valamely irodalmi mű kiadásával járó kockázatra vállalkozott volna, sőt még a nyomdatulajdonosok sem mertek minden mű kinyomására vállalkozni, mert a cenzura nem ismert tréfát s a nyomdászt a legkisebb szabályellenes cselekményért nagyobb pénzbírsággal és börtönnel sújtotta. A nyomdászat ily viszonyok között nem fejlődhetett s a nyomdák tulajdonosai azzal kárpótolták a rossz konjunkturát, hogy lassan-lassan a tanoncgazdálkodásra tértek át. Ennek gyászos eredménye azután csak a későbbi években mutatkozott a maga valóságában. A segédek mozgolódni próbáltak; először a főnökök által 1848-ban aláírt adományok befizetését, később a tanonc-gazdálkodás megszüntetését is követelték. A nyomdatulajdonosok nagy része rossz szemmel nézte az 1848-ban alakult segélyező egyesület működését, mivel úgy gondolták, hogy a segédek kívánságai az egyesületből indultak ki. Az akkori politikai viszonyok között nem

³⁵ A Landerer és Heckenast-nyomda összes tanoncai otthagyták a nyomdát. A többi nyomdákban a legtöbb tanonc szintén így cselekedett.

nagy akadályba ütközött volna az egyesület feloszlatásának kérelmezése, mert az osztrák kormány amugy sem ismerte el a polgároknak azt a jogát, hogy egyesületeket alakithatnak.

A wieni nyomdászok önképző egyletét már 1852-ben feloszlatták azzal az indokolással, hogy alapszabályok nélkül működött s 1853-ban ugyanez a sors érte a pest-budai nyomdászegyletet is. A wieni kormány Libényi János 1853-iki merénylete után³⁶ különösen a munkások egyesületei ellen kezdett irtó hadjáratot s Libényi tagadása ellenére úgy tüntette fel az esetet, mintha annak előidézésében valamely titkos társulat működött volna közre. A pest-budai nyomdászegyletnek sem voltak jóváhagyási záradékkal ellátott alapszabályai, de erre 1848-ban nem is volt szüksége, mert az akkori magyar kormány a nyomdászok ezen kivánságát amugy is teljesítette volna, ha az egyesület működése ettől tétetett volna függővé. Az 1853 március 1-én történt hatósági felosztatás tehát egész váratlanul érte a tagokat s miután ezen hatósági önkénykedés ellen akkor sem kaphattak jogorvoslatot, még örülniök kellett annak, hogy az egyesület vagyonát nem konfiskálták, mint például Wienben, ami ismét a főnökök közbenjárásának volt tulajdonítható. Az egyesületnek a felosztatás után egybehívott gyűlésen előterjesztett mérlege, mely 1848 július 1-től 1853 március 1-ig szól, a következő eredményt tünteti fel:

Bevétel:

A főnökök adakozásából	381 frt – kr
Felszabadítási és felavatási díjakból	212 frt – kr
Beiratási díjakból	594 frt 50 kr
Tagsági díjakból	3112 frt 45 kr
A magyar banknyomda illetékei, 1848 július 1-től 1852 december 31-ig, a kiadások levonásával	273 frt 38 kr
Bucsánszky Alajos nyomdatulajdonos adománya	25 frt – kr
Kamatok	285 frt 38 kr
Összesen	4883 frt 71 kr

Kiadás:

Átutazók segélyezésére	474 frt – kr
Betegek segélyezésére	1316 frt 82 kr
Temetési költségekre	320 frt – kr
Különféle kiadásokra	354 frt 40 kr
Összesen	2465 frt 22 kr

A maradvány, 2418 forint 49 krajcár, a gyűlés határozata értelmében a befizetések arányában az egyes nyomdák között osztatott szét, kik ezen összegből azután ismét nyomdai házipénztárakat alakítottak, mint a hogy ez már 1848 előtt gyakorlatban volt.

A vagyonból a következő összeg jutott egy-egy budapesti nyomdának: Bagó Márton 94 forint, Bucsánszky Alajos 125 forint 31 krajcár, Emich Gusztáv 193 forint 53 krajcár, Kozma Vazul 244 forint 57 krajcár, Landerer és Heckenast 575 forint 69 krajcár, Lukács László 261 forint 51 krajcár, Müller Adolf 124 forint 55 krajcár, Trattner-Károlyi 152 forint 13 krajcár, Egyetemi nyomda 647 forint 20 krajcár. Ezzel a budapesti nyomdászoknak hosszú időre

³⁶ Libényi János székesfehérvári születésű szabósegéd 1853 február 18-án Wienben egy törrel megsebesítette a sétáló I. Ferenc József császárt s ezért kivégezték.

lehetetlenné volt téve minden további szervezkedés. Csak egy nyomdászegyesület volt ezután Magyarországon, a temesvári, mert a brassói egylet inkább csak egy nyomdai házipénztárnak kell vennünk, miután sem alapszabályai nem voltak, sem tagjainak száma nem volt elegendő egy egyesület fentartásához. A budapesti nyomdáknál ismét kezdetét vette a kollektizálás, a „Laufzettel”-rendszer³⁷ helyett a kilincselés kapott lábra és a segédek lassanként anyagi tekintetben is az 1848. év előtti állapotba estek vissza.³⁸ A kollégialitást a csuszás-mászás váltotta fel és senkinek sem jutott eszébe, hogy a korcsmázás helyett a mindinkább nyomoruságosabbá váló anyagi helyzettel kellene foglalkozni. A legteljesebb letargiába merültek az akkori nyomdászok és az akkori viszonyokra jellemző, hogy a 60-as évekig róluk a külföldi szaklapokban semmit sem találunk. 1855-ben Pesten csak tíz nyomda volt, 29 géppel. Ezenkívül Budán két nyomda. A tanoncok sokasága folytán sok volt a munkanélküliek száma és a dolgozók 8–9 krajcáros számolással tengették életüket. Az önértékesebbek hasztalan igyekeztek a tömeget öntudatra kelteni, szavuk eredménytelen maradt.

³⁷ A Laufzettel-rendszer abból állott, hogy az utas köteles volt minden nyomdába elmenni, ahol beleírták a nála levő ív rovatába, hogy: „Keine Arbeit”. Ha sehol sem kapott kondíciót, kifizették neki a viatikumot.

³⁸ 1857-ben Pesten minden nyomdában volt egy segélyzőalap, melybe heti hat váltókrajcárt fizettek be. Ebből az alapról fizették az átutazók viatikumát és a betegek 3–6 váltóforintos segélyét. A nyomdáknál a tanoncgazdálkodás – a nyomdászok ezen örökös nyavalyája – már ekkor is elhatalmasodott. Három segéd mellett 8–10 tanonc mindennapos dolog volt s az Emich-nyomda (később „Athenaeum”) egymagában 40 tanonccal vezetett a versenyben.

Nehéz idők

Az 1861. évi budapesti árszabálymozgalom

1860-ban, a politikai viszonyok folytán, kissé szabadabb gondolkodás kezdett tért hódítani. Az 1861 február 26-án kibocsátott császári pátens Ausztriát az alkotmányos államok sorába emelte s ezzel a magyarországi politikai viszonyokban is némi haladás volt tapasztalható. Ez különösen a gazdasági téren jutott kifejezésre. A nyomdákban is sok volt a munka s a budapesti nyomdászok egy lelkesebb csoportja a kedvező viszonyokat felhasználva, az egyébként indifferens és semmi szakmai dolog iránt sem érdeklődő kollégákat egy nagyobb kirándulásra iparkodott összetoborzani, hogy ez alkalomból azután az eddig egymástól elszigetelt kollégák egymást közelebből megismerhessék. A kirándulás Visegrádra volt tervezve s a rendező-bizottság úgy határozott, hogy 1840-ben, az akkori sivár politikai viszonyok következtében elmaradt, a nyomdászat feltalálásának négyszázados évfordulójára rendezett ünnepély, a kirándulással kapcsolatban, 1860 június 24-én, János-napkor, Gutenberg mester névnapján tartassék meg. A budapesti nyomdászok azelőtt még soha sem rendeztek János-ünnepélyt, melynek megtartását 1840-ben a németországi nyomdászok kezdeményezték³⁹ s mely azóta nemcsak Németország, Ausztria, Svájc és Magyarország, hanem Európa többi nyomdászai által is megünnepeleltetik.

1848 óta, midőn a budapesti nyomdászokat anyagi helyzetük javítása hozta össze, még nem volt rá alkalom, hogy valamennyi segédet össze lehetett volna hozni valamely cél érdekében. A kirándulás rendező-bizottságának ez sikerült. A „Nádor” hajóval az esztergomi katonazenekar és egy cigányzenekar mellett mintegy 300-an rándultak Visegrádra, köztük több író és művész: Pákh Albert, Remellay Gusztáv, Egressy Gábor stb.

Remellay ez alkalomból egy Visegrád és környékét ismertető füzetet, Szabó József kolléga pedig a „Magyar könyvnyomdászat történetének vázlata” című munkát osztottak szét a kirándulók között, melyet idb. Emich Gusztáv nyomdatulajdonos, mint fiának, ifj. Emich Gusztávnak első munkáját, ki forma kedvéért mint „szedő” ugyanekkor szabadult fel, díjtalanul bocsátott a bizottság rendelkezésére. A kirándulásról 1861-ben Werfer Károly pesti kő- és könyvnyomdája egy színes emléklapot készített. A kirándulás megtörte a segédek elszigeteltségét; a bensőbb társas érintkezés új eszméket hozott napfényre s előtérbe szorította az anyagi helyzet megjavítására irányuló törekvéseket. 1860-ban Budapesten már 14 nyomda volt 42 gyorsajtóval, melyekben körülbelül 300 kolléga volt alkalmazva. E 14 nyomdában 47 lapot állítottak elő. Magyarországon ugyanekkor körülbelül 70 nyomda működött. A naptár-irodalom is erős lendületnek indult s Magyarországon körülbelül 60 különféle naptár jelent meg. A politikai viszonyok változása a könyvnyomtatás fejlődésére is kedvező hatással volt; az eddigi passzivitást önérték és előretörekvő szabadabb irányzat váltotta fel. Sok új lap és folyóirat keletkezett s így a segédek alkalmasnak találták ezt az időpontot arra, hogy helyzetükön javítsanak. Az 1848. évi árszabály, a folyton emelkedő drágasági viszonyok között, még akkor sem lett volna megfelelő, ha a főnökök minden részében betartották volna. De nemcsak, hogy nem tartották be, hanem végtelen tanoncgazdálkodásukkal még attól a nyomoruságos keresettől is megfosztották a segédeket, melyre az 1848-iki árszabály révén alkalmuk lett volna. 1861 közepe táján a kedélyek már erősen izzó hangulatban voltak, midőn egy váratlan esemény alkalmával kitört az elkeseredés. A július hó elején elhalt Gattermann

³⁹ Mainzban 1840 június 24., 25. és 26-án világraszóló ünnepélyességek keretében ülték meg a könyvnyomtatás feltalálásának négyszázadik évfordulóját. A politikai viszonyokat jellemzi, hogy sem az osztrák, sem a magyar nyomdászok nem vettek részt az ünnepélyen, sőt még egy táviratot sem küldtek.

Frigyes temetésén, ki akkor a legidősebb segéd volt, – vasárnap lévén – igen sok segéd jelent meg. Temetés után a temetésen megjelent segédek nagy része egy közeli vendéglőbe ment, hol egyesek a nyomdászok nyomoruságos és kilátástalan helyzetét és a fokozódó drágaságot, mások egy segélyző egyesület alakításának üdvös voltát tették szóvá, rátérve egyúttal az árszabály fel-emelésének kérdésére is. Több konferencia után megalakult az árszabálybizottság is, melynek tagjaivá Büchler Döme, Fanda József, Groák Samu, Imreh Farkas, Káldy János, id. Kenderessy Lajos, Rothberger Nándor, Szentkirályi Márton, Zathureczky József, Zimbrich Alfréd, Krizsán, Hirsch, Harsányi György, Frohna György, Gambó Nándor, Nagy S. és Heller választottak meg.

A segédek július 21-én a főnökök elé terjesztett árszabálytervezetben az érvényben levő 14 krajcáros számolási módnak petit, garmond és cicero szedés után 1000 betűnként 18 újkrajcárúra való felemelését kérték. A főnökök semmi engedményre sem voltak hajlandók; a segédek ennél fogva kondíciójukat július 28-án felmondták. A segédek a kedvező üzleti konjunkturára támaszkodva léptek sorompóba helyzetük javítása érdekében; a közbejött politikai helyzet azonban a kedvező kilátással kecsegtető mozgalmat teljesen tönkretette. Az országgyűlés váratlan feloszlata s a cenzurának szigorítása egy pár hónap alatt tönkretette az irodalmi vállalkozásokat; ismét pangás állott be s a nyomdákban alig volt valami munka. A segédek sokáig készülődtek s mire kilépésre került a sor, a helyzet egészen megváltozott. A mozgalmat el lehetett volna halasztani, mert a kollégák minden anyagi munició nélkül kezdtek mozgalomba, de a többség a kilépés mellett döntött. Az árszabálybizottság a Német-utcában létezett Baumann-féle vendéglőben tartotta üléseit, s ott volt a sztrájktagja is, melyet általában „nyomdászok korcsmájá”-nak hívtak.

Augusztus 11-én majdnem az összes pesti nyomdából kiléptek a segédek, de sok állva maradt.⁴⁰ A következő napra egybehívott árszabálybizottsági gyűlést azonban a rendőrség betiltotta és a sztrájktagját feloszlatta. A szervező bizottság nem állott egészen feladata magasztán, midőn a közben beállott közgazdasági helyzetet nem vette tekintetbe s a kilépést nem igyekezett más alkalomra halasztani. Ennél nagyobb baj volt azonban, hogy a külföld nem lett a mozgalmról kellően és idejekorán informálva. A főnökök a kétheti felmondási idő alatt gondoskodtak külföldi sztrájkőrökről s a sztrájkolók sorai a kilépés harmadik napján már erősen megritkultak. A vezetők végre egy pár hű fegyvertárral egyedül maradtak a harctéren. A kedvezőtlenül végződött árszabálymozgalom depresszív hatással volt a kedélyekre. A segédek elvesztették önbizalmukat, mivel a helyzet a lehető legrosszabb jövővel biztatta őket. Az állvamaradtak, kik a mozgalom bukásának okozói voltak, egyelőre élvezték ugyan inkollégiális tetteik jutalmát, de a helyzet, mint rendesen, nemsokára megváltozott és később ezek is belátták, hogy testvéreikkel szemben másként kellett volna cselekedniük. A főnökök a sztrájk lefolyása után éreztetni kezdték bosszújukat; a sztrájk vezetői kénytelenek voltak Budapestről eltávozni, mert itt nem kaphattak munkát. A többiek pedig, névszerint: Büchler, Harsányi, Frohna, Heller, Fanda, Nagy S. 1862-ben „Első magyar egyesületi könyvnyomda” cég alatt egy nyomdát nyitottak Budapesten. Az illetők azonban mint főnökök mehtagadták volt multjukat s később 4–5 segéd mellett 10–11 tanonccal dolgoztak. A nyomda azonban még így sem tudott prosperálni, a társas cég tagjai lassanként kiváltak s utoljára Büchler tulajdonába ment át az egész nyomda. Így végződött a második budapesti árszabálymozgalom, mely azonban legalább megtanította a segédeket arra, hogy a jövőben miként kell az árszabálymozgalmat kezdeniük és vezetniük.⁴¹

⁴⁰ 1861-ben 16 nyomda volt Budapesten, névszerint: Egyetemi nyomda, Bagó, Trattner-Károlyi, Landerer és Heckenast, Beimel és Kozma, Herz János, Müller Emil, Emich Gusztáv, Bucsánszky Alajos, Poldini R., Gyurián, Wodiáner Fülöp, Werfer K., Engel és Mandelló, Poldini Ede és Noszeda Gy.

⁴¹ A wieni kollégák szintén 1861 augusztus 11-én léptek mozgalomba, mely azonban szintén sikertelenül végződött.

A segélyző-egyesületünk, „A pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyző egylet” megalakítása

Az 1861. évi szerencsétlen kimenetelű árszabálymozgalomnak mégis volt egy eredménye: a segélyző-egyesület megalapítása. Már a segédek követelésének tárgyalásakor szóba került egy segélyző-egyesület alakításának szükséges volta s Kocsi Sándor, a Kozma-féle nyomda művezetője, ki már 1848-ban is sikra szállt munkástársai érdekében, ez alkalommal is az árszabály elfogadása mellett szólalt fel, egyszerű, keresetlen beszédben adta elő a segédek kilátástalan jövőjét. „A műtárs későbbi éveiben – mondta Kocsi – munka- és keresetképeség hiányában ritka kivétellel majdnem kikerülhetetlen nyomornak és szükségnek néz eléje, mert mi szerencsénket nem kereshetjük kevéssel, úgy mint más iparágaknál s kevesen vagyunk, kiket a véletlen különös kedvezésével a szerencse karjaiba vezet; így tehát nekünk igyekeznünk kell fiatal, még munka- és keresetképes éveinkben egy kis tartalékpénzt a későbbi aggkorra félre tehetni.” Kocsi szavai nem maradtak hatás nélkül, mert már ezen a gyűlésen kimondták a főnökök, hogy egy segélyző-egyletet alakítanak s a sztrájk letörése után azok a nyomdavezetők, kik nem voltak a segédeknek oly nagy ellenségei, mint ahogy ezt Kocsi S. kivételével a mozgalom alkalmával mutatták, névszerint: Szentkirályi Márton, Träger András, Urschitz Jakab, Matus, Wagner stb. gyűlést hívtak egybe a megalakítandó segélyző-egyesület alapszabályai ügyében, melyen a főnökök is megjelentek.

A gyűlésen a főnökök közül különösen Landerer, Kozma és Emich pártolták az indítványt s így határozatilag kimondatott, hogy a segédek részére egy rokkantsegélyző pénztárt alapítanak, melynek alaptőkéjéhez a főnökök minden egyes segédjük után heti 10 krajcárral járulnak. Az alapszabálytervezet kidolgozására megválasztott bizottság 1862 március havában elkészítette az egyesület alapszabályait s 1862 április 13-án már be is nyújtották a helytartótanácsához, honnét azok 1863 július 17-én jóváhagyási záradékkal érkeztek vissza. Az egyesület azonban már 1862 május 29-én megkezdte működését. Az alakuló gyűlés 1863 augusztus 30-án tartott meg s az alakuló gyűlésre Kozma Vazul, a Gremium elnöke a következő meghívást bocsátotta ki:

„Az *általános budapesti nyomdászai beteg- és segélyző-egylet*” közgyűlése, vasárnap, folyó 1863. évi augusztus 30-án délelőtti 9 órakor a Tüköry-féle nagy sörcsarnokban Pesten.⁴² Tanácskozás alá vétetnek: 1. A már felsőbb helyen megerősített budapesti nyomdászai beteg- és segélyző-egylet végleges szervezése. 2. Az elnök és bizottmány választása. 3. Az eddig ideiglenesen kezelt egyleti pénztár átadása az ujonnan választott bizottságnak. 4. Oly indítványok feletti határozat, melyeket a választmány vagy egyes egyleti tagok a közgyűlés elé terjesztenek. Kozma Vazul, a pesti nyomdász-testület (Gremium) elnöke.”

Az egyesület alapszabályait, melyek lényegileg az 1848-iki egyesületi alapszabályoktól nem sokban különböznek, alább közlöm:⁴³

⁴² A Tüköry-féle villa valamikor Hampel pesti polgár tulajdona volt, melyet 1853-ban Tüköry 17.500 forintért vett meg s mulatóhellyé alakított át. A hatvanas években ez a helyiség igen kedvelt kirándulóhely volt és később ott tartattak a nagyobb multságok is. Jelenleg a Vígsház áll a helyén.

⁴³ Zágrábban 1862 szeptember 7-én alakult meg hivatalosan a nyomdászok segélyző-egyesülete. Akkor mindössze három nyomda volt Zágrábban. Az egylet a betegek és utasok segélyezését tűzte ki feladatául. Az egylet azonban még 1865-ben is alapszabályok nélkül működött, mely év elején már 514 forint 50 krajcár vagyona volt. 1863-ban önképző-egyletet is alakítottak a zágrábi kollégák. Ez az egylet később feloszlott. Az új egylet 1870-ben alakult meg s alapszabályai is ezen évben hagyták jóvá s 1910-ben ülte meg 40 éves fennállását. Az egylet történetét ez alkalomból Krbavac Andro kolléga írta meg: *Spomenopis o cetrdesetgodisujici zivota i rada drustva*. Zagreb, 1910. 4° 132 oldal. Wienben pedig 1863-ban ismét megalakult az önképző-egylet, melyet 1852-ben a kormány feloszlattott.

Alapszabályai a Pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyező egyletnek

A tőke alakítása

Az egylet alaptőkéje áll:

1. A főnök urak és más jötevők ajándékaiból.
 2. A tagok beiratási illetékeiből.
 3. A minden tanuló által fizetni szokott szegődtetési o. é. 2 frt és felszabadítási 8 frt összegből.
- Ezen alaptőkét megkezdeni semmi feltétel alatt nem szabad, és csak is a kamatok használandók.

Az egylet célja

Az egylet célja:

1. Az átutazó alkalmazás nélküli segédeknek útipénzt adni.
2. Az egylet beteg tagjait ápolás és gyógyszerben részesíteni és ugyanazokat még pénzzel is segíteni.
3. A munkaképtelenek segélyezését biztosítani.
4. A halottakat illően eltemettetni.

Általános meghatározások

1. Minden Pest-Budán dolgozó egyén köteleztetik az egyletbe lépni, és 2 frt o. é. beiratási illetéket a pénztárnál lefizetni.

Az egyletnek ide visszatérő korábbi tagjai e beiratási illetéket másodszor fizetni nem tartoznak.

2. Az egylet minden tagja hetenként 12 krt o. é. tartozik fizetni.
3. Minden művezető köteles a keze alatt levő tagok járulékainak beszedéséről gondoskodni, és a pénzt hetenként a tagok vezeték- és keresztnéveiknek pontos megnevezése és az új tagoknál azonkívül a születéshely kimutatása mellett a pénztárnál átadni; minden ezen szabály elhanyagolásából keletkezett károkért a művezető felelős.

Minden tag köteles addig, míg Pest-Budán dologtalanul tartózkodik, rendesen a heti beteg-ápoló-díjt (betegék pénzét) a művezetőnek lefizetni.

4. Minden járulék rendesen könyvbe igtattatik, hogy mindenki bármikor a befizetésekről meggyőződhesék.
5. Hogy mindenki ismerhesse az alapszabályokat, azért abból minden tagnak egy példány adatik.

I. Vándorlók pénztára

1. §. Átutazó műtagok, ha azon körülményt, miszerint minden nyomdai üzletben munka után tudakozódtak, kimutatni képesek és 6 mértföldnyi távolságról jöttek: 3 frt o. é. vándorpénzt kapnak, ugyanannyi illetvén őket, ha utazások alkalmával négy hétig csak kíséretileg működtek volna, ez utóbbi esetben még akkor is, ha mindjárt a fennebb meghatározott útnál kevesebbet tettek meg.
2. §. A nyomdáknál tudakozódás után a vándorló köteles a számvevőtől (Revisor) utalványt kérni, melyre az egylet pénztárnoka által haladék nélkül kifizettetik.
3. §. Ha egy idegen – félév lefolyta előtt újólag visszatérne, ez ily esetben a vándor-pénzre igényt nem tarthat.

II. Betegeket segélyező egyesület

1. §. Mindazon Pest-Budán dolgozó könyvnyomdász-segéddek, ha a fizetéseket rendszeresen teljesítik, az egyesületnek tagjai.
2. §. Minden ide érkező idegen, vagy ismét visszatért, előbb már volt tagja az egyesületnek, valamint minden felszabadult kezdő, köteles azonnal az egyesületbe lépni, s a beiratási illeték lefizetésével egyszersmind az egyesület minden jogaiban részesül.
3. §. Minden tag köteles 2 forint o. é. beiratási és 12 kr. o. é. heti illetéket a pénztárnál fizetni.
4. §. Oly tag, ki tartózkodási helyének végleges elhagyása nélkül egy időre elutazni szándékozik, köteles járulékainak folytonos kifizetéséről gondoskodni.

E szabály elhanyagolásának következménye az: hogy ha e tag betegen térne vissza, ezen betegség alatt a betegek pénzére igényt nem tarthat.

5. §. Ha a pénztár oly állapotban volna, hogy a bevétel a szükséges segélyezéseket nem fedezné, az esetben a szabályszerinti segélyezésre megkiváncsolt összeg fizetése az összes tagokra vettetik ki.

6. §. A művezető kötelessége az illető nyomdában minden megbetegedetről ezen egyesület pénztárnoka és számvevőjének legkésőbb 3 nap lefolyása alatt írásbeli jelentést tenni és ezzel együtt a beteg lakását is tudtul adni.

Azon nyomdának tagjai, melyhez a beteg tartozik, kötelesek harmadnaponként felváltva a beteg mintlétéről meggyőződni.

A tagok jogai

7. §. Hogy minden egyes tag hova előbb segélyhez juthasson, minden tag köteles megbetegedésekor a művezetőnél jelentést tenni.
8. §. Munkárai képtelenséget okozó betegség, mely 2 napnál tovább tart, a pénztár segélyére igényt nyújt.

Oly betegség, mely két nap, vagy annál kevesebb ideig tart, nem szolgáltat hasonló jogot, ugyancsak a betegség két első napja mindig leszámítatik.

9. §. Szándékosan vagy pajzánkodás által szerzett betegség (különösen iszákosság alkalmából történt testi sértés) ezen pénztárbéli segélyezésre nem nyújt igényt.

10. §. A segélyzési pénz következő módon fizettetik:

1. Oly betegségnek, mely félénél tovább nem tart, egy-egy hétre 4 forint 90 kr., annak hét részeire pedig naponta 70 kr. o. é. számítottatik.

2. A betegek részére kiadandó pénz a betegség 3-dik napjától számítottatik; megjegyzendő: hogy a bejelentésnek délelőtt kell az illető választmányánál történni, a délutáni bejelentésnél csak a következő nap számít.

3. A félénél tovább tartó betegségeknek az e célra kinevezett bizottmány határoz, vajjon az illető beteg még tovább is segélyeztessék-e a betegek pénztára által, vagy pedig a segélytőke vétessék-e gyámolítólag igénybe.

11. §. A betegek pénztárából segélyezett tagok fel vannak mentve a heti járulék befizetésétől.

12. §. A pénztárbéli segélyezés minden beteg tagnak szabály szerint addig adatik, míg Pest-Budán tartózkodik.

13. §. A pénztárnak nyugta mellett csak magának a betegnek adhatja által a segély-pénzt.

14. §. Ha ezen egyesület valamely tagja meghal, a temetést azon nyomda intézi, melyben az illető utoljára volt alkalmazásban, mely célra a pénztárból 40 forint o. é. fizettetik ki.

A közgyűlés

15. §. Az alapszabályok meghatározása, valamint az egyesület ügykezelésének felső vezetése a főnök urak, művezetők, úgy a könyvnyomdai küldöttségből választott egy elnökkel bíró bizottmány tiszte.

16. §. A bizottmány a közgyűlést is össze hívhatja:

1. A bizottmányi tagok választása.
2. A választmánynak a pénztárra vonatkozó félévi jelentése, és ezen időszakban előfordult események tudtul adása.
3. Hogyha a közgyűlésen az alapszabályok változtatása, vagy bővítése határozatná el, erre a felsőbb hatósági jóváhagyás kieszközlendő.
4. Azon tárgyak feletti határozat végett, melyeket a választmány, vagy a tagok bármelyike a közgyűlés elébe terjeszt.

17. §. Rendes közgyűlés az ügyek tárgyalása végett minden félévben tartatik.

Rendkívüli közgyűlést a választmány hívhat össze.

18. §. Határozatot a választmány általános többséggel alkot, mely választmány a művezetőkől és minden könyvnyomdából választandó két-két képviselőből áll.

Az ügykezelés

19. §. A pénztár kezelése a választmány által állapittatik meg.

20. §. Minden tag köteles a megválasztást elfogadni, kivéven, ha kora vagy egyéb körülményei miatt a választmány által e köteleességétől felmentetik.

Ha egy választmányi tag meghalna, a választmány új választást rendez.

21. §. Az elnök kötelessége minden bevételt átvenni és a felesleges összeget hetenként a takarékpénztárba betenni, melyet a választmány jóváhagy, és mely tőkéért az illető előjáróság felelős.

22. §. Minden művezető köteles a benyújtott heti járulékot az egyesület pénztárába beadni, oly nyomdában, hol művezető nincs, a főnök köteles azt a pénztárnokhoz beküldeni. A művezető köteleztetik a pénztári könyvet, úgy a ki- és belépett tagok jegyzékét rendben tartani.

23. §. A képviselők kötelesek a betegség lefolyásáról, s az egyesület közelebb érdeklő körülményekről biztos tudomást szerezni, s kétség esetében joguk van az általuk választott orvost felkérni a beteg állapotának megvizsgálására.

A nyomdatulajdonos urak kötelezettségei

24. §. Minden pest-budai nyomdatulajdonos kötelezi magát a könyvnyomdájában alkalmazásban levő egyénekért, kik a pest-budai vándor-, beteg-, segélyző-egyesület tagjai és heti 12 kr. o. é. járulékot fizetik, hasonlóképen a sajátjából is hetenként o. é. 10 krok fizetésére.

Ezen heti járulékok hetenként rendszeren a névjegyzék mellékletével együtt a pest-budai vándor-, beteg- és segélyző-egyesület pénztárába adandók nyugta mellett.

25. §. A pest-budai nyomdatulajdonosok ezen összes heti járulékaiknak egy negyede, feltétlenül a pest-budai vándor-, beteg- és segélyző-egyesület pénztárába foly, és a vándorpenz kiegészítő részül tekintendő, a fenebbi járulékok háromnegyede az egyesület pénztárának kezelésében egy egészen külön, és a betegeket segélyző pénztár szükségleteivel soha sem egyesítendő tőkét képez, melynek rendeltetése, hogy ezen tőkéből a segélyre szorult segédek, vagy azoknak családjai segélyeztessenek, vagy egészen munkaképtelenné vált egyének évenkénti nyugdíj kapjanak. Ezen pénz alkalmazásáról és illetőleg a segélyre kiosztott összegek, vagy nyugdíjak

feltételeiről egyedül a pest-budai könyvnyomdász testület határozhat; az egyesület választmányának azonban hatalmában áll, ily segélyre szorult egyéneket a testületnek ajánlani.

26. §. Miután a fenebbi két pont egyleti szabályul tekintendő, tehát minden pest-budai nyomda-tulajdonosok, úgy a most fenállók, mint az ezután keletkezők tartoznak ezen határozatnak eleget tenni, s a pontok kivételének nagyobb biztosítéka végett megállapittatik, hogy a könyvnyomda-személyzet csak addig marad a pest-budai vándor-, beteg- és segélyző-egyesület tagja, míg az alapszabályokban érintett illetéket pontosan befizeti, mulasztás esetére pedig az egyesületből hallgatag kilépettnek tekintetvén, az egyesület emberbaráti jótékonyosságát igénybe nem veheti, de ellenben a neki munkaadó könyvnyomda-tulajdonos köteles segéd-személyzetének egyes tagjaiért a 10 krt fizetni mindaddig, míg őt nyomdájában alkalmazza.

27. §. A főnök urak által fizetendő pénzösszeget fenemlített háromnegyedét illetőleg még határoztatik: hogy az – míg a fenebbi segély és nyugdíjra nem fordittatik, ez esetben kamatozás tekintetéből a takarékpénztárba betendő.

51.739. szám. Ezen alapszabályok ezennel megerősítettnek és jóváhagyatnak.

Kelt Budán, július 17. 1863.

(Magyar kir. helytartótanács pecsétje.)

Privitzer István.

A gyűlésen felolvastattak a helytartótanács által jóváhagyott alapszabályok, s az ezt követő választásnál Emich Gusztáv elnökké, Matus János ellenőrré, Träger András pedig pénztárossá választatott meg. A gyűlésen a városi tanácsot Aigner tanácsnok képviselte. Egyéb az alakuló gyűlésen nem történt. A megjelent segédek a gyűlésen csupán kötelességből s nem szakmai együttérzésből és lelkesedésből jelentek meg, ami a letört sztrájk után érthető volt és az egyesület különben is nem ők, hanem a faktorok és a főnökök létesítették, kötelezvén őket az abba való belépésre. Így nem is szólalt ott fel senki sem, s az egyesület véglegesen megalkultnak jelentetvén ki, megkezdhetette az alapszabályaiban előirt hivatását.

Közben ki kell térnem az ugyanezen időben alakult *kolozsvári* egyesület történetére. A kolozsvári könyvnyomdászok segélyző-egyesülete véglegesen szintén 1862-ben alakult meg, ámbár már 1860-ban volt ott egy nyomdai segélyzőpénztár az evangélikus-református főiskolában, melynek alapjára Szathmáry Mihály, a nyomda faktora, körülbelül 40 forintot gyűjtött, mely összegből a tagok 10 krajcáros illetékeivel együtt egy kis alap képződött a szükségbe jutottak segélyezésére. Ebből a nyomdai házipénztárból alakult ki azután a kolozsvári nyomdász-egyesület. Az egyesület megalakítása érdekében különösen Dolián János, egy 1860-ban Pestről hazaérkezett kolléga buzgólkodott, ki a megalakítandó egyesület céljára 130 forintot gyűjtött. Hogy mikor tartottak gyűlést, mikor fogadta el a gyűlés az alapszabályokat, arról sehol sem találtam adatot, még a Gombos Ferenc által irt „Kolozsvári könyvnyomdászok egyesületének keletkezése” című kis füzetben sem. Ennélfogva *feltétlenül hitelesnek* kell elismernem Imreh Sándornak a kolozsvári egyesület megalakulásáról a Gutenberg 1866. 4. számában közölt cikkét, ki ezen egyesület alapításában tevékeny részt vett, mely szerint az egyesületi alapszabályokat az 1861. év végén fogadták el és 1862-ben terjesztették fel a kormányshoz és azok 1863 február 5-én hagyták jóvá. Az alakuló gyűlés 1863 március 19-én (Gombos szerint április) tartott meg, melyen Stein Jánost választották elnökké. Az alakuló gyűléskor március végéig 458 forint vagyona volt az egyesületnek. Az *első* alapszabályokban a beiratási díj alapítók részére 4 forintban, ujonnan belépők részére 10 forintban volt megállapítva. A tagdíj heti 10 krajcárban volt meghatározva. A főnökök havonként 1 forintot fizettek a pénztárba. A tagoknak heti 4 forint betegsegélyre, az elhalt tag jogutódainak 30 forint temetési illetményre volt joguk. Utasok 1 forint segélyben részesültek. (Az alakuló gyűlés lefolyását a „Korunk” című kolozsvári lap 1863. évfolyamának 43. száma közli.)

Az egyesület célja a következőkben volt körvonalozva: „Az idegen, foglalkozást kereső pályatársakat, kik alkalmazást nem kapnak, utiköltséggel segíteni; a beteg egyleti tagokat, azoknak ápolást és orvoslást nyújtandó, pénzzel segíteni; az elhalálozott egyleti tagokat a nyomdászok zászlója kíséretében (mely zászló egyik felén látható a nyomdászok cimere, a másikon pedig a halhatatlan *Gutenberg* ama *jeligéje*: Legyen világosság!) és régi szokás szerint *kardosan* eltemettetni.”

Az alapszabályokat 1863 Bőjtölő hava 5-én (február) a következő megerősítési záradékkal látta el a kormányshéz:

„A királyi főkormányshéz, tekintve a *mult év* Boldogasszony hava (január, 1862) első napján a helybeli nyomdászok által alakított beteg- és utassegélyshöz egyesületnek jótékony és nemes irányát és emberbaráti célját, annak érvényesítése végett ide fölterjesztett alapszabályait azon hozzáadással erősíti meg, hogy az alapszabályok 16-ik cikkelyéhez az új iparrend 129-ik § értelmében még az is bejegyzendő, miszerint a közgyűlések tartása esetről-esetre a városi tanácsnak bejelentendő; továbbá a 18-ik cikkelyhez az új iparrend 118-ik §-nál fogva még bejegyzendő: hogy a megválasztott elnök megerősítése végett a városi tanácshoz, mint iparhatóshöz felterjesztendő.”

A kolozsvári egyesületnek alakuláshkor, az 1878. évi alapszabály szerint 18 tagja volt. A rokkant-, özvegy- és árvasegélyezést az egyesületben 1875-ben vezették be s az erre vonatkozó módosított alapszabályok 1878 február 23-án hagyattak jóvá.⁴⁴

Az egyesület megalakulásának napjától, vagyis 1862 május 29-től az alakuló közgyűlés napjáig, azaz 1863 augusztus 30-ig öt pénztári kimutatást adott ki az ideiglenes vezetóshöz. Az első, mely 1862 július 18-ig szól s Tráger András pénztáros, Matus J. ellenőr, valamint Kocsi Sándor és Urschitz Jakab bizottsági tagok által van aláírva, konstatálja, hogy az egyesület anyagi tekintetben ezideig nem mutat fel valami nagy eredményt, s a bizottság beszámolván működéséről, a deficit miként való fedezésére vonatkozólag a következő javaslattal járul a tagok elé:

„Tudomásul! Minthogy a buda-pesti nyomdász-testület beteg- és segélyshözpenztárát ideiglenesen kezelő bizottmány a betegeknek szerfeletti nagy száma miatt azon kellemetlen helyzetbe jutott, hogy a betegeknek ezen hétre járó illetményeit kifizetni nem képes: ugyanezért a buda-pesti összes nyomdák művezetőihez azon szives kérelem intéztetik, hogy e körülményt az illető nyomdai személyzettel tudatván: értesítsék a személyzetet az iránt, hogy ezen baj elhárítása végett szombattól, vagyis folyó évi július hó 19-től kezdve hetenként kétszeres illeték, vagyis 12 krajcár helyett 24 krajcár léshen minden egyes résztvevő tag által mindaddig fizetendő, míg a visszas állapot részint nagyobb bevételek, részint a betegek számának kevesbbedésével önmagától megszűnend. Hogy mindazonáltal az eddig befolyt összegeknek mikénti kezeléséről az illetők tudomást szerezhessenek, a következő kimutatás áttekintése kéretik. Minthogy az egyesületnek 1848-ik évben keletkezett alapszabályai értelmében a szegódtetési-, felszabadítási⁴⁵, valamint a beiratási díjak, mint amelyek az egyesület pénztárának alapját képezik, érintetlenül hagyandók, valamint a nyomdatulajdonos urak által fizetendő összegeknek is csak egy negyedrészre fordítható az általutazók segélyezésére, mert a többi három rész képezi tulajdonképpen a főnök urak segélyezési alapját, s így minden egyéb kiadások a segédek által hetenként fizetendő összegekből fedezendők: ennél fogva magától értetik, hogy 271 forint 44 krajcár bevétel és 274 forint 47 krajcár kiadás mellett a pénztár jelenben 3 forint 3 krajcárral adós, mely összeg az utiköltségekre szánt készletből előlegeztetett.”

⁴⁴ Bővebben lásd: Gombos Ferenc: A kolozsvári könyvnyomdászok segélyshöz egyesületének keletkezése és fejlődése. Kolozsvár 1886, 36. oldal.

⁴⁵ Szegódtetés alkalmával 2 forintot, felszabaduláshkor 8 forintot kellett a tanoncnak fizetnie.

Mint a jelentésből is kitűnik, a betegek nagy száma már kezdetben deficitet idézett elő, melyet az illetékek felemelésével kellett fedezni. A második pénztári kimutatás 1862 augusztus 31-ig szól s Träger András pénztáros által van aláírva. E kimutatás szerint a betegsegélyző pénztár vagyona 660 forint 50 krajcár, a rokkantsegélyző pénztár vagyona 306 forint 38 krajcár. A kézi pénztár vagyona 653 forint 87 krajcár, mely a kiadások levonása után 101 forint 81 krajcárra apadt le.

A harmadik kimutatás 1862 szeptember 1-től 1863 január 1-ig szól és szintén Träger által van aláírva. A betegsegélyző pénztár vagyona ekkor 785 forint 50 krajcár, a rokkantsegélyző pénztár vagyona 636 forint 38 krajcár, a kézi pénztár pedig 689 forint 67 krajcár levonása után 133 forint 10 krajcár volt.

A negyedik kimutatás 1863 január 2-től 1863 május 31-ig szól; a betegsegélyző pénztár vagyona ekkor 1078 forint 40 krajcárt, a rokkantsegélyző pénztár vagyona 1079 forint 41 krajcárt, a kézi pénztár az 1129 forint 21 krajcár levonása után 39 forint 36 krajcárt tett ki. A negyedik pénztári jelentéshez a következő figyelmeztetés van mellékelve:

„Szives figyelmeztetésül! Miután ügyes körülményeim nem engedik, hogy a pest-budai nyomdászti beteg- és segélyző közöspénztár pénztárnoki teendőit a vezetésemre bízott üzlet hátránya nélkül tovább is folytathassam, s ezen jótékony vállalatra (a tagok részéről nekem okozott folytonos kellemetlenségektől eltekintve) a többi nyomdák nagyobb részének példátlan közönyössége miatt, oly sok időt szentelnem lehetetlen: ezennel tehát kijelentem, hogy folyó 1863. évi június 6-tól kezdve én sem a pénztárt illető pénzt átvenni, sem ilyes kifizetni nem fogok. Sziveskedjenek a t. ügynök urak más pénztárnokot választani, s miután fennebbi kimutatás szerint a pénztár annyi felesleggel bír, mennyit az előjegyzett betegeknek kapniok kell – így ez által minden nehézség mellőzve van. Pest, június 5-én, 1863. Träger A.”

Träger András leköszönése következtében az 1863 június 1-től 1863 augusztus 22-ig terjedő kimutatást Urschitz Jakab pénztáros és Matus J. ellenőr irták alá. A kimutatás szerint a betegsegélyző pénztár ekkor 1155 forint 10 krajcár, a rokkantsegélyző pénztár 1313 forint 86 krajcár, a kézi pénztár a 679 forint 98 krajcár levonásával 55 forint 87 krajcár vagyonnal bírt. Mint e kimutatásból látható, az egyesület egy év alatt igen kedvező anyagi eredményt ért el, dacára annak, hogy igen nagy volt a megbetegedések száma, aminek nagyrészt a piszkos, dohos pincékben levő egészségtelen nyomdahelyiségek (melyekben gáz- és faggyugyertya mellett dolgoztak) voltak okozói.

A tagok száma az alakuló gyűlés alkalmával 298 volt,⁴⁶ kiknek nevei a gyűlés meghívóján is szerepelnek. Ezek az egyesület alapító tagjai, akik közül már csak egypár van életben. A 25 év előtt még életben volt alapítók névsorát érdemesnek tartom itt leközölni: Ács Mihály, Andreazzy Ferenc, Aradác Márk, Back Simon, Balla Ferenc, Bauer József, *Baura Antal**, Beták László, Bodnár József, Brichta Kálmán, Binder Lajos, *Buschmann Ferenc**, Cselesznik János, Dobronyi György, Dobronyi Gyula, Dobsa Gábor, Durigó János, *Fejérvízy Márton**, Felvinczy Antal, Fürther Gyula, Gábrriel Ágoston, Gröber Károly, Gál Ferenc, Gál István, *Galateo Albert**, Giersch Lajos, Glutsch Keresztély, *Goldstein Jakab**, Greif-Kápolnai Ferenc, Hebentanz Ferenc, Heiszer Pál, Hermel-Hajnal Sándor, Herschel-Ujvári János, *Hirsch Lipót**, Horalek Mátyás, Höchner János, Hudetz János, Ihrlinger Antal, *Kaczander J. Gyula**, idősb Kenderessy Lajos, Kalhanek Nándor, Karner Ferenc, *Kemény György**, Kerekes Károly, Kilián József, Kosch József, Kovács Elek, Krupka Ferenc, Kurfürst Miksa, Lesznek György, Lill Ágoston, *Marich Ágoston**, Mayr János, *Molnár István**, Nagy Sándor, Nitsch

⁴⁶ 1863-ban a budapesti nyomdáknak 244 szedő, 22 nyomó és 32 gépmesterrel szemben 198 tanonc (189 szedő- és 9 nyomótanonc) volt alkalmazva, Wienben sem voltak e tekintetben sokkal különbségek, hol 872 segéd mellett 400 tanonc volt alkalmazva. A *-gal jelöltek még életben vannak és az egyesületnek részben rokkant, részben még fizető tagjai.

Alajos, *Novinszky Adolf**, Obornyák József, Pamperl Ede, Pollák Gusztáv, Prohászka József, Protschko Mihály, Ritter Ferenc, Roth Frigyes, Rott Lázár, Roósz Soma, Salváry János, Schrammel János, Schuller János, Spitzer-Ormos Adolf, *Stefan Ferenc**, *Steiner Adolf**, Strét Róbert, Schwarz Sándor, Sichra Lajos, Szita Gyula, Szentkirályi Márton, Török Ferenc, *Tallósy István**, Träger Endre, Vikol Simon, *Waschnak Károly**, *Záhonyi Alajos**, *Zgórszky Nándor**.

Ezekon kívül még alapító tagok voltak, de már 25 év előtt sem voltak tagjai az egyletnek: Agnelly Béla, Ketscher Hermann, Linz József (a Népszínház volt pénztárosa), Metszősy Kálmán, Münster Károly (nyomdatulajdonos), Pardavy József, Potemkin Alfonz, Remele Pál (Egyetemi nyomda v. igazgatója), Sárkány János, Staar Károly, Weiszmann Samu, Szücs Lajos, Werstich Ferenc, Zarda Mátyás. Ezek még valamennyien életben voltak 25 év előtt.

A nyomdászok társadalmi viszonyaiban egyébként semmi különösebb eseményt sem regisztrálhatok. Minden a régi mederben haladt tovább; a nyomdákban a besugó-rendszer divott s a kollégák még feljajdulni sem mertek a legutóbbi árszabálymozgalom óta. Csak néha-néha találkozunk a németországi szaklapokban egy-egy pesti levéllel, mely a pesti nyomdászok határtalan indolenciájáról és indifferens magatartásáról számol be a külföldnek. Az egyesületben az 1864-iki évben fontosabb mozzanatok észlelhetők. A május 8-iki közgyűlésen már több indítvány került szőnyegre. A közgyűlés ismét Emich Gusztávot választotta meg elnökké s kimondta, hogy dr. Dulácska Géza, ki ezideig díjtalanul végezte teendőit, rendes orvosnak alkalmazandó s dotációjára az elnök 50 forintot adományozott; ezenkívül az egyesületnek engedte át Szabó József „A magyar könyvnyomtatás története” című munkájának tiszta jövedelmét. Ezt a füzetet Emich díjtalanul nyomatta ki és egy részét már az 1860. évi visegrádi kirándulás alkalmával a résztvevők között osztották szét. A közgyűlés a jelenlevő Aigner városi tanácsnok hozzájárulásával kimondta, miszerint a tagdíjhátralékok előzetes eredménytelen felszólítás után a főnököktől az adókető-bizottság útján lesznek behajtvva.⁴⁷ Ez a határozat egy akkori tanácsi rendeleten alapult. A gyűlésen a leköszönt Träger András helyett Urschitz Jakabot választották meg pénztárossá és Matus János helyett – ki a számadásokról szóló könyveket „elveszítette” s nem tudott korrekt elszámolást készíteni – Arany Jánost választották ellenőrré. Matus, ki faktor volt, sohasem tisztázta magát az inkorrekt kezelés vádjá alól.

Gröber Károly tag egy gyűlésen azt indítványozta, „hogy egy nagyobb bizottság választassák, mely magát egyes „előkelőbb” tagokkal kiegészítse, s a szerkesztők és a lapok munkatársai felszólítandók, hogy a rokkantalap céljára egy megfelelő évi összeget adományozzanak. A Magyar Tudományos Akadémia, valamint a könyvkiadók szintén felkérendők, hogy a pénztárt egy megfelelő évi segéllyel támogassák. Végül a lapok útján egy felszólítás intézendő a nagyközönséghez, hogy a nyomdászok egylete részére évenként 10 krajcárt adományozzon”. Ezt a naiv indítványt azonban nem fogadta el a közgyűlés. Miután a gyűlésről száznál több tag hiányzott, megújították azt a mult évi határozatot, miszerint az ülésről hiányzó választmányi tag esetenként 2 forint birságot köteles fizetni. Ezenkívül pedig az ellenőrnek hetenként és tagonként 1 krajcár tiszteletdíjat szavaztak meg.

1864-ben már a magyar nyomdászati szakirodalom első kísérleteiről is beszámolhatok. Aranyossy Lajos, egy nyughatatlan vérű, de nagyon intelligens kolléga, cikket irt egy vidéki lapba, a kanizsai „Zala-Somogyi Közlöny”-be, „Néhány szó a magyar nyomdászati hanyatlásáról” címmel s abban a magyar nyomdaipar elmaradottságáról elmélkedvén, elsősorban a

⁴⁷ Egyes nyomdatulajdonosok és nyomdavezetők ugyanis nemcsak az általuk fizetendő 10 krajcárokat, hanem a segédek béréből levont tagdíjakat sem szolgáltaták be az egyleti pénztárba. Némely faktor 100 forinttal is „lógott” az egyesülettel szemben.

magyar szakirodalom megteremtését és fejlesztését ajánlja s végül a dolog gyakorlati oldalára térvén át, egy kétnyelvű szaklap megindítását hozza javaslatba. A dologból egyelőre semmi sem lett, de ez az indítvány később, 1865-ben újra felbukkant s eredményeként megindult az első magyar nyomdász-szaklap, a „Gutenberg”.

Wajdits József és Aranyossy Lajos 1864-ben Kanizsán előfizetési felhívást bocsátottak ki „A magyar nyomdászat jelen állása” című füzetre, valamint a „Nyomdászat elméleti és gyakorlati kézikönyve” című szakkönyvre. Az előbbi füzetből azonban, mely három 8° ivnyi terjedelemben 1865-ben jelent meg, dacára annak, hogy csak 50 krajcár volt az ára, alig adott el a szerző 50 példányt s Budapesten alig 4–5 előfizetője akadt; utóbbi munka nem jelent meg. Nem érdekelte még akkor a magyar nyomdászokat a szakirodalom s Aranyossy a szakma e hibáit ostorozza e füzetkében. Megállapíthatjuk belőle az akkori budapesti és vidéki nyomdai állapotokat, melyek kritikán aluliak. A legtöbb nyomdában egy faktor, szedő és gépmester mellett 11 tanonc volt alkalmazva; a tanoncok pedig alig tudtak olvasni. Mily óriási visszafejlődés volt ez a régebbi állapotokhoz képest! Akkor legalább megválogatták az anyagot. A tanonctól megkivánták, hogy legalább latinul is tudjon valamit a magyar nyelven kívül; Trattner-Károlyi görög nyelvtanárt tartott tanoncai részére, hogy az öt évi tanulási idő lejártával megfelelő intelligenciával birjanak s a debreceni városi nyomda a kollegium hallgatóiból rekrutálta tanoncait. A későbbi nyomdák élén – Aranyossy szerint – a nyomdászat fejlesztéséhez alig konyító emberek állottak s a tisztességtelen üzleti verseny erősen éreztette hatását. A betüöntődék, szám szerint 8, (ezek közül egy önálló betüöntőde) kizárólag kenyérírást öntöttek s egyedül csak a papirgyártás terén mutatkozott haladás. A nyomdászok szakmai művelődés helyett már akkor is nemzetiségi tülekedéssel voltak elfoglalva.⁴⁸

Aranyossy 1865-ben Schwartz Sándorral⁴⁹ társulva, aki akkor egyes külföldi szaklapok levelezője volt, egy magyar-német nyelvű szaklapot szándékozott kiadni. A rendőrség azonban a lap megindítására – a főnökök közbenjárása folytán – az engedélyt megtagadta. Aranyossy szakirodalmi szárnypróbálgatása másokat is munkára ösztönzött s a külföldi lapokban ezután már gyakrabban találkozunk magyarországi levelezésekkel.

1865 május 28-án tartatott meg a segélyező-egyesület rendes évi közgyűlése, melyen, mint rendesen, Aigner fővárosi tanácsnok is jelen volt. A gyűlés elnökké újra Emich Gusztávot, pénztárossá Wagner Jánost, ellenőrré Buschmann Ferencet választotta meg. Az 1864 április 1-től 1865 április 1-ig szóló mérleg szerint a betegsegélyző pénztárnál a bevétel 1823 forint 65 kr., a rokkantsegélyző pénztárnál 3425 forint 44 krajcár, a kézi pénztárnál 3288 forint 89 krajcár. Kiadatott utassegélyekre 417 forint, betegsegélyre 1959 forint 99 krajcár, temetési illetményekre 580 forint 77 krajcár, egyebekre 143 forint 55 krajcár. Az 1864-ben egyleti orvossá választott dr. Dulácska Gézának a közgyűlés 100 forint tiszteletdíjat szavazott meg. Dulácska volt az egyesület legelső orvosa.⁵⁰ A heti tagdíj 19 krajcárt tett ki, mert időközben az illetéket a választmány 12 krajcárról 13 krajcárra, majd 19 krajcárra emelte fel. A főnökök által minden segédjük után fizetett heti 10 krajcárból $\frac{1}{4}$ rész a kézipénztárba, $\frac{3}{4}$ rész pedig a

⁴⁸ Aranyossy füzetkéje 50 krajcárba került és úgy látszik, nem elégitette ki a hozzáfűzött várakozást, mert egy vidéki előfizető a Gutenbergben arról panaszkodik, hogy a füzet csak a társadalmi állapotokkal foglalkozik és a kapzsi s a nyomdászathoz nem sokat konyító főnököket és faktorokat ostorozza. A füzetből egyébként csak egy szám jelent meg.

⁴⁹ Schwartz S. 1865-ben Wienbe költözött, kezdetben a segédek között mint vezető szerepelt s ott nyomdavezető lett. Ezen minőségében azonban multjához nem illő magatartást tanusított kollégáival szemben.

⁵⁰ Az egyesületi bevételekről és kiadásokról e munkához csatolt táblázatos kimutatásban számolunk be, rendes naptári évek szerint, mivel ez ott amugy is áttekinthetőbb, mint a szövegben szétszórva.

rokkantsegélyző pénztárba folyt be. Az utassegélyt a kézipénztárból fedezték, mert munkanélkülieket segélyző pénztár akkor még nem létezett. A gyűlésen szóba került az is, hogy a faktorok az általuk beszédett tagdíjakkal igen rendetlenül számolnak el, miről már a múlt évi közgyűlésen is szó volt. Végül még egy nevezetes dolog történt ezen a közgyűlésen: a budai egyetemi nyomda három betüöntője azzal a kéressel fordult a közgyűléshez, hogy őket az egyesület a tagok sorába vegye fel. A közgyűlés azonban az illetőket kérelmükkel – az alapszabályokra való hivatkozással – elutasította. Ennek a dolognak azonban, mint látni fogjuk később, mégis volt eredménye.

A betüöntőket különben már az egyesület megalakulásakor felszólították az abba való belépésre, de akkor erre nem voltak hajlandóak.

A haladás útján

A „Gutenberg”. – Az önképző-egyesület megalakítása

1860-ban, Bach belügyminiszter után Schmerling osztrák miniszterelnök alatt újra kényuralomi törekvés vette ugyan kezdetét, de ezt a rendszert már kevésbé érezte az ország közgazdasága s 1865-ben, Schmerling lemondása után, midőn 1866-ban az osztrák hadsereg Königrätznél (Sadowa) vereséget szenvedett, Magyarország ismét visszakapta önkormányzási jogát s 1867 februárban kineveztetett a magyar miniszterium. Ezek az események ismét egy új, szabadabb szellem ébredését helyezték kilátásba s ez érezhető volt minden vonatkozásban. A nyomdászok is megértették az új korszak szavát és kezdtek álmatagságukból ébredezni. Az előző politikai éra alatt, a Bach-Schmerling rendszernél az „egylet” szó még az ismeretlen fogalmak közé tartozott Magyarországon és csak az akkor még különálló szerb vajdaság és temesi bánság területén levő temesvári egylet volt abban a szerencsés helyzetben, hogy annak idején a többi egyletekkel együtt fel nem oszlatták, mert még a tisztán betegségyelzéssel foglalkozó egyesületeket sem türték meg az abszolutisztikus kormányok.

Egy önképző osztály megalakulása egy új korszak kezdetét jelentette. „Az akkori széttagolt, egymás ellen és nem egymás mellett működő nyomdásztársadalom – írja egy szaktárs – szomorú képet tárt elő. Minden egyes nyomda, sőt gyakran minden egyes egyén külön nézetet, külön törekvéseket vallott s így a tőke annál könnyebben kizsákmányolta.”

Korlátoltság és felületes gondolkodás a szakmában és azon kívül jellemzik az akkori kollégákat. Csak egy pár ember buzgólkodott a kollégialis összetartás és a szellemi haladás érdekében, ezek törekvése azonban a nagy többség korlátoltságán hajótörést szenvedett.

Egynéhányan az Emich- és a Heckenast-féle nyomdákban már 1863-ban egy könyvvásárló és olvasókört akartak alakítani, mely idővel önképzőkörre lett volna fejlesztve, a többiek gunyolódása azonban még ezt a pár lelkesülő kollégát is elkedvetlenítette s a dolog dugába dőlt.

1865 elején Solymossy Pál, Nagy Sándor, Szöllősy Mihály stb. ismét egy önképzőkör megalakításán buzgólkodtak, a terv azonban ismét hajótörést szenvedett, mert az akkori és az előző politikai rendszer, a közelgő 1866. évi háború réme stb. minden vállalkozást megbénított. Közel 100 volt ezidőben a munkanélküliek száma s a tervezők nem mertek a dologba belemenni. A közös sors a kollégákat közelebb hozta egymáshoz s végre kezdték belátni, hogy nem felülről kell az állapotok jobbrafordulását várni. A külföldről visszaérkezettek új eszméket hoztak magukkal s igyekeztek azokat Magyarországon is meghonosítani. Így végre az önképző-egylet alakítására is sor került.

1865-ben tartatott meg Pesten az országos dalárünnepély s ez adta az impulzust egy nyomdászdalkör illetve önképző egylet alakítására.

Szeptember elején több lelkes szaktárs jött össze Dömötör Lajos Bástyá-utcai lakásán, hogy ott egy létesítendő nyomdászdalkör ügyében tanácskozzanak. Az értekezleten jelenlevő Tóth István, Ács Mihály s többek felszólalása után az értekezlet abban állapodott meg, hogy egyelőre egy önképzőkört alakítanak s a dalárda létesítését későbbre halasztják. Egy pár agilis kolléga ezen előzetes megbeszélés folytán, 1865 szeptember 8-án délelőttre a Király-utcai Valeró-házban levő Reinitz-féle táncterembe egy nagyobb értekezletre hívta össze a budapesti nyomdászokat. Az értekezletre meglehetősen számú kolléga sereglett össze, miben nagy része volt annak, hogy az értekezlet ügyében egyes művezetők, Buschmann, Delinger, Gresser stb. agitáltak a nyomdákban, ami ezen elv- és nézetnélküli korszakban feltétlenül imponált.

Az értekezlet ezenkívül egy megindítandó nyomdászszaklap ügyével is foglalkozott s hosszabb tanácskozás után a jelenlevők abban állapodtak meg, hogy a szaklap „Gutenberg” címmel még 1865-ben megindíttassék. A lap szerkesztését és kiadását Tóth István⁵¹ egri nyomdavezető vállalta el s a próbaszám 1865 novemberben, az első szám pedig 1866 január 1-én jelent meg Egerben. A lap kezdetben az akkori körülményekhez mérten kitűnően volt szerkesztve; hibája, hogy nem foglalkozott bővebben a segédek társadalmi helyzetével.

1865 szeptember 8-án délután – ugyanazon helyiségben, amelyben a „Gutenberg” megindítása érdekében jöttek össze a budapesti kollégák, egy alakítandó dalkör érdekében folyt a megbeszélés. Már a délelőtti értekezleten, mely a szaklapról tanácskozott, szóba került egy önképző-egylet alakítása, melynél a wieni és leipzigi önképző egyletek alapszabályait óhajtották mintául venni. A délelőtti értekezleten jelenlevők többsége – vagy 70 kolléga volt ott – már előre megállapodott abban, hogy a délutáni értekezleten „dalkör” helyett egy „továbbképző társulat” alakítását fogják indítványozni azzal, hogy a dalárda majd ennek kebelében alakuljon meg. A dolog azonban nem ment egészen simán, mert egyesek a jelenlevők közül, kik már énekelni szerettek volna, a legszebb színekben varázsolták a dalkör ténykedését maguk elé. A többség végre úgy döntött, hogy a nyomdákban egy újabb aláírási ív köröztessék, melyben a kollégák felszólítandók, miszerint azon módosításhoz, hogy dalkör helyett egy továbbképző társulat alakíttassék, járuljanak hozzá s az alapszabálytervezet megvitatására nyomdánként egy-egy küldöttet válasszanak. Az ívet az indítvány pártolói még ott a helyszínén aláírták. Szeptember 24-én Buschmann Ferenc lakásán jött össze az előkészítő bizottság, hol megállapították a további teendőket s elhatározták, hogy a kollégákhoz egy felhívást bocsátanak ki az október 1-re egybehívott értekezlet ügyében. Szeptember hó végén azután a nyomdákban a következő körlevél járt kézről-kézre:

„Ügytársak! A szellem utat tör magának s keresztül hat azon meggyőződés, hogy egy „önképző-egylet” nélkülözhetetlen szükségé vált. Kinek tehát saját java, valamint a közjó szíven fekszik, ki a művészetnek és ügytársainak őszinte hive, az el ne mulassza azon becsületbeli kötelességet teljesíteni, miszerint egy ideiglenes bizottmány választásában résztvegyen, mely az egylet életbeléptetésével s az alapszabályok szerkesztésével lesz megbízandó. A rokonszenv a cél iránt általános. Az idő kedvező. Azért tehát buzgó kedéllyel fel a munkára! Pest, szeptember végén 1865. Isten áldja művészetünket!”

E felhívás következtében 1865 október hó 1-én délután 3 órakor a Király-utcai Valeró-házban létezett Reinitz-féle teremben (Király-utca 55) körülbelül 50 kolléga jelent meg.

Buschmann Ferenc az egybehívók nevében üdvözlőlvén a megjelenteket, meleg szavakban ajánlotta egy önképző-egylet alakítását. Bendtner József azután felolvasta Hirsch Lipótnak az önképző-egylet céljait fejtegető következő emlékiratát:

„Ügytársak! Itt az ideje, hogy felébredjünk végre azon tespedésből, mely évek óta nyomasztólag sulyosodik reánk; azon tespedésből, mely hozzánk méltatlan; hogy hivatásunknak tudatára jussunk, mely az iparúzó osztály élére állít bennünket, hogy méltó példaadás által testvéreinket a valódi szabadságra és műveltségre vezessük. Az iparososztály nagy jelentősége mai időkben már félre nem ismerhető és midőn művelődés utáni törekvést tanusít, akkor a valódi, az emberi nemesség állapotába lép. Tekintsük csak a külföldet, mi szép bizonyítékokat tud az nekünk e tekintetben felmutatni! Azért pályatársak, ne hagyjuk magunkat külföldi ügytársainktól megcségyeníteni; igyekezzünk hozzájuk hasonlókká lenni; igyekezzünk arra, hogy a magyar iparos az őt megérdemlő helyet elérhesse. Tanuljunk! Egyesüljünk, hogy a különben egyenként

⁵¹ Tóth István később igazgatója lett az egri érseki nyomdának s ezen minőségében utóbb a katolikus legényegyletek érdekében fejtett ki nagy agitációt; ezért IX. Pius „lovaggá” ültette. A legényegyletek eszméjének Németországban dr. Schäffer volt az apostola, ki 1870-ben Kölnbe kongresszust hívott egybe a szocializmus kiirtására.

szétforgácsolt erők egyetlenegy nagy működő erővé váljanak! Mutassuk meg, hogy Gutenberg szelleme nem idegen előttünk, hogy szakadatlan előrehaladás, művelődés által szabadulni akarunk immár azon szemrehányástól, melyet tétlenségünk és mulasztásunk által méltán magunkra vontunk. Minden egyesnek szent kötelessége, hogy a birtokában levő erőt a nagy munkára szentelje s áldozatkészség és kitartás által azt biztosítsa; mert ha magunk nem segítünk szükségünkben, akkor elveszhetünk és valóban érdemtelenné is lennénk akkor a jobb érzelmeik szánalmára, ha nem tudnánk és nem akarnánk magunk segíteni bajainkon! Hogy segélyre nagy mértékben szükségünk van, abban a szomorú valóság nem enged kételkedni, mert a képzetlenebb műtársak nagy száma, kiket fővárosunk kebelébe fogad, rákfekélyként fenyeget romboló terjedésével; és azok a munkaadók, kik ezt előidézték, tehát ezen veszedelmes eredmény okozói, többé-kevésbé – lelkiismeret szerint – maguk viselik az önmaguknak okozott terhet. A valódi főtétel azonban mégis reánk nehezedik, miként azt a tapasztalat megmutatta; mivel a munkaerő tulsokasága a helybeli intézetekben mindig jobban előtérbe lép és mindez abban találja természetes magyarázatát, hogy földieink közül sokan e hazán kívül nem találnak alkalmaztatást, míg ellenkezőleg a külföldről nagy számmal működnek nálunk és ezen aránytalanság főoka nyomasztó helyzetünknek. Segítsünk tehát magunkon! Fogjunk össze egy önképző egyesület alakítására, hol az idősebb az ifjabbat oktatja, segíti; hol a gyenge erőssé válik! Használjuk fel azon szerencsét, hogy hazánkban oly érdemű nagy férfiakkal bírnak, kik bizonyára örömmel fognak kezet nyújtani tudományukkal egy önképző egyesület felvirágoztatásához! Hallgassunk népgazdasági, államismereti és mindenek előtt nyelvtudományi előadásokat! Nyelvtudomány, igen, ez legyen fő feladatunk, mert ennek ismeretével leszünk világpolgárokká, mert ez leg-hatalmasabb emeltyűje a kozmopolitikus fejlődésnek! Oda igyekezzünk, hogy valahára az iparososztálytól heveskedő fellépése miatt ne féljenek többé, nem! hanem hogy előhaladása, műveltsége és józansága miatt becsülve és szeretettel legyen; hogy az iparososztály – röviden mondom – önmagát emancipálja és a társadalomnak minden hiu és silány előítéletét becsületes, józan bizonyítékok által megsemmisítse. És úgy haladjunk előre e pályán, hogy a világ becsülni tanuljon bennünket és mi érdekeink tudatában összetartva, összeműködjünk; s ha a jövő bennünket oly szerzemény birtokában talál, mely által az özvegynek és az árvának vigaszt, nekünk mindnyájunknak önállóságot teremt. Előre tehát ügypársak! Kezdjük a nagy munkához, nincs veszítendő való időnk! Kezdjük oly férfiaknak megválasztásával, kiknek őszinteségét és tehetségét ismerjük, kik ideiglenes bizottmányt képezve, az alapszabályok szerkesztéséről, valamint az engedély kieszközléséről gondoskodjanak és akik az egyesület érdekében mind-addig buzgólkodjanak, míg az első rendes közgyűlés által történő új választásokkal elvállalt kötelezettségük alól felmentetnek.

Működjen tehát minden egyes társunk saját jövője érdekében. És vajha az őszinte szívek óhajta visszhangra találja ügypársainknál. Óvja a művészet nemtője Gutenberg követőit, hogy anyagi helyzetünket megjavíthassuk, hogy sorsunk elviselhetőbbé legyen, hogy a családapá ne legyen kénytelen nélkülözést szenvedni és hogy a művelt világban a magyar munkás is ossza az az iparosság magasabb fogalmát. Azért tehát éljen az önképző-egyesület.”

Ennek megtörténte után az értekezlet megválasztotta a 11 tagú előkészítő bizottságot, névszerinti: Buschmann Ferenc*, Delinger I., Bendtner József*, Mayr János, Nagy Sándor, Pollák Gusztáv, Hirsch Lipót*, Türke József, Dömötör Lajos, Greif-Kápolnai Ferenc és Neubauer Mihály kollégákat.⁵² A 11-es bizottságot egy, az összes jelenlevők által aláírt okmányban meghatalmazták az alapszabályok kidolgozására és a hatósághoz való benyújtására.

Nyolc nappal később, október 9-én tartott ülésén a bizottság Buschmann Ferencet választotta meg elnökévé és hozzáfogott a wien Fortbildungsverein alapszabályainak mintájára kidolgozott alapszabálytervezet megvitatásához.

⁵² A *-gal jelöltek még életben vannak; Bendtner József mint rokkant, Hirsch Lipót pedig, mint a Franklin-Társulat nyugalmazott igazgatója még rendes fizető tagja a segélyező-egyesületnek. Az önképző-egyesület eszméjét Hirsch és Bendtner pendítették meg.

Az alapszabályokat 1865 októberben Nagy Károly ügyvéd útján felterjesztették a helytartótanácsához, honnét azok 1866 március hó elején jóváhagyás nélkül érkeztek vissza. A helytartótanács ugyanis a wieni és a leipzig-i önképző egyletek alapszabályaiból átvett azon pontokat kifogásolta, melyek az anyagi érdekek megvédésére vonatkoztak s ebben ismét egyes nyomdatulajdonosok keze látszott közbenjárni. Az alapszabályokból tehát az összes erre vonatkozó pontokat törölni kellett s csak az 1. §-ban maradt benne – véletlenül – az anyagi érdekek megvédésére vonatkozó rész. 1866 április hó 10-én újra felterjesztették az alapszabályokat s azok végre 1866 június hóban, jóváhagyási záradékkal visszaérkeztek.

Az előkészítő bizottság már 1865 december hóban felszólította a tagokat, hogy befizetéseiket 1866 február hó 10-től kezdjék meg. Egyelőre 94 tag jelentkezett, kik nevüket sajátkezüleg irták be a segélyző egylet tulajdonában levő tagkönyvbe. Az alapítók közben 1866 február 10-től 1866 március 31-ig 89 forint 10 krajcárt fizettek be s miután ez az összeg az előleges kiadásokat teljesen fedezte, a bizottság a további tagdíjbefizetéseket április 1-től kezdve beszüntette. Az egylet az előleges kiadások fedezése után 30 forinttal kezdte meg 1866 július 22-én működését.

A bizottság 1866 június 8-án tartott ülésében foglalkozott az egyesületi helyiség ügyével s úgy határozott, hogy a vigadóban évi 200 forintért bérrel egy hámoszobás helyiséget. Az alapszabályok elkészítését a Khór és Wein-cég (jelenleg Pester Lloyd) teljesen díjtalanul vállalta el. Ugyanekkor határozott az alakuló gyűlés megtartásának határnapjára vonatkozólag is. Az alakuló gyűlés 1866 július hó 22-én tartatott meg a fővárosi vigadó termében, melyre az előkészítő bizottság a következő körlevélben hívta meg a tagokat:

„Tisztelt Műtárs Úr! A kemény sanyaruságok sulya, mely alatt mai nap a munkásosztály nyögni kénytelen és mely a napról-napra közeledő vész által mindinkább borzasztóbbá válik, nemcsak társainknál, de minden gondolkodó embernél, minden emberbarátnál a legkomolyabb aggodalmakat kelti fel.

A munkás jövője, mely a fenforgó viszonyok szerint aggályos nyomorral fenyeget, a mindinkább növekedő önzés folytán iszonyatossá válik.

„Segély”! – így hangzik mindenfelől a szükségnek kiáltása és oly férfiaknak, kiket a végzet adott nekünk, kik életüket az emberiség javának szentelik, sikerült is az új, jobb korszakhoz szükséges eszközöket feltalálni. Jelszavunk: „Műveltséggel szabadságra!”

A nyomdászat követőitől, kiknek rendeltetésük, hogy műveltséget terjesszenek, leginkább elvárható az oly eszmék elhintése, melyeknek következményei bizonyára csak áldásosak lehetnek.

E meggyőződésből valóan áthatva lipcsei műtársaink, midőn egy önképző-egylet alakítása által maradandó érdemeket szereztek. Vonzatva e nemes példa által, nemsokára több más város is követi őket hasonló egyletek alakításával.

A budapesti műtársak is ime felismerték az önképző-egylet szükségességét és képviselőik arra az engedélyt felsőbb helyről már meg is nyerték.

Ennek következtében az aluljegyzett ideiglenes bizottmány ezennel felhívja Önt, hogy f. évi július hó 22-én reggel 9½ órakor az egylet helyiségében (városi redoute) tartandó alakuló közgyűlésen mulhatatlanul megjelenjék, és ott – hogy a tárgyalásokban azonnal részt is vehessen, – az egyletbe való belépését a tagkönyvbe való bejegyzés által tettelesítse.

Azon reményben, hogy Ön ama horderőt felismerendi, mellyel az ily egyesület – mint az első a magyar hazában – bir, mellőzünk minden a vállalat komolyságától követelt buzditást és reméljük, miszerint igyekezete, amennyire az csak terjedhet e zsöngye gyámolítást igénylő egyletnek leendő szentelve.

T. Műtárs Úr! Miként egykor Bode csillagász a nyomdászat érdemét az emberiség felvilágosodása iránt azáltal tisztel meg, hogy a „nyomda műhelyt” (Buchdruckerwerkstatt) a csillagok országába sorozta: úgy mi, követői a nyomdászatnak, az által mutatkozunk erre

méltóknak, hogy – mint a munkásosztálynak szintén tagjai – egy eszközt se hagyjunk kísérletlenül, mely a közös baj orvoslására bármikép alkalmasnak mutatkozik, hogy végre egy derültebb jövő hajnalának nézhessünk eléje.

Pest, 1866 július 15-én.

Ügytársi üdvözlettel
az ideiglenes bizottság.”

A segédek az alakuló gyűlésre az írókat, nyomdatulajdonosokat és kiadókat is meghívták, egyúttal a könyvtár részére könyvek adományozására kérvén fel az illetőket. A körlevél így szól:

„Mélyen tisztelt Úr! A pest-budai nyomdász segédeknek, kiknek a belső összetartó kapocs hiánya egykori társadalmi állásuk elvesztését okozá, az üdvös közszellem felélesztése és az őket megillető állás visszanyerése végett más városok munkásképző-egyleteinek mintájára nyomdász önképző-egyletet alakítottak.

Ezen ép oly fontos mint közhasznú intézmény, melynek alapcélja: a munkás művelődését oly mértékben eszközölni, miként azt a jelenkor követeli és mely képes a kitűzött célhoz vezethetni, mélyen tisztelt Uraságod tetszését meg fogja nyerni.

Midőn legmélyebb tisztelettel aluljegyzett ideiglenes bizottmány bátorkodik a t. cz. Uraságod magas pártfogását is ezennel kikérni, és pedig annál inkább, mivel a zsöngye intézet jelenlegi anyagi helyzete még igen szerény, és egy egyleti könyvtár alakítására különös súly fektetettik.

Mélyen tisztelt Uraságod osztatlan jóindulatának reményében bátorkodik a f. évi július hó 22-én reggeli 9½ órakor az egylet helyiségében (városi redoute) tartandó alakító közgyűlésre tiszteletteljesen meghívni.

Pest, 1866 július 15-én.

Mély tisztelettel
az ideiglenes bizottság.”

A nyomdatulajdonosok azonban egy-kettő kivételével nem nagy szimpátiával fogadták az előzékeny meghívást s az adakozásban sem vetekedtek egymással, mert az önképző egyletben már jól előre sejtették a közeli jövő harcosát s az Emich-nyomdában Urschitz Jakab faktor 1866-ban megtiltotta az önképző-egyleti illetékek beszédését, mert főnöke véleménye szerint törvénybe ütközik egy egylet részére illetékeket szedni, melynek alapszabályai még nincsenek jóváhagyva.

Az alakuló közgyűlés napirendjén a következő pontok szerepeltek:

Pest-budai könyvnyomdászok önképző egylete. Az 1866 július hó 22-én tartandó alakító gyűlés előtervezete. 1. Megnyitó beszéd. 2. Prológ. Szavalja Hüttich ur, németül Hirsch Lipót. 3. Számtétel. 4. Az alapszabályok felolvasása. 5. A választási elnök kikiáltása és az új bizottmány megválasztása.

A gyűlésen Buschmann Ferenc elnökölt, ki a gyűlést a következő beszéddel nyitotta meg:

„Tisztelt gyülekezet! Ügytársaim és barátaim! A korszellem, mely feltarthatatlanul hat keresztül az emberi társadalom minden rétegén, és mellyel művészetünk is különösen újabb időben szintén előre halad, sürgető szükséggé tette, oly módokról gondoskodnunk, melyek által szellemileg és tetteleg tovább képződvén, vele lépést tarthassunk. – Az eszköz meg van találva! Új intézetünk, a felsőbb helyen engedélyezett „Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete” reményt nyújt nekünk arra, a már romlásnak indult társadalmi és anyagi helyzetünk emelésére segélyül szolgáland.

A művelődés egyletünk célja. A művelődés az embert nemesíti; ez följogosítja őt az emberi társadalomban azon állást elfoglalni, melyre méltó, melyre hivatva van. A külföldön több város

mutatott nekünk szép példát hasonló egyletek alakításával, és hazánkban – erre büszkék lehetünk, ez az első ilyeszerű egylet. Annál inkább tegyünk meg tehát mindent, mi tehetségünkben áll, hogy törekvéseinkkel a munkásosztálynak használhassunk; mutassuk meg, hogy mint nyomdászok és a nagy Gutenberg követői – méltók vagyunk hivatásunkhoz, mert művészetünk, mely ugyyszólván világa a többi iparágaknak, leginkább van hivatva azon nemes magvak elhintésére, melyeknek gyümölcse mind magunkra, mind pedig a közjóra nézve áldásos hatással leend.

A szellemi művelődés az, mely különösen szívünkön fekszik, mely egyedüli eszközül szolgál önmagunk és hivatásunk emelésére; mert fájdalom sokan vannak közöttünk, – nyíltan merem bevallani, – kik a legszükségesebb iskolakellékekkel is alig lévén ellátva, a nyomdába lépnek, hol azután a szellemi továbbképzés megszűnik, mert hiszen ekkor kenyérkeresetre vannak az illetők utalva, és az ifju alig hagyván el a zsenge gyermekkort, szellemileg és testileg elnyomorodva, romlásnak indul; művelődése, tudománya soha, vagy csak igen ritkán haladja túl műhelyeinknek, fájdalom ma még igenis korlátolt határait. – Ámde – elég szomorú, hogy ezt így be kell vallanunk, eddig nem is lehetett ez másként; az intézmények így hozták magukkal; a munkás ma csak gépnek tekintetik, de végre is meg kell szűnnie azon tévhitnek, mintha a munkás csakis a gépszerű dolgozásra volna hivatva; kell hogy őt is a világ mint művelt, értelmes embert tisztelje és becsülje.

A munkás helyzete napról-napra szomorubbá válik és szükséges, hogy különösen a nyomdász, ki csakis kezei keresményére van utalva, és a súlyos viszonyok folytán alig képes kenyerét és mindennapi élelmét megkeresni, szükséges mondom, hogy a nyomdász maga igyekezzék a folyvást növekedő bajnak megszüntetésére eszközről gondoskodni és minden lehető erejével és határozottsággal annak továbbterjedése ellen működni. Avagy a tanult munkás, ki gyermekkorától fogva egész életét, erejét és egészségét a munkának áldozza és éppen művészetünkénél vajmi ritkán juthat önállóságra, a tanult nyomdász tehát ne igyekezzék szomorú sorsát némileg enyhíthetőbbé, elviselhetőbbé tenni? A munkás, illetőleg a nyomdász is nem csupán pusztán eszköz a munkára, ő ember is! és mint ilyen szellemmel bír, melynek az idő és művészetünk haladásával lépést kell tartania, mert ha ez nem történik, a munkásnak a szépművészettel együtt koldusbotra kell jutnia. Hogy pedig attól megóvjuk mind magunkat, mind művészetünket, sorakozzunk egyetértéssel, üggyárs-szeretettel és kitartással egymáshoz, folyvást szem előtt tartván jelszavunkat: „Műveltséggel szabadságra!”

Minden társunk fel fogja ismerni az önképző-egylet horderejét, és bizonyára legszentebb kötelességének tartandja, minden igyekezetét az egylet érdekének szentelni.

És most tisztelt üggyársaim egyenként figyelmeztetem Önöket, hogy végre azon tespedésből ébredjenek, mely oly nyomasztólag hat szellemi és társadalmi életünkre, mert csak buzgó, éber munkásság által foglalhatjuk el méltó helyünket mint művelt munkások az emberi társadalomban.

Arról is meg vagyok győződve, hogy a tisztelt főnökök e nemes törekvést elismerni és gyámolítani fogják és egyletünk tagjai tőlük bizonyára méltányoltatni és kitüntetni fognak;⁵³ sőt hiszem, hogy a tisztelt főnökök egykor büszkék leendnek arra, ha intézetükben egyletünk tagjai lesznek alkalmazva.

Szavaimat azon hő óhajtaással zárom, hogy egyletünk dusan virágozzék, gazdag és áldásos gyümölcsöket teremjen, hogy kitűzött nemes céljai felé haladva, sokáig virágozzék.”

Ezután Hirsch Lipót szavalta el német nyelven az általa ez alkalomra irt Prológot; utána Bendtner József a következőkben számolt be az egylet megalakulásának előzményeiről:

„Tisztelt gyülekezet! Tisztelt üggyársak! „A *szükségtől kényszerítve a korszellemmel való előhaldásra, Pest-Buda könyvnyomdászai egyesülnek egy önképző-egylet alakítására*”. E szavakkal kezdődnek alapszabályaink: s valóban e szavak megmagyarázzák az egész egylet keletkezésének indokát. A korszellem megkívánja a maga adóját és ha önként nem sietünk annak eleget

⁵³ Ennek épp ellenkezője vált be.

tenni, a szükség kényszerít rá. Aki pedig e kényszerrel is dacolni akar és nem igyekszik a korszellemmel lépést tartani, annak attól elhagyatva el kell vesznie. Mi is elmaradtunk és ime, a nyomor már-már küszöbünkön van és ha henye képzelődésünkben tovább is megmaradunk, elhagyatva, elfeledve, észrevétlenül el fogunk veszni. Ez sorsa egyes testületeknek és embereknek; ez sorsa mindennek a világon és ez sorsunk nekünk is, ha önmagunk nem segítünk bajainkon... De ime, a korszellem hatalmas szava meghatotta a pest-budai könyvnyomdászok szívét és e pillanatban oly egylet megnyitását ünnepeljük, mely művelődés által a szabadság szép hajnalát deritendi fel számunkra.

Igen. Pest-Buda könyvnyomdászai megértvén a kor intő szavát, mult ősszel egy nyomdász-önképző egylet elodázhatatlan szükségét ösmerték el és annak mielőbbi alakítását elhatározták.

Több ízben tartattak kisebb összejövetelek és tanácskozások az ügy komolyabb fogantatavétele végett. Végre azonban arra kellett tekintettel lennünk, hogy noha az egylet csak önműködés által jöhet létre és létrejövén, csak egyesült erővel virágozhatik, mégis szükséges, hogy annak élére egy független és áldozatkész férfi álljon, ki az egylet ügyét szíven hordja s annak életbeléptét mintegy vezetése alatt eszközölje. Ez nem más, mint Buschmann Ferencz. Midőn Buschmann Ferenczet az ügy vezetésére felkértük, ő azonnal tanácskozásra hívta össze azon férfiakat, kikről hitte, hogy az ügy érdekében buzgó működésük remélhető.

Mult év (1865) szeptember 24-én össze is gyűltek Buschmann mütárs lakásán a meghívottak tanácskozásra, melynek eredménye ama felhívás lön, mely az összes mütársakat a Király-utcai Valeró-ház egyik termébe hívta össze egy ideiglenes bizottmány megválasztása végett, mely az egylet életbeléptetésével és az alapszabályok szerkesztésével volt megbizandó.

Október 1-én megtartatott a gyűlés és megválasztatott azon bizottmány, melynek működéséről ime számolni akarok a tisztelt gyülekezet előtt ama bizottmány nevében. Október 8-án tartatott az első bizottmányi gyűlés, melyben a külföldi hasonló egyletek mintájára az alapszabályok rövid vázlatát elkészülvén, annak részletes kidolgozásával egyes bizottmányi tagok bizattak meg.

Elkészülvén az alapszabályok, benyújtás végett Nagy Károly ügyvéd urnak adattak át és hogy azoknak helybenhagyásáig a bizottmány tétlenségre ne legyen kárhoytatva, tanácskozott azon teendőkről, melyek eddig a cél előmozdítására lennének szükségesek.

Decemberben az ügyvéd ur már közel kilátásba helyezte a jóváhoytott alapszabályok leérkezését. Szükséges volt tehát érélyesen intézkedni, hogy az engedély készületlen ne találja. A szükséges anyagi tőke előteremtése céljából a december 24-iki ideiglenes választmányi határozat folytán ismét körleveleket menesztettünk az ügýtársakhoz azon felhivással, hogy az előleges költségek fedezésére a befizetéseket egyelőre megkezdjék; mivel, mint mindenki jól tudja, az ideiglenes bizottmány tagjai nincsenek azon helyzetben, hogy a szükséges költséget előlegezték volna. Találkozott is a mütársak között – hozzászámitva az ideiglenes bizottmány tizenegy tagjai is – 94, kik készséges örömmel kezdték meg 1886 február 10-én a befizetéseket, mely segély nélkül nem lehetett volna az ügyet a kívánt eredménnyel vezetnünk. Azon egyleti alapító tagok névjegyzéke, kik az előleges befizetésekkel elejétől végig áldoztak a közös ügy oltárára, az alapszabályok végén vannak kinyomatva.⁵⁴ Vannak ezenkívül többen, akik befizetéseiket a meghatározott időnél előbb szüntették be.

⁵⁴ A 94 alapító tag névsora: Ács Mihály, Arany Ignác, Bakoss István, Bakoss Péter, Bartalits Antal, Bazza János, Bauer J. M., Baura Antal, Bähringer Adolf, Bendl Ferenc, Bendtner József, Beiwinkler Károly, Binder Lajos, Bösz Antal, Buschmann Ferenc, Csonka Ferenc, Delinger János, Dömötör Lajos, Erdélyi István, Fejérváry Gergely, Fehérvizi Márton, Gaál Béla, Gottesz Gyula, Greif-Kápolnai Ferenc, Gresser Ármin, Gräber Károly, Gruslowszky Vilmos, Gyorgyovits György, Györffy Pál, Hanna Károly, Heisler Vilmos, Hirsch Lipót, Horváth Lajos, Jekel Pál, Joachim János, Kalhanek Nándor, Kenderessy Lajos, Kilián József, Klein Antal, Kohn Lajos, Kornis Alajos, Kósch József, Kovács József, Krahly Gyula, Lánghy János, Lesznek György, Linz József, Lobé Károly, Lukesch József, Matyajetz János, Mayer János, Meszt Osvald, Mohola Albert, Molnár István, Muzsik Antal, Nagy Sándor, Neubauer Mihály, Nieszl Jakab, Oblatt Miksa, Obornyák József, Osz

Március hó elején leérkeztek az alapszabályok, melyek külalakján azonban némi változtatások történtek. Ugyanis mi a lipcsei és bécsi önképző-egyletek alapszabályait vettük mintául, melyeknél azonban a helytartótanács egyes dolgokat kifogásolt. Április 10-én újra benyújtottuk az alapszabályokat. Ezalatt a tagok befizetéseiből 89 forint 10 krajcár folyt be, melyet az ideiglenes bizottmány az előleges költségek fedezésére elégségesnek találván, március 31-én a további befizetéseket felfüggesztette. Az alapszabály június végén hagyatott jóvá, illetve érkezett vissza s ekkor felvettük az egyleti helyiséget.”

A bizottság jelentése után felolvasták a jóváhagyott alapszabályokat és végül megválasztották az egyesület első választmányát, mely a következő kollégákból állott: Elnök Buschmann Ferenc; elnökhelyettes Delinger János; magyar jegyző Bendtner József; helyettese Kenderessy Lajos; német jegyzők Hirsch Lipót és Neubauer Mihály; pénztáros Gresser Ármin; számvivő Lánghy János; könyvtárosok Mayr János, Greif-Kápolnai Ferenc, Türke József.

Délután a városligeti „Bimbóhoz” címzett sörcsarnokban kedélyes mulatság volt, melyen Kocsi Sándor nyomdatulajdonos is megjelent, mint egy azok közül, akik a segédek mozgalmát nem nézték ellenséges szemmel.

Az önképző-egylet ezután az eléje tornyosuló akadályokon keresztül haladt a maga útján előre. Az egyletnek 94 alapító tagja volt, kik egyenként 80 krt fizettek be az alapítási költségekre; legtöbbje a Heckenast, Khór és Wein, Kertész, Gyurián és a Deutsch-féle nyomdákban. A legnagyobb cég, az Emich-nyomda személyzete, Urschitz Jakab faktor basáskodása folytán, mivel az illető az önképző egyletben csak felforgató társaságot látott, nem mert az egyletbe belépni. S midőn ellenséges magatartását az „Österreichische Typographia”-ban szemére vetették, elbocsátással fenyegette mindazokat, kik e lapot – olvassák! Ez jellemzi a legrikítóbban az akkori állapotokat. Ez a nyomda később is állandóan útjába állott minden néven nevezendő mozgalomnak.

Az egyesület alapszabályainak szövegét alább közlöm:

A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletének alapszabályai

A szükséglettől késztetve a korszellemmel való haladásra, Pest-Buda könyvnyomdászai egyesülnek egy önképző-egylet alakítására, melynek feladata legyen tagjainak oly ismeretek elsajátítására alkalmat nyújtani, melyeket a jelenkor a könyvnyomdászoktól követel, e cím alatt: „Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete”.

Az egylet székhelye, célja és pecsétje

1. §. Az egylet székhelye Pest. Célja pedig tagjai szellemi kiképeztesének előmozdítása, valamint anyagi érdekeinek óvása. Pecsétjének körirata: „Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete”.
2. §. A fennebbi cél elérésére következő eszközök szolgálnak:
 - a) Rokonszenves tudósok népszerű tudományos felolvasásai a politika és vallás kizárásával;
 - b) egyleti tagok és műbarátok technikai felolvasásai;
 - c) nyelvtani és egyéb tanórák;
 - d) az egyleti könyvtár és olvasóköri használata a fennálló szabályok szerint.

József, Otto Adolf, Pardavy József, Pálfalvay Károly, Páry György, Pietrasiewicz József, Pollák Gusztáv, Prohaszka József, Reich Antal, Roth Frigyes, Roth Fülöp, Salváry József, Sankó Ferencz, Sártory István, Sängér András, Schlesinger Sándor, Schweinshaut (*Ligeti*) József, Sikora Manó, Spelhofer József, Streit Róbert, Szalay József, Szedlacek Antal, Szentkirályi Márton, Szőke Mihály, Traub Samu, Tebes István, Timmel Gyula, Türke József, Übelhack Antal, Ványi Lajos, Weissmandl Mór, Wolf Lőrincz, Záhonyi Alajos, Zimbrich Alfréd.

Hogy a nyelvviszonyok az egyesület gyakorlati működését ne gátolhassák, a magyar és német nyelv, mind a felolvasásoknál, mind az ügyvezetésnél egyenlően használtatik.

A tagok jogai és kötelességei

3. §. Az egyesület rendes és tiszteletbeli tagokból áll. Egyesületi rendes tagul minden Pest-Budán székelő, feddhetlen előéletű könyvnyomdász felvétetik; a belépni kívánó azonban magát a jegyzőnél jelenteni s nevét a tagkönyvbe sajátkezűleg beírni köteles. A tagság tartama örökös; azonban a tagnak az egyesületből kilépni mindig szabadságában áll; kizárható pedig a tag botrányos magaviselet, továbbá csőd vagy bűnperbe jutás esetében, valamint akkor is, ha a tagdíj fizetésében hat hétig késedelmes.

Tiszteletbeli tagokul nem nyomdászok is megválasztathatnak, kik az egyesület irányában különös érdemeket szereztek és ekkor a rendes tagokkal egyenlő jogokkal bírnak, kivéve a választási és szavazatképességet a közgyűléseken, mely jogot a tiszteletbeli tagok nem gyakorolják.

4. §. Az egyesületi rendes tagok jogai: Résztvenni az egyesület előadásaiban, tudományos és technikai felolvasásokat tarthatni, a tanórákat és az egyesület könyvtárát használni, a közgyűléseken pedig választási és szavazati joggal bírnak. Végül minden tagnak szabadságában áll, az elnök vagy jegyző által a felolvasásokhoz kiadandó vendégjegyeket felhasználni.

5. §. A tagok kötelességei a következők: Minden rendes tag a beírás által kötelezi magát az egyesületi költségek fedezésére hetenként 10 krajcárt az egyesület pénztárába befizetni; ezenfelül a beírásnál minden rendes tag 50 krajcárt letenni köteles. A hetidíj-fizetés alól a rendes tagok csak betegség tartama alatt mentesek. Vendégjegyek elveszte esetén az azokat kinyert tag darabonként 25 krajcár kárpótlással tartozik. Továbbá minden tag becsületbeli kötelessége az egyesület fentebb kifejezett céljainak szellem- és betűszerint megfelelőleg működni, magát a tagképességi feddhetetlenséggel viselni és az egyesület házi szabályait megtartani.

Igazgatás

6. §. Az egyesület igazgató-választmánya 11 tagból áll, ezek között egy elnök, egy magyar és német tollvivő, könyvtárnok, mindeniknek egy helyettese, továbbá egy pénztárnok és egy számvivő. Ezeknek megválasztása minden üzleti év lefolytával a közgyűlésben történik. Választható minden rendes tag.

A választmány jogai és kötelessége

7. §. Az igazgató-választmány jogai és kötelességeihez tartozik, az egyesület szellemi és anyagi ügyeit az alapszabályok és a közgyűlés által meghatározott elvek szerint vezetni; különösen a 2. §-ban foglalt kiképeztetési eszközök idejét és rendjét megállapítani, az egyesület helyiségeit a közgyűlés határozata szerint felszerelni, azokra felügyelni; a házi szabályokat kidolgozni; a havi gyűlések napirendjét megállapítani, végre az egyesületi tagok felvétele és kizárása felett határozni.

E célra kéthetenként választmányi ülés tartandó, melyben érvényes határozat hozatalára 7 tag jelenléte szükséges és a szavazatok általános többsége határoz. Az egyesületi tag kizárása felett azonban csak a teljes választmány kétharmadu szótöbbsége határozhat. Minden egyes választmányi tag is letenni köteles hivatalát, ha az összes választmánynak legalább kétharmada követeli azt.

Mindkét esetben a kizárt tag a választmány határozata ellen a közgyűlésre hivatkozhatik; a választmány összes határozatai pedig a közgyűlés utólagos jóváhagyása alatt állanak.

Rendes tag a választmány által tárgyalandó indítványt vagy orvoslandó panaszt csak írásban tehet.

Pénzbeli utalványozásokra a választmány hatósága csak öt forintig terjedhet; ezen összesen túl a havi vagy a közgyűlés határozata szükségeltetik.

A választmányi ülésben a szavazás nyilvánosan történik.

Az igazgató-választmány jogában áll a pénztár és a pénztári könyvek állásáról mindenkor tudomást szerezni.

Szükség esetén az igazgató-választmány rendkívüli közgyűlést hívhat össze.

Az egylet tisztviselői

8. §. Az elnök az egyletet képviseli s mind a választmányi-, havi-, mind pedig a közgyűléseket vezeti; továbbá a határozatokat és kiadmányokat, valamint a pénzkezelési iratokat és felvételi jegyeket a jegyzők egyikével aláírja; továbbá kötelessége a pénztárnak gyakori, véletlen megvizsgálása.

9. §. A tollvivők az egylet írásbeli munkálatait végzik magyar és német nyelven; az elnök által tett aláírásokat ellenjegyzik, s mind a választmányi, mind a közgyűlésekben a jegyzőkönyvet vezetik. A választmányi ülések jegyzőkönyvei a legközelebbi ülésben felolvasás által hitelesítettnek; a közgyűlési jegyzőkönyvek hitelesítésére pedig az elnök két választmányi és két rendes tagot jelöl ki.

10. §. A pénztárnok és számvivő, kik a reájuk bízott pénzekért kezeskednek, kötelesek a tagdíjak rendes behajtásáról gondoskodni; a pénztári könyvet rendesen vezetni; a 20 forinton felül szaporodó pénzt a pesti takarékpénztárban az egylet nevére elhelyezni, a közgyűléseken a pénztári jelentést előterjesztetni, a könyveket a választmány kívánatára bármikor feltárni; az egyleti tagokról pontos jegyzéket vezetni, melyben a be- és kilépés, valamint a díjfizetés mulasztásai megjelöltenek.

A befolyt pénzek kamatra tételéhez külön meghagyás nem kívántatik; de a takarékpénztárból kivétel, valamint a pénztárban levő pénzek bárminemű kiadása csak választmányi határozat mellett történhetik, mely hiteles formában s egyleti pecséttel erősítve a kiadási rovathoz csatolandó.

11. §. A könyvtárnok az egylet könyvtárát és az olvasókört tartja rendben. Ugyanő köteles az egylet könyveiről rendes jegyzéket vezetni, a tagoknak kiadott könyvekről térítvényt venni, s az igazgató választmány üléseiben a könyvtár állásáról, valamint a tapasztalt hiányokról jelentést tenni.

Gyűlések

12. §. A közgyűlés választmányi határozat folytán az elnök által körlevelek útján hivatik össze és pedig négy héttel annak határnapja előtt; rendkívüli közgyűlés azonban nyolc nappal annak határideje előtt is összehívatik. A közgyűlés határnapja a felveendő tárgyak jegyzékével együtt a hatósági biztosnak is eleve tudtul adandó.

A közgyűlés tárgyait teszik: az igazgató választmány megválasztása, a havi ülések jegyzőkönyveinek felolvasása, s az abban foglalt határozatoknak megbirálása; a kizárt tagok feletti felülvizsgálat; a pénztár állapotáról szóló évi jelentés megvizsgálása; az alapszabályok változtatása, s az egyletet érdeklő egyéb indítványok, valamint a társaság feloszlása feletti határozat. A közgyűlés tárgyai az egylet helyiségén elnöki aláírás alatt kifüggesztetnek; ezért az indítványok az elnöknel két héttel a gyűlés előtt bejelentendők. A közgyűlésben a szavazás szinte nyilvános.

13. §. A közgyűlés a volt igazgató választmány lelépésével kezdődik; mire a választási elnök kikiáltatik, ez pedig az új igazgató választmány megválasztására szavazatszedő-bizottmányt hoz javaslatba, s a választás eredményét közzé teszi.

A megválasztott elnök vezetése alatt a közgyűlés a kitűzött tárgyak felett tanácskozik.

Közgyűlésekben minden rendes tag szavazatzoggal bír és az általános szótöbbség határoz. Érvényes határozat hozatalára rendesen az egylet tagjai felének, az alapszabályok változtatása iránti határozatnál az egyleti tagok kétharmadának, az egylet feloszlása kérdésében pedig az egyleti tagok háromnegyedének jelenléte szükséges.

A megváltoztatott alapszabályok az illető politikai hatósághoz jóváhagyás végett szinte felterjesztendők.

Azonkívül négyhetenként havi gyűlések tartatnak az egyleti ügyek szabályozása végett. A havi gyűléseken teendő indítványok vagy javaslatok nyolc nappal előbb jelentendők be.

Választott bíróság

14. §. Az egyleti tagok között az egyleti viszonyokból felmerülendő viták választott bíróság által intéztetnek el, melyhez mindkét fél két-két bírót, a négy tag pedig egy elnököt választ. E bíróság határozata ellen semminemű perorvoslatnak nincs helye.

Az egylet feloszlása

15. §. Az egylet feloszlása önmagától bekövetkezik, ha a tagok száma a választmányi tagok számáig lecsökken. Sem a közgyűlésileg kimondott, sem az önmagától bekövetkezett feloszlás eseteiben az egyleti vagyon felosztásának nem leendő helye; hanem az egylet összes vagyona a pesti takarékpénztárba tétetik s ott fog maradni mindaddig, míg egy hasonló egylet nem alakul, mely a jelen intézkedést alapszabályaiba változtatlanul felveendi s melyre akkor a takarékpénztári követelés át fog szállani.

Ha husz év alatt ily egylet nem alakul, akkor a takarékpénztári könyv a pest-budai nyomdászok rokkantjainak alapját fogja illetni.

16. §. A pest-budai nyomdászok önképző-egylete mint testület más társaságba nem fog beállani.

Pest, 1866. április 10.

Jóváhagyatott a nmltgu kir. helytartótanács által 37.256 sz. a. Budán, 1866 évi június 10-én.

Az egylet könyvtára közben szépen gyarapodott; egyes kiadók, egy-két főnök s a tagok is siettek könyvadományaikkal az egylet célját előmozdítani. A nyomdatulajdonosok közül Kertész József volt az *első*, aki 18 kötet könyvet ajándékozott az egyletnek.⁵⁵ 1866 szeptember elején már 500 kötetten felül álló könyvtár állott a tagok rendelkezésére. Ugyanezen évben kezdetüket vették a tanfolyamok és a felolvasások; november 25-én megnyílt a Szöllősy Mihály tag által díjtalanul vezetett gyorsírási tanfolyam, melyen 40 hallgató heti négy órában részesült oktatásban. Tervbe voltak véve ezenkívül a magyar, német és francia nyelvű tanfolyamok is s egy akkori szakember örömmel konstata: „Végre tehát megértük, hogy a nyomdászok is tanulnak!”

A felolvasások is vonzották a tagokat; Ökröss Bálint ügyvéd a sajtótörvényről, Szöllősy Mihály a gyorsírásról, Kún Pál a nyelvészetről tartottak felolvasást. Az olvasó-szobában számos lap állott az olvasók rendelkezésére, melyek jó részét díjtalanul küldték a kiadók vagy szerkesztők.⁵⁶

⁵⁵ A könyvtár alapítóinak tekinthetők a következők, kik alapításkor nagyobb mennyiségű könyvet ajándékoztak az egyesületnek: Tóth István 26 kötetet, Delinger és Mayr J. 62–62 kötetet; Kenderessy Lajos, Bauer J. M., Schweinhaut-Ligeti József, Vajda V., Novák J., Szedlacsek A., Cselesznik J., Pfeiffer N., Urschitz Jakab, Buschmann Ferenc 42–42 kötetet, Heckenast Gusztáv 124 kötetet, Bendtner József, Gresser Ármin, Weissmann, Türke J., Niessl Jakab, Bartalits kisebb-nagyobb könyvgyűjteményt ajándékoztak. Első könyvtárosok Mayr János és Türke József voltak. 1869 végén 900 kötetet birt a könyvtár.

⁵⁶ Felolvasásokat tartottak az első évben: Dr. Ökröss Bálint: A sajtóügyről. – Dr. Balogh Kálmán: A vér élettanáról. A tápanyagok jelentőségéről az ember anyagforgalmában. – Bendtner József: Az egylet céljáról. – Szöllősy Mihály: A gyorsírásról. – Kún Pál tanár: A nyelvészetről általában. A nyelvek osztályozásáról. – Kún Gyula: A művelődés történetéből. – Heller Zakariás: Die gegenwärtige Lage der Arbeiter-Klasse und die Mittel zu deren Verbesserung. – Hirsch Lipót: Die Arbeiterfrage. – Wiesinger Károly: Über Infusorien.

Az egyesület választmánya ezért 1866 augusztus 25-én a következő szöveget tette közzé a Gutenberg 18. számában:

„Nyilvános köszönet. A pest-budai könyvnyomdászok önképző egyesületének alul jegyzett választmánya kedves kötelességet teljesít, midőn azon tisztelt nyomdatulajdonos és könyvtáros uraknak s más pártolóinak, valamint azon lapok tisztelt szerkesztőinek (hazánkban úgy mint a külföldön) is, kik az egyesületet eddig pártfogásukkal megajándékozták, szíves jóindulatukért ezennel legmélyebb köszönetét nyilvánosan kifejezi. Ez alkalommal bátorodik az említett választmány azon tisztelt urakat és szerkesztősegeket (bel- és külföldön), kiknek az egyesület megalakulásakor azt körlevelek által figyelmökbe ajánlá, ismételten felkérni, hogy az ifjú egyesületet becses pártfogásukban részesíteni szíveskedjenek. Pest, 1866 augusztus 25. A pest-budai nyomdászok önképző-egyesületének igazgató választmánya.”

A segélyező-egyesület 1865–66. évi működése anyagi tekintetben kedvezőtlen eredményt mutatott fel. A rossz pénztári eredmény természetesen mindig csak a betegsegélyező-pénztárra vonatkozik, mert a rokkantsegélyező-pénztárnak akkor még nem voltak kiadásai. Az egyesület megalakulásától, 1862 május 29-től 1865 szeptember 30-ig, tehát három és fél év alatt 9909 forint 27 krajcár bevétellel szemben 9899 forint 51 krajcár kiadás volt, a maradvány tehát mindössze 9 forint 76 krajcár. A három és fél év alatt *bevételeztetett*:

Tagdíjakból	8589 forint – krajcár
A főnökök ¼ -ből	1273 forint 87 krajcár
Külön bevételekből	53 forint 57 krajcár
Összesen	9916 forint 44 krajcár
Levonva	7 forint 17 krajcár
tévesen elkönyvelt összeget, marad	9909 forint 27 krajcár bevétel

mellyel szemben a *kiadás*:

Utasoknak	1411 forint 30 krajcár
Betegeknek	6506 forint 54 krajcár
Temetési költségekre	1314 forint 64 krajcár
Külön kiadásokra	667 forint 03 krajcár
Összesen	9899 forint 51 krajcár

Az abnormális beteglétszám az egészségtelen nyomdahelyiségek által idéztetett elő, de elősegítette a megbetegedések számát az akkori életmód is. Az 1866. évi kolerajárványnak a nyomdászok közül is sokan estek áldozatul s az egyesület a tetemesen növekedett betegsegélyek és temetési költségek válságba sodorták. Az egyesületnek 1865 elején 296 tagja volt, ezek között azonban sok volt a munkanélküli, kik az illetékek hátralékban maradtak, valamint a betegek is, akik fel voltak mentve az illetékfizetés alól. Mivel a betegsegélyező-egyesület alapszabályainak 5. §-a értelmében a tagokra szükség esetén pótilletéket is jogosult volt a választmány kivetni s ezt a kisegítő eszközt, ha szükség volt rá, igénybe is vette. De minthogy mindennek van egy bizonyos határa, úgy ezt sem lehetett a végtelenségig fokozni s így a bajok más módon való orvoslásáról kellett gondoskodni. Az alapszabályszerű 12 krajcáros tagsági díj már az első évben – habár ideiglenesen csak egy negyedévig – 24 krajcárra, azután egy év után állandóan 19 krajcárra emeltetett fel. Közben egy ideig megint 31 krajcár volt a tagdíj, amíg a kiadásoknál az egyensúly helyreállott. A választmány újabb illetékemeléssel nem akarta a tagokat megterhelni s így a deficit fedezésére más módozatokat kellett keresnie. Szóba került az 1865 decemberi ülésen a temetési illetménynek 40 forintról 35 forintra való leszállítása, melytől azonban a választmány elállott. A főnökök is rendetlenül fizették be a

rokkantalapra eső járulékokat s az előző évi közgyűlés reájuk vonatkozó határozatával nem sokat törődtek, sőt egyesek kijelentették, hogy az illetéket tovább nem fizetik. Az 1866 június 7-én tartott közgyűlés Emich Gusztáv helyébe Kocsi Sándor nyomdatulajdonost választotta meg az egyesület elnökévé s így az új választmányra hárult a nehéz feladat, hogy az egyesület zilált anyagi viszonyait rendbe hozza. Az augusztus havi választmányi ülés a tagdíjat 20 krajcárra emelte fel. Az 1865 október havi választmányi ülés egy bizottságot küldött ki az alapszabályok megfelelő módosítására, mely munkájával elkészülvén, a módosításokat a választmány is elfogadta s a tervezetet hozzájárulás végett a főnökök elé terjesztette. A főnökök hozzájárulásával az 1866. évi közgyűlés is elfogadta a módosításokat. E módosítások a következők: 1. A betegsegélyző-pénztárba belépő tag az ellenőrnél köteles jelentkezni, kitől a lefizetett összegről nyugtát kap. Mig ez meg nem történik, addig segélyt nem kap. 2. Ha egy tag tartozik, az ellenőr köteles az illetőnek befizetéseiről nyugtát adni. Ha oly tag utazik el, akinek tartozása van, visszajövelekor mindaddig nem kaphat segélyt, mig tartozását le nem fizeti. 3. Budapesten dolgozó tag elutazás esetén csak fél év után jogosult segélyre. 4. Az utas-segély egy év lefolyta előtt 1 forint 50 krajcár, egy év után 3 forint. Az új választmány augusztus havi ülésében az illetéket 20 krajcárra emelte fel. A deficit fedezésére a rokkant-segélyző pénztárból vettek kölcsön 300 forintot s a november havi választmányi ülés határozata értelmében a főnökökhöz és tagokhoz egy körlevél küldetett, melyben az illetők, tekintettel az egyesületi betegsegélyző pénztár válságos helyzetére, önkéntes adakozásra szólítottak fel. A felhívás eredményeként körülbelül 200 forintnyi önkéntes adományhoz jutott a pénztár.

A budapesti nyomdászok társadalmi élete 1861 óta nem sokat változott. Saját érdekeik előmozdítását illetőleg nagyfokú indolencia és szellemi tespedés jellemzik még mindig a kollégák nagy részét. A jobbak – kik kevesen valának – önzetlen munkálkodása, hogy a tömeget tunyaságából felrázzák, csak lassan érezte hatását s a nemrég alakult önképző-egyletbe is majdnem kötéllal kellett fogni tagokat. A „Gutenberg”-ben egy kolléga, munkástársai indolenciáját panaszolván, hiába buzdítja társait, a kétkedőket: „Egyesüljünk létünk, jövőnk érdekében! Ne fohászkodjunk, hanem cselekedjünk! Gyűléseinken jelenjünk meg pontosan, melyeken csak javunkra szolgáló tárgyak adatnak elő... Vessük le a közönyösséget minden iránt, ami nem testi érzékeinkre hat, mert aki saját művészete iránt sem bír lelkesedni, kit ügypártisai érdeke fel nem buzdít, az nem érdemel jobb sorsot.”

Pedig a segédek anyagi és társadalmi helyzete nem volt valami rózsás. A munkaidő 10 órában volt megállapítva, de ki tartotta ezt be? Vasárnap is bejártak dolgozni. Egy jó kompresz-szedő 14 krajcáros számolással 7 forint 50 krajcárt keresett hetenként, feltéve, hogy óránként 1250 betűt ki tudott szedni. A szedők különben a kompresz-szedésnél egyebet nem igen értettek, mert tanonckorukban őket másba be nem avatták. A tanoncmizéria ellen már évtizedek óta protestáltak a segédek eredménytelenül. A nyomdatulajdonosoknál a panaszok süket fülekre találtak s a tanoncokkal óránként 5 krajcár fizetés mellett a legvigabban különóráztattak. Csak annyi eredménye volt a segédek akciónak, hogy a helytartótanács 1865-ben az összes nyomdásztanoncokat összeíratta s azután elrendelte, hogy a 16 éven aluliak éjjeli munkára nem alkalmazhatók. Az akkori viszonyok között ez is vívmánynak volt tekinthető.

A segélyző-egyesület 1865 december 26-iki választmányi ülésén a tanonccügy is szóba került. Emich Gusztáv elnök kijelentette, hogy ezen ügyben a főnököknél interveniálni fog, holott az ő nyomdájában is több mint 38 tanonc volt 68 segéddel szemben. Buschmann Ferenc ezen az ülésen a következő indítványt terjesztette elő a tanonccügyre vonatkozólag: 1. Minden tanonc a főnöktestület előtt szerződhetendő és szabadítandó. 2. A tanoncnak az első tanulási évben fizetést adni nem szabad s ez az összeg felszabadulásakor fizetendő ki neki. A segédek ezen indítvány életbeléptetésével óhajtották a nyomdász pályára tódulókat feltartóztatni, úgy vélekedvén, hogy ha a fiú az első évben nem kap fizetést, szülőinek kevésbé lesz kedvük

fiukat ezen foglalkozás elsajátítására adni. A főnökök azonban rá sem hederítettek a határozatra; ők ezen kérdésnél kizárólag az anyagi hasznot vették tekintetbe és így nem voltak hajlandók a segélyző-egyesület kívánságának megfelelni. Őket nem bántotta az, hogy 19 budapesti nyomdában 297 segéd mellett 198 tanonc volt alkalmazva.⁵⁷

Az önképző-egylet egészen más szellemet varázsolt a nyomdászok közé. „Az eddig ismeretlen szolidaritás és kollégialitás hatotta át a szaktársakat s az önképző-egylet havi gyűlései és felolvasásai révén szorosabb összekötő kapocs létesült közöttük.” Az önképző-egylettel a haladás kezdett a nyomdászok között tért hódítani s az anyagi érdekek megvédésében s a csüggedtek és félénkek bátorításában ezen új egyletnek óriási eredménye volt. Épp ezért kezdetben sok bajjal és akadállyal kellett megküzdenie. Egyesek, akik sohasem lelkesültek a kollégialis összetartásért s mindig a zavarosban halásztak, csak azt nézték, hogy a faktorokkal mindig jó viszonyban legyenek s így maguknak kedvezőbb helyzetet teremtsenek, nem törődve a többség sanyaru helyzetével. Ezek már jól előre megérezték azt, hogy az önképző-egylet működése reájuk megsemmisítő hatással lesz s ezért ahol lehetett ezen egylet működését gáncsolták. Ugyanigy féltek az önképző-egylet felvilágosító hatásától a főnökök, mert jól tudták, hogy az eddigi rendszernek nemsokára vége lesz. Az önképző-egylet 1866 szeptember havi gyűlésén Bendtner József igazolni akarta az egyletet a főnökök vádjaival szemben: „Fájdalom, árnyoldalak is mutatkoznak azon pár hét alatt, mióta az egylet fennáll; árnyoldalak, melyek azt működésében gátolják, melyek az óhajtott cél elérésében késleltetik, sőt talán attól el is űthetik. Ez akadály őszintén megvallom és előre is bocsánatot kérek, hogy meg kell vallanom, az egylet némely tagjaiban és illetőleg célunk ferde felfogásában rejlik. Némelyek azt hiszik, hogy a művelődés lobogója csak köpenyül szolgál azon titkos törekvésünkhöz, mely szerint tömörülve, miként 1861-ben, erőszakos módon árjavításokat akarnánk kierőszakolni. Mások azt hiszik, hogy egyletünk pusztán egy olvasó egylet, mely magában üdvös ugyan, de nálunk önállólag alkalmazva igen csekély eredményre vezetne. Vannak továbbá olyanok is, kik az egyletben éppen semmi célt sem találnak és az egészet talán kezdeményezési hiúságból eredettnak hiszik és az ily tévhitben levők az egyletnek véleményük szerint eltévesztett irányát vagy célját kárhoztatván, ha ezek közül némelyek anyagi segélyüket nem vonják is meg az egylettől, de másrészt igen kicsinylőleg nyilatkoznak róla a többi tagok előtt, ami azokat is elkedvetleníti és elidegeníti az egylettől.”

Az önképző-egylet, mint később látni fogjuk, működésével erősen rácaffolt Bendtnerre és mindazokra, akik féltek az elkövetkező erupciótól, mert a természet rendjét nem lehet feltartóztatni.

Csak az 1868-iki békés s az 1870-iki négyhetes, valamint az 1872. évi árszabálymozgalmakat említem fel, melyek mind az önképző-osztály működésének voltak eredményei.

⁵⁷ Egy 1865-ben felvett és egy külföldi szaklapban leközölt statisztika alapján módomban van az akkori budapesti nyomdák személyzetének arányát bemutatni. A 19 nyomdában 244 szedő, 21 nyomó, 32 gépmester, 9 nyomótanonc és 189 szedőtanonc volt alkalmazásban, és pedig: Bagó nyomdájában 4 segéd, 1 tanonc; Bartalitsnál 3 segéd, 12 tanonc; Bucsánszkyánál 5 segéd, 2 tanonc; Emichnél 72 segéd, 38 tanonc; Engel és Mandellónál 6 segéd, 8 tanonc; Gyurián és Deutschnál 8 segéd, 10 tanonc; Heckenastnál 39 segéd, 12 tanonc; Herznél 4 segéd, 14 tanonc; Hummel és Hornyánszkyánál 22 segéd, 11 tanonc; Kertésznel 7 segéd, 11 tanonc; Kocsi Sándornál 10 segéd, 8 tanonc; Khór és Weinnél 25 segéd, 14 tanonc; Nosedánál 2 segéd, 4 tanonc; Poldininál 3 segéd, 4 tanonc; Pollák Testvéreknél (Légrádi) 9 segéd, 8 tanonc; Trattner-Károlynál 10 segéd, 5 tanonc; Egyetemi nyomdában 51 segéd, 16 tanonc; Magyar egyesületi könyvnyomdában 2 segéd, 6 tanonc; Wodiánernél 15 segéd, 14 tanonc. 1867-ben 63 lap és folyóirat és 10 napilap jelent meg Pesten, összesen 110.000 példányban. Magyarországon 1866-ban 110 nyomda létezett.

Az 1866. évben még két dologról kell megemlékeznem; a segélyező-egylet javára a deficit fedezésére a budapesti nyomdászok február 4-én az „Arany Horgony”-ban bált rendeztek, mely alkalomra a rendezőség megfesttette Gutenberg arcképét is, a bálterem diszitására. Az akkori írók közül Tóth Kálmán, Királyi Pál, Rózsaági Antal, Hindy Árpád, Török János, Virághalmi, Jánosi Ferenc, gr. Lázár Kálmán, br. Kemény stb. megjelentek a bálon, mely 474 forint 10 krajcárt és 2 darab körmöci aranyat jövedelmezett a betegsegélyező-pénztár javára. Az ezen évben Budán, a Szép Juhásznénál tartott majális szintén várakozáson felül sikerült. Deák Ferenc, Kemény Gábor s több író szintén részt vett a kirándulásban.⁵⁸

⁵⁸ Az évenként rendezett multságokból elég szép összegek folytak be az egyesületi pénztárba; 1866-ban 479 forint 62 krajcár; 1867-ben 143 forint 50 krajcár; 1868-ban 98 forint 05 krajcár, 1869-ben 215 forint 47 krajcár.

Ujabb események

Az önképző-egylet és az anyagi érdekek megvédése. – A tervezett koalíció

Az első magyar felelős miniszterium 1867 február 20-án kineveztetvén, a béklyókba szorított sajtó 19 év után végre visszanyerte szabadságát s ezzel a magyar könyvnyomtatás is újra rohamos fejlődésnek indult. Az évek óta tartó pangást óriási munkahalmaz váltotta fel, mint annakidején 1848-ban. Sok új lap keletkezett, új irodalmi vállalatok létesültek. Végre volt hát elegendő munka.⁵⁹ A miniszterium által 1867 március 17-én az 1848. évi XVIII. törvénycikk tárgyában kibocsátott végrehajtási rendelet, mely szerint az említett törvénycikk XVIII. fejezetének 37. §-a értelmében 15 nap alatt minden nyomdatulajdonos Budapesten 4000, vidéken pedig 2000 forintot biztosítékul tegyen le, nagy konsternációt keltett s a nyomdatulajdonosok az igazságügyi miniszterhez egy küldöttséget óhajtottak meneszteni, hogy őt a rendelet visszavonására bírják. Emich, mint a testület elnöke, azonban nem volt hajlandó a küldöttség vezetésére s inkább lemondott. Helyette azután Kocsi Sándor vezette a küldöttséget, mely persze eredménytelenül járt. A biztosítékokat le kellett fizetni. Emich ilyenformán a nyomdatulajdonosoknál is kegyvesztett lett.

Az önképző-egylet tagjainak száma a munka növekedésével szintén emelkedni kezdett s 1867 márciusban már 200 tagja volt. Április 1-én életbe lépett a magyar- és németnyelvű tanfolyam. Az augusztus hóban kibocsátott 1866–67. évi jelentés bevezetésében a választmány az egyesület ellen ágálókra céloz: „Minden új eszme, mely a meggyökeresedett szokások és az ember tulajdonságává vált viszonyok reformálását tűzte maga elé, egyrészt az ezáltal érintett érdekeltiség, másrészt pedig a nagy tömeg nehéz felfogóképességén akad fenn.” A jelentés szerint az egylet 1866 július 22-től 1867 július 1-ig 3 rendkívüli közgyűlést és 8 havi gyűlést tartott. Az egyletnek 200 tagja volt, könyvtára 621 kötetből állott és 20 lap járt az olvasóterembe. Az ismeretek előmozdítására 11 előadás és felolvasás tartatott. Az idegen nyelvű tanfolyamok résztvevők hiányában nem voltak megtarthatók, ellenben a gyorsírási tanórákat a hallgatók rendszeren látogatták. Határozatba ment egy dalkör létesítése is s az erre vonatkozó előmunkálatok megtétettek. A március havi gyűlés azon határozatából, hogy egy „A könyvnyomdászat kézikönyve” című szakkönyv adassék ki, nem lett semmi sem; a mű ára 1 forintban lett megállapítva, de alig jelentkezett rá egy pár előfizető. A szerkesztéssel megbízott Bendtner József és Szöllősy Mihály ennél fogva hozzá sem fogtak a mű megírásához.

Nagyobb érdeklődéssel találkozott Hirsch Lipótnak az 1867 április 7-iki gyűlésen előterjesztett indítványa, mely így szólt: „Hasson oda az önképző-egylet, hogy alapszabályainak az anyagi érdekek megóvására vonatkozó szakasza alapján egy főnökökből és segédekéből álló, törvényes jogkörrel bíró bizottság alakíttassék.” A jelenlevő hatósági biztos azonban a gyűlést erre, határozatképtelenség címén feloszlatta, miből megtanulhatták a nyomdászok, hogy az ő részükre az 1867-iki felelős magyar kormány politikai szempontból jelent-e valamit. A feloszlátás következtében április 14-ére újabb gyűlés hívatott egybe. A majdnem teljes számban megjelent tagok az indítványt elfogadták s annak kidolgozásával Hirsch, Bendtner, Neubauer, Gröber és Nagy Sándor bízott meg. A Hirsch által benyújtott indítvány szövege a következő:

„Azon szempontból kiindulva, hogy a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete alapszabályaiban kifejezett célja szerint anyagi érdekeinknek óvását is kifejezi; a tanulókkal való gazdálkodás által azonban ez nemcsak hogy megtámadva, de lényegesen károsítva van;

⁵⁹ A budapesti nyomdatulajdonosok örömeikben fáklyásmenetet akartak rendezni, utóbb azonban lefújták. Az e célra begyűlt 43 forintot a segélyező-egyesületnek adományozták.

azon szempontból, hogy a tanulók tulságos nagy száma által nem annyira a munkaerők, mint inkább azok száma szaporittatik csak, kik a munkadíjak lenyomására szolgáltatnak alkalmat, valamint hogy ezen, a nyomdászathoz ujoncozott tanulók nagy része az e szakmához okvetlen megkivántató ismeretekkel sem birnak, ugyszólván olvasni is alig tudnak;

azon szempontból, hogy a tanulási idő meghatározása az illető nyomdatulajdonos urak kénye-kedve szerint történik s különösen a gyakornokok felfogadása körül sok visszaélés lehetséges, hogy pro forma felszabadított pénzes egyének testületünkbe lépnek és annak terhére válnak;

azon szempontból, miszerint napról-napra szaporodnak a munkások egészségének ártó nyomdai helyiségek, melyek sötét pincelyukakban helyezvék el, holott köztudomásu, hogy a szedés maga is a szemet nem kis mértékben rontja;

azon szempontból, hogy a jelenlegi munkaárak, melyekkel a szedési munkák díjaztatnak, már majdnem 20 év előttiek, holott a viszonyok azóta igen lényegesen megváltoztak az élet minden rétegében, hiányosok;

végül azon szempontból, hogy a munkás, valamint a munkaadó között gyakorta nézetkülönbségek támadnak ugy a munkaidő, mint a munkadíjra nézve, mivel egy kötelező, megállapított szabály e tekintetben nem létezik:

ezekfolytán hasson oda a nyomdász önképző-egylet, hogy a főnökök jelenlegi testülete feloszlattassék és ujra szerveztessék s ehelyett egy főnökökből és segédekből álló egyenjogositott testület létesüljön, mely közös ügyeinket közösen tárgyalná, mely közös bizottság intézkedései törvényesen, hatóságilag elismert kötelező erejűek lennének. Magyarország s a hozzá kapcsolt részekben és pedig: a tanulási idő és a tanoncok számának meghatározása időről-időre, a tanoncok felvétele a testület előtt minden főnökre való kötelezettséggel és felszabadítása a testület előtt leteendő vizsga alapján; előforduló panaszok megvizsgálása és orvoslása; a nyomda-felállítási képesség meghatározása.”

Az önképző-egylet 1867 május 10-iki ülésében elhatározta, hogy a budapesti nyomdászokat egy körlevélben értesíti az indítvány elfogadásáról. A körlevél így szólt:

„Hogy a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletéhez nem tartozó műtársak is tudomásul vehessék, a f. é. április hó 14-én tartott közgyűlésen Alkér Antal királyi biztos jelenlétében felolvasott és elfogadott, a hazai nyomdászattal foglalkozó munkások anyagi helyzetének javítására célzó indítványt; s továbbá, hogy téves nézeteknek és helytelen felfogásoknak eleje vétessék – ugyanezen közgyűlés határozattá emelte, hogy nevezett indítvány kinyomattassék s a pest-budai tagtársaknak kiosztassék.

Az önképző-egylet választmánya.”

A kiküldött bizottság a koalícióra vonatkozó tervezettel elkészülvén, azt a nyomdatulajdonosok testülete elé terjesztette. A főnököknek tárgyalás végett megküldött tervezet az alábbi szöveget tartalmazta:

„A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete, melynek hatáskörébe tartozik tagjainak szellemi képzése és azok anyagi érdekeinek megvédése, a jelenlegi kedvező viszonyok beállta folytán elérkezettnek látja az időt céljainak keresztülvitelére; ennek folytán arra kéri a főnökök testületét, hogy az előbb közölt szabályzatra vonatkozólag észrevételeit megtenni, illetve határozni sziveskedjék.

1. Az egyesülés (koalíció) célja a magyar szent korona országaira kiható, főnökökből és segédekből álló testület létesítése, mindkét fél szellemi és anyagi érdekeinek megbeszélése és az ezekre vonatkozó határozatok kötelezővé tétele.
2. Minden pest-budai és vidéki engedélyezett (koncesszionált) nyomda tulajdonosa, valamint a segédek képviselői a gyűléseken szavazati joggal birnak. Mindkét fél egyenlő szavazati joggal bir s a segédek képviselőinek száma ugyanannyi, mint a főnököké.
3. Évenként közgyűlés tartandó; szükség esetén rendkívüli közgyűlés tartatik. A közgyűlés Pesten tartandó a pünkösdi ünnepek alkalmával.

6. A közgyűlés hatáskörébe tartozik: a munkadíj és a munkaidő, valamint a kölcsönös felmondás meghatározása. A felveendő tanoncok iskolai előképzettségének és korának meghatározása. A tanulási idő, a tanoncok számának és a segédi vizsgák anyagának meghatározása; a felszabadulási bizonyítványok ellenjegyzése; felebbezések elintézése. Az engedélyhez (koncesszió) előírandó minősítés meghatározása.

7. A választmány minden második hónapban tart ülést. Hatáskörébe tartozik: tanoncok felvétele; differenciák elintézése; a közgyűlés által elfogadott határozatok keresztülvitele.

8. A közgyűlésbe delegálandó segédek megválasztása husvétkor történik.

9. Ha a segéd vagy faktor valamely főnök képviselőjében óhajt az ülésben részt venni, köteles segédi mandátumáról előzőleg lemondani.”

A nyomdatulajdonosok testülete 1867 augusztus 4-iki ülésében tárgyalta az önképző-egylet átiratát s arra a következőkben válaszolt:

„A főnöktestület már a petíció *benyújtása előtt* (!) gondoskodott a felsorolt bajok orvoslásáról. A közös értekezletekre vonatkozó alapszabályokat azonban elfogadhatóknak nem találta, miről a tisztelt pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletét ezennel értesítjük. Pest, 1867 augusztus hó 5-én. Pollák, jegyző, Kertész József, elnök.”

Az önképző-egylet a főnöktestület elutasító válasza után a tanácshoz felebezést nyújtott be. A beadványban hivatkozás történt arra, hogy az egylet mint ilyen nem nézheti szótlanul, hogy az általa megpendített kérdésekben nélküle és kívül tanácskozzanak és határozzanak, ennél fogva ilyen határozatoknak magát alávetni nem akarja és soha nem is fogja.

A tanács a felebbezést az önképző-egylet által az általános választói jog, a gyűlési és az egyesülési jog törvénybeiktatása ügyében beadott kérvényekkel együtt felküldte a miniszterelnöknek az országgyűléshez való előterjesztés végett, hol azután örökre eltemették.⁶⁰

Az önképző-osztály által 1867-ben a miniszteriumhoz, illetve a képviselőházhoz a *választói jog kiterjesztése*, a korlátlan egyesülési és gyülekezési jog tárgyában intézett kérvény szövege a következő:

„Tisztelt képviselőház!

Midőn 1867 június 8-án hazánkban a szabadság napja felvirradt és jótékony sugarai nemcsak a palotákba, hanem azokba a sötét kunyhókba is behatoltak, melyekben a munkás szorgalmas munkája dacára mint politikai halott, alacsony sorsban és szegénységben tengődött, természetes volt az, hogy ezek után ezen reménytelen és vigasztalan emberek lelkében is a politikai és polgári jogok feltámadásának reménye kezdett derengeni.

Ez a remény sarkalta azt a munkás-egyesületet is, mely azt a célt tűzte maga elé, hogy ezen célok eléréseért harcoljon; ez az egyesület a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete, mely tagjai anyagi érdekeinek megvédésére és azok szellemi látkörének emelésére 1866-ban alakult és hatóságilag jóváhagyatott.

A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete ennél fogva, hogy hivatásának megfelelően, nem mulasztotta el ezen ügyben közremunkálkodni. Azon szempont által vezérelve, hogy a nyomdász, mint a munkásosztály tagja, műveltségénél fogva azt az iparososztályt képezi, mely képesítve van a szabad szellemi fejlődést, illetve a munkás sorsának oly nagyon szükséges javítását illetőleg munkástársainak mintaképül szolgálni, ezen testület 1867 július 14-én azzal a bizalomteljes kéréssel fordult a pest-budai nyomdatulajdonosok testületéhez, hogy a segédekkel oly célból egyesüljenek, miszerint egyrészt a segédek saját anyagi, másrészt pedig a két fél kölcsönös érdekeinek megvitatása és megóvása lehetővé tétessék. Ezt azon okból kértük, hogy

⁶⁰ A wieni nyomdászok önképző-egylete már 1867 július 5-én nyújtotta be az osztrák képviselőházhoz az egyesületi és a gyülekezési jog törvénybeiktatására, valamint a Gutenberg-egylet 1852-ben elkobzott 1200 kötetes könyvtárának és vagyonának kiadására vonatkozó kérvényeit.

érdekeinket törvényes formában juttassuk érvényre. A főnökök testülete által elkövetett sérelmek kiáltó voltuknál fogva el nem tagadhatók, ennél fogva a főnöktestület ezek megszüntetését ígérte; e bajok közös megbeszélésére vonatkozó ajánlatunkat azonban visszautasította. Pedig alulírott egyesület e bajok gyökeres orvoslására csak abban látna teljes biztosítékot, ha ezek közös tárgyalások alapján nyernének elintézését. A kerek elutasítás, melyben kérelmünk a főnöktestület részéről részesült, nyilvánvalóvá teszi, hogy mint azt a tapasztalat is bizonyítja, a munka a tőkétől, (ha az államhatalom közbe nem lép) jó helyett csak rosszat várhat, minél fogva a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete, törekvésének végre sikert óhajtván biztosítani, bizalommal és reményteljesen azzal a kérelemmel fordul a magas kormányhoz, hogy egyrészt a magyar haza iparának felvirágoztatása, másrészt pedig, hogy a „mindenkinek egyenlő jogokat” elv megvalósíttassék, a következő törvények megalkotását kérjük:

1. A választójog kiterjesztése mellett szól az 1848. évi V. törvénycikk 2. § b) pontja is, mert a társulási intézmények fejlődésével a gyáripar mindinkább nagyobb térre szorítkozik s ennél fogva azok a kézműiparosok, kik egy vagy több segéddel dolgoznak, mindinkább kevesbednek s ezáltal a már 19 év előtt szükségesnek kimondott választójog kiterjesztése illuzóriussá válik. (Mert a kisiparosból idővel ismét munkás lesz.) Az idézett 1848. t.-c. 2. §-ának d) bekezdése is módosításra szorul, mivel a jelenlegi szövegezés hiányos és elévült, mert ez a szakasz különféle, nagyobb intelligenciát feltételező foglalkozási ágat, mint pl. a könyvnyomdászatot, az irodai alkalmaztatást stb. a választói jogosultságtól megfosztja, melyeknél az ipari önállóság hiánya konstatalható, de a politikai jogokra való éretlenség meg nem állapítható. Az önállósítás azonban a mindjobban terjedő gyáripar és munkamegosztás folytán egyre nagyobb nehézségbe ütközik – mely körülménnyel az újabb időben már Angolországban és Észak-Németországban is számot vetettek – s ennél fogva a valódi, minden behatás ellen védő ipari önállóságnak nem valamennyien, az előbbi bekezdésben említettek, örvendenek. A választás mikéntje angol mintára lenne szervezendő.

2. A korlátlan szövetkezési jog. A szövetkezés szabadsága mellett szól ama szükségesség, hogy a munkásnak végre azon eszközt kell a kezébe adni, melyre érdekeinek a tőke nyomásával szemben való megvédésére elkerülhetetlenül szüksége van.

3. Korlátlan egyesülési jog és

4. korlátlan gyülekezési jog, mely utóbbi kettő a munkások érdekeinek szempontjából való fejlődési mozdítaná elő.

Tisztelettel aláírott egyesület, mely a hivatásánál fogva reá háruló megbízatásnak és kötelességnek ily módon is megfelelt, abban a reményben, hogy a magas kormány ezen kérelmünket jóindulatúan fogja tudomásul venni, mert a kérelem teljesítése hazánk, Magyarország fejlődésére nagy kihatóással leend. Tisztelettel a Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete. Pest, 1867 nov. 30.”

A kérvény szövegének az a része, hogy csak a nyomdászokra stb., mint magasabb műveltséggel bíró munkásokra volna a választói jogosultság kiterjesztendő, a többi munkások között is visszatetszésre talált.

Az önképző-egyletben ezen előzmények után más irányzat kezdett hódítani; azok a nyomdászok, kik köréje csoportosultak, lassanként belátták, hogy anyagi és társadalmi bajaik orvoslást igényelnek s azokat nem lehet keztyüs kézzel elintézni. Ez az egyesület új eszméket és nézeteket hozott felszínre s a kollégák félretéve eddigi indolenciájukat, végre saját ügyeik iránt is kezdtek érdeklődni.

Ezt az új irányzatot már nem elégítette ki a „Gutenberg”, – mely kezdetben a szakművelődés előmozdítása érdekében igen hasznos missziót teljesített – de a segédek anyagi érdekeinek megvédése vagy előmozdítása helyett később egyes nyomdatulajdonosokról és nyomdavezetőről közölt dicsőítő cikkeket. Az önképző-egyletben ezért már 1867 június hóban elhangzott egypár vélemény, mely a „Gutenberg” helyett egy új lap megindítását ajánlotta. 1867 november 7-én jelent meg Wienben a „Vorwärts” első száma s már maga ez a körülmény is buzditólag hatott a budapesti nyomdászokra; a budapesti önképző-egylet azonban ezt az eszmét csak 1869-ben valósította meg.

Most még az 1867-iki év szakirodalmi eseményeit is meg kell említenem. A „Gutenberg” 1867. évi 23. számában Tóth István szerkesztő és kiadó a következő nyilatkozattal vett búcsút előfizetőitől:

„Tudomásomra jutott, hogy Pesten az önképző-egylet köréből egy szakközlöny indul meg, minélfogva a „Gutenberg”-et ez év végével megszüntetem.

Alkalmat veszek ezuttal, hogy lapom t. olvasóinak szíves pártfogását s lelkes munkatársaim s barátaim buzgó, önzetlen fáradozását megköszönjem; az új vállalatot pedig, mely tekintve a fővárosban csoportosult szellemi és technikai erőt, szép reményekre jogosult, szíves pártfogásukba ajánlom. Tóth István.”

Az első magyar nyomdász-szaklap ezzel, két évi fennállása után megszűnt.

1867-ben jelent meg Barázda Alajos (Záhonyi) szerkesztésében az első magyar nyomdász-zsebkönyv, „Zsebleltár” címen. A könyvecske, melyben a legszükségesebb tudnivalókat találjuk, 80 krajcárba került. A benne található tömérdek sajtóhiba az akkori nyomdászok képzettségét illusztrálja. A második évfolyam, mivel a szerkesztőt ezek a dolgok elkedvetlenítették, nem is jelent már meg.

Az önképző-egylet 1867 szeptemberben alakított „Gutenberg” dalköre ugyanezen évi Szilveszter estéjén lépett először a nyilvánosság elé.

A „Gutenberg” 1867. évi 9. számában Imreh Sándor Marosvásárhelyről egy cikket tett közzé, melyben egy országos nyomdász-segélyzőegylet alakításának szükségességét indokolja.

Végül megemlítem még a segélyző-egylet 1867 február 24-iki bálját, mely alkalomból az egylet rendező bizottsága a bálterem díszítésére megfesttette Gutenberg életnagyságu képét. Ez a kép jelenleg is a segélyző-egyesület tulajdonában van. A bál 100 forintot jövedelmezett.

1867-ben vetődött fel a pozsonyi negyedik magyarországi nyomdászegylet eszméje, mely később a legnagyobb egyletté fejlődött a vidéki egyletek között.⁶¹

⁶¹ Pozsonyban 1867-ben kezdtek egy beteg- és utassegélyző-egylet eszméjével foglalkozni s az ugyanezen év június havában tartott gyűlés egy alapszabály-tervezet elkészítésével bízta meg az ideiglenes vezetőséget s ez az alapszabályokat a gyűlés jóváhagyása után nemsokára felterjesztette a kormányhoz. A miniszter 1868 november 11-én kelt határozatával az alapszabályokat, a kötelező tagságot kifogásolván, nem hagyta jóvá. Az újlag felterjesztett alapszabályok 1869 június 13-án jóváhagyattak. A tagdíj hetenként 10 krajcárban, a beiratási díj 50 krajcárban volt a betegsegélyző-pénztárnál megállapítva. Az utassegélyző-pénztárba 50 krajcár beiratási díjat és heti 5 krajcár tagdíjat fizettek a tagok. Mindkét egyletbe a főnökök is fizethettek heti 30 krajcár járulékot. Ezenkívül az egylet javára estek a tanoncok szegődtetési és felszabadulási díjai is (2–5 forint.) A beteg heti 3 forint, az átutazók pedig az utazási időhöz mérten 60, 80 krajcár és 1 forint segélyben részesültek. 12 heti betegség után csak 1 forint 50 krajcár betegsegély járt a tagnak. Temetési illetményül 10 forint járt a tag hátramaradottainak. 1871-ben az egyesület a pesti egylet agitációja és a kongresszus határozata folytán alapszabályait módosította és Északnyugat-magyarországi könyvnyomdászok, betüöntők és könyvomók címmel kerületi egyletté alakult át, Pozsony-, Nyitra-, Turóc-, Trencsén-, Moson-, Sopron-, Veszprém- és Vas megyékre kiterjedő hatáskörrel. Az alapszabályok a pesti minta után készültek s csak 1872-ben terjesztettek fel a minisztériumhoz és onnét először 1874-ben, másodszor pedig 1877-ben megerősítés nélkül érkeztek vissza. Az 1877-ben kidolgozott újabb alapszabályok Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egylete cím alatt nyújtattak be a minisztériumhoz és még ugyanazon évben jóváhagyattak. Ekkor vette fel az egyesület alapszabályaiba a rokkantak segélyezését is. A pozsonyi egyletre, mely a budapesti után a legnagyobb nyomdászegylet volt Magyarországon, még visszatérek. (Bővebben lásd Kovarik Károly Fülöp: A pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének története. Pozsony 1903, nagy 8°, 88 oldal.)

Itt Lassalle – amott Schulze

Az 1868. évben Pesten igen fontos és mozgalmas események játszódtak le. Az önképzőosztályban már 1868-ban kezdtek terjedni a szocialista eszmék, tehát már abban az időben, mikor Magyarországon a többi munkásoknak még ugyyszólván sejtelmük sem volt Lassalle létezéséről. A nyomdászok önképző-egyletéből indult ki tehát Magyarországon a szocializmus hódító útjára.

Már 1862-ben az egész európai sajtó tudomást vett arról, hogy Németországban egy oly agitátor lépett fel, akihez hasonló addig még nem létezett. Ez az agitátor Lassalle Ferdinánd volt, ki 1862 április 12-én a berlini munkásoknak „A jelenlegi történelmi korszak különös összefüggése a munkásosztály ideáival” címen előadást tartott, mely felolvasás utóbb „Arbeiterprogramm” elnevezés alatt vált ismeretessé. Az általa 1863 március 1-én kiadott „Nyílt válasz az általános német munkáskongresszus központi bizottságához” című munka Lassalle tanításának programját tartalmazta; ez adta az impulzust a munkásszervezetek alakítására.

Ugyancsak Németországból indult ki az ötvenes években a Schulze-Delitzschről elnevezett és az *önsegélyezés* elvén alapuló egyletek eszméje, melyek 1864-ben már egész Németországra kiterjedő szövetséget alkottak.⁶²

Lassalle egy általános német munkáségylet létesítését (mely 1863-ban Leipzigben meg is alakult és Lassalle lett az elnöke), az általános, egyenlő és közvetlen választói jog mellett való agitációt és termelő-szövetkezeteknek állami támogatás mellett való létesítését ajánlotta, mint olyanokat, melyek révén a munkások az államhatalmat kiküzdhetik és a szocialisztikus programot megvalósíthatják. Lassalle tanítása, mely államszocializmus volt és nemzeties, emellett azonban demokratikus és forradalmi, ma már nem állja meg helyét, de az ő tanításai tették fogékonyra a munkásságot a munkáskérdések iránt.

A két irányzat közül Lassalle bámulatos energiával megalkotta a munkásmozgalmak egyöntetűségét s az 1864-ben „Herr Bastiat Schulze stb.” cím alatt kibocsátott munkájában az önsegélyező-szövetkezetek ellen indított hadat.⁶³

1867-ben a wieni munkásképző-egyletben Lassalle és Schulze-Delitzsch tanai felett nagy vita volt, mely alkalommal dr. Menger Miksa az önsegélyező-szövetkezetek mellett szállt síkra. Wienben is sok követője volt a nyomdászok között az önsegélyező-szövetkezeti eszméknek; midőn azonban Menger felolvasása végett, mint a munkásnyomor egyedüli panaceáját ajánlotta Schulze-Delitzsch tanait, leszavazták. Így azután ott is a Lassalle-pártiak győztek. A folyton nagyobb tért hódító munkásmozgalmak elől természetesen a budapesti nyomdász-önképzőegylet sem zárkozhatott el; a tagokat előbb önálló gondolkodásra, önértetűre, kollégialitásra és összetartásra kellett nevelni és buzdítani s ez lassanként, az ezen törekvés elé tornyosuló akadályok dacára, sikerült is. A munkásmozgalmak hullámai Wienből lassan Budapestre is átcsaptak, mihez nagyban hozzájárult a külföldről (Leipzigből, Berlinből, Wienből) hazatért nyomdászoknak az új eszmék érdekében való agitációja. A nyomdászok önképző-egyletében már 1867-ben, midőn az imént közölt s az országgyűléshez intézett kérvény felett folyt a vita, heves összeütközések voltak a két párt, a Lassalleisták és Schulzeisták között, mert a Lassalle-pártiak kifogásolták a kérvénynek azt a passzusát, melyben a nyomdászok

⁶² A szövetkezeti mozgalom tulajdonképpen Angolországból indult ki, hol Owen R. már a XIX. század elején megalakította az első szövetkezetet. Franciaországban Backer és Louis Blanc voltak ezen eszme uttörői.

⁶³ Midőn Lassalle 1864-ben meghalt, a szocializmus még Németországban is bölcsőkorát élte; halála után követői állottak a mozgalom élére s a szocializmus azután, hogy Marx 1868-ban szervezi a „Internationale”-t, rohamosan terjed s 1871-ben a francia Commune, 1872-ben a barcellonai felkelés a már hatalmas arányban terjedő munkásmozgalom kitörése volt.

„tekintettel arra, hogy a nyomdász, mint a munkásosztály tagja, műveltségénél fogva azt az iparos-osztályt képezi, mely a választói jogosultságra jogot formálhat”, az 1848. évi V. t.-c. 2. §-ának módosítását kérték. „A munkások között nincs különbség – írja egy akkori Lassalleista nyomdász. – Mi nyomdászok a nagy munkásszövetségnek csak egy tagja vagyunk. A választói jog nem azért illet bennünket, mert nyomdászok vagyunk, hanem megillet bennünket velünk született és el nem idegeníthető emberi tulajdonságunknál fogva, ami közös minden munkással. Ami mindannyinak a joga, azt mindannyinak a javára kell kiküzdeni. Ha ezt nem tesszük, ugyanabba a hibába esünk, amelybe a különleges érdekek szolgálatában álló kapitalisták esnek.” A konzervatívabb elem a Schulze-párthoz, a radikálisabb pedig a Lassalle-párthoz csatlakozott. Az önképző-egyletben ilyenformán két különböző nézet állott szemben egymással és ennek folytán nemsokára az önképző-egyleti tagok két pártra szakadtak s mindegyik párt igyekezett híveket szerezni. E tiltakozások azonban az akkori többség nézeteit nem igen tudták megingatni. A nyomdászok között Ihrlinger Antal és Záhonyi Alajos voltak a kérvény leghevesebb ellenzői, míg Hirsch Lipót – mindhárman Lassalle-pártiak – a kérvény pártolójának volt szólója.

A Lassalle-pártnak Hirsch Lipót volt az előharcosa, ki 1868-ban egy havi gyűlésen azt indítványozta, hogy az önképző-egylet hivatalosan csatlakozzék valamely irányhoz. Ez ellen Szabó Elek tiltakozott és indítványára a gyűlés kimondotta, hogy a tagok mint egyének tetszésük, illetve meggyőződésük szerint csatlakozhatnak az egyik vagy másik irányhoz, az önképző-egylet azonban semleges marad. A Lassalle-pártiak közé tartoztak az ismertebbek közül Ihrlinger Antal, Záhonyi Alajos, Hirsch stb.; míg Buschmann Ferenc, Böhm Béla, Szöllősy Mihály stb. a Schulze-Delitzsch pártjának voltak hívei. Az 1868 márciusi havi gyűlésen Hirsch Lipót felolvasást tartott Lassalleról és indítványára a gyűlés megrendelte Lassalle Ferdinánd összes munkáit; Buschmann Ferenc Schulze-Delitzsch munkáinak beszerzését indítványozta, mit a havi gyűlés szintén elfogadott. Így kontráztak egymásra a pártok vezérei. A nyomdászok önképző-egyletéből azonban 1868-ban kicsirázott a két önálló munkásegylet. A Lassalleisták „Pesti központi általános munkás-egylete”, valamint a Schulzeisták „Pestbudai munkás-egylete”. Ez az utóbbi azonban, melyben Jókai, Vidacs János stb. is szerepet játszottak, 1869 elején megszűnt.⁶⁴

A magyarországi munkásmozgalom további fejlődése nem esvén szorosan tárgyunk keretébe, annak ismertetésétől el kell tekintenünk.⁶⁵

Egy vereség

Az 1868. év legfontosabb eseménye volt az ezen évi árszabálymozgalom. Budapesten 1868-ban 19 nyomda volt; ezekben oly sok volt a munka, hogy majdnem kevés volt a szedő.⁶⁶ A nyomdatulajdonosok azonban segítettek a dolgon; temérdek 10–12 éves fiút vévén fel

⁶⁴ A Schulze-Delitzsch párti „Pest-budai munkásegyletnek” „Munkások Ujsága” címmel hivatalos lapja is volt, melyet kezdetben Kúnsági A., később pedig Beermann Guido szerkesztett. A lap hetenként kétszer jelent meg 4° alakban. Előfizetési ára 4 forint volt egy évre. 1868 március 1-én keletkezett és 1868 decemberben megszűnt. 1869-ben Beermann a „Pest-Ofner Arbeiterzeitung” szerkesztője lett és ugyanezen évben az egylet pénzével megszökvén, az egylet feloszlott.

⁶⁵ Dr. Dombovári-Schulhof Géza: „A munkásmozgalom keletkezése Magyarországon” című kis füzetke az egyedüli ezideig erre vonatkozó önálló munka, mely különben a rendőri jelentésekből készült.

⁶⁶ 1869-ben 22 nyomda, 478 segéd és 236 tanonc, 79 gyors- és 25 kézisajtó volt Budapesten. 1868-ról nem állott rendelkezésemre statisztika, a segédek és a tanoncok száma azonban nem sokban különbözhetett az 1869-ben megállapított létszámtól.

tanoncul, kik mihamar tönkre mentek, mit az akkori halálozási statisztika, mely szerint a tagok 25%-a halt meg, eléggé bizonyít.

A kereseti viszonyok azonban a nagy munkatömeg dacára sem voltak megfelelőek. A nappali szedők 9 forint bizonyos pénzt s az ujságszedők 11 forint 50 krajcár bizonyos pénzt kaptak hetenként s ezért még vásár- és ünnepnap délelőtt is dolgozniuk kellett. A „Napló”-nál és a „Hon”-nál 11 forint 50 krajcár volt a bizonyos pénz 11–12 órai munkaidő mellett. A „Magyar Ujság”-nál 13 forint 50 krajcár volt a heti fizetés.

A segédek a kedvező munkakörülmények folytán már az év elején kezdtek az árszabálymozgalmat illető teendőkkel foglalkozni. Az önképző-egylet május 17-iki rendkívüli közgyűlése egy bizottságot küldött ki, hogy az egy új árszabálytervezetet dolgozzon ki s azt a legközelebbi gyűlés elé terjessze. A bizottság június 4-én tartott gyűlésen számolt be munkálatairól s jelentésével egyidejűleg a következő memorandumot terjesztette a gyűlés elé:

„A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete május 17-én tartott rendkívüli közgyűlésében egy bizottságot nevezett ki kebeléből oly célból, hogy a könyvnyomdászsegédek súlyos viszonyainak könnyítésére javaslatot dolgozzon ki azon alapon, melyet a gyűlésen beadott két javaslat nyújt, egyik a főnöktestülettel való érintkezés megszakadt fonalának ujrafelvételét, a másik pedig a munkadíjak javítását és egyéb bérviszonyok rendezését indítványozta. A bizottság osztván az alapul benyújtott javaslatokat, megalakult s munkáját megkezdte. Érezvén feladata felelősségét és súlyát, mindenekelőtt szükségesnek látta megállapodni azon elvekben, melyekből ezen, a nyomdászok életébe vágó és jövőjükre bizonyára nagy horderővel bíró ügyben kiindulni kell. Elveit tehát a következőkben foglalta össze: 1. Mindenekelőtt belátta a bizottmány, hogy e bajok égető volta rögtöni segínyt igényel. 2. Ezen célját a nyomdászok testülete békés uton, a főnökkel egyetértés útján óhajtja elérni. 3. Ezen egyetértés eszközésére szükségesnek találja a főnöktestülethez kérvényt intézni. 4. Miután pedig az ügy általános és nem pusztán az önképző-egyletet illető, szükségesnek tartja a bizottmány, hogy az egylet tegye magát az összes testületekkel érintkezésbe. Megállapodván az elvekben, a bizottmány azok kivitelére legcélszerűbbnek látja az önképző-egylet által a főnöktestületnek még a múlt évben ajánlott koalíció elve elfogadását újra kérni. Jóllehet ez elv a főnöktestület által akkor elvetetett, a gyökeresen megváltozott viszonyok azonban hinni engedik, miszerint jelenben az engedékenyebb leend. Miután az elv kivitele hosszabb időre terjedő tárgyalásokat veend igénybe, mely idő alatt a segédek nem görnyedhetnek a jelen súlyos viszonyok terhe alatt, célszerűnek vélte a bizottmány, a főnöktestülettől csak ideiglenes, de rögtöni árfelemelést kérni, melynek tartama azon időig terjedne, miglen kölcsönös megállapodás után a kérdés mindkét félre megelégedésre megoldatik. Ezen pont magában foglalja a bizottmánynak a 2. és 3-ik szám alatt kifejezett elveit is. A 4-ik szám alatt kifejezett elv kivitelére azt indítványozza a bizottmány, hogy az egylet általános nyomdászgyűlést hívjon egybe. A gyűlésre való meghívást és bővebb tájékozás végett jelen bizottmányi jelentést minden egyes budapesti nyomdavezetőnek és segédnek magyar és német nyelven, saját nevére címezve küldjük meg. Egybegyűlvén a testületi tagok, válasszanak saját kebelükből egy elnököt és két magyar és két német jegyzőt, a gyűlés vezetése s illetőleg a tárgyalások feljegyzése végett. Azon pillanattól fogva, midőn a nyomdásztestület magáévá tette az ügyet, hozzáfogván annak tárgyalásához. A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete mint ilyen megszűnt benne működni. Ezen általános gyűlés feladata leend egyszersmind kebeléből egy bizottmányt választani, mely a segédtestület nevében a közgyűlés utasításai szerint a főnökkel ez ügyben értekezzék. Végül azt indítványozza a bizottmány, bizza meg a t. közgyűlés az egyleti választmányt, hogy egy bizottmányi jelentési, valamint a jelentés alapján az egyleti jegyző által készitendő általános gyűlésre szóló meghívólevelet 450 példányban nyomassa ki és e nyomtatványok szétküldését a jelentésben kifejezett mód szerint pontosan eszközölje. Ámbár kívül esik a bizottmány feladatán, hogy indítványát mintegy foganatosítsa is, azon biztos reményben, hogy e javaslatban kifejtett elvek a t. közgyűlés nézeteivel találkozandnak, hogy az ügy gyorsabb menete eszközöltessék, mintát is készített azon folyamodványról, mely indítványa szerint a főnöktestületnél benyújtandó lenne. Pest, 1868 június 4. Bendtner József, biz. elnök, Szabó Elek, biz. jegyző. Dömötör Lajos, Firtinger Károly, Nitsch Alajos, Tanay Ödön, Záhonyi Alajos, biz. tagok.”

Junius 28-án az önképző-egylet, illetve az általa kiküldött előkészítő-bizottság általános nyomdászgyűlést hívott egybe, melyen az egylet részéről az az indítvány terjesztett elő, hogy a főnökök szólíttassanak fel az árszabály ügyében megindítandó közös tárgyalásokra. Egyelőre a sima szedés árát 18 krajcárban, az ujságszedést 20 krajcárban kérték megállapítani. A gyűlés által választott háromtagú küldöttség, Bendtner vezetése alatt július 5-én felkereste Kertész József nyomdatulajdonost, mint a budapesti nyomdatulajdonosok testületének elnökét s a segédek nevében átnyújtották neki az árszabályra, valamint a közös tárgyalásokra vonatkozó memorandumot.

A következő héten a Pester Lloyd (Khór és Wein) és az Ungarischer Lloyd (Pollák-Légrády) már felemelt árszabály szerint fizették a személyzetet.

A főnökök július 19-én válaszoltak a segédek memorandumára s válaszukban egy héttagú bizottság kiküldését kérték, hogy ezek azután az árszabályt a főnökök képviselőivel együttesen kidolgozzák.

A rögtönösen egybehívott általános nyomdászgyűlés, melyen Bendtner József elnökölt, Sauerwein Géza indítványára azt határozta, hogy a főnökök még egyszer szólíttassanak fel az ideiglenes árszabály megadására. A segédek részéről a hetes bizottságba Bendtner, Hirsch, Horalek, Nitsch, Sauerwein, Vogl és Záhonyi választattak meg.

A nyomdatulajdonosok által saját kebelükből választott hetes bizottság az általa kidolgozott árszabálytervezetet július 10-én terjesztette megbízói elé, kik azt elfogadták. A tervezetben a számolási alap 16 krajcárban volt megállapítva.

A nyomdatulajdonosok hetes bizottsága a tervezettel egyidejűleg a következő jelentést terjesztette megbízói elé:

„Midőn a t. c. pest-budai könyvnyomda-tulajdonos urak 1868. évi július 16-án tartott közgyűlése kebeléből szerencsések valánk megválasztatni, azon tiszta jószándékkal és felebaráti szeretettel ülénk egybe, miszerint a pest-budai könyvnyomdász-segédek kérvényének engedve, annyira, amennyire azt a józan ész és méltányosság megengedi, eleget tegyünk. Mindamellet is szem előtt tartván azt, hogy az árszabály felemelése által sem magunknak, sem pedig irodalmunknak kárára s terhére ne legyünk, tehát célszerűnek, sőt kívánatosnak vélnénk, miszerint a bécsi árszabály a pest-budai árszabállyal azonosíttassék, mert ha ez nem így történnék, akkor ki lennénk annak téve, hogy Bécsben jutányosabb ár miatt több magyar művet fognának kiállíttatni, mint Budapesten. De ezen féltékenységet ellensúlyozni bennünk az a meggyőződés, hogy miután Pest-Budán működő szedőink jobb árban részesülendnek, tehát nem fogják helyeiket oly hamar elhagyni, sőt hisszük, hogy az árfelemelés által több szedő fog Pest-Budán csoportosulni, mint eddig s így a munkaerő szaporodása által könnyebb leend a rendes és pontos, szabályozott működést fentartani; továbbá vállalkozó könyvnyomda-tulajdonos urak rendezettebb erőre tevén szert, vállalataiknál adott szavukat képesebbek leendnek előbb beválthatni, mint eddig.

Ezen indoknál fogva teljes reményünk van azt hinni, hogy a pest-budai könyvnyomda-tulajdonos urak, úgy azok képviselői, valamint a tiszta jellemű és jó erkölcsiséggel és buzgalommal párosult működő egyének is, a jelen ajánlandó ár- és rendszabályunkat minden vonakodás nélkül elfogadják s azt a becsület lekötése mellett megtartják és másokkal is megtartatják.

Erre alapítván üzletünk jövőjét s a rend jobbrafordulását, tehát az albizottmány a következő ár- és rendszabályban állapodott meg, melynél már a magyar irodalom csökkentése nélkül azt magasabbra emelni nem lehet, sőt vakmerőség is volna.

Ár- és rendszabály. 1. Perl betűért 1000 *n*-t véve 34 krajcár. 2. Nonpareille-ért 1000 *n*-et véve 31 krajcár. 3. Kolonell-ért 1000 *n*-t véve 19 krajcár. 4. Petit, garmond és ciceró sima szedésért 1000 *n*-t véve 16 krajcár. 5. Mittel, tercia, text 1000 *n*-t véve 20 krajcár. 6. Héber szedés 4 krajcárral több. 7. Héber pontírozott 8 krajcárral több. 8. Héber szedés troppal 12 krajcárral több. 9. Görög szedésért duplán, azaz 1000 *n*-t véve 32 krajcár. 10. Szerb, illyr, oláh szedésért 1000 *n*-t véve 18 krajcár. 11. Egyházi vonásos szedésért 1000 *n*-t véve 20 krajcár. 12. Vegyes

szedésért 1000 n -t véve 18 krajcár. Megjegyzendő azonban, hogy a szövegben itt-ott előforduló egyes kurziv-, kompakt-, fraktur- és ritkított szavak, fél vagy egész sor nem számítanak, hanem egy ívnek 16-od részét ha meghaladja, tehát csakis akkor leendő helye a számolásnak, valamint ha egy ívben $\frac{1}{4}$ rész ciceró, $\frac{1}{4}$ rész garmond, $\frac{1}{4}$ rész petit és kurziv vagy kompakttal van vegyítve, vegyes szedésnek tekintetik. 13. Üres hasábcim (?) egy sornak számíttatik, kettős (lebender) kolumnacim kettőnek vétetik, a végső sor (Anschlagzeile) sem számít. 14. Nehezebb szedésű tabellák, melyek a munkában előfordulnak, ha teljes dupla fejezettel (?) bírnak és egy lapot tesznek, duplán számíttatnak. 15. Könnyebb szedésű tabellákért, melyek a munkában előfordulnak s egy lapot tesznek, 4 krajcárral több számíttatik. 16. Tágitó (Durchschuss) minden egyes darab 1 n -t számít. 17. Üres lap (vákát), melyet a szedő köteles összeállítani, legyen az oktáv, kvart, mindenkor a szedő javára esik. Hanem a cím, dedikáció, mottó az akszidens-szedő által fog szedetni. 18. Javítás – korrektúra – történjék az a háznál vagy pedig a szerzőnél, azt az illető szedő köteles megcsinálni. Egyébiránt ha a szerző oly tetemes változást tenne, mely által a szedő nagy mérvben idővesztést szenvedne, azon esetben a szedő vagy óraszámra à 16 krajcárral, vagy pedig egyezés útján fog kárpótoltatni. Ha az egész ív a tetemes beleírás miatt megtöredtetik, tudniillik a második korrekturánál – az szinte megtérítették. Azonban a javítást a szedőnek háttérbe szorítani vagy halogatni semmi szín alatt nem szabad, mert azáltal a munka kiállítása hátráltatik. A szedő, gépmester vagy nyomó a sajtóból avagy gyorsajtóból adott revízióért, annak pontos kijavításaért szigorú felelősséggel tartozik, mert ha netalán az ő hanyagsága miatt az egyik vagy másik nyomtatvány makulatura lenne, azt okvetlen megtéríteni tartozik, valamint a forma összedöntéseért a gépmester és nyomó felelős s a kárt megtéríteni köteles. 19. A feltisztogatásra nézve: *a)* Ha a szedő illető helyét és szekrényét tisztán vette át, azt kilépése alkalmával viszonzni tartozik, *b)* Ha a szedő valami munkából három ívnél többet rendezett be, abból csak kettőt köteles felrámolni, a többit pedig kikötni s a faktornak vagy raktárnoknak átadni köteles, *c)* Ha valaki a szedők közül önként felrámol, azért, hogy anyagszerre tehessen szert és azt a másik alattomban fáradozása gyümölcsétől megfosztja, az olyan szedő a nyomdából kiutasíttatik s egyszersmind a többi nyomdával is közöltetik, *d)* Ha valaki felrámolni nem akar, annak az utolsó hetikeresménye mindaddig visszatartatik, valamig szemetjét feltisztogatja. 20. A marginális-szedés a kolumna szélességében általában számíttatik. 21. A bizonyos pénzben álló egyének, ha éppen a körülmények úgy hozzák magukkal, tehát köteleztetnek vasárnap délelőtt is bejönni és az üzlet javára valamit lendíteni; ünnepnapokon pedig teljes szorgalommal a délelőtti órákban működni. Ha az üzlet úgy kívánná, hogy vasár- és ünnepnapokon délután is kellene működni, azon esetben heti fizetéséhez alkalmazva, a külön-órái munkák megtérítettnek. Az akcicens-szedő szigorúan oda utasíttatik, hogy helyét tisztán tartsa s a reá bizott cimbetüket és körzeteket gondos figyelemmel kísérje s rendben tartsa. 22. A bizonyos pénzben álló egyének, ha kondíciójukat ők hagyják el, azon esetben a 14 nap alatt számolni kötelesek. 23. Ha az időszaki lapoknál működő egyének közül a faktor tudta nélkül egyik vagy másik kimaradt, ily esetben joga van a faktornak a kimaradt szedő- vagy más munkásegénynek helyére állítani az intézetben levő egyének közül akárkit is. Egyébiránt minden munkásember kondíciója elvesztése mellett becsületbeli kötelességének tartsa, minden tekintetben előljárójának engedelmeskedni. 24. Ha a munkásegény csupán dévajkodásból vagy éppen munkakerülésből nem jött az intézetbe, erre nézve más megtorlás ne használtassék, mint az elbocsátás, avagy az illető egyén annyi órát, amennyit elfecsérelt, tartozik pr. óra 16 krral a rokkantak pénztárába fizetni s ez minden pardon nélkül okvetlen levonassék tőle. 25. Az éjjeli lapoknál működő egyének (szedők) hetifizetése általában minden Pest-Budán létező nyomdában egyenkint 11 frt 50 krba állapíttatik meg, ezt becsületbeli kötelességének tartsa minden nyomdatulajdonos megadni. Azonban a hetenkint egyszer avagy kétszer megjelenő lapokra nézve a számolás vagy bizonyos pénz közmegegyezés útján történik. 26. A felmondási idő mindenkor szombaton reggel 7 órától esti 7 óráig lehetséges; azontul sem egyik, sem másik részről nem érvényes. A felmondási idő valamint a szedők, úgy a minden az intézetben lévő munkásegényekre nézve mindkét részről 14 nap határoztatik. 27. Minden szedő vagy más munkásegény mielőtt kilépne, tartozik felrámolni, adósságát leróni, korrekturáját bevégezni; ha pedig azt másra átruházta, azon egyént azért kielégíteni köteleztetik, szóval addig bizonyítványt semmi szín alatt nem fog kapni, míg kötelességének eleget nem tett. 28. Bizonyítvány nélkül senkit sem szabad felvenni, sem elbocsátani. Ezt a rendtartásra nézve mindkét részről okvetlen

fenn kell tartani. Ha mégis akadnának oly egyének, kik mellőznék e rendszabályt és kondíciójukból minden felmondás és bizonyítvány nélkül lépnének ki: az ily rendbontó egyéneket sem egyik, sem másik nyomdában felvenni szigorúan tiltatik, valamint a könyvnyomdatulajdonos ur vagy annak faktora illendően és rendesen bocsássa el munkásembereit. Kik e rendszabályt átlépik, mindkét félnek joga van hatóságilag is e rendszabályt érvényesíteni. 29. Minthogy a bizonyos pénzben álló szedők – kivéven a lapszedőket – magasra licitált heti fizetése kelti fel leginkább a számoló szedők kebelében az irigységet, tehát célszerűnek vélné az albizottmányt azt vagy megszüntetni vagy pedig semmi szín alatt 10–13 frtnál magasabbra licitálni szabad ne legyen. 30. Ha a faktor teljhatalommal van felruházva, akkor a faktornak kötelességében áll a működő egyének között igazságot szolgáltatni, s viszont a munkásegységnek is a faktor, annyival inkább a nyomdatulajdonos intézkedését minden vonakodás nélkül teljesíteni s respektálni szoros kötelességüknek ismerjék. Egyébiránt az illedelmes és igazságos bánásmód minden főnöknek és ügyvezetőnek ajánlatik. 31. A működő egyének, mint már művelt emberek, kik művelt emberekkel, írókkal jönnek érintkezésbe, illő, sőt követelhető is tőlük, hogy munkaidő alatt ne borozzanak, sörözzenek és pálinkázzanak s egymást illetlen, sértő kifejezésekkel s pofolódzással ne ingereljék s ne sértegezzék, hanem mindenki lácson a maga munkája után, hogy fáradtsága gyümölcsét annál nagyobb mérvben élvezhesse. Ezt mindenkinek szoros kötelessége legyen megtartani. Ki ez ellen vét, rendőrileg is fog rendreutasítani. 32. A munkaidő (az újságszedőket kivéve) pontban reggeli 7 órakor veszi kezdetét déli 12-ig és délután pontban 2 órakor esti 7 óráig, s így mindenki tartozik az üzletben munkájához kezdeni; aki e rendet nem tartja meg, az minden elmulasztott fertály óráért 10 krt fizet a betegek pénztárába. 33. A tanoncokat minden haszontalanságért küldözgetni nem szabad, sőt kötelessége mindenkinek azokat jóra inteni, tanítani, hogy jóra való munkásegységnek váljanak belőlük. 34. Ezer *n* betűn felül minden 100 betű százanként számolás alá vétetik. 35. Az átvett kéziratokat legszentebb kötelessége egyikének ismerje a szedő megóvni és tisztán tartani. Pest, 1868. július 28. *Kocsi Sándor*, mint albizottmányi elnök. Az ár- és rendszabály átszemlélésére s annak elfogadására a t. nyomdatulajdonos urak felkéretnek.

Aláírások: *Büchler, Hornyánszky Viktor, Fanda József, Wodianer Fülöp, Emich Gusztáv, Heckenast, Noséda Gyula, Kertész József, Bartalics, Légrády testv., Rudnyánszky és Aranyossi, Kunosi és Réthy, Posner és Heller, Deutsch, Khór és Wein, Herz János, id. Poldini Ede, Tettau Lázár, Bucsánszky*; a magyar egyetemi nyomda nevében: *Krünner L.* úgy mint meghatalmazott elfogadom. *Bagó Márton.*”

Az árszabálybizottság által augusztus hó 28-án egybehívott általános nyomdászgyűlés, melyen Sauerwein Géza elnökölt, óriási felháborodással vett tudomást a nyomdatulajdonosok árszabálytervezetéről. A gyűlésen előzetes intézkedés folytán minden nyomda külön-külön csoportokban foglalt helyet, hogy így az egyes személyzetek magatartása ellenőrizhető legyen. Többek felszólalása után Hirsch Lipót a következő határozati javaslatot terjesztette a gyűlés elé:

„Tekintettel arra, hogy a t. pest-budai nyomdatulajdonos urak a fenti értesítésben a segédek által javaslatba hozott koalíciót egy szóval sem említik, ennél fogva az elvetettnek tekintendő, dacára, hogy ezen tervezet tudományos és jogi alapon áll, a segédek efelett való sajnálatuknak adnak kifejezést, mely annál is inkább igazolt, mert e visszautasítás által a tanoncügy megoldása lehetetlenné válik; tekintettel arra, hogy a t. nyomdatulajdonos urak az előbb említett értesítés bevezetésében a józan ész és az olcsóság említettik, mely a versenyre való tekintetből figyelmen kívül nem hagyható és egyenesen a wieni árszabályra történik hivatkozás oly értelemben, hogy a pesti azzal összhangba hozassék, a tervezetben azonban a sima szedés 16 krajcárban van megállapítva, dacára annak, hogy a legújabb wieni árszabályban a sima magyar szedés díja 19 krajcárban van megállapítva s ugyanezen árszabály a nonpareille-szedésért 31 krajcárt ír elő, mely ár az ezen betűanyaggal dolgozó nyomdákat egyenesen tönkretenné, amit mi az ésszerűség és méltányosság szempontjából nem kívánunk; ennél fogva ezen árszabálytervezet minden szakértelmet nélkülöz; tekintettel továbbá arra, hogy az említett árszabály, illetve munkarend intézkedései a műveltség szabályaival ellenkezően a tisztességes emberre lealázóak, a műveletlenre ellenben teljesen céltalanok:

a pest-budai könyvnyomdászok mai napon tartott általános gyűlése ezen árszabályt és munkarendet egyhangulag visszautasítja és bátorodik a t. nyomdatulajdonos uraknak, tekintettel az ügy komolyságára, a következőket ajánlani: 1. a segédek hetes bizottsága által kidolgozott és szakértelmen nyugvó árszabály elfogadását; 2. a koalícióra vonatkozó szabálytervezet újabb áttanulmányozását; 3. az árszabály ügyében előforduló véleményeltérések egy mindkét fél képviselőiből alakult választott bíróság döntése alá bocsáttassanak; 4. a segédek fentiekben körvonalazott határozataikra vonatkozólag végleges választ 1868 szeptember 4. délutánjáig kéri a t. nyomdatulajdonos uraktól.”

A gyűlés a határozati javaslatot egyhangulag elfogadta s a kilépők segélyezésére stb. egy 10 tagú végrehajtó bizottságot választott, mely Hirsch Lipótot választotta meg elnökévé. A gyűlésen körülbelül 400 kolléga vett részt, kik közül Vogl József⁶⁷ indítványára 40 még ott a helyszínén beiratkozott az önképző-egyletbe.

A nyomdatulajdonosok a segédek által kiküldött hetes bizottság figyelmen kívül hagyásával újlag elfogadták az általuk kidolgozott árszabálytervezetet, mely egyébként a Wienben már életbelépett árszabálynak rossz utánzata volt. A segédeknek a választott bíróság létesítésére vonatkozó kívánságát pedig úgy oldották meg a nyomdatulajdonosok, hogy ezeket a *saját körükből* választandóknak mondták ki. Az oktrojált árszabály érvénybelépésének határnapját pedig 1868 szeptember 14-re szabták meg.

A segédek azzal feleltek a főnököknek, hogy némi módosítással kinyomatták a wieni árszabályt és a nyomdákban szétosztották a segédek között. A szeptember 6-án tartott általános nyomdászgyűlésen 16 nyomda személyzete a rögtöni kilépés mellett foglalt állást. Hirsch Lipót azt indítványozta, hogy a hetes bizottság a főnökök által kidolgozott árszabály alapján egyezkedjék; a választott bíróságra vonatkozó pont azonban kihagyandó. A dologhoz többen hozzászóltak s végre elfogadták Hirsch határozati javaslatát azzal, hogy ha szeptember 11-ig végleges választ nem kapnak, a segédek beszüntetik a munkát, illetve szombaton felmondanak. (Akkor Pesten még négyheti felmondás volt.) A segédek határozati javaslata nyomdánként, egy bizottság által nyújtott át a főnököknek. A főnökök erre a határozott fellépésre azután az árszabályt a 17 krajcáros alapszámítással fogadták el. Ha kilépésre kerül a dolog, a mozgalom valószínűleg balul ütött volna ki, mert a nagyobb lapok személyzetei, kik már előbb is gyanusan viselkedtek, főnökeiknek kijelentették, hogy nem fognak kilépni, miáltal útját vágták a mozgalom terjedésének. A segédek által a nyomdákban szétosztott, wieni minta után készült árszabálytervezetnek már alig volt valami hatása. A segédek a vasárnapi gyűlésen még erősen fogadkoztak, hogy a 18 krajcáros számolási alaphoz nem engednek és midőn hétfőn reggel minden nyomdába egy aláírási ív jött, mely a 17 krajcáros számolás elfogadását ajánlja, azt valamennyien aláírták. Azt sem tudták, ki küldte szét az íveket és csak azt látták, hogy azokat a két legnagyobb nyomda (Emich és Heckenast) személyzete már aláírta. Ezenkívül sok külföldi kétes alak jött Budapestre, kik nem voltak egyleti tagok és ez ellen a segédek hiába tiltakoztak.

Az árszabálybizottság ily körülmények között legalább egyes pontok módosítását kérte s az augusztus 28-iki lelkes gyűlés után két hétre a mozgalmat lefújta. Augusztus 28-án még csak gondolni sem mert arra senki sem, hogy az a lelkes, harcias sereg két hét múlva kapitulálni fog. Pedig így volt. A szeptember 13-ára egybehívott általános nyomdászgyűlés, tekintettel az erősen deprimált hangulatra, a főnökök által oktrojált árszabályt, ezektől egyes pontok módosítását kérve, elfogadta s ezzel a harmadik budapesti árszabálymozgalom befejeződött. Az új árszabály szeptember 14-én lépett életbe.⁶⁸

⁶⁷ Vogl József később Wienbe ment és ott a St. Norbertus-nyomdában igazgató lett. Az árszabályt ő közölte le a „Vorwärts” 1868. 36. számában.

⁶⁸ A wieni szaktársak is 1868-ban léptek árszabálymozgalomba, hol szintén az önképző-egylet vezette a mozgalmat. 1848 óta ott is ez volt a második mozgalom és annak is csak a segédekre oktrojált árszabály volt az eredménye, mint a budapesti sikertelenül végződött mozgalomnak. – Az 1861. évi mozgalom Wienben is dugába dőlt.

A segédek 1868 szeptember 13-iki gyűlésén utólagosan kért módosítások a következők:

„Árszabály-módosítvány, melyet a pest-budai könyvnyomdászok 1868. évi szeptember 13-án tartott közgyűlése kérvényezett a t. főnöktestülettől. Mélyen tisztelt főnöktestület! A pest-budai nyomdászsegédek 1868 szeptember 13-án tartott közgyűlésének megbízásából bátorkodik alulírt bizottmány e gyűlés eredményét a t. főnöktestület tudomására bocsátani.

A főnökök által ajánlott árszabály elvileg elfogadtatott; mindamellett néhány módosításokat kíván a gyülekezet abban foganatosítani, és pedig azon okból, hogy a most létező közönysőség és az ebből következő önkéntes eljárás az árszabály által a nyomdatulajdonosok és segédek között előállt különbségek kiegyeztetését tehetsége szerint előmozdítsa.

A módosítások lényeges részei a következők:

A 4. § utolsó pontjában (héber szedés) kívánja a gyűlés az árakat meghatározni; és pedig a régibb árszabály (1848) alapján, ugymint:

Héber sima szedés 4 krral, pontozott 8, troppot 12 krral több.

7. §. Szélgjegyzetek egész szélességben a szedvényhez számítanak.

9. §. Javítás. Itt a következő mondat még hozzáteendő: A számoló szedő munkából kilépése alkalmával csak azon javításokat köteles elkészíteni, melyek szombat délig érkeznek.

10. §. Feltakarítás. Kívánja a gyülekezet a bécsi árszabály szövegét megtartani, következő módosítással: „mindamellett a már nem szükségelt anyagot a kijelölt helyre tartozik adni, ugymint a szekrényeket tisztán átadni.”

A 15. §-hoz toldandó: „véletlen munkaszünetek a számoló szedők, ugymint nyomóknak óránként 17 krral kárpótlandók.” Az általános határozatok 4. §-a értelmében bátorkodik a bizottmány azon megjegyzést tenni, hogy a jog fogalmai szerint egyezhetlen a választott bíróságot csupán az egyik párt tagjaiból alakítani. Azért az általános szabályok 4. §-át oda kívánja módosítani a gyülekezet, hogy a választott bíróság felében a nyomdatulajdonosok vagy helyettesítőik és felében a segédekből alakíttassék, kik közülük egy elnököt választanak és általános szótöbbséggel határoznak.

Továbbá az általános határozatok közé következő §-ok felvételét kérjük:

5. §. A felmondási idő 14 napi és érvényes a felmondás szombat reggeltől hétfő estig.

6. §. A kifizetés legkésőbb szombat esti 7 óráig történik.

A feltakarítást illetőleg bátorkodik a bizottmány az általában érvényes szokásra figyelmeztetni, hogy a szedő egy szedvényhez csak *egyszer* tartozik kárpótlás nélkül letakarítani, a legtöbb intézetekben azonban mielőtt a szedéshez kezdene, kell feltakarítania és az anyagot összeresgélgni, e szerint kiáltó jogtalanság volna végzett szedés után már *másodszor* feltakarításra kényszeríteni; figyelembe véve, hogy e kényszer által csak a lelkiismeretes szedőnek kellene szednie, a kevésbé lelkiismeretesek azonban az intézet kárára e kényszer alól kimenekülnének, mint ezt már több intézet saját kárára tapasztalhatta. Ezenkívül minden gyakorlott szedő be fogja látni, hogy üres, hanem *tiszta* szekrények elfogadhatóbbak, mint olyanok, melyek részint tele vannak, de azokban az egész intézet anyaga képviselve van.”

E módosítvány hogyléte felől az önképző-egylet választmánya a következő megkeresvényt nyújtotta be a főnöktestület elnökéhez:

„Mélyen tisztelt Ur! Az önképző-egylet tisztelettel aluljegyzett választmánya kötelessége tudatától indítva érzi magát tek. Uraságotat, mint a mélyen tisztelt főnöktestület elnökét tiszteletteljesen felkérni, hogy még a múlt évben életbelépett s módosítását az összes pest-budai könyvnyomdászok által kérvényezett árszabály ügyállását tudomására hozni sziveskedjék. Pest, 1868.”

E megkerésre a főnöktestület *csak 1869-ben válaszolt* és pedig a következőképpen:

„Jegyzőkönyvi kivonat a budapesti nyomdatulajdonosok 1869. március 6-án, Kertész József ur elnöklete alatt tartott közgyűlésének.

1. Jelen voltak: Khór (Khór és Wein), Heller József, Réthy Lipót, Wodianer Fülöp, Hornyánszky Viktor urak; továbbá Falk Zsigmond ur, mint az első pesti könyvnyomda részvénytársulat képviselője és az egyetemi nyomda képviselői.

2. Felolvastatott a nyomdászsegédek folyamodványa a testülethez, melyben az árszabály némely pontjainak módosítását kéri.

Komoly tárgyalás és a fenforgó kérdések minden oldalról megvilágítása után a gyűlés következőben állapodott meg:

A segédek *a)*, *f)* és *g)* alatt, de itt csak az általános határozatokhoz adandó 5. §-ra nézve kifejezett kívánságaiknak megfelelően: a *b)* alatti indítvány elfogadtatik azon határozott kijelentéssel, hogy a margináliák is csak azon betűk szerint számíttatnak, melyekből a munka szedetik; a *d)* alatti kívánság következtében az árszabály 10. §-a ilyformán módosítandó: „Feltakarításhoz befejezett szedés után a szedő nem köteles, de köteles a már nem szükségelt materiálét határozott helyére, mint szintén a szekrényeket tisztán átadni. Minden kezdeténél köteles a szedő a neki átadott formákból a szükségelt materiálét a legnagyobb pontossággal feltakarítani; a *c)*, *e)* pontokban kifejezett kívánságokra a kidolgozandó házi rendtartás, melynek szüksége napról-napra inkább éreztetik, lesz tekintettel; *g)* alatti, az általános határozatok egy 6. §-ra vonatkozó kívánság, hogy a kifizetésnek 7 óráig este kell történnie, amennyiben egy határozott időpontra, tudniillik 7 órára szorítja a fizetést, mi gyakran a főnökök elfoglaltsága miatt kivihetetlen, el nem fogadtatik.

3. Egy általános házrendtartás napról-napra sürgősebbnek mutatkozván, annak kidolgozása és a közgyűlés elé helybenhagyás végett terjesztésére Kertész, Falk és Heller urak kéretnek fel.

Ezen jegyzőkönyv köröztetése azon t. nyomdatulajdonos uraknál, kik a fenebbi közgyűlésen jelen nem voltak, tudomásul vétel és aláírás végett elhatároltatik.”

Ez volt az 1868. évi árszabálymozgalom utolsó akkordja, mely azonban, mint alább látni fogjuk, az önértékükben sértett segédek nem nyugtathatta meg s a forrongó kedélyekből nem nagyon sok időre ezután újból kitört az elkeseredés.

Az 1870. évi nagy sztrájk

Az 1868. évben a segédekre rákényszerített árszabály, mint ezt már előzőleg is felemlítettem, nem felelt meg a segédek által ezen mozgalomhoz fűzött várakozásoknak s így szó sem lehetett arról, hogy a béke helyreálljon. A nyomdatulajdonosok csak immel-ámmal járultak hozzá egyes módosításokhoz s a legtöbb, mint ezt „közgyűlésük”-ből láthattuk, nem is érdeklődött a segédek kívánságai iránt, úgy gondolván, hogy az ő dolguk rendben van, személyzetük meg van elégedve az árszabállyal.

1868-ban, midőn a segédek az oktrojált árszabályt elfogadták, az árszabálybizottság azt kérte a főnököktől, hogy egyes pontokat változtassanak meg. A bizottság 1869 január hóban újra tárgyalásba bocsátkozott Kertész József nyomdatulajdonossal, mint a budapesti főnöktestület elnökével s a kérdéses pontok módosítását kérte.

A segédek az oktrojált árszabállyal természetesen nem lehettek megelégedve és 1869-ben az önképző-egylet folyton a csorba helyreállításának módjával foglalkozott. A november 14-iki havigyűlés megválasztotta az árszabálybizottságot s felhatalmazta az árszabálytervezet kidolgozására. A bizottság az árszabálytervezetet december 8-án tette közzé. A tervezet szövegét alább közlöm.

Árszabály. a) *Szedők részére.* 1. *A számítás módja.* A számítás azon betünem közönséges n betűje szerint történik, melyből egy mű vagy bármely más nyomtatvány szedendő, tizedrendszer szerint, és irányadó a betünem időnkénti teste. Ha valamely betünemben az n -ek vastagabbak egy félnégyzetnél (Halbgeviert), úgy az utóbbiak szerint számíttatik. Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébb jel szükségessé válnék, az n -ek számíttatik. 2. *Térző.* (Durchschuss). Minden darab térző egy n , nyolcadpetit térző azonban két n gyanánt vétetik számításba. 3. *Lapcim.* (Kolumnentitel). Elő lapcimek zársorral együtt 3; holtak, azaz olyanok, melyek csupán a lapszámot tartalmazzák, a zársorral együtt 2 sornak számíttatnak. 4. *Sima szedés.* A magyar és német szedésre nézve következő meghatározások állanak: Cicero (garmond n szerint) 1000 n 20 kr. Bourgeois és garmond 1000 n 20 kr. Petit 1000 n 21 kr. Kolonell 1000 n 22 kr. Nonpareille és mittel 1000 n 24 kr. Perl 1000 n 27 kr. Latin, rutén, szerb, oláh, francia, angol, olasz, spanyol és tót nyelveknél 1000 n -ért 2 krral több. Orosz, cirill és görög alá nem vágott 1000 n 7 krral több, alá vágott 9 krral több. Héber szedés sima 4 krral, pontozott szedés 8, és troppal 12 krral magasabban számíttatik. A héber szedés számítása Nun szerint történik; a pontozott és troppjelek Passach szerint vétetnek számításba. 5. *Kevert vagy ritkitott szedés.* Ha valamely ív szövegében (a rovatok kivételével) más betünembeli vagy ritkitott szedés fordul elő, és az ív $\frac{1}{32}$ -ed részét eléri, úgy ezen ívnél minden 1000 n után 1 krral több fizetendő; ha az ív $\frac{1}{16}$ -od részét teszi, minden 1000 n -ért 2 krral javíttatik. Ha a kevert szedés az ív $\frac{1}{16}$ -od részét felülmulja, úgy minden további $\frac{1}{16}$ -od ivért 1000 n után 1 krral több fizetendő; ha ellenben a ritkitott szedés az ív $\frac{2}{16}$ -od részét felülmulja, úgy az kétszeresen számíttatik, a többi szedés pedig egyszerűen. Minden tovább előforduló betünemért hasonló téarányban, mint az elsőnél fizetetik a kárpótlás. Ugyanez érvényes kisebb jellegű betüknél is, melyek, hogy az aláakás elkerültesse, az alkalmazott írással egyforma testre (Kegel) van öntve, úgy mint cikkbetű (Kapitalchen) stb. Ha a kevert vagy ritkitott szedés az ív $\frac{1}{32}$ -ed részét el nem éri, úgy ezért megfelelő kárpótlás fizetendő. Ha a szedés számokkal kevert, úgy a ritkitott szedés szabályai szerint kárpótoltatik. Ha sorokat hosszuk miatt az előtte való sarokba kell átzárni, mint például szótárak stb. efféléknél, úgy az ily sor kettőnek számítandó; ha pedig a következő sorba kell kizárni, úgy az $1\frac{1}{2}$ sornak számíttatik. Zárjelek (Klammern) következőleg számíttatnak: 2 vagy 3 sort átfogók darabja 2 kr., 4 vagy 5 sorosak 3 kr., és minden további sorért $\frac{1}{2}$ kr. Ha szavak egymás fölé zárandók ki, úgy két sor háromnak vétetik. Szavak aláakásánál minden darab 4 cicero térző 1 krral kárpótolandó. Minden valamely műben előforduló kisebb betünem a reá esendő ár szerint külön fizetendő, és jegyzeteknél a válaszvonal mindig a jegyzethez számítandó. Hasábozott szedés egész szélesség szerint számíttatik, azonban a keskeny alaku szedés kárpótlási szabályai szerint fizetendő. Szám-széljegyzetek a szedés szélességéhez számíttatnak. Írás-széljegyzetek azonban a szöveghezi számításon felül még 2 krral magasabban fizetendők. 6. *Táblázatos szedés.* Táblázatos szedés vonalakkal és számokkal vagy általában kitöltött lábakkal kétszeresen és mindig mint sima szedés számítandó, ellenben táblázatok vonalakkal számok nélkül vagy üres lábakkal, vagy számok vonalak nélkül $1\frac{1}{2}$ -szer számíttatnak. Ha a térzőket vagdalni kell, úgy azért külön kárpótlás fizetendő, éppugy ha számok vonalakkal külön bekerítendők. 7. *Mathematikai szedés.* Matematikai szedés általában kétszeresen számíttatik. 8. *Hangjegyszedés.* A hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik. 9. *Keskeny alak.* Azon szélességek, melyekbe legalább 40 n nem fér, a következőleg számítandók: Egy 39, 38, 37 n -es sor 1 n -el több, egy 36, 35, 34 n -es sor 2 n -el több, egy 33, 32, 31 n -es sor 3 n -el több, egy 30, 29, 28 n -es sor 4 n -el több, egy 27, 26, 25 n -es sor 5 n -el több, egy 24, 23, 22 n -es sor 6 n -el több, egy 21, 20, 19 n -es sor 7 n -el több, egy 18, 17, 16 n -es sor 8 n -el több, egy 15, 14, 13 n -es sor 9 n -el több, egy 12, 11, 10 n -es sor 10 n -el több. 10. *Rossz kézirat,* nehezen olvasható és rendetlenségben levő kéziratért szükség szerint illő kárpótlás fizetendő. 11. *Osztás.* Szedés nélküli osztásért a szedési ár harmadrésze fizetendő. Ha az osztás nehézségeket nyújt, vagy oly anyagot szolgáltat, melyet a szedő nem használhat, úgy minden óra, melyet haszontalanul tölt el, 20 kr-ával kárpótolandó. 12. *Székényváltóztatás.* Oly esetekben, ha a szedőnek valamely munkánál kisegítőleg kell működni és ugyanegy szekrényből 2 frtot keresni nem képes, neki egy 30 krnyi kárpótlás adandó. 13. *Nemfoglalkoztatás.* Ha valamely szedőnek egy óránál tovább kell várni kéziratra, írásra stb., úgy minden foglalkozás nélküli órájáért 20 krral kárpótolandó; ellenkező esetben conditióját felmondás nélkül hagyhatja el. 14. *Tördelési pótlék.* Ha valamely munkában két vagy több szedő foglalkozik, úgy petit írásnig minden 1000 n -ért 2 krral több

számítandó, kolonelltől lefelé ellenben 1½ krral több. Oly munkáknál, melyek berendezésüknél fogva a szöveggel párhuzamban álló jegyzetek, fejtegetések, apró metszvények stb. vagy a szöveghez álló széljegyzetek által nehéz tördelést igényelnek, az 1000 *n* 3 krral magasabban fizetendő. Ugyane határozatok érvényesek folyóiratok tördelésénél is. 15. *Javítások*. A szedő köteles egy házi javítást és sajtó-revisiót végezni. Minden további javítások és sajtó-revisiókért a szedőnek 20 kr. fizettetik óránként. Az üzletből kilépő szedők csak azon javításokat kötelesek elkészíteni, melyek szombat délig kézbesítettnek nekik. Hasáb-szedők csak a házi javítást tartoznak végezni. 16. *Feltisztogatás*. A munka befejezte után a szedő nem tartozik feltisztogatni, annál kevésbbé valamely munka berendezése alkalmával, és utóbbi esetben neki az anyag, ugymint stégek, négyzetek, térszók, deszkák stb. kiszolgáltatandó; ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 20 krral kárpótolandó. Új szekrények berakása darabonként 1 frtjával kárpótoltatnak. 17. *Bizonyos pénz*. A bizonyos pénz kölcsönös egyezkedésre hagyatik, azonban annak legkisebb összege 11 frtnál kevesebb nem lehet. Ha számoló szedő állittatik időnként bizonyos pénzbeli foglalkozásba, ugy ez naponként 2 frt 50 krral fizettetik. 18. *Külön-órák*. A kitűzött időnél tovább tartó munkáknál, a számoló szedőknek keresetükön kívül óránként 10 kr., éjféltutáni, ugymint vasárnap- és ünnepnap munkáknál óránként 15 kr. fizetendő. Bizonyos pénzben álló szedőknek heti fizetésük minden forintja után 2½ kr. fizettetik óránként. 19. Valamely munka címe, előbeszéde és tartalma a szedőtől el nem vonandó s még azon esetben is kifizetendő a mű szedőjének, ha az az accidens-helyen szedetik. Tömképek vagy fametszvényekért, költemények, vacatok, stbért levonás nem történik. Hirlapok vagy folyóiratoknál a hirdetések mint sima petit szedés számittatnak, ha azonban ezekben kisebb írásbéli szövegek fordulnak elő, ugy a szerint számítandók. Ismételt közlésnél a szedő a sima petit szerint számított hirdetés árának felével kárpótlandó. 20. Ha számoló szedő mellé tanonc adatik, ugy az e fölötti leszámolás kölcsönös egyezkedésre hagyatik. *Lapszedés*. 21. Oly naponként megjelenő lapok szedése, melyek előállítás a meghatározott munkaidőben nem történik, 1000 *n*-ként 24 krral számítandó. Ünnepi munkák kétszeresen fizettetnek; azonban ezen napokon a foglalkozásnak esti 7 óránál továbbra kinyújtani nem szabad. A lapoknál kisegítőleg foglalkozó szedők számára a műszedés szabályai érvényesek, b) *Nyomók részére*. 1. Munkák és acciden- ciákért minden alakban fekete nyomás minden első 100 50 kr., minden következő 100 13 kr. 2. Nyomás a feketétől különböző színben, az első 100 50 kr., minden következő 100 13 kr. Festéktörésért 30 kr. 3. Többszörös berakásnál, fekete ugy mint más színben, minden berakás mint önálló alak, az első 100 40 krral; az egyszerűnél többszöri berakás minden további 100-a 7 krral számittatik. Ha valamely forma mutatio által annyira megváltoztatik, hogy új beigazítás (Zurichtung) lett szükségessé, az új formának vétetik. Csekélyebb mutatiók az idővesztéség szerint kárpótoltatnak. 4. *Különórák és bizonyos pénz* a nyomók, ugymint gépmesterekre nézve a szedők szabályai szerint fizettetnek. Ráma bevonásért 1 frt, timpánért 60 kr. fizettetik. 5. Ha számoló nyomó mellé tanonc adatik, az e fölötti beszámolás kölcsönös egyezkedés tárgya. *Általános szabályok*. 1. A munkaadó egy 9 órai, és pedig reggeli 7 órától 12-ig, és délutáni 2 órától esteli 6-ig, kivéve a napilapok körüli munkát. 2. Minden a fönnebbi árjegyzékben nem foglalt munkák díjazása szabad egyezkedésre hagyatik. 3. Jelen árjegyzék minden beirókönyv elejére vagy hol számlákon történik a beírás, annak hátlapjára kinyomandó, oly üzletekben azonban, hol számolókönyvek vagy számlák nem használtatnak, egy példányban a falra függesztendő. 4. A felmondás szombat estétől keddi 12 óráig érvényes, és – hol szerződések vagy másnemű kötvények nem állanak – 14 napban állapittatik meg. Az ez idő után történt felmondások csak a rákövetkező szombattól fogva érvényesek. 5. A kifizetés minden szombat esti 6 óráig történend meg; azonban husvét, pünkösd és karácsony előtti napokon déli 12 óráig fizetendő ki. 6. A főnökök és segédek közti ezen árjegyzékből eredő viták fölött a mindkét fél részéről választandó 3–3 tagból álló bíróság ítél. 7. A mindkét fél által feltett szabályok minden három évben átbírálandók s változtatásuk csak mindkét fél beleegyezése folytán történhetik meg. 8. Az árszabály a magas hatóság elé terjesztetik végleges megerősítés végett.

Az eredeti s december 8-án közzétett árszabálytervezeten a december 27-én tartott ülés tett változtatásokat: ez határozta el, hogy a tót, szerb, román, latin és ruthén nyelv szedése 2 krajcárral drágább; a héber sima szedés 4 krral, a pontozott 8 krral, a troppal való szedés 18 krral magasabban számittatik a magyarnál. Az eredeti tervezeten 19 kr. volt véve alapul s

ezért szó volt egy előbbi – dec. 26-iki – ülésen arról is, hogy az *n* helyett *abda* számítás hozassék be, de ez indítvány később elvettétvén, a 19 kros alapszámítás helyett a 20 kros fogadtatott el, a mint a közölt tervezetben is van.

A segédek tervezete a következő záró határozatokat tartalmazta: 1. Ezen árszabály csak a két fél kölcsönös beleegyezésével módosítható. 2. Az árszabály keresztülvitelével és érvényben tartásával egy árszabályfelügyelő bizottság bizatik meg, mely kebelébe minden tiz tag után egy képviselőt választ. A képviselők nyomdánként választatnak; tiz taggal kevesebb személyzettel bíró nyomdák szintén egy tag választására jogosultak. A megválasztott bizottság ügyel az árszabály mindkét részről való betartására. Vítás esetek választott bíróság elé terjesztendők. 3. A választott bíróság öt főnökből és öt segédből áll, kik kebelükből egy elnököt választanak. A főnökök művezetőikkel képviseltethetik magukat. 4. Az ülések nyilvánosak, a szavazás titkos. 5. A választott bíróság minden évben újra választandó. A főnöktagokat a grémium, a segédtagokat a közgyűlés választja. 6. Tanoncok csak a megválasztott vegyes vizsgáló-bizottság útján vehetők fel, mely a felszabadítást illetőleg is illetékes. 7. Minden tanonc köteles az önképző-osztály által felállítandó vasárnap délutáni iskolát látogatni, elmulasztott órák a tanulási időbe be nem számíthatók, vagyis a tanulási idő ily esetekben meghosszabbítható. Minden tanoncnak joga van az önképző-egylet által fentartott magyar-, német- és francia nyelvi tanfolyamokon résztvenni. 8. Minden főnök köteles évenként és fejenként minden tanonc után 4 frtot az önképző-egylet pénztárához lefizetni, mely összegből a taneszközök és jutalmak fedezendők.

Az 1869 december 17-iki önképző-egyleti gyűlésen – melynek határozatából Antensteinernek, ki az árszabály ügyében előzőleg tartott ülésen a munkaidő leszállítását és a munkabérek fel-emelését indítványozta, üdvözlő irat küldetett – és a december 26-iki nyomdászgyűlésen, melyen 400-an jelentek meg s melyen Kornis elnökölt, kimondatott az árszabály módosításának szükségessége. Záhonyi Alajos, mint az árszabálybizottság elnöke, felsorolta az árszabály-módosítás okait s felszólította a jelenlevőket, hogy az árszabály egyes pontjaihoz tegyék meg észrevételeiket. A gyűlés az *n* számolási mód helyet az *abc* számolási mód mellett döntött. A december 27-én tartott bizalmiférfi-gyűlés, melyen minden nyomda egy szedő és egy gépmester által volt képviselve, tárgyalás alá vette az árszabály egyes pontjait s a január 1-én tartott folytatólagos gyűlés egy bizottságot választott, hogy az a főnökökkel tárgyalásba bocsátkozzék. A bizottság elkészülvén munkájával, 1870 január 7-én az árszabálytervezet kíséretében a következő körlevelet küldte a nyomdatulajdonosok testületének:

„Tisztelt Főnöktestület! A pest-budai könyvnyomdászsegédek által 1869. évi december hó 26-án tartott közgyűlésben egy 11-tagu bizottság választatott azon célból, miszerint köztük és a t. főnökök közt létező egyenlenségeknek minél gyorsabb és gyökeresebb orvoslása iránt az összes nyomdászsegédeket képviselő gyűlés nevében kérelmet terjesszen a t. főnöktestület elé s a kért orvoslást minden töle telhető igyekezettel és minél rövidebb idő alatt kinyerni törekedjék. Tisztelettel alulírott bizottmány fontolóra vevén ennek folytán az orvoslásra váró bajoknak roppant horderejét, utasításához képest első kötelességének ismerte jelen folyamodványában mellékelni a közgyűlés által elfogadott árszabályi tervezetet, amelyben elősorolvák a budapesti könyvnyomdász segédek kívánalmai: Kéri a bizottmány a t. főnöktestületet, hogy kebeléből szinte egy 11-tagu bizottmányt küldjön ki, melynek feladata legyen, velünk együttesen a tervezetet megvitatni, s komoly megfontolás után mindkét rész által elfogadtatni, határozatilag is megerősíttetni. Nem tartja a bizottmány szükségesnek ecsetelni a t. főnöktestület előtt bővebben eljárásának indokait, mert úgy véli, hogy a t. főnöktestület érzi és tudja azokat: de mégis megemlíti jogos kérelme egyik főpontját, a *9 órai munkaidőt*, mely talán némelyeknél a legnagyobb ellenszegülésre fog találni. Jelszavunk, mióta emberi rendeltetésünket felfogtuk: „Műveltséggel szabadságra!” Az utóbbi időben pedig különösen a szabadság szorítottat meg, amennyiben a kivételes munka által fizikai erőnk annyira igénybe vétetett, hogy emiatt szellemi képződésünk nagy kárt szenvedve, a fizikai megerőltetésnek esik áldozatul: az ily munka-megszorítással a legjobb akarat mellett sem vagyunk képesek, szellemi műveltségünkre naponként csak egy órai időt elszakítani: s bátran kimondhatjuk, hogy ha így haladunk tovább, szellemi műveltség tekintetében a legközönségesebb munkásnál is hátrább fogunk állani. Hogy követelésünk jogos,

azt különben is az egész világ műveltségére és szabadságra törekedése eléggé bizonyítja. Őszinték vagyunk, s őszinteséget kívánunk. Az előre bocsátottak után az összes könyvnyomdász segédek nevében azon kérelemmel járul a bizottmány a t. főnöktestület elé, hogy ezen árszabálytervezetet megvizsgálván, 1870-ik évi január 14-ig határozott választ adni sziveskedjék, mennyiben kíván kérelmünknek megfelelni. Kelt Pesten, 1870 január 7-én. Teljes tisztelettel a bizottmány nevében: Záhonyi Alajos, bizottmányi elnök, Trócsányi Bertalan, bizottmányi jegyző.”

A segédek árszabálybizottsága a következőkből állott: Záhonyi Alajos elnök, Trócsányi Bertalan jegyző, Jilg S. német jegyző, Brandstätter József, Daday Géza, Gawlitza János, Heidenreich W., Kaczander Gyula, Schenk Adolf, Steinhardt Ottó, Szalay József.

A főnöktestület ezuttal nem sokáig váratott magára s június 18-án a részükről megválasztott 11-es bizottság, névszerint: Falk Zsigmond, Osterlamm K. (Athenaeum igazgatója), Träger András (egyetemi nyomda igazgatója), Fanda József (1861. évi árszabálybizottsági tag, főnök), Buschmann Ferenc (faktor), Sichra Alajos (faktor), Wodianer Fülöp, Weisz János (Khór és Wein cég), Urschitz Jakab (faktor), Kocsi Sándor és Forster Rezső (faktor, később miskolci nyomdatulajdonos), a segédek által kiküldött 11-es bizottsággal a Wodianer-féle ház egy helyiségében tartott közös ülésen tárgyalás alá vette a segédek által betérjesztett árszabályt. A főnöktestület nevében Falk Zsigmond mint a főnökök 11-es bizottságának elnöke üdvözlőlvén a jelenlevőket, a következő két kérdést intézte a segédek képviselőihez: Valamennyi budapesti nyomdászsegéd felhatalmazásából és képviseletében jelentek-e meg a tárgyaláson és van-e arra megbízatásuk, hogy a főnöktestület képviselőivel tárgyaljanak. Záhonyi, mint a bizottság elnöke válasza után kezdetét vette az árszabály tárgyalása. A számolást illetőleg Sichra (Heckenast faktora) 18 krajcáros alapszámolást s a német lapszedésnek 22, a magyarnak 20 krajcárral való számolását ajánlotta a főnökök nevében, mit a segédek képviselői természetesen visszautasítottak, kimutatván, hogy a 18 krajcáros számolás mellett egy jó szedő 9 órai munkaidő mellett 10 forintnál többet meg nem kereshet hetenként. A munkaidőre vonatkozólag a főnökök a 10 órai munkaidőhöz ragaszkodtak s így 3½ órai tárgyalás után az értekezlet eredmény nélkül oszlott szét.

Az árszabálybizottság január 23-ára általános nyomdászgyűlést hívott egybe. A meghívó szövege:

„Műtársak! Midőn megbizának, hogy jogaikat, melyek a miénk is, főnökeinknél az idő kivánalmaihoz képest követeljük, már akkor megmondánk, hogy a feladat nehéz, miután főnökeink nincsenek még az emberi szeretet azon színvonalán, hogy jogainkat elismerni és méltányolni is tudnák. Mi a bizalmat megtiszteltetésnek vettük és készséggel vállaltuk el. Tudva van előttünk, hol első vegyes bizottsági ülésünk e hó 18-án tartatott meg. Az eredmény, mondhatni semmi, mert a zászlónkra írott 20 kr. és 9 órai munkaidő *nem fogadtatott el*. Békés utoni kiegyezkedésről tehát alig lehet reményünk. Azonban, nehogy az izgatás vádját vonjuk magunkra, a közgyűlésre bizzuk azon árszabály megvitatását, melyet a t. főnöktestület 11-es bizottsága tervezetünk ellenében elfogadás végett nekünk átadott. Ez okból jónak látjuk Budapest összes nyomdász-műtársait egy a Beleznay-kertben, vasárnap, folyó hó 23-án délelőtt 10 órakor tartandó általános közgyűlésre való megjelenésre felhívni. Reméljük, nem fognak bennünket cserben hagyni; amidőn anyagi és szellemi jobblétünk van kérdésben, mint egy test s egy lélek fognak velünk küzdeni, mert csak összes erővel vagyunk képesek kivánalmukat keresztülvinni. Műtársak! Egyedüli kérelmünk, jelenjenek meg mindannyian a közgyűlésen, legyenek egyetértők s addig is gondolkozzanak komolyan a jövő felett. Jelszavunk továbbra is: *Éljen a 20 krajcáros árszabály! Éljen a 9 órai munkaidő!* Pest, 1870 január 19. A bizottmány nevében: Záhonyi Alajos elnök, Trócsányi Bertalan jegyző”.

A gyűlésen körülbelül 500 segéd jelent meg. Záhonyi előterjesztette a főnökök által ajánlott pontokat, de a gyűlés valamennyit elvetette. Dorstenstein azon indítványát, hogy minden nyomdászsegéd heti 1 forintot fizessen be az ellenállási pénztárba, mint elkésettet, a gyűlés elvetette. Kimondta a gyűlés, hogy az ujságszedők még abban az esetben sem dolgozhatnak,

ha a főnökök az ujságokra vonatkozó árszabálypontokat elfogadják, ellenben egyéb pontokat nem. Kaczander indítványát, hogy január 24-én az összes budapesti nyomdákban mondják fel a segédek a kondíciót, a gyűlés elfogadta. Végül még kimondta a gyűlés, hogy a bizalmi-férfiak nyomdánként írják össze azokat, akik a segédek és azokat is, akik a főnökök árszabálya mellett vannak. Az elutazók segélyben részesítendőek. A lelkesedés óriási volt s másnap minden nyomdából jött a „távirat”, hogy az összes személyzet felmondott.

A főnöktestület a felmondás után gyűlést hívott egybe és a következő határozatot hozta:

„A nyomdászsegédek folyó évi január 23-án tartott közgyűlése által a budapesti nyomdatulajdonosok testületéhez intézett átiratából látja a nyomdatulajdonosok testülete, hogy a részéről kiküldött bizottmány által kidolgozott, a nyomdatulajdonosokkal bővebben tárgyalandó s egyelőre a segédek bizottmányával véleménynyilvánítás végett közlött árszabály, mielőtt a nyomdatulajdonosok részéről csak nyilatkozat történhetett volna, nemcsak hogy el nem fogadtattott, hanem a segédek részéről saját árszabályzatuk mint megmásíthatatlan követelés állíttatott fel. Alulírt nyomdatulajdonostestület sajnálattal jelenti, hogy ily körülmények között lehetetlen részéről a tárgyalások tovább folytatására alkalmat lelteni. Kelt a budapesti nyomdatulajdonosok testülete január 25-én tartott gyűléséből”.

A segédek február 2-án tartott újabb gyűlésén, melyen Záhonyi elnökölt, felolvasták a vidékről érkezett táviratokat és leveleket. Tóth István és személyzete Egerből, (Waschnak Károly, jelenleg rokkant, Egedy Antal, Novotha János, Nyéky Antal, Mayer János és Szlammer Ágoston) 60 forintot küldtek a sztrájkolók javára. Az árszabálybizottság leköszönését a gyűlés nem fogadta el s felhatalmazta, hogy a főnöktestülettel péntekig újabb alkudozásba bocsátkozzon, de a 20 krajcáros számolás és a 9 órai munkaidő mellett.

Az árszabálybizottság a gyűlés határozata értelmében értesítette a főnöktestületet, hogy a február 2-iki általános nyomdászgyűlés felhatalmazása alapján hajlandó újabb tárgyalásba bocsátkozni, azonban csak a 20 krajcáros alapár és a 9 órai munkaidő feltétlen fentartása mellett.

A főnöktestület február 5-iki keltezéssel a következő tartalmu átiratot küldte az árszabálybizottság elnökének:

„*A pest-budai könyvnyomdászok t. árszabálybizottságának.* Az Önök által f. hó 3-án hozzánk intézett becses átirat következtében alulírt testület mai napon tartott ülésén oly megállapodásra jutott, hogy azon mindenesetre a főnöktestületben is létező hajlandóság, miszerint a nyomdászsegédek érdekeinek, amennyire ezt saját érdekeink engedik, eleget tehetni, – mondjuk – ezen hajlandóság azon körülmény miatt, hogy a nyomdászsegédek árszabálybizottmánya a küldői által nem volt egyébbel felhatalmazva, mint hogy a főnöktestület elé egy *ultimátummal* lépjen, – hajótörést szenvedett. Mindenesetre nem lehet másnak, mint ultimátumnak nevezni azon értesítést, melyet az árszabálybizottság elénk terjesztett, miszerint ő csak az alább elfogadott 20, illetőleg 24 krajcár és 9 órai munkaidőárszabály elfogadása alapján bocsátkozhatik s mindkét fél által választandó vegyes bizottság által teendő alkudozásokba. Ezen tényálladék tekintetéből az alulírt főnöktestület azon határozatra jött, miszerint ezen követelésekre haladéktalanul beleegyezni elejétől fogva lehetetlenség, és hogy azon – hisszük a segédek által is óhajtott – békés utoni kiegyezés csak akkor lesz sikerrel, illetőleg kilátással egy gyakorlatibb eredményre koronázva, ha az érintett vegyes bizottmányba (melyet mi részünkről egyenlő feltételek mellett kiküldeni készek vagyunk) küldendő tagok azon utasításokkal láttatnának el, melyek alapja a minden értekezést visszautasító ultimátumot *nélkülözné* és ezáltal a kölcsönös alkudozások megkezdethetnének. Pest, 1870 február 3-án tartott nyomdász-főnöktestület gyűléséből. *Kertész József*, testületi elnök.”

A kilépés és a felmondás közötti időt a segédek és a főnökök is iparkodtak kihasználni; a főnökök élvén a kedvező alkalommal, a rendelkezésükre álló sajtóban igyekeztek a kilépés ellen hangulatot csinálni, amit közönségük körében el is értek. Mig 1861-ben a lapok a

segédek mellett foglaltak állást, addig 1870-ben a legszemenszedettebb hazudozásokkal iparkodtak a segédek mozgalmát diszkreditálni. Jogtalan követelésnek, izgatásnak minősítették a nyomdászsegédek kívánságait, azt állítván, hogy a szedők a lehető legjobb kereseti viszonyok között élnek és semmi okuk sincsen a kilépésre. Jókai Mór disztagnak lapja, a „Hon”, a „Napló”, az „Ungarischer Lloyd”, „Pester Journal”, „Pester Lloyd”, stb. brutális vehemenciával estek szedőiknek.

A főnökök közben február 1-én véd- és dacszövetséget kötöttek egymással és egymás segítségére, számítván a zavarosban halászók, az állvamaradottak támogatására. Ezek a *hű* egyének már előre kötelezték magukat arra, hogy szükség esetén egyik nyomdából a másikba vándorolnak, a lapok és más igen sürgős munkák kiszedésére. A szerződés különben a következő megállapodást tartalmazta:

„A szedők részéről bekövetkező munkamegszüntetés folytán mi, alulírt összes pest-budai nyomdatulajdonosok, egymás között szigorú egyezségekre lépünk, melynél fogva becsületszavunk adásával kötelezzük magunkat a következő eljárás pontos megtartására:

1. A főnöktestület egy ötös bizottmányt választ kebeléből, mely a mozgalom alatt az egyezés ügyét vezetendi.

2. A főnöktestület beleegyezése nélkül a jelenleg érvényben levő árszabály pontjain nem szabad változtatni. Kivételnek csak akkor lehet helye, ha az ellenállás következtében valamely üzlet életfeltétele lenne veszélyeztetve. Ezen esetleges körülmény megítélése a főnöktestület által kinevezett bizottmány és utolsó helyen a főnöktestület körébe esik.

3. Az összes nyomdatulajdonosok kötelezik magukat vasárnap, február 6-án 1870, reggeli 10 óráig a főnöktestület által kinevezett bizottmánynak azon munkaerők tökéletes névsorát átnyújtani, melyek rendelkezésükre maradtak, hogy szükség esetén – az egyes üzletek igényeihez képest – szétosztás foganatosíthatassék.

4. A kinevezett bizottmány kötelessége továbbá a kivételes idő alatt megjelenő napilapok nagyságát is meghatározni és e tekintetben magát lehetőleg a jelen körülményekhez alkalmazni.

Amíg a reggeli lapokra nézve előlegesen, mint maximum felállított félív, mint szintén az esti lapokra nézve a negyedív nincs elérve, a bizottmány más igényeket tekintetbe nem vehet.

5. A napilapok fentebb érintett mérvbeni kielégítése után a többi szükséges és szerződés által kötött munkák veendő tekintetbe és csak ha a munkaerő oly mértékben növekedett, hogy a napilapok eredeti alakjuk felében állíthatók elő – vehető a hetilapok szintén fél terjedelemben való előállításuk munkálatba.

Hetilapok egész terjedelmükben, művek és akcidensmunkák csak akkor készíthetők, ha a napilapok egész eredeti alakjukat elérték.

6. Mihelyt valamelyik üzlet a politikai napilapokra vonatkozó határozatokat nem tartaná meg, jelenlegi egyezés elveszti kötelező erejét és a bizottmány a további *munkazavarás* folyamára újabb utasításokkal látandó el a főnöktestület részéről.”

A nagyobb nyomdatulajdonosok, mint e szerződésből is látható, elsősorban a maguk jól fel-fogott érdekét igyekeztek előtérbe tolni s a kisebb nyomdatulajdonosokat arra kényszerítették, hogy legelőször a „nagyok” lapjainak megjelenését tegyék lehetővé. A megállapodásokat a határtalan presszió folytán Neuer kivételével (Neuernél nyomták a Typographiát; a sztrájk alatt Neuer meghalt) valamennyi budapesti nyomdatulajdonos aláírta. Ezt a pressziót a legeklatánsabban bizonyítja a Pester Lloyd esete.

A segédek, miután a főnökökkel megegyezésre jutni nem tudtak, február 5-én kiléptek. Vagy 40 szedő, 30 nyomó és gépmester és 300-nál több tanonc, sör, szivar és harapnivalók mellett éjjel-nappal dolgozott. Az Athenaeumban 70-nél több tanonc boldogította a részvényeseket. Dr. Falk Miksa, a Pester Lloyd főszerkesztőjének intervenciójára és öccse, Falk Zsigmond

közbenjárására a Khór és Wein cég február hó 7-én aláírta az árszabályt s így a személyzet ebben a nyomdában még február 8-án munkába lépett s a lap egész terjedelmében megjelent.

A Pester Lloyd tehát megszegte a szerződésbeli megállapodásokat s most már a napilapok szerkesztői is kiléptek a defenzívából s a nyomdatulajdonosokhoz csatlakozva, szintén véd- és dacszövetséget kötöttek a sztrájkoló nyomdászok ellen. Az általuk február 7-én kibocsátott nyilatkozatban fentartják korábban hozott határozatukat s egymással szemben teljes szolidaritást vállalnak. A hirlapírók, illetve főszerkesztők által előzőleg kötött megállapodás értelmében a lapok a sztrájk alatt félívnyi, az esti lapok pedig csak negyedívnyi terjedelemben jelenhettek meg. A nyilatkozat szövege a következő:

„A pesti magyar lapok szerkesztői a szedő-strike tárgyában ma tartott értekezletükön, Khór és Wein nyomdatulajdonos urak leveléből a felől értesültek, hogy ők a „Pester Lloyd” hirlapbizottságának ama határozata folytán, mely tőlük szerződésük megszakítatlan teljesítését követeli, a szedőkkel való alkudozásra, vagyis a szedők által felállított árszabály elfogadására kényszerültek.

A magyar lapok összegyűlt képviselői, miután egyfelől a tarifát a *magyar irodalom érdekeire*, már csak ama monopoliumnál fogva is, mely arra a magyar nyomdaipar szűk köre miatt sulyosul, általában a *legsérelmesebbnek*, de különösen a kisebb lapokra s a magyar könyvek kiadására elviselhetetlennek tartják, másfelől pedig a „Pester Lloyd” inkollegiális eljárásában nem láthatnak egyebet, mint saját maga, a többi közlönyök rovására kizsákmányolandó üzérkedést, annyival is inkább, mivel dr. Falk Miksa ur, a szerkesztők első értekezletében ismételve kijelenti, hogy nyomdájától – a strike kivételes esetében – nem fogja követelni a szerződés foganatosítását; ezennel a maguk részéről kinyilatkoztatják, hogy szolidaritásukat a „Pester Lloyd” kiválása után is sértetlenül fel fogják tartani. Kelt Pesten, február 7. 1870. Rákosi Jenő, Csernátorny Lajos, Urváry Lajos, Lonkay Antal, Vadnai Károly, Simonyi Ernő, báró Kemény Zsigmond⁶⁹, Salamon Ferenc, Prilleszky Tádé, Friebeisz Ferenc, Csukásy József, Jókai Mór.”

A nyilatkozat következtében a Pester Lloyd szombaton ismét elbocsátotta személyzetét.

A főnökök a kilépés utáni héten azzal a kéréssel fordultak Gablenz tábornagynak, Budapest katonai ténparancsnokához, hogy a sztrájk tartamára a katonaságnál szolgáló nyomdászokat bocsássa rendelkezésükre. A tábornagnak azonban egészen más nézete volt a katonaság céljáról s a kérvényre azt válaszolta, hogy nem érzi magát arra hivatottnak, hogy a munkaadók és a munkások közötti viszálykodásban az előbbieket pártjára álljon.

A pesti könyvnyomda részvénytársaság igazgatóját, Falk Zsigmondot, ki közben szintén aláírta volt az árszabályt, a lapok szerkesztői az aláírt árszabály visszavonására kényszerítették, azzal fenyegetvén őt, hogy ha nem tart a többi főnökkel, akkor az összes budapesti írók, kiadók és könyvkereskedők egy nyilatkozatban arra kötelezik magukat, hogy mindaddig, míg nevezett nyomdának Falk lesz az igazgatója, abban semmi néven nevezendő munkájuk nem kerülhet nyomás alá. Ez hatott s ő is elbocsátotta személyzetét.

Az akkori nyomdatulajdonosok emberietlen gondolkodását jellemzi, hogy még a vidéki nyomdatulajdonosoknak is körlevelet küldtek, melyben figyelmeztetik az illetőket, hogy a pesti nyomdászsegédek sztrájkba léptek s nekik a nyomdaipar és a *művelt közönség* érdekében kötelességük most ezzel szemben a legkiméletlenebb álláspontra helyezkedni. Ennélfogva felszólítják a vidéki nyomdatulajdonosokat, hogy a legközelebbi hat hétben Pestről jövő szedőnek munkát ne adjanak. Indokolásként megjegyzik, hogy ezt csak azért teszik, mert a segédek egész Németországra kiterjedő szolidaritást hoztak létre s máskülönben pedig követeléseik annyira tulhajtottak, hogy az azzal szemben tanusított gyöngeség a *művelt közönség érdekeivel egybeforrt nyomdászati érdekeinek* sulyos megrázkódtatásával járna. Végül még

⁶⁹ A 92. oldalon is tévesen van *Gábor*, mert az is Kemény Zsigmond.

biztosítják a pesti nyomdatulajdonosok a vidékieket, hogy hasonló esetben a legszigorubb kölcsönösségre hajlandók. A körözzvény február 3-ikáról volt keltezve és Kertész József főnöktestületi ideiglenes elnök által volt aláírva. A körlevélnek azonban a vidéken absolute semmi hatása sem volt, sőt az árszabálybizottság Egerből, Sárospatakról stb. azt az értesítést kapta, hogy az odautazó szedőket 3–4 hétig szívesen eltartják élelemmel és lakással. A lapok közül csak a Pester Lloyd foglalkozott a szedők mozgalmával, utóbb bizonyos szimpátiával, lehet, hogy pusztán sértett önérzetből. A lap február 3-iki számában Türr István a szedők védelmére kelt. Díjazni kell a munkást – írja Türr –, hogy kedve legyen dolgozni, nem pedig elnyomására cotteriákat alkotni, mert csak így remélhető, hogy az állam művelt polgárokkal fog birni a jövőben.

Türr tábornok ezután nyílt levelet intézett Thaisz rendőrfőkapitányhoz, melyben hivatkozva arra, hogy a főkapitány minden igyekezete dacára sem tudott a harcoló felek között békét teremteni, azt ajánlja, hogy a munkásokat nyereség-részesedésben kellene részesíteni. Szerinte ez a harcoló feleket mihamar kibékítené. Micsoda idealizmus!

A február hó 13-iki általános nyomdászgyűlésen szóba került a nyomdatulajdonosok impertinens eljárása. Záhonyi felemlítvén a nyomdatulajdonosok és a szerkesztők között létrejött koalíciót, felhatalmazást kér a gyűléstől, hogy ez ellen – miután Magyarországon egyesülési jog még nem létezik s ez a koalíció a nyomdai munkások teljes letörését és rabszolgákká való lealacsonyítását célozza – tiltakozást jelenthessen be, mihez a gyűlés hozzájárult. Anft indítványára az árszabálybizottság mellé egy ötös bizottság választatott, hogy a nyomdatulajdonosokkal újabb tárgyalásokba bocsátkozzék. A bizottságba Anft, Hirsch, Gröber, Greifenstein-Barta Lajos és Luther választottak.

A kilépést követő hét vasárnapján közös kirándulást rendezett a sztrájkbizottság bokáig érő hóban a svábhegyi Sauer-villába. Megjelent itt *Raspe Vilmos*⁷⁰ is, foglalkozására nézve könyvkötő, akkoriban híres szónok, a Lassalle-párt egyik vezérférfia, aki kitartásra buzdította a sztrájkolókat.

A bizottság február 14-iki keltezéssel egy újabb átíratot intézett a főnöktestülethez, valamint a szerkesztőkhöz. Az átírat így hangzik:

„A tekintetes főnöktestülethez, valamint az urakkal egyesült lapszerkesztő, irodalmi és könyvtáros urakkal, helyben. Remény- és bizalomteljesen járul az utóbbi közgyűlésből kiküldött bizottság az igen tisztelt testülethez azon szándékkal, hogy ama félreértés, melyet a nyomdászsegédek által egyezkedési alapul felállított árszabálynak, mint véglegessé és másíthatatlanná tétele vagy értelmezése okozott, elhárítván, a megszakadt értekezlet fonalát ismét felvegye.

Azon körülmény, hogy a tekintetes főnöktestület az igen tisztelt szerkesztő, irodalmi és könyvtáros urakkal egyetemleges eljárásra egyesülvén, ez csupán a mindkét félnek ártalmára volt bonyolult ügy mielőbbi, gyors befejezhetése miatt történt, bátorította a tiszteletteljesen alólirott bizottságot, hogy a címzetet ekként használja.

A tekintetes urak *hirhedeitől*, értelmességétől és bölcs befolyásától várja a segítség, hogy a gazdálkodási törvények által kénytelenséggé vált kívánalmaknak lehetőség szerint elég tétessék, hogy az urak egységes eljárása által a munkás anélkül is eléggé mostoha sorsára szigorú eljárás se halmozassék; hogy a munkás egyetlen védőeszköze, mely bajtársaival való egyesülésben rejlik és melyet ő soha sem használ elbizakodottságból, hanem csak a végszükségsből kényszerítve, ne rosszaltassék; hogy ő, gazdasági fogalmak szerint árucikké süllyesztve, az áruvásárt, különösen a hazai, ziláltat úgy át nem tekintheti, hogy kívánalmait ehhez arányosítva, hibátlanul határozhasson maga felett, elnézésre érdemesíttessék; legyenek továbbá a

⁷⁰ *Raspe Vilmos* később a wieni rendőrség izgatásért elfogatta, sok más munkás ugyane sorsban részesült.

fentisztelt urak meggyőződve, hogy ez okból fel nem tehető, hogy a fentisztelt tekintetes főnöktestület és a velük szövetkezett irodalmi férfiak meg nem indulnának és meggyőződve ne lennének a munkás valódi segélykiáltásáról, melyet az élelmicikkek és a lakáshelybér folyton növekvő rémséges drágasága sajtol ki belőle.

Tisztelettel alólirott bizottság, mint a segítség személyesítője, ajánlkozik a tekintetes testületnek, őt mindenről értesíteni, minden hozzá intézett kérdésre illő és elégséges feleletet adni, valamint késznek nyilatkozik egyezkedési értekezletekre és azon őszinte kívánattól van lelkesítve, hogy a „*béke és munka*” már holnap ismét helyre álljon.

A fentisztelt urak jóakaró, szíves hajlamába ajánlottan maradunk, Pesten 1870. évi február 14-én. Tisztelettel: Hirsch Lipót, Anft Henrik, Greifenstein Lajos, Gröber, Luther.”

Az átirat alázatos hangja már magán viselte a haldokló sztrájkmozgalom bélyegét, ámbár a sztrájkolók még mindig férfiasan kitartottak igaz ügyük mellett, dacára annak, hogy a pénz erősen fogytán volt.

A lapkiadó főnökök a 300 tanonccal és a 40 sztrájkötő szedővel, a lapokkal kötött egyezség értelmében el voltak készülve a végletekig menő harcra, melyet éppen a nagyobb lapok szerkesztőinek velük kötött, s az akkori magyar hírlapirodalom vezető férfiainak egy cseppet sem hizelgő egyezmény révén, mely egyezmény az előfizető közönség bőrére és annak megkérdezése nélkül jött létre, tetszés szerinti időnkig nyújthattak, mert nem volt belőle káruk, sőt ez rájuk nézve még anyagi előnnyel járt, mert a tanoncok munkaerejének végtelen kihasználásával állították elő egy negyed terjedelemben lapjaikat, melyekért az előfizetők a teljes lap árát megfizették.

A Légrádyaknál megjelent Ungarischer Lloyd tárcáját, hireit, országgyűlési tudósításait más-más nyomdában szedték, s korrektura után egy-egy principális azután bérkocsin szállította a szedést a Légrády-nyomdába.

Csak a nem sürgős munkákat rakták félre, amelyek haszna különben rájuk nézve amugy sem ment veszendőbe.

Érzékenyen érintette azonban a sztrájk a többi nyomdákat, melyek tulajdonosai elsősorban Heckenast, szívesen aláírták volna az árszabályt, azonban Légrády és az Athenaeum semmi áron sem voltak hajlandóak az árszabály elfogadására és különösen a 9 órai munkaidő tarthatatlanságával indokolták makacsságukat.

A kilépéskor, mint rendesen, óriási volt a lelkesedés; e lelkesedés azonban teljesen őszinte volt, mert a kilépettek nem számíthattak segélyezésre, amennyiben tisztán erkölcsi erejük tudatában, ugyszólván minden pénz nélkül kezdtek a mozgalomba.

A nagy lelkesedés azonban arra a hirre, hogy a kiadók a szerkesztőkkel szerződészerű megállapodásokat kötöttek a sztrájkolók ellen, erősen lohadni kezdett.

A segédek árszabálybizottsága február 6-án az önképző-egylethez fordult, hogy a sztrájkolókat segélyezhesse. A havi gyűlés 500 frtot utalt ki e célra, szükség esetén további 250 frtot engedélyezvén. Ezenkívül a budaiak is felszólítottak, hogy vagyonukból a fenti célra egy nagyobb összeget utaljanak ki.

Február közepéig az árszabálybizottsághoz csak 625 frt 40 krajcár és 263 tallér adakozás érkezett a sztrájkban állók részére, ami édes-kevés volt. Az akkori magyar nyomdászokat jellemzi, hogy a legnagyobb nyomdászvárosok, mint pl. Kolozsvár, Fiume, Brassó, stb., mely városokban akkor már egyletek is léteztek, egy fillért sem küldtek harcban álló kollegáik részére, sőt még egy bátorító sor írást sem. A többiek sem nagyon erőltették meg magukat, s a kis Eger majdnem valamennyit tulszárnyalta. A kilépettek száma 550 lehetett, mert az összes Budapesten dolgozó segédek száma az 1869 novemberben felvett statisztika szerint 575 volt,

s így 1870-ben a munkanélküliekkel körülbelül 620 segéd volt Budapesten, kik közül 60–70 lett sztrájktróvá. A segédek közül 90–100 volt nős.

A kilépettek között volt minden valamire való nyomdász; és azok, kik hetenként 30 frtot kerestek, a kilépés második hetében már sopánkodni kezdtek, hogy ágyneműjüket is zálogba tették. Az árszabálybizottság pedig pénz nélkül – mert a mozgalmat tényleg tisztán csak a lelkesedésre támaszkodva kezdte meg –, ezekkel szemben tanácstalanul állott.

A főnöktestület február 16-án következőleg válaszolt a segédek február 14-iki átiratára:

„A főnöktestület a segédek képviselőinek átiratából örömmel vett tudomást arról, melyben azok arra óhajtának törekedni, hogy a főnökkel való barátságos viszony újra helyreálljon. Ez a szolgálatkészség a főnöktestületnél élénk helyesléssel találkozott és a főnöktestület meg van győződve arról, hogy a békés egyetértés mindkét fél javára előnyös leend. Ezen okból a főnöktestület, úgy mint eddig, szívesen hajlandó a segédek teljesíthető kívánságaival számot vetni és hajlandó továbbá 1870 február hó 28-áig egy az összes pest-budai nyomdákban érvénnyel bíró árszabályt életbe léptetni; azonban a segédek (!) ugyszintén a főnökök érdekében feltétlenül szükséges, hogy előbbieik munkahelyeikre azonnal visszatérjenek, hogy ezáltal a mindkét félre nézve oly sürgős békés megegyezés létrejöhessen. A főnöktestület február hó 16-án tartott üléséből, Kertész J. elnök.”

Az ötös bizottság február 17-iki viszonválaszában a következőket írta a főnöktestületnek:

„Tekintetes főnöktestület!

Azon szolgálatkész előzékenység, mellyel a t. főnöktestület február 14-iki átiratunkra szíves volt válaszolni, biztosítékot nyújt nekünk az íránt, hogy munkásaik anyagi helyzetének javításába bele fognak egyezni. Miután azonban az említett átirat a közbejött körülmények folytán nemcsak a t. főnöktestülethez, hanem az azokkal egyesült írókhoz, szerkesztőkhöz, és könyvkereskedőkhöz volt intézve, és mint a válaszirat befejező sorai mutatják, az csak a t. főnöktestület által lett tárgyalva: a segédek bizottsága e körülménynél fogva kényszerítve érzi magát az átiratot nem kielégítőnek tekinteni, és pedig annál inkább, miután az „árszabály emelésre” vonatkozó merész ígélet nem bír pozitív támponttal.

A nagy károkkal járó további időpazarlás kikerülése végett elhatározta a bizottság, hogy a t. főnöktestület által eddig elmulasztott dolgokat helyre pótolja, és a t. szerkesztő urakat egy értekezletre hívta meg, mely törekvéseinek azonban egy eddig ismeretlen körülmény folytán sajnálatosan megghiusított, dacára annak, hogy ennek egybehívását a német lapok szerkesztői: Dr. Falk Miksa, Reichfeld S. és Horn Ede urak is óhajtották. Alulírott bizottság ennél fogva azon reményt táplálja, hogy a t. főnöktestület ezen tévedés helyreigazításául a segédek átirata címzésének megfelelően fog egy gyűlést egybehívni, s az erre való meghívással a segédek képviselete is meg fog tiszteltetni, hogy ügyét itt személyesen adhassa elő, s így egy pozitív eredmény elérésével a t. főnöktestület óhajának mielőbb megfelelőhessen. Pest, 1870 a február hó 17-én tartott ülés határozatából. Kiváló tisztelettel Hirsch, Gröber, Greifenstein, Anft, Luther”.

A főnökök elutasító válasza után, amennyiben azok azt követelték, hogy a sztrájkolók először térjenek vissza a nyomdákba, s csak ennek megtörténte után hajlandóak a megfelelően módosított árszabályt életbeléptetni, a csüggedezők és a haszonlesők lassanként visszazsálingóztak a nyomdákba és elfoglalták helyeiket.

A február 26-án, a befagyott Dunán Promontorra rendezett kiránduláson a résztvevők csekély száma és kedélyhangulata már erősen érezte a bekövetkezendő kapitulációt.

A február 27-ikére egybehívott általános nyomdászgyűlésen körülbelül 300-an jelentek meg, Záhonyi egy felállítandó egyesületi nyomda ügyében tett előterjesztése után rátértek a sztrájk beszüntetésére. Hirsch hosszabb beszédben a 18 kr.-os árszabály elfogadását ajánlotta 10% jutalékkal a 10 frton felüli keresetnél, egyuttal a gyűlésnek félórára való felfüggesztését kérte. A félóra leteltével Hirsch indítványát újra előterjesztette, mellyel szemben Sógör György

(később keszthelyi nyomdatulajdonos) a következő indítványt nyújtotta be: „A mai gyűlés határozza el a tizenegyes bizottság által felállított árszabály főpontjai melletti megmaradását, és Hirsch indítványának elvetését”, melyet az általános gyűlés egyhangulag elfogadott. Anft indítványára kimondta a gyűlés, hogy február 28-án a két indítvány felett minden nyomdaszemélyzet külön-külön szavazzon le, ami szintén elfogadtatott.

A kilépetteken azonban mindjobban erőt vett a csüggedés és azzal fenyegetőztek, hogy ha nem kapnak dupla segélyt, akkor visszamennek dolgozni. A hangadók közül pedig egyesek – egy akkori szavahihető szaktárs állítása szerint – nyilvános összejövetel alkalmával – pezs-gőztek. Ez erkölcstelen dolog és óriási hiba volt még akkor is, ha a kilépetteket kellő módon segíyezhetnék volna. A negyedik héten már csak 180 sztrájkoló volt a sztrájkpanyán.

A sztrájkolók kezdetben kirándulásokat rendeztek. A nagy hidegben ez bizony nem volt valami kellemes szórakozás, de hát unaloműzésből tették. Ha nem volt kirándulás, akkor a „Páris szálloda” kávéházában dominóztak és billiárdoztak. (Az egyleti helyiség az Ország-ut 38. szám alatt [Múzeum-körút], a Sándor-utca sarkán, a Luby-házban volt.) A negyedik héten jelentette Anft, hogy a Pester Lloyd és a Klapka-féle részvénytulajdonosok teljes egészében elfogadták az árszabályt. A segédek ezek után azt hitték, hogy győzni fognak, de a látszat csalt. Sauerwein egymaga próbált szerencsét az egyes főnököknél, azok azonban kijelentették, hogy többet nem hajlandók tárgyalásba bocsátkozni és 18 krajcárnál többet semmi szín alatt nem adnak. Egyesek Sauerweinnek kijelentették, hogy nemsokára egyáltalán nem lesz szükségük a sztrájkban álló szedőkre, mert praktikánsok (volontőrök), leányok (szedőnők) és tanoncok segélyével őket teljesen nélkülözhetni fogják. A segédek legalább a 19 krajcáros számolást gondolták keresztülvihetőnek, de még ez sem sikerült.

A sztrájkolók tehát nem éltek a szavazás jogával, mert nagy részük már visszatért a nyomdákba. A március 6-án tartott általános nyomdászgyűlésen az ötös bizottság bejelentette, hogy a sztrájkolók fele már visszatért a nyomdákba miután a főnöktestületi tagok becsületszavukat adták, hogy a 18 krajcáros árszabály mellett maradnak. Sauerwein azt jelentette, hogy most már minden személyzet igyekezni fog annyi kedvezményt elérni, amennyit lehet. Erre Anft indítványára kimondatott, hogy hétfőn, március 7-én, a szükség által kényszerítve, a segédek megkezdik a munkát. Erre Szabó Elek hosszabb beszédben elparentálta a lefolyt mozgalmat és miután még Záhonyi megróttá az eltántorodottak lelkiismeretlenségét, mellyel testvéreiket s az általánosság érdekeit elárulták, a gyűlés szétszlott. Ez volt a 9 órás munkaidőért vívott sztrájk utolsó akkordja.

A nyomdatulajdonosok pirrhusi győzelme után kifüggesztették a nyomdákban az árszabályt, melyet azonban senki sem tartott be. Mindenki előre kialakított feltétel mellett vállalt munkát és a kifüggesztett árszabály csak az elmúlt háromhetes árszabálymozgalom reminiscenciáit idézte fel a kollégákban.

A sztrájkból, mely eddig a harmadik és a legnagyobb volt Budapesten, mindkét fél levonhatta a tanulságot: a segédek, ha a sztrájkolók fele már a második hét végén vissza nem szállingózik, okvetlenül győztek volna, dacára annak, hogy a wieni kollégák szintén ezidőben léptek mozgalomba, ami mindkét kilépést kedvezőtlenül befolyásolta. A közönség is zugolódni kezdett s az időközben felhalmozódott óriási munka elkészítését sem lehetett már továbbra elodázni. A tanoncok és a sztrájktörők már teljesen ki voltak merülve s így a nyomdatulajdonosok a negyedik héten okvetlenül aláírták volna az árszabályt.

Viszont azonban a nyomdatulajdonosok is megtanulhatták, hogy a nyakasság nem mindig jó tanácsadó. A segédek által kért javítást amugy is meg kellett adniok – a legtöbb nyomdában 19–20 krral, német lapoknál 24, magyar lapoknál 20 krral számoltak s 5–10%-ot adtak még minden 10 frt kereset után, vagy a garmond szedést ciceronak számították és a bizonyos pénz 10–16 frt között váltakozott – mert sok volt a munka, de kevés a szedő, mert igen sok külföldi

elutazott.⁷¹ A letört mozgalom folytán a szivekben támadt keserűség nem hozhatott békét s a szunyadó parázs két év múlva (1872-ben) újra fellobbant és kiküzdte a 9 órás munkaidőt. A sztrájbizottság április 10-én tartott önképző-egyleti gyűlésen számolt be működéséről; az ugyanekkor előterjesztett számadások szerint 4396 forint 69 krajár bevétel és 4331 forint 63 krajár kiadás volt, s így 35 forint 06 krajár maradt a sztrájkpénztárban, mely összeg az önképző-egyletnek adatott át. Az önképző-egyletnek jóformán egész 900 forintnyi vagyonát felemésztette a mozgalom. Az egyeseknek kölcsönként kiadott 599 forintot sohasem hajthatta be az önképző-egylet.

Az 1870. évi árszabálymozgalom még két szokatlan dolgot hozott felszínre: a szedőnőket és a voluntöröket. Előbbieket, számszerint huszat a Rudnyánszky-nyomda tulajdonosnője, Rudnyánszky Antónia vette fel nyomdájába; utóbbiakat pedig a blokált Légrády-féle nyomda alkalmazta, kik más iparágakat kitanult segédekből rekrutálódtak s kiket az akkori faktor, Förster Rezső, később miskolci nyomdatulajdonos, négy hét alatt „szedőkké” képzett ki. Légrády 3 évi tanulási időre vette fel a voluntöröket, mely idő alatt keresetük 75%-át kapták fizetésül. Az előbbiektől a szedők erős konkurrenciát vártak; a „gyengébb nem” azonban nemsokára erősen rájuk cáfolt, kellemesebbnek tartván a szürke ólombetüknél Hymen rózsaláncát. A három évi tanulási idő letelte előtt egy félévvel, 1873-ban a huszból csak hat szabadult fel, a többiek eltűntek. A szedőnők egypár év alatt valamennyien férjhez mentek (a két utolsó szedőnő 1883-ban) – közülük többen kollégáikhoz – s velük azután végleg letűntek a szedőnők Budapesten. A voluntörökből pedig csak egy pár, öt-hat, maradt a nyomdászatnál, a többi nem bírván boldogulni, visszatért régi foglalkozásához.

⁷¹ A wieni szaktársak árszabálymozgalma két héttel később kezdődött, mint a budapesti. Először a 8 órás munkaidő és a 24 kros számolási alap mellett döntöttek, később azonban 9 órás munkaidőt és 20 kros számolást követeltek. A benyújtott árszabályra február 2-ig kértek választ a főnököktől, kik a budapestiek módjára szintén a lapkiadókkal és szerkesztőkkel szövetkeztek a segédek ellen és pedig olyformán, hogy teljesen egyenlő szövegű tömöntvényekkel állították elő az összes lapokat, negyedrésznyi terjedelemben, tekintet nélkül a lapok politikai állására. A tőke t. i. legyűrte a politikai korlátokat, midőn zsebének érdekeiről volt szó. A segédek a főnökök elutasító válasza után – kik 18 kros (petit 19) számolást és 10 órás munkaidőt, ujságszedőknél 22 kros számolást kínáltak a segédek követelésével szemben – február 7-én felmondtak és 19-én kiléptek. A mozgalom a sok tárgyalással itt épp úgy végződött, mint Budapesten és március 27-én a sztrájkot a segédek befejezettnek nyilvánították.

Összetartással előre!

A segélyző-egyesület. – A Typographia. – Az önképző-egylet és az országgyűléshez intézett újabb kérvény

A segélyző-egyesület 1868. évi működéséről semmit sem mondhatok, mert úgy látszik, ez évben még közgyűlést sem tartott. Adatot erre vonatkozólag sehol sem találtam.

A pest-budai betüöntők segélyző-egyletének megalakítása május hóban elhatározott, végleg azonban 1868 augusztus 30-án alakult meg s alapszabályait a belügyminiszter 1869 június 19-én hagyta jóvá. Már akkor szóba került az, hogy a betüöntők a nyomdászok segélyző-egyesületéhez csatlakozzanak s meglevő vagyonukat is adják át. Ez a gyűlés egyuttal elhatározta, hogy egy betüöntőkör alakíttassék s az erre vonatkozó előmunkálatokkal Gättel, Havlicsek, Mika és Kecskeméti tagokat bízta meg.⁷²

A segélyző-egyesület 1869 júniusban tartott közgyűlésén felolvastatván a betüöntők egyletének a beolvadásra vonatkozó kérvénye, a közgyűlés azt határozta, hogy a segélyző-egyesületbe betüöntők egyelőre csak orvosi vizsgálat alapján vehetők fel; az orvosilag visszatartott betüöntő csak az utassegélyző-pénztárnak lehet tagjává. Előbbiek 10 frt, utóbbiak pedig 1 frt beiratási díjat tartoznak lefizetni és heti 3 kr. illetéket. Amennyiben pedig vagyonukat is átadják, az összes tagok átléphetnek a segélyző-egyletbe.

A betüöntők egylete nevében Wolf, ezen egylet pénztárosa, miután az önképző-egylet július 10-iki gyűlése ezt az egyletet, illetve a betüöntőket a segélyző-egyesületbe való belépésre szólította fel, – azzal a kéréssel fordult a segélyző-egyesülethez, hogy a betüöntők egylete miért nem csatlakozhat. A választmány úgy határozott, hogy a betüöntőket csak úgy fogadja be az egyletbe, ha vagyonukat előzőleg átadják. Az 1870 augusztus 28-án megtartott közgyűlés elfogadta az előterjesztett módosításokat és tudomásul vette a betüöntők egyletének csatlakozását, illetve beolvadását és vagyonának átadását. Ezzel egyidejűleg kimondta a közgyűlés, hogy a választmányba egy betüöntő is beválasztandó.

A csatlakozáshoz a belügyminiszter azonban csak 1870-ben járult hozzá és ezen évben átadván 656 frt 50 kr. vagyonukat, tényleg beolvadtak a segélyző-egyesületbe.⁷³

A pest-budai betüöntők betegsegélyző-egyesülete *első* és egyuttal utolsó évi zárszámadását – melynek eredeti reprodukcióját közlöm – 1870 július hóban bocsátotta ki. A hozzá mellékelte jelentésből – melyet fordításban közlök – megtudjuk, hogy az egylet 1868 július 12-én alakult s a beolvadás a segélyző-egyesületbe 1870. év augusztus 1-én történt meg. A jelentés így hangzik:

„Tisztelt Közgyűlés! A pest-budai betüöntők betegsegélyző-egyletének alulírt választmánya örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy az első rendes évi közgyűlésnek eddigi munkálkodásáról beszámolhasson.

⁷² A pest-budai betüöntők egylete első közgyűlését 1870 július 30-án tartotta meg. Az egyesület 1868-ban alakult és alapszabályait 1869 június 19-én hagyták jóvá. Az egyesület 1869-ben azzal a kéréssel fordult a nyomdászok egyletéhez, hogy ebbe ők is vétessenek fel tagokul, mely esetben a betüöntők egyesülete vagyonát is átadják. A nyomdászok egyesülete helyt adott a kérésnek és az öntők a miniszterium hozzájárulása után 1870 augusztusban beolvadt a nyomdászok egyletbe, átadván egy-egyszersmind 656 frt 50 kr. vagyonát. A nyomdászok egyesülete 1871 óta tünteti ki címében a betüöntő szakmát, ami különben egy osztrák kongresszusi határozaton alapszik. A jelenleg fennálló Budapesti betüöntők köre 1883 június hóban alakult s alapszabályait 1884 március hóban hagyták jóvá.

⁷³ A wieni segélyző-egyletbe 1868-tól kezdve vették fel tagoknak az öntőket.

A zárszámadás szerint 1870 július hó 30-ig az egyesület vagyona 656 forint 50 krajcár s alapszabályai 1869 június hó 19-én lettek a miniszterium által jóváhagyva.

Az alapszabályok 22. §-a értelmében minden félévben egy rendes közgyűlés lett volna tartandó, ez azonban az alább következő okok következtében elmaradt.

Egyesületünk tagjai azzal a kéressel fordultak a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyező-egyletéhez, hogy a betűöntőket is vegye fel az egyesület tagjai közé, azzal a kötelezettséggel, hogy a pest-budai betűöntők betegsegélyező-egyletének vagyona a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyező-egyletének fog átadatni.

Miután Falk Zsigmond urnak, a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyező-egylete elnökének folyó évi július 22-én kelt értesítése szerint a betűöntőknek a nevezett egyesületbe való felvétele kimondatott, alulírottak a betűöntők egyesületének feloszlását s ezen ténynek a hatóságnál való bejelentését indítványozzák, hogy ezután a 656 forint 50 kr. tőke a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyező-egyletének átadható legyen. – *A választmány.*”

A segélyező-egyesület 1869. évi működése mozgalmasabb volt mint az előző években, ámbár a Typographiában Szabó Elek arról panaszkodik, hogy a tagok nem érdeklődnek az egyesület iránt. Az alapszabályok már abszolút nem feleltek meg a követelményeknek, a választmány azonban semmit sem tett azok módosítása érdekében, sőt a tagok az érvényben levő alapszabályokat sem ismerték, mert 1863 óta nem nyomatták ki újra egyszer sem, sőt két évig még évi jelentést sem láttak a tagok. Már 1865-ben, a december 26-iki közgyűlésen, kijelentette az egyesület ellenőre, hogy „az alapszabályok hiányosak s ezek alapján az egyesület károsítása nélkül tovább haladni nem lehet” s egy új alapszabálytervezetet olvasott fel. A választmány azonban azóta sem tett semmit sem. A június 13-án a lövöldében tartott közgyűlés Kocsi Sándor helyett Falk Zsigmondot választotta elnöké s Buschmann Gusztávot heti 10 forint fizetéssel pénzbeszedőnek alkalmazta, ki egyúttal a II. ellenőri tiszte és a törzskönyv vezetését is köteles volt ellátni. Az egyesületnek 600 tagja volt. A gyűlésen az elnök bejelentette, hogy Emich Gusztáv 500 forintot hagyományozott a segélyező-egyesületnek. Kimondta végül a közgyűlés azt is, hogy a betűöntők egyesülete, melynek 27 tagja volt, beolvadhat a segélyező-egyesületbe.

Falk Zsigmondnak, az új segélyező-egyesületi elnöknek legelső dolga volt a régi alapszabályok kinyomtatása és szétosztása és ezen alapszabályok elévült szakaszainak módosíttatása; évégből a július 12-én tartott választmányi ülés egy alapszabálmódosító bizottságot választott, melynek még az 1869-ben egybehívandó rendkívüli közgyűlésen kellett volna beterjesztenie a módosított alapszabálytervezetet. De ebből sem lett semmi.

A segélyező-egyesület választmánya már 1869-ben elhatározta az alapszabályok módosítását s e célra egy bizottságot is választott. Falk Zsigmond elnök, a tagok óhajának eleget kívánván tenni, 1870 január 30-ára a vigadó termébe rendkívüli közgyűlésre hívta össze a tagokat, hogy 1. az egyesületi orvosi állás betöltése és 2. az alapszabályok módosítása felett határozzanak.

A gyűlésen 250 tag és 8 főnök volt jelen. A gyűlés elhatározta, hogy az egyesületi tevékenység erősítésére 20 választmányi tag választassék a közgyűlés által és hogy az egyesület tőkéjéből ház vagy telek vétessék, mert ezáltal nagyobb kamatoztatásra van kilátás. Az alapszabályok megvitatása azonban – miután a tervezet nem elégitette ki a tagok várakozását – jobb időkre halasztatott.

A június hóban a budapesti nyomdatulajdonosok, számszerint 14-en, felszólították Falk Zsigmond elnököt, hogy a rokkantsegélyező-alap vagyonát nekik, illetve a főnöktestületnek, haladéktalanul szolgáltatassa át. A főnökök a nemrég lezajlott árszabálymozgalom hatását nem tudták elfelejteni s tehetetlenségükben a segélyező-egyesületet akarták megsemmisíteni. Levelükben arra hivatkoztak, hogy ezen pénztár vagyonát ők gyűjtötték, ennél fogva joguk van annak kizárólagos kezelésére. Igaz, hogy Gresser nyomdatulajdonos és segélyező-

egyesületi pénztáros 600 forinttal nem tudott elszámolni, mely összeget annak idején saját céljaira fordította. Az egyesület egy háromtagú bizottságot bízott meg azzal, hogy a magáról megfélemlített pénztárost a hiányzó összegnek nyolc nap alatt való visszafizetésére felhívja azzal, hogy ellenkező esetben törvényes útra tereltetik. Az illető a kérdéses összeget erre vissza is fizette. A főnökök tehát még mindig nem békültek ki a helyzettel (a segédek sem), ez a tervük azonban dugába dőlt. Kérésüket az egyesület választmánya megtagadta, mire beszüntették a hetiilletékek fizetését.

A dolog a június 19-én tartott közgyűlésen is szóba került, hol felolvastattott 15 főnök által aláírt azon beadvány, melyben az illetők a rokkantségilyző pénztár vagyonának átadását és azt kérik, hogy az egyesület elnöke csak főnök lehessen. Ezzel kapcsolatban Falk Zsigmond elnök felemlítette, hogy a Légrády és a Bucsánszky cégek a sztrájk óta még nem fizettek illetéket, mit a Gresser-esettel indokolnak. Ezután *Anft* szólalt fel; beszédében a főnökök eljárását kritizálta, kik épp most látják az egyesület vagyonát veszélyben. Miért nem látták ezt azelőtt, mikor a volt pénztáros hónapok óta nem számolt el. Ő nem Falkiáner (így!), de az egyesületnek csak *ilyen* elnök kell! Ezután Sauerwein indítványára a közgyűlés a főnökök beadványa felett napirendre tért. Falk Zsigmond ezután felemlítvén azt, hogy vele szemben egyes főnökök ellenségesen viselkednek, a béke kedvéért elnöki állásáról lemond. A gyűlés viharos „nem kell más” felkiáltásai között erre Szabó kért szót és az elnök eddigi, a segédek érdekeit szem előtt tartó eljárására hivatkozva, azt lemondásának visszavonására kérte. Erre Sauerwein azt az indítványt tette, hogy azok a főnökök, kik az alapszabályokban előírt tagdíjat nyolc nap alatt az egyesületi pénztárba be nem fizetik, pereltessenek, mihez a közgyűlés hozzájárult. Ezután a gyűlés az alapszabálytervezetet vette tárgyalás alá. Az alapszabályok tárgyalásánál Szabó azon módosítási indítványa, hogy az egyesületbe voluntörök és szedőleányok is felvehetők legyenek, elutasított. Lényegtelenebb módosítások letárgyalása után a folytatódó gyűlést július 3-ára határozták egybehívni. Falk elnök bejelentette, hogy a főnöktestület a múlt napokban ülést tartott, melyen a rokkantségilyző pénztárról tanácskoztak. Mivel a segélyző-egyesület június 19-iki közgyűlésén egy főnöktestület létezése is kétségbe vonatott, mert nevezett testület alapszabályokkal sem bír, a főnökök gyűlésükön Falkot szemrehányásokkal illették, hogy a segédek pártján van s a surlódásoknak ő az oka s azt kívánták, hogy a segélyző-egyesületi közgyűlés halasztassék el, maradjanak érvényben a régi alapszabályok, ezek átdolgozása egy főnökök és faktorokból, valamint minden nyomdából választandó két bizalmiférfiuból álló bizottságra bízassék; ezek képezzék egyuttal a választmányt is. Végül kijelentették a főnökök, hogy ezen ajánlat elfogadása esetén hajlandók az illeték továbbfizetésére. A közgyűlés a főnökök kívánságai felett napirendre tért. Az alapszabályok a további tanácskozás folyamán oda módosítottak, hogy az utas köteles a viatikumot 4 hét alatt visszafizetni, ha itt munkát kap; a kölcsönösség alapján belépők, valamint olyanok, kik már tagjai voltak ezen egyesületnek, beiratási díjat nem fizetnek. Egyebet, miután hiteles jegyzőkönyveknek nyoma nincsen, megállapítani nem bírtam. Az alapszabályok végleges kidolgozását a gyűlés az új választmányra bízta. A gyűlés elnöké Falk Zsigmondot, alelnökké Weint, pénztárossá Buschmannt, ellenőrré Hirsch Lipótot, orvossá dr. Bleiert, választmányi tagokká *Anft*, Benedek, Beutel, Galateo, Gawlitza, Greifenstein, Klein, Nietsch, Obenaus, Pollák, Protschko, Ramschuch, Steiner, Szabó Elek, Szedlacsek, Traub, Zathureczky, Meyer, Gröber, Sauerwein és Szentkirályi választattak meg. Ez volt a segélyző-egyesület első rendes választmánya, melyben a segédek kezébe került az egyesület vezetése. A segédek tehát itt is meggyőződhetek arról, hogy összetartással mindent el lehet érni, ha áthidalhatatlan nehézségek közre nem játszanak. Amit a főnökök saját érdekeikre való tekintetből nem akartak keresztülvinni, azt a segédek összetartása már az első évben létrehozta.

A július 24-iki választmányi ülésen az elnök bejelentette, hogy a főnökök az alapszabályok 11. §-ánál a következő módosítást követelik: „Az összes bevételek a pénztárba helyezettnek

el, mely betegsegélyző- és vándor- s rokkant- és özvegyeket segélyző alapítványból áll; e két alapítvány egymással soha össze nem olvasztható tőkét képez s mindegyik vagyona csakis a kimondott célra fordítható. A főnökök által fizetendő heti illeték egy negyede a betegsegélyző- és vándor-alaphoz, három negyede pedig a rokkant és özvegyeket segélyző alaphoz csatoltatik.” A 36. §-nál: „Azon választmányi ülésekre, melyekben a rokkantalapot illetőleg irányoztatik határozat, Pest-Buda összes főnökei, mint alapítói s fentartói ez alapnak, meghivandók és e tárgyban a választmánnyal együtt érdemleges határozathozatalra jogosítvák”. – A választmány, Antensteiner⁷⁴ felszólalása után, miszerint a főnököknek ez a kívánsága nem veszedelmes, legfeljebb kellemetlen, a főnökök kívánságához hozzájárult. Az alapszabályok végleges kidolgozására Szabó Elek, Buschmann, Vizsay Imre, Mayr János, Zathureczky Sándor választattak meg.

A főnökök közül csak a Részvénynyomda s még egy-két kisebb nyomda fizette a járulékokat; az alapszabályoknak a minisztériumhoz való benyújtása után, augusztus végén azonban egyesek mégis meggondolták magukat s megkezdték a befizetéseket s az elmaradt illetékeket is utánfizették. De 12 nyomda (Bucsánszky, Deutsch részvénytársaság, Deutsch L., Heckenast, Herz, Hornyánszky, Légrády, Metszösy, Nosedá, Állami nyomda, Egyetemi nyomda, Wodianer) még mindig vonakodott az alapszabályok értelmében rájuk eső illetékeket befizetni. Falk Zsigmond elnök ennél fogva szeptember hóban a következő körlevelet küldte szét az egyes nyomdatulajdonosoknak:

„A tisztelt főnök urak 1870 július 18-iki ülésében kimondott alapszabálymódosításokat a segélyző-egyesület augusztus hó 28-iki közgyűlése, melyen több nyomdatulajdonos ur is szíves volt megjelenni, egyhangulag elfogadta. Miután alulírott örömmel vesz tudomást arról, hogy ezáltal most már az egyesek által megtagadott illeték fizetésének mi sem áll útjában, az előbb említett főnöktestületi gyűlés határozata értelmében a hátralékos és a rendes heti tagdíjak szíves befizetését kéri.

Az augusztus 28-iki közgyűlésen Osterlamm igazgató ur megígérte, hogy a tagdíjak befizetését megtagadó nyomdatulajdonosokhoz egy körlevelet fog küldeni s ezuttal felszólította alulírottat, hogy hasson oda, miszerint az Athenaeum-nyomda példájára mindazon nyomdák, melyekben betüöntödék vannak, segédek után ez év január hó 1-től visszamenőleg befizessék. A tisztelt betüöntödétulajdonosok humánus érzéséről meg lévén győződve, legyen szabad reménylenem, hogy Osterlamm ur indítványa általános visszhangra talál. Pest, 1870 szeptember hó. Falk Zsigmond elnök.”

Ezen körlevélnek lett hatása s a főnökök majdnem valamennyien újra fizetni kezdték az illetékeket.

A betegsegélyző-pénztár országossá tétele ügyében a Typographia 1870 szeptember 10-iki számában Kretovics József egy cikket közölt e címen, melyben az osztrák-magyar nyomdásznap azon határozatára hivatkozva, hogy „azon vidéki mütársak, kik csekély számuknál fogva nem alapíthatnak betegsegélyző-egyletet, lehetővé tétessék egy más fennálló segélyző-egylet-hez csatlakozni”, az erre vonatkozó előmunkálatok megkezdését sürgeti. Az általa ajánlott kiviteli módozat eléggé figyelemre méltó és nagy vonásokban már visszatükrözi a 15 évvel később megvalósított országos egylet szervezési szabályait. A tervezet szerint: 1. §. Minden

⁷⁴ Antensteiner 1870-ben Wienből, hol 1870 februártól áprilisig a Vorwärts szerkesztője volt, az ottani mozgalom után jött Budapestre s itt is hathatósan előmozdította kollégái érdekeit. A wieni és budapesti egyesületi és szervezeti mozgalomban kezdettől fogva igen tevékeny részt vett, kimagasló jellem és kitűnő kolléga volt. Szerkesztője volt a Typographia német részének 1875 január 1-től. (Azelőtt nem volt a német résznek önálló szerkesztője.) 1876-ban Mika Jánossal öntödét nyitott Budapesten. Hozzá méltó, ügybuzgó kolléga volt Anft János is, ki a hetvenes évek elején Innsbruckba költözött és ott néhány év előtt meghalt.

vidéki üzlet személyzete csatlakozhat a fővárosi betegsegélyző-egylethez, ha annak alapszabályait minden pontjában kötelező erejűnek ismeri el. 2. §. Az ily vidéki egyleteknél, hasonlóan a fővárosi szokáshoz, egy pénztárnok választandó, ki a beiratási és heti fizetési pénzeket beszedi, s úgy a be-, mint a kilépő tagok névsorát – ha az időközben nem történik – számát, havonként egyszer a Typographiában közzé teszi, hogy így a kellő ellenőrzés is lehetővé tétessék. A beiratási illetéket csak azok kötelesek lefizetni, kik még azt máshol le nem fizették, miről nyugtájuk tanuskodik. Minden kimutatásnál az is kitüntetendő, hogy az illető hol lett az egylet tagjává. 3. §. Ha valamely városban egynél több nyomda létezik, a számvitel könnyítése végett csak egy pénztárnok választandó. 4. §. Minden ily vidéki egylet – a beiratási díjat ide nem értve, mint amely a főpénztárba küldendő – a heti befizetésekből 20–50 osztrák értékű forintig házi kasszával bír; a többi pénzt pedig havonként, jelesen pedig minden hó első hetében a főpénztárba tartozik beküldeni. 5. §. Előforduló betegség, szerencsétlenség (baleset) esetében igazolásul a betegség napjától kezdve annak végleges megszűntéig – a gyógyító orvos hiteles bizonyítványa szolgál, mely szintén a főpénztárba küldendő.

Vizsai Imre ugyancsak a Typographiában a rokkantsegélyző pénztár országosítása mellett szólalt fel s mindkét pénztár országosítását ajánlotta. Később Szabó Elek az országosítás, mint kivihetetlen dolog ellen szólalt fel a Typographiában és az önálló vidéki egyletek alakítása és ezek kölcsönössége mellett szállt sikra.

Végül még megemlítem, hogy a budai tagok részére az 1869. évi segélyzőegyleti közgyűlés dr. Petsits Márkot választotta meg orvosnak.

Már 1867-ben szóba került egy magyar szaklap megindítása, mire Tóth István az Egerben megjelenő „Gutenberg”-et 1867 decemberben beszüntette. Az 1868. évi árszabálymozgalom nem volt alkalmas időpont ezen eszme megvalósítására s így csak egy év múlva, 1869-ben került rá sor. Az 1869 január 17-iki önképző-osztályi havi gyűlésen Szabó Elek, hivatkozván arra, hogy a külföldön már minden nyomdászegyletnek van egy szaklapja, egy magyar nyelvű szaklap kiadását indítványozta. Midőn azonban a németnyelvű kollégák ez ellen való felzúdulását látta, indítványát odamódosította, hogy külön egy magyar és külön egy német nyelvű szaklapot adjon ki az önképző-egylet s azok bármelyikére ki-kí tetszése szerint fizessen elő. A közgyűlés a lapkiadásra vonatkozó indítványt elvben elfogadta és egy ötös bizottságot küldött ki az erre vonatkozó előmunkálatok elvégzésére. Egy tisztán magyar nyelvű lap az akkori nyelvi viszonyok mellett vakmerő dolog volt. 1869-ben körülbelül 478 nyomdász volt Budapesten s ebből csak 240 önképző-egyleti tag. A segédek kétharmada német volt, minthogy akkor Budapest lakossága is tulnyomóan német nyelven társalgott. A magyarok mindennek dacára hallani sem akartak arról, hogy az önképző-egylet egy német nyelvű lapot is indítson. Elődeink akkor még nagy sovíniszták voltak és ebből, mint később látni fogjuk, még majdnem két évtizeddel később sem engedtek, miről a 80-as évek magyarosítási mozgalma tanuskodik. Mert ha indokolt volt a kétnyelvűség a 80-as években, midőn egy egész új generáció nőtt fel a nyomdászok sorában, akkor kétszeresen indokolt volt a Typographia keletkezésekor 1869-ben, midőn a magyar nyomdászoknak 35%-a csak törve beszélt a magyar nyelvet, 30% pedig egyáltalán nem értett magyarul.

Arról, hogy a megindítandó lap magyar, magyar-német, vagy pedig csupán német nyelvű legyen-e, nagy viták folytak a nyomdákban és az önképző-egyletben. Tóth István, a „Gutenberg” volt szerkesztője, a wieni „Vorwärts”-ben a tisztán magyar nyelven kiadandó szaklap mellett szállt sikra s az ötös bizottság e vegyes hangulattal szemben jónak látta a kérdés végleges eldöntését a tagok szavazása alá bocsátani. A szavazás január végén ment végbe, melynek eredményeként 200 tag, tehát a többség, a magyar-német nyelvű szaklap mellett foglalt állást. A február 28-iki gyűlés ennek folytán kimondta, hogy a lapot az önképző-egylet adja ki. Az ötös bizottság javaslatának elfogadásával azt is kimondta, hogy a lap

kiadásához szükséges alap előteremtésére 200 részjegy bocsáttassék ki, miként ez 1867-ben a wieni „Vorwärts” első számának kiadásakor történt, hol a szükséges tőkét 50 krajcáros részjegyekkel teremtették elő, mely összeget azután az önképző-osztály később visszafizette a lap feleslegéből. (1870-ben 12 tag kivételével valamennyi aláíró kivette az aláírt összeget.)

De ezzel még a kérdés nem volt végleg eldöntve; hosszas és meddő viták voltak arról, hogy mi legyen a lap címe és ki legyen a szerkesztője. A szerkesztő személye nem is volt oly egyszerű kérdés, mert nem volt könnyű dolog egy oly kollégát találni, aki a szükséges kvalifikáció mellett a magyar és a német nyelvet szóval és írásban értse és aki a kezdet nehézségeivel is meg tudjon birkózni.

A lap címére vonatkozólag sem tudtak a pártok megegyezésre jutni; a magyarok magyar, a németek pedig német címet óhajtottak a lapnak adni. Végre Ács Mihály azt az indítványt tette, hogy a lapot „Typographia”-nak nevezzék el, mely sem magyar, sem német. A gyűlés ezt elfogadta s most már csak a szerkesztő megválasztása volt hátra. Szabó József, ki kitűnően forgatta a tollat és nagyon képzett ember volt, nem akart a dologba belemenni. Hirsch Lipót, Sauerwein Géza és Buschmann Ferenc sem akarta a szerkesztést vállalni. Végre sok kapacitálás után Buschmann Ferenc vállalta a szerkesztést, melyben őt Sauerwein és Szabó Elek hathatósan támogatták. A lap német részének összeállítását Heim József és Gawlitza János vállalták magukra. A lap első száma 1869 május 1-én jelent meg, két oldal magyar és két oldal német szöveggel, havonként háromszor.

Buschmann azonban csak 1869 május 1-től ugyanazon év július 10-ig volt a Typographia szerkesztője és helyét július 11-én Sauerwein Géza foglalta el; Sauerweinnek a gyűlés évi 150 forint tiszteletdíjat szavazott meg. A lap, tekintve hogy a szerkesztőnek nem állottak rendelkezésére munkatársak, eléggé jól volt szerkesztve. Az 1869 október 2-iki havigyűlés kimondta, hogy a heti illeték 1869 október 2-től a Typographiával együtt 13 krajcár s a Typographia minden önképző-egyleti tagra kötelező⁷⁵; a december 12-iki gyűlés a lap példányonkénti árát vidéki tagoknak újévtől kezdve 3 krajcárban állapította meg. Előfizetési ára egy évre Budapesten 2 forint 40 krajcár, vidékre 2 forint 80 krajcár volt.

A Typographia nyelvi kérdése felszínre hozta a szunnyadó nemzetiségi kérdést. Az elégedetlen magyarok „Magyar nyomdászklub”-t alakítottak. A körnek Záhonyi, Ács Mihály, Krecsányi Ignác, Bakos Péter, Szalay és Trócsányi voltak a szóvivői. A németek egy héttel később „Deutscher Klub”-ot alakítottak⁷⁶, mely 22 forint 85 krajcár vagyonnal 1870-ben feloszlott. A „Deutscher Klub”-nak Anft, Hüttig, Schenk és Steinhardt voltak vezetői.

Az önképző-egylet 1868. évi működéséről nem sok feljegyezni való van.

Junius 28-tól július 5-ig szakkiállítást rendezett, mely az akkori időkhöz képest elég jól sikerült. Az önképző-egylet a kiállítás alkalmából a tanoncok részére pályadíjat tűzött ki a „Gutenberg. Kor- és életrajz. Irta egy nyomdász. Pest, 1868. Kiadja a pest-budai könyv-

⁷⁵ A wieni „Vorwärts”-et csak 1870 január 5-től tették kötelezővé.

⁷⁶ Nem lesz érdektelen ezen alkalomból a régebbi nyomdász-szaklapok felsorolása: a „Typographia” 1846-ban jelent meg Mitweidában. Billig J. C. szerkesztette. – A „Gutenberg” 1848-ban jelent meg Berlinben. Kannegiesser Henrik és Fröhlich Károly szerkesztették. – Az „Österreichisches Buchdrucker-Organ” Wienben jelent meg 1848-ban és C. Ph. Hueber szerkesztette. (Hueber 1869-ben Budapesten az Athenaeumban dolgozott s itt egy verskötetet adott ki „Märzveilchen” címmel, mely Jókainak van dedikálva.) – Az „Österreichische Typographia” Wienben jelent meg és J. G. Hillisch volt a szerkesztője. – A „Mitteilungen für Deutschlands Buchdrucker und Schriftgiesser” Berlinben jelent meg 1851-ben. Jansen szerkesztette. Megszűnt 1857-ben. – A „Gutenberg” Wienben 1855-ben jelent meg. 1856-ban megszűnt. – A „Helvetische Typographia” 1858-ban jelent meg Baselben. – A „Korrespondent” 1863 január 1-én jelent meg először Leipzigban.

nyomdászok önképző-egylete” című könyv cím-szedésére. A kiállításon külföldi nyomdák is résztvettek. Az első díjat Laszky Ármin, az Athenaeum tanonca nyerte el.⁷⁷

Az 1868 augusztus 2-iki gyűlésen elnökké Sauerwein Géza, alelnökké Nitsch Alajos, pénztárossá Buschmann Ferenc, magyar jegyzőkké Szabó Elek, Tanay Ödön, német jegyzőkké Hirsch Lipót és Vogl József, gondnokká Vizsay Imre (ki később Halmay néven színész és szinigazgató lett), könyvtárossá Záhonyi Alajos, Horalek, Sógör György, Weismann Samu és Zathureczky Sándor választottak meg. Sauerwein leköszönése után Buschmann Ferenc választotta az egyesület elnökévé. Ugyanekkor leköszönt Hirsch Lipót is. A november 15-iki havi gyűlés Jókai Mórt, ki 1869-ben az egyesület által a képviselőházhoz benyújtott kérvényt aláírta, dísztaggá választotta.

A nyomdásztanoncok azzal a kéréssel fordultak az önképző-egylethez, hogy a tanórákon, felolvasásokon és a gyűléseken résztvehessenek, a május 17-iki havigyűlés ezen kérésüket megtagadta. Hirsch Lipót ugyanekkor Marx összes munkáinak megszerzését indítványozta s ezt a gyűlés elrendelte. A könyvtár az év végén 800 kötet könyvvel rendelkezett s az egyesület vagyona 634 forint 33 krajcárt tett ki.

Szak- és társadalmi cikkek megírására kitűzött 1–1 frtos pályadíjnak nem volt eredménye, mert a dolog egyrészt még korai volt és egyébként sem volt az akkori mozgalmas idő erre alkalmas. A pályázati határidőre két magyar („Hajdan és most” és „A munkások kérdéséhez”) s két német („Die Vereinigungen der Buchdrucker” és „Der Einfluss der Geistlichkeit gegenüber dem Volk und der Arbeiterbewegung”) társadalmi cikk érkezett be, melyek a Typographiában közöltettek. A Typographia részére irandó és Gutenberget dicsőítő himnuszra kiírt pályázat is eredménnyel járt s a kitűzött díjat Zathureczky Sándor nyerte el. A költemény megjelent a Typographia 1869. évi 18. számában. A szöveget dallamosítani akarták, ami azonban, ugylátszik, nem sikerült.

A Budán lakó önképző-egyleti tagok már több ízben arra kérték a választmányt, hogy részükre egy külön olvasószobát rendezzen be. S mivel kérésükkel mindannyiszor elutasították, 1869. év július hó 18-án szakadásra került a dolog. A budaiak különváltak s egyelőre a tanácstól díjtalanul rendelkezésükre bocsátott iskolai helyiségben rendezkedtek be.

Az önképző-egylet vagyona 1869 július 31-én 1902 frt 55 krt tett ki.⁷⁸

A „Gutenberg könyvnyomda részvény társulat” cím alatt alakuló vállalatot az önképző-osztály felszólította, hogy alapszabályait úgy módosítsa, miszerint azok a wieni kongresszus határozatának megfelelően s annak csak nyomdászok lehessenek tagjai, mely esetben a vállalat az önképzőosztály garanciája mellett működhet. Kiss Antal, a társulat ideiglenes igazgatója ezt meg is ígérte, azonban be nem tartotta, mert a szövetkezet alapszabályai szerint a tagok nyomdászok, írók, könyvkereskedők, könyvnyomdászok, könyvkötők, fametszők stb. szakmabeliekből állandnak. Az augusztus 22-én tartott önképző-egyleti gyűlés a Gutenberg-nyomda figyelmen kívül hagyásával egy nyomdászok által alapítandó szövetkezeti nyomda támogatása mellett foglalt állást. A szövetkezeti nyomda alapszabályainak kidolgozásával Gawlitza bizatott meg.

A genfi szövetkezeti nyomda részjegyeiből az önképző-osztály 5 darab 250 frank n. é. vett át. Ez a nyomda azonban nemsokára megbukott.

⁷⁷ Évek múltán nyomdát nyitott Nagyváradon.

⁷⁸ A temesvári nyomdászok is ebben az évben nyújtották be önképző-egyletük alapszabályait a kormányhoz. Wenckheim 19 pont közül 13-nak megváltoztatását követelte s azt kívánta, hogy minden gyűlés jegyzőkönyvét a hatóságnak mutassák be. – Pécsen 1869-ben alakult egy segélyező-egylet.

1869 szeptember hóban a Posner-nyomda által életbeléptetett fegyházszerű munkarend ügyében az önképző-egyleti tagok gyűlést kívántak egybehívni; Böhm Béla elnök nem akarta a gyűlést egybehívni, mert szerinte a dolog nem az önképző-egylet hatáskörébe tartozott. Erre 45 tag kérelmére választmányi és ennek határozatából rendkívüli közgyűlés hívatott egybe, melyet Buschmann alelnök vezetett. A gyűlés Böhm Bélának bizalmatlanságot szavazott. A Posner-féle munkarend pedig a gyűlés hatása alatt felfüggesztetett.

Az október 24-iki önképző-egyleti gyűlés az *egyesülési jog* tárgyában a képviselőházhoz intézendő kérvény kidolgozására egy Kaczander Gyula és Ihrlinger A. tagokból álló bizottságot választott s a többi munkásegyleteket is hasonló tartalmu kérvény beküldésére szólította fel. A kérvény szövege a következő:

„Magas országgyűlés! Azon öntudat, hogy szeretett hazánk lelkes honatyái a nép javát mindig szem előtt tartva, a kor igényeinek megfelelő reformokat méltányolni tudták és azokat előmozdítani nem késtek, a jelenleg uralkodó rendezetlen céhbeli viszonyok és az azokból eredő, a munkaadó és a munkás közötti eltérések – melyek az iparra nézve elnyomó és káros hatást gyakorolnak – az alólírt egyletet arra indítja, hogy a már 1867 november 30-án a magas kormányhoz intézett kérelmét, de amely akkor figyelemre sem méltattatott, a magas országgyűlésnek annál inkább szívére köti, mivel ezen *jogegyenlőségre alapított* alkotmányunkkal gunyt üző viszony a legmerevebb ellentété fajult a munkaadó és munkás közt – hogy e tekintetbeni intézkedéseit a szabadság és jog értelmében megtenni méltóztatnék. Az alázatosan alólírt egylet nem tartja szükségesnek a magas kormánynak benyújtott kérvényében részletezett tényeket ismételni, hanem a lelkes honatyák bölcs belátása és ítéletére bizza a jelenleg uralkodó rendszert, a munkaadó és munkás közötti viszonyban megvizsgálni, de egyszerűen megéri, hogy az elsőnek teljes szabadság nyújtatik a munkások ellen szövetkezhetni, míg utóbbiak, e jog gyakorlásában nemcsak meg vannak akadályozva, sőt meg is büntetnek. Tekintetbe véve, hogy a szabadság nem egyesek kiváltsága, hanem az emberiség közjára: tekintetbe véve a szabadalmazott céhek jelenlegi állása hazánk institúcióival meg nem egyező;⁷⁹ tekintetbe véve, hogy a munkásnép az ország életerejét képezi – a joggyakorlat tőle mégis megvonatik; tekintetbe véve továbbá, hogy mostanában már a porosz katonai állam is, a nemzetgazdászok által felállított azon alapelvet, – hogy a munkás a kínálat és utánkérdezősködéstől függ, ennek következtében a munkástól ne tagadtassék meg azon jog, miszerint munkájának értéke felett maga határozzon, – elismerte. Elvárja a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete mint munkásegylet a magas országgyűléstől, hogy az eddig még hatályban levő a szövetkezhetés ellen szóló törvényt eltörölje és helyébe a teljes szövetkezési szabadságot helyezze: hogy a munkás végre azon állásához közelebb juthasson, melyet elfoglalni mint állampolgár jogosítva és hivatva van. Midőn az alázatosan alólírt pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete a fent kimondott kérelmét a magas országgyűléshez terjeszti, meg van róla győződve, hogy ebben a magyar munkásnép legőszintébb óhaja van befoglalva – azért e kérelem, minél előbbi teljesítését kéri, Pest, 1869. évi november 14-én, a magas országgyűlésnek alázatos tisztelettel a pest-budai könyvnyomdászok önképzőegylete.”⁸⁰

⁷⁹ Az 1848-iki vívmányokból az új rendszer csak a jobbágyság megszüntetését a föld felszabadítását s a „jogegyenlőséget” vette át; ellenben az elavult céhrendszert, melyet 1848-ban sem mertek megbolygatni, mert így a munkásnak is jogokat kellett volna biztosítani, továbbra is meghagyta.

⁸⁰ A pesti nyomdászokat megelőzőleg az „általános munkásegylet” által 1869 március hó 29-én, Pozsonyban tartott első népgyűlés, melyen Hartung, Scheu, Gross stb. a wieni Arbeiter-Fortbildungs-Verein képviselőtestületében vettek részt, a következő programponthoz fogadtattak el: 1. Általános, közvetlen választói jog minden képviselőtestületben. 2. Korlátlan egyesülési és gyülekezési jog. 3. Teljes szólás- és sajtószabadság. 4. A hírlapóvadék és a hírlapbélyeg eltörlése. 5. Teljes vallásszabadság. 6. Az állandó hadsereg eltörlése. 7. Az egyház teljes elválasztása az iskolától, általános iskolakötelezettség és ingyenes oktatás. 8. A parlamenti törvényhozás eltörlése és közvetlen népszavazás svájci minta szerint. 9. Az egyházi rendek eltörlése és javaiknak elkobzása iskolai célokra. Ugyanezen évben a Pesti általános munkásegylet egy kérvényt intézett a képviselőházhoz, a teljes sajtószabadság, az újságbélyeg eltörlése s a lapok szabad elárúsítása ügyében.

A kérvénynek, melyet Jókai Mór, az önképző-egylet disztagja nyújtott be a képviselőházhoz, nem volt semmi eredménye. Az akkori napilapok közül egyedül Jókai Mór lapja, a „Hon” foglalkozott ez alkalomból a nyomdászokkal egy hosszabb cikkben és a kérvényt az országgyűlés jóindulatába ajánlotta.

Az 1870. év anyagi mozgalma az önképző-egylet minden egyéb tevékenységét háttérbe szorította és így ennek a harcnak bevégeztével, midőn a felizgatott kedélyek látszólag ismét lecsendesedtek, ez az egylet is fokozottabb tevékenységhez látott, hogy az elmulasztottakat helyreépítse. A március 6-iki választmányi ülés, tekintettel arra, hogy a mozgalom folytán kilenc választmányi tag részint elutazás, részint más ok miatt leköszönt, április 3-ára rendkívüli közgyűlést hívott egybe, melyen a lap adminisztrátori állás betöltéséről és a választmány utánválasztásáról volt szó. A gyűlésen azonban Ács Mihállyal az egész választmány leköszönt s így az egész választmányt újra kellett választani. A veszekedések a német nyelvű kollégák klubbjából indultak ki, de a magyarok sem voltak különbek ebben a tekintetben, mert a gyűléseken nem voltak tekintettel a németnyelvűekre és ott is magyarságukkal tüntettek.

A választmány tekintettel arra, hogy az egyletből sok tag kimaradt, egy felhívást bocsátott ki, melyben a kollégák az önképző-egyletbe való belépésre szólíttatnak fel. A körlevél így hangzott:

„Pest-Buda összes műtársaihoz! Végre a lét és a nemlét nehéz harca be van végezve és mi újra nyugodt vérrel elmélkedhetünk oly dolgok felett, melyek a küzdelem közepette háttérbe szorultak vagy pedig észre sem véetve, egészen figyelmen kívül maradtak.

Ha visszatekintünk a legutóbbi gond- és izgalomteli hetekre, szívünket önkéntelenül öröm és bánat fogja el. Öröm az összetartás azon szoros köteléke felett, mely ifjút és aggot, egyedülállókat, szintugy mint gondterhelt családtyákat egyforma lelkesedéssel csoportosított zászlónk körül, egy törekvésért küzdve, miszerint: a munkás azon joga valahára elismertessék, mely szerint erejének díjaztatását önmaga határozhassa meg, nem függvén munkaadójának kegyelmétől. Bánat fog el bennünket, ha ama demoralizációra gondolunk, melyben műtársaink közül azok nagy része volt, kik egyesületünkől mindedig távol tarták magukat és dacára ismételt kézfelemelésük és sajátkezű névalírásuk által adott becsületszavuknak, mint szökevények hagyták oda táborunkat, bebizonyítván ezen kárhozatos, társaik ellen agitáló magatartásuk által, hogy előtűnik a „becsületszó” nem egyéb pusztá agyrémnél.

De nem tartozik reánk mások fölött pálcát törni, iparkodjék mindenki lelkiismeretével kibékülni ugy, ahogy tud; azonban főcélunk mégis arra legyen irányozva, hogy hasonló kellemetlenségek jövőre ne ismételtessenek; amit csak ugy érhetünk el, ha Pest-Buda összes nyomdászeit áthatva azon eszmétől, miszerint mi csakis *egyesülés által lehetünk erősekké*, egy testté tömörülve, hiven követik azon lobogót, mely alatt tanácsot és felvilágosítást nyerhetnek. Azért benső örömmel töltötte el keblünket egyik legutóbbi közgyűlés azon határozata, miszerint „azon műtársak, kik eddig még nem voltak az önképzőegylet tagjai, becsületbeli kötelességüknek tartandják minél előbb annak tagjai közé lépni”.

Egyletünk az utóbbi időben, habár eljárása által csak alapelveit követte, mégis ugy hisszük, hogy a közvélemény részéről némi elismerésre lehet feljogosítva; hisz annak keblében lett legelőször megpendítve az árjavítás eszméje és midőn törésre került a dolog, ő volt az, aki haladéktalanul a közös cél rendelkezésére bocsátá összes vagyonát, az ő helyisége nyújtott a műtársaknak nappali tartózkodást, ahol mintegy otthon érezhették magukat.

Igen, egy mozgalmas, következményterhes idő van mögöttünk, – de előttünk áll egy áldásteli jövő. Amiért már annyit küzdöttünk és ami régóta törekvésünk főcélja volt, annak szükségét most minden egyes műtárs mélyen érezte – tudniillik a takaréktársulat. Egy egyleti nyomda alapítása haladéktalanul foganatba fog vétetni és ha a műtársakban meglesz a komoly akarat: egy év mulva már saját nyomdánkban fogunk működni. E nyomdának alapszabálytervezete már legközelebb fog tárgyalatni.

Egy másik hiány, amely végett már annyi jó szándék hajótörést szenvedett: a tanoncügy. Mihelyt a mütársak tömörülni fognak, nem lesz oly nehéz feladat reánk nézve belátással bíró (!) főnökeink segélyével e bajon segíteni.

Hogy betegsegélyezésünk valahára rendezettebb állapotban vezetessék, nem mulasztandjuk el, az egyesület kebeléből oly egyéneket ajánlani annak választmányába, kik legtöbb belátás és bizalommal bírnak közöttünk és kik mintegy biztosítékot szolgáltatnak arról, hogy a segélyezés a mi óhajításunk szerint fog vezetettetni.

Továbbá az önképző-egyesület tagjai részére egy munkaközvetítő intézet fog felállíttatni, mely intézmény még eddigelé mindenütt üdvösnek bizonyult.

Amire azonban legfőbb figyelmünket irányozzuk, az az *osztrák-magyar nyomdászszövetség megvalósítása*. Csakis akkor, ha ez ténnyé fog válni, kísérhetjük meg eredménnyel a tőke elleni küzdelmet, ha ez mindjárt még nehezebb lenne is, mint az, melyet most bevégeztünk. Az e nyár folyamán Pesten tartandó osztrák-magyar nyomdászkongresszus feladata lesz majd ez ügyben az utolsó akadályt elgördíteni, mely feladat megoldásában a testvérváros nyomdászhai is jelentékeny szerepet játszanak.

Azért fel mütársak! Teljesítsék a pár hét előtt adott ígéretüket és ne tétovázzanak tovább is az egyesületbe lépéssel. De mi nemcsak oly tagokat akarunk, kik heti illetéküket fizetik, hanem akarunk olyanokat, kiknek mindegyike valóban buzgó tagja legyen az egyesületnek; ennek elvei szerint cselekedve, a hiányokra figyelmeztetni és mindenütt javítani óhajtván, ahol ez szükségesnek látszik; ily úton aztán minden célt elérhetünk.

A házipénztárnok urak felkéretnek, miszerint az üzletükben foglalkozó mütársakat kérdezzék meg belépésük iránt, neveiket feljegyezvén, a névsort idb. Buschmann urnak átszolgáltatni szíveskedjenek, ki azután az illető tagjegyeket majd kézbesítendi.

Azon reményben, hogy e kísérletünk nem leend ismét eredménytelen, maradunk mütársi üdvözléssel a *pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyesülete*.”

Hogy a felhívásnak volt-e eredménye, azt nem lehetett konstatálni. December hónapban azonban egy újabb körlevél kibocsátása után körülbelül 115 új tag iratkozott be.

Mivel Kornis elnök és Buschmann Ferenc alelnök is leköszönt, Ács Mihály áprilisban keserűen panaszkodik, hogy 15 választmányi tag közül 9 már leköszönt és a pótválasztás végett egybehívott gyűlésen a 400 tagból csak 40–45 jelent meg, sőt még a jelöltek sem tartották érdemesnek a gyűlésen való megjelenést.

Szabó Elek a Typographiában cikket irt, melyben hivatkozva az április 3-iki gyűlésen tett indítványára, a szedőnőknek bizonyos díj ellenében a könyvtár használatát, a tanórák, felolvasások látogatását és a szakközlöny díjtalan kézbesítését ajánlotta. Az indítvány azonban nem találkozott helyesléssel és Szabó a gyűlésen lemondott választmányi tagságáról s utána Áccsal az egész választmány. Az április 10-iki gyűlés ennél fogva egész új választmányt választott. Elnökké Ács, alelnökké Gawlitza, jegyzővé Vizsay Imre, Traub Károly, pénztárossá Fejérvizy Márton, ellenőrré Benedek Sándor, könyvtárosokká Firtinger, Kretschek, Hoffmann és Klein A., gazdásszá Ihrlinger, levéltárossá Novák I. választott meg. Március hónapban egy új egyesület alakult, a faktorok klubja, mely „a főnökök és segédek közti egyesség minél előbb való helyreállítását” tűzte maga elé. Hogy ez mennyiben sikerült nekik azokkal a főnökökkel szemben, akik árszabályról soha még hallani sem akartak, arról nem szól a krónika. A klub elnökévé a hirhedt Urschitz Jakab, jegyzőjévé pedig a segédek egykori kedvence, Buschmann Ferenc választott meg. A választmányban foglalt helyet Hirsch, Forster, Berger. A Gutenberg-nyomda, melyről már előzőleg megemlékeztem, halva született dolog volt és az önképző-egyesület már ekkor elhatározta volt, hogy egy társas nyomdát alakít, melynek csak kizárólag nyomdászok lehetnek tagjai. A május 15-iki rendkívüli közgyűlés elfogadta az előterjesztett alapszabályokat és kimondta, hogy a vállalat alaptőkéje 12.000

frtban állapítandó meg. Az alapszabályok szerint a társulatnak csak olyanok lehetnek tagjai, akik a „Magyarhoni könyvnyomdászok és betüöntők egyleté”-nek is tagjai. 25 forintos részjegyek bocsátatnak ki, mely 50 krajcáros részletekben fizetendő be. Egy tag több részvényt is szerezhet. A vagyon rendes kezeléséről az önképző-egylet kezeskedik. Amennyiben az alaptőkéből 6000 forint be van fizetve, az önképző-egylet köteles a tagokat alakuló gyűlésre egybehívni. A társulatnak az év végén 2679 forint 48 krajcár vagyona és 93 tagja volt.⁸¹

Az október 5-iki gyűlés elfogadta a munkaközvetítés egész Magyarországra való kiterjesztését és életbeléptetését és elhatározta, hogy az osztrák-magyar nyomdászkongresszus elé egy, az egész monarchiára kiterjedő munkanélkülieket segélyező-pénztár életbeléptetésére vonatkozó indítványt terjeszt.

Az október havi gyűlésen elfogadtatott egy a bizalmiférfiui intézmény létesítésére és működésére vonatkozó szabályzat kidolgozása s annak elkészítésével Bendtner, Bauer és Antensteiner bizattak meg. Ez okos és időszerű dolog volt, mert Budapestnek ugyyszólván minden nyomdájában más-más árszabály volt érvényben. Sauerwein igen találóan írja le az akkori viszonyokat a Typographiában: „Vannak nyomdák – írja –, hol elfogadtatott ugyan a 9 órai munkaidő, de nem tartják be pontosan, mert hol egyik, hol másik mütársunk jön későbbben; vagy hol az egyik, hol a másik látja jónak a 9 órát 1–2 órával megtoldani, anélkül azonban, hogy ezt szombaton beírná. Az árak tekintetében szintén így áll a dolog. Van faktor és főnök, aki boldognak érzi magát, ha valamely munkásnak egy pár krajcárt lecsipher a keresetéből, nem törődve az általa elismert árszabállyal; – s vannak viszont szedők, kiknek annyira a vérébe ment az árfelemelés eszméje, hogy alig létezik már közönséges, sima szedés, mit ők ilyennek elismernének, mi természetesen sok kellemetlenségnek okozója. Vannak esetek, hol a faktor megtagadja a „szerző korrekturájáért” beirt pár garas kifizetését és van olyan eset is, hol a szedő még a maga rossz szedéséért, illetve korrekturájáért is a nyomdát akarja bünhödtetni. Van „blau”-csináló, de van olyan faktor is, aki „sétálni” küldi a szedőit két napon át, ha a szedőtermet meszelik; persze nem az üzlet rovására.” A bizalmiférfi-rendszer tehát ezeken a dolgokon kívánt segíteni. A bizalmiférfiak részére kidolgozott és elfogadott szabályzat szövege a következő:

„A pest-budai könyvnyomdászok és betüöntők önképző-egyletének határozatai a bizalmiférfi-intézmény számára. 1. §. A bizalmiférfiak kötelessége arra ügyelni, hogy mindaddig, míg más egyezkedések a főnökökkel illetőleg ügyvezetőkkel nem történnek, legalább a jelenleg létező árszabályon alul ne dolgoztassék; ép úgy nem szabad türniök, miszerint *szaktársak* anélkül, hogy a főnöktől, illetőleg ügyvezetőtől felszólittatnak, és árszabályszerűleg kárpótoltatnak, a meghatározott időn túl dolgozzanak és tartoznak továbbá arra is ügyelni, hogy a munkaidő a szaktársak részéről szigoruan megtartassék. 2. §. Előforduló egyenetlenkedéseknél tartoznak a szaktársak első sorban az üzletükben levő bizalmiférfiuval érintkezésbe lépni. Ha egyezkedés ezután sem jön létre, úgy a bizalmiférfiak kötelesek az egyenetlenkedési pontot a bizottmány elé terjeszteni, mely aztán az erre vonatkozó lépéseket megtenni és az egyenetlenkedési esetet eldönteni köteles. 3. §. A bizalmiférfiaknak mindegyik esetben szigoruan, részrehajlás nélkül kell cselekedniök; ép úgy a bizottmány is tartozik előfordulható esetekben szigoruan a jogosság oldalára állni, tekintet nélkül arra, akár főnök, akár szaktárs jogban lenni gondolja magát. Egyenetlenkedéseknél a szaktársak kötelesek magukat a bizottmány kimondásának alávetni. 4. §. Ha egy szaktárs ezen határozatnak keresztül vitele miatt kényszerítettnek munkahelyét

⁸¹ A nyomdából azonban, dacára, hogy kezdetben kedvező kilátással kecsegtetett ez a mozgalom, nem lett semmi sem. A részjegyesek száma 180-ról 27-re apadt le és az 1871-ben módosított alapszabályok sem segítettek a bajon, ámbár kezdetben elég kedvezően alakultak a társulat viszonyai ugyannyira, hogy elhatározták a nyomdának 1872-ben való megnyitását. A közbejött árszabály-mozgalom és a torzsalkodások azonban ezt megheiusították és 1872 szeptember 16-án a társulat feloszlott.

elhagyni, akkor a bizottmány, valamint a választmány kötelessége az illetőnek egy másik munkahely megszerzésére segédkezet nyújtani, és azon esetben, ha ez azonnal lehetetlen, őt az egyleti pénztárból segélyezni. Ha egy ily rendszabályozott tag el akar utazni, utassegélyt kap. A bizottmány meghatározza ezen segélyezések magasságát, a választmány és az illető nyomda bizalmiférfiainak tanácskozmánya mellett. 5. §. A bizottmány feladata, békés uton egységes árszabályt és egyenlő munkaidőt a nyomdáknak behozni; ezeknek kivitele végett a bizottmány összeköttetésbe lép a főnökökkel, illetőleg ügyvezetőkkel. 6. §. A bizottmány, mely a bizalmiférfiak által kebelükből minden évben ujra választandó, hét tagból áll: három szedő, két nyomó, két öntő, akik maguk közt egy elnököt és egy jegyzőt – mely utóbbi egyszersmind elnökhelyettes – választanak. 7. §. Mindegyik bizottmányi tag hivatala letételére köteles, ha a többi 6 tag közül 4 vagy a bizalmiférfiaknak kétharmada különös okokból letétele mellett szavaz. Önként egy bizottmányi tag, ha lehetséges, csak rövid idővel a bizalmiférfi-gyűlés előtt lépjen ki, hogy nemsokára egy másik választathassék. 8. §. A bizottmány minden négy hétben egy ülést tart, amelybe az önképző-egylet választmánya egy delegátust tanácskozmányi szólásjoggal küld. Az elnök sürgető esetekben rendkívüli ülést köteles összehívni. 9. §. Az elnöknek minden két hónapban bizalmiférfi-gyűlést kell összehívni, amelyben a bizottmány tevékenységéről jelentést tesz. Rendkívüli esetekben bizalmiférfi-gyűlés hivatik össze. A bizalmiférfi-gyűlések nyilvánosak. 10. §. Ha a bizottmány valamely tárgy felett nem eléggé felvilágosult, akkor jogában áll, a dologban biztos tudomással bíró egyének tanácsát (experte) kikérni. 11. §. A bizottmány tagjai, valamint a bizalmiférfiak az egylet teljes oltalma alatt állanak. 12. §. Ha egy bizalmiférfi a nyomdából kilép, akkor a tagok kötelesek azonnal újat választani és megszűnik a kilépettnék hivatali tevékenysége. Ha valamely nyomdában a bizalmiférfi kötelességeit elhanyagolja, akkor az illető nyomda tagjai kötelesek azonnal mást választani helyébe. Ha egy bizalmiférfi önként vissza akar lépni, akkor köteles azt az új választás végett idejekorán szaktársainak bejelenteni. Mindkét esetről a bizottmánynak jelentést kell tenni. 13. §. A bizalmiférfi-gyűlések valamint a bizottmány határozatai, továbbá minden egyes gyűlésnek jelentése a Typographia által közölteendő. 14. §. A bizottmány folytonos összeköttetésben áll az önképző-egylet választmányával és a Typographia szerkesztőségével. 15. §. Ha egységes árszabály és egyenlő munkaidő lesz behozva, az alapszabályok idevonatkozó pontjai megfelelően módosítandók.”

A november 6-án tartott *első* bizalmiférfi-gyűlésen az intézmény megalakult és megválasztott a *tisztikar*: Anft, Bauer J., Perger V., Lanzenberger B., Kern Péter, Buschitzky és Glitzpera.⁸²

A november 20-iki önképző-egyleti rendkívüli közgyűlés, melyen 240-en jelentek meg, a kongresszus határozata alapján a munkanélküliek segélyzőpénztárának (ellentállási pénztár) szabályzatát vitatta meg. Ez a pénztár az önképző-egylet kebelében volt megalakítandó. A gyűlés a tagdíjat 12 krajcárról heti 13 krajcára emelte s azonkívül kimondta, hogy minden tag ezenkívül még 1 krajcárt a nyomdásznap bizottság költségeire köteles az egyleti pénztárba befizetni. Ezután az önképző-egyleti alapszabályok módosítására tért át a gyűlés s ezek megvitatása és elfogadása után kimondta, hogy azok azonnal életbeléptetendők.

Az új alapszabályban az egylet címe és szervezete is megváltozott, miután a kiküldött szervezési bizottság egész Magyarországot kerületi egyletekre osztotta fel, ugymint: *Középmagyarországi nyomdászegylet* Budapest székhellyel (Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Esztergom-, Bars-,

⁸² *Bizalmiférfiakká választattak*: Bárczy János, Präzechtel János, Kuba József (Ath.), Klein Lajos, Perger Vilmos, Rábely Miklós (Heckenast), Pöse Antal (Hornyánszky), Stark Lipót (Herz), Schlesinger A. (Kunosy), Vigh József (Lonkay), Winkler György, Stigel Rudolf (Posner), Bauer János, Schwarz Zsigmond, Baurek József, Buschitzky W. (Részvény-ny.), Gawlitza, Mest N., Prohaszka József, Kern Péter, Schulz Henrik (Deutsch), Hopp Gusztáv (Gresser) Scherbaum György, Auffenberg János, Lantzenberger, Glitzpera Alajos (Állami ny.), Havel Vince (Poldini), Kohn M. (Kocsi S.), Anft János, Traub Károly, Gronemann I. (Khór és Wein), Balog István (Fanda), Fuchs Antal (Kertész), Bendl Ferenc (Neuer), Tuba Géza (Rudnyánszky), Madarász János (Bartalics), Kretschek Antal, Kaim János (Wodianer). A többi nyomda nem választott bizalmiférfit.

Komárom-, Fehér-, Hevesmegyékkel), *Északnyugatmagyarországi nyomdászegylet* Pozsony székhellyel (Nyitra-, Pozsony-, Trencsén-, Turóc-, Moson-, Sopron-, Győr-, Veszprém-, Vas-megyékkel), *Délnyugatmagyarországi nyomdászegylet* Pécs székhellyel (Zala-, Somogy-, Tolna-, Baranyamegyékkel), *Délkeletmagyarországi nyomdászegylet* Temesvár székhellyel (Bács-Bodrog-, Csongrád-, Csanád-, Arad-, Zaránd-, Krassó-, Temes-, Torontálmegyékkel), *Keletmagyarországi nyomdászegylet* Nagyvárad⁸³ székhellyel (Máramaros-, Ugocsa-, Szatmár-, Szolnok-, Kraszna-, Szabolcs-, Bihar-, Békésmegyékkel), *Északmagyarországi nyomdászegylet* Kassa székhellyel (Árva-, Liptó-, Szepes-, Gömör-, Borsod-, Torna-, Abauj-, Sáros-, Zemplén-, Ung-, Beregmegyékkel). A budapesti önképző-egylet eszerint 1870 november hó 20-tól „*Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete*” címet vette fel s alapszabályait is ennek megfelelően módosította. Az új alapszabály magán viseli a budapesti nyomdászok előretörékvésének és szervezkedésének bélyegét, mint ez az alább reprodukált eredeti szövegből is látható.

Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének alapszabályai

(Magában foglalja: Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Esztergom-, Bars-, Komárom-, Fehér- és Hevesmegyét, továbbá a Jászkun kerületeket.)

1. §. Az egylet célja: tagjai szellemi kiképeztetésének előmozdítása és anyagi érdekeinek megóvása.
2. §. E cél elérésére eszközül szolgálnak: tudományos, népszerű, technikai felolvasások rendezése, nyelvészeti stb. órák tartása, könyvtár és az olvasóköri használata, a szépművészetek ápolása, társadalmi estélyek rendezése, a nyomdászat körében felmerülő szociális kérdések megvitatása, továbbá tagjainak kivételes esetekbeni segélyeztetése és pedig díjtalan állomásközlítés s a kondíciónak netán az egylet érdekei támogatásából eredő elvesztése esetében anyagi segélyezés, továbbá takaré- és termelő-társulat (Produktiv-Genossenschaft) alakítása, végül egy egyleti szakközlöny kiadása.

Az egylet ügyeinek vezetése magyar és német nyelven történik; vitáknál mindkét nyelv egyenjogú.

A tagok jogai és kötelességei

3. §. Tagja lehet az egyletnek minden fedhetlen jellemű nyomdász vagy betüöntő, ki a fentjelzett megyékben lakik s e célból a pénztárnoknál jelentkezik.

Nem könyvnyomdászok, kik az egylet érdekében különös érdemet szereztek, a gyűlés által tiszteletbeli tagokul megválaszthatók s a választás és szavazás jogát kivéve, az egylet tagjainak nyújtott előnyökben részesülnek.

4. §. A heti tagdíj, melyért a Typographia egyleti szakközlöny is adatik, 13 krajcár, mely azonban gyűlés által a körülményekhez képest lejjebb vagy feljebb szállítható.

Betegek vagy három hétnél több ideig kondíció nélkül levő tagok, ha ez állapotukról bizonyítványt mutatnak fel: a heti járulékok fizetésétől felmentvők.

Beiratási díj 30 krajcár; tartozik ezt minden oly belépő tag fizetni, ki már volt az egylet tagja, de abból kilépett s helyben maradt; – mint minden újonnan érkezett szaktárs, ki utolsó kondíciója helyén létező hasonló egyletnek tagja nem volt.

Igazgatás

5. §. Az egyletnek igazgatóságát egy 15 tagból álló választmány képezi; – ez választ saját kebeléből egy elnököt, egy elnökhelyettest, két magyar-, két német jegyzőt, egy pénztárnokot,

⁸³ Megjegyzendő, hogy Nagyváradon 1871-ben még nem is létezett nyomdász segélyező-egylet.

egy számvivőt, egy gazdát, négy könyvtárnokot, egy levéltárnokot s egy tagot az állomás-közvetítés céljából. A netán felmerülendő más teendők szükség szerint a választmány közt felosztandók.

6. §. A választmány választása minden év július havában – az egyleti szakközlöny szerkesztőjének választása pedig január hóban történik.

A választás, melynek vezetéséről az előbbi választmány gondoskodik, – szavazattöbbség útján történik; mindazonáltal a beadott szavazatok számának egy harmadán alóli szavazat választmányi tagságra nem jogosít, – s ha ily eset miatt a választmány nem lenne teljes, utánválasztás eszközendő.

7. §. Minden egyes üzletben a tagok egy házipénztárnokot választanak, ki egyenes összeköttetésben áll a választmánnyal, a belépő tagokat beírja, a tagdíjakat beszedi s azt a pénztárnoknak kézbesíti.

A választmány kötelességei

8. §. Az igazgató választmány kötelessége az egylet tagjait az alapszabályok és a gyűlés által meghatározott elvek szerint vezetni, – különösen a 2. §-ban kimondott eszközök által a tagok kiképeztetését irányozni, ennek rendjét és idejét meghatározni, az egylet helyiségét a közgyűlés határozata szerint felszerelni, erre felügyelni, a házi szabályokat s a gyűlések napirendjét megállapítani, végül az egyleti tagok felvétele s kizárása felett határozni.

E célból minden 14 nap választmányi gyűlés tartandó, melyben határozathozásra 9 választmányi tag jelenléte szükséges, a határozatok szavazattöbbséggel hozatnak; egyleti tag kizárása felett azonban csak teljes választmány kétharmadának szótöbbsége határozhat.

Minden egyes választmányi tag köteles letenni tisztét, ha ezt a teljes választmány követeli.

Mindkét esetben jogában áll az illetőnek ügyét a gyűlés elé felebbezni.

9. §. Az elnök vagy ennek helyettese képviseli az egyletet a hatóságnál stb. s vezeti a gyűléseket.

10. §. A jegyzők az egylet írásbeli dolgairól gondoskodnak, a gyűléseken pedig a jegyzőkönyvet vezetik. Ezenkívül kell a jegyzők egyikének az ujonnan felvetteknek egy jegyet kiállítani.

11. §. A pénztárnok és számvető, kik a reájuk bízott pénzért kezeskednek, kötelezvék a tagdíjak rendes befolyásáról gondoskodni, a pénztári könyvet vezetni, a befolyt összeget az egylet részére a pesti takarékpénztárba oly módon elhelyezni, hogy a kézipénztárban 50 frtnál soha több ne legyen; a gyűléseknek kimerítő pénztári kimutatást előterjeszteni, e kimutatást a gyűlés által választott 3 taggal megvizsgáltatni s a választmány kívánatára a pénztári könyveket bármikor feltárni, mint szintén a tagok ki- és belépéséről, valamint a tagdíjak hátralékairól pontosan beszámolni.

A pénztárnok választmányi határozat értelmében csak 20 frt fizetésére van jogosítva, minden nagyobb összeg gyűlési határozat alatt áll.

Kamatozástól visszavonást elrendelő irományok a pénztárnokon kívül az elnök és a számvető által is aláírandók és ezenfelül egyleti pecséttel látandók el.

12. §. A könyvtárnokok, kik a könyvtár rendbentartására kötelezvék, a könyvtári rendszabályok értelmében a könyveket kiadni s azok ismétli beadásáról gondoskodni tartoznak; a büntetés-pénzeket beszedik, miről – mint szintén a könyvtár állásáról – jelentést tesznek.

13. §. A levéltárnok gondoskodik a hirlapokra való rendes időbeni előfizetésekről s az egyleti levéltárról.

14. §. Az állomás-közvetítés tekintetében teendő intézkedések a választmányra hagyatnak, annak jótéteményében mindazonáltal csak *jelen* vagy más *hasonló egylet* tagjai részesíthetők.

15. §. A választmány hatásköréhez tartozik továbbá az egylet hatásköre alatt álló, nyomdával bíró városokban – a lehetőség szerint – olvasókört alakítani. Minden ily olvasókör választ saját kebeléből egy elnököt s szükséges számban rendezőt.

Gyűlések

16. §. Minden hónap második vasárnapján egy rendes gyűlés tartatik, ugyszintén minden félév lefolyta után egy közgyűlés, különben a választmánynak jogában áll, szükség szerint, vagy legalább 20 tag kívánatára rendkívüli közgyűlést összehívni, a napirend azonban a gyűlés előtt legalább három nappal közzhírré teendő.

Indítványok az illető gyűlésekre legalább 14 nappal előbb bejelentendők a választmánynak.

Később bejött indítványok csak a napirend végezte után tárgyalhatók.

17. §. Szavazásnál a jelenlevők többsége dönt s csak az egylet feloszlásáról végzés érvényesítésére szükséges legalább kétharmad szavazattöbbség.

Általános határozatok

18. §. A választmány tudósításai az egyleti szakközlöny, a Typographia hasábjain teendők közzé.

19. §. Egyleti tagnak netáni kizárásáról a választmány indítványára csak a gyűlés határozhat, melyre a jelenlevők szavazatának kétharmada szükséges.

20. §. Egyleti tagok közt történendő civódások egy a gyűlés által választandó 5 tagu bíróság által intéztetnek el s a hatóságnál nem tétetik jelentés.

21. §. A gyűlések a fennálló rendszabályok szerint vezettetnek.

22. §. Az egylet fentartja magának a jogot, amennyiben az a törvénybe nem ütközik, más szakegyletekkel összeköttetésbe lépni. (Kölcsönösség.)

Az egylet székhelye

23. §. Az egylet székhelye Pest.

24. §. Az egylet feloszlása önmagától bekövetkezik, ha a tagok száma a választmányi tagok számáig lepad. Sem a gyűlésileg kimondott, sem az önmagától bekövetkezett feloszlás esetében az egyleti vagyon felosztásának helye nincs, hanem az összes vagyon a pesti takarékpénztárba téteményeztetik s ott marad mindaddig, mig egy hasonló célu egylet nem alakul, melyre e szakasznak alapszabályaiba változatlanul felvevés felvételével – az egész intézmény átruháztatik.

A leltárra vonatkozó további határozatokat az egylet fentartja magának.

25. §. Ezen alapszabályok megváltoztatására csak rendes vagy rendkívüli közgyűlés van jogositva.

Az alapszabályok 1870 január hó 2-án nyujtattak be jóváhagyás végett a miniszteriumhoz.

A beiratási díj fizetése alól a közgyűlés napjától számított három hónapon belül belépőket a gyűlés felmentette. Végül a november 20-iki gyűlésen egy Sauerwein, Hirsch, Neubauer, Winkler és Kretschek tagokból álló bizottság választatott, hogy a munkanélküliek segélyezésére vonatkozólag javaslatot terjesszen elő. Az 1871 február 12-iki rendkívüli közgyűlés, Neubauer Mihály referálása alapján, a munkanélküliek segélyezésére vonatkozólag a következő szabályzatot hozta:

1. Az adakozások után befolyt összeg képezi a pénztár alaptőkéjét. 2. Hetenként s tagonként a heti illetékekből 1 krajcár fordítassék a pénztár növelésére. A pénztár gyarapítása céljából kívánatos, hogy a netán rendezendő táncvigalmak és kedélyes estélyek tiszta jövedelmének egy része a segélyezési alaphoz csatoltassék. 3. A hetenkénti segélypénz – tekintve a pénztár gyenge állását – egyelőre 4 frtban állapittatik meg. Ha valamely munkanélküli műtárs elutazni szándékozik, ez esetben jogában áll a választmánynak, öt utisegélyben részesíteni. 4. Csak 14 napi szünetelés után vehető igénybe a segélyezés s köteles a kérvényező ezt kimutatni. 5. Minden szorult helyzetben levő s nem önhibájából két héten át szünetelő tag igényt tarthat a segélyezésre, ha kötelességének az egylet irányában megfelelt s egyébként sem vétett közérdekeink ellen. 6. A bizalmi férfiak kötelesek esetleg a választmánynak felvilágosítást adni a kérvényező kollégialis magaviselete, valamint kilépésének oka felett, egyébként pedig jogában áll minden bizalmi férfinak, segélyezést érdemlő tagokat – ezek felkérése nélkül is – a választmány figyelmébe ajánlani. 7. Az állomás-közvetítési intézet kötelességévé tétetik, segélyt igénylő tagokat különös tekintetbe venni. 8. Ezen határozatok keresztülvitelével az egyleti választmány bizatik meg; az ő határozatától függ a segélyezés megadása vagy megtagadása; ő kezeli a segélyezési pénzeket, miről azonban havonként számol el a Typographiában. 9. Ezen határozatok azonnal érvénybe lépnek, mire a segélyezés is megkezdendő.”

Az 1870 decemberben egy szakcikk megírására kitűzött s egy körmöci arannyal jutalmazandó pályázat teljesen meddő maradt. A december havi gyűlés határozata alapján a beíratási díj mindazok részére, akik a felszabadulásukat követő négy hét után lépnek be, 30 krajcárra emeltetett fel.

Az I. és II. osztrák-magyar nyomdászkongresszus. A magyar nyomdászszövetség eszméje

Még egy kimagasló eseménye az önképző-egylet 1868. évi működésének az osztrák-magyar nyomdászkongresszus, mely egy osztrák-magyar, tehát az egész monarchiára kiterjedő nyomdászszövetség megalakításáról volt hivatva dönteni.

Az osztrák kollégákat a szövetség megalakítására az a cél buzdította, hogy a tőke mindinkább érezhető nyomása ellen egy hatalmas szövetség erejével védekezhessenek.

A wieni kollégák által 1868 elején egy bizottság küldetett ki a tervezett osztrák-magyar nyomdászszövetség alakításának előkészítésére. A bizottság elkészülvén az alapszabály-tervezettel felhívta a monarchia nyomdászegyesületeit, hogy a csatlakozásra vonatkozó nyilatkozataikat küldjék be. A szövetség eszméjét az összes egyletek – a magyarországiak is – pártolták, ámbár előrelátható volt, hogy ily szövetség alakítását az akkori osztrák kormány nem fogja megengedni. A csatlakozás mellett szavazott az újvidéki, szebeni és brassói egylet⁸⁴, ezenkívül Zombor, Pancsova, Versec, Becskerek és Pozsony városok nyomdásza. Pozsonyban még nem létezett akkor nyomdászegylet. Az Eichleiter által egybehívott általános nyomdászgyűlés a csatlakozás mellett döntött, kimondván egyuttal egy Pozsonyban alakítandó beteg- és utassegélyező-pénztár szükségét.

A budapesti önképző-egylet azonban többszöri nyílt felszólítás után sem akart a szövetségre vonatkozólag nyilatkozni; a wieni „Vorwärts”-ben ezért több ízben támadták a pestieket, de

⁸⁴ Az újvidéki nyomdászok beteg- és utassegélyező egylete 1867-ben alakult és 1868 július 29-én tartotta az első közgyűlését. Összesen 12–18 tagja volt és heti 3 forint táppénzt fizetett tagjainak. Aradon 1868-ban tettek kísérletet egy egylet alapítására és a május 24-iki értekezleten Goldscheider nyomdatulajdonost választották elnökké. Az egyletből azonban csak házipénztár lett. A nagyszebeni egyletnek az akkori adatok szerint 20 tagja volt.

eredménytelenül. A szövetségbe való belépést különösen az ujvidéki egyesület forszírozta. Végre 1868 augusztus 2-án a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete is kilépett a tartózkodó álláspontból és Sógor György azt indítványozta, mondassék ki, hogy a pestiek csak abban az esetben hajlandók az osztrák nyomdászszövetséghez csatlakozni, ha az „Osztrák-magyar nyomdászszövetség” címet vesz fel. Hirsch Lipót ugyane kikötéssel az „Általános nyomdászszövetség” elnevezést indítványozta, mihez a közgyűlés hozzájárult.

Az I. osztrák-magyar nyomdásznap 1868 augusztus 15–16-án tartott meg Wienben, melyen Magyarországból a pest-budai önképző-egyletet Hirsch Lipót és Sauerwein Géza, az ujvidéki egyesületet Kolb wieni kolléga, a pozsonyi nyomdászokat Eichleiter Nándor, a soproniakat Antensteiner wieni kolléga képviselte. A szebeniek bejelentették, hogy csak abban az esetben csatlakoznak a szövetséghez, ha az életképes lesz és az összes segélyezési ágakat kultiválja. A kongresszus elfogadta Hirsch Lipót azon indítványát, hogy az alakítandó szövetségnek „Allgemeiner Buchdruckerverband” legyen a címe, azzal a pótlással, hogy hatásköre kiterjed az egész osztrák-magyar monarchiára.

A kongresszus által elfogadott indítványokat a wieni „Vorwärts” 1868. évi 39. számában, mely lap a szövetség hivatalos közlönyévé deklaráltatott, magyar nyelven is leközölte és onnét vettem át a következő „tárgyalási rövidletet”:

Az első ausztriai nyomdászgyűlekezet tárgyalási rövidlete.

Az 1868. évi augusztus hó 15. és 16-án Bécsben tartott nyomdászgyűlekezet az alapszabályok megállapításán kívül következő végzéseket és nyilatkozatokat hozott: 1. Az igazgatóbizottmány a legközelebbi nyomdászgyűlekezet elé üzletrendet, tanácskozás és határozathozatal végett, fog terjeszteni. Időközben a felállítandó ideigl. üzletrend érvényes. 2. A hitelesítési könyvek (Legitimations-bücher) és az elnökség hirdetésményei az osztrák-magyar birodalom főnyelveiben szerkesztendők. 3. A legközelebbi nyomdászgyűlekezet az 1869-dik év folytán Bécsben, mely város addig főhelyül választatott, tartatik. 4. Az ideiglenes bizottmányba, mely az alapszabályok a hatóság részéről történt megerősítése után végleges, választattak: Dase Gusztáv elnök, Stemler Arvéd alelnök, Litschauer Alajos pénztárnok, Antensteiner Ferenc tollvivő. Póttagokká választattak: Mundt Ferenc, Bonschab János, Kolb József, Kratochwill Pál. 5. Az üzletrend megállapításánál tekintetbe veendő a buda-pesti önképző-egylettől előterjesztett alapszabálytervezet, egy a segédek és főnökök között alapítandó egyesület tárgyában és ezen tervezet a legközelebbi nyomdászgyűlekezetnek tanácskozás alá terjesztetik. 6. A bizottmány egy, az egész egyesületet magában foglaló munkaközvetítő intézetet (Stellenvermittlung) életbeléptetésével bizatik meg. 7. A különböző városokban fennálló önképző-egyletek és segélyző-pénztárak egyesítendők. 8. A legközelebbi nyomdászgyűlekezetnek azon nap meghatározása tartatik fenn, melytől fogva *csak* az egyesület tagjainak szolgáltatik ki utipénz (Viatikum). 9. A bizottmány egy általános, az egész egyesületet magában foglaló, rokkantak-pénztár alapítását tanácskozás alá veendi. 10. A nyomdászgyűlekezet a vasárnapi munkálkodást egészségi és erkölcsi szempontból ártalmasnak nyilatkoztatja. 11. A brünni önképző-egylet egy tanoncszabályzat kidolgozásával bizatik meg, mely szabályzat a legközelebbi nyomdászgyűlekezet elé terjesztendő. 12. Időközben, míg egyesületi hitelesítvények (Verbandslegitimationen) nem léteznek, a helységbeli egyesületek köteleessége, az egyesületi tagságot megerősíteni. 13. Az egyesületi tagság negyedévenként 10 krajcár. E díj az alapszabályok megerősítésétől fogva befizetendő. 14. Egyesületi közlönyül a bécsi önképző-egylet által kiadott „Vorwärts” című hetilap választatott. 15. Az egész birodalmi nyomdász-körülményekre vonatkozó statisztikai adatok gyűjtendők.

Az általános nyomdász-egyesület ideigl. elnöksége.

A szövetség alapszabálytervezete szerint céljai közé tartozik: A munkabérek megállapítása a főnökökkel együttesen és a helyi viszonyok figyelembevételével; a nyomdászati érdekek megvédése a törvényhozás és a közönséggel szemben; a tanoncügy szabályozása; betegsegélyző-,

utas-, temetkezési-, rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárak és önképző-egyletek alapítása és a kölcsönösségi viszony szabályozása.

Az 1868 szeptember 1-én benyújtott alapszabályokat az osztrák belügyminiszter 1868–1869. szám alatt szeptember 25-én kell végzésével nem engedélyezte, „mert azokban a munkások oly egyesüléséről van szó, hogy általa magasabb munkabérek stb. állapíthatóak meg”.

Giskra belügyminiszter a nála járt küldöttségnek azt felelte, hogy „nagyon sajnálja, de dacára annak, hogy meg van győződve a szövetség szükségességéről, a fennálló törvények alapján azt nem engedélyezheti”.

A bizottság most már a kifogásolt pontok kihagyásával 1868 november 21-én újra felterjesztette az alapszabályokat; a miniszter ismét újabb kifogásokat talált s különösen azt hangsúlyozta, hogy a szövetség *Magyarország területére is kiterjed*. A bizottság ennél fogva kerületi és országos egyesületek alakítását hozta javaslatba, mely eszme idővel meg is valósult.⁸⁵

A kongresszus a következő határozatot hozta:

1. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség alapszabályai elfogadtatnak. 2. Az ügyrend megállapításánál figyelembe veendő a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete által kidolgozott és az első általános nyomdásznap elé terjesztendő, a főnökök és segítők koalíciójára vonatkozó tervezet. Ezen tervezet az állandó bizottságnak azon megjegyzéssel adatott át, hogy arról a legközelebbi nyomdásznap elé véleményt terjesszen. 3. A munkaközvetítő felállításához a nyomdásznap hozzájárult azzal, hogy az erre vonatkozó szabályzat a legközelebbi nyomdásznap elé terjesztendő. 4. A segélyegyletek az önképző-egyletekkel egyesítendők. Ujjonnan alapítandó egyleteknél mindjárt alapításkor kell a két intézményt egyesíteni. Arra vonatkozólag, hogy a nem egyleti tagoktól az utassegély mely időponttól fog megvonatni, a legközelebbi nyomdásznap fog határozni. 5. Az állandó kongresszusi bizottság megbizatik, hogy egy központi rokkantpénztár alakítására javaslatot terjesszen elő s ily pénztárak alakítását tőle telhetőleg szorgalmazza. 6. A nyomdász-kongresszus a vasárnapi munkát erkölcsileg károsnak, fizikai tekintetben ártalmasnak nyilvánítja. 7. A brünni nyomdászegylet megbizatik, hogy a legközelebbi kongresszus elé egy tanoncszabályzatot terjesszen. 8. Míg az osztrák-magyar nyomdászszövetség tagsági igazolványai életbelépnek, addig a szövetségi tagság az elutazóknál a helyi egyletek által igazoltassék. 9. A szövetségi tagdíj fejenként és évenként 40 kr.-ban állapittatik meg. 10. A szövetségi pénztáros az év végén tiszteletdíjban részesítendő. 11. A szövetség hivatalos lapjául a „Vorwärts” szaklap nyilváníttatik. 12. A monarchia összes nyomdáirol statisztikai adatok veendőek fel. 13. A Gutenberg-ünnepély mindenütt és lehetőleg ünnepélyességgel tartassék meg.

Az első osztrák-magyar nyomdász-kongresszuson, mint már erről előzőleg megemlékeztem, elhatározottat, hogy a legközelebbi kongresszus 1869-ben szintén Wienben tartassék meg. A II. kongresszuson, mely június 27–29-ig tartatott meg, Magyarországot Buschmann Ferenc és Böhm Béla (Budapestről), Schumann J. (Kassa), Claus (Sopron), Schwartz S. (Temesvár), Rosenbaum (Ujvidék), Skvarerina (Pozsony) képviselték. A kongresszuson 39 küldött vett részt. A küldöttek főként az alakítandó osztrák-magyar nyomdász-szövetséggel foglalkoztak, mert ezt az eszmét az osztrák kormány ellenkezésének dacára sem akarták végképpen elejteni.

A kongresszus napirendjén szerepelt az „Általános nyomdászegylet” ideiglenes bizottságának jelentése; a brünni nyomdászegylet jelentése az osztrák-magyar monarchia nyomdásztanonc ügyéről; az ideiglenes bizottság jelentése a tartományi egyletek alapítására vonatkozólag; a központosított rokkantsegélyző-egylet alapszabályainak bemutatása; a legközelebbi nyomdász-

⁸⁵ A magyarországi egyletek 1885-ben alakultak át országos egyesületté, az osztrák egyletek ellenben még máig is csak szövetségei az 1894-ben alakult osztrák nyomdászszövetségnek.

kongresszus idejének és helyének meghatározása; s az „Általános nyomdászegylet” alapítását intéző bizottság megválasztása.

A kongresszus hozzájárult a brünniek által előterjesztett tanoncsabályzathoz, mely szerint a tanulási idő 4 év s a felvételi és felszabadulási díjak a segélyző pénztárakba fizetendők be s kimondta, hogy *tartományi egyletek* és központosított rokkantsegélyző-pénztárak alapítandók. Kimondta még a kongresszus, hogy a *betüöntők is felveendők a nyomdászok segélyző-egyesületeibe* s minden nagyobb városban egy szövetkezeti nyomda alapítandó. A legközelebbi III. kongresszus helyéül Budapest jelöltetett ki. Az előkészítő bizottság a kongresszus határozatából új alapszabálytervezetet dolgozott ki, melyben tartományi egyletekből álló osztrák-magyar nyomdászszövetség alakításáról volt szó. A budapesti egylet szintén mint tartományi egylet szerepelt a tervezetben. A központosított rokkantsegélyző-pénztár illetéke tagonként havi 30 krajcárban állapítottatott meg és Buschmann indítványára a kongresszus kimondta, hogy a rokkantsegélyző-pénztárba minden nyomdász, tekintet nélkül esetleges betegségére, felveendő.

A kongresszus a következő határozatokat hozta:

„1. A második osztrák-magyar nyomdászkongresszus sajnálatát fejezi ki afelett, hogy az osztrák-magyar monarchia területén levő műtársak még nem érzik mindnyájan a szövetség szükségességét és dacára nem irigylendő sorsuknak, a többség törekvéseitől mindeddig következetesen távol tartják magukat. Az egybegyűlt küldöttek remélik, miszerint Csehország és különösen Prága műtársai nem fognak továbbra elmaradni és a *nemzetközi alapokra* fektetett nyomdász-szövetség megkezdett művét minden erejükből támogatni fogják. 2. A koalícióra vonatkozó tervezet a bizottság figyelmébe ajánltatik. 3. A brünni egylet által kidolgozott tanoncsabályzat elfogadtatik. 4. Mindenütt tartományi egyletek alakítandók és pedig: „Alsóausztriai”, „Magyarországi” stb. könyvnyomdászok és *betüöntők* egylete cím alatt. 5. A központi rokkantsegélyző-pénztár alapszabályai elfogadtattak és e pénztár székhelyéül Brünn jelöltetett ki. 6. A legközelebbi nyomdásznap helyéül Pest jelöltetik ki. 7. A nyomdásznap bizottság öt rendes és öt pótagyból áll. 8. Az osztrák-magyar nyomdásznap határozata elvárja a magas birodalmi tanácstól (Reichsrat), hogy a legközelebbi ülészak kezdetén a koalíció-szabadságnak – az ezzel ellenkező törvénycikk megszüntetése által – eleget fog tenni; egyuttal óvást emelnek mindezen szabadság megrövidítését célzó korlátozások és megszorítások ellen, a személyes szabadság a többi törvények által biztosítva lévén. A koalíció-szabadság további meggátlását a vagyonos osztálynak a vagyontalannal szemben való kedvezménynek és a jogállam elvével ellentétben állónak tekinti a kongresszus. 9. Mindazon önképző-egyletek és műtárskörök, melyek a koalíció-szabadság kérvényéhez nem csatlakoztak, felszólíttatnak, hogy ahhoz a birodalmi tanács legközelebbi ülészaka előtt csatlakozzanak. 10. A nyomdásznap azt az óhaját fejezi ki, miszerint a különböző városok műtársai részéről társulati nyomdák alapíttassanak. 11. A „házi-pénztár” cím alatt működő intézmények mindenütt az egész tartományra kiterjedő segélyző-pénztárakra változtatandók át. 12. A nyomdásznap a kölcsönösséget, mint a jelenkor egyik legszükségesebb eszközét, a legszabadabb értelemben kívánja fentartani. 13. A nyomdásznap csak abban az esetben egyezhet bele az ünnepnapok eltörlésébe, ha a munkaidő naponként 10 órától 9 órára szállíttatik le.”

Tájékoztatásul leközlöm a magyar nyomdász-szövetségre vonatkozó és a magyar kir. belügyminiszterhez újólág benyújtott alapszabályok főbb pontjait. Eszerint a Magyarországon létesítendő összes nyomdászegyletek egy országos szövetséget létesítenek a kölcsönösségi elv alapján. Ugyanily alapszabályt nyújtanak be az osztrák szaktársak az ottani kormányhoz.

1. §. A magyar-osztrák birodalomban életbeléptetendő általános nyomdászszövetség célja: tagjainak technikai és szellemi kiképeztetése s anyagi helyzetének javítása. 2. §. Tagja lehet minden könyvnyomdász vagy betüöntő, ki valamely a szövetséghez tartozó egylet tagja. 3. §. A szövetségbe csak oly egyletek léphetnek, melyek az ezen alapszabályok 1. §-ban kimondott célokat követik és a kölcsönösség elvén alapulnak. Ha egy helyen két vagy több egylet léteznék, akkor csak egy léphet a szövetségbe. 4. §. A szövetség igazgatásával egy a nyomdásznapon

választandó bizottság bizatik meg, mely egy elnökből, egy alelnökből, egy jegyzőből, egy pénztárnokból, egy levéltárnokból és öt póttagból álland. 5. §. A nyomdásznapi bizottmány által hivatik egybe. Az egyletek képviselőket küldenek ugy, hogy minden küldött 100 tagot képviseljen. 6. §. A nyomdásznapi határoz azon általános elvek felett, melyek az egyes egyletekre nézve kötelezők; itt hozatnak minden határozatok, melyek azonban az egyletek alapszabályainak megfelelők legyenek. A szövetségi illeték megszabása (melyet minden egyes egylet tagjaiért fizetni köteles), valamint a bizottság megválasztása és a jövő nyomdásznapi idejének és ülésező helyének meghatározása szintén a nyomdásznapot illeti. – A szavazásnál a képviselők általános szótöbbsége dönt. Minden a napirendre kerülő indítvány legalább öt héttel előbb küldendő be a bizottságnak. A napirend a nyomdásznapi előtt négy héttel teendő közzé a bizottság által. 7. §. A szövetség székhelye mindig ott leend, ahol a bizottsági tagok laknak, miért is tekintetbe veendő, hogy a bizottság oly egylet tagjaiból választassék, melynek környékében fog a következő nyomdásznapi megtartatni. 8. §. A szövetség feloszlik, ha erre a szövetséghez tartozó összes egyletek képviselőiknek legutóbb $\frac{3}{4}$ -ed része szavaz. Ez esetben a szövetség vagyona felett is ők határoznak.

Az 1869 augusztus 29-iki rendkívüli önképző-egyleti közgyűlés tárgyalta a kongresszusi határozat értelmében átdolgozott alapszabálymódosításokat; ezek szerint az egyletet, mint tartományi egyletet, egész Magyarországra akarták kiterjeszteni. A tervezetben az egyesület címét „A könyvnyomdászok és betüöntők egylete Magyarországon” címre változtatták s ezenkívül a következő módosításokat fogadta el a közgyűlés:

1. §. Az egylet célja tagjai szellemi kiképzése és anyagi érdekeik *állandó* óvása. 2. §. Mint eszköz, e cél elérésére szolgál: az egylet érdekében károsult tagoknak közvetítés által szerzendő foglalkozás vagy ennek hiányában anyagi segélyezés nyújtása. 3. §. Az egyletbe felvehető minden Magyarhonban működő, feddhetlen életű könyvnyomdász és betüöntő, ki magát emiatt, mint Pesten működő, az üzleti pénztárnoknál, mint vidéken működő, hol nincs fiókegylet: a pesti elnökségnél, végül már fennálló egyleteknél a vidéki pénztárnoknál bejelentendi, emellett becsületbeli kötelességének elismerendi az egylet által kimondott alapelvek szerint magát tartani. A 2. §. második bekezdéséhez beszuratott a következő szöveg: „Oly egyének, kik nem szakemberek, de az egylet irányában különös érdemeket szereztek, egy havi vagy közgyűlés által tiszteletbeli tagokká kinevezethetők, de szavazati és választási joggal nem bírnak. 4. §. A heti járulék 13 kr., melyért a tagok a Typographiát ingyen kapják. A járulék a közgyűlés által felemelhető és leszállítható. Beteg és foglalkozás nélküli rendes tagok, ha ezen állapotukat hitelesen igazolni tudják, heti illetéket nem fizetnek. A beiratási díj 30 kr., oly tagok, kik már ily egyletnek ideutazásukkor tagjai voltak, ez alól fel vannak mentve. 13. §. Rendes havi gyűlés minden hó második vasárnapján tartandó. 7. §. A választmány 15 tagból áll. Választó és választható minden rendes egyleti tag. Csak az összes szavazatok egyharmadával választható meg valaki választmányi taggá. 16. §. A pénztárt és a könyveket egy három tagu bizottmány bármikor átnézheti.

Az osztrák belügyminiszter azonban 1870 júniusban kelt határozatával a szövetséget ilyen alapon sem engedélyezte és 1871-ben kelt határozatával a magyar kormány is elutasította és ezzel a Pesten tartandó III. osztrák-magyar nyomdász-kongresszust egy újabb alternatíva elé állította.

A magyar kir. belügyminiszterium 1871 január 7-én kelt határozata, mely szerint az 1870 június 29-én beterjesztett szövetségi alapszabályokat nem engedélyezi, így szól:

Másolat. 6421/1870. R. szám. *Magyar királyi belügyminiszteriumtól.*

Pest szabad királyi város közönségének!

A pest-budai nyomdászok önképző-egylete által alakítani szándékolt „Általános magyar nyomdászszövetségnek” a város közönsége m. é. augusztus 19-én 25394. sz. alatt kelt jelentésével jóváhagyás végett felterjesztett alapszabályai iránt a földmívelési, ipar- és kereskedelmi magyar kir. miniszter ural egyetértőleg következő észrevételek merültek fel:

Az iparrend 128. §-a értelmében az iparossegédek, mint olyanok, csupán segélyezési társulatok, illetőleg segélyezési pénztárak alakítására jogosítvák, s miután az iparossegédek az illető iparostársulatok hozzátartozói (112. §), az ilyenü segélypénztárak kezelésénél, illetőleg felügyelésénél az iparostársulatokat megfelelő befolyás illeti meg, mi iránt azonban a tervezetben mi intézkedés sem foglaltatik.

Áttérve ennek előrebocsátása után a kérdéses alapszabályok tervezetére, abban fel vannak ugyan sorolva a létesíteni szándékolt szövetség feladatai (1. §) s ezek ellen észrevétel nem forogna fenn; azonban nem jelöltetnek meg részletesen azon módozatok, melyek szerint, s azon eszközök, melyekkel ezen feladatok megközelítendőek lennének s nem állapíttatnak meg azon körülmények, melyek a társulat egyes tagjainak a segélyezésbeni részeltetésre igényt adnának, hanem ezen mulhatlan alapszabályi kellékek teljes mellőzésével, kizárólag csak a szövetkezés s együttleges működés iránti rendelkezéseket foglalja magában.

A kérdéses alapszabályok tehát jelen alakjukban tudomásul nem vétethetnek s ezen alapon az egyleti működés meg nem kezdethetik.

Miről a város közönsége, fentidézett jelentése csatolmányainak visszazárása mellett s a pest-budai nyomdászok önképző-egyletének további értesítése végett tudósíttatik. Budán, 1871 január 7-én. Rajner Pál s. k.

Ámbár a belügyminiszter az alapszabályokat nem hagyta jóvá, mindenesetre ez az alapszabály volt – habár egyelőre csak az önképzést illetőleg – a magyar nyomdászok első komoly lépése a szervezet országosítása felé. Egy évvel később, mint majd látni fogjuk, újólág beterjesztette az önképző-egylet a kerületenként szervezett magyarországi nyomdászegyletek alapszabályát.

A III. és IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus

Az önképző-egylet 1870. évi működésének kimagasló eseménye az augusztus 15-én Pesten tartott III. osztrák-magyar nyomdászkongresszus. Az önképző-egyleti dalkör 1870 augusztus 14-én, a III. osztrák-magyar nyomdászkongresszus alkalmából zászlóavatással és az önképző-egylet alapító-ünnepével egybekapcsolt ünnepélyt rendezett az „Ujvilág”-ban, a „Budai Dalszövetség”, a „Pesti Nemzeti Dalkör”, az „Óbudai Dalkör” és a wieni „Gutenbergbund” közreműködésével. A dalárdák zeneszóval, zászlóval vonultak az „Ujvilág”-ba, hol délután Falk Zsigmondné megkoszorozta a dalárda zászlaját, mely 270 frtba került. Ezután Szabó Elek magyar, Anft pedig német beszédet tartott a nap jelentőségéről s egy élőképben bemutatták a nyomdászat allegóriáját s végül tánc következett. Tíz órakor tűzijátékkal gyönyörködtette a rendezőség a 4000 főnyi közönséget.

A tanácskozások augusztus 14-én vették kezdetüket a Vigadóban a következő napirenddel: 1. Az elnök és két jegyző választása. 2. Az ideiglenes bizottmány jelentése. 3. Jelentés az egyletek szervezetéről, haladásáról és egyéb működéséről. 4. Általános nyomdászügyek. 5. A bizottmány megválasztása. 6. A legközelebbi nyomdásznapi idejének és ülésező helyének meghatározása. 7. *Indítványok.* 1. A *pesti önképző-egylet indítványa* egy általános segélyző-pénztár létesítése ügyében, foglalkozás nélküli műtársak részére. 2. Az alsóausztriai nyomdászegylet indítványa a tanoncügy szabályozása tárgyában. 3. Az *olmützi könyv- és nyomdászok egyletének indítványai:* a) egy Évkönyv kiadása az osztrák-magyar könyvnyomdászok és betüöntők részére; b) a tanonckérdés; c) a segélyezési kérdés; d) könyvnyomdászok felvétele a monarchia összes könyvnyomdászegyletbe. 7. A *briinni könyvnyomdászok önképző-egyletének indítványai:* a) Mondja ki a III. nyomdásznapi, hogy az ideiglenes bizottság arra törekedjék, hogy azon esetben, ha az osztrák-magyar nyomdászszövetség létesítése a kormányoknál jóvá nem hagyatnék, engedtessek meg a monarchia nyomdászegyleteinek,

hogy azok valamely más létező külföldi nyomdászszövetséghez csatlakozhassanak, mint ahogy az osztrák főnökök egyesületének a németországi főnökegylethez való csatlakozás megengedett; *b*) a nyomdásznak azon óhaját fejezi ki, fogadtassák el elvül a takaréktársulatok (társulati nyomdák) alapításánál az, miszerint azok nem egyesek vállalataiként nyereszkes végett alapítottak, hanem hogy ily vállalatoknál főképpen az veendő célba, hogy azok a segédek fizetése, humánus bánásmód, a tanoncok felvétele stb. tekintetben a többi nyomdának mintaképpül szolgáljanak; továbbá, hogy ily vállalatoknál az egyletek időnként választmányuk által gyakorolják a felügyeleti jogot, a kimondott elv szemeltartását illetőleg. A segédek felvételénél mindig különös tekintetbe veendők a főnökök által üldözöttek; *c*) a nyomdásznak azon óhaját fejezi ki, fogadtassák el elvben, hogy jövőben netáni munkabeszüntetések (sztrájkok) sohase rendeztessenek két helyen egyszerre, minden esetben pedig adassék az ideiglenes szövetségi vezetőség tudtára, ha ármozgalom vétetik célba. Nagyszabású sztrájkok mellőzendők volnának és netáni árjavítások nyomdánként lennének eszközölendők; *d*) a nyomdásznak ajánlja, hogy a tanoncügy rendezése a második nyomdásznak által elfogadott szabályzat szerint csak akkor kezdessék meg, ha úgy a szövetség, valamint a tartományi egyletek szervezése befejeztetett és az árszabálykérdés mindenütt megoldatott.

Ezen kívül a napirend egyik pontját képezte Tschutschegg Vince indítványa, hogy az utassegély kifizetése az önképző-egyleti tagságtól tétessék függővé.

Összesen 36 küldött volt jelen, kik 32 nyomdászvárost, illetve egyletet képviseltek; névszerint: *Pest*: Anft János, Ács Mihály, Szabó Elek, Gawlitza János, Traub Károly; *Wien*: Faul Fr., Pichler J., Schuster J., Czernotzky J., Rigl R., Hoffmann H.; *Brünn*: Schripl E.; *Prága*: Loch J.; *Olmütz*: Sauerwein Géza; *Troppau*: Kukulski H.; *Sopron*: Irlinger Antal; *Laibach*: Benedek Sándor; *Pozsony*: Eichleiter F.; *Kassa*: Klein Lajos; *Grác*: Schönhofer Ferd.; *Zágráb*: Kale K.; *Aussig*, *Brix*, *Leitmeritz*, *Teplitz*, *Teschen*: Bauer János; *Buda*: Greiffenstein Lajos; *Triest*: Tüschel F.; *Pesti betűöntők*: Guth Ármin; *Nagyvárad*: Fehérvizy Márton; *Arad*: Nitsch Alajos; *Salzburg*: Tschutschegg Vince; *Klagenfurt*: Wagner R.; *Vác*: Kollmann F.; *Linz*: Litschauer A.; *Szeged*: Bendtner József; *Sárospatak*: Kretovics József; *Pécs*: Kern P.; *Sátorlajaujhely és Ungvár*: Steinfeld Rezső; *Győr*: Jilg K. F.; *Debrecen*: Fritsch József. Temesvár, Kolozsvár, Szeben, Brassó, Ujvidék városok nyomdászegyletei távollétükkel tündököltek. Pedig Szebenben ebben az évben alakult meg az önképző-egylet.

A kongresszust délelőtt 9 órakor nyitották meg, mely Antensteinert (a kongresszusi bizottság elnökét) elnökké, Sauerwein Gézát alelnökké, Szabó Eleket magyar, Gawlitza Jánost német jegyzővé választotta.⁸⁶ Ezután a kongresszusi bizottság nevében Litschauer előterjesztette az 1869 november 15-től december 7-ig felvett nyomdászstatisztika eredményét⁸⁷ s beszámolt a bizottságnak a szövetségi alapszabályok ügyében tett munkájáról, bejelentvén egyúttal, hogy a felterjesztett alapszabályokat az osztrák belügyminiszter június 25-én kelt határozatával elutasította. Ezután Rigl wieni küldött tette meg jelentését, mely szerint az ottani önképző-egylet alapszabályait 1863-ban nyújtotta be a kormányhoz s azok csak 1864 március 17-én hagytak jóvá. A tartományi egyletek alakítására vonatkozó alapszabályok az osztrák

⁸⁶ A kongresszus alkalmából Falk Zsigmond emlékérmeket öntetett, melynek jövedelmét a nyomdásznak nap költségeinek fedezésére ajándékozta.

⁸⁷ A statisztikának az egész osztrák-magyar monarchiáról felvett adatai közül csak a Magyarországra vonatkozókat közlöm, bár ezek sem teljesen megbízhatók, mert több vidéki nagy város (Kolozsvár, Fiume, Debrecen, Nagyvárad stb.) nem szerepel benne, mert nem küldték be az adatokat. Budapesten 585 segéd, 291 tanonc, 126 segédmunkás, 182 segédmunkásnő; vidéken 278 segéd, 195 tanonc, 71 segédmunkás és 92 segédmunkásnő volt alkalmazásban. Nyomdák száma 61, ezekből Budapesten 26. Azonban ezenkívül még legalább 20 nyomda volt Magyarországon, mely nem szerepelt a statisztikában. Gyorssajtók száma 136 (Budapesten 85), kézi sajtók száma 89 (Budapesten 36).

kormány által 1869 december hóban jóváhagyattak. Ezután Gawlitza pesti küldött referált a pesti helyzetről. Az önképző-egyletnek 1869-ben az egyesülési szabadság ügyében a képviselőházhoz intézett kérvényét Magyarország összes hasonló egyleteinek megküldte egyetértelmű eljárás végett, mely a képviselőház kérvényező bizottságának adatott ki, hol eltemették. Az 1870. évi árszabálymozgalomra vonatkozólag a jelentés így szól: A német ujságszedők akkoriban egész önállóan jártak el az árszabályt illetőleg és követeléseiket meg is kapták. Egyoldalú eljárásukat azonban a szaktársak elítélték, mely ügy végre az önképző-egylet választmánya elé kerülván, kimondatott, hogy az egyensúly visszaállítása végett az árszabályt revideálni kell. A bizottság a tervezet kidolgozása után kapta kézhez a wieni árszabálytervezetet, melynek alapján azután a pesti tervezetet is annak megfelelően dolgozták át. (A sztrájkról már előbb volt szó.) A jelentés szerint az önképző-egyletnek 430 tagja és 1000 kötetből álló könyvtára volt 1870-ben. A többi egyletek képviselőinek referátuma után a kongresszus hozzáfogott az indítványok tárgyalásához és *a következő határozatokat hozta:*

1. Oly szaktársak számára, kik egyleti érdekeik óvása következtében veszítették el kondíciójukat, pénztár alapíttatik és ennek életbeléptetésével az ideiglenes nyomdásznapi bizottság bizatik meg. Fizetendő heti illeték 1 kr.
2. A harmadik osztrák-magyar nyomdásznapi azon óhaját fejezi ki, szüntessék meg jövőre az eddig fennállott tanoncvizony s minden ifju, ki a kellő ismeretekkel ellátva lép egyik üzletbe, azonnal segéd munkásnak tekintessék s munkája szerint fizetessék. Mellékesen elfogadtatott még, hogy az ideig, míg e határozat keresztülvitetett, egy mütárs se vegyen át egynél több tanoncot, olyat pedig semmi esetre sem, ki kellő ismeretekkel nem bír.
3. Az osztrák-magyar könyvnyomdászok számára *évkönyv* alapítandó, melynek szerkesztésével az olmtüzi nyomdászegylet bizatik meg.
4. Minden betegsegélyző-egyesületnél a heti segély 5 frtra emelendő. Utazó beteg szaktársak, ha kimutatják, hogy utolsó kondíciójuk alkalmával egyleti tagok voltak, 3–5 frt segélyben részesítendők.
5. A litografusok és könyvmók felvétele a tartományi könyvnyomdász-egyletekbe elvileg elfogadtatik és a felvételnél a helyi viszonyok mérvadóak.
6. A nyomdásznapi azon óhaját fejezi ki, miszerint termelő szövetkezetek alapításánál fogadtassék el elvül, hogy azok a segédek fizetését, az illető bánásmódot, tanoncok tartását stb. illetőleg mintául szolgáljanak a többi helyi nyomdáknak. Segédek felvételénél az üldözöttek különösen tekintetbe veendőek.
7. A nyomdásznapi azon óhaját fejezi ki, miszerint bekövetkezendő ármozgalmaknál tartassék fenn az az elv, hogy munkabeszüntetések *két* helyen egyszerre soha se rendeztessenek; mindezenre azonban értesítették az ideiglenes szövetségi bizottság netán célba vett ármozgalmi intézkedésekről. Nagyszabású munkabeszüntetések, ha lehetséges kikerülendők s szükség esetében nyomdánként eszközözendő az árak emelése.
8. A kölcsönös képviseltetés külföldi nyomdász-egyletekkel elfogadtatik és az ideiglenes bizottság bizatik meg a további lépésekkel.
9. A nyomdásznapi felhatalmazza az alsóausztiai könyvnyomdászok és betüöntők egyletét, köréből nyomdásznapi bizottságot választani. A megválasztandó bizottság egy elnökből, alelnökből, jegyzőből, pénztárnokból, levéltárnokból és öt póttagból álland s köteles a nyomdásznapi határozatainak kivitelére ügyelni.
10. A jövő nyomdásznapi helyéül Prága jelöltetik meg. Az időpont meghatározása a nyomdásznapi bizottságra és a prágai önképző-egyletre bizatik.
11. Tekintetbe véve, miszerint az éjjeli munka nemcsak szellemi kiképzésünkre nézve hátrányos, hanem egészségi állapotunkra való káros befolyása által betegsegélyző-egyleteinkre nézve is felette veszélyes, határozza el a harmadik osztrák-magyar nyomdász-kongresszus, hogy a napilapok megjelenése ehhez mérten rendezendő. E felett a jövő nyomdásznapi jelentés teendő.

12. A betüöntőknek is joguk van kisebb városokban, hol betüöntődék nem léteznek, az utisegélyre, épp úgy mint a nyomdászoknak, azzal a megjegyzéssel, hogy csak azok a betüöntők kapnak viatikumot, kik valamely nyomdász-egyletnek tartoznak.

13. Utisegélyre csak azon szaktársak tarthatnak igényt, kik valamely osztrák-magyar monarchia területén levő nyomdász önképző-egyletnek, vagy pedig a németországi vagy a svájci nyomdász-szövetségnek stb. tagjai.

14. A harmadik osztrák-magyar nyomdászkongresszus kimondja, hogy miután az általános központi rokkantszegélyző-pénztár életbeléptetését a szövetség létesítésének megtagadása folytán még bizonytalan időig el kell halasztani, minden városban, hol még nem alakítottak rokkantszegélyző-pénztárt, ily kölcsönösség elvén alapuló intézmény létesítendő.

15. A harmadik osztrák-magyar nyomdászkongresszus végre kimondja, miszerint az osztrák-magyar birodalom fővárosainak nagyobb nyomdászegyletei, melyek eddig még nem tettek lépéseket a tartományi egyletek szervezésének ügyében, ezt minden halasztás nélkül tegyék meg, hogy ezáltal vidéki szaktársaink megnyeressenek közös ügyeink támogatására. Egy-szersmind oda kell törekedniök, hogy oly vidéki szaktársak, kik csekély számuknál fogva önálló pénztárt nem alapíthatnak, a már fennálló segélyezési egyletekbe felvétessenek.

A kongresszus fontos határozatokat hozott, de azok egyes pontjait nem vihették keresztül. A munkanélküliek pénztárából semmi sem lett s midőn a pestiek 1871 szeptemberben a Posner-féle nyomdában a 9 órai munkaidő miatt sztrájkba léptek és az önképző-egylet a brünni nyomdásznap bizottsághoz fordult segélyért, ez azt felelte, hogy foglalkozásnélküliek *központi* pénztára még egyáltalán nem is létezik. Ugyanigy nem lett végrehajtva az Évkönyv kiadására vonatkozó határozat sem, mert az 1871-ben Prágában tartott IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszuson az olmtüzi egylet bejelentette, hogy anyagi eszközök hiányában nem felelhetett meg a megbízatásnak. Az első Évkönyv Grácban 1871-ben jelent meg Schönhoffer F. kiadásában: Taschenbuch für Buchdrucker und Schriftgiesser címen.

A központi sztrájkpénztárból tehát nem lett soha semmi sem, ellenben az önképző-egylet keretében létesített munkanélkülieket segélyező pénztár, mely nem kongresszusi határozat alapján létesült, 1871 elején már megkezdte a tagok segélyezését. A kongresszus határozata folytán az 1870. év után megszűnt az az anomália, hogy minden utazó kapott viatikumot, tekintet nélkül arra, hogy tagja volt-e valamely nyomdász segélyező-egyesületnek. Ezzel életbelépett a tagság igazolására szolgáló jegy, melynek helyét később a ma is érvényben levő nyugtakönyv foglalta el.

A IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus, melyen 10 egylet 23 küldöttel volt képviselve, 1871 május 28–29-én tartatott meg Prágában a következő napirenddel: I. A bizottság jelentése. 2. A bizottság indítványai: *a)* a költségek engedélyezése, *b)* a delegátusok számának megállapítása, *c)* határozat egy nyomdászszövetség miként való létesítése iránt. 3. Jelentés az egyletek tevékenységéről. 4. Az alsóausztriai könyvnyomdászok és betüöntők egyletének indítványai: *a)* egy központi munkaközvetítő intézet létesítése, egybekötve a tartományi munkanélküli segélyező-egyletekkel (ellentállási pénztárak) foglalkozás-nélküli tagok számára; *b)* a tanoncügyről. 5. A stájerországi nyomdászegylet indítványa a tanoncügy szabályozása végett. 6. A morvaországi nyomdászegylet indítványa: *a)* a monarchia valamennyi nyomdász-egyleteinek tartományi egyletekké való átszervezése és az önképző- és segélyező-egyletek egyesítése tárgyában; *b)* egy központi rokkant- és nyugdíjegylet alapítása; *c)* az utasok betegsegélyének egyöntetűségéről; *d)* az egyletek tevékenységeinek az egyleti közlönyben való közzétételéről. 7. Általános nyomdászügyek.

A kongresszuson Magyarországot Antensteiner, Anft és Sauerwein (Pest) és Nagel (Pécs) képviselték. A pesti önképző-egylet a küldötteket a következő utasítással látta el: 1. a

monarchia valamennyi segélyező-egyletében egy- és ugyanazon kölcsönösségi módozaton alapuló szabályok léptetendők érvénybe; 2. a hétfői lapok beszüntetése és a tanoncügy szabályozása ügyében hozott mult évi határozatok fentartandók és a gráci egylet indítványa elvetendő. Szabó Elek indítványára kimondatott, hogy a küldöttek interpelláljanak a nyomdásznap bizottság azon eljárását illetőleg, hogy miért nyújtott be egy *osztrák* nyomdászszövetség alakítására vonatkozó alapszabálytervezetet a kormányhoz, mikor mindig egy *osztrák-magyar* nyomdászszövetség alakításáról volt szó.

A wieni egylet azon indítványa, hogy egy külön magyar és külön osztrák nyomdászszövetség létesítsék, mivel egy általános nyomdászszövetséget a kormány nem engedélyezi, heves vitára adott alkalmat és különösen a pesti és a prágai küldöttek tiltakoztak a tervezett szövetség kettéválasztása ellen. Antensteiner pesti küldött indítványára az osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméje, mint kivihetetlen, megszűntnek nyilvánított és kimondatott, hogy mindenütt önképző-osztállyal egybekötött tartományi segélyező-egyletek alakítandók. A munkaközvetítő intézményre vonatkozólag azt határozta a kongresszus, hogy Pesten és Wienben egy-egy központi intézet állíttassék, mely az ország többi egyleteivel összeköttetésben álland. (A tanoncszabályzatot már előbb közöltem.)

A IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus a következő határozatokat hozta:

1. A nyomdásznap elodázhatatlanul szükségesnek tarja, hogy Ausztria-Magyarország összes nyomdászegyletei tartományi egyletekké alakuljanak és minden megengedett eszközökkel a segélyező-egyletekkeli csatlakozásra törekedjenek.
2. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség ügyében határozatlik, miszerint az alkalmasabb időre halasztassék s egyelőre csak a már fennálló tartományi egyletek tökéletesíttessenek és azok minden segélyezési ágazatban a kölcsönösség és egyetemlegesség alapjára fektessenek. Évenként, vagy minden két évben nyomdásznap tartassék s a hozott határozatok keresztülvitelére egy bizottság választassék.
3. Egy az összes tartományi egyletekkel összeköttetésben álló munkaközvetítő intézet alapítandó és a közügyekért áldozatul esett műtársak számára alapított segélyező-pénztárak ily értelemben való működése kiegészíttessék.⁸⁸
4. Az anyagi érdekek kiküzdésére alakított pénztárakat (ellentállási alap) illetőleg az egyes egyletekre bízatik azok szervezését illetőleg a helyi viszonyokhoz mérten eszközölni. Ezen pénztárakhoz mindenki köteles hozzájárulni.
5. A brünni tanoncszabályzat a javaslattal együtt elfogadtatik.
6. A kongresszus kimondja, hogy Brünnben egy központi rokkantpénztár alapítandó, melybe azonban csak azon műtársak kötelesek belépni, kiknek eddig rokkantsegélyező pénztáruk nincsen.
7. A kölcsönösség valamennyi rokkantsegélyező-pénztárnál, valamint valamennyi segélyező-egyletnél keresztülviendő.
8. A nyomdászkongresszus valamennyi osztrák-magyar nyomdászegyletet kötelezi, hogy tevékenységükről rövid időközökben a „Vorwärts” hivatalos lapban jelentést tegyenek. Egyéb szaklapok ezt illetőleg szintén tekintetbe veendő.
9. A nyomdászkongresszus a női munkát elvben jogosultnak nyilvánítja; a női munka kizsákmányolását azonban, különösen a betüöntődékben a leghatározottabban elvetendőnek nyilvánítja és az egyes egyletek ez ellen tett lépését jogosultaknak ismeri el.
10. A nyomdászkongresszus azon óhaját fejezi ki, hogy a főnökök részéről a szennykonkurrencia ellen lépések tétesse.
11. Ohajtandó, miszerint a hirlapok melletti éjjeli munka korlátoztassék s ahol ez még nem kezdeményeztetett, erre nézve lépések tétesse.
12. A legközelebbi nyomdászkongresszus helyéül Brünn s idejéül 1872 tüzetik ki.
13. A nyomdásznap bizottság mindig azon egylet kebeléből választandó, amelynek területén a kongresszus tartatik.
14. A kongresszuson az egyletek 100 tag után 1, 250 tag után 2 és minden további 250 tag után 2–2 küldöttel képviseltethetik magukat.
15. A kongresszus költségei 50 tagig évi 2 frt, 100 tagig 4 frt, minden további 50 tag után 2 frt fizetendő.
17. A kongresszus azt az óhaját fejezi ki, hogy minden valódi műtárs, ki valamely tartományi egyletnek tagja, ötven éves jubileuma alkalmából az illető egylet részéről egy hivatalos ajándékban részesíttessék.

⁸⁸ A munkanélküliek segélyezésére vonatkozó intézkedést sem a magyar, sem az osztrák kormány nem engedte az alapszabályokba felvenni; ennél fogva erre a célra külön alapokat kellett létesíteni.

A segélyző- és az önképző-egylet. – Az egyesítési indítvány. – Kerületi egyesületek szervezése

Az 1871 februári ülésen egy érdekes dolog került a segélyező-egyesület választmánya elé. A salzburgi nyomdászegylet azzal a kérdéssel fordult a pest-budai könyvnyomdászok egyletéhez, vajjon nem volna-e lehetséges ezen egylettel egyesülniök. A választmány azt felelte, hogy az új alapszabályok értelmében az egyesülés lehetséges lesz. A dologból azonban, mint előrelátható volt, nem lett semmi sem.

Az 1870-ben jóváhagyás végett benyújtott alapszabályok 1871 február hóban jóváhagyás nélkül érkeztek vissza. A miniszter többek között a következő módosítást is kívánta: a gyűlésekre hivatalosak a pest-budai összes nyomdatulajdonosok, segédek és *betüöntők*, s mint az egylet rendes és egyenjogu tagjai, *fejenként egy szavazattal bírnak*. A gyűlés a módosítások után az alapszabályok azonnali felterjesztését határozta el és egyuttal kimondta, hogy a módosított alapszabályok május 14-én lépnek érvénybe.⁸⁹ Az alapszabályok különben 5310. szám alatt már 1871 május 24-én jóváhagyattak.⁹⁰

Az új alapszabályokban a segélyző-egyesület címe is megváltozott s az egylet a „*Pest-Budai könyvnyomdászok és betüöntők-segélypénztára*” címet vette fel. Az egyletbe az új alapszabályok szerint is köteles minden Pest-Budán alkalmazásban álló könyvnyomdász és betüöntő belépni. A beiratasi díj 2 forintban, a heti tagsági díj 25 krajcárban volt megállapítva. Kölcsönösség alapján belépők beiratasi díjat nem fizetnek. Elutazó tagok alapszabálykönyvében a kilépésük idejéig pontosan teljesített befizetések nyugtáztatnak. A viatikumban részesült tag, amennyiben annak felvétele után azonnal munkába lépett, köteles a felvett segélyt visszafizetni. A munkanélkül levő tagok az illetékek fizetésére köteleztetnek. Más foglalkozásra térő tagok, amennyiben illetékeiket pontosan befizetik, segélyre jogosultak; ha azonban négy héttel hátralékban maradnak, töröltetnek. Szükség esetén a tagokra, a választmány határozata alapján külön illeték róható ki a segélyek fedezésére. A Pest-Budán könyvnyomdászatot vagy betüöntést tanuló és pénztárhoz belépő tanoncok után mint felvételi díj 10 o. é. forint fizetendő. Az egylet 1. beteg- és vándor; 2. rokkant- és özvegysegélyző-pénztárakból áll, melyek vagyona mindig külön-külön kezelendő és csak a kimondott célra fordítható. A rokkant- és özvegyalaphoz csak kamatai használhatók fel; szükség esetén csak a főnökök által ezen alapra fizetett járulékok (tagonként heti 10 krajcár) 10%-a vehető igénybe. A főnökök által fizetett járulékok $\frac{1}{4}$ része a betegsegélyző- és vándoralaphoz, $\frac{3}{4}$ része pedig a rokkant- és özvegyalaphoz csatolandó. Betegsegély az üzleti pénztárnoknál történt bejelentés napjától jár. Az illető nyomdában levő tagok, hol a megbetegedett dolgozott, kötelesek felváltva minden harmadik napon a beteg hogylétéről meggyőződést szerezni, s kötelességük az egyleti orvossal a beteg gyógykezelését illetőleg érintkezésbe lépni, a gyógyszereket előmutatni. Ha úgy találják, hogy a beteg az orvosi rendeleteket nem követi, kötelesek erről az elnököt azonnal értesíteni, ki a táppénz kifizetését felfüggeszti, illetőleg a választmány hozzájárulásával a

⁸⁹ 1873-ig bármely egyesület megalakulhatott, ha a bejelentett alapszabályok 40 nap alatt vissza nem érkeztek vagy a módosítások, melyeket a miniszter kívánt, elfogadtattak. Az 1873-ban kiadott belügyminiszteri rendelet kimondta, hogy egyletek az alapszabályoknak törvényes záradékkal való ellátása előtt működésüket el nem kezdhetik.

⁹⁰ A június 11-én tartott közgyűlés elnökké Falk Zsigmondot, alelnökké Wein Jánost, pénztárossá Buschmann Ferencet, ellenőrré Kretschek Antalt, jegyzőkké Szöllősy Mihályt és Bauer J. M., választmányi tagokká pedig Antensteiner Ferenc, Anft János, Ács Mihály, Gröber Károly, Guth Albert, Nitsch Alajos, Benedek Sándor, Szabó Elek, Traub Károly, Steiner Adolf, Fehérvizy, Jilg F., Kaczander Gyula, Warschauer Ede, Trócsányi Bertalan, Bendl Ferenc, Hirsch Lipót, Bakos Péter, Firtinger Károly és Kuhn József választottak meg.

betegség egész tartamára megvonhatja. Táppénz fél évig napi 90 krajcár, fél éven túl tartó betegség után napi 50 krajcár. Kivételnek van helye ez alól abban az esetben, ha a tag közben a gyógyulás után 12 hetet újra befizetett. Amennyiben a betegség egy évnél tovább tartana, akkor a választmány határoz, hogy az illető mily módon segélyeztessék. Betegek tagdíjat nem fizetnek. Elhalálozott tagok után 40 forint temetési költség jár. Utasok 3 forint vándorpenzben részesülnek. Ha az utazó oly városban dolgozott, ahol segélyező-pénztár van, köteles ottani tagságát igazolni. A segély csak fél év után jár újra az utasnak és ha az összeg felvétele után Pest-Budán foglalkozást kap, köteles a felvett összeget négy hét alatt visszafizetni. Rokkantség legalább 10 évi befizetés után jár s a rokkantság orvosilag igazolandó. Azon tagok, kik e pénztárnak alapítása óta (1862 május 24) részesei, a rokkantségére már ezen alapszabály életbelépésekor jogosultak, ha rokkantnak találtnak. Volt tagoknak a pénztárba való újra belépése esetén, valamint a kölcsönösségben levő egyletek tagjainak az azelőtt befizetett hetek beszámíttatnak. A segély 10–20 évi tagság után 3 forint, 21–30 évi tagság után 4 forint, 31–40 évi tagság után 4 forint 50 krajcár, 41–50 évi tagság után 5 forint, 50 évi tagságon túl 5 forint 50 krajcár hetenként. A segély le nem foglalható. A segély kellő igazolás mellett bárhol felvehető. Rokkantság egyéb segélyre joga nincs. A rokkantség megszűnik, ha az illető ismét munkaképes lett vagy ha aljas bűntény miatt becstelenséggel megbüntetik. Az özvegysegély csak törvényes feleségnek jár és 10 évi tagság után egyszersmindenkorra 50 forint. A közgyűlés ezen összeg nagyságát, a pénztár állásához képest a folyó évre meghatározhatja. Gyűlések alkalmával a magyar és német nyelv egyenjogú. Azon választmányi ülésekre, melyekben a rokkant-alapot illető határozatról van szó, Pest-Buda összes nyomdafőnökei, mint alapítói és fentartói ezen alaphoz, meghívandók és e tárgyban a választmányi tagokkal teljesen egyenlő szavazati joggal bírnak.

Az új alapszabályok, melyek csak 1872 február hóban kézbesítettek a tagoknak, mint ez a nagyjában reprodukált szövegből is látható, több újítást is tartalmaznak. Legszembeszökőbb az *özvegyi segély* bevezetése, a *rokkantsági segélynek a befizetés arányában való osztályozása*, az *elutazók befizetéseinek nyugtázása*, valamint az egyesület címében a *betűöntő szakmának feltüntetése*, mely újítások az előző kongresszusok határozatai alapján kerültek az új alapszabályba.

A május 14-iki gyűlés elfogadta Falk Zsigmond egyesületi elnök egy ház vételére vonatkozó előterjesztését és az ezen ügyben teendő előmunkálatokkal az új választmányt bízta meg. A választmány nevében Falk Zsigmond a következő év elején előterjesztette Ybl Miklós műépítésznek a Kismező-utcai (Klauzál-utca) házra vonatkozó véleményét, melynek alapján egy ötös bizottság küldetett ki a vétel lebonyolítására. A dolog azonban egyelőre lekerült a napirendről és csak a december 31-iki választmányi ülésen került ismét szóba, mely alkalommal Wein, Gröber, Steiner Adolf, Buschmann és Falk elnökből álló bizottság küldetett ki, hogy az ajánlott Kismező-utcai (Klauzál-utca) 16. számú házra vonatkozólag véleményt mondjon. A január havi ülésen ez beszámolván működéséről, a házvételhez – a rokkantségélyező-alap vagyonáról lévén szó – a főnökök is hozzájárultak s a választmány Falk Zsigmond elnököt, Wein Józsefet, Buschmann Ferencet, Kretschek Antalt és Antensteiner Ferencet bízta meg az ingatlan megvételével. A földszintes ház 19.700 forint vételáron került az egylet birtokába.

Az 1872. évi közgyűlésig a segélyező-egyletről semmi hír sehol sem. Ez az egylet a lehető legdiszkrétebb módon folytatta működését és a Typographia hasábjain is csak a legritkább esetekben találkozunk egy-egy szűkmarku közleménnyel, mely csak arra jó, hogy kielégíthetetlen kíváncsiságunkat még jobban felcsigázza, mert jegyzőkönyveknek, melyekből ezen egylet működéséről bővebb tájékozást nyerhetnénk, még nyoma sincs.

A március 17-iki közgyűlés iránt kivételesen nagy volt az érdeklődés, mert már előre híre ment annak, hogy a gyűlésen egy a *segélyező- és az önképző-egyletek egyesítésére* vonatkozó

indítvány kerül megvitatás alá. A konzervatív elemek, élükön a főnökökkel, persze erősen tiltakoztak egy ily indítvány ellen, mert nem tartották megengedhetőnek a sztrájkrendező (önképző) és a segélyző-egylet egyesítését, mert ez a segélyző-egylet katasztrófáját vonta volna maga után. A gyűlést Falk nyitotta meg. A választmány jelentése és egyéb ügyek után az ellenőr tiszteletdíja került tárgyalásra s a gyűlés kimondta, hogy az ellenőr évi 100 forinttal díjazandó. Heves összetűzésre adott alkalmat az ellenőri állás betöltése. Az egyik párt Anft Jánost, kinek egyébként is nagy érdemei voltak, a másik párt ellenben Böhm Bélát, ki szintén szereplő egyéniség volt, óhajtotta megválasztani. Az Anft-párt, mely mellé a *német* nyelvű szaktársak csoportosultak, de akik mégsem jelentek meg valamennyien a gyűlésen és a Böhm-párt, mely a *magyar* nyelvű szaktársakat egyesítő táborában, itt mérték össze erejüket, melynek folyamán a teljes számban megjelent Böhm-párt győztesen került ki a küzdelemből.

Az Anft-pártiak kétségbevonták a választás korrektségét, miután előzőleg az egyletben levő, lepecsételt szavazólapokat újra átvizsgálták s állítólag a két jelöltnél egyenlő szavazatarányt állapítottak meg; ennél fogva 164 aláírással egy új választás elrendelését kérték. Wein János elnök ennek következtében május 5-ére egy rendkívüli közgyűlést hívott egybe a választmány újból való választására, ami azért is szükséges volt, mert az előzmények után sokan leköszöntek. A gyűlésen 200 tag jelent meg s így nem volt határozatképes, azonban a jelenlevők ismételten a választmány új választása mellett nyilatkoztak. A június 9-ére egybehívott gyűlés csak azt határozta, hogy a választmány köszönjön le és így július 21-ére újabb (negyedik) közgyűlés hívott egybe, melyen Böhm helyett *Steiner Adolf* választott ellenőrre. Böhm március 26-tól július 26-ig viselte az ellenőri tisztséget.

E megszakítás után újra visszatértek a március 17-iki rendes évi közgyűlésre. A 4. pont tárgyalása után Bauer J. M. előterjesztette *a segélyző-egyletnek az önképző-egylettel való egyesítését* s egy bizottság kiküldését kérte, mely az egyesítésre vonatkozó előmunkálatokat kidolgozza. Az egyesítés ellen egy 120 aláírással ellátott tiltakozás terjesztett elő, miután azonban az e tárgynál képződött heves vita folyamán az illetők kijelentették, hogy ők csak az *összes pénztárak egyesítése* ellen protestálnak, *a gyűlés az indítványt 7 szavazat ellenében elfogadta*. Az egyesítési bizottságba Anft, Bauer J. M., Firtinger Károly, Antensteiner F. és Nitsch Alajos választottak.⁹¹

A segélyző-egylet közgyűlésén a leköszönt Falk Zsigmond helyett, ki különben a segélyző- és az önképző-egyletek egyesítése körül nagy érdemeket szerzett és ezért neki a gyűlés köszönetet szavazott, Wein Jánost választotta elnökéül, ki azonban később a választmánnyal együtt leköszönt s az újabb egybehívott közgyűlés Buschmann Ferencet választotta meg az egylet elnökévé, ki időközben nyomdát nyitott.

A július 2-iki választmányi ülés új fáklyák, gyászfátyolok és a fáklyákhoz való szekrény beszerzését határozta el, hogy a tagok, illetve hozzátartozóik azokat díjtalanul használhassák. A segélyző-egylet különben alig adott magáról életjelt s egy évben rendszerint csak 4–5 választmányi ülést tartott. Márciustól például egész júliusig nem is tartotta szükségesnek az akkori választmány egy ülés egybehívását.

⁹¹ A wieni önképző- és segélyző-egyletek egyesítésének kimondása nehezebben ment; mindkét egyletben sok ellenzője volt az indítványnak s a gyűléseken az indítvány elbukott; végre az 1871 december 10-iki gyűlés elfogadta. Közben az önképző-egyletet 1872-ben a kormány feloszlatta, mert 100 forintot adott a sztrájkoló aranyműveseknek. Erre 1872 december 15-én új egyletet alakítottak segélyző szakosztállyal. Az új egylet alapszabályait, valamint a segélyző-egyletnek a csatlakozásra vonatkozó módosított alapszabályait s az 1872-ben közösen benyújtott új alapszabályokat, melyekben már csak egy egyletről volt szó, 1873 februárban a kormány jóváhagyván, a március 2-án tartott alakuló gyűléssel a két egylet végképpen összeforrt. A felosztatott önképző-egylet vagyonát a hatóság 1873-ban az új egyletnek adta át.

A renitenskedő principálisokkal szemben, kik az illeték fizetését megtagadták, a segélyző-egylet tehetetlen volt; Légrády, Bucsánszky, Schlesinger és Wohlauser, Egyetemi nyomda semmilyen módon sem voltak rábirhatók a főnökilleték fizetésére; egyedül az Állami nyomda fizette be a 202 forint 90 krajcár tagdíjhátralékot a pénzügyminiszter határozata alapján. Ács Károly magánzó egy 100 forint n. é. szőlődezsma váltsággi kötvényt ajándékozott az egyesületnek. Az egyesítési módokat kidolgozására az önképző-egylet által kiküldött bizottság 1872 novemberben tette közzé az általa készített újabb alapszabálytervezetet, mely az egyletet *hat* kerületre osztja, Pest, Pozsony, Pécs, Temesvár, Nagyvárad és Kassa székhelyekkel.⁹²

Az új alapszabálytervezet, mely egyébként nem sokban különbözött az előbb közölt tervezettől, csak a betegsegélyző, temetkezési és az utassegélyző pénztárak, valamint az önképző-osztály országosításáról szólt, mivel a rokkantsegélyző pénztár országosításába a főnökök, kik annak illetékeit fizették, nem voltak hajlandók beleegyezni. Az egylet céljai között szerepelt még a tagok anyagi érdekeinek megóvása és az elcsépelte termelőtársulatok alakítása. Ezzel persze még nem volt megoldva ez a kérdés, mert a segélyző-egylet is választott e célra bizottságot. Ezzel le is zárhatjuk a segélyző-egyesületnek az 1872. évi működését. A már létező vidéki egyletek, a pozsonyi, pécsi, nagyváradit már 1871-ben felszólították, hogy egyletüket kerületi egyletté alakítsák át, ez a felszólítás azonban egyelőre süket fülekre talált. A szervező bizottság is hibát követett el, mert először a helyi egyletek megalakulását kellett volna sürgetnie s csak ezek megalakulása után kezdetet lehetett volna a kerületi egyletek szervezéséhez. Csak 1872-ben fogott hozzá a szervezéshez Pozsony és Pécs; a többiek még azt tárgyalgatták, hogy mi lesz abból, ha a sok vidéki nyomdász is betódul az általuk alapított egyletbe és feleszi annak – vagyont. Debrecenben 1872 július hóban alakult egy beteg- és utassegélyző-egylet, Kassán áprilisban kezdtek az alapszabályok kidolgozásához⁹³, Aradon júliusban alakult egy segélyző-egylet. A debreceni egyletnek a nagyváradit egyletbe kellett volna csatlakoznia, ha Nagyváradon egyáltalán tettek volna valamit egy alakítandó egylet érdekében.⁹⁴ Ezenkívül az önképző-egyletek, illetve önképző-osztályok alakítására vonatkozó határozatot teljesen figyelmen kívül hagyták. A pesti egyletbe is csak Vác és Esztergom jelentette be csatlakozását. A budaiak önképző-egylete 1871-ben ismét a pesti egyletbe csatlakozott, mely részükre könyvtárt és olvasószobát rendezett be; a budaiak ugyanezen évben alakították meg dalkörüket, a mai „Typographiát”, mely Szilveszterkor tartotta első dalestélyét.

⁹² Erdélyt és a hozzá tartozó városokat figyelmen kívül hagyta a bizottság, mivel azok nagyrésze a nagy kinti fallal volt körülvéve és például Kolozsvárról sohasem jelent meg egy sor sem a Typographiában, sőt nem is járták. Pedig ott rémitő állapotok voltak, de egyesek gondoskodtak róla, hogy az ottani kollégák ne paktálhassanak a gyűlölt pesti „németek”-kel s így vigan kizsákmányolhatták őket.

⁹³ A kassai nyomdászegylet 1872-ben pünkösdkor alakult meg Bényey Lajos indítványára, ki utóbb honvédszázadosáig emelkedett a nyomdászattal felcserélt katonai pályán. A benyújtott alapszabályokat a kormány nem hagyta jóvá és így az egylet 1874 május 14-én feloszlott, a meglevő vagyont az akkori tagok maguk között felosztották. A kisebbségben maradt kollégák még 1874-ben egy új egyletet alakítottak, melynek alapszabályait a kormány még ugyanazon év szeptember havában jóváhagyta. 1878-ban az egylet kerületi egyletté alakult át s ennek megfelelően módosított alapszabályait a kormány 1879-ben szentesítvén, az egylet mint beteg-, temetkezési-, özvegy-, árva-, munkanélkülieket és utasokat segélyző egyletté alakult át. 1887 december 31-én beolvadt az országos egyletbe.

⁹⁴ Nagyváradon 1873-ban még nem létezett egylet s Laszky Ármin panaszkodik a Typographiában, hogy a két év óta kidolgozott alapszabálytervezetet nem lehet elfogadtatni, mert senki sem jön a gyűlésre. Salzmann Lajos indítványára 1880-ban végre megalakult a nagyváradit nyomdászegylet is és november 1-én kezdte meg működését.

A Pesten tartott III. osztrák-magyar nyomdászkongresszus határozata értelmében a pesti hírlapszedők április 16-án tartott gyűlésükön tárgyalták a napilapoknál divó éjjeli munka korlátozására vonatkozó indítványt. Az értekezleten csak az ujságszedők egyharmadrésze jelent meg, a többiek ez a dolog nem igen izgatta, mert az indítvány gyakorlati kivitele elháríthatatlan akadályokba ütközött. A gyűlésen egyébként javaslat tétetett arra vonatkozólag, hogy a lapok esti kiadása legyen bővebb, míg a nappali kisebb terjedelmű s így a lapszedés nagy része a nappali órákra korlátozódjék. Ezenkívül határozatba ment, hogy az ünnepnap munkájának megszüntetése és az éjjeli munka korlátozása érdekében a kiadóknál egy bizottság interveniáljon. Az eredmény előrelátható volt: maradt minden a régiben.

Ugyanily eredménnyel járt egy másik kongresszusi határozat, a tanoncügy szabályozását illetőleg. Az 1870. évi kongresszus a wieni egyesület indítványára kimondta, hogy a tanonc segéd munkásnak tekintendő és ennek megfelelően díjazandó. Ez semmiesetre sem volt valami szerencsés gondolat, mert a tanonc-rendszer helyett a sokkal rosszabb voluntör- és segéd munkás-rendszert vezette volna be s azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy teljesen indifferens, felnőtt emberek kerülnek a szekrények mellé, kiket a tőke még jobban kizsákmányolt volna, mint a tanoncokat, mint ez Pesten is tapasztalható volt. Az 1871. évi kongresszuson a wieni egyesület, belátva az egy év előtt általa tett indítvány tarthatatlanságát, a határozat megsemmisítését indítványozta. A magyar küldöttek azonban hevesen tiltakoztak a „reakciós” indítvány elfogadása ellen. A tanoncügyben ennél fogva a brünni egyesület indítványa került végleges megoldásra, de csak elméletben, mert a gyakorlatban az erre vonatkozó határozatok nem voltak keresztülvihetőek. A brünni indítvány a svájci tanonc-szabályzatot vette irányadóul.⁹⁵

Az elfogadott tanonc-szabályzat a következő pontokból állott:

1. Minden egyes tartományi egyesületnek kötelessége a szülőket a törvényes eszközökkel a nyomdászatnál uralkodó állapotokra és rossz viszonyokra figyelmeztetni.
2. A tanoncok egy főnökök és segédek által álló vegyes bizottság által megvizsgálandók, hogy a nyomdászathoz szükséges intelligenciával és fizikai erővel rendelkeznek.
3. A tanoncot nem szabad tovább dolgoztatni, mint ameddig a segéd munkaideje megállapított.
4. A tanoncok az egyesületek által felállított szaktanfolyamot vagy az ipariskolát kötelesek látogatni.
5. A főnök köteles a tanoncot szakmájában teljesen kiképezni.
6. Tanoncnak csak a 14-ik évét betöltött ifju vehető fel s a tanulási idő négy évet túl nem haladhat.
7. A felszabadulási díj egyöntetűen állapítandó meg s ez az összeg a segélyező-egyesületek pénztárába fizetendő be.

⁹⁵ A svájci tanonc-szabályzat a következőket írta elő: A tanonc felvételi vizsgát köteles letenni. A vizsga arra terjed ki, hogy az ifju a nyomdászati pályához szükséges szellemi és fizikai képességekkel rendelkezik-e. Mint általános előképzettség egy középiskolai osztály (vagy ennek megfelelő magánoktatás), vagy pedig az elemi iskolai osztályoknak jeles elvégzése kívántatik. A vizsga a nyomdatulajdonos vagy helyettese és a személyzet egy megbízottja jelenlétében történik. A szerződés a vizsga sikeres letévése után köthető meg. A tanulási idő legfeljebb négy évre terjedhet. Kitünő előképzettségű tanoncoknál ez az idő 3–6 hónappal megrövidíthető. A nyomdatulajdonos köteles a tanoncot minden az üzletben előforduló munkanembe beavattatni. A tanoncoknál gond fordítandó arra, hogy azok kiszabott időközökben munkájukat változtassák, hogy így minden előforduló munkában kellő gyakorlatot szerezhessenek. A tanonc szükség esetén ipariskola, nyelv- és rajztanfolyamok látogatására szorítható. Bevégzett tanoncidő után a tanonc gyakorlati vizsgát köteles letenni. A szedőtanonc a vizsga alkalmával a gyors, hibátlan és korrekt szedés, a táblázatszedés, a kilövés, a formátumkészítés, a betűnemek ismeretéről, a görög és francia kéziratolvasás és a matematikai jelek ismeretéből vizsgázik. A nyomótanonc a kilövés, formazárás, előkészítés (zurichtolás), papíráztatás, festékeverés, hengeröntés, és a gyors- és kézisajtók technikájáról vizsgázik. A tanonc a nyomdatulajdonos vagy annak helyettese és a személyzet két megbízottja jelenlétében vizsgázik. Kielégítő eredmény esetén bizonyítványt kap s felszabadítható. Eredménytelen vizsga esetén a tanonc utántanulásra utasítandó s ha még ezután sem felel meg, végleg elutasítandó. Minden 1–5 szedő után 1 tanonc, 6–10 szedő után 2 tanonc, 11–15 szedő után 3 tanonc alkalmazható. Két sajtóra 1, 3 vagy több sajtó után 2 tanonc vehető fel.

A pesti önképző-egylet a fenti tervezetnek megfelelően egy tanonc-szabályzatot dolgoztatott ki s azt 1871-ben a főnöktestület elé terjesztette. A szabállyal egyidejűleg a következő memorandumot kézbesítették a főnöktestületnek:

A buda-pesti nyomda-főnökök testületének!

Áthatva azon tudattól, hogy a tekintetes testület a munkások érdekét *mindig szem előtt tartja*, (!) alulírott bizottság bátorságot vesz magának egy rég óhajtott cél elérése végett azon kérelemmel fordulni a t. testület elé, nyújtana segédkezet egy Buda-Pest nyomdatulajdonosait épp úgy, mint azoknak munkásait egyenlő mérvben veszélyeztető körülmény eltávolításához, tudniillik a *tanonccsúgy szabályozásához*.

Tekintve, hogy ezen ügy már sok nagyobb városban mindkét fél megelégedésére megoldást talált, nevezetesen Svájcban s újabb időben az osztrák-magyar monarchiának Grác, Brünn, Prága stb. városaiban;

tekintve, hogy művészetünk azon fokáról, melyen annak állania kellene, a nyomdákban foglalkozó tanoncok legnagyobb részének szellemi és fizikai tehetetlensége által rántatik le;

tekintve továbbá, hogy némely főnökök vagy ügyvezetők ily tanoncokat erejük *kizsákmányolása* által örökös betegekkel vagy rokkantakká tesznek és ily esetben csak a *betegsegélyző-pénztár és műtársaink terhére válnak*;

tekintve végre, hogy szellemi és fizikai tekintetben tanoncok felvétele által sem az üzletnek, sem pedig az összes társadalomnak hasznát nem tesznek, sőt ezáltal az államot károsítják és a társadalom korrupcióját idézik elő:

bátorkodik a Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete ide mellékelte, az életbelépett ipartörvény alapján kidolgozott tanonc-szabályzatot a t. főnöktestület elé terjeszteni azon kérelemmel, mielőbb egy vegyes gyűlést egybehívni, hogy az e kérdésben levő szabályok pontjai felett véleményét kicserélje és ezen ügyet mindkét fél megelégedésére megoldásra vezesse.

Midőn ezzel az egyleti gyűlés megbízatásának eleget teszünk, felkérjük Önöket, hogy az általánosságtól annyira óhajtott tanonc-szabályzat mielőbb megoldást nyerjen.

Reményelve, hogy a főnökök és a munkások közötti *jó viszony* egyik fél által sem fog megháboríttatni, közöljük a III. nyomdásznap által felállított és a Közép-magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete által elfogadott tanonc-szabályzatot.

A tek. főnöktestület ez iránybani válaszát elvárva, maradunk illő tisztelettel Pest, 1871 december, az e célra választott ötös bizottság: *Kaczander Gyula* elnök, *Döll Rudolf* jegyző.”

A szabályzat, melynek eredeti szövegét nem sikerült megszerezni, a következő kardinális pontokat tartalmazta: a tanoncok felvételénél figyelembe veendő *a)* az egészséges testalkat és a szellemi képzettség; *b)* az árszabály szerinti munkaidő; *c)* hogy a tanoncok az ismétlődő iskola látogatására köteleztessenek; *d)* a főnök köteleztessék a tanoncnak a szakmában való alapos kiképeztetésére; *e)* tanoncnak a 14. évét betöltött ifju alkalmazható.⁹⁶

A főnökök – mint rendesen – nem tartották érdemesnek a segédek átiratával foglalkozni s 1872 január hóban azt írták a segédeknek, hogy az emlékiratot kénytelen az elnökség visszaküldeni, mert a főnököket nem lehetett egy gyűlésre összehívni. A nemsokára ezután indított árszabálymozgalom a tanonccsúgy szabályozására vonatkozó törekvéseket hosszabb időre leszorította a napirendről.

⁹⁶ Az 1870. évi ipartörvény 40. §-a nemcsak 12 éves korhatárt állapított meg a felveendő iparosanoncok részére, de még azt is megengedte, hogy az iparhatóság ez alól eltekinthessen. Így azután a legtöbb ifju 10 éves korban került a műhelyekbe. Emellett megengedte, hogy 16 éves tanoncok egész éjjel dolgozhassanak, 18 éves korukig a gazda atyai fegyelme alá helyezvén őket. Mondani sem kell, hogy a törvény gyengeségét a főnökök a legalaposabban kihasználták.

Az 1871-ben lábrakapott nemzetiségi torzsalkodások bénítólag hatottak a szervezet minden ágazatára. A németnyelvű kollégák, kik agilitásukkal és lelkesedésükkel magukkal ragadták a tömeget, lassanként elkedvetlenedtek. A magyarok a gyűléseken magyar beszédeket követeltek, mert szerintük Magyarországon vannak, de a németnyelvűektől, kik nem értették a magyar nyelvet, mint tagoktól szintén nem leheteti megtagadni azt a jogot, hogy a tárgyalásokat az ő anyanyelvükön is tolmácsolják és ezt annál inkább követelhetnék, mert tulsulyban voltak. A nyelvi kérdés lassanként személyeskedéssé fajult és hullámai átcsaptak a Typographiába, ezenkívül a már említett „Magyar Kör” is élesztgette a kollégák közé dobott üszköt. A Typographia „A magyar műtársakhoz” című cikkében szemrehányással illeti a magyarajku tagokat, hogy „a választmány majdnem egészen németajku műtársakból alakult és a magyaroknak németül kell beszélniök, mert másként nem értik meg. Azért alakult a Magyar nyomdáször, hogy az egyleti életben a magyarok is érvényesüljenek.”

A fontos missziót teljesítő bizalmiférfi-intézmény sem tudott emiatt a nyomdákban kellően érvényesülni és az egybehívott gyűléseken csak egy páran jelentek meg. A Typographia pedig buzdítás helyett azt írta, hogy „rendes műtársnak nincsen szüksége bizalmiférfiura.” E miatt Sauerweinnek⁹⁷ le kellett köszönnie.

A bizalmiférfi-intézményt Szabó Elek, ki a konzervatív irányzatot képviselte a Typographiában megtámadta, mert az szerinte nem sokat ér és elmérgesíti a helyzetet. Mivel Sauerwein szerkesztő a cikket minden megjegyzés nélkül leköszölte, az 1871 február 26-iki gyűlésen is szóba került az a dolog: „hogy helyes-e, ha az egylet orgánumban az egylet által életbe léptetett bizalmiférfi-intézmény megtámadatik, holott az már négy hónapja működik.” A felszólalást követő heves vita után kimondatott, hogy jövőben minden cikk, mely elvi kérdésekkel foglalkozik, először a lapbizottság elé kerüljön; és Dorstenstein indítványára még azt is kimondta a gyűlés, hogy a bizalmiférfi-intézményt a legszükségesebbnek tartja. Sauerweinnek ezen esetből kifolyólag le kellett mondania a szerkesztői állásról.

A kilencórai munkaidőért vivott harc

Sauerwein után Ács Mihályt választották szerkesztővé, ki azonban a Sauerwein alatt hozott azon határozat visszavonását követelte, hogy a szerkesztő minden cikket a szerkesztőbizottság elé köteles terjeszteni. Ez megtörténvén, Ács elfogadta a megbízatást.

Ács kifogástalan jellemű, nagy intelligenciájú kolléga volt, de kevés érzékkel birt az előtérbe nyomuló munkáskérdések iránt. A nyomdászok között 1868 óta terjedni kezdett a munkáskérdések iránti érdeklődés, egy részük részt is vett az általános pesti munkásegylet vezetésében s ezeket nem elégitette ki a Typographia tisztán szaklapszerű nivója. Azt óhajtották, hogy a lap munkáslap legyen, a többség gondolkodása azonban nehezen formálódott az új irányzathoz, mert egyrészt a nyelvi harc és a személyeskedés, másrészt pedig a konzervatív áramlat befolyása alatt álltak.

Az önképző-egylet, illetve új címe szerint a Középmagyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntök Egylete az 1871. év végén ismét az árszabály revíziójával kezdett foglalkozni. A nyomdákban a legslendriánabb állapotok kaptak lábra. A segédek az apró árszabálýsértéseket

⁹⁷ Sauerwein Géza elnöke volt az önképző-körnek és az 1868-iki árszabálybizottságnak s 1869 május 1-től 1871 április 1-ig szerkesztette a Typographiát. 1871 július 16-án halt meg. 1876-ban az önképző-egylet indítványára közadakozásból egy emlékkövet állítottak a kerepesi temetőben levő sirja fölé. A családja részére indított gyűjtés alig eredményezett 170 forintot. A sírkőn a következő felirat volt: „Sauerwein Géza könyvnyomdász. Meghalt 1871 július 16-án. Emelték pályatársai.”

közönyösen vették s így azok folyton szaporodtak. A Posner-nyomda a 10 órai munkaidőt vezette be és a személyzet szeptember 16-án kilépett. Az egyesület ezért a tagdíjat heti 34 krajcárra emelte fel, hogy a kilépőket a munkanélküliek pénztárából segélyezhesse. A tagok jó része azonban tudni sem akart az illetékemelésről és a választmány azon határozata dacára, hogy a nem fizetőket az egyesületből törölni fogják, sem fizettek. A magasabb illetéket ennél fogva október 14-én beszüntették. A Pesti könyvnyomda részvénytársaságnál pedig vasárnap állították elő a „Pester Montagsblätter” című hetilapot.

A személyzet önként vállalkozott a lap előállítására és az önképző-egyesület által kiküldött bizottság csak azt érte el, hogy a lapot az ugynevezett Egyesületi nyomdába vitték, mely az 1862-iki „sztrájkvezetők” egy részének tulajdona volt. A lapot ez a nyomda tanoncok által állíttatta elő.

Az ismétlődő árszabálysértések (a főnökök tudniillik még az általuk oktrojált árszabályt sem tartották be), valamint az előkészületben levő újabb árszabályrevízió folytán erős agitációra volt szükség. A bizalmiférfi-testület elnöksége, miután a bizalmiférfiak összességét nem sikerült gyűlésre egybehozni, egy felhívást bocsátott ki, mely élénken illusztrálja az akkori helyzetet. A felhívás így hangzik:

Műtársak!

Bizalommal fordulunk ma Önökhöz, hogy néhány sorban szívükhöz szóljunk, remélvén, miszerint szerény szavunk nem fog elhangzani a pusztában és az összetartás és kollégialitás eszméje él még annyira Önök között, hogy *szemben jelen komoly körülményekkel* nem fognak közönyös álláspontjukban megmaradni!

Amerre csak tekintünk, amerre csak nézünk, mindenfelé *szétbomlott* állapotok. Ne mondjuk mindig, hogy ezt egyedül elleneink okozzák. *Mi is* nagyrészen okai vagyunk ennek. Régóta nincs már *egységes* árszabályunk. Mit használ *egyesek* fáradsága köztünk, ha a *tömeg, a műtársak összessége nem áll hátunk mögött?* Mi törekszünk *rendet* tartani, követeljük ezt a főnököktől és mégis hányan vannak saját magunk között is, kik ahhoz semmiképpen se szokhatnak! Panaszkodunk árszabálysértésekről, mondván, hogy ezt meg amazt kell eltérni, elszenvedni, miután egységes árszabály nem létezik! Ha mindezt mérlegbe vetjük, be kell vallanunk, hogy nagyrészt mitőlünk függ, miszerint ezen rákfenéket, melyek minden haladást gátolnak, biztos tekintettel megragadva eltávolítsuk; a konkolyt a tiszta buzából kiválasztva, egyesült erővel, becsületes uton, amint becsületes műtársakhoz illik, javulásra törekedni.

Egyesületünk mindezen visszásságok és hiányok orvoslására a *bizalmiférfi-intézményt* alapította. Ez az intézmény igen nagy horderővel bír az összes egyleti tagokra nézve. Célja a *rendet*, melytől közülünk annyian borzadnak, helyreállítani, az árszabályra szigorúan ügyelni, hogy senki *alább ne dolgozzék*, valamint az üzletekben szokásos *munkaidő* is pontosan megtartassék, egyszóval általa mindegyikünknek jogai fentartassanak. Minden *becsületesen* gondolkozó főnök ezt az intézményt, mely őt egyesek tulkapásai ellen megóvjá, el fogja ismerni, és minden *kolléga* kötelességének tartandja helyzetének javítását ezen békés uton, kölcsönös egyezkedés által sikeresíteni.

Műtársak! Megtisztelve az Önök bizalma által, fordul alulírott bizottmány Önökhöz azon kérelemmel, miszerint bizalommal lévén iránta, őt legjobb erejükkel támogassák! Bizonyára mindenki meg lesz győződve a helyzet komolyságáról, valamint arról is, hogy állapotunk javítást igényel!

Ezt a lehető módon elősegíteni a bizalmiférfi-intézet hivatása. És épp azért felkérjük Önöket, oly üzletekben, hol még bizalmiférfiak nem választottak, ilyeneket *haladéktalanul* válasszanak, még pedig oly műtársakat, kik, amikor érdekeink úgy kívánják elég bátrak és becsületesek az *igazságot* nemcsak Önöknek – de elleneinknek is szemökbe mondani.

Pest, 1871 december 10.

A bizalmiférfiak bizottmánya.

Az 1872 február 4-én tartott bizalmiférfi-gyűlésen azonban újból csak egy pár kolléga jelent meg. Anft János, a bizalmiférfiak testületének elnöke ezt a Typographiában is szóvá tette, de nem sok eredménnyel. A következő heti gyűlésen 12 nyomda volt képviselve. A március 24-én tartott havigyűlésen kimondatott az árszabályrevízió és az árszabálymódoszatok kidolgozására egy öttagu bizottság választott. Együttal elrendelte a gyűlés a munkanélküliek pénztára részére való gyűjtések megkezdését. Az árszabálybizottság⁹⁸ szorgalmasan dolgozott a mozgalom előkészítésén és a nyomdászszervezetekkel külön-külön értekezleteken vitatta meg az árszabály egyes pontjait, hol azokhoz mindenki hozzászólhatott. Ezzel az ujtással a bizottság igen hasznos dolgot művelt, mert így a május 12-ére egybehívott általános nyomdászgyűlésen mindenki teljesen kialakult véleményrel szólhatott hozzá az árszabály egyes pontjaihoz. A gyűlésnek az Akácfa-utcai Buzalka-féle táncteremben kellett volna megtartatnia, de a rendőrség nem szabályszerűen történt bejelentés miatt nem engedélyezte. Valószínűen a főnökök keze játszott közre. A május 26-ra egybehívott általános nyomdászgyűlésen, mely igen látogatott volt, Antensteiner választott elnökké.

A gyűlésen, miután az árszabályt már minden személyzet külön-külön letárgyalta, csak a 9 órai munkaidő és a 21 kros számolási alap felett folyt a vita. Szavazásra bocsátatván e két kardinális pont, az általános gyűlés mindkettőt elfogadta.⁹⁹ Ezután az *n*- és *alfabet*-számításra vonatkozó indítvány kerül a vita alá; a gyűlés az *n*-számítás mellett döntött. Elfogadta a gyűlés a sima szedés (garmond) 21 kr. Ujságoknál magyar szedés 24 kr., német szedés 26 kr.-ra való felemelését. Végre az árszabály többi pontjait is elfogadta a gyűlés. Ezután határozatra ment, hogy az árszabályt május 25-ig a főnökök elé terjesszék és a főnökök által adott feleletet a június 2-án tartandó általános nyomdászgyűléssel közöljék. Antensteiner összehívásra és kitartásra buzdítva a jelenlevőket, a gyűlést bezárta. Szombaton minden személyzet átnyújtotta a főnöknek az árszabályt és a hozzácsatolt memorandumot.

A segédek árszabálybizottsága a következő memorandumot nyújtotta át a főnököknek:

„Tekintetes főnök ur! A tisztelettel alulírt árszabálybizottság a június hó 20-án tartott általános nyomdászgyűlés megbízásából azzal a kérelemmel nyújtja át Önnek az ide mellékelt revideált árszabályt, hogy azt átnézni és elfogadni sziveskedjék. Az árszabálybizottság nem akarja Önt sok szószaporítással fárasztani s csak arra óhajtja önt figyelmessé tenni, hogy az élelmiszerek folytonosan emelkedő ára, valamint az osztrák-magyar monarchia területén és Németországban tapasztalható nyomtatvány-áremelkedés a munkabérek megfelelő felemelését a konkurrencia szempontjából is indokoltá teszi. A munkaidőnek napi 9 órára való megrövidítése szintén több érveléssel indokolható s ez a munkaidő több helybeli nyomdában az utóbbi két évi időtartam alatt teljesen bevált. A munkaidőnek megrövidítése azonban egészségi szempontból is kívánatos, mert mint a tapasztalat bizonyítja, a nyomdai munka egyike a legártalmasabb foglalkozásnak s statisztikai adatok szerint a 30 éves átlagos korhatárnál a nyomdászok tovább nem viszik. Ezt az egészségtelen nyomdahelyiségek, melyek sajnos, nagy számmal vannak, nagy mérvben előmozdítják. Annál kívánatosabb tehát, hogy a nyomdai munkának testi felüdítésére hosszabb idő engedjék és reméljük, hogy tekintetességed humánus gondolkodása a felhozott indokokat méltányolni fogja. Tiszteletteljes kérésünket ennél fogva megismételve, arra kérjük, hogy az ide mellékelt árszabályt, mely a segédek követelésének csak szerény kielégítését tartalmazza és a mely semmilyen irányban sem adhat megfontolásra okot, elfogadni sziveskedjék. Pest, 1872 május hóban. Kiváló tisztelettel az *árszabálybizottság*.¹⁰⁰

⁹⁸ Tagjai voltak: Anft János, Antensteiner Ferenc, Bauer J. M., Felvinczy Antal és Gawel Gyula.

⁹⁹ Az 1872-iki árszabálymozgalomnál sem tartották be a kongresszus határozatait és egyszerre Prágában, Linzben, Pozsonyban és Brassóban indítottak mozgalmat.

¹⁰⁰ A nyomdatulajdonosok oly egyezményt kötöttek, miszerint 1000 frtot köteles az a főnök lefizetni, aki a 10 órai munkaidőtől eltérő megállapodást köt személyzetével. Nem ért semmit. Egy megszegte és utánna a többi is.

A május 26-iki gyűlésen Antensteiner elnökölt, a jegyzői tiszteket Pollák Gusztáv töltötte be. A nyomdák bizalmiférffiai erre jelentést tettek az árszabályra vonatkozólag a főnökök részéről tett észrevételekről, melyek szerint azonban csak öt nyomda fogadta el a benyújtott árszabályt, a többiek a következő hétre ígérték a végleges választ. A június 2-iki gyűlésen felolvasták a főnökök által ajánlott árszabály egyes pontjait, melyek felett heves vita fejlődött ki. A gyűlés végre Pschezsovszky következő indítványát fogadta el: „A mai általános nyomdászgyűlés kijelenti, hogy az árszabálybizottság által kidolgozott és a múlt gyűlés által egyhangulag elfogadott árszabályt fentartja és az árszabálybizottságot felhatalmazza a további erélyes lépések megtételére és az oly üzletekben, hol a legjobb hangulat létezik, a személyzet által a munka azonnal felmondassék”. Tanay Ödön, Szabó Elek a főnökökkel való alkudást ajánlották, kik a 21 kros számolási alapot hajlandóak voltak elfogadni, de a 9 órai munkaidőtől természetesen irtóztak; a gyűlés azonban nem tágitott a 9 órai munkaidőre vonatkozó követelésétől. Végre Brandmüller és Bauer J. M. indítványára kimondta a gyűlés, hogy: „A ma összegyűlt pest-budai nyomdászok becsületbeli kérdésnek tekintik, hogy amíg az árszabálymozgalom tart, oly üzletekben, hol a műtársak árszabályának főbb pontjai el nem fogadtattak, semmi áron egyetlen-egy különórát, de legkevesbé a rendes munkaidőn túl dolgozni, (a napilapokat kivéve) nem fognak.” A segélyezésekre vonatkozólag kimondatott, hogy a kilépő nős vagy családos 10 frtot, a nőtlen 7 frtot kap hetenként. Az elutazók 10 frt utiköltséget kapnak. A segélyeket az önképző-egylet fizeti ki. A személyzetek utasítottak, hogy az árszabályt még egyszer szorgalmazzák s amennyiben kedvező választ nem kapnak, mondjanak fel, mely esetben az illető nyomda blokálatni fog. Június hó 15-ig 23 nyomda fogadta el a 9 órai munkaidőt. A június 16-iki gyűlés Döll indítványára a lapokban megtámadott árszabálybizottságnak bizalmat szavazott.¹⁰¹ Ezután Antensteiner bejelentette, hogy az árszabálybizottságnak sikerült a főnök-testület árszabálybizottságával egyezséget kölni; az árszabály általános szabályok 1. pontjai és a 9 órai munkaidőt azonban teljes lehetetlenség volt a főnökök bizottságával elfogadtatni. Kéri a gyűlés erre vonatkozó határozatát. Brandmüller indítványára a gyűlés kimondta: „hogy a segédek a 9 órai munkaidő behozatalát minden tőlük telhető törvényes eszközökkel érvényre akarják juttatni; azon műtársak, kik felmondtak, vagy akiknek felmondatott, addig vissza nem vonják felmondásukat, míg főnökük a 9 órai munkaidőt el nem fogadja s az elfogadást egy külön iratban sajátkezű aláírásával meg nem erősíti”. Ezután felolvastatott a pénzügyminiszter határozata, hogy a magyar kir. államnyomda részére a 9 órai munkaidőt és a betérjesztett árszabályt elfogadja, melyet a gyűlés éljenzéssel vett tudomásul. Végül pedig elfogadták a főnökök bizottságával történt azon megállapodást, hogy – *a munkaidő 10 órai, ha azonban egy üzlet célszerűnek vélné ebben némileg változtatni, úgy az megtörténhetik!* Ezzel a határozattal azután csorbitották a mozgalom jelentőségét.

Már most csak a műtársaktól függ – írja a Typographia – a 9 órai munkaidőt a főnökök által mint célszerű intézményt elismertetni. A 10 órai munkaidő akceptálását kimondó határozatra egyáltalán nem volt szükség, mert a nyomdák nagy része, – összesen 32 – elfogadta a 9 órai munkaidőt és csak hét nyomda (Athenaeum, Bagó, Bucsánszky, Fanda és Frohna, Légrády, Rudnyánszky és az Egyetemi nyomda) utasította vissza a segédek követelését. Később még ezek közül is elfogadta az árszabályt Bucsánszky és Rudnyánszky és csak öt nyomda

¹⁰¹ A „Hon” és a többi lapokban erősen támadták a bizottságot a 9 órai munkaidőért. Krecsányi Ignác egy 16 oldalas röpiratban támadta a 9 órai munkaidőért folytatott küzdelmet, mint kivihetetlen fantómot. A „Hon” augusztus 10-iki számában pedig „Külföldiek basáskodása egy magyar testület felett” címmel egy újabb cikk jelent meg K. I. tollából, melyben az árszabálybizottság és az V. brünni nyomdászkongresszusnak a pesti nyomdászok között fellépett nemzetiségi torzsalkodások ellen hozott határozata ellen kelt ki. Krecsányi, ki tanult nyomdász volt, nem volt egyleti tag; később színész és színigazgató lett.

blokáltatott.¹⁰² A július 21-iki önképző-egyleti közgyűlés ezután az árszabálybizottsági tagoknak köszönetet szavazott.¹⁰³

Az elfogadott árszabály a következő:

„A) *Szedők részére.* 1. *A számítás módja.* A számítás azon betűnem közönséges n betűje szerint történik, melyből egy mű vagy más nyomtatvány szedendő és irányadó a betűnem időnkénti teste. Ha valamely betűnemben az n -nek vastagabbak egy félnégyzetnél (Halbgeviert), úgy ez utóbbiak szerint számíttatik. Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébb jel szükségessé válnék, az n -nek számíttatik. Az ár megszabása tizedrendszer szerint történik, törtek kikerülése végett. 2. *Térző* (Durchschuss.) Minden darab térző egy n -nek számíttatik, nyolcadpetit térző kétszeresen számíttatik. 3. *Lapcim* (Kolumnentitel.) Elő lapcimek zársorral együtt 3, holtak zársorral együtt 2 sornak számíttatnak. 4. *Sima szedés.* Sima szedésnél következő meghatározások állanak: a) Antiqua (magyar és német) 1000 n Garmond, Bourgeois és Petit 21 kr. Kolonel és cicero 1000 n 22 kr. Nonpareille és mitteltől felfelé 1000 n 25 kr. Perl 1000 n 27 kr. b) Fraktur német szedésért minden betűnemnél 2 krral több számítandó. c) Negyednégyzet- és stereotypszedésnél magas kiszorítással 2 krral több számítandó. d) Latin, román, oláh, olasz, francia, horvát, szerb, orosz és tót (fraktur vagy antiqua) nyelveknél 1000 n -ért 2 krral több, egyházi, cirill és görög alá nem vágott 1000 n 7 krral több, alávágott 9 krral több, héber, sima szedés 4 krral, pontozott 8 és troppszedés 12 krral magasabban számíttatik. A héber szedés számítása „Nun”, pontozásoknál pedig „Passach” szerint vétetnek számításba. 5. *Kevert szedés.* Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy másik betűnem fordul elő, kétszeres kevertnek az, ha egy harmadik, háromszorosnak az, ha egy negyedik betűnem szétszórva az ív harmincketted részét foglalja el és ilyenkor emelkedik a szedés ára 1000 n után egyszeres kevert szedésnél 1 krral, kétszeres kevertnél 2 krral és háromszoros kevertnél 3 krral. Uj betűnemnek tekintetik itt a ritkított szedés. Ha pedig az elősorolt betűnemnek szétszórva az ív 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszereztetik. Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az ív 32-ed részének betöltésénél külön betűnemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számíttatik. Ha egy műben egy idegen nyelv folytatólag fordul elő, úgy ennek számítása ezen árszabály határozatainak 4. szakasza szerint történik. Ha a szedés kisebb betűfajjal (tehát alárakott) van keverve, úgy az illető sorok kétszeresen számíttatnak. 6. *Tiszta számos és ritkított szedés,* ugymint számos szedés rövidítésekkel kétszerezve, számokkal vagy rövidítésekkel kevert szedés $1\frac{1}{2}$ -szer számíttatik, részben ritkított szedés kevertnek (5-dik pont) tekintetik. A sor kikergetése- vagy behozásáért egy sorral több számíttatik. 7. *Jegyzetek.* Minden műben előforduló kisebb betűnem annak árszabása szerint külön számítandó; a válaszvonalak a jegyzetekhez tartoznak. 8. *Mathematikai szedés.* Előforduló matematikai szedésnél egyszerű

¹⁰² Ez az öt nyomda csak 1875-ben oldatott fel a blokád alól. A blokád feloldását a helyzet diktálta. Az önképző-osztályt ebben a kérdésben különösen az új segélyző-egyesületi alapszabályokban lefektetett biztosítékok indították; az alapszabályok 7. §-ának ugyanis ez volt a szövege: „az árszabálynak és a munkaidőnek az egyes nyomdatulajdonosok és segédek közt történt megállapodás szerint – egy egységes árszabály létrejöttéig – való betartását, illetve ellenőrzését, valamint – ha szükségesnek mutatkozik – az árszabály revíziójának békés egyezség útján való eszközölését. E célok elérésére szolgálnak: bizottmányok és választott bíróságok, valamint a nyomdatulajdonosokkal közösen egybeállítandó árszabálybizottság választása.” A segédek tehát az új alapszabályokra támaszkodva vélték az előbb említett cégekkel az árszabályt elismertetni. Ez azonban nem sikerült.

¹⁰³ *Wienben* 1872-ben minden kilépés nélkül megkapták a segédek az *abc* szerinti számolási rendszert, 19 kros (petit, bourgeois, garmond) 20 kros (kolonel és cicero) 23 kros (nonpareille és mitteltől felfelé) és 25 kros (perl) számolással 1000 betűnként. Napilapoknál petit, garmond, bourgeois 23 kr, nonpareille 26 kr. A 9 órai munkaidőt azonban nem sikerült kiküzdeniök. A *zágrábi* nyomdászok szintén 1872-ben léptek árszabálymozgalomba s a főnökök minden elképzelhető eszközt megragadtak a sztrájk letörésére. A hatóság az egyletet feloszlatta és 12 kollégát a rendőrség letartóztatott. A wieni önképző-egylet egy átiratban arra kérte a pesti önképző-egylet választmányát, hogy a zágrábiak ügyét a magyar országgyűlésen tétesse szóvá. Hogy ez megtörtént-e, arról nem szól a krónika.

példák $1\frac{1}{2}$ -szer, nehezek kétszeresen számítandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizetetik. 9. *Táblázatos szedés*. Művekben előforduló táblázatok, vonalakkal és számokkal, vagy általában kitöltött lábakkal, kétszeresen, mindig mint sima szedés számítandók; ellenben táblázatok vonalakkal számok nélkül vagy üres lábakkal, vagy számok vonalak nélkül $1\frac{1}{2}$ -szer számíttatnak. Ha ólomvonalakat vagy térzőket vagdalni kell, úgy azért külön kárpótlás fizetendő, éppugy, ha számok vonalakkal külön bekerítendők. 10. *Keskeny alak*, mely egy sorban 30–25 *n*-et tartalmaz, 1 krral, 24–20 *n*-es 2 krral és 20 *n* alatt 4 krral 1000 *n*-nél magasabbra számíttatik. Hasábozott szedés az egész szélesség szerint számítandó. Betűszéljegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez számítandók. Szám-széljegyzeteknél pedig megfelelő kárpótlás fizetendő. 11. *Tördelési járulék*. Ha egy műnél több mint két szedő foglalkozik, akkor 1000 *n*-nél 2 kr. a tördelésért fizetetik. Műveknél, melyek tördelése jegyzetek, fametszvények stb. által nehezítették, ugyanazért különösen kárpótolandó. Ugyane határozatok folyóiratok tördelésénél is érvényesek. 12. *Javítások*. A szedő köteles egy házi javítást és egy sajtórevíziót lelkiismeretesen végezni. Javítások, melyekért a szedő nem okozható, u. m. ily sajtórevíziók végzéseért óránként 21 kr. fizetetik; ugyanez szól fordított betűknél is. Hasáb-szedők csak a házi javítást tartoznak lelkiismeretesen végezni. 13. *Nemfoglalkoztatás* esetében, ugmint ha várni kell kéziratra, írásra stb., mely idő alatt a szedő takarításra használható, óránként 21 kr. fizetendő. Nehezen olvasható vagy rendben nem levő kéziratért a szedő szinte különösen kárpótlandó. 14. *Feltisztogatás*. A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugmint: stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 21 krral kárpótoltatik. Ha egy mű berendezésénél a szedőnek oly osztani való nyújtatik, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállítani, vagy a szekrényből egyes betűt kiraknia kell, pl. más nyelven, úgy ezért különösen kárpótlandó. 15. *Szekrényváltoztatás*. Azon esetben, ha a szedő ugyanegy szekrényből vagy ugyanegy munkánál 2 frtot keresni nem képes, úgy annak (időszerint megjelenő nyomtatványokat kivéve) 30 krnyi kárpótlás járul. 16. *Előny* (Speck). A mű címe, előszava és tartalma a szedőtől el nem vonathatik. Tömképek, fametszvények, költemények, vákátok stbért levonás nem történik. Rovat- és címsorok kétszeresen számíttatnak; ha azok állanak, a szedőtől el nem vonhatók. 17. *Hangjegyszedés*. A hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik. 18. *Határozat lapszedésnél*. Naponként megjelenő lapok szedése antiquánál 2 krral, frakturnál 3 krral magasabban számíttatik, mint az előbbi árszabályban. 19. *Vasár- és ünnepnap munká* háromszorosan számítandó. 20. A lapoknál kiegészítőleg foglalkozó szedők az árszabályos különórai kárpótlást azon órától fogva követelhetik, mely rendes munkaidejükön tulmegy. Nem naponként megjelenő lapok a 4. pont szerint számíttatnak. B) *Nyomók* részére. 1. A papir nagyságának 15–19 hüvelykig az első száz 58 kr., minden következő 14 kr. Median 17–23 hüvelykig az első száz példány 70 kr., minden következő száz 16 kr. Regal $19\frac{1}{2}$ –27 $\frac{1}{2}$ hüvelykig az első száz 80 kr., minden következő 20 kr. 2. Munkák száraz papíron vagy belökése, együttnyomás a külön szedett keresztvonallakkal, tizedvonallakkal, naptár, keresztvonalszedés, ha 2 petitnél keskenyebb, tömöntődékek, nyomás színben, finom vonalakkal bekerített művek, munkák számos táblázatokkal, egybeeső alakoknál, nevezetesen melyeket becsavarni kell, ugmint ha 12-ed, 16-od vagy 24-ed alakra vannak, 10 krnyi hozzáadást követelnek az első százért, 2 krnyit a következőkért; 32-ed vagy 64-edért az első száznál 20 kr., minden további százért 3 kr. járul; ha egy munkánál több hozzáadások fordulnak elő, úgy minden egyes hozzáadásnak érvényessége állandó. 3. Munkáknál, melyek különféle alakokban egy iven nyomattatnak, minden egyes alakért 25 krnyi kárpótlás a jelen árszabály mellett fizetetik. 4. A papir nagysága határoz és a következő papir-nagyság érvényes, ha hosszasa vagy szélesebb a papirnak a szabott mértéket legkevésbé egy fél hüvelyknyivel felülhaladja. 5. Ha nyomandó példányok száma 100-nál kevesebb, azok teljes száznak számíttatnak, ha 100-nál több, 20 példányon alul nem számíttatik, 20 és azon felül teljes száznak számíttatnak; velin-, író- vagy ugynevezett finom példányok 6-ig 10 krral, azon felül teljes száznak számíttatnak. 6. Mutációkért, melyek a sajtóban történnek, 15 kr. járul, fél órányi mulasztáson felül 30 kr. kárpótoltatik, nagyobb mutációknál, melyek új beigazítást (Zurichtung) igényelnek, a megfelelő beigazítási díj járul. 7. Többszörös berakásnál minden egyes berakás külön formának tekintetik és az első száz 50, minden további, mely egyszeri berakásnál több, 9 krral az illetékes hozzáadással számíttatik. 8. Formáknál, hol több szín együtt

nyomatik, az illetékes ár felével magasbodik. 9. Kinyomás előtti kiemelésnél az illetékes (az első száznál) árszabály felével magasbodik. 10. Ráma-bevonásért 1 frt, timpánért 60 kr. járul. 11. A nyomó részéről festéktörésnél első 1000-ig 50 kr., minden további 1000-ért 20 kr. fizettetik. 12. Ugyanegy formánál való színváltozás azonkívül 25 krral kárpótoltatik. 13. Munkák, melyek elősorolt nemekbe nem hozhatók, pld. nyomás lakkpapíron, aranynyomás, préselések, számozások, képes nyomás, porfestékekkel való nyomás stb. csakis bizonyos pénzben végeztetnek. 14. A nyomó okából nem eredő idővesztés teljes órának tekintetik s 30 krral fizettetik, fél órán aluli idő nem kárpótoltatik. 15. Ha a számoló nyomó mellé tanonc adatik, azért az első négy hétben semmi fizetés nem követelhető; az első félévért 1 frt, a következő félévért 1 frt 50 kr., a második évért 2 frt, a harmadikért 2 frt 50 kr., a negyedik utolsó évért 3 frt hetenként levonandó. A tanonc heti illetéke a főnök részéről fizettetik, a tanonc különórát szinte az fizeti. 16. Hol a gépnél a munkák számolandók, az határozatos ár mellett történjék, ahol pedig már számolóban nyomattatik, az állandó árszabásokhoz egy megfelelő hozzáadás járul. 17. Két nyomó egy kézi sajtónál nem számolhat. C) *Általános szabályok.* 1. A munkaidő tizórai; ha pedig egy üzlet alkalmasnak találná ebben változást beléptetni, szabad kézre hagyatik.¹⁰⁴ 2. Minden a fennebbi árjegyzékben különösen nem említett munkák díjazása szabad egyezkedésre hagyatik. 3. A *bizonyos pénz* magassága szabad egyezkedésre hagyatik. A jelenleg fennálló bizonyos pénz a mostani árszabályhoz mérve felemelendő. 4. *Különórák.* A kitűzött időnél továbbtartó munkáknál a számoló szedő-, nyomó- vagy gépmesternek keresetén kívül az éjjél előtti, ugymint ünnep- vagy vasárnapon délelőtt csinált óra 12 krral, az éjjél utáni, ugymint vásár- vagy ünnepnap délutáni óra 18 krral kárpótolandó. Bizonyos pénzben levő szedő-, nyomó- vagy gépmesternek (napilapot kivéve) heti keresetének minden forintja után az éjjél előtti, ugymint vásár- vagy ünnepnap délelőtti óráért 2½ kr., éjjél után, ugymint vásár- vagy ünnepnap délutáni óráért pedig 3 krnyi kárpótlás fizettetik. 5. Ezen árszabály minden üzletben felfüggesztendő. 6. Ezen árszabály 1872 június 17-ikén lép életbe.”

Az árszabálymozgalomról szóló végleszámlás az 1872 október havi gyűlésen terjesztett elő. Befolyt összesen 4328 frt 75 kr. (ehhez Budapest 1541 frttal, a vidék 164 frttal járult; a többi nagyrészt külföldi adakozásokból jött be). A kiadás 3656 frtot tett ki és így 671 frt maradt az önképző-egyletnek a még munkanélkül levő kollégák segélyezésére. 50 tag elutazott s július végéig 24 tag volt munkanélkül.

A betüöntők 1872-ik évi árszabálymozgalma nem járt *teljes* sikerrel. Részleteket erről a mozgalomról nem sikerült beszerezni.

A Typographia iránya. – Az V. közös kongresszus Brünnben. – A segélyző-egylet és az egyesítésre vonatkozó indítvány

Az önképző-egylet 1872 március havi gyűlésén a Typographia szerkesztőjét Ács Mihályt, felelősségre vonták, mert a lap hasábjain személyeskedő közlemények jelentek meg. A gyűlés utasította a szerkesztőt, hogy jövőben ily cikkeket ne közöljön. A következő ülésen Szabó Elek cikke miatt újból szóba kerülén ez a dolog, a választmány egy szerkesztő-bizottság alakítását indítványozta, mely indítvány elfogadtatott. Az indítvány, mely a szerkesztő feletti cenzurát jelentette, kimondja, hogy minden cikk, levelezés stb., mely elvi kérdésekkel, vagy polemizáló irányu személyeskedéssel foglalkozik, a szerkesztő-bizottság elé terjesztendő. A szerkesztő közölheti ugyan a cikket, de ez ellen a bizottság a választmányhoz felebbezhet. Ezenkívül kimondta a gyűlés, hogy a szerkesztő *szabadelvű cikkeket* közöljön és az ezzel ellenkező tendenciával bírkat utasítsa vissza, ezenkívül az egyletre vonatkozó nyomdásznap határozatokat a szerkesztő a jövőben jobban respektálja. Ács Mihály a „havi gyűlésen hozott

¹⁰⁴ E határozat alapján a pest-budai könyvnyomdákban a *kilencórai munkaidő* bevezettetett.

rideg, bürokratikus határozat” folytán a szerkesztői állásról április 20-án leköszönt és a lap szerkesztését Pollák Gusztáv indítványára egy szerkesztő-bizottság (Antensteiner, Anft, Gawel, Bauer J. M., Felvinczy, Firtinger), illetve annak elnöke, Firtinger Károly vette át. A kezdődő újabb árszabálymozgalom kezdetén a lap szerkesztésére minden esetre nagyobb gondot kellett fordítani s a bizottság beköszöntőjében erre célozva írja, hogy „a lapot *munkások* alapították és tartják fenn, tehát *soha más érdekeket ne támogasson, mint munkásérdekeket*, első sorban azonban az egyleti tagok érdekét, kiknek szaklapul szolgál”.¹⁰⁵

A tagok kisebb részében lassanként a munkásszellemű gondolkozás kezdett ugyan tért hódítani, de a nagy többség még nagyon sokáig hú maradi konzervatív felfogásához. Egy egészen új generációra volt szükség, hogy a nyomdászok között a nemzetiségi viszálykodás romboló hatása megszűnjön s egy egészségesebb, osztálytudatosabb nézetnek adjon helyet.

Igy tehát a Typographia szerkesztő-bizottságának beharangozó cikke sem volt egyéb szalmalángnál, mert a lap nem sokkal lett radikálisabb a főnökökkel szemben s csak az általános munkáskérdéseket illetőleg észlelhető némi haladás. Firtingert, ki egyébként tevékeny párttag volt és az akkor még erősebb német párthoz tartozott, munkájában nem igen támogatták; kevés volt a tollforgató ember s akik jól forgatták a tollat (Ács, Szabó, Bendtner, Záhonyi stb.), nagyrészt félrevonultak. Az egyleteknél a veszekedések folytán a választmányok gyakori lemondása napirenden volt. A németnyelvű kollégák pártja erősebb volt (ekkor a főváros lakossága felerészének társalgási nyelve is a német nyelv volt) s így ők uralták a helyzetet; a magyarok meg e térhódítás miatt panaszkodtak és félrevonultak. A németek ezért azután természetesen a nyomdász-érdekek elhanyagolásával vádolták a magyarnyelvűeket, kikben kevesebb szívósság és kitartás volt. Különben a lap terjedelme is szűknek bizonyult

¹⁰⁵ A munkásmozgalmak Pesten mindnagyobb tért hódítottak és a nyomdászok egy részét e mozgalmak vezetői között találjuk. Amit az önképző-egyletben nem tudtak keresztülvinni, azt ott megvalósították, mert a munkásegylet az összes munkások javáért küzdött. A munkásmozgalmak üldöztetése 1870-ben Wienből indult ki, hol az összes munkásegyleteket feloszlatták, mert működésük az államra nézve „veszélyesnek” találtatott, ami abban nyilvánult a kormány feloszlatási végzése szerint, hogy azok a londoni internacionáléval összeköttetésben voltak és a többi munkásokat az eisenachi program (1869-ben a német szociáldemokrata párt elfogadott pártprogram) számára igyekeztek megnyerni. A pesti munkásképző-egylet és az általános munkás-egylet 1870 szeptemberben történt egybeolvadása, a Külföldi Viktor korrektor szerkesztésében megindult Általános Munkásújság s később (1873) a Munkás Heti Krónika és az Arbeiter-Wochen-Chronik (1877 május 25-én jelent meg a „Népszava” első száma Külföldi Viktor szerkesztésében), melynek Madarász János nyomdász, Ihrlinger Antal nyomdász, Frankel Leó és Kaczander Gyula nyomdász voltak egymásután szerkesztői, hathatósan előmozdították a mozgalom terjedését. A commune leveretése után 1871 júniusban Wienből Scheu és többen Pestre rándultak a kisiparosok szervezésére és ez alkalomból 11-én tartott népgyűlés után tüntető felvonulást rendeztek, a commune leveretése ellen tüntetvén. A következő napokon Scheu és társait, valamint a munkásegylet tisztikarát és igen sok tagját – előzetes házkutatás után – letartóztatták. A letartóztatottak között volt több nyomdász, Ihrlinger Antal, Firtinger Károly, Kaczander Gyula, Madarász János, Schäffler Albin, stb., kiket 10–14 napi vizsgálati fogság után szabadon bocsátottak. Az 1872-ben megtartott végtárgyaláson azonban – egy kivételével – valamennyit felmentették. Az 1873-ban újra-alakult magyarországi munkáspártot (melynek Ihrlinger volt az elnöke) a kormány 1873-ban feloszlatta, ez azonban nem akadályozhatta meg a szociáldemokrácia terjedését, a nyomdászok voltak Magyarországon a munkássegélyző- és önképző-egyletek magvetői és a munkásmozgalom megindítói és előharcosai. 1848-ban még csak egy munkássegélyző-egylet volt Magyarországon, a pesti nyomdász-egylet, 1878-ban már 38, összesen 18.413 taggal. 1870-ben alakult meg az Általános munkás beteg- és rokkantpénztár. A kezdet nehézségeivel küzdő munkásmozgalomban több kétes egzisztencia is igyekezett ugyan érvényesülni, de ezt a salakot, a mozgalom a természetes forrási proceszusa mind kivetette magából.

(két oldal magyar és két oldal német szöveg) és az aktuális közlemények sokszor csak hetek múltán jelenhettek meg, olykor befejezetlenül.

Az önképző-egylet 1872. évi félévi közgyűlésén a választmány által előterjesztett jelentés szerint az egyletnek 482 tagja volt, a könyvtár 931 kötetből állott. A munkaközvetítést 61 esetben vették igénybe. (1871-ben 43-an.) A tagdíjak rendetlen befizetése és a hátralékok rohamos emelkedésének megakadályozására a választmány javaslattételre utasított. A gyűlés több tagot az egylet ellen való izgatás miatt törölt s kimondta, hogy a gyűléseken csak a tagsági jegy felmutatásával lehet részt venni. Az október havi gyűlés kizárta az Athenaeum és a Légrády-nyomdában dolgozó tagokat is, minek folytán a tagok száma októberben 336-ra apadt le, de decemberben az újonnan belépettekkel ismét 433-ra szökött fel. A december havi gyűlés elhatározta, hogy a Typographia 1873 januártól hetenként jelenjen meg és a tagdíjat erre való tekintettel heti 14 krajcárról 16 krajcára emelte fel.¹⁰⁶

Az V. osztrák-magyar nyomdászkongresszus, melyen 16 egylet képviselőjében 28 küldött vett részt, 1872 június 29–30-án tartott meg Brűnnben. Magyarországot Antensteiner Ferenc, Anft János és Pollák Gusztáv (Pest), Jablonszky Károly (Pécs), Henckel (Pozsony), Doleschal (Arad) képviselték. A kongresszuson szóba került fontosabb indítványok:

1. Mindenütt munkanélkülieket segélyező pénztár alapítandó. Nagyobb számu segélyezések esetére minden egylet egy tartalékalapot köteles gyűjteni, melynek összege minden 50 tag után 25 forintban állapítandó meg. A segélyösszeg a bizonyospénz minimumának kétharmadát ne haladja meg. A wieni egylet indítványa: a) egy külön osztrák és egy külön magyar nyomdászszövetség alapítása s a wieni és pesti egyleteknek egy erre vonatkozó alapszabály kidolgozásával való megbízatása; b) a paketirozás és a tördelői rendszer megszüntetése. A brűnni egylet indítványa termelő szövetkezetek létesítése iránt. A stájerországi egylet indítványa a tanoncszabályzat ügyében. A sziléziai egylet indítványa a nyomomók és kőrajzolóknak a nyomdászegyletekbe való felvételére vonatkozólag és a pécsi nyomdászegylet indítványa egy központi rokkant-segélyező pénztár létesítése iránt.

Ez alkalommal a pesti nyomdászdalkör is felrándult Brűnnbe s közreműködött a június 29-én rendezett Gutenberg-ünnepélyen. A pesti küldöttek nevében Pollák Gusztáv tett jelentést a fővárosi viszonyokról, mely szerint a hétfői lapok megjelenését sikerült megakadályozni. Az árszabálymozgalom alkalmával ismét előtérbe lépett a nemzetiségi viszálykodás, mely rágalmazó röpiratokban és az ujságokban megjelent cikkekben iparkodott az árszabály-bizottságba vetett hitet megingatni, ami azonban nem sikerült. A pesti, pozsonyi és kassai egyletek kerületi egylettekké alakultak át. A Typographiának 700 előfizetője van. A segélyező- és az önképző-egyletek egyesítésének kérdése folyamatban van.

A tárgyalás második napján Schultheisz wieni küldött erősen kikelt a pesti nemzetiségi viszálykodás ellen, mely nem méltó egy munkátestülethez s miután Magyarország amugy is külföldnek tekintendő, egy külön magyar és külön osztrák nyomdászszövetség létesítését ajánlta. Ez ellen Anft szólalt fel, visszautasítván a nemzetiségi törekvések vádját, mély

¹⁰⁶ 1869–71 között ezenkívül a következő nyomdász-élclapok jelentek meg Magyarországon: A „Revisió” megjelent 1869 szeptember 1-én Budapesten, megszűnt 1870 elején. Szerkesztette Angyal Gyula. Kiadta Sógor György. Megjelent magyar és német nyelven havonként kétszer. – A „Savanyu”. Megjelent Szegeden 1870 május 1-én, megszűnt 1870 végén. Szerkesztette Daday Géza, kiadta Bába Imre. Megjelent havonként háromszor. – A „Häring” megjelent Budapesten 1871 november 1-én, megszűnt 1871 december 31-én. Szerkesztette Záhonyi Alajos és Daday Géza. Megjelent hetenként egyszer. – A „Mitrailleuse” megjelent német nyelven Budapesten, 1870–1874.

szerinte csak egy kis csoport fejében motoszkál. Végül Antensteiner a két szövetség eszméje ellen emelt szót, mert osztrák kollégák követelték az osztrák-magyar szövetséget, sőt még kényszerről is volt akkor szó. A pestiek az indítvány ellen fognak szavazni, mert elfogadása esetén csak szétbomlás következhetik. A magyarok feltétlenül egy osztrák-magyar nyomdász-szövetséget óhajtának létesíttetni s ha ez létre nem jöhet, akkor maradjon minden úgy, ahogy azelőtt volt. A mult kongresszuson kimondott központi rokkantségélyző pénztárból és munkaközvetítő intézetből semmi sem lett és nem is lesz, mert ezek a jelenlegi szervezkedéssel összeférhetetlenek. Szavazásra kerülván a dolog, a wieniek indítványa két szótöbbséggel visszavetített. A többi indítványokra vonatkozólag a következő határozatok hozattak:

1. Minden egyletben egy ellentállási (munkanélküli) pénztár alapítandó, melynek illetékét az illető egylet határozza meg, ugyszintén a segélyek összegét is. Minden egylet egy 50 tagonként 25 forintban megállapított összeget köteles gyűjteni nagyobb kilépési esetek alkalmára s ez a nyomdásznap bizottság rendelkezésére bocsátandó. A bizottságnak joga van szükség esetén tagonként 5–10 kr. külön illetéket az egyes egyletek tagjaira kivetni. Ezek figyelmen kívül hagyása esetén segélyre senki sem formálhat jogot. 2. A monarchia összes egyletei lehetőség szerint alakítsanak nyomdai és betüöntői termelőszövetkezeteket. 3. A tanoncsabályzat lehetőleg a vidéki városokban is bevezetendő s meg kell akadályozni, hogy a tanoncok számoló szedőnek dolgozzanak. Árszabályrevideáláskor súly fektetendő arra, hogy a lapszedőknél meghatározottassék az az időpont, melynél tovább dolgozni nem szabad. A különórák megfelelően díjazandók. Szerződések a lapoknál vagy más munkáknál a személyzettel semmi esetre sem köthetők s ez mindenütt megakadályozandó. Aki az egylet által megállapított bérminimumon alul dolgozik, az előzetes figyelmeztetés után kizárandó. Ujjonnan felszabadultak, amennyiben a felszólítást figyelmen kívül hagyják, tagokul fel nem vehetők. Gépmesterek a bérminimumért csak egy gépet kötelesek kezelni; minden további gép kezeléséért 5 forint kárpótlásra van joguk. 5. A paketirozás beszüntetendő. A pécsi egyletnek a központi rokkantpénztárra vonatkozó indítványa a Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének adatik át. 7. A kongresszus sajnálatát fejezi ki, hogy a pesti kollégák a szervezkedési törekvéseket nemzetiségi torzsalkodásokkal hátráltatják, mint ez a legutóbbi árszabálymozgalomnál is tapasztaltatott. 8. A monarchia nyomdászai és betüöntői kötelesek általános munkáskérdésekben a többi munkásokkal, kik az igazi haladásért és szabadságért küzdenek, egyöntetűen eljárni s azokat támogatni. Az összes munkások szervezkedése, éppugy mint Wienben, mindenütt előmozdítandó.

A segélyző-egyesület 1873. évi rendes közgyűlése február 16-án a Vigadóban tartatott meg, melynek napirendjén szerepelt többek között az egyesítési bizottság jelentése és indítványa az alapszabályok megváltoztatása, illetőleg bővítése érdekében... Ez ugyan elég fontos tárgy volt, de a Typographia azt írta, hogy a gyűlés egyik főmomentuma a tisztikar és a választmány újjáválasztása. Az eddigi elnök, Buschmann Ferenc ugyanis nem volt hajlandó a tiszttség elfogadására és Falk Zsigmond sem volt a tisztség elfoglalására megnyerhető. A jelölő bizottság Hornyánszky Viktort kérte fel, ki a jelölést elfogadta.¹⁰⁷ A gyűlésen, mint előrelátható volt, heves vitát provokált az önképző- és segélyző-egyesületek egyesítésére vonatkozó napirendi pont és az indítvány ellenzői, kik között helyet foglaltak az összes faktorok, mettőrök s a blokált nyomdáknál dolgozó tagok, egy 135 aláírással ellátott tiltakozást nyújtottak be az egyesítés ellen. A vita folyamán Szabó Elek az indítvány ellen szólalt fel, mert szerinte a dolog nincs kellően megvilágítva. A közgyűlés végre úgy határozott, hogy az új

¹⁰⁷ A gyűlésen megválasztott vezetőség névsora: Elnök Hornyánszky Viktor, alelnök Antensteiner Ferenc, pénztáros Strauch Alajos, ellenőr Steiner Adolf, jegyzők Engel György, Bakos Péter. Választmányi tagok: Ács Mihály, Andreazzy Ferenc, Bakos István, Bauer J. M., Döll Rudolf, Feiling Henrik, Firtinger Károly, Galateo Albert, Hülle Oszvald, Ihrlinger Antal, Klein F. Lajos, Mumme Gusztáv, Mussil Alajos, Nitsch Alajos, Szalay József, Szőke M., Tóth István, Tuba Géza, Warschauer Manó. Póttagok: Anft, Beutel Simon, Fischer József, Kozl S., Lettler P., Müller Ágost, Politzer Sándor, Salzmann Lajos, Szantner József.

alapszabálytervezetben intézkedés történjék arra, miszerint az önképző-egylet, illetve osztály ne legyen kötelező minden tagra s az mindenkinek szabad elhatározására bízassék és hogy az egylet működését a középmagyarországi nyomdászvárosokra is kiterjessze. Ezután Szabó indítványára kimondta a gyűlés, hogy az illetéket nemfizető főnökök perlendők. Az egyesülésre vonatkozó indítvány azonban még nem volt végleg elintézve; az ellenzék szervezkedéshez látott és újabb akcióját az új segélyző-egyesületi alapszabálytervezet tárgyalására – midőn az egyesítés ismét szóba került – tartotta fenn.

A segélyző-egyesületi pénzbeszedői állásra Buschmann G. leköszönése folytán a segélyző-egylet pályázatot hirdetett, melyre 14 pályázat érkezett be (ezek között 4 nyomdászé). Az 1873 április 20-iki ülésen Wolf Antal választatott meg erre az állásra, aki azóta máig is példás lelkiismeretességgel végzi hivatalos teendőit.

A segélyző-egyesület által az alapszabályok átdolgozására kiküldött bizottság elkészülvén munkájával azok a választmány által 1874 március 8-ikára egybehívott közgyűlésen kerültek tárgyalás alá. A gyűlés igen élénknek ígérkezett, mert az „ellenpárt” is megfelelő számban sorakozott az elvben már az előző közgyűlésen elfogadott „egyesülési” indítvány megdöntésére. A közgyűlést Hornyánszky Viktor elnök nyitotta meg; a napirenden levő pontok letárgyalása után Engel György, az egyesítési bizottság nevében előterjesztette a kidolgozott alapszabálytervezetet; az általános vita során elsőnek Szabó Elek szólalt fel és határozati javaslatot nyújtott be, hogy másért mint tagdíjhátralékért senki sem legyen törölhető. Ugyancsak Szabó indítványára elfogadtatott az a módosítás, hogy az elhalt után a szülők, ha benne egyedüli támaszukat veszítették, szintén részesüljenek segélyben. Végül Hirsch Lipót oly módosítást ajánlott, hogy mindenkinek szabadságában álljon abba a pénztárba fizetni, amelyikbe akar. A gyűlés Antensteiner indítványára az indítvány felett napirendre tért, mire Hirsch kijelentette, hogy fentartja magának a további lépések megtételét. Ezzel a gyűlés napirendje ki volt ugyan merítve, de az alapszabályok ügye, mint a következmények megmutatták, még nem. A tisztikarba és a választmányba nagyrészt az Antensteiner-párt emberei kerültek.¹⁰⁸

A zárolt nyomdákban dolgozó segélyző-egyesületi tagok és faktorok ellenszenvvel fogadták az egyesítési törekvéseket, a wieniekhez hasonlóan azzal érvelvén, hogy nem biztos, nem fogja-e a majdani önképző-osztály az egyleti vagyont más célokra felhasználni. Szabó Elek a március 22-iki választmányi üléshez egy 235 aláírással ellátott beadványt nyújtott be, melyben társai nevében egy rendkívüli közgyűlés egybehívását kéri s egyúttal ezen közgyűlés napirendjére kívánja tüzni a következő indítványukat:

„A pest-budai könyvnyomdászok és betüöntők pénztárának március hó 8-án elfogadott alapszabályai hatályon kívül helyezettnek; az összehívandó közgyűlés az alapszabályokat úgy módosítsa, hogy *a*) az egyesületből senki ki nem zárható; *b*) a segélyző-pénztár eddigi tagjainak teljes szabadságára bízatik, hogy az egylet önképző-osztályának tagjai óhajtanak-e lenni vagy nem; *c*) azok részére, kik eddig már tagjai a segélyző-pénztárnak és a *b*) alapelv szerint az önképző-osztálynak nem lesznek tagjai, az illető osztályra eső heti illetéket nem kötelesek fizetni.”

¹⁰⁸ Az 1874-iki választmány a következő kollégákból állott: Elnök Hornyánszky Viktor, alelnök Antensteiner Ferenc, pénztáros Strauch Alajos, ellenőr Steiner Adolf, jegyzők Bakos Péter és Engel György; választmányi tagok: Firtinger, Bauer J. M., Bakos István, Mika János, Galateo Albert, Kovács József, Schweinshaut (Ligeti) József, Gronemann József, Guth Albert, Kápolnai Ferenc, Mornberger Károly, Böhm Béla, Herchel János, Fischer József, Irlinger Antal, Gruzlevszky Vilmos, Janitschek Sándor. Póttagok: Hülle, Bendl F., Novák József, Felvinczy Antal, Nitsch Alajos, Balázs Károly, Puccetti J., Andreazzi F., Szalay József, Bendtner József.

A választmány a rendkívüli közgyűlést április 12-ikére a Vigadóba hívta egybe, mely látogatottnak ígérkezett, mert az aláírók egy körlevelet bocsátottak ki¹⁰⁹, melynek éle a multkori közgyűlési határozat és az egyesülés feltételhez nem szabott hivei ellen volt fordítva. A körlevél eredetileg német nyelven jelent meg és magyarra fordított szövege a következő:

Az elnyomottakhoz! Az erőszak taktikája ismét érvényre jut; érvényre juttatják pedig „hivatott” ellenei! A „siker” mámorának izgalma alatt az érületnek ezen változása egész a féktelenségig, a Geszler-kalap feltűzéséig üzetik. És bár a jezsuitizmus győzelmi jele alatt állva: mely szerint a cél szentesíti az eszközt, mégis a kegyes tekintet, az összekulcsolt kezek helyett a cinizmus jelentkezik, az azt jellemző erőszakos durvaság kíséretében. E képmutató kiáltással: „Az emberszeretet nevében!” alapszabályokat terjesztenek elé, telve a rémuralom legszemérmetlenebb elveivel, s ez alapszabályoknak szentesítést adva a rendelkezésük alatt lévő vak szavazógéppel; a törvény hatalmával akarják kieroszakolni az idegen vagyont eltulajdonítását. Ezen kényszer-eszköz, e „kassza-csiny” jó alkalmazásba a cél elérésére. És *miben* áll e cél? Két módon állítatik az előnkbe: A szaktársak egyesülése, hogy kölcsönös kibékülés és az események kiegyenlítése, a közös érdekek közös megóvása, az ügytárszeretet előmozdítása, az egyleti igazgatás egyszerűsítése és az ezzel járó megtakarítások végett, eszközöltessék; s ez a cél *szavakkal*. A *tényleges* célt azonban a március 8-iki közgyűlés illusztrálja. Nem az érvek, a kölcsönös felvilágosítások győznek, hanem az erőszak uralma ütötte fel fejét. A józan ész intését, a jog szavát nem hallják, fontolóra nem veszik: a gárda szavaz, nem ítél. Az alapszabály és vele a vagyont lefoglalása érvényre jut. Engedmény a viszályok kiegyenlítésére: megérthetetlen fogalom. Vak engedelmesség vagy kizárás! ez az egyesülés – *tényleg*. Önként érthető, hogy éber ellenműködés mellett a március 8-iki kassza-csiny csak szándék fog maradni; azonban szükséges, – hogy a valóban figyelemreméltó indokokból csakugyan kíváncsi egyesülés meg ne hiúsíttassék, – ez alkalommal erélyesen használatba venni a vizsgáló kutatást, hogy megtalálattván, felismertessenek – az álpróféták. Egy legközelebb tartandó tanácskozásban, melyre a meghívók utólag küldetnek szét, bizottság fog választatni, mely vagy a békés kiegyenlítést általán kielégítő feltételek mellett, a *szabad akaratból való egyesítést* eszközölni ki, vagy ennek nem sikerültével az erőszakos tényt megakadályozni lesz hivatva. E tanácskozásra hivatalosak mind, kik a kassza-csiny napján véghezvitt leszavaztatással egyet nem értenek. Budapest, 1874 március 12-én.

A választmánynak semmi esetre sem lett volna szabad egy teljesen legális közgyűlési határozattal elfogadott alapszabálytervezetnek újból való tárgyalására rendkívüli közgyűlést egybehívnia. De megtette. A gyűlésen Hornyánszky elnökölt, ki bejelentette, hogy az aláírók közül egy visszalépett, ellenben egy másik iven újabb 30 aláíró csatlakozott Szabó és társai beadványához s így 264 tag kéri a már egyszer végérvényesen elfogadott alapszabályok újból való megváltoztatását. A gyűlésen heves vita után Antensteiner, az alapszabályokat kidolgozó bizottság nevében azt indítványozta, hogy a közgyűlés fogadja el Szabó indítványát, de a következő pótlással: 1. Az újonnan belépő tagok csak az összes szakosztályoknak lehetnek tagjai; 2. a kilépés az egyik vagy a másik szakosztályból meg nem engedtetik. A gyűlés az indítványt elfogadta. Az új alapszabálytervezet kidolgozására Antensteiner, Engel György, Firtinger Károly, Hirsch, Marich Ágoston és Szabó Elek választottak meg. A bizottság által kidolgozott új alapszabály-tervezetet az augusztus 30-iki rendkívüli közgyűlésen végre mindkét párt elfogadta és ezzel a két egylet egybeolvadásához már csak a belügyminiszter jóváhagyására volt szükség, ez azonban, mint később látni fogjuk, csak 1876-ban történt meg.¹¹⁰

¹⁰⁹ Állítólag Hirsch volt a szerzője.

¹¹⁰ Később lassanként valamennyi segélyző-egyleti tag belépett az önképző-osztályba és 1891-ben már csak 8 oly segélyző-egyesületi tag volt, aki nem volt egyúttal az önképző-osztálynak is tagja. Az önképző-egylet egyébként maga is kiengesztelésre törekedett és 1874 októberben azt határozta, hogy azok is tagjai lehetnek, akik zárolt nyomdákban dolgoztak, de az egyletet nem károsították.

Az 1874 augusztus 30-án tartott segélyző-egyesületi közgyűlés által elfogadott és a két egyesület egyesítését magukban foglaló alapszabályok szerint az egyesület címe: Középmagyarországi könyvnyomdászok és betűöntők egylete (kiterjed Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Bars-, Komárom-, Esztergom-, Fehér- és Heves-megyékre s a Jászság és Kunság kerületeire) s szervezete 1. betegség és halál esetében segélyző; 2. rokkantakat, özvegyeket és *árvákat*¹¹¹ segélyző; 3. munkanélkülieket és átutazókat segélyző; 4. önképző-szakosztályokból áll. A célok között szerepelt többek között a tagok, valamint a *tanoncok* szellemi és szakbeli kiképzése az egyesületben képviselt szakokban; az árszabálynak és munkaidőnek az egyes nyomdatulajdonosok és segédek közt egy egységes árszabály létrejöttéig történt megállapodás szerinti megtartásának ellenőrzése, valamint – ha ez időközben szükségesnek mutatkoznék – az *árszabály revíziójának* békés uton való eszközlése; *munkaközvetítés*, választott bíróságok, valamint a nyomdatulajdonosokkal közösen egybeállítandó *árszabálybizottság* választása; csatlakozás törvényesen engedélyezett szövetségekhez és egyéb szakegyletekhez (kölcsonosság); egyesületi közlöny kiadása.

Az utolsó közös kongresszus. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméjének elejtése

A VI. osztrák-magyar nyomdászkongresszus 1873 június 1-én és 2-án tartatott volna meg Grazban. A napirend egyes pontjaiból kiemeljük a következőket: Miután egy „általános osztrák-magyar nyomdászszövetség a kormányok által nem engedélyeztetik, két szövetség és pedig egy Lajtán inneni és egy Lajtán tuli országokra kiterjedő hatáskörrel alapíttassék és mindkét szövetség részére egyenlő elvek és egyenlő szervezés céljából egy alapszabálytervezet készíttessék. Az előmunkálatokkal, az alapszabálytervezetek, egy ügyviteli szabályzat, valamint a szövetségi nyomdák részére egy üzleti rendszabály kidolgozásával a wieni és a pesti egyesület bizatnak meg. Az alapszabályok jóváhagyása után a wieni és a pesti egyesület azonnal egy alakuló-gyűlést kötelesek székhelyükre egybehívni. A két szövetség megalakulása után Ausztria-Magyarországban kongresszusok tartandók a közös ügyek megbeszélése céljából. Az első ily kongresszus 1874-ben tartassék meg. A Középmagyarországi könyvnyomdászok és betűöntők egyesületének indítványa: Jövőben az árszabálymozgalmaknál a 9 órás munkaidő szolgál alapul. A grazi egyesület indítványa: egy normális árszabálytervezet kidolgozásával Ausztria részére a wieni, Magyarország részére a pesti egyesület bizandó meg. A Középmagyarországi könyvnyomdászok és betűöntők egylete a következő jelentést küldte a kongresszus elé: „A múlt évi árszabálymozgalmak alkalmából az állva maradtak az egyesületből töröltettek; e tekintetben csak az egyesületi nyomda személyzetével tétetett kivétel, mely nyomdában a 9 órás munkaidő *el nem ismerése csak az igazgató makacsságának tulajdonítható* és miután ezen nyomdában a munkaidő amugy is rövidebb, a személyzet becsületbeli kötelességévé tétetett csakis 9 órát dolgozni s ezen munkaidő elismerését a nyomda részéről sürgetni. Nem mulaszthatjuk el ez alkalommal élénk sajnálatunkat kifejezni afelett, hogy wieni szaktársaink a mostani kedvező körülmények közt elmulasztották ezen lépésünket követni s ezáltal annak nagy horderejét bizonyítani. A kizárások által ugyan gyengítette magát egyesületünk, de ezáltal egyuttal egy kiselejtezési proceszuson ment keresztül. A nagyobb energiával folytatott szervezkedésnek máris vannak eredményei, amennyiben a középmagyarországi egyesületnek Vácon, Egerben, Székesfehérváron és Komáromban; a pécsi egyesületnek Nagykanizsán van fiókjá; ezenkívül Kassán és Debrecenben is alakultak kerületi egyesületek, valamint a pozsonyi egyesület is több fiókot létesített. Délkeleti Magyarországon, dacára, hogy ott Temesvár, Arad, Szeged, Ujvidék stb. jelentékenyebb nyomdászvárosok vannak, nem

¹¹¹ Árvákat ezideig az egyesület nem segélyezett; ez teljesen új segélyezési ág volt, melyet az osztrák nyomdászegylettől vettek át.

sikerült egy kerületi egyletet létesíteni. Erdélyről semmit sem tudni, mert ezek a szaktársak letargikus álomba merülve huzzák tovább az ígát.¹¹²

A nyomdásznapot megtartása előtt 14 nappal, május 22-én a grazi hatóság betiltotta. A wieni önképző-egyletnek Lasser osztrák belügyminiszternél tett közbelépése teljesen eredménytelenül végződött. A miniszter azt felelte a nála járt küldöttségnek, hogy miután Grazban a nyomdászok az általános sztrájk proklamálása ügyében óhajtanak tanácskozni és a kitört börzekrach¹¹³ és más szerencsétlenségek folytán a kedélyek amugy is fel vannak izgatva, a kongresszus megtartását nem engedélyezi. Végül azt kérdezte a miniszter a küldöttségtől, hogy minek kell a nyomdászoknak egy általános nyomdászszövetség és kijelentette, hogy ilyet engedélyezni nem fog és a munkásokkal szemben a különféle fenyegetődzések után egészen más rendszabályokat fog alkalmazni. A kongresszust tehát nem lehetett megtartani. A kongresszusi bizottság november 1–2-ára *Wienbe* egy új kongresszust hívott egybe, a következő napirenddel: 1. Mi történjék szervezkedésünkkel? 2. A gyülekezési és egyesületi jog tárgyában az országgyűléshez benyújtandó kérvény ügyében hozandó határozat. 3. Segélyezési ügyek. A kongresszuson 29 küldött jelent meg és Magyarország *Budapestről* Bauer J. M., Klein L. F. és Salzmann L., *Szegedről* Patzauer Lipót, *Debrecenből* Leska Nándor, *Pozsonyból* Eichleiter által volt képviselve. A kongresszusnak a magyarországi nyomdászokat érdeklő, legfontosabb tárgya volt az osztrák-magyar nyomdászszövetség megalakítása, miután ennek az indítványnak elvetése esetén a további közös kongresszusok is megszüntetendők valának. A második napon a grazi egylet nevében Schönhoffer Ferdinánd a következő indítványt terjesztette elő: „Ausztiria-Magyarország könyvnyomdászainak 1873 november 1–2-án tartott kongresszusa kimondja, hogy egy magyarországi és egy ausztiai nyomdászszövetség létesítendő az ausztiai főnökegylet alapszabályainak mintájára”.¹¹⁴ A magyarországi küldöttek

¹¹² Burghardt Ágoston faktor a kolozsvári egylet nevében 1873 február 23-án a rokkantpénztár javára egy kéregető felhívást tett közzé a „Kelet” című napilapban a közönséghez, illetve a „sajtó barátaihoz”, melyben így aposztrofálta a munkásmozgalmat: „Ugy gondoljuk – mondja az akkori vezetőség –, hogy felesleges jelenlegi nyomdai viszonyainkat és annak tényleges állapotát ismerő egyének előtt hosszasan festeni... melynek valódi oka természetesen a még mindig a kezdetlegesség Scylla és Carybdis között vajudó kulturviszonyainkban keresendő. De másfelől amaz általános európai *munkásmozgalom mániája*, mely a jog- és igazságnak a tulzások és végletek igaztalan s gyakran kiméletlen fegyvereivel akar diadalt aratni; ... nem e divatos *viszketegség* nyugtalansága szól belőlünk, hanem az emberbaráti szeretet, mely kenyeret kér az éhezőnek, mely letörli az özvegyek és árvák könnyeit s mely koldusbot helyett – az elismerés méltánylása által a *hű* munkáshoz méltó jutalmat, avagy kenyeret akar látni vagy biztosítani élete fogytáig felebarátainak.” – Kolozsváron ezidőben 7–8 frtért napi 11–12 órát dolgoztak s négy segéd mellett 16 tanonc boldogította az egyes nyomdatulajdonosokat, kik közül az egylet akkori elnöke e tekintetben is kivált. Az egylet 1877-ben disztaggá avatta Haynald kalocsai bibornok-érseket! Mennyire más nézetet vallanak ma a kolozsvári nyomdászok.

¹¹³ Az 1873. évi wieni világkiállításakor tömérdek ipari vállalat és bank alakult, átlag naponként egy s ezek kellő anyagi eszközök hiányában mind szélhámosságon alapultak. A hiszékeny nyárspolgárok felültek a szélhámosok által a sajtóban csapott reklámnak s nyakra-főre vásárolták a „nagy haszonnal” kecsegtető részvényeket. A katasztrófa mihamar bekövetkezett: az első nagy vállalat bukása magával rántotta valamennyit és bekövetkezett a „krach”. Hatása óriási volt; ezer és ezer egzisztenciát semmisített meg, sok más vállalat ment tönkre, melyek viszont több ezer munkást fosztottak meg kenyerétől. Több napilap és 70-nél több hetilap szüntette be megjelenését s 300-nál több kolléga vesztette el kondícióját. Hatása még Magyarországon is erősen érezhető volt.

¹¹⁴ Az osztrák nyomdatulajdonosoknak megengedte a kormány, hogy egy szövetséget alakítsanak a németországi nyomdafőnökökkel: a „Deutsch-Österreichischer Buchdruckerverein”-t. Ez a szövetség 1873-ban Wienben gyűlést tartott, melyen 48 osztrák, 14 német és 7 svájci főnök vett részt. 1873-ban hagyattak jóvá a wieni főnökök által alapított „ellenegylet” alapszabályai. Ebbe az egyletbe sorakoztak a „concilians” segédek. Ez az egylet két évtized után nagy vagyonával a segédek egyletébe olvadt be.

tiltakoztak a két külön szövetség eszméje ellen és ismételten egy osztrák-magyar szövetség alakítását követelték. Szavazásra kerülén a dolog, a kongresszus 23 szavazattal 5 ellen egy külön osztrák és egy külön magyar szövetség¹¹⁵ alakítása mellett döntött, mire a magyarországi küldöttek – a pozsonyi kivételével – elhagyták a termet. Ezzel egyszersmindenkorra vége volt az osztrák-magyar nyomdászkongresszusoknak és az *osztrák-magyar* nyomdászszövetség megvalósíthatatlan eszméje, mely oly sokáig képezte különösen a magyar nyomdászok vesszőparipáját, szintén letűnt a napirendről. Azt azonban a hálás utókornak el kell ismernie, hogy az osztrák-magyar nyomdászkongresszusok igen sok üdvös határozatot hoztak, melyeket azután az önképző-egylet meg is valósított, például a munkanélküli segélyt, az elutazók tagságának igazolását, a kölcsönösségi viszonyt, az ellentállási pénztárakat, stb., stb. s az önképző- és a segélyező-egyesületek egyesítésére megindult mozgalom is innen vette eredetét.

A kongresszus egyébként még a következő határozatokat hozta: Minden könyvnyomdász és betüöntő felvehető – azok kizárásával, kik aljas büntényt követtek el – a nyomdászok egyesületeibe; ha valamely városban más szakmabeliek is tagjai az egyesületnek, ilyen tagok szintén tarthatnak igényt a kölcsönösségi feltételekre és az utassegélyre. A budapesti küldött, Klein L. F. önképzőegyleti elnök indítványára kimondatott még, hogy amennyiben a szülők az elhalt tagban egyedüli támaszukat veszítették el, az illető egyesület részéről segélyben részesítendő. Kimondatott még, hogy a *befizetési évek nem gyakorolhatnak befolyást a megállapítandó segély magasságára*. A járulékok a segélyezés mérve szerint szabályozandók, és pedig: a betegsegélynél 2½ krajcárral, a rokkantsegélynél 1 krajcárral, a munkanélküliek segélyezésénél 1 krajcárral minden forint után; az özvegyek és árvák pénztára számára statisztikai adatok és gyakorlati vélemények gyűjtendő. Munkanélküliségi segély hat havi tagság után fizetendő és a nyugdíjra való jog a betöltött 70. évvel lép érvénybe. Minden egyesület, mely az egyetemleges alapszabályt elfogadja, köteles tartalékalapot (biztosító-alapot) létesíteni, melyhez minden, a szövetséghez tartozó egyesület évi jövedelmének 1%-ával köteles hozzájárulni. Mindenütt csak két pénztár, és pedig: segélyező és önképző létezzék; az utas- és a munkanélküliségi segély az önképző-egylet hatáskörébe utalandó. A tartalékalap ennek megfelelően szintén két részre osztandó. A betegsegély összegére nézve Wien és Budapest részére heti 12 forint, a tartományi fővárosok részére 11 forint, a többi városok részére 10 forint állapittatik meg. A rokkantsági segély 10, 9 és 8 forint hetenként. Az utassegély összege a tagok és az utasok száma és kifizető-helyek távolsága szerint állapítandó meg. Ezek közül a határozatok közül idővel többeket beillesztettünk alapszabályaink keretébe.

Uj utakon. – Kisebb mozgalmak. – 400 éves forduló. – Az alapszabályok ügye. – A vidék

A budapesti nyomdászok, miután a magyarországi vidéki szaktársakkal semmiféle összeköttetést sem tudtak létrehozni s a személyes érintkezés az akkori közlekedési nehézségek miatt nem volt lehetséges, az osztrák szaktársakkal igyekeztek összekötő kapcsolatot létesíteni s ennek a törekvésnek Wien, honnét az általános osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméje kiindult, igyekezett propagandát csinálni. Az utolsó wieni kongresszus határozata folytán azután magyarok a kevesebb akadályba ütköző kerületi egyleteket kezdték megszervezni. Így alakultak azután itt-ott kisebb egyletek, a meglevők pedig kibővítették hatáskörüket s helyi

¹¹⁵ A zágrábi szaktársak 1873 november 19-én felszólították az önképző-egyletet, hogy alakítsanak együttesen egy magyarországi nyomdászszövetséget.

egyletekből kerületi egyletekké alakultak át. Ez az átalakulás, mint később látni fogjuk, szintén sok akadállyal járt ugyan, de végre megvalósult.

A vidéki nyomdászok legnagyobb része teljes letargiába volt merülve és nem igen törődött helyzete javításával; igen sokan még évek múltán sem tudtak arról, hogy a „Typographia” is létezik és az akkori sovén gondolkozási mód reájuk is átragadt: gyűlölték a „németet”.

A vidéki városokban levőket a többi ipari munkások gondolkodási módja irányította, kik még mindig a céhrendszer dohos légköréből merítették világnézeteiket; a céhrendszer pedig kerékkötője volt minden szabadabb mozgásnak és így ezek a munkások még keveset törődtek egyletek alakításával, mire annál kevésbé volt kedvük, mert a kormányok mindig rossz szemmel nézték az ipari munkások bármely irányban való tömörülését és az első munkás-egyletek alapszabályait a leghetetlenebb kifogásokkal utasították vissza.¹¹⁶

Az önképző-egylet a legutóbi árszabálymozgalom után ismét élénkebb működést fejtett ki. Mindenek előtt a segélyző-, önképző- és kerületi egyletek alakítását fozszirozta. Így alakult meg 1872-ben a debreceni nyomdászok beteg- és utassegélyző-egylete; ez az egylet 1873-ban önképző-egyletet is alakított.¹¹⁷ 1873-ban megalakult a szegedi nyomdászok beteg- és utassegélyző-egylete, 1874-ben a kassai¹¹⁸ nyomdászok beteg- és utassegélyző-egylete (az 1872-ben alakult egylet működését a hatóság a miniszteri rendelet értelmében 1873-ban beszüntette), később az aradi, nagyváradi egyletek; a meglevők közül pedig a Pécsi könyvnyomdászok egylete kezdett szintén kerületi egyletté átszervezkedni.

¹¹⁶ A pozsonyi munkásegylet alapszabályait például 1873-ban azért kifogásolta a kormány, mert az „Előre” (Vorwärts) szót választotta címéül!

¹¹⁷ A *Debreceni könyvnyomdászok beteg- és utassegélyző-egyesülete* 1872 augusztus 4-én alakult, alapszabályai azonban csak 1881 július 10-én hagytak jóvá. Ez eléggé jellemzi a kormányok „jó akaratát” a munkásokkal szemben. A Debreceni nyomdászok *önképző-egylete* 1872 december 15-én alakult meg. Alapszabályai 1875 február hóban hagytak jóvá. 1873-ban az önképző-egylet a budapesti egylet indítványára Kelet-magyarországi könyvnyomdászok önképző-egylete címet vette fel és hatáskörét kiterjesztette, de csak – papíron. 1881-ben a segélyző- és az önképző-egylet egyesített. Beiratósi díj 3 frtban, tagdíj havi 40 krban volt megállapítva a segélyző-egyletnél. Átutazók 2 frtot, betegek heti 5 frtot kaptak. A két egylet egybeolvadásakor az illeték havi 90 kr-ra emeltetett fel. A budapesti egylet hatáskörének egész Magyarországra való kiterjesztése szintén Debrecenből indult ki a *vidéki egyletek* részéről. (Lásd bővebben: A Debreceni könyvnyomdászok segélyző- és önképző-egyletének huszonöt éves történetét Horovitz Zsigmondtól, Debrecen, 1897. 8° 48 oldal.)

¹¹⁸ A *kassai Északmagyarországi könyvnyomdászok egylete* 1872 november 3-án tartotta alakuló gyűlést és azon a vidéki városok is (Sárospatak, Ungvár, Eperjes) képviseltették magukat. Az első értekezlet 1872 április 6-án tartatott meg. Az egylet mint kerületi egylet alakult meg; ezt a miniszter nem engedélyezte s a tagok két pártra szakadtak: az egyik párt a miniszter kívánságának teljesítése és az egylet további fennállása mellett, a másik a feloszlás és a vagyon szétoztása mellett foglalt állást. A vagyon feloszlása mellett Dorstenstein Ferdinánd – ki előzőleg Wienben és a pesti önképző-egyletben játszott nagy szerepet – agitált, míg Kaczander Gyula az egylet további fennállása mellett szált sikra. A többség végre 1874 június 7-én a vagyon feloszlását és az egylet megszüntetését határozta el. 1874-ben ennél fogva egy új egyletet alakítottak Kassai könyvnyomdászok egylete címmel, mely kizárólag Kassára terjedt ki, ennek alapszabálya 1874 szeptember 4-én jóváhagyatott. Az elutazottak által befizetett 73 frt 48 kr az új egyletnek adatott át. Az egyletnek 18 tagja volt 1874-ben. Ez az egylet 1879-ben *kerületi egyletté* alakult át s ugyanakkor jóváhagyatott erre vonatkozó alapszabályai is, melyek a pesti minta szerint készültek. A kassai egylet 1887-ben 3300 forint vagyonával beolvadt az országos egyletbe. Az egylet 25 éves történetét Kapó Gábor írta meg, adatai azonban itt-ott hibásak. (Lásd: A kassai könyvnyomdászok egyesülete huszonöt éves fennállásának története, Kassa, 1899. 8° 56.)

Az ujságszedők ünnepnapai munkaszünetén 1873-ban súlyos csorbát ejtettek a Reform szedői, kik ünnepnapon szedték ki a lapot. A német lapok kiadói ennél fogva szintén lapot akartak adni, miáltal az ujságszedők ünnep- és vasárnapi szünete ismét kérdésessé vált. A Typographia ezért az illető lap személyzetét megtámadta és Kaas Ivor ezért viszont az önképzőegyletet támadta, melynek szerinte, mivel még nem volt jóváhagyott alapszabálya, nem volt joga beavatkozni a szedők dolgába.

A német ujságszedők 1873-ban – Tschutschegg Vince volt akkor a hírlapszedők árszabálybizottságának elnöke – az alapár felemelését és az alfabet szerinti számolást követelték s azt meg is kapták, de csak feltételeken és szóbelileg egy évre. Az egy évi határidő lejárván, a főnökök vonakodtak annak további meghosszabbításához hozzájárulni. A „krach” megrendítette a hitelviszonyokat és egyes nyomdák csak nagy erőfeszítéssel tudták magukat fentartani s a szennykonkurrencia révén még elősegítették egymás bukását. A nyomdatulajdonosok árszabályredukciójának hallatára a Pester Lloyd, Neues Pester Journal és az Ungarischer Lloyd szedői értekezletet tartottak, melyen határozatba ment, hogy az eddigi árszabályhoz ragaszkodnak. A Pester Lloyd szedői azonban közben elfogadták a 26 krajcáros számolást s így a másik két lap szedői, kik 27 krajcáros számolást követeltek, kénytelenek voltak szintén a 26 krajcáros árszabályt elfogadni.

A pozsonyi szaktársak 1873 május 5-én, összesen 43-an, árszabálymozgalmat indítottak. Árszabálytervezetükben az alfabet szerinti számításnak – mely addig is érvényben volt – 25%-kal, a bizonyos pénznek heti 17 forintig 3 forinttal, heti 19 forintig pedig 4 forinttal való emelését követelték. A főnökök a követeléseket visszautasították s 15%-os javítást akartak adni, mire a segédek valamennyien felmondtak és 14 nap múlva kiléptek. A kedvezőtlen üzleti konjunktúra folytán ugyszólván kapóra jött a mozgalom, mert a wieni „krach” ott is éreztette hatását s a segédek árszabálybizottságának újabb átíratára a főnökök azt válaszolták, hogy az 1872-iki árszabály alapján helyeiket, amennyiben azok még betöltve nem lennének, elfoglalhatják. A sztrájkot az árszabálybizottság erre megszüntnek nyilvánította. A mozgalom a wieni szaktársaknak nagy anyagi áldozatába került a wienieket 2817 forintot, a pestieket 740 forintot küldtek a sztrájkolóknak és a szaktársak összesen 3966 forint 80 krajcárt küldtek a pozsonyiaknak.¹¹⁹

A könyvnyomtatás Magyarországon való meghonosításának 400. évfordulóját, melynek megünneplése már 1870-ben elhatározott, 1873-ban nagyobb ünnepély keretében tartották meg a budapesti nyomdászok. A Tudományos Akadémia már május 23-án megtartotta az ünnepélyt, mely alkalommal egy könyvészeti kiállítás is rendeztetett. A nyomdászok 7–8-án tartották meg az emlékünnepeket, melyen Pécs, Debrecen, Szeged, Kolozsvár, Pozsony városok nyomdásza is képviseltette magát. A brünni nyomdászok is küldtek képviselőt s a wieni „Gutenberg-Bund” dalköre is lerándult. Az ünnepély a Löwöldében tartott meg, mely alkalommal Vizay Imre magyar, Antensteiner Ferenc pedig német nyelven méltatta a nap jelentőségét. Benedek Aladárnak ez alkalomra írt „Paramythe” című költeményét Szabó Elek szavalta el. Délben társasbéd, délután pedig az „Ujvilág”-ban dal- és táncestély és

¹¹⁹ 1873-ban a németországi nyomdászok is árszabálymozgalomba léptek. A segédek 1873 január 22-én terjesztették főnökeik elé az árszabályt, melyre azok körülbelül 2000 segéd kizárásával feleltek. A főnökök az ökoljog alapján akarták az árszabálykérdést megoldani; mivel később látták, hogy így nem érhetnek el semmit sem, békésebb hurokat kezdtek pengetni. A segédek kijelentették, hogy a munka megkezdését az árszabály ideiglenes elfogadásától teszik függővé, mire április 21-én a kizárás és a sztrájk megszüntnek nyilvánított. A főnökök május 1-én az árszabályt azután en bloc elfogadták. Munkaidő 10 órai maradt, 19–50 márká minimummal és városok szerinti külön pótlékokkal. A sztrájk 34.000 márkába került. Hörstel R. elnököt 6 heti fogságra ítélte a bíróság, mert „izgatott”.

tüzijáték volt. A következő nap kirándulásokkal és a nevezetességek megtekintésével telt el. Este a Lövöldében tartott bucsuestéllyel záródtak az ünnepségek. Az ünnepélyesség 1264 forintba került, melynek egy része gyűjtés által fedeztetett.¹²⁰

Az önképző-egylet ki akarta adni Bertalanfy József (később szombathelyi nyomdatulajdonos) nyomdászati szakkönyvét. Mivel azonban alig 90 előfizető jelentkezett, az eszmét nem valósíthatták meg.

Az önképző-egylet által 1872-ben benyújtott alapszabályokra vonatkozólag a belügyminiszter a következőleg határozott:

Másolat. 31.306/73. M. kir. belügyminiszterium.

Pest szabad királyi város közönségének.

A középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők önképző-egyletének címe alatt Pesten alakítani szándékolt egyletnek mult évi április hó 6-án 11.221. szám alatt kelt tanácsi jelentéssel megerősítés végett felterjesztett alapszabálytervezete iránt következő észrevételek merültek fel:

1. Az alakíttatni szándékolt egylet a „Középmagyarországi Nyomdászok és Betüöntők Önképző-Egylete” címmel kíván élni, holott minden kellék hiányzik, mely a jelen egylet tervezőket feljogosítaná, magukat az ország egy nagy része képviselőiül tekinthetni;
2. a választott cím még annyiban is hibás, amennyiben a kérdéses egyletet – mint az alapszabálytervezet egész szövegéből kitűnik – nem az illető könyvnyomdászok, hanem azok *segédjei* kívánják megalakítani;
3. a felvett cím „önképző” szerint az egylet feladata csak tanítás általi önképzés lehetne; az alapszabálytervezetben azonban részint a cél, részint az eszközök között *oly feladatok is foglaltatnak, melyek az egylet érintett tulajdonképpen rendeltetésével semmi összefüggésben nincsenek; így például: a szociális kérdések megvitatása, a kondíciónak netán az egylet érdekei*

¹²⁰ A könyvnyomtatás Magyarországon való meghonosításának 400. évfordulója alkalmából Buda szabad kir. város egy alapítványt létesített elaggott betűszedők vagy ezek özvegyei és árvái számára. Az erre vonatkozó okirat szövege a következő: *Buda szabad kir. város tanácsa. Alapító oklevél. 5327/1873. szám.* A könyvnyomtatásnak Magyarországra való behozatala négyszázados emlékére alkotott alapítványról. Buda szabad kir. főváros közönsége tudtára adja mindenkinek, hogy a könyvnyomtatásnak Magyarországra történt behozatala négyszázados emlékének a magyar tudományos akadémia által történt megülvése alkalmából egy kétezzer (2000) forintos alapítványt alkot akként, hogy az alapítóke a városi pénztár kezelése alatt maradván, annak 6%-os kamatai Budán működött s elaggott, munkaképtelenné vált betűszedőknek, vagy ilyenek özvegyei és árváinak adományoztassanak, a budai születésűek elsőbbséggel bírván. *A segélyre érdemesültek kijelölésének joga a nyomdászegyletnek engedtetnék*, a kinevezés a tanácsra ruháztatik. Minek erejéül és örök emlékül ezen alapító levél szokott pecsétünkkel megerősítve kiadatott. Budapesten, 1873. év március 3-án tartott budai városhatósági közgyűlésünkben. A közönség nevében: Házmán Ferenc polgármester, Bogisich Károly főjegyző, Scheich Károly képviselő, Grulich Vince képviselő. A fővárosi tanács azonban rendesen megfeledezett arról, hogy a *kijelölési jog az alapító levél értelmében a nyomdászok Segélyző-egyletét illeti*, mert emberemlékezet óta csak egyszer, 1889-ben jelentette be az alapítvány élvezőjének elhalálozását és kérte a segélyre jogosultak kijelölését. A tanács *csak 1879-ben* terjesztette fel a kormányhoz az alapító oklevelet jóváhagyás végett. A kormány nem változtathatott az eredeti szövegen, az bizonyos s így a nyomdászok egyletének joga van a jelölésre. Budának és Óbudának 1875-ben Pesttel történt egyesítése után az alapítvány mindkét város nevében és mindkét város szülötteire szól.

támogatásából eredő elvesztése esetében való segélyezés¹²¹, a takarékegyelet s az egyleti nyomda létesítése stb.

Mindezen célok és feladatok a jelen egyesület sajátképpen rendeltetésével összefüggésben nincsenek, ez kétféle lehet: segélyezés vagy önképzés; bármelyiket kívánja az egyesület elérni, tartozik arra különleges, csak arra a célra irányított alapszabálytervezetet kidolgozni s azt bemutatni; az ezen két iránytól eltérő szempontok az ilyféle egyesületnek feladatai nem lévén, az alapszabályzatba fel nem vehetők.

Az előadottak folytán a bemutatott alapszabálytervezet jelen szerkesztésében a bemutatási záradékkal el nem látható.

Miről a város közönsége, folyamodók megfelelő értesítése végett, a csatolmányok idezárása mellett oly felhívással tudósítanak, hogy folyó évi április hó 29-én 1394. szám alatt kelt szabályrendelet értelmében szigorúan őrködjék, hogy a tervezett egyesület tetteleg meg ne alakuljon s működését meg ne kezdje mindaddig, míg törvényes bemutatási záradékkal ellátott alapszabályokkal nem bír.

Budapesten, 1873. évi augusztus hó 27-én. A miniszter megbízásából: *Groisz Gusztáv*, min. tanácsos.

Majdnem ugyanily értelmű határozatot hozott a belügyminiszter 6641/73. szám alatt a pécsi és 30.124/73. szám alatt a szegedi, a debreceni, a pozsonyi és 1874-ben a kassai nyomdászok által a kerületi egyesületek alakítására vonatkozólag benyújtott alapszabályaira.¹²² A pécsi egyesülettől még azt is kívánta a miniszter diszkrétan, hogy nevezze meg *azon anyagi érdekeket, melyek megóvása és előmozdítása az egyesület hatáskörébe vág*. A pécsi egyesület azonban a miniszter kíváncsiságának nem lett eleget. Ezek után nem maradt más hátra, minthogy a vidékiek alapszabályaikat az ujonnan kidolgozandó pesti alapszabályok szerint szerkesszék meg.

Az önképző-egyesület 1873 végén kimondotta, hogy a munkanélküliek alapját (ellentállási alap) beszünteti s ennek vagyonát a segélyező-egyesületnek adja át. A határozat úgy szólt, hogy a munkanélküliek ezentúl a jóváhagyás végett benyújtott alapszabályok 1. §-a szerint segélyeztetnek, miután az illető szakasz szerint az egyesület a munkanélküli segélyt is bevezette. A segélyezés, míg az alapszabályok jóváhagyatnak, a szabályzatban körülírt módon történik.

A következő 1874. évben ugyyszólván teljes stagnáció állt be az egyesületi életben. A nagy munkapangás¹²³ elkedvetlenítette a tagokat s ezt megérezte az önképző-egyesület is, mely iránt az érdeklődés megcsappant – miután fennállása mint önálló egyesület már csak idő kérdése volt. A tanórák, mint rendesen, eredménytelenül végződtek s ezeket is be kellett szüntetni. Csak a

¹²¹ A legutóbbi árszabálymozgalmakban rejlett a miniszternek ez a kifogása, mert 1866-ban nem talált a kormány e szakaszban kifogásolni valót. A vidéki egyesületeknél is ebbe a szakaszba kapaszkodott a miniszter (Szapáry), valószínűleg az akkori főnökök közbenjárására.

¹²² A kassaiak egyenesen lefőzték a minisztert s Dorstenstein indítványára – aki egy pár év előtt a wieni és a pesti önképző-egyesületben nagy szerepet játszott – kimondották, hogy az önképző-osztályt egyszerűen kihagyják az alapszabályokból.

¹²³ A munkapangás az összes iparágakban érezhető volt; a gyárak munkásainak háromnegyed részét elbocsátották s akiket megtartottak, azoknak bérét leszállították. Az ipari munkások nagy nyomorát jellemzi, hogy napi 30 krajcár bérért dolgoztak mint kirakodó munkások. 8–10.000 munkás közül egy-egy még ilyen munkát is csak egy-két napra kaphatott egy héten. Az árverési hirdetések száma annyira emelkedett, hogy a „Budapesti Közlöny”-ben ezek 6–7 ívet foglaltak el az azelőtti 2–3 ívvel szemben. Az 1870–71-ben folyt nagy építkezés után beállott a „Krach” s két millió felüli betáblázott teher ment veszendőbe. 70.000 forintos házak 15–20.000 forintért keltek el az árveréseken.

budaiak tartottak össze s az ottani olvasókör és dalárda, a pesti egylettel ellentétben, napról-napra fejlődött. A vidék nyomdászai még kevésbé igyekeztek előrejutni s a Typographia keserűen panaszolja, hogy Temesvár, Kassa, Nagyvárad, Pécs, Szeben, Kolozsvár, Brassó városok nyomdászaikról semmi hírt sem hallani.

Az egyleti illeték novemberben 20 kr.-ról 25 kr.-ra emeltetett fel, ugyszintén elhatározottat, miszerint 1875 január 1-től a lap német részét *külön szerkesztő* állítsa össze s ez alkalommal a német rész szerkesztésével Antensteiner bizatott meg. A lapot Firtinger és Antensteiner együttesen jegyezték.

A Nyugatmagyarországi Könyvnyomdászok Segélyző-Egyletét a belügyminiszter feloszlatta, benyújtott alapszabályait visszautasította s így 1874-ben a hozzácsatolt vidéki nagyobb városok nyomdászai külön egyleteket alakítottak. A nyitraiak, később a soproniak alakítottak egy kisebb helyi egyletet, melyek heti 10–20 kr. illetékből segélyezték az akkor kis számú utasokat és betegeket. Az önképző-egyletek alakítása csak lassan haladt előre, mert nem minden városban volt meg a hozzávaló taglétszám, mert nyolc-tíz kolléga nem volt elegendő arra, hogy az ily „egyesület” megfelelhessen egy önképző-egylet feladatának.¹²⁴

Pedig a vidéken nagy szükség lett volna az önképző-egyletek felvilágosító és önértetre tanító működésére. Hogy az önképző-egylet mily óriási eredményeket képes elérni, ha annak vezetése hivatásos kezekben van, azt a pesti önképző-egyletnél tapasztalhattuk.

A vidéki viszonyokról e helyütt futólagosan már többször megemlékeztem. A mérhetetlen tanoncgazdálkodásról, a 12–13 órás munkaidőről és a türehtetlen bérviszonyokról egy szó sem hallatszott a Typographiában, siri csend uralkodott a vidék nagy részében és ha véletlenül találkozott egy-két – mondjuk osztálytudatos – kolléga, azt a többiek indifferens magatartása minden oly lépéstől visszariasztotta, mely a nyomasztó helyzet megváltoztatását célozta. Szalmalángszerű, gyors lelkesedés és a közbejött legkisebb akadály előtti visszahátrálás jellemzi az akkori vidéki nyomdászokat. A kollegialitás is a helyzetnek megfelelő módon jutott kifejezésre és a régi céh-rendszer kasztszerű megnyilatkozása volt az, hogy az idősebbek a fiatalabbakat lenézték; ez azután csak széthuzódást eredményezhetett.

A fővárosban sem állottak sokkal különben a dolgok; a nagy számú munkanélküli kimerítette az egyleti pénztárt s a tagok nem fizették rendesen illetékeiket; a gyűlések gyér látogatottsága, a bizalmiférfiak lagymatagsága a már kivitt eredmények visszafejlődését eredményezték. A kollégák nem tudták vagy nem akarták a fontos bizalmiférfiúi intézmény hivatását kellően méltányolni és annak működéséi a hamis próféták izgatásának befolyása alatt a személyes szabadság korlátozásának deklarálták. Ez az indifferens állapot utóbb keserű kiábrándulással végződött. Az 1872-iki új árszabálymozgalom eredménye mihamar elpárolgott. A segédek közönyösen türték az apróbb árszabály-sértéseket, melyek folyton szaporodtak és végre minden árszabályszerű feltétel megszűnt. A főnökök úgy fizettek, ahogy akartak, a segédek viszont később, nem vezetvén őket senki sem, mindenbe belenyugodtak. A Typographia két

¹²⁴ A következő 1872–77. években is sok kisebb-nagyobb egylet alakult a vidéken; így Fehértemplomban, Szombathelyen stb. Budapesten az Önképző-Egyleti Dalkör feloszlott és Gutenberg-szövetség címmel új dalkörre alakult át. Később ez is megszűnt. A budapesti gépmesterek és nyomók körének megalakítása ügyében 1876 június 13-án tartott az első értekezlet. A budapesti betüöntők köre már 1872 február havában megalakult. A vidéki kisebb egyletekről nem találni adatot sehol sem. Nem adtak magukról életjelt. A nyitraiak 1877-ben újból a pozsonyiakhoz csatlakoztak, miután a miniszter a pozsonyi egylet újabb alapszabályait 1877-ben jóváhagyta. Ők is utánozták Kolozsvárt és a lapok útján a nagyközönséghez fordultak egy rokkantsegélyző alap javára adandó adományokért; 93 frtot szedtek össze. A pozsonyi Typographenbund dalkör 1872-ben alakult és még ma is fennáll. A soproni egylet alapszabályait a miniszter nem hagyta jóvá.

év múlva már konstatálja, hogy „az árszabálysértések aggodalmat gerjesztő mérvben szaporodnak”, de egy szava sincs azok orvoslására vonatkozólag.¹²⁵

Az 1874 augusztus 2-án tartott közgyűlés a munkanélküliek segélyezésére vonatkozólag a következő szabályzatot fogadta el:

Míg az új alapszabályokban foglalt munkanélkülieket segélyező pénztár életbe nem lép, a segélyre jogosultak az egyleti pénztárból segélyezendők. Segélyre jogosult az, aki az utolsó hat hónapban a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének tagja volt; akik elutazásuk előtt legalább hat hónapig tagjai voltak az egyletnek, visszatértük alkalmával három havi befizetés után jogosultak segélyre. A segélyre igényt tartó köteles kimutatni, hogy 14 nap óta munkanélkül van és az állomásközvetítőnél be van jelentve és igazolja, hogy nem önként lépett ki. Árszabálysértés, vagy a tagok anyagi érdekei miatt kiléptettek segélyre jogosultak. Másfoglalkozásuk segélyre igényt nem tarthatnak. A segélyezett köteles a felajánlott kondíciót elfogadni; nő tag nem köteles lakóhelyén kívül eső kondíciót vállalni. Segély 14 napi munkanélküliség után jár s annak összege nőtlen tagok részére heti 4 frt., nő tagok részére heti 6 frt. A kilépés oka a bizalmiférfi által igazolandó. A segélyezés 4 hétig tart; több esetben előforduló munkanélküliség esetén a segélyezés 12 hétnél tovább nem tarthat. Ily esetekben a 4 heti segély között legalább 12 heti befizetés teljesítendő. Árszabálysértéseknél ez alól kivételnek van helye. A segélyezés ideje alatt megbetegedett tag munkanélküli segélyt nem kaphat. Aki segélyre jogosult és azonnal elutazik, 8 frt. elutazási segélyben részesül; ha az elutazás a második segélyezési hét előtt történik, 6 frt. elutazási segélyt kap. Később elutazó erre a segélyre nem jogosult. Ha az elutazó 2 hó alatt Budapestre visszatér, köteles a felvett elutazási segélyt visszafizetni. A segélyek összege szükség esetén a tagokra fejenként is kivethető vagy pedig a tagdíj megfelelően emelhető.

Antensteiner, aki lelke volt a pesti nyomdászok minden törekvésének, 1875 decemberben szintén leköszönt a német rész szerkesztői megbízatásáról és helyébe Bauer J. M. választatott meg.

A „Pesti nyomdász-dalkör” 1874-ben kivált az önképző-egylet kötelékéből s lemondott a havi 20 frt szubvencióról is. A leltárt az önképző-egylet annak fejében engedte át, hogy a dalkör köteles az önképző-egylet által rendezett ünnepélyeken díjtalanul közreműködni. Kimondatott végül, hogy a dalkör köteles eddigi címét megtartani és csak önképző-egyleti tagok lehetnek tagjai.

Ujabb kérvény az országgyűléshez

Az 1874. március 22-iki havigyűlés elhatározta, hogy az egyleti és gyülekezési jog törvénybe iktatása tárgyában egy újabb kérvényt ad be a képviselőházhoz s e kérvény megszerkesztésével Antensteiner Ferencet, Firtinger Károlyt és Felvinczy Antalt bizta meg. A kérvény, melyet Csávolszky Lajos országgyűlési képviselő május 19-én nyújtott át a képviselőháznak, az alábbi szöveget tartalmazta:

Magas országgyűlés!

Alázattal aláírott egylet – azon meggyőződésből kiindulva, miszerint a Magas Országgyűlés mindenkor kész a hazai lakosság minden osztályának kívánalmait és szükségleteit tekintetbe venni s azokat lehetőség szerint kielégíteni –, bátorkodik az egyleti s gyülekezési jog tekintetében rendkívül hiányos törvénykezésünkre figyelmeztetni és alkotmányos jogának, valamint hazafiúi kötelességének tartja a Magas Országgyűlést sürgősen arra felkérni, hogy az illető törvényeket mielőbb szabadelvű szellemben megváltoztassa, valamint hogy határozott szabályokat teremtsen ezen megváltoztatott törvények gyakorlatbavétele körül.

¹²⁵ A Részvény-nyomdában 1873-ban árszabálysértés történt s az erről szóló panaszt a Typographia a – nyilttérben közölte.

Az egyesület már annál is inkább számít ezen kérelmének teljesítésére, minthogy ezáltal Magyarország munkás népének egy rég óhajtott kíváncsi nyerne megvalósulást, valamint mivel a többi társadalmi osztályok is egy ilyen törvény alkotásánál hasonló mérvben lennének érdekelve. Miután az egyesületi és gyűlékezési jog egy alapjoga az állampolgároknak – tekintet nélkül azok társadalmi állásaikra –, tehát fontos és szükséges, hogy a nép ezen alapjoga csonkítatlanul fenn is tartassék és hogy egy törvény alkottassék, mely ezen jogot és ennek gyakorlatát világosan szabályozza s oltalmat nyújtson némely közegnek önkényes és hanyag eljárása ellen, mely alatt zsenge egyesületi életünknek már oly sokat kellett szenvednie.

Egy erőteljes, jól kifejlődött egyesületi élet az államnak rendkívüli előnyére szolgál, minthogy éppen az egyesület azon hely, melyben az egyes átlátni tanulja, miszerint az összességhez tartozik, hogy a társadalom nagy láncának egy gyűrűje, hogy soknemű érdekek kapcsolják őt ahhoz, hogy azon áldozatok, melyeket az általánosságnak hoz, változékony viszonylataikban mint önönmagának hozottak tűnnek fel. Az egyesületben erejét megvizsgálhatja, ismereteit növelheti, nézete tisztul s terjeszkedik, láthatára nagyobbodik s elér tovább eső dolgokat, melyek nem érdeklik közvetlenül, de közvetlen a legnagyobb befolyással bírnak létére. Ő végre magát az államot mint egy nagy egyesületet tanulja ismerni és minthogy alkalom nyílik az egyesületben jogait és kötelességeit fontolóra venni, ezáltal általános jogait felhasználni és általános kötelességeit ellenszenv nélkül teljesíteni tanulja. Az egyesület következőleg az állampolgárságnak legjobb iskolája.

Igy tehát az államnak nem szabad az egyesületet ellenségének tekintenie, hanem inkább segítőjének a valódi s helyesnek talált államcélok elérésére; nem szabad azt neki fejlesztésében és kiterjedésében gátolni s rendőrileg sanyargatni, hanem inkább iránta a nép minden rétegében elismerést szerezni; el kell ismernie az egyesületet, mint a mostani államéletnek egy valóban jogosult s közhasznú tényezőjét s eszerint elbánni vele. Ha azonban oly esetek fordulnak elő, mint az gyakran történik, hogy egy egyesület alapszabályai éveken át hevernek az állami leltár ügyiratai között és azután végre, ha már a tagok számára sok drága idő minden tevékenység nélkül elmúlt, visszaküldetnek a benyújtóknak szentesítetlenül a legkicsinyebb okok miatt, az azután nem sok felismerésről tanuskodik az egyesületi élet fontossága iránt.

Az alólírott egyesület ennél fogva azon reményének ad kifejezést, miszerint a Magas Országgyűlés – méltányolva az egyesületek közhasznú működését, egyáltalában tekintetbe véve különféle néposztályoknak érdekeit, különösen a munkásokét, melyek csakis szervezett egyesületekben óvatnak erősen és melyek által úgy egyeseknek, mint a tömegeknek kihágásai még leginkább meggátolhatók, a tagokkal azonban a mások igazságos érdekei iránti tiszteletet felkeltik, végre keresztülvive a népnek egyik alapjogát és az „egyenlő jog mindegyiknek” elve szerint – egy szabadelvű egyesületi és gyűlékezési törvényt alkotni fog, illetőleg a jelenlegi akadályokat s azoknak okait eltávolítani és az egyesületeknek szabadabb kifejlődését lehetőségessé fogja tenni.

Ezen kérelmét bátorodik a Magas Országgyűléshez mielőbbi tekintetbevétele iránti esedezésének hozzácsatolásával előterjeszteni.

Budapest, 1874 április 28-án.

A pest-budai könyvnyomdászok önképző-ejegylete.

A pesti nyomdászok nem akarták belátni, hogy a kért jogok törvénybeiktatását – és ezt illetőleg még ma is ugyanazon állapotban vagyunk, mint 1874-ben – nem lehet az országgyűléshez intézett kérvényekkel kiküzdeni.

Az 1875. évi segélyező-egyesületi közgyűlés elé dr. Farkas Kálmán egyesületi orvos egy a budapesti nyomdászok egészségi viszonyairól szóló jelentést terjesztett, mely szerint a fővárosi nyomdászoknál előfordult 30 halálesetben 26 tüdővészben pusztult el; ennek főoka az egészségtelen nyomdahelyiségekben és a tanoncok kizsákmányolásában rejlik. A gyűlésen Hornyánszky elnök bejelentette, hogy az alapszabályok jóváhagyás nélkül érkeztek vissza s a miniszter azt kívánja, hogy az alapszabályok három példányban terjesztessenek fel s az 1875 május 2-án kelt miniszteri rendelet 6. pontja az ujonnan felterjesztendő alapszabályokba egész

terjedelmében beszurassék.¹²⁶ A választmány és vele minden tag – kivéve azokat, akik féltek attól, hogy egykori inkollégiális magatartásuk még meg fog torlítani – öszinte örömmel vette tudomásul, hogy a miniszter az alapszabályokban egyéb kifogásolni valót nem talált és a kívánt módosítások beszúrása után azokat újra abban a tudatban küldte fel, hogy pár hét múlva megerősítve fognak visszaérkezni. Azonban csalódott.

A segélyző-egyesület alapszabályai 1875 szeptember hóban jóváhagyás nélkül érkeztek vissza. A miniszternek az alapszabályokra vonatkozó leirata így hangzott:

Budapest főváros közönségének!

A „Budapesti Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélypénztára”-nak folyó évi augusztus hó 4-én, 25.662. szám alatt kelt tanácsi jelentéssel megerősítés végett felterjesztett módosított alapszabálytervezete iránt a következő észrevételek merültek fel: 1. A könyvnyomdászok és betüöntők nem lévén jogosultak az összes középmagyarországi társaik nevében s a főváros hatósága alá nem tartozó területekre is kiterjedő határozatokat hozni¹²⁷, a cimbén és az alapszabályok illető helyein a „középmagyarországi” szó helyett a „budapesti” teendő. 2. Az egylet céljait feltüntető 1. § 5. pontjánál beveendő, hogy *önhibájukon kívül* munkanélküliekké lettek és átutazókat segélyez; az I. § 7. pontja kihagyandó, mert az árszabály és munkaidőre és az árszabály revíziójára vonatkozó intézkedések az egylet céljaival semmi összefüggésben nincsenek; az 1. § k) pontja (kölcsonosság) kihagyandó, mert az egylet tagjai az 1875. évi miniszteri rendelet szerint csak magyar állampolgárok lehetnek. Kihagyandók a munkaközvetítésre és a választott bíróság és az árszabálybizottság alakításáról szóló pontok és a 29. § b) pontjánál kihagyandó, hogy „nem önkéntesen léptek ki” s ehelyett „nem önhibájuk folytán léptek ki” teendő. A 30. és 31. §-ok (árszabállysértés miatt kiléptettek munkanélkülségi segélye). *Kihagyandó* a 38 §. (Más nyomdászegyletek területén beálló munkabeszüntetés esetében az egylet segélyt nyújthat. E célra minden 50 tag után 25 forintból álló alap gyűjtendő. Az alap kiegészítése külön adó által történhetik *s e célra a segélyezési szakosztályok egyik pénztárából sem szabad pénzt vagy pénzértéket venni.*) Kihagyandó a 39. §, hogy: „Minden Budapestre érkező szaktárs 3 forintnyi segélyben részesítettik, *ha itt állomást nem nyer*”, szerint módosítandó. *Kihagyandó* az 53. § azon része, hogy a nyomdák bizalmiférfiakat választanak, mely utóbbiak az árszabályt, valamint az egyleti határozatokat ellenőrzik, valamint általában az egyleti ügyekben az árszabálybizottság, a választmány és a tagok közötti kapcsolatot képezik. Az 52. §-nál meghatározandó, hogy ki felelős a egylet vagyonáért és a kiadásokért. Az 55. §-nál a választmány és a *tisztikar* választása teendő. Az 59. §-ban meghatározandó, hogy az ott említett

¹²⁶ Tisza Kálmán belügyminiszter 1875 május 2-án egy újabb rendeletet bocsátott ki az egyletek alakítása tárgyában. „1. Ha az egyleti alapszabályokra a benyújtástól számított 40 nap alatt határozat vagy észrevétel nem érkezik, akkor az illető egylet működését ideiglenesen megkezdheti. 2. Lényegesen különböző egyletek egy cím alatt közös alapszabályokkal nem alakulhatnak és így külön alapszabállyal kell alakítani a humanisztikus, a közművelődési, politikai, gazdasági stb. egyleteket is. 3. Politikai és munkásegyleteknél egyleti tag csak magyar honpolgár lehet. 4. Politikai és munkás-egyleteknél fiókegyletek alakítása meg nem engedhető. 5. Munkásegyleteknek csak azok tekintetnek, melyek az 1872. évi ipartörvény értelmében alakítottak. (Az említett törvényben ilyen szakasz nem létezik.) Másnemű egyletek, ha munkásoktól alapítottak is, olyanoknak tekintetnek, mintha nem munkások alakították volna. 6. Minden munkásegylet alapszabályaiba felveendő, hogy az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét be nem tartja, a magyar királyi kormány által, amennyiben további fennállása által az állam vagy az egyleti tagok érdekei veszélyeztetnének, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályszerű vizsgálat eredményéhez képest végleg felosztható, vagy esetleg az alapszabályok pontos betartására, különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.” Ez volt tehát a nyomdászok által peticionált egyesületi jog.

¹²⁷ A miniszter a nyomdatulajdonosok határozatát is követelte, kik az újabb módosításokhoz 6 szóval 3 ellen hozzájárultak. Ebből kiviláglik, hogy az illetők a miniszternél a „segédek érdekében” interveniáltak az alapszabályok ügyében.

kiadások (lakbér, számvivő fizetése, szolga fizetése, egyleti közlöny költségeinek pótlása, nyomtatványok) csak a többi kiadások fedezése után fenmaradó fölöslegből fedezhetők; meghatározandó, hogy a felesleg hány százaléka fordítható e célra. A 61. §-ban megállapítandó, hogy ki lesz hivatva a betéti könyveket őrizni s azt meghatározni, hogy a tíz év alatt alakuló esetleges újabb egylet hasonló célú-e a jelenlegi egylettel vagy sem. Az általános határozatok 1. pontjának végtétele (Egy tagnak kizárása sem szavazás által, sem más módon nem eszközölhető) a 8. §-al ellenkezővén, megfelelően módosítandó. *Kihagyandó* az általános határozatok 2. pontja is (árszabály- és munkaidő meghatározása, illetőleg fentartása vagy módosítása érdekében működő közeg: az e célra állandó választmány, mely mindig az egyleti elnökből és annak helyetteséből áll. A másodrangú közegek: *a)* a vegyes árszabálybizottság; *b)* az ebből kiküldött választott bíróság árszabályvitáknál és *c)* a nyomdák száma szerint összeállítandó bizalmiférfiak bizottsága).

Végül felveendő, hogy mindazon közgyűlési határozatok, melyek az alapszabályok módosítását, vagy az egylet feloszlását célozzák, foganatosításuk előtt a magy. kir. belügyminiszter elé terjesztendők.

Felhivom a főváros közönségét, hogy az előadottakról folyamodókat a csatolmányok kézbesítése mellett azzal értesitse, miszerint az annak értelmében újból szerkesztendő alapszabályok az *egyleti elnök* által aláírt három egyenlő példányban a főváros közönsége útján újólág felterjesztendők.

Budapesten, 1875. évi szeptember hó 14-én. A miniszter helyett Br. Kemény, államtitkár.

Az új alapszabály és a tagok elégedetlensége

A választmány egy hármass bizottságot küldött ki, hogy az alapszabályokat és az egyesület címét a miniszter kívánságának megfelelően módosítsa, azzal a kikötéssel, hogy a kölcsönösségre vonatkozó pont a miniszter okoskodása dacára is felveendő az alapszabályokba, valamint, hogy a szomszédos megyékben levő városok nyomdászai is tagjai lehetnek az egyletnek. Az 1876. évi közgyűlésig a segélyző-egyesületben semmi megemlítesre méltó fontosabb momentum nem fordult elő. Az 1876. évi május 17-én tartott közgyűlésen az elnökség bejelentette, hogy a miniszter az alapszabályokat április 19-én jóváhagyta. Ezzel a magyarországi könyvnyomdászok egy új mesgyére léptek.

Ez a közgyűlés még azt is kimondta, hogy a külföldre utazó tagok ezentul igazolójegyek helyett nyugtakönyvet kapjanak. Az új alapszabályt, mint az egyesülés dokumentumát, szükségesnek tartom az utókor számára megörökíteni.

A budapesti könyvnyomdászok és betüöntök egyletének alapszabályai

I. szakasz

Az egylet célja és a cél elérésére szolgáló eszközök

1. §. Az egylet, mely: 1) betegség és halál esetében segélyző; 2) rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyző; 3) önhibájukon kívül munkanélkülieket és átutazókat segélyző; 4) önképzői szakosztályokra oszlik – a következő célokat tartja szem előtt: *a)* megbetegedett tagjainak segélyezését, valamint az elhalálozók eltakarítási költségéhez való járulását; *b)* a rokkant tagok segélyezését; *c)* az elhalt tagok özvegyeinek, valamint a nőtlen tagok szüloinek, ha ezek fiuk halála által, egyedüli támaszukat veszítették – segélyezését; *d)* az elhalt tagok árváinak segélyezését; *e)* az átutazók utipénzzel való ellátását, valamint az önhibájukon kívül munkanélküli tagok segélyezését; *f)* tagjainak, valamint a tanoncoknak, szellemi és szakbeli kiképezését, az egyletben képviselt szakokban.

A cél elérésére a következő eszközök és módok szolgálnak:

1. heti járulékok, valamint a tagok beiratási illetékei (5., 7. §-ok); 2. nyomdatulajdonosok jogszerzésen alapuló járulékaik a rokkantak pénztárához (5. §); 3. a rendezendő ünnepélyekből befolyó jövedelem; 4. esetleges bevételek, mint hagyományozások, ajándékok stb; 5. tudományos, műszaki és szociális előadások, a politika és vallás kizárásával; 6. nyelvészeti stb. tanórák; 7. az egyleti könyvtár és olvasóterem használása, az azok felett fennt álló szabályok szerint; 8. egyleti közlöny kiadása.

2. §. Az egylet székhelye Budapest.

3. §. A kölcsönösség egyéb egyletekkel csak az esetben gyakoroltatik, ha azok a budapesti egylet irányát követik és a beiratási illetékek elengedésére – betegség esetében azonnali betegsegély élvezhetésére – rokkant-, özvegy- és árvapénztárba való befizetés idejének beszámítására és átutazók utpénzzeli ellátásra vonatkozólag ugyanazon előnyöket nyújtják.

4. §. Az egylet rendes és tiszteletbeli tagokból áll. Rendes tag Budapesten foglalkozó minden nyomdász, betüöntő és javítnok (korrektor) lehet, épp úgy az ideutazó szaktársak, kik kimutatják, hogy addig egy budapesti egylettel kölcsönösséget gyakorló egylet (3. §) tagjai voltak. Betegek csak akkor jogosítvák felvételre, ha felszabadulásuk vagy ideérkezésük után hat hét közben felvételre jelentkeznek. 50 éves koron túl csak azoknak felvétele engedhető, kiknél utánbizonyítható, hogy előbb a belépésre alkalmuk nem volt. Tekintetbe véve, hogy a kisebb vidéki városokban foglalkozó szaktársak, csekély számuk miatt, képtelenek egy önálló egylet életbeléptetésére, szabadságukban áll a Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Bars-, valamint Komárom-, Esztergom-, Fehér- és Hevesmegyékben s a Jászság és Kunság kerületeiben foglalkozó szaktársaknak, tagjai lenni ezen egyletnek. Ezen esetben nem szabad az illetőknek valamely más könyvnyomdász-egyletnek tagjainak lenni. Ha valamely tag más üzletet folytat, járulékaiknak pontos fizetése által (5. §) szabadságában áll továbbra is pénztárhozi jogát fenntartani. A belépés napja a számvivő által az állományi könyvbe iktattatik. Elutazó tagok pontosan teljesített befizetésükről a számvivőtől nyugtát kapnak. Tiszteletbeli tagok: 1) azon nyomdatulajdonos urak, kik az 5. § szerint a tagjaik után reájok esendő járulékot fizetik és 2) azok, kik üdvös cselekvények s ajándékok stb. által az egylet körül érdemeket szereztek. A tiszteletbeli tagok az egylet igazgatása és kezelése körül ugyanazon jogokat élvezik, mint a rendes tagok; ellenben az egylet részéről való bármi néven nevezendő segélyről lemondanak. A nyomdatulajdonos urak mindegyikének szabadságában áll, az egylet rendes tagjává lenni.

5. §. A tagok az üzleti pénztárnoknak előre fizetik a minden szombaton esedékes heti járulékot, mely járulék nagysága a közgyűlés által (53. §) határoztatik meg s az egyleti szolga által hetenként pontosan behajtatik. – Ezen járulék jelenleg 45 krban van megállapítva, melyből a betegsegélyző pénztárra 25 kr., a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra 5 kr., a munkanélküliek és átutazók pénztárára 5 kr., az önképzői pénztárra 10 kr. esik. A pénztárak elkülönített alappal bírnak s külön számoltatnak el. – Azon tagok, kik más foglalkozással bírnak, járulékaikat egyenesen a számvivőnek fizetik. A nyomdatulajdonos urak nyomdájukban foglalkozó minden egyleti tag után rendes járulékul 10 krt fizetnek, melyből $\frac{1}{4}$ a betegsegélyző-pénztárra és $\frac{3}{4}$ a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra esik.

Nyomdatulajdonosok, kik ezen járulékot fizetik, jogosítvák minden időben a pénztár kezeléséről meggyőződést szerezni. – Oly üzletekben, hol a nyomdatulajdonosi járulék nem fizettetik, ez a tagok által teljesítendő; ugyanez áll azon tagokról is, kik más foglalkozást folytatnak, de a rokkantsegélyt biztosítani kívánják részükre.

6. §. Ha a segélyzendők száma annyira szaporodik, hogy a befolyó járulékok elégtelenek a kiadás fedezésére: a rendes tagok járulékaiknak felemelése és behajtása az egybehívandó közgyűlés többségének határozata folytán, bizonyos időtartamra, eszközzésbe hozandó. – Sürgős esetekben – a rendes közgyűlés mielőbbi egybehívásáig, a választmány van feljogosítva a járulékok felemelésére.

7. §. Az egyesületbe újonnan lépők, ha foglalkozásaik megkezdése első hat hete alatt jelentkeznek, egy forint beiratási illetéket fizetnek, a későbbben jelentkezők pedig 10 o. é. forintot. Beiratási illeték alól felmentvők azon korábbi tagok, kik munkahiány miatt (az állomásközvetítéstől azonban bizonyítványt kell hozniok, hogy állomást nem nyerhettek) vagy az általános véd-kötelezettség következtében az egyesületből kiléptek. – E célból ezeknek foglalkozások megkezdése után 8 nappal a belépésre, illetőleg a befizetés folytatására kell jelentkezniök.

8. §. A befizetés hat heti megszakítása önkényes kilépésnek tekintetik és az egyesületi közlönyben történt felszólítása után a tagnak az egyesületi állományi könyvéből való törlését, valamint a tagsági jog elvesztését vonja maga után. – Az ily módon törlött tagok újoni felvétele csak a 7. §-ban belépő tagokról szóló módoszatok szerint történhetik. – Más ok miatt tagot kizárni nem lehet, kivéve ha valamely tag becsutelenítő vétség miatt elítéltetett, vagy az egyesületi vagyionon csalást követett el (l. 35. §).

9. §. Az árvapénztárba hetenként befolyó összegek, valamint a többi pénztárak netaláni feleslegei, a közgyűlés által felállított alapelvek szem előtt tartása mellett, a lehető legjövödelmezőbb módon helyezettnek el. – Az összes egyesületi vagyion és az egyesület tulajdonát érdeklő iratok az egyesület pénztárában őriztetnek; a pénztár három kulccsal van ellátva, melyek egyikét az egyesület elnöke vagy helyettese; a másikat a pénztárnok; a harmadikat minden hónapban változtatva, a választmány valamely tagja kapja megőrzés végett úgy, hogy a pénztár csak e három személy által nyitható és csukható be, kik ennél fogva a pénztár rendbenlétéről tisztségük ideje alatt kezesskednek.

10. §. A hetenként megjelenő egyesületi közlönyt minden tag ingyen kapja. – A Budapesten kívül foglalkozó tagoknak posta útján díjmentesen küldetik meg.

II. szakasz

Az egyesület beosztása

I. Beteg- és halálesetekben segélyző szakosztály

11. §. Az összes járulékok rendesen könyveltetnek el s minden tagnak szabadságában áll a befizetésekről meggyőződni.

12. §. Ha a pénztár oly állapotban volna, hogy a bevétel a folyó kiadások fedezésére nem elégséges, a 6. § szerint kell eljárni. Hogy mindenki a segélyben idejekorán részesülhessen, a tagok kötelessége megbetegedés esetén az üzleti pénztárnokot értesíteni – a bejelentés napja vagy a postabélyeg kelte lévén érvényes a betegség kezdetétől tekintendő. A betegségi bizonyítvány átadása alkalmával, a beteg a következő hétre üres utalványt kap úgy, hogy az esedékes betegpénz csupán a nyugta és betegségi bizonyítvány átadása alkalmával szolgáltatik ki. A gyógyulás bekövetkeztekor az illető tagot gyógykezelő egyesületi orvosnak a (naponként) kitöltött utalvány beküldése mellett azonnal jelentést kell tenni a számvivőnek.

13. §. A koronként tisztet viselő üzletpénztárnok kötelezve van az illető üzletben előforduló megbetegedési esetről az egyesületi orvosnak és az ellenőrnek jelentést tenni s egyszersmind a megbetegedett vezeték- és keresztnévét, valamint lakását pontosan tudtul adni, az elhanyagolás következménye, mely a betegpénz kifizetésének megtagadását vonhatja maga után – az üzletpénztárnokot terhelendi. Az üzlet tagjai beteglátogatókat választanak, kiknek felváltva minden harmadnap a beteg hogyléte felől meggyőződniök kell; e célból jogok van, sőt kötelességek magokat a gyógykezelő orvossal érintkezésbe tenni, a rendelményeket és gyógyszereket előmutattni és különös tekintettel lenni arra, hogy a beteg mit se mulasszon el arra, ami gyógyulását elősegíti. Ha úgy találnák, hogy a beteg a gyógykezelésre rendelt orvos vagy seborvos által nem hagyja magát gyógyíttatni, hogy annak rendeleteit szigoruan nem teljesíti, vagy egyéb módon magát nem a szorosan megkívántató módon viseli, vagy éppen tisztük teljesítésében a beteg által gátoltatnának, vagy általa az őket megillető bánásmódban nem részesülnének, mind e körülményekről a betegpénztár elnökének jelentést kell tenniök, ki fel van hatalmazva a tényálláshoz képest, a betegpénz kifizetését felfüggeszteni, illetőleg a

betegség lefolyásának egész tartamára megtagadni. Ez utóbbi határozat érvényességéhez azonban az elnök és választmány beleegyezése kívántatik.

14. §. A betegsegély nagyságának meghatározása az 53. § f) pontja értelmében a közgyűlésnek van fenntartva. Jelenleg 6 heti szakadatlan befizetés esetén (5. §) a tagnak igénye van 6 ft. 30 kr. hetenkénti segélyre (egyes napra 90 kr.), mely egy teljes éven át (52 hét) kifizettetik. Ha a betegség egy évnél tovább tartana, akkor a választmány határozandja el, az ilyen beteg vajon és mily módon segélyeztessék továbbra is. Ha felgyógyult 12 hét alatt, egy és ugyanazon betegségbe visszaesnék, az esetben a második megbetegedés ideje, az előbbi megbetegedés folytatásának tekintetik. A betegsegélyre a betegen vagy annak meghatalmazottján kívül senkinek sincs igénye.

15. §. Megbetegedett tagok, kik betegsegélyben részesülnek, ezen segély élvezésének ideje alatt a heti járulékok fizetése alól felmentvék.

16. §. Ha a tag valamely gyógyintézetben ápoltatik, ez esetben az egylet a gyógyköltségeket mindaddig fizeti, míg az alapszabályilag meghatározott segély tart, hacsak a tag a gyógyköltségeket harmadik személyektől követelni jogosítva nincs; azonban a gyógyköltségeknek a betegpénz magasságát túl haladnia nem szabad. A gyógyintézetnek fizetendő díj után fenmaradó betegsegély pénz feleslege, a betegnek felgyógyulásakor kiadatik, vagy óhajtasaként hetenként is kifizettetik. Ha az egyletnek a kórház részére gyógyköltséget fizetni nem kell, a betegnek a teljes segély kiszolgáltatik.

17. §. A számvivő minden héten a beteg névjegyzéket az egyleti közlönyben közzé teszi. A választmánynak minden időben szabadságában áll a betegsegélyt élvező tag betegségi állapotról tudomást szerezni.

18. §. Azon beteg, kinek az orvos által fürdőlátogatás ajánltatik, ezt az öt gyógykezelő orvos bizonyítványának átadása mellett – a számvivőnek bejelenti. A számvivő azután azonnal eszközzésbe veendi a betegnek az egylet egyik orvosa általi megvizsgálását, s e megvizsgálás alapján a betegnek írásban tudtul adja, valjon a fürdőlátogatás idején segélyben részesített-e vagy nem. Ha a beteg az eldöntés előtt elutazik, a betegsegélyre való jogát elveszti. A fürdőt látogató betegnek minden héten vagy visszaérkezése után, az öt gyógykezelő orvos bizonyítványának előmutatása mellett, a segély kifizettetik. Betegeknél, kik foglalkozási helyöktől távol óhajtanak tartózkodni, elutazások előtt szintén meg kell magokat az egyletorvos által vizsgáltatniuk (Budapesten kívül foglalkozókra nézve a 4. §-ban foglalt szabályok érvényesek) és havonként az őket gyógykezelő orvos bizonyítványát beküldeniök, melynek átvétele után a segély kiszolgáltatik.

19. §. Ha az egylet valamely tagja elhalálozik, ez esetben a meghatározott 50 o. é. forintnyi temetkezési költség összege, hátrahagyott családjának vagy egyéb hozzátartozóinak fizettetik ki. Ha ilyenek nem volnának, akkor az egylet veszi át a tisztességes eltemetkezésrőli gondoskodást, a netalán fenmaradó felesleg a pénztárba folyván vissza.

II. Rokkantakat-, özvegyeket- és árvákat segélyező szakosztály

20. §. Rokkantsegélyre az egylet minden tagjának igénye van, ha legalább 10 évig ahhoz tartozott és kötelezettségeinek pontosan eleget tett; továbbá ha orvosi bizonyítvány által kimutatja, hogy kórgyengeségi, vagy testi, vagy szellemi betegség által képtelenné vált életfentartási szükségleteit megkeresni; ezenkívül azonban még legutóbbi foglalkozás helyéről is bizonyítványt kell hoznia, valamint a rokkant segélynek részére való kiszolgáltatás végett egy választmányi gyűlés határozata kívántatik meg. Volt tagoknak a pénztárhoz való belépésük (újra) alkalmával, a rokkantsegélyre való igénytartás tekintetéből, a már azelőtt teljesített fizetési járulékok ideje beszámíttatik.

21. §. A rokkantnak nyújtandó segély 10–20 évi tagság után 3 ft.; 21–30 évi után 4ft.; 31–40 évi után 4 ft. 50 kr.; 41–50 évi után 5 ft.; 50 évi tagságon túl 5 ft. 50 kr. hetenként. A közgyűlésnek egyébként szabadságában áll e segélyt feljebb is emelni. Ezen segély nyugtatvány mellett hetenként fizettetik ki a rokkantnak vagy meghatalmazottjának, s lefoglalható sohasem

lehet. – Azon tagok részére, kik a nyomdászüzletnél testi sérülést vagy egyéb testi bajt szereztek s ezáltal dologképtelenné lettek, 10 éven alól is kifizettetik a rokkant-segély. A rokkantak e segélyt bármely tetszésük szerinti helyen élvezhetik és Budapesten kívül tartózkodásuk esetében az illető helyhatóságnak életmódjuk és tartózkodásukról szóló bizonylata mellett, saját költsé-
gükre havonként felvehetik. Betegsegélyre a rokkantaknak nincsen igényük, azonban járu-
lékaiknak az özvegy- és árva-pénztárba való szakadatlan fizetése által fenntarthatják jogukat, az
alapszabályszerű özvegy és árvasegélyre.

22. §. A rokkantsegély kifizetése megszűnik, ha rokkant foglalkozására nézve ismét munka-
képes lett.

23. §. Valamely tag halála után, ha az legalább 10 évig a pénztár iránybani járulék befizeté-
seinek pontosan eleget tett, törvényes házasság után maradt neje igényt tarthat az özvegy-
segélyre. A segély egyszer s mindenkorra kielégítésképen egyelőre 50 o. é. ft. állapittatik meg.
Ezen segélyre azon nőtlen tagok szülőinek is van igényük, kik fiuk halála által egyetlen
támaszukat veszítették el. A közgyűlésnek marad fenntartva ezen összeget, a pénztár az idei
állásához képest a jövő évre meghatározni. Ha a pénztár valamely tagja a segélyezésre való
jogát (l. 8. §) elvesztené, ez esetben halála után özvegyének, illetőleg szüleinek nincs igényök a
segélyre. A választmánynak marad azonban fentartva, hogy különösen tekintetbe veendő
esetekenél kivételt tegyen.

24. §. Tíz évi járulék befizetése után a hátrahagyott árváknak igényök van a segélyre.

25. §. Az árvasegély, az özvegysegélyzéstől függetlenül adatik és erre az elhalt tag törvényes és
mostoha gyermekei igényvel bírnak. Örökbe fogadott gyermekek azonban nem nyernek segélyt.

26. §. Az árvasegély nagyságának meghatározása az 53. § f) pontja szerint a közgyűlésnek van
fentartva. Az árvasegély, az atya meghalálózása napjától számítva havonként fizetendő ki; az
egyelőre egy gyermek és hó után 4 forintban van megállapítva és a segélyezett árvák betöltött 14-
ik évéig tart. A segély csupán az özvegynek, illetőleg anyának, vagy a gyermekek életben létét
megerősítő bizonyítvány mellett, a gyámnak fizettetik ki, a halálozás napját követő hónap
elsejétől kezdve. Az árvasegély az erre jogosítottak költségére bármely helyen felvehető,
azonban Budapesten kívül tartózkodás esetében az árvák élete és tartózkodásáról az illető
helyhatóság bizonyítványát kell havonként beküldeni.

27. §. Árva gyermekek, kik nyilvános költségen ápoltatnak, míg e viszony tart, segélyre számot
nem tarthatnak.

28. §. Olyanok, kik a befizetés tartama alatt lesznek árvákká, ha ezen tartamnak fele lejárt,
tovább fizethetnek, hogy a segélyre teljes joggal birhassanak.

III. Munkanélkülieket és átutazókat segélyző szakosztály

29. §. A munkanélküliek pénztárából való segélyezésre igényvel bir minden tag, ki: a) a
Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének a munkahiány bekövetkezte előtt három
hónapig tagja volt; b) bebizonyíthatja, hogy 14 nap óta munka nélkül van, ugyanannyi ideig az
állomásközvetítésnél be van jegyezve és nem önhibája folytán lépett ki a munkából; önhibájok
folytán kiléptetteknek azon tagok is tekintetnek, melyek bebizonyíthatólag saját vétségük,
nevezetesen jellemtelenségük miatt bocsáttattak el, vagy valami módon elbocsáttatásukat
előidézték.

30. §. E pénztárt igénybe vevő minden tag köteles az állomásközvetítéstől, a neki felajánlott
foglalkozást elfogadni. Tekintetre méltó esetekben alapelvül szolgál, hogy egy nős tag
lakhelyén kívül saját akarata nélkül munkát elvállalni ne kényszeritessék.

31. §. A segélyösszeg hetenként 4 ft. a nőtlen és 6 ft. a nős tagok számára, ez azonban a
közgyűlés határozata folytán megmásítható.

32. §. A segély a foglalkozás hiány második hetének végével kezdődik és öt héten át tart.
Gyakoribb foglalkozás hiánynál, a segélynek évenként tizenkét hetet túl haladnia nem szabad.

33. §. Valamely tagnak a segélyezés ideje alatti megbetegedés esetén, a segély a betegség tartamára elmarad. A betegség után folytatandó segélyezésnél, a betegség előtti hetek száma a 32. § értelmében beszámíttatik.

34. §. Ha oly tag rögtön elutazik, kinek a segélyezésre alapos igénye van és az állomásközvetítés által utánbizonyítható, hogy foglalkozásban nem állott, 8 ftot kap mint utiköltséget. Az elutazott tag, ha három hónap alatt visszatér, köteles az utiköltséget visszafizetni.

35. §. Ha kitűnik, hogy valamely tag hamis adatok alapján utiköltséget nyert, a visszafizetésre kötelezve van s ha ezt teljesíteni vonakodnék, az egyletből kizárandó.

36. §. A segélyezésre igényt tartó tag jogosultságának eldöntése (29. §) legalább három tag jelenlétében, az állomásközvetítő bizottmányt illeti, azonban minden tagnak a választmányhoz felelője meg van engedve. A bizottmánynak a választmányt a segélyezési esetekről pontosan kell értesíteni. A 30 és 33. §-okban foglalt esetekben az eldöntés a választmányt illeti.

37. §. Minden Budapestre érkező szaktárs, ki oly egyletnek volt tagja, mely azon egylet tagjait hasonló jótéteményben részesíti, utisegélyt nyer. Ezen segély nagysága a közgyűlés által határozatilag meg van jelenleg 3 ft-ban van megállapítva. Ha foglalkozást vállal, kötelessége a felvett utipénzt 14 nap után hetenként 1 ftnyi részletben befizetni. Az utisegélyben részesülők névjegyzéke, a heti betegállomány kimutatásával együttesen közzétételik.

38. §. Félév lefolyta előtt egy és ugyanazon idegen, különösen tekintetbe veendő eseteket kivéve, segélyben nem részesülhet.

IV. Önképzői szakosztály

39. §. Ezen szakosztály körébe tartoznak az 1. § f) pontjában említett célok, valamint az 5. pont alatt elősorolt eszközök; ezen célok és eszközök költségei tehát az önképző-szakosztály pénztárából fedezendő, mely a közgyűlés határozata értelmében (az 53. és 57. §§) az igazgatás egyéb költségeiben részt vesz.

40. §. A könyvtár és olvasóköri igazgatására, valamint az előadások és oktatási órák eszközzésére a választmány által egy 9 tagú képző-bizottmány alakíttatik, mely szükség esetén nem választmányi tagokból is állhat, akik azonban a bizottmányi ülésekben csupán tanácskozási joggal bírnak. E bizottmány működéséről a választmány felelős.

III. szakasz

Az egylet igazgatása

41. §. Az egyletet igazgatja a választmány. A választmány áll: az elnökből, – ki a nyomdatulajdonosok sorából választandó –, két helyettesből – kiknek elseje az önképzői szakosztály elnöki tisztét viseli –, egy számvivőből, a segélyező- és önképzői szakosztályok egy-egy pénztárnokából, 25 választmányi tagból, kik minden évben a rendes közgyűlésen, általános szavazattöbbséggel és szavazó jegyek által választatnak. A legközelebb következő 10 tag póttagnak tekintetik. Választó és választható minden tag. Utánválasztások minden gyűlésen történhetnek. Ha a nyomdatulajdonos urak közül az elnöki állást senki elvállalni nem akarná, az esetben az elnök a segédek sorából választandó.

42. §. A választmány alakuló ülésében a fentebbi egyenesen a gyűlés által választott tisztségviselőknél kívül, két magyar és két német jegyzőt választ; az egyéb igazgatási teendőket pedig az egyes választmányi tagok között osztja ki.

43. §. Az egyleti választmány következő tisztet visel: a) az egylet vagyonát kezeli; b) rendes egyleti tagokat felvesz és azokat az egylet állományi könyvbe bevezeti, vagy abból kitörli; c) valamely egyén fel, vagy fel nem vételét a 4. § 2-ik bekezdésének értelmében meghatározza; d) kétes esetekben, a különböző pénztárakból való segélyezhetőség felett dönt; e) az egyleti orvosokat alkalmazza; f) az egyleti szolgát felveszi; g) a rendes vagy rendkívüli közgyűléseket egybehívja; h) az önképzői szakosztály ügyrendjét megállapítja; i) az egylet összes ügyeit,

melyek nem kizárólag a közgyűlésnek vannak fenntartva, elintézi; k) az általános szabályok értelmében az egyleti közlőny vezetésével megbízandó választmányt választja; l) számol az ügykezelésről a befejezett évben és a közgyűlés eleibe terjeszt költségvetést a következő évre (l. az általános szabályokat).

44. §. Az egyleti választmányynak kötelessége minden hónapban legalább egyszer egybegyűlni, ha csak oly eset nem forog fenn, mely azonnali kielégítést igényel. Határozatait abszolút szótöbbséggel és legalább 12 választmányi tag jelenlétében hozza. Szavazategyenlőség esetén az elnök dönt. A választmány határozatai ellen a közgyűléshez lehet felebbezni.

45. §. Az egyleti elnök s hátráltatása esetén annak helyettese, az egyletet a hatóságok és harmadik személyek irányában képviseli; ő örködik a pénzek kezelése felett; hajtja végre a közgyűlés és egyleti választmány határozatait; a közgyűlésen és választmányi üléseken elnököl; az egylet által kibocsájtott iratokat és okmányokat aláírja, azonban aláírásának érvényességére a jegyző, pénztárnok vagy számvivő ellenjegyzése szükséges; az egyleti választmány rendkívüli üléseit ő hívja egybe s végre a választmány minden ülésein a sorrendet ő állapítja meg.

46. §. A számvivő veszi át a tagok belépése, megbetegedése, felgyógyulása és kilépése felőli jelentéseket, az alapszabályilag meghatározott segélyzéseket utalványozza, az egyleti vagyon felszámolását érdeklő tárgyalásokat (a 47. § értelmében a pénztárnokokra eső munkákat kivéve) elintézi és az elutazó tagok bizonyítványait kiállítja, valamint a rendes és tiszteletbeli tagok állományi könyvét vezeti. A választmányynak minden tetteért felelős. Fáradozásaiért díjaztatik.

47. §. A két pénztárnoknak a számvivőtől átvett pénzeket pontosan és a pénztárak szerint elkülönözötten kell könyvelni, a pénzek gyümölcsöző elhelyezéséről (9. §) az elnökkel egyetértve kell gondoskodnia; a kiadásra szükségeltető pénzt vevény mellett kiszolgáltatni, a választmány elébe havonként kimutatást terjesztetni, valamint az év kezdetén megtartandó közgyűlés elé terjesztendő számadó jelentést elkészíteni.

48. §. A jegyzők kölcsönös megegyezés szerint vezetik a választmányi, valamint közgyűléseken a jegyzőkönyvet és szerkesztik az egylet által kibocsájtott irományokat.

49. §. Minden egyes üzlet tagjai üzleti pénztárnokot választanak, ki a tagok hetijárulékait beszedi és a pénztárnokoknak átszolgáltatja; a tagok létszáma felett rendes jegyzéket vezet.

Ellenőrző bizottság

50. §. Az ellenőrző bizottság öt tagból áll, kik a közgyűlésen évenként szavazattöbbséggel választatnak s kik viszont a magok kebeléből elnököt és jegyzőt választanak. Célja a választmány ügykezelését folyton ellenőrizni és a pénztárak állását, valamint a havi kimutatásokat időről-időre megvizsgálni. Ennélfogva az ellenőrző bizottság tagjai, a választmány s annak kebeléből alakított bizottmányok üléseiben részt vehetnek s a könyvek megtekintését bármily időben követelhetik; a bizottság határozata folytán a pénztár rovancsolásának (Scontrirung) is meg kell történni. E bizottsághoz a választmány elleni panaszok is intézhetők, mely azt megvizsgálni s azon esetre ha a választmánnyal kiegyezés nem jöhetne létre, eldöntés végett a közgyűlés elé terjesztetni köteles.

51. §. Az egyleti vagyon gondos kezeléseért, elsősorban a tisztviselők, másodikban pedig a választmány felelős. Az értékpapírok s egyéb fontos okmányok biztos elhelyezésére az elnöknel egy tüzmentes pénztár létezik, melynek egyik kulcsa az elnök kezében van, a második pedig az első alelnöknel s a harmadik valamely választmányi tagnál. Az egyleti pénzek csakis a budapesti „Első hazai takarékpénztárban” tétetnek le gyümölcsözés végett.

Választott bíróság

52. §. Kétes esetekben és vitáknál, amennyiben egyleti viszonyokat illet, ha ilyen ügy a választmány és egyleti tagok közt, valamint az utóbbiaknál egymás között merülne fel, választott bíróság ítél. Ezen választott bíróság alakulására nézve az 1868. évi LIV. t.-c. 9-ik cikkének 3-ik fejezete szolgálанд zsinórmértékül.

A gyűlések

53. §. A közgyűlés illetékességének, mely közgyűlésre a választmány által az összes rendes és tiszteletbeli tagok meghívtnak, a következők vannak fenntartva: *a)* a tisztviselők és választmány megválasztása; *b)* az ellenőrző bizottság választása; *c)* a három számvizsgáló választása; *d)* a számvivő választása; az elmúlt év számláinak megvizsgálása és a következő évre szóló előirányzatnak helybenhagyása; *e)* a választmánynak az egyleti orvosokkal kötött szerződési viszonyok helybenhagyása; *f)* az egyleti tagok által hetenként fizetendő járulékok és különféle segélyezések nagyságának meghatározása; *g)* az egylet vagyonának gyümölcsöző elhelyezése feletti alapelvek megállapítása; *h)* kölcsönök felvételének helybenhagyása; *i)* az ellenőrző bizottság indítványai feletti határozathozatal; *k)* az egyleti választmány határozata elleni felelkezés eldöntése; *l)* az alapszabályok megváltoztatása; *m)* az egylet feloszlata.

54. §. Rendes közgyűlés minden év első nyolc hetében tartatik s annak napja legalább négy héttel előbb a tagokkal tudatandó. Ugy ezt, valamint a netán szükségeltető rendkívüli közgyűlést, a választmány hívja egybe. Ha az ellenőrző bizottság vagy az egylet 100 tagja írásilag s a tárgyalandó ügy megnevezése mellett rendkívüli közgyűlés megtartását kívánná a választmánnytól, az köteles e kívánnatnak 4 hét alatt megfelelni. Ezenfelül az önképző-osztály időről-időre gyűléseket tart, melyekben a közgyűlés elé nem tartozó összes tárgyak (53. §) elintéztetnek. A választás és határozathozatal az 58. §-ban előrelátott eseteket kivéve, szavazattöbbséggel történik. A szólási és választási jog csupán személyesen gyakoroltathatik.

55. §. Indítványok a közgyűlésben úgy a választmány, mint egyes egyleti tagok által is tétethetnek; utóbbiak azonban indítványaikat, 14 nappal a közgyűlés megtartása előtt, a választmánynak írásban adják be, mely az egyleti tagokat erről az egyleti közlönyben értesíti. Oly indítványok, melyek közvetlen a közgyűlés kezdete előtt írásban nyújtatnak be, csak akkor tárgyaltnak, ha azok sürgőssége a közgyűlés által elismertetik.

56. §. A közgyűlés által választott számvizsgálók az évi számadásokat megvizsgálják és négy hét lefolyása alatt annak rendben találását az egyleti közlönyben kinyilatkoztatják, ellenkező esetben rendkívüli közgyűlés egybehívását indítványozzák, melynek a választmány által legfeljebb négy hét alatt egybehívtnia kell.

Közös kiadások

57. §. *a)* Az egyleti lakbér; *b)* a számvivő fizetése; *c)* az egyleti szolga fizetése; *d)* az egyleti közlöny költségeinek pótlása, amennyiben az előfizetések által nem fedeztetnek; *e)* nyomtatványok és egyéb az egyletnek szükséges tárgyak költségei, melyek az összes pénztárak által közösen viselendők; melyekből az önképzői szakosztályra 50%; a betegsegélyzőpénztárra 25%; a rokkant-, özvegy- és árva-segélypénztárra 12½% és a munkanélküliek s átutazók pénztárára 12½% esik. A *d)* és *e)* alatti kiadások a kiadások fedezése után fennmaradó jövedelemfelesleg 50%-ából viseltetnek.

Az egylet feloszlata

58. §. Az egylet feloszlata csak egy rendkívüli közgyűlésben emeltethetik határozattá, melyre minden tag külön meghívandó. A feloszlata érvényesen el van határozva, ha e gyűlésen legalább ¾ része az összes tagoknak résztvesz és a jelenlevők ¾-de a feloszlata mellett szavaz.

59. §. Az egylet feloszlata esetén az egyleti vagyon a pesti „Első hazai takarékpénztárban” helyeztetik el egy főnökök és segédekből álló egyenlő számú bizottság ellenőrzése mellett, mely bizottság minden évben számadást tesz és újjá választatik. A létező vagyonnak a tagok közt szétosztatnia nem szabad. Ha 10 év alatt a budapesti szaktársak ¾ részének beleegyezése mellett s a hatóság engedélye alatt ily célú egylet nem alakulna, az esetben az egylet vagyona a rokkant könyvnyomdászok és betüöntők alapítványául szolgálnd.

Általános határozatok

I. Az egyesület célja főképpen a humanitás gyakorlása, t. i. a betegek, rokkantak, özvegyek és árvák gyámolítása és ezen cél az alapszabályok esetleges megváltoztatásánál nemcsak nem változtatható, hanem kell, hogy mindig az egyesület főcélja maradjon. Ezen határozat mellőzésével az egyesület felbontottnak tekintendő és ezen esetben az 59. § lép életbe. Egy tag kizárása a 8. és 35. §-okban felemlített okokon kívül meg nem történhetik.

II. Csak újonnan belépő tagok kötelesek az önképző szakosztálynak is tagjaivá lenni és az erre eső díjat fizetni; az önkéntes kilépés azonban magában foglalja az összes osztályokból kilépést.

III. Az egyesületi közlöny egy a választmány által különösen e célra kiküldött bizottság által kezeltetik. Ezen bizottság egy bizottsági tagra bizza a lap felelős szerkesztését. A lap adminisztrációjára nézve, a választmány külön rendelkezik.

IV. Minden, az alapszabályban meg nem határozott bevételi és kiadási összegekre nézve, a választmány évenként egy előirányzatot terjeszt a közgyűlés elé helybenhagyás végett.

V. Ha az egyesület ezen alapszabályokban meghatározott célt és eljárását illetőleg hatáskörét meg nem tartaná, a m. kir. kormány által a nagyméltóságú m. kir. belügyminiszter urtól 1875. május 2-ikán 1508. szám alatt kelt szabály-rendelet értelmében, amennyiben az egyesület további működésének folytatása által az állam- vagy az egyesületi tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelt szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

Minden az alapszabályok módosítására vagy az egyesület feloszlására célzó határozatok foganatosításuk előtt a m. kir. belügyminiszteriumnak terjesztendők be.

15.507. szám. Láta a magyar királyi belügyminister. Budapesten, 1876. évi április hó 19-én. A miniszter helyett: B. Kemény, államtitkár.

A szeptember 16-iki választmányi ülés az alapszabályok életbelépését 1876 november 1-ére határozta meg. Együttal felhívta a tagokat, hogy lehetőleg mindkét (segélyző és önképző) szakosztályba lépjenek be. Tekintettel továbbá azon körülményre, hogy a főnöki járulék az új alapszabály értelmében nem volt kötelező, a főnökökhöz egy körlevelet intézett, melyben azok felkértettek, hogy heti 10 krajcáros főnökkilletéket továbbra is fizessék be az egyesületi pénztárba.

Miután az önképző-osztályba egyesek a heti 10 krajcáros illeték miatt nem akartak belépni és ez a pénztárt anyagilag érzékenyen károsította, az 1876 szeptember 10-én tartott általános nyomdászgyűlés elfogadta Kaczander Gyula által előterjesztett következő határozati javaslatot:

„Tekintettel arra, hogy testületünk összessége társadalmi helyzetének jobbúlása csakis a legszorosabb egyesülésben rejlik; továbbá, hogy az új egyesület életbelépése és annak sikeres működése csak akkor várható, hogyha úgy az általánosságtól tisztí hivatallra emelt tagok, valamint minden egyes tag erejéhez mérten közreműködik áldozatkímélet nélkül az egyesületi célok eléréseért; elhatározza a mai gyűlés: 1. hogy minden egyes kolléga morális kötelességének ismerje az egész egyesület (segélyző- és önképző-osztály) tagjává lenni; 2. hogy azon tagok, kik valamely tisztséget elfogadnak, azt erejüktől telhetőleg betöltik és a bennük helyezett bizalomnak minden irányban lelkiismeretesen eleget tesznek; továbbá elváratik minden egyestől, hogy bizalmiférfiai irányában az illő tiszteletet tanusítsa és azokat kötelességeik teljesítésében minden irányban támogassa. Végre az egyesületi közlönyt illetőleg az új egyesületi választmánynak kötelességévé tétetik odahatni, hogy a lap, mint eddig, úgy a jövőben is elsősorban az egyesület érdekeit, másodsorban pedig Magyarország összes nyomdászainak érdekeit szabadon és függetlenül képviselje.”

Az új alapszabály hiányossága már a legközelebbi év februárjában előtérbe nyomult s a választmány kénytelen volt a heti tagdíjat 45 krajcárról 50 krajcárra felemelni, mivel a

kiadásokat másképp nem bírta fedezni. Ez a dolog nagy ellenszenvvel találkozott a tagok körében s azok egyrésze február 16-án egy értekezletet hívott egybe. Az értekezlet abban állapodott meg, hogy az alapszabályok módosításáig a felemelt illetéket be kell fizetni s arról a tagokat az értekezlet elnöksége következő körlevélben értesítette:

„Műtársak! Újlag feljebb emeltetett az egyleti illeték; mi az illeték felemelése *ellen* vagyunk, mivel van elég más ut és mód egy netáni deficit elhárítására. Ezen indokból kiindulva, nagyszámu műtárs által február hó 16-án egy értekezlet tartatott és abban az okok tekintetbevételé után a következő határozat hozatott: A február hó 16-án tartott értekezlet azon kérelemmel fordul a tagokhoz, kik az egyleti illeték felemelését ellenzik, azt a legközelebbi rendkívüli közgyűlés, azaz 1877 március 11-éig és nem tovább fizetni, amely közgyűlés az alapszabályok újabb módosítása, valamint a felemelt egyleti illeték újra való redukálásával fog foglalkozni.”

A rendkívüli közgyűlés március 11-én tartatott meg s az előterjesztett jelentés szerint a munkanélküli pénztárnak 1877 január végéig 125 forint, az önképző-osztálynak pedig 129 forint deficitje volt. Hevesebb vita után a gyűlés hozzájárult a választmány azon indítványához, hogy az újra módosítandó alapszabályok jóváhagyásáig a heti illetéknek 5 krajcárral való felemelése érvényben maradjon. Az új módosítás a tagdíjnak az egyes pénztárak között való megfelelőbb elosztásával óhajtott a deficiten segíteni. Ezenkívül a beiratási díjat a hat héten belül belépőknél 1 forintról 5 forintra emelte fel a gyűlés s a munka-nélküliségi segélyre való jogosultság határideje egy évi tagsághoz köttetett.¹²⁸

Az 1877. évi lényegesebb módosítások a következők: A 45 krajcáros tagdíjból (a főnökilleték 10 krajcárjával 55 krajcár) a betegsegélyző-pénztárra 25 krajcár, a munkanélküliek és átutazók pénztárára 10 krajcár, az önképző-osztályra 10 krajcár esik. A rokkantsegélyző-pénztárba fizetendő a főnökök 10 krajcárja, vagy ahol ezt a főnök nem fizeti, a segéd által fizetendő 55 krajcárból 10 krajcár ezen pénztárt illeti. Munkanélküliségi segély egy év után jár (azelőtt három hónap); a beiratási díj 5 forint, később belépők részére 10 forint. A közös kiadásokból a betegsegélyző-pénztár 60%-ot (azelőtt 25%), a rokkantpénztár 15%-ot (azelőtt 12%), az önképző-osztály 25%-ot (azelőtt 50%) fedez.

Az önképző-egylet könyvtárát, berendezését és 42 forint 73 krajcár készpénzvagyont a segélyző-egyletnek adta át és ezzel tíz évi eredmény teljes működés után, mint az utóbbi egylet egyik osztálya, kezdte meg működését. Hogy milyen eredménnyel, arról majd később alkalmunk lesz meggyőződni.

A segélyző-egylet 1876 szeptember 10-iki alakuló közgyűlése egy hivatalnoki állást kreált 800 forint fizetéssel s azt Steiner Adolf ellenőrrel töltötte be.¹²⁹ Végül kimondta, hogy a megválasztott új választmány mandátuma egészen 1878-ig érvényes.¹³⁰

¹²⁸ Az újabban módosított alapszabályokat 1877 november 28-án hagyta jóvá a belügyminiszter és december elején érkeztek vissza. A módosítás által sikerült a deficitet, melyet az első 1876-ban jóváhagyott alapszabályok hiányossága idézett elő, megszüntetni.

¹²⁹ Steiner volt az egyesület első *állandó* hivatalnoka, kiben az új egyesület egy lelkiismeretes, megbízható és rátermett erőt nyert.

¹³⁰ Az új (egyesített) egylet első választmánya a következő kollégákból állott: Elnök Hornyánszky Viktor, I. alelnök Firtinger Károly, II. alelnök Ács Mihály, számvivő Steiner Adolf, I. pénztáros Strauch Alajos, II. pénztáros Hülle Oszvald. Választmányi tagok: Galateo Béla, Feldmann M., Salzmann Lajos, Fejérvizy Márton, Kaczander Gyula, Ihrlinger Antal, Kokály Ignác, Gollinger, Schweinshaut-Ligeti József, Bauer J. M., Andreazzy Ferenc, Horváth M., Dietze, Novinszky J., Neubauer Mihály, Zaka Lajos, Pecker-Pusztai Ferenc, Puccetti J., Tanay József, Goldstein, Hercsek J., Kubescha, Bendtner József, Mihákovics J., Schäfler. Ellenőrző-bizottság: Zgórszky Nándor, Hirsch Lipót, Pick-Pető Lipót, Engel György és Szabó Elek. (A rendes évi közgyűlés nem választott választmányt és ezt az alakuló gyűlésnek tartotta fenn.)

A Typographia 1876 október 13-iki számában Bóna J. Károly „Alakítsunk a budapesti egyletből egy országos nyomdászegyletet” című cikket közöl, melyben egy országos egylet alakítását sürgeti és pedig a budapesti nyomdászegylet átalakításával úgy, hogy ezen egyesületbe bármely vidéki nyomdász beléphessen. Az eszme ekkor, miután az egylet már évek óta a kerületi egyletek létesítésén fáradozott, nem talált kellő visszhangra, de Bóna erős akaratereje ezt a kérdést majdnem egy évtizedig felszinen tartotta, míg végre megvalósult.

Az önképző-egylet 1876-ban részt vett a prágai egylet által rendezett hirlap-kiállításon – 250 lapot és folyóiratot küldvén e célra – és áprilisban egy nyomdászstatisztikát állított össze, mely azonban nem sikerült tökéletesen, mert a nyomdák 40%-a hiányzik belőle. Azonban így is elég érdekes és egyuttal szomorú perspektívát nyújt a magyarországi nyomdászokról.¹³¹

¹³¹ A statisztikában 114 nyomda 631 segéddel szerepel. Ebből Budapestről 42 nyomda 547 segéddel. (682 segéd volt akkor Budapesten.) Az *átlagos* kereset a bemondott adatok alapján kerek összegben Budapesten 14 forint, vidéken 10 forint. Városonként: Arad 12, Brassó 12, Debrecen 9, Győr 11, Kolozsvár 8, Pécs 10, Pozsony 13, Kassa 13, Nagyvárad 9, Sopron 9, Szeben 9, Szeged 9, Temesvár 9 forint. Miután azonban a kereseti összegekben a faktorok és egyéb jobban díjazott alkalmazottak is benfoglaltatnak, az átlagos keresetből 2 forintot egész bátran levonhatunk. Az erdélyi nyomdászvárosoknál a legalacsonyabb volt az átlagos kereset. A helyes átlagot tehát ilyformán állapíthatjuk meg: Budapest 12 forint, vidék 8 forint, Erdély 7 forint. Egyébként leközlöm a felvett statisztika főbb számaait:

					Heti összkereset				Heti átlag			
<i>Budapest</i>	42	nyomda	547	segéd	8038	frt	79	kr.	14	frt	70	kr.
<i>Vidék</i>	58	nyomda	208	segéd	2250	frt	50	kr	10	frt	82	kr
<i>Erdély</i>	14	nyomda	76	segéd	725	frt	50	kr	9	frt	55	kr

	Segédek száma	Tanoncok száma	Gyorssajtók	Kézisajtók
<i>Budapest</i>	682	468	164	61
<i>Vidék és Erdély</i>	451	410	112	111
	3113	878	276	172

Volt ezenkívül Budapesten 56, vidéken 26 munkánélküli szedő és Budapesten 11, vidéken 4 munkánélküli gépmester és nyomó. Női szedő volt Budapesten 5 (Buriánnál 1, Rudnyánszkynál 4), vidéken 3 (Ujvidéken) és egy női *gépmester* (Ujvidéken). A *budapesti statisztikai hivatal* 1875. évi kimutatása szerint a budapesti nyomdai alkalmazottak átlagos heti fizetése a következő: Szedők fizetése 14,75, nyomóké 15,80, az öntőké 13, a segédmunkásoké 4,82, a tanoncoké 2,15 forint. A heti kereset minimuma és maximuma szedőknél 7–25 forint, nyomóknál 8–25 forint, öntőknél 8–18 forint, tanoncoknál 1–4 forint. Munkaidő 9 óra.

Az összegyűlt

Az első magyar nyomdászkongresszus

A két egyesület egyesítésével az eddig két részre tagolt szervezetnek intenzívebb munkát kellett volna kifejtene és az egyesítés is azt célozta, hogy a segélyező-egyesületben meghuzódott konzervatívabb elemeket az egyesítés által a szervezeti mozgalmat vezető önképző-osztályba is bevonja. Ez a törekvés a minden korban feltalálható akadékosdók gáncsvetése folytán nem sikerült s így ezek az elemek továbbra is kerékkötői maradtak minden oly törekvésnek, mely az anyagi helyzet javítását célozta.

Ennél azonban sokkal nagyobb baj volt az, hogy az új alapszabálytervezetből a régi önképző-egyesület alapszabályainak összes szakaszai, melyek az anyagi érdekek megvédésére vonatkoztak, a főnökök közbenjárására a miniszterium által töröltettek. A főnökök kezdetben úgy gondolkodtak, hogy a miniszter az először benyújtott alapszabályokat úgy sem fogja jóváhagyni és így nem tettek lépéseket a jóváhagyás megakadályozására. Midőn azonban a benyújtott alapszabályok csak azzal a kifogással érkeztek vissza, hogy azokba még pótlólag csupán az 1875. évi miniszteri rendelet 6. pontja veendő be, siettek ellenvetéseiket megtenni, kikötve, hogy a segédek az ő hozzájárulásukat is kikérni köteleztessenek. Ilyenformán azután az egyesület önképző-osztálya nem teljesíthette az önképző-egyesület feladatait. A tagság nem volt kötelező és így az új egyesület lassanként visszafejlődésnek indult.¹³²

A törekvőbb szaktársak mindezek dacára nem vesztették kedvüket és tovább is tőlük telhetőleg igyekeztek a helyzeten javítani. Ez a dicséretre méltó törekvés azonban a többség határtalan indolenciája folytán nem sok kézzelfogható eredménnyel járt. Az árszabály betartásáról szó sem volt és a Typographia eközben a legnagyobb nyugalommal a Nemzeti Múzeum régi nyomtatványairól közölt – vezércikkeket!

Az önképző-osztály a tanoncügyet úgy vélte megoldhatni, hogy az amerikai gyorssajtó-nyomdáknak felszabadult segédek nem vette fel az egyesületbe. Ezzel a rendszabállyal azonban nem lehetett a tanoncgazdálkodásnak gátat vetni, mert a tanonc szülei nem igen értették az egyesületi tagság előnyeit, sőt, mint később látni fogjuk, maguk a segédek sem.

Sokkal fontosabb határozat volt az, amely a vidéki nyomdászok szervezése érdekében egy kongresszus megtartását mondta ki az önképző-osztály.

Az önképző-osztály igyekezett a vidéki egyesületeket kiépíteni, hogy így az ottani tarthatatlan állapotok is megjavittassanak. Az önképző-osztály Kaczander Gyula indítványára egy 1878-ban egybehívandó magyar nyomdászkongresszus megtartását határozta el s az előmunkálatok kidolgozására egy ötös bizottságot választott.

Ez a bizottság november elején a következő felhívást bocsátotta ki:

„Műtársak! Folyó évi augusztus hó 26-án egyesületünk önképző-osztályának gyűlésén azon indítvány fogadtatott el, mely szerint a jövő év pünkösd 1–2. napján egy magyar nyomdásznap tartassék az ország fővárosában, Budapesten.

¹³² Az önképző-egyesület csatlakozása előtt a segélyező-egyesület taglétszáma is emelkedett; később, mikor az önképző-egyesület már ugyszólván semmit sem tett, lepadt mindkét egyesület taglétszáma. 1872-ben 732 tagja volt a segélyező-egyesületnek, 1880-ban pedig, midőn a segédek száma jóval emelkedett, csak 500. Nem volt ebben az időben nagyobb mozgalom s a „béke” idejében ilyenformán minden visszafejlődött.

Említett gyűlést az indítvány elfogadására egyrészt a Magyarország különféle vidékein levő műtársak zilált és szervezetlen állapota indította; másrészt azon valóban elszomorító körülmény, miszerint a nyomdatulajdonosok a leglelkiismeretlenebb módon üzik kizsákmányolási műveleteiket segédmunkásaikkal, nevezetesen pedig tanoncaikkal szemben; habár el kell itten ismernünk, hogy vannak kivételek is e téren, ezek azonban igen csekély számban.

A szennykonkurrencia a zugnyomdák terjedésével oly mérveket ölt nemcsak a fővárosban, de a vidéken is, hogy ennek a nyomdaiparra nehezedő súlyát nemcsak az évek hosszú során át a piacon levő nyomdák főnökei érzik, de sokkal nagyobb mérvben érzik ezt meg a nyomdai munkások. A nyomdatulajdonosok a mostoha gazdasági viszonyok és a mindinkább elharpódzó zugnyomdák elleni orvoslást abban vélték feltalálhatni, hogy nyomdáikat – félretéve a lelkiismeret és az ipartörvény iránt tartozó tiszteletet – testileg és szellemileg fejletlen gyermekekkel, az úgynevezett „olcsó munkaerővel” tömők meg s ezek határtalan kizsákmányolása által ki is állhatják a versenyt bármely szennykonkurrenciával és bármely mostoha gazdasági viszonyokkal szemben.

Mi munkások pedig, kik leginkább érezzük meg a mai viszonyok nyomasztó súlyát, tétlenül nézzük azt, amit a főnökök elkövetnek s szomorú helyzetünket még akkor is tétlenül fogjuk szemlélteni, amidőn a viszonyok az örvény szélére fognak bennünket sodorni.

Erkölcsei kötelességünk a bennünket végveszéllyel fenyegető, csak ellenünk törő ezer áradatnak gátat vetni s ezt tehetjük akkor, ha egyesült erővel látunk hozzá a vidéki kerületi egyletek szervezéséhez.

Ha ezen feladatunkat megoldottuk, ha Magyarország valamennyi műtársa tagja ezen egyleteknek, csak akkor remélhetjük gyökerestől kiirthatni azon bajokat, melyek rákfeneként rágódnak a magyarországi nyomdászat testén.

E bajok legnagyobbja a tanoncügy, melynek rendezését első sorban kell foganatosítanunk. Nehéz ugyan ezen ügynek rendezése, de ha *valamennyien* akarjuk, úgy azt sikeresen meg fogjuk oldani az emberiség, a társadalom, önmagunk javára.

Erkölcsei kötelessége minden egyes műtársnak e bajok elhárítására segédkezet nyújtani, nehogy a *jövő nemzedék* szemrehányással illessen bennünket azért, hogy társadalmi téren semmit sem birtunk kieszközölni.

Felhívjuk tehát a vidéki műtársainkat a jövő évben Budapesten tartandó nyomdásznapon magukat képviseltetni; mert a nyomdásznapi megtarthatását attól tesszük függővé, ha legalább is husz nagyobb nyomdászváros küld képviselőket. Ezen husz vidéki város közül elsősorban a következőket szeretnők képviselve látni: Arad, Baja, Brassó, Debrecen, Eger, *Eszék*, Fiume, Győr, Kassa, Kecskemét, Kolozsvár, Nagyszeben, Nagyvárad, Nyitra, Pancsova, Pécs, Pozsony, Sárospatak, Sopron, Szabadka, Szeged, Székesfehérvár, Szombathely, Temesvár, Újvidék, *Zágráb*, Zombor. Különben a többi kisebb műtárskörök részéről is várunk küldötteket; azon műtárskörök pedig, melyek kebelükből képviselőt bármi okból nem küldhetnek, egy bizalmukat bíró, Budapesten foglalkozó műtárs által képviseltethetik magukat.

Jogában áll mindazon városok műtársainak avagy egyleteinek, melyek magukat a nyomdásznapon képviseltetni fogják, indokolással ellátott indítványukat legkésőbb 1878. évi január hó 15-ig a nyomdásznapi bizottság elnökéhez vagy titkárához beküldeni. Ugyanezen határidőig köteleztetnek azon nyomdászvárosok, melyek képviselőket küldeni akarnak, ezen szándékukat bejelenteni.

A nyomdásznapi bizottság elnöke Kaczander Gyula (VIII, Muzeum-utca 2), titkára Firtinger Károly (Pesti könyvnyomda részvénytársaság). Egy közelebbi körlevélben a budapesti egylet indítványait és az önök által teljesítendő intézkedéseket is tudatni fogjuk önökkel. Műtársi üdvözléssel, Budapesten, 1877 november hó elején. A nyomdásznapi bizottság.”

A kongresszushoz a budapestiek nagy reményeket fűztek, mert a közelebbi érintkezés révén remélték a vidéki szaktársakat közönységükből felrázni.

Az érdeklődés fokozása végett már 1877 októberben egy szakkiállítás rendezését határozta el az önképző-osztály, mely a kongresszussal egyidőben lett volna megnyitandó. Az Ács Mihály és Bauer J. M. által kibocsátott felhívásra azonban 1878 januárig egyetlen vidéki nyomdász sem jelentette be a kiállításon való részvételt, pedig a nyomtatványok beküldésének határideje február 1-ére volt megszabva.

A tanoncügy szabályozása érdekében – mely különben a kongresszus napirendjére került – a választmány egy háromtagú bizottságot küldött ki oly célból, hogy ez egy az iparhatósághoz (esetleg a kereskedelmi miniszterhez) intézendő memorandumot dolgozzon ki.

A memorandum, hivatkozással az egyesületi alapszabályokra, melyek szerint az egyesület célja többek között a tagok anyagi érdekeinek megóvása, egyes budapesti nyomdatulajdonosoknak az 1872. évi VIII. t.-c. szakaszaiba ütköző eljárása ellen panaszt emel a tanoncok kizsákmányolása ellen. Mert a törvény csak feltételesen engedi meg a 16 éven alóli tanoncok éjjeli foglalkoztatását és Budapesten egyes napilapoknál mégis nagyszámu tanonc dolgozik délelőtt 10 órától éjfél után 2 óráig; sőt van olyan napilap is, melynél egyetlenegy szedő sem dolgozik, hanem csak tanoncok. Pedig a fővárosi nyomdáknál – 12 éves korukban vévén fel a tanoncokat – kevés a 16 éves fiú. A tanoncok szakmájukban nem lesznek kellően kiképezve s így felszabadulásuk után nem igen kapnak munkát, másrészt egészségüket az éjjeli munkában tönkretévén, mint betegek az egyesület terhére vannak. Más nyomdatulajdonosok kerékajátásra, ponyvatermékek elárúsítására és más dolgokra használják fel tanoncaikat s így azok semmit sem tanulhatnak.

Az iparhatóság a beadványra a következőkben válaszolt:

3344–1878/VI. K. e.

A Budapesti Könyvnyomdászok Egylete t. választmányának. Tárgy: A Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete választmányának a fővárosi tanácsához beadott kérvénye egyes nyomdáknál a tanoncok alkalmazása és azoknak éjjeli munkánál történni szokott foglalkoztatásánál tapasztalt visszaélések tárgyában. Miután ezen beadványból kitünik, hogy a fővárosnak egyes nyomdáiban 16 éven alóli, sőt 14 évnél fiatalabb tanoncok nemcsak nappali, hanem éjjeli munkára is alkalmaztatnak, holott az 1872. évi VII. t.-c. 44. és 45. §-ai világosan megmondják, hogy oly tanoncok, kik éltük 14. évét be nem töltötték, naponként csak 10 órai, akik a 14. évet már elérték, 12 órai munkára kötelezhetők, – éjjeli munkára, azaz esti 9 órától reggeli 5 óráig 16 éven alóli tanoncok általában nem alkalmazhatók; oly iparágaknál azonban, melyek üzlete éjjeli munka nélkül fennakadást szenvedne, az iparhatóság, tekintettel a tanonc testi fejlettségére, megengedheti, hogy a 16 éven alóli, de 14 évnél nem fiatalabb tanoncok a törvényileg megszabott 12 munkaórának legfeljebb felét éjjeli munkában dolgozzák le; ennél fogva felhivatnak dr. Varga László és dr. Bolemann Gyula kerületi orvos urak, hogy a kerületeikben levő nyomdahelyiségeket egy kerületi esküdt közbenjöttével időről-időre, és pedig éjnek idején megvizsgálván, a tapasztaltokról alólírott kerületi előjárásnál tegyenek jelentést.

Budapest, 1878 július 30.

Zettner, előjáró.

Hogy azután megszűntek-e a panaszt bajok és a tanoncok eltiltattak-e az éjjeli munkától, arról nem szól a krónika, azonban a következő évben megjött a IV. kerületi előjáróság válasza is, mely a következőképp szólt:

„2783/IV. k. 1878. sz. *A budapesti könyvnyomdászok és betüöntők t. c. egyletének* Hornyánszky Viktor ur kezéhez *Budapest.*

A nyomdásztanulók helyzetének javítása iránt a főváros tanácsához 1878. évi február hó 27-én intézett beadványában nincsenek azon nyomdák megnevezve, amelyekben a panaszolt visszaélések történnek, minthogy ennek folytán a *megejtett vizsgálat* kellő eredményre nem vezetett,

hivatalos tisztelettel kérjük a t. c. egyesület választmányát, hogy a kerületünkben levő azon nyomdákat, hol az említett hiányok előfordulnak – megnevezni sziveskedjék.

Budapesten, 1879 május 24-én.

A IV. ker. előjáróság: *Becker K.*, előjáró.”

A kongresszuson való részvételüket június 13-ig csak Arad, Debrecen, Nagyvárad, Nagybecskerek, Nyitra, Pécs és Pozsony városok jelentették be és így még legalább 14 városnak képviseltetésére volt szükség, hogy a múlt évi határozat alapján a kongresszus megtartható legyen.

Az önképző-osztály erre való tekintetből a bejelentési határidőt február 15-ig meghosszabbította s Brassó, Győr, Kassa, Szeben, Szeged, Temesvár stb. városok nyomdászait felhívta, hogy küldőiket a meghosszabbított határidőig okvetlenül bejelentsék.

A kongresszusra a következő indítványok érkeztek be:

A nyomdásznap bizottság indítványai.¹³³

1. A magyarországi könyvnyomdászok 1878. évi pünkösdkor Budapesten megtartott első magyar nyomdászkonferenciáján alkalmából összegyűlt képviselői testületük anyagi és ipar-érdekeinek hathatósabb megóvása és az érdekközösség és kollégialis szellem emelése céljából a következő szervezetet határozták el: Magyarország a következő hét kerületi egyesületre oszthatik fel: *a) Budapesti központi egyesület* a következő megyékre terjed ki: Bars, Esztergom, Heves, Hont, Jászság, Komárom, Nógrád, Pest, Fehér és Zólyom a következő nyomdászvárosokkal: Balassagyarmat, Besztercebánya, Budapest, Eger, Esztergom, Gyöngyös, Jászberény, Kalocsa, Karcag, Komárom, Losonc, Nagybánya, Nagykőrös, Székesfehérvár, Szolnok, Vác; *b) Pozsonyi egyesület*: Győr-, Moson-, Nyitra-, Pozsony-, Sopron-, Turóc-, Trencsén- és Vas megyékre, Érsekújvár, Győr, Komárom, Kőszeg, Magyaróvár, Nagyszombat, Nyitra, Pozsony, Sopron, Szabolcs, Szombathely, Turócszentmárton, Trencsén és Vágújvárosokkal; *c) Kassai egyesület*: Abauj-, Árva-, Bereg-, Borsod-, Gömör-, Liptó-, Sáros-, Szepes-, Torna-, Ung- és Zemplén megyékre, Bártfa, Beregszász, Eperjes, Igló, Kassa, Lőcse, Miskolc, Munkács, Rimaszombat, Rozsnyó, Sárospatak, Sátoraljaujhely és Ungvár városokkal; *d) Debreceni egyesület*: Békés-, Bihar-, Kraszna-, Máramaros-, Szabolcs-, Szatmár-, Ugocsa- és Középszolnok megyék, Békéscsaba, Békésgyula, Berettyóújfalú, Debrecen, Máramarossziget, Nagykároly, Nagyvárad, Nyíregyháza, Szatmár, Szatmárnémeti, Szarvas és Zilah városokkal; *e) Szegedi egyesület*: Bácsbodrog-, Csanád-, Csongrád- és Zaránd megyékre, Hódmezővásárhely, Makó, Mezőtúr, Orosháza, Szabadka, Szeged és Zombor városokkal; *f) Temesvári egyesület*: Arad-, Krassó-, Temes- és Torontál megyék, Arad, Fehértemplom, Karánsebes, Lugos, Nagybecskerek, Nagykikinda, Orsova, Oravica, Pancsova, Resica, Temesvár és Versec városokkal; *g) Pécsi egyesület*: Baranya-, Somogy-, Tolna-, Veszprém- és Zalamegyék, Baja, Balatonfüred, Kaposvár, Keszthely, Mohács, Nagykanizsa, Pápa, Pécs, Szekszárd, Veszprém és Zalaegerszeg városokkal; *h) Kolozsvári egyesület*; *i) Szombati egyesület*: Hatáskörüknek megállapítása a két egyesületre bízatik; *k) Fiumei egyesület*: Kiterjed Fiumére; *l) Horvát- Tót- és Dalmátországban* megmarad a jelen szervezet. Irányadóul a pozsonyi egyesület alapszabályai tekintendők. Ez a szervezeti szabályzat 1879 január hó 1-én lép életbe. Ezen időponttól kezdve csakis azon könyvnyomdászok jogosultak Magyarországon, valamint a külföldön vitatkozni, kik ki bírják mutatni, hogy ezen szervezet valamelyikének tagjai. A később keletkező nyomdászvárosok az illető megyék központjához tartoznak csatlakozni. Az időnként egybehívandó nyomdásznapok üléselő helyein egy öt tagból álló nyomdásznap bizottság választandó, mely az egyes kerületi egyesületeknek általános érdekű ügyeit veszi tárgyalás alá és intézi el.

¹³³ Tagjai voltak a bizottságnak: Kaczander Gyula, Firtinger Károly, Balázs Károly, Kokály Ignác és Philipp Jakab (jelenleg wien-i nyomdatulajdonos).

2. Indítvány a tanoncügy tárgyában:

Tekintve, hogy az országszerte létező könyvnyomdákban a fővárosban úgy, mint a vidéken, a főnökök vagy az ügyvezetők nem azért fogadják fel a tanoncokat, hogy azok a nyomdai szakmában kiképeztetést nyerjenek, hanem azért, hogy azok az üzletre nézve haszonhajtóvá téve, a végletekig kiaknáztassanak;

tekintve, hogy ugyancsak az országszerte létező könyvnyomdákban oly tanoncok vétetnek fel, kik nagyobbára nélkülözik azon kellékeket, amelyek a nyomdaipar megtanulásához okvetlenül megköveteltetnek, t. i. a kellő életkort, a szellemi és testi fejlettséget;

tekintve, miszerint a fent elsorolt kellékek a felveendő tanoncok túlnyomó nagy részénél hiányoznak, az 1872-ik évi VIII. t.-c. §-ainak ellenében a legdurvább visszaélések követtetnek el, főleg a fővárosi nyomdák legnagyobb része által, melyekben a testileg és szellemileg fejletlen tanoncok napilapoknál és más éjjeli munkáknál egészségük és testi fejlődésük rovására alkalmazzatnak;

tekintetbe véve továbbá, hogy az ilyen tanoncok felszabadulásuk után elvesztve életerejüket, a már sok helyen fennálló segélyző-egyletnek esnek anyagilag terhére;

tekintve végre, hogy az országszerte létező könyvnyomdákban garmadára felveendő tanoncok semmi arányban sincsenek a nyomdákban létező személyzettel.

A Budapesten ülésező első magyar nyomdászkongresszus elhatározza, hogy a fent elősorolt bajok orvoslása céljából a magyar korona területén levő nyomdász és az ezzel rokonszakhák egyletei egy kérvény alakjában szerkesztett emlékiratot – melyhez egy tanoncszabályzat is mellékeltetnék – terjesszenek fel a magyar kormányhoz azon célból, hogy az emlékiratban foglalt elvek szolgáljanak irányadóul a módosítás alá veendő 1872: VIII. t.-c-nek. Az emlék-irat szerkesztésével és benyújtásával a „Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete” bizatik meg. Az emlékirat a magyarországi kerületi egyletek költségén 500 példányban nyomandó ki s küldessék szét a magyar korona területén létező minden szak- és iparos-munkásegyletnek azon célból, hogy azok is hasonló értelemben intézzenek a kormányhoz feliratot.

3. Indítvány az utazó nyomdászsegédek segélyezése tárgyában:

Az első magyarországi kongresszus elhatározza: Valamennyi Magyarországon és kapcsolt részeiben létező és létesítendő kerületi egyletek teljes kölcsönösségbe lép úgy egymás között, mint a hasonló irányt követő külhoni nyomdász-szövetségekkel, mind a viatikumra, mind pedig a rokkant-, özvegy-, árva-, beteg- és munkanélküliségi segélyezésére vonatkozólag. Csak azon szaktársak birnak igénnyel viatikumra, kik ki birják mutatni, hogy utolsó foglalkozásuk helyén eleget tettek ebbeli kötelezettségüknek. A viatikum magasságának meghatározása az egyes kerületi egyletek közgyűlésének engedtetik át és a tagok létszámától tétetik függővé. Könnyebb ellenőrzés céljából egy kölcsönösségi jeggyel ellátott, egyformán szerkesztett igazolási-könyv hozatik be valamennyi magyarországi kerületi egylet számára, melybe a kapott segélyek bejegyeztetnek. Ha valamely szaktárs egy helyen felvette a viatikumot, ezen helyen csak egy félév lefolyása után bir igénnyel arra. Ha valamely szaktárs a viatikum felvévése után ugyanazon helyen foglalkozást kap, úgy a felvett viatikumot visszafizetni köteles. Az utazás alatt megbetegedett szaktársak az illető kerületi egyletnek költségén ápoltatnak; esetleg az illető egylet tisztességes eltemettetésükről gondoskodik. Az időnkénti nyomdásznap bizottság a viatikumra nézve a különböző egyletekkel összeköttetésbe lép a tagok ebbeli jogainak megóvása céljából.

4. Indítvány a Typographia ügyében:

Az első magyarországi nyomdászkongresszus a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete által kiadott „Typographia” című szaklapot Magyarország és kapcsolt részei összes kerületi egyleteinek hivatalos közlönyének jelenti ki.

5. A kongresszus időpontjának és helyének meghatározására vonatkozólag:

Az első magyarországi nyomdászkongresszus elhatározza, hogy szervezetünk végleges szabályozása céljából a második nyomdásznapi kivételével az 1879. év folyamán, a következők azonban csak 3–3 évenként tartassanak meg. A nyomdásznapi bizottságnak jogában áll szükség esetén egy rendkívüli nyomdásznapi egybehívása iránt általános szavazást elrendelni. A második nyomdásznapi helyül Pozsony jelöltetik meg.

6. Netáni indítványok.

A kongresszus vasárnap délelőtt vette volna kezdetét, de a rendőrség a bejelentésre vonatkozólag azt válaszolta, hogy a belügyminiszter határozata értelmében sem a kiállítás, sem a kongresszus nem nyitható meg az első ünnep délelőttjén; a miniszter végül még arról értesíti a rendőrséget, hogy a horvátországi nyomdászok a magyarországi nyomdászokkal organikus összeköttetésbe nem léphetnek, mert azoknak külön állami adminisztrációjuk van és így a magyar kormány ezeket nem ellenőrizheti.¹³⁴

A gyűlés ennél fogva csak délután vehette kezdetét, a Hungária-szálloda disztermében. Ezt megelőzőleg az egyesületi helyiségben előértekezlet tartatott, melyen megállapítottak a tárgyalás ügyrendje s egyéb dolgok. A kongresszust Hornyánszky Viktor egyesületi elnök nyitotta meg, melynek megtörténte után felolvastatott a budapesti rendőrfőkapitány következő végzése:

27007/1878 f. k. Ezen bejelentett gyűlés megtartása tudomásul vétetik, miről a gyűlésért felelős együleti elnök Hornyánszky Viktor ur felzetileg értesítettik azon határozott kikötés mellett, hogy a napirend első pontjánál tárgyalandó szervezetnél a horvát-, tót- és dalmátországi, valamint ausztriai vagy más külállamban létező egyletekkel való összeköttetés vagy csereviszonyról szó sem lehet, továbbá a 6-ik „Netáni indítványok” pontját illetőleg csak oly indítványok tárgyalhatók, melyek az egylet alapszabályai értelmében jogosított hatáskörébe tartoznak. Budapest, 1878 junius 3-án. Thaisz Elek, főkapitány.

Ezután a kongresszus alelnökévé Rósa Viktor (Kassa), jegyzőkké Zaka Lajos és Aigner József választattak meg. Képviselve volt 15 város 20 küldöttel, névszerint: *Arad*: Rósz Soma; *Budapest*: Firtinger Károly, Szabó Elek, Gawel Gyula, Hülle Oszvald, Kaczander Gyula; *Debrecen*: Kenderessy Lajos, Lesska Nándor; *Győr*: Surányi János; *Kassa*: Rósa Viktor; *Kolozsvár*: Korinyák József; *Nagybecskerek*: Irlinger Antal; *Nagyvárad*: Kolumbán Gyula; *Nyitra*: Bóna I. Károly; *Pécs*: Hackenschmidt Ignác; *Pozsony*: Griesz József; *Szeged*: Kleinmann Frigyes; *Temesvár*: Freta János; *Ujvidék*: Kaderabek János; *Zágráb*: Lihl József. A kongresszus tulajdonképpen a második napon kezdett a tárgyalásokhoz. A napirend 1. pontjánál a következő pótindítványok fogadtattak el: 1. Az időnkénti nyomdásznapi bizottságnak jogában áll a folyó kiadások fedezésére az összes magyarországi mütársaktól egy évenként 10 krnyi járulékot beszedni. A nyomdásznapi bizottság ezen illetékek hovafordítása felett a közelebbi nyomdászkongresszusnak fog jelentést tenni. Minden egylet vagy mütárskör 6 héttel a nyomdásznapi megtartása előtt tartozik képviselőjét megválasztani. Tagokul csak oly javitnokok vehetők fel, akik tanult nyomdászok. Ha valamely tag 6 héttel hátralékban van, úgy az törlendő. A munkanélküli segélyre a tagnak csak egy évi befizetés után van joga. A más foglalkozásra lépő tagoknak jogukban áll illetékeiket tovább fizetni, munkanélküli segélyre azonban nem jogosultak. Ha valamely tagnak joga van a gyógykezelési költségeket egy harmadik személyen követelni, az egylet nem kötelezhető a segély kifizetésére. Azon esetben, ha az illető nem fizetné ki azonnal a gyógyköltségeket a betegnek, úgy az egylet előlegezi, mely azonban a tag által visszafizetendő. Valamely egylet feloszlása esetén a berendezési tárgyakról az illető egylet szabadon rendelkezik.

¹³⁴ A belügyminiszter 1878 junius hóban közzétett rendeletében megtiltotta a szocialisztikus irányú népgyűlések megtartását. Azért azonban husvétkor dr. Csillag Zsigmondnak mégis sikerült a választójog tárgyában egy országos kongresszust egybehívni, melyen 106 küldött vett részt.

Ezután elfogadta a kongresszus az előbb közölt memorandumot a tanoncokra vonatkozólag és annak a kormányhoz való felterjesztésével a budapesti egyletet bizta meg. A kérvényt minden iparossegéd-egyletnek megküldték, hogy hasonló értelemben kérvényezzen a kormánynál. A 3. pontot szintén változatlanul elfogadták, ugyszintén a 4. pontot is. A következő évben tartandó nyomdászkongresszus helyének megállapítása felett hosszabb vita volt, végre ismét Budapest jelöltetett ki. A nyomdásoknak a könyvnyomdászok egyleteibe való felvételére vonatkozó indítvány elvettetett.

A kongresszussal kapcsolatban az Orsz. iparegyesületben megnyitott szakkiállításon egyes cégek, valamint fővárosi és vidéki nyomdák (köztük horvátországiak is) vettek részt.¹³⁵

A kiállítás három részből állott: hazai nyomtatványokból, melyek gyakorlati haladásról vagy kiváló ízlésről tanuskodnak; régibb vagy ritkább hazai nyomtatványokból; a hazai hírlapok gyűjteményéből.

A kiállítás minden tekintetben sikerült és a fővárosi nyomdászok, különösen pedig Ács Mihály és Bauer J. M., kik azt létrehozták, büszkéek lehettek az eredményre.

A szakkiállítás alkalmából az egyesület egy Bendtner József által szerkesztett emlékkönyvet adott ki¹³⁶ az összes kiállítók megnevezésével.

A szakkiállításon a Khór és Wein cég körforgógéphez való tömöntvényeket állított ki; ez a cég állította fel 1877-ben Magyarországon az első körforgógépet, melyet a wieni Siegl cég szállított.

A Franklin-nyomda ugyanekkor az első komplett betűöntőgépet mutatta be, mely szintén a legelső volt Magyarországon.

Az Athenaeum a Toldy-Codex-et állította ki, mely még a régi Emich-nyomdában készült.

A harmadik csoportban 276 napi- és hetilap, valamint folyóirat volt kiállítva. A kiállítás az egyletnek 360 forintjába került.

¹³⁵ Az előkészítő bizottság a következő kollégákból állott: Ács Mihály, Andreazzy Ferenc, Bauer J. M., Cselesznik János, Gaweł Gyula, Goldstein Jakab, Hercsek János, Kokály Ignác, Lesska Nándor, Pekker-Pusztai Ferenc, Salzmann Lajos, Schweiger Mór, Strauch Alajos, Türke József, Árvai Lipót, Balázs Károly, Batsák Ferenc, Kozl Sándor, Mayer Sándor és Philipp Jakab. A fővárosi nyomdák közül résztvettek a kiállításban az Athenaeum, Buschmann, Franklin-társulat, Hornyánszky, Hungária, „Hunyadi Mátyás”, Kocsi, Löw, Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, Posner, Weizmann Testvérek, Wilckens és Fia nyomdák személyzetei; továbbá mint magán-emberek Brózsa Ottó, Kalhanek Nándor, Meszl Gusztáv és Hinterhager szedők, Kalhanek Rezső és Schuster János nyomók; továbbá mint betűöntők és nyomdai szerek gyártói: Guth H., Guth Albert, Hahn Ede, Kalhanek Rezső, Suhling F., Mika és Fischer, Sycinszky L. és Mielnicki. A vidéki városok közül a következők állítottak ki: Arad, Réthy Lipót; Debrecen, Városi nyomda; Esztergom, Buzárovics; Eperjes, Bankegyelet nyomdája; Győr, Kállay Mihály és Surányi János munkások; Kassa, Riesz M. S. szedő; Lugos, Wenczelly János; Magyaróvár, Czéh Sándor; Nagyvárad, Hollósy Lajos; Nyitra, Siegler özvegye; Pozsony, Angermayer Károly; Sopron, Weppner A. gépmester; Szarvas, Szita Géza; Szombathely, Seiler H.; Szekszárd, Cziráky tanuló; Szeged, Burger Zsigmond özvegye, Endrényi és Társa; Temesvár, Csanád-egyházmegyei nyomda. Horvát-Szlavonországból: Zágráb, Albrecht Károly, Részvénytársulat, Hartmann L. és Társa, Narodne Novine nyomdája; Belovár, Fleischmann J.; Eszék, Pfeiffer Gyula. – A segédek diszoklevéllel, a tanoncok pedig 2 arany, 1 arany és 2 ezüst forintból álló díjakkal lettek kitüntetve.

¹³⁶ *Bendtner József*: Emlékkönyv a magyarországi nyomdai termékek 1878. évi kiállításáról. Budapest, 1878. 8°, magyar-német szöveggel, 80 oldal.

Ujabb alapszabálymódosítás

Az 1878. évi egyesületi rendes közgyűlés ismét élénknek ígérkezett, mivel két fontos indítvány volt napirenden. Az első a rokkantsági segélyek osztályozása: 10–20 évi tagság után heti 5 frt, 21–30 évi tagság után heti 6 frt, 31–40 évi tagság után 7 frt, 41–50 évi tagság után 8 frt. Ezenkívül indítványoztatott az árvasegélynek havi 6 frtra való felemelése s az ujonnan belépők orvosi vizsgálata. A gyűlés a rokkantsegély osztályozását elfogadta és kimondta, hogy az egyleti házat vagy el kell adni, vagy pedig emeletesre felépíteni, mert nem jövedelmez. Ez persze újabb alapszabálymódosítást jelentett, pedig csak januárban lépett életbe az 1877-ben módosított alapszabály.

A szervezési bizottság időközben kidolgozta az egylethez tartozó vidéki tagokra vonatkozó szabályzatot, mely azt a furcsa intézkedést tartalmazta, hogy a vidéki tagok nem részesülhetnek munkanélküliségi segélyben. Ez legalább is ügyetlenség volt akkor, mikor az egyesületnek módjában állott *minden tagot* segélyezni. Ezért a vidékiek heti 5 kr.-ral kevesebb illeték fizetésére köteleztettek, mint a budapestiek.

A viatikumra vonatkozólag a szabályzat azt proponálta, hogy Pesten 3 frt, Besztercebányán, Egerben, Kecskeméten, Székesfehérváron, Vácon 30 kr., Balassagyarmaton, Cegléden, Esztergomban, Félegyházán, Gyöngyösön, Jászberényben, Kalocsán, Karcagon, Komáromban, Losoncon, Nagykőrösön, Selmezbányán és Szolnokon 20 kr. viatikum fizetessék az utasoknak.

A március 25-iki közgyűlésen ismét több fontos tárgy szerepelt; az ellenőrző-bizottság a betegsegélyző- és a rokkantsegélyző-pénztárak deficitjének megszüntetésére azt indítványozta, hogy az a munkanélküliek pénztára és az önképző-osztály által fedeztessék.

Az ujonnan belépő tagok orvosi vizsgálata sem kerülhetett le végleg a napirendről, mert egyesek abban a meggyőződésben éltek, hogy a deficitnek az az okozója, mert a tagok már betegen lépnek az egyesületbe; pedig hát a kedvezőtlen munkaviszonyok és a kritikán aluli nyomdahelyiségek meg az akkori életmód okozta a számos megbetegedést. A közgyűlés mindkét indítványt elfogadta s a tagok orvosi vizsgálata – Szabó Elek általa Typographiában folytatott polémiák dacára – ettől fogva évtizedeken át érvényben maradt. Az egyleti házvétel is balul ütött ki s már ez a közgyűlés felhatalmazta a választmányt annak eladására vagy felépítésére.¹³⁷

Az 1880 február 22-iki, március 7-iki és április 18-iki rendkívüli közgyűlések ismét az alapszabályok módosításával foglalkoztak, mely alkalommal a tagdíj ismételten felemeltetett 45 kr.-ról 50 kr.-ra, illetve 55 kr.-ról 60 kr.-ra és a temetések alkalmával rendelkezésre bocsátott „egyleti fáklyák” beszünttetettek. A március 7-iki folytatólagos gyűlésen már egy 171 aláírásu tiltakozás adatott be az illetékemelés ellen s az előbbi gyűlés erre vonatkozó határozatának megsemmisítését kérte. A gyűlés a furcsa tiltakozás felett napirendre tért.

Az alapszabálymódosításokat a miniszter 1880 szeptember 2-án 33952. számú határozatával jóváhagyta.

Az új alapszabályokban a következő lényegesebb módosítások foglaltattak: Tagok csak előzetes orvosi vizsgálat alapján vehetők fel. A tagdíj Pesten 60 kr. (azelőtt 55), vidéken 50 kr. (azelőtt 45). A tagdíjból a betegsegélyző-pénztárra 25 kr., a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra 5 kr., a munkanélküliek és utasok pénztárára 10 kr., az önképző-osztályra

¹³⁷ A földszintes háznak egyemeletesre való felépítése Kolbenhayer akkori építész költségvetése szerint 16.000 frtba került volna. A választmány azonban nem tett semmit sem. Jobb időket várt és ebben igaz volt.

10 kr. esik. A főnökök által fizetett (ez már amugy sem volt kötelező) 10 kr.-ból egynegyed-rész a betegsegélyző-, háromnegyedrészt pedig a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztáré. Táppénzre 13 heti befizetés után van joga a tagnak (azelőtt 6 hét). Munkanélkül lévő tagok csak 40 kr. tagdíjai fizetnek (azelőtt a teljes illetéket fizették), ebből 25 kr. a betegsegélyző-pénztár, 15 kr. pedig a rokkantsegélyző pénztár javára esik. A közös kiadásokból 35%-ot fedez a betegsegélyző pénztár, 40%-ot az önképző-osztály és 25%-ot a munkanélküliek pénztára. Az ügyviteli szabályzat az alapszabályokhoz csatoltatott. Az alapszabály érvényben hagyta az 5 és 10 forintos beiratási díjat, ami óriási hiba volt. Az orvosi vizsgálat és 10 frtos beiratási díj a legtöbb kollégának ugyyszólván teljesen lehetetlenné tette az egyesületbe való belépési. Nem magához vonzani, hanem magától eltaszítani iparkodott az egyesület a kollégákat és ezt el is érte. Ennek káros hatását még évtizedek múlva is megérezte a szervezet. Ez volt a budapesti egyesület utolsó alapszabálymódosítása, mert a következő alapszabálymódosítás már az országos egyesület részére szólt.

A közgyűlésen dr. Farkas Kálmán egyesületi orvos felolvasást tartott a nyomdászok egészségi viszonyairól. A közgyűlés határozatából a felolvasás sokszorosított és minden országgyűlési képviselőnek megküldetett. A budapesti nyomdászok még mindig a magyar képviselőháztól várták egyes társadalmi bajaik orvoslását.¹³⁸

Az ipartörvény módosítása alkalmából az 1879-ben tartott országos iparoskongresszusra az önképző-osztály Firtinger Károlyt, Szabó Eleket és Kaczander Gyulát küldte ki azzal, hogy ott a nyomdászoknak a tanoncmizériákra és a pizsokversenyre vonatkozó javaslatait előadják és így a létesítendő új ipartörvényben ezen kívánságok is tekintetbe vétessenek. A munkáspárt is kiküldte képviselőit, azonban – mint előre látható volt – a munkások képviselőit ott szóhoz jutni nem engedték.

Az önképző-osztály által 1879-ben egy magyar- és németnyelvű szak- és társadalmi cikk megírására kitűzött pályázatra szakcikk egyáltalán egy sem, társadalmi cikk pedig ugyan több küldetett be, de alig három felelt meg a kitűzött témára: „Az egyesületek hasznáról, különösen a nyomdászokra nézve” helyes kidolgozásának. A díjat Ries Lajos kassai kolléga, a német cikk díját Brill Béla kolléga nyerte el. Mint első magyar szakirodalmi munka hagyta el a sajtót Imreh Sándor „Gyakorlati utasítások a magyar nyomdászfiatalság számára” című szakkönyv, mely a nyomdászat elemi tudományát foglalta magában.¹³⁹ Ugyanakkor tűnt fel szedőgéppel¹⁴⁰ Kövesdy Dániel, melynek mechanizmusáról egyébként semmit sem tudunk. Állítólag

¹³⁸ A felolvasáshoz mellékelt statisztika szerint meghalt 1874-ben a tagok 3,28%-a, ezekből tüdővészben 86,66%, 1875-ben 2,95%, tüdővészben 66%, 1876-ban 2,23%, tüdővészben 64,70%, 1877-ben 3,24%, tüdővészben 72%, 1878-ban 3,23%, tüdővészben 45,45%, 1879-ben 2,19%, tüdővészben 50%. Az egyesületi orvos javaslata ez: 1. A tanoncok felvételénél szükséges orvosilag bizonyítani, hogy azok a nyomdai munkára alkalmas szervezettel bírnak, mert görvélyes szervezettel bíró ifjú a nyomdászatra nem alkalmas. 2. Tanoncnak 14 éven aluli ifjú ne legyen felvehető. 3. Törvény által szabályoztassék, hogy a nyomdahelyiségek a higiénikus követelményeknek tényleg, világítás és kellő szellőztetés által megfeleljenek. Pincehelyiségekben nyomda felállítását meg ne engedjék. 4. A lakásvizonyok munkáslakások építése által rendeztessenek és a pincelakások feltétlenül betiltandók.

¹³⁹ Imreh Sándor e szakkönyve Marosvásárhelyen jelent meg. Tartalmából kiemelem a következőket: A szedőszekrényről. – A szekrény melletti állásról. – A szedésről. – Az írásjelekről. – A bekezdés és kimenetről. – A tördelésről és kolumnaalkotásról. – A táblázatszedésről. – Az akcidensszedésről. – A javításról. – A helyesírásról. – A „kilövés”-ről. – A nyomásról. – A segédek helyzetéről stb. Ára 80 kr.

¹⁴⁰ A szedőgép ideája 1822-ben az angol Foster Benjámint agyában fogamzott meg. Foster, valamint az utána következő feltalálók a *betűk szedésének* mechanikai megoldására törekedtek. A több százra rugó szedőgépterv közül azonban egy sem vált be teljesen a gyakorlatban. A különböző konstruktoroknak csak akkor sikerült a gyakorlatban is bevált szedőgépet alkotni, midőn a *betűszedő*-gépek

légnymással dolgozott. Br. Kemény megígérte a kormány anyagi támogatását, később azonban azt mondta, hogy ilyen találmányt a kormány nem támogathat.¹⁴¹

A lapszedők és a hétfői lapok. – Újabb árszabálymozgalom

Már 1879-ben volt róla szó, hogy a fővárosi nyomdatulajdonosok egy része az árszabályt nem tartotta be s behozta a 10 órás munkaidőt vagy leszorította a munkabért. A Magyar Hirlapnál már 1878-ban napi 2 frtért dolgoztak a lapszedők éjfélután 2 óráig, a nappaliak pedig 1 frt nap-számmért huzzák az igát. A Deutsch-féle „műintézet”-ben pedig a 9 órás munkaidőt a 10 órással cserélték fel s ezért a személyzetnek 10%-os „javítást” adtak, mibe az szótlanul belenyugodott. Ugyanígy tett a Schlesinger és Wohlauser cég. Az Athenaeumban lapszedők heti 6 frtért, nappaliak 4–5 frtért dolgoztak, a Franklin-társulatnál is voltak ilyenek. A tanoncgyazdálkodás bőven természetesen éretlen gyümölcsöt; a legtöbb szerencsétlent a lelketlenség kitesztotta az utca kövezetére, miután előzőleg háziszolgái teendőkre használta fel, anélkül, hogy a könyvnyomtatási szakmában megfelelően kiképezte volna. Ezekből rekrutálódtak a 4–5 frtos szedők.

A hirlapszedők a vasárnapi munka beszüntetése érdekében egy 179 aláírással ellátott emlékiratot nyújtottak be Jókai Mór útján a hirlapírók egyesületéhez. A hirlapírók egyesületének elnöksége egy aláírási ívet bocsátott ki arra vonatkozólag, hogy mely lapok szerkesztői óhajtják a hétfői lap beszüntetését. Az ívet elsőnek a Hon (Jókai Mór) és a Pester Lloyd (Falk Miksa), a Függetlenség (Verhovay Gyula) és az Ellenőr (Hindy Árpád) írták alá. Később még az Egyetértés (Csávolszky Lajos), Budapest (Wodianer), a Neues Politisches Volksblatt szerkesztői írták alá. Bródy Zsigmond a Neues Pester Journal nevében egyenesen megtagadta a szolidaritást és Légrády Károly, a Pesti Hirlap szerkesztője, azzal a megjegyzéssel írta alá az ívet, hogy csak abban az esetben szünteti be a hétfői lapot, ha azt az összes budapesti és bécsi lapok is megteszik. Junius 28-án ezen ügyben népgyűlés volt, mely határozatképp kimondta, hogy a vasárnapi munka és a 10 órás munkanap törvényesen szabályoztassék. Közben Bródy, hivatkozva a szedőivel létesített megállapodásra, mely szerint azok hajlandóak vasárnap is dolgozni és így ő nem járulhat a megállapodásokhoz. A hirlapírók egyesülete ennél fogva a következőleg válaszolt a hirlapszedők memorandumára:

Tisztelt Urak! A hirlapírók egyesületének válaszmánya a legszívélyesebb előzékenységgel fogadta s több ülésen behatólag tárgyalta Önöknek junius 16-áról kelt becses leiratát, melyben a vasárnapi munka, illetőleg a hétfői reggeli lap megszüntetéseért keresték meg a Hirlapírók egyesületét. A válaszmány egész teljességükben helyesli az ezen iratban foglalt érveket s azokat magáévá téve, megragadott minden eszközt, mely hatáskörében fekszik, hogy az Önök megkeresésének s a zsurnalisztikában nyilvánult óhajuknak megfelelőleg, a vasárnapi munka, melyet jelenleg rendkívüli körülmények nem indokolnak s mely a külföld oly sok országában nem szokásos, a hirlapoknál megszüntetessék.

helyett a *soröntő*-gépek ideájára tértek át. Az előbbiektől a Thorne és a Kastenbein-féle géptípusok ugyancsak az egyedüliek, melyek a gyakorlatban is beváltak. A soröntő-gépek közül a Mergenthaler Ottomár órási által Amerikában feltalált Linotype (1884) egészen új irányba terelte a szedőgéptechnikát; Rogers Typographja (1886) és az amerikai Lanston Monotypeje (1892), valamint Scudder (szintén amerikai) Monolineje (1893) a legismertebb és legelterjedtebb szedőgéptípusok. A Méray-Horváth-féle gyorszedőgép, mely magyar találmány, még mindig a kísérletezés stádiumában van.

¹⁴¹ A miniszter állítólag így nyilatkozott: Jobban meggondoltam a dolgot, én nem fogom önt segíteni. Nincs is miből. De ha volna is, még akkor sem tenném és pedig kulturális érdekből. Ez a gép csak arra lesz jó, hogy néhány embert meggazdagítson, de a jelenlegi betűszedőket kényerűtől fosztja meg.

A verseny tekintetéből ez azonban csak a hírlapok egyértelmű határozata által lévén elérhető, a választmány felhívta a budapesti összes hírlapszerkesztőket és kiadókat, hogy hódolva az Önök iratában foglalt és a választmány által is helyeselt emberiességi indokoknak, jelentessék ki készségüket a vasárnapi munka, illetőleg a hétfő reggeli lapok megszüntetéséhez.

E felhívásnak folytán a budapesti hírlapszerkesztők és kiadók *egynek kivételével*, ki két napilapnak kiadója, részint feltételeken, részint feltétlenül készeknek nyilatkoztak a hétfői lapok megszüntetésére, általános feltételül az tüzetvén ki, hogy hétfőn reggel egy lap se adassék ki.

Az említett egy kiadó, nem lévén tekintettel az e tárgyban fenforgó indokokra, kijelenté, hogy ragaszkodik a hétfő reggeli lap kiadásához, sőt vele, mind egyszersmind nyomdatulajdonossal, nyomdai személyzete is kiegyezett, s ez által a fentebb említett körülményeknél fogva, a választmány felhívása sikertelen s az Önök iratában foglalt, szintoly igazságos, mint méltányos kívánság teljesítése lehetetlenné vált.

Midőn erről Önöket sajnálattal és őszinte tiszteletünk kifejezése mellett értesítjük, nem mulaszthatjuk el köszönetünket kifejezni a megtisztelő bizalomért, melyet Önök becses iratukban a Hirlapírók Egyesülete iránt tanusítani sziveskedtek, s mely a budapesti hírlapirodalom munkásainak tulnyomó nagy többségénél a legteljesebb viszonzásra talált. S bár egy hírlaptulajdonos vonakodása folytán egyesületünk nem lehetett oly szerencsés, hogy Önök kívánságát teljesíthesse, reméljük, ez nem hagyja megzavarni az egyetértést, mely a budapesti hírlapok írói és nyomdai személyzete között állandólag és örömdetes módon uralkodik.

Budapest, 1880 július 24. A Hirlapírók Egyesülete választmánya nevében:

Jókai Mór, elnök. *Hindy Árpád*, titkár.

Ezzel a hétfői lapok ügye hosszú időre lekerült a napirendről. A hírlapszedők által a Buzalka-féle terembe egybehívott gyűlésen Bródynak rosszalás indítványoztatott. A gyűlés azonban ezt – későbbre halasztotta.

Az 1880 augusztus 3-iki általános nyomdászgyűlés a Neues Pester Journal és a Politisches Volksblatt szedőinek eljárása felett sajnálkozásának adott kifejezést, ellenben a multkori hírlapszedő-küldöttekkel szemben, kik a mult ülésen határozat nélkül oszlottak szét, rosszalását nyilvánította. Ezzel hosszú időre lezárult a hírlapszedők vasárnapi munkaszünetére vonatkozó mozgalom. Ugyanekkor Deutsch Albert indítványára egy hírlapszedőkör alakítása határoztatott el.¹⁴²

Az önképző-osztály szeptember 19-iki gyűlésen indítvány tétetett, hogy az egyleten kívül egy általános nyomdászgyűlés hívassék egybe, melyen egy árszabálybizottság választassék, mely azután a főnökökkel egy egységes árszabály kidolgozása ügyében érintkezésbe lépjen. Egyesek ezzel szemben inkább egy szakiskola érdekében óhajtottak a főnököknél lépéseket tenni, végre mégis az határoztatott, hogy a gyűlést a szerkesztők hívják egybe.

Az október 10-én megtartott általános nyomdászgyűlés, melyen 700 tag közül csak 150 jelent meg, elnökké Firtinger Károlyt, jegyzővé Tanay Józsefet választotta meg. A napirenden levő árszabály ügyét Philipp Jakab adta elő, ki hivatkozván arra, hogy a fővárosi nyomdák a kedvező konjunktura dacára sem tartják be az 1872. árszabályt, egy öttagu árszabálybizottság megválasztását ajánlotta, mely azután a nyomdatulajdonosokkal tárgyalásba bocsátkozzék. A gyűlés e bizottságba Ihrlinger Antalt, Aigner Józsefet, Egger Nándort, Vizsay-t és Philipp Jakabot választotta meg. Firtinger és Bauer J. M. a Typographia szerkesztősége nevében kijelentették, hogy a mozgalommal szemben „függetlenek” óhajtanak maradni s ezért a

¹⁴² A budapesti hírlapszedők köre azonban csak később alakult meg. A kör alakítását másodszor az 1882 szeptember 3-iki hírlapszedő gyűlésen pendítették meg, egy bizottságot küldvén ki az előmunkálatok foganatosítására. Az eszme akkor ismét csak eszme maradt és csak 1864-ben alakult meg a kör.

bizottságba való beválasztásukat nem fogadják el. Ez már magában rossz omen volt. Az elnök által feltett azon kérdésre, hogy az 1872. évi árszabály keresztülvitessék-e, egy pro vagy kontra szónok sem jelentkezett. Ily döcögve indult meg a mozgalom. Az ötös bizottság október 28-án a következő szövegű körlevelet küldte szét a budapesti nyomdatulajdonosoknak:

T. Cim! A folyó évi október hó 10-én tartott általános nyomdászgyűlésen hozott határozat folytán, mely szerint egy bizottság küldetett ki azon föladattal, hogy az 1872-ben a helybeli nyomdatulajdonosok és segédek között kölcsönösen megállapított árszabályt rendezze, mely jelenleg több üzletben be nem tartatik, mely sajnos körülmény úgy az üzletre, mint a segédekre nézve káros hatással van, miután az árszabály be nem tartása által először az olyannyira elvetendő pizsokverseny mozdíttatik elő és másodsor, mivel ezáltal a segédek díjazása teljesen az önkénytől tétetik függővé: bátorkodik az alulírt bizottság Uraságodhoz azon tiszteletteljes kéréssel fordulni, hajlandó-e rendezeti bérviszonyok elérése tárgyában egy legközelebb a segédek által választandó bizottsággal érintkezésbe lépni. Uraságodnak ebbeli kedvező választát mielőbb elvárva, maradunk teljes tisztelettel, Budapest, 1880 október 28-án. *Az ötös bizottság.*

Philippnek közben a Légrády cég felmondott, ennél fogva a november 14-iki általános nyomdászgyűlésen körülbelül 400-an jelentek meg. A gyűlésen az ötös bizottság beszámolt eddigi működéséről, mely szerint egy körlevelet bocsátott ki a főnökökhöz és egy főnöki értekezlet egybehívása ügyében felkereste Falk Zsigmondot, ki a körleveleket díjtalanul nyomatta ki, azonban az értekezlet egybehívására nem volt hajlandó. Erre Hornyánszky Viktor egyesületi elnököt kérték fel, ki a megbízatást elfogadta, de közben súlyosan megbetegedett. Hirsch Lipót, a Franklin-társulat ügyvezetője, kijelentette, hogy a többséggel tart. A körlevélre csak Posner és Poldini Ede nyomdatulajdonosok adtak kedvező választ. A gyűlés ezután a következő határozatot mondta ki: „Határozati javaslat, mely szerint a mai gyűlés felhatalmazza az ötös bizottságot, hogy 14 nappal a válasz megsürgetése után, ha ekkoráig a bizottság a főnököktől érdemleges választ nem kapna, az árszabály rendezésére a további szükséges lépéseket megtehesse, anélkül, hogy – ha csak szükségét nem látná –, általános nyomdászgyűlést hívna egybe.”

A bizottság a következő körlevelet küldte a főnököknek:

„Az 1880. évi november hó 14-én tartott általános nyomdászgyűlés határozata folytán alulírott bátorkodik azon kérelemmel járulni Uraságodhoz, miszerint e hó végéig a múlt hó 28-án kibocsátott körözvényünkre választát megadni sziveskedjék. Kedvező választát várva, maradok teljes tisztelettel Ihrlinger Antal, az ötös bizottság elnöke.”

Az árszabálybizottság november 22-iki ülésén felolvastattak az egyes nyomdaszemélyzetek nyilatkozatai. A Légrády-nyomda, Athenaeum, Rudnyánszky, Deutsch, Neuer, Pressburg, Vajda és Birkholz-nyomdák személyzetei, összesen 198-an a mozgalommal teljesen szolidárisnak jelentették ki magukat. A december 1-én tartott ülésen pótlólag még a Schlesinger és Wohlauser, Buschmann, Hornyánszky, Wodianer, Részvény-nyomda, Weissmann, Állami nyomda személyzete jelentette be teljes szolidaritását, összesen 217-en. A következő héten Weissmann nyomdatulajdonos a Typographiában közölt szolidáris nyilatkozat miatt felmondott személyzetének. A december hó 8-án tartott általános nyomdászgyűlésen, melyen körülbelül 600-an jelentek meg, Ihrlinger megnyitója után Philipp beszámolt a bizottság működéséről, kijelentvén, hogy az annak idején 36 nyomdatulajdonos által aláírt árszabály betartásáról van szó. A napilapok közül csak a Hon, Pesti Napló, Pester Lloyd és a Neues Pester Journal személyzete élvezi az árszabályt: a többi lapok szedői 12–14 órai munkaidő mellett árszabályon alul díjaztatnak. Ezután felolvasták az egyesület ellenőrző bizottságának átiratát, mely arról értesíti a bizottságot, hogy az egyesület a mozgalom alkalmával a munkanélküliek segélyezését beszünteti. Szabó Elek a mozgalmat szalmatüznék tartja; a mozgalmat elvben pártolja, de azt az utat, amelyen azt a segédek elérni törekszenek, kárhoztatja. A sztrájk – ugymond – nem fog a helyzeten segíteni, inkább – neveljük gyermekeinket.

Firtinger, a Typographia szerkesztője ugyanily értelemben szólalt fel, mert pénz nélkül nem lehet háborút kezdeni.¹⁴³ A gyűlés végül három szavazat ellenében hozzájárult a következő határozati javaslatához: „Az 1880 december 5-én tartott általános nyomdászgyűlés felhatalmazza az ötös bizottságot, miszerint az árszabály érvénybeléptetésére szükséges lépéseket az egyes üzletek küldöttjeivel egyetemben megtehesse.” Az árszabályt – az 1872. évit – december 11-én nyújtották át az egyes személyzetek főnököknek. A Légrády-nyomda minden ellenvetés nélkül elfogadta. De a többiek!? A nagyhangú nyilatkozatokat aláírt személyzetek mihamar sutba vágják a fennen hangoztatott szolidaritást. A Deutsch-féle nyomda *heti 1 frt* kárpótlásért belement a 10 órás munkaidőbe. Az Athenaeum még ennél is furcsább módon állott helyt adott szavának: a 90 aláíró közül csak 34 mondott fel, a többiek egyszerűen „meggondolták” a dolgot.

A Typographia 1880. évi 41. számában így ír: „Részünkről csak akkor prognostikálhatunk sikert ily célú mozgalomnak, ha az érett megfontolás után, tökéletes összhangzásban és egyetértésben indítatik meg a méltányosság és ildomoság határain belül. Máskülönben csak inteni kötelességünk, mert nem akarunk fiaskót vallani, továbbá: mert mindazon segédek, kik árszabályon alul díjaztatnak, nem veszíthetnek a jelen mozgalom netán kedvezőtlenül történő kimenetelével, hanem csak a jobban díjazottak.”

A Typographiának a mozgalommal szemben való semleges magatartása sok szóbeszédre adott alkalmat, mert legalább is furcsának tűnt fel, hogy a *segédek lapja* csak madártávlatból nézte az egész mozgalmat, tisztán a gyűlési jegyzőkönyvek leközlésére szorítkozván.

Minden esetre ismernünk kell az akkori, sőt a későbbi szerkesztők helyzetét is, akik mindenképp voltak, csak nem „független” emberek s így az a tartózkodó álláspont, mely a Typographia hasábjain Zakáig végigvonul, némileg és egyes esetben talán indokolt is, ha a szerkesztő személyét állítjuk előtérbe. És az általánosság, a tagok közvéleménye, ezt a rezervált, keztyűs tónust, még akkor sem kifogásolta, ha az anyagi érdekek hathatós védelméről vagy ilyenek kiküzdéséről volt szó. Ez természetes folyománya volt az akkori szerkesztők magatartásának. Ők nevelték a tömeget, mely teljesen hozzájuk idomult. Míg az önképző-egylet vezette a mozgalmakat, addig ez a rezerváltság kevésbé tűnt fel; az egyesülés után azonban, midőn a régi önképző-egyletnek a fenti értelemben csak foszlányai maradtak meg, a mozgalmak vezetésében a Typographiának kellett volna irányt szabnia, ami azonban nem történt meg. Ez csak növelte a szerkesztéssel amugy is elégedetlen tagok pártját.

A szerkesztőnek az 1880. évi árszabálymozgalom alkalmával tanúsított magatartása, valamint a közben előfordult amaz incidens, hogy a Typographia egy, a mozgalommal szemben mérsékelt magatartásra intő cikket akart leközzölni, melynek megjelenését a szerkesztőbizottság három tagja: Tanay József, Philipp Jakab és Bauer J. M. megakadályozta. Végre is cselekvésre ösztönözte az elégedetlen kollégákat. Az önképző-osztály helyeselte a szerkesztőbizottság¹⁴⁴ e három tagjának eljárását. Január 2-án egy 112 aláírással ellátott beadvány nyújtott be a választmányhoz, egy a Typographia ügyében egybehívandó gyűlés érdekében, miután a wieni Vorwärts is támadta a szerkesztő magatartását. Az 1881 január 16-án egybehívott egyleti gyűlés a Typographia szerkesztőjének magatartásával foglalkozott. A

¹⁴³ Firtinger az önképző-osztály elnöke is volt.

¹⁴⁴ A szerkesztőbizottsági szabályzat tervezete 1881-ben jelent meg a Typographiában és ennek 1. pontja így szól: A Typographia mint egyleti közlöny mindenképp előtt az egylet érdekét tartozik szem előtt tartani, valamint minden az össztestület szociális érdekeit előmozdító igyekezetet támogatni. Fenti elvbe ütköző cikkek nem közzölhetők. Minden tárgyilagosan irt közlemény – ha irodalmi tekintetben kifogás alá nem esik – közzéteendő. Ez a tervezet azonban csak később és módosításokkal fogadtatott el. A gyakorlatban nem nagy jelentősége volt.

szerkesztő azzal védekezett, hogy ő elismeri a mozgalom jogosultságát, de az *egylet* érdekében kénytelen volt semleges álláspontot elfoglalni.

A gyűlés Neuhausler indítványára bizalmatlanságot szavazott a szerkesztőnek. Firtinger ennek következtében lemondott s helyébe a legközelebbi ülésen Tanay József választatott szerkesztővé (1881 február 4). A Firtinger-eset következtében Hornyánszky Viktor egyesületi elnök és öt választmányi tag is beadta lemondását.

Az árszabálymozgalom ilyen előzmények után nem járt teljes sikerrel. Az 1881 február 6-iki általános nyomdászgyűlésen az árszabálybizottság bejelentette, hogy az árszabályt a 9 órai munkaidővel csak 9 nyomdatulajdonos fogadta el: Légrády, Schlesinger és Wohlaue, Neuer, Weismann Testvérek, Buschmann, Rudnyánszky, Márkus, Fanda és Frohna és Löw; a Részvény, Állami nyomda amugy is betartották az 1872-iki árszabályt; a többiek, tehát a fővárosi nyomdák nagyobb része csak részben, vagy 10 órai munkaidővel fogadta el az árszabályt.¹⁴⁵ Ha e mozgalomnak nem is lett más eredménye, mint a kollégák óriási tespedtségének felrázása, még akkor is eredménnyel járt. Eredménye volt a 9 órai munkaidőnek részben való érvényre emelése (mely ezideig csak papíron volt érvényben) és az 1872-ik évi árszabály életbeléptetése.

Az 1882 április 30-ikára egybehívott általános nyomdászgyűlés, mivel azon alig 37 tag jelent meg, nem volt megtartható. A másodizben május 14-ére egybehívott gyűlés sem volt látogatottabb. Ihrlinger bejelentette az árszabályörző-bizottság leköszönését s előterjesztette az 1880–81. évi mozgalomra vonatkozó jelentést, mely szerint az 1880. évi árszabálymozgalom után, 1881 február 6-án az általános nyomdászgyűlés egy árszabályörző-bizottságot választott, amely 919 forint 76 krajcár felett rendelkezett; ebből az összegből a bizottság 913 forintot fizetett ki a munkanélküliek (rendszabályozottak) segélyezésére. A bizalmiférfi-intézményt nem lehetett létrehozni, mert a szaktársak indifferens magatartása ezt lehetetlenné tette s így a bizottság, nem lévén az árszabálýsértésekről tudomása, nem léphetett közbe. Az újvidékiek mozgalma alkalmából, mint ezt a Typographia panaszolja, öt hét alatt a főváros 800 nyomdásza csak 28 forint 10 krajcárt adott a küzdők segélyezésére. Ez bizony nagyon szomorú eredmény volt a küzdők lelkesítésére s az árszabályörző-bizottság ily körülmények között nem sok ambícióval és eredménnyel teljesíthette fontos feladatát.

A mozgalom hullámai természetesen átcsaptak a segélyző-egyesületbe is. Hornyánszky Viktor elnök, valamint Ács és Firtinger alelnökök lemondtak. Az 1881 január 30-iki választmányi ülésen Szabó Elek, Ács Mihály és Zaka Lajos az egész választmány leköszönését indítványozták, mivel a közgyűlés határozatában bizalmatlanságot láttak. A választmány azonban kimondta, hogy a gyűlés határozatát nem tekinti bizalmatlanságnak, mire Ács és Firtinger lemondásukat visszavonták, míg Szabó és Zaka leköszöntek választmányi tisztségükről.

Ha nagyobb lett volna az összetartás, akkor a segédek általában kivívhatták volna a 9 órás munkanapot; de a nagyobb nyomdák személyzete cserben hagyta a zászlót. Azokban a nyomdákban, melyek tulajdonosai az árszabályt aláírták, körülbelül 350 segéd volt alkalmazva, tehát csak az egyleti tagok 50%-a jutott kedvezőbb díjazáshoz. Azt minden esetre megtanulhatták a segédek az eddigiekből, hogy nem elég garancia az árszabály érvényben tartására az,

¹⁴⁵ A Deutsch cég személyzete a 10 órai munkaidővel fogadta el az árszabályt, úgy hogy azért az egy óráért heti 1 forinttal kárpótoltatott minden egyes alkalmazott. Még szomorubb eredménnyel végződött az Athenaeum-személyzet mozgalma. Schlesinger és Wohlaue személyzete felmondott. Neuer pedig maga mondott fel a személyzetének. Wodianer 26 évi pihenés után maga állt a szekrényhez és egy pár sztrájktrővel és tanonccal kiszedte a „Budapest” két oldalát; ezt a „Budapest” akkori száma fenhéjazóan publikálta.

ha azt a nyomdatulajdonos aláírja, mert az aláírt árszabály egyes pontjainak betartása felett is örködniök kell, ha azt óhajtják, hogy az állandóan érvényben maradjon. Az elhanyagolt és lekicsinyelt bizalmiférfit-intézményt ennél fogva újra életbeléptették.

A II. magyar nyomdászkongresszus

Az 1881 március 21-iki közgyűlés elfogadta azt az indítványt, hogy még ugyanezen évben egy II. országos nyomdászkongresszus tartassék Budapesten. Az előkészítő-bizottság által május 3-án kibocsátott felhívás a kongresszus határidejét 1881 augusztus 20 és 21. napjaira tűzte ki, a következő napirenddel: 1. Egyesületi ügyek rendezése. 2. Az ipartörvény módosítása feletti vita és határozathozatal, kapcsolatban a tanonckérdéssel. 3. Egyéb indítványok. A kongresszuson összesen 21 küldött vett részt; névszerint Kohn Nándor (Arad), Bauer J. M., Dadai Géza, Firtinger Károly, Mayer Sándor, Tanay József (Budapest), Hiteßy Lajos (Debrecen), Surányi János (Győr), Riess Lajos (Kassa), Pongrácz Antal (Kolozsvár), Erdélyi Károly (Losonc), Firtinger Károly (Marosvásárhely), Aigner József (Nagybecskerek), Ruzicska Gyula (Nagyvárad), Schwind Béla (Nyitra), Hackenschmiedt Ignác (Pécs), Griesz József, Herzog János (Pozsony), Fabriczky Ignác (Szeged), Freta János (Temesvár), Brisits Géza (Zombor), Höger (Wien)¹⁴⁶, Brózsza Ottó (Zágráb).

A kongresszus elnökévé Firtinger, alelnökévé Riess Lajos (Kassa) választattak meg.

Az Athenaeum-, Összhang-, Egyetértés- és Pesti nyomdász-dalkör éneke és Ács Mihály megnyitó beszéde után¹⁴⁷ kezdetét vette a napirenden levő pontok tárgyalása. Tanay a következő határozati javaslatot terjesztette elő a napirend első pontjához: 1. a kölcsönösségi viszony szabályozása kiterjeszkedik minden segélyezési ágra Magyarország egyleteiben (a külföldi egyletek erre vonatkozó szabályainak hozzáillesztésével) és pedig betegségi, munkanélküliségi és uti segély nyújtására, továbbá rokkantak, özvegyek és árvák segélyezésére (mindenkor a kölcsönösségi viszonyban levő egyletek szervezetéhez képest); 2. vétessék figyelembe, hogy az alapszabályszerű felvételi feltételek egyenlőek legyenek minden egyletben; épp úgy állapíttassék meg az időtartam is, melynek lefolytával a segély kiszolgáltatik. Különös esetekre – a katonasághoz való behívás, más foglalkozásra lépés stb. – hasonlóképp egyenlő határozmányok állapíttassanak meg. A bizottság feladatává tétetik, hogy munkájának bevégezte után a szabályrendeletet kinyomassa s Magyarország és társországai összes egyleteinek megküldje, melyek azt beható megvitatás után a rajta megejtendő változtatások, illetőleg netáni indítványok kíséretében a budapesti bizottságnak mielőbb megküldeni köteleztették. Az utóbbinak leendő azután feladata az egyletek által kimondott kívánalmakat és indítványokat a budapesti bizottságnak mielőbb megküldeni, megfontolás tárgyává tenni és beható tanácskozás után az illető pontokat esetleg a szabályzatba felvenni. A végleges megerősítés a budapesti egylet választmányát illeti meg. A kongresszus ezt az indítványt elfogadta. A második napon Dadai Géza azon indítványát, hogy Magyarország a budapesti egyleten kívül még összesen négy vidéki központra osztassék fel, Pozsony, Kassa, Debrecen

¹⁴⁶ Majdnem ugyanezen időben (augusztus 14-én) volt az ausztriai nyomdásznap Brünnben, melyen a magyar egyletet Steiner Adolf képviselte. Mivel a hatóság a nyomdásznap megtartását nem engedélyezte, a küldöttek „értekezlet”-t nyilvánították a nyomdásznapot. A nyomdásznap állást foglalt az orvosi vizsgálat ellen s kimondta, hogy az amerikai nyomdáknak felszabadultak is felveendők az egyletekbe; a nyugtakönyvekben a segélyek kimutatandók és egész Ausztriában egyenlő tagsági igazolványok használandók.

¹⁴⁷ Az Athenaeum-dalkör 1881-ben, az Összhang a Részvény-nyomda személyzetéből 1880-ban alakult. Utóbbi néhány évvel később megszűnt. Az Athenaeum-dalkör még ma is működik.

és Temesvár központokkal¹⁴⁸, a kongresszus elvetette és utasította az előkészítő-bizottságot, hogy a központok szervezését a hat kerület meghagyása mellett, új beosztással vegye munkába. Ezután Firtinger Károlynak az ipartörvény módosítására és a tanoncügy rendezésére vonatkozó indítványai kerültek tárgyalás alá, melyek szintén elfogadtattak. A tanoncügyre vonatkozó határozat szövege a következő:

„Az 1881. évi augusztus hó 20–21-én Budapesten üléselő II. magyar országos nyomdász-kongresszus azon óhaját fejezi ki, hogy azon időig is, midőn a módosítandó ipartörvény e tekintetben gyökeresen segíteni fog, igyekezzék a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete, egyesülve azon főnökökkel, kik művészetünk emelése iránt érdeklődnek és embertársaik jóléte felől méltányosan gondolkodnak – ezen visszas állapokat, ha nem is véglegesen orvosolni, de legalább lehető szűk korlátok közé szorítani. Ezen cél elérésére ne tartózkodjék az egylet semmi költségektől és apelláljon szükség esetén magához a kormányhoz és az ország közvéleményéhez.”

A netáni indítványok során elfogadta még a kongresszus a gyülekezési és egyesülési jog törvénybeiktatására (a kormányhoz benyújtandó kérvényre) vonatkozólag előterjesztett indítványt.

Végül kimondta még a kongresszus, egy az egész országra kiterjedő nyomdászstatisztika felvételét.

Az országos kongresszus, mint az előbbiekből láttuk, nem sokat foglalkozott az alakítandó országos egylettel. A kiküldött bizottság megbízatása csak egy új beosztásra terjedt; pedig ennél sürgősebb lett volna egy alapszabálytervezet elkészítése, melyből a vidékiek tájékozódhattak volna.

A debreceni egylet választmánya, miután indítványát nem tüzték a kongresszus napirendjére, 1881 szeptember hóban körlevélben fordult a vidéki egyletekhez, hogy az alapítandó országos rokkant-, özvegy- és árvákat segélyező pénztár ügyében a budapesti egyletnél interveniáljanak.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Erdély, Kolozsvár és Szeben központokkal az indítvány szerint a jövő kongresszusig nem változtatandó. Fiume külön központot képez, azonban jelentéseit a Typographiában is köteleztessék közzétenni.

¹⁴⁹ A vidéki nyomdászegyletek sem buzgólkodtak valami nagy erővel az országos szövetség mellett, mert ők egy centralizált egyletet óhajtottak. A legtöbb vidéki egylet még 1880-ban sem alakult át kerületi egyletté, minek egyrészt az volt az okozója, hogy a kormány a jóváhagyás végett benyújtott alapszabályokat nem hagyta jóvá. A temesvári egylet alapszabályai 1880-ban azzal a megjegyzéssel érkeztek vissza, hogy két különböző célú (önképző és segélyező) egyletet nem lehet egyesíteni; ezt megelőzőleg azonban a budapesti, kassai, pozsonyi és pécsi egyletek alapszabályai (önképző- és segélyező-szakosztályokkal) jóváhagyattak. A nagyváradi egylet, mint ez már említve volt, csak 1880 augusztus 16-án alakult meg, szintén kerületi egylet óhajtott lenni. Ez az egyesület az összes segélyezési ágakat felvette alapszabályaiba. Beíratási díj 5 és 10 forintban (a négy hét után belépők részére) a tagdíj heti 40 forintban volt megállapítva. A tagoknak 36 hétig napi 90 forint táppénzre volt joguk, azután napi 60 forint-ra 16 hétig. Rokkantsági segélyre 10 évi tagság után heti 3 forint, 20 évi tagság után 4 forint volt joga a tagoknak. Özvegyi segélyként 50 forint, árvasegélyként havi 4 forint fizettetett a tag hozzátartozóinak. A munkanélküliségi segély a nőtlen tagok részére heti 4 forintban, a nős tagok részére 6 forintban volt megállapítva. Elutazási segély fejében 8 forint járt és 60 forint helyi viatikum. Alapszabályai 1881 szeptemberben nyertek jóváhagyást.

Magyarosítási mozgalom

A következő évek – 1875-től kezdődőleg – a segélyező-egyesületet illetőleg, erős visszaesést mutatnak; az önképzőkör nem tudta a régi önképző-egylet varázsát visszahódítani. A szaktársak anyagi érdekeik helyett a magyar, illetőleg a német nyelv elsőbbségeért vívott szó- és tollharcokra pazarolták idejüket és tehetségüket. Egyik fél sem akarta belátni, hogy a nyelvi kérdés csak a legközelebbi nyomdászgenerációval lesz megoldható még akkor is, ha attól különösen a magyarpártiak, a nyomdászok társadalmi helyzetét illetőleg – mire azonban tagadólag kell felelnünk – valami nagy eredményeket vártak. A nyelvi nézeteltérések személyeskedéseket és ennek következményeként a jobb, értékesebb erők visszahuzódását eredményezték.

A segélyező-egyesületi tagok száma 1875-től 1884-ig erősen csökkenni és csak 1885-től kezdve tapasztalható ismét valamivel intenzívebb taglétszámemelkedés, miben nagy része volt az országosítási törekvéseknek.

A pesti egylet vezetősége 1882-ben folytatta a II. országos nyomdász-kongresszusnak a kerületi egyletek szervezésére vonatkozó határozata értelmében szükséges szervezési munkálatokat, a vidéki egyletek közül azonban az év elején csupán Pozsony, Pécs, Kassa és Temesvár városok tettek eleget a kongresszusi határozatnak, míg Debrecen, Szeged, Kolozsvár, Nagyszeben még mindig azon tűnődtek, hogy csatlakozzanak-e a kerületükbe tartozandó nyomdászvárosokkal, miután önállóan is képesek megélni. Ez az egoisztikus felfogás egyébként sok akadályt gördített a kerületi egyletek szervezése elé, mert a központokban levő és némi vagyonnal bíró egyletek vezetőségei idegenkedtek attól a gondolattól, hogy a körülöttük levő kisebb városok nyomdászaival egyesületükben tömörüljenek, mert abból a téves nézetből indultak ki, hogy azok majd felemészti az egyesület vagyonát. Ezzel az avult nézettel különben az országosítás alkalmával a pestiek némely hangadó korifeusánál is találkozunk. A szervezkedés értékét akkor még nem tudták a maga teljes valóságában felfogni s így kerültek felszínre ezen üzleties nézőpontok. Debrecen négy év alatt sem tudta egyletét kerületi eglyetté átszervezni, később Nagyvárad külön egyletet létesített s szintén külön kerületet kívánt képezni; a többiekről még egy biztató szó sem hallatszott és a helyi érdekek szülte elfogultság még mindig útját állta a kongresszusi határozatok megvalósításának. A szegedi kerületi egylet 1882 február 26-án végre szintén megalakult.

Az egyleti életben uralkodó lanyhaságot még az 1880–81. évi árszabálymozgalom sem tudta megszüntetni; a négy éven át tartott nemzetiségi vagy inkább nyelvi viszályok megbénították a szaktársak hasznosabb irányu tevékenységét. Az az előnye minden esetre megvolt ennek az áldatlan testvérharcnak, hogy a két párt idővel közelebb hozta a széthuzódó elemek egy részét, és céljai érdekében sorakoztatta. A pártok vetekedtek egymással abban, hogy minél intenzívebb tevékenységet fejthessenek ki. Mindkét párt együttesen vonult fel a gyűlésekre a választásokhoz és mindenüvé, hol valamely fontos kérdés eldöntéséről volt szó. A tagok hozzászórtak a közügyekkel való foglalatosskódáshoz és az eddigi indifferens elemek egy részét lassan bevonták a pártérdekek szolgálatába. A magyarosítási mozgalomnak tehát volt némi csekély eredménye is, az általa okozott nagy visszaeséssel szemben. Az 1885. évi árszabálymozgalom, az egylet országosítása stb. jórészt e mozgalmából nyerte erőit.

Térjünk a magyarosítási mozgalomra. A magyarosítási mozgalom visszanyulik a 70-es évekbe; akkortájt a gyűléseken nagyrészt németül beszéltek s a hivatalos egyleti nyomtatványok is német nyelven voltak fogalmazva, mert az akkori tagok többsége a német nyelvet beszélő szaktársakból került ki.¹⁵⁰ A magyarokból a gyűléseken néha-néha kitört a magyar

¹⁵⁰ Kaczander, Hódy, Plachy és Szabó kezdeményezték.

nyelvért való felbuzdulás és a 20–30 emberből álló csoport idővel annyira megerősödött, hogy 1880-ban egy vendéglőben asztaltársaságot, 1881 júliusban pedig egyesületet alakítottak Magyar nyomdászok köre címmel.¹⁵¹ Ez a kör 1882-ben a Budapesti könyvnyomdászok társaskörévé alakult át és 1885-ig, a békekötés napjáig a leghevesebben küzdő vára volt a magyar nyelvű Typographia érdekében benne csoportosult nyomdászoknak.¹⁵²

A Társaskör 1882 szeptember 15-én alakult meg. Ez a kör a magyar nyelv terjesztését és megkedveltetését tűzte maga elé, tehát a magyarosítás volt főcélja. Elnökéül Tanay József, alelnökéül Gyöngyösy Sándor, titkárául Láng L. József választott meg. Már a kör megalkulása előtt is élénk agitáció folyt a Typographia megmagyarosítása érdekében a magyar nyomdászok körében; a Társaskör még intenzívebb és elkeseredettebb harcot indított e cél elérése érdekében. 1882-ben a segélyező-egyesületben is kezdetét vette a sovén törekvés, mely szintén a Társaskörből vette eredetét. Az áprilisi közgyűlésen indítvány tétetett, hogy az egyesület minden ügye magyar nyelven intéztessék el, valamint, hogy Steiner számvivő köteleztessék a magyar nyelvet egy év alatt elsajátítani. A közgyűlés azon óhaját fejezte ki, hogy a számvivő mielőbb sajátítsa el a magyar nyelvet. Tanay Józsefet, a kör elnökét és a Typographia szerkesztőjét a németnyelvű szaktársak sovinizmussal vádolták. A wieni „Vorwärts” 1882 augusztus 19-iki számában egy 24 tag által aláírt nyilatkozat jelent meg, melyben az illetők a Typographia szerkesztőjének elmozdítását követelték. A „Vorwärts” egy másik cikket is közölt, melyben a szerkesztőt azzal vádolták, hogy a Typographiát főnökké igyekezik átalakítani. A támadásra főként az szolgáltatott okot, hogy egyesek a lap irányával nem voltak megelégedve és a szerkesztő egy, Tanay Ödön érdemeit magasztaló cikket tett közzé a lapban, melynek tartalmával a szaktársak nem azonosították magukat.

A Höger által szerkesztett „Elektrische Streiflichter” című élclap erősen kipellengérezte a magyar nyomdászok magyarosítási mozgalmát és a Typographia szerkesztőjét, és a „Vorwärts”-ben Philipp, az 1872. évi árszabálybizottság tagja, és vele a „Vorwärts” akkori szerkesztője többek között azt is megírták, hogy a Typographia a monarchia első suszterlapja.¹⁵³ Tanay e támadások folytán november 5-én leköszönt a szerkesztői állásról, a választmány azonban, melyben a magyarpártiak voltak többségben, nem fogadta el a lemondást s a szerkesztőnek bizalmat szavazott. Ez alkalommal szóba került a Typographia teljes magyar szöveggel való megjelenésének kérdése is, mely indítvány azonban, mint időszerűtlen, elvetetett.

¹⁵¹ A 60-as évek magyarosítási mozgalmáról már ezen időszak fontosabb eseményeinek felsorolásánál megemlékeztem. Az akkori pártok a „Magyar kör”-ben és a „Deutscher Klub”-ban csoportosultak. Ez a mozgalom azonban koránt sem volt oly nagyarányú és szenvedelmes, mint az 1882–85. évi.

¹⁵² A „Társaskör”-ben a budapesti nyomdászok sovén és képzetesebb elemei egyesültek, ámbár a németek között ugyanily kaliberű férfiak száltak sikra a maguk igazáért. Alapszabályai szerint a kör nyelve kizárólag magyar; célja: a magyar nyelvet terjeszteni és megkedveltetni a budapesti nyomdászok között. A kör 1890 július 22-én Budapesti nyomdászok szakköre címet vette fel s alapszabályait az új egyesület céljához képest módosította. A Társaskör első tisztikara Tanay József elnöke alatt Gyöngyösy Sándor, Láng L. József, Szabó Dezső, Schwind Béla, Gelléri Mihály, Griesz Ede, Hódy Soma, Kaczander Gyula, Keményffy Dezső és Szemethy Géza választmányi tagokból állott. A tagok havi 20 krajcár tagdíjat fizettek.

¹⁵³ Megjegyzendő, hogy Ausztriában is voltak kisebb nemzetiségi áramlatok a nyomdászok között; a karinthiai egyesület 1883-ban három tagot a német nemzetiségi eszme mellett való agitációért kizárt. A budapesti egyesület erre ezzel az egyesülettel megszüntette a kölcsönösséget. A troppai egyesület pedig egy a budapesti egyesülethez intézett átiratban a wieni kollégák szocialisztikus irányzata ellen emelt panaszt. A választmány az átirat felett napirendre tért. Nem állottak különben e tekintetben a horvátországi nyomdászok sem; a horvát „Tipografija” 1884. 2. számában azt írja, hogy a horvát nyomdászoknak, tekintettel társadalmi állásukra, jó hazafiaknak kell lenniök, hogy így együtt érezhessenek a néppel, mert a szabadsághoz a hazafias érzés tör utat. Azóta nagyot fordult a világ!

A Typographia november 10-iki száma Magyar Typographia címmel már vezető cikket közölt, melyben örömmel üdvözli a november 5-iki választmányi ülésen szóba került eszmét, „mely már évek óta megbeszélés tárgyát képezi a szaktársak között. A teljesen magyar lapra – írja a Typographia – szükség van s nem kell ezen a téren a dualizmus politikáját követni, mint ahogy nem követi Csehország vagy Románia.”

A következő számban Firtinger Károly kelt a magyar Typographia védelmére és ezután egész cikklavina indult meg e kérdés körül.¹⁵⁴ A magyarpárt eközben november 11-én értekezletet tartott, melyen elfogadták a választmányhoz benyújtandó következő indítványt: „Tekintve, miszerint a Typographia alapításakor fennállott nyelvi viszonyok az egyesület tagjai között mai napság már nem olyszerűek, hogy e lapnak kétnyelvűsége szükséges lenne, sőt e körülmény annak rendszeres fejlődésére inkább gátlólag hat, alulirott egyesületi tagok kérik a t. választmányt, hogy a legközelebbi, f. é. december 9-én tartandó rendkívüli közgyűlés napirendjére a következő indítványt sziveskedjék kitűzni: „Legyen a Typographia 1883 január hó 1-től kezdve jelen terjedelmében, mint az egyesület tulajdon lapja, egészen magyar nyelvű, oly megjegyzéssel, miszerint a hivatalos dolgok ezután is német nyelven közöltessenek. Budapest, 1882 november 12. Firtinger Károly, Ács Mihály, Marich Ágoston, Pusztai Ferenc, Griesz Ede, Hummel, Seper, Hódy, Schwind Béla, Frussa Döme, Tanay József, Szabó Dezső, Láng J. József.”

A november 26-iki választmányi ülés elé a fenti, már 263 tag által aláírt beadvány terjesztett elő, mellyel szemben Bauer J. M. és még 32 tag által aláírt indítvány a Typographiának az egyesülettől való különválasztását követelte. A magyarpártiak azzal érveltek indítványuk mellett, hogy 1869 óta a tagok és a nyomdászok tulnyomó többsége tisztán magyar nyelvet beszélőkből áll és a németek száma szerintük alig 50–60. A németek viszont azzal védték igazukat, hogy nekik joguk van pénzükért oly lapot követelni, melyet meg is értenek. „Német nyelven művelni szakirodalmat Magyarországon – mondja a magyarpárt indokolásában –, midőn ezt a Lajtán túl és Németországban évek óta sok tekintélyes közlöny teszi, annyira felesleges, hogy bizonyításra nem szorul... mert aki a német nyelvet bírja, az inkább fordul a magasabb fejlettségi fokú irodalomhoz.” Az indítvány aláírói között német nyelvű szaktársak is voltak.

A december 3-iki rendkívüli közgyűlés nagyon látogatott volt; a Typographia ügye nagyszámu egyesületi tagot mozgósított és szenvedélyes vitát idézett elő. Pusztai, Firtinger, Ács Mihály, Aigner József, Tanay az indítvány mellett, Bauer J. M., Tschutschegg, Ihrlinger, Kokály az indítvány ellen és részint a Typographia önállósítása mellett szólaltak fel. A gyűlés azonban a magyarosítási indítványt 206 szóval 204 ellen elvetette és a Typographia függetlenítésére vonatkozó indítványt elfogadta s a választmányhoz utasította.

Ezzel a határozattal a magyarosító párt persze nem volt megelégedve és a harc újból és olykor nem a legválogatottabb tónusban folytatódott. A Typographia 1883. évfolyamának 1-ső számában a függetlenségi pártjának a Typographiának az egyesülettől való elválasztására vonatkozó indítványát tárgyalván, azt írja, hogy a surlódás mindig élesebb és élesebb lesz és eredménye egy külön segéd- és külön főnök-egyesület alakítása lenne. Isten mentsen meg a gondolatától is, kiált fel a cikk írója. Pedig hát nem is kellett erre oly sokáig várni; a budapesti nyomdafőnökök 1883 december 25-én tartott értekezletükön kimondták egy főnökegyesület megalakítását. Az előkészítő bizottság Falk Zsigmond, Fanda, Kertész, Légrády, Khór, Morvay, Várnai, Neuwald, Weissmann, Wodianer és Büchler nyomdatulajdonosokból állott. Az egyesület tényleges megalakulása azonban még nagyon sokáig késett.

¹⁵⁴ Ács, Firtinger, Pusztai, Szabó Elek, Dankó, Hölzel, Fuchs Antal, Zimitzky, Láng J. L., Tschutschegg, Tanay stb. sok cikket irtak pro és kontra a lap magyarosítása ügyében.

Az 1882. évi december havi rendkívüli közgyűlés a Typographia függetlenítésére vonatkozó indítványt, mint már előbb felemlítettem, a választmányhoz utasította. A választmány viszont a szerkesztő-bizottsághoz tette át, amely kijelentette, hogy az ügy elbírálására nem illetékes. A választmány ezek után kebeléből egy öttagú bizottságot választott a kérdés tanulmányozására. Tschutschegg a Typographiában a lap és a szerkesztő függetlenítése mellett érvelt és azt ajánlotta, hogy a szerkesztő ne lehessen választmányi tag. A lap anyagi részét illetőleg pedig, hogy az egyesület ezt úgy oldja meg, hogy tagonként és hetenként öt krajcárt szed be és ugyanennyit fizet a szerkesztőnek minden egyes lappéldányért. Ezenkívül pedig az egyesület évi 500 forint szubvenciót ad a Typographiának.

A választmány azonban a lap dualisztikus formája mellett döntött. Ezt az indítványt az 1883 április 8-án tartott rendes évi közgyűlés is elfogadta. A gyűlésen a „függetlenségi párt” szavazólapja győzött. A gyűlés előtt ez a párt egy körlevelet bocsátott ki, melyben le van írva az 1882. évi magyarosítási mozgalom. A magyar párt a Typographiában nyilatkozatot tett közzé, mely szerint tiltakozik a Typographiának az egyesület tulajdonából való elvonása ellen. Miután a választmányba a függetlenségi párt emberei kerültek, Tanay a szerkesztéstől visszalépett és a 18. számtól kezdve Záhonyi Alajos I. alelnök vette át a lap szerkesztését. A szerkesztő-bizottság¹⁵⁵ új programjában kijelentette, „hogy a lapot ezentul első sorban a munkásérdekek szempontjából fogja szerkeszteni, hogy a munkások jogaiban gyökerező viszonyoknak leginkább megfeleljen.”

A Typographia 1883. évfolyamának 24. számában meglepéssel konstatálja, hogy a lap helyesebb utra, a segédek anyagi és szellemi érdekeinek megvédésére terelte irányát: „Minden józanul gondolkozó munkás nézetével találkozunk abban – írja a lapban egy szaktárs –, hogy nagyon is ideje már annak, miszerint nemzetiségi frázisok helyett – melyek csak azokhoz méltók, kiknek a haza vagyont és rangot biztosít – inkább anyagi állapotaink ziláltságával foglalkozunk és törekedjünk odahatni, hogy létfenntartásunk korhadozó oszlopait újra megszilárdítsuk. Nekünk a haza nem nyújt rózsákat, mint amazoknak. Számunkra nyomort és tüskét tart fenn. Ha mi nyomdászok nem akarjuk, hogy egzisztenciánk ma-holnap véglegesen tönkre tévessék, akkor nemzetiségi kultus helyett anyagi viszonyainkkal kell komolyan foglalkoznunk.”¹⁵⁶

A magyar párt a gyűlés után akciót indított egy magyar nyelvű szaklap kiadása érdekében. A lap alapítói egy évi időtartamra kötelezték magukat egyenként és hetenként 10 krajcárt befizetni. Az új lap „Nyomdászok Közlönye” címmel 1883 június 1-én jelent meg, Pusztai Ferenc szerkesztésében; köréje sorakoztak a magyar párt összes tollforgató szóvivői.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Tagjai voltak: Záhonyi, Gawel Gyula, Engel György és Dobes Ignác.

¹⁵⁶ A segédek anyagi helyzete a lehető legrosszabb volt. A lapszedők 13–14 órai munkaideje mellett 14 forint volt a heti fizetés és ezért 250–280 sor szedést kellett a szedőnek produkálnia.

¹⁵⁷ 1883-ban Tanay kezdeményezésére a Társaskör kebelében egy 140 tagból álló lapkiadó-szövetkezet alakult, mely megindította a Nyomdászok Közlönyét – mely havonként kétszer jelent meg – és kezdetben Pusztai Ferenc, később Ács Mihály volt a szerkesztője. A lap, melynek első száma 1883 június 1-én jelent meg, 1885 július 1-én megszűnt, miután a segélyező-egyesületi közgyűlésnek a Typographia ügyében hozott határozatával mindkét párt követelése kielégítést nyert. A kör ezután szakkérdésekkel foglalkozott és megindította a Magyar Nyomdászok Évkönyve 11. évfolyamát (1887). 1888-ban keletkezett még két más lap is, melyek szintén szakdolgozokkal és hirdetésekkel foglalkoztak: a Grafikai Közlöny, melynek első száma március 1-én és a Grafika, melynek első száma április 1-én jelent meg.

Az új választmány kibékülési törekvései nem jártak sikerrel. Az 1883 október 7-iki ülés egy bizottságot küldött ki¹⁵⁸ oly célból, hogy ez a magyar párttal, illetve a Nyomdászok Közlönye köré csoportosult szaktársakkal az egyesülés ügyében megegyezést létesítsen. A választmány által kiküldött bizottság a következő két pontnak elfogadását kötötte ki: 1. A Nyomdászok Közlönye 1883. év végén megszűnik. 2. A Typographia egyleti közlöny 1884 január 1-től kezdve magyar nyelven jelen meg. A fennálló viszonyokhoz alkalmazkodva azonban hetenként két, szükség esetén négy oldalból álló német szövegű melléklettel bővítették. A függetlenségi párt október 14-én hivatalosan is megalakult, elnökévé Schlenker Samut, jegyzőkké Fuchs Zsigmondot és Neuhausler Vilmost választván meg. A két bizottság Falk Zsigmond elnökletével november 2-án tartotta ülését, a kibékülési kísérlet azonban a magyar párt nyakaskodása folytán nem járt eredménnyel. A magyar párt megbízottai kijelentették, hogy csak a magyar Typographia árán hajlandók egyezséget kötni és egy német mellékletbe bele nem egyezhetnek.

A nem sikerült egyezkedés után még erősebben csaptak össze a pártok és egyik sem volt válogatós az eszközök felhasználásában; körlevelek és cikkekben, mely utóbbiak a Typographiában és a Nyomdászok Közlönyében jelentek meg, támadtak egymásnak. Az 1884. évi, rendes közgyűlésre mindkét párt erősen készülődött, mert Pusztai Ferenc a magyarosító párt nevében ismét benyújtotta azt az indítványt, mely az 1882. évi rendkívüli közgyűlésen megbukott, azzal a módosítással, hogy a Typographia 1884 április hó 1-től kezdődőleg magyar nyelven jelenjen meg. A magyarosító párt a gyűlésen névszerinti szavazást kívánt, Falk Zsigmond elnök azonban e kérelmet mint alapszabályellenest elutasította, mire a magyarpártiak elhagyták a gyűléstermet. A függetlenségi párt ezután 306 szavazattal elvetette a magyarosító indítványt. Az egyesületi választmányba ezek után ismét a függetlenségi pártjának embereit választották be. A Typographia szerkesztését Záhonyinak május 14-én történt lemondása folytán Zaka Lajos vette át, kivel a magyarországi nyomdászok szervezkedési mozgalmában egy új korszak vette kezdetét. Zaka szintén a magyarosító pártból került ki és vele a Typographia is újra frontot változtatott, amennyiben a lap szintén a magyarosítás mellett foglalt állást. A Typographia 1885. évi 1. számának „Egyleti közlönyünk” című első cikkében már ez áll: „Harmadéve és tavaly is nyújtottak be a lap megmagyarosítását célzó indítványt a közgyűlés azonban mindkét évben elvetette azt. Az okok mindnyáját, melyek ez indítvány elvetésére indították a közgyűlést, most ne feszegezzük, elégedjünk meg csak annak az egynek megemlékezésével, mely a legnyomósabb volt, mely azonban ma már megszűnt: ez a német résznek szükségessége. Harmadéve még teljes egészében megállt az az érv, mert akkor négy oldalra terjedő egyleti lapunkat még két nyelven írott közleményekkel is csak nagy nehezen birta megtölteni a szerkesztő és több volt a német, mint a magyar közlemény... ma azonban már egészen másként áll a dolog; a német rész szükségessége mellett nemcsak, hogy nem bizonyít semmi, de sőt ellene szól minden, mert nem igen akad aki írjon bele, amit pedig írnak, nem olvassa senki, mert érdektelen... Így állván a dolog, az indítványnak a most jövő közgyűlésen okvetlenül keresztül kell mennie; a német résznek további fentartása nem lenne egyéb, mint a mai viszonyokkal szemben való durva erőszakoskodás...” A Typographia 9. számában Zaka azt írja, hogy „a lap magyarrá tételét az idő követeli és a múlt választmány is évi jelentésében azt mondja: a dualisztikus lap fentartandó addig, míg a szükség kívánja. *Most már nem kívánja.*”

¹⁵⁸ Az ugynevezett egyezkedési bizottság a következőkből állott: az egyesület részéről: Kaczander Gyula, Fuchs Samu, Nitsch Alajos, Pető-Pick Lipót, Bauer J. M., Kleinberger Ármin; a Nyomdászok Közlönye, illetve a Társaskör részéről: Ács Mihály, Dadai Géza, Katits Antal, Marich Ágoston, Pusztai Ferenc és Tanay József.

A függetlenségek pártjában is két különböző áramlat kerekedett felül; az egyik a Typographiának az egyesülettől való különválasztását, a másik töredék pedig csak a magyar nyelven megjelenő szaklapot követelte. A február 7-iki értekezlet a dualisztikus szöveg mellett döntött. Utóbbiakhoz csatlakozott még a Nyomdászok Közlönye köré csoportosult párt is. Az 1885 március 15-iki közgyűlés ismét rendkívül hevesnek mutatkozott; a Typographia ügyében három indítvány volt napirendre tűzve: Tschutschegg Vince a Typographiának az egyesülettől való különválasztását; Pusztai Ferenc a Typographia teljes megmagyarosítását; Fuchs Antal a Typographiának 1885 április hó 1-től kezdődőleg magyar szöveggel való megjelenését indítványozta. Utóbbi indítvány a hivatalos részt vegyes szöveggel kívánta közzétenni, a szükséghez képest német szövegű melléklettel. A közgyűlés Tschutschegg indítványát 291 szavazattal 244 ellenében elvetette, Fuchs Antal indítványát pedig 300 szavazattal 277 ellen elfogadta.¹⁵⁹ A kisebbségben maradt párt az 1885 május 10-iki választmányi ülés elé egy 200 aláírással ellátott beadványt terjesztett, melyben azt a kérdést kívánták egy rendkívüli közgyűlés napirendjére tűzteni, hogy a Typographia az egyleti tagokra ne legyen kötelező. Ugyanekkor Ihrlinger Antal és 103 társa az általuk aláírt beadványban egy rendkívüli közgyűlés egybehívását kérték a következő napirenddel: az egyesületi alapszabályok 5. és 10. §-ainak megváltoztatása, illetve a Typographia tartási kényszerének felfüggesztése és az egyleti illetékeknek heti 60 krról 55 krra, illetve 50 krról 45 krra (vidék) való leszállítása. A választmány, az alapszabályokra való hivatkozással, mindkét beadványt elutasította. A függetlenségi párt azonban a június havi választmányi ülés elé újra beterjesztette 103 aláírással ellátott beadványát, melyben a Typographiának az egyesülettől való különválasztása ügyében egy rendkívüli közgyűlés egybehívását kérte. A választmány ez alkalomból 1885 június 21-én egy felhívást tett közzé „A budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének t. tagjaihoz” címmel, melyben hivatkozva a júniusi, 103 tag által aláírt beadványra a tagokhoz apellál. „A választmánynak kötelessége a gyűlést egybehívni, dacára, hogy az előbbi közgyűlés nem fogadta el az illeték leszállítását és a Typographiának az egylettől való kettéválasztását. Nem lehet megengedni – írja a választmány körlevelében – hogy a kisebbség a közgyűléshez apellálhasson a többség határozatával szemben. A 103 tag által a Typographiának az egylettől való elszakítására vonatkozólag benyújtott indítványt illetőleg a választmány arra figyelmezteti a körlevélben a tagokat, hogy az indítvány tárgyalásra nem alkalmas, mert a módosítandó szakaszokat nem ismerteti. A választmány végül arra kéri a tagokat, hogy a közgyűlésen teljes számmal jelenjenek meg és az indítványt utasítsák vissza.

A választmány, mivel e fontos kérdés elől ki nem térhetett, a rendkívüli közgyűlést július 5-ére hívta egybe. A gyűlésen 600-nál több tag vett részt, mert mindkét párt óriási agitációt fejtett ki annak érdekében, hogy a gyűlésen minden tag megjelenjen. A magyarosító párt által benyújtott, 456 tag által aláírt és a gyűlés megtartása ellen tiltakozó óvásnak nem volt eredménye, mert az aláírók nagy része nem jelent meg a gyűlésen és így a függetlenségi párt indítványa, titkos szavazással, három szótöbbséggel győzött (308 szavazat 305 ellen). A Typographia 1885. évi 14. száma már a határozatnak megfelelően, magyar nyelven jelent meg.

A közgyűlési határozat deprimáló hatással volt a magyarosító pártra, de a győztes függetlenségi párt sem akart a szervezetnek a határozat életbeléptetésével óriási erkölcsi és anyagi kárt okozni, mert az akkori viszonyok között ez a határozat sok évre kiható katasztrófát okozhatott volna, ha a függetlenségek a békés megoldás helyett a megtorlás útjára térnek.

A magyarosító párt, illetve a Könyvnyomdászok Társasköre július 7-én kibocsátott körlevelében tömörülésre hívja fel tagjait az egylet kiadásában megjelenő és minden tagra kötelező, magyar nyelvű Typographia érdekében. „Tisztességes, elveinket nem sértő békét óhajtunk mi

¹⁵⁹ Az Arbeiter-Wochen-Chronik a közgyűlési határozat miatt szemrehányást tett a nyomdászoknak, sovínisztikus törekvésekkel vádolván őket.

– írja a Társaskör körlevelében –, de ha ez nem lehetséges, folytatni fogjuk az eddigi tisztes-séges eszközökkel, de fokozott erővel és bizalommal a küzdelmet az eddig elért eredmények sértetlenül és épségben való fentartására”... Ez tehát egy újra kezdődő harc bejelentése volt. Mivel a függetlenségi párt győzött, tehát a magyarosító pártnak kellett újabb harcra szervezkednie. És ennek közvetlenül az árszabálymozgalom küszöbén kellett újra előtérbe lépnie.¹⁶⁰

A Typographia már magyar volt, de a pártok még mindig szervezkedtek, mert a határozat őket nem elégítette ki. A függetlenségi párt közben pedig egy „Gutenberg”¹⁶¹ című magyar-német szövegű lapot adott ki; a Typographia sem igyekezett a pártviszályt megszüntetni, mert cikkei a már-már kialakuló paraszat ismét lángra keltették. A pártok taktikáztak a Typographia kérdésével és Dankó egy német cikkében igen találóan jegyezte meg, hogy a lap magyarosításának kérdése csak eszköz a pártok pozíciójának elősegítésére.

A közgyűlés határozatát a választmány bizalmatlanságnak vette és a július 6-iki választmányi ülésen Falk Zsigmond elnök, valamint a választmány is leköszönt, miután a közgyűlési határozatot, mint az alapszabályokkal ellentétben állót, végrehajtani nem akarta. Ihrlinger az Egyetértés 1885 július 8-iki számában egy nyilatkozatot tett közzé, melyben azt írja, hogy a Typographia érdekében folytatott küzdelem nem szervezetellenes. Pedig az első közgyűlésen, mely a Typographia magyarosításával foglalkozott, Ihrlinger hevesen kikelt a magyarosító és egyéb, a Typographia ügyét bolygató törekvések ellen.

A jobb belátás azonban végre mégis mindkét pártnál győzedelmeskedett s a függetlenségi párt felkérte Falk Zsigmondot az elnöki tisztség újból való elvállalására, ki béke esetén hajlandó volt azt újból elfogadni. Falk Zsigmond átlátta a helyzet komolyságát s közbenjárására sikerült a két pártot békés egyezésre bírnia. Július 27-én Falk Zsigmond meghívására mindkét párt hat-hat tagot küldött ki a Typographia ügyében egybehívott értekezletre.¹⁶² A bizottság hosszas vita után elvben elfogadta Tschutschegg Vince indítványát, melynek értelmében a Typographiához egy külön német szövegű melléklet volt csatolandó és a jelenvolt megbízottak kijelentették, hogy minden lehető el fognak követni a közösen létesített megállapodás elfogadása érdekében. A megállapodás eredeti szövege a következő:

1. A „Typographia” megmarad teljesen magyar nyelvű, minden tagnak ingyen kiszolgáltató egyleti közlönynek, azonban a magyar nyelvet nem értő tagok jelentékeny számát tekintve, a körülményekhez képest német nyelvű mellékletek adandók, az e nyelven beküldött közérdekű közlemények megszorítása nélkül. E melléklet „Gutenberg” címet fog viselni. 2. Az egyleti vezetőségben a magyar szellemnek megillető súly adassék s úgy a könyvtári, mint egyéb ügyekben e szempont mindenkor figyelemben tartassék, mindamellett a németajku tagok érdekeinek is mindenkor lehető méltánylásával. 3. Az előbbiek elfogadásának természetes következményeképpen a folyó hó 5-én a Typographiára vonatkozólag hozott határozat hatályon kívül helyeztetik. Budapest, 1885 július hó 27-én. Lovag Falk Zsigmond, elnök. Ács Mihály, Dobes Ignác, Ihrlinger Antal, Hölzel József, Láng József Lipót, Marich

¹⁶⁰ Az árszabálybizottság június 29-iki ülésén a függetlenségi pártiak azt a kijelentést tették, hogy részükről a gyűjtést csak a közgyűlés után s amennyiben ez rájuk vonatkozólag kedvező határozatot hoz, fogják megkezdeni. A gyűjtést azonban később megkezdték.

¹⁶¹ Gutenberg első száma 1885 júniusban jelent meg magyar-német szöveggel, Hölzel József szerkesztésében. A béke megkötése után a lap augusztusban megszűnt.

¹⁶² A magyarosító párt részéről Ács Mihály, Láng J. Lipót, Pető Lipót, Marich Ágoston, Tanay József és Zaka Lajos; a függetlenségi párt részéről Dobes Ignác, Ihrlinger Antal, Hölzel József, Neuhausler Vilmos, Schlenker Samu és Tschutschegg Vince jelentek meg az értekezleten.

Ágoston, Neuhausler Vilmos, Pető Lipót, Schlenker Samu, Tanay József, Tschutschegg Vince, Zaka Lajos.

Az augusztus hó 2-án tartott újabb rendkívüli közgyűlés elfogadta az előterjesztett békepontokat és ezzel az évekig húzódott áldatlan harc végleg megszűnt. A megállapodás értelmében a Gutenberg augusztus 14-én jelent meg először, mint a Typographia melléklete.

A „Nyomdászok Közlönye”, valamint a függetlenségi párt által kiadott „Gutenberg” című lapok már előbb megszűntek. A Nyomdászok Közlönye már július 1-én megszűnt.

A magyarosítási mozgalom felrázta a budapesti nyomdászokat eddigi tétlenségükből és az eddig indolens kollégák a két párt keretében tömörültek. Az öregebbek is sorompóba léptek és a fokozódott munkakedv sok új erőt vonzott a szervezetbe. A nem tagokban felkeltették az egyesület iránti érdeklődést, kik közül később sokan lettek az egyesület tagjává. De nem szabad megtagadni a Társaskörnek a szakirodalom terén kifejtett tevékenységét sem, mert a magyar szakirodalom a Társaskör megalakulásától datálódik. A Társaskör adta ki a Magyar Nyomdászok Évkönyvének folytatólagos évfolyamait, mely vállalat később, 1890-től 1910-ig a Szakkörre alakult Társaskör kiadásában jelent meg és szintén igen fontos tényezője volt a magyar nyomdászati szakirodalomnak, a Szakkör által 1891-ben megindított Grafikai Szemle című szakközlönnyel együtt.¹⁶³

¹⁶³ A Társaskör és a Könyvnyomdászok Szakkörének történetét Morócz Jenő írta meg. Huszonöt esztendő. A Könyvnyomdászok Szakköre negyedszázados fennállásának emlékére. Budapest, 1907. 8°, 40 oldal. – A különféle nyomdászörökre vonatkozólag még a következő adatokat közölhetem: A *Gutenberg Szövetség*-dalkör 1878-ban megszűnt és 1879-ben Budapesti Gutenberg Szövetség cím alatt egy új dalkör alakult; később ez is megszűnt és 1879-ben alakult az *Egyetértés-dalkör*, mely nagyrészt nyomdászokból állott. Az *Athenaeum*-dalkör 1881-ben alakult. 1886-ban megalakult az *Összhang*-dalkör, mely 1887-ben megszűnt. 1886-ban „*Ébredés*” címmel egy új dalegyesület alakult, melyet az önképző-osztály szubvencionált. Ez a dalkör 1896-ban a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Dalkörével fuzionált és jelenleg is *Ébredés* név alatt működik, mint a szakegylet dalköre. Az *Ébredés* annakidején az elsőrendű dalkörök egyike volt és ma sem áll az utolsók sorában. – Egy *hirlapszedői kör* alapítása már az előző években is szóba került, az akkori budapesti viszonyok következtében azonban ez a törekvés mindannyiszor hajótörést szenvedett. Az 1884 január 20-án tartott hirlapszedő-gyűlés végre kimondta a kör megalakítását és egy taggyűjtő ív kibocsátását határozta el, melyet 188-an irtak alá; a végleges megalakulás csak az 1884 február 2-án tartott gyűlésen mondatott ki, midőn elfogadták az előterjesztett alapszabályokat. Ezek felterjesztésével és az előmunkálatokkal Hölzel József, Deutsch Albert, Lill S., Grebencz Lajos, Körömszy István, Kleinberger A., Leitner Pál és Lipp Károly bizattak meg. Az illetékfizetés február 23-án vette kezdetét. A kör alapszabályai 1884 március hóban jóváhagyattak; első tisztikara a következőkből állott: elnök Marich Ágoston, alelnökök Kleinberger Ármin, Leitner Pál, jegyzők Körömszy István és Hölzel József, pénztáros Lill Sándor, ellenőr Sitte József; választmányi tagok: Ollinger Sándor, Bejek József, Bieber Lajos, Gerhardt Lajos, Grebencz Lajos, Kubescha Ferenc, Kohn Náthán, Lipp Károly, Meliszer Ernő, Salamon József, Seebacher Alajos, Tichy Ákos, Tomaschek Géza, Weisz Mór. Az egyesület 1909-ben ülte meg fennállásának 25 éves jubileumát, mely alkalommal kiadta a Budapesti Hirlapszedők Köre huszonötéves fennállása című emlékkönyvet. Budapest, 1909. Írta: Gábor Döme. 8°, 64 oldal, magyar-német szöveggel. – 1886 szeptember 14-én megalakult a *Budapesti Könyvnyomdászok Hitelszövetkezete* 2000 üzletrésszel. Első elnöke Falk Zsigmond volt és ugyanazon év október 1-én megkezdte működését. – 1887 június 13-án egy budapesti nyomdász tornaegyesület alakult, mely az önképző-osztálytól havi 30 forint szubvencióban részesült. Ez az egyesület 1887 decemberben megszűnt.

A hírlapszedők és a vasárnapi munkaszünet

A magyarosítási mozgalom ismertetése után vissza kell térnem az 1882–85. évek egyéb eseményeire, melyek között legfontosabb az országosítás, az 1885. évi országos kongresszus és az árszabálymozgalom.

Mielőtt ezekre a kiemelkedőbb mozzanatokra rátérnék, nem hagyhatom figyelmen kívül azon kisebb, de az egyesület történelmében mégis fontosabb szerepet játszó eseményeket sem, melyek a budapesti nyomdászok három évi harcának közepette jádszódtak le.

Hornyánszky Viktor¹⁶⁴ 1882-ben történt elhunytával a június 25-iki rendkívüli közgyűlés lovag Falk Zsigmondot¹⁶⁵ választotta meg az egyesület elnökévé. A segélyző-egyesületben az előbbi fejezetben vázolt magyarosítási mozgalmak körül az 1882–83. években nem történtek nagyobb horderővel bíró dolgok. Az 1882. évi közgyűlés állandósította a számvivői állást, az 1883. évi közgyűlés pedig a táppénzt 90 krajcárról 1 forintra emelte fel. A tanóráknak nem sok eredménye volt. A választmány kedvenc vesszőparipája volt egy nyomdásztanonc-szakiskolának létesítése, mely egy pár éven keresztül foglalkoztatta az önképző-osztály választmányát, sőt a közgyűlést és a kongresszust is; a közgyűlés 1882-ben erre a célra 200 forintot szavazott meg. És midőn végre minden fórum, még a közoktatásügyi miniszter is hozzájárult, kiderült, hogy az egyesület nem rendelkezik az eszme megvalósításához szükséges anyagi eszközökkel. A főnökök kezdetben mindent ígértek, de később nagylelkűségük 500 forintra zsugorodott össze, mivel utólag rájöttek, hogy az intelligensebb személyezettel kevésbé lehet ujjat huzniok. Az iskola évi fentartási költsége 2500 forintot igényelt. Az önképző-osztály által életbeléptetett tanoncképző-tanfolyam sem vezetett eredményre, mert a tanoncok alacsony előképzettségük folytán az előadottakat nem bírták megérteni. A választmány ennél fogva a tanoncképzési ügyet az új ipartörvény tárgyalásáig elhalasztotta. A hírlapszedők által a vasárnapi munkaszünet érdekében indított mozgalom, mint már az előző években, úgy most is eredménytelen maradt. A szeptember 3-án tartott gyűlés határozatából a hírlapszedők egy átiratot intéztek a hírlapírók köréhez és kezdetben úgy látszott, hogy a mozgalom ezuttal eredménnyel fog végződni, sőt bizonyos feltételekkel Bródy, ki e mozgalomnak állandóan útját állta, is hajlandónak nyilatkozott a hétfői lap beszüntetésére.¹⁶⁶ A Beleznay-kertben megtartott népgyűlés szintén a vasárnapi munkaszünet mellett foglalt állást.

A hírlapszedők 1882 szeptember 23-án tartott második gyűlésükön újból a vasárnapi munkaszünettel foglalkoztak. A gyűlés azt határozta, hogy egy memorandummal fordul a hírlapírók egyesületéhez, továbbá megkeresi a segélyző-egyesület választmányát, hogy kérelmüket a hírlapírók egyesületénél támogassa. Közbenjárásra Falk Zsigmond elnököt kérték fel. A hírlapszedők bizottsága szeptember 30-án nyújtotta át memorandumát a hírlapírók egyesületének, illetve Ujváry Lajosnak. Szövege a következő:

¹⁶⁴ Hornyánszky 10 évig volt az egyesület elnöke. Az 1882 június 25-iki közgyűlés jegyzőkönyvileg fejezte ki részvétét és arcképét az ülésterem részére Vastagh György festőművész által megfestetni határozta. Erre a célra Falk Zsigmond 50 forintot adományozott. (Valamint fedezte 14 ujonan belépő tag beiratási díjának felét, egyenként 5 forintot.) Hornyánszky arcképét az 1883. évi rendes közgyűlésen leplezték le.

¹⁶⁵ Falk Zsigmondnak pártatlan működéseért a budapestiek egy 600 tag által aláírt emlékalbumot nyújtottak át.

¹⁶⁶ Ha tudniillik a wieni lapok sem jelennek meg. Ez persze olyan feltétel volt, mely az egész mozgalmat meghiusította.

„A budapesti hirlapírók nagyérdemü karának, helyben. A budapesti ujságszedők általános gyűlése azon határozatot hozta, miszerint, ha az igen tisztelt írói egyesület lelkes és buzgó támogatása a vasárnapi munka megszüntetése érdekében a lapkiadókkal szemben nem vezetne sikerre, a budapesti hirlapszedők a legvégső eszközökhöz kénytelenek folyamodni és esetleg önerővel minden áldozat kimélése nélkül fogják keresztülvinni az őket jogosan és méltányosan megillető vasárnapi pihenőt. Miután ez határozatba ment, háromtagu bizottság választott, mely a nagyérdemü hirlapírói kart e határozatról értesítse. Ennél fogva tisztelettel kérjük a nagyérdemü írói kart, méltóztassék az általános hirlapszedőgyűlés eme határozatát szíves tudomásul venni és őket becses támogatásával továbbra is szerencsésíteni. Budapest, 1882 november 19. Kiváló tisztelettel Fally H., Deutsch Albert.”

A hirlapírók egyesülete november 12-én tartott értekezletén a következő határozatot hozta:

„1. A vasárnapi pihenőnapot elévülhetetlen emberi jognak tekinti, ennél fogva a vasárnapi munka megszüntetését és a hétfő délelőtti lapok teljes mellőzését kívánja. 2. A vasárnapi munka megszüntetése érdekében 11 tagból álló bizottságot küld ki, mely érintkezésbe lépve minden egyes fővárosi napilap kiadójával és szerkesztőjével, a mához egy hétre, november 19-én tartandó folytatólagos értekezletnek jelentést s a cél elérését biztosító javaslatot tegyen. A bizottság egyszersmind megbízott, hogy feliratot készítsen az országgyűléshez, melyben a vasárnapi munkaszünetnek törvényhozás útján való szabályozását kérje.”

Rákosi Jenő és Bródy Zsigmond a mozgalom ellen nyilatkoztak. Előbbi szerint a közönség érdeke a hétfői lap megjelenése.¹⁶⁷ A reményeket azonban mihamar tönkre tette egy pár lapkiadó.

A hirlapírók november 19-én Kaas Ivor elnöklésével tartották meg ülésüket a vasárnapi munkaszünet tárgyában. Az elnök bejelentette, hogy a lapok, egy-kettő kivételével, hajlandók a vasárnapi munkaszünet megadására. A Budapesti Hirlap nem adott írásbeli nyilatkozatot, a Neues Pester Journal és a Politisches Volksblatt csak a wieni akadályok elhárítása után voltak hajlandók a munkaszünet megadásába belemenni. A Pester Journal kiadója egyáltalán nem volt hajlandó a hétfői laptól elállni. Vészi József indítványára erre kimondták, hogy egy aláírási ívet, illetve nyilatkozatot köroznak az összes szerkesztőségekben, melyben kijelentik, hogy a vasárnapi munkaszünetet kívánják. Ezzel azután ez a kérdés megint lekerült a napirendről.

1882-ben két új egyesület alakult: a Budapesti gépmesterek és nyomók köre, melynek megalakítása Fuchs Zsigmond kezdeményezésére 1882 december 17-én mondatott ki és mely ugyanazon év december 24-én tartotta alakuló gyűlését. Alapszabályai 1884 április 20-án hagytak jóvá.¹⁶⁸ A másik egyesület a Könyvnyomdászok jótékonyági köre¹⁶⁹ 1882 március 19-én alakult meg. Alapszabályai 1883 januárban hagytak jóvá.

¹⁶⁷ A wieni hirlapszedők szintén mozgalmat indítottak a hétfői lapok ellen és a Concordia írók és hirlapírók egyesülete egyhangulag csatlakozott a szedők mozgalmához.

¹⁶⁸ Első tisztikara a következő szaktársakból állott: Elnök Protschko Mihály, alelnök Hoffmann H., pénztáros Mihalkovics Ferenc, jegyzők Korcsmáros Ferenc, Fuchs Zsigmond, könyvtáros Bauer Ferenc, választmányi tagok: Stagl Rezső, Krausz József, Hell Ferenc, Brichta K., Kalhanek Rezső, Aigner J. – A Kör 1908-ban ünnepelte fennállásának 25-éves jubileumát, mely alkalomra egy Emlékkönyvet adott ki az egyesület történetéről. – Lásd a Budapesti gépmesterek és nyomók körének 25-éves története. 1883–1908. Budapest, 48 old.

¹⁶⁹ Első tisztikara a következőkből állott: Elnök Balázs Károly, pénztáros Tanay József, jegyző Mayer Sándor.

Egyesült erővel

A budapesti nyomdászegyesület országosítása

A kerületi egyesületek szervezése a budapesti szaktársak civakodása dacára is haladt a maga útján. A II. magyar nyomdászkongresszus által megválasztott szervezési bizottság Tanay József elnöklésével folytatta működését és 1882 augusztus hóban elkészült a kerületi egyletek alapszabálytervezetével. A tervezet szerint az egylet célja *a) betegek, rokkantak, özvegyek, árvák, munkanélküliek és utasok segélyezése; b) a tagok szellemi és szakmabeli kiképzésének emelése, valamint tanonciskolák alapítása és előmozdítása és c) országos nyomdászgyűlések tartása.* Az alapszabálytervezet „Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete alapszabálytervezete” cím alatt lett közzétéve és a többi kerületi egyesületek részére csak annyiban módosult volna ez az alapszabály, hogy a címben „középmagyarországi” szó helyett „nyugotmagyarországi” vagy „délmagyarországi” szó került volna. A budapestiek, mint ezt később tapasztalni fogjuk, nem lelkesültek a teljes centralisztikus országosítás eszméjéért s csak a kerületi egyesületek szövetségéhez voltak hajlandók hozzájárulni. A gyengébb anyagi eszközökkel rendelkező vidékieket ez az álláspont természetesen nem elégítette ki. A budapesti bizottság a kongresszus megbízásából 1882-ben egy országos nyomdászstatisztikát óhajtott volt felvenni, hogy a vidék helyzetéről tájékozódhassák. A bizottság azonban egyéni lapokkal óhajtotta a statisztikát felvenni, amely intézkedésen az egész dolog megfeneklett. Alig egy pár ív érkezett be és az sem volt megbízható.

Az országos egylet érdekében indított mozgalom már-már elaludt volna, ha egy-két ügybuzgó és az egyesület országosításáért lelkesülő szaktárs a szunnyadó eszmét ismét életre nem kelti. Bóna J. Károly,¹⁷⁰ nyitrai szaktárs, ki Kenderessy Lajos debreceni szaktárssal együtt egyike volt az országosítás legbuzgóbb előharcosainak, a Typographia 1883. évfolyamának 35. számában közzétette az általa készített alapszabálytervezetet. Bóna alapszabálytervezetének megjelenésekor Záhonyi Alajos újból megsürgette az alapszabályok ügyében teendő intézkedések gyorsítását. „Szükséges már valahára arról is gondolkozni – írja Záhonyi –, hogy helyes-e továbbra is követni a fővárosi nyomdatulajdonosok által az 1861-iki „első” sztrájk után eregetett mézes madzagot, mely szerint akarattjuk következtében létrejött az 1862-ben alapított fővárosi segélyző-egylet azon indokból, hogy a munkás sorscsapások által sujtott helyzetében ne legyen kénytelen sem őket, sem a szaktársakat alamizsnakéregetéssel háborgatni... Igaz ugyan, hogy jelenleg Magyarország nyomdászegyletei kerületekre vannak felosztva, mely kerületek mindegyike bizonyos számú városok felett érvényesítheti hatáskörét, de ha ezt valamennyi a legjobb akarattal teljesítené is, mégsem volna képes ezek mindegyike a kölcsönösség alapján hatáskörük területén alig néhány évig tartózkodó oly tagot

¹⁷⁰ *Bóna János Károly* azok közül a kevesek közül való szaktárs volt, akikben nagy akaratérő mellett óriási kitartás egyesült. Nem volt oly napirenden levő fontos ügy, melyhez Bóna hozzá ne szólt volna a Typographiában és cikkei mindig alaposak, nagy tájékozottságra és bámulatos türelemre valló számításokon alapultak. Oly lelkesedéssel és kitartással még senki sem szállt sikra egy általános ügyért a nyomdászok között, mint Bóna. Az országos egylet elsősorban az ő fáradhatatlan munkásságának köszöni létrejöttét és ez a tulfeszített szellemi munka, melyhez csak éjjeli pihenőjéből vehetett időt, idő előtt elsorvasztotta testét és 1885 április 13-án, 33 éves korában meghalt. Munkásságát jellemzi, hogy még április 10-én, tehát alig néhány nappal elhalálozása előtt is irt cikket a Typographiába. Az országos egylet alakításának egy másik előharcosa volt *Kenderessy Lajos*, ki a debreceni nyomdász-egyletből az egyesület tekintélyének súlyával indított akciót az országosítás mellett és a kerületi egyletek szövetsége helyett egy központosított országos egylet alakítását indítványozta.

kielégíteni, ki java idejét a fővárosban töltötte és illetékei javát is ott fizette. Amíg tehát a fővárosi egylet a kölcsönösség alapján a valamely vidéki kerületből feljött tagot hathatósan támogatni képes, a vidéki egylet ezt nem viszonzhatja, másrészt pedig alapszabályai értelmében kénytelen valamely régi tagját segélyezés nélkül hagyni, mert az véletlenül hatásköre alá nem tartozó városban halad élete befejezése elé...”

A vidéki egyletek közül elsőnek a debreceni könyvnyomdászok és betüöntők egylete 1883 november hó 25-én tartott rendkívüli közgyűlésén lépett akcióba az országos nyomdászegylet megalakítása érdekében és elfogadta Kenderessy Lajos egyesületi jegyzőnek erre vonatkozó indítványát és kimondta, hogy ez az indítvány úgy a budapesti, valamint az összes vidéki egyletekkel közöltessék. Az indítvány szövege a következő:

„A debreceni könyvnyomdászok egylete 1883. évi november hó 25-én tartott rendkívüli közgyűlésének határozata értelmében bátrak vagyunk a mélyen tisztelt választmánynak az alább következő indítványt azon szíves kéréssel becses figyelmébe ajánlani, hogy azt magáévá téve, a legközelebb tartandó egyleti közgyűlés elé pártolólággal terjeszteni méltóztatna, amely közgyűlés hivatalba lenne annak el- vagy el nem fogadása felett határozni. Megjegyezvén egyszersmind, hogy ugyanezen tárgyban körlevelet intéztünk az országban létező minden nyomdászegyletnek és szaktársnak, hogy ezen indítványunkat tegyék figyelmük tárgyává és a felőle megalkotandó nézetüket, illetőleg hozzácsatlakozásukat a fentjelzett t. választmányhoz mielőbb küldjék be. Az indítvány a következő: *„Téessék országossá a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete minden ágában, az önképző-osztály kivételével.”* Ezen indítványunkat a következő módon tartjuk keresztülvihetőnek: a beteg- és haláleseti, munkanélküli és átutazó-, rokkant-, özvegy- és árvasegélyező-pénztárba begyűlt pénzösszeg a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők országos egylete pénztárába folyjon be és általa oly módon kezeltessék, hogy a vidék minden oly városában, hol 10 vagy több tag működik, az országosnak egy-egy fiókegylete alakulna és a rokkant-, özvegy- és árvapénztárba begyűlt pénzeket, számadás mellett, minden hónapban beküldeni tartozna, míg a többi pénztárakba befolyó összegekből lennének fizetendőek az előforduló segélyezések; a feleslegeket pedig legalább is minden félévben tartozna számadás kíséréte mellett beküldeni és csak a tagok számarányához képest tartva vissza egy meghatározott összeget, rögtöni nagyobb segélynyújtás (p. o. halálesetben) szempontjából. A kisebb helyeken foglalkozó egyleti tagok vagy a tag a hozzájuk legközelebb eső fiókegyletnek küldik illetékeiket. A heti illeték megállapításánál figyelembe kérjük venni, hogy az a vidékre nézve a 40 krt felül ne haladjon. „Indokolás: Figyelemmel kísértük már több év óta az országban létező minden egyes kerületi és nem kerületi könyvnyomdászegylet működését, illetőleg azoknak bevételeit és kiadásait és ezen figyelmes vizsgálódásunk után azon szomorú meggyőződésre jutottunk, hogy – a budapesti és pozsonyi kerületi egyleteket kivéve – az országban egyetlen egylet sem lesz, amely képes lenne még 10 év elmúltával is rokkant tagjait vagy az elhaltnak árváit oly mérvben segélyezni, mint azt verejtékkel végzett munkájuk után szerzett keresetükből az egylet pénztárába berakott filléreik után és az alapszabályok értelmében méltán követelhetik, vagy mint azt már a budapesti egylet jelenleg is nyújtja.” „Továbbá figyelembe kell ajánlanunk azt is, ha most a kerületi felosztás mellett egy budapesti szaktárs, ki már Budapesten 10–15 évig fizette pontosan egyleti járulékait, de valamely előre nem látható jó vagy rossz esély következtében kénytelen az illető várost elhagyni és más városba megy, s így más kerületi egyletbe fizeti tovább járulékait, mignem valamely szerencsétlenség vagy aggság által munkatehetetlen lesz és most azon egylet pénztárából kénytelen segélyt kérni, amelybe legutóbb fizetett, de ott, mivel a tagok száma kevés, így a bevétel is csekély – habár akarnák is méltó segélyben részesíteni szerencsétlen szaktársukat – nem lehet és így dacára annak, hogy már 10–15 évig fizetett a rokkantalapra, kénytelen koldusbotot fogni kezébe, hogy nyomorult életét tengesse.

Míg ellenben, ha a magyarországi egyletek csatlakoznak és a budapesti központ mellett egy országos egyletet képeznek, akkor úgy a fővárosi, mind a vidéki egyleti tagok biztosítva vannak, hogy az ország bármely részén érje őket a csapás és legyenek munkaképtelenné, azon egyleti pénztárba rakott filléreik után mind ők maguk, mind haláluk után netán hátrahagyott árváik méltó segélyben részesülnek.

Végül még azon nézetünket is felhozzuk indítványunk támogatására, miszerint az országossá tétel által az utazók segélyezését oly méltányosan gyakorolhatjuk, hogy a velünk kölcsönösségben álló külföldi egyleteknek sem leend ellenünk semmi kifogásuk.

Arra nézve pedig, hogy az országossá tétel a vidéki egyletek csekély alaptőkéi miatt most még lehetetlen, csak azt akarjuk megjegyezni, miszerint, ha minden Budapesten foglalkozó nem egyleti tag – kik körülbelül annyian vannak, mint a vidéki tagok összesen¹⁷¹ – most egyszerre belépne a budapesti egyletbe, úgy hisszük örömmel fogadnák, pedig azok nem hoznának egyéb alaptőkét, mint csekély beiratási összeget, míg ellenben a vidéki egyletek alaptőkéi, a tagok csekély számarányához képest, a budapesti egylet alaptőkéjét megközelítik, vagy talán felül is mulják.¹⁷² De ha éppen semmi alap sem volna is, lehetne országos egyletet létesíteni, hisz minden egylet csak az alakulás után szerez alaptőkét. Debrecen, 1883 december 10. Kenderessy Lajos jegyző, Frics József elnök.”

A választmány az indítványt javaslattétellel véget az alapszabálymódosító bizottságnak adta át.¹⁷³ A bizottság 1884 január 6-án a következő javaslattal lépett a választmány elé:

„Az indítvány terjesztessék egy országos nyomdászkongresszus elé, miután az összes vidéki egyletek véleményét meg kell hallgatni s ott az országosításhoz való beleegyezésüket is megadhatják. Statisztika veendő fel az összes magyarországi nyomdászegyletekről a vagyoni állapot és a halálozási, a megbetegedési stb. eseteket illetőleg és a Typographiában a tárgyra vonatkozó vita megindítandó.

A bizottság végül kijelenti, miszerint már annak idején a magyarországi nyomdászegyletek szövetségének létrehozása érdekében történtek lépések s ennek megfelelően készült a nyilvánosságra hozott minta-alapszabály is, és egy országos nyomdászszövetség, melyhez az összes magyarországi nyomdászegyletek tartoznának, nem ütközne oly nagy nehézségbe, mint egy, az ország összes nyomdászait magában foglaló országos egylet létesítése és ez a szövetség lenne az első lépés az „országosítás” felé; ezt később egy országos rokkantsegélyező- (esetleg utassegélyező-) egylet alapítása követhetné, úgy, hogy idővel azután minden, az országos egylet létrejöttét gátló akadály megszűnne. Egyébként az országosítás felett való döntés a nyomdászkongresszus elé tartozik s a bizottság a budapesti választmány véleményének engedi át az előmunkálatok el vagy el nem ismerésének szükségessége iránt ítéletet mondani, ugyanis:

- a) hogy a feladat megoldása az alapszabály szerint meghatározott időben megtörténhetik-e;
- b) vagy hajlandó-e indítványt tenni egy, a statisztikai adatok egybegyűjtésére választandó bizottságra nézve;
- c) végül a debreceni szaktársak indítványának érdekében a Typographiában való közlésen kívül – mindenekelőtt felhívást intézni hajlandó-e Magyarország összes nyomdászegyleteihez a megpendített eszme keresztülvitelére és ezzel az ez iránt érdeklődő szaktársak vitatkozásait megkezdettnek kijelenteni.

A bizottság azon körülményt sem hagyhatja érintetlenül, hogy az annak idején egyesületi közlönyünkben nyilvánosságra hozott minta-alapszabálytervezetben a Magyarországi nyomdászegyletek szövetsége figyelembe vétetett, mely szövetségnek életbeléptetése – hogy hibát el ne kövessünk – nem volna oly nagy nehézségekkel összekötve, mint egy országos nyomdászegylet létesítése; a szövetkezés volna a bizottság véleménye szerint az első lépés amaz utra, mely egy

¹⁷¹ 1883-ban Budapesten 728, Pozsonyban 106, Temesváron 94, Kolozsváron 50, Kassán 44, Szebenben 33, Pécsen 27, Szegeden 24, Debrecenben 22, Brassóban 18, Ujvidéken (1883 január 1-én csatlakozott Temesvárhoz) 13, Aradon 20 egyleti tag volt.

¹⁷² A vidéki egyletek vagyoni állapota 1884-ben: Pozsony 8068 frt, Temesvár 6448 frt, Kolozsvár 6520 frt, Szeged 2413 frt, Kassa 2233 frt, Debrecen 1325 frt, Arad 1340 frt, Brassó 1559 frt, Nagyvárad 313 frt, Nagyszeben 1193 frt, Pécs 1192 frt, Ujvidék 400 frt.

¹⁷³ Tagjai voltak: Bauer J. M., Batsák Ferenc, Neuhausler Vilmos, Steiner Adolf, Tanay József.

országos egylet felé vezet s ezt előreláthatólag könnyebben és nem igen sokára egy országos rokkantakat (esetleg utasokat) segélyező pénztár alapítása követhetné, míg végre a magyar nyomdászok országos egylete életbeléptetését gátló akadályok megszüntethetők lennének.”

A választmány ezen jelentésnek a Typographiában való közzétételét határozta el. Egyebet semmit.

1884 május hóban a kassai könyvnyomdászok egylete a következő átiratot intézte a budapesti egylethez:

„Egyrészt a nyitrai szaktársak iniciatívája, másrészt és különösen az országos egylet szervezésének szükségessége által indítatva, a kassai nyomdászok egylete április hó 20-án tartott rendkívüli közgyűlése azon egyhangu határozatot hozta, miszerint a budapesti egylet tek. választmánya tiszteletteljesen kéressék fel: a nyitrai szaktársak indítványa értelmében a kellő lépéseket megtenni, hogy az országos egylet már régóta táplált magasztos eszméje a hazai szaktársak érdekében mielőbb megvalósítható legyen.”

A választmány a kassaiak átiratára felhívta az önképző-osztályt, hogy az országos egylet ügyében egy gyűlést hívjon egybe. A *nyitraiak*, illetve agilis vezérük, Bóna J. Károly, megünvén az országosítás ügyében a sok huza-vonát és mivel a Budapesti nyomdászok segélyező-egylete ezideig nem tett valami határozott lépést az országosítás ügyében, a *Pozsonyi* könyvnyomdászok egyletéhez fordult azzal a célzattal, hogy a pozsonyi egylet alakuljon át országos egyletté és a budapesti egylet maradjon továbbra is helyi egylet. A nyitraiak átirata a következő:

„Mélyen tisztelt Választmány! Tekintetbe véve azt, hogy minden egyletnek kötelessége odahatni, hogy a tagoknak megszerzett jogai csorbát ne szenvedjenek; továbbá tekintetbe véve azt, hogy a mai kerületi nyomdászegyletek gyér számu tagságuk miatt a tagoknak megszerzett jogait nem biztosítják; végre tekintetbe véve azt, hogy a vidéki tagok azon óhajnak adtak kifejezést, miszerint a jelenlegi kerületi egyletek helyett egy országos egylet létesíttessék és végre tekintetbe véve még azt, hogy a budapesti egylet egyhamar országossá alakulni nem hajlandó, mert hisz a f. év február 10-én megtartott választmányi ülésben ily értelmű határozat hozatott, ennél fogva mi, nyitrai szaktársak, a mélyen tisztelt választmányhoz azon alázatos kérelemmel fordulunk, miszerint az alább következő indítványt magáévá téve, a folyó évben megtartandó közgyűlés elé pártolólág előterjeszteni sziveskedjék. *Indítványozzuk*, hogy a pozsonyi egylet alapszabályai oly értelemben módosíttassanak, hogy azokból kitűnjék, miszerint: 1. Az egylet „Országos könyvnyomdászok egylete” nevet visel és székhelye Pozsony. 2. Minden könyvnyomdász és betüöntő, aki Magyarország területén lakik, Budapest kivételével, az egylet tagja lehet. 3. Minden nyomdászváros, ahol a tagok száma legalább is 8–10, mint főkegylet alakulhat s a betegsegélyező és a munkanélküliek pénztárába eső járulékokat a központnak ellenőrzése mellett önmaga kezelheti; a rokkant- és a kezelési pénztárba eső illetékeket azonban a központba szállítja be. 4. Az önképző-osztály kihagyandó és ennek folytán a hetijárulék a 40 krt felül ne haladja; ez pedig a következő mód szerint osztandó szét: a) a betegsegélyező pénztárba 17 kr; b) a rokkantsegélyező pénztárba 12 kr; c) a munkanélküliek pénztárába 7 kr és d) a kezelési kiadásokra 4 kr adassék. 5. A tagok jogai: a) a felvétel napjától számítandó 52 hét elteltével betegség esetén igényt tarthatnak, ha 2 napnál tovább betegek, 365 napig, napi 90 kr-ra; b) 52 hét elteltével elhalálozás esetén temetkezési járulék fejében 40 frtra; c) 52 hét elteltével munkanélküli állapotban, ha rögtön elutaznak, 8 frtra, vagy ha helyben maradnak, 30 napig naponta 50 kr-ra; d) 520 hét elteltével rokkantság esetén hetenként 3 frt 50 kr-ra; e) 520 hét elteltével az elhalt tag hátrahagyott özvegye (vagy anyja, ha fentartója volt) egyszer és mindenkorra 50 frtra és minden árva gyermek 14 éves életkoráig havonta 3 frt 50 kr-ra; 6. 13 hét elteltével minden keresztülutazó tag utisegélyre tarthat igényt a) a központban 1 frtra, b) a vidéken, hol 1 tag van, 10 krajcár-ra, hol 2 tag van, 20 kr-ra, hol 3 tag van, 25 kr-ra, hol 4 tag van, 30 kr-ra, hol 5 tag van, 40 kr-ra, hol 6–10 tag van, 50 kr-ra, ahol 11–20 tag van, 70 kr-ra, 21–30 tagnál 1 frtra, 31–50 tagnál 1 frt 50 kr-ra.”

A pozsonyi egylet azonban, tekintettel a fennálló körülményekre, nem volt hajlandó országos egyesületté átalakulni és az ottani rendes évi közgyűlés a nyitraiak indítványára vonatkozólag azt határozta, hogy: Pozsony csak a budapesti kerületi egylet országosítása mellett van, mivel ez az országos nyomdászkongresszus határozata. Ha a vidéki tagok türelmetlenek, úgy ez indokolt, mert a főváros, mint első és leghivatottabb testülete az országnak, eddig éppen semmit sem tett. Ezenkívül elítélte a közgyűlés a Budapesten dúló nemzetiségi viszályt, mely minden jobb ügyet elodáz. A nyitraiak ennél fogva ismét a budapesti egylet felé fordultak és beadványukban azt kérték, hogy 1884 június hóban egy rendkívüli közgyűlés tartassék, melyen kimondandó lenne, hogy az egylet országossá alakíttassék át, még pedig a debreceniek 1883 december hó 10-iki átirata értelmében. A segélyező-egyesület választmánya, miután ebben a dologban a kassaiak is interveniáltak, a nyitraiak beadványát az önképző-osztályhoz tette át azzal, hogy az 1885-ben tartandó III. magyar nyomdászkongresszust és az azon tárgyalandó országos egylet ügyét tegye tanulmány tárgyává és e célra egy végrehajtó bizottságot válasszon.

A budapesti egylet egyebet sem tett, mint ide-oda tette át az országos egyletre vonatkozó indítványokat. A tagok között, amiről különben már említést tettem, három különböző nézet alakult ki; az egyik párt csak a rokkantpénztár országosításához volt hajlandó hozzájárulni, egy rész az összes osztályok országosítását óhajtotta, egy másik csoport pedig a kerületi egyesületek alkotta szövetség mellett buzgólkodott. A Typographia nyíltan bevallotta a budapestiek aggodását az intézmény életbeléptetését illetőleg: „Ugy látszik, hogy a vidékiek által oly nagyon kívánt országosítást mégis csak el fogjuk érni valaha, habár a fővárosi kollégák közül sokan vannak, kik aggodva néznek az ügy fejlődése elé és annak létesülését határozottan ellenzik.” A debreceni nyomdászok egylete által szétküldött felhívás sem talált kezdetben valami nagy visszhangra; a pécsi egylet például szépnek, de még korainak találta az eszmét. Nyitra, Szombathely, Győr, Esztergom, Veszprém nyomdászaik lelkesültek az országos egylet eszméjeért, pedig ezekben a városokban nem létezett egylet, de teljesen magukra hagyva és elszigetelve semmire sem voltak képesek. A vidéki egyletek közül csak Pozsony, Temesvár, Pécs, Szeged és Kolozsvár bírtak rokkantsegélyező-szakosztállyal. A temesvári egylet közgyűlésén oly nyilatkozat hangzott el, hogy sok víz folyik még le addig a Dunán, amíg az országos egylet megalakul.

Az önképző-osztály által 1884 június 15-én megtartott gyűlés kimondta, hogy az egyesület összes osztályai országosítandók s a vidéki egyletekkel való előleges tanácskozások és előmunkálatok elvégzésére egy új, 11 tagból álló bizottság választatott azzal, hogy munkálatairól az 1885-ben tartandó III. magyar nyomdászgűlésig a választmánynak beszámoljon.¹⁷⁴ A segélyező-egyesület választmánya július hó 6-iki ülésében foglalkozott az önképző-osztállyal az egyesület országosítására vonatkozó határozatával és kimondta, hogy a kérdést egy rendkívüli közgyűlés elé viszi, addig azonban e kérdéssel szemben arra az álláspontra helyezkedik, hogy elvben az országosítás mellett van, megvalósítására nézve azonban csak akkor fogja közreműködését felajánlani, ha a kerületi egyletek a II. kongresszus megbízásából kidolgozott mintaalapszabályok szellemében szervezkednek. Az említett alapszabályokat azonban még a választmány sem látta, mert csak ezen az ülésen határozták el azt, hogy a tervezetet legközelebb tárgyalás alá veszik. A vidéki egyletek, elsőnek a debreceni, utána a kassai, azután a többiek sorban beadták véleményüket az országosítás érdekében; a budapesti egylet azonban 1883 óta még annyira sem jutott e kérdésben, hogy legalább egy határozott álláspontot foglalt volna el a kérdést illetőleg, sőt július 6-iki határozata az önképző-osztály

¹⁷⁴ A bizottság tagjai voltak: Zaka Lajos, Márián György, Kaczander Gyula, Fally Henrik, Lettler Peregrin, Lipnyiczky Károly, Dobes Ignác, Pető Lipót, Boldini Róbert, Singer Sándor, Tessák Nándor.

határozatának megsemmisítésével oda konkludál, hogy az országosítást nem nagy örömmel fogadja. A segélyző-egyesület válaszmányában a Firtinger-féle nézet dominált, mely csak a rokkantsegélyző-pénztár országosítását tartotta célravezetőnek. A sok cikk, mely az országosítás érdekében pro és kontra a Typographiában napvilágot látott, végre a válaszmányt is jobb, kedvezőbb véleményre hangolta. A szeptember 7-én tartott ülésen Zaka Lajos indítványára kimondatott, hogy a válaszmány a rendkívüli közgyűlésnek a rokkantpénztár országosítását ajánlja, a többi pénztárt azonban csak akkor ajánlja az egész országra kiterjesztetni, ha ez lehetségesnek és szükségesnek mutatkozik. A vidéket azonban a központ e kerékkötő politikája nem tántoríthatta el kitűzött céljától; a *debreceni* egyesület 1883 november 25-én (1884 augusztus 2-án ismételtén megsűrgette), az *aradi*¹⁷⁵ 1884 február 20-án, a *kassai* 1884 február 2-án, a *temesvári* 1884 április 14-én, a *kolozsvári* 1884 április 27-én, a *szegedi* 1884 április 28-án, a *nagyvárad*i 1884 március 17-én, a *pozsonyi* 1884 március 31-én mondta ki az országosítás szükségességét (ez alakult át legelőször kerületi egyletté) és Bóna Károly szaktárs fáradhatatlan lelkesedéssel és türelemmel küzdött ezen eszméért a Typographiában és körlevelek útján. Az 1884 október 19-ére e tárgyban egybehívott segélyző-egyesületi rendkívüli közgyűlés nagy érdeklődés mellett folyt le.

A válaszmány indítványával szemben Fally Henrik és Tschutschegg Vince az összes osztályok országosítását indítványozták. A közgyűlés hosszas vita után Szabó Elek indítványát fogadta el, mely szerint a budapesti egyesület az országosítás eszméjét helyesli s annak létesítése elé akadályt nem gördít, ha: 1. a vidéki egyesületek a budapesti egyesület alapszabályaiba iktatott alapelvek és a tagok jelen jogélvezményeinek érintetlen hagyása mellett az országos egyesület felállításába beleegyeznek; 2. ha pénzkészletüket a budapesti egyesületével egyesítik; 3. ha a budapesti és vidéki egyesületek pénzalapjainak egyesítéséből az országos nyomdászegylet életképesnek bizonyul. Kimondja továbbá a közgyűlés, hogy e feltételek mellett kész a vidékiekkel közösen megállapítani a pénzkezelési és segélyezési módozatokat és kidolgozni az országos egyesület alapszabályait, eleve is biztosítván a vidékieket, hogy szerzett jogait teljes érvényben hagyja.

A bizottság az átmeneti intézkedésekre vonatkozólag azt határozta, hogy 1. ujonnan belépő tagoknál az orvosi vizsgálat mellőztessék; 2. az egyes vidékeken adandó utassegély összege az ottani tagok összegéhez arányítva állapítandó meg; 3. amely városban a tagok csekély számánál fogva önképző-osztály nem létesíthető, ott a központ valamely hasonló irányú egyesülettel lépjen érintkezésbe; 4. az egyesületi közlöny minden tagnak díjtalanul kézbesítendő.

Végre tehát mégis egy határozott formájú nyilatkozat hangzott el a közgyűlésen, amely különféle kautélákhoz kötötte ugyan az országosítást, de legalább megtörte az eddigi retrográd irányú törekvéseket. A kiküldött tizenegyes bizottság serényen munkálkodott az országos egyesület létrejöttén, ámbár munkája elé minduntalan akadályok gördültek. A vidéki egyesületek közül egypár tartózkodó álláspontot foglalt el az országos egyesülettel szemben s a helyi érdekek okozta elfogultság folytán csak fokozatosan birt az országosítás eszméje tért hódítani. A bizottság erre való tekintetből 1884 november 16-án vidéki egyesületekhez egy felhívást intézett, melyben idézvén a budapesti egyesület 1884 október 19-iki közgyűlésének határozatát, azt kívánja, hogy: 1. a vidéki egyesületek a legrövidebb idő alatt egybehívandó közgyűlésen az indítvány felett véleményt mondjanak és véleményüket a bizottságnak haladéktalanul beküldjék; 2. hogy az 1882–1883. évi részletes pénztári kimutatást és jelenleg érvényben levő alapszabályaik két példányát küldjék be; 3. hogy a felhívással kapcsolatban megküldött

¹⁷⁵ Arad később 1884 novemberben csak a rokkantpénztár országosítását kívánta. A debreceni 1884 decemberben kimondta, hogy az országosítás az önképző-osztályra ki nem terjedhet és a heti illeték a 40 krajcárt tul nem haladhatja.

statisztikai íveket¹⁷⁶ december 31-iki kelettel, a kerületükbe tartozó összes városok nyomdáira vonatkozólag pontosan töltsék ki és legkésőbb január hó 15-ig küldjék be. A budapesti egylet – írja a bizottság – megtette kötelességét, kész az egyletet országossá tenni: Önöktől függ most ennek lehetősége és a bizottság hiszi, hogy Önök el is fognak mindent követni, hogy a most fennálló kerületi egyletek helyett egy hatalmas egyletünk legyen: a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete”. Budapest, 1884 december 16. A tizenegyes bizottság.¹⁷⁷

A tizenegyes bizottság végre elkészülvén az évek óta huzódó alapszabálytervezettel¹⁷⁸, azt az 1885 augusztus 2-án tartott rendkívüli közgyűlés elé terjeszté. A közgyűlés a tervezet elfogadásával egyidejűleg megválasztotta a szeptember 6–8-án tartandó országos nyomdászkongresszus küldötteit s a bizottság felhívta az egyesületeket, hogy az alapszabályok megvitatására gyűlést hívjanak egybe és a hozandó határozatról a budapesti egylet választmányát értesítsék. A vidéki egyletek valamennyien elfogadták az alapszabálytervezetet, csak Kolozsvár akadékoskodott, amennyiben csak a rokkantsegélyző pénztárt óhajtotta országossá tenni.

A *III. magyar nyomdászkongresszus* tisztán az országos egylet megalakítása, illetve a megalakulás módozatainak megbeszélése végett hivatott egybe s azon 12 egylet képviseltette magát. *Budapestről*: Darvas Adolf, Firtinger Károly, Kossovitz Rezső, Láng J. József, Neuhausler Vilmos, Nitsch Alajos, Pető Lipót, Ruzicska Gyula, Strauch Alajos, Tanay József és Zaka Lajos; *Arad*: Roósz Soma; *Brassó*: Merkel János; *Debrecen*: Frics József; *Kassa*: Kemény Béla és Rósa Viktor; *Kolozsvár*: Gombos Ferenc és Pongrácz Antal; *Nagyvárad*: Salzmann Lajos; *Pécs*: Majorovits János; *Pozsony*: Dirmeyer Károly és Raffel Ödön; *Szeged*: Frics Jakab; *Temesvár*: Freta János, Rammer Gergely; *Wienből*: Faber Henrik.

A kongresszus az országos iparegyesületben tartatott meg. Elnökké Frics József (Debrecen), jegyzökké Láng J. L., Ruzicska Gyula, Nitsch Alajos és Neuhausler Vilmos választottak meg. Zaka Lajos referens az alapszabályok elfogadását ajánlta, hogy így a már két év óta huzódó országos egylet mielőbb életbe léphessen. Pongrácz Antal, a kolozsvári könyvnyomdászok egyletének küldötte a budapesti egylet indítványával ellentétes, következő indítványt terjesztette elő: 1. Mivel a betegsegélyző-pénztárnál az alapszabálytervezetben előírányzott 25 krajcár illetéket, mint tulmagasat, a vidéki tagok fizetni nem bírják; 2. mivel a táppénz a keresethez arányitva tulmagasan van megszabva s ennél fogva az sok visszaélésre ad alkalmat, ami ellen az alapszabályokban semmilyen intézkedés sem foglaltatik; 3. mivel a betegsegélyző pénztár a 25 krajcáros dotáció mellett sem bírja el a napi 1 forintos táppénzzel járó terheket, határozza el a kongresszus, hogy csak a rokkant-, özvegy- és árva-pénztárt országosítja.

A kongresszus a kolozsvári egylet indítványával szemben a következő határozatot hozta: Az 1885 szeptember hó 6-án tartott III. országos magyar nyomdászkongresszus kimondja, hogy az országos egyletet minden segélyezőágazatra kiterjeszti, illetve a fennálló egyleteket ily célból egyesíti. Ezzel egyidejűleg felkéri a kolozsvári nyomdászegyletet, hogy merev álláspontjából engedve, az országos egyletbe a kimondott alapon szintén belépjen.

¹⁷⁶ A statisztika, amely 1885-ben lett felvéve és nyilvánosságra hozva, a következő adatokat tünteti fel: Nyomdák száma 284, segédek száma 1823, tanoncok száma 944, gépek száma 636. (Ebből Budapesten: 47 nyomda, 1064 segéd, 369 tanonc (?), 254 gép.) A 284 nyomda közül 80 egyáltalán nem küldött adatokat és így ez a statisztika még csak megközelítő képet sem ad a tényleges állapotokról.

¹⁷⁷ Tagjai voltak: Strauch Alajos, Zaka Lajos, Pető Lipót, Lipp Károly, Sitte József, Firtinger Károly, Márián György, Ruzicska Gyula, Leitner Pál, Láng J. József, Darvas Adolf.

¹⁷⁸ Az alapszabálytervezet Bóna J. Károly által készített és annak idején minden vidéki egyletnek megküldött minta alapján készült.

A kongresszus határozata után a kolozsvári küldöttek elhagyták a termet. A kongresszus ezután megvitatta és elfogadta az alapszabályokat és az ügykezelésre vonatkozó szabályzat megvitatását az egyletekre bízta. A kongresszus ezután – az országos egylet odaadó előharcosának, az elhunyt Bóna J. Károlynak tisztelettel adózván – véget ért. A nagy mű tehát végre mégis létrejött és ezután már csak annak kiépítéséről volt szó. Közben a kolozsvári egylet is meggondolta a dolgot és 1885 október 4-én tartott rendkívüli közgyűlésén, melyen 23 tag jelent meg, hozzájárult az összes segélyezési ágazatok országosításához és így ezután már minden létező magyarországi nyomdászegylet kimondta az országos egyletbe való beolvadását. Csak egy oly egylet volt, amely előbbi kongresszusi határozatát visszavonta és ez a pozsonyi egylet, mely 1886-ban oly határozatot hozott, hogy csak egy évi próbaidőre hajlandó az országos egyletbe beolvadni. A pozsonyi egyletnek a vidéki egyletek között legtöbb vagyona és tagja volt és ezért huzódózott az országos egyletbe való beolvadástól. A pozsonyiak rendkívül ragaszkodtak merev álláspontjukhoz és bár elvben később kimondták a csatlakozást, a tényleges beolvadás csak 1905-ben történt meg, miről később lesz szó.

Miután az országos egylet sok akadályon keresztül végre megalakult, új, majdnem legyőzhetetlen nehézségek gördítettek akadályt megvalósulása elé. A belügyminiszter ugyanis a hozzá 1886 május 6-án jóváhagyás végett felterjesztett alapszabályokra vonatkozólag a következő határozatot hozta:

Másolat. Magyar kir. belügyminiszterium. 27.281/VII. sz. Budapest főváros közönségének. A Budapesti könyvnyomdászok és betűöntők egyletének f. é. május hó 6-án 14.503. szám alatt kelt tanácsi jelentéssel megerősítés végett felterjesztett módosított alapszabálytervezete iránt következő észrevételek merültek fel: Fiókegyletek alakítása engedélyezhető nem lévén, az alapszabálytervezetből az erre vonatkozó intézkedések kihagyandók. A 65. §-ban kimondandó, hogy a választott bíróság az 1881. évi LIX. t.-c. által módosított 1868. évi LIV t.-c. 9. c. 3. fejezet értelmében alakul és jár el. Felveendő a tervezetbe, hogy az egylet feloszlása esetén vagyonának hovafordítása tárgyában hozandó közgyűlési határozat fogantatás előtt a királyi belügyminiszteriumhoz felterjesztendő. Budapest, 1886. évi június hó 10-én. A miniszter helyett: Beniczky s. k., államtitkár.

A miniszter a fiókegyletekre vonatkozólag egy 1875. évi miniszteri rendeletre hivatkozott, melyet e munkában is ismertettem és melynek értelmében munkásegyletek fiókokat nem létesíthetnek. Ez azt jelentette, hogy a vidéki nyomdászegyletek csak egy városra terjeszthetik ki hatáskörüket s így a budapesti egyletbe beolvadt egyletek nem lehetnek az országos egylet szervei. A miniszter az egész országos egyletet megsemmisítette és ha az egylet élén nem oly befolyásos férfi áll, mint Falk Zsigmond, akkor az országos egylet még egy évtized múlva sem kezdhetne volna el működését. Az elnök közbenjárására a miniszterium hajlandónak nyilatkozott az alapszabályok jóváhagyására, ha azokból a fiókokra vonatkozó rész kihagyatik. A választmány ez alkalommal gyorsan határozott. Az alapszabályokat a kifogásolt részek kihagyásával újra átdolgozták, úgy, hogy bármely Magyarországon dolgozó nyomdász tagja lehetett az egyesületnek. A budapesti egylet azzal küldte fel az országos egyesület alapszabályait, hogy azzal *saját alapszabályait* módosítja, tehát nem egy új egyesületről van szó. A vidéki nyomdászegységeknek ennél fogva ki kellett mondaniok, hogy feloszlának és vagyonuk átadásával az országos egyesületté átalakított budapesti egyesületbe olvadnak be. Az alapszabályok 1887 február 7-én felterjesztetvén, március 20-án jóváhagyattak. Az országos egylet első alapszabályait, melyek szövege a következő évtizedekben is zsinórmértékül szolgált, alább közlöm:

A magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete alapszabályai

I. szakasz

Az egylet címe, hatásköre és székhelye

1. §. Az egylet „Magyarországi Könyvnyomdászok és betüöntők egylete” címet visel és kiterjeszkedik egész Magyarországra, Fiume városával együtt (Horvát-Szlavon-Dalmátország kivételével).

Az egylet székhelye Budapest.

Az egylet következő szakosztályokra terjed ki: 1. Betegség és halál esetében segélyező; 2. rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyező; 3. munkanélkülieket és átutazókat segélyező; 4. önképzői szakosztályra.

Az egylet céljai és a célok elérésére szolgáló eszközei

2. §. Az egylet céljai: *a)* megbetegedett tagjainak segélyezése, valamint az elhaltak temetési költségeinek fedezése; *b)* a rokkant tagok segélyezése; *c)* az elhalt tagok özvegyeinek, valamint a nőtlen tagok szülőinek segélyezése, ha ezek fiuk halála által egyedüli támaszukat veszítették; *d)* az elhalt tagok árváinak segélyezése; *e)* az átutazók utipénzzel való ellátása, valamint munkanélküli tagok segélyezése; *f)* tagok szellemi és szakbeli kiképzése, valamint azok anyagi érdekeinek óvása; *g)* a tanoncok szellemi és szakbeli kiképztetése a főnökök támogatásával; *h)* minden hasonló célú szakegylet irányában a szigorú kölcsönösség gyakorlása.

E célok elérésére eszközül szolgálnak: 1. A beíratási illetékek, valamint a tagok heti járulékai; 2. a nyomdatulajdonosok heti járulékai a rokkantak pénztárához; 3. esetleges bevételek, mint hagyományozások, ajándékok, ünnepélyekből befolyó jövedelmek stb.; 4. tudományos, műszaki és szociális előadások, a politika és vallás kizárásával; 5. az egyleti könyvtár és olvasóterem használata, az azok felett fennálló szabályok szerint; 6. szakközlöny kiadása, mely a szaktársak között kapocsul szolgál és az egylet hivatalos közleményeit magyar és német nyelven közli; 7. a tagok részére nyelvészeti stb. tanfolyamok; 8. a nyomdatulajdonosok és segédek közt meg-egyezés folytán megállapított fizetési díjak és munkaidő felett való örökös, valamint azok módosítása barátságos megegyezés által.

A tagok köteleességei és jogai

3. §. Az egylet rendes és tiszteletbeli tagokból áll. *Rendes tag* lehet minden Magyarországon tanult könyvnyomdász és betüöntő, ki az egylet támogatásában részesülni akar. Tömöntők és javítók csak akkor vétetnek fel, ha tanult betüöntők vagy könyvnyomdászok.

Szaktársak, kik felszabadulásuk után négy héten alatt az egyletbe belépnek, nem vettetnek orvosi vizsgálat alá; míg az olyanok, kik töröltettek, továbbá a kölcsönösségben nem álló egyletek tagjai, valamint korosabb szaktársak az egyletbe való belépésükkor kötelesek magukat az egyleti orvos által megvizsgáltatni.

A belépés napja a számvivő által az állományi könyvbe iktattatik. Elutazó tagok pontosan teljesített befizetésükről a számvivőtől nyugtát kapnak.

Ha valamely tag más üzletet folytat, szabadságban áll járulékeinak pontos fizetése által (amit egyenesen a számvivőnél teljesít) jogait az egyletben továbbra is érvényesíteni és ennél fogva részesül is minden segélyben, kivéven a munkanélküli segélyt.

Tiszteletbeli tagok: 1. Azon nyomdatulajdonos urak, kik az egylet tagjai után reájok esendő járulékot a rokkantak pénztárába fizetik és 2. azok, kik üdvös cselekvények s ajándékok stb. által az egylet körül vagy a nyomdaipar terén érdemeket szereztek.

A tiszteletbeli tagok az egylet igazgatása és kezelése körül ugyanazon jogokat élvezik, mint a rendes tagok; ellenben az egylet bármi néven nevezendő segélyében nem részesülnek.

4. §. A tagok az üzleti pénztárnoknak előre fizetik a minden szombaton esedékes heti járulékot, mely járulék nagysága a közgyűlés által határoztatik meg. E járulék jelenleg 50 krban van megállapítva, melyből a betegsegélyző pénztárra 25 kr., a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra 5 kr., a munkanélküliek és átutazók pénztárára 10 kr. és az önképzői pénztárra is 10 kr. esik.

A munkanélküliek hetenkint 40 krt fizetnek és pedig 25 krt a betegsegélyző- és 15 krt a rokkant-, özvegy- és árvapénztárba. A közgyűlés ez összegek megosztását a különféle osztályok igényeihez képest – magának fentartja.

Olyanok, kik kimutatják, hogy a hétnek csak három napján át foglalkoztatnak, a foglalkozásnélküliekkel egyenlő járulékot fizetnek.

A nyomdatulajdonos urak nyomdájukban foglalkozó minden egyleti tag után rendes heti járulékul 10 krt fizetnek, melynek $\frac{1}{4}$ része a betegpénztárra, $\frac{3}{4}$ része pedig a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra esik; s ezért jogosítvák minden időben a pénztár kezeléséről meggyőződést szerezni. Oly üzletekben, hol a nyomdatulajdonos nem fizeti e járulékot, ez a tagok által teljesítendő.

5. §. Ha a segélyezendők száma annyira szaporodik, hogy a befolyó járulékok a kiadások fedezésére elégtelenek, a rendes tagok járulékainak bizonyos időtartamra felemelése és behajtása az egybehivandó közgyűlés többségének határozata szerint eszközzendő.

6. §. Minden tanult könyvnyomdász és betüöntő, ha felszabadulás után 4 hét alatt lép az egyletbe, 3 frt, minden más esetben 5 frt beiratási illetéket fizet.

A beiratási díj 60 krajcáros, illetve 1 frtos részletfizetés mellett is teljesíthető. Az újonnan belépő csakis a beiratási díj teljes befizetése után lesz az egylet tagjává. Ha az 5 hét letelte után a beiratási díj nem, vagy csak részben volna lefizetve: a további befizetés nem fogadtatik el és a már befizetett járulék a beiratási díjjal együtt az egylet javára esik; a hátralékban levő ily esetben nem tekintetik felvettnek. Csak azon esetben történik e rendszabály alól kivétel, ha az újonnan belépő a befizetés ideje alatt foglalkozás nélkülivé válik; mihelyt azonban foglalkozásba lép, köteles hátralékai törlesztését azonnal megkezdeni.

7. §. Minden tag felvétele a számvívő által történik, hitelesítve azonban csak a választmány által lesz. Kiknek felvétele a választmány által nem hagyatik jóvá, azoknak a már netán befizetett járulékok visszaszolgáltatnak.

A kölcsönösséget gyakorló egyletből belépő tagok a beiratási díj alól felmentvék, ha az országba való érkezésük után 14 nap alatt a heti járulék fizetésére jelentkeznek. Kik e határidőt elmulasztják, kötelesek a beiratási díjat az újonnan belépőkkel egyformán megfizetni. A kölcsönösséget gyakorló egyletben történt utolsó heti járulék lefizetése s az ittenibe való belépés közti időtartam alatt nem szabad kitörlésnek, kilépésnek vagy kizáratásnak előfordulnia, valamint annak sem, hogy az illető valamely egyletünkkel kölcsönösséget gyakorló egylet területén tartózkodott volna úgy, hogy ott az egyletbe be nem lépett.

8. §. A katonasághoz tényleges szolgálatra behivottak elutazottaknak tekintetnek, utiköltségre igényük nincs; hanem ha visszatértük után 14 nap lefolyta előtt a tagsági járulék tovább fizetésére jelentkeznek, sem a beiratási díj, sem a betegsegélyezés élvezetére vonatkozó bevárési határidőre nem köteleztetnek és az azelőtti tagsági idejük beszámítása mellett rendes tagokul felvétetnek, minden fennálló segélyben részesülendnek, kivévn a foglalkozásnélküliek segélyét. A fegyvergyakorlatra behivottak távollétök tartama alatt nem fizetnek illetéket. Oly tagoknak, kik háboru idején fegyver alá hivatnak és szolgálati idejük alatt munkaképtelenekké válnak, nincs igényük rokkantsegélyre, hanem – ha ugyan 10 évig a rokkantpénztárba már befizettek – egyszersmindenkorra 50 frtot s minden 52 hét után, melyben a rokkantalaphoz járultak, 5 frtot kapnak végkielégítésül. Ha ily tag feleségének s gyermekeinek az özvegy- és árvasegélyre való jogot biztosítani akarja, tartozik az illető pénztárba a heti 15 kr. járulékot pontosan fizetni.

9. §. A befizetés hatheti megszakítása önkéntes kilépésnek tekintetik és az egyleti közlönyben történt háromszori felszólítás után a tagnak az egylet állományi könyvéből való törlését, valamint a tagsági jog elvesztését vonja maga után. E rendszabály alól felmentvük a foglalkozásnélküliek, ha magukat 3–3 heti időközökben a számvivőnél bejelentik.

Törölt tagok újból való felvétele csak a 3–7. §-ban új belépő tagokról szóló módoszatok szerint történhetik. – Mások miatt tagot kizárni nem lehet, kivéve, ha az egyleti vagyionon csalást követett, vagy a törvényszék által polgári jogai elvesztésére ítéltetett el.

10. §. Minden tag, hogy valamely segélyben részesülhessen, köteles a beíratási díjon kívül (ha az igényeltetik) járulékait bizonyos heteken keresztül lefizetni. E járulékok kiegyenlítésének ideje sem előrefizetés által nem rövidíthető, sem pedig hátralék-hetek nem számíthatnak be.

A várási idő: a betegsegély és temetkezési költségekhez való jogosságra félév (26 hét), a munkanélküliek segélyére egy év (52 hét), az özvegyek, árvák és rokkantak segélyére tíz év (520 hét), illetőleg fél özvegysegélyre öt év (260 hét). Az egyes segélyekre az alantabb következő illetékes szakaszokban foglalt meghatározások vannak érvényben.

11. §. A segélyek harmadik személyek által soha le nem foglalhatók.

12. §. A szakosztályok külön alappal rendelkeznek és pénzeik elkülönözve számoltatnak (kezeltetnek).

13. §. Az összes járulékok rendszeren könyveltetnek s minden tagnak szabadságában áll a befizetésekről meggyőződni.

14. §. A hetenként megjelenő egyleti közlönyt minden tag ingyen kapja. A Budapesten kívül foglalkozó tagoknak posta útján díjmentesen küldetik meg.

II. szakasz

Az egylet beosztása

I. Beteg- és halálesetekben segélyező szakosztály

15. §. A betegsegély nagyságának meghatározása a 66. § e) pontja értelmében a közgyűlésnek van fentartva. 26 heti befizetés után a tagnak betegsége esetén igénye van jelenleg hetenként 7 ft. (egyes napra 1 ft) segélyre egy egész éven át (52 hét). Ha a betegség egy évnél tovább tartana, akkor az illető beteg a jelenlegi segélyösszeg felével továbbra is segélyeztetik, mindaddig, míg a rokkantak állományába felvétetik.

Ha a felgyógyult 12 hét alatt ugyanazon betegségbe visszaesik, ez esetben a második megbetegedés ideje az előbbi megbetegedés folytatásának tekintetik.

A betegsegélyre a betegen vagy annak meghatalmazottján kívül senkinek sincs igénye. Az egylet azonban fel van jogosítva, ha történetesen a beteg által valami kárt vallana, a betegsegélyt letartóztatni, valamint az esetleges hátralékot abból – számvivővel kötendő egyezkedés alapján – részletenként levonni, de a levonásnak heti 3 ftot túlhaladni nem szabad. Oly hátralékok, melyek foglalkozás nélküli időkből származnak, legkevesebb hetenként 25 krral törlesztendő; ennek elmulasztása esetén a hátralék az esetleg legközelebb igénylendő beteg- vagy foglalkozás nélküli segélyből minden egyezmény mellőzése mellett levonatik.

16. §. Ha a pénztár olyan állapotba jutna, hogy a bevétel a folyó kiadások fedezésére nem elégséges, az 5. § szerint kell eljárni.

17. §. Hogy mindenki a segélyben idejekorán részesülhessen, a tagok kötelessége megbetegedés esetén az üzleti pénztárnokot azonnal értesíteni, a bejelentés napja vagy a postabélyeg kelte lévén a betegség kezdetétől tekintendő. Az egyleti orvos első látogatása alkalmával a beteg a következő hétre üres utalványt kap, úgy, hogy az esedékes betegsegély csupán a nyugta és betegségi bizonyítvány átadása alkalmával szolgáltat ki. A gyógyulás bekövetkeztekor az illető tagot gyógykezelő egyleti orvos azonnal jelentést tartozik tenni a számvivőnek és a beteg a munkaképesség napjáig segélyben részesül.

A koronként tisztet viselő üzletpénztárnok kötelezve van az illető üzletben előforduló megbetegedési esetről az egyleti orvosnak azonnal írásbeli jelentést tenni s egyszersmind a megbetegedett vezeték- és keresztnévét, valamint lakását pontosan tudtul adni.

18. §. Megbetegedett tagok, kik betegségilyben részesülnek, ezen segély élvezésének ideje alatt a heti járulékok fizetése alól, a rokkant-, özvegy- és árvapénztári járulékok kivételével, mely jelenleg 15 krt tesz, felmentvék.

19. §. Szándékosan okozott betegségek esetén az illetőknek nincs igényük segélyre.

20. §. Ha a tag valamely gyógyintézetben ápoltatik, ez esetben az egylet a gyógykötségeket mindaddig fizeti, mig az alapszabályilag meghatározott segély tart, ha csak a tag a gyógykötségeket harmadik személyektől követelni jogosítva nincs; azonban a gyógykötségeknak a betegpénz magasságát túlhaladnia nem szabad. A gyógyintézetnek fizetendő díj után fenmaradó betegségilypénz feleslege a betegnek felgyógyulásakor kiadatik vagy óhajtasra hetenként is kifizettetik.

Ha az egyletnek a kórház részére gyógykötséget fizetni nem kell, a betegnek a teljes segély kiszolgáltatik.

Ha a megbetegedett tag egy a betegséget okozott harmadik személytől jogosítva van az okozott gyógykötségeket követelni és tényleg annak birtokába jutott, kötelessége a már kifizetett betegségilyt az egyletnek visszafizetni.

21. §. Azon beteg, kinek az orvos fürdőlátogatást vagy légváltozást ajánl, ezt – az egyleti orvos bizonyítványának átadása mellett – a számvivőnek bejelenti.

Oly betegek, kik jobb gyógykezelés miatt rokonuknál, szüleiknél tartózkodni óhajtanak, az egyleti orvos igazolását az illető hely előnyösségét illetőleg a választmánynak előterjeszteni kötelesek.

Fürdőhasználás vagy a vidéken való tartózkodás legfeljebb 6 hétre engedélyeztetik. E határidő letelte után köteles a beteg tag magát az egyleti orvosnál bemutatni, kinek jóváhagyása folytán legfeljebb 4 heti további tartózkodásra nyerhet engedélyt. Kivételes esetekben a választmánynak jogában áll e szabálytól eltérni.

22. §. A választmánynak mindenkor jogában áll a betegségilyt élvező tag betegségi állapotáról az egyleti orvostól tájékozást szerezni. Továbbá, ha egy beteg az egyleti orvos utasításait nem követi, avagy gyógyulását gátló cselekedetet követ el, vagy életmódot folytat, az illetőtől a betegségilyt egy bizonyos időre megvonni.

23. §. Átutazás alkalmával megbetegedettek az egylet kötségén a városi kórházban ápoltatnak, kivéve azon utazókat, kiktől kitudódik, hogy más egyletből – ha az ezzel az egylettel kölcsönösségben van is – már betegen utaztak el. Olyan átutazó betegek, kik a kórházból kibocsáttattak s az egyleti orvos által a további utazásra képteleneknek találtattak, ugyanazon betegségily élvezésében részesülnek, mint a helybeli tagok; azonban az üdülesi idő 6 napot meg nem haladhat. Ha az utisegély felvétele után 8 nap lefolyt, akkor az érkezőnek, ha ez időközben felvételre nem jelentkezett, nincs többé igénye betegségilyre.

24. §. Ha az egylet valamely tagja elhalálozik, ez esetben a meghatározott 50 forintnyi temetkezési kötség összege hátrahagyott családjának vagy egyéb hozzátartozóinak fizettetik ki. Ha ilyenek nem volnának, akkor az egylet veszi át a tisztességes eltemettetésről való gondoskodást, a netalán fenmaradó felesleg a pénztárba folyván vissza.

II. Rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyező szakosztály

a) Rokkantsegély

25. §. Rokkantsegélyre való igény tiz évi (520 hét) befizetési járulékot kivan.

26. §. Rokkantság, nevezetesen a könyvnyomdászati és betüöntői munkára való képtelenség, a legutolsó alkalmaztatása idejéből szóló bizonyítvány, valamint az egyleti orvos bizonyítványa

által is kimutatandó s a választmány határozata által mondatik ki. Oly tagok, kik más üzletet folytatnak, erről is kötelesek keresetképtelenségüket kimutatni. Készarva okozott rokkantság semmiféle segélyre nem jogosít, éppugy nem igényelhetnek rokkantsegélyt hadiszolgálatban rokkanttá lett tagok (8. §). Ha a rokkantság betegnél észleltetik, akkor a betegsegély élvezése elvonatik tőle és az egyleti tag rokkantállományba helyeztetik, ha a rokkantsegélyre (25. §) már joga van.

27. §. Ha valamely tag rokkantállapotba helyeztetését kérné és az egyleti orvos erre neki jogosító bizonyítványt nem adna, szabadságában áll saját költségén s az *egyleti orvos jelenlétében* két kerületi orvos által magát felülvizsgáltatni s e három orvostól álló tanács végérvényesen dönt kérelmező állapota felett.

28. §. Volt tagoknak, t. i. azoknak, kik a magyarországi egyletnek tagjai voltak s innen kilépven, nem volt alkalmuk ily egylet tagjává lenni, vagy pedig tényleges katonai szolgálatban voltak, újra belépésük esetén a rokkant-, árva és özvegy-pénztárhoz való igényre szükséges időbe előbbi tagságuk ideje beszámittatik, valamint azoknak is, kik valamely kölcsönösséget gyakorló egyletnek voltak tagjai, az ott töltött idő.

29. §. A rokkantsegély jelenleg hetenként 5 forint. E segély nyugtatóvány mellett hetenként fizettetik ki a rokkantnak vagy meghatalmazottjának s lefoglalható soha nem lehet.

30. §. Betegsegélyre a rokkantnak nincs igényük, azonban járulékaiknak az özvegy- és árvapénztárba való szakadatlan fizetése által fenttarthatják jogukat az alapszabályszerű özvegy- és árvasegélyre.

31. §. A rokkantak e segélyt bármely helyen tetszésük szerint élvezhetik és az ottani helyhatóságoknak életmódjuk és tartózkodásukról szóló bizonylata mellett saját költségre havonként felvehetik.

32. §. Azon tagok, kik testi sérülés vagy egyéb baj következtében dologképtelenné válnak, 10 éven aluli, de legalább 5 évi tagság után végkielégítésül 50 frtot kapnak.

33. §. A rokkantsegély kifizetése megszűnik, ha a rokkant a könyvnyomdai vagy betüöntői foglalkozására nézve ismét munkaképesé lett, vagyis a rokkantság beállása előtt üzőtt foglalkozását ismét folytathatja.

b) Özvegysegélyezés

34. §. Valamely tag halála után, ha az legalább 5 éven (260 hét) át a pénztár irányábani járulékaiknak befizetése által pontosan eleget tett, törvényes házasság után maradt neje igényt tarthat az özvegykielégítésre.

A segély 5 évi hozzájárulás után 25 frt, 10 évi után egyszersmindenkorra 75 frt. E segélyre azon nőtlen tagok szülőinek is van igényük, kik fiuk halála által támaszukat veszítették. Oly özvegyeknek, kik az elhalálozottól külön éltek, ennek következtében öt betegsége ideje alatt nem is ápták, nincs igényük az özvegysegélyre.

Ha a pénztár valamely tagja a segélyezésre való jogát elvesztené, ez esetben halála után özvegyének és árváinak, illetőleg szüleinek nincs igényük a segélyre.

c) Árvák segélyezése

35. §. Az árvasegélyre az elhalt tag törvényes és törvényes mostoha gyermekei birnak igényel. Örökbefogadott gyermekek azonban nem kapnak segélyt. Az anya ujra férhezmenetele esetén az árvákat illető minden további segélyezés az egylet részéről megszűnik.

36. §. Az árvasegély, mely az atya elhalálozása napjától számítva havonként fizetendő ki, jelenleg az atya tíz évi (520 hét) járulék befizetése után gyermekenként egy óra 4 frt, mi a segélyezett árvák betöltött 14. évéig tart. (Ha az atyának elhalálozása a hónap első felében

történik, az árvasegély azonnal folyóvá tétetik, míg az esetben, ha az elhalálozás a hónap második felében történik, a segély csak a rá következő hónap elsejétől járandó.)

37. §. A segély csupán az özvegy, illetőleg anyának vagy a gyermekek életbenlétét az illetékes hatóság által láttamozott hitelesítő bizonyítvány benyújtásával, a gyámnak fizettetik ki. Az árvasegély az erre jogosítottak költségére bármely helyen felvehető, azonban az ország határán kívül tartózkodás esetében az árvák élete és tartózkodásáról az illető helyhatóság bizonyítványát kell havonként beküldeni.

38. §. Az árva gyermekek, kik nyilvános költségen ápoltnak, míg e viszony tart, segélyre számot nem tarthatnak; ellenben a 14. év elérésekor, ha egyébként az árvasegélyre jogosítva lettek volna, 50 frtnyi segélyben részesülnek, mely összeg csakis az anya, illetőleg gyámnak fizettetik ki.

39. §. Oly egyleti tagok gyermekei, kik 7½ évi befizetés után lesznek árvákká, végkielégítést kapnak és pedig: 1 árva után 20 frtot s minden további után 10–10 forintot.

III. Átutazókat és foglalkozásnélkülieket segélyező szakosztály

a) Utisegély

40. §. Minden szaktárs, ki oly egyletnek volt tagja, mely az egylet tagjait hasonló jótéteményben részesíti, az ország különböző helyein a tagok létszámának mérvéhez képest utisegélyt nyer, ha utolsó foglalkozási helyén kiállított igazoló könyve rendben találtatik.

Az átutazott egyleti tagok esetleges visszatértükkor csak félévi távollét után tarthatnak igényt a szabályszerű utisegélyben való részesülésre. Ha az utazó az utisegély felvétele után 14 nap alatt foglalkozást vállal, kötelessége a felvett utipénzt hetenként 1 frtnyi részletben visszafizetni; e határidő lefolytával a foglalkozást vállaló nem köteles az utisegélyt visszafizetni.

Az utisegélyben részesülők névjegyzéke, a heti betegállomány kimutatásával együttesen, közzététetik.

b) Munkánélküliek segélyezése

41. §. A munkánélküliek pénztárából való segélyezésre a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete”-nek minden tagja bir igénnyel, ki:

1. annak a munkahiány bekövetkezte előtt egy évig tagja volt és járulékait ezen pénztárba legalább 52 héten át teljesítette. Kivételt képeznek mindazon ideutazók, kik utolsó foglalkozásuk alkalmával, kölcsönösséget gyakorló egyletnek voltak tagjai. Ha az illetők netán már előbb voltak a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete”-nek tagjai s még munkánélküli segély élvezésére nem jogosítvák, az előbb befizetett járulékoknak az élvezetre jogosító 52 járulékba való beszámításában részesülnek, ha az illetők megérkezésük előtt egy kölcsönösséget gyakorló egylet pénztárából még munkánélküliek segélyezésében nem részesültek;

2. bebizonyítja, hogy 14 nap óta munkánélkül van s ugyanannyi ideig az állomásközvetítésnél be van jegyezve s nem önhibája folytán lépett ki a munkából. Önhibájuk folytán kilépetteknek tekintetnek azon tagok is, kik bebizonyíthatólag saját vétségük miatt bocsáttattak el vagy elbocsátásukat bármily ok miatt provokálták.

Az ilyen elbocsátott tag, hogy segélyben részesülésre joga legyen, kell, hogy előbbi munkája után legalább négy héten át másik helyen munkába állott, s járulékait a pénztárba befizette legyen.

42. §. Akik fegyvergyakorlatra behívás következtében lesznek munkánélküliekké, visszatértükkor azonnal segélyt kaphatnak.

43. §. Segélyben részesülésre jogosítva vannak azon a munkából önkéntesen kilépett tagok is, kik kilépésüket azzal igazolhatják, hogy az üzlettulajdonosok és segédek által megállapított

díjszabály megcsorbitása miatt mondták fel foglalkozásukat vagy ha a következő esetek egyike alkalmazható: *a)* ha az egyleti tag egészségének közvetlen megtámadása nélkül a munkát nem folytathatja, mely körülmény azonban az egyleti orvos által igazolandó; *b)* ha a főnök a vele kialakult járulékából levon vagy csak kielégíthetetlen mértékben adhat munkát, avagy egyéb fontosabb szerződési feltételeket megsért. A *b)* alatt körülírt eset akkor is alkalmaztatik, ha az üzlettulajdonos a bizonyos kialakult díjat a tag beleegyezése nélkül leszállítja. Feltűnő díjsértés esetén a választmány már az első hét lefolyta után is nyújthat segélyt. Valamint ha az üzletbeli pénztáros e hivatala miatt veszti kondícióját.

44. §. E pénztárt igénybe vevő minden tag köteles az állomásközvetítőtől a neki felajánlott foglalkozást elfogadni. Azonban alapelvül szolgál, hogy egy nő tag lakhelyén kívül saját akarata nélkül munkát elvállalni ne kényszeríthetők. Gyenge testalkatúak nem kényszeríthetők, hogy napilapoknál való alkalmazást éjjeli szolgálattal elfogadjanak.

45. §. A segélyösszeg hetenként 5 frt a nőtlen és 7 frt a nők tagok számára. A segély a foglalkozás hiány második hetének végével kezdődik s hat héten át tart. Segélyben részesülésre jogosítottaknak akkor nyújtatik, ha a hét péntek delég még nem léptek munkába.

Gyakoribb foglalkozáshiánynál a segély egy rendes naptári évben 12 heti élvezeten túl nem terjedhet s a két segélyélvezeti időtartam között legalább 13 oly hétnek kell lenni, mely alatt az illető segélyt kérő rendes foglalkozásban volt s hetijárulékait pontosan fizette.

46. §. Valamely tagnak a segélyezés ideje alatti megbetegedése esetén a segély a betegség tartamára elmarad. A betegség után folytatandó segélyezésnél a betegség előtti hetek száma betudatik. Ha az egyleti tag megbetegedése előtt még nem volt 14 napig munkanélkül s a helyközvetítésnél előjegyezve volt, egészsége helyreálltával ezen idő elteltét kell várnia. Ha a felüdülés kedd előtt áll be, akkor e hét a határidőhöz számíttatik. Az idő, melyben az egyleti tag megbetegedése előtt mint munkanélküli előjegyezve volt, csak egy teljes hétnek számíttatik be.

47. §. Ha oly tag utazik el, kinek a munkanélküli segélyezésre alapos igénye van s az állomásközvetítés által utánbizonyítható, hogy foglalkozásban a második hét vége előtt nem állott, 10 frt utiköltséget kap. A hadi kötelezettség kötelmeibe lépő tag e segélyben nem részesül. Ha egy egyleti tag, ki az utiköltséget megkapta, hat hét lefolyta előtt az egylet ugyanazon kerületébe visszatér, köteles azt visszafizetni.

48. §. Olyan tagok, kik más foglalkozásra térnek s mindamellett az egyletnek továbbra is tagjai maradnak, csak akkor jogosítvák a foglalkozásnélküli segélybeni részesülésre, ha a nyomdászathoz visszatérnek s itt legalább 13 hetet már foglalkozásban töltöttek és 13-szor ez alaphoz járultak is, feltéve, hogy befizetéseikkel már legalább egy évig járultak a pénztárhoz.

49. §. Ha kitűnik, hogy valamely tag hamis adatok alapján segélyt nyert, a visszafizetésre kötelezve van s ha ezt teljesíteni vonakodnék, az egyletből kizárandó.

50. §. A segélyezésre igényt tartó tag jogosultságának eldöntése kétes esetekben a választmányt illeti.

IV. Önképzői szakosztály

51. §. Ezen szakosztály körébe tartoznak a 2. § *f)* és *g)* pontjaiban említett célok, valamint a megállapított munkadíj betartásának ellenőrzése s az 5. pont alatt elősorolt eszközök; mindezen célok és eszközök költségei az önképző-szakosztályi pénztárból fedezendő. Továbbá a közgyűlés határozata szerint (67. és 72. §§) a többi kezelési költségek 50%-a is e szakosztály pénztárából fedezendő.

52. §. A könyvtár és olvasókör igazgatására, valamint az előadások és oktatási órák eszközlésére a választmány által egy 12 tagú képző-bizottmány alakíttatik, mely szükség esetén nem választmányi tagokból is állhat, akik azonban a bizottmányi üléseken csupán tanácskozási joggal bírnak. E bizottmány működéséért a választmány felelős.

III. szakasz

Az egyesület igazgatása

53. §. Minden tag egyenlő joggal bír az egyesület igazgatására való befolyásra s ezt a közgyűlésen gyakorolja. Az egyleti hivatalokra nézve minden tag választóképes és választható; a szavazati s választási jog személyesen gyakoroltatik, vidékiek által írásbelileg.

54. §. Az egyesületet igazgatja a választmány. Abba évenként a rendes közgyűléskor szavazás és általános szótöbbség által következő tisztviselők választatnak: az elnök, aki az üzlettulajdonosok sorából választandó; két helyettese, kiknek elseje az önképzői szakosztály elnöki tisztét viseli; a segélyző- és önképzői szakosztályok egy-egy pénztárnoka; egy számvivő, kinek megválasztása azonban négy-négy évenként történik; 30 választmányi tag. A legközelebb következő 30 tag póttagnak tekintetik. Utánválasztások minden gyűlésen történhetnek.

55. §. A választmány alakuló ülésében két jegyzőt választ; az egyéb igazgatási teendőket pedig az egyes választmányi tagok között osztja ki.

56. §. Az egyesület választmánya következő tisztet visel: *a)* az egyesület vagyonát kezeli és biztosítja; *b)* rendes egyleti tagokat felvesz és azokat az egyesület állományi könyvébe bevezeti vagy abból kitörli; *c)* kétes esetekben a különböző pénztárakból való segélyezhetőség felett dönt; *d)* az egyleti orvosokat alkalmazza; *e)* az egyleti szolgát felveszi; *f)* a rendes vagy rendkívüli közgyűléseket egybehívja, valamint a gyűlésekben hozott határozatokat foganatosítja; *g)* az egyesület összes ügyeit, melyek nem kizárólag a közgyűlésnek vannak fentartva, elintézi; *h)* számol az ügykezelésről a befejezett évben.

57. §. Az egyleti választmánynak kötelessége minden hónapban legalább egyszer egybegyűlni, ha csak olyan eset forog fenn, mely azonnal elintézését igényel. Határozatait abszolút szótöbbséggel és legalább 12 választmányi tag jelenlétében hozza. Szavazategyenlőség esetében az elnök dönt. A választmány határozatai ellen a közgyűléshez lehet fellebbezni.

58. §. Az egyesület elnöke s hátráltatása esetén annak egyik helyettese az egyesületet a hatóságok és harmadik személyek irányában képviseli; ő örököl a pénzek kezelése felett; hajtja végre a közgyűlés és egyleti választmány határozatait; a közgyűlésen és választmányi üléseken elnököl; az egyesület által kibocsátott iratokat és okmányokat aláírja, azonban aláírásának érvényességére a jegyző, pénztáros vagy számvivő ellenjegyzése szükséges; az egyleti választmány rendkívüli üléseit ő hívja egybe s végre a választmány minden ülésein a sorrendet ő állapítja meg. Ha a nyomdatulajdonos urak közül az elnöki állást senki elvállalni nem akarná, az esetben az elnök a segédek sorából választandó.

59. §. A számvivő veszi át a tagok belépése, megbetegedése, felgyógyulása és kilépése felőli jelentéseket, az alapszabályilag meghatározott segélyezéseket utalványozza, az egyleti vagyon felszámolását érdeklő tárgyalásokat (a pénztárosra eső munkákat kivéve) elintézi és az elutazó tagok bizonyítványait kiállítja, valamint a tagok állományi könyvét vezeti. A választmánynak minden tetteért felelős. Fáradozásaiért díjaztatik.

60. §. Két pénztárosnak a számvivőtől átvett pénzeket pontosan és a pénztárak szerint elkülönözötten kell könyvelni, a pénzek gyümölcsöző elhelyezéséről az elnökkel egyetértve kell gondoskodniuk, a kiadásra szükségeltető pénzt bevétel mellett kiszolgáltatják, a választmány elébe havonként kimutatást terjesztenek, valamint az évenként márciusban megtartandó közgyűlés elé terjesztendő számadó jelentést elkészítik.

61. §. A jegyzők kölcsönös megegyezés szerint vezetik a választmányi üléseken, valamint a közgyűléseken a jegyzőkönyveket és szerkesztik az egyesület által kibocsátott irományokat.

62. §. Minden egyesületi üzlet tagjai üzleti pénztárost választanak, ki a tagok heti járulékait beszedi és az egyesületi szolgának átszolgáltatja; az általa képviselt tagok létszáma felett rendes jegyzéket vezet. Az üzleti pénztárosoknak a tagok irányában felelősek az azoktól felvett heti járulékokért.

63. §. Az egyleti vagyon gondos kezeléseért első sorban a tisztviselők, másodikban pedig a választmány felelős. Az értékpapírok és egyéb fontos okmányok biztos elhelyezésére az egyleti helyiségben egy tűzmentes pénztár létezik, melynek egyik kulcsa az elnök kezében van, a második pedig a pénztárosnál s a harmadik felváltva valamely választmányi tagnál. Az egyleti pénzek csakis a budapesti „Első hazai takarékpénztár”-ban tételnek le gyümölcsozés végett.

Ellenőrző bizottság

64. §. Az ellenőrző bizottság öt tagból áll, kik közgyűlésen évenként szavazattöbbséggel választatnak s kik viszont a maguk kebeléből elnököt és jegyzőt választanak. Célja a választmány pénzügyi ügykezelését folyton ellenőrizni és a pénztárak állását, valamint a havi kimutatásokat időről-időre megvizsgálni. Ennélfogva az ellenőrző bizottság tagjai a választmány s annak kebeléből alakított bizottmányok üléseiben résztvehetnek s a könyvek megtekintetését bármely időben követelhetik; a bizottság határozata folytán a pénztár rovincsolásának (Scontrirung) is meg kell történni. E bizottsághoz intézendők a választmány elleni pénzügyi panaszok, mely azt megvizsgálni s azon esetre, ha a választmánnyal kiegyezés nem jöhetne létre, eldöntés végett a közgyűlés elé terjeszteni köteles.

Választott bíróság

65. §. Minden vitás esetben, amennyiben azok egyleti ügyekre vonatkoznak, ha ilyen ügy a választmány és egyleti tagok között, valamint az utóbbiaknál egymásközött előfordul, választott bíróság ítél. E választott bíróság az 1881. évi LIX. t.-c. által módosított 1868. évi LIV. t.-c. 9. c., 3. fejezete értelmében alakul és jár el.

A gyűlések

66. §. A közgyűlés illetékességének, mely közgyűlésre a választmány által az összes rendes és tiszteletbeli tagok meghivatnak, a következők vannak fentartva: *a)* a tisztviselők és a választmány megválasztása; *b)* az ellenőrző bizottság választása; *c)* a három számvizsgáló választása; *d)* a számvivő választása (minden 4 évben), az elmúlt év számláinak megvizsgálása; *e)* az egyleti tagok által hetenként fizetendő járulékok és különféle segélyezések nagyságának meghatározása; *f)* kölcsönök felvételének helybenhagyása; *g)* az ellenőrző bizottság indítványai feletti határozathozatal; *h)* az egyleti választmány határozatai elleni fellebbezés eldöntése; *i)* az alapszabályok megváltoztatása.

67. §. Rendes közgyűlés minden év első 12 hetében tartatik s annak napja legalább 4 héttel előbb a tagokkal tudatandó. Ugy ezt, valamint a netán szükségeltető rendkívüli közgyűlést a választmány hívja egybe. A budapesti egyleti tagok csakis a gyűlésen személyesen gyakorolhatják szavazati és választási jogukat.

68. §. Ha az ellenőrző bizottság vagy az egylet háromszáz tagja írásilag s a tárgyalandó ügy megnevezése mellett rendkívüli közgyűlés megtartását kívánná a választmánytól, az köteles e kívánnatnak 4 hét alatt megfelelni. Indítványok, melyek már rendszerint eldöntettek, ugyanazon évben nem képezhetik vita tárgyát.

69. §. Az egylet feloszlásának határozatán kívül minden választás és határozathozatal egyszerű szótöbbséggel történik.

70. §. Indítványok a közgyűlésben úgy a választmány, mint egyes egyleti tagok által is tételhetnek; utóbbiak azonban indítványaikat 14 nappal a közgyűlés megtartása előtt a választmánynak írásban adják be, mely az egyleti tagokat erről az egyleti közlönyben értesíti. Oly indítványok, melyek közvetlen a közgyűlés kezdete előtt írásban nyújtatnak be, csak akkor tárgyalatnak, ha azok sürgőssége a közgyűlés által elismertetik.

71. §. A közgyűlés által választott számvizsgálók az évi számadásokat megvizsgálják és erről a közgyűlésnek jelentést tesznek. Ha a számadást rendben találják, ezt nevük aláírásával könyvekben bizonyítják és jelentésük alapján a közgyűlés a tisztségviselőkre nézve a felmentvényt mondja ki.

Közös kiadások

72. §. a) Az egyleti lakbér; b) a számvivő fizetése; c) az egyleti szolga fizetése; d) az egyleti közlöny költségeinek pótlása, amennyiben azok előfizetések által nem fedeztetnek. E közös kiadások a betegpénztár, a munkanélküliek pénztára és az önképző-szakosztály által együttesen viselendők; melyből a betegsegélyező-pénztárra 25%, az önképzői szakosztályra 50% és munkanélküliek pénztárára 25% esik.

Az egylet feloszlása

73. §. Az egyletet felosztatni a tagoknak legalábbis $\frac{3}{4}$ része által kimondott határozat által lehet; ez esetben s akkor is, ha a felosztatás hatóságilag történik, a visszalépő választmánynak kötelessége a hatóságtól egy oly bizottság kiküldését kérni, mely bizottság a lefoglalt vagyonból, egy új egylet alapításáig (melynek az egyleti vagyon a hatóság által biztosított), az eddig jogosult segélyben részesülendő tagoknak minden segélyt tovább is nyújtson.

74. §. Az egylet feloszlása esetén az alapja a „Pesti hazai takarékpénztár”-ban gyümölcsözőleg elhelyezendő. Az ellenőrzést egy egyenlő számú főnök- és segédekből álló bizottság gyakorolja, mely évenként számadást ad és újra választatik. A meglevő vagyonnak a tagok közt való felosztása semmi szín alatt nem történhetik. Az egylet feloszlása esetén vagyonának hová fordítása tárgyában hozandó közgyűlési határozat foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendő.

Általános határozatok

I. Az egylet célja főképpen a humanitás gyakorlása, t. i. betegek, rokkantak, özvegyek és árvák gyámolítása és ezen cél az alapszabályok esetleges megváltoztatásánál nemcsak nem változtatható, hanem kell, hogy mindig az egylet főcélja maradjon. Ezen határozat mellőzésével az egylet felbontottnak tekintendő és ezen esetben a 24. § lép életbe.

II. Egy tag kizárása a 9. és 49. §-ban felemlített okokon kívül meg nem történhetik.

III. Csak újonnan belépő tagok kötelesek az önképző-szakosztálynak is tagjaivá lenni és az erre eső díjt fizetni; az önkéntes kilépés azonban magába foglalja az összes osztályokból való kilépést.

IV. Az egyleti közlöny az e célra a választmány által választott bizottság részéről vezettetik. A szerkesztőségi bizottság a lap érdekére felügyel, valamint az esetleges panaszokat tárgyalja.

V. Ha az egylet ezen alapszabályokban meghatározott célt és eljárását, illetőleg hatáskörét meg nem tartaná, a m. kir. kormány által a nagyméltóságu magy. kir. belügyminiszter ur 1875. évi május 2-án 1508. szám alatt kelt szabályrendelete értelmében, amennyiben az egylet további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik és a felfüggesztés után elrendelt szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni felosztatás terhe alatt, köteleztetik.

Minden az alapszabályok módosítását célzó határozatok foganatosításuk előtt a m. kir. belügyminiszteriumnak terjesztendők be.

Láng J. Lipót, mint jegyző, lovag Falk Zsigmond, kir. tanácsos, elnök.

18.396/VII. szám. Láta a magyar királyi belügyminiszter, Budapesten, 1887. évi március hó 20-án. A miniszter helyett: Beniczky, államtitkár.

Szervezési munkálatok. – A IV. magyar nyomdászkongresszus és 25 éves jubileum

A választmány június 5-én azt határozta, hogy alapszabályai értelmében 1887 július 1-én országos egyletté alakul át. E határozat alapján a vidéki egyletek a következő átirattal szólítottak fel a csatlakozásra:

„T. Választmány! A Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete június 5-én tartott ülésében elhatározta, hogy a folyó évi március 20-án megerősített alapszabályokat július 1-én életbelépteti; az egylet címe július 1-től Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egylete és tagja lehet minden Magyarországon dolgozó könyvnyomdász és betüöntő.

E határozat végrehajtásának megkönnyítése céljából fordulunk a tek. Választmányhoz és a következőkre kérjük:

1. Nyilatkozzék az Önök vezetése alatt levő egylet augusztus 1-ig egy rendkívüli közgyűlésen, hogy akar-e csatlakozni az új egyletbe, illetőleg belép-e abba testületileg?
2. Az esetben, ha csatlakoznak, a tőlünk július 1-től Önökhöz utazóknak a fővárosban szerzett jogaik épségben maradnak, azaz eddigi befizetéseik minden pénztárra nézve beszámíttatnak; viszont mi is úgy járunk el azokkal szemben, akik Önöktől utaznak a fővárosba.
3. Ha a rendkívüli közgyűlés a csatlakozást elfogadja, az esetben mondja ki az egylet feloszlását is és a feloszlási határozatot ama kérelemmel terjessze fel a miniszteriumhoz egy közjegyző által, hogy engedje meg a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletbe való testületi belépést és az egylet vagyonának ezen egyletnek való átadását.
4. A feloszlást kimondó határozat december 31-ére szóljon, amikor a miniszterium engedélye leérkezik és ezután haladéktalanul leszámolhatnak a fővárosban székelő egyleti vezetőséggel.
5. A most fennálló kerületi egyletek székhelyein ezután is megmarad a jelenlegi vezetési rendszer. Ha a vidékiekre vonatkozó szabályzat kibővítése végett országos nyomdászgyűlés tartása válnék szükségessé, erről annak idején értesítjük a t. választmányt úgy, hogy képviselőjüket még a rendkívüli közgyűlésen megválaszthatják.
6. Azoktól az egyletektől, melyek nem csatlakoznak, 1888 január 1-től a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete megvonja a kölcsönösséget.

Budapest, 1887 június 5. Szaktársi tisztelettel a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének választmánya.”

Az alapszabályokból miniszteri határozat alapján törölt szakaszok helyett egy szabályzatot kellett kidolgozni, mely azután teljesen pótolta a kihagyott szöveget; ezt a szabályzatot az 1887 augusztus 20-án tartott IV. magyar nyomdászkongresszus¹⁷⁹ is elfogadta és ezzel az országos nyomdász-egylet megkezdhetette üdvös működését.

A IV. magyar nyomdászkongresszus Budapesten a fővárosi vigadóban tartatott meg a következő napirenddel: I. A vidéki tagokra vonatkozó szabályzat kidolgozása. 2. A kolozsvári egylet javaslatának tárgyalása. 3. A választmány indítványa az özvegyi segély szabályozása tárgyában. 4. Netáni indítványok.

Képviselve voltak Szeben kivételével az összes vidéki nyomdászegyletek. *Arad* Vagács Mihály, *Budapest* Aigner József, Darvas Adolf, Gelberger Mihály, Hölzel József, Katits Antal, Láng J. L., Leitner Pál, Neuhäusler Vilmos, Pető Lipót, Tschutschegg Vince, Zaka Lajos és Steiner Adolf, *Brassó* Schneider Károly, *Debrecen* Hoffmann Antal, *Kassa* Nagy Sándor, *Kolozsvár* Gombos Ferenc és Pongrácz Antal, *Nagyvárad* Spitz Samu, *Pécs* Cséby

¹⁷⁹ Az előző évben június 13–15-én Linzben tartott ausztriai nyomdászkongresszuson a magyarországi nyomdászegyletet Steiner Adolf képviselte.

József, Pozsony Eichleiter Nándor és Dirmeyer Károly, Szeged Rosenfeld Ede, Temesvár Freta János és Kozmovszky Adolf, alsóausztriai egylet képviselőjében Rothenstein Mór, a wieni hírlapszedők köre képviselőjében Schwichowetz és Csernotzky. Elnökké Nagy Sándor, jegyzökké Gelberger Mihály és Neuhausler Vilmos választottak meg. A pozsonyi egylet képviselőjének indítványát, hogy két központ alakíttassék¹⁸⁰ (Pozsonyban és Budapesten) előbbi a vidékiek, utóbbi tisztán a fővárosiak részére, a kongresszus elvetette. Elfogadta a kongresszus az ügykezelési szabályzatot, valamint az özvegyi segély szabályozására vonatkozó indítványt azzal, hogy ez a legközelebbi alapszabálymódosításnál figyelembe véssék és megbizta a választmányt az utasszabályzat kidolgozásával. Elfogadtatott a kolozsvári egylet indítványa, hogy ha az országos egylet valamikor *feloszlana*, a vidéki egyletek által a csatlakozás alkalmával átadott vagyon arányában kapjanak részt az egyesület összvagyonából. Az ügyviteli szabályzat szövegét alább közlöm.

„A vidéki tagokra vonatkozó szabályzat. Megállapított az 1887 augusztus 20–21-én tartott IV. országos magyar nyomdászgyűlésen.

1. A központtal való könnyebb érintkezés és az ügykezelés könnyítése céljából az egylet vidéki bizottságokat alkot. E bizottságok a következők: a) az *aradi* Aradmegyére; b) a *debreceni* Hajdu-, Máramaros-, Szabolcs-, Szatmár-, Ugocsa- és Jász-Nagykun-Szolnokmegyére; c) a *kassai* Abauj-Torna-, Árva-, Bereg-, Borsod-, Gömör-, Liptó-, Sáros-, Szepes-, Ung- és Zemplénmegyére; d) a *pozsonyi* Pozsony-, Turóc-, Sopron-, Vas-, Moson-, Nyitra-, Trencsén- és Györmegyére; e) a *pécsi* Baranya-, Veszprém-, Somogy-, Tolna- és Zalamegyére; f) a *szegedi* Csongrád-, Csanád-, Bács-Bodrog- (Ujvidék város kivételével) és Békésmegyére; g) a *nagyvárad*i Bihar- és Szilágymegyére; h) a *temesvári* Bács- Bodrogmegye, Ujvidék városa, Temes-, Torontál- és Krassó-Szörénymegyére; i) a *kolozsvári* Kolozs-, Alsó-Fehér-, Beszterce-Naszód, Kis-Küküllő-, Maros-Torda-, Szolnok-Doboka- és Torda-Aranyosmegyére; j) a *nagy-szebeni* Csik-, Szeben-, Hunyad- és Udvarhelymegyére; k) a *brassói* Brassó-, Fogaras-, Nagy-Küküllő- és Háromszékmegyére; l) a Pest-Pilis-Solt-Kiskun-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Bars-, Esztergom-, Fehér-, Heves- és Komárommegye területén levő tagok egyenesen a központtal érintkeznek.

Ha a felsorolt városok valamelyikében bizottság nem alakulna, az egyes tagok egyenesen a központi választmánnyal közlekednek, ennek hagyván fenn, hogy a gyakorlatból szerzendő tapasztalatok alapján a megye-beosztásokat módosítja.

2. A fentebb említett helyeken az egylet vidéki tagjai saját körükből a bizottságba tagokat választanak és pedig: elnököt, pénztárnokot, ellenőrt és választmányi tagokat, kik közül a pénztárnok, az ellenőr ellenjegyzése mellett, a hozzájuk tartozó bizottságoktól beküldött egyleti illetéket felveszi, a bejelentett segélyezendőket az alapszabály értelmében és az elnök utalványozása után segélyezi, a központtal évenként kétszer (junius és december végén) leszámolnak; a kebelökben történt változásokról haladéktalanul kötelesek a központot értesíteni.

3. Az oly kisebb helyeken, ahol legalább 10 tag van, ezek maguk közül elnököt, pénztárnokot és ellenőrt választanak, kik a közigazgatási teendőket végzik, nevezetesen a tagdíjakat beszedik és azt minden öt hétben – a fizető tagok neveinek feljegyzésével – a bizottság pénztárnokához beküldik; beteg vagy bármi módon segélyezendő tagjaikat azon bizottság elnökének, amelyhez tartoznak, bejelentik, a beteg- vagy más segélyt a tagoknak nyugta mellett átadják. Hol tiznél kevesebb tag van, egész ötig, ott egy elnök és pénztárnok választandó; hol pedig ötnél is kevesebb van, ott csak egy bizalmiférfi választandó, hol végre csak egy tag van, ez maga köteles az illetékeit öt-öt heti időközökben bizottságához beküldeni.

¹⁸⁰ A pozsonyi egylet indítványa értelmében a budapesti egylet tisztán a fővárosi, a pozsonyi ellenben az összes vidéki nyomdászokat foglalta volna magába.

4. Az egyesület vidéki tagjai mindazon jogokban részesülnek, melyeket a fővárosban levő tagoknak az alapszabályok biztosítanak; nevezetesen: segélyt élveznek betegség- és halálesetben, rokkantság és munkanélküliség esetében, ugyancsak özvegyeik és árváik az alapszabályok által nyújtott segélyben részesülnek.

5. A vidéki tagok heti járuléka azonos a fővárosban szedett illetékkel, úgy hogy ha ebből az önképző-osztályra eső részt levonjuk, jelenleg 40 kr. és hol a főnök a heti 10 krt fizetni vonakodik, 50 kr. A IV. országos nyomdászgyűlés elvárja, hogy az amugy is magas heti illetékek lehetőleg tíz évig emeltetni nem fognak.

6. Oly városbeli tagok számára, hol 10-nél több egyesületi tag van, az egyesület orvost tart. Hol a tagok csekély számánál fogva ez az egyesületre káros volna, a tag orvos helyett kárpótlásul hetenként 1 frttal több betegsegélyt kap. A vidéki orvosok díjazásának megállapítása a bizottságok hatáskörébe tartozik. A díjazás alapelve, hogy egyesületi tagonként legfőleg 2 frt adassék évenként.

7. Minden vidéki nyomdászvárosban önképző-osztály alakítandó; ahol ily osztály fenntartására elegendő számú egyesületi tag nem volna, az egyesület ama városokban valamely hasonló irányú, például könyvtárral bíró egyesülettel léphet (kötelezettség nélkül) érintkezésbe.

8. A vidékre vonatkozó uti segélyt illetően a központban a napi díjak alapján külön szabályzat dolgozandó ki. Ennek elkészültéig a vidéken jelenleg fennálló viszonyok tartandók tovább is fenn.

9. Az eddig fennállott és az országos egyesülethez csatlakozó egyesületek mindegyikének vagyonáról részletes leltár veendő fel és minden tagra nézve feltüntetendő, hogy mely segélyező-osztálynak mióta tagja, hogy a teljesített befizetési évek minden segélyezési osztályban való részesülhetésre a központban beszámíthatassanak. *A hozott vagyon minden csatlakozott egyesületnek újjaalakulás vagy az országos egyesület megszűnése esetére az arányokhoz képest biztosítandó.* A nem csatlakozó vidéki egyesületek azon kisebbségben maradt tagjai, kik belépni akarnak, a kölcsönösség alapján vétetnek át.

10. A pénztár vizsgálatát gyakorló ellenőrző bizottság egyik tagját képezi a vidéki bizottságok egy küldötte. E képviseltetést a bizottságok évről-évre egymásutáni sorrendben gyakorolják.

11. Minden a vidéken levő egyesületi tagnak az egyesületi közlöny ingyen küldetik meg és az egyesületi és bizottsági hivatalos közlemények magyar és német nyelven közlendők.

12. A bizottságok pénztárnokai az egyesületi év végén fáradságukért tiszteletdíjjal kárpótolandók. Ezt a bizottságok ajánlatára a központi választmány állapítja meg.

13. Választásoknál és mindazon kérdésekben, melyek rendes vagy rendkívüli közgyűléseken eldöntésre kerülnek, a vidéki tagok szavazási joggal bírnak, mint a fővárosi tagok. A szavazás gyakorlása úgy történhetik, hogy a tagok tanácskozást tartva vagy küldött által képviseltetik magukat, ki annyi szavazati joggal bír, ahány hiteles aláírást egyesületi tagoktól e célból felmutat, vagy pedig az illető bizottságok elnöke összeszedi a napirenden levő kérdés feletti pro és kontra szavazatokat és beküldi azokat a központi választmány elnökének. A választásokra vonatkozó titkos szavazatok lepecsételve küldendők a közgyűlésre. A vidéki tagok írásbeli szavazata a közgyűlés napja előtt ajánlva teendő a postára.”

A kongresszussal kapcsolatban ünnepelte a budapesti egyesület fennállásának 25 éves jubileumát. Az ünnepély augusztus 19-én délelőtt a fővárosi vigadóban tartatott meg. Falk Zsigmond egyesületi elnök lendületes megnyitóbeszédében ismertette az egyesület történetét, melynek felvirágoztatása érdekében különben Falk Zsigmond tagadhatatlanul sokat tett. Az Ébredésdalkör éneke után Leitner Pál méltatta a nap jelentőségét, a jelenlevőket további szoros összetartásra buzdítva. Este a polgári lövölde helyiségeiben kedélyes multság volt, mely alkalommal Dobsa elszavalta Komócsy Józsefnek ez alkalomra írt költeményét, az Ébredés pedig ügyesen összeállított műsorral szórakoztatta a jelenlevőket, mely után a fiatalság táncra

perdült. A következő napon a Typographia és az Ébredés dalkörök által a Fácán helyiségeiben rendezett estéllyel záródott az ünnepély.¹⁸¹

A kongresszus után már csak az egyes vidéki egyletek csatlakozása volt hátra, mihez azonban még miniszteri jóváhagyás is kellett. Az egyes egyletek közül december 31-ig csak négy jelentette be csatlakozását: a brassói, debreceni, kassai és a temesvári nyomdászegylet. A Pozsonyi könyvnyomdászok egylete részéről főként Dirmeyer Károly folytatott a Typographia hasábjain polemiát arról, hogy két központ alakíttassék, másrészt pedig az előirt tagdíj leszállíttassék, mert szerinte a pozsonyi egylet az összes kiadásokat heti 40 kros illetékből is képes lett volna fedezni, mert a pozsonyiak kisebb segélyeket fizettek, mint az országos egylet.

A Pozsonyi könyvnyomdászok egyletének 1887 november hó 26-án tartott rendkívüli közgyűlése azt a határozatot hozta, hogy az országos egylethez mindaddig nem csatlakozik, míg 1. a *budapesti desolat egyleti viszonyok meg nem változnak*; 2. *míg az egylet élén egy főnök áll mint elnök, mire már nincs példa egész Európában*; 3. *míg a Typographia szerkesztőjét nem az általánosság választja*.

Ezek feltétlenül nyomós okok voltak a csatlakozás ellen, melyek közül a pozsonyi egylet az első és harmadik kifogás megszűntével a másodikat mindvégig felhasználta arra, hogy vele a csatlakozás lehetetlenségét bizonyítsa. Pedig akkor ezt a kifogást illetőleg nem volt igazuk a pozsonyiaknak, mert az akkor érvényben levő alapszabályok értelmében az elnököt a nyomdatulajdonosok sorából kellett választani, nem úgy mint jelenleg.¹⁸²

A Typographiában időközönként közzétett cikkek, melyek a III. országos nyomdász-kongresszus által elfogadott országosítást kivihetetlennek deklarálták, nem valami nagyon kedvezően befolyásolták a választmánynak most már az azonnali csatlakozásra vonatkozó felhívását. Itt-ott ellenkező véleményeket hangoztattak s a választmány ennél fogva szükségesnek látta kijelenteni, hogy a csatlakozni nem óhajtó vidéki egyletekkel a kölcsönösséget megszünteti. Ismerve az akkori viszonyokat, a vidéki egyletekre ez nem sok hátránnyal járt; ezek az egyletek néhány évvel előbb még teljesen izolált módon, tisztán mint helyi egyletek működtek s így nem is ismerték a kölcsönösség előnyeit, ennél fogva a választmány ultimátuma ezeknél az egyleteknél nem okozott nagy konsternációt.

Az országos egylet ügyében kiküldött előkészítő bizottság egy körlevelet bocsátott ki a vidéki egyletekhez, melyben azokat felszólította, hogy 1888 január hó 1-től kezdődőleg a központtal számoljanak el és a segélyek kifizetését is egyöntetűen végezzék. A körlevél szövege a következő:

¹⁸¹ Az egyesület megbízásából Zaka Lajos megírta a Budapesti könyvnyomdászok és betűöntők egylete negyedszázados fennállásának történetét. A kisebb terjedelmű, de avatott tollal írott munka a jubileum után jelent meg, magyar és német nyelven. – Budapest. 1887, 8° 176 oldal.

¹⁸² Az a gyakorlat, hogy a *segélyző-egyesületnél* nyomdatulajdonos tölti be az elnöki tisztelet, az egylet alapításától kezdődőleg datálódik, mert az egyesületet tulajdonképpen a főnökök alapították s így annak vezetésében maguknak jogokat vindikáltak. Még erősebben ragaszkodtak e jogukhoz a pénztárak egyesítésekor, midőn újból kikötötték, hogy a rokkantsegélyző-pénztár vezetésében jogait fentartják. Azóta – ámbár közülük csak egynéhányan fizették az egyesületi tagok után a heti 10 krajcár rokkantpénztári illeték-részletét – e jogukhoz ragaszkodtak s közbenjárásukra a kormány is követelte az alapszabályok oly szövegezését, hogy az elnök a nyomdatulajdonosok sorából választandó. Ez a hivatalos kényszer 1909-ben, midőn az egyesület lemondott az egy-két nyomdatulajdonos által fizetendő fillérekről megszűnt s a jelenleg érvényben levő alapszabályok már nem kényszerítik a tagokat arra, hogy az egyesület vezetésére feltétlenül nyomdatulajdonost válasszanak.

Tek. Választmány!

A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete”-nek választmánya e hó 6-án tartott ülésén elhatározta, hogy mindazokat a kerületi egyleteket, melyek az országos egylethez való csatlakozásukat kijelentették, felszólítja a jövő, 1888. évi január 1-től való egyöntetű ügykezelésre. Ugyanez ülésen egy bizottságot is választott, mely magát a kerületi egyletekkel érintkezésbe téve, ezeknek a szükséges utasításokat megadja.

Szükséges ez azért, hogy a végleszámolás megkönnyíttessék, amennyiben ezáltal a számadás csak ez év végéig történne, ha a minisztériumtól a csatlakozási engedély esetleg később érkezne is le; de szükséges főleg azért, hogy a tagok egyenlő segélyeztetése végre-valahára az egyenlő befizetés alapján biztosíttassék.

Ha a tek. Választmány vezetése alatt álló egylet ebbe beleegyezik, úgy kérjük az alábbi utasítások figyelembe vételét; egyuttal a január 1-ig terjedő számadásban – melynek beküldését később szinte kérjük – feltüntetendő, hogy a tagoknak egyenként mily időtartam számítandó be az egyes segélyezési osztályokban.

A heti illeték 50 kr., mely a következőképp könyvelendő el: 25 kr. a betegsegélyző-pénztárra, 15 kr. a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra, 10 kr. pedig a munkanélkülieket segélyező pénztárra. – A beiratási díjak fele a beteg-, fele a munkanélküli pénztárra esik.

A segélyezés ujévtől a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete”-nek alapszabályai szerint történik; kivétnak az oly egyletek, hol egyik-másik segélyezési águk eddig nem volt pénztára; ezeknél az oly tagok, kik más egyletnél nem szereztek jogot a segélyezésre, csak az alapszabályszerű idő elteltével tarthatnak igényt segélyre. Az oly tagok ellenben, kik más egyletnél már szereztek jogot, rögtön segélyezendők. Ez utóbbira például felhozzuk, hogy oly tagnak, ki a fővárosból vagy más munkanélküli pénztárral bíró városból elutazik és ott munkanélküli segélyben nem részesült, joga van az új foglalkozási helyén a munkanélküli segélyre, ha már egy éves tag; az esetben pedig, ha kapott munkanélküli segélyt abban a városban, ahonnan elutazott, csak a segély felvétele után 13 hétre kaphat újra segélyt új foglalkozási helyén. (Oly szaktársak, kik más velünk kölcsönösségben levő egylettől utaznak hozzánk s ha ott, ahonnan jöttek, van munkanélkülieket segélyező pénztár, csak 26 heti tagság után kapnak segélyt.)

A viatikum egyelőre, míg az összes egyletek csatlakozása megtörténik, mindenütt jelenlegi nagyságában marad.

Az alapszabályoknak, különösen a munkanélküliekre vonatkozó résznek tüzetes tanulmányozását ajánljuk az illető pénztárnokoknak.

A pénztárnok fizetése, levelezés és minden oly kiadás, mely nem kizárólag valamelyik pénztárt külön terheli, közös kiadásként könyvelendő s felerészben a beteg-, felerészben a munkanélküli pénztárt terheli.

A fentebbi utasítások elfogadását nem okvetetlenül kívánjuk, csak ajánljuk, hogy a kerületi egyletek előbb beletörődjenek az ügykezelésbe s tagjaik minél előbb élvezzék a fővárosi tagoknak nyújtott segélyt. Kérjük a tek. Választmányt, szíveskedjék haladéktalanul válaszolni, hogy beleegyezés esetén az alapszabályokat, a vidéki tagokra vonatkozó szabályzatot, ügykezelési s más nyomtatványokat már ujévre megküldhessük.

Budapest, 1887 december 10. Kollegiális tisztelettel az orsz. egyletet előkészítő bizottság.

Az országos egyesület választmánya 1888 április 8-án tartott ülésében azt határozta, hogy a pozsonyi egyletet egy újabb átiratban fogja az országos egylethez való csatlakozásra felszólítani. Az átirat, melyet Falk Zsigmond elnök és Tschutschegg Vince német jegyző irtak alá, az országos egylet nagy horderejét és a pozsonyiaknak ezen intézménnyel szemben tanúsított idegenkedését érintvén, így végződik:

„Mindezt tekintetbe véve, alulírt választmány hiszi, hogy Magyarország összes nyomdászai érdekében cselekszik, ha a pozsonyi egylet az ama szaktársi felhívást intézi: hogy az országos egyletbe való csatlakozás kérdését egy újabb diskusszió és határozathozatal tárgyává tegye és a hozott határozatot minél előbb alulírt egylettel tudatni sziveskedjék.

Sürgős határozathozatal e fontos kérdésben annál is inkább szükséges, mert a május hóban Grazban tartandó osztrák nyomdászkongresszuson, melyre már meghívó is érkezett, igen fontos tárgyak lesznek napirenden, különösen a kölcsönösséget illetőleg. Ha tehát a pozsonyi szaktársak ismét elhatároznák, hogy nem csatlakoznak az országos egyletbe, úgy ennek szóba kell kerülnie a grazi nyomdászkongresszuson. Apellálunk Pozsony szaktársi szeretetére és hisszük, hogy belépésük által az országos egyletbe felteszik a koronát a nagy és nemes műre.”

A pozsonyi egylet az átiratra azt válaszolta, hogy nem csatlakozik, mert a Typographia velük szemben oly magatartást tanúsít, hogy a jelenlegi viszonyok között nem tartják lehetségesnek az országos egyletbe való beolvadást.

A vidéki egyletek közül 1889-ig az *aradi* 2333,85, a *brassói* 1455,06, a *kassai* 3817,83, a *debreceni* 1530,04, a *kolozsvári* (1890) 7933,66, a *nagyváradi* (1889) 274,27, a *pécsi* 2037,12 forintot küldött be, mint a csatlakozás napjáig létező vagyont.¹⁸³ A szebeni egyáltalán nem nyilatkozott a csatlakozást illetőleg és előrelátható volt, hogy amíg Binder áll ezen egyesület élén, addig az nem fog csatlakozni. A következtetés nem csalt, mert ez az egylet volt a legutolsó a csatlakozó egyesületek között.

Az országos egyletnek volt különben egy ütőkártyája az akaratoskodó egyletekkel szemben: ezen egyletek területéről bárki beléphetett az országos egyletbe és így ezen egyesületek idővel teljesen magukra maradhattak volna. Így felhatalmazta a választmány a brassói egyesületet, hogy a szebenieket is vegye fel tagokul, amennyiben onnét ilyenek jelentkeznének; a pozsonyi egylet területéről a győriek és a nyitraiak vétettek fel az országos egyletbe.

A pozsonyi egylet ügye az 1888-iki grazi kongresszuson is szóba került, melyen az országos egyesületet Pető Lipót és Steiner Adolf képviselték.

A kongresszuson Dirmeyer Károly, a pozsonyi egylet képviselője kijelentette, hogy nem csatlakoznak, mert 1. nem akarnak principális elnököt, 2. mert a szerkesztőt nem a közgyűlés választja, 3. mert a Typographia rosszul van szerkesztve, 4. mert a helyzet megbizhatatlan. A pesti küldöttek válasza után Faber indítványára kimondatott, hogy az osztrák nyomdászgyűlés mindaddig nem érzi magát indítatva arra, hogy a nem csatlakozó magyarországi nyomdászegyletekkel megszüntesse a kölcsönösséget, míg azok más egyletek iránt a kölcsönösséget teljesítik. Végül a kongresszus azon óhajának adott kifejezést, hogy ez az ügy békés uton fog elintéződni.

Ezután még számtalan lépés történt a pozsonyi egylet csatlakozásának keresztülvitelére, azonban sikertelenül. Csak 13 év múlva mondták ki a pozsonyiak a csatlakozást és ez 1905 július 30-án végre megtörtént, mely alkalommal átvettük a pozsonyi egylet 51.878,18 korona vagyonát. Ezután közvetlenül, 1905 november 27-én a fiumei egylet is csatlakozott és átadta 4748,32 kor. vagyonát. Utolsónak csatlakozott a nagyszebeni nyomdászegylet 1907 május 22-én 22.224,40 korona vagyonnal. Ezzel egyelőre befejezem az egyesületünk országosítására vonatkozó részt és áttérek az előző évek egyéb eseményeire.

¹⁸³ A csatlakozás nagyrészt 1888 január 1-én történt meg; ekkor olvadt be az országos egyletbe Arad, Brassó, Kassa, Pécs, Temesvár, Debrecen; Kolozsvár július 1-én, Szeged szeptember 15-én. Egy-részüik vagyonát csak később adta át. A rokkantségélyző-pénztárak a vidéki egyleteknél a következő sorrendben kezdték meg a segélyek kifizetését: Szeged 1885 január 1, Pozsony 1887 november 1, Temesvár 1888 október 1, Kassa 1889 június 1.

Az 1885. évi árszabálymozgalom

A segédek anyagi helyzete, mint azt már az előző fejezetekből láttuk, Budapesten nagyon rosszul állott. A folytonos torzsalkodások csak egyes nyomdavállalatoknak váltak előnyére, melyek a munkabérek a végtelenségig redukálták. Egyes nagy nyomdák a munkabérek lenyomásában hallatlan dolgokat produkáltak. Az Athenaeum ezek között ősidők óta vezérszerepet játszott és ebben az intézetben lapszedőknek 7–8 forintot, nappali szedőknek 5–6 forintot fizettek hetenként 11–12 órai munkaidő mellett. Ebben a tekintetben különben egyes budapesti nyomdák igazán „versenyen kívül” állottak.

Az 1885. évi országos iparkiallítás alkalmával nagy mértékben emelkedett az élelmiszerek ára és az ideiglenes bizottság április 19-ére bizalmiférfit értekezletet hívott össze, hogy az árszabályrevízió ügyében teendő lépéseket megbeszéljék. A legutolsó, 1872. évi árszabályjavítás óta tizenhárom év telt el és az 1872. évi árszabályt is elsöpörte az 1873. évi „krach”. Ezen idő alatt nemcsak az élelmiszerek, hanem a lakásbérek is emelkedtek. Az értekezlet, melyen 21 nyomda 43 küldöttel volt képviselve, egy héttagu bizottságot választott az árszabály kidolgozására azzal az utasítással, hogy azt az egybehívandó általános nyomdászgyűlés elé terjessze.¹⁸⁴ Az általános nyomdászgyűlés május 10-én, a Wohlfahrt-féle kerthelyiségben tartatott meg. A hetes bizottság által kidolgozott és előterjesztett árszabálytervezet szerint a számolás a nappali szedőknél 2 krajcárral emeltetett és a bizonyospénz 12 forintban állapított meg 9 órai munkaidővel. A lapszedés magyar lapoknál 26 krajcárban, német lapoknál 27 krajcárban volt megállapítva. Ugyanekkor megválasztott az árszabálybizottság is.¹⁸⁵

Az árszabálybizottság felkérte Falk Zsigmond egyesületi elnököt, hogy a budapesti nyomdatulajdonosokat egy gyűlésre hívja meg. Falk az egybehívást, miután a főnöktestületnek Kertész József az elnöke, elhárította magától és csak mint társegybehívó óhajtott a dologban szerepelni. A bizottság ezek után Kertész Józsefet kérte fel a gyűlés egybehívására, kinek a nyomdatulajdonosok azt válaszolták, hogy mivel ők nem képeznek testületet, nem fogadhatnak el egy, minden egyes budapesti nyomdatulajdonosra kötelező erővel bíró árszabályt. Az árszabálybizottság erre azt határozta, hogy az árszabályt minden egyes nyomdatulajdonosnak külön-külön fogja beterjeszteni és ezért a következő körlevelet küldte szét:

„Tisztelt főnök ur! Az 1885. évi május hó 10-én tartott általános nyomdászgyűlésen egy tiztagu bizottság választott, melynek feladata, a főnök urak szives engedelmeivel, a mellékelt revidiált árszabályt minden üzletben elfogadtatni. A bizottság a fenti célt elérendő, felkérte Kertész József urat, mint a volt főnöktestület elnökét, hívna egybe egy főnökértekezletet és terjesztene elő módosított árszabályunkat, hogy már főnökeink érdekében is végre egy egyöntetű árszabályt létesíthessünk. Ezen első kísérletünk nem sikerült. Nem lettünk ugyan végleg elutasítva, de Kertész József ur azon kijelentése folytán, mely szerint a budapesti főnökök, nem képezvén testületet és így az esetleg összehívott értekezlet nem hozhatna mindenkire kötelező határozatot: kényszerítettünk a mellékelt árszabályt minden egyes főnök ur elé azon *alázatos* kérelemmel és biztos reményben terjeszteni, miszerint azt méltányosnak és igazságosnak találván, már emberbaráti szempontból is elfogadni méltóztassék.

Alázatos kérelmünk támogatására legyen szabad a következőket felhoznunk: 1872-ben a legtöbb üzletben elfogadott árszabályunk csak rövid ideig tartatott mindenütt tiszteletben. Egymásután csorbítottak jogaink, minek eredménye lön: a tisztességes üzleteknek a versenyt megnehezítő, most is divó pizsokverseny. Azon a ponton állunk, hogy még az állami és városi

¹⁸⁴ Tagjai voltak: Záhonyi Alajos, Fuchs Antal, Gyöngyösy Sándor, Leitner Pál, Heszky, Losigon és Grócz Ernő.

¹⁸⁵ A bizottság tagjai voltak: Dobes Ignác, Deutsch Albert, Darvas Adolf, Hölzel József, Kaczander Gyula, Karch Lipót, Pető Lipót és Tschutschegg Vince.

munkák is olcsóbban készíttetnek, mint azt árszabályunk megengedné. Hogy ennyire fajult a piszokverseny, sok benne a mi hibánk, melyhez nagyban hozzájárult az 1872 után bekövetkezett munkapangás, a főnökeink által feladott minden üzleti előny, hogy csak munkásaikat foglalkoztathassák.

Vegyék tekintetbe, tisztelt főnök urak, hogy napról-napra drágulnak a legszükségesebb élelmiszerek és a lakások; tisztelettel kérjük munkásaik munkakedvét és munkaképességét figyelemmel kísérni, lehetetlen észre nem venniük, hogy ezekben nagy a hanyatlás, aminek egyedüli oka csak az, hogy a mostani munkások nem élnek, hanem napról-napra tengődnek; kevés bennük a nemes érzék főnökeik érdekei iránt, mert ezeket tartják sanyaru helyzetük okozóinak. Segítsünk egymáson, hogy mindnyájunkon segítve legyen; mi minden lehető elkövetünk, hogy főnökeinknek lehetővé tegyük a tisztességes versenyt, de hogy ezt elérhessük, hisszük, miszerint a t. főnök urak belátandják, hogy ehhez első kellék munkásaiknak árszabályuk szerint való díjaztatása. Ha netalán Uraságodnak észrevételei volnának vagy éppen kifogása az árszabály valamely pontja ellen, kérjük azt az alólírt bizottság elnökével tudatni, ki minden lehető engedményt megtesz annak érdekében, miszerint végre valahára egy egyöntetű árszabályt létesíthessünk; továbbá kérjük Uraságodat, hogy bármiképp vélekedne is, ezt velünk tudatni méltóztassék. Ismételve alázatos kérelmünket és becses véleményét mielőbb elvárva, maradtunk kiváló tisztelettel *az árszabálybizottság.*”

Az alázatos kérelem némi eredménnyel járt, mert 24 főnök szóval megígérte volt az árszabálynak némi módosítással való elfogadását. Ez azonban csak biztató kilátás volt, melyre nem lehetett biztosan számítani. Ez július vége felé történt. Az árszabálymozgalom csak döcögve haladt előre, mert a szaktársak a tizenhárom év alatt elszoktak attól, hogy első sorban saját anyagi javukkal kell foglalkozniuk; egyes nyomdák személyzetei egyáltalán nem törődtek a mozgalommal, sőt az árszabálybizottságban is voltak olyanok, akik nem látták szükségesnek az üléseken megjelenni. A hirlapszedők csatlakoztak a mozgalomhoz, a gépmesterek azonban nem. A bizottság tagjai az árszabály helyett a Typographia ügyét tárgyalták s egyrészt működését ahhoz kötötte, hogy a rendkívüli közgyűlés miként határoz a lap ügyében. Junius 27-én végre a két párt megegyezvén Tschutschegg ama indítványában, hogy a Typographia „Gutenberg” című német melléklettel jelenjen meg, kibékült. Legfőbb ideje volt, mert az árszabályra vonatkozó munkálatokat a Typographia ügyében végig küzdött harcok megakasztották.

Az árszabálybizottság szeptember 13-iki ülésében a gyűjtéseket azon oknál fogva, hogy csak egy-két nyomda gyűjtött, míg a többiek abszolút nem vettek erről tudomást, beszüntette; a bizottság azzal végzi értesítését, hogy annak idején ismételve fel fogja szólítani a munkásokat az erélyes gyűjtésre. A bizottságnak alapjában teljesen igaza volt, mert 17 hét alatt mindössze csak néhány forint jött be, tehát egy nagy semmi. Ilyen áldozatkészség mellett nem igen lehetett árszabálymozgalomba fogni. A nagyobb nyomdák közül Khór és Wein 50 taggal, Wodianer 20 taggal, Államnyomda 24 taggal, Bartalits 18 taggal semmit, más nagyobb nyomdák pedig csak egypár forintot adtak e célra és 45 nyomdából 1200 szaktárstól 495 forint folyt be az árszabálybizottság pénztárába, tehát nyomdánként valamivel több, mint 10 forint. Csak a Franklin, Athenaeum és Részvénynyomda adakozott áldozatkészséggel. A Typographia 1885. évfolyamának 47. számában közölt kimutatás szerint november végéig csak 1000 forint körüli összeg érkezett be a mozgalom céljára, „de nagy volt a lelkesedés és összetartás.”

A helyzet e nem nagyon biztató „lelkesedés” dacára kezdett lassanként kibontakozni. A segédek árszabálybizottsága szeptember hónap végén az alább közölt levélben kérte fel Falk Zsigmondot a főnököknél való intervencióra:

„A jelenleg működő árszabálybizottság működése odairányul: békés uton egy egyöntetű árszabályt létesíteni, melyhez valamennyi számbavehető nyomdatulajdonos közreműködését megígérte. A bizonyospénz minimumának meghatározása kifogásoltatott a legtöbb nyomda-

tulajdonos által. Erre vonatkozólag bátorkodunk megjegyezni, hogy egyöntetű árszabály e pont nélkül nem létesíthető. Mert ha elfogadják a 23 krajcáros számolást és kényők-kedvők szerint fizetik a bizonyospénzt, akkor helyzetünk csak rosszabbodik. Főnökeink azt kérdezik, mit tegyenek azokkal, akik nem érdemelnek többet 6–7 forintnál. Erre azt válaszoljuk: számoltassanak velük. A minimum tehát árszabályunk sarkalatos pontja; ha ezt elejtik, akkor nem fogadtak el a t. nyomdatulajdonos urak semmit sem. Ha a t. főnök urak igazán óhajtanak egy egyöntetű árszabályt létesíteni, nem hihetjük, hogy maguk akarják egy oly pont törlését, mely nélkül az egész nem volna egyéb írott malasztból. Gondoljanak a t. főnökök családjukra és tegyék lehetővé munkásaiknak is a megélhetést. Budapest, 1885 szeptember 30. Kiváló tisztelettel az árszabály bizottság.”

Falk Zsigmond ezúttal eleget tett az árszabálybizottság kérésének, miután a főnökök az előző alkalommal kijelentették, hogy nem képeznek testületet s Kertész József és Légrády Károly nyomdatulajdonosokkal október 21-én egy körlevelet bocsátott ki, melyben az illetőket meghívta az október hó 27-én tartandó tanácskozásra. A körlevél szövege a következő:

„A budapesti könyvnyomdatulajdonos urakhoz! Tisztelettel alulírottak a budapesti betűszedők egy többtagú bizottsága által arra kértünk fel, hogy a budapesti könyvnyomdatulajdonosokat közös tanácskozásra hívjuk meg azon célból, hogy azon főnökök javaslatai, kik a betűszedők által előterjesztett új árszabályt általánosságban elfogadták, de akiknek az említett árszabály egyes pontjaihoz megjegyzéseik vannak, tudomás, illetőleg megvitatás tárgyává tétethessenek. A munkaviszonyok rendezésének szükségességét, valamint a betűszedők közös megállapodás elérésére célzó fenti kívátnak jogosultságát részünkről elismervén, ezennel bátorkodunk t. Cimedet a f. évi október hó 27-én, délután 4 órakor, a budapesti kereskedelmi és iparkamara üléstermében (Mária Valéria-utca, új tőzsdeépület, II. em.) a fent ecsetelt ügyben értekezletre tisztelettel meghívni, miszerint ezen ülésre biztosan már annál is inkább megjelenni sziveskedjék, hogy a budapesti betűszedők viszonyai, ahol azok javításra szorulnak, közös közreműködéssel rendeztessenek, az egyik vagy másik oldalon táplált elégedetlenség eloszlattassék s így azon a munkaadókat és munkásokat egyaránt érdeklő ügy békés megoldást nyerjen. Budapest, 1885. évi október hó 21-én. Kartársi üdvözléssel: Lovag Falk Zsigmond, Kertész József, Légrády Károly.”

A felhívásra 43 budapesti nyomdatulajdonos közül csak 18 jelent meg. E 18 főnök azonban a budapesti egyleti tagok 70%-át képviselte, az elmaradtak tehát a kis amerikai és egyéb nyomdák tulajdonosai voltak, kiknek kisebb gondjuk is nagyobb volt az árszabállynál. Ennélfogva november 2-ára egy újabb gyűlést hívtak egybe. Az ülésen egy bizottságot választottak (Buschmann, Falk, Gerő, Wodianer és Khór) s elhatározták, hogy a segédek árszabálybizottságát közös értekezletre hívják meg. A főnökök november 2-iki értekezletén Légrády azt kívánta, hogy a napilapok bizonyospénzben állíttassanak elő; egy más nyomdatulajdonos (Wodianer) pedig a munkaidőnek napi 10 órára való emelését indítványozta, a minimum meghatározásáról pedig hallani sem akartak. A főnökök részéről lovag Falk Zsigmond, Buschmann, Khór, Gerő és Wodianer lettek a tárgyalásokra kiküldve. Utóbbi azonban nem jelent meg.

A nyomdatulajdonosok eljárása óriási felháborodást keltett a segédek soraiban, mivel azok nemcsak hogy nem voltak hajlandóak árszabályjavítást adni, hanem valóságos hátramenést ajánlottak az 1872. évi árszabállyal szemben. 1872 óta nem volt újabb árszabály és ez is csak 1873-ig volt érvényben, mikor a wieni világkiállítás utáni általános gazdasági krízis az előbbi évek minden vívmányát tönkresilányította. Teljesen indokolt volt tehát a segédek 1885. évi árszabálymozgalma, mely végre egy teljesen egyöntetű árszabály megalkotását célozta. A segédek kijelentették, hogy a főnökök jóakaratu belátására apellálnak. De midőn látták, hogy a belátás a főnökök előtt ismeretlen fogalom, a békés megoldás helyett a jogos követelés terére léptek. A Typographia eddigi békés álláspontjának megváltoztatásával a helyesebb utra tért és kiméletlen harcot indított egyes nyomdatulajdonosok ellen. A nyomdatulajdonosok eljárása még azokat a segédek is fellázította, akikre nem lehetett biztosan számítani.

Az árszabálybizottság által november hó 8-ára egybehívott általános nyomdászgyűlésen körülbelül 800 szaktárs jelent meg. Elnökké Zaka Lajos, jegyzökké Haraszi József és Aigner József választották meg. A gyűlésen a segédek erősen kifejezést adtak óriási elkeseredettségüknek a nyomdatulajdonosok „jóakaratu” véleményét illetően s izgatott viták után elfogadták Kaczander Gyula azon indítványát, hogy az árszabálybizottság az április hónapban elfogadott árszabálytervezet alapján folytassa a főnökökkel az alkudozást és a szaktársak keresetüknek két százalékaival járuljanak a gyűjtésekhez. A nyomdatulajdonosokkal való tárgyalásra Deutsch Albert, Karch Lipót, Tschutschegg Vince, Pető Lipót és Darvas Adolf küldettek ki.

A vegyes bizottság november 29-én a Pesti könyvnyomda részvénytársaság helyiségében tartott értekezletén a nyomdatulajdonosok már engedtek tarthatatlan álláspontjukból és csak azt kívánták, hogy a bizonyospénz minimuma ne határozottassék meg és a hirlapok bizonyospénzben is szedhetők legyenek. A segédek megbízottjai ezzel szemben ragaszkodtak ahhoz, hogy a bizonyospénz minimuma meghatározottassék és pedig ujonnan felszabadultak részére 8 frt, a többiek részére legalább 11 frt, a hirlapok szedését illetően pedig azt követelték, hogy amennyiben azok bizonyospénzben lesznek előállítva, a bizonyospénz összege megfeleljen a szedés árának. A számolást illetően a főnökök garmond, bourgeois és petit szedésért 23 krajcárt, cicero, kolonel szedésért 24 krajcárt, nonpareilleért 25 krajcárt akartak fizetni. Hosszabb vita után a vegyes bizottság a következőkben állapodott meg: 1. A főnökök által kívánt számolási alap elfogadtatik; 2. napilapok bizonyospénzben is szedhetők, de ez utóbbi esetben a bizonyospénz okvetlenül megfeleljen a szedők által előállított munka számolási árának; 3. a bizonyospénz minimuma meghatározandó, magassága azonban a december 2-án tartandó általános nyomdatulajdonos-értekezleten állapíttassék meg. A nyomdatulajdonosok december hó 8-án tartott értekezlete azonban oly árszabálytervezetben állapodott meg, melyet semmi körülmény között sem lehetett a segédeknek elfogadniok. A nyomdatulajdonosok az árszabálytervezetnek a számolásról szóló 5. és a hirlapszedésről szóló 7. pontjait a maguk érdekében olyformán módosították, hogy: „a kevert szedés, tiszta szedés, matematikai, táblázatos, ritkított, rövidítésekkel kevert és aláakott szedés, valamint költeményszedés díjazása szabad egyezkedésre hagyatik. Ha az egyezkedés nem sikerül, a munka bizonyospénzben szedendő. Ily esetben a bizonyospénz megállapításánál alapul a számoló szedő – rendes munkaidő mellett – hat heti keresetének átlaga szolgál. A hirlapszedés főnök és segédek között szabad egyezkedés tárgyát is képezheti. A számolási alap 22 kr.” Ez egyenesen az árszabály kijátszására irányuló törekvés volt a nyomdatulajdonosok részéről, mert tisztán ő tőlük tette függővé a munkák díjazását.

A hirlapszedők december 6-án tartott gyűlésükön azt határozták, hogy az antiqua 25 krral, fraktur 27 krral, kompakt, kurziv vagy ritkított szedés duplán számíttassék s a lapok bizonyospénzben való szedése töröltessék. A december 13-án megtartott általános nyomdászgyűlésen, mely a fővárosi vigadóban tartatott meg, s melyen Tanay József elnökölt, körülbelül 900 szaktárs jelent meg. A gyűlésen a bizottság bejelentette, hogy a gépmesterek és nyomók köre nem válaszolt az árszabálybizottság felhívására és így ezek érdekeit figyelmen kívül kellett hagyni.

A bizottság ezután azt indítványozta, hogy a gyűlés mondja ki, miszerint a minimális hetibér 8, illetve 10 forint és a hirlapok szedése 25 krajcáros, nappali szedés 22 krajcáros alapon számíttassék, a napilapok bizonyospénzben való szedése azonban visszautasítandó. A gyűlés hosszú és heves vita után az indítványt elfogadta és az árszabálybizottságnak köszönetet szavazott. A gyűlés határozatának végrehajtásával Leitner Pál, Zaka Lajos és Singer Sándor bizáltak meg.

A végrehajtó bizottság határozatából a nyomdák személyzete utasított, hogy az árszabályt hétfőn, december 14-én nyújtsa át a nyomdatulajdonosnak és amennyiben az illető annak

elfogadását megtagadná, akkor a személyzet rögtön hagyja abba a munkát. A bizottságnak nagy munkát adott azon szaktársaknak a 10 forintos minimum elfogadása érdekében való kapacitálása, akik 12 forintos minimum mellett dolgoztak, de végre az árszabály egyéb előnyei érdekében ezek is engedtek álláspontjukból. A személyzetek december 14-én sorra előterjesztették az árszabályt s a legelsőnek Hirsch Lipót, a Franklin igazgatója, utána hat kisebb nyomda és estig, egynéhány nagyobb nyomda kivételével, a legtöbb cég aláírta az új árszabályt. Az Athenaeum nevében Benedek Sándor művezető kijelentette, hogy az igazgatóság mitsem akar tudni az árszabályról. A személyzet erre az ügyvezető könyörgése dacára „Előre!” kiáltással kivonult. Az igazgatóság a nyomda bizalmiférfiait az előljáráságnál bepanaszolta, kiket a hatóság 20–20 forint pénzbüntetésre ítelt. Ezt az ítéletet az Athenaeum lapjai másnap nagy diadallal közölték. Zsarnay rendőrkapitány a Sebestyén-téri Csiga-vendéglőben nagy rendőri kísérettel felkereste a sztrájkolókat és azokat a visszatérésre igyekezett kapacitálni, kísérlete azonban természetesen nem járt sikerrel. Az Athenaeum lapjait tanoncok és egypár renegát állította elő. Hétfőn még a Légrády, Wodianer, Neuwald, Birkholz és Vajda cégek személyzete is kilépett; pár napi ellentállás után azonban ezek is elfogadták az árszabályt, azonban – Légrády kivételével – a kilépettek egy részét elbocsátották.¹⁸⁶

A végrehajtó bizottság az árszabály elfogadása után a következő körlevélben kérte fel a nyomdatulajdonosokat az árszabály iparhatósági láttamoztatására:

„Ide mellékelve azon kérelemmel küldünk Uraságodnak három példányt az Uraságod és szedői által f. évi december hó 14-én közösen elfogadott szedőárszabály és munkarendből, hogy azt az ipartörvény 113. §-a értelmében – amint a nevezett szabályzat utolsó pontja is említi – az illető kerületi Előljáróság, mint elsőfoku iparhatóság által 1886. évi január 1-ig láttamoztatni és láttamoztatás után kifüggesztetni szíveskedjék. Annál is inkább kérjük ennek teljesítését Uraságodtól, mert az iparhatóság s jogi tanácsadónk, nagys. Eötvös Károly ur szerint ennek az iparhatóságtól 50 krajcáros bélyeggel való kérelmezése a t. főnök ur kötelessége. A láttamoztott három példány egyike az iparhatóságnál marad, a másodikat Uraságod, a harmadikat pedig személyzete köteles megőrizni. Kérésünket megújítva, maradtunk Uraságodnak őszinte tisztelője. Budapest, 1885 december 25. *A budapesti betűszedők végrehajtó bizottsága.*”

Eötvös Károly országgyűlési képviselő teljesen díjtalanul vállalkozott a segédek ügyeinek védelmezésére és kijelentette, hogy amely üzletekben 1886 január 1-ig az árszabály hatósággal láttamoztott példánya kifüggesztve nem lesz, azok ellen a cégek ellen azonnal megteszi a törvényes lépéseket az ipartörvény 113. §-a alapján.

Az 1885. évi árszabály teljes szövege a következő:

Budapesti szedő-árszabály

Érvényes 1886. évi január 1-től

1. A számítás módja. A számítás azon betűnem közönséges n betűje szerint történik, melyből egy mű vagy más nyomtatvány szedendő és irányadó a betűnem időnkinti teste. – Ha valamely betűnemben az n -ek vastagabbak egy félnégyzetnél (Halbgevierte), úgy az utóbbiak szerint számíttatik. – Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébb jel szükségessé válna, az n -nek számíttatik. – Az ár megszabása tizedrendszer szerint történik, törtek kerülése végett.
2. Térző (Durchschuss). Minden darab térző egy n -nek számíttatik.
3. Lapcim (Columnentitel). Élő lapcimek zársorral együtt három, holtak zársorral együtt két sornak számíttatnak.

¹⁸⁶ Összesen 160-an léptek ki, kik közül körülbelül 100-at 11 hétig kellett segélyezni. A sztrájk 8000 forintba került. Egypár nyomda: Schlesinger, Kunossy, Bagó, Garai, Rigler, Bendiner, Quittner nem írták alá az árszabályt.

4. Sima szedés. Sima szedésnél következő meghatározások állanak: *a)* Antiqua (magyar) 1000 *n* garmond, bourgeois, petit 22 kr., colonell és cicero 23 kr., nonpareille és mitteltől felfelé 26 kr., perl 27 kr. *b)* Idegen nyelvek: Német nyelvű szedésért, ha frakturból van szedve, 2 krral több számíttatik, *c)* Latin, román, olasz, francia, horvát és tót (fraktur vagy antiqua) nyelveknél 1000 *n*-ért 3 krral több; szerb, orosz, egyházi cirill és görög alá nem vágott 1000 *n* 7 krral, alávágott 9 krral több, héber sima szedés 4 krral, pontozott 8 és troppszedés 12 krral magasabban számíttatik. – A héber szedés számítása „Nun”, pontozásoknál pedig „Passach” szerint történik.
5. Kevert szedés. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy negyedik betűnem fordul elő; kétszeres kevertnek az, ha egy harmadik; háromszorosnak az, ha egy negyedik betűnem szétszórva az iv harminckettedrészét foglalja el és ilyenkor emelkedik a rendes ár 1000 *n* után egyszeres kevert szedésnél 1 krral, kétszeres kevertnél 2 krral és háromszoros kevertnél 3 krral. – Új betűnemnek tekintetik itt a ritkított szedés is. Ha pedig az elősorolt betűnemek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszerezetik. – Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed részének betöltésénél külön betűnemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számíttatik. – Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, úgy ennek számítása ezen árszabály határozatainak 4. pontja szerint történik. – Ha a szedés kisebb betűfajjal (tehát aláakott) van keverve, úgy az illető sorok kétszeresen számíttatnak. – Pakétszedésnél az idegen betűfajból vagy ritkítva szedett szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számítandók. Ha fél sor maradna fel: egésznek, illetőleg kétszeresen számítandó. Címek szintén kétszeresen számítandók, még akkor is, ha állottak.
6. Tiszta számos vagy ritkított szedés, ugymint számos szedés rövidítésekkel kétszeresen, számokkal vagy rövidítésekkel kevert szedés, nevek 1½ szer számíttatik, részben ritkított szedés kevertnek (5. pont) tekintetik. A sor kikergetése- vagy behozásáért egy sorral több számíttatik.
7. Jegyzetek. Minden egy műben előforduló kisebb betűnem annak árszabása szerint külön számítandó, a válaszvonalak a jegyzethez tartoznak.
8. Matematikai szedés. Előforduló matematikai szedésnél egyszerű példák 1½ -szer, nehezek kétszeresen számítandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizetetik.
9. Táblázatos szedés vonalakkal vagy anélkül, kétszeresen számítandó.
10. Keskeny alak, mely egy sorban 30–25 *n*-et tartalmaz, 2 krral, 24–20 *n*-es 3 krral és 20 *n* alatt 5 krral 1000 *n*-ként magasabban számítandó. Betűszéljegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez csatolandók. Számszéljegyzeteknél pedig megfelelő kárpótlás fizetendő.
11. Tördelési járulék. Ha egy műnél több mint két szedő foglalkoztatik, akkor 1000 *n*-nél 2 kr. a tördelésért fizetetik. Műveknél, melyek tördelése jegyzetek, fametszvények stb. által nehezítetik, különös kárpótlás fizetendő. Ugyane határozatok folyóiratok tördelésénél is alkalmazandók.
12. Javítások. A szedő köteles egy házi javítást és egy sajtó-reviziót lelkiismeretesen végezni. Javítások, melyekért a szedő nem okozható, u. m. szerző- vagy sajtó-reviziók végzéseért, óránként 22 kr. fizetetik; ugyanez áll fordított betűkre nézve is. – Pakétszedők csak a házi javítást tartoznak végezni.
13. Nem foglalkoztatás esetében, ugymint ha várni kell a kéziratra, betűre stb., mely idő alatt a szedő takarításra használható, óránként 22 kr. fizetendő. – Nehezen olvasható, ceruzával írott vagy rendben nem levő kézirat kárpótlásául az ezen kéziratokból szedett szedés 1000 *n* után 2 krral magasabban lesz számítva.
14. Feltisztogatás. A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, tértők, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 22 krral kárpótolatik. – Ha egy mű berendezésénél a szedőnek oly osztani való nyújtatik, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállítani vagy a szekrényből egyes betűt kiraknia kell, pl. más nyelven, úgy ezért a feltisztogatásért megillető ár fele része által kárpótlendő.

15. Szekrényváltóztatás. Azon esetben, ha a szedő ugyanegy szekrényből vagy ugyanegy munkánál 2 forintot keresni nem képes, úgy annak 30 krnyi kárpótlás jár.

16. Előny (Speck). A mű címe, előszava és tartalma a szedőtől el nem vonathatik. Tömképek, fametszvények, költemények, vákátok stb.-ért levonás nem történik. – Rovat és címsorok kétszeresen számítandók és a szedőtől el nem vonhatók.

17. Hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik.

Hirlapszedő-árszabály

1. A szedés ára. A szedés ára magyar 26, német (fraktur) lapoknál 27 kr. 1000 *n* után.

2. *a)* Tőzsdei és kereskedelmi táviratok, ha mutáltatnak, egyszeresen, új szedésnél vagy tördelésnél $1\frac{1}{2}$ -szer számíttatnak. *b)* Vasuti és bank-kimutatók mutálásnál egyszerűen, új szedésnél kétszeresen. Tabelláris szedés újságoknál egyáltalán duplán számítandó. Különösen nehéz vagy vonalakkal ellátott táblázatos szedés külön kárpótlandó. Nonpareille-fejek kétszeresen számíttatnak. *c)* Leszámitolási árfolyamok és összehasonlító árfolyam-táblázatok: ha kéthasábos és mutáltatik: egyszerűen, ha több hasábos, épp úgy, mint a tőzsdei táblázatok is, $1\frac{1}{2}$ -szer számíttatnak. *d)* A kis tőzsde egyszerűen, ha szétemeltetik és többek által mutáltatnak $1\frac{1}{2}$, külföldi tőzsdék $1\frac{1}{2}$ -szer számíttatnak. *e)* Időjárási táblázatok $1\frac{1}{2}$ -szer számítandók. *f)* Változások a hadseregben vagy kivonatok a hivatalos lapból, ha rövidítések fordulnak elő, $1\frac{1}{2}$ -szer. *g)* Tiszta számszedés, sor és nyerőszámmal vagy anélkül, kétszeresen. *h)* Folytatólagos ritkított vagy névszedések duplán számíttatnak. Ama sorok, melyek több mint felényire vannak ritkítva, szintén kétszeresen. *i)* Idegenek névsora, színházi műsorok, tőzsdei és városi jelentések számozott része, számadási kimutatók, hitelegyletek fizetéseképtelenségi kimutatói, templomi zene, rövidített szavakkal szedett sport, névszedés, naptár (napirend), irodalmi vagy más tartalomkimutatók $1\frac{1}{2}$; folytatólagos kövér írás $1\frac{1}{2}$, idegen nyelv duplán. *k)* Olyan sorok, amelyekben kurzívából vagy más fajta írásból fordulnak elő szavak, duplán számíttatnak, épp úgy a táviratok kezdősorai. *l)* Rovatok új szedésnél vagy mutálásnál duplán, állók szimplán; zárvonalak egy sornak számíttatnak. *m)* Oly lapok, melyeknél a sarokban előforduló dőlt, félkövér és ritkított; vezérszavak nem számíttatnak kétszeresen, két krajccárral magasabban számolandók.

3. Sorkihajtás. A sorkihajtásért egy sorral több számíttatnak.

4. Javítások. Korrektura-változásokért az elmulasztott idő kárpótolandó.

5. Várók. Rendes várók 50 kr. kárpótlást kapnak.

6. Előforduló vásár- és ünnepnap munká kárpótlásáért a szedés duplán számíttodik és a rendes határozatok lapszedésnél mérvadóak.

Általános szabályok

1. A munkaidő kilenc órai.

2. Minden a fennebbi árszabályban különösen nem említett munkák díjazása szabad egyezkedésre hagyatnak.

3. A bizonyospénz minimuma hetenként 10 forint, ujonnan felszabadultaknál 8 forint.

4. Különórák. A kitűzött időnél továbbtartó munkáknál a számoló szedőnek keresetén kívül az éjfél előtti, ugymint ünnep- vagy vasárnap délelőtti órá 12 krral, az éjféltutáni, ugymint vasár- vagy ünnepnap délutáni órá 18 krral kárpótlandó. – Bizonyospénzben levő szedőnek heti keresetének minden forintja után az éjfélelőtti, ugymint vásár- vagy ünnepnap délelőtti óráért $2\frac{1}{2}$ kr., éjfél után, ugymint vásár- vagy ünnepnap délutáni óráért pedig 3 krnyi kárpótlás fizetetik.

5. A kölcsönös felmondási idő 14 nap. A felmondás csak szombaton történhetik; ha a szombat ünnep, akkor az előtte való nap érvényes a felmondásra. A felmondás más eseteire az ipar-törvény intézkedései irányadók.

6. Ez az árszabály és munkarend az ipartörvény 113. § értelmében az illető kerületi előljárósággal mint első foku iparhatósággal is láttamozandó.

A vidéki nyomdászok ébredése. – A szerkesztő függetlenítésére irányuló mozgalom

A budapesti árszabálymozgalom ezuttal a vidékre is hatást gyakorolt; a vidéki szaktársak az országos egylet kapcsán szorosabb nexusba léptek a fővárosiakkal s maga a vidék is közelebb került egymáshoz. Az azelőtti elszigeteltség teljesen távol tartotta egymástól a vidék nyomdászeit s így fogalmuk sem lehetett a szervezkedés óriási erejéről. Legtöbbje ki sem mozdult a maga szülővárosából és az illető nyomdatulajdonosok ezt a helyzetet alaposan kihasználták. A vidéken elszomorító viszonyok uralkodtak; 4–5 forintos heti bér, 11 órai munkaidővel s a legtöbb helyen ezen kívül még a díjtalan különórázást is megkövetelték s a serdületlen tanoncok légioja évről-évre emelte a munkanélküli tartaléksereg számát. A vidék szervezkedése azonban csak lassu tempóban haladt előre; a legtöbb egylet még a Typographiát sem járatta tagjai részére, pedig az 1885. évi budapesti nyomdászkongresszus kimondta, hogy a vidéki egyesületek kötelesek tagjaik részére a Typographiát járatni. Ily érdeklődés mellett nem lehet azon csodálkozni, hogy a budapestiek sem fektettek nagyobb súlyt a vidék szervezésére, akik különben évekig a maguk bajaival voltak elfoglalva. A vidék annyira elzárkózott a nyilvánosság elől, hogy például az 1862-ben alakult kolozsvári egyletről még a 70-es években sem lehetett tudni semmit sem. A többiek nagyrésze sem volt különben tekintetben. Nem tartották szükségesnek, hogy működésükről és létezésükről mások is tudomást szerezzenek és a mai nyomdász előtt hihetetlennek fog feltűnni, hogy a Typographiának még a 80-as években is csak 1–2 példányára fizettek elő a vidéki egyletek. A németnyelvű vidéki nyomdászok pedig állandóan kifelé gravitáltak s a külföldi szaklapokat járatták tagjaik részére s nem a Typographiát. Csak az első fellobbanásnak volt tekinthető ennél fogva a pécsi egylet által 1886-ban az árszabály érdekében kibocsátott ama körlevél, mely egyöntetű eljárásra hívta fel az egyletek figyelmét. A pécsiek nem tettek semmit, a debreceni szaktársak azonban 1886 augusztus hóban az 1872. évi budapesti árszabályt akarták érvényre juttatni s azt elfogadás végett a főnökök elé terjesztették. Azok azt jogosnak ismerték el, de elfogadását a mostoha időkre való tekintetből – megtagadták. A segédek erre 14 napi felmondással kiléptek. A mozgalom, mely több hétig húzódott, a segédek vereségével végződött, ami előrelátható volt, mert teljes szervezetlenség mellett, kellő előkészület nélkül lehetetlenség volt az árszabálymozgalmat diadalra juttatni. A kilépettek helyeit mihamar ellepték egyes kétes existenciák, kik azután még rosszabbá tették az ottani munkaviszonyokat. Ez a vereség az egész vidéki mozgalmat eltemette egypár évre, mert senki sem akart ott ilyenről hallani. Pécsen és Temesváron alakultak ugyan árszabálybizottságok, de ezeknek működéséről semmit sem tudunk.

A Typographia szerkesztője 1887-ig a nyomdában dolgozott és ő szedte a lapot. Ez ugyan már valamivel jobb megoldás volt annál, midőn a szerkesztő mint valamely nyomda alkalmazottja szerkesztette a lapot, de még sem volt teljesen független. Így nem is lehet azon nagyon csodálkoznunk, hogy a régi szerkesztők árszabálymozgalmak alkalmával semleges álláspontra helyezkedtek, mert nem voltak abban a helyzetben, hogy a többség akaratának nyíltan kifejezést adhassanak. Ez a lehetetlen helyzet különösen Firtingernél domborodott ki a maga teljességében, midőn a szerkesztő a mozgalom ellen foglalt állást. A szaktársak körében ezért

már akkor szóba jött a szerkesztői állásnak valamely módon való függetlenítése, de a budapesti szaktársak között évekig tartott viszálykodás ezt a kérdést is elodáztatta. Zaka Lajos szerkesztő idejében ez a dolog azonban újra aktuálissá lett. Zaka a Typographiát egész más irányban szerkesztette, mint elődei s alatta a régi, glacékesztyüs tónus és határozatlan álláspont helyett kissé nyers és kiméletlen írásmód, de egyuttal őszinte munkásszellel lépett előtérbe a Typographiában.

A szerkesztő függetlenítését annakidején, a Typographia magyarosítása érdekében indított mozgalom alkalmával, tudvalevőleg már az akkori függetlenségi párt nevében Tschutschegg (innen származik a párt elnevezése) is indítványozta, akkor azonban ez a kérdés ismét elodázódott. 1886-ban Kósa-Kossovitcz Rezső e tárgyban szintén egy indítványt nyújtott be a közgyűléshez, az indítvány azonban elbukott.

Már az 1885. évi árszabálymozgalom alkalmával előtérbe nyomult ez a kérdés. A szerkesztő, aki valamely nyomdának az alkalmazottja, árszabálydolgokban való állásfoglalását illetőleg nem lehetett teljesen független, mert kondíciója bizonyos mértékben megbénította azon törekvését, melyet az árszabály védelme érdekében ki akart fejteni. A szerkesztő-bizottságban szintén gyakori volt a véleményeltérés egymás és a szerkesztővel szemben. Zaka, elődeihez képest, a magyarosítási mozgalom befejezése után erősebb tónusban kezdte a visszaéléseket a Typographiában szellőztetni és alatta egy egészen új, szabadelvű irány kezdett kibontakozni. A Typographia munkáslappá kezd kialakulni és köréje új emberek csoportosulnak, új eszmék és nézetek propagálására. Ezáltal a választmány egy része és a szerkesztő kerültek konklúzióba. Ezek a körülmények a tagokban mindjobban megérlelték a szerkesztő függetlenítésének elodázhatatlan keresztülvitelét. A magyar-párt választmányi tagjai sem voltak a lap hangjával és tendenciájával kibékülve, ennél fogva köztük és a szerkesztő között állandó volt a surlódás és a Társaskör Évi jelentése is a Typographia goromba és bárdolatlan tónusával foglalkozott. Ezt Láng J. Lipót írta.

Az Egyetértésnél előfordult árszabálysértés alkalmából végre teljes erővel kitört a lappangó viszály. A szerkesztő, mint árszabálybizottsági tag és munkás, erősen megrótt a személyzetet és azt felelősségre kívánta vonni. Az ezen esetből kifolyólag közölt két cikk, mely azokat ostorozta, akik folyton békéről prédikálnak, azt megtartani azonban nem hajlandóak, az 1886 július 4-iki választmányi ülésen az interpellációk özönét zuditotta a szerkesztőhöz, ami a többségnél megütközést keltett, mert a szerkesztő ebben az esetben kötelességét teljesítette. Erre a Typographia 1886 július 9-iki számában Darvas Adolf megtámadta a Társaskört és Firtingert, a szerkesztő-bizottság elnökét, hogy személyeskednek és a Társaskör abban leli örömét, hogy a békét megbonthatja. A szerkesztő-bizottság többsége a cikk közlése mellett nyilatkozott, mire Firtinger leköszönt. Július 12-én egy rendkívüli választmányi ülés foglalkozott a Typographia ügyével. Az ülésen rendkívül heves vita után a szerkesztőt teljesen rehabilitálták. Erre Ács Mihály II. alelnök is lemondott. Ennek az esetnek következményeként a Társaskörből 34 tag kilépett. Az ülés folyamán Zaka felkelve helyéről, kijelentette, hogy az invektivák folytán a szerkesztésről lemond; erre az egész választmány felugrott helyéről, körülfogták Falk Zsigmond elnököt és Zakát, ki közben távozni készült, feltartóztatták. Zaka erre nagy kapacitálásra lemondását visszavonta, mire a szerkesztő-bizottság leköszönt.

A július 18-iki rendkívüli közgyűlésen három indítvány volt napirendre tűzve: Rothenstein Mórnak a szerkesztő függetlenítésére és a közgyűlés által leendő választására vonatkozó indítványa, Wellisch Edének a tanoncoknak az egyesület kötelékébe való felvételére és Pető Lipótnak egy hitelszövetkezet alakítása ügyében benyújtott indítványa. A gyűlés elfogadta a szerkesztőre vonatkozó indítványt azzal a pótlással, hogy a legközelebbi alapszabálymódo-

sításnál ez az alapszabályokba foglaltassék.¹⁸⁷ Az 1887. évi rendes évi közgyűlésen ismét szőnyegre kerültek a szerkesztő függetlenítésére és a tanoncoknak az egyletbe való felvételére Darvas A. által benyújtott indítványok. Az indítvány értelmében a szerkesztőt a közgyűlés választja és az szedi a Typographiát is. A szerkesztőre vonatkozó indítványt a közgyűlés későbbre halasztotta. Az 1887. évi szeptember hónapban újra előtérbe nyomult a szerkesztő függetlenítésének kérdése, ámbar ebben a kérdésben már az önképző-osztály gyűlése, a rendes évi közgyűlés és az országos kongresszus is határozatot hozott.¹⁸⁸ A közgyűlés abból a nézetből indulva ki, hogy a szerkesztő, ha arra szüksége lesz, bármikor kisedheti a lapot, e tárggyal feleslegesnek tartotta bővebben foglalkozni.

Miután a szerkesztő kondíciójából közben kilépett, az önképző-osztály gyűlésének határozata értelmében bejelentette a Pesti könyvnyomda részvénytársaságnak, ahol a lapot már egy évtizeden tul nyomták, hogy ezentul ő kívánja annak szedését végezni. A nyomda elnök-igazgatója, Falk Zsigmond ebbe készséggel beleegyezett, mivel azonban a nyomda műveztője ezt veszélyesnek tartotta, az igazgató előbbi beleegyezését visszavonta. A szerkesztő ideiglenesen a nyomdászok hitelszövetkezeténél kapott ugyan állást, de azt alig négy hét után otthagyta. A szerkesztő-bizottság ily körülmények között kénytelen volt a lap 38. számát egy más nyomdában előállíttatni.

A lap nyomása ügyében történt eljárás, miután azt egyrészt az ellenőrzőbizottság elnöke, másrészt azonban később maga lovag Falk Zsigmond is kifogásolta, a szeptember 18-iki rendkívüli választmányi ülés elé került. Ott az elnök tiltakozván a tudtán kívül tett intézkedés ellen, kijelentette, hogy ő mint elnök magát senkitől vezetetni nem engedi, ennél fogva az elnöki állást többé elvállalni nem hajlandó. A választmány viszont a szerkesztő-bizottság eljárását helyesnek nyilvánította és ezzel a lap nyomásának ügye el volt intézve. Az október 16-án tartott rendes választmányi ülésen a szerkesztő-bizottságnak bizalmatlanságot szavaztak; ennél fogva a választmány egy része, Zaka Lajos szerkesztő és vele a szerkesztő-bizottság is leköszönt. Ugyanazon ülésben Aigner József, Csató Zsigmond, Gelberger Mihály, Gelléri Mihály és Láng József Lipót választattak meg a szerkesztő-bizottság tagjaivá. A bizottság Csató Zsigmondot bizta meg a lap szerkesztésével, a német rész fordításával pedig Aigner Józsefet, aki azonban egy hét múlva leköszönt e tisztségről.

Miután az 1887 november 6-iki választmányi ülés Fodor Zsigmond és 825 társának azt a beadványát, hogy „a rendkívüli közgyűlés helyteleníti az 1887 október 16-án tartott választmányi ülés eljárását a szerkesztővel szemben és a választmány határozata ellenében a volt szerkesztőnek bizalmat szavaz” napirenddel egy rendkívüli közgyűlést hívjon egybe, elutasította és ezen ügy elintézését egy Kaczander, Csató, Láng, Gelberger és Strauch választmányi tagokból álló bizottsághoz utasította, több leköszönt választmányi tag kívánságára november

¹⁸⁷ A tanoncokra vonatkozólag azt határozta a közgyűlés, hogy a budapesti és a vidéki nyomdatulajdonosokhoz egy körlevél küldendő, melyben körvonalazandó, hogy a tanoncok felvételénél mily irányelvek alkalmazandók. A hitelszövetkezet ügyében teendő előmunkálatokra egy bizottság választatott. Szeptemberben ez az intézmény megalakult. A tanoncokra vonatkozólag Darvas Adolf által 1887-ben újra benyújtott indítvány nagy polémiaakra adott okot a Typographia hasábjain, de a közgyűlés ezt az indítványt újra elvetette.

¹⁸⁸ Az 1887. évi IV. budapesti nyomdászkongresszuson Leitner Pál a következő indítványt terjesztette elő: Az egyleti közlöny szerkesztőjét a rendes évi közgyűlés választja. A szerkesztő hivatala egyik rendes közgyűléstől a másikig, tehát egy évig tart. Szerkesztőül csak olyan szakértár választható, aki legalább öt évig áll Budapesten kondícióban és a fővárosi nyomdászviszonyokat ismeri. A szerkesztő Budapesten lakik és a lapot technikailag is ő állítja elő. A szerkesztő-bizottságot a választmány küldi ki, mely bizottságnak a lap érdekére ügyelni, a panaszokat tárgyalni s a szerkesztőnek segédkeznie kell.

13-ára általános nyomdászgyűlés hivatott egybe. A gyűlésen Zaka elnökölt és a gyűlés, tekintettel arra, hogy a választmány a 826 tag által aláírt kérvényt nem respektálta és az azok által óhajtott rendkívüli közgyűlés egybehívását megtagadta, a választmánynak bizalmatlanságot szavazott. Azonkívül az általános nyomdászgyűlés egy öttagú bizottságot is választott az esetleges teendők elvégzésére. Közben a szerkesztő-bizottság úgy a bizottsági, valamint a választmányi tagságról is leköszönt és ezt a következő nyilatkozatban indokolta: „Midőn lemondásunkat Nagyságod szíves tudomására juttatjuk, kérjük, kegyeskedjék a közgyűlést egybehívó értesítésen a szerkesztő-bizottság lemondását adni az egybehívás indokául, mert az egyletnek tett szolgálatainkért méltán kérhetjük, hogy egyes nézetváltoztató szaktársak intézkedéseinek nevetség- és gunytárgyává ne tétessünk... Budapest, 1887 november 26. Csató Zsigmond, Gelberger Mihály, Gelléri Mihály, Láng József L.”

Az elnök ennek következtében, mivel most már a választmány nagyobb része leköszönt, 1887 december 4-ére rendkívüli közgyűlésre hívta össze az egylet tagjait. A gyűlésen elnökké ismét Falk Zsigmondot, alelnökké Zaka Lajost választották meg, akik a választást elfogadták. A szerkesztő-bizottság felelős szerkesztővé Zaka Lajost választotta meg és a Typographia 1887. évi 49. számát már ismét Zaka Lajos jegyezte, a német rész szerkesztésével Hölzel József bizatott meg.

A szerkesztő részbeni függetlenítése most már végleg el volt intézve. Az 1887 július 3-iki választmányi ülés Zaka Lajost hivatalnoknak alkalmazta, hogy őt ezáltal függetlenítse. Együttal megbizta azzal, hogy mint felelős szerkesztő a német rész szerkesztéséről is gondoskodik.¹⁸⁹

Az 1885–1888. időszakban történt egyéb dolgokat a következőkben regisztrálom:

Az egyesület a kereskedelmi miniszterhez kérvényt intézett aziránt, hogy az 1884. XVII. t.-c. 143. §-a második bekezdése szellemében, a nyomdák és betüöntődék tulajdonosait minden valamely nyomdászegylethez tartozó segéd után, a segédre kiszabott egyleti járulék félrésznyi arányban való hozzájárulásra kötelezze. A miniszter a kérelmet azon indokolással, hogy kivételt a nyomdászokkal nem tehet, elutasította.¹⁹⁰

Az 1887. évi közgyűlés több indítványt fogadott el, melyek közül különösen az özvegyi segélynek 50 forintról 200 forintra és a temetési összegnek 50 forintról 100 forintra való felemelése nem állt arányban az egyesület akkori vagyoni állapotával. Az akkori választmány nem akarván ezen, az egyesület anyagi erejéhez képest kivihetetlen határozatot végrehajtani, 1887 április hó 24-ére rendkívüli közgyűlést hívott egybe, hogy ez a határozatot megsemmisítse; a közben jóváhagyott országos egyesületi alapszabályok azonban a közgyűlési határozatot illuzóriussá tették s így ez az újabb bonyodalmakat magában rejtő ügy elsimult.

¹⁸⁹ Teljes békéről azonban szó sem lehetett. Zaka nem az az ember volt, aki „finoman” kezeli az ellenfelet; írásmódorát, melyről aláírás nélkül is mindenki ráismert a szerzőre, sohasem változtatta meg. 1888-ban már ismét alakult egy ellenpárt, melynek Láng József L. volt a vezére. Ez a párt „Legyen világosság!” „Es werde Licht!” címen egy havonként kétszer megjelenő lapot indított, melynek Láng József L. volt a szerkesztője és Kalmár Lajos a kiadója. A lapból csak hat szám jelent meg.

¹⁹⁰ Az 1884. XVII. t.-c. 143. §-a értelmében a mester az ipartestületi segélypénztárba a segéd által fizetendő illeték egyharmadát fizette. A nyomdászat azonban nem volt engedélyhez kötött iparág – minthogy most sem az – s így nem lehetett a nyomdatulajdonosokat arra kényszeríteni, hogy egy magánegyesületi pénztárba illetéket fizessenek.

Az 1887 április hó 10–11-én tartott magyar munkáskongresszusra a március 27-iki általános nyomdászgyűlés Leitner Pált, Láng J. Lipótot, Aigner Józsefet, Melisszer Ernőt és Dobes Ignácot választotta meg küldöttekül. A nyomdászok ez alkalommal jelentek meg először hivatalosan a kongresszuson, ez azonban nem hozta közelebb a párthoz az eddig tartózkodó álláspontra helyezkedett nyomdászokat, hanem ellenkezőleg, még nagyobb éket vert közéjük. A Népszava, az Arbeiter Wochen-Chronik és a Typographia a kongresszus határozatai felett személyeskedő polémiába keveredtek, mely tény egy cseppet sem volt alkalmas arra, hogy az ellentéteket elsimítsa.¹⁹¹

A nyomdászoktól nem lehet elvitatni az előretörékvés pálmáját, mert rezervált álláspontjuk dacára, mely az akkori viszonyokban leli magyarozatát, mindig mint kezdeményezők szerepeltek. A segélyezés terén az egész világon úttörők voltak a nyomdászok; Magyarországon ők alakították az első munkássegélyző-egyletet, az első munkásönképző-egyletet és ők tartották Magyarországon a legelső szakkongresszusokat. Ezután a kongresszus után azonban megint nagyon sokáig nem találjuk a budapesti nyomdászokat testületileg a pártmozgalmakban, ámbár egyesek felülemelkedve a személyeskedés által állított korlátokon, azután is buzgalommal álltak az általános munkásérdekek szolgálatába.

Ezek után ismét áttérek a segélyző-egyesület működésére. Az 1888. évi február 26-iki közgyűlésre (ez volt az országos egylet első közgyűlése) Ruzitska Gyula indítványt adott be, hogy az árszabályon alul dolgozó tagok ne kapjanak munkanélküliségi segélyt és az árszabálysértés miatt kilépett tagokat az önképző-osztály – 2000 frt érintetlenül hagyása mellett – összes vagyonából segélyezhesse. A konzervatív elemek természetesen az indítvány ellen sorakoztak. A február 19-iki önképző-osztályi gyűlésen Darvas indítványára kimondott,

¹⁹¹ A 70-es évek elején kezdett Budapesten a munkásmozgalom terjedni és az akkortájt alakult budapesti munkássegyletben több nyomdász – kik közül elsősorban Ihringert kell felemlítenem – vett részt a mozgalomban. A hűtlenségi per, mely annak idején nagy port vert fel, nem volt egyéb, mint a hatóság által felfújt dolog a munkásmozgalom elnyomására, a megindult mozgalmat egyidőre megbénította, mely azután egypár év múlva annál intenzívebben indult meg. 1886 októberben az általános választójog érdekében egybehívott munkáskongresszuson a nyomdászok nem vettek részt, mert ebben a kérdésben arra az álláspontra helyezkedtek, hogy ők már a 60-as években s azóta is többször követelték az általános választójog törvénybeiktatását, az eredménnyel nem járt s így a választójog forszírozása helyett inkább egy napilapot kell alapítani s azzal küzdeni az általános választójog érdekében. (A Typographia 1885-ben Kossovits Rezsőtől és Leitner Páltól közölt cikket egy munkásnapilap ügyében.) A nyomdászoknak a munkásmozgalomban való résztvétele tárgyában 1886 december 12-én egy értekezlet tartatott, mely alkalommal szóba került a magyarországi munkásmozgalom állása is. A munkások legnagyobb része nem volt egyesületekbe tömörülve az az egy-két segélyezéssel foglalkozó munkássegylet egymástól elszigetelve állott. Egyébként azok nem foglalkozhattak egyébvel, mint segélyezéssel. Szak- és önképző-egyesületekre lett volna szükség, de nem volt aki ilyenek alakítására a munkásságot buzditotta volna. Az értekezlet azt határozta, hogy: 1. Az egylet mint ilyen a mozgalomban részt nem vehet. 2. A nyomdászok csak a törvényes keretek határain belül kívánnak a mozgalomban részt venni. 3. Óhajtja az értekezlet, hogy a vidéki nyomdászok is részt vegyenek a mozgalomban 4. A fővárosi nyomdászok minél nagyobb számban lépjenek be a munkáskörbe. Az 1887 április 10–11-én tartott magyar munkáskongresszuson a budapesti nyomdászok öt indítványt nyújtottak be és pedig: 1. Az általános szavazati jog. 2. A munkaadó szavatolása melletti gyári törvény követelése és a gyári és ipari törvény módosítása. 3. Munkásbetegsegélyző és rokkantsegélyző alapok létesítése. 4. Az általános vasárnapi munkaszünet törvénybeiktatása. A kongresszus különben elfogadta Melisszer indítványát, hogy a gyári törvényben a vasárnapi munkaszünet biztosíttassék. A képviselőház 1888 decemberi ülésében foglalkozott a munkások beadványával és a munkásbiztosítási törvény életbeléptetése mellett döntött. A miniszter által egybehívott előértekezleten Falk Zsigmond a nyomdászokra hivatkozva, az állami munkásbiztosítás törvény beiktatását ajánlotta.

hogy ezentul az árszabálybizottságot nem az általánosság, hanem a – választmány választja s elfogadtatott Láng J. L. azon indítványa is, hogy az önképző-osztály csak 1000 frtot adjon az árszabály érdekében kilépettek részére. Ruzitska erre indítványát visszavonta, azonban Deutsch Albert az indítványokat magáévá téve, a közgyűlés azokat elfogadta.¹⁹²

Egy kellemetlen eset foglalkoztatta 1888-ban a választmányt. Bodnár József rokkantsegélyét, meghatalmazás alapján szállásadónője vette fel, anélkül, hogy Bodnár életbenlétét hitelesen igazolta volna. Azaz igazolta, de az Egyetemi nyomda útján, mely igazolás azonban, mint utólag kiderült, semmit sem ért, mivel Bodnár már rég elköltözött az élők sorából, midőn még folyton igazolták, hogy az illető él. Dominikné, a szállásadónő ilyformán 1105 frt erejéig károsította meg a rokkantsegélyző-pénztárt, mely összegből semmi sem térült meg. Dominiknét a bíróság félévi fegyházra ítélte.

A Grazban 1888 május 21–22-én tartott nyomdászkongresszus, melyről már az országos egyletről szóló fejezetben megemlékeztem, fontos határozatokat hozott, melyeket egyesületünk is életbeléptetett; ilyen a kölcsönösségi viszonyt szabályozó szerződés, mely eddig csak szokásjogon alapult, a nyugtakönyvek szövegének megállapítása és az utasokra vonatkozó szabályok megalkotása. Ezenkívül kimondta a kongresszus, hogy az egyletbe újonnan belépők neve az egyesületi hivatalos közlönyben közzéteendő.

Végül még megemlítem, hogy a párisi nemzetközi munkásiparkiallításon (1886) az egylet önképző-osztálya hivatalosan is vett részt; ezenkívül a gépmesterek és nyomók köre, Durigó János és a Franklin-, Hornyánszky-, Pallas- és Pesti részvénytynyomda személyzete. Vidékről Debrecen, Szeged, Sátoraljaujhely, Szabadka, Szatmár, Nagybecskerek, Magyaróvár városok nyomdászai és Lenkey Andor, valamint Kurucz Béla gépmesterek. A Társaskör által 1887-ben rendezett hirdapkiállításon 600 lap volt kiállítva. Az egyesületi választmány 1887-ben a Társaskörrel tárgyalásba lépett s azt az önképzőkörbe való beolvadásra kérte fel. A választmány igyekezete azonban nem járt sikerrel.¹⁹³

A szövetkezeti nyomda

A budapesti nyomdászok kedvenc eszméje volt egy szövetkezeti nyomda létesítése. A 60-as években az akkori áramlat hatása alatt a külföldön létesült egynéhány ily nyomda és 1870-ben a budapestiek is komolyan hozzáláttak ezen intézmény létrehozásához, amidőn azonban már együtt volt egypár ezer forint – felszámoltak.

¹⁹² Csak 1886-ban létesült egy állandó árszabálybizottság, melynek feladata volt az ellentállási pénztár és a gyűjtés kezelése. Az akkori szaktársak azonban nagyon gyéren adakoztak erre a célra.

¹⁹³ Az előbbi és a következő évek szakirodalmára vonatkozólag még a következőket regisztrálhatom. A magyar nyomdászok évkönyvének kiadását három évi szünet után a Társaskör vette át s a második évfolyam 1887-ben jelent meg Ács Mihály szerkesztésében; később ezt a vállalatot a Könyvnyomdászok szakköre folytatta, mely Novák László szerkesztése alatt ugy tartalom, mint technikai kiállítás dolgában elsőrendű szakirodalmi munkává fejlődött. Szerkesztői voltak Ács, Kleinmann Frigyes, Gelléri Mihály, Tichy Ákos, Pavlovsky J. Alajos, Novák László. Utolsó évfolyama 1910-ben jelent meg, miután a szakkör a kiadásával járó nagy anyagi áldozatot nem birta. 1868-ban jelent meg a Magyar Nyomdászati című szaklap Pusztai Ferenc szerkesztésében. Ez a lap 1907-ben a Grafikai Művészetek Köre tulajdonába ment át. 1890-ben jelent meg a segélyező-egyesület kiadásában a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők évkönyve Zaka Lajos szerkesztésében, mely az 1891. évfolyammal megszűnt. Ez az évkönyv közölte az önképző-osztály által 1888-ban felvett statisztikát, mely azonban, mint rendesen, nem teljes, mert 400 nyomda közül csak 288 küldött be hiányos adatokat.

Az újabb mozgalom kevesebb előkészülettel járt. A Typographia 1888 június 1-én lépett ezen eszmével a nyilvánosság elé és nemsokára ezután már megalakult az előkészítő bizottság is, mely a következő felhívást bocsátotta ki:

„Tisztelt Szaktársak! A vasárnap, június hó 3-án több szaktárs által egy társulati nyomda alapítása ügyében tartott értekezlet alulírottakat bizta meg az előmunkálatok végzésével és az aláírási ív kibocsátásával. Mielőtt a tulajdonképpeni munkához kezdhetnénk, a tájékozás megszerzése végett szükségesnek látjuk az aláírás kibocsátását s kérjük a szaktársköröket és az egyes szaktársakat, hogy tehetségükhöz képest jegyezzenek alá részvényeket. A társulati nyomda szükségességét, a fennállhatásának biztosítékait e helyen nem fejtegethetjük, de ez úgy is felesleges, mert minden szaktárs, aki érdeklődik mozgalmunk iránt, ismeri azokat. Megjegyezzük, hogy egy részvény ára 25 ft és heti 50 krajcáros befizetéssel törleszthető; ezzel kapcsolatban kérjük az egyes személyzeteket, hogy maguk között házipénztárost válasszanak, aki a heti befizetéseket beszedi és a pénzt pénztárosunknak (akit később az alakulás után választhatunk) beküldi. A vidéki szaktársak is hasonlóképpen járhatnak el s minden öt hétben beküldhetik a pénzt. Feldmann I. P., Pető L., Zaka Lajos.”

A nyomdaalapítás eszméje azonban ismét elodázódott és csak 1891-ben lett ismét aktuálissá, midőn az egyesület ellen a nyomdatulajdonosok és egyes tagok hatósági beavatkozást kértek s miután a nyomdatulajdonosok közül az elnöki tisztséget egyik sem volt hajlandó elvállalni, 1891-ben segédet választott a közgyűlés az egyesület elnökévé. A hatóság ezt nem tartotta megengedhetőnek s így az ez ügyben egybehívott értekezlet azt határozta, hogy Leitner legyen az új nyomda igazgatója s ebben az esetben nem eshet személye kifogás alá, mert az igazgató nem munkás. A nyomda ügyében február 8-án egybehívott értekezlet megválasztotta az előkészítő bizottságot. Az alakuló gyűlés 1891 április 26-án tartatott meg, amelyen kimondatott, hogy a nyomda Gutenberg nyomdavállalat, mint szövetkezet cég alatt 1891-től 1916-ig terjedő időre megalakul és a 18.000 ft alaptőkét 800 darab 25 ft névértékű részjegyekkel szerzi be. Az igazgatóságba ugyanekkor Balázs Károly, Aigner Antal, Leitner Pál, Sitte József, Wolf Gyula; a felügyelő-bizottságba pedig Hölzel József, Szabó Mihály és Zaka Lajos választatott be. Az önképző-osztály 60 darab 25 ftos részjegyet vett át és a többi részjegyek legnagyobb részét a szaktársak jegyezték.¹⁹⁴ Az igazgatóság Leitner Pált választotta elnökévé, a hatóság azonban azzal a kifogással állott elő, hogy az igazgató nem nyomdatulajdonos és Leitner nem lehet az egyesület elnöke.

Az elnökválasztással egybefüggő eseményeket egy más fejezetben tárgyalom s itt csak a nyomdára vonatkozó további adatokat sorolom fel.

A nyomda megkezdte működését és az első években meglehetősen nagy forgalmat ért el. Miután azonban nem volt elegendő anyagi eszköze arra, hogy a vállalat versenyképessége egyrészt technikai berendezés, másrészt forgótőke alakjában fokoztassék, lassanként visszafejlődött. A vállalat kezdetben mintegy 10–15 szaktársat foglalkoztatott, azonban már az 1891–1892. évi mérleg is 1775 ft 78 kr. veszteséggel záródott. Az igazgatóság jelentése szerint csak 337 darab részjegy jegyeztetett 8425 ft értékben. Különféle törlések után 195 tag 311 részjeggyel volt a vállalatnál érdekelve 7775 ft összegben, melyekre 1902 március hóig 4633 ft fizettetett be és így a részjegyek még 3142 fttal tartoztak a vállalatnak.

A nyomda 1891 szeptemberben helyezettett üzembe. Az igazgatóság később arról panaszkodott, hogy a részjegyesek nem fizetik be az esedékes törlesztéseket és így kénytelen volt az illetőket a részjegyesek állományából törölni, azonban ennek dacára újabb beruházásokat

¹⁹⁴ Az 1893 június 22-iki rendkívüli segélyező-egyesületi közgyűlés elfogadta azt az indítványt, hogy az önképző-osztály három éven át évenként 40 darab részjegyet vegyen át, hogy így a nyomda idővel az egyesület tulajdonába menjen át. A határozat azonban a közbejött felfüggesztés miatt nem lett végrehajtva.

eszközölt, hogy a vállalatot versenyképessé tegye, a bevételek azonban a későbbi években, a fokozódott munka dacára, sem bírták a nagy terhek fedezését. A berendezés 1898-ban körülbelül 24.000 frtot képviselt; ezzel szemben 10.500 frt értékű részjegy volt befizetve; melyből 4000 frtot az önképző-osztály fizetett be. Közben a bizalom is szünni kezdett a vállalat iránt s így azután lassan visszafejlődött. Grünfeld S., mint a szakegylet elnöke, Spitzkopf F., mint a gépmesterek körének elnöke, Jantsi H., mint a hírlapszedők körének elnöke, Gyöngyösy, mint a segélyző-egyesület I. alelnöke, valamint Zaka és Novitzky aláírási ívet bocsátottak ki, melyben a kollégák felkérlik a Typographia szerkesztő-kiadóját, hogy a nyomda megmentésére irányuló akciót szellemileg és anyagilag támogassa. Ez azonban már elkésett dolog volt. Az igazgatóság ezek után 1899 augusztus 20-án kimondta a felszámolást.¹⁹⁵ A részjegyeseket az egylet abból az összegből kárpótolta, melyet a szervezeti nyomtatványok összege után beszedett 10% jutalékból kapott attól a nyomdától, amelynél nyomtatványait előállította. Így a részjegytulajdonosok legalább 50%-át. visszakapták az általuk befizetett összegnek.

Kérvény a vasárnapi munkaszünet érdekében

Az önképző-osztály 1889 december 8-án tartott ülésében a hírlapszedők köre felkérésére elhatározta, hogy a vasárnapi munkaszünet érdekében egy kérvényt intéz a képviselőházhoz. A kérvényt, melynek szövegét alább közlöm, Falk Miksa nyújtotta át a miniszterelnöknek:

Mélyen tisztelt Képviselőház!

A „Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egylet”-nek választmánya, az egylet közel 2000 tagja nevében, azzal a kérelemmel fordul a mélyen tisztelt Képviselőházhoz, hogy a vasárnapi munkaszünetet törvényhozásilag elrendelni kegyeskedjék.

Kérésünk indokolása a következő:

Erős meggyőződésünk az, hogy nemcsak a munkaadó és munkás között fennálló feszült viszonyt nem lehet társadalmi uton megszüntetni, hanem még a mai közgazdasági viszonyok között oly szükséges munkaidőrovidítést sem lehet elérni. Hatalmasabb tényező: törvényhozási intézkedés kell ehhez. A társadalmi téren minden e tekintetben megindított mozgalom vagy kísérlet hajótörést szenved részint a munkaadók kapzsiságán, részint a munkástömeg nagy részének szorultságán: az előbbiek – nem gátolva a törvény által és nem törődve embertársaik iránt való kötelességükkel – felhasználják az utóbbiakat a verseny minél nagyobb üzhetése céljából és dolgoztatnak velük vasárnapon és ünnepen, a hét köznapjain pedig 12–14 órát is.

És e visszás helyzet, a munkaidő e szabálytalansága nemcsak ránk, munkásokra hat károsan, hanem károsan hat magukra a munkaadókra, sőt magára az államra is. Az a munkaadó, aki a tisztességes verseny terén marad és nem használja ki a munkás erejét a nagy munkaidővel, tönkremegy és vele együtt kenyér nélkül marad sok munkás is és így fogy az adóképesek száma.

A vasárnapi munka megtiltása közgazdasági és általános emberi szempontból is szükséges.

A technika jelen kifejllettsége, a mindenféle gépek és segédeszközök a produktumok előállítását nagyon megkönnyítvén s így természetesen olcsóbbá is tevén, a kézi munkaerő mind feleslege-sebbé válik s így a munka nélkül levők száma mindig szaporodik. Ennek dacára a munkaadók nemcsak hogy nem szállítják le a munkaidőt, hanem igen sok esetben még emelik azt és azt kívánják a munkástól, kinek teste táplálékot, egészsége védelmet, szelleme pedig képzést kíván, hogy annyit, azaz oly hosszú ideig dolgozzék, mint a gép, amely beéri egy kis – olajjal.

¹⁹⁵ Ugyanilyen sorsra jutott az 1891-ben alapított ugynevezett pártnyomda, a Budapesti nyomda-szövetkezet is, melytől az önképző osztály 4 darab 25 forintos részjegyet vett át. 1896-ban ez a vállalat is kénytelen volt felszámolni.

A termelési rendszer ilyenén fennállásának természetes következménye aztán az, hogy számtalan ember munka nélkül lesz: megszűnik termelni, csak fogyaszt más termelők kárára s így felesleges, később talán veszélyes tagjává válik a társadalomnak.

E bajokon segíteni, különösen pedig az utóbb említett veszélyt megszüntetni, a törvényhozás kötelessége. És hogyan lehet e bajokon segíteni? Nem mi vagyunk ugyan hivatva megadni a választ, most azonban, mint ez értelemben kérvényezők, mégis megteesszük azt: a vasárnapi munkaszünet elrendelésével. A polgárok fogyasztási igénye – nagyon természetes – e törvények megalkotása után sem igen csökkennék s így a most működésben levő gépek és emberi erő nem volnának képesek azt kielégíteni, hanem a heverő, a jelenlegi rendszer mellett munka nélkül levők serege is igénybe vétetnék.

A vasárnapi munkaszünet elrendelése szükséges tehát közgazdasági tekintetben, amennyiben ennek következtében a most munka nélkül lévők is munkához jutva, termelőkké válnának, holott a jelenlegi rendszer mellett a társadalom káros, később talán már veszélyes tagjait képezik. Nagy előny az államra, ha minden polgára tisztességes munkája után él és nem szorul a társadalom jótékonyására, mert ott, ahol legnagyobb a társadalmi jótékonyág, ott legnagyobb a nyomoruság is. És ez a nagy előny bekövetkezik, a társadalom megterheltetése csökkenik, ha a mélyen tisztelt Képviselőház kérésünket teljesíti; nem lesznek munkanélküli polgárok és a dolgozók egészségi állapota a rövidebb munkaidő mellett javul.

A társadalmi jótékonyág nagy megterheltetése mellett bizonyít a mi szerény együletünk története is, melynek tanúsága szerint 27 év alatt fél millió forintot adtunk ki tagjaink segélyezésére.

Szükséges a vasárnapi munkaszünet közegészségi tekintetben és a családi élet emelése érdekében is.

Az egészségtelen helyiségekben töltött hosszú munkaidő teszi tönkre a munkásokat; testük elcsenevész s így alkalmatlanok a hadi szolgálatra, életük pedig annyira megrövidül, hogy például a nyomdászok átlagos életkora – a múlt évben felvett egyleti statisztika adatai szerint – csak 28 év, míg az összes lakosság átlag 33 évet él.

A hosszú munkaidő következtében beállott számos betegséget és halálesetet, a rokkanttá váltak, özvegyek, árvák és munka nélkül levők segélyezését a mi kis társadalmunk – együletünk sanyli. Nincs rajtunk segítség! De anyagi támogatás nem is segít bajunkon: a rövidebb munkaidő az, amely a felhozott bajokat ha nem is teljesen megszünteti, de legalább annyira mérsékli, hogy egészségünk jobb lesz és vele együtt kevesebb a halálozás; nem lesznek továbbá munkanélküli nyomdászok, kik most kivasztva a társadalomtól, ellenséget látnak mindenkiben.

A családi élet fejlesztése is megkívánja a vasárnapi munkaszünetet; ha a családapa övéi körében még vasárnap sem töltheti idejét, úgy megszűnik közöttük minden érintkezés és így nem fejlődhetik ki az apai szeretet és gyermeki ragaszkodás. A gyermek elvadul, az apa gyermekeiben csak éji nyugalmanak megrablóit, nevében pedig csak ágyasát látja; a hitvesi szeretet és a gyermekek gondos nevelése elenyészik, pedig a családi első gondos nevelés adja meg – a pedagógusok állítása szerint is – az iskolai nevelés alapját.

Mélyen tisztelt Képviselőház!

A fentiekben elmondottuk az okokat, amelyek minket a vasárnapi munkaszünet kérésére indítottak; kimutattuk, hogy szükséges az úgy közgazdasági, mint általános emberiségi szempontból: fogy ezáltal a munka nélkül levők száma, kik a társadalmat már-már veszélyeztetik; javul egészségünk, erősödik testünk s így jobb nemzedéket nemzünk; fejlődik a családi élet s így a szelidebb erkölcsök lépnek a durvaság helyébe.

Mindez okokat figyelembe véve, ismételve kérjük a mélyen tisztelt Képviselőházat, hogy kérésünket teljesíteni kegyeskedjék s a vasárnapi munkaszünetet törvénnyel rendelje el.

*A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleti választmánya.*¹⁹⁶

¹⁹⁶ A beadvány elkészítésével Zaka, Sitte, Szénássy, Lipp és Stösser bizattak meg, tényleg azonban Zaka fogalmazta.

Pedig a képviselőháztól a nyomdászok, mint ezt a már számtalanszor benyújtott kérvények sorsa bizonyítja, semmit sem remélhettek. A képviselőház még akkor sem hederített a munkások kérelmére, midőn azok hazafiaknak vallották magukat, a 60-as években, annál kevésbé lehetett a 80-as évek végén valamit várniok, midőn az erősen fejlődő munkásmozgalom amugy is gyűlöltté tette a munkásokat ott, ahol az osztályérdekek képviselői irányították az ország sorsát. A magyar képviselőház 1889 január 13-iki ülésén Irányi Dániel ismételtén kikelt a munkásmozgalom iránya ellen; „Amint egyrészt mindig és pedig a leghatározottabban kárhoztatom azt a munkásmozgalmat, mely a létező, nemcsak politikai, hanem közgazdasági és társadalmi viszonyokat is gyökerestől felforgatni törekszik – mondta Irányi –, amely sem hazát, sem nemzetet nem ismer, hanem világpolgári irányt követ, amely gyűlöletet hirdet a birtokos osztály ellen s amelyet közönséges nyelven hol szocializmusnak, hol szociáldemokráciának neveznek: úgy másfelől a munkások sanyaru sorsa iránt mindig melegen érdeklődtem; azoknak a lehető orvoslást megadni, a társadalom kötelességének hirdetem s ebben a házban is több indítványt volt szerencsém tenni, amelyek célja a munkások sorsának javítása volt.” – Tudjuk mi azt nagyon jól – írja a Typographia –, hogy a munkásoknak a képviselőházhoz intézett kérvényének sohasem volt még gyakorlati haszna, mert nem birunk semmiféle befolyással a törvényhozásra, de azt is tudjuk, hogy ez a legszebb (talán ideális) eszköz célunk elérésére s így megteesszük a kísérletet, habár gyakorlati emberek vagyunk is! – Ezuttal azonban nem sokáig kellett várni; 1891-ben két törvény került ki a képviselőházból: az 1891. évi XII. t.-c. a vasárnapi munkaszünetről és az 1891. évi XIV. t.-c. az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetében való segélyezéséről.¹⁹⁷

Az V. magyar nyomdászkongresszus

Az 1889 március 24-iki rendes évi közgyűlés ismét igen hangosnak ígérkezett; egyrészt mert több igen fontos indítvány adatott be, másrészt pedig, mert ismét személyeskedésről volt szó. A dolog éle Zaka ellen irányult, mivel Zaka ellenfeleivel szemben nem ismert kiméletet. Az előbbi évtizedekben a nyomdászok még nem voltak hozzászokva azon szervezeti diszciplinához, amely nélkül lehetetlen egy harci szakszervezetnek a kiépítése. A kollégák pedig nehezen szoktak hozzá a szervezeti fegyelemhez. Az igaz, hogy Zaka a vezéri hatalmat néha autokrata módon kezelte, ennek oka azonban nagyrészt az akkori viszonyokban keresendő. Leitner Pál egy indítványt nyújtott be, hogy a szerkesztőt a napirenden levő surlódások elkerülése végett az összes egyesületi tagok titkos szavazás útján válasszák; ehhez pótlólag Ruzicska Gyula azt az indítványt nyújtotta be, hogy az egyesület lapját jövőben ne egy személy, hanem a választmány által választandó bizottság szerkessze. A közgyűlésen 932 szavazat adatott le, mi abban lelé magyarázatát, hogy az ellenzék már előzőleg erősen szervezkedett a közgyűlésre. Az indítványok azonban, miután alapszabálmódosítást involváltak, az augusztusban tartandó V. magyar nyomdászkongresszushoz utasítottak, melynek határ-idejét a gyűlés 1889 augusztus 18–20-ára tűzte ki. Elvben elfogadta a közgyűlés a rokkantsági segélynek 5 frtról 6 frtra való felemelését s kimondta, hogy könyomók a jövőben kölcsönös-ség alapján sem vehetők fel az egyesületbe. Az önképző-osztály 1889 március 17-én kimondta, hogy egyelőre 18 városban 2 frt helyi viátikum fiztessék az utasoknak s az országos nyomdászgyűlésen a választmány a napi pénzrendszer mellett foglaljon állást.

¹⁹⁷ A munkástörvényhozás terén Magyarország igazán hű maradt a Hungaria in orbe ultima régi latin közmondáshoz, mert munkásjóléti törvényeivel tényleg mindig akkor állott elő, midőn más államok már azok kibővítésénél tartottak. Az ugynevezett szociálpolitikai törvényalkotások nem vehetők komolyan, mert nagyrészt csak címükben ilyenek, s tartalmuk néha több kivételt állapít meg (mint pl. a vasárnapi munkaszünetről szóló 1891: XIII. tc.) mint kötelezettséget.

Az önképző-osztály ezenkívül felszólította az országos kongresszus előkészítő bizottságát, hogy az utassegélyt még az országos kongresszus megtartása előtt rendezze. A bizottság április hóban egy körlevélben felszólította a vidéki kerületeket, hogy foglalkozzanak a kongresszus napirendjével s válasszák meg küldötteiket, egyuttal megküldte az illetőknek a viatikum-kifizetésre vonatkozó tervezetet. A körlevél szövege a következő:

Tekintetes Választmány!

Tudvalevő a tek. Választmány előtt, hogy a központi választmány részint az alapszabályok módosítása, részint más, az utolsó országos nyomdászgyűlés óta előfordult és országos egyetünk tagjait komolyan érdeklő dolgok megvitatása és elintézése miatt már rég foglalkozott az országos gyűlés tartásának eszméjével s tudvalevő az is, hogy az ez évi rendes közgyűlés a választmánynak e tárgyban tett indítványát elfogadván, a központi kerület orsz. nyomdászgyűlési bizottságát is, mely az előmunkálatokat is végzi, megválasztá.

E bizottság április 14-én tartott ülésének megbízásából szerencsénk van a tek Választmányt a következőkről értesíteni és a következőkre kérni:

A bizottság említett ülésén megállapítván az országos gyűlés napirendjét (l. a „Typographia” április hó 19-én megjelent számában levő bizottsági jegyzőkönyvet), felkéri a tek. Választmányt, hogy a kerületi rendkívüli közgyűlésen e napirendet megvitatni, esetleg más önálló indítvánnyal (mely augusztus 1-ig nyújtandó be) bővíteni és a kerületet az országos nyomdászgyűlésen képviselő megbízottját megválasztani sziveskedjék. – Megjegyezzük e helyütt, hogy a bizottság óhaja, költségkimélés céljából az, hogy minden kerületet csak egy küldött képviseljen, amint az 1300 taggal bíró központ is – nem úgy, mint az utolsó országos gyűlésen – csak nyolc képviselőt választott. Ez eljárás különben azért is szükséges, hogy a központ (nyolc képviselő) és a vidék (tiz kerület, tiz képviselő) közötti arány meglegyen.

Felhíván a bizottság a tek. Választmány figyelmét a napirendre és a képviselő megválasztására, még közöljük azt, hogy a napirend egy pontját illetőleg a bizottság – az országos gyűlés utólagos jóváhagyása reményében – már tett előleges intézkedéseket, amennyiben a viatikum-ügyet a 40 kros napisegély alapján haladéktalanul óhajtja rendeztetni a központi választmánnyal, amire ennek különben az utolsó országos gyűlés is megadta a felhatalmazást. Ezzel kapcsolatban elhatározta a bizottság, hogy felkéri a vidék nagyobb városaiban dolgozó szaktársakat szállók alapítására, mi szintén egyik főkélléke az utazás megkönnyítésének és ezzel együtt a jó díjazás megvédésének.

A jó díjazás érdekében határozta a bizottság azt is, hogy a vidéki tagokra vonatkozó árszabály megvitatását kitüzi az országos gyűlés napirendjére. E tekintetben eredményt csak a vidék osztatlan érdeklődésével lehetvén elérni, felkérjük a tek. Választmányt, hogy a központi árszabály bizottság részére ernyedetlenül gyűjteni és a mai postával megküldött fővárosi árszabálynak a vidéki viszonyokhoz való alkalmazására vonatkozó javaslatait megtenni sziveskedjék. A tökegyűjtés szükségét felesleges fejtegetni s így csak a vidéknek az árszabályt illető véleményére nézve tesszük azt a megjegyzést, hogy a kerületek véleményét azért kérjük előre, mert az országos gyűlés elé e tekintetben már kész tervezettel akarunk lépni.

Abban a reményben, hogy a tek. Választmány méltányolja a bizottság törekvéseit s így óhajainak meg is felel, válaszukat várva, maradunk kollegiális tisztelettel

Budapest, 1889 április 25. *Zaka Lajos*, jegyző. *Záhonyi A.*, elnök.

Az országos kongresszus előkészítésére kiküldött bizottság a kongresszus jóváhagyásának reményében a 40 krajcáros napipénz mellett foglalt állást s a választmány 1889 június hó 1-én életbeléptette a 40 krajcáros napipénzt és elfogadta a bizottság által összeállított kifizetőállomás tervezetet is. Ez mindenesetre nagy haladást jelentett az azelőtti nyomorúságos viszonyokhoz képest, midőn az utasnak Budapesttől Nagyváradig 1 forintért kellett „valcolni”. Nem is utazott abban az időben más, csak az, akinek már nem volt hová lennie. A napipénz bevezetésével az egyesületi választmány utját vágta a külföldi nyomdászegyesületek

által tervbe vett komolyabb természetű közbelépésnek, mert egyes külföldi egyesületek már a kölcsönösség megszüntetését hangoztatták arra az esetre, ha a magyarországi egyesület nem rendezi a viatikum-ügyet. A szabályzat értelmében 120 napi viatikumban részesült, aki a beiratási díjat lefizette; lejárat után hat heti befizetés után újra 120 napi segélyre volt joga. A kongresszus napirendje a következő pontokból állott:

1. Alapszabálmódosítások.¹⁹⁸ 2. A vidéki önképző-osztályok ügye. 3. A viatikum rendezése és szállók alapítása az utasok számára. 4. A vidéki tagokra vonatkozó s jelenleg fennálló szabályzatnak a gyakorlat által követelt módosítása. 5. A vidéken dolgozó tagokra vonatkozó árszabály létesítése.

Az egyes kerületeket a következők képviselték: Budapest: Lovag Falk Zsigmond, Deutsch Albert, Haraszi József, Lipp Károly, Neuhausler Vilmos, Neuwirth Lipót, Stibricz István, Záhonyi Alajos, Zaka Lajos; Arad: Roosz Soma; Brassó: Thiel Károly; Debrecen: Furmann Lajos; Győr: Fekete Ferenc; Kassa: Rósa Viktor; Kolozsvár: Pongrácz Antal; Nagyvárad: Kemény Ignác; Pécs: Pálffy Gyula; Szeged: Zeisler Mór; Temesvár: Ziemitzky Károly; Pozsony: Dirmeyer Károly.

Falk Zsigmond elnök nyitotta meg az V. magyar nyomdászgyűlést, ki megnyitójában kiemelte, hogy az országos egyesület alapszabályainak jóváhagyása érdekében minden befolyását latba kellett vetnie, mert a minisztérium egy régebbi határozatra támaszkodva, nem volt hajlandó egy, az egész országra kiterjedő munkásegylet alapszabályait jóváhagyni.

A kongresszus elnökké Rósa Viktort, jegyzökké Neuwirth Lipótot és Deutsch Albertet választotta. Az alapszabályok módosításánál a beiratási díj ujonnan felszabadultaknál 1 forintra, 4 hét után belépetteknek 3 forintra szállított le. Az alapszabályok keretébe felvett az a rendelkezés, hogy oly tagok, kiket más, kölcsönösségben levő nyomdászegylet kizárt, addig nem vehetők fel tagokká, míg az illető egyesület a kizárási határozatot meg nem változtatja. A tag kizárható, ha az egyesület céljai ellen ismételve vétett. A rokkantsegély heti 6 forintra emeltetett fel. Az elnök bejelentette, hogy a IV. országos nyomdász-kongresszus elvben hozzájárult ahhoz, hogy az özvegyek havi 10 forint nyugdíjban részesüljenek, mely elvi határozat azonban kivihetetlennek bizonyult.

A kongresszus nyugdíj helyett az özvegyi végkielégítés mellett döntött, a végkielégítés összegét legalább 10 évi befizetés után 250 forintban állapítván meg. Kimondotta, hogy az utóbbi országos kongresszus határozata, mely szerint az illeték 10 évig nem emelhető, érvényben marad. Munkanélküliségi segélyre a tagnak 52 heti befizetés után van joga¹⁹⁹, ha

¹⁹⁸ Az erre vonatkozó indítványok: 1. „Vonja vissza a közgyűlés a múlt évi közgyűlésen hozott ama határozatot, hogy az árszabályon alul dolgozók nem kapnak munkanélküli segélyt”. 2. „A szerkesztőt, a napirenden lévő surlódások elkerülése végett, az összes egyesületi tagok titkos szavazás útján válasszák”. 3. „Az egyesület lapját jövőben ne egy személy, hanem a választmány által választandó bizottság szerkessze”. 4. „Hosszabbítsa meg a munkanélküli segély időtartama 6 hétről 12 hétre s a segély élvezésének kezdete ne a második, hanem az első hét végén kezdődjék”. 5. „Emeltesse fel a rokkantsegély 20 évi tagság után 7 forintra”. 6. „Emeltesse fel a rokkantsegély 6 forintra”. 7. „a) A viatikum olyképpen rendezendő, hogy az utas csak 18 városban kap viatikumot, mindenütt 2 forintot és a segélynek ugyanegy helyen újból való felvehetése ne 6, hanem csak 3 hónapi időköz-höz köthessék. b) A beiratási díj eltörölendő, illetőleg leszállítandó, vagyis azok, akik felszabadulásuk után négy hét alatt belépnek, nem fizetnek beiratási díjat, mások 3 forintot fizetnek; kivételt képeznek azok, kik egyszer már töröltettek, ezek 4 forintot fizetnek. c) A közös kiadások a következőképp osztandók fel: betegpénztár 25, rokkantpénztár 10, munkanélküli pénztár 15, önképző-osztály 50 százalék”.

¹⁹⁹ Ez a kedvezmény akkortájt majdnem egész Európában egyedül állott, mert más külföldi nyomdász-egyletek csak 1–2–3 évi befizetés után adtak még akkor munkanélküli segélyt.

az egyesület céljainak f) pontja ellen nem vétett. Segélyre jogosultak azok is, kik az intézeti házirend értelmében rögtön kénytelenek kilépni. Elfogadta az országos kongresszus a grazi 1899. évi kongresszusnak a kölcsönösségre vonatkozó szabályzatát.

A kongresszus az alapszabályok módosításán kívül anyagi kérdésekkel is foglalkozott s a rokkant-, özvegy- és utassegély emelésén kívül még néhány igen fontos elvi határozatot hozott, melyek részint a tagok és az egyesület, részint az egyenjogúsítás érdekében váltak szükségessé. Nagyobb súly fektetett az alapszabálymódosításoknál az anyagi érdekek megvédésének kidomborítására, amennyiben a módosítás értelmében oly tagok, kik árszabályon alul dolgoztak, első ízben a munkanélküliségi segély megvonásával büntetettek, ismétlődés esetében pedig az egyesületből kizárattak. A jogegyenlőség elvénél fogva oly módosítás tétetett, hogy bármely tag választó és választható és így az elnöki tisztséget segéd is viselheti, a szerkesztőt pedig, kit eddig a választmány saját kebeléből választott, a közgyűlés választja. A vidéki önképző-osztályok önállósága pedig továbbra is meghagyatott, azzal, hogy az újonnan belépő tagok kötelesek az önképző-osztálynak is tagjaivá lenni. Jóváhagyta a nyomdászkongresszus az utassegélynél a napipénz-rendszert s megbizta a választmányt az utasszabályzat esetleg szükséges változtatások keresztülvitelére. Kimondta a kongresszus, hogy minden kerületi központ köteles utasszállót berendezni, illetve ilyenről gondoskodni s ennek kiadásai az önképző-osztályból fedezendők.²⁰⁰ Elhatározta az V. nyomdászkongresszus, hogy amennyiben az eddig még nem csatlakozott pozsonyi és szebeni egyesületek idővel csatlakoznának, a pozsonyi egyesület területe két részre osztandó s egyik részéből Győr székhellyel külön kerület létesítendő, a szebeni egyesület pedig a külföldi egyesületek részéről a kölcsönösség megszüntetendő.²⁰¹

Az árszabályra vonatkozólag elfogadta a kongresszus a következő határozatot:

1. A jelenleg Budapesten érvényben levő árszabály egységes árszabályul fogadtatik el az egész országban oly módon, hogy arra a fővárosban 20% pótlék fizetessék. Az ország egyes városaiban a pótlékot – ha ugyan szükséges – az illető városok szaktársai határozzák meg.
2. Az árszabály keresztülvitele az egész országban egy időben történjék; ez az idő elhalasztatik akkorra, míg kellő tőke felett rendelkezik a fővárosi árszabálybizottság.
3. A tőkegyűjtés érdekében kötelesek a kerületi választmányok odahatni, hogy minden tag keresetének 1%-át adja az árszabály céljára.

²⁰⁰ Az önképző-osztály 1888 április 15-iki ülésén elhatározta, hogy Budapesten egy egyesületi szállót létesítsen az előmunkálatokkal Zaka Lajos és Neuwirth Lipót tagokat bízta meg. A szálló nagyon szerény volt, de kezdetnek egyelőre ez is megfelelt. Az egyesület 80 forint évi bért fizetett az illető vendéglősnek a szállóért. A szállóról azután sokáig nem tudunk semmit sem. Szállónak nyoma sem volt s 1889-ben csak hét helyen voltak utasszállók az egyesületi tagok részére: Budapesten, Temesváron, Szegeden, Brassóban, Békéscsabán, Aradon és Kassán. 1894-ben a választmány kimondta, hogy az átutazók két napi díjtalan szállást kapnak Budapesten; az illető vendéglősnek pedig évi 100 forintot fizet a szállóért. 1896-ban 150 forint költséggel az egyesület berendezte a Schmidt-féle vendéglőben az egyesületi szállót. 1898-ban 220 forintba emelkedett az évi bére és ezért egy szoba és előszoba állott az utasok rendelkezésére. A szálló később, 1900-ban, a menház egy külön termébe, onnan megint vendéglőbe került s csak a Szállóegyesület 1908-ban történt megalakulása után létesült egy minden tekintetben kifogástalan berendezésű szálló. A szállóegyesület működését az egész országra óhajtván kiterjeszteni s ennek megfelelően már Nagykanizsán, Győrött és Pozsonyban létesített a budapestihez hasonló berendezésű szállókat.

²⁰¹ Az önképző-osztály a kongresszus alkalmából 6 darab aranyat tűzött ki egy „Emléklap” előállítására és 2 darab aranyat egy szakcikkre. A szakcikk az önképző-osztály által kiadott Évkönyvben jelent meg. Az „Emléklap” azonban nem lett sokszorosítva.

4. Elvként kimondja a nyomdászgyűlés, hogy két éven aluli segédek vidéken 7, a két éven tuli segédek pedig 9 forinton alul levő díjazást visszautasíthatják s ez esetben joguk van a munkánélküli segélyre.

5. Az árszabálymozgalom megindultakor a teljhatalom a központi bizottságot illeti, mely az egyes városokba, ha arra szükség lesz, képviselőt küldhet.

Az 1890. évi árszabálymozgalom

A négy év előtti árszabályt tudvalevőleg nem minden egyes cég fogadta el és ezekhez később mások is csatlakoztak, olyanok, akik csak a látszat kedvéért fogadták el az árszabályt, úgy vélekedvén, hogy majd úgy sem fogják teljesen betartani. Az egyik a különórát, a másik a minimumot, a harmadik a munkaidőt igyekezett az árszabály megkerülésével megcsorbitani. Az 1889. évi munkaviszonyok tehát nem voltak rózsásak még akkor sem, ha az árszabályt szorosan és minden cégnél betartották volna. Ha a 17–18 év előtti viszonyokat vesszük, akkor azok a szaktársak kedvezőbb körülmények között voltak a 18 kr.-os számolás mellett és a minimum is nagyobb volt; heti 12 és 16 frt. (Ezek közül 1889-ben sokan árszabály szerint 10 frtot kaptak.) Egyes helyeken duplán számították a „legspekkesebb” szedéseket, táblázatokat, úgy hogy 25–35 forintos heti kereset nem is tartozott a ritkaságok közé. A számolók amugy is többet kerestek régente, mert az ugynevezett „pakétszedést” csak hiréből, külföldön, Német- és Franciaországban járt kollégák elbeszéléseiből ismerték; akkor még minden szedő teljesen önállóan dolgozott, megvolt az írása s a kinyomott formát ismét visszakarta, hogy a beosztást és a kolumnacimeket újra használhassa.

„A szomorú viszonyokat még szomorubbá teszi – írja a Typographia –, hogy a sovány minimumért is igen erős küzdelmet kell néha kiállanunk; egyik-másik kis üzlet be akarja hozni a 10 órai munkaidőt és nem akarja a 10 frton felül a tizedik órát is fizetni; a másik betartja a 9 órai munkaidőt, de nem akar 10 forintot fizetni. A munkaidőt és a bizonyos pénz minimumát még csak meg tudjuk védeni erős küzdelemmel, de a számolásnál már dugába dől törekvésünk; kezd divattá válni, hogy az iverket átlagban fizetik és 14 forintos ivért 12 frtot, 4 frt 50 kr.-os ivért 4 forintot fizetnek. És ez a legjobb hírű üzletekben is megtörténik.” Hát bizony ez szomorú dolog volt. Az önképző-osztály erre való tekintetből előkészületeket tett egy újabb árszabálymozgalom megkezdésére. 1889 január 6-án tartott ülésében a választmány megbizta az önképző-osztályt, hogy a vidéki árszabály ügyében is tegye meg a szükséges lépéseket, hogy az általa kidolgozandó árszabálytervezetet az összehívandó országos kongresszus elé terjeszthessék.

Az 1889 augusztus 18–20-án Budapesten megtartott V. nyomdász-kongresszus²⁰² többek között az árszabállyal is foglalkozott és arra vonatkozólag a következőket határozta:

„1. A jelenleg Budapesten érvényben levő árszabály egységes árszabályul fogadtatik el az egész országban, oly módon, hogy arra a fővárosban 20% pótlék fizetessék. Az ország egyes városaiban a pótlékot – ha ugyan szükséges – az illető városok szaktársai határozzák meg. 2. Az árszabály keresztülvitele az egész országban egyidőben történjék; ez az idő elhalasztatik akkorra, míg kellő tőke felett rendelkezik a fővárosi árszabálybizottság.”

Ellenben nem tárgyalta le a kongresszus az előbbi két pont kiegészítő és legfontosabb részét, mely így szólt:

²⁰² A kongresszus egyéb határozatait egy más fejezetben közlöm.

„3. A tőkegyűjtés érdekében kötelesek a kerületi választmányok odahatni, hogy minden tag keresetének 1%-ával adózzék e célra s az így begyűlt összeget havonként küldjék be a központnak. 4. Addig is, míg az árszabály keresztül nem vitetik, elvül kimondja a gyűlés, hogy a két éven aluli segédek a vidéken 7, a két éven felüliek pedig 9 frt.-on alul visszautasíthatják a munkát s ez esetben joguk van a munkanélküliségi segélyre. 5. Az árszabálymozgalom megindultakor a teljhatalom a központi bizottságot illeti, amelynek joga van egyes városokba, ahol remény van a békés megegyezésre, képviselőt küldeni.”

Mivel ez utóbbi pontok, érthetetlenül, nem tárgyalattak (a jegyzőkönyvben az árszabályra vonatkozó elfogadott és előterjesztett indítványok szövege egyáltalában nem közöltetett), az országos nyomdászgyűlés, úgy látszik, nem egész komolyan fogta fel a vidéki árszabályra vonatkozó munkálatok időszerűségét. A régi baj, a felületesség, a nemtörődés, a széthuzódás ismét előtérbe lépett akkor, amikor a magyarországi vidéki nyomdászok legvitálisabb és évtizedeken át elhanyagolt érdekeinek megvédéséről volt szó. Az árszabályügy már fél éve az országos gyűlés előtt szellőztetve volt a Typographiában, a gyűjtések is megkezdődtek, a kongresszus még sem találta a dolgot arra érdemesnek, hogy vele bővebben és komolyabban foglalkozzék. Az országos gyűlés által így valójában elvetett árszabályügyi indítványokkal az önképző-osztálynak kellett foglalkoznia.

Az önképző-osztály 1889 október 20-án tartott gyűlésén, melyen csak 150 tag vett részt, elfogadtatott a bizottság által kidolgozott árszabálykommentár²⁰³ és az árszabályalapra való gyűjtés érdekében egy körlevél kibocsátása határoztatott el. Ez a körlevél azonban csak 1890 június hóban lett szétküldve. Az árszabálykommentárt, melyet csekély módosítással az általános nyomdászgyűlés is elfogadott, alább közlöm:

Árszabály-kommentár

6. pont. Kétszeresen számíttatnak az oly sorok is, amelyekben az évszámokhoz -ban, -ben rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, a számolás csak másfélszer történik. – Nevek csak az esetben számítandók másfélszer, ha folytatólag szedetnek. Kimenetet képező nevek, akár személy, község vagy országnevek stb. csak két krajcárral számítandók drágábban; természetesen a keskeny alak vagy a kipontozás megtartja még e mellé az árszabály, illetőleg az alábbi magyarázat szerinti emelkedését. – A tördelőnek sem a név-, sem a verszedésnél nincs joga keskenyebbre szedetni a pakét-szedővel, mint az eredeti alak.

A kipontozott szedés, tekintet nélkül a pont öntésére, ha nincs benne számrovat, 1 krajcárral, ha egy számrovat van benne, 2 krajcárral, ha két számrovat van benne, 4 krajcárral drágább; nem határozván az, hogy a számrovatok elől, hátul vagy felváltva fordulnak-e elő. Ha a szövegen kívül három számrovat fordul elő, úgy a szedés kétszeresen számíttatik.

A 7. pont a tördelőkre vonatkozik.

A 8. ponthoz magyarázat nem adható.

9. pont. Táblázatos szedés, tekintet nélkül, hogy vonalakkal vagy anélkül készítették, tekintet nélkül továbbá, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betűkkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számíttatik.

A 10. és 11. pontra nincs a bizottságnak megjegyzése.

12. pont. A pakét-szedő a szedés közben hiányzó betűket vagy jeleket más fordított betűkkel vagy jelekkel pótolván, ezeket csak az esetben köteles a szükséges betűkkel vagy jelekkel pótolni, ha vagy a számolásban levő tördelő vagy az üzlet mulasztását árszabályszerűleg kárpótolja.

A 13–17. pontokat a bizottság megjegyzés nélkül hagyván, következik

²⁰³ A nyomdatulajdonosok rendszerint a maguk javára magyarázták az árszabály egyes pontjait. Ezért az önképző-osztály egy árszabály-kommentárt készítettett, hogy az adandó esetek alkalmával irányadóul szolgáljon.

a hirlapszedés.

Egyszeresen számíttatnak mind oly szedések, amelyekben sem nevek, sem számok, sem rövidített, sem pedig ritkított és más idegen fajta írásu szavak elő nem fordulnak. A szedés ára 1000 *n* után magyar lapoknál 25, a német lapoknál 27 krajcár.

Másfélszer számíttatnak oly szedések, amelyek bank-, vasuti, vagy más efféle kimutatásokról szólnak; továbbá a Sport-szedések, ha azok nem tiszta nevek, utóbbi esetben azonban kétszeresen számíttatnak. Másfélszer számolandók a Hivatalos lapbóli kivonatok, pl. Kinevezések, Áthelyezések, Névváltoztatások, Árverések stb. szedések s ezenkívül, ha a szedés petitből történik, úgy minden 4-ik sorra egy ráadandó mint pótlék, pl. ha valamely szedés adott 17 sort s az másfélszer számíttatik, úgy ez összesen kitesz: $17+9=26$, ráadásul 6 sor = 32 sort. Másfélszer számíttatnak azon szedések is, amelyekben nevek és számok rövidített szavakkal fordulnak elő, pl. N. N. adott 10 frtot, M. M. adott 7 frtot stb. Másfélszeres szedésnek tekintetik oly szedés is, amelyben sem nevek, sem számok, sem rövidített szók elő nem fordulnak, de gyakorta egyes szavak megritkíttatnak, továbbá oly álló szedések mutálása is, amelyek mutáltatnak. Ha valamely szedésben számok, nevek, rövidített, vagy ritkított szavak csak ritkán fordulnak elő, úgy azon sorok egy és egyharmadszor számíttatnak.

Kétszeresen számíttatnak oly szedések, amelyek vagy tiszta nevek, vagy pedig tiszta számokból állanak; továbbá a Sorsolások, ha azok sor és nyerőszámokkal vannak ellátva. Kétszeresen számíttatnak a Táviratok kezdősorai és minden oly sorok, amelyek idegen írásból, pl. kurziv vagy más fajta írásból fordulnak elő, a táblázatos szedések és ezek fejei, ha azok nonpareille-ből szedetnek, négyszeresen számíttatnak; kétszeresen számíttatnak továbbá azon sorok, amelyek több mint felényire, vagy egészen ritkítva vannak; az egyes ritkított szavak sorokká adandók össze. Kétszeresen számíttatnak oly sorok is, amelyekben törtszámok fordulnak elő, de csak oly esetben, ha a rendes szekrények ily számokkal nincsenek ellátva, ily esetben a törtszámok mint más fajta írás tekintendők; továbbá az álló címsorok, ha azok mutáltatnak és az utolsó sorok, ha ritkítva vannak, egyáltalában kétszeresen számíttatnak; épp így bármely idegen nyelv szedése. Vasárnapi és más ünnepnap szedések kárpótlásul mindenkor kétszeresen számíttatnak.

Általános szabályok. Sorkihajtásért egy sorral több számíttatik. Korrektura-változtatások esetén az elmulasztott idő külön kárpótlandó. Oly lapoknál, melyeknél a sarokban előforduló dőlt, félkövér és ritkított vezérsorok nem számíttatnak kétszeresen, 27 krral számolandók. – Várópénzre igényt tartanak mindazok, kik oly lapoknál vannak alkalmazva, hol estilapok is léteznek és kik éjjeli 12 óránál tovább ott tartatnak; azonban, ha kezdettől fogva éjjeli 1 óráig a szedés meg nem szakad, úgy várópénzre senkinek igénye nincs. Oly lapoknál pedig, hol estilapok nincsenek, a várópénz éjjel $\frac{1}{2}$ órától számíttatik.

Minden más esetben az árszabály mérvadó.

A szedők mozgalmát megelőzőleg 1889 december 22-én nyújtották be a budapesti gépmesterek és nyomók ujonnan kidolgozott és 12 pontból álló árszabályukat a főnököknek. A gépmesterek árszabálymozgalma abból keletkezett, hogy a segélyző-egyesület választmánya egy vitás segélyezési eset kapcsán május 18-án felkérte a gépmesterek és nyomók körét, hogy egy árszabálytervezetet készítsen, mert ilyen hiányában több gépmestertől kénytelen volt a választmány a munkanélküli segélyt megvonni. A kör június hó 2-án tartott gyűlésében kimondta, hogy az anyaegyesületet árszabályügyekben, mint illetékes fórumot elismeri és annak határozata minden körtagra kötelező. Együttal egy öttagu bizottságot választott egy árszabálytervezet elkészítésére. A július 7-iki közgyűlés kimondta, hogy a főnökök egy körlevélben hivandók fel az 1872. évi árszabály betartására és együttal minden tagnak kötelességévé tétetett az ellentállási alapra hetenként 1 krt befizetni. Az ötös bizottság november 10-én terjesztette elő az általa kidolgozott árszabálytervezetet, melyet az általános gyűlés csekély módosítással elfogadott és azt december 22-én a főnökök elé terjesztették, kik azonban azt nem voltak hajlandóak elfogadni. A kör ekkor azzal a kérelemmel fordult a segélyző-egyesület választmányához, hogy az árszabály tárgyalására a főnököket és a

gépmesterek és nyomók megbizottjait hívja egybe. A segédmunkásnők egyesületének válaszmánya 1890 február 3-án szintén a körhöz fordult erkölcsi támogatásért.²⁰⁴ Az anyaegyesület által egybehívott vegyes bizottság 1890 február 23-án a már módosított tervezetet másodszor vette tárgyalás alá, a főnökök azonban a tervezetet úgy agyonmódosították, hogy a gépmesterek a tervezetet visszavonták.

A kérdéses árszabály a következő:

„Általános határozatok a budapesti gépmesterek és nyomók számára:

1. A munkaidő naponként 9 órán át tart, illetőleg minden további munka mint különóra díjazandó. (E pont azzal a módosítással fogadtatott el, hogy a munkaidő naponként 10 óra, mert az 1872. évi árszabálymozgalom alkalmával a gépmesterekre és nyomókra vonatkozólag 10 órás munkaidő fogadtatott el olyképpen, hogy itt kárpótlásul nagyobb díjazásban részesülnek.)
2. Az országos törvény, helyhatósági rendelet vagy az üzletvezetőség által elrendelt ünnep-, illetve szünnepokért bérlevonás nem eszközölhető; ha ellenben ily napokon a munka az üzlet által megkívántatik, azt az illetők csak a meghatározott különórákárpótlás mellett kötelesek teljesíteni.
3. A felszabadultak az első éven belül hetenként 8 forint fizetést kapnak, azután minden évben 2 forint fizetésjavításban részesülnek mindaddig, míg csak a 12 forintban megállapított minimumot, mint heti fizetést el nem érik.
4. Egy gyors- vagy kézisajtó kezeléséért hetenként 12 forint, mint minimum állapítatik meg, de ha emellett még egy másik gyorsajtót is el kellene a gépmesternek látnia, akkor 3 forint kárpótlásra van igénye. (Nem fogadtatott el.)
5. Ha egy felszabadultnak két gépet kellene kezelnie, akkor a 4. pontban meghatározott kárpótlásra van igénye. (Nem fogadtatott el.)
6. Kéthengeres vagy oly gép, melyen egyszerre többszínű nyomás állíttatik elő, két egyszerű gépnek tekintendő és kezelése aszerint díjazandó.
7. A motor rendbentartásáért hetenként 2 forint fizetendő. (Nem fogadtatott el.)
8. A különórák minden forint után 2½ krral kárpótoltatnak. Éjfél után vagy vásár- és ünnepnap délután 3 krral.
9. A gépmester vagy nyomó a forma vagy lemezek kirakásáért, legyen az helyes vagy nem, nem vállal felelősséget. Felelősség csak akkor terheli, ha revíziót elfeledett volna adni vagy az üzletvezetőség beleegyezése nélkül a nyomást elrendelte volna. (E pont azért hagyatott ki, mert a gépmesterre sértő tendenciája van.)
10. Esetleges makulaturanyomásáért a gépmester csak akkor felelős, hogy ha azok az ő vigyázatlansága vagy mulasztása következtében történtek.
12. Felmondási idő 14 nap és mindig szombat este eszközlendő.”

²⁰⁴ A Budapesti könyv- és nyomdák munkásnőinek beteg- és munkanélküli segélyező-egylete 1889 december 15-én alakult meg, Szucsány Mária kezdeményezésére, kit az alakuló gyűlésen elnökké választottak. Az egylet 1890. évi számadása szerint a betegsegélyező-osztály bevétele 485 frt 52 kr., a munkanélkülieket segélyező-osztály bevétele 303 frt 45 kr., a rendkívüli segélyek pénztáráé 121 frt 38 kr, összesen 910 frt 35 kr. Kiadás: betegsegély 145 frt 12 kr., munkanélküliségi segély 135 frt 11 kr., rendkívüli segély 113 frt 12 kr., összes kiadás 393 frt 35 kr. – Vagyon 517 frt. Az egyletnek sok akadállyal kellett küzdenie és ezek között a legnagyobb volt a főnökök és főgépmesterek ellenséges magatartása, kik megtiltották az egyletbe való belépést. Ily körülmények között ez az egyesület nem lehetett életképes és 1893-ban beszüntette működését. A wieni segédmunkások és munkásnők egyesülete alapszabályai, mely még ma is fennáll, 1889-ben hagyattak jóvá.

Ezt az oktrojált árszabályt a segédek nem voltak hajlandók elfogadni és így csak tervezet maradt. A gépmesterek azonban, okulva a múlt tapasztalatain, gyűlésükön kimondták, hogy ezután nem külön, hanem a szedőkkel együtt fogják árszabályukat kivívni. (Az 1872-iki árszabálymozgalom alkalmával visszautasították a szedők felhívását, hogy együttesen szálljanak sikra az árszabály kivívása érdekében s a hamis prófétákra hallgattak.) A segélyező-egyesületi választmányhoz azonban a gépmesterek azzal a kéréssel nyújtották be az általuk kidolgozott árszabályt, hogy jövőben az azon alul dolgozó gépmesterektől a munkanélküli segélyt vonja meg.

Az önképző-osztály 1890 május 11-én tartott ülésében egy öttagú bizottságot választott az árszabály kidolgozására. A bizottság körlevélben felszólította az összes szaktársakat, hogy keresetük 1%-át adják az árszabályalapnak. Együttal kimondta, hogy az árszabálytervezetnél a főelvet a pakétszedés szabályozására, a bizonyospénz és a különórák díjának emelésére, a pausál (átalány) munkák eltörlésére, a munkaidő megrövidítésére és a kisegítő kondíció szabályozására fogja fektetni. A körlevél szövegét itt közlöm:

„Magyarország összes könyvnyomdászaikhoz és betüöntőihez! Szaktársak! Mindnyájan ismeritek azt a küzdelmet, mert mindnyájan résztvesztek benne, amelyet anyagi helyzetünk türhetővé tétele érdekében szakadatlanul vivunk; feláldozzuk sokszor állásunkat és odaadjuk rendesen filléreinket, hogy az áldozatul esetteket segélyezhessük, de mégsem birtunk eddig oly állapotokat teremteni, amelyekre valóban ráillenék a türhető jelző.

Egy egységes, az egész országra és minden könyvnyomdászra és betüöntőre nézve érvényes árszabály és munkaidő megállapítása szükséges ehhez.

Ez az eszme nem új; mióta egyletünk országos, azóta folytonosan foglalkoznak a tagok vele s a múlt évben tartott országos nyomdászgyűlés ki is mondta, hogy a központi választmány intézkedjék e tekintetben. Ily nagy munka keresztülviteléhez azonban az igen könnyen meghozható határozaton kívül még más is szükséges: a nehezen megszerezhető pénz! Évek óta gyűjtünk már erre a célra s tőkénk manapság mégsem éri el még a 4000 frtot sem! Mi ennek az oka? Részint az, hogy az utóbbi időben a külföldön küzdő szaktársakat is igen tekintélyes összegekkel kellett segélyeznünk, ami azonban alkalomadtán bőven visszatérül, de főleg az, hogy a gyűjtés igen lanya.

Lehetséges az, hogy árszabályunk keresztülvitele nem kerül nagy anyagi áldozatba, mert munkaadóink talán jóakarattal viseltetnek törekvésünk iránt; ez azonban oly remény, amelyben nem szabad magunkat ringatnunk, mert könnyen megtörténhetik az ellenkező: az erős, a hosszú és így nagy anyagi áldozatba kerülő sztrájk is. Készületlenül, hatalmas tőke nélkül tehát nem kezdetünk semmihez, ha csak nem akarjuk ügyünket a kockavetés esélyének kitenni.

Ez utóbbi okokat figyelembe véve, a központi önképző-osztály bizottsága, mint az árszabályt készítő bizottság, elhatározta, hogy a magyarországi összes könyvnyomdászokat és betüöntőket felhívja arra, hogy keresetük minden forintja után legalább 1 krt adjanak hetenkint az árszabálybizottság tőkéjének gyarapítására. E felhívásunktól függ az egész mozgalom sikere! Mi azt hisszük, hogy minden egyes szaktárs megteszi e tekintetben kötelességét és az eddigi önkéntes gyűjtés átváltozik az egy százalékos kötelező adakozássá.

A munkaidő megrövidítése, a bizonyos pénz és számolás emelése, valamint a vidéki viszonyok rendezése oly előnyök, amelyek nagyon megérdemlik ezt a csekély áldozatot; máskor is hoztak már ily áldozatot, hozzátok meg most is, mert most még nagyobb szükség van rá, mint korábban volt.

Az egész árszabályt gyökeresen át kell alakítanunk: a hétfői lapok remélhető megszűnése esetén más lesz a hírlapszedők árszabálya, a pausál-munka megszüntetése és pakérendszer behozatala által más lesz a számolás, amihez járul a bizonyos pénz, a munkaidő és a vidéki viszonyok rendezése.

Szaktársak! Célunk elérése nagy áldozatokba kerülhet! Tegyétek meg tehát saját érdekekben azt, amire ismételve kérünk! Adjátok oda keresetetek minden forintja után az 1 krt, hogy a mozgalom kitörése ne találjon készületlenül.

Szaktársi tisztelettel az önképző-osztály bizottsága.”

Az árszabály tervezetet az önképző-osztály által kiküldött bizottság július 27-én terjesztette a nyomdák képviselőiből álló értekezlet elé, melyet az augusztus 24-ére egybehívott általános nyomdászgyűlés is elfogadott. Az augusztus 31-iki nyomdai küldöttgyűlésen Zaka, Stösser Adolf, Götz József, Czekauer Henrik és Stern Henrik választatott meg a főnökökkel való tárgyalásra.

Közben az *önképző-osztály* június 29-iki határozata értelmében szeptember 7–8-án Aradon országos önképző-osztályi kongresszus tartott, mely legfőként a vidéki árszabállyal foglalkozott és melyre vonatkozólag a következő körlevél küldetett szét a kerületeknek:

„T. Választmány! A központi önképző-osztály bizottsága e hó 21-én tartott ülésén elhatározta, hogy az 1890 szeptember hó 7–8-ára tervezett országos önképző-osztályi gyűlést Aradon tartja meg. Midőn erről a t. Választmányt tisztelettel értesítjük, egyttal felkérjük, hogy a kerületet egy küldöttel a gyűlésen képviseltetni sziveskedjék. A küldött költségeit az ottani önképző-osztály fedezze, és a gyűlés tárgyai a következők: 1. A vidéki tagokra vonatkozó árszabály elkészítése és miként való keresztülvitelének meghatározása. 2. Az egyleti ügykezelésben előforduló nehézségek javítása. 3. Netáni indítványok.”²⁰⁵

A kongresszuson Budapestről Bauer Imre, Deutsch Albert, Leitner Pál, Stibinger Henrik, Zaka Lajos; a hírlapszedők részéről Lipták Lajos, a Gépmezterek Köre részéről Clement János; Aradról Varga József, Záhonyi Alajos; Brassóból Goldschmiedt Viktor; Debrecenből Kurucz Béla; Győrből Nagy Ferenc; Kassáról Kalinovics Sándor; Kolozsvárról Ehrenberger Ferenc; Temesvárról Mangold Sándor; Pécsről Fabriczky Ignác; Szegedről Szőke Mihály; Nagyváradról Boncze Tivadar vettek részt.

Az aradi önképző-osztály ugyanakkor ülte meg fennállásának 10. évfordulóját, mely alkalomból Salacz polgármester megnyitotta az aradiak által rendezett szakkiallítás. A kongresszus elnökévé Záhonyi Alajost, jegyzőjévé Deutsch Albertet választották meg. A fővárosi árszabálytervezetet a 4. pont kivételével elfogadták; a számolás a 4. pontnál így módosított:

Garmond, bourgeois és petit 21, colonel és ciceró 22, nonpareille és mittel felfelé 25, perl 25 krajcár 1000 *n.* Napilapoknál magyar 23 krajcár, német (fraktur) 24 krajcár 1000 *n.* után. Munkaidő 9 óra.

Gépmezterek minimuma heti 12 forint; minden további gépért 3 forint kárpótlás jár.

Elhatároztatott, hogy a vidéki árszabályt közvetlenül a fővárosi árszabály keresztülvitele után kell betervezni. A segédszemélyzet a mozgalomból kihagyatott, ami hibás volt. Elhatároztatott, hogy a gépmezterek ezután a szedőkkel egyttesen és ne különválva működjenek. Egyébként elfogadták a fővárosi gépmezterárszabályt az előbbi módosítással (12 forint

²⁰⁵ Ugyanekkor tartották Aradon országos kongresszusukat az ipartestületek, többek között „a magyarországi újabb munkásmozgalommal szemben követendő feladatokkal” is foglalkozván. Az impulzust ehhez a Bismarck-féle szocialista kivételes törvénynek megszűnése adta, amennyiben ez a törvény 12 évi fennállása után 1890 szeptember 30-án megszűnt. A német munkaadók azzal kárpótolták magukat, hogy az egész országra kiterjedő szövetségeket alkottak. A magyarországi munkaadók is ezt a németországi mozgalmat majmolták Aradon. Halle a/S.-ban 1900 október 12-én szervezkedett 12 évi szünet után újra nyilvánosan a németországi szociáldemokrácia és Bebel, Singer, Liebknecht voltak az előadók.

minimum) a vidékre is. Végül még egyes ügyviteli dolgokra vonatkozólag határozott a kongresszus s kimondta, hogy a legközelebbi kongresszus Temesváron tartassék meg.

Az önképző-osztály 1890 szeptember 17-én küldte szét a budapesti nyomdatulajdonosoknak az árszabálytervezetet, a következő levél kíséretében:

„T. c. A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete központi önképző-osztálya által készített és a fővárosi nyomdászsegédek által tartott általános gyűlésen elfogadott árszabálytervezetet azzal a tiszteletteljes kéréssel küldjük meg, hogy azt áttanulmányozni s a tartandó principális-értekezleten arra vonatkozó észrevételeit megtenni sziveskedjék. Ama reményben, hogy kérésünket teljesíti s így a köztünk és a munkaadók között folytatandó tárgyalás békés uton fejeztetik be, maradtunk kiváló tisztelettel, Budapest, 1890 szeptember 17, az önképző-osztály bizottsága.”

A mozgalom tehát már elérkezett volt a fordulóhoz. Mig azonban a kollégák nagy többsége lelkesen szállt sikra a nyomorúságos munkabérvizonyok javítása érdekében, addig a kisebb rész már jól előre elsáncolta magát, hogy kellő biztonságban lehessen. A Légrády-cég személyzete a céggel 2 évi szerződésre lépett s minden alkalmazott vinkulummal kötelezte magát arra, hogy sztrájk esetén az üzletből kilépni nem fog.

A betüöntők szintén árszabálymozgalmat indítottak s szeptember 10-én nyújtották be az árszabályt, melyet a Fischer és Mika-cég elfogadott. A többi öntödetulajdonosok szeptember 20-án azt válaszolták a bizottságnak, hogy csak akkor írják alá az árszabályt, ha azt még valamely más cég is aláírja. A 20 öntő ennek folytán felmondott és október 3-án az Athenaeum, Franklin és Pallas összes öntői kiléptek. Az Egyetemi és az Állami nyomda öntői állva maradtak. Az öntők 13 forintos minimumot, a számolásnak 1 krajcárral való emelését s a 13 forinton felüli fizetéssel bírónak 10%-os javítást kértek, 9 órai munkaidővel. A budapesti nyomdafőnököket a bizottság felkérésére Falk Zsigmond lovag október 19-ére értekezletre hívta egybe. A betüöntők ügyében a bizottság nevében Zaka érintkezésbe lépett az akkor alakult Első Magyar Betüöntődével, hogy azzal az árszabályt elfogadtassa. A mozgalom nem sok eredménnyel járt és többeket megrendszabályoztak. Egyebet az öntők mozgalmáról nem tudunk.

A szedők mozgalmával szemben az egyes nyomdatulajdonosok iparkodtak személyzetüket különféle „előnyökkel”, spekkkel, várópénzzel stb. lekenyerezni. Ebben különösen az Athenaeum járt elől „jó példával”, mely nyomda a nagyobb cégeket, az „árszabálymozgalommal szemben követendő eljárás végett”, értekezletre hívta egybe. Ezen értekezlet eredménye néhány nap múlva egy szerződésminta alakjában került nyilvánosságra. A szerződés szövege a következő:

„Szerződés, az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat nyomdája és közt a mai napon következőleg kötött: 1. heti fizetése szóval forintban állapittatik meg. Munkaidő 9 órai. A rendes munkaidőn kívül eső munkáért a heti fizetés minden forintja után ünnep- és vasárnap délelőtt, valamint köznapon éjfél előtt 2½ krajcárt, ünnep- és vasárnap délután, valamint köznapon éjfélutáni éjjeli órákban 3 krajcárt igényelhet óránként. 2. kötelezi magát, hogy a fenti feltételek keretében kötelességét hiven és pontosan teljesíti, a munkaidőt pontosan betartja, minden reá bízandó, szakmájába tartozó munkát válogatás nélkül elvégez és egyáltalán semmi olyat el nem követ, ami az Athenaeum részvénytársulat könyvnyomdája érdekeivel összeegyeztethető nem volna. 3. Az Athenaeum részvénytársulat könyvnyomdái kondícióját a fenti feltételek mellett két évre, azaz folyó évi november 1-től 1892 október 30-ig biztosítja, valamint 4. is kötelezi magát ugyanazon időre az Athenaeum részvénytársulat nyomdájában működni. 5. Jelen szerződés két egyenlő példányban kiállítván, a szerződő felek sajátkezű aláírásával ellátatott és mindenik félnek kézbesítettett. (Minimumról szó sincs, sem a számolásról.)

Budapest, 1890 október 30-án.”

Ilyen szerződést a Légrády-nyomda személyzetével – mint azt már előzőleg említém – már szintén aláíratnak s valamennyi nagyobb nyomda tulajdonosa ilyen szerződést akart személyzetével aláíratni, de ez a kollégák összetartásán hajótörést szenvedett. Az Athenaeum szedői azonban aláírták. A kollégák ezen szerződésekből kifolyólag a Légrády-cég üzletvezetőségével és egyes szerződöttel szemben tanúsított magatartásáért 1265 aláírással ellátott bizalmi nyilatkozatot nyújtottak át Zaka Lajos szerkesztőnek.

Miután az Athenaeum személyzete aláírta a szerződést, a nyomda igazgatója 1890 október 11-én újra egybehívta a Franklin, Pallas, Részvénytőm, Hornyánszky, Buschmann és Wodianer cégek képviselőit. Október 12-én pedig Falk Zsigmond hívta egybe a főnököket értekezletre. A kollégák reményeit azonban a szerződések tönkretették. Délután 2 órakor kapta meg Falk Zsigmond utján az árszabály-bizottság a főnökök választ, mely teljesen elutasító volt és a főnökök azt kívánták, hogy minden nyomda személyzete külön-külön tárgyaljon az illető céggel az – 1885. évi árszabály betartása érdekében! A főnökök értekezletén csak Egyessy Géza, az Országgyűlési Értesítő nyomdájának tulajdonosa volt hajlandó az árszabály aláírására, a többiek ezt kereken megtagadták; a jelenlevő kisebb főnökök sem akartak többet fizetni, mint mások; ők a nagyok után mentek. A főnökök úgy nyilatkoztak, hogy az „intelligens elem”, mely a szerződéseket aláírta, nem óhajtja a mozgalmat és a helyzettel teljesen meg van elégedve, csak a salak kíván bérjavítást. Az árszabálybizottság már előzőleg 1890 október 12-én délután 3 órára a Vigadóba gyűlésre hívta egybe a nyomdai munkásokat, hogy velük a főnökök választ tudassa. A rendőrség azonban a gyűlés megtartását nem vette tudomásul, mert az szerinte nem volt előzőleg bejelentve. A gyűlésen jelen volt mintegy 1000 kolléga ennél fogva a „Tyukketrechez” címzett vendéglőbe vonult, de a rendőrség ezt a barátságos összejövetelt is betiltotta és a békésen szórakozó nyomdászokat és a közönséget a nyilvános vendéglőből egyszerűen kizavarta. Az árszabálybizottság még 12-én este 7 órakor értekezletre hívta egybe a nyomdák bizalmi egyéneit az egyleti helyiségbe, hogy velük a további teendőket megbeszélje. Falk Zsigmond a maga részéről a 12 forintos minimumot és a számolásnak 1 krajcárral való emelését helyezte kilátásba azzal, hogy a hirlapszedés maradjon úgy ahogy van; a gépmesterek munkaideje és minimuma olyan legyen, mint a szedők. Ezeket a proposíciókat a hirlapszedők, a gépmesterek és a nappali szedők is elfogadták azzal a módosítással, hogy a számolás a nappali szedőknél 2 krajcár emelkedés legyen 1000 *n* után. A nyomdák bizalmiférfiai pénteken, október 24-én nyújtották át főnökeiknek az árszabályt és 25-ére, szombatra kérték végleges választ. A szombati ülésen csak két nyomdát jelentettek be, mely az árszabályt hajlandó lenne elfogadni: a Rudnyánszky-féle és a Hunyadi Mátyás-nyomdát. A Pesti részvénytőm és a Pester Lloyd-nyomda némi csekély módosítással szintén hajlandóak voltak az árszabály elfogadására. Miután azonban több nyomda is hajlandónak nyilatkozott az árszabálynak bizonyos módosításokkal való elfogadására, az árszabály-bizottság kimondta, hogy az egyes nyomdák személyzetére bízva – kedvező válasz esetén – az esetleges módosítások elfogadását. Négy főpontból azonban nem enged: 1. A 12 forintos minimum. 2. 24 krajcáros számolási alap. 3. A különórának 4 krajcárra való felemelése. 4. A kisegítőknél járó 50 krajcár napi kárpótlás. Az október 26-án, vasárnap tartott általános nyomdászgyűlésen Zaka elnökölt, ki a napirend letárgyalása után a gyűlést a következő szavakkal zárta be: „Holnap reggel minden nyomdaszemélyzet terjessze az árszabályt elfogadás végett a főnökök elé és ahol azt el nem fogadják, ott a személyzet tudni fogja kötelességét.” Hétfőn reggel a személyzetek nagy része kilépett. Ennek hatása alatt azután az Athenaeum, Franklin²⁰⁶ (csak egy rész lépett ki), Hornyánszky, Buschmann, Rózsa

²⁰⁶ A Franklin-Társulat 1890-ben nem írta alá az árszabályt és nem is fogadta el teljességben. Ez a nyomda nem tudott és nem akart az ott bevezetett paketirozási rendszerrel szakítani. Vagy 50 szedő a mozgalom alkalmával állva maradt. A Typographia ennél fogva állandóan támadta a nyomda igazgatóját.

K. és neje, Rigler stb., cégek aláírták az árszabályt. A munkásnők, dacára, hogy az ő árszabályukról nem volt szó, mindenütt kiléptek. A Pallas, Wodianer, Neuwald és Légrády-nyomdák blokáztattak.

A mozgalom eredménye: a minimum 2 forinttal, a számolás 2 krajcárral, a különóráknak $\frac{1}{2}$ és 1 krajcárral való felemelése és az 50 krajcár kisegítői pótlék. A hirlapszedők megkapták az 1885. évi árszabályt a maga teljességében, a Pester Lloyd és a Hungária-nyomda lapszemélyzete pedig az *abc* szerinti számolási módot vivta ki.

A december 7-ére egybehívott egyleti rendkívüli közgyűlést, mint már előbb is felemlítettem, a rendőrség egy feljelentés kapcsán azzal az indokolással, hogy az nem 14 nappal előbb lett egybehívva, betiltotta és a rendőrség készséggel állott a feljelentők szolgálatára, kik kifogásolták, hogy ott árszabályügyeket is tárgyaljanak; ennél fogva december 7-iki egyleti gyűlés megtartatott ugyan, de a napirendnek az árszabályra vonatkozó pontja kikapcsolásával (e pontokat a december 14-iki gyűlés tárgyalta) csak az elnökválasztással foglalkozott. Falk Zsigmond volt elnöknek a közgyűlés az egylet, de különösen az országos egylet érdekében tanusított sok évi buzgó és hasznos munkássága elismerésül jegyzőkönyvi köszönetet szavazott és elnökké Bródy Sándor nyomdatulajdonost választotta meg, aki azonban ezt a tisztséget nem fogadta el. A „Vorwärts”-ben Králik szerkesztő-kolléga azért, mert ismét főnököt választottak elnökké, „Ein Skandal” című vezércikkében erősen megtámadta a vezetőséget. Pedig hát akkor nem volt ez a támadás indokolt, amit különben a bekövetkezett események is igazoltak.²⁰⁷

Az 1890 december 14-én az egyleti helyiségben tartott általános nyomdászgyűlés elfogadta az önképző-osztály és az árszabálybizottság azon javaslatát, hogy: „Tekintettel arra, miszerint a Pallas és a Wodianer-féle nyomdák ellen minden további küzdelem meddővé válik, minden egyes kolléga, ha az árszabály szerinti fizetést megkapja, bármely üzletben vállalhat munkát; azok ellen azonban, kik árszabályon alul dolgoznak, fentartja ama korábbi határozatát, hogy munkánélküli segélyt nem kapnak.” A gyűlést már december 7-én kellett volna megtartani, de azt a rendőrség azzal az indokolással, hogy azt az egylet hívta egybe a Vigadó éttermébe s mivel ez ellen több tag feljelentést tett, betiltotta. A gyűlés ennél fogva december 14-ére az árszabálybizottság nevében hivatott egybe. Elfogadta a gyűlés azt is, hogy a megrendszabályozottak segélyezésére mindenki keresetének 2%-át adja. Végül a gyűlés az árszabálybizottságnak köszönetet szavazott.

Ezzel az 1890-iki árszabálymozgalom befejeződött ugyan, de egyes nagyobb üzletek még igen sok gondot okoztak a vezetőségnek. A győzelem nem volt ugyan teljes, de a két rossz közül a jobbat kellett választani; az árszabály legalább a kisebb és 8–10 nagyobb nyomdában elfogadtatott. Az Athenaeum, Pallas, Franklin, Légrády cégeknél azonban csak részben. A mozgalom 29.000 forintnál többet emésztett fel, tönkre ment a munkánélküliek pénztári vagyona és részben az önképző-osztályé is. A bizottság azonban a sok sztrájktrővel szemben nem birt tovább küzdeni.²⁰⁸ A bizottság ezuttal is szomorú tapasztalatokat szerzett a vidék

²⁰⁷ Nem szoktunk idegen viszonyokba beleavatkozni – írja a Vorwärts – és ezt az elvet bizonyos pontig mi mindig követtük. De ez az eset valóban egyedül áll a maga nemében. Hallatlan megsértése ez szaktársaknak, de különösen a wieni szaktársaknak, kik a még alig befejezett árszabálymozgalomban a budapesti sztrájkolók segélyezéséhez a legjobban hozzájárultak. Most azonban nem szolgálhatnak mentségül az „egészen különös viszonyok”; ez egyszerűen nem kvalifikálható, és mi emlékezetünkben fogjuk tartani.”

²⁰⁸ A wieni kollégák 1888. évi november 23-án nyújtották be az árszabályt a főnököknek. Az ottani tanács erre az árszabály bizottságot felosztatottnak nyilvánította és elrendelte, hogy a törvényellenesen gyűjtött sztrájkpénzek a főnöktestületnél (ipartestületnél) deponálандók, hol azokat ki-kinyugta ellenében átveheti. A kollégák erre a reájuk eső részt a november 25-iki gyűlésen Králik

elhanyagolt állapotáról. Hiába iparkodott egyes szerencsétlen alakoknak Budapestre való beözönlését megakadályozni, nem használt semmit sem.

Az eredeti árszabály szövege a következő:

A Budapesti Könyvnyomdászok munkaidő- és munkadij-szabályzata

A nappal dolgozó szedők számára

I. A munkaidő

1. A munkaidő naponként 9 óra. Vasárnap vagy ünnepen (és május 1-én) munkaszünet van és a szünetekért a bizonyos pénzben dolgozó szedőktől levonni nem szabad.

II. A bizonyos pénzben dolgozó szedők munkadíja

2. A bizonyos pénz minimuma hetenként 12 ft; e szabály alól kivételnek az ujonnan felszabadultak, akiknek munkadíja felszabadulásuk után egy évig legalább 10 ft; ha azonban a felszabadult még az egy év letelte előtt más nyomdába megy, úgy már 12 frttal díjazandó.

3. Ha az üzlet érdeke úgy kívánja, hogy a bizonyos pénzben dolgozó szedők az 1. cimben megállapított munkaidőn túl is dolgozzanak, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesítendő: *a)* éjjél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a szedő heti fizetésének minden forintja után óránként 3 kr. kárpótlást kap; *b)* éjjél után, vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 kr.; *c)* esti 8 órán túl tartó munkánál a szedőnek 7–8 óráig tartó vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő, azonban csak az esetben, ha a munka legalább 11 óráig tart.

kollégára, a Vorwärts szerkesztőjére ruházták át, aki ünnepélyesen kijelentette, hogy az „ajándékot” elfogadja. A főnökök ilyenformán nem kaphattak semmit sem a sztrájkpénzekből, pedig akkor körülbelül 35.000 forint volt a sztrájkasszában. A tanács erre a segédek november 25-iki határozatát érvénytelennek nyilvánította. A segédek november 25-iki gyűlése azt is kimondta, hogy a főnökök felszólítandók, miszerint a nyomdászszervezetek által november 27-én beterjesztendő árszabályra vonatkozólag november 30-ig nyilatkozzanak, hogy azt elfogadják-e vagy nem. December 3-án 900 nyomdai munkás lépett ki, a többi nyomdák az árszabályt elfogadták. December 9-én összeültek a segédek és a főnökök megbízottai, s utóbbiak elfogadták a segédek főköveteléseit, a 9½ órai munkaidőt a 10, illetve 12 forintos minimumot (ujjonnan felszabadultak részére 10 forint), ünnepnapokon való teljes munkaszünetet és a segédszervezet árszabályát. December 16-án az új árszabályt a főnökök és segédek képviselői aláírták. Az 1888-iki parciális sztrájk 99.000 forintba került, mivel még körülbelül 600 sztrájkoló maradt kizárva.

Az 1891. évi wieni árszabálymozgalom, mely a 9 órás munkaidőért vívatott, május 9-én kezdődött. Negyven cég elfogadta az árszabályt, a többiek, melyeknél körülbelül 2600 alkalmazott dolgozott, nem. Május 16-án a hatóság az együletet azzal az indokolással, hogy az egyesület vagyonából 11.000 forintot fordított a sztrájkolók segélyezésére, felfüggesztette. A wieni szaktársak nem estek kétségbe, azonnal egy új egyesületet alakítottak, mely a tagokat a felfüggesztett egyület helyett segélyezte s a tagok abba fizették illetékeiket. Az új egyület alapszabályait a kormány másodszori felterjesztés után 1891. évi november 3-án jóváhagyta s a Niederösterreichischer Buchdrucker- und Schriftgiessereiverein november 22-én tartotta alakuló gyűlését. A Landesgericht 1892. határozata értelmében a régi egyület tagjai, ha három hónapon belül jelentkeztek, régi jogaik alapján léphettek be az új egyesületbe. A mozgalom alkalmával gróf Killmansegg alsóausztiai helytartó a nála járt küldöttségnek kijelentette, hogy az, miszerint a nyomdászok kollégáikat önkéntes adakozásból segítik, a humanitásnak és kollegialitásnak oly megnyilatkozása, mely teljes elismerést érdemel. Ez volt a wieni kollégák egyik legnagyobb árszabálymozgalma, mely 120.000 forintot emésztett fel május 9-től június 10-ig. A megrendszabályozottak száma 600-ra rugott.

III. Számolásban dolgozó szedők munkadíja

4. A pakét-szedés és más egyéb munkák számolása. A számítás módja azon betűnem közönséges n betűje szerint történik, melyből a pakét-szedő a neki átadott kéziratot szedi. Ha az n vastagabb egy félnégyzetnél, úgy a számolás ez utóbbi szerint történik. Ha a felszedett n -ek vagy félnégyzetek nem töltik ki teljesen a sort, úgy egy n -nel több számítandó. – Minden darab térső (negyed-petit) egy n , ha a térső nyolcad-petitre, fél-petitre, negyed-cicerora stb. öntetett, úgy minden térső két n .

5. A magyar szövegű szedésnél a számítás alapja a következő: a) garmond, bourgeois és petit 24 kr., b) colonel és cicero 25 kr., c) nonpareille és mitteltől felfelé 28 kr., d) perl 29 kr. A német szövegű szedés, ha antiqua, 1 krajcárral, ha fraktur, 2 krajcárral drágább. A tót szedés, ha antiqua, 2 krral, ha fraktur (Schwabacher), 4 krral jobban fizetendő. A görög és cirill (orosz, szerb) szedés 7 krral drágább, a többi idegen nyelvek szedéseért (antiqua betűkkel) 3 krral több fizetendő. A héber szedés számítása a „Nun”, pontozásoknál a „Passach” szerint történik. Héber sima szedés 4 krral, pontozott 8 és troppszedés 12 krral magasabban számítatik.

6. Ha a szedés oly keskeny alakra szedetik, hogy egy sorba csak 35–31 n fér, úgy ezért 2 kr. kárpótlás jár. 30–24 n -es sorokért 3 kr., 24–20 n -es sorokért 4 kr. és 20 n -en alatti soroknál 5 kr. a kárpótlás; a térsők után járó n -ek nem számítatnak a szélességben levő n -ekhez.

7. Ha a szedés kisebb betűfajjal (aláarakott) van keverve, tekintet nélkül az aláarakás könnyebb vagy nehezebb voltára, úgy az illető sorok kétszeresen számítatnak; az idegen betűfajból vagy ritkítva szedett sorok szintén kétszeresen számítatnak, s ha e betűfajok csak elszórva fordulnak elő, úgy belőlük a szavak sorokká adandók össze, s e sorok számítatnak kétszeresen. Idegen betűfajnak tekintetnek azok, amelyek nem a szöveghez általában használt szekrényben vannak elhelyezve, továbbá a ritkított szedés. Kétszeresen számítandók továbbá a cimsorok is, tekintet nélkül arra, hogy a cím hány sort ad s mily írásból szedetett: a cím mindig a pakét-szedőt illeti.

8. Tiszta számos szedés, ugymint számos szedés rövidítésekkel kétszeresen, számokkal vagy rövidítésekkel kevert szedés, valamint folytatólagosan szedett nevek másfélszer számítatnak; ha azonban e nevek között idegen betűfaj vagy ritkítás fordul elő, úgy kétszeresen számítatnak. – Kétszeresen számítatnak az oly sorok is, amelyben az évszámokhoz rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, ez esetben a számolás csak másfélszer történik. – Rövidítésnek tekintetik, ha akár a kéziratban, akár pedig kívánatra a szedő által rövidítettnek a szavak.

9. Kimenetet képező nevek, akár személy-, község- vagy országnevek stb., csak 2 krajcárral számítandók drágábban; ehhez járul azonban esetleg az árszabály szerinti keskeny alakért, kipontozásért vagy idegen betűfajokért járó emelkedés. A tördelőnek sem a név-, sem a vers-szedést nem szabad a pakétszedővel keskenyebbre szedetni, mint az eredeti alak.

10. A kipontozott szedés, tekintet nélkül a pont öntésére, ha nincs benne számrovat, 1 krral, ha egy számrovat van benne, 3 krral drágább. A keskeny alakért, idegen betűfajokért vagy nevekért járó kárpótlás külön számítandó.

11. Az egyszerű matematikai szedés, azaz az olyan, ahol egy sor áll szemben egy linea által két részre osztott tételnek, kétszeresen számítandó. Minden más komplikáltabb, azaz többszörösen aláarakott matematikai szedés háromszorosan számítandó.

12. Táblázatos szedés, tekintet nélkül arra, hogy fejvel vagy a nélkül, vonalakkal vagy a nélkül készítették, tekintet nélkül továbbá arra, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betűkkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számítatik. Háromhasábos táblázat másfélszer számítandó; kéthasábos szedés, ha lineával van is elválasztva, nem tekinthető táblázatos szedésnek s csak mint rendes szedés számítandó – az árszabálynak rá vonatkozó pontjai szerint – egész szélességben és magasságban. Oly esetekben, midőn a táblázat feje kisebb betűfajból szedetik, mint az egész tábla, a fej e kisebb betűfaj szerint számítandó kétszeresen.

13. A pakétszedő a szedés közben hiányzó betűket vagy jeleket más fordított betűkkel vagy jelekkel pótolván, ezeket csak az esetben köteles a szükséges betűkkel vagy jelekkel pótolni, ha vagy a számolásban levő tördelő, vagy az üzlet mulasztását óránként 25 krral kárpótolja. – Ha az üzletben első korrekturát nem olvasnak, a szerző által olvasott első korrekturát a szedő nem köteles végezni; e munkájáért óránként 25 kr. kárpótlás jár. – (A pakétszedő az általa szedett hasábokat nem köteles lehuzni s a lehuzás közben történt esetleges bajokért az üzlet felelős.)

14. A szedés mindig félnégyzettel szedettnek értetik; a schliesszel szedett munka 1 krajcárral drágább, nem különben a fordított, azaz a betű hátán alkalmazott szignaturával bíró írásfajok is 1 krajcárral drágábban számítandók.

(15. Ha a pakétszedő nem olyan nyelvű osztani valót kap, mint amilyent szednie kell, ez esetben a szedés 3 krral magasabban számíttatik. – Kompressz szedéshez csak kompressz osztani valót lehet adni.

16. Ha a pakétszedő naponként többször mint kétszer kénytelen szekrényt változtatni, úgy minden szekrényváltoztatásért félórai kárpótlást kap.)

17. *A számolásban végzett tördelés.* Ha az üzlet valamely mű tördelését számoló szedőre bizza, vagy önállóan egy vagy két szedővel szedet valamely művet, úgy ez a következő szabályok szerint történik: Ha teljesen sima, azaz minden idegen betűfajtól vagy jelektől ment a szedés, akkor a pakétszedőkre vonatkozó alapszámítás szerint fizetendő a szedés; ha azonban a szedés kevert és a keverés az ivnek harmincketted részénél többet nem tesz ki, a következő szabályok állanak: egyszeres kevert szedés (azaz ha még egy betűfaj fordul elő) 1 kr., kétszeres kevert szedés (azaz: ha még két betűfaj fordul elő) 2 kr. stb. áremelkedést von maga után. Ha a keverés az iv harmincketted részét meghaladja, de a tizenhatod részt el nem éri, egyszeri keverésnél 2 krral, kétszeres keverésnél 4 krral jobban fizetendő a szedés. – Uj betünem minden oly írás, mely nem a rendes szekrényben van és uj betünem szerint számolandó a ritkítás is. Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, úgy ez az idegen nyelvre vonatkozó szabályok szerint külön számolandó. (Más szedési nehézségek, mint a keskeny alak, a műben előfordulható táblázatok, a schliesszel való szedés, a fordított szignaturával bíró írás használata, a szerző által olvasott első korrektura elvégzése stb., a pakétszedőkre vonatkozó szabályok szerint térítendő meg.)

18. A jegyzetek, ha kisebb betűfajból szedetnek, úgy külön számítandók és a szöveget és jegyzetet elválasztó vonal vagy üres sor is a jegyzethez számíttatik.

19. A művek címei, valamint a szövegben előforduló mindennemű előny: Schmutztitel, metszvények stb. a tördelőt illetik s töle még az esetben sem vonhatók el, ha az üzlet ezeket bizonyos pénzben állíttatja össze.

20. Az élő lapcímek a zársorral együtt három, a holtak két sornak számíttatnak.

21. Széljegyzeteknél (Marginalien) a szedés egész szélességben számítandó.

22. Ha a művet egynél több szedő szedi, ez esetben a tördelőnek a rendes számításon kívül 2 kr. tördelési járulék fizetendő, de a többi szedőt a pakétszedőkre vonatkozó szabályok szerint köteles fizetni; ha egy szedő hasábokban előre szed egy művet és csak később tördelheti, úgy ez esetben is jár neki a 2 kr. tördelési járulék.

23. A számoló szedők (pakétszedők vagy tördelők), ha munkaidőn túl dolgoznak, a következő kárpótlásban részesülnek: a) éjfél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt óránként 15 krban; b) éjfél után, vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután és éjjel óránként 21 krban; c) esti 8 órán túl tartó munkánál a szedőnek 7–8 óráig tartó vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő, azonban csak az esetben, ha a munka legalább 11 óráig tart.

IV. Általános határozatok

24. Átlagárban semmiféle munkát nem szabad készíteni; minden munka vagy bizonyos pénzben vagy számolásban, a rendes munkaidő alatt készítendő, vagy esetleg különórákban, amidőn a megfelelő díjak fizetendők. Minimumnál magasabb átlagárért nem szabad a rendes munkaidőnél többet dolgozni.

25. A felmondási idő 14 nap s mindig szombaton este történik a felmondás; ha azonban szombatra ünnep esik, úgy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény értelmében van helye; viszont a szedő is csak az ipartörvény értelmében léphet ki rögtön (vagy *a*) az esetben, ha rögtön elfoglalandó jobb kondíciót kap, *b*) vagy ha az üzlet e szabályzatok pontjait nem tartja meg).

26. A kisegítő kondíció esetén a szedő, akár számol, akár bizonyos pénzben dolgozik, az árszabály szerinti számoláson vagy rendes fizetésen kívül még naponként mindaddig 50 kr. külön kárpótlásban részesül, amíg mint kisegítő van az üzletben alkalmazva. Kisegítő kondíciónak tekintetik az, midőn a szedő 14 napi felmondás nélkül elküldhető. Ha a bizonyos pénzben álló szedő egy héten 3 napig dolgozik, az esetleges ünnep tőle nem vonható le.

27. A pakétszedő csak saját szedésének házi korrekturáját köteles elvégezni; a számolásban dolgozó tördelő a szerzőkorrekturát és géprevíziót is köteles megcsinálni, de ezért, valamint minden más oly feltartásért, amelynek nem ő az oka, 25 krral kárpótlandó óránként.

(28. Ha a számolásban álló szedőt az üzlet nem bírja számolási munkával foglalkoztatni, ez esetben óránként 25 kr. kárpótlást kap, de ez idő alatt köteles az üzlet részére feltisztogatni. Ha számolásbeli munka van, a számoló szedő óradíjban nem alkalmazható. – Ha a számoló szedő a hét három napján órákban dolgozott, egész héten abban kell hagyni s ünnep esetén az e napra eső óradíjak is megfizetendők.)

29. Ez árszabály életbeléptekor minden oly bizonyos pénzben álló szedő munkadíja, kinek jelenlegi fizetése eléri vagy meghaladja az ez árszabályban megállapított minimumot, 1 forinttal emelendő.

A hírlapszedők munkaideje és munkadíja

1. *Közönséges szedés.* A szedés ára 1000 *n* után, a magyar napilapoknál garmond, bourgeois és petit 25 kr., cicero 26 kr. Német napilapoknál garmond, bourgeois és petit 27 kr., cicero 28 kr.

2. *A szedés részletezése.* A napilapoknál előforduló „előny” (Speck) – a hirdetések és nyilttér kivételével – a lapszedőktől nem vonható el, hanem az közöttük egyformán szétosztandó.

A részletezett szedés számolási módja a következő: *Egyszeresen* számíttatnak az oly szedések, amelyekben sem nevek, sem számok, sem rövidített, sem pedig ritkított vagy más idegen fajta írású szavak elő nem fordulnak. *Másfélszeresen vagy kétszeresen* számíttatnak: *a*) A tőzsdei és kereskedelmi táviratok mutálásnál egyszeresen, újra való szedésnél vagy tördelésnél másfélszer számíttatnak. *b*) A folytatólagosan szedett vasuti és bankkimutatások stb., tekintet nélkül arra, hogy több vagy kevesebb szám fordul elő bennük, másfélszer, a táblázatos szedések kétszeresen számíttatnak. *c*) A tőzsdei táblázatok mutálása másfélszer számítandó. *d*) Az időjárási táblázatok és kimutatások, a vizállás mutálásánál másfélszeresen, a színlapok kétszeresen számíttatnak. *e*) A hadseregben történt változások és kinevezések másfélszer számíttatnak. *f*) Tiszta számszedés sor- és nyerszámmal vagy anélkül, ritkított szedés, továbbá folytatólagos névszedés, vagy számokkal és rövidítésekkel kevert névszedés és idegen nyelv kétszeresen, több mint egy fél ritkított sor szintén kétszeresen számíttatik. A szövegben előforduló ritkított szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számíttatnak. *g*) A meghaltak és az idegenek névsora, a tőzsdei és vásári közlemények, zárszámadási kimutatások folytatólag felsorolt számadásokkal vagy egyéb tételekkel, tekintet nélkül a szórványosan előforduló szavakra, továbbá fizetéseképtelenségek, színházi műsorok, sportközlemények, hivatalos közlemények (kivonat a hivatalos lapból) másfélszer számíttatnak. *h*) Az olyan sorok, amelyekben egy vagy több szó

más betűnemből szedetik, kétszeresen számíttatnak; egyes betűk nem számíttatnak szavaknak, kivéve az aláírásokat. *i)* A címsorok kétszeresen, a záró linea egy sornak számíttatnak.

3. *A sor kimenesztése.* Minden egyes kimenesztendő sorért egy sorral több számítandó.

4. *A szedés kezdete.* Az oly napilapoknál, melyek naponként kétszer jelennek meg, este 7, legkésőbb 8 órakor, a naponként egyszer megjelenőknél legkésőbb este 6 órakor kezdődik a munka és tart éjjel 1 óráig, beleszámítva a félórai vacsoraiddőt, mely félóra alatt semminemű munka nem végezhető. – Ha a szedés éjjel 1 óránál tovább tart, akkor minden szedőnek 50 kr. kárpótlás fizetendő. – Az esti lapoknál a munka kezdete déli 12 órakor és délután 4 óránál tovább nem tarthat.

5. *Várók.* A várók, akiknek a lap zártáig ott kell maradni, 1 frt kárpótlásban részesülnek; a revíziós (napos) szintén 1 frot kap. A várók revíziót nem csinálhatnak; a várás és revízió mindenkit egyenlően illet és mindennap más által végzendő.

6. *Vasár- és ünnepnap munkája.* A vásár- és ünnepnap munkánál a szedés kétszeresen számíttatik és a fentemlített számolási módszer a mérvadó. Várók és állások úgy kárpótolandók, mint hétköznap; a kezdésre és zárlatra nézve szintén a hétköznapi határozatok a mérvadók.

Általános határozatok. (Minden évben május 1-je általános munkás-ünnep gyanánt megünnepeltetik.) A napilapok szövegrésze sem bizonyos pénzbeli szedőkkel, sem tanoncokkal nem állítható elő. Korrekturaváltozások esetén az elmulasztott idő külön kárpótolandó. A tabellák mutálásánál a tabella mindig azon betűnem szerint számíttatik, amelyből szedve van. A ritkítás úgy számíttatik, mint nappali szedőknél.

A gépmesterek és nyomók munkaideje és munkadíja

1. A munkaidő naponként 9 óra. Vasárnap vagy ünnepen (és május 1-én) munkaszünet van.

2. A törvényesen bevett, helyhatóságilag elrendelt vagy üzleti ünnep-, illetve szünnapokért a munkabérből levonni nem lehet, se ezt behozatni.

3. Ha az üzlet érdeke úgy kívánja, hogy a gépmesterek és nyomók az 1. szakaszban megállapított munkaidőn túl is dolgozzanak, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesítendő: *a)* éjfél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a gépmester vagy nyomó heti fizetésének minden forintja után 3 kr. kárpótlást kap; *b)* éjfél után, vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 kr.; *c)* ha éjjel 12 óráig kell dolgozni, úgy félórai, azaz 7-től 1/28 óráig tartó szünetnek, ha pedig egész éjjel tart a munka, egész órai szünetnek kell lenni, melyet levonni nem szabad, mindamellett azonban az éjjeli munkaidő a 9 órát nem haladhatja meg.

4. A legkisebb heti fizetés: *a)* egy gyors-, vagy kézisajtó vagy amerikai sajtó kezeléseért 12 frt; *b)* minden további gép kezeléseért külön 4 frt kárpótlás jár – de nem szabad a gépmesternek sem kézisajtón, sem amerikai gépen dolgozni; *c)* oly gépek, melyek két nyomóhengerrel bírnak, két egyszerű gépnek tekintetnek és kezelésük is eszerint kárpótolandó; ugyanez történik a két színben nyomó gépeknél is; *d)* ha a gépmesternek egy kettős és egy egyszerű, vagy egy két színben nyomó és egy egyszerű gépet kell kezelni, úgy ez három egyszerű gépnek tekintendő és díjazása a 4. *b)* pont alatt foglalt határozat alá esik.)

5. A rotációs gép kezelési díjának minimuma: *a)* a könyv- vagy más nyomások eszközléseért 25 forint éjjel vagy nappal; *b)* a napilapok nyomásánál a munkaidő 9 óra, a gép előkészítésének idejét is beleszámítva, de ha a munka 9 óránál tovább tart, úgy a különórák a 3. *b)* pont határozatai értelmében kárpótolandók. Ha vásár- és ünnepnapon is kell lapot nyomni, úgy a gépmesternek a különórákon kívül még 5 frt fizetendő; *c)* ha az este megjelenő lapokat is az éjjel alkalmazott gépmester nyomja, úgy ez az ennél töltött időt mint különórát számítja és óránként keresetének minden forintja után 4 kr-ra tart igényt; *d)* a rotációs gépen dolgozó gépmesterek csak egy gép kezelését vállalhatják magukra.

6. Ha a sajtómű (motor) gondozása is a gépmester kötelessége, úgy ezért hetenként 2 frt külön kárpótlásban részesül.
7. Az ujonnan felszabadult legkisebb hetibére az első évben 10 frt, ennek eltelte után azonban, vagy ha a felszabadult más üzletbe lép át, már 12 frtot kap, mint a legkisebb hetibért.
8. Ha egy ujonnan felszabadultnak két gépet kell kezelni, úgy a 4. b) pont alatt meghatározott kárpótlásnak van helye.
9. A gépmesternek csak a neki átadott gépen szabad úgy a rendes munkaidőben, mint a különórán is dolgozni.

Általános határozatok

10. A meghatározott rendes munkaidőn túl senkinek sem szabad dolgozni, hacsak az üzlet részéről a meghatározott kárpótlásban nem részesül.
11. A felmondási idő 14 nap s mindig szombat este történik a felmondás; ha azonban szombatra ünnep esik, úgy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény értelmében van helye; viszont a nyomó is csak az ipartörvény értelmében léphet ki rögtön (vagy a) az esetben, ha rögtön elfoglalandó jobb kondíciót kap, b) vagy ha az üzlet e szabályzatok pontjait nem tartja meg.)
12. A kisegítő kondíció esetén a gépmester vagy nyomó az árszabály szerinti fizetésen kívül még naponként mindaddig 50 kr. külön kárpótlásban részesül, amíg mint kisegítő van az üzletben alkalmazva. Kisegítő kondíciónak tekintetik az, midőn a nyomó 14 napi felmondás nélkül elküldhető.
13. A gépmester vagy nyomó a formák vagy lemezek helyes kilövéseért csak akkor vállalhat felelősséget, ha azokból nyomás előtt revíziót nem adott, vagy ha azok nyomását az üzletvezetőség jóváhagyása nélkül eszközölte.
14. Az esetleges makulaturáért a gépmester csak az esetben vonható felelősségre, ha a be- és kirakásra a megfelelő segédszemélyzet, valamint a szükséges anyag rendelkezésére állott.
15. A gépen előfordulható sérülésekért vagy hibákért a gépmester csak akkor felelős, ha azok bebizonyíthatólag az ő vigyázatlansága vagy mulasztása következtében történtek.
16. Ez árszabály életbeléptekor minden gépmesternek és nyomónak munkadíja, kinek jelenlegi fizetése eléri vagy meghaladja az ez árszabályban megállapított minimumot, 1 frttal emelendő.

Záradék

- (1. A kifizetés mindig pont 6 órakor történik, ellenkező esetben a munkás a mulasztott időt mint különórát kapja.
2. Kétes esetekben a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete” központi önképző-osztályának bizottsága dönt, mint a magyar királyi belügyminiszterium által megerősített egyleti alapszabályok értelmében erre hivatott testület.)

Ez az árszabály 1890. évi november hó 1-én lép életbe.

A kompakt zárjelek között levő részt egyes nyomdatulajdonosok kifogásolván, azok elejtésébe az árszabálybizottság beleegyezett. Megjegyezzük azonban, hogy az oly nyomdáknak, amelyekben az árszabályt teljesen vagy kisebb változtatással fogadták el, azokban az oly alakban érvényes, amiben elfogadtatott.

Az első májusi ünnep és a nyomdászok. – Nemzetközi nyomdászkongresszusok

Az 1889. évi párisi nemzetközi munkáskongresszus határozata értelmében a világegyetem munkássága 1890-ben ülte meg első ízben május 1-én a munkásünnepet s így ezt a világeseményt, melyben a budapesti nyomdászok is részt vettek, nem hagyhatom figyelmen kívül.²⁰⁹

Az önképző-osztály 1890 április 13-án tartott gyűlésén kimondta, hogy „a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők május 1-én nem dolgoznak és az egyesület testületileg vesz részt a 8 órai munkaidő érdekében május 1-én délután 2 órakor a többi munkásegyletekkel együttesen rendezendő tüntető körmenetben. Felkéri ennél fogva a gyűlés ama nyomdák személyzeteit, kik eddig nem nyilatkoztak, hogy nyilatkozataikat legkésőbb jövő vasárnapig, vagyis április 20-ig az önképző-osztály bizottságának küldjék be, hogy a további intézkedéseket megtehesse; felkéri a gyűlés továbbá a Schlesinger-féle nyomda személyzetét, hogy a mozgalomhoz csatlakozzon, hogy ezáltal a kibékülésnek útja egyengettesék.”

Együttal elhatározatott, hogy a hírlapszedők május 1-je mellett foglaljanak állást és erre a hírlapírókat is kéri fel.

Május 1-jének megünneplése mindenütt nagy félelmet keltett. Németországban gyors egymásutánban alakultak meg a különféle ipari szövetségek, melyek a munkások „jogtalan követeléseinek” ellensúlyozását tüzték ki célul. A hatóságok a gyűléseket betiltották és a budapesti rendőrség a kormány rendeletére ugyanígy cselekedett, de később mégis meggondolta magát s megengedte, hogy az egyes szakmák a városligeti Aréna előtt gyülekezzenek.

A Typographia már hetek előtt buzdította a nyomdai munkásokat az ünnep megtartására. „A magyarországi munkáspárt eddigi tettei között – írja a Typographia – nincs említésre méltó dolog, de a május elsejei tüntetés, melyet nálunk ő kezdeményezett és rendezett, épp úgy korszakalkotó a magyarországi munkásmozgalom történetében, mint az egész nemzetközi mozgalom a világ történetében. Épp ezért megérdemli a párt, hogy elismeréssel adózzunk neki.” Az ünnep várakozáson felül sikerült, amennyiben a gyűlésen 70 szakma 30.000 munkással vett részt. A nyomdászok közül körülbelül 600–700 vonult ki, a többiek nem lehetett a munka abbahagyására rábírní.

A nyomdászok délelőtti 10 órakor gyűlést tartottak, melyen az Ébredés dalkör éneke után Zaka Lajos tartott felolvasást a szociáldemokrácia és a nyolcórás munkanap címen. Délután az egyesületi helyiségből a Typographia dalkör zászlójával a munkásgyűlésre vonultak ki a nyomdai munkások, mely után a Liedl-féle vendéglőben kedélyes összejövetel volt az Ébredés közreműködésével.

Az általános munkásgyűlés hozzájárult az 1889. évi párisi nemzetközi munkáskongresszuson hozott határozatokhoz s megbizta a gyűlés elnökségét azoknak a magyar országgyűléshez való benyújtásával.

A nemzetközi nyomdásztitkárság eszméjét 1887-ben a francia nyomdászok szövetsége, a Fédération française des travailleurs du livre hozta javaslatba s 1889 július 15–17-én a párisi Bourse de travail helyiségeiben megtartott az első nemzetközi nyomdászkongresszus, melyet a francia nyomdászok a francia forradalom százéves fordulójára hívtak.

²⁰⁹ Az 1889. évi július hóban Párisban tartott nemzetközi szociáldemokrata kongresszus Lavigne bordeauxi küldött indítványára kimondta május 1-ének évenkénti megünneplését, mint a munkának a tőke ellen való demonstrációját. A határozatot akkor nem értékelték kellően, sőt naivnak találták. És ma az egész világ munkásai megünneplik e napot.

össze. A kongresszuson 12 állam nyomdászai 17 küldöttel voltak képviselve.²¹⁰ A kongresszus napirendje a következő pontokból állott:

1. Az utassegély tanulmányozása nemzetközi szempontból. 2. Az utisegély évenkénti visszafizetése azon egylet által, melyhez az utas tartozott. 3. Egyforma nyugtakönyvek behozatala egész Európában. 4. Hasznavehető gyakorlatias szabályok a munkaidő megrövidítésének elérésére. 5. Tanulmányozása azon eszközöknek, melyek képesek volnának a felesleges munkáskezek és a kifejlett mechanizmus által okozott munkanélküliség intenzivítását korlátozni. 6. A munkaidő megrövidítése 8 órára. 7. Az aktív propaganda szükségessége a munkaidő megrövidítése érdekében. 8. Melyek a legjobb eszközök, melyek a nemzetközi relációkat kiszélesíteni és javítani alkalmasak volnának. 9. Az egyleti tagok egyenlőségének biztosítása a nyomdákban, nemzetiségi különbség nélkül. 10. Európai nyomdászsztrájkpénztár alapítása. 11. A tanonckérdés nemzetközi szabályozása. 12. A betegsegélyezés kölcsönössége megbetegedett utazó egyleti tagok irányában úgy amint az tényleg Magyarországon, Ausztriában, Németországban és Svájcban fennáll. 13. Nemzetközi bizottság létesítése, jogai és székhelye. 14. A könyvmunkások nemzetközi szövetségének megalakulása és proklamációja. Egy bizottság kinevezése, mely a szövetségi javaslatot megszerkeszteni. A javaslat kifejlesztése. 15. Az ellenállás elvének kiterjesztése és egy nemzetközi szövetség létesítése minden iparágban. Az összes rokonszalmák sztrájkpénztárainak a nyomdászegyesületekhez való csatolása. 16. Nem volna-e célszerű egy külön pénztárt létesíteni, mely nemzetközi alapon propagandát csinálna sztrájkpénztárak alapítása érdekében. 17. Azon eszközök tanulmányozása, melyek alkalmasak a munkás jogait elismertetni anélkül, hogy a sztrájkhoz kellene nyulni, melynek hatástalansága és szerencsétlen következményei ismertek. 18. Nem volna-e célszerű a munkássegyesületek megerősödésére, ha politikával nem foglalkoznának, vagy csak azon mérvben, amennyiben a társadalmi és gazdasági kérdés érdekeit érinti. 19. Nem volna-e célszerű, ha a nemzetközi nyomdászkongresszus kimondaná, hogy az elnöki tisztség eltörölendő minden szakegyletben és szakszövetségben. A napirend szerint a kongresszus inkább az anyagi kérdésekkel mint a segélyezéssel foglalkozott.

Elfogadták elvben a nemzetközi nyomdászszövetség megalakításának szükségességét és a Német-Svájci nyomdászegylet lett megbízva a nemzetközi nyomdászszövetség alapszabályainak kidolgozásával. Elfogadta a kongresszus azt az indítványt, hogy minden országban sztrájkpénztár alapítandó s a svájci nyomdászegyletek megbizattak egy nemzetközi sztrájkpénztárra vonatkozó javaslat előterjesztésével, mely felett a legközelebbi kongresszus fog határozni. Ugy szintén elfogadtatott, hogy sztrájkok alkalmával vegyes békéltető-bizottságok alakíttassanak. Elfogadta a kongresszus a munkaidőnek 8 órára való leszállítását és a különórás megszorítását azáltal, hogy ezek a lehető legmagasabb áron számíttassanak. Elfogadtatott a nőknek és gyermekeknek az éjjeli munkától való eltiltására vonatkozó határozat, valamint a számlási rendszer eltörlésére vonatkozó határozat. Elfogadtatott végül az az indítvány, hogy az utasok megbetegedésük esetén segélyeztessenek. Az első nemzetközi nyomdászkongresszus napirendje, mint ezt az előbbiekből is láthatjuk, a szociális és nem a szakszervezeti programot ölelte fel. Az indítványok legnagyobb része a latin nyelvcsaládhoz tartozó nyomdászegyesületek képviselőitől ered, kik a politikai mozgalmat még ma is előbbre helyezik a szakszervezeti mozgalomnál. Kimondatott még, hogy a II. nemzetközi nyomdászkongresszus Bernben tartassék meg. A nemzetközi titkárság megalakítása az 1892 augusztus 25-én Bernben tartott II. nemzetközi nyomdászkongresszuson mondatott ki, melyre később fogok visszatérni.

²¹⁰ *Franciaország:* Keufer; *Olaszország:* Veraldi; *Spanyolország:* Iglesias; *Belgium:* D'Hoghe Defut és Hubert; *Svájc:* Bergeaud, Siebenmann, Anneler és Frank; *Németország:* Trapp; *Ausztria:* Kralik; *Magyarország:* Wenczel G.; *Norvégia:* Bergen; *Dánia:* Pebersen; *Angolország:* Drummond; *Észak-Amerika:* Crowley Tom.

1892 augusztus 25-én tartatott meg Bernben a második nemzetközi nyomdászkongresszus, melyen 15 állam nyomdászai voltak képviselve. Napirendje: 1. Egy nemzetközi nyomdászszövetség alakítása. 2. Egy állandó titkárság és 3. egy nemzetközi ellentállási pénztár alakítása. 4. A munkaidő megrövidítése. 5. Utassegély szabályozása. 6. A tanoncvizony szabályozása. Az egyes államok nyomdászait a következő szaktársak képviselték a kongresszuson: *Magyarország*: Rosenfeld Adolf, *Svájc*: Leisinger, Siebenmann és Ott, *Elzász-Lotharingia*: Seydel Ottó, *Németország*: Döblin, *Franciaország*: Keufer, *Románia*: Ratciu, *Ausztria*: Králik Emil, *Angolország*: Macdonald A. W., *Hollandia*: Rot Adrioan, *Dánia és Norvégia*: Petersen Viktor, *Olaszország*: Carugati Angelo, *Spanyolország*: Atienza Antonio, *Belgium*: Van der Dorpe Désiré, *Luxemburg*: Croise.

A kongresszus Králik indítványára kimondta, hogy minden utas, tekintet nélkül nemzetiségére, ha az illető valamely kölcsönösségi egyesületnek tagja, mindenhol utassegélyben részesül. Kimondta ezzel egybefüggően a kongresszus, hogy a nemzetközi nyomdászszövetség vezetősége haladéktalanul terjesszen az egyesületek elé egy kölcsönösségi szerződést, melyben a tagok jogai és kötelességei körvonalozva vannak. Döblin indítványára kimondta a kongresszus egy központi titkárság létesítését, mely a nemzetközi nyomdászesemények közvetítőjéül szolgál és melynek költségeit az egyes szervezetek tagjaik arányában viselik. Kimondatott az az elv, hogy bérmozgalmak csak előleges megállapodás és bejelentés után indíthatók, mely esetben a szövetség összes tagjai egyenlő magasságu járulékot fizetnek a mozgalomban résztvevők segélyezésére. A segély 2 franknál magasabb nem lehet. Amely egyesületek a viatikumot illető határozatnak egy éven belül nem tesznek eleget, a szövetségből kizárandók. Az állandó titkárság 1893-ban lépett életbe Bernben és ezen tisztségre Reimann G. választotta meg. A szövetség székhelyéül Svájc jelöltetett ki és határozatilag kimondatott, hogy a szövetség értesítései körlevelek vagy a szaklapok útján teendők közzé.

1896 augusztus 5–7-én tartatott meg Genfben a harmadik nemzetközi nyomdász-kongresszus, melyre 11 állam nyomdászai küldtek képviselőt. Képviselve volt: Németország (Döblin), Ausztria (Höger), Elzász-Lotharingia (Donát), Magyarország (Lipp), Franciaország (Keufer), Hollandia (Hols és Delhogue), Dánia (Petersen), Norvégia (Wium), Olaszország (Richardo és Veraldi), Luxemburg (Dornseiffer és Ugen), Bulgária (Colakow), Svájc (Göcking, Haagmann, Portier és Sussen). A kongresszuson Höger és Lipp indítványt nyújtottak be egy nemzetközi ellentállási pénztár alapítására, melynek szövege a következő: 1. A nemzetközi titkárság ellentállási pénztárának célja sztrájkokat, melyek az illető központ vezetőség által jóváhagyattak, vagy kizárásokat támogatni. 2. Minden nemzeti szervezet tagonként és havonként 10 centimet köteles a pénztárba beszolgáltatni. Munkabeszüntetés alkalmával a nemzetközi titkárság jogában áll ½ frankig terjedhető heti illetéket beszedni. Ez a rendkívüli illeték csak akkor szedhető, ha a munkaidő megrövidítése és a munkabér emelése érdekében nagyobb mozgalmak terveztetnek és ha a nemzetközi ellentállási pénztár csak 50.000 frankkal rendelkezik, mely összeg tartalékalapot képez. 3. A segélyezés csak a második hét végén, rendkívüli esetekben azonnal érvénybe lép. 4. Ha a munkabeszüntetés ki nem kerülhető vagy kizárás történt, az illető szervezet vezetősége köteles ezt a nemzetközi nyomdászszövetséggel tudatni, mely a szükséges intézkedéseket fogantatosítja. A mozgalmakról az összes szövetséges egyesületek tagjai értesítendőek. A segély napi 1,50 frank. A pénztár csak a nyomdászok mozgalmait segélyezi. Az indítványt a kongresszus elfogadta, azonban, miután Németország és Dánia ellene szavazott, kimondta, hogy ezt a kérdést a szövetséges egyesületek szavazása alá bocsátja. Az egyesületek kebelében elrendelt szavazás alkalmával az indítvány kisebbségben maradt. Kimondta a kongresszus, hogy Horvátországban az utasok a nyomdászvárosokban, amennyire azt a helyzet megengedi, viatikumot kapjanak. A kilométerrendszer szerint való segélyezést illetőleg kimondatott, hogy a titkárság lehetőleg mindenütt a napipénz behozatalára törekedjék. Döblin felszólalása után a titkári állás továbbra is fentartandónak

mondatott ki s ezen állásra 1896 november 1-én Siebenmann Frigyes²¹¹, svájci szövetségi tanácsos választatott meg. Ez alkalommal szabályoztatott a titkár munkaköre s kimondatott, hogy lehetőleg személyes érintkezés alapján kell az egyes államok nyomdászszervezeteinek helyzetét tanulmányoznia.

²¹¹ Siebenmann Frigyes 1901 január 8-án 49 éves korában meghalt Bernben. Ő volt az első állandó titkára a nemzetközi nyomdászszövetségnek és ezen minőségében Budapesten is megfordult.

Az árszabályközösség

Parciális mozgalmak. – Az 1895–96. évi budapesti és az 1897. évi vidéki bérmozgalom. – Az árszabályközösség

Az 1890. évi árszabály tudvalevőleg nem sokáig maradt érvényben, mert a főnökök minduntalan lecsiptek belőle valamit. Ahol a személyzet megsokallta a nyomdatulajdonos zsarolását, ott egy pár órás munkabeszüntetéssel javítottak a helyzeten, de ez csak ideig-óráig tartó állapot volt. A Pesti Hirlap szedői és tömöntői 1891 március 21-én szintén kiléptek, dacára, hogy az árszabálymozgalom alkalmával állva maradtak. Ennek oka az volt, hogy a lap tördelője a lapot átlagárban vállalta el, míg a szedőknek heti 10, 12, 15, 18, 20 forint bizonyospénzt fizetett. Az öntőket a rendőrség letartóztatta, utóbb azonban az illetőket dr. Gold Simon ügyvéd közbenjárására szabadlábra helyezték.²¹² 1893 decemberében is több kilépés történt és 1894 január havában folytatódtak a kilépések a fővárosi nyomdákban és a vidéken Temesvár, Győr, Miskolc városokban is.²¹³

Az 1891-ben indított árszabálymozgalom ezuttal a vidéken némi eredménnyel végződött, nem úgy, mint 1886-ban. Már az 1890-ben Aradon tartott kongresszus kimondta, hogy az ott elfogadott és a vidék nyomdászaire vonatkozó árszabály mielőbb keresztülviendő; azonban a közbejött 1890. évi budapesti árszabálymozgalom következtében ez a határozat ismét halasztást szenvedett. Az 1891. évi temesvári önképző-osztályi kongresszus határozatilag kimondta, hogy a vidéki árszabály még ebben az évben vitessék keresztül. A keresztülvitel módozatait a kongresszus a központi árszabálybizottságra bízta, melynek első ülésén egyesek még nem tartották alkalmasnak a mozgalom megkezdését, mert a vidék még nem birt érzékkel az általánosság érdekei iránt, mit a gyűjtések is igazoltak. A többség azonban a mozgalom megkezdése és támogatása mellett döntött. Az előmunkálatok gyors tempóban haladtak előre s 1892 január hó közepe táján már husz nagyobb vidéki városban elfogadtatott a temesvári kongresszuson határozattá emelt árszabály, a 9 órai munkaidővel együtt.

Az első napokban Eperjes, Temesvár, Debrecen, Szeged, Pécs, Kanizsa, Brassó, Nagyvárád, Békéscsaba, Lugos, Szekszárd, Hajduszoboszló, Nagykároly, Nyíregyháza, Kassa, Kolozsvár, Arad, Segesvár, Sátoraljaujhely, Szabadka és Cegléd városok nyomdászaikapták meg az árszabályt a 9 órai munkaidővel. Győr és Szombathely városokban azonban a nyomdák személyzete kilépett.

²¹² A „Pesti Hirlap”-nál 1881–1885-ig napi 300 sor deputátért heti 11 forintot fizettek. 1885–1886-ig fizették az árszabályt, de 1887-től kezdődőleg már nem tartották be s ettől kezdve Lilienberg rendszere kezdett a lapnál uralkodni; a kilépések nem sokat használtak, mert az áldott vidék mihamar benépesítette a lap szedőtermeit. Az 1892. évi kilépés alkalmával Faust Günther éjjel 12 órakor tűzbe dobta a lap összes kész tömöntvényeit, de a lap azért megjelent, Faustot pedig kollégiális önfeláldozásáért kéthónapi fogházra ítélte a bíróság.

²¹³ Az alsóausztriai kollégák (körülbelül 3000-en) 1891 május 8-án kiléptek. A kormány a wieni nyomdászegyletet feloszlatta, mert a munkanélkülieket segélyezte. Az ottani kollégák rögtön bejelentették egy új egylet megalakulását. A kilépés azért történt, mert a főnökök május 1-jének megünneplése miatt mintegy 200 kollégát rögtönösen elbocsátottak. Miután a wieni árszabály 1892 január 1-én lejárt volna, a főnökök a kilépést azért provokálták, hogy a segélyezendők az árszabály-alapot felemésszék s így azután a segédekkel azt tehessék, amit akarnak. A terv azonban kudarcot vallott, mert a nemzetközi szolidaritás bámulatosan megnyilvánult a kilépettekkel szemben. A hatóság 1892 június havában az újonnan alakított egyesületnek adta át az előbbinek vagyónát.

Az egyesület önképző-osztályának azon alapszabályszerű feladatát, hogy a tagok anyagi érdekeit érintő mozgalmakat vezesse, úgy a nyomdatulajdonosok, mint a segédek egy kis töredéke rossz szemmel nézte s az egyesület ellen a hatóságnál feljelentést tett. A választmány azon helyes nézetből indulván ki, hogy az alapszabályok értelmében nemcsak joga, hanem kötelessége is a tagok anyagi érdekeinek megvédése, kezdetben nem törődött ezekkel a feljelentésekkel; de a folytonos kellemetlenségek végre mégis arra indították, hogy az önképző-osztály hatásköréből az árszabályra vonatkozó ügyeket kikapcsolja, mert ezzel az összegyletet kívánta az esetleges hatósági beavatkozások ellen megvédeni. Az 1892 április 10-iki általános nyomdászgyűlés az önképző-osztály április 4-iki határozata értelmében az önképző-osztálynak, mint árszabálybizottságnak leszámolásával és leköszönésével és egy új, az egyesülettől teljesen függetlenül álló árszabálybizottság választásával foglalkozván, elfogadta az önképző-osztály árszabálybizottságának lemondását és egy, az egyesülettől függetlenül működő árszabálybizottságot választott.²¹⁴

Ez volt tehát az első önálló szervező-bizottság. Az egylet ezzel önként feladta ama alapszabályszerű jogát, hogy a tagok anyagi érdekeinek előmozdítása és megóvása is kötelessége, de a viszonyok kényszerítő hatása alatt mást nem cselekedhetett, mert a főnökök és a segédek egy kis eltévelyedett részének folytonos áskálódásai az egylet tekintélyét amugy is diszkreditálták és így el kellett tőlük vonni azt az egy dolgot, melybe a hatóság támogatásával belekapaszkodhattak.

A bizottság megalakulása után a következő körlevelet küldte szét a nyomdák bizalmi férfiainak:

„T. Szaktárs! Alulírott bizottság tisztelettel kéri önt, hogy a nyomdában dolgozó munkások és munkásnők között az árszabálybizottság pénztára javára sziveskedjék gyűjteni. Kéri továbbá arra is, hogy minden nyomdászmulatságon vagy társas összejövetelen szintén emlékezzék meg a bizottság pénztáráról.

Az árszabálybizottság tőkéje gyarapításának szükségességét felesleges ön előtt fejtegetni, hisz ugyis tudja, hogy küzdelmünkben munkástársaink összetartásán kívül a leghatalmasabb eszköz: a pénz.

Azon reményben, hogy kérésünket teljesíti, maradtunk munkástársi üdvözléssel az *árszabálybizottság*.”

A felhívásnak azonban nem sok eredménye volt; a magyarországi nyomdászokat csak nehezen lehetett ahhoz hozzászoktatni, hogy anyagi érdekeiknek megvédésére anyagi áldozatot is kell hozniok. A heti 15–20 forintos önkéntes adakozásokból még évtizedek alatt sem lehetett volna oly tőkét gyűjteni, mely egy mozgalom alkalmával hátvédül szolgálhatott volna és az árszabálybizottság ezen vétkes indolenciával szemben tehetetlen volt. De a gyűjtött összegek elszámolása is sok bajjal járt. Az árszabálybizottság a gyűjtések és a társas érintkezés fokozására az Ébredés dalkör közreműködésével 10 krajcáros belépődíjjal kedélyes esték megtartását határozta el. Hát bizony ez a törekvés nem igen hozta meg a kívánt eredményt. A kollégák indolenciáján megtört minden jóakarát. Kedvezőbb fogadtatásra talált az árszabályalapra való adakozásnál az értékjegyek kibocsátása. Az 5 és 10 krajcáros értékjegyek eszméje minden esetre jó eszme volt; a külföldön – különösen az Egyesült Államokban – már régen bevált ez a rendszer, melynek révén ellenőrizhető volt az, hogy ki adakozott, ki nem és az elszámolás is pontosan ellenőrizhető volt, mert az átadott értékjegyek

²¹⁴ *Tagjai lettek e bizottságnak:* Bauer Imre, Baura Sándor, Clement János, Csecsotka Károly, Csorda Ferenc, Grócz Ernő, Kirchmayer Lipót, Krecsmayer Lajos, Leitner Pál, Link József, Brikovits János, Ribáry Károly, Salzmann Lajos, Szénássy József, Zaka Lajos.

által ez egyszerűsítettett. Ugyanekkor elhatározta az árszabálybizottság, hogy ezentul negyedévenként kimutatást terjeszt a tagok elé.

A vidék által az év elején kivivott árszabály és 9 órás munkaidő a vidéki szaktársak lanyhasága folytán az év végén már nagyrészt csak papíron birt érvénnyel. A 9 órás munkaidő, melynek érdekében a mozgalom tulajdonképpen megindult, a legtöbb helyen 10 órára változott át. De a fővárosban sem volt ez másként, mert 1600 segéd közül körülbelül 400 dolgozott árszabályon alul és ezek nem is tartoztak a szorosan vett szervezethez, a segélyező-egyesületben pedig, sajnos, nem eshetett bántódásuk. Az egyesület ellen indított hajsza csak fokozta a szervezettől eltántorodók számát és a többi szaktársak sem törődtek semmivel; hiába irt a Typographia, hogy adjanak az árszabálybizottságnak, hiába hivatott egybe az általános nyomdászgyűlés, az előbbi célra nem adtak vagy csak egyesek adtak, utóbbin pedig rendesen csak néhányan jelentek meg.

Pedig az 1892 novemberben kitört németországi árszabálymozgalmat is támogatni kellett és így érthető volt a bizottság lamentációja.²¹⁵

Az 1893. évi pártkongresszuson a nyomdászok összekülönböztek a pártvezetőséggel és a küldöttek egynek kivételével elhagyták a tanácskozási termet. Ez az ügy szóba került a február 12-iki általános nyomdászgyűlésen, hol Zaka jelentését heves vita után tudomásul vették, a nyomdászok egy része azonban a pártból kivált és „A Munkás” című lap köré csoportosuló ellenpárthoz csatlakozott.

Az egyesületben a vizsgálat folytán beállott helyzet teljesen megbénította az önképző-osztály működését és viszont az az intézkedés, hogy az anyagi kérdések intézését az önképző-osztály helyett egy önálló árszabálybizottság vette át, nem mindig pótolta az önképző-osztály hatáskörét. Az önképző-osztálynak a könyvtáron és az olvasószobán kívül ezután már nem is volt más feladata, ezt a két dolgot pedig önképző-osztály nélkül is meg lehetett volna csinálni.

A Typographia ennél fogva már jóval előbb felvetette azt a kérdést, hogy az árszabálybizottság helyett egy szakegyletet kellene alakítani, mely azután átvehetné az önképző-osztály régi

²¹⁵ Berlinben a nyomdászok 1876 június 28-án beszüntették a munkát. A többiek elfogadták a redukált árszabályt. A mozgalmat az egyleti vezetőség határozatára augusztus 2-án beszüntették. 70.000 márkát emésztett fel ez a mozgalom. Az új árszabály július 1-én lépett érvénybe egy évi kötelezettséggel. 1878-ban újabb árszabály lépett érvénybe, mely *redukálta* a helyi pótlékokat és a vásár- és ünnepnapok kárpótlás összegét. 1892-ben, 13 évi szünet után következett a németországi nyomdászok legnagyobb árszabálymozgalma. 1891 október 6-án ült össze Leipzigban a közös árszabálybizottság. A segédek főkövetelése a 9 órás munkaidő, a minimum 12½%-kal való emelése, ezenkívül a helyi pótlékok felemelése körül forgott. A főnökök csak 7½%-os béremelést voltak hajlandók adni 10 órás munkaidő és a régi helyi pótlékok mellett, 3 évi időtartamra. A segédek 9½ órás munkaidőben (beleszámítva 1–1 negyedórát pihenőre), a minimum 5%-os emelését és a helyi pótlékok emelését, valamint az árszabályközösség további kiépítését és az árszabály kölcsönösen szigorú betartását követelték újabb előterjesztett feltételeikben. A főnökök ezeket a követeléseket is elutasították. A segédek erre október 24-én és november 7-én felmondták a kondíciót és a segédek árszabálybizottsága az árszabályközösséget október 22-én megszüntetnek nyilvánította. November elején körülbelül 10.000 segéd lépett ki. A lipcsei szaktársak Riedl Ottót küldték Budapestre, hogy a mozgalom támogatása érdekében való anyagi támogatást kérjen, ki az ez alkalomból egybehívott általános nyomdászgyűlésen előadta az árszabálymozgalom okait. A sztrájk 1892 január 18-án befejezettnek nyilvánított. A sztrájk 2½ millió márkába került, melyhez a külföld 100.000 márkával járult. 1896 május 1-én újabb egyezséget kötöttek a főnökökkel, melynek értelmében a munkaidő egy félórával redukáltatott és a minimumok 2½%-kal való emelése és a helyi pótlékok szabályozása. Az új megállapodás 3, esetleg 5 évre volt kötelező. Együttal életbelépett az egész Németország területére kiható árszabályhivatal, ennek munkaközvetítője és a Schiedsgerichtek.

hatáskörét, sőt ennél sokkal intenzívebb munkálkodást fejthetne ki, mert nem korlátozná ebben az anyaegyesület többi segélyezési osztályai zavartalan működésének szemmel tartása, mely elővigyázatra egyébként a hatósági zaklatásokkal szemben szükség is volt. Az árszabálybizottság ennél fogva 1893 augusztus hóban már nyilvánosság elé is lépett a szak-egyesületre vonatkozó proposícióival, melyek a következők: „1. Az egyesület tagjai heti 10 krt fizetnek és ennek fejében árszabállysértés és munkanélküliség esetén segélyeztetnek, legcélszerűbben úgy, ha már az országos egyesületnél is lejárt a segélyük. 2. Az önkéntes gyűjtés helyett a kötelező befizetés lépne életbe. 3. A bizottság belátja, hogy kezdetben a tagok száma csekély lenne, mert csak azok lépnének be, akik a jelenlegi rendszer mellett is megteszik kollegiális kötelességeiket. Később azonban a tagok száma feltétlenül emelkedni fog. 4. A tőkegyűjtés sokkal intenzívebb módon történne, mint jelenleg. Munkásszervezkedési szempontból pedig minden érv a szakegylet alakítása mellett szól. A szakegyesületben összpontosul majd a munkások ereje a tőkével szemben is, jövő küzdelmeinkben ez viszi majd a vezérszerepet. Az államszocializmus máris előreveti árnyékát és különféle eszközökkel küzd a valódi szociáldemokrácia ellen és azért ajánljuk a kollégáknak, barátkozzanak meg a szakegyesület eszméjével, mert ez lesz a *jövő egyesülete!*”

A Typographia 1893 szeptember 20-iki száma már le is közli az új egyesület alapszabálytervezetét. A tervezetben az egyesület céljai között szerepel a tagok anyagi és szellemi érdekeinek megóvása is.

Mivel a szakegyesülettel külön fejezetben foglalkozom, ezek után áttérek az árszabálybizottság, illetve az önképző-osztálynak az árszabály ügyében folytatott munkálkodására.

Az önképző-osztály indítványára az egyesületi választmány a fővárosi nyomdatulajdonosokat körlevélben szólította fel az árszabály betartására. Erre nagy szükség volt, mert az árszabályt nem tartották be s a Pallas-nyomdában kenyértörésre került a dolog és onnan 55-en kiléptek. A körlevél szövege ez:

„T. c. Általános a panasz az egyesület segédtagjai körében, hogy nemcsak az 1890. év végén készült és mindkét fél által elismert árszabályt nem tartja be számos üzlet, de sőt még a munkadíjakat is folyton nyomja és különórai kárpótlás nélkül a gépeknél 10 órát dolgoztat. E bajokon segitendő, az egyesület választmánya – e hó 5-én tartott ülésén – megbízott engem azzal, hogy kérjem fel a tek. nyomdatulajdonos vagy igazgató urakat arra, hogy az árszabályt tartassák be üzletvezetőikkel. A legtöbb esetben *nem a munkaadótól* (?) származik a tulkapás, hanem üzletvezetőjétől és ennek dacára mégis őt okolják a bajokért. A felemlítetteken segitendő, ismételve tisztelettel kérem tehát Uraságodat, hogy a most érvényben levő árszabályt tartsa be, vagy üzletvezetőjével tartassa be, már csak azért is, hogy remélhető legrövidebb idő múlva bekövetkezendő munkatorlódás esetén a munkaadók és munkások összeütközésbe ne jöjjenek egymással. Budapest, 1893 november 15. Tisztelettel Egyessy Géza, elnök.”

Mondanom sem kell, hogy a körlevélnek semmi eredménye sem volt, mert naivság volt a nyomdatulajdonosoktól olyasmit feltételezni, hogy ők nem tudnak arról, miszerint nyomdájukban 10 órát dolgoznak a munkások és hogy ők ilyesmit nem engednék meg, ha – tudnák. Az árszabálybizottság a nyomdai küldöttekből újraalakult²¹⁶ és felszólította a gépmesterek és nyomók körét, hogy magát a bizottságban képviseltesse, amely felszólításnak azonban az nem felelt meg. A november hó 6-iki általános nyomdászgyűlés igen látogatott volt, ami biztatólag hatott az összes jelenlevőkre s a hozott határozat minden esetre több értékkel bír, mint az idézett körlevél. Kimondotta a gyűlés, hogy a főnökök által egyesek irányában elkövetett árszabállysértést az egész személyzet tegye magáévá és testületileg lépjen fel. Egyes nagyobb nyomdáknak – a kisebbekről nem szólva – már kezdetben sem tartották be az árszabályt; az

²¹⁶ Kezdetben ezek sem érdeklődtek semmi iránt s a gyűléseken sem vettek részt; emiatt a négytagú árszabályvezető-bizottság már le akart mondani.

Athenaeumban a lapszedők 23 krral számoltak, „speck” nélkül, a minimumot pedig csak a személyzetnek kétharmada kapta meg. Körülbelül úgy állott a Corvina személyzete is, ahol a gépeknél ezen kívül 10 órát dolgoztak. Még az Állami nyomdában is csak 10 frt volt a minimum 12 frt helyett s a női munkások 3–4–5 frt heti fizetésből tengődtek. Az árszabálybizottság december 10-én tartott ülésén úgy határozott, hogy e három nyomda személyzete tegyen kísérletet az árszabály elfogadtatása érdekében. A személyzetek december 18-án nyújtották át követeléseiket, azonban csak a Corvina-nyomdában sikerült a békés megegyezés. A Wodianer, Petőfi, Athenaeum nyomdáiban kenyértörésre került a dolog és az előbbi két nyomda személyzete teljesen, az Athenaeum személyzetéből azonban, mint ősidők óta rendszeren, csak 160-an léptek ki. A gépmesterek az Athenaeumban állva maradtak, mert nekik megvolt az árszabályuk, de hol maradt a szolidaritás, kérdi a Typographia. Ha tehát nem is jártak a kilépések teljes eredménnyel, meg volt az a hatásuk, hogy felkeltették a kollégák érdeklődését. Utólag az Athenaeum és a Wodianer, valamint a Corvina-nyomda is megadta az árszabályt. Csak a Petőfi-nyomda tulajdonosa vonakodott a felszólításnak eleget tenni s így e cég zároltatott. A december 26-án tartott általános nyomdászgyűlés annak konstatálása után, hogy még több budapesti cég nem tartja be a 9 órai munkaidőt, vagy részben az árszabályt, kimondta, hogy tekintettel arra, hogy a segélyezendők száma egyre emelkedik, mindenki keresetének egy százalékával járuljon az árszabályalaphoz.

Az 1894 február 4-iki általános nyomdászgyűlés a Typographiának az egyesület kiadásában való megjelenésének betiltásával foglalkozott s egy kilenc tagból álló bizottságot (lapbizottság) választott az árszabályügyek a Typographia szerkesztőségi, valamint adminisztratív ügyeinek vezetésére.²¹⁷ Ugyanekkor Lipp Károly szerkesztővé, Brikovits János kiadóvá, Wolf Antal és Szénássy József pénztárosokká választattak meg. A bizottság február 16-iki ülésében Novitzkyt évi 100 forint tiszteletdíjjal segédszerkesztővé választotta meg. Ugyanekkor határozta el a bizottság egyes, a szocializmus történetét tárgyaló füzetek kiadását, melyekből két füzet jelent meg²¹⁸ a Typographia kiadásában. Május 1-én ünnepelte a Typographia fennállásának 25 éves jubileumát, mely alkalomból a bizottság diszszámot adott ki, az első (1869) szám címlapjának reprodukciójával. A délelőtti diszgyűlésen a nyomdászdalkörök közreműködésével Zaka és Leitner a Typographia negyedszázados eredményes működését méltatták. A május 27-én megtartott általános nyomdászgyűlés nem vette tudomásul a bizottság leszámolását és ennek újból való átvizsgálására egy héttagu bizottságot választott s ezért Brikovits is leköszönt a lapkiadói tisztségről s június 1-től azután a lapbizottság szerepelt mint lapkiadó.

E határozat után a hirlapszedők kimondták, hogy az árszabályalap céljára begyűlt összeget külön kezelik, mire a lapbizottság kijelentette, hogy úgy a gyűjtést, mint a segélyezéseket beszünteti. Ezzel újra egyenetlenség állott be, mely csak 1895-ben ért véget. A június 24-iki általános nyomdászgyűlésen egy új bizottság választott²¹⁹, mely a további torzsalkodások elkerülése végett egy szabályzatot dolgozott ki, melyet a július havi bizalmiférfigyűlés és az október havi nyomdászgyűlés is elfogadott és amelynek szövegét alább közlöm.

²¹⁷ Tagjai voltak: Zaka, Lipp, Bauer Imre, Szénássy, Lipták, Wolf, Brikovits, Novitzky és Heinrich Károly. A Typographia beszüntetése ügyében dr. Visontai Soma felebbezést adott be; ezt a kérvényt az egyesület elnöke vonakodott aláírni.

²¹⁸ *A gazdasági átalakulások stb.* Schippeltől és *A tulajdon fejlődése* Lafarguetől; mindkettőt Novitzky fordította magyarra.

²¹⁹ Zaka, Leitner, Szénássy, Varga Károly, Sándor Vidor, Wolf, Lipták, Lipp, Novitzky.

A lapbizottság működési szabályzata

1. A Typographia című szaklap kiadására egy bizottság alakul, mely 15 tagból áll. E bizottság 7 ellenőrző bizottsági taggal egy általános gyűlésen választandó meg s mandátuma egy évig tart. Utánválasztások minden gyűlésen történhetnek.
2. A bizottság saját kebeléből egy elnököt, pénztárost, jegyzőt, előadót és szerkesztőt választ; az előadó referál a bizottságnak az üléseken s vezeti a szervezkedést, míg az elnök mint a lap kiadója szerepel.
3. Az összbizottságnak kötelessége az időleges árszabály pontos betartása felett őrködni, az ebből eredő ellentétek békés kiegyenlítését előmozdítani, a szaktársakat tényleges differenciák beálltakor segíyezni.
4. A bizottság ellenőrzését az ellenőrző bizottság gyakorolja. E bizottságnak joga van a lapbizottság ülésein jelen lenni, szavazati joga azonban nincs. Az ellenőrző bizottság saját kebelében egy elnököt és egy ellenőrt választ; az ellenőr titkos szavazás útján választandó s mandátuma csak egy hónapig tart. Ezen tagnak van csak joga utalványozni, az utalvány érvényességéhez azonban a lapbizottság egy tagjának aláírása is szükséges. Minden hónapban egy más tag választandó, ugyanazon tagot újra megválasztani nem lehet, csak két hónap múlva.
5. A lapbizottság üléseit a bizottság elnöke hívja egybe; rendszerint havonként egy ülés tartandó, ha a körülmények úgy kívánják akkor több is.
6. A bizottság pénztárosa veszi át a befolyt előfizetési s más összegeket s kifizeti a nyugtákat. A bevételekről és kiadásokról könyvet vezet s minden negyedévben kimutatást készít, mely üzletenként részletezendő s a Typographiában közzeendő. Az általa tett kiadásokért az utalványozóval és ellenjegyzővel egyetemlegesen felelős. Az összes bevételeket ő szedi be a bizalmifériaktól stb. Más bizottsági tagnak kézbesített pénzekért nem felelős sem ő, sem a lapbizottság.
7. Segélyezések alkalmával minden személyzet bizalmiférfia a kilépés után legkésőbb két nap múlva beterjeszti az utalványozó ellenőrző bizottsági tagnak a segélyezendő személyzet névsorát, foglalkozási ág (nyomdász, segédmunkás vagy munkásnő) felemlítésével. Az üzleti bizalmiférfi veszi át minden tagtól a bizottság részére a pénzeket s azokkal hetenként elszámol a bizottság pénztárosával.
8. Az utalványozó ellenőrző bizottsági tag a neki az illető bizalmiférfi által beterjesztett listáról tartja előjegyzésben a segélyre jogosultak számát s a kifizetést megelőző napon miheztartás végett ezt a pénztárosnak is bejelenti.
9. A segélyek szombaton délelőtt 12 óráig fizettetnek ki s a kifizetésnél, illetve utalványozásnál az illető személyzet bizalmiférfiának is jelen kell lennie a személyazonosság igazolása végett. Egyes esetekben a bizalmiférfi tartozik az illetőnek írásbeli igazolványt adni. A segélyre jogosultak előleget is kaphatnak, amely naponként 1 forintnál több nem lehet.
10. Az utalványozó ellenőrző bizottsági tag s az előadó, esetleges mulasztásaikért kárpótolandók. Minden egyes megrendszabályozott szaktárs segélyre jogosult.
11. A lapbizottság a hozzáforduló feleknek jogvédelmet ad, ha igazolványuk van. Megjegyzendő azonban, hogy csak azon esetben, ha a jogtanácsos a pör megindítása mellett nyilatkozik. Kétes ügyek pörlését a bizottság nem veszi pártolásába.
12. A bizottság bevételei a takarékpénztárban helyezendők el a bizottság címe alatt úgy, hogy azokat csak az elnök, pénztáros és az ellenőrző bizottsági elnök együttes jóváhagyásával lehessen kivenni.
13. A fennálló szakkörök, ha tagjaik a lapbizottsággal szolidaritásban állanak, egy-egy küldöttet küldenek a bizottság üléseire, szavazatjuk azonban nincs.
14. A segélyek nagyságát időről-időre a lapbizottsági ülés határozza meg. A segélyt élvezők a rendes segélyen kívül semminemű más anyagi követeléseket nem támaszthatnak.

15. A részletes negyedévi lezárolás a gyűlés előtt két héttel közzéteendő.
16. A lap előállítására vonatkozó mindennemű kiadás (fizetések, nyomtatás stb.) nagyságát a lapbizottság határozza meg.
17. Az ellenőrző bizottság köteles a bevételek és kiadások helyességéről bármikor, de legkésőbb negyedévenként meggyőződést szerezni és esetleges észrevételeit a lapbizottság elnökével közölni, aki köteles az ellenőrző bizottság többségének kívánatára egy bizalmiférő-értekezletet, esetleg egy gyűlést egybehívni.
18. A lapbizottság határozatai ellen a bizalmiférő-értekezlethez, másodsorban a gyűléshez lehet felebbezni.
19. Az üzleti bizalmiférőfiak üzletenként választandók.
20. Választásképes minden szaktárs, aki a lapra előfizet és a bizottság pénztárához heti adományával hozzájárul; ez utóbbiról a bizottság az üzleti bizalmiférőfiak által igazolványt állittat ki. A vidék azon tagjai, kik igazolni tudják, hogy a lapbizottságot támogatták, ugyanazon jogokkal birnak, mint a központiak. Választások alkalmával írásban küldik be szavazataikat; segélyezések alkalmával írásban nyujtják be a kilépés okát, megjegyzendő azonban, hogy kötelesek a bizottság előleges véleményét a kilépésre vonatkozólag kikérni.
21. A vidéken az egyes városokban szintén úgy választandók a bizalmiférőfiak, mint a központban és ahol 4–5 vagy több nyomda van, időnként értekezletet is tarthatnak és esetleges határozataikat a lapbizottság elnökének beküldik.
22. A bizottság csak oly esetben ad erkölcsi és anyagi támogatást, ha egyesek vagy egyes személyzetek kilépési szándékukat előzetesen bejelentették és a bizottság többsége a kilépést jogosnak találta.
23. A bizottság tudta és határozata nélkül tett intézkedések és az ezekkel járó esetleges kiadásokért semminemű kötelezettség nem vállalható.
24. A lapbizottság a vitás kérdéseket csakis titkos szavazás útján döntheti el és szavazategyenlőség esetén az elnök szava dönt.
25. Azon szaktársak, kik a lapbizottság alapjára fizettek, az üzleti pénztárnoktól, illetve bizalmiférőtől egy elismerő jegyet kapnak.
26. A lapbizottság segélyét igénybe venni akaró szaktárs a segélykérés indokolására vonatkozó megkeresését írásban is benyujthatja a bizottság elnökénél. Megjegyzendő azonban, hogy az árszabály esetleges megsértése mindig kellő adatokkal bizonyítandó. Ez alkalommal a legutóbbi elismerő jegy is bemutatandó.
27. A bizalmiférő-gyűlések esetről-esetre történő egybehívását a bizottság határozza meg.
28. A lapbizottság üléseire minden lapbizottsági és ellenőrző bizottsági tag meghívandó; valamely tag ötször egymásutáni igazolatlan kimaradása önkéntes lemondásnak tekintetik.
29. Ugy a bizottság, mint a bizottság által választott szerkesztők mandátuma egy évig tart és egyik szerkesztő jegyzi a lapot a hatósággal szemben. A bizottság kötelessége oly gyűléseket is egybehívni, melyeken a nyomdászviszonyok megvitatásán kívül általános munkáskérdések is tárgyaltnak. A bizottság feladatai közé tartozik a szerkesztő támogatásáról és nemzetgazdasági fiúzetek kiadásáról való gondoskodás is.
30. Esetleges személyeskedések kikerülése végett, oly felmerült panaszok alkalmával, melyek egyes szaktársak inkollégiális magatartására vonatkoznak, a lapbizottság az illetőket igazolásra kéri fel: ennek elmulasztása esetén az illetők nyilvánosan is megrovatnak. Tisztán magánügyek, amelyek az összességet nem érdeklik, a lapban nem tárgyalhatók.
31. A lapbizottság által egybehívott gyűlésen csak szabályszerű igazolvánnyal ellátott tagok vehetnek részt és az igazolvány a belépésnél felmutatandó.

32. A személyzetek rendszerint az előadónak jelentik be esetleges kilépési szándékukat, aki szükség esetén az elnökkel egy ülést hivat össze a kérdés megvitatása végett. Az ülés határozatképes, ha a lapbizottsági tagok többsége jelen van.

33. A „Typographia” azon szaktársak tulajdonát képezi, akik a bizottság irányában kötelezettségüknek eleget lesznek.

34. A bizottság a tagok akaratának a végrehajtója.

Az 1894 augusztus 12-iki általános nyomdászgyűlés határozata értelmében egy 15 tagu bizottságot választott²²⁰ és kimondta, hogy a szociáldemokrata pártot évenként egy bizonyos összeggel támogatja. A bizottságnak Jászai lett az elnöke, a Typographia szerkesztő-kiadója pedig Lipp Károly, aki azonban csak november 9-től jegyezte a lapot mint kiadó. Segédszerkesztőül Csebrenyák József választotta meg.

A rendőrségi üldözések folytán a bizottság működése a vidéken egy időre megakadt, mert a megindított hatósági hajsza következtében nem lehetett a vidéken agitációt folytatni. A kiutasítások napirenden voltak, a gyűlések a vidéken betiltattak, sőt munkásvér is folyt és a budapesti munkások egyes szakmai augusztusban 30 nyilvános gyűlésen protestáltak a hatósági önkénykedések ellen.

A bizottság azonban az eléje tornyosuló akadályok dacára serényen dolgozott az 1895. évi mozgalom előkészítésén. A segélyező-egyesület működésének felfüggesztése, a kongresszusi határozatok folytán keletkezett ellentétek, a segédek sorában alakult ellenséges tábor és mindezekre még a hatósági beavatkozások közepette nagy energiára volt szüksége, hogy feladatának megfelelhessen. De a személyeskedő surlódások sem gyakoroltak valami kedvező hatást az indifferensebb elemek magatartására.

A teljesen tarthatatlan állapot azonban arra sarkalta a bizottságot, hogy végre a cselekvés terére lépjen.

Az 1895–96. évi árszabálymozgalom

A lapbizottság 1895 augusztus 25-iki gyűlésén a tarthatatlan munka- és bérvizonyokkal foglalkozván, kimondta, hogy a 8 órai munkaidő és megfelelő béremelés érdekében erélyes agitációt indít. Az ugyanakkor elfogadott határozati javaslatban kimondatott, hogy „a jelenlegi árszabály revíziója elhalaszthatatlanul szükséges és hogy az új árszabály alapját a 8 órai munkaidő képezze és végül a segédszemélyzet szervezésével és részére egy új árszabály kidolgozásával és az előmunkálatok kivitelével az új lapbizottságot bizza meg, azzal az utasítással, hogy kebeléből a főnökökkel folytatandó tárgyalásokra egy szűkebb körű bizottságot válasszon”. Ugyanakkor megválasztotta az új bizottság is.²²¹

A bizottság szeptember 1-én tartott ülésén elhatározta, hogy azonnal megkezdje az árszabály javítása érdekében szükséges lépéseket és kebeléből egy bizottságot választott, hogy ez a munkaadókkal érintkezésbe lépjen.²²²

²²⁰ Tagjai voltak: Vizsai I., Lipp, Zaka, Metzger, Varga Károly, Ries J., Hrasche F., Dezső, Jászai S., Krehmann, Heinrich Károly, Wagner K., Csebrenyák József, Szénássy és Pethes G.

²²¹ Tagjai voltak: Zaka, Lipp, Bauer Imre, Metzger N., Morócz, Dezső, Varga Károly, Herz Gyula, Spitzkopf Ferenc, Wagner, Krehmann Lajos, Krausz Soma, Tischler Antal, Hipper Sándor és Salzmann Lajos.

²²² A pozsonyi kollégák már 1895 január hónapban kivívták a 9 órai munkaidőt, a bérnek 10%-kal és a számolásnak 1 krral való emelkedését.

Az egyes köröket: betüöntők, gépmesterek, hirlapszedők, már a régi bizottság felszólította volt arra, hogy árszabálytervezetüket terjesszék a bizottság elé, e felszólításnak azonban csak a gépmesterek feleltek meg. A gépmesterek azonban a segédmunkások kihagyásával alkották meg árszabálytervezetüket, pedig e kérdést illetően ők voltak a legkompetensebbek. A bizottság 8 órai munkaidő mellett 14 frt heti minimumot és a számolásnak 2 krral való emelését tervezte.²²³

Az október 6-án megtartott általános nyomdászgyűlés hozzájárult a bizottság javaslatához a minimumot és a munkaidőt illetően; a segédmunkások minimumát 5 frt 50 és 7 frt 50 krral állapítván meg. Elfogadta még a gyűlés a következő határozati javaslatot: A gyűlés felkéri lovag Falk Zsigmond, Bródy Sándor és Czettel Gyula nyomdatulajdonosokat, hogy hívják össze a budapesti nyomdatulajdonosokat az árszabály ügyében megkezdendő tárgyalásra. A bizottság azon indítványa, hogy a vidékre is küldhessenek ki megbízottakat, nem fogadtatott el. Kimondta még a gyűlés, hogy minden szaktárs 2%-ot adjon az árszabálymozgalom céljára.

A nyomdatulajdonosokban azonban természetesen, mint rendesen, nem volt hajlandóság arra, hogy a segédek követeléseinek eleget tegyenek s nyakra-főre vették fel a nyomdászatnak már rég hátat fordított egzisztenciákat. Egy részük a szokásos szerződésekkel próbált szerencsét. Az árszabály tárgyalására kiküldött bizottság november hó 24-én kezdte meg tárgyalásait. A bizottságba a nyomdatulajdonosok részéről Buschmann Ferenc, Concha Károly, lovag Falk Zsigmond, dr. Gerő Lajos, Hirsch Lipót, Neuwald Illés és Zilahy Simon, a segédek részéről Bauer Imre, Dezső Ferenc, Pollák Simon, Krausz Soma, Lipp Károly, Spitzkopf Ferenc, Weisz Zsigmond küldettek ki. December 1-én a fővárosi Vigadóban általános nyomdászgyűlés tartatott, melyen a bizamiférfiak által választott hetes bizottság beszámolt a nyomdatulajdonosokkal folytatott tárgyalások eredményéről. A segédek 8 órai munkaidő mellett 16 frt minimumot és a számolásnak 2 krral való felemelését kérték; a főnökök ezzel szemben 9 órai munkaidőt, 12 frt minimális fizetést és az *n* szerinti számolást, 26 kros számítással ajánlották. A gyűlés a 9 órai munkaidő és a 14 frtos minimum mellett határozott, kimondván, hogy ezen kívül szigorúan ragaszkodik az árszabálytervezet többi pontjaihoz.

A december 1-én este megtartott nyomdatulajdonos-gyűlésen megjelent a segédek hetes bizottságának két tagja is, hogy a főnököket a segédek határozatáról értesitse.

A nyomdatulajdonosok a segédek képviselőinek kijelentették, hogy nem hajlandóak a segédek kívánságának megfelelni. Ily körülmények között a bizottság hétfőn, december 2-án, körlevelet küldött szét, melyben közölvén a nyomdatulajdonosok válaszát, a további teendőket a nyomdászszemélyzetek belátására bízta. A személyzetek a kéznél levő árszabályt, az általános nyomdászgyűlés által elfogadott módosítással, a főnökök elé terjesztették, ezek azonban, néhány kisebb nyomda kivételével, tudni sem akartak az árszabály aláírásáról. Hétfőn ilyformán a legtöbb nyomdából kilépett a személyzet egy része; a többiek azonban állva maradtak. Az Állami nyomda, Athenaeum, Budapesti Hírlap, Buschmann, Európa, Franklin, Hungária, Hornyánszky, Kosmos, Légrády, Nagy S., Országgyűlési Értesítő, Pallas, Pátria, Pester Lloyd, Wodianer és sok más kisebb nyomdák személyzete részben egészen állva maradt, vagy csak a személyzet egy része lépett ki. Ez minden esetre nagy baj volt, mert senki sem gondolta, hogy ily sokan fogják saját érdekeiket elárulni. A napilapok csak négy-nyolc

²²³ A tervezetet nem ismerem. Főbb pontjai a következőkben csucosodtak ki: 8 órai munkaidő, (8–12-ig, 2–6-ig). Lapszedőknél is csak 8 órai munkaidő lehet, tetszés szerinti beosztással. A számolás eltöröltetik s helyébe bizonyospénz lép. Nappali szedőknél 15 és 18 frt, lapszedőknél magyar lapoknál 24 frt, német lapoknál 27 frt. Egészségtelen helyiségekben való munkáért (pincehelyiség stb.) napi 50 krajcár külön kárpótlás jár.

oldalon jelentek meg és különféle rágalмakkal illették a sztrájkolókat. Az árszabálybizottság erre való tekintettel, a közönség felvilágosítása céljából a következő körlevelet bocsátotta ki:

Az összes munkásokhoz és az olvasó közönséghez!

Munkástársak! A budapesti könyvnyomdászok és nyomdai alkalmazottak – számra nézve vagy kétezren – e hó 24-én beszüntették a munkát. A munkabeszüntetés alkalmat adott a nyereszkeskedni vágyó lapkiadótulajdonosoknak, hogy lapjaikban a legalaptalanabb rágalмakkal illessék a szerény megélhetésükért küzdő munkásokat és hogy a legszemérmertlenebb hazugságokkal félrevezessék a közönséget. Ama szennylapok, melyek mindig a munkásbarátságot színlelték, ma a munkások ellen fordultak. Nekünk nyomdászoknak tulajdonítják azt, hogy ők a rendes lapok helyett csak silány, sajtóhibákkal tömött ujságokat adhatnak a közönségnek. Pedig ez egyedül az ő nyereszkeskedési vágyuknak műve. Azok a lapkiadótulajdonosok, kik a munkások filléreiből óriási vagyont szereztek, nemcsak hogy jogos követeléseinket visszautasították, hanem még eléggé lelketlenek bennünket rágalмazni és az olvasó közönség előtt becsmérelni.

Követelésünk 14 forint minimális hetifizetés. És ezt tartják a milliomos nyomdatulajdonosok tulkövetelésnek, ezt a szerény követelést teljesíthetetlennek mondják azok, kiknek évenként 30–40.000 frt tiszta jövedelme van.

Most, hogy az ujságszedők beszüntették a munkát, 14–15 éves tanoncok által szedetik a napilapokat. A szegény gyermekeket kiszipolyozzák az utolsó csepp vérig. Éjjel-nappal dolgoztatnak velük, csak hogy nagyobb legyen a nyereségük. És vajjon megérdemlik-e ezek a kiadók, hogy az ő lapjaikat támogassuk? Nem és százszor nem! Az olyan emberek, kik a munkások zsirján élösködnek, nem érdemlik a munkások támogatását, nem érdemlik, hogy a munkások vegyék az ő szennylapjaikat.

Követeléseink jogosultságát még a statisztika is kénytelen elismerni. Körösi József 1885-iki halálozási statisztikája szerint Budapesten 100 nyomdász közül 65 halt meg tüdőbajban. És ez különösen annak tulajdonítható, mert a nyomdászok tuleröltetik magukat a munkánál és mert hiányosan táplálkoznak.

Tisztelettel kérjük munkástársainkat, valamint az olvasó közönséget, hogy törekvéseinkben támogassanak bennünket. Ne adjanak hitelt azoknak a szennylapoknak, mely azt állították, hogy nekünk nyomdászoknak már amugy is nagy volt a fizetésünk. Nehéz munkánk mellett nyomorognunk kellett, mert kizsákmányolóinkban semmi méltányosság, semmi emberi érzék nem létezik.

Munkástársak! Felhivunk benneteket, hogy mindaddig ne *olvassatok napilapokat, mig jogos követeléseink el nem fogadtatnak.*

Legyetek segítségünkre, hogy a telhetetlen nyomdatulajdonosok dölyfét megtörhessük!

Ami bennünket illet, azt a határozott ígéretet adhatjuk, hogy jogos követeléseinktől el nem állunk. A sztrájkolók hangulata kitünő.

Éljen az összetartás!

Budapest, 1895 november hó.

A bérharcban álló nyomdászok bizottsága.

A szerdai lapok erre felhívták a rendörség figyelmét a sztrájkolók „veszedelmes magatartására” és a rendörség ennél fogva a csütörtök délelőttre egybehívott általános nyomdászgyűlést betiltotta sőt még a vendéglőkben tartózkodó sztrájkolókat is molesztálta és kifogást emelt az ellen, hogy segédmunkásnők és sztrájkoló munkások együtt tartózkodjanak. Egyes nyomdák, melyekben németnyelvű lapokat állítottak elő, külföldön próbáltak szerencsét; a Pester Lloyd Wienből hozatott sztrájkötöröket; ezek abban hagyták a munkát és ekkor egyes kisebb nyomdatulajdonosok szedték a lapot, ami keserves munka volt.

A december 2-án tartott bizalmiférfi-értekezlet kimondta, hogy a sztrájk tovább folytatandó. A sztrájkban álló szaktársakat újabb meg újabb röpívek, valamint a Typographia külön kiadásai buzdították a harc folytatására:

Szaktársak és munkástársnők!

Sztrájkunk még változatlanul tovább tart. A kapzsi és nyerészkedni vágyó nyomdatulajdonosok még nem adták meg magukat, de dölőfüket már megtörtük; már közvetítő személyekkel léptek érintkezésbe, hogy a tárgyalásokat velünk megkezdhessék. Mi azonban határozottan kijelentettük, hogy követeléseinkből nem engedünk. Nem engedhetünk, mert követeléseink nemcsak jogosak, hanem szerények is.

Szaktársak és munkástársnők! Gondoljátok meg, hogy az egész világ nyomdászai éber figyelemmel kísérik mozgalmunkat és hogy joggal követelhetik tőlünk, hogy a harcot, melyet megkezdettünk, győzedelmesen be is fejezhessük. Igen, győznünk kell, mert becsületünk forog szóban, győznünk kell, mert önérzetünk nem engedi, hogy azok előtt a nyerészkedni vágyó kapitalisták előtt meghajoljunk, kik eddig csak kizsákmányolási eszköznek tekintettek bennünket. És a sztrájkolók példás magatartása biztosítékot nyújt nekünk arra nézve, hogy győzni fogunk.

Szaktársak és munkásnők! Jelen sztrájkmozgalmunk páratlanul áll a magyarországi könyvnyomdászok történetében. Még nem történt, hogy oly óriási számban és oly példás összetartással harcoltunk volna a tőke ellen, de harcunk nem volt még soha oly nehéz, oly elkeseredett, mint ma. Mig ezelőtt csak a szétszórt kapitalisták ellen küzdöttünk, addig ma a szövetkezett tőke ellen kell küzdenünk. A nyomdatulajdonosok kartellt kötöttek; ellenünk szövetkeztek, hogy törekvéseinket megghiusítsák. Tőlünk, az összes nyomdászoktól és nyomdai munkásnőktől függ, hogy tervük ne sikerüljön. Ami összetartásunk hatalmával megtörjük az ő pénzhatalmukat. Ez egyszer megmutatjuk és kell is, hogy megmutassuk a gőgös nyomdatulajdonosoknak: mily erő, mily halalom létezik az összetartásban.

Éljen az összetartás!

Budapest, 1895 december hó.

Az árszabálybizottság.

Körülbelül 2260 volt a kilépettek száma, míg 800 állva maradt. A nagyobb nyomdák tulajdonosai dr. Gerő, a Pallas-nyomda részvénytársaság igazgatójának indítványára kartellt kötöttek a mozgalommal szemben és semmi áron sem voltak hajlandóak a 14 firtos minimumot elfogadni. December 6-ig összesen 15 nyomda fogadta el a segédek feltételeit, ezek azonban többnyire kis nyomdák voltak.

December 10-én az árszabálybizottság a következő körlevelet bocsátotta ki:

A nyomdai alkalmazottakhoz!

Tíz napja mult annak, hogy a munkát beszüntettük, tíz nap óta oly szép és lelkes küzdelmet folytatunk, hogy a nyomdászok történetében hiába keresnők ennek párját. Nemcsak pénz, illetőleg a munkabér felemelése, hanem becsületünk megóvása érdekében is folytatjuk a harcot. Szegények vagyunk mindnyájan, éhezünk és nyomorgunk, de azért mégis rendelkezünk egy nagy kincssel, egy kincssel, amelyet fel nem áldozhatunk és ez a kincs: *a becsületünk*.

Szaktársak és szaktársnők! Tudjuk, hogy nehéz a küzdelmünk, tudjuk, hogy számos családapa a legkétségbeesettebb helyzetben van, de vigasztaljon mindnyájunkat az a tudat, hogy a győzelem a miénk lesz. Az a tántorithatatlan kitartás, az a dicséretre méltó összetartás, mely közöttünk létezik, megtöri ellenfeleink kapzsiságát. *Győznünk kell!* Ez legyen a jelszavunk és győzni fogunk, mert olyan lelkes sereget, mint amilyent szaktársaink képeznek, nem lehet megverni.

A kétségbeesésre nincs semmi okunk; a sztrájkolók hangulata még mindig a legkitünőbb és segélyösszegek bőven érkeznek minden oldalról. Képesek vagyunk arra is, hogy hetekig folytassuk a harcot, mert külföldi szaktársaink óriási pénzüsszegeket bocsátanak rendelkezé-

süinkre. De ami a földolog és ami leginkább buzdit bennünket a kitartásra, ez ama körülmény, hogy a nyomdatulajdonosok ingadozni kezdenek; már egyesek, még pedig a nagy nyomdatulajdonosok közül, hajlandónak nyilatkoztak követeléseinket megadni, de árszabályunkat nem akarják aláírni, mivel a kartell kényszere alatt állanak. Összetartásunkkal azonban szétrobbantjuk ezt a kartellt. Minden nap, minden órában várjuk, hogy egy-egy nyomdatulajdonos fittyet hány a kartellre és megadja követeléseinket.

Mi folytathatjuk a sztrájkot, de a nyomdatulajdonosok már kimerültek. A karácsonyi és ujévi munkák a körmükre égtek és már eddig is óriási anyagi károkat szenvedtek. Mindez csak buzdithat bennünket a további küzdelemre, mindez csak bátoríthat bennünket és reményt ad, hogy: *miénk lesz a győzelem!*

Éljen az összetartás!

Budapest, 1895 december hó.

Az árszabálybizottság.

December 11-én a wieni kollégák intervenciójára a segédek hetes bizottsága ismét tárgyalásba bocsátkozott a nyomdatulajdonosok hetes bizottságával. A segédek három heti harc után kénytelenek voltak engedni, s a közös bizottság ennél fogva a munkának újból való megkezdésében állapodott meg. Még az nap délután bizalmiférfi-értekezlet tartatott, amelyen a bizottság előterjesztette a főnökökkel közösen megállapított árszabályt, melyet az értekezlet elfogadván, kimondatott, hogy december 13-án az összes budapesti nyomdákban megkezdődik a munka. A nyomdatulajdonosok azonban, Czettel és Márkus kivételével, a megrendszabályozás fegyveréhez nyultak s volt személyzetüknek csak egy harmadát akarták visszafogadni, ami a sztrájkolóknál óriási megütközést keltett, mert rájöttek, hogy őket törbe csalták. Pénteken tehát a sztrájkolók nagy része nem ment dolgozni s akik véletlenül visszamentek, azok is odahagyták a nyomdát, midőn a megrendszabályozásról tudomást vettek. A nyomdatulajdonosok már előzőleg feljelentést adtak be az 1884: XVII. t.-c. 15. §-a alapján az előjárósághoz, mint elsőfoku iparhatósághoz a kilépettek ellen s az iparhatóság 200-on felüli sztrájkolót ítél el 20–60 forintig terjedő pénzbírságra.²²⁴

A hatóság szintén az erősebb fél segítségére sietett és Parall hatósági biztos a segélyező-egyesületben megtiltotta a munkanélküliségi és az – utazási segélyek kifizetését.

December 13-án délután a megrendszabályozások ügyében a nyomdatulajdonosok és a segédek képviselői újabb értekezletet tartottak, melyen sikerült valami „békés” megállapodásra jutni, amelyben azonban nem volt köszönet és így a segédek december 14-én minden nyomdában, melyben az állások még nem voltak betöltve, újra felvették a munkát.

A bérharc eredménytelenül végződött; a Typographia is kijelenti, hogy „teljes győzelemről nem beszélhetünk, mert követelésünk főpontjaiban engedményt kellett tennünk. A tárgyalások különben folytatódni fognak és így a sztrájk beszüntetését csak fegyverszünetnek tekinthetjük.”

Az árszabály főbb pontjai: a 9 órai munkaidő már meg volt, a bizonyospénz 13 frt, ujonnan felszabadultaknál 11 frt; számolás 1000 *n* után 26 kr.; német szedésnél 27 kr.; különórák 3 és 4 kr. Lapszedőknél a számolás 1000 *n* után 27 kr., illetve 29 kr., német szedés 1 krral magasabb, alfabet-számítás szerint. Gépmestereknél minimum 13 frt, ujonnan felszabadultaknál 11 frt; segéd munkások minimuma 8 frt, segéd munkásnők minimuma 2, 4.50 és 6 frt 50 kr. Bizonyospénzben álló szedőknél 16 forintig bezárólag 1 frt béremelés lép életbe. Egyéb dolgokban az 1890-ik évi árszabály irányadó.

²²⁴ A bírságpénz és perköltségek körülbelül 7300 forintot tettek ki.

A sztrájk befejezése után 600 megrendszabályozott volt; ezek helyeit nagyrészt a vidékről a fővárosba beözönlött népség foglalta el. A vidék szervezetlensége újra előtérbe nyomult. Az árszabálybizottság megfogadta ugyan a wieniek tanácsát, hogy a vidékkel közvetlen kapcsolatot teremtsenek, csak hogy ezt nem lehetett egy pár hét alatt elvégezni, mert hosszú évek elhanyagolt munkájának helyrehozásáról volt szó. A budapestiek pedig, mint ez közvetlenül az árszabálymozgalom előtti gyűlésen is kitűnt, még mindig nagy antipátiával viseltettek a vidékre való kiküldetések iránt. Ha más eredménye nem is volt a mozgalomnak, de legalább megérlelte azt az eszmét, hogy a vidékkel sokkal intenzívebben kell foglalkozni. A levert mozgalom ismét elcsüggesztette a kollegákat; a Typographiát a nyomdákban kitiltották és csak igen kevesen feleltek meg az árszabálybizottság azon határozatának, hogy keresetük 5%-át adják a munkanélküliek javára. Dehogyan adták! A Typographia hiába lamentált, hogy 1896 elején már majdnem annyi az árszabályon alul dolgozók, mint a mozgalomkor a sztrájkolók száma, nem használt semmit sem. A szervezet meglazult s ennek következményét az összes körök megérezték, mert a nyomdákban minden néven nevezendő illetékek beszédét megtiltották.

Az 1896 március hó 1-én megtartott általános nyomdászgyűlésen egy új bizottságot választottak, mert a nyomdatulajdonosok kifogásolták a régi bizottságot, mivel azt nem az általánosság, hanem a bizalmiférfiak választották. A gyűlés Grossmannt, Horváth Alajost, Jászai Samut, Krammer Lipót, Pollák Jakabot és Radnai Mihályt választotta a bizottságba. A főnökök tehát most már tárgyalásba bocsátkozhattak volna, s az új bizottság március 7-én a következő levelet intézte volt a „Budapesti könyv- és nyomdatulajdonosok egyesületé”-hez:

„Az ez évi március 1-én a fővárosi Vigadóban tartott általános nyomdászgyűlés megbízásából, mint e gyűlés volt elnöke, a következőkre vagyok bátor nagyságos Elnök ur figyelmét felhívni és a következők teljesítését tisztelettel kérni:

A segédek volt hetes bizottságával a főnöktestület a tárgyalások folytatását megszakította, azzal az érveléssel, hogy annak nincs gyűlés által adott mandátuma, amennyiben csak a nyomdai segéd-bizalmiférfiak választották meg őket.

Jóllehet ezzel a volt hetes bizottsággal a főnöktestület hetes bizottsága a három hétig tartott munkaszünet alatt tárgyalt és csak azután szakította meg a kölcsönös tárgyalásokat, mi mégis meghajoltunk a főnöktestület érvelése előtt és általános gyűlésen választottunk egy új hetes bizottságot, abban a reményben, hogy ezzel – nagyságos Elnök ur közbenjárása után – a tárgyalások megszakadt fonalát a főnöktestület hetes bizottsága újra felveszi.

A mi hetes bizottságunk tagjai a következők: Baura Sándor (Budapesti Hirlap), Grossmann Miksa (Boruth), Horváth Alajos gépmester (Gelléri és Weisz), Jászai Samu (Wendt), Krammer Lipót (Hornyánszky), Pollák Jakab (Minerva), Radnai Mihály (Pallas). – Hetes bizottságunk tagjai mind olyanok, akikkel a tárgyalás eredménye biztosítva van, mert a két fél érdekeit össze tudják egyeztetni.

A tárgyalások újra való felvételét illetőleg indokaink röviden a következők:

1. Tekintve, hogy jelenleg az árszabály mellékes pontjait minden nyomdában másképp értelmezik;
2. tekintve, hogy a már bekövetkezett és még hosszabb időig tartó munkamegtorlódás következtében a főnökök – a mostani rendezetlen viszonyok következtében – az árszabályon felül lesznek kénytelenek fizetni;
3. tekintve, hogy az egységes árszabállyal a korlátlan versenynek is – habár csak némiképp is – eleje vétetnék,

tisztelettel kérem nagyságos Elnök urat, hogy a két hetes bizottságot mielőbb összehívni sziveskedjék.

E közös tárgyalások célja – nézetünk szerint – a teljes árszabály elkészítése lenne, a jelenlegi 13 fős minimum és a 2 kros számolás emelése alapján.”

A nyomdatulajdonosok egyesülete azonban tovább taktikázott és egyáltalán nem látszott a dolgokkal törődni akarni, mert március 16-án a következő tartalmu levelet küldte a bizottság címére:

24/96. Folyó évi március hó 7-én kelt becses soraira vonatkozólag van szerencsénk értesíteni, hogy az abban foglaltakra a folyó évi március hó 22-én egybehívott választmányi gyűlés megtartása után fog érdemleges válasz adatni.

Budapesten, 1896 március hó 16-án.

A Budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesülete: *Dr. Gerő Lajos*, elnök. *Zilahi Simon*, titkár.

A bizottság azonban – reménykedett, hogy talán mégis történik majd valami kedvező fordulat. Reménykedett a bizottság abban is, hogy az egyesek ellen indított pereket, ígéretükhöz hiven, vissza fogják vonni, azonban ebben is csalódott, mert körülbelül 600 sztrájkolót ítéltek el 10–20 frt pénzbüntetésre.

Március 24-én végre megérkezett a főnökegyesület következő válasza:

28/96. A március hó 1-én tartott általános nyomdászgyűlés t. elnökségének Budapesten.

Kapcsolatban folyó évi március hó 16-án 24/96. szám alatt kelt sorainkra, van szerencsénk értesíteni, hogy miután a nyomdai alkalmazottak *egy része*²²⁵ a választott bizottság kompetenciája ellen nálunk kifogást emelt, testületünk folyó hó 22-én tartott választmányi ülésében elhatározta, hogy csak olyan bizottsággal fog tárgyalni, melynek tagjai az összes nyomdai alkalmazottak bizalmiférfiainak feltétlenül elismerhetők.

Sziveskedjék tehát intézkedni, hogy egy ily bizottság alakuljon, amely a tárgyalások megkezdésére elnökségünknel jelentkezhetik.

Budapest, 1896 március 24-én.

A Budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesülete: *Dr. Gerő Lajos*, elnök. *Zilahi Simon*, titkár.

Mint e levélből látható, a főnökegyesület az intézkedéseket egyelőre elhalasztotta és azt kívánta, hogy a bizottság a levélben említett feltételeknek eleget tegyen.

Ily követelésekre rendes körülmények között nem is lehetett volna válaszolni, de a helyzet mást diktált s a nyomdatulajdonosok azon számítása, hogy a segédek nem fognak ily bizottság választásába belemenni, dugába dőlt. Az április 19-ére egybehívott általános nyomdászgyűlésen a bizottság előterjesztette a bérmozgalom számadásait, mely szerint a háromhetes mozgalom 49.000 forintot emésztett fel, mely összegből 30.000 forint a külföldi nyomdászegyesületek kölcsöneiből került ki.²²⁶ Ezután felolvastatott a főnökegyesület átirata, melyre vonatkozólag a gyűlés a következő határozati javaslatot fogadta el: Az április hó 19-én a fővárosi vigadó éttermében tárgyaló általános nyomdászgyűlés a tárgyalások késleltetésének

²²⁵ A blokáltak, illetve azok, akik a bérmozgalom alkalmával dolgoztak, szintén képviselve óhajtottak lenni a bizottságban.

²²⁶ Az 1895–1896. évi mozgalom kezdetén 7000 forint állott a bizottság rendelkezésére; s ez nem is volt csoda, mert a kollégák minden kérés és figyelmeztetés dacára sem adakoztak az árszabályalap céljára. A nemzetközi nyomdászszövetség még nem támogathatta a mozgalmat s így az árszabálybizottság 30.000 forint kölcsönt vett fel a külföldi egyesületektől és később abban reménykedtek, hogy az 1896. évi nemzetközi nyomdászkongresszus ezeket a kölcsönöket stornirozni fogja. Ez a remény azonban meghiúsult. A németországi egyesület lemondott követeléséről, a wieni kollégák kölcsönét azonban vissza kellett fizetni. Ez azután kétszeres vereség volt, az elenyésző eredménnyel szemben.

tekinti azt az átiratot, melyben a főnökök kijelentik, hogy a március 1-én megválasztott hetes bizottsággal nem tárgyalnak, de tekintve, hogy a segédek békét óhajtanak, a gyűlés eleget tesz a főnökök kívánságának és az árszabályügyben való tárgyalásokra egy újabb hetes bizottságot választ. A gyűlés most már elvárja, hogy a tárgyalások minél előbb megkezdődjenek, mert ha a ma választandó bizottság ellen is volna kifogás, a segédek egy újabb bizottságot nem választanak, hanem az ügy elintézését a lapbizottságra bizzák, illetőleg felhatalmazzák ezt a bizottságot arra, hogy dolgozzon ki egy árszabályt és azt nyomdánként juttassa érvényre”. – Ezután megválasztott az új hetes bizottság.²²⁷

A nyomdafőnökök egyesülete azonban még ezen engedmény után sem mutatott hajlandóságot a tárgyalások megkezdésére; a segédek bizottsága indítványára ennél fogva a május 3-án tartott bizalmiférfit gyűlésen kimondatott, hogy az árszabály a főnökegyesület bizottságával való tárgyalás mellőzésével, személyzetenként és sorrendben terjesztessék elő. Határozatba ment ez alkalommal az is, hogy a múlt év november havában elfogadott árszabály viendő keresztül. Május 5-én ilyenformán már 10 nyomda elfogadta az árszabályt. Ez hatott. A főnökegyesület erre elhatározta, hogy május 17-én megkezdje a tárgyalásokat s a június 4-én megtartott utolsó értekezlettel a tárgyalások végét is érte. A tárgyalásról a következő jegyzőkönyv vették fel:

„Jegyzőkönyv, felvétel 1896 június hó 4-én a budapesti könyvnyomdászok munkaidő- és munkadijszabályzatának megállapítására a főnökök és segédek részéről kiküldött bizottságuk közös értekezletén. Jelen voltak alulírottak. Gerő Lajos dr. elnök az értekezletet megnyitván, felolvastatja az 1896. évi május hó 17-én és folytatólag május 22-én tartott értekezleteken megállapított árszabályt. Ezen – jelen jegyzőkönyvhöz fűzött – árszabály a megállapodásokkal megegyezőnek találtatván, hitelesítettik azzal, hogy az 1896. évi június hó 1-től 1899. évi június hó 1-ig fog a budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesületének tagjai és az alkalmazottak által érvényes árszabálynak elismertetni. Elnök kijelenti, hogy az egyesület választmányának határozata értelmében ezen ilyképpen megállapított árszabály a főnöktestület 49 tagjának meg fog küldetni azzal, hogy az egyes tagok ezen árszabályt az illetékes kerületi előjáróság által láttamoztassák és nyomdahelyiségeikben kifüggesztik.²²⁸ Ezen intézkedést az alkalmazottak tudomásul veszik. Miről ezen jegyzőkönyv két eredeti példányban felvétel. Budapest, 1896. évi június hó 4-én.

Hitelesítés előtt megjegyeztetik, hogy a dijszabályzat II. rész 7. pontja a következőképp fog szólni: „Hétfő reggeli lapért, ha a szedés ½8 óra előtt kezdődik, személyenként 50 krajcár kárpótlás fizetendő. K. m. f.

Krammer Lipót, Dezsó Ferenc, Neuhäusler Vilmos, Jászai Samu, Téry Sándor, Krausz Soma, Brucker Lajos.

Hirsch Lipót, Buschmann Ferenc, Brózsai Ottó, Schlesinger Vilmos, Dr. Gerő Lajos, Dr. Gelléri Gyula, jegyző, Neuwald Illés.”

Az új árszabály ennél fogva 1896 június 1-én lépett életbe, a Budapesti könyv- és kőnyomdafőnökök egyesületéhez tartozó 49 nyomdában, míg az egyesület kötelékén kívül álló 21 nyomdában az illető nyomda személyzetének kellett az árszabályt érvényre emelnie. A vegyes értekezleten kilátásba helyeztetett még egy vegyes bizottság (békéltető bizottság) életbeléptetése is. Az árszabály szövegét alább közlöm.

²²⁷ Tagjai lettek: Jászai, Krammer, Neuhäusler, Krausz, Téry S., Brucker Lajos és Dezsó Ferenc.

²²⁸ A láttamoztatást az amugy is teljesen elbukott mozgalom után senki sem vette komolyan és így az elmaradt. Csak 1898-ban hozta szóba a Typographia, hogy jó lenne láttamoztatni, mikor már amugy sem volt ennek értelme.

A budapesti könyvnyomdászok munkadij-szabályzata

Érvényes 1896 június 1-től 1899 június 1-ig

A munkaidő az összes szakszemélyzet részére naponként 9 óra. Vasárnap vagy ünnepen munkaszünet van és a szünetekért a bizonyos pénzben dolgozó nyomdai alkalmazottaknak levonni nem szabad.

I. A nappal dolgozó szedők munkaideje

a) Bizonyos pénzben dolgozó szedők munkadíja

1. A bizonyos pénz minimuma hetenkint 13 frt; e szabály alól kivételnek az ujonnan felszabadultak, akiknek munkadíja felszabadulásuk után egy évig 11 frt, ha ugyanazon üzletben maradnak.

2. Ha a bizonyos pénzben dolgozó szedőknek a megállapított munkaidőn túl is dolgozniuk kell, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesítendő: *a)* Éjfél előtt vagy reggel 6 órától 8 óráig és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a szedő heti fizetésének minden forintja után óránként 3 krajcár kárpótlást kap. *b)* Éjfél után vagy reggel 6 óra előtt, valamint vasárnap és ünnepnap délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 krajcár, *c)* Esti 10 óráig tartó munkánál a szedőnek egy fél és 10 órán túl egy egész óráig tartó vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő, *d)* A különóra megtérítésének maximuma éjfél előtt 50 krajcár, éjfél után 60 krajcár.

b) Számolásban dolgozó szedők munkadíja

3. A pakétszedés és más egyéb munkák számolása. A számítás módja azon betűnem közönséges n betűje szerint történik, melyből a pakétszedő a neki átadott kéziratot szedi. Ha az n vastagabb egy fél négyzetnél, úgy a számolás ez utóbbi szerint történik. Ha a felszedett n -ek vagy félnégyzetek nem töltik ki teljesen a sort, úgy egy n -nel több számítandó. Minden darab negyedpetit tértző egy n , ha a tértző nyolcadpetitre öntetett, úgy minden darab tértző két n .

4. A magyar szövegű szedésnél a számítás alapja a következő: *a)* garmond, borgis és petit 26 kr, *b)* kolonel és cicero 27 kr, *c)* nonpareille és mitteltől felfelé 30 kr, *d)* perl 32 kr. A német szövegű szedés, ha antiqua, 1 krajcárral, ha fraktur, 2 krajcárral drágább. A tót szedés, ha antiqua, 3 krajcárral, ha fraktur vagy Schwabacher, 4 krajcárral jobban díjazandó. Latin, román, olasz, francia és horvát nyelveknél 1000 n -ért 3 krajcárral több; egyházi cirill, szerb, orosz és görög alá nem vágott 1000 n 7 krajcárral, alá vágott 9 krajcárral, héber sima szedés 4 krajcárral, pontozott 8 és troppszedés 12 krajcárral drágábban számítatik; a héber szedés számítása a „Nun”, pontozásoknál pedig „Passach” szerint történik.

Kevert szedés. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy másik betűnem fordul elő; kétszeres kevertnek, ha egy harmadik; háromszorosnak, ha egy negyedik betűnem szétszórva az iv harminckettedrészét foglalja el; ilyenkor a rendes ár 1000 n után egyszeres kevert szedésnél 1 krajcárral, kétszeres kevertnél 2 krajcárral, háromszoros kevertnél 3 krajcárral emelkedik. Új betűnemnek tekintetik a ritkított szedés is. Ha pedig az elősorolt betűnemek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszereztetik. Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed részének betöltésénél külön betűnem-keverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számítatik. Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ennek számítása ez árszabály határozatainak 4. pontja szerint történik. Ha a szedés kisebb betűfajjal (ahol t. i. alá rakás szükséges) van keverve: az illető sorok kétszeresen számítatnak. Pakét-szedésnél az idegen betűfajból vagy ritkítottan szedett szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számítandók. Ha fél sor maradna fenn, egésznek számítatik. Cimek szintén kétszeresen számítandók, még akkor is, ha állottak. Egyharmaddal (schliesszel) szedett munka 1 krajcárral magasabban díjazatik 1000 n után.

Tiszta számos vagy ritkított szedés, valamint számos szedés rövidítésekkel kétszeresen, számokkal vagy rövidítésekkel kevert szedés, továbbá folytatólagosan (az egész sorszélesség-

ben) szedett, nevekből álló szedés másfélszer számíttatik; kétszeresen számíttatnak az oly sorok is, amelyekben az évszámokhoz rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, ez esetben a számolás csak másfélszer történik; részben ritkított szedés kevertnek tekintetik. A sor kihajtása vagy behozásáért egy sorral több számíttatik. A kipontozott szedés, tekintet nélkül a pont öntésére, ha nincs benne számrovat, 1 krajcárral, ha egy számrovat van benne, 3 krajcárral drágább.

Jegyzetek. A munkában előforduló kisebb betünem annak árszabása szerint külön számíttatik; a választóvonalak a jegyzethez tartoznak.

Matematikai szedés. Matematikai szedésnél egyszerű példák másfélszer, nehezek kétszeresen számítandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizetetik.

Táblázatos szedés, tekintet nélkül arra, hogy fejjel vagy anélkül, vonalakkal vagy anélkül készítették, tekintet nélkül továbbá arra, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betűkkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számíttatik. Háromhasábos táblázat másfélszer számítandó; kéthasábos szedés, ha léniával van is elválasztva, nem tekinthető táblázatos szedésnek és csak mint rendes számítandó – az árszabálynak rávonatkozó pontjai szerint – egész szélességben és magasságban. Oly esetekben, midőn a táblázat feje kisebb betűfajból szedetik, mint az egész tábla, a fej e kisebb betűfaj szerint számítandó kétszeresen.

Keskeny alak, mely egy sorban 35–31 n -et tartalmaz, 2 krajcárral, 30–25 n -es 3 krajcárral, 24–20 n -es 4 krajcárral, 20 n alatti alak 5 krajcárral drágábban számíttatik; a térszökök azonban nem számíttatnak n gyanánt.

Szélzet-jegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez csatolandók, de csak az illető oldalon, ahol előfordulnak.

Tördelési járulék. A tördelésért 1000 n után 2 krajcár pótlék jár.

Javítások. A szedő köteles egy házi javítást és egy sajtórevíziót lelkiismeretesen végezni. Javítások, szerző- vagy sajtórevíziók végzéséért, melyekért a szedő nem okozható, óránként 26 krajcár fizetetik; ugyanez áll fordított betűkre (blokádn) nézve is. Pakét-szedők csak a házi javítást tartoznak végezni.

Nemfoglalkoztatás esetében, tudniillik kézirat- vagy anyaghiány miatt, a szedő a takarításnál alkalmazandó; óránként 26 krajcár fizetendő.

Feltisztogatás. A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, térszökök, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 26 krajcárral kárpótoltatik. Ha egy mű berendezésénél a szedő oly osztani valót kap, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállítani vagy a szekrényből egyes betűt kiraknia kell, pl. más nyelven: ugy ezért a feltisztogatásért a megillető ár felerészével kárpótlandó.

Előny (Speck). A művek címei, valamint a szövegben előforduló mindennemű előny: Schmutztitel, metszvények stb. a tördelőt illetik és tőle még az esetben sem vonhatók el, ha az üzlet ezeket bizonyos pénzben állíttatja is össze.

Az élő lapcímek a zárósorral együtt három, a holtak két sornak számíttatnak.

Versek vagy külön sort képező nevek szedésénél a legszélesebb sor után számíttatik.

Hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik.

5. A számolászédők (pakétszedők vagy tördelők), ha munkaidőn túl dolgoznak, a következő kárpótlásban részesülnek: *a)* Éjjel előtt vagy reggel 6 órától 8 óráig, déli szünet alatt, valamint vasárnap és ünnep délelőtt óránként 15 krban. *b)* Éjjel után vagy reggel 6 óra előtt, valamint vasárnap és ünnep délután és éjjel óránként 22 krajcárban, *c)* Esti 8 órán túl tartó munkánál a szedőnek 10 óráig egy félórát, azontul egy óra vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő.

Általános határozatok

6. A rendes munkaidő részletes meghatározása (kezdeté és befejezése) a munkarendben foglaltatik.

7. Kisegítő kondíció az, mely a szedő felvételekor ilyennek nyilvánítatik. Ez felmondási időhöz nincs kötve. Munkájának díjazása szintén ez árszabály szerint történik. Egy héten alól tartó kisegítő kondíciónál naponként 50 krajcár napi pótlék fizetendő. A kisegítő kondíció legfeljebb négy hétig tarthat, azontul 14 napi felmondás jár.

8. A felmondási idő kölcsönösen 14 nap és mindig szombat este történik a felmondás; ha azonban szombatra ünnep esik, úgy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény értelmében van helye.

III. Az ujságszedők munkaideje és munkadíja

1. Rendes szedés, (nevek, számok, rövidítések, ritkítás stb. nélkül) magyar lapoknál *a)* ciceró 1000 *n* után 28 krajcárral, *b)* garmond 1000 *n* után 27 krajcárral, *c)* borgis 1000 *n* után 27 krajcárral, *d)* petit 1000 *n* után 27 krajcárral, *e)* kolonel 1000 *n* után 28 krajcárral, *f)* nonpareille 1000 *n* után 31 krajcárral számolandók.

Német lapoknál (antiquából szedve) a szedés ára 1 krajcárral magasabb. Frakturból szedve a számítás abc alapján történik, a garmond, borgis és petit 28 kr., ciceró 29 kr.

2. *a)* Tőzsdei és kereskedelmi táviratok másfélszer számíttatnak. *b)* Vasuti és bankkimutatás mutálásánál egyszerűen, új szedésnél kétszeresen, tabelláris szedés szintén kétszeresen számíttandó. Nonpareille fejek kétszeresen számíttatnak. *c)* Leszámitolási árfolyamok és összehasonlítható árfolyamtáblázatok épp úgy, mint a tőzsdei táblázatok is, másfélszer számíttatnak. *d)* A gabonatőzsde bevezetése egyszerűen, kötések kétszeresen, az érték- és külföldi tőzsdék másfélszer számíttatnak. *e)* Időjárási táblázatok másfélszer számíttandók. *f)* Változások a hadseregben vagy kivonatok a hivatalos lapból másfélszer. *g)* Tiszta számszedés, sor- és nyerszámmal vagy anélkül, valamint folytatólagos ritkított vagy névszedések kétszeresen számíttatnak. Ama sorok, melyek több mint felényire vannak ritkítva, szintén kétszeresen. *h)* Idegenek névsora, színházi műsorok, számadási kimutatások, hitelegyletek fizetéseképtelenségi kimutatásai, templomi zene, rövidített szavakkal szedett sport, névszedés, naptár (napirend) másfélszer, folytatólagos kövér betű másfélszer, idegen nyelvű sorok kétszeresen számíttatnak. *i)* Olyan sorok, melyekben kurzívából vagy másfajta betűből fordulnak elő szavak, kétszeresen számíttatnak, épp úgy a táviratok kezdősorai. *k)* Rovatcimek kétszeresen, záróvonalak egy sornak számíttatnak. *l)* Oly lapok, melyeknél a sorokban előforduló dőlt, félkövér és ritkított vezérszavak kétszeresen számíttatnak, 2 krajcárral magasabban számolandók.

3. Sorkihajtás. A sorkihajtásért egy sorral több számíttatik.

4. Javítások. Korrektura-változásokért az elmulasztott idő kárpótolandó.

5. A rendes munkaidő részletes meghatározása (kezdeté és befejezése) a munkarendben foglaltatik. Ez szabályozza a hétfőn reggel és ünnepnapokon való munka megkezdését is. – Oly lapoknál, melyek napjában kétszer, reggel és este adatnak ki, az esti kiadás a reggelihez hasonlóan számíttatik.

6. Várók. A rendes várók, épp úgy azok, akik utasításra a rendes szedés befejezése után várni tartoznak, 50 krajcár kárpótlást kapnak. Naposoknak a revízió külön 1 forinttal díjaztatik és csak a lapnál alkalmazott szedő végezheti. A várás kezdetét, valamint a lap szedésének megkezdését minden nyomda munkarendje határozza meg.

7. A vásár- és ünnepnap munkája kétszeresen számíttatik. Hétfő reggeli lapért, ha a szedés ½8 előtt kezdődik, személyenként 50 kr. kárpótlás fizetendő.

8. A fennebbi pontok minden napilapra, akár éjjel, akár nappal szedetnek, mérvadók.

III. Gépmesterek és nyomók munkaideje és munkadíja

A munkaidő és különórák fizetése úgy történik, mint a nappali szedők árszabályánál.

A nyomó-osztályban, ha a munkaviszonyok megkívánják, a 10 órai munkaidő állandósítható és ez esetben a tizedik óra díjazása különórának vétetik.

Különös szabályok: *a)* a gépmester minimuma 13 forint; *b)* körforgógépeknél minimum 15 forint. Éjjeli munkánál 20 forint.

Az ujonnan felszabadultak minimuma 11 forint, amennyiben ugyanabban a nyomdában megmaradnak.

Ez árszabály és munkarend az ipartörvény 113. §-a értelmében az illető kerületi előjáróságokkal, mint elsőfoku iparhatóságokkal is láttatandó.

Budapest, 1896. évi május hó 31-én.

Krammer Lipót, Dezső Ferenc, Neuhäusler Vilmos, Jászai Samu, Téri Sándor, Krausz Soma, Brucker Lajos.

Hirsch Lipót, Buschmann Ferenc, Brózsza Ottó, Schlesinger Vilmos, Dr. Gerő Lajos, Dr. Gelléri Gyula egyl. j., Neuwald Illés.

A pártok kibékülése. – Hatósági üldöztetések

Az árszabálymozgalom befejezése után nemsokára újra kitört a viszály. Az 1896 július 5-iki általános nyomdászgyűlésen egyesek kifogásolták a Typographia magatartását és a pénzkezelést; a gyűlés azonban tudomásul vette a bizottság jelentését és megválasztotta az új bizottságot. A bizottság kilenc tagja az alakuló gyűlésen nézeteltérés miatt leköszönt, míg hat nem.²²⁹ Ebből azután újabb kavargás keletkezett és a július 26-iki gyűlésen egy új bizottság választott.²³⁰ Ezzel, miután az ellenfél aratott győzelmet, természetesen nem lett a viszály elintézve. Oly hangok is hallatszottak, sőt nyomtatásban is napvilágot látott az a jelszó, hogy: Ne vegyétek a Typographiát! Ez persze csak elmérgesítette a helyzetet, mert a Typographia sem szokott ilyenkor a tónusban disztíngválni. De hát a harag mindig rossz tanácsadó. Pedig a helyzet az aláírt megállapodás dacára is nagyon rossz volt; volt oly nyomda is, ahol a szedők az üzlet akarata ellenére különóráztak, 11–12 órát dolgoztak s a „pauschal”-szedés erősen burjánzott. Békére volt tehát szükség, hogy végre az árszabály ne csak a papíron, de az életben is érvényre jusson.

Az ellenpárt egy „Világosság”²³¹ című lapot is indított és ezzel azután még több tápot nyert a veszekedés:

Az 1897 március 27-iki segélyező-egyesületi közgyűlés ismét zajosnak ígérkezett, ámbár a napirenden – egy pont kivételével – nem szerepelt olyasmi, ami a kedélyeket felizgathatta volna. De a két párt, ha máshol nem, hát a gyűléseken kitombolhatta magát. A Typographia ismét a személyeskedés terére lépett, mely iránynak az ellenpárt bő tápot nyújtott, különösen

²²⁹ Jászai, Varga K., Metzger, Lipp, Mazák S., Novák G., Leitner, Morócz, Zaka és Wagner K., Krehmann, Csebreányák, Grünfeld S., Hannicsek, Krausz Soma.

²³⁰ Zaka, Morócz, Jászai, Metzger, Klits, Durmits, Krammer L., Lipp, Varga K., Hipper S., Vagács, Kronits, Kun Márton, Szöllőssy K., Loósz.

²³¹ A „Világosság”-ból 1896 szeptember 4-től 1897 szeptember 17-ig összesen 55 szám jelent meg. Mint felelős szerkesztő Rothenstein Mór jegyezte a lapot, mely német szövegű közleményeket is hozott, tényleg azonban Krausz Soma szerkesztette a magyar részt.

akkor, midőn Világosság című lap alapításával még erősebben felkorbácsoltattak a már amúgy is erősen forró szenvedélyek. A Typographia, melynél ily esetekben a tónusra nem sokat adtak, tárgyilagosság helyett a személyeskedésre vitte át a dolgot és így béke helyett csak a fokozódó gyűlölet nyert újabb tápot. Az ellenpárt sem volt nagyon válogatós a vádakban és kitartással üldözte a „régí rendszert”. A közgyűlésen a tagok nagy számmal jelentek meg, mint mindig, amidőn valami „zajos” hangulatra volt kilátás. A gyűlés kimondta, hogy kapcsolatban a debreceni egyesület 25 éves jubileumával országos kongresszust tart Debrecenben, mely az ügykezelési és az utasszabályzattal fog foglalkozni. Azt az indítványt, hogy az egyesület hivatalos közleményei az ellenpárt Világosság című lapjában is közöltesse, a közgyűlés nagy szóharc után elvetette. Elfogadta még a gyűlés az illetékek nyugtázására vonatkozó indítványt is, mely azonban a választmány által nem lett végrehajtva.

A lapbizottság, vagy helyesebben árszabálybizottság a június 20-án tartott és gyéren látogatott általános nyomdászgyűlésen terjesztette elő jövőendő programját. Jászai Samu, mint az árszabálybizottság elnöke nyújtotta be az erre vonatkozó következő határozati javaslatot: „Az 1897 június 20-án tárgyaló nyomdászgyűlés elítélendőnek tartja ama nyomdatulajdonosok és hírlapkiadók magatartását, akik a közösen megállapított árszabályt nem tartják be, egy-szersmind erkölcsi kötelességévé teszi minden munkába lépő szaktársnak, hogy árszabály-szerű díjazást biztosítson magának és különösen a kilencórai munkaidőhöz szigoruan ragaszkodjék. Tekintve továbbá, hogy a vidék rendezetlen viszonyai a fővárosi nyomdaiparra nagy hátránnyal vannak, felhívja a gyűlés a központi lapbizottságot, hogy tegyen lépéseket egy a vidéken létesítendő egységes árszabály ügyében. A gyűlés végre felhívja a szaktársakat, hogy az árszabály megvédésére szolgáló önkéntes adakozásokhoz fokozottabb mértékben folytassák.” Kimondta még a gyűlés, hogy: „Tekintettel arra, hogy az ügy sikeres keresztül-viteléhez elsősorban is egyöntetű eljárásra van szükség; tekintettel továbbá arra, hogy a pártviszály nagy anyagi, de leginkább erkölcsi károkat okoz; kimondja a lapbizottsági gyűlés, hogy a pártviszályt megszüntnek tekinti és egy-szersmind elvárja, hogy minden egyes szaktárs, félretéve a személyes gyűlölséget, teljes erőből úgy anyagilag, mint erkölcsileg támogatja a lapbizottságot.”²³² Az ugynevezett kibékülésből azonban egyelőre még nem lett semmi sem. Az ellenpárt tudvalevőleg rendszerváltozást s ezzel együtt a vezér fejét kívánta s ily körülmények között szó sem lehetett kölcsönös engedelemről és tartós békéről.

A Pallas igazgatósága 1897 január hóban elbocsátotta a Magyar Hírlap személyzetét és a lapot Lilienbergnek adta át szedés végett, ki a Pesti Hírlap rendszerével, fiukkal állította elő a lapot. A lapbizottság (árszabálybizottság) ennél fogva a következő átiratot intézte a budapesti nyomdafőnökök egyesületéhez:

„Tek. Választmány! Minden bizonnyal van tudomása a tek. Választmánynak arról, hogy a *nagyságos* dr. Gerő Lajos ur igazgatása alatt álló Pallas-nyomdában a mult szombattól a Magyar Hírlap című lapot a főnökök és segédek hetes, illetve tizenegyes bizottsága által elfogadott és aláírt árszabályon alul állítják ki.”²³³

Ezt az árszabályt annak idején dr. Gerő Lajos ur is, mint a budapesti könyv- és nyomdai főnökök egyesülete akkori alelnöke is aláírta.

Tek. Választmány! Mi abban a véleményben vagyunk és velünk együtt – hisszük – a fővárosi nyomdatulajdonosok is, hogy a munkadíj kölcsönös meghatározása csak az árszabályon felül történhetik, míg alapul az árszabály veendő.

²³² Beválasztottak: Bauer Imre, Durmits Imre, Fábián Lajos, Hipper Sándor, Jászai Samu, Jahn Ödön, Kiss Ede, Kronits Ljubomir, Lipp Károly, Littauer R. Lipót, Lubik Zoltán, Riegl Gyula, Tomka Antal, Varga Károly, Zaka Lajos.

²³³ A Pallas- és Légrády-nyomdák 1897-ben szedőgépet állítottak be, de nem mentek vele semmire sem.

Ez elvet mellőzte dr. Gerő Lajos ur, ami által nemcsak minket segédek, de a főnököket is megkárosította, mert míg ezek megtartják az árszabályt és így károsodnak, addig ő szószerzősége árán hasznot huz.

A lapot az első napokban, az ipartörvény ellenére, fiukkal is szedette, ehhez járul még az, ami a tisztességes versennyel éppen nem egyeztethető össze, hogy egy másik nyomdatulajdonossal, Varga Andrással állíttatja elő a lapot az ő nyomdájában.

Félünk attól, hogy e kezdeményezést a többi lap is utánozza és így a segédesség és főnökök között fennálló jó viszony ellenségeskedéssé fajul, ennek elkerülését pedig azt hisszük, mindkét fél érdeke kívánja.

Tisztelettel kérjük a tek. Választmányt, szíveskedjék ez ügyben intézkedni, már csak azért is, mert nevezett egyesület elnöke és a jelenlegi árszabály egyik készítője volt.

Becsés válaszukat várva maradunk tisztelettel, Budapest 1897 január hó. A bizottság nevében Lipp Károly.”

A főnökök egyesülete az átirat vétele után rögtön ülést tartott s a segédek panaszára vonatkozólag a következő határozatot hozta:

„T. Lipp Károly urnak! A budapesti kő- és könyvnyomdafőnökök egyesülete Hirsch Lipót alelnök ur elnöklése alatt tárgyalta beadványát és kimondta, hogy amennyiben a dolgok úgy állanak, mint ahogy beadványában előadja, az egyesület az ily eljárást helyteleníti és ilyen irányban szolidaritást nem vállal.

Az eset világos felderítése céljából azonban az egyesület felkérte a Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság elnökét, Hollán Ernő önmagáért, hogy a dolog mibenállását közölje, mely választól teszi függővé, hogy az üggyhez még hozzászóljon.

A dolog lényegéhez csak azt jegyzi meg az egyesület, hogy intenciója: fentartani azt a békés viszonyt, amely a legutóbb elfogadott árszabály megállapítása óta a munkaadó és a személyzet között fennáll és erkölcsi eszközökkel odahatni, hogy az árszabály, melyet az egyesület magára nézve is kötelezőnek ismer, tagjai által is betartassék.

Budapest, 1897 február hó 10-én. Budapesti kő- és könyvnyomdafőnökök egyesülete. Zilahy Simon titkár, Hirsch Lipót alelnök.”

A főnökegyesület végre azzal utasította el a munkásokat, hogy a Magyar Hírlap nem a Pallas-nyomda tulajdona és a főnökegyesület dr. Gerő igazgatóra semmiféle erkölcsi nyomást sem gyakorolhat. A lapot tehát tovább is árszabályon aluli feltételek mellett – munkaidőről szó sem volt – állították elő. Ugyanugy volt ez a Pesti Hírlap, Budapest, Fővárosi Lapok című lapoknál. Ezekkel az esetekkel szemben a szaktársak alig adtak valamit az árszabály betartására szükséges tökéhez. A vidék még kevésbé hozott áldozatot érdekeinek megvédésére, sőt Kassán külön árszabálybizottságot alakítottak, külön ellentállási alappal, ami már igazán naiv dolog volt.

1898-ban folytatódtek a hatósági üldözések; lefoglalták a szakegyesület vagyonát s a lapbizottság egyes tagjait tiltott gyűjtés címén elítélték.²³⁴ A bizottság ennél fogva a lap árát

²³⁴ A rendőrség a kormány utasítására a legbrutálisabban járt el a munkásokkal szemben; Kovács József egyesületi felügyelőt az utcán tartóztatták le, az egyesületi szállóról pedig nap-nap után viték a munkásokat a kapitányságra és onnét igazolásuk dacára csak hosszabb utánjárás után bocsátották az illetőket szabadon. A választmány hivatalosan átirat Rudnay főkapitányhoz, hogy a nyomdászokat illetőleg először kérdezze meg a rendőrség az egyesületet, hogy tagja-e a letartóztatandó vagy előállítandó a nyomdászok segélyező-egyesületének. A beadványnak volt is hatása. 1898 február 15-én lépett életbe Perczel Dezső belügyminiszternek a gyűjtési tilalomról szóló rendelete. Március 24-én a lapbizottság hét tagját tiltott gyűjtésért 980 koronára ítélték. Ugyanekkor lefoglalták a szakegyesület vagyonát is, melyet később visszaadtak. És midőn a Typographia mint Lipp Károly magántulajdona jelent meg, lefoglalták az előfizetési pénzeket és a szervező bizottság 10 tagját összesen 1060 korona pénzbüntetésre ítélte el másodízben a rendőrség. Erre az egész bizottság kénytelen volt leköszönni s 1898 végéig nem is működött.

10, illetve 15 krra, a betegek és munkanélküliek részére 5 krra emelte fel. Az ügyészség ugyanekkor 16 különféle cikket inkriminált a Typographiából és a lap felelős szerkesztőjét, miután biztosíték nélkül politizált, vád alá helyezte. A lap ezután kénytelen volt a biztosítékot letenni. A július 29-iki Typographia már mint politikai lap jelent meg s azóta – 5250 frt biztosíték ellenében – politizálhat. A szervezeti mozgalomban résztvevő nyomdászok közül pedig a rendőrségen többeket közönséges gonosztevők módjára lefénnyépeztek.²³⁵

A Typographia előfizetési pénzeinek lefoglalásakor a budapesti napilapok megtámadták a nyomdászok egyesületét, azt írván róla, hogy sztrájkokat rendez és segítse s kárörvendve magasztalták a hatósági üldöztetéseket. Október 30-án a budapesti szaktársak általános nyomdászgyűlést tartottak, hogy a sajtó célzatosan elferditett és rosszindulatu támadásaira megfelelő választ adjanak. A fővárosi vigadó zsufolásig megtöltött termében Zaka Lajos mint elnök ismertette a napirendet, azután határozati javaslatot nyújtott be a segélyező-egyesület feloszlásának visszavonása és alapszabályainak jóváhagyására vonatkozólag, melyet a gyűlés azzal a határozati javaslattal együtt, hogy a gyűlés a napi sajtó egyrészének a nyomdászok üldöztetésével szemben tanúsított, célzatosan rosszakaratu magatartása felett megbotránkozását fejezi ki s a nyomdászok a legradikálisabb eszközökkel fogják a jövőben ezeket a támadásokat megakadályozni, magáévá tett.

Polónyi Géza a képviselőház november 12-iki ülésén hosszabb interpellációt intézett a belügyminiszterhez a Typographia ügyében és miután Magyarországon alaptörvény az, hogy az országot rendeletekkel kormányozni nem lehet, még akkor sem, ha Bánffy Dezső miniszterelnököt Tisza István támogatja, azt az interpellációt intézi a belügyminiszterhez, hogy mely törvény alapján adta ki 1897. évi 33.100 számú rendeletét és van-e tudomása arról, hogy a fővárosi rendőrség a Typographia előfizetési pénzeit lefoglalta s hajlandó-e a törvényellenesen lefoglalt 3684 frtnak haladéktalanul leendő visszafizetése iránt intézkedni. Amennyiben pedig az idézett rendelettel a politikai célokra szánt gyűjtéseknek rendszabályozását célozta, mivel indokolja azt, hogy Bánffy Dezső báró miniszterelnök által nyilvánosan bevallott gyűjtések és vesztegetésekre szánt és tényleg arra is fordított pénzek tekintetében a törvényes lépéseket eddig megtenni elmulasztotta s hajlandó-e a belügyminiszter a Bánffy báró miniszterelnök által a legutóbb lefolyt választások céljaiból behajtott pénzek tekintetében a fennebb hivatkozott rendeletnek intézkedéseit alkalmazni?

Széll Kálmán, az új miniszterelnök a képviselőház 1899 július 4-iki ülésében válaszolt Polónyi Géza interpellációjára. Azt mondta, hogy a rendőrségnek joga volt arról meggyőződést szerezni, hogy a lap kiadója *mire* fordítja a pénzét. Különben az előfizetési ár felemelése szerinte gyűjtés volt. Ezzel ez az ügy itt elintéződött. A Typographiának azonban 1500 frton felüli kiadást okozott a lefoglalt pénz visszakérítése.

A fővárosban 1898 elején már csak négy lapnál tartották be az árszabályt: a Budapesti Hirlapnál, Pester Lloydnál, Pester Journalnál és a Politisches Volksblattnál; a többi 15 napilapnál csak részben, vagy egyáltalán nem tartották be az árszabályszerű feltételeket. Az 1895–1896. évi árszabálymozgalom után alig három évre ez óriási visszaesést jelentett. De ez nem volt csoda. Sehol sem civakodtak annyit a nyomdászok, mint Budapesten és ha egy időre el is némult a harag, nemsokára újabb ürügy alatt újra kitört a viszálykodás. Mindezek dacára azonban 1880 óta a nyomdatulajdonosok szervezetlensége következtében majdnem minden árszabálymozgalom győzelemmel végződött anélkül, hogy a szaktársak nagyobb anyagi áldozatot hoztak volna a kitűzött cél érdekében. Azok, akik azelőtt anyagi áldozatok nélkül is célt értek, nem akarták belátni, hogy a főnökök szervezkedésével szemben erősebb ellentállásra lesz szükség és ehhez anyagi áldozatot is kell hozni. Ennek a helyzetnek a hatása

²³⁵ A lefénnyépezettek egyike később (nem nyomdász) országgyűlési képviselővé választatott meg.

alatt állottak a budapesti hírlapszedők is és az 1887 december 17-én tartott általános nyomdászgyűlés határozata értelmében egy öttagú bizottságot választott azzal a megbízatással, hogy az Otthon írók- és hírlapírók köréhez és a Budapesti ujságírók egyesületéhez átiratot intézzon az árszabálynak megvédése érdekében. A beadvány így hangzott:

Mélyen tisztelt Egyesület!

A kartellek fénykorát éljük. Kartellt kötnek a malmok, a gyárak és mindenkinek van belőle haszna, csak egyedül a munkás az, mely ezen modern intézmény által leginkább károsodik, szenved és végre általa tűrhetetlen helyzetbe jut. Vegyük csak például a malmok kartelljét, melynek az a természetes következménye, hogy az árak megmaradnak a felszökött maximumon s a munkásnak ugyyszólván egyedüli tápszerét, a kenyeret, oly hallatlan mérvben megdrágítják, melyhez hasonlót nem találunk a közelmúlt gazdasági történetében.

Igy vagyunk a lakbérrel is, mely a millenáris kiállítás alkalmából szintén felszökkent az elképzelhető legmagasabb maximumra s azóta egy percenttel sem szállt alább.

Mig tehát a munkás megélhetéséhez mindinkább nagyobb összeg szükségeltetik, addig a mi munkaadóink: a lap- és nyomdatulajdonos urak, minden néven nevezendő eszközt megragadnak, hogy a közösen megállapított árszabályt megcsonkítsák, redukálják s így bennünket ismét tűrhetetlen helyzetbe juttassanak.

Itt emlékeztetbe hozzuk a mélyen tisztelt Egyesületnek a budapesti nyomdászok 1895-iki bérmozgalmát. Akkor az egész hírlapírói gárda korporative ellenünk fordult; tulkövetelőknak, izgágáknak, békétől irtózóknak bélyegeztek bennünket a sajtóban az egész közvélemény előtt és különösen azt rótták fel legnagyobb bűnül, hogy a munkaadók „méltányos” bérjavítás-ajánlatait visszautasítottuk. A harcban nem mi maradtunk a győztesek, amit az igen tisztelt Egyesület is igen jól tud és el kellett fogadnunk az előbb felkinált, ugynevezett „méltányos bérjavítást”.

Csak hogy a lap- és nyomdatulajdonos urak között – sajnos, de való – igen kevés akadt, aki akkor adott szavát rövid idő alatt meg ne szegte és a közösen megállapított árszabályt súlyosan meg ne nyirbálta volna.

Ha az iparhatósághoz fordulunk, ott – ez nem tulzás, de való – nekünk soha sincsen igazunk; ott a mi ügyünk csak a legnagyobb felületességgel vagy sehogy sem lesz elbírálvá.

A fenti lesújtó és szomorú tények ösztönöznek bennünket arra, hogy a t. Egyesülethez forduljunk. Tesszük pedig ezt többféle okból és pedig:

1-ször, hogyha a jelenlegi tűrhetetlen helyzet és a lap- és nyomdatulajdonosok makacssága ismét válságos helyzetbe sodorna bennünket, ne illettessünk a t. hírlapíró-testület tagjai részéről olyan vádakkal, mint 1895-ben;

2-szor, mert a munkabér-leszállítás elsősorban is a napilapoknál hatalmasodott el hallatlan mérvben s mert számos hírlapíró egyszersmind laptulajdonos is, kik – sajnos, de igaz – legelől járnak a kölcsönösen megállapított munkabér leszállításában;

3-szor, mert a hírlapíró urak legközvetlenebbül tapasztalhatják és így leginkább tudják meg is bírálni, hogy, különösen egy éjjeli lapszedőnek, milyen szellemi és fizikai munkát kell végeznie a mindennapi kenyérért és már csak ezen szempontból is mily jogosulatlan a lábrakapott bérredukció;

4-szer, mert volt alkalmunk tapasztalni a mindennapi érintkezésnél és más alkalmakkor is, hogy a hírlapírók között számosan vannak olyanok, akik technikai munkástársaik iránt jóindulattal viseltetnek;

5-ször, mert mi úgy gondolkozunk, hogy a hírlapíró az egész társadalomnak, az összközvéleménynek a hangadója és szószólója: a munkásokat és így a nyomdászokat is jogos követeléseikben pártfogolnia kötelessége; végre

6-szor, mivel a Budapesten megjelenő napilapok közül egyik sem vindikál magának kevesebb munkásérzelmet, mint a „Budapesti Hirlap” és „Pester Lloyd”, melyeket, mint az elfogadott árszabályt leghivebben betartó lapokat, e helyen is tisztelettel említünk;

arra kérjük tehát a t. Egyesületet, méltóztassék a Budapesti hirlapszedők körének békés segédkezet nyújtani és odahatni, hogy a lapszemélyzetek az 1895-ben elfogadott árszabály szerint fizetessenek továbbra is.

Tisztelettel az 1897. évi december 12-én tartott általános nyomdászgyűlés megbízásából.

Az írók mindkét egyesülete rokonszenvesen fogadta a kérvényt s az elnökség kijelentette, hogy nagy rokonszenvvel kíséri a törekvéseket és azt erkölcsi támogatásban részesíti. Ennél többet a hirlapszedők nem is várhattak a hirlapíróktól, kik maguk is a lapkiadók kapzsisága alatt nyögtek.

A fővárosi árszabály meghosszabbítása. – A vidéki mozgalom

Az árszabályszerű megállapodás – ha ugyan ilyennek tekinthetjük az 1896. évi kényszer-árszabályt – 1898-ban lejárván, a bizottság július 24-ikére általános nyomdászgyűlést hívott egybe, hogy ez a főnökökkel való tárgyalásra egy bizottságot válasszon. A gyűlés bizalmatlanságot szavazott a szerkesztőnek, minek következtében lemondott az egész bizottság és az augusztus 7-iki gyűlés ismét egy új bizottságot választott.²³⁶ E bizottságban már nagyrészt az ellenzék emberei voltak többségben. Ezzel majdnem egyidőben leköszönt a szakegyesület választmányja is.

A főnökökkel való tárgyalásra kiküldendő bizottság választása a közbejött akadályok miatt csak a december 11-iki általános nyomdászgyűlésen történt meg.²³⁷

A megdőbbentő politikai viszonyok és új napilapok erőszakos „gründolása” nem voltak jó hatással a nyomdavállalatokra. A nagyobb ipari vállalkozás minden vonatkozásban szünetelt és az újonnan megindított napilapok egymásután adták be a kulcsot. Ennek az állapotnak azután nagy munkapangás volt a következménye s az év elején annyi volt a munkanélküliek száma, mint más években a holt idényben.

Ily körülmények között nem valami nagy reményekkel kecsegtetett a megindítandó mozgalom. Egyelőre különben csak a létező árszabály szoros betartásának kötelezettségéről volt szó és ez nem tulságosan izgatta a budapesti nyomdászokat. A hetes bizottság működéséről, mint egyéb dolgokról is nem sokat sikerült megtudnom; az árszabályt egy évre megújította a főnökökkel és ezzel befejezte volt a reá bízott feladatot. A február 19-én a vigadóban tartott általános nyomdászgyűlésen a hetes bizottság nevében Gyöngyösy előterjesztette az árszabály meghosszabbítására vonatkozó jegyzőkönyvet és tekintettel a véghetetlen tanoncgazdálkodásra és a Pesti Hirlapnál levő szégyenletes állapotokra, ahol egy vállalkozó fiukkal állította elő a lapot, kimondta, hogy a bizottság lépjen fel azon nyomdatulajdonosok ellen, akik alvállalkozókkal szövetkeznek és ezekkel uzsorázzák ki a munkásokat. Utasította még a gyűlés a bizottságot arra, hogy a külföldi nyomdászszervezetekkel, az árszabálymozgalmat illetőleg szintén érintkezésbe lépjen. Hogy mennyire respektálták a főnökök az újabb megállapodást, azt eléggé illusztrálja az a körülmény, hogy 1899 április hónapban két

²³⁶ Lipp, Grünfeld S., Krausz S., Siegfried, Kiss E., Schwarz Ambrus, Kruscheck, Littauer, Peidl Gyula, Pollák Simon, Zaka, Deutsch Dávid, Hipper S., Marton I., Müller Izidor, Tomka A.

²³⁷ Durmits, Baura A., Gyöngyösy, Krausz Soma, Fodor Zs., Jantsi Henrik és Jungi Ferenc választattak meg e bizottság tagjaivá.

nagyobb nyomdában akarták a lapoknál a pausál-rendszert behozni, a személyzetek erre kiléptek, helyüket azonban mihamar elfoglalták a készletben levő sztrájktrőrök. Az árszabálysértések ügyében a bizottság átiratot intézett a nyomdatulajdonosok egyesületéhez, melyre az június hó 3-án a következőképp válaszolt:

„Egyesületünk válaszmányának meghagyásából van szerencsénk Önt, mint a segédek nevében panaszt tévőt, a folyó évi május hó 26-án tartott válaszmányi ülésen hozott határozatról a következőkben értesíteni: Miután konstatálható, hogy az árszabályt a panaszt emelő fél lépte át, saját javára való túlkövetelésével, melyet a vezetőség bizonyos ideig hallgatva türt, mignem kénytelen volt ezt korlátozni, mely restrikció alkalmával történt intézkedések némileg eltérnek az árszabálytól, de mindamellett oly csekélyek, hogy sem kárpótlásnak, sem jelentékenynek nem nevezhető – miután pedig tény, hogy az árszabály dogmatikus betartása – hiányos szerkezete miatt általánossá nem lehetett s miután a panasz a nagyvállalat csak egy kis részére szorítkozik és miután továbbá ismeretes, hogy az árszabály egyes munkások részéről flagrans módon mint túlkövetelések, mint pedig ezen alul való kínálások által gyakorta megsértetik, sőt a túlkövetelések excessiv módon történnek, mint azt a legutóbbi betüöntősztrájk dokumentálja s mind ezen esetekre a munkások részéről a legcsekélyebb garancia sem létezik a köteleességek betartására s minthogy annak idején, az árszabály megállapításakor elmulasztott a vitás esetek elintézésére egy békebiróság alakítása s mivel továbbá a főnökegyesület alapszabályai sem nyújtanak támpontot egy ilyennek létrehozására az egyesületen kívül álló elemekkel, s minthogy végül a válaszmány az Athenaeum irod. és nyomdai rt.-nál most érvényben levő fizetések a budapesti egyéb lapoknál nagyrészt létező fizetésekkel összevetette:

A fenforgó panaszt nem látja oly sérelmesnek, hogy ez ügyben még további intézkedéseket tegyen.

Kérjük, hogy ezen határozatot az érdekeltekkel közölni sziveskedjék.”

E válasz után az árszabálybizottság is megtudhatta, hogy a főnökökkel hányadán áll a dolog az új árszabályt illetően.

Június 16-án megérkezett a főnökök válasza a segédek április 27-iki átiratára, mely így hangzott:

„Az árszabály megújítása tárgyában egyesületünk válaszmányához folyó évi április hó 27-én intézett becses soraikra van szerencsénk a válaszmánynak június hó 15-én tartott ülésének határozatából folyólag értesíteni, hogy a válaszmány beadványukat sokkal koraiabbnak tartja, semhogy ezzel már ezidő szerint foglalkozhatnák.”

A tizenegyes bizottság ennél fogva serényen munkához látott, hogy a mozgalom ne találja a kollégákat készületlenül. Mindenekelőtt megkezdődtek a személyzeti értekezletek, ezeket azonban nagyon gyéren látogatták a kollégák; a bizottság erre egy új eszmével állott elő: nem gyűlésekre, hanem személyzeti kedélyes estélyekre hívta meg a kollégákat és ez hatott; ezeken a személyzeti kedélyes értekezleteken nem várt arányokban vettek részt a kollégák. A bizottság ezáltal elérte azt, hogy közvetlen érintkezésbe léphetett a nyomdák személyzeteivel és előkészíthette azokat a bekövetkezendő árszabálymozgalomra.

A bizottság nemsokára közzétette az új árszabálytervezetet, melyben a minimum 14 forint, a munkaidő 9 óra és a számolás alapja 27 krajcár. Gondoskodott az árszabálytervezet a segédmunkásokról és munkásnőkről is, valamint szabályozni óhajtotta egy külön pontban a tanoncügyet is, olyanformán, hogy előírta a tanoncok előképzettségének fokát, életkorát és meghatározta a segédek és tanoncok számarányát.

Az augusztus 27-iki gyűlés tudomásul vette Peidl jelentését a leköszönt régi bizottság héthónapos működéséről. A bizottság a Gutenberg-nyomda ügyében támadt nézeteltérés miatt köszönt le tisztségéről, s a gyűlés ezután egy új bizottságot választott.²³⁸ Ez a bizottság

²³⁸ Tagjai voltak: Grünfeld, Peidl, Zaka, Pollák Simon, Lipp, Venkovits, Siegfried, Lerner Dezső, Schwarz Ambrus, Weisz Ignác, Bozsik.

folytatta a megkezdett munkát s kidolgozta a vidéki árszabálytervezetet is, melyet október elején tett közzé a Typographiában. Az árszabálytervezet három osztály szerint háromféle minimumot állapított meg, 10, 11, 12 frttal, 9 órai munkaidő mellett. Ujjonnan felszabadultak munkadija egy évig 3 frttal, a második évben 2 frttal redukálódott, ha ugyanazon cégnél maradtak. A bizalmiférfit köteles volt a cég a személyzet képviselőjéül elismerni. Szabályozta a tervezet a tanoncok számát, korát és előképzettségét is, amire igazán nagy szükség volt.²³⁹

A november hó 19-iki általános nyomdászgyűlés, amelyen Pollák Simon elnökölt, a Peidl által előterjesztett és a bizalmiférfiak által elfogadott árszabálytervezetet Grossmann Miksa indítványára kibővítés céljából újra a bizalmiférfiakhoz utasította. Az okadatolás azonban nem felelt meg a valóságnak, mert a visszaküldésnek az volt a célja, hogy a bizottság a közte és a bizalmiférfiak közt fennálló kapcsolatot a kollégákkal szemben tartozó felelősség mérvéhez képest szabályozza.

A vidéki mozgalom alkalmával a bizottság 1899 november 26-án 12 kerületi központban tartott értekezletet, mely értekezleteken az összes kerületi fiókok képviselői megjelentek s megvitatták az eléjük terjesztett árszabálytervezetet és annak elfogadása után határozatilag kimondatott, hogy azt december 16-án fogják az egyes nyomdák személyzetei az illető cégnek elfogadás végett átnyújtani. Egyes városokban ekkor már megvolt a 9 órai munkaidő, de nem fizették a kontemplált minimumot, egyes városokban azonban nem volt érvényben sem a 9 órai munkaidő, sem a 10 frtos minimum, ennélfogva erős harcra volt kilátás.²⁴⁰ A vidéki kollégák azonban mihamar elveszítették bátorságukat és az első akadálynál félrevonultak. A Typographia keserű szemrehányással korholta a vidék lanyhaságát. „Abban a hitben reménykedtünk – írja a Typographia –, hogy az irigység, rosszakarát és önzés végre háttérbe szorul, egy oly fontos mozgalom elől, mint a magyarországi vidéki nyomdászok helyzetének rendezése. A mozgalom előzményei meglepően kedvezők voltak, mert az összes szaktársak kijelentették, hogy készek az érdekükben teendő mozgalomban közreműködni. A vidéki szaktársak azonban mihamar kijózanítottak bennünket;... épp azok, kik leghevesebben pártolták a mozgalmat, hagytak cserben...” Február elején a mozgalom, mely 35 város 127 nyomdájára terjedt ki és melyekben összesen 492 segéd állott munkában, véget ért. Eredménye a következő: 16 városban 155 segéd 9 órai munkaidőt és fizetésemelést, 13 városban 170 segéd pedig csak fizetésjavítást ért el. Az utóbbi városokban a 9 órai munkaidő már amugy is érvényben volt. Az árszabálybizottság, számolva a vidéki viszonyokkal, nem az általános fizetésemelést, hanem a 9 órai munkaidő általánosítását és a tanoncügy rendezését tűzte maga elé, ennélfogva oly városokban, melyekben türehető volt a helyzet és a hangulat amugy sem volt kielégítő, nem erőltette a dolgot, mert nem akarta azt, hogy egy erőszakos és elbukott mozgalom még jobban tönkretegy a vidéki szervezkedést.²⁴¹

A vidéki mozgalomért a tizenegyes bizottságot megtámadták, mely az 1900 január 28-iki általános gyűlésen lemondott s egy új bizottság választatott. Az új bizottság által február 11-ére

²³⁹ 1899-ben Magyarországon 3679 segéddel szemben 2545 tanonc létezett. Ugyanekkor 538 nyomda közül csak 212-ben volt 9 órai munkaidő. A többi nyomdák közül 10 órai volt a munkaidő 24-ben, 11 órai 22-ben, 12 órai 6-ban, 13 órai 1-ben, 14 órai 2-ben, 15 órai 1-ben.

²⁴⁰ Az ausztriai kollégák 1899 november 18-án léptek tárgyalásba a nyomdatulajdonosokkal és a december 8–11-iki küldöttgyűlés elfogadta a főnökökkel békés uton megállapított árszabályt, mely minden fizetési osztályban (I–VI.) 1–1 frttal emelte a minimumot. Emelkedett ezenkívül a számolás és szabályoztatott a tanoncok aránya. A gépszedők részére a megállapított minimum 40–52%-kal emelkedik. A szerződés két évi határidőre kötött meg.

²⁴¹ Az árszabálymozgalom után a vidéki nyomdatulajdonosok is szervezkedni kezdtek és 1901 július 29–30-án Győrött tartott kongresszusukon megalakították a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségét.

egybehívott gyűlés határozathozatal nélkül oszlott szét, mert azon a szaktársak ismét összekülönböztek. Február 18-án egy új tizenegyes bizottság választott, mely azonban az ellenségeskedések megszüntetése végett február 26-án leköszönt. A két párt abban állapodott meg, hogy az új szervező bizottság tizenöt tagból álland, melyben a Zaka-párt tíz, az ellenzék öt taggal lesz képviselve és azután mindkét párt saját körében mindent el fog követni, hogy az ellentéteket elsimítsa és a békét helyreállítsa.

A hivatalos békekötés a március 11-iki általános nyomdászgyűlésen történt meg, mire a minduntalan felbukkanó civakodások közepette már igazán nagy szükség volt, mert a budapesti árszabály június hónapban lejárt és a szervezet erejét nem lehetett továbbra is ezekre a káros kinövésekre pocsékolni. A béke ezuttal tartósan ígérkezett, mert Zaka, aki ellen, illetve rendszere ellen tulajdonképpen az ellenzék küzdött, nemsokára félrevonult. Zaka Lajos szaktárs a *Typographia* 1900. évi május 18-iki számában, az előző megállapodások értelmében, lemondott a *Typographia* szerkesztéséről; a lapot 1884 óta szerkesztette és a szervezet kiépítése körül szerzett nagy érdemeit, emberi hibái dacára, senki sem tagadhatja. Távozása alkalmából igen szép bucsuestélyt rendezlek tiszteletére a szaktársak.²⁴² A bizottság, mely ez alkalommal szintén újból választott, végre teljes erejével a szervezeti ügyeknek szánhatta magát.²⁴³

A bizottság legelső dolga volt az árszabálytervezet előkészítése, mely már amúgy is készen volt és azt az április havi bizalmiférfgyűlés is elfogadta. Az új tervezet záradékában már a szedőgépekről is említés van azzal a megjegyzéssel, hogy a gépszedők részére külön árszabály lesz kidolgozandó. Ezenkívül magában foglalta a tervezet a segédszemélyzet árszabályát is.

²⁴² Itt alkalmoszerűnek tartom a *Typographiáról*, illetve annak szerkesztőiről megemlékezni. A *Typographia* kezdetben havonként háromszor jelent meg 1-én, 10-én és 20-án. 1873 január 1-től hetenként. A *Typographia* szerkesztői a következő sorrendben jegyezték és szerkesztették a lapot: *Buschmann Ferenc* 1869 május 1-től július 10-ig; *Sauerwein Géza* 1869 július 11-től 1871 április 2-ig (meghalt 1871 július 16-án); *Ács Mihály* (meghalt 1896 június 19-én) 1871 április 3-tól 1872 április 20-ig; (*Gawel Gyula*, kit Ács helyett szerkesztőnek választottak, nem fogadta el ezt a megbízatást); *Firtinger Károly* (meghalt 1903 március 20-án) 1872 május 1-től 1881 január 28-ig; *Tanay József* 1881 február 4-től 1883 április 27-ig; *Záhonyi Alajos* 1883 május 9-től 1884 május 9-ig; *Zaka Lajos* 1884 május 16-tól 1887 október 21-ig; 1887 október 22-től 1887 december 9-ig *Csathó Zsigmond* (mint felelős szerkesztő); *Zaka Lajos* 1887 december 10-től 1891 november 20-ig; *Preusz Jakab* 1891 november 21-től 1892 március 18-ig; *Zaka Lajos* 1892 március 19-től 1900 május 18-ig (1894 május 10-én a hatóság megtiltotta, hogy a lapot az egyesület adja ki s így Zaka helyett, ki mint egyesületi tisztviselő nem jegyezhetette a lapot, mint szerkesztő *Lipp Károly* szerepelt). Zaka majdnem 16 évig szerkesztette a *Typographiát*. 1900 május 19-től október 20-ig egy háromtagú bizottság: *Peidl Gyula*, *Siegfried József* és *Schwarz Ambrus* szerkesztette a lapot, szerkesztőként azonban ezen idő alatt *Lipp Károly* szerepelt; 1900 október 21-én *Peidl Gyula* vette át a szerkesztést egész 1904 augusztus 5-ig; 1904 augusztus 6-tól 1905 január 5-ig változó bizottságok közreműködésével (*Grünfeld*, *Lerner*, *Siegfried*) *Rothenstein Mór*; *Lerner Dezső* 1905 január 6-tól március 17-ig; *Domanek István* 1905 március 18-tól 1906 április 13-ig; *Peidl Gyula* 1906 április 14-től 1908 október 30-ig; *Rothenstein Mór*, illetve egy bizottság 1908 november 1-től 1909 február 26-ig; 1909 február 27-től kezdve *Preusz Mór* szerkeszti a lapot.

A lap német szövegű mellékletét, a „Gutenberg”-et sorrendben *Hölzel József*, *Dobes Ignác*, *Stösser Adolf*, *Preusz Jakab*, *Lipp Károly* és *Rothenstein Mór* szerkesztették. Azelőtt, egész 1874-ig a szerkesztő gondoskodott a német rész szövegéről; 1875 január 1-től *Antensteiner Ferenc*, 1876 január 1-től egészen 1882 június 2-ig *Bauer J. M.* szerkesztette a lap német részét.

²⁴³ Tagjai voltak: Klein Á., Siegfried, Pollák Simon, Grünfeld Sándor, Lipp, Lerner Dezső, Peidl, Wagner, Weisz Á., Weisz Ignác, Schwarz Ambrus, Gibitz Imre, Herz Gyula, Zaka Lajos, Beer J.

Az április 22-iki általános nyomdászgyűlés az előterjesztett árszabályt csekély módosítással elfogadta, a főnökökkel való tárgyalások megkezdésére egy héttagu bizottságot választott.²⁴⁴ Pollák Simon indítványára a gyűlés kimondta, hogy minden nyomdai munkás írjon alá egy nyilatkozatot, hogy a hetes bizottságot felhatalmazza az árszabály érdekében való eljárásra. Az íveket 2517 munkás írta alá; állást foglalt a gyűlés a szociáldemokrata párt kebelén kívül alakult ellenpárt ellen is.

Zaka lemondása után a lapbizottság elhatározta, hogy a szerkesztői állást nyilvános pályázat és nyomdánkénti titkos választás útján tölti be. A választás próbacikk alapján történt volna és e próbacikk – wieni gyakorlat után – meg is jelentek a lapban; összesen két pályázó jelentkezett és ezek közül Peidl Gyula szaktárs vitte el a győzelmi pálmát. Az augusztus havi gyűlésen felolvastatták a főnökök átirata, mely szerint nem hajlandók egy gyűlést egybehívni, mert arra alapszabályaik nekik nem adnak jogot, hogy nemtagokat is bevonjanak az árszabályügyben való tárgyalásokba és kijelentették, hogy csak olyan, a segédek részéről kiküldendő bizottsággal tárgyalnak, akik főnökegyesületi tagoknál alkalmazott tagok által választattak meg. A gyűlés ennél fogva a már előbb választott hetes bizottságot felmentette és helyébe egy új bizottságot választott. November hó 4-én a főnökegyesület három- és a segédek kilenctagu bizottsága értekezletet tartott, hogy az árszabály revíziójáról tanácskozzék. A főnökök képviselői azt hangoztatták, hogy a nyomdatulajdonosok egy része az 1896-ban önként megadott árszabályt redukálni akarja. Ez a kijelentés azonban a segédek képviselőinél nem okozott meglepetést, mert az illető cégeket amúgy is ismerték.

Egyelőre tehát a közös bizottság a főnökegyesület képviselőinek kívánatára abban állapodott meg, hogy megígérte, miszerint gondoskodni fog arról, hogy a segédek 80%-a az érvényben levő árszabály szerint díjaztassék, a főnökegyesület viszont megígérte ezen határozat keresztülviteléhez erkölcsi támogatását. Az árszabálybizottság által november hó 18-ára egybehívott általános nyomdászgyűlésen, melyen a nyomdai munkások oly nagy számmal jelentek meg, hogy a Vigadó terme, sőt folyosói is teljesen megteltek, a kilences bizottság nevében Peidl Gyula fejtegette a főnökökkel való tárgyalás eredményét s végül a bizottság nevében a következő határozati javaslatot terjesztette elő: A nyomdászgyűlés megbotránkozását fejezi ki afelett, hogy akadt a főnökegyesületnek olyan tagja, aki az 1896-ban megállapított árszabályt redukálni kívánja, dacára annak, hogy a lefolyt négy év alatt a megélhetési viszonyok rosszabbodtak; elégedetlenségének ad kifejezést afelett, hogy a főnökegyesület az árszabálytervezettel szemben rideg álláspontot foglal el és elzárkózik a jelenlegi fizetési viszonyok javításától; tekintettel azonban arra, hogy a fővárosi nyomdászok a békés megegyezést óhajtják, kimondja a nyomdászgyűlés, hogy: 1. magáévá teszi a kilences bizottság azon ajánlatát, mely szerint az 1896-ban megállapított árszabály alapján tovább tárgyal, de 2. szükségesnek tartja, hogy az 1896. évi árszabálynak „Általános határozatok” című fejezete helyett a jelenlegi árszabálytervezetben ugyanily cím alatt foglalt megállapodások teendők; 3. a szennykonkurrencia meggátlása érdekében kívánja, hogy az 1896. évi árszabály a tanoncszabállyal²⁴⁵ kiegészítettessék; 4.

²⁴⁴ Lipp, Peidl, Pollák Simon, Siegfried, Spitzkopf F., Wagner, Butkovszky.

²⁴⁵ A közösen megállapított szabályzat a következő: „Napilapok szedéséhez tanoncok nem alkalmazhatók. Nyomdásztanonc csak oly fiú lehet, aki a 14. életévét betöltötte s valamely középiskola két osztályát sikerrel végezte. A tanoncok száma a könyvnyomdában alkalmazott segédek számával aránylagosan a következőképp állapittatik meg: 1. Ha a főnök segédet egyáltalán nem, vagy csak 1–2 segédet foglalkoztat, 1 tanoncot tarthat. 2. Oly nyomdában, hol 3–5 segéd dolgozik, 2 tanonc tartható. 3. Minden további 3 segéd után 1 tanonc tartható, azon megjegyzéssel, hogy a tanoncok számának megállapításánál a segédek (szedők, nyomók) külön-külön számítandók. Kivételt képeznek valamely éjjel szedett napilapnál alkalmazott segédek, kik a tanoncok számának megállapításánál nem vehetők számításba. Mindazon nyomdákban, hol e szabályzat életbeléptekor több tanuló van az itt feltüntetetteknél, addig nem vehetők fel új tanoncok, míg azok száma az e szabályzatban körülírt arányokat el nem éri.”

hogy az árszabálytervezetben „Záradék” alatt foglaltak az 1896. évi árszabályba felvétesse-nek, mert míg egyrészt az e pontban létesíteni szándékolt, munkaadókból és munkásokból álló vegyes bizottságtól várja a garanciákat az árszabály betartására, addig másrészt a szedő-gépeknek a közel jövőben való elterjedésével szemben szükségesnek tart egy oly általános megegyezést, mely az esetleges konfliktusokat elkerülhetővé teszi; 5. figyelmébe ajánlja a főnökegyesületnek és a megalakítandó vegyes bizottságnak a segédszemélyzet munkaviszo-nyának rendezését. A nyomdászgyűlés ama reményének ad kifejezést, hogy miután az engedékenységek végső határáig elment, a tárgyalások folytathatók és a legrövidebb idő alatt befejezhetőek lesznek. Továbbá, hogy a létesítendő vegyes bizottság minél előbb megalakul és megkezdje működését oly irányban, hogy az árszabály általánosan elfogadtassék s a segédeknek legalább 70%-a aszerint dolgozhassék és díjaztassék, ami maga után vonja az árszabály revízióját. Végül utasítja a kilences bizottságot, hogy a tárgyalások eredményéről a nyomdászgyűlésnek jelentést tegyen, fentartván magának a jogot, hogy annak el- vagy el nem fogadása felett döntsön.

A nyomdafőnökök egyesülete a határozati javaslatból legalább lesűrhetette azt a valóságot, hogy egyik céljának megfelelően, a tisztességtelen verseny ellen és az árszabályközösség mellett kell küzdenie.

A kontárokkal szemben, akik csak tisztességtelen eszközökkel bírták magukat fentartani, – miután a könyvnyomtatás Magyarországon szabad ipart képez²⁴⁶ – a nyomdatulajdonosok-
nak jól felfogott saját érdekük is azt parancsolta, hogy tagjaikat az árszabály betartására kötelezzék.

A szervező bizottság új mesgyéken kezdett haladni; be kellett látnia, hogy az előző években minduntalan ismétlődött kilépések és parciális mozgalmak révén nem lehetett tartósabb érvényű árszabályt létrehozni. A nyomdatulajdonosok kiküldöttei a mainzi ünnepekről szintén egy gazdagabb tapasztalattal tértek vissza, mert ott tudomást szerezhettek a jelenlevő német-országi nyomdatulajdonosok révén arról, hogy a segédekkel megkötendő árszabályközösség – két erkölcsi testület szerződéséről volt szó – többet ér az örökös bizonytalanságnál.

A vegyes bizottság november 25-én tartott ülésében végleges megállapodásra jutott az árszabály főbb pontjait érintő kérdésekben, melyek egy pont kivételével teljesen megfeleltek a november 11-én tartott általános nyomdászgyűlés határozatának. A segédek egyrészt a béke, másrészt a többi pontok érdekében egyelőre lemondtak a béremelésről, amit egyébként a helyzet is paran-
csolt. A főnökegyesület decemberi gyűlésében hozzájárult a közös bizottság által elfogadott határidő nélküli megállapodásokhoz. Az elért eredmény nem volt ugyan minden tekintetben kielégítő, de nem is lehet azt lekicsinyelni, ámbár a segédmunkásokra és munkásnőkre és a bizalmiférfiak intézményére vonatkozó részt nem sikerült elfogadtatni. A tanoncskálák és annak kimondása, hogy szedőgépeknél csak tanult nyomdászok alkalmazhatók²⁴⁷, a vegyes (békélte-

²⁴⁶ A budapesti szervező bizottság már 1898-ban napirendre tűzte a könyvnyomtatásnak képesítéshez kötése mellett indítandó országos agitáció kérdését, akkor azonban ez az indítvány elbukott. A pozsonyi egyesület 1900 október hónapban egy hosszabb kérvényben fordult a kereskedelemügyi miniszterhez, melyet az ország igen sok nyomdása is aláírt; ezt megelőzőleg a Budapesti könyvnyomdafőnökök egyesülete is ily tartalmú kérvényt adott be a miniszteriumba. Miután azonban az ipartörvény akkor tervezett módosítása elhalasztatott, a pozsonyiak beadványa is a kérvények sorsára jutott. A főnökegyesület kérvényére a miniszter azt válaszolta, hogy a kérelem a sajtótörvény sarkalatos elvét illuzóriussá tenné.

²⁴⁷ Hogy az előrelátás nem volt felesleges, azt bebizonyította a következő 1901. év, midőn Magyarországra bevonultak az első szedőgépek, számszerint 13. A Budapesti Hírlap nyomdájába 10, a Részvény-nyomdába 2 és a győri Pannonia-nyomdába 1 szedőgépet állítottak fel. 1911-ben már 228 szedőgép működött Magyarországon.

tő) bizottság megalakítása²⁴⁸ stb. mind oly dolgok voltak, melyeknek hatása csak a későbbi években jutott teljesen érvényre. Az igaz, hogy a 13 forintos minimum nem felelt meg az akkori drágasági viszonyoknak, az egyezmény azonban úgy szólt, hogy amennyiben a budapesti nyomdászok 75%-a megállapított árszabály szerint dolgozik, a bérminimum emelésére vonatkozólag új egyezmény létesítendő.

A december hó 16-án a fővárosi Vigadóban tartott általános nyomdászgyűlésen több mint 2000 könyvnyomdai munkás vett részt, hogy a kilences bizottság jelentését meghallgassa. A bizottság nevében Peidl Gyula előterjesztette a főnökegyesülettel létesített megállapodást, mely után a gyűlés elfogadta a következő határozati javaslatot:

„Az 1900. évi december hó 16-án a fővárosi Vigadóban tartott általános nyomdászgyűlés az árszabály tárgyalására kiküldött kilences bizottság jelentését tudomásul veszi.

Kifejezi azonban a gyűlés elégedetlenségét az elért eredmény felett s ha mégis hozzájárul a munkaadók és munkások kiküldöttei által megállapított árszabályhoz, teszi ezt a gazdasági helyzet jelenlegi nyomasztó hatása alatt és azért, mert a közösen megállapított árszabályt nem tekinti véglegesnek, hanem csak átmenetinek, addig, míg elérhető lesz, hogy a segédek 75%-a aszerint díjaztassék, amely körülmény maga után vonja az árszabály revideálását.

Elvárja a gyűlés, hogy a segédek abbéli törekvése, mely az árszabálynak általános érvényre-juttatására irányul, a főnökegyesület részéről a kellő támogatásban részesül.

Egyben megbizzza a szervező bizottságot az árszabály érdekében kívántató további lépések megtételére.

Utastítja továbbá a nyomdászgyűlés a kilences bizottságot, hogy az elmúlt gyűlés határozata értelmében a főnöktestület kiküldötteivel egyetemben mielőbb dolgozza ki a segédmunkások és munkások árszabályát, melynek keresztülvitelére a segédek teljes szolidaritást vállalnak.

Kimondja végül a nyomdászgyűlés, hogy szükségesnek tartja a vegyes bizottság mielőbbi megalakulását s addig is, míg ez megtörténik, megbizzza a jelenlegi kilences bizottságot a segédek érdekeinek képviselésével.”

A szervező bizottság 1901 február végéig a fővárosi nyomdák 65%-ában emelte érvényre az árszabályt, egyes nyomdák azonban: Légrády, Stefaneum, Pátria, Wodianer nem voltak hajlandók az árszabályt elfogadni.

Március 22-én az ugyanezen hó 10-iki általános gyűlés megbízásából egy Peidl Gyula, Lipp Károly, Siegfried József, Lerner Dezső és Wagner K. szervező bizottsági tagokból álló küldöttség egy memorandumot²⁴⁹ nyújtott át a kereskedelmi miniszternek, melyben hivatkozva a Budapesti nyomdafőnökök egyesületével 1900-ban kötött árszabályegyezményre és annak szociális jelentőségére, mely egyezmény csak akkor felelhet meg céljának, ha minél

²⁴⁸ Április hónapban megalakult a békéltető bizottság is. Tagjai lettek a munkaadók részéről: Czettel Gyula, Neuwald Illés, Buschmann Ferenc; a segédek részéről: Peidl Gyula, Pringyes Ferenc, Siegfried József. A bizottság működési szabályzata 33 pontból állott és 1901-ben lépett életbe.

²⁴⁹ Az Országos iparegyesület végrehajtó bizottsága április 2-án tartott ülésén lovag Falk Zsigmond véleményezése alapján határozatilag kimondta, hogy a segédek által a kereskedelemügyi miniszterhez benyújtott memorandum érdekében megfelelő felterjesztést intéz a miniszterhez, melyben a kérelem teljesítését ajánlja. A jegyzőkönyvnek erre vonatkozó része a következő: „Lovag Falk Zsigmond alelnök benyújtja a magyarországi könyvnyomdászok szervező bizottságának a kereskedelemügyi miniszter urhoz intézett memorandumára vonatkozó véleményét, mely az emlékirat pártolását javasolja. A bizottság a véleményhez hozzájárulván, az emlékiratnak megfelelően felterjesztés intézendő a kereskedelemügyi miniszter urhoz aziránt, hogy az állami nyomtatványok szállításánál pályázókra nézve kötelezőnek mondassék ki a nyomdák részére a munkaadók és munkások által közösen megállapított munkaidő- és munkadíj-szabályzat elfogadása.”

szélesebb körben jut érvényre, mert ellenkező esetben éppen azon nyomdatulajdonosoknak biztosít jogosulatlan előnyöket, kik ezen egyezményt be nem tartják és akik így lehetetlenné teszik a tisztességes, munkásaikkal szemben humánus gondolkodású munkaadóknak is ezen árszabályegyezmény betartását; s miután a megállapodás ideiglenesen csak félévig tartó érvénnyel köttetett meg, mely időn belül a munkásoknak ezen egyezményt a többi munkaadókkal is el kell ismertetniök, ellenkező esetben az egyezmény megszűntnek tekintendő; ennek elkerülése végett a nyomdai munkások arra kéri a minisztert, hogy ennek elkerülése végett oly intézkedéseket tegyen, melyek az állami nyomtatványok szállítására kiírandó pályázatokban való részvételt ahhoz a feltételhez kötik, vajjon a pályázó elismeri-e magára nézve kötelezőnek a munkaadók és munkások által megállapított munkaidő- és munkadij-szabályzatot, miután az államnak nem lehet érdeke, hogy valamely vállalkozó esetleg tulságosan olcsó ajánlatáért a munkások bőrén keressen és találjon kárpótlást. Sokkal inkább érdeke az államnak, hogy a kincstári munkákért kiadott pénznek minél nagyobb hányada jusson a munkásoknak. Budapesten egy nagy nyomda ugyszólván állandó szállítója a kincstárnak s ennek dacára nemcsak a munkaidő- és munkadij-szabályzatot nem ismerte el, sőt az 1884. évi XVII. t.-c. 64. §-a ellenére zsengekoru gyermekeket használ fel éjjeli munkára. Ez a Légrády-féle nyomda s ehhez hasonló állapotok uralkodnak az Európa, Pátia, Wodianer stb. fővárosi nyomdákban is. Midőn tehát ezen sérelmeket a nyomdai munkások a miniszterhez juttatják, egyuttal arra kéri, hogy ezentul a könyvnyomdai munkákra kiírandó pályázati feltételekben foglaltassék egy pont, mely szerint a pályázatban csak oly vállalkozók vehessenek részt, akik a könyvnyomdafőnökök és könyvnyomdai munkások által közösen megállapított munkaidő- és munkadij-szabályzatot magukra nézve kötelezőnek elismerték. A memorandumnak azonban nem nagy eredménye volt.

A miniszter 1901 junius hónap 24-én 31.645 szám alatt a következő körrendeletet intézte az alája tartozó összes hivatalokhoz és hatóságokhoz:

„Utasitom a Cimet, hogy jövőben nyomtatványszállításokra, vagy nyomdai munkákra vonatkozó pályázati hirdetményekbe mindenkor vegye fel az alábbi határozmányt: A szállítás (vagy munka) odaitélése alkalmával – a közszállítási szabályzat VII. fejezetében foglalt rendelkezések egyébkénti figyelembevételével mellett – más budapesti nyomdászcégekkel szemben, egyenlő árt és minőséget feltételezve, előnyben fognak részesíttetni azon budapesti nyomdászcégek, melyek a Budapesti könyv- és könyomdafőnökök egyesülete és a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete által közösen megállapított munkaidő- és munkabérszabályzatot magukra nézve kötelezőnek elismerték és ezt a Budapesti könyv- és könyomdafőnökök egyesülete által kiállított s kizárólag a jelen pályázatra érvényes bizonyítvánnyal igazolják. Egyben utasitom a Cimet, hogy minden olyan esetben, midőn a szállítás vagy munka odaitélésénél az tűnnék ki, hogy az említett bizonyítvánnyal pályázó budapesti nyomdák ajánlata drágább más budapesti nyomdák ajánlatánál, ugy az odaitélés iránt elhatározásom kikérendő. Végre félreértések kikerülése végett figyelmeztetni kívánom Cimet arra, hogy jelen rendeletem által a budapesti nyomdaipart a vidékivel szemben kiváltságos elbánásban részesíteni egyáltalán nem szándékoztam és e részben az említett szabályzat idézett fejezete 26. §-ának a helyi ipart védő rendelkezései szolgálnak továbbra is irányadóul. Budapest, 1901. évi junius hó 24-én, Hegedüs.”

A miniszter tehát nem azt teljesítette, amit a nyomdai munkások tőle jogosan követeltek, vagyis a pizsokverseny elburjánzásának megakadályozását, hanem csak bizonyos gyöngé koncessziókat tett az árszabályhű nyomdákhoz amazokkal szemben. Itt ismét beláthatták a nyomdászok, hogy magyar minisztertől semmit sem kaphatnak. A belügyminiszter az ugyanazon év szeptember havában kiírt nyilvános pályázat alkalmával azután ugy csapta arcul kollégája, a kereskedelmi miniszter rendeletét, hogy a nyomtatványok szállítását a Légrády-cégnek ítélte oda.²⁵⁰ A meghosszabbított és bővített árszabály ismét lejárta felé közeledvén, a

²⁵⁰ 1904-ben a miniszter 6369. sz. rendeletével a sztrájkot és a bojkottot vis majornak nyilvánította.

segédek békéltető bizottsága október hónap 18-án bizalmiférfigyülést hívott egybe; ez azonban a személyzetek megkérdezése nélkül nem határozhatván, november hó 4-én újabb gyűlés tartatott, mely azt határozta, hogy a december 31-én lejáró árszabályt érvényben levő alakjában megújítani nem óhajtja és utasítja a békéltető bizottságot, hogy e határozatot a nyomdafőnökök egyesületével közölje. Utasította egyidejűleg a szervező bizottságot, hogy haladéktalanul egy új árszabálytervezetet dolgozzon ki és azt nyújtsa be a Budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesületének, hogy a megindítandó közös tárgyalások alapján az új árszabály 1902 január hó 1-én életbeléptethető legyen.

A bizottság november 9-én a következő tartalmu átiratot küldte a nyomdafőnökök egyesületének:

A Budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesülete tek. Választmányának *Budapest*en.

A békéltető bizottság segédtagjai nevében, utalással a nyomdai bizalmiférfiak folyó évi október hó 18-án, valamint november hó 4-én tartott értekezleteiről felvett és % alatt mellékelt jegyzőkönyvekre, van szerencsém a tek. Választmányt arról értesíteni, hogy 1901. évi december hó 31-én lejáró munkaidő- és munkadijszabályzatunkat, mint e szabályzat „Záradék” jegyzetének 4. pontja értelmében a segédek részéről jogosultak, jelen alakjában meghosszabbítani nem óhajtjuk.

Említett munkaidő- és munkadijszabályzat 1896 óta van érvényben és oly időben és körülmények között jött létre, amikor a segédek nem voltak abban a helyzetben, hogy érdekeiket kellőképpen megvédhették volna s így a szabályzat nagyon is érezhető hiányokkal rendelkezik. A segédek a megélhetési viszonyok kényszerítő hatása alatt már 1895-ben kérelmezték a 14 fjt minimális hetibért s hogy e kérelem már akkor indokolt volt, leginkább bizonyítja az a tény, hogy mikor a tárgyalások folyama alatt az ellentétek annyira kiélesedtek, hogy békés meg egyezésről már szó sem lehetett, ezrével áldozták fel exisztenciájukat, nem rettenve vissza attól az eshetőségtől, hogy magukat és családjukat kiteszik a nyomor és nélkülözés minden veszedelmének.

Ilyen tömeges munkabeszüntetésre csak a viszonyok kényszerithetik a munkásokat. Hogy 1895 óta a megélhetési viszonyok nem javultak, hanem rosszabbodtak, azt vitatni lehetetlen. Éppen ezért legyen szabad remélnünk, hogy a nyomdai bizalmiférfiak utasításához képest a legrövidebb idő alatt kidolgozandó és a tek. Választmánynak benyújtandó új árszabálytervezetünk abban a méltányos fogadtatásban fog részesülni, amely lehetővé teendi a munkaadóknak és munkásoknak a további békés együttműködést a nyomdaipar fejlődésének előnyére és a szennykonkurrenciát üzők veszedelmére. Tisztelettel Peidl Gyula.”

A segédek átiratára hamar megjött a válasz, mely nem kis meglepetést keltett a segédek között, kik azon a nézeten voltak, hogy a főnökök Németországból némi szociális érzést hoztak magukkal és így már másként gondolkoznak a segédek követeléséről, mint 1895-ben.

A „gazdasági válság” köntösébe bujtatott válasz így hangzott:

„A „Budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesülete” a jelenleg érvényben levő munkaidő- és munkadijszabályzatnak a békéltető bizottság segédtagjai nevében hozzá f. é. november hó 9-én kelt átiratával közölt felmondását tudomásul veszi, minthogy a szóban levő munkaidő- és munkadijszabályzat a „Záradék” 3. pontja értelmében 1901. évi december hó végével amugy is hatályát veszti. Az esetleges módosításhoz azonban a „Budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesülete” már csak azért sem járulhat, mivel a jelenleg érvényben levő árszabály revideálására kiküldött bizottságnak a segédek részéről kiküldött bizottsággal egyetemben 1900. évi december hó 14-én tartott értekeztet jegyzőkönyvének utolsó passzusában közös elhatározással megállapított ama feltétel, hogy „az 1896. évben elfogadott és a most letárgyalt kiegészítéssel kibővített árszabály csak akkor kerülhet módosítás alá, amikor a Budapestben alkalmazott munkásoknak legalább 75%-a (hetvenöt százaléka) ezen árszabály szerint díjaztatik” – mindezideig hitelesen a segédek részéről ki nem mutattatott.

A „Budapesti könyv- és nyomdafilosófák egyesülete” az ügy sürgősségére való tekintetből azonban kimondta, hogy hajlandó egyelőre az 1901. évi december hó végével lejárt munkaidő- és munkadíjszabályzatot hallgatagon továbbra is fentartani, míg az előbbi pontban közelebbről megjelölt feltétel teljesítve leendő, különösen pedig addig, míg az egész nyomdaipart mélyen sujtó viszonyokban valami kedvezőbb fordulat be nem következik.”

A szervező bizottság december 1-ére a fővárosi Vigadóba általános nyomdászgyűlést hívott egybe, hogy az a főnökegyesület határozatával szemben állást foglaljon. A gyűlésre annyian jöttek egybe, hogy a terem nem bírta valamennyit befogadni és így a jelenlevők egy része a folyosókon szorongott. És midőn a főnökegyesület hivatalos lapja, a „Graphica”²⁵¹ a főnökök nagylelkűségét magasztalta, mert azok – ugymond – a rossz gazdasági viszonyok közepette minden tőlük telhetőt megadtak munkásaiknak, ugyanakkor egy óriási munkástömeg protestált a főnökök azon eljárása ellen, hogy követelésüket, a nagyobb nyomdák 12–13%-os osztaléka dacára, a „rossz gazdasági helyzetre” való hivatkozással megtagadták.

A gyűlésen izzó hangulat uralkodott s többen a bizottságot is támadták, mert az 1899. évi gyűlésen elmulasztotta bejelenteni, miszerint a minimum csak akkor emelkedik, ha a segédek 75%-a dolgozik Budapesten árszabály szerinti feltételek mellett. Az 1900-ban tartott nyomdászgyűlés ezt ugyan tudomásul vette és ennek alapján a főnökegyesülettel az árszabály revideálásának feltételül 75% árszabály szerint dolgozó munkás köttetett ki. S a főnökök annak dacára, hogy hiteles statisztikai adatok szerint a segédek 80%-a dolgozott árszabály szerint, mégis megtagadták az elvállalt kötelezettség teljesítését. Többen az árszabályközösség megszüntetésének kimondását követelték, míg végre heves viták után a gyűlés elfogadta Schwarz Ambrus következő határozati javaslatát:

„Tekintettel arra, hogy az 1896 óta érvényben levő árszabály a mai megélhetési viszonyoknak nem felel meg s így a nyomdászsegédekre életszükségletet képez egy, a mai viszonyoknak megfelelő árszabály életbeléptetése; tekintettel arra, hogy az 1900 december hó 14-én történt közös megállapodáshoz hiven a két izben is felvett statisztika révén bebizonyított, hogy a jelenlegi árszabály a budapesti nyomdászok több mint 75%-ánál érvényben van, tehát a szükségszerűen és a főnökegyesülettel kötött szerződésünk értelmében is maga után vonja az árszabály revideálását; amennyiben pedig a statisztika hiteles volta a főnökegyesület részéről kétségbe lett vonva, ez még mindig nem indok arra, hogy a megélhetés lehetőségét is kizáró mai árszabály terhére tovább viseljük; de ez annál inkább sem indokolja a főnökegyesület eljárását, mert a nyomdászgyűlés nem hiszi, hogy egy új statisztika más adatokat tüntetne fel; továbbá, mert nem fogadja el a nyomdászgyűlés a főnökegyesület határozatában foglalt rossz gazdasági viszonyok kényszerére való hivatkozást sem, mert ez nem annyira a munkaadókat, mint a munkásokat sujtja. A nyomdák nagy része biztos megrendelésre dolgozván, a rossz gazdasági viszonyok a nyomdaipart nem befolyásolják annyira, mint a nyomdatulajdonosok korlátlanul üzött tanoncgazdálkodása következtében előidézett tisztességtelen verseny; ennél fogva a nyomdászgyűlés a főnökegyesület magatartása és határozata felett, midőn ez az árszabálykérdés sürgősségének hangoztatása dacára mégis annak elodázását célozza, teljes elégedetlenségét fejezi ki. A nyomdászgyűlés úgy látja, hogy a maga részéről már minden, a békés megoldáshoz vezető eszközt kimerített; miután azonban nem akar a megoldás elől elzárkózni, utasítja a tizenötös szervező bizottságot és a békéltető bizottság segédtagjait, hogy az árszabályközösség fentartásával tegyen meg minden lehetőt egy új árszabály keresztülvitelére.”

Az árszabálybizottság december hó 4-én küldte meg a nyomdafilosófák egyesületének a gyűlés határozatát és az árszabálytervezetet, ez azonban többszöri sürgetés dacára csak december 24-én küldött arra választ.

²⁵¹ A „Graphica” ezen számát hangulatkeltés céljából díjtalanul osztogatták a nyomdáknak, azonban teljesen eredménytelenül.

A segédek december 4-iki átirata a következő:

„A Budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesülete tek. választmányának, helyben.

Hivatkozással a tek. választmánynak f. évi november hó 25-én kelt határozatára, % alatt mellékelve van szerencsém beküldeni a folyó évi december hó 1-én tartott általános nyomdászgyűlés által egyhangulag elfogadott határozati javaslatot, azzal a tiszteletteljes kéréssel, hogy a segédek általános óhajához képest a % alatt mellékelt árszabálytervezet alapján a közös tárgyalásokat felvenni szíveskedjék, nehogy január 1-én anarchikus, azaz árszabály nélküli állapotok jöjjenek létre, mert ez bizonyára érzékenyen sértené úgy a munkások, mint a szennykonkurrencia teljes felszabadtásával különösen a munkaadók érdekeit.

Legyen szabad ez alkalommal a kereskedelemügyi miniszter urnak az állami nyomtatványok pályázataira vonatkozó rendeletére hivatkoznom, mely az árszabályközösség megszűntével hatályát veszti, holott éppen az árszabályhű nyomdatulajdonosok érdekében bejelenteni kellene olyképpen, hogy az az összes állami nyomtatványokra kiterjesztessék.

A segédek kívánsága nem olyan, hogy az teljesíthető ne volna és így szabadjon remélnünk, hogy a ma még fennálló ellentétek jóakarólag eloszthatók lesznek. Kiváló tisztelettel, Budapest, 1901 december 4-én. Peidl Gyula.”

A nyomdafőnökök egyesülete – mint előbb említettem – csak december 24-én válaszolt a szervező bizottság átiratára és válaszában az árszabályközösség meghosszabbítását kéri. A jegyzőkönyvi kivonat tartalma a következő:

„Czettel Gyula a következő indítványt nyújtotta be, melyet a választmány magáévá tett: A főnökegyesület választmánya a munkások által előterjesztett új árszabálytervezetet illetőleg – beható és többszöri tárgyalások után – arra az eredményre jutott, hogy, tekintettel a jelen kedvezőtlen viszonyokra, a tervezetet ezidő szerint nem tartja elfogadhatónak. Indítványozom tehát, hogy a most érvényben levő árszabály 1902. évi szeptember hó 30-ig hosszabbítsák meg; ez idő alatt a főnökegyesület a segédek méltányos kívánságának figyelembevételével egy árszabálytervezetet dolgozzon ki és közölje azt kellő időben közös tárgyalás céljából a segédek bizottságával.”

A december 29-én a fővárosi Vigadóban megtartott általános nyomdászgyűlés kimondta, hogy a főnökegyesület ama határozatához, mely szerint 1902. évi szeptember hó 30-ig a segédek méltányos kívánságának figyelembevételével – ami alatt a 28 korona minimális hetifizetést, valamint a számolási alap megfelelő emelését érti – közös tárgyalások alapján új árszabály dolgoztassék ki, hozzájárul bár, azonban a leghatározatabban kívánja, hogy: a) a segédek megnyugtatóására a közös tárgyalások haladéktalanul megindíttassanak, mert a munkaadók nagy része a nyári hónapokban távol van a fővárostól s ennél fogva akkor tárgyalni lehetetlen; b) a tárgyalások alapjául fogadtassék el a segédek által benyújtott tervezet, mert a munkaadókra esetleg hátrányos pontozatok a tárgyalások folyamán úgyis módosíthatók, ha e módosítások a munkások érdekeit nem sértik. Arra az esetre, ha a főnökegyesület kötelező formában tett ígéretét beváltani nem hajlandó, a segédek fentartják teljes mozgási szabadságukat, hogy erre alkalmas időben méltányos kívánságuknak érvényt szerezzenek. Egyben utasítja a gyűlés a bizalmiférfiakat, hogy az árszabály tárgyalására kiküldendő segédeket a legrövidebb idő alatt válassza meg. A fentiek értelmében a gyűlés hozzájárul ahhoz, hogy az 1901 december 31-én lejáró árszabály 1902 szeptember hó 30-ig meghosszabbíttassék.

A megkötött fegyverszünet mindenestre előnyös volt a segédekre, mert így legalább időt nyertek az új árszabály érdekében szükséges szervezkedésre. Közben a szervező bizottság országos akciót indított a tanoncok kizsákmányolása ellen, amennyiben falragaszok útján figyelmeztette a szülőket a nyomdászat egészségtelen voltára és kidolgozta a bizalmiférfiak testületének szabályzatát. A főnökegyesület 1901-ben kötelezettséget vállalt az árszabálytervezet kidolgozására, miután azonban ez a tervezet a segédek többszöri sürgetése dacára sem

készült el, a segédek árszabálybizottsága június 28-án felhívta a főnökegyesületet a múlt év december hó 20-án egyhangulag hozott határozatára, mely szerint „a most érvényben levő árszabály 1902. évi szeptember hó 20-ig hosszabbíttassék meg; ez idő alatt a főnökegyesület a segédek méltányos kívánságának figyelembevételével egy árszabálytervezetet dolgozzon ki és közölje azt kellő időben közös tárgyalás céljából a segédek bizottságával”. Az átiratnak volt is hatása, mert július 11-én a főnökegyesület választmánya és két héttel később az összes főnöktagok elfogadták a tervezetet, mely végre a segédek elé került. A tervezet 9 órai munkaidő mellett 28 korona minimumot állapított meg; újonnan felszabadultaknak a tervezet az első évben 22 koronát, a második évben 24 koronát állapított meg. A tervezetet Hirsch, Buschmann, Salamon József és Neuwald készítették és „Záradék”-ában kimondatott, hogy az csak akkor lép életbe, ha a budapesti összes nyomdatulajdonosok és lapkiadóvállalatok azt elfogadták és az aláírásukkal kötelezték magukat, hogy azt három évig érvényben fogják tartani, azonban úgy a főnökegyesület, mint a segédek részéről lejárát előtt félesztendővel felmondható. Ezen árszabály életbelépte után egy esztendő alatt a vidéki nyomdákban a meghatározandó helyi engedmények megállapítása mellett ezen árszabálynak kell életbelépni, melynek be nem állta esetén jelen árszabály érvényét veszíti”. A segédek ilyen klauzulával ellátott árszabály tárgyalásába egyáltalán nem bocsátkozhattak; az árszabálybizottság július hó 30-ára általános nyomdászgyűlést hívott egybe, mely kimondta, hogy mivel a tervezet számos oly intézkedést tartalmaz, mely az eddigi viszonyokhoz képest a segédek részéről rosszabbodást jelent; s a tervezet záradéka teljesen kivihetetlen s miután a gyűlés beigazoltnak látja, hogy a főnökegyesület az említett rendelkezéssel a munkaadók és munkások további együttműködése elé a segédek által el nem hárítható akadályt állított, a közös tárgyalások megkezdését mindaddig lehetetlennek tartja, míg a „Záradék” 2. pontja a tervezetből el nem távolíttatik. Végül utasította a gyűlés a szervező bizottságot, hogy amennyiben ez a rendelkezés a főnökök részéről továbbra is fentartatnék, saját hatáskörében iparkodjék a segédek által kidolgozott árszabály tervezetnek érvényt szerezni. Az augusztus 4-én tartott közös bizottsági ülésen a segédek képviselői bejelentették, hogy a segédek csak a „Záradék” elhagyása után hajlandók a tárgyalások folytatására. A főnökegyesület erre szeptember 12-én tartott ülésében azt határozta, hogy a szeptember 30-án lejáráó árszabályt október hó végéig meghosszabbítja.

Az újabban felvett tárgyalás folyamán a főnökök a „Záradék” kifogásolt részét kihagyták a tervezetből és így végre az október hó 12-iki általános nyomdászgyűlés kimondta, hogy a segédek és munkaadók képviselői által kidolgozott árszabályt – a gazdasági viszonyokra való tekintettel – elfogadja, egyben megbizsa a szervező bizottságot, hogy mindazon nyomdákban, melyekben az új árszabály békés uton bármi okból életbeléptethető nem volna, minden erejével arra törekedjék, hogy annak alkalmas időben, a legvégső eszközök igénybevételével is érvényt szerezzen. A bizalmiférfiak október 15-iki értekezlete erre azt határozta, hogy november hó 1-től kezdve 28 koronán aluli kondíciót senkinek sem szabad elfogadnia s az árszabály bevezetéséig mindenki keresetének 2%-át adja a mozgalom céljára. Ezzel egyidejűleg a segédmunkások is benyújtották volt elfogadás végett árszabályukat a nyomdákban. A segédek több nyomdában csak kilépéssel tudták az árszabályt elfogadtatni, ennél fogva körülbelül 500 volt az első napokban a sztrájkolók száma. November 5-ig 72 nyomda irta alá az árszabályt s így a mozgalom a legjobb uton haladt a győzelem felé. A november 9-iki gyűlésen 2000-nél többen vettek részt, mely alkalommal a bizottság bejelentette, hogy 80-nál több nyomda fogadta el az árszabályt s december 5-én a bizottság a harcot befejezettnek nyilvánította. Az érvénybe lépett árszabályt alább közlöm.

A magyarországi könyvnyomdászok munkaidő- és munkadij-szabályzata

I. A nappal dolgozó szedők és szedő-korrektorok részére

A munkaidő. A munkaidő az összes szakszemélyzet részére naponként 9 óra.

Vasárnap és ünnepen munkaszünet van és a szünetekért a bizonyospénzben dolgozó nyomdai alkalmazottaktól levonni nem szabad.

A munkadij. a) Bizonyospénzben dolgozó szedők és szedő-korrektorok munkadija. 1. A bizonyospénz minimuma hetenként az öt osztályban a következő:

I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
28,—	24,—	22,—	20,—	18,—	korona

Az ujonnan felszabadultak heti fizetése felszabadulásuk után egy évig:

I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
22,—	20,—	18,—	16,—	14,—	korona

Ujonnan felszabadultak heti fizetése a felszabadulásuk utáni második évben:

I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
24,—	22,—	20,—	18,—	17,—	korona

Ha az ujonnan felszabadult más nyomdába megy, úgy a teljes minimum jár neki.

2. Ha a bizonyospénzben dolgozó szedőknek vagy szedő-korrektoroknak a megállapított munkaidőn túl is dolgozniuk kell, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesítendő:

a) éjfél előtt vagy reggel 6 órától a rendes munkaidő megkezdéséig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a szedő heti fizetésének minden egy koronája után óránként 3 fillér kárpótlást kap;

b) éjfél után vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 fillér;

c) esti 10 óráig tartó munkánál a szedőnek egy fél és 10 órán túl egy egész óráig tartó vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő;

d) a különóra megtérítésének maximuma éjfél előtt 1 korona, éjfél után és dél alatt 1 korona 20 fillér;

b) Számolásban dolgozó szedők munkadija. 3. A pakétszedés és más egyéb munkák számolása. A számítás módja azon betűnem közönséges n betűje szerint történik, melyből a pakétszedő a neki átadott kéziratot szedi. Ha az n vastagabb egy félnégyzetnél, úgy a számolás ez utóbbi szerint történik. Ha a felszedett n -ek vagy félnégyzetek nem töltik ki teljesen a sort, úgy egy n -nel több számítandó. A negyedpetit vagy negyedciceró térfő minden tíz ciceró után egy n , ha a térfő nyolcadpetitre vagy egy negyedcicerónál vastagabbra öntetett, úgy minden darab térfő két n .

4. A számolás alapja a következő:

	I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
a) garmond, bourgeois és petit	54	50	48	46	44	fillér
b) kolonel és ciceró	56	52	50	48	46	fillér
c) nonpareille és mitteltől felfelé	62	56	54	52	50	fillér
d) perl	58	62	60	58	56	fillér

Ez az alapszámítás csak olyan nyelvű szedésre vonatkozik, mely az illető városban uralkodó.

Ha a szedés másnyelvű, úgy annak alapára a következő mérvben emelkedik:

A német szövegű szedés, ha antiqua 2 fillérrel, ha fraktur 4 fillérrel drágább.

A tót szedés, ha antika 6 fillérrel, ha fraktur vagy Schwabacher 8 fillérrel jobban fizetendő.

Latin, román, olasz, francia, angol és horvát nyelveknél 1000 n -ért 6 fillérrel több, egyházi cirill, szerb, orosz és görög 1000 n 14 fillérrel, héber sima szedés 8 fillérrel, pontozott 16 és troppszedés 24 fillérrel drágábban számíttatik, a héber szedés számítása a „Daled”, pontozásoknál pedig a „Passach” szerint történik.

Kevert szedés. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy másik betűnem fordul elő; kétszeres kevertnek, ha egy harmadik; háromszorosnak, ha egy negyedik betűnem szétszórva az iv harmincketted részét foglalja el; ilyenkor a rendes ár 1000 n után egyszeres kevert szedésnél 2 fillérrel, kétszeres kevertnél 4 fillérrel, háromszoros kevertnél 6 fillérrel emelkedik. Új betűnemnek tekintendő a ritkított szedés, valamint a capitälchen is, ha ez külön szekrényből szedendő. Ha pedig az elősorolt betűnemek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszerezettetik. – Minden más nyelvnek szétszóró előfordulása az iv 32-ed részének betöltésénél külön betűnemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számíttatik. Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ennek számítása az árszabály 4. pontja 4., 5. és 6. bekezdése szerint történik. Ha a szedés kisebb betűfajjal (ahol tudniillik aláírási szükség) van keverve, az illető sorok kétszeresen számíttatnak.

Pakétszedésnél az idegen betűfajból vagy ritkítottan szedett szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számíttandók, valamint a capitälchen is, ha ez külön szekrényből szedendő. Ha fél sor maradna fenn, egésznek számíttatik. Címek szintén kétszeresen számíttandók, még akkor is, ha állottak. Egyharmaddal (schliesszel) szedett munka, ha az n betű a félnegyzetet meghaladja, 2 fillérrel magasabban díjaztatik 1000 n után.

Tiszta számos vagy ritkított szedés, valamint számos szedés rövidítésekkel kétszeresen; számokkal, törtszámokkal vagy rövidítésekkel kevert szedés, továbbá folytatólagosan (az egész sorszélességben) szedett nevekből álló szedés $1\frac{1}{2}$ -szer számíttatik; kétszeresen számíttatnak az oly sorok is, amelyekben az évszámokhoz rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, ez esetben a számolás csak $1\frac{1}{2}$ -szer történik. A sor kihajtása vagy behozásáért egy sorral több számíttatik. A kipontozott szedés, ha egy számrovat van benne, 4 fillérrel drágább.

Jegyzetek. A munkában előforduló kisebb betűnem annak árszabása szerint külön számíttatik; a választóvonal a jegyzethez tartozik.

Matematikai szedés. Matematikai szedésnél egyszerű példák $1\frac{1}{2}$ -szer, nehezek kétszeresen számíttandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizettetik.

Táblázatos szedés, tekintet nélkül arra, hogy fejjel vagy anélkül, vonalakkal vagy anélkül készítettetik, tekintet nélkül továbbá arra, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betűkkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számíttatik. Háromhasábos táblázat $1\frac{1}{2}$ -szer számíttandó; kéthasábos szedés, ha léniaival van is elválasztva, nem tekinthető táblázatos szedésnek s csak mint rendes szedés számíttandó – az árszabálynak rá vonatkozó pontjai szerint – egész szélességben és magasságban. Oly esetekben, midőn a táblázat feje kisebb betűfajból szedetik, mint az egész tábla, a fej e kisebb betűfaj szerint számíttandó kétszeresen. Ha a táblázat rovatok szerint pakettiroztatik, úgy az erre vonatkozó szabályok a mérvadók.

Keskeny alak, mely egy sorban 35–31 n -et tartalmaz, 3 fillérrel, 30–25 n -es 5 fillérrel, 24–20 n -es 8 fillérrel, 20 n alatti alak 10 fillérrel drágábban számíttatik; a tértől járó n -ek azonban nem számíttatnak a sorszélességhez.

Szélzet-jegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez csatolandók, de csak az illető oldalon, ahol előfordulnak.

Tördelési járulék. Tördelésért 1000 n után 4 fillér pótlék jár.

Tördelés lehetőleg bizonyospénzben végzendő. Semmi néven nevezendő munkák átlagárban nem készíthetők. A szedés vagy számolásban vagy bizonyospénzben történik. A számoló szedőtől nem vonhatók el a szedésben előforduló címek és jegyzetek.

Javítások. A szedő köteles egy házi javítást és egy sajtórevíziót lelkiismeretesen végezni. Javítások, szerzőrevíziók végzéséért, melyekért a szedő nem okozható, óránként 54 fillér fizetnek, ugyanez áll fordított betűkre (blokádnak) nézve is. Pakétszedők csak házi javítást tartoznak végezni.

Nem foglalkoztatás esetében, tudniillik kézirat vagy anyagihiány miatt, a szedő a takarításnál alkalmazandó, óránként 54 fillér fizetésért.

Feltisztogatás. A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, térszökök, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 54 fillérrel kárpótoltatik. Ha egy mű berendezésénél a szedő másnyelvű osztánivalót kap, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállítani vagy a szekrényből egyes betűt kiraknia kell, úgy ezért a feltisztogatásért a megillető ár felerészével kárpótlandó.

Előny (Speck). A művek címe, valamint a szövegben előforduló mindennemű előny, Schmutztitel, metszvények, vacat stb. a tördelést illeti s tőle még az esetben sem vonhatók el, ha az üzlet ezeket bizonyospénzben állíttatja is össze.

Az élő lapcímek a zársorral együtt három, a holtak két sornak számíttatnak.

Versek vagy külön sort képező nevek a legszélesebb sor után számíttatnak.

Hangjegyszedés bizonyospénzben végeztetik.

5. A számoló szedők (pakétszedők vagy tördelők), ha a munkaidőn túl dolgoznak, a következő kárpótlásban részesülnek:

a) éjjél előtt vagy reggel 6 órától a rendes munkaidő megkezdéséig, valamint vasárnap és ünnepnap délelőtt óránként 30 fillérben;

b) dél alatt, éjjél után vagy reggel 6 óra előtt, valamint vasárnap és ünnepnap délután és éjjél óránként 44 fillérben;

c) esti 8 órán túl tartó munkánál a szedőnek 10 óráig egy félórát, azontul egy óra vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra díjazandó.

II. Az újságszedők munkadíja és munkaideje

1. Rendes szedés (nevek, számok, rövidítések, ritkítás stb. nélkül) magyar lapoknál:

	I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
ciceró	58	54	52	50	48	fillér
garmond	56	52	50	48	46	fillér
bourgeois	56	52	50	48	46	fillér
petit	56	52	50	48	46	fillér
kolonel	58	54	52	50	48	fillér
nonpareille	64	60	58	56	54	fillér

Német lapoknál (antiquából szedve) a szedés ára 2 fillérrel magasabb. Frakturból szedve a számítás *abc* alapján történik.

2. a) Tőzsdei és kereskedelmi táviratok 1½-szer számíttatnak.

b) Vasuti és bank-kimutatás mutálásánál egyszeresen, új szedésnél kétszeresen, tabelláris szedés szintén kétszeresen számíttatnak.

c) Leszámitolási árfolyamok és összehasonlító árfolyam-táblázatok épp úgy, mint a tőzsdei táblázatok is, 1½-szer számíttatnak.

d) A gabonatőzsde bevezetése egyszerűen, kötések duplán, az érték- és külföldi tőzsdék 1½-szer számíttatnak.

e) Időjárási táblázatok és vizállás 1½-szer számíttatnak.

f) Változások a hadseregben vagy kivonatok a hivatalos lapból másfélszer számíttatnak.

g) Tiszta számszedés, sor- és nyerőszámmal vagy a nélkül, valamint folytatólagos ritkított vagy névszedések duplán számíttatnak. Ama sorok, melyek több mint felényire vannak ritkítva, szintén kétszeresen számíttatnak, szétszórtan előforduló ritkított szavak sorokká adandók össze.

h) Idegenek névsora, színházi műsorok, számadási kimutatások, hitelegyletek fizetési képességi kimutatásai, templomi zene, rövidített szavakkal szedett sport, naptár (napirend) 1½-szer, folytatólagos kövér írás 1½-szer, idegen nyelvű sorok duplán számíttatnak.

i) Olyan sorok, amelyekben kurzivból, vagy másfajta írásból fordulnak elő szavak, duplán számíttatnak, épp úgy a táviratok kezdősorai.

k) Cimsorok, ha állnak is, duplán, zárvonalak egy sornak számíttatnak.

l) Oly lapok, melyeknél a sorokban előforduló dőlt, félkövér és ritkított vezérszavak kétszeresen nem számíttatnak, 4 fillérrel magasabban számolandók.

m) Ha a színházat, nyíltteret és hirdetések ujságszedő szedi, akkor kétszeresen számítandó. Minden a lapban előforduló „előny” (Speck) – a változatlanul álló szedés kivételével – a szedőktől el nem vonható és közöttük egyformán szétosztandó.

3. Sorkihajtás. A sorkihajtásért egy sorral több számíttatik.

4. Javítások. Korrektura-változásokért az elmulasztott idő kárpótlandó.

5. A rendes munkaidő (szedés és osztás) 9 óra; a munka részletes meghatározása (kezdet és befejezése) a munkarendben foglaltatik. Ez szabályozza a hétfőn reggel és ünnepnapokon való munka megkezdését is.

Oly lapoknál, melyek naponta kétszer, reggel és este adatnak ki, az esti kiadás a reggelihez hasonlóan számíttatik.

6. Várók. A rendes várók, épp úgy azok, akik utasításra a rendes szedés befejezése után várni tartoznak, 1 korona kárpótlást kapnak. Naposoknak a revízió 2 koronával díjaztatik és csak a lapnál alkalmazott szedő végezheti. A várás kezdetét, valamint a lap szedésének megkezdését minden nyomda munkarendje határozza meg.

7. A vásár- és ünnepnap munkája duplán számíttatik. Hétfő reggeli lapért, ha a szedés ½8 óra előtt kezdődik, személyenként 1 korona kárpótlás fizetendő.

8. A napilapok szövegrésze az I. osztályban (Budapest) sem bizonyospénzbeli szedőkkel, sem pauszban, sem tanoncokkal nem állítható elő.

9. A fennebbi pontok minden napilapra, akár éjjel, akár nappal szedetnek, mérvadók.

10. A hirdetésszedők munkaideje 9 óra, különórák úgy számíttatnak, mint a nappali bizonyospénzbeli szedőknél.

11. Az ujságszedők az ujságon kívül más munkát nem végezhetnek.

12. Az I. osztály (Budapest) kivételével napilapok bizonyospénzben is szedhetők a következő feltételek mellett:

a) nappal szedett lapnál a helyi minimum 2 koronával, éjjel szedett lapnál 4 koronával emelkedik;

b) napilapnál alkalmazott ujonnan felszabadultaknak a teljes helyi minimum jár, valamint az a) pontban megállapított 2, illetve 4 korona pótlék is.

A napilapnál alkalmazott korrektorokra ugyane határozmányok mérvadók.

III. A gépszedők munkaideje és munkadíja

Szedőgépnél csak tanult betűszedők alkalmazhatók és ha Budapesten 50 szedőgép áll működésben, közös megállapítással árszabály dolgozandó ki, mely mint függelék jelen árszabályhoz csatoltatik.

IV. Gépmesterek és amerikai gépen dolgozó nyomók munkaideje és munkadíja.

Munkaidő és különórák fizetése úgy történik, mint a nappali szedők árszabályánál.

A nyomó-osztályban – ha a munkaviszonyok megkívánják – a 10 órai munkaidő állandósítható, mely esetben a 10-ik óra különórának vétetik és nem díjazható általányban.

Különös szabályok: a) a gépmester minimuma egy gépnél

az I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
28,—	24,—	22,—	20,—	18,—	korona

Egy másik gép kezeléséért külön díjazás jár, melynek megállapítása szabad egyezkedés tárgya. Több, mint két gép rendszeres kezelésére a gépmester nem kötelezhető.

Az amerikai gépen dolgozó nyomó minimuma ugyanannyi, mint a gépmesteré.

b) Körforgógépeknél a minimum nappal az

	I.	II.	III.	IV.	V.	osztályban
	32,—	28,—	26,—	24,—	22,—	korona;
éjjel	42,—	38,—	36,—	34,—	32,—	korona

Az ujonnan felszabadult gépmesterek vagy nyomók díjazása ugyanannyi, mint a szedőké.

Ha a gépmester vagy nyomó a vidéken a tömöntést is végzi, vagy pedig gázmotort kezel, ezért külön-külön 2–2 korona kárpótlást kap.

A szedő-nyomó (aki csak amerikai gépen vagy kéziszajton dolgozik) fizetése 2 koronával magasabb; a szedő-gépmester fizetése, ha csak egy gyorssajton dolgozik 4 koronával; ha egy gyorssajton és egy amerikai vagy kéziszajton dolgozik, 6 koronával magasabb.

A szedő-gépmesternek többet, mint egy gyorssajtot és egy amerikait vagy kéziszajtot kezelnie nem szabad. Két gyorssajttal bíró nyomdában külön gépmester tartandó, akinek szednie nem szabad.

Szedő-gépmester vagy szedő-nyomó csak oly nyomdában alkalmazható, ahol ezt – a viszonyok következtében – a szervező bizottság indokoltnak és méltányosnak tartja.

Tanoncszabályzat. Nyomdásztanonc csakis oly fiú lehet, aki 14. életévét betöltötte s lehetőleg valamely középiskola két osztályát sikerrel végezte.

A tanoncok száma a könyvnyomdában alkalmazott segédek számával aránylagosan következőképp állapítatik meg:

1. Ha a főnök segédet egyáltalán nem, vagy 1–2 segédet foglalkoztat, 1 tanoncot tarthat.
2. Olyan nyomdában, hol 3–6 segéd dolgozik, 2 tanonc tartható.
3. Minden további 3 segéd után 1 tanonc tartható, azon megjegyzéssel, hogy a tanoncok számának megállapításánál a segédek (szedők, nyomók) külön-külön számítandók.

Napilapnál alkalmazott segédek a tanoncok számának megállapításánál nem vehetők számításba.

Mindazon nyomdáknál, hol e szabályzat életbeléptekor több tanuló van az itt feltüntetettekénél, addig nem vehetők fel új tanoncok, míg azok száma az e szabályzatban körülírt arányokat el nem éri.

4. A segédek létszáma az illető cég által bemutatandó részletes kimutatás alapján állapítatik meg, melynek adatait – helyessége tekintetében – a békéltető bizottság bírálja felül.

Általános határozatok. 1. A rendes munkaidő részletes meghatározása (kezdeté és befejezése) a munkarendben foglaltatik.

2. A munkahét mindig hétfővel kezdődik és szombattal végződik.

3. Kisegítő kondíció az, amely a szedő felvételekor ilyennek nyilváníttatik. Ez felmondási időhöz nincs kötve. Munkájának díjazása szintén ez árszabály szerint történik. Egy héten alól tartó kisegítő kondíciónál naponként 1 korona napi pótlék fizetendő, kivételt képez ez alól, aki egy hétnél rövidebb ideig tartó kondícióját önként hagyja el. A kisegítő kondíció legfeljebb 4 hétig tarthat, azután 14 napi felmondás jár.

4. A felmondási idő kölcsönösen 14 nap s mindig szombat este történik; ha azonban szombatra ünnep esik, úgy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény és az üzletben kifüggesztett, az iparhatóság által láttamozott munkarend értelmében van helye.

5. A kifizetés szombaton este a rendes munkaidő végeztével történik, ha azonban szombatra ünnep esik, úgy a kifizetés előtte való nap történik. A fizetés csak készpénzben eszközölhető.

6. Ha munkásszükséglet esete áll be és a munkaadó más városból szerez munkást, ez esetben a munkásnak joga van az odautazási költségre, sőt ha a munkás csak kisegítő (1–4 hét), úgy a visszautazási költségre is. Ha a munka 4 hétnél tovább tart, úgy csak az odautazási költségre van igénye.

7. A munkarend az ipartörvény 115. szakasza értelmében az illető kerületi előjáróságokkal, mint elsőfoku iparhatóságokkal láttamozandó, melyhez jelen árszabály csatolandó.

8. Azon városok, melyekben csak ezután keletkezik nyomda, az abban dolgozók a központi vezetőséggel egyetemben állapítják meg az osztályozást.

9. Akinek fizetése ez árszabály életbeléptekor már eléri vagy meghaladja az illető osztályban megállapított minimumot, heti 2 koronával több fizetést kap.

10. A szedőt egy meghatározott sormennyiség (deputát) szedésére szorítani nem szabad.

Jelen munkaidő- és munkadijszabályzat I. osztálya (Budapesten) 1902 november 1-én lépett életbe, míg a többi osztályokban az elfogadás napján lép életbe.

V. A könyvnyomdai munkásnők munkaidő- és munkadijszabályzata

A munkaidő 9 óra. A nyomóosztályban – ha a munkaviszonyok megkívánják – a 10 órai munkaidő állandósítható, mely esetben a 10-ik óra különórának vétetik és nem díjazható átalányban.

A schöndruck-berakónők legkisebb fizetése hetenként 11 korona, a punktirozónóké 13 korona, tanulólánnyoké 4 korona.

Tanulóleány csak az lehet, ki 14. életévét betöltötte. A tanulási idő 1 év, mely idő elteltével a könyvnyomdai munkásnő fizetése az első évben 7 korona, ha ugyanabban a nyomdában marad; ez idő után 11 korona.

Taposó-gépeknél alkalmazott munkásnők ugyanezen árszabály szerint díjazandók. Számolásban dolgozni nem szabad.

Minden gépnél két berakónő alkalmazandó. Baloldali berakás 1 koronával magasabban díjazandó.

Különórák díjazása: a) éjjél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a munkásnők fizetésének minden koronája után óránként 3 fillér; b) dél alatt, éjjél után vagy reggel 6 óra előtt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjjél után végzett munkáért az óránkénti díjazás, a fizetés minden koronája után 4 fillér; c) esti 10 óráig

tartó munkánál félórai, azontul egy órai vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra díjazandó; d) tanulóleányok különóra fizetése 20 fillér, de este 3 óra hosszánál tovább foglalkoztatni nem szabad.

A napilapoknál vagy éjjel alkalmazott munkásnők legalább 2 koronával magasabb fizetésben részesítendőek.

A gépmester a munkásnővel szemben mindig tisztességes és illemteljes bánásmódot tartozik tanusítani. A munkásnő viszont köteles a gépmesternek a munkára vonatkozó utasításait pontosan végezni és minden a jó egyetértést zavaró tettet kerülni.

A gépszemélyzet kizárólag a könyvnyomdai nyomógépeknél alkalmazható.

Jelen árszabályban megállapított fizetés, mint a megélhetéshez szükséges legcsekélyebb hetibér, csak a leggyengébb munkaerőnek fizetendő.

Ezt az árszabályt a főnökök 1902-ben nem fogadták el, de a munkásnők ezen alul nem vállaltak munkát.

A budapesti betüöntők 1903 november 22-én tartott gyűlésükön kimondták, hogy az 1901. évi dresdeni betüöntőkongresszus által megállapított általános betüöntő-árszabálytervezet alapján kidolgozott árszabályt, melyben 8-órás munkaidő és 30 korona minimális fizetés volt megállapítva, a főnökök elé terjesztik. A december 6-iki közös értekezleten a két fél képviselői az alább következő árszabályt fogadták el. Az árszabály 1904 január 1-én lépett érvénybe, ötévi érvényességgel.

A budapesti betüöntők és tömöntők árszabálya

1. Minden betüöntői és tömöntői munka vagy számolásban, vagy bizonyospénzben végezhető. A számolásra vonatkozó módok a „Budapesti betüöntők és tömöntők árszabálya”-ban vannak részletesen felsorolva, melyet minden betüöntő és tömöntő megkaphat a betüöntők köre elnökénél.

2. A minimális munkabér 30 koronában van megállapítva.

A felszabadulás 1. évében a minimum 26 korona. A 2. évben 28 korona.

3. A munkaidő naponként 9 óra.

4. Azon munkateljesítményekért, melyek ez árszabályban megállapított munkaidőn túl végeztenek, a bizonyospénzben dolgozó öntők óránként és koronánként 4 fillér, a számolásban dolgozók pedig a rendes munkadíjukon kívül óránként 30 fillér kárpótlásban részesülnek. Vasárnapokon és ünnepnapokon délután, valamint éjjel után végzett munkánál a számolók a rendes munkadíjon kívül óránként 35 fillér, a bizonyospénzben dolgozó öntők pedig óránként és koronánként 6 fillér kárpótlásban részesülnek. Kárpótlás nélküli munka ünnep- és vasárnapon nem teljesíthető.

Esti 8 órán túl tartó munkánál az öntőnek 10 óráig egy félóra, 10 órán túl pedig egy egész óra vacsoraidő engedélyezendő, mely szintén különóraképen kárpótlendő.

5. Ha a bizonyospénzben dolgozó segéd olyan héten állittatik számolásba, amely héten ünnepnap is van és az illető 3 teljes napig bizonyospénzben már dolgozott, akkor az ünnepnap is (bizonyospénzben) megtérítendő.

Törvényes és az üzlettulajdonos által létesített ünnepnapokért levonások nem eszközölhetők.

6. A főnök köteles a nála alkalmazott segédekét állandóan foglalkoztatni és munkapangásnál az esetleg előforduló idővesztéséért őket kárpótlásban részesíteni, még pedig az utolsó 60 munkanapban elért átlagos kereset alapján (a különórák leszámításával).

Viszont a segéd is köteles a munkaidőt pontosan betartani.

7. A felmondási idő 14 nap és a felmondás csakis bérfizető napon történhetik.

8. A betüöntődékben alkalmazott önállóan dolgozó tömöntők, galvanoplasztikusok, egyengetők és rézlénia-munkások legalább minimális munkabérben kell hogy részesüljenek.

9. Betüöntő-segéd munkások nem foglalkoztathatók gépeknél, ugyszintén a betanítás sem engedhető meg.

Oly öntődékben, ahol stereotypia és galvanoplasztika is van és ezen munkálatok elvégzésére tanult betüöntő vállalkozik, ezek a segéd munkásokkal szemben az alkalmazást illetőleg előnyben részesítendőek.

10. Az üzlet köteles tanoncait a szakmának legalább két ágában kitanítani.

Különórátatni állandóan csak abban az esetben lehet, ha üresedésben lévő hely nincsen és ha munkanélküli öntő helyben nem található.

Kisegítőképpen való alkalmazás csak 4 hétig van megengedve.

Egy hétnél rövidebb ideig tartó kisegítői foglalkoztatásnál naponként 1 korona külön kárpótlás fizetendő.

Tanoncok tarthatók:

3 segédlétszámig	1 tanonc,
6 segédlétszám után	2 tanonc,
9 segédlétszám után	3 tanonc,

és így tovább, 15 segéden felül minden 5 segéd után 1 fiu.

A tanoncok létszáma nem szaporítható mindaddig, míg a meghatározott segédlétszám el nem éretett.

Segéd munkásnők árszabálya. Tanulóleányok az első évben 6 korona, a második évben 8 korona, ezentul pedig 10 korona, a csiszolónők 12 korona hetifizetésben részesülnek. Külön-óráik ugyanazon mód szerint díjaztatnak, mint a segédeké.

Az önképző-osztályok 1891. évi temesvári kongresszusa

Az önképző-osztályok II. kongresszusát a központ egyrészt a vidék szervezése érdekében, másrészt az árszabálymozgalom előkészítése és az árszabály megvitatása végett 1891 augusztus hó 15–16-ikára Temesvárra hívta egybe. A kongresszuson minden kerület képviselve volt és a napirend a következő pontokból állott:

A központi önképző-osztály indítványai: a) A vidéki önképző-osztályoknak a fővárosi önképző-osztályhoz teljesen hasonló szervezése.

b) Találjon a gyűlés módot arra, hogy a munkanélküli segély felemeltessék, illetőleg a jelenleg érvényben levő segélyezési idő meghosszabbíttassék.

c) Találjon a gyűlés módot arra, hogy az ügykezelés könnyebbé tétessék, illetőleg, hogy év végén a központ leszámolója a kerületekkel pontos legyen.

Bauer Imre indítványa: Vizsgálja meg a kongresszus, hogy nem-e volna jó gyakorlati és taktikai szempontból az önképző-osztályt és a munkanélkülipénztárt az összegyűletről különválasztani és belőlük egy, az összes könyvnyomdai munkásokat magába foglaló szakegyletet alakítani.

A temesvári önképző-osztály indítványai: a) Az önképző-osztályi illeték ne csak a kerületi központok tagjaira, hanem a vidéken dolgozókra is kötelező legyen; ha azonban ez egyáltalában lehetetlen, úgy legalább azokra legyen kötelező, kik ujonnan lépnek be, vagy a régiek közül magukat erre kötelezték.

b) Az utasoknak az egyleti könyvön kívül még utazási igazolvány is adandó.

c) A kerületi pénztárosok díjazásának megállapítására irányuló szabályzat elfogadása.

d) Az aradi kongresszuson megvitatott vidéki árszabályt az ezidei kongresszus véglegesen fogadja el és nyomassa ki, esetleg a temesvári kerület által kidolgozott árszabályterv kidolgozása.

A pozsonyi kerület indítványai: a) emeltessék fel az utassegély 40 krajcárról 50 krajcára.

b) A kerületi pénztári ügykezelésnek szabályozása, tekintettel arra, hogy a kerületek leszámolása a jelenlegi rendszer mellett nagyon hiányos.

Az aradi kerület indítványa: A tanoncügy szabályozása.

A debreceni kerület indítványa: Fizetessék-e ki a gyógyszer ára az olyan egyleti tagnak, aki beteg ugyan, de azért munkában van.

A kongresszuson a következő kerületek voltak képviselve: Arad: Varga József; Brassó: Goldschmiedt Viktor; Budapest: Deutsch Albert, Steiner Adolf és Zaka Lajos az önképző-osztály, Lipp Károly a Hirlapszedők Köre, Müller Ernő a Gépmesterek Köre és Feldmann I. Pál a Betüöntők Köre részéről; Debrecen: László Imre; Győr: Linthaler Gáspár; Kassa: Goldmann Ignác; Kolozsvár: Thummerer János; Nagyvárad: Schulcz Antal; Pécs: Fabriczky Ignác; Pozsony: Dirmeyer Nándor; Szeged: Popovics Bazil; Temesvár: Mangold Sándor; Nagybecskerek: Dezső Ferenc; Ujvidék: Ziemietzki Károly.

Zaka a napirend 2. és 3. pontjánál a vidéki önképző-osztályoknak a budapesti önképző-osztályhoz hasonló átszervezését sürgette, mert enélkül a vidéki önképző-osztályok nem felelnek meg hivatásuknak. Erre különben az alapszabályok értelmében is kötelezve vannak. Ezt különösen a debreceni kerületre vonatkoztatta, amely egy az egylettől teljesen különálló önképző-egylet létesítésére vonatkozó alapszabályt terjesztett fel a belügyminiszterhez. A kongresszus hosszabb vita után a következő határozatot hozta:

„Az önképző-osztályi illetéket minden kerület az alapszabályok által előírt összegben (10 krajcár) hajtja be, tekintet nélkül arra, hogy a tagok mely városban dolgoznak. Az önképző-osztály vagyonát azonban minden kerület teljesen önállóan és függetlenül kezeli. Az oly városokban, ahol a tagok száma meghaladja a tizet, a tagok az önképző-osztályi illetékből maguknak külön önképző-osztályt tarthatnak fenn.”

A munkanélküli segély felemelését kívánatosnak tartja a kongresszus, de azt a jelen körülmények között, midőn a pénztár deficitel küzd és a heti illetéket még felemelni nem lehet, kivihetőnek nem tartja; azt azonban, hogy a segély már az első hét végén kifizetessék, elfogadja olyképpen, hogy ez 1892 január 1-én lépjen életbe.

Az utassegély 1892 január 1-től kezdve 40 krajcárról felemeltetik 50 krajcára.

Az utassegélyt kifizető pénztáros a nyugtakönyv széleire jegyzi, hány nap van már kifizetve és hozzáadja az általa kifizetett összeget, úgy hogy mindig tudni lehet, hány nap van már kifizetve.

A kerületek kötelesek minden 13. héten a központba beküldeni a tagok névsorát, feltüntetve, hogy ki mennyit fizetett, mennyi hátraléka van és mennyit törlesztett adósságra, továbbá a kiadásokról szóló pontosan összeállított nyugtákat, úgy hogy az év végével a központban készített mérlegnek mindenben meg kell egyeznie a kerületek pénztárosainak saját maguk részére készített mérlegével. Életbe lép 1892 január 1.

A kerületi pénztárosok tiszteletdíja tagonként egy forintban állapittatik meg, még pedig a december havi tagálladék szerint; ez az év utolsó havában lép életbe.

Ezután a kongresszus a temesvári kerület indítványának tárgyalására tért át, mely így szólt: Az aradi kongresszuson megvitatott árszabályt az 1891. évi temesvári kongresszus véglegesen fogadja el és nyomassa ki, esetleg a temesvári kerület által kidolgozott árszabályt fogadja el. A szegedi kerület ezzel szemben azt indítványozta, hogy 1892 január 1-én ott, ahol arra

szükség van, a 9 órai munkaidő és az éjjel előállított napilapoknál a szedők fizetésének 10 forint minimális összegben való megállapítása végett mozgalmat indítson és ennek előmunkálataival a budapesti önképző-osztályt bizza meg. Heves vita után a temesvári kerület által kidolgozott következő árszabálytervezet fogadtatott el:

1. A munkaidő 9 óra; vasárnap és ünnepen munkaszünet van és a szünetért a bizonyospénzben dolgozó szedőktől és gépmesterektől levonni nem szabad.
 2. A bizonyospénz minimuma hetenként 10 forint; e szabály alól kivételnek az ujonnan felszabadultak, akiknek munkadíja felszabadulásuk után egy évig legalább 7 forint; ha azonban a felszabadult még az egy év letelte előtt más nyomdába megy, úgy már 10 forinttal díjazandó.
 3. Ha az üzlet érdeke megkívánja, hogy a bizonyospénzben dolgozó szedők és gépmesterek a 9 órai munkaidőn túl is dolgozzanak, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesítendők: hétköznapon éjjeli 12 óráig végzett munkáért a szedő és gépmester heti fizetésének minden forintja után 2½ krajcár kárpótlást kap; éjjél után, vagy vasárnap és ünnepen végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 3 krajcár; ha a szedő vagy gépmester este a munkaidőn túl legalább 3 órát dolgozik, fél óra vacsoraidő illeti meg.
 4. A számolásban dolgozó szedők munkadíjára nézve a budapesti árszabály mértékadó, azzal a különbséggel, hogy minden 1000 *n* után 2 krajcár levonandó.
 5. Bizonyos pénzben előállított napilapnál a minimum 1 forinttal magasabb.
 6. Az általános határozatokra nézve a budapesti árszabályban előírtak a mértékadók.
 7. A különböző vidéki városokra bizatik a helyi viszonyokhoz mért pótlékot megállapítani és elfogadtatni.
 8. Ha valamely segéd e szabályzat alól kivétellel akar munkát vállalni, úgy azt köteles azonnal a központi árszabálybizottságnak bejelenteni, mely neki utasítással szolgál.
- Ez árszabálytervezet kinyomtatásával és az akciónak még ez évben való megkezdésével a központ bizatott meg.

Kimondta még a kongresszus, hogy 1892 június hó 1-én ott, ahol arra szükség van, a 9 órai munkaidő és az éjjel előállított napilapoknál alkalmazott betűszedők fizetésének 10 forint minimális összegben való megállapítása érdekében mozgalmat indít és ennek előmunkálatait a budapesti önképző-osztály bizottságára bizza. A tanoncügy rendezésére vonatkozó indítvány Zaka felszólalása után, mint célra nem vezető, visszavonatot. Végül a pozsonyi egyesület feloszlására vonatkozó lépések már megtétettek, a kongresszus tudomásul vette. Ez volt az utolsó önképző-osztályi kongresszus, mert a budapesti egyesület nemsokára ezután feloszlatták és ez tiz évig csak a felfüggesztés megszüntetésével és alapszabályainak jóváhagyásával volt elfoglalva. Azután pedig megtépett hatáskörrel tisztán segélyző-egyesületté alakult át.

A VI. magyar nyomdászkongresszus

A VI. magyar nyomdászkongresszus 1895 április hó 14–16-án Budapesten tartatott meg. A kongresszus elnökévé Leitner Pál, alelnökökké Rósa Viktor és Gábriel József, jegyzökké Ruzs Máttyás és Grünfeld Sándor választottak meg. A kongresszus, miután Parall Ferenc hatósági biztos kijelentette, hogy hatásköre a kongresszusra ki nem terjed, az egyesületi helyiségben rendőrségi asszisztencia mellett tartatott meg a következő napirenddel:

1. A küldöttek jelentései az egyleti viszonyokról.
2. Az alapszabályok módosítása. Előadók: Bauer, Novitzky és Rothenstein.
3. Vétessék be az alapszabályoknak a „kerületi ügykezelésről” szóló fejezetébe a következő szakasz: „A kerületek a központi igazgatóság fenhatósága alatt állanak s a központ a legfelsőbb felelősségi fórum.”
4. Mondja ki az országos kongresszus, hogy az egyes kerületek évi közgyűlésüket a központi közgyűléssel egyidejűleg tartsák, amidőn az évi jelentés már a tagok kezében van. Az évi jelentésbe a vidéki önképző-osztályok zárszámadatai is bevéendők.
5. Önképző-osztályok alakítása ne köttessék bizonyos számú tagokhoz és minden városban, hol a tagok az önképző-osztály megalakítását óhajtják s az alapításhoz szükséges anyagi eszközökkel rendelkeznek, engedtesse meg önképzőosztály alakítása.
6. A heti illeték fizetésének *háromheti* egymásutáni megszakítása önkéntes kilépésnek tekintetik s a tag a pénztáros által történt *egyszeri* felszólítás után töröltetik.
7. Alakíttassék Nagykanizsa központtal egy új kerület, felölelve a dunántuli, Székesfehérváron alul fekvő városokat.
8. A nagyszombati és zágrábi nyomdászegyesületek csatlakozására, illetve a kölcsönösségi módozatok megállapítására vonatkozó határozatok megállapítása. Előadó: Stösser A.
9. Mondassék ki a Typographia az egylet hivatalos közlönyévé s nagyobbíttassék meg. Előadó: Csebrenyák J.
10. A bizottság indítványa: Mondassék ki a statisztikai bizottság állandósítása. Előadó: Leitner P.
11. Köteleztessék minden kerület annak kimutatására, hogy egyes tagjai mióta tagjai az egyesületnek s küldjék be a központnak 1892-ig szóló törzskönyveiket.
12. Az ügykezelési szabályzat esetleges módosítása.
13. Különlélek.

A kongresszuson a következő kerületek voltak képviselve: *Arad*: Budai Gyula. *Wien*: Dworacek József és Zech János. *Budapest*: Bauer Imre, Csebrenyák József, Dezső Ferenc, Feldmann J. Pál, Grünfeld Lipót, Heinrich Károly, Jászai Samu, Krehmann Lajos, Leitner Pál, Lipp Károly, Neuhäusler Vilmos, Rothenstein Mór, Silberberg Ignác, Stösser Adolf, Wagner Károly. – Hivatalból: Novitzky László, Steiner Adolf, Zaka Lajos. *Brassó*: Femminger Károly, Merkel János. *Debrecen*: Vesszőssy József. *Kassa*: Rósa Viktor, Streck Béla. *Nagyvárad*: Grósz Mór, Novák Gusztáv. *Pozsony*: Hampel Mihály. *Pécs*: Majorovits János. *Székesfehérvár*: Neumayer Antal (mint vendég). *Temesvár*: Gábrriel József, Doraszil Ferenc. *Zágráb*: Michalcic Gjuro.

Ezenkívül képviselve volt Kolozsvár és Szeged.

A kongresszusi küldöttek előterjesztett jelentéseiből megtudjuk, hogy Aradon 9½, sőt néhol 10 órai munkaidő van; a minimumfizetést sem tartják be. A nyomdászok nagyrésze nem tagja az egyesületnek. Brassóban 9 órai munkaidő és 10 ft minimum van érvényben és a kerületnek 26 tagja van. Munkanélküliek nincsenek. Kassán 9 órai munkaidő és 10 ft minimum, ellenben a kerület többi városában, Eperjest kivéve, nem így áll a dolog, mert ahol 9 órai a munkaidő, ott nem fizetik a 10 ft minimumot és fordítva. Néhol egyiket sem tartják be. Kolozsváron sem a munkaidőt, sem a minimumot nem tartják be. Nagyváradon 9 órai a munkaidő, a minimumról azonban hallgat a krónika. Pozsonyban betartják a 9 órás munkaidőt és a 10 ftos minimumot. Pécsen és a kerületben nagyrészt 10 órai a munkaidő; a minimum is a 10 ft-on alul van. Szegeden a lapoknál 300 sor deputátért 10–12 ftot fizetnek, a fizetés bizonyospénzben 6–9 ft, a szedők munkaideje 9 óra, a gépmestereké 10 óra. Az 1892. évi árszabályt senki sem tartja be. Székesfehérváron 10–10½ órai munkaidő mellett 6–9 ftot

fizetnek s 25–28 segédből csak 9 egyesületi tag. Temesváron 9 órai munkaidő és 10 frt minimum van érvényben. Ezek után még a zágrábi küldött bejelentette, hogy egyesületük 1892 óta hatósági biztos felügyelete alatt áll s a 9 órai munkaidő és 10 frt minimum van érvényben. A 140 segéd közül 130 tagja az egyesületnek.²⁵² Dworacek, a wieni küldött, az ausztriai nyomdászokra vonatkozó statisztikai adatokat sorolt fel, melyekből kitűnik, hogy Ausztriában 1894-ben a tagok 63,28%-a volt munkanélkül és a segélyek 87.771 frt 88 krt emésztettek fel.

A jelentések sok kívánni valót hagytak fenn és a küldöttek egyrésze egyáltalán nem is tett a munkaviszonyokról jelentést, mert ezek kritikán alól állottak.

A jelentések után a kongresszus a napirend tárgyalásához fogott. A napirend 3., 4. és 6. pontjait levette a napirendről és hozzáfogott az alapszabályok tárgyalásához. A legfontosabb módosítást a kongresszus az alapszabályok 13. §-nál tette, midőn Jászai és Silberberg indítványára kimondta, hogy az özvegyi segélynél és a többi szakaszoknál a „törvényes” szó kihagyassék. E módosítás folytán a tag törvénytelen neje és gyermekei is jogosultak lettek segélyre. Az özvegyi segély Rothenstein indítványára 5 év után 100, 10 év után 300 koronára emeltetett fel. A 49. § úgy módosított, hogy az egyesületet egy, az országos kongresszuson választandó központi bizottság, melynek székhelye Budapest, igazgatja. Országos kongresszus legalább minden két évben egy a kongresszus által megjelölt városban tartandó. A bizottságba a kongresszus beválasztotta: Leitner Pált, Grünfeld Lipótot, Heinrich Károlyt, Bauer Imrét, Stösser Adolfot, Osztiald Józsefet, Sailer Lajost, Spitzkopf Ferencet, Pollák Simont, Feldmann J. Pált és Weisz Zsigmondot.

A munkanélkülieknél az addigi 10 és 14 korona heti segély helyett az 1 korona 60 filléres napi segély mellett döntött a kongresszus és a segélyezés tartamát pedig 6 hétről 13 hétre emelte fel.²⁵³

Kimondta a kongresszus, hogy minden kerület köteles 1896 január hó 1-ig kimutatni, hogy tagjai egyenként 1892 január hó 1-ig hány hetet fizettek be. A munkaközvetítés bevezetésére vonatkozó indítvány javaslattétel céljából a megválasztott bizottsághoz tétetett át.

Elfogadtatott Gábriel Józsefnek az az indítványa, hogy minden városban, tekintet nélkül a tagok számára, amennyiben az önképző-osztály alapításához szükséges anyagi kellékek megvannak, önképző-osztály alakíttassék. Elfogadta még a kongresszus a napirend 5., 8., 9. és 11. pontjait és az ügyviteli szabályzatot; a 7. pont elintézését pedig a választmányra bízta.

A nagyszebeni egylet csatlakozására vonatkozólag kimondta a kongresszus, hogy – amennyiben a szebeni egylet újból a csatlakozás ellen dönt – vagyonuk meghagyásával, mellyel szabadon rendelkezhetnek, egyenként lépjenek be az országos egyesületbe, miután Binder, a szebeni egylet elnöke, amugy is kijelentette, hogy inkább jótékony célra adja át a vagyont, mint az országos egyesületnek. Az ügykezelési szabályzat kidolgozásával a kongresszusi bizottság lett megbízva. Dworacek még arra figyelmeztette a kongresszust, hogy a vidék elhanyagolt állapota csak úgy lesz rendezhető, ha a szervezet a személyes érintkezés terére lép. Ez a közvetlenség bámulatos eredménnyel fog járni.

A kongresszus háromnapi munkája azonban részben meddő volt, mert – ahogy erről már a feloszlatastról szóló fejezetben megemlékeztem – a rendkívüli közgyűlés a kongresszus határozatait megsemmisítette. A határozatok azonban, egynek kivételével, később mégis életbe léptek.

²⁵² A zágrábi nyomdászegylet kiadásában 1898 január 15-én jelent meg a „Hrvatski Tipograf” című szaklap első száma.

²⁵³ A kongresszusi *gyorsírói* jegyzőkönyvben ennek nyoma sincs.

A debreceni VII. magyar nyomdászkongresszus

Az 1897. évi rendes évi közgyűlés határozata értelmében a VII. magyar nyomdászkongresszus augusztus 20., 21. és 22-én Debrecenben tartatott meg – mely egyúttal az utolsó is volt – a következő napirenddel: 1. Az ügykezelési és a viatikumszabályzat módosítása. 2. Mondja ki a kongresszus, hogy az egyesületi tagsági díj további 10 évig a vidéki tagokra vonatkozólag feljebb ne emeltessék.²⁵⁴ 3. Az egyesületi tagdíj minden tagnak megfelelően nyugtázandó. 4. Hatalmaztassék fel az egyesület választmánya a szükséges lépések megtételére, hogy a pozsonyi egyesület az országos egylethez csatoltassék. 5. Utasíttassék a pozsonyi egyesület utassegély-szabályzatának az országos egyesület utassegély-szabályai szerint való átdolgozására. A kongresszus előtt, július 23-án tartott rendkívüli választmányi üléshez 362 tag (az ellenpárt) egy rendkívüli gyűlés egybehívását kérte a kongresszus napirendjének megvitatása és a küldöttek megválasztása címen, a választmány azonban a beadványt az alapszabályokra való hivatkozással elutasította. Az ellenzék ennél fogva augusztus 1-én gyűlést tartott és ott azt határozta, hogy a debreceni kongresszus elé egy emlékiratot terjeszt, a választmány azonban a tiltakozó beadvány felett napirendre tért.

A kongresszuson a következő küldöttek vettek részt: Arad: Molnár László; Budapest: Bauer Ignác, Bauer Imre, Durmits Imre, Gyöngyösy Sándor, Jászai Samu, Novitzky N. László, Zaka Lajos; Debrecen: Török Ferenc; Kassa: Freund Géza, Streck A. Béla; Kanizsa: Stánicz József; Miskolc: Ludvig István; Pécs: Majorovits János; Nagyvárad: Friedmann Bernát, Mandel Ferenc; Kolozsvár: Kiss Mihály, Schaberl József; Sopron: Reich Farkas; Szeged: Popovits Bazil; Nagyszeben: Maurhardt Henrik; Temesvár: Gábrriel József; Pozsony: Dirmeyer Károly, Hampel Mihály; *Wien*: Schiegl Vilmos, Lennerth Ferenc és Spitzkopf Zsigmond. A kongresszus Török Ferencet elnökké, Majorovits J. és Gábrriel Józsefet alelnökké, Bauer Imrét és Bauer Ignácot jegyzőkké választotta meg és ezután rátért a napirend tárgyalására. A napirend 2. pontja visszavonatván, a 3. pontra vonatkozólag kimondatott, hogy az illetékek nyugtázása az illető kerületek belátására bízatik. A napirend 1. pontjánál az ügyviteli szabályzat úgy módosított, hogy a hátralékosok a központ által is törölhetők s az önképzőosztály köteles működéséről havonként beszámolni. Elhatározta még a kongresszus, hogy egy szolgálati szabályzat készítendő. Kimondta még a kongresszus, hogy az alapszabályokba beveendő, miszerint a kongresszus a legfelsőbb fórum, tehát a közgyűlés felett áll és hogy az utasok igazolványon kívül nyugtakönyvet kapnak. Egyéb a kongresszuson nem történt és így mint kongresszusnak nem sok értelme volt. Ennél fontosabb volt azonban az, hogy a wieni küldöttek közbelépésére újabb kísérlet tétetett a két párt kibékítésére, ami annál inkább is szükséges volt, mert az árszabálybizottság a legutóbbi árszabálymozgalom alkalmával 35.000 forint külföldi és egyéb kölcsönt vett fel és annak visszafizetésére intenzívebb gyűjtésre volt szükség, ami azonban csak a pártok kibékülésével volt elérhető. A kongresszus alkalmával tartott szakszervezeti értekezleten a vidéki küldöttek hozzájárultak ahhoz, hogy minden egyesületi tagtól az illetéken felül még 5 krajcárt a Typographiáért is kérnek és felszólítják a tagokat az önkéntes adakozásra. Hozzájárultak ahhoz, hogy minden kerületi központban egy bizottság alakuljon az agitáció vezetésére s ez a bizottság időközönként leszámloljon a központi bizottsággal. A legtöbb város azonban nem vette komolyan e határozatokat és csak a brassói, szebeni, pécsi, meg a temesvári kerület tett eleget ezen határozatnak. Volt oly kerület is, mely három hónap alatt 8 frt 50 krt küldött be a lapért, a legtöbb azonban még ennyit sem.

²⁵⁴ Az országosítás alkalmával a vidék kikötötte, hogy a tagdíj 10 évig nem emeltetik a vidéki tagoknál és ezt az egyesület be is tartotta.

Ez eléggé jellemzi az akkori vidéki kollégák gondolkodását. Az értekezleten a bizottság által előterjesztett szabályzat és vidéki árszabálytervezet elfogadtatván, augusztus 23-án Budapesten egy újabb értekezlet tartatott, melyen Zaka Lajos bejelentette a két párt közötti megállapodásokat, melyek a következők: 1. A Typographia szerkesztője legyen független és így azt ne a gyűlés, hanem az ország összes szaktársai válasszák külön szavazó lapokkal; 2. a pénztáros szervezőbizottsági tag legyen; 3. a kimutatások megjelenésük előtt az ellenőrök által megvizsgálandók és aláírandók; 4. az új bizottság egy ügyviteli és kezelési szabályzatot készít, amelyet elfogadás végett a nyomdai bizalmiférfiak elé terjeszt. A wieni küldött indítványára kimondta az értekezlet, hogy a kibocsátandó szavazó-lapot a két párt együttesen állítsa össze s azon mindkét párt emberei szerepeljenek s hogy az új bizottság egy körlevelet bocsásson ki az ország összes szaktársaihoz, amelyben erélyesebb anyagi támogatásra szólítsa fel őket, amint Debrecenben erre vonatkozólag már megegyeztek, a szerkesztő pedig csak a szabályzat elkészülte után választassék meg, midőn körül lesznek írva jogai és kötelességei.

Elhatározott még az is, hogy a két párt nyomdai bizalmiférfi-értekezletet tart, ahol a tagokat meggyőzi a felállított pontok és a béke szükségéről. A szeptember hó 12-iki általános nyomdászgyűlésen, mely ez alkalommal igen látogatott volt, Zaka Lajos elnökölt. Krausz Soma ismertette a bizalmiférfi-értekezleten már létrejött négy pontból álló megállapodást, melyhez a gyűlés azzal a módosítással, hogy a pénztáros Wolf Antal legyen, hozzájárult. Ezzel, másfél évig tartott harc után végre ismét helyreállt a béke. Az újonnan választott bizottság²⁵⁵ a következőképp alakult meg: elnök és felelős szerkesztőkiadó Lipp Károly, jegyző Zaka, magyar szerkesztő Zaka Lajos, német rész szerkesztője Lipp Károly.

²⁵⁵ Zaka Lajos, Lipp Károly, Jászai Samu, Bauer Imre, Hipper Sándor, Kronits Ljubomir, Siegfried József, Krausz Soma, Csebrehyák József, Kiss Ede, Lubik Zoltán, Littauer R. Lipót, Gang Károly, Krehmann Lajos, Czinczér József.

Uj utakon előre!

Az egyesület autonómiájának felfüggesztése

Az 1890. évi rendes közgyűlésen Darvas Adolf az V. nyomdászkongresszus által elfogadott alapszabálymódosítások egy részének elvetését indítványozta, mert azok szerinte az egyesület felforgatását célozták; a közgyűlés nagy többsége a kongresszusi határozat mellett döntött, mire Darvas bejelentette, hogy felterjesztést intéz a miniszterhez. A nyomdákban erre vonatkozólag köröztetett tiltakozás szövege a következő:

„Kegyelmes Urunk! Alulírottak, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének tagjai, tiszteletteljesen kérni bátorkodunk nagyméltóságu Belügyminiszter Urat, miszerint nevezett egyesület 1890. évi március hó 23-án tartott rendes évi közgyűlésén szótöbbséggel elfogadott módosított alapszabályoknak 9. és 54. §-ától a szentesítést megtagadni kegyeskedjék. Alázatos kérelmünk indoklásául legyen szabad tiszteletteljesen felemlítenünk, miszerint ama 9. § szentesítése esetén az egyesület egy tagja sem lehet bizonyos abban, hogy mikor lesz egyleti tagságától megfosztva, mert egyesületünk céljai nincsenek oly szabatosan körülírva, hogy az azok ellen elkönnyvelhető vétségek biztosan elkerülhetők lennének és így a módosított szöveg tág fogalmánál fogva tagságunk teljesen egy jogismerettel nem bíró választmány önkényének lesz kitéve. Az 54. § módosítását határozottan károsnak tekintjük, miután munkaadóink majdnem mindegyike minden náluk munkában álló egyesületi tag után egyesületi pénztárunkba hetenként 10 krajcárt fizetnek és így jogosnak tartjuk, hogy választmányunkban a munkaadóknak legalább az elnöki tisztség biztosíttassék, nehogy ennek eltörlése a munkaadók által érettünk fizetett illeték megtagadását vonja maga után.”

A 9. szakasz értelmében a sztrájktróket az egyesület kizárhatta s ez ellen az intézkedés ellen irányult az elenyésző kisebbségnek az a csunya hadjárata, mely az egyesületnek nagyon sok kellemetlenséget és kárt okozott.²⁵⁶

Az V. kerületi előljároság útján a belügyminiszter 1890-ben felszólította az egyesület elnökét, hogy az alapszabályokon tett változtatásokat, rövid indokolással terjessze újra elő; felszólította még a kisebbség tiltakozásának beadóját, Darvas Adolfot, hogy különösen az 54. §-ra (az elnök személye) vonatkozó aggályait tüzetesebben indokolja. A 9. §-ra a miniszter nem tett kifogást.

A főnökök vérszemet kapva, szintén közbenjártak a miniszternél, hogy az elnök személyét illetőleg tervezett változtatást ne engedélyezze. A miniszter felhívására Zaka Lajos I. alelnök 1890 szeptember 15-én a következő indokolást nyújtotta be:

Tekintetes Elöljáróság!

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete által benyújtott alapszabálytervezetre vonatkozó s a tek. Elöljáróság által kért indokolást van szerencsénk a következőkben benyújtani:

A jelenlegi alapszabályokon tervezett módosítások három okból történtek: az ügykezelés könnyítése, a tagok anyagi érdekeinek megvédése és a segélyezés fokozása céljából. Az ügyke-

²⁵⁶ A feljelentők azzal indokolták semmiképp sem menthető eljárásukat, hogy azért ellenzik az alapszabálytervezet 9. §-át (sztrájktróktörölése), mert nem engedhetik meg, hogy az egyesület első tűzvonalba állíttassék, ha a szaktársak anyagi érdekeikért kétes kimeneteli harcban állanak. „Mi az egyesületet megmenteni akarjuk még arra az időre is, ha a szaktársak elvérzenek. Az 54. § pedig oly jogfosztó, hogy felháborodik rajta minden szabadelvű ember. A főnökök hetenként 10 krajcárt fizetnek minden segédjük után, kell-e még azt is indokolni, hogy e kötelezettségért helyet kell adnunk nekik a választmányban.”

zelésre vonatkozó változtatások mind lényegtelenek s elvi dolgot nem tartalmaznak; csak kettő érdemel említést és ezek a következők: a régi alapszabályok 54. §-a szerint az elnök mindig nyomdatulajdonosok közül volt választandó s ez intézkedés következtében korábban megtörtént, hogy oly elnökünk volt, aki nem is volt tagja egyesületünknek; a jelenlegi tervezet szerint minden tag is megválasztható elnöknek, mi egyrészt szabadelvű haladásnak tekinthető, másrészt nem zárja ki azt, hogy a tagok később is – már csak a tekintély végeit is – ne nyomdatulajdonost válasszanak elnökké, minden bizonnyal azonban olyat, aki tagja az egyesületnek.

Másik változtatás e téren az, hogy az egyesületi hivatalos lap szerkesztőjét ezentúl a közgyűlés választja, holott ezt eddig a választmány választotta és ez szabadelvű haladásnak tekintendő.

Ezzel áttérünk a változtatás második részére, azaz arra, mely a tagok anyagi érdekeinek megvédése érdekében történt. Eddig tagot csak a következő két ok miatt lehetett kizárni: ha az egyesületi vagyonon csalást követett el, vagy ha a törvényszék által polgári jogai elvesztésére ítéltetett; most a kettőhöz mint kizárási okot hozzávettük még a következő okot: „aki az egyesület céljai ellen ismételve vétett”. Az egyesület céljai az alapszabályok 2. §-ában vannak felsorolva s az ezek ellen vétők ellen azért szükséges a legszigorubb eljárás, mert e nélkül illuzoriussá válnak maguk a célok és minden tag kénye-kedve szerint véthet ellenük. Ilyen eset különben, tekintve tagjaink műveltségét, csak a legritkábban fordulhat elő. A beadvány ezután rátérve a segélyek felemelésének szükségességére, így végzi: Tek. Előljáróság! Mindezekből látható, hogy a jelenleg érvényben levő alapszabályokon tett változtatások indokoltak; indokoltak az ügykezelés érdekében, mert ezáltal ez könnyebbé válik; indokoltak a tagok anyagi érdekeinek megvédése tekintetében, mert ezáltal védetnek az egyesület céljai is; de indokoltak különösen a segélyezés emelése tekintetében, mert ez emelést az egyesület a tagok újabb megterhelése nélkül megbirja. Bátran mondhatjuk, hogy jótékonyág tekintetében nincs több olyan egyesület Magyarországon, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete; olyan egyesület, mely csendben, kerülve még a nyilvános elismerést is, közel félmillió forintot fizetett ki segélyezésekre és önképzésre s így közvetve ennyivel könnyített már az állam terhein, olyan polgárok, kik kézi munkájuk díjazása után ilyen áldozatot hoznak a jótékonyág oltárára, méltán megérdemlik az elismerést és azt, hogy törekvésüket felsőbb helyen is előmozdítsák.

E biztos reményben nyújtotta be annak idején egyesületünk elnöke, a tagok kívánságának megfelelően, az alapszabályokat megerősítés végett s eme reményben nyújtottuk be a jelen indokolást is. Budapest, 1890 szeptember 16. Zaka Lajos, alelnök.”

A feljelentők azt hangoztatták, hogy ha sikerül az alapszabályok jóváhagyását megakadályozniok, arra mindig büszkék lesznek. Az emberi gyalogság és a fékevesztett indulatosság teljesen elvakította azt a pár embert, akik csak eszközei voltak a feljelentőknek, mert lehetetlen, hogy meggyőződésük igazolta volna inkollégiális eljárásukat. A Franklin-nyomda 33 alkalmazottja 1891-ben pert indított a Typographia szerkesztője ellen, mert az 1890. évi árszabálymozgalom alkalmával tanúsított inkollégiális magatartásukért neveiket „Erkölcshi halottaink” cím alatt a lapban leköszölte.²⁵⁷ 1890-ben egy újabb feljelentést tettek az egyesületi választmány ellen, melyben azt az egyesület vagyonának hűtlen kezelésével vádolták.

Az Egyetértés 1891 januári száma közölte, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete választmányát három tag feljelentette a rendőrségnél hűtlen kezelés miatt,

²⁵⁷ Az 1891. évi árszabálymozgalomkor a budapesti nyomdászok közül egy kis töredék kivált az általános érdekekért harcoló kollégák sorából s ezek mint a radikális és szocialista irányzat ellenségei Zaka és az egyesületi vezetés radikális iránya, valamint az árszabálymozgalom ellen foglaltak állást. Nagyrésztük a Franklin-társulat nyomdájából került ki. Az ezek által indított sajtóper 1891 május 21-én tartott tárgyalásán, melyen Györffy Gyula 48-as képviselő és ügyvéd, a panaszosok védője a vádlottat anarchistának és felforgatónak jellemezte, az esküdtsek Zaka Lajos szaktársat 33 rendbeli becsületsértésért háromhavi fogházra és az eljárási költségek megfizetésére ítélte. Zaka 1891 november 16-án kezdte meg fogságát és 1892 február 21-én nyerte vissza szabadságát, mely alkalommal Magyarországi nyomdászai impozáns módon rótták le iránta elismerésüket.

mert az önképző-osztály vagyonát sztrájkcélokra fordították. Ez igaz volt, a feljelentés tényleg megtörtént s a feljelentők beadványukban azt állították, hogy 8000²⁵⁸ forint költetett el sztrájkcélokra, holott az 1886 február 26-iki rendkívüli közgyűlés határozata értelmében csak 4100 forintot költött el s 2000 forintot meghagyott alapvagyonnak. A feljelentésben azt állították a feljelentők, hogy azt a 2000 koronát is sztrájkcélokra fordította és hogy az a jegyzőkönyv, mely a munkanélküliek segélyezéséről szól (1888 február 26), nincs hitelesítve. A választmány elhatározta, hogy a feljelentés ellen viszonzálással él s annak megírásával Zaka Lajost bizta meg. A feljelentők a rendőrségnél beadott feljelentést megelőzőleg, január 31-én egy gyűlést hívtak egybe, melyen az egybehívott rendes évi közgyűlés napirendje ellen akartak állást foglalni. Ezt a gyűlést azonban a rendőrség feloszlatta. A gyűlésen a feljelentők azzal érveltek, hogy azért nem léptek ki 1890-ben, mert ez az ipartörvénnyel ellenkezik, ők pedig a törvény kereteit túl nem léphetik. Ezután megtették az előbbi újabb feljelentést.

A választmány a vizsgálattal megbízott Karácsony Sándor kerületi kapitányhoz a következő nyilatkozatot küldte be:

„A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete választmánya tiltakozik Darvas Adolf, Gyémánt Domonkos és Ormos Adolf tagoknak amaz eljárása ellen, hogy hűtlen pénzkezelés miatt vád alá helyeztessék. Tiltakozásunk alapja a következő: 1. Az említett három egyleti tag a választmány és alelnök vád alá helyezését azért kéri, mert – szerintük jogtalanul – az egyesület önképző-osztályának pénzvagyonát a sztrájk következtében munkanélkülivé lett egyesületi tagok segélyezésére fordították. Eltekintve attól, hogy erre a választmánynak az alapszabályok és az 1888 február 26-iki rendes évi közgyűlés jegyzőkönyve, amely gyűlésen lovag Falk Zsigmond elnökölt és amely gyűlés jegyzőkönyvét ő is aláírta, szintén jogot ad, tiltakozunk a nevezett tagok eljárása ellen, mert: a tagoknak a választmány eljárása ellen nem a rendőrséghez, hanem a közgyűléshez kell felebbezni, amit 300 tag az alapszabályok 68. §-a értelmében mindenkor összehívhat. A tisztességes, egészséges egyesületi élet és fejlődés azt követeli, hogy a kisebbség a többség előtt meghajoljon; ha a most panasztelőknek sikerül a választmányt leszavazni, úgy az leköszön; még ez esetben sem vonható azonban felelősségre a választmány, mert – mint említettük – eljárására egy közgyűlés hatalmazta fel.

De eltekintve a közgyűlési határozattól, joga volt a választmánynak az önképző-osztály pénzét a kifogásolt célra fordítani azért is, mert erre neki az alapszabályok is megadják a jogot.

Alapszabályaink szerint az egyesület négy szakosztályból áll, melyeknek vagyona külön kezelendő és mindegyik szakosztálynak célja külön is fel van tüntetve az alapszabályokban; az önképző-osztály célja a 2. § f) kikezdésében és 8. pontjában van körülírva és ezekből világosan kitűnik, hogy az osztály vagyona nemcsak kizárólag önképzésre, hanem a tagok anyagi érdekeinek megvédésére, illetőleg a jobb díjazás elérésére is felhasználható. Oly cél ez, amely ellen senkinek, tartozzék bár a társadalom bármely osztályához, nem lehet kifogása. Az államhatalomnak meg azért sem lehet ellene kifogása, mert az alapszabályokat megerősítette.

Mellőzve végre ismét a közgyűlési határozatot, a választmánynak alapszabályszerű eljárását bizonyítják a következő korábbi tények is:

Ugyancsak az említett osztály 1887-ben és 1889-ben is adott segélyt, az önképzés mellőzésével, még pedig ugyancsak abból a célból amelyből jelenleg, csak azért, hogy a munka nélkül levők ne legyenek kénytelenek a segédek testülete által megállapított munkadíjon alul dolgozni. Ha ez akkor nem volt szabályellenes, miért az most? Talán csak nem azért, mert a mostani feljelentők akkor szintén helyeselték ezt az eljárást?

²⁵⁸ Az 1890 december havi választmányi ülésen Müller Ernő azt indítványozta, hogy a rokkantpénztár vagyonából 10.000 forint fordíttassék sztrájkcélokra. Ez az indítvány elfogadtatott ugyan, de a választmány később belátva ezen határozat kivihetetlenségét, nem is tűzte azt a közgyűlés napirendjére.

A most említett rendkívüli segélyek annak rendje és módja szerint ki voltak mutatva a rendes évi jelentésben, amint ki lesz mutatva az is, amelyért most a választmányt vád alá akarják helyezni; azóta azonban változtak az idők, a kisebbség mindent elkövet az egyesület békés fejlődése ellenében s olyanért is vád alá akarja helyeztetni a választmányt, amiért korábban ujjongott.

Különben a feljelentők vádja alaptalan, mert a választmány nem 8000 frtot költött el az önképző-osztály vagyonából, illetőleg nem ennyivel fedezte a majdnem 30.000 frtra rugó sztrájkkiadásokat, amely összeg tisztán önkéntes adakozásból jött össze, hanem csak 4100 frttal és az említett közgyűlési határozat értelmében az önképző-osztálynak 2000 frtot alapvagyonnak meghagyott.

Tekintve tehát az 1888. évi közgyűlési határozatot, az alapszabályok adta jogot, a régi gyakorlatot, de különösen azt, hogy 27 év óta fennálló s már félmillió forint segélyt kifizető és jelenleg is 100.000 frtnál több készpénztőkével bíró egyesületünk sohasem adott okot hatósági beavatkozásra s a mostani hatósági beavatkozás, ha nem is lehetetlenné tenné, de megbénítaná a betegek, rokkantak, özvegyek, árvák, munka nélkül levők és utasok segélyezését, tisztelettel kérjük tiltakozásunk figyelembevételét és a feljelentők panaszának elutasítását. Budapest, 1891 február hó. *A választmány.*”

Az 1891. évi február hó 8-iki választmányi ülés azt határozta, hogy a feljelentőket hamis vád alapján a bíróság elé állítja. A régi választmányi tagok július 5-én tartott értekezlete azonban azt határozta, hogy: „a volt választmány méltóságán alulinak tartja azt, hogy oly emberekkel és tetteikkel foglalkozzék, kik az egyesület ügyeit a hatóság elé hurcolják.”

A hatóság a feljelentőket május 25-én kelt végzésével különben amugy is elutasította, mert nem látott okot arra, hogy az egyesület belügyeibe kellő tárgyi okok hiányában beavatkozzék, „mivel a választmány február 8-án kell határozatát amugy is méltó felháborodásában hozta”.

Az 1891 március 22-én tartandó közgyűlés iránt ily előzmények után ismét nagy érdeklődés nyilvánult a szaktársak között. A napirend, mely 14 pontból állott s amelyek közül négy indítványt a feljelentők pártja adott be, már előre sejtette, hogy a közgyűlés ezuttal ismét rendkívül viharos lefolyású lesz. A napirend a következő pontokból állott: A tagdíjnak 60 krajcárról 80 krajcárra, illetve 50 krajcárról 70 krajcárra való felemelése; a munkanélküliségi segélynek hat hétről nyolc hétre való felemelése (előbbi határozat 10 hétről szolt); e két hét helyébe ingyen gyógyszer kiszolgáltatása; a 250 forintos özvegyi segélynek 1891 április 1-én való életbeléptetése (az alapszabályok megerősítésének bevárása nélkül). A feljelentők indítványai: A közgyűlés a választmány működését rosszalja és a felmentvényt nem adja meg; az önképző-osztálynak azt a határozatát, hogy akik árszabályon alul dolgoznak, munkanélküliségi segélyt nem kapnak; a választmány azon határozatát, mely szerint mindazok, kik árszabálymozgalom alkalmával az egyesületi tagok érdekei ellen vétettek, az egyesületi helyiségből egy évi időtartamra kitiltassanak; az önképző-osztály 1890 december hó 21-én hozott ama határozatát, mely szerint a nyomdai munkásnök egylete tagjainak megengedtetik az egyesületi könyvtár használata; a választmány 1891 február 8-iki határozatát, mely szerint a feljelentők az egyesületből törlendők, megfélebbezik; végül azt indítványozzák, hogy alakíttassék át az egyesület törvényes pénztárrá s tiltakoznak a tagdíj felemelése ellen. Napirendre volt kitűzve ezenkívül Darvas, Gyémánt és Ormosnak, mint feljelentőknek, az egyesületből való kizárása stb. s a pozsonyi kerület indítványa, hogy a viatikum napi 40 krajcárról 50 krajcárra emeltessék fel.

A közgyűlésen a rendőrség részéről Diner Ákos fogalmazó jelent meg, aki a feljelentők kérelmére lett oda kiküldve. Zaka Lajos I. alelnök bejelentette, hogy a polgármestertől még külön végzést kapott, melyben figyelmeztetik, hogy az esetleges rendzavarásért őt teszik felelőssé.

A közgyűlés elfogadta az illetékemelést, úgy hogy egyelőre csak az önképző-osztály illetéke emeltessék fel heti 10 krajcárral, s az özvegyi segélynek 1891. évi április hó 1-től való életbeléptetését. A feljelentők felebbezései az új választmányhoz utasítottak, a kizárásra vonatkozó

indítvány nem került tárgyalás alá. Végül kimondta a közgyűlés, hogy 1891-ben egy országos kongresszus tartassék, és a feljelentők ellen rosszalását fejezte ki. Mást nem is tehetett velük. A választmánynak a közgyűlés bizalmat szavazott. A közgyűlés nevezetes határozata, hogy első ízben választott egy munkás-elnököt, Leitner Pál szaktárs személyében.

Az elnök személyéről lévén szó, egy kis kitérést kell tennem. Lovag Falk Zsigmond, aki tagadhatatlanul nagyon sokat tett mint elnök az egyesület érdekében, mert tekintélyét, ahol erre alkalma volt, mindig latba vetette, ha a tagok érdekéről volt szó és az alól az anyagi érdekek sem képeztek kivételt. Akár magasabb önzés szülte ezt a meleg rokonszenvet volt munkástársai iránt, akár a ki nem halt kollegiális vonzódás, mindenképp elismerésre méltó volt munkálkodása. Falk azonban nem tudott az új eszmékkel megbarátkozni; a radikális egyesületi élet, mely karöltve járt a modern munkásmozgalom fejlődésével, homlokegyenest ellentétben állott az egykori patriarkális egyesületi élettel. Az előbbi nem a szolgálaiasság kétrétgörbülő alázatosságával könyörgött alamizsnáért, hanem követelte a maga jogait.

S ez a modern áramlat szülte azt a meghasonlást, mely 1900 november 4-én Falk Zsigmond lemondását vonta maga után. Szerepe volt ebben az egyesület ellen beadott feljelentéseknek, melyek őt, mint akkori elnököt, nagyon kellemetlenül érintették és dacára, hogy a jelölő bizottság újra jelölte, nem volt hajlandó e tisztséget újra elvállalni. Miután ezen tisztségre a felkért nyomdatulajdonosok közül senki sem akart vállalkozni és a később megválasztott Bródy sem fogadta el a választást, a közgyűlésig ennél fogva Zaka Lajos I. alelnök vezette az egyesületet.

Az 1891. évi közgyűlés teljes joggal választotta meg elnökké Leitner Pál szaktársat, aki egyébként az alakulásban levő Gutenberg-nyomdavállalat igazgatójául volt kiszemelve és aki az április 25-iki ülésen erre az állásra meg is lőn választva.

Ezek után visszatérek az elnökválasztás folytán támadt újabb feljelentésre. A feljelentők által a közgyűléshez felterjesztett és onnét a választmányhoz utalt ügyek felett a választmány 1891 április hó 12-iki ülésében azt a határozatot hozta, hogy megfelelőbb határozatok megváltoztatására nem jogosult, a választmány 1890 december 14-iki azon határozatát pedig, hogy a legutóbbi árszabálymozgalom alkalmával az együleti tagok érdekei ellen dolgozó tagok egy évig az egyesület látogatásától eltiltatnak, visszavonta.

Kimondta még többek között a választmány, hogy az egyesületi választmány ellen bizonyos egyének által tett feljelentés elintézése megsürgettesék és tekintettel arra, hogy az új gyári törvény életbeléptetése folytán új alapszabályokra lesz szükség, a miniszteriumhoz felterjesztett alapszabályok visszakéressenek. Bejelentette végül az elnök, miszerint Kisfalusy Károly és társai a fővárosi tanácshoz újabb feljelentést nyújtottak be a segéd-elnök megválasztása ügyében. A választmány még kimondta, hogy Zaka Lajos szaktársat hivatalnokként alkalmazza az egyesületben.

A fővárosi tanács soron kívül határozott a benyújtott feljelentés tárgyában s április 14-én hozott végzésével Leitner Pál szaktárs megválasztását érvénytelennek nyilvánította. A határozat indokolása a következő:

„Budapest főváros tanácsa. 11.269/1891. I. sz. Tárgy: Kisfalusy Károly és társainak kérvénye Leitner Pál elnökké történt megválasztatásának megsemmisítése iránt. Határozat. Miután a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete alapszabályainak 54. §-a értelmében az egyület elnöke az üzlettulajdonosok köréből választandó, a most hivatkozott alapszabály 58. §-a értelmében pedig az elnök a segédek sorából csak akkor választható, ha a nyomdatulajdonosok az elnöki tisztelet elvállalni nem akarnák; figyelembe véve továbbá azon körülményt, hogy fentnevezett együletnek folyó évi március hó 22-én megtartott közgyűlésén az egyik elnökjelölt,

Falk Zsigmond ur, az elnöki állásra, mint üzlettulajdonos, teljesen minősítve volt, míg a másik elnökjelölt, Leitner Pál, mint segéd, az elnöki tisztségre mindaddig megválasztható nem volna, míg a nyomdatulajdonosok közül az elnöki tiszteet bármelyik is elfogadja, figyelembe véve végül azon körülményt, hogy a megtartott vizsgálat alkalmával több nyomdatulajdonos írásbelileg oda nyilatkozott, hogy fentnevezett egyletnél az elnöki tiszteet megválasztásuk esetén nemcsak elfogadták volna, de azt bármikor elvállalni hajlandók, mindezeknél fogva a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének a folyó évi március 22-én hozott azon közgyűlési határozata, mely szerint az egylet elnökévé Leitner Pál segéd lett megválasztva, mint törvénytelen és alapszabályokba ütköző, ezennel megsemmisítették s felhivatik nevezett egylet választmánya, miszerint aziránt, hogy egyleti elnök választása céljából mielőbb közgyűlés hívassék egybe, intézkedni annál is inkább sürgős kötelességének ismerje, mert ellenesetben az egylet felfüggesztése válnék szükségessé. Miről Leitner Pál, a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete, Zaka Lajos alelnök kezéhez, továbbá Kisfalusy Károly és társai s végül a VIII. ker. Elöljáróság felzetten értesítettnek és pedig utóbbi oly felhívással, hogy ezen határozat végrehajtása felett örökdjék s amennyiben nevezett egylet annak értelmében eljárni elmulasztaná, ezen körülményt a tanácshoz azonnal jelentse be. Budapest, 1891 április hó 14-én. A fővárosi tanács: Alkér tanácsnok, alpolgármester h.”

A tanácsi határozatot megelőző kihallgatás alkalmával Zaka előadta, hogy a nyomdatulajdonosok a nekik felajánlott elnöki tisztséget nem voltak hajlandók elfogadni és ennek dacára az 1890 november 22-iki gyűlés mégis egy nyomdatulajdonost választott meg elnökké és így teljesen jogsult volt a közgyűlés határozata.²⁵⁹

A választmány a tanács határozata ellen a belügyminiszterhez felebbezett, ámbár előrelátható volt az eredmény. A belügyminiszter 1891 június 14-én kelt végzésében az egyesület felebvezését elutasította és elrendelte, hogy 30 napon belül egy új elnök választandó. A július 12-én megtartott rendkívüli közgyűlésen ezekután Schlenker Samu nyomdatulajdonos választatott elnökké.

A nyomdatulajdonosok az előzmények után vérszemet kapva, úgy vélték, hogy most már a helyzet kiaknázásával szétrobbanthatják az egész egyesületet és így kiirtják az ebben összpontosult összes „veszélyes elemeket”. Ez a terv azonban minden erőlködésük dacára sem sikerült. 1891 április 26-án a tőzsde épületében tartott gyűlésükön a segédek veszélyessé váló radikalizmusával és a segélyező-egyesület ügyében történt dolgokkal foglalkoztak.

A gyűlésen 67-en vettek részt a budapesti nyomdatulajdonosok közül és azt hangoztatták, hogy az egyesületet ők alapították és ahhoz most is joguk van. Pedig hát ez az alapítás tulajdonképpen csak kárpótlás volt az 1861. évi árszabálymozgalom alkalmával agyonnyomott segédek részére. Miután pedig az egyesület vezetőségében szerintük nem lehetett megbizni, egy új egyesületet szándékoztak alakítani, melybe azután a segédek egyletének rokkant- és betegsegélyező-osztályát beolvasztották volna. Erre vonatkozólag elhatározták, hogy egy kérvényt intéznek a belügyminiszterhez, melyben az alapszabályok 73. §-a értelmében az egyesület feloszlását és vagyonának az alakítandó új egyesület részére való átadását kérelmezendik. Ezt a kérvényt 1891 április 30-án 16.348 sz. alatt nyújtották be a fővárosi tanács utján a belügyminiszterhez. A munkanélküliek pénztárára nem reflektáltak. Elhatározták még, hogy május 1-ének megünneplését nem engedik meg és akik nem dolgoznak, azok kilépetteknek tekintendők. Az erre vonatkozó hirdetményt minden nyomdában kifüggesztették. Kimondták, hogy az egyesületi betegsegélyező-pénztárnak törvényes segélyező-pénztárra való átalakítását fogják kérni a belügyminisztértől.

²⁵⁹ Az akkori alapszabályok 58. §-a szerint: Ha a nyomdatulajdonos *urak* közül az elnöki állást *senki* elvállalni nem akarná, az esetben az elnök a segédek sorából választható. Hát bizony ez ostoba egy szakasz volt, mely a „rég jó időkre” emlékeztet. – Nevetséges, hogy oly intelligens testület, mint a nyomdászoké, ezt a furcsa pontot 29 évig benne hagyta az alapszabályokban – mondták az előljáróságnál és ebben teljesen igazuk volt.

A nyomdatulajdonosok és a feljelentők eredményes munkát végeztek, mert a belügyminiszter két év múlva, hosszú gondolkodás után kimondta az egyesület felosztatását.

Mielőtt azonban erre rátérnék, vissza kell mennem a feljelentés és a felosztatás közötti időben történt és ezzel összefüggő dolgokra.

A főnökök által 1891 április hónapban a miniszterhez benyújtott feljelentés még ugyanezen év augusztus havában visszakerült a főváros tanácsához, mely azután felhívta az egyesületet, hogy a vádakra válaszoljon.²⁶⁰

A választmány e felszólításnak meg is felelt és a felhozott vádakra a következőkben válaszolt:

Válasz a fővárosi nyomdatulajdonosok folyó évi április havában beadott ama kérvényére, melyben a „Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egylete”-nek felosztatását kéri.

Ismeretes dolog, hogy a fővárosi nyomdatulajdonosok és munkásaik a múlt évi október hó 25-én kitört nyomdai munkások sztrájkja következtében egymással meghasonlottak, amely meghasonlás később még élesebbé vált és a munkaadók részéről az említett kérvényben nyilvánult; de hogy ez a kérvény mennyire nem állja meg a helyét – különösen most, hónapok multával –, annak bizonyításul álljanak itt az alulírott választmány által felhozott indokok:

1. Április hó óta a fővárosi nyomdatulajdonosok és munkásaik között a viszony annyira megjavult, hogy a kérvényt aláírt munkaadók közül ma már tekintélyes szám nem kívánja a kérvényben foglaltak teljesítését; ennek legfényesebb bizonyítéka a nyomdatulajdonosok részéről az, hogy ismét fizetik segédek után az egyesületbe hetenként a 10 krajcárokat és így hozzájárulnak most ezen egyesület fentartásához, amelynek felosztatását korábban kérték. De másrésről is nyilvánult a kérvény tarthatatlansága; a segédek ugyanis oly munkaadót választottak az egyesület elnökeül, aki szintén aláírta a felosztatást kérő kérvényt és a rá eső választást mégis elfogadta, bebizonyítván azt, hogy ma már ő sem kívánja – a legtöbbel együtt – a felosztatást.

2. De csodálatos is a fővárosi nyomdatulajdonosok kérvénye, mert hiszen az egyesület nemcsak budapesti, hanem magyarországi; mit szólnának hozzá, ha Magyarország többi 400–500 nyomdatulajdonosa ellenkező véleményt nyilvánítana, aminthogy azoknak ellenkező is a nézete, amiről alulírott választmány – tapasztalás után – határozottan meg is van győződve; de csodálatos azért is, mert a tagok magatartása miatt való első felhevülésükben oly egyesület felosztatását kéri, amelynek felvirágzását annak idején ők is elősegítették és viszont előnyeiket is élvezték; ha kérelmük teljesülne, az ő üzleteikben dolgozó 1500 fővárosi és 750 vidéki nyomdász ki lenne téve annak, hogy 10–20–30 év alatt szerzett jogaitól elesnék és rokkantság vagy betegség esetén nyomornak esne áldozatul s az elhaltak özvegyei és árvái sem kapnák meg az alapszabály által nekik biztosított segélyt. Nem! Ezt nem akarják! Nem különösen most, midőn a viszony köztünk és közöttük meglehetősen jóra fordult. De ha akarnák is, nincs, nem lehet oly egyesület felosztatását elrendelni, mint a mi egyesületünk, mely jótékonyág gyakorlásában páratlanul áll Magyarországon. Alakulása óta (1862) betegsegélyre 196.509 frt 24 krt, temetési illetményekre 22.873 frt 38 krt, rokkantsági segélyekre 49.585 frtot, özvegyi segélyekre 6340 frtot, árvasegélyekre 15.124 frtot, munkanélküliek segélyezésére 39.306 frt 31 krt, utasoknak 16.602 frt 91 krt, önképzésre és a tagok anyagi érdekeinek megvédésére 187.544 frt 99 krt, összesen 533.866 frt 52 krt adott ki és jelenlegi vagyona mégis 118.391 frt 52 kr., az ország különböző városaiban több mint 10.000 kötetet számláló könyvtár és tagjainak száma közel 2500. Ily egyesület felosztatását egy esetleges tévedésért, vagy az alapszabályoktól való csekély eltérésért – ha a vád ennek minősíthető – meggondoltan kérni nem lehet, vagy ha már meggondolatlanul kéri is, a kérést senki sem teljesítheti.

3. A magyarországi nyomdászsegédek egész szervezkedése, egyesületi és társadalmi élete a legtisztább önszegélyen alapszik; nem szorultunk segély dolgában soha senkire és bőségesen nyújtott segély mellett még oly intézményeket is alapítottunk, amelyek bármely gazdag

²⁶⁰ A vádra vonatkozólag 54 nyomdatulajdonost és 12 segédet hallgatott ki a hatóság, míg a vádlott egyesület képviselőjében jóformán senkit sem.

emberekből álló testületnek is büszkeségére válhatnék: van 40.000 forint tőkével bíró és az egyesülettől különállóan működő hitelszövetkezetünk, van külön szövetkezeti nyomdánk és más olyan intézményünk, amelyek nemcsak a tagoknak, de magának az államnak is hasznára vannak. Ki akar ilyen tagokból álló testületet büntetni és ki az, aki hajlandó azt büntetni?

A nyomdatulajdonosok azért kérik az egyesület feloszlását, mert ez eltért szerintük az alapszabályoktól és az önképző-osztály vagyonát a sztrájk következtében kiléptettek segélyezésére fordította. Mi erre a következőket válaszoljuk:

1. Az alapszabályok 2. §-ának f) pontja értelmében az egyesület céljai közé tartozik a tagok anyagi érdekének óvása is; továbbá az 54. § azt is mondja, hogy az önképző-osztály kötelessége a megállapított munkadíjakat ellenőrizni és hogy az ebből származó költségeket az önképző-osztály viseli. Mi – és minden igazságosan gondolkodó ember – ezt úgy értelmezzük, hogy *jogunk* van ezen pénztárból a tagokat segélyezni; de nemcsak jogunk, sőt kötelességünk is volt ez, mert az egyesület nem nézhette behunytt szemmel nyomorban levő tagjainak helyzetét. Ezt különben volt elnökünk, lovag Falk Zsigmond is így értelmezte, mert az 1886 február 7-én tartott választmányi ülés jegyzőkönyve szerint, mely az akkori sztrájkoló munkanélküliek részére megszavazott 1000 forintról szól, ő is megszavazta és a jegyzőkönyvet ennek hitelül aláírta. Az 1888 február 28-án tartott rendes évi közgyűlés pedig, lovag Falk Zsigmond ur elnöklésével, oly határozatot hozott, hogy az önképző-osztály vagyonából, 2000 forintnak érintetlenül hagyásával, segélyezheti a munkanélkül levő sztrájkolókat. Ezen gyűlés jegyzőkönyvét Falk Zsigmond ur szintén aláírta. Ezekben az esetekben egyszer sem tettek panaszt a fővárosi nyomdatulajdonosok az egyesület választmánya ellen, tehát elismerték ezen eljárás helyességét.

Hogy az alapszabályok ezen pontját még a hatóság is így értelmezi, bizonyítjuk azzal, hogy az 1891 február havában Darvas Adolf, Gyémánt Domonkos és Ormos Adolf a munkaadók vádjához teljesen hasonló vádat emelt a rendőrségnél. A rendőrség által felterjesztett vádiratot az ügyészség egyszerűen elutasította. De mellőzendő a fővárosi nyomdatulajdonosok kérvénye még azért is, mert közülük soha senki semmivel sem járult az *önképző-osztály* vagyonának gyarapításához, mert az *teljesen* a segédek befizetéseiből tartja fenn magát és épp azért célja is a segédek érdekében való működésből áll. Egyébként a választmány nem a sztrájkolókat, hanem a munkanélkülieket segélyezte. Az önképző-osztály e segélyezések következtében egy fillér kárt sem szenvedett, mert a kiadások fedezésére az ez évi közgyűlés ezen osztály tagilletékét heti 10 krajcárról 20 krajcárra emelte fel, melyből a kiadás még ebben az évben megtérül. Alapszabályaink általános határozatainak V. pontja értelmében:

„Ha az egyesület az alapszabályokban meghatározott hatáskörét meg nem tartaná, illetve túllépné, a min. kir. kormány által, amennyiben az egyesület további működésével az állam érdeke, vagy a tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggeszthető és a felfüggesztés után elrendelt szabályos vizsgálat eredményéhez képest feloszlatható, esetleg, különbeni feloszlás terhe alatt, az alapszabályok betartására kötelezhető.”

E pont értelmében tehát egyesületünk még csak fel sem függeszthető, mert annak működése nemcsak hogy *nem káros* a tagokra és az államra, de sőt inkább nagyon is *hasznos*. A feloszlásra annál kevésbé szolgáltatott okot, mert az alapszabályoktól még sohasem tért el és a szabályos vizsgálat után legfeljebb csak az alapszabályok pontos megtartására utasítható.

Mindezek figyelembevételével tisztelettel kérjük az illetékes hatóságot, hogy a nyomdatulajdonosok által 1891 április hóban beadott ama kérvényt, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők egylete feloszlattassék, szíveskedjék elutasítani és az egyesület működésének szabad tért engedni, hogy nemes hivatásának élhessen és tagjai segélyezéséről, szellemi kiképzéséről és anyagi jólétéről gondoskodhassék.

Budapest, 1891 szeptember hó,

A Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők egyletének választmánya.

A belügyminiszter 1892 február havában újra visszaküldte az összes iratokat a főváros tanácsához, azzal az utasítással, hogy indítson haladéktalanul vizsgálatot a lovag Falk Zsigmond és az összes fővárosi nyomdatulajdonosok által az egyesület ellen felhozott vádakát illetőleg.

A IV. kerületi előljáróság e határozat alapján február 24-én szóval közölte Zaka Lajos I. alelnökkel, hogy az egyesület rövid időn belül fel lesz oszlatva, mert az 1891. évi árszabálymozgalom alkalmával „alapszabályellenesen” 4000 frtot utaltatott ki a munka nélkül levők részére.

A nyomdatulajdonosok eközben újabb gyűlést tartottak, melyen elhatározták, hogy a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete” választmányát felszólítják, miszerint alakuljon át az 1891. évi XIV. t.-c. értelmében működő betegsegélyező-pénztárrá.

Az 1891: XIV. t.-c. tudvalévőleg életbeléptette a kötelező biztosítást megbetegedés esetére. A nyomdatulajdonosok először a segélyező-egylet betegsegélyező-pénztárának fenti törvénynek megfelelő átalakítását kívánták; mivel ez a törekvésük a segédek ellentállásán megtört, a nyomdászatnak képesítéshez való kötését kívánták. A miniszterium ezt sem volt hajlandó megadni. Ezek után azt határozták a budapesti nyomdatulajdonosok, hogy egy külön, az 1891: XIV. t.-c.-nek megfelelő, betegsegélyező-pénztárt alakítanak. Ebből azonban szintén semmi sem lett. Az egyes cégek részint az általános munkásbetegsegélyező-pénztárba, mások pedig az ujonnan alakult kerületi munkásbetegsegélyező-pénztárba léptek be személyzetükkel, vagy pedig gyári pénztárt alakítottak. A segélyező-egylet betegsegélyező-pénztárának a törvénynek megfelelő átalakítása, mely eszme szintén a főnökök által felszabályoztatott, a segédek ellentállásán megtört²⁶¹, ámbar kezdetben a segédek a pénztár átalakítása mellett nyilatkoztak, azonban átlátván a helyzetet, ennek megvalósításától később visszaléptek.

A segédek egy teljesen önálló betegsegélyező-pénztár alakítását követelték, a főnökök ellenben a kerületi pénztárba való belépés mellett foglaltak állást. A főnökök 1892 június közepén tartott gyűlésükön fenti értelemben határoztak, a segédek viszont június 19-én tartott gyűlésükön kimondták, hogy: 1. A fővárosi könyvnyomdai és betüöntődei munkások nem lépnek be a kerületi betegsegélyező-pénztárba. 2. Ehelyett a fővárosi könyvnyomda- és betüöntőde-tulajdonosokkal együttesen egy külön, de a törvény szakaszainak teljesen megfelelő betegsegélyező-pénztárt alakítanak. 3. A munkaadókat felkéri, hogy teljesítsék munkásaik kívánságát, továbbá egy kilenctagu bizottságot választanak, mely a munkaadókkal együttesen fog megállapodni. 4. A határozatok végrehajtására a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete elnökét, Egyessy Géza urat kéri fel, aki a munkaadókat még egy értekezletre fogja egybehívni, mely értekezletre a segédek kilenctagu bizottsága is meghívandó.

Az egyesületet tehát nem sikerült törvényes betegsegélyező-pénztárrá átalakítani és a különálló nyomdász betegsegélyező-pénztárból sem lett semmi, mert ezt a nyomdatulajdonosok nem akarták megalakítani. Az 1892. évi egyesületi közgyűlés ennél fogva azt határozta, hogy az elnökség járjon közbe a belügyminiszternél, hogy az egyesület szervezetében a feljelentésekből kifolyólag változás ne történjék és megbizta az új választmányt az új alapszabályok kidolgozásával. Az április 28-iki választmányi ülés, melyen az ujonnan választott elnök,

²⁶¹ A debreceni kerület ezen ügyben az összes kerületeket tiltakozó határozat kimondására és ennek a kormányhoz való beküldésére hívta fel. A debreceni kerület, valamint a többi vidéki városok nyomdászai is abban a téves hitben ringatták magukat, hogy a nyomdászok nem kötelesek valamely törvényes betegsegélyező-pénztárba belépni, mert nekik van betegsegélyező-pénztárjuk. Erre a feltevésre különösen az Általános Munkásbetegsegélyező Pénztárnak törvényes magánegyesületi pénztárrá való átalakulása adott okot, amit a vidéki kollégák félremagyaráztak. A budapesti nyomdatulajdonosok, mint nagyon okos üzletemberek, is azt óhajtották, hogy a segélyező-egyesület 30.000 frtnyi vagyonával alakuljon át törvényes betegsegélyező-pénztárrá. A segédek azonban nem voltak hajlandók e szivességre.

Egyessy Géza elnökölt, úgy határozott, hogy az egyesületet meghagyja eddigi beosztásában és az alapszabályok módosítására egy kilenctagú bizottságot választott.

A IV. kerületi előljáróság jegyzője, Prohászka, márciusban beidézte Zaka Lajos I. alelnököt és Schlenker Samu volt elnököt, hogy őket a feljelentők vádjaira vonatkozólag kihallgassa. A kihallgatásról nincsen adatom; Zaka előadása szerint azonban ez tisztán a mérleg összeállítására vonatkozott, melyről azonban sem ő, sem a volt elnök, mint nem szakértők, bővebb felvilágosítást adni nem tudtak és a hatóság mégis őket vonta felelősségre. Balázs Zsigmond könyvelőt ki sem hallgatták és Steiner pénztárost sem.

A vizsgálat tehát nagyon egyoldalú lehetett, de ennek dacára sem gondolt arra senki sem az egyes feljelentőkön kívül, hogy az egyesületet fel fogják oszlatni. A tanács azonban megmagyarázhatatlan okokból oly felterjesztést küldött a miniszternek, mely szerint az egyesület erősen túllépte alapszabályszerű hatáskörét, ennél fogva annak felosztatását javasolja. Ez a vélemény csak 1893 március hó 7-én küldetett fel a tanács részéről a belügyminiszterhez, aki ezuttal szokatlan gyorsasággal döntött s április 10-éről keltezett határozatával a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletét, az alapszabályok általános határozatainak V. pontja ellenére – minden *előzetes* vizsgálat mellőzésével – felosztatottnak nyilvánította. Ez a határozat még a feljelentő nyomdatulajdonosokat is meglepte, mert bár igaz, hogy feljelentéseiket vissza nem vonták, de legnagyobb részük – élükön lovag Falk Zsigmonddal – már egyáltalán nem óhajtották az 1891-ben keletkezett ellentétek ily módon való elintézését. A magasabb emberi érzések közben rajtuk is győzedelmeskedtek s az elmúlt évek őket is kibékítették a helyzettel. De már késő volt. A miniszter határozata, mely április 18-án kézbesített az egyesületnek, a következőleg szól:

Magyar királyi belügyminiszter. 23812. IV/10. szám.

Budapest fő- és székváros közönségének.

Tekintettel arra, hogy a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egylete az alapszabályokban megállapított hatáskörét túllépte, amennyiben az ezen egylet ellen több oldalról felmerült panasz következtében az 1875. évi 1508. eln. sz. a. kelt körrendelet alapján elrendelt vizsgálat során kiderült, hogy a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyesülete a munkásokat állandóan sztrájkra izgatja, a külföldi munkásmozgalmakat segítyezi, tagjai között állandóan munkásmozgalmat szít, erre pénzalapot gyűjt, a törvénytelen eljárásnak ellenszegülő józan munkásokat pellengérré állítja, a sztrájkolókat alapszabályellenesen segítyezi, de sőt állandóan alapszabályellenesen működik, másrésztől pénztárkezelési kimutatása is olyan, hogy annak helyességéről sem Schlenker Samu elnök, sem Zaka Lajos alelnök szerint felvilágosítást adni nem tudott, mindezek alapján a szóban forgó egylet módosított alapszabályait a bemutatási záradékkal el nem láthatom s egyuttal a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének felosztatását és ezenkívül a nyomdászsegédek közötti folytonos izgatás megszüntetése céljából a pénztárkezelés és számadások megvizsgáztatását ezennel elrendelem. Erről a fő- és székváros tanácsának folyó évi március hó 7-éről 17784/1892. szám alatt kelt jelentésére hivatkozva, a csatolmányok visszaküldése mellett, további szabályszerű eljárás végett értesitem.

Budapesten, 1893. évi április hó 10-én.

Hieronimi s. k.

H.

A nagym. magyar kir. belügyminiszter urnak folyó évi április hó 10-én 23812. sz. a. kelt ezen leirata tudomásul vétetvén, eredetben levéltárba tétetni, hivatalos másolatban pedig a IV. kerületi előljárósággal, panaszos budapesti könyvnyomdatulajdonosokkal és betüöntökkel, a panaszkérvényt első helyen aláírt lovag Falk Zsigmond ur, mint a Pesti könyvnyomda részvénytársaság igazgatója kezéhez, továbbá a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének elnökségével közölni rendeltetik.

Egy alkalommal utasítatik a IV. kerületi előljáróság, hogy az egyesület költségén alkalmazandó szakértők segítségével az egyesület pénztári kezelését és számadásait haladéknélkül a legnagyobb pontossággal vizsgálja meg, az egyesületi vagyon állagát állapítsa meg, azt vegye hatósági zár- és őrizet alá és mindezek megtörténte után a kerületi előljáróság egy tagjának, mint hatósági biztosnak elnöklete alatt az egyesület tagjait rendkívüli közgyűlésre hívja össze, azon a belügyminiszter úr feloszlási rendeletét hirdesse ki és a közgyűlést az egyesületi vagyon hovafordítása iránti határozathozatalra hívja fel.

Az egész eljárásról szóló részletes jelentését a rendkívüli közgyűlésről felvett jegyzőkönyv beterjesztésével a tanács legkésőbb 30 nap alatt elvárja.

Budapest, 1893. évi április hó 14-én. A fő- és székvárosi tanács:

Horváth, h. polgármester.

Budapest fő- és székváros IV. közigazgatási kerületének előljáróságától.

Ezen utasítás és magas miniszteri rendelet folytán a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyesületének feloszlására hatósági biztosul Parall Ferenc IV. kerületi esküdt úr és hatósági szakértőül Obadich János nyugalmazott postahivatali főnök úr kiküldetik s ezen miniszteri rendelet és tanácsi utasítás másolatbani kiadásával felhivatik nevezett biztos úr, hogy Obadich János hatóságilag kirendelt szakértő segítségével az egyesület pénztári kezelését és számadásait a legnagyobb pontossággal és részletességgel vizsgálja meg, azt vegye át és hatósági zár és őrizet végett az előljáróságnál mutassa be s ennek megtörténte után saját elnöklete alatt az egyesület tagjait rendkívüli közgyűlésre hívja össze, azon a belügyminiszter úr feloszlási rendeletét hirdesse ki és a közgyűlést az egyesületi vagyon hovafordítása iránti határozathozatalra hívja fel s az egész eljárásról szóló részletes jelentését a rendkívüli közgyűlésről felvett jegyzőkönyv beterjesztésével 26 nap alatt mutassa be.

Obadich János szakértő díjai a rendelet értelmében az előljáróság által az egyesület terhére fognak megállapíttatni.

Miről Parall Ferenc kerületi esküdt és Obadich János szakértő urak eljárás s a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyesületének elnöksége szigorú alkalmazkodás végett értesítettnek.

Budapest, 1893. évi április hó 18-án. A IV. kerületi előljáróság: *Prohászka, jegyző. Gebauer, előljáró.*

A választmány e válságos helyzetben sem vesztette el a fejét és arra törekedett, hogy a segélyre szorult tagok további intézkedésig valamely módon kárpótoltassanak. Az egyesület elnöke Egyessy Géza, Parall Ferenc hatósági biztos, Zaka Lajos alelnök és Feldmann Mór azzal a kéréssel járultak a belügyminiszter elé, hogy a feloszlási rendeletet vonja vissza, miután most már a nyomdatulajdonosok is más véleményen vannak; a miniszter azonban a kérelmet elutasította. Néhány nappal később azonban a miniszter utasította a tanácsot, hogy nyolc nap alatt újabb véleményt küldjön fel és kijelentette, hogy egy újabb határozatig az egyesületnek meg fogja engedni azt, hogy alapszabályai értelmében a segélyre jogosultakat kifizethesse. Biztonság okáért a jótékonsági kör április 20-ára rendkívüli közgyűlést hívott egybe, hogy az anyaegyesületi tagok segélyezésének mikéntjével foglalkozzék. A gyűlés Concha Károly elnök beszéde után, melyben az anyaegyesületi tagokat ért súlyos csapás alkalmából a jótékonsági kör misszióját vázolta, a gyűlés kimondta, hogy a tagdíjat heti 70 krajcárra emeli, hogy a segélyezéseket fokozottabb mérvben gyakorolhassa.

A segélyező-egyesület a jótékonsági kör közgyűlésének határozata után a következő körlevelet küldte szét:

Szaktársak! A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők jótékonyági köre” f. hó 20-án tartott rendkívüli közgyűlésén elhatározta, hogy egyesületünk feloszlata következtében a volt egyesület tagjait ő segítyezi tovább. E cél elérése érdekében azonban szükséges, hogy a kör részére eddig általatok nyújtott önkéntes adományokat a fővárosban 70, a vidéken pedig 60 krral megtoldjátok.

Szolgálok rövid magyarázattal, amit – remélem – minden szaktárs figyelembe vesz.

Hogy a segítyezés és befizetés fenn ne akadjon, ezt ugyancsak a jótékonyági kör teljesíti mindaddig, míg egyesületi ügyeinket rendbe nem hozhatjuk. A szerzett jogokat illetőleg senki ne essék kétségbe, mert az az egyesület újraalakulásakor ismét biztosítottatik. Hogy azonban e biztosítást minden tag élvezhesse annak idején, szükséges a befizetés és segítyezés folytonossága.

Az újraalakulás, remélhetőleg, néhány hét alatt megtörténik; az addigi provizórium alatt teljesítsük kötelességünket a jótékonyági körnek fizetett önkéntes adóval.

Azok a szaktársak, akik e körnek nem tagjai, az első 70, illetve vidéken 60 kr. befizetéssel már tagok lesznek és az egyesületnél szerzett jogaik értelmében kapják rögtön a segítyt.

A házi pénztárnokokat, úgy a fővárosban, mint a vidéken, figyelmeztetem, hogy f. hó 22-től fogva ne az egyesületnek, hanem a jótékonyági körnek szedjék az illetékeket és minden tagnak egy, a formalitásnak megfelelő kérvényre adják ki azt a segítyt, ami a volt egyesületnél járt volna neki.

Hivjanak a nagyobb városokban rögtön össze egy értekezletet, ahol az esetleges félénkebbeket felvilágosítsák a helyzet felől és iparkodjanak rájuk erkölcsi nyomást gyakorolni. – A jótékonyági kör majd annak idején, ha az új egyesület megalakul, leszámol a bevételekről és kiadásokról s az esetleges többletet átadja az új egyesületnek.

Néhány nap múlva még tüzetesebb utasítást küldök, addig csak fizessenek ki mindent az egyesület számlájára. Ha esetleg deficit fedezésére pénz kell, forduljanak hozzám, majd intézkedem.

Hogy a begyűlt pénzt kinek és hova küldjék, arról is legközelebb értesítem a kerületi pénztárnokokat. Az egyes tagok azonban minden értesítés nélkül a pénztárnoknak fizessenek és hátralékban ne maradjanak, mert a hátralékosok az új egyesületbe nem lesznek felvehetők.

Szaktársak! Tegyétek meg a fennebbieket jó szervezkedésünk érdekében, mert ha nem teszitek meg, gyáváknak, a denunciánsok előtt meghunyászkodóknak tűntök fel, akik egy nyomorult ember előtt beadtátok derekatokat.

Szaktársi üdvözléssel *Zaka Lajos*, volt alelnök.

NB. A fennebbieket a pozsonyi kerület tagjaira nem vonatkoznak, mert ez az egyesület hivatalosan nem tartozik hozzánk. E kerület tagjai tovább is rendes illetéket fizetnek.

A jótékonyági kör akciójára azonban nem volt szükség, mert a belügyminiszter ígéretéhez képest utasította a tanácsot, hogy újabb véleményét terjesszen fel és addig, míg a miniszter ennek alapján újabb határozatot hoz, az egyesület a hatósági biztos felügyelete alatt tovább működjön. A válaszmány a tagok megnyugtató végett április 23-ára a fővárosi Vigadóba általános nyomdászgyűlést hívott egybe. A gyűlésen *Zaka* elnökölt, aki bejelentette, hogy *Parall Ferenc* ügyvéd, kiküldött hatósági biztos a miniszteriumban kijelentette, hogy a neki adott utasításokat nem képes végrehajtani, mert itt több száz munkáscsalád segítyezéséről van szó, akiket nem lehet jogaiktól mások hibái miatt megfosztani. A miniszter tehát a feloszlatai rendeletet máris felfüggesztéssé változtatta át s így az egyesület tovább működhetett.²⁶²

²⁶² A németországi nyomdászegyesület, a *Deutscher Buchdruckerverband*-ot 1879-ben a főnökök denunciálására (a segédek már 1878-ban elhatározták az egyesület megszüntetését és más egyesület alakítását) a hatóság feloszlatta. A segédek rögtön megalakították *Unterstützungsverein Deutscher Buchdrucker* címmel az új egyesületet Stuttgart székhellyel. Az 1891/92-iki árszabálymozgalom alkalmával a hatóság az egyesület hatáskörének megszorítására megtiltotta a gyűjtéseket és a sztrájkban résztvevők segítyeinek az egyesület számlájára való kifizetését. 1893-ban a főnökök megalakították a

Az bizonyos, hogy az anyaegyesület megrendszabályozásával az illetők éppen a kívánt helyzet ellenkezőjét érték el s az eddigi indifferens magatartású nyomdászokat is a radikálisabban gondolkozók nagy csoportjába sodorták.

A gyűlés kimondta, hogy amennyiben a miniszter vagy a hatóság beszüntetné a munkanélküliségi és utassegélyek kifizetését, az április 20-án hozott jótékonyági köri határozat érvényben maradjon. Kimondta még a gyűlés, hogy ragaszkodik az önképző-osztályhoz s azt az egyesülettől elszakítani nem engedí.

A Typographiának az egyesülettől való elszakítására irányuló hatósági beavatkozás sem keltett valami nagy konsternációt; a szaktársak egy része már az előző tíz évben is foglalkozott ezzel az eszmével és az utóbbi események igazolták azt, hogy egy, elsősorban a segédek anyagi érdekeiért küzdő lap nem felelhet meg feladatának, ha az egyesület érdekében bizonyos tartózkodó álláspontot kell elfoglalnia. „Ha a lap utjában áll a hatóságnak – írja a Typographia –, akkor elejtjük és kitöröljük az alapszabályokból; nem ad ki az egylet lapot, csak hivatalos közleményeit közli a lapban. Mi engedékenyek vagyunk: lemondunk legerősebb fegyverünkről, mellyel eddig a munkaadók ellen küzdöttünk.”

A képviselőház április 20-iki ülésén dr. Visontai Soma hosszabb interpellációt intézett a belügyminiszterhez, melynek végső szövege a következő:

„Tekintve, hogy a belügyminiszter ur a 31 év óta fennálló, több ezer taggal és a tagok nemes áldozatkészségéből létrejött, több mint 100.000 forinttal bíró Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletét, mely tagjainak anyagi és erkölcsi érdekeit hathatósan előmozdítja, árvákat, özvegyeket, rokkantakat és betegeket segít és fennállása óta közel egy millió forintot adott humánus célokra – ez évi április hó 10-én kelt 23.812. számú rendeletével feloszlatta;

tekintve, hogy eme feloszlásban nyilvánuló rendkívüli és csak az államérdekek veszélyeztetése esetében fogantatható kormányintézkedést alapos és beható vizsgálat nem előzte meg, ez a rendelet, valamint annak okadatolása oly benyomást keltenek az egylet viszonyait ismerő közvélemény előtt, hogy egy, a miniszteri felelősség és a mindenkor megkövetelhető politikai céltudatosság elveivel össze nem egyeztethető, a rendkívüli intézkedés horderejét fel nem ismerő törvénytelen intézkedéssel állunk szemben;

tekintve, hogy az egyesületi jog fontos közjogot képez és az ellene irányuló minden jogtalan és törvénytelen támadás alkotmányos szabadságunkat veszélyezteti – de törvényhozási intézkedések hiányában veszélyes precedensnek megteremtésére is alkalmas;

tekintve, hogy a kérdéses esetben az egyletnek rögtönös feloszlásával szemben szerzett jogokat és ezekkel kapcsolatos magánjogi érdekeket is súlyosan megsértett a belügyminiszter ur;

tekintve, hogy az állam kormányának kötelessége az állampolgárok érdekeit rang- és osztálykülönbség nélkül megvédeni és istápolni és így a munkásosztály sem lehet a fennálló törvények – a törvényes gyakorlat, illetve az alkotmány által szabatos határok közé vont kormányzati irányelveket esetleg helyettesíteni célzó egyéni hajlandóságoknak kiszolgáltatva;

Gutenbergbund-ot. Az 1892-ben június 28-tól július 2-ig tartott közgyűlés, tekintettel az 1891/92. évi hatósági beavatkozásokra, az *Unterstützungsverein Deutscher Buchdrucker*-t feloszlattottnak nyilvánította és ugyanekkor *Verband der Deutschen Buchdrucker* címmel egy új egyletet alapított. Ezen határozat folytán az összes segélyezési szakosztályok megszűntek és az új egyesületbe olvadtak. Az egylet ezzel szakegyletté alakult át. A tagokra nézve ezen átalakulás csak „papíron” van érvényben, mert dacára, hogy szakegyletnél a tag segélyre való joga az elnökség által határozatik meg, segélyét mindenki ugyanazon mértékben kapja, mint azelőtt. A kormány kényszerítette a német kollégákat arra, hogy jogaikat ily módon védjék meg vele szemben.

azt kérdezem az igen tisztelt belügyminiszter urtól, szándékozik-e sürgősen intézkedni, hogy az idézett rendeletének hatályon kívül helyezésével a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete működését folytathassa és amennyiben talán az egylet egyes tagjainak tényei ellen panaszt emeltek volna, ennek elbírálása a fennálló törvényeknek megfelelőleg az illetékes bíróság elé vitessék.”

Hieronymyi Károly belügyminiszter a képviselőház május 16-iki ülésében válaszolt az interpellációra, melyben a következőleg indokolta az egylet feloszlását:

„1891 május 12-én Budapest fő- és székvárosának tanácsa jelentést tett a belügyminiszteriumnak, melyben tudomására hozza, hogy a nyomdatulajdonosok és betüöntők a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének feloszlását kérelmezték azon az alapon, mert az egylet az alapszabályokban kitűzött célt be nem tartja stb.

1893 január havában Prohászka József és társai a belügyminiszteriumhoz hasonló felterjesztést és kérést intéztek. Ennek folytán a belügyminiszterium még az 1891. évi panasz folytán megbizta Budapest fő- és székváros tanácsát, hogy vizsgálja meg az ügyet. Budapest fő- és székváros tanácsa 1893. évi március hó 7-én egy hosszabb jelentést tett a belügyminiszternek, melynek végkonklúziója a következő: Minthogy kiderült, hogy a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egylete a munkásokat állandóan sztrájkra izgatja, a külföldi munkásmozgalmakat segíyezi, tagjai között állandóan munkásmozgalmakat szít²⁶³, erre pénzalapot gyűjt, a törvénytelen eljárásnak ellenszegülő józan munkásokat pellengérré állítja, a sztrájkolókat alapszabályellenesen segíyezi, másrészt pénztárkezelési kimutatása is olyan, hogy annak helyességéről sem Schlenker Samu elnök, sem Zaka Lajos alelnök felvilágosítást adni nem tudott, ennek alapján tiszteletteljesen javasoljuk tehát, méltóztassék a bemutatott és módosított alapszabályok kormányhatósági jóváhagyását megtagadni, egyuttal pedig az alapszabályok általános határozatainak V. pontja értelmében a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyletének feloszlását és a pénztárkezelés és számadások megvizsgáztatását a nyomdászsegédek közötti folytonos izgatás megszüntetése céljából elrendelni.

Ezen vizsgálat eredménye a következő volt: Először is megjegyzem, hogy miután Budapest fővárosa a vizsgálat teljesítése közben összesen 185 egyleti tagot hallgatott ki és hogy kihallgatta a megnevezett elnököt és alelnököt, kitünt, hogy annak dacára, hogy az alapszabályok 47. §-ának b) pontja szerint a tag csak akkor kaphat munkanélküliség esetében segíyt, ha bebizonyítja, hogy 14 nap óta munkanélkül van, hogy ugyanannyi idő óta az állásközvetítésnél be van jelentve és hogy nem önhibája folytán lépett ki a munkából: az egylet tetemesen segíyezte mindjárt az első naptól kezdve azokat, akik bármely oknál fogva, de különösen összebeszélés folytán a munkát abbahagyták. Azon segíyek, amelyeket az egylet így kiosztott, összesen 28.553 frt 83 kr-ra rugtak és ezen segíyekre vonatkozólag az egyenként felvett jegyzőkönyvek alapján meg van állapítva, hogy azok szabályellenesen utaltattak ki. Ezenkívül megállapított, hogy az, dacára annak, hogy az egylet alapszabályai értelmében csak közgyűlési határozat alapján vehet fel kölcsönt, az egylet a bécsi árszabálybizottságtól – amely a budapesti nyomdászegyletnek hasonló működési körrel bír – 7500 frtot, a gépmesterektől 500 frtot, a pozsonyi kerülettől 100 frtot, vagyis összesen 8100 frtot vett kölcsön minden közgyűlési határozat nélkül. Ezt is a sztrájkolók segíyezésére használták fel. Harmadszor kiderült a vizsgálatból, hogy a kolozsvári egylettől átvett 8389 frt 72 krajcárnyi törzsvagyont az egylet elköltötte, anélkül, hogy az egyletnek bármely funkcionáriusa arról számot tudott vagy akart volna adni, hogy ezt a pénzt mire költötte. Hozzá kell még tennem azt is, hogy ennek az egyletnek van egy Typographia című közlönye, melyben e cím alatt: „Prostituáltak” – fekete szegéllyel veszi körül mindazok neveit, akik a közös sztrájk alkalmával munkába állanak. Erre én nem helyezek súlyt, de mivelhogy ezt a tanács különösen hangsúlyozta, csak meg akartam említeni. A fődolog előttem a pénzkezelési rendetlenség volt. Minthogy pedig ezen egyletnek elnöke és alelnöke ezen pénzkezelési rendetlenséget felvilágosítani nem volt képes, minthogy

²⁶³ A fegyvergyári sztrájk alkalmával a miniszter a képviselőházban úgy nyilatkozott, hogy a sztrájkba – mely két fél: munkás és munkaadó üzleti dolga – nem avatkozhat be.

továbbá a főváros egy igen alapos vizsgálat után nekem az előbb részletesen felolvasott jelentést tette, amelyet az imént fővonásokban közölt adatok alapján igazoltnak kellett vennem, én úgy, mint a *fővárosi tanács javasolta*, az együletet csakugyan feloszlattam.

A feloszlítás után az egyesület április 22-én hozzám folyamodást adott be, melyben azt kéri, hogy azon segélyezéseket, melyeket az egylet betegeknek, özvegyeknek stb. szokott adni, hatósági felügyelet mellett további intézkedésig elrendeljem. Ennek folytán április 23-án kelt rendelettemmel először is elrendeltem, hogy hatósági felügyelet alatt azon segélyeket, melyeket az egylet alapszabályszerűleg kiadni magát kötelezte, tovább is kiadhassa; másodszor meghagytam a főváros közönségének, hogy az egylet kérése értelmében a vizsgálatot kiegészítse. Erre jelentette a főváros közönsége, hogy a IV. kerületi előljáróság részéről kiküldött egy esküdtet, akinek felügyelete alatt e segélyezések további intézkedésig kifizettetnek és jelentette, hogy a IV. kerületi előljáróságot a pótvizsgálat megejtésével megbizta. Végül a miniszter a pótvizsgálat eredményétől kívánta a feloszlást függővé tenni.”

A fővárosi tanács a minisztert tévesen informálta, mert az említett 28.553 forint 83 krajcárt nem az egylet, hanem az árszabálybizottság adta ki. Annak pedig ehhez joga volt; ugyancsak az árszabálybizottság vett fel kölcsönöket is és ez segélyezte a munkanélkülieket is az alapszabályszerű időn kívül. A kolozsvári egylet vagyonát pedig Falk vette át és a mérlegben is ki volt tüntetve. A Typographia pedig nem „Prostituáltak” cím alatt közölte az 1891. évi árszabálymozgalom alkalmával inkollégiális magatartást tanúsítottak neveit, hanem „Erkölcshi halottaink” cím alatt, melyért a szerkesztőt háromhavi fogságra és 600 forint pénzbüntetésre ítélték. A miniszter válasza egyébként elég tárgyilagos volt, de a felfüggesztés visszavonásáról szóló passzus még – hét évig váratott magára.

Az elrendelt vizsgálat eközben haladt a befejezés felé és már előrelátható volt, hogy az semmiféle rendkívül terhelő dolgot sem fog napvilágra hozni. Parall Ferenc hatósági biztos az 1893 június hó 3-án tartott választmányi ülésen terjesztette elő az Obadich és Rédl szakértők által kifogásolt tételeket, arra kérvén a választmányt, hogy azokra észrevételét mielőbb tegye meg.

A felfüggesztési határozattal kapcsolatban a belügyminiszter június 12-én a csatlakozni óhajtó pozsonyi egyletnek a következő végzést küldte:

Magy. kir. belügyminiszter. 7006/V. 10.

Pozsony szab. kir. város közönségének.

Tekintettel arra, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete általában feloszlattatott, mert az egyesület alapszabályaiban körülírt hatáskörét túllépve, céljaitól eltérve és az egyleti tagokra nézve sérelmes működést fejtett ki, a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének azon közgyűlési határozata, mely szerint az egylet azon célból, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletébe olvadhasson – feloszlík – ezen közbenjött körülménynél fogva tárgytalanná vált és végre nem hajtható. Erről a város közönségét f. é. január 20-ról kelt tanácsi jelentésre hivatkozva a csatolmányok visszaküldése mellett további megfelelő eljárás végett ezennel értesitem. Budapest, 1893 április hó 29-én. A miniszter megbízásából: Lipthay, miniszteri tanácsos.

A választmány június 27-iki ülésén ezt az újabb miniszteri határozatot tudomásul vette, egyebet úgysem tehetett és tudomásul vette Zaka Lajos által a vizsgálat adataira vonatkozólag előterjesztett válaszpontokat is. A szakértők a következő dolgokat kifogásolták:²⁶⁴

²⁶⁴ Ezeket az adatokat Zaka Lajos: „Együletünk feloszlítása és a kibontakozás” című füzetéből vettem át. – Budapest, Krausz és Tsa nyomdája, évszám nélkül, 32, 16°.

I. Általános észrevételek

a) Költségelőirányzat egyáltalában nincs.

Költségelőirányzatot készíteni teljes lehetetlenség, mert a segélyezendők száma előre nem látható; egy esetleges járvány a betegpénztárt, a rokkantak nagyobb számu jelentkezése vagy a halálesetek szaporodása az özvegyi végkielégítés és az árvák következtében a rokkant-, özvegy- és árvapénztárt előre ki nem számítható módon terhelné; épp így a bekövetkező üzleti pangás sujtaná a munkanélküli és utaspénztárt. A költségelőirányzat felesleges is, mert a közgyűlésnek joga van a heti illetéket felemelni, vagy a segélyeket leszállítani.

b) A munkanélküliek segélyezésének határideje, illetve az, hogy hányadik heti segélyt élvezi vagy nyugtázza a segélyezett, sem az ellenőrző-főkönyvben, sem pedig az elismervényeken feljegyezve nincs. Ennek következtében nem állapítható meg, hogy a segélyezés egyesek irányában és egyhuzamban nem terjedt-e hat héten túl?

A munkanélküliek segélyezésének határideje minden a segélyt felvevő által aláírt elismervényen római számmal fel van jegyezve; különben ez az ellenőrző-könyvben is látható, amennyiben utána lehet nézni, hogy egy munkanélküli sem kap egyhuzamban hatszornál több segélyt, illetve egy évben tizenkétszernél többször. Ez utóbbit az évi jelentés is bizonyítja, amennyiben egy nőtlen sem kapott egy év alatt 60 frtnál, vagy pedig nős 84 frtnál többet.

c) Az iparosok által teljesített munkákért, szállítmányokért vagy egyéb bevásárlásokért kiállított s bemutatott bármily összegről szóló számlákat mindig csak a számvivő ellenjegyzzi, tehát az elnök aláírása nélkül utalványoztatnak és fizettetnek ki.

Az igaz, hogy a számlákat csak a számvivő ellenjegyzzi, de tény az is, hogy a bejegyzett tételeket az ellenőrző bizottság rendesen felülvizsgálja.

d) Számvivői szempontból nagyon feltűnő, hogy 1890. évi november 22-től kezdve 1890. évi december 27-ig bezárólag a munkanélküliek pénztárából kifizetett heti segélyek majdnem öt-, sőt hatszorta nagyobb összegekben jelentkeznek, mint az előző és utána következő időkben, ami – átlagosan véve – mintegy 3000 frt többkiadásnak felel meg.

A munkanélküliek nagymérvű szaporodása 1890. évi november 22-től december 27-ig azért történt, mert ekkor – a fővárosi sztrájkkor – sok vidéki munkás jött a fővárosba, aminek következtében a fővárosiak közül számosan kimaradtak a munkából.

e) Zaka Lajos fizetése 1890 május 1-től 25 forintról 41 forintra, majd 1891 január végével már 66 forint 66 krajcár-ra emelkedett. Van-e erre közgyűlési határozat?

Zaka Lajos segédhivatalnok fizetése sohasem volt 41 frt s 1890. évi május hó 1-től pár hónapon át azért fordul elő 41 frt tétel, mert segéd-hivatalnoki 25 frt díja és az egyleti közlöny szerkesztéséért járó 16 frt tiszteletdíja együtt van bevezetve az ellenőrző-főkönyvbe. 1891 január 1-től évi 800 frt fizetést kap a segédhivatalnok; e fizetésemelés oka a tagok s ezzel együtt a munkának is nagymérvű szaporodása. Ere közgyűlési határozat nincs és nem is lehet, mert az egyleti alkalmazottakat nem a közgyűlés, hanem – az alapszabályok értelmében – a választmány veszi fel. A segédhivatalnokot az 1891. évi január hó 6-án tartott választmányi ülés alkalmazta, a február hó 8-iki választmányi ülés fizetését pedig 800 frtban állapította meg s a választmány e tettét az ez évi március hó 22-én tartott közgyűlés is – az évi jelentés tudomásulvételével – helybenhagyta.

f) A Typographiának 2300, majd 2500, jelenben pedig 2700 példányban való nyomtatása, mely tetemes költséggel jár, arányban áll-e a tagok számával?

A Typographiának 2300, majd 2500, jelenben pedig 2700 példányban való nyomtatását a következőképp indokoljuk: tagjaink száma 2000-ről 2400-ra emelkedett s így a jelenlegi 2700 példányban való nyomtatás – minden tag ingyen kapván egy példányt – okvetlenül szükséges, mert a fenmaradó 300 példány kell a különelőfizetőknek, hirdetőknak, munkatársaknak, kölcsönösségben levő egyleteknek, továbbá a cserepéldányokra és az esetleges postai reklamációkra.

g) Az ellenőrző-főkönyvben a betegpénztár külön rovata alatt minő bevételek szerepelnek? Mert erről az alapszabály nem gondoskodik.

Az ellenőrző-főkönyvben a betegpénztár külön rovata alatt az esetleges ajándékok, a fürdőjegyek után szedett mérsékelt díjak, az egyleti lap jövedelme stb. fordulnak elő, hogy ezek a tagdíjakkal ne együtt számoltassanak el.

Ez általános észrevételek után következnek azok, amelyeket a vizsgálat a kiadásokat illetőleg tett:

II. A kiadást illetőleg

1. A hitelszövetkezetnek visszafizetett 1400 frtról csak Steiner Adolf által kiállított átvételi elismervény van, de a hitelszövetkezettől nincs szabályszerű felvételi nyugta.

A vizsgálók e tétele hibás, amennyiben a kérdéses 1400 frtot nem a hitelszövetkezettől, hanem az árszabálybizottságtól vette az egylet kölcsön szeptember hó 27-én és fizette vissza október hó 18-án; erről azért nincs nyugta, mert az egyletnek is, az árszabálybizottságnak is Steiner Adolf volt a pénztárosa; továbbá abban az időben az egyletnek is, az árszabálybizottságnak is Zaka Lajos volt az elnöke. Így tehát az ugyanegy személyeknek adott elismervények feleslegesek voltak; hogy azonban ez összeget az egylet tényleg visszafizette, azt bizonyítja az árszabálybizottság említett akkori elnökének utólagos nyugtája, melyet % alatt csatolunk.

2. Az egyleti ház 143 frt 88 kr. kiadására nézve áll a fenti észrevétel.

Az egyleti ház 143 frt 88 kr. kiadására vonatkozó nyugtákat a felülvizsgálók nem kérték s így mi nem adhattuk oda; a kérdéses nyugtákat azonban most % alatt csatoljuk.

3. Az aradi vértanuk szobrára kiadott 10 frt ajándéknál nincs kitüntetve sem az ellenőrző-főkönyvben, sem pedig az okmányon, hogy e kiadás választmányi határozattal engedélyeztetett.

Az aradi vértanuk szobrára a koszorut az önképző-osztály tette, amit a tagok később sem kifogásoltak soha; nem is kifogásolhatták, mert ezzel egyletünk csak a többi egyletek példáját követte, midőn lerőta a kegyelet adóját az 1848–49-iki hősök iránt. Különben azt hisszük, hogy ily csekély kiadásra az elnökségnek, a tagok utólagos vagy hallgatólagos jóváhagyása reményében, minden testületnél van joga.

4. Kohlmayer, Duppai és Joachim 50 –50 darab gyászjelentéseire – à 2 frt 50 kr. – összesen 7 frt 50 kr. adatott ki; ilyenmő kiadásokról az alapszabály nem intézkedik. Van-e erre nézve külön választmányi határozat?

Kohlmayer, Duppai, Joachim és az előbbi s az utóbbi években még többeknek nyomtatott 50–50 darab gyászjelentésre van választmányi határozat, ámbár ez felesleges, mert ez oly uzus, mely egyletünk 32 éves fennállása óta mindig megvan. A tény magyarázata különben a következő: minden elhunyt nyomdásznak ingyen nyomat munkaadója gyászjelentést, hogy szaktársai megadhassák neki a végtisztességet; az olyanoknak pedig, akik mint rokkantak vagy munkanélküliek halnak meg s így az utolsó időben tényleg senkinél sem dolgoztak, ugyancsak az említett célból az egylet nyomat.

5. A Hornyánszky Viktor sirjára kiadott babérkoszoru ára, 6 frt, szintén nincs választmányi határozattal igazolva.

Hornyánszky Viktor sirjára, ki – mint minden egyleti tag által tisztelt munkaadó – tíz évig volt elnökünk, minden évben szoktunk koszorut tenni. Sőt mi több, arcképét egyleti helyiségünk számára 260 frt költséggel le is festettük és egy közgyűlésen lelepleztük. Ezzel a szokásos 6 frtos koszorúval a tagok csak a kegyelet adóját róják le, ami nagyon furcsa színben tűnnék fel, ha előbb a választmányi ülésen vita tárgyát képeznék.

6. László Vince 18, Rothenstein Mór 12, Bastl Károly 18, Dankó Károly 18, Potokovics Ágoston 12, Kovács György 12, Vagács Mihály 12, Kohn Vilmos 12 és Bozsik István 12 frt utiségélye az alapszabályok 47. §-a értelmében nincs igazolva.

E kifogásokra nézve a következő megjegyzéseink vannak:

Az igaz, hogy az alapszabályok 47. §-a szerint kevesebb az utisegély mint 12, illetőleg 18 frt, de viszont az alapszabályok 66. §-ának c) pontja, a közgyűlés hatáskörét írva körül, így szól: „Az egyleti tagok által hetenként fizetendő járulékok és különféle segélyezések nagyságának meghatározása.” – E pont értelmében már az 1887. évi rendes közgyűlés a következő indítványt fogadta el: „Ha valamely tag, kinek jogos igényei vannak a munkanélküliek és átutazók pénztárának segélyére, munkanélküliségének első vagy második hetében elutazik, az eddigi 8 frt helyett, ha nőtlen, 12 frt, ha nős, 18 frt uti segélyt kap.” – Ez indítvány elfogadása következtében nemcsak a kifogásolt 9 tag kapott 12, illetve 18 frt segélyt, hanem évek során át kívülük még számosan. – Különben nemcsak az uti segélyt emeltük az elmúlt években, hanem emeltük – szintén közgyűlési határozattal – a nőtlen munkanélküli tagok segélyét 4 frtről 5 frtra és 4 hétről 6 hétre, a nős munkanélküli tagok segélyét 5 frtről 7 frtra és ugyancsak 4 hétről 6 hétre; továbbá emeltük a rokkantszegélyt 5-ről 6-ra és az özvegyi végkielégítést 75 frtről 250 frtra. – Nagyon természetes, hogy mindez azért történt, mert egyletünk ez emeléseket megbirja a heti illetéknek 60 krról 70 krra emelése következtében; ez utóbbi tény azonban csak tagjaink humánus voltáról és páratlan áldozatkészségéről tanuskodik.

7. Zaka Lajosnak Évkönyv szerkesztéseért kiadott 50 frt engedélyeztetett-e a választmány vagy közgyűlés által?

E pontra felvilágosításul szolgál az 1890. évi február 2-án tartott választmányi ülés jegyzőkönyve, mely a következő határozatot hozta: „Zaka Lajos jelenti, hogy az önképzőosztály bizottsága az Évkönyv szerkesztőségének 50 frtot szavazott meg. A jelentés tudomásul vétetik.”

8. Stösser Adolfnak a Gutenberg szaklap szerkesztéseért fizetett 18 frt összegre van-e választmányi határozat, mert erről az alapszabály 51. §-a nem intézkedik.

A „Gutenberg” szerkesztéseért mindig járt tiszteletdíj; 1890 július végéig minden számért 2 frt, amely összeget az ez évi augusztus 3-án tartott választmányi ülés 3 frtra emelte Bauer Imre indítványára, amely így hangzik: a „Typographia” szerkesztési tiszteletdíja 6 frtban, a „Gutenberg”-é pedig 3 frtban állapíttassék meg. Egyhangulag elfogadtatik.” – Stösser Adolf a vizsgálat által felhozott esetben azért kapott 18 frtot, mert egyszerre 6 szám (47–52.) tiszteletdíját vette fel, amit úgy az ellenőrző-főkönyv említett tétele, mint az általa kiállított nyugta is bizonyít.

9. A „Budapesti könyvnyomda- és kiadósövetkezet” négy drb részvényének bevásárlására fordított 101 frt 60 krról hiányzik a bevásárlási számla; nincs kitüntetve, hol vannak a részvények, letétbe helyezettek-e s ki által? Végül az alapszabály 63. §-a értelmében e bevásárlás alapszabályba ütközik.

A „Budapesti könyvnyomda- és kiadósövetkezet” 4 drb részvényére nem lehet bevásárlási számla, mert a 101 frt 60 krt nem számlára fizettük ki, hanem a 4 drb részvényért, melyek Parall Ferenc hatósági biztos urnál vannak letétben, amit az általa kiállított nyugta is bizonyít.

A vizsgálat e pontnál azt mondja, hogy e részvényvásárlás az alapszabályok 63. §-a értelmében alapszabályellenes. Ezzel szemben közöljük az alapszabályok 63. §-ának az egyleti vagyon kezelésére vonatkozó részét: „Az *értékpapírok* s egyéb fontos okmányok biztos elhelyezésére az egyleti helyiségben egy tűzmentes pénztár létezik. Az egyleti *pénzek* csakis az „Első hazai takarékpénztár”-ban tétetnek le gyümölcsozás végett.”

E tétel azt bizonyítja csak, hogy a pénzt az „Első hazai takarékpénztár”-ban kell elhelyeznünk, azaz más takarékpénztárba vagy bankba nem tehetjük le, de azt nem bizonyítja, hogy *értékpapírokat* nem vehetünk; mert ha ugyan nem vehetnénk, úgy mily *értékpapírokat* kellene a tűzmentes szekrényben elhelyezni?

A különböző értékpapírok vásárlása különben épp ez értelemben már régi gyakorlat, sőt 1872-ben vettünk egy házat is, amely még most is tulajdonunkat képezi; e házat egy segélyző-osztály – a rokkantpénztár – vagyonából vettük és nem kifogásoltatott soha, annál kevésbé kifogásolható tehát a részvények vétele, mert ez tisztán az önképző-osztály vagyonából eszközöltetett, a segélyező-osztályok legcsekélyebb megterhelhetése nélkül.

10. A Stibinger Henriknek fizetett 80 frt könyvtárnoki tiszteletdíjra van-e választmányi ülési vagy közgyűlési határozat?

A könyvtárnok 80 frt tiszteletdíjat már több év óta huz, amit rendesen az első – alakuló – választmányi ülés szavaz meg; megszavazta először az 1890. évi március 28-án tartott választmányi ülés. E tiszteletdíjért naponként köteles a könyvtárt este a tagok rendelkezésére bocsátani.

11. A kolozsvári kerület által beküldött 7933 frt 66 krból kiadásba helyezett 5500 frt takarékbetétről a könyvecske hol van? Az előlegül odaküldött 2433 frt 66 kr-nak a postakönyvben nincs nyoma.

A kolozsvári kerület által beküldött 5500 frtot, az ide % alatt mellékelt nyugta szerint, akkori elnökünk, lovag Falk Zsigmond vette át s Steiner Adolf számvivő tette a takarékpénztárba 47808, 47809 és 47810. számú könyvekkel, amelyeket átadott lovag Falk Zsigmondnak, aki ezt a szintén % alatti elismervénnyel nyugtázta. – Az egyesület országos lévén, nagyon természetesen e pénz nem mint kolozsvári, hanem mint országos egyleti vagyon helyezett el. – A 47808. számú betéti könyv betegosztályi 2000 frtot képviselt, amelyet azonban ugyancsak lovag Falk Zsigmond 1890. évi október hó 31-én az ez évi nagy betegpénztári deficit fedezésére kiadott; a másik két könyv, a 47809. számú a 3000 frtot képviselő rokkantpénztári könyv, amelyhez időközben még 2922 frt 76 krt tettünk, továbbá a 47810. számú munkanélküli pénztári 500 frtos könyv megvolt ez évig, amidőn az ugyancsak ez évi február 5-én tartott választmányi ülés határozata értelmében az egyesület vagyonát képviselő 16 drb takarékpénztári könyvet jelenlegi elnökünk, Egyessy Géza, három takarékpénztári könyvre helyezte el. Ez állításunk igazolásául ide mellékeljük % alatt az 1891. évi július 8-án lovag Falk Zsigmond által készített kimutatást, mely az egyesületi vagyon takarékpénztári könyveinek számaát is tartalmazza.

A kolozsvári kerület 2433 frt 66 kr-ja azért nincs a postakönyvben, mert ez tényleg nem küldetett el, hanem a kolozsvári kerület 7933 frt 66 kr. vagyonából csak 5500 frtot küldött be, míg a 2433 frt 66 krt ott tartotta kiadásai fedezésére. Ez kitűnik az ellenőrző-könyvből és az évi mérlegből, ahol e 2433 frt 66 kr. is szerepel. Különben teljes felvilágosítást ad az 1890. évi augusztus 31-én tartott választmányi ülés jegyzőkönyve, amely a fenti állításokat szintén bizonyítja.

12. A postakönyv szerint 1891 május 8-án Csermák részére Bécsbe küldött 2000 frt hol van kiadásba helyezve, mely pénztárból és mi célból küldetett ez az összeg?

A postakönyv nem hivatalos egyesületi könyv, hanem Steiner Adolf egyesületi számvivő kézikönyve, aki más köröknél is visel szivességből pénztárnoki tiszteletet s így e könyvbe beír minden általa a postára adott pénzt. E 2000 frtot nem az egyesület, hanem az akkori nyomdász-árszabály-bizottság küldötte Steiner Adolf által Bécsbe és így ehhez az egyesületnek semmi köze.

13. A „Gutenberg”-nyomda részvényeire fordított 150 forintra nézve áll a 9. pont alatti észrevétel. Ugyanez szól a többi részvényre is.

Erre észrevételünk az, amit a 9. pontra tettünk.

14. Az önképző-osztály 2000 frt kölcsöntartozására, mint I., II. és III. részlettörlesztés kiadatott 300 frt hol van bevételben s illetve honnan ered e kölcsön tartozása az önképző-osztálynak? Van-e erre választmányi határozat? Átvételi elismervényben elnöki aláírás hiányzik.

15. Az önképző-osztály 500 frtos kölcsöne törlesztésére fordított 200 frt mint I. részlet és a 2000 frtos kölcsön törlesztésére kiadott 200 frt mint VII. és VIII. részlet, továbbá szintén a 2000 frt kölcsön törlesztésére fordított 700 frt mint IV., V., VI., IX., X., XI. és XII. részletekre nézve áll a 14. pont alatti észrevétel.

16. Az önképző-osztály 2000 frtos kölcsön tartozására kiadott 400 frt mint XIII., XIV., XV., XVI. részlettörlesztésre áll a 14. pont alatti észrevétel.

17. Az önképző-osztály 2000 frt kölcsöntartozása törlesztéséül fizetett 400 frtra, mint XVII., XVIII., XIX. és XX. részletre, áll a 14. pont alatti észrevétel.

18. A gépmesterek és nyomók körének kölcsönvisszatérítés fejében fizetett 200 frt tartozás honnan ered és van-e erre nézve választmányi határozat?

19. A pozsonyi könyvnyomdászok és betűöntők egyletétől az önképző-osztály által felvett s állítólag (1892 február 28-án) visszafizetett 100 frtról sem elismervény, sem választmányi határozat, sem pedig az oda lett elküldésnek a postakönyvben nyoma nincs.

A 14., 15., 16., 17., 18. és 19. pontokra nézve, a teljes igazságnak megfelelően, a következőket válaszoljuk: 1890. évi október 27-én a budapesti könyvnyomdászok – helyzetök javítása érdekében – beszüntették a munkát és a mozgalmat az egylet önképző-osztályának bizottsága vezette, amely az alapszabályok 52. §-ának értelmében alakul minden évben; ez a bizottság, támaszkodva az alapszabályok 2. §-ának *f*) pontjára (a tagok anyagi érdekeinek megóvása) és ugyancsak e szakasz 8. pontjára (a nyomdatulajdonosok és segédek közt megegyezés folytán megállapított fizetési díjak és munkaidő felett való örökös), amelyek az önképző-osztálynak kötelességévé teszik az itt zárjel közt említetteket, működését teljesen jogosnak és törvényesnek tartotta:

a) Mert a munkaadók nagy része a köztök és a segédek között 1885-ben létrejött díjazási és munkaidő-egyezséget már nem tartotta be. (Ez vonatkozik az említett 8. pontra.)

b) Mert minden egyesnek mint magánembernek, úgy a testületnek is joga van a testület összes tagjai részére a jobb anyagi helyzetre való törekvés (az *f*) pont).

A munkabeszüntetés a munkaadók ellentállása következtében megtörtént; a sztrájk-bizottság (az önképző-osztály bizottsága) segélyekre kiadott 36.000 frtot, amit a következőképpen fedezett: 29.400 frtot önkéntes gyűjtésekkel, 4100 frtot az önképző-osztály hozzájárulásával és 2500 frtot kölcsön útján. (E kölcsönből 2000 frtot a bécsi, 100 frtot a pozsonyi nyomdászok, 400 frtot pedig a budapesti nyomdai gépmesterek adtak.) Az összes pénzt külön, az egylettől teljesen függetlenül kezelte az árszabály-bizottság.

Ezzel áttérünk az érdemleges válaszra. A 4100 frtot az önképző-osztály az 1888 február 28-án tartott rendes évi közgyűlés határozata értelmében fordította a munkából kilépettek segélyezésére; e gyűlésen lovag Falk Zsigmond elnökölt és a jegyzőkönyvet aláírásával hitelesítette is és a határozat a következőképp szól: „Mondja ki a mai közgyűlés, hogy az önképző-osztály – 2000 frt alaptőke érintetlen hagyása mellett – összes vagyonával segélyezheti az esetleges árszabálysértés miatt kilépetteket. Elfogadtatik.” – Ez időben (a sztrájkkor) az önképző-osztály vagyona 6100 frt volt, így tehát 2000 frt, a közgyűlési határozat értelmében, érintetlenül maradt.

Mint említők, az árszabály-bizottság 36.000 frtnyi kiadását a gyűjtésekből bejött 29.400 frton és az önképző-osztály által adott 4100 frton felül még 2500 frt kölcsönrel is fedezte; a bizottság működése azonban e kölcsönök törleszthetése előtt, már 1891 áprilisban megszűnt s így a kölcsönök törlesztése az önképző-osztály kötelességévé lön. – Az 1891. évi március 22-én tartott rendes évi közgyűlés, hogy az önképző-osztály által adott 4100 frt és a 2500 frt kölcsön megtérüljön, egy évi időtartamra felemelte az önképző-osztály heti illetékét 10 krral; 1400 tagot számítva Budapestre, ez 7280 frt bevételi többlet, így tehát nemcsak a 4100 és 2500 = 6600 frt térült meg, de sőt még bevételi többletünk is volt.

A kérdésnek ilyenmü megoldása, azt hisszük, nemcsak méltányos, hanem alapszabályszerű is volt; méltányos azért, mert a tagok áldozatkészségükkel megtérítették az önképző-osztály kiadását, alapszabályszerű pedig azért, mert a heti illeték felemelését vagy leszállítását az alapszabályok megengedik, valamint megengedik a kölcsönök felvételét is.

A fennebbiekből kiviláglik, hogy e 2500 frt kölcsön azért nem szerepel az egyleti könyvekben mint bevétel, mert az egylet önképző-osztálya az árszabály-bizottság helyett fizette ki, az 1891. évi március 22-én tartott közgyűlés határozata értelmében, amely közgyűlési határozat szerint e kiadás meg is térült.

De nemcsak az alapszabályok, hanem a gyakorlat is feljogosít bennünket, hogy a munkabeszüntetés miatt kilépetteket segélyezzük; tettük ezt már máskor is, így 1886-ban, midőn a február 6-án tartott választmányi ülés, amelyen szintén lovag Falk Zsigmond elnököl s amelynek jegyzőkönyvét szintén aláírta, 1000 frtot szavazott meg az akkori sztrájkolók segélyezésére, melynek kiosztását Darvas Adolf és Pető Lipót eszközölte más hárommal.

20. A Szentkirályi Márton jubileumára kiadott 11 frt 24 kr-ra nézve van-e választmányi határozat?

Mindig szokás volt az egyletünknel, hogy ha valamely tagja 50 évet töltött a nyomdászatnál, úgy munkástársai ünnepélyt rendeznek tiszteletére, amely ünnepélyhez az önképző-osztály kivétel nélkül valami csekélységgel járul. Nemcsak Szentkirályi, hanem több mások is részesültek e megtiszteltetésben, de mindig az önképző-osztály bizottsága határozata értelmében.

21. Balázs Zsigmondnak a mérleg-készítésért fizetett 50 frtra nézve van-e választmányi határozat?

Balázs Zsigmond is már évek óta kap az évi mérleg készítéséért 50 frtot; a mérlegnek idegen szakterő közbejöttével való készítését az 1890. évi február 2-án tartott választmányi ülés javasolta az ez év március 23-án tartott rendes évi közgyűlésnek, amely helyeslőleg vette tudomásul.

22. Neufeld Mór 33 frt 36 kr. fizetésére van-e választmányi határozat?

Neufeld Mór havonként 66 frt 66 kr. fizetést kapott 189 november 16-tól 1892 február végéig, az 1891 november 8-án tartott választmányi ülés határozata értelmében. E határozat így szól: „Zaka Lajos jelenti, hogy az esküdtszék ítélete következtében reá mért 3 havi fogházbüntetés miatt 3 óra eltávozik; egyszersmind kéri a választmányt, hogy helyettesítéséről gondoskodjék. Távolléte alatt Neufeld Mór bizatik meg a teendők végzésével.” – Így tehát Neufeld 3 hónapon át Zaka fizetésével őt helyettesítette; hogy miért maradt fél hónappal tovább állásában, annak egyszerű oka az, mert valaki rögtönösen nem távozhatik, amit megtesz minden jóra való munkaadó is munkásával.

23. A bevételi rovatban előfordul, hogy a betegpénztár kölcsönt kapott az árszabály-bizottságtól 700 frtot; miféle bizottság ez? Ki kezeli pénztét, honnét származik bevétele?

Az árszabály-bizottságot, mint már fennebb is említők, az egylet önképző-osztályának bizottsága képezte; ennek a bizottságnak gyűjtött pénzekből, amelyeket az egylettől teljesen függetlenül kezelt, tekintélyes vagyona volt s e vagyonból adta a kölcsönt, kamat nélkül, tisztán csak azért, hogy az egylet a betegpénztári deficit fedezésére ne legyen kénytelen a takarékpénztárból kivenni. Ez nem alapszabálysértés, hanem jótétemény, vagy mondjuk szivesség.

Az árszabály-bizottságnak, mint az önképző-osztály bizottságának külön alapszabálya nem volt, mert az egyleti alapszabályok már említett 2. § f) pontja és ugyane szakasz 8. pontjára támaszkodva járt el. E bizottság 1892. év április havában teljesen feloszlott.

Az igaz, hogy van a nyomdai munkásoknak most is egy árszabály-bizottsága, de ez az egylettől teljesen függetlenül működik s amely 1892 május havában egy általános nyomdászgyűlésen, ahol a hatóság képviselője is jelen volt, választatott. Ehhez a bizottsághoz azonban, valamint működéséhez, az egyletnek semmi köze s így erre a vizsgálat nem is terjed ki.

Ezzel befejeztük válaszunkat a hozzánk intézett kérdésekre, abban a reményben, hogy azok – mindenben ragaszkodva a hű igazsághoz – kielégítik a vizsgálatot és erőtlenné teszik az ellenünk, előttünk ismeretlen emberek által emelt vádakat.

Ha esetleg történtek is mulasztások, de az alapszabályoktól való oly eltérés nem történt, hogy egyletünket a legsúlyosabb büntetés, a felosztatás érhetné, mert még a felosztatási rendelet kelte előtt, ez évi március hó 26-án tartott rendes évi közgyűlésünkön elhatároztuk alapszabályaink oly értelemben való módosítását, hogy egyletünk jövőben – mellőzve minden mást – csak tisztán segélyező és önképző legyen.

Budapest, 1893 június hó 27.

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének válaszmánya.”

Az augusztus hó 29-én tartott válaszmányi ülésen Parall Ferenc hatósági biztos kijelentette, hogy a válaszmány válasza a kifogásolt kérdéseket illetőleg teljesen kielégítő és így ő minden lehetőt el fog követni, hogy a felfüggesztés legkésőbb még abban az évben visszavonassék.

A fennebbiekből látható, hogy a vizsgálat által kifogásolt pontokra teljesen meg tudunk felelni s Parall Ferenc hatósági biztosunk már az augusztus 29-én tartott válaszmányi ülésen azt helyezte kilátásba, hogy már szeptemberben rendben lesz az egész felfüggesztési ügy.

Ámde mindez nem történt meg, ami azonban sem Parall Ferenc jóakarátán, sem a válaszmány ügybuzgóságán mulott.

A válaszmány megtett mindent: készített egy új alapszabály tervezetet, amelyben, az igaz, benne volt még az önképző-osztály, mert hisz ezt Darvas, Prohaszka és társaik is kívánták, csak ki volt hagyva a „Typographia”-nak az egylet által való kiadási joga.

Június 12-iki keltezéssel az egyesület megkapta a vizsgálat költségeiről szóló hatósági végzést, melynek szövegét alább közlöm:

7381/1893. szám.

Tárgy

Obadich János és Rédl György h. szakértők jelentése a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleténél elrendelt számadási és pénztárkezelési vizsgálat befejeztéről.

Végzés

Miután Parall Ferenc kerületi esküdt, kiküldött hatósági biztos jelentése szerint az elrendelt szakértői vizsgálat Obadich János ur által 33 napon át és Rédl György ur által 32 napon át tényleg teljesített és befejeztetett és annak eredménye neki átadatott, ennél fogva Obadich János urnak szakértői díja 165 frt, azaz százhatvanöt forintban, Rédl György urnak szakértői díja pedig 160 frt, azaz százhatvan forintban ezennel megállapítatik és felhivatik a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének vezetősége, hogy e szakértői díjakat az egylet folyó bevételeiből a nevezett szakértőknek nyugta ellenében fizesse ki, vagy amennyiben erre elegendő fedezettel nem rendelkeznek, erről tegyen jelentést, hogy e díjak az egylet vagyonából fizetethessenek ki.

Miről Parall Ferenc kiküldött hatósági biztos, Obadich János és Rédl György urak tudomás, valamint a nevezett egylet vezetősége mihez tartás végett végzésen értesítettnek. Budapesten, 1893 június hó 12-én. A IV. kerületi előjáróság, mint I. foku iparhatóság: *Prohaszka*, jegyző. *Pesti*, előjáró.

Ezenkívül még dr. Gold Simon ügyvéd 408 frt 87 kros és egyéb, a felosztatásnál felmerült költségekről (gyűlési terembérek, nyomtatványok stb.) szóló 250 frtos számlákkal együtt 983 frt 87 krt tettek ki ezek a költségek.

A választmány, az 1893 március 26-án megtartott rendes évi közgyűlés határozatának megfelelően, Zaka Lajos elnöklete alatt egy tíz tagból álló alapszabálymódosító bizottságot választott²⁶⁵ és ez a bizottság az alapszabálytervezetet kidolgozta, mely tervezetben az önképző-osztály ugyan még benfoglaltatott, de az anyagi érdekek megvédéséről szóló pont kihagyásával. A tervezet a Typographia 1893 augusztus 18-iki számában lett közzétéve. Ezt az alapszabályt a választmány azonban egyelőre nem terjesztette fel a miniszterhez.

A nyomdatulajdonosok, miután az egyesület már minden, a tagok anyagi érdekeinek megvédésére vonatkozó pontot törölt az alapszabályokból és miután közben az alakulóban levő szakegyesület szeptemberben közzétett alapszabály-tervezetéből látták, hogy ez fogja jövőben az anyaegyesület helyett az agitációt vezetni, 1893 november 29-én a IV. kerületi előljáróságnál lépéseket tettek arra vonatkozólag, hogy az egyesület továbbra is fennáll-hasson, de ezt, az alább közölt és a IV. kerületi előljáróságnál felvett jegyzőkönyv szerint, *kegyesen* a következő feltételekhez kívánták kötni:

„A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyesületének feloszlata iránt alulírottak előadják, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete feloszlata tárgyában a fő- és székvárosi Tanácshoz 1891 április 30-án 16348. szám alatt beadott, az egylet feloszlata célzó kérvénybeli kérelmet olyképpen kívánják módosítani, hogy amennyiben a nevezett egylet tisztán a humanisztikus érdekeket folytatandja s az egyleti vagyomból sztrájk-vagy egyéb magáncélokra semminemű összegeket nem fordít, az egylet továbbá az ugynevelt árszabálybizottsággal semmiféle összefüggésbe nem hozatik, végre, ha szükségét látná az egylet az egyleti dolgok szempontjából valamely értesítőt tartani, tisztán ilyet, nem pedig más közlőnyt tartson.

Kijelentik egyuttal, hogy az egylet működése ellen, sem az 1890. év végén tartott sztrájk előtti, sem a sztrájk utáni időből kifogásuk nincs, ezek szerint előadott feltételek mellett az egylet további működését nem ellenzik, hanem az alapszabályok illetén módosítása esetén és azon kikötéssel, hogy az egylet felett állandóan egy hatósági biztos alkalmazása mellett és tekintettel arra, hogy a munkaadók adakozásából keletkezett az egyleti vagyonnak egy része és tekintettel arra, hogy alulírott munkaadók bizonyos hányadban, bár önként az egylet fentartásához hetenként, illetve évenként bizonyos összegekkel hozzájárultak, kívánatos volna – épp úgy, mint az 1891. évi betegsegélyző törvény azt kontemplálja –, miként a munkaadók bizonyos hányadban a felügyelet tekintetében kiküldötteik által ezen jogukat gyakorolják, jelen egyesületnél is, a munkaadók bevonása mellett ezen felügyeleti jog gyakoroltassék, az egyletnek további működését óhajtják. K. m. f. Felolvastatván, jóváhagyólag aláíratott.”

Erre a jegyzőkönyvre, az 1893 december 31-én tartott választmányi ülés megbízásából az elnökség nevében Zaka Lajos a következő választ nyújtotta be:

Válasz a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete” feloszlata ügyében, a fővárosi panaszos munkaadókkal a IV. kerületi előljáróságnál, 1893 november 29-én felvett jegyzőkönyvre.

Az említett egylet választmánya megbízásából van szerencsém a hivatkozott jegyzőkönyvre a következő észrevételeket tenni:

Mindenekelőtt köszönettel vesszük a munkaadók ama jóakarátát, amely abban nyilvánul, hogy bizonyos, általok jelzett feltételek teljesítése mellett nemcsak visszavonják az 1891. évi április 30-án 16.348. szám alatt a főváros tanácsához beadott feloszlatai kérvényüket, de sőt – mint a jegyzőkönyv végén olvasható – még az egylet további működését is óhajtják.

Ezzel áttérünk azokra az óhajokra, amelyeket a munkaadók a jövőben teljesítendőnek vélnek, de amelyek már nagyrészt jelenleg is teljesültek.

²⁶⁵ Brikovics János, Feldmann Mór, Leimer Pál, Lipp Károly, Dobes Ignác, Neuwirth Lipót, Bauer Imre, Krehmann Lajos, Heinrich Károly, Gelberger Mihály.

Óhajtják, hogy az egyesület tisztán a humánus céloknak éljen, ne vegyen részt és ne segítse sztrájkokat és ha szüksége van közlönyre, tisztán egyesületi közlönyt tartson fenn.

Ezek az óhajok teljesültek; az egyesület tisztán humánus céljainak él, sztrájkokban nem vesz részt és nem segít, amit legjobban bizonyít az, hogy az utóbbi időben néhány fővárosi és vidéki üzletben előfordult bérmozgalomba az egyesület vezetősége nemcsak pénzzel, de még tanáccsal sem folyt be, hanem mindezt az egyesülettől teljesen függetlenül álló „Árszabálybizottság” tette. – Ez utóbbi említett bizottságot nem egyesületi gyűlésen választották a nem egyesületi tagok is, hanem egy a rendőrségnél bejelentett általános gyűlésen; így tehát e bizottsághoz – mint említők – az egyesületnek és vezetőségének semmi köze.

Ha e bizottság tagjai, vagy maga az egész bizottság, oly dolgot követ el, ami törvénybe ütközik, ám tessék őket sújtani, de ne a vele semmiféle érintkezésben nem levő egyesületet.

Ami az egyesületi közlöny iránti munkaadó-kivánságot illeti, már ez is teljesült, amennyiben az egyesület kiadásában 24 évig megjelent „Typographia” lapot az egyesület már ez évi január 14-ike óta nem adja ki. E lap tartalma és iránya ellen volt a munkaadóknak legtöbb kifogásuk, most azonban – nem lévén semmiféle lap – nem lehet semmiféle tartalmat vagy irányt akár helyeselni, akár kifogásolni. Egyel több ok a békére és érintkezésre.

Ami a jegyzőkönyvben foglalt többi óhajt illeti, azok mind olyanok, hogy teljesítésük nem tőlünk, hanem törvényhozási intézkedéstől függ. Egyesületünk magánegyesület lévén, ott hatósági biztos nem szerepelhet; ha azonban a munkaadók részt akarnak venni az egyesületi felügyeletben, úgy nekünk az ellen nemcsak kifogásunk nincs, de sőt szeretnők is: ezért azonban viszont mi meg azt kívánjuk, hogy járuljanak is bizonyos hányaddal a terhek viseléséhez, amit jelenleg egy pár (talán öt) kivételével nem lesznek meg.

Ez válaszuk, aminek szíves figyelembe vételét kérjük.

Budapest, 1894. A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyesületé”-nek választmánya: *Zaka Lajos*, alelnök.”

Parall Ferenc hatósági biztos a tanács utasítása folytán, már az egyesület választát megelőzőleg, 1894 január 14-én megtiltotta az egyesületnek azt, hogy a Typographiát tovább is kiadhassa. Az akkori parciális sztrájkok a nyomdatulajdonosokat rendkívül felizgatták és ezért közbenjárásukra a hatóság eltiltotta a lapnak az egyesület kiadásában való megjelenését. A nyomdatulajdonosok egyébként már az 1893 november 29-én felvett jegyzőkönyvben is tiltakoztak a lap kiadása ellen. A választmány az alapszabályra való hivatkozással, melynek értelmében a lapra minden tagnak joga van, hiába tiltakozott ezen önkényes eljárás ellen, nem használt semmit sem. Ez a határozat 5 krajcár illetékemelését jelentett volna, mert külön kellett a lapot venni. Az 1894 január 25-én tartott rendkívüli közgyűlés erre való tekintetből a tagsági díjat 5 krajcárral leszállította, Zaka Lajos helyett pedig, ki, mint az egyesület tisztviselője nem jegyezhetette a lapot, Lipp Károly²⁶⁶ választotta meg felelős szerkesztővé, Brikovics János pedig kiadóvá. Ezzel a Typographia legalább teljesen szabad orgánus lett és nem kellett miatta az egyesületnek újabb hatósági vexaturákat elszenvednie.

1894-ben, miután a választmány belátta, hogy a felfüggesztés még beláthatatlan időnkig sem lesz visszavonva, úgy határozott, hogy az alapszabályokat újabb átdolgozás után felterjeszti a belügyminiszterhez. Az 1894 április 8-án tartott közgyűlés az új tervezetet elfogadta és Egyessy Géza helyett Concha Károlyt választotta az egyesület elnökévé, aki azonban ezt a tisztséget nem fogadta el. A választmány ennél fogva Czettel Gyula nyomdatulajdonost kérte fel az elnöki állásra, aki a következőkben válaszolt a választmánynak, illetve az annak nevében eljáró bizottságnak:

²⁶⁶ Lipp Károly 1908 február 21-én halt meg Budapesten. Minden tekintetben jó kolléga volt, 1885-től haláláig élénk részt vett a szervezeti mozgalomban, hosszú évekig szerkesztette a Gutenberget és felelős szerkesztője volt a Typographiának, s igen sokáig volt a lap kiadója is.

„T. Neuwirth Lipót urnak. Helyben. Szives megkeresése folytán tisztelettel értesitem Önt, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének megbízottját, hogy a nekem felajánlott elnöki tisztséget csakis oly esetben foglalhatnám el, ha az egylet elvileg kimondja, hogy kizárólag jótékonsági, illetőleg segélyezési jellegű lévén, önképzőkori, lapbizottsági vagy árszabályügyi dolgokkal nem foglalkozik és az alapszabályok ily értelemben megváltoztandók. Módosítandó volna az 50. §, hogy: Elnök csakis a főnökök vagy igazgatók sorából választható és pedig az általános betegsegélyző-törvény értelmében (?) mindig 3 (három) évre; az 55. §, hogy: Az alapszabályszerűen meghatározott segélyezések az elnök (vagy az elnöknek felelősséggel tartozó helyettes) utalványa alapján fizetessenek ki stb. Kellő helyen felveendő volna még, hogy az egylet működéséről havi Értesítőt bocsát ki és ezt minden tagnak és minden főnöknek díjtalanul megküldi. Továbbá: az egyesület tisztviselői egyuttal a választmány tagjai nem lehetnek. Ha a t. választmány ezen – csak tájékozással felsorolt – javaslataimat elfogadhatónak és kivihetőnek tartja, szívesen kész vagyok ez ügyben tovább is tárgyalni. Maradtam kiváló tisztelettel Czettel Gyula.”

A közgyűlés tehát itt elszámította magát, mert az előbbi elnök nem kívánt semmi kikötést. Miután az elnöki állást sem Nagy Sándor nyomdatulajdonos, sem Fischer Ignác betüöntődetulajdonos nem volt hajlandó elfogadni, a július 22-én tartott rendkívüli közgyűlés mégis Czettel Gyulát választotta meg elnöké, Zaka Lajos helyett pedig I. alelnökké Leitner Pál választotta meg.

A történelmi hűség okáért azt is fel kell említenem, hogy Czettel Gyula mint elnök mindent elkövetett, hogy az egyesület végre régi állapotába visszakerüljön s alapszabályokhoz jusson s a tanácsnál azonnal a vizsgálat befejezését és az eljárás beszüntetését kérte. Az augusztus hó 5-én tartott alakuló-ülésein Czettel Gyula elnök kijelentette, hogy miután óhaja, hogy egy új alapszabálytervezet készíttessék, kéri, hogy erre a célra egy bizottság választassék.²⁶⁷

A bizottság 1894 október havában elkészült az új tervvel. Az alapszabályból kimaradt az anyagi érdekek megvédésére vonatkozó rész, az egyesületi közlöny kiadásának joga és kötelezettsége. A segélyeknél osztályoztatott az özvegyi segély, megszorított a tagdíjjal való hátralékbanmaradás. Az elnök személyére nézve kimondatott a tervben, hogy minden tag választható és az, hogy a mandátum három évre szól. A december 16-án és 30-án tartott gyűléseken ezt a tervet több lényeges módosítással elfogadták, azonban a végleges döntés az 1895-ben tartandó kongresszusra bízott.

Az 1895 március 17-iki választmányi ülés Czettel Gyula, Lipták Lajos, Wildner Alajos, Téri Sándor, Steiner Adolf, Neuhäusler Vilmos, Neuwirth Lipót és Balázs Károly tagokból álló bizottságot küldött ki, hogy a minisztertől az alapszabályok jóváhagyását és a felfüggesztés visszavonását kérje. A miniszter a küldöttségnek azt felelte, hogy az ügyet „tanulmányozni” fogja s amennyiben magasabb állami érdekekbe nem ütközik, a kívánságnak mielőbb eleget fog tenni.

Ezt megelőzőleg különben a hatóság az egyesületi választmány sürgetésére végre maga is utasította a kiküldött hatósági biztost, hogy a vizsgálatot fejezze be és ennek anyagát saját észrevételeivel mielőbb terjessze be. A hatóság erre vonatkozó felszólítása a következő:

12.433/94. szám.

Tárgy:

Parall Ferenc ügyvéd, kerületi esküdt, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének hatósági biztosa, a nevezett egylet tulajdonát képező, egy eladott ingatlanból befolyt vételár címén letétbe helyezi az I. Pesti Hazai Takarékpénztár terézvárosi fiókjának 86.084/g számú betéti könyvét 5141 forint 33 kr., azaz ötezerszáznegyvenegy forint harminchárom krajcár betéttel, 1893. évi november 29. napjáról kiállítva.

²⁶⁷ Megválasztottak: Czettel Gyula, Lipp Károly, Neuwirth Lipót, Heinrich Károly, Szénássy József, Neuhäusler Vilmos, Botsák Ferenc.

Határozat:

A letett összeg a 97. letét-naplószám alatt őrizetbe vétetik s felzeten felhivatik Parall Ferenc kerületi esküdt ur, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének hatósági biztosa, hogy nevezett egyesület ellen elrendelt vizsgálatot mielőbb fejezze be és az 1893. évi 8698/IV. ker. számú határozattal közölt 39.664/4–10. számú belügyminiszteri rendelet értelmében véleményes jelentését mutassa be. Budapest, 1894 október 26. A IV. kerületi előljáróság: *Kühne Emil*, előljáró.”

A hatósági biztos azonban csak 1895 október havában terjesztette be a vizsgálat iratait a tanácsshoz.

A VI. országos nyomdászkongresszus, mely az utolsóelőtti volt, 1895 április 14–16-án tartatott meg és majdnem kizárólag az alapszabály és az ügykezelési szabályok módosításával foglalkozott. A módosítások azonban nem mindenben feleltek meg az *akkori* egyesületi viszonyoknak. Humanitárius szempontból mindenestre szép eszme volt az, hogy minden özvegy, tekintet nélkül arra, hogy törvényes vagy ezzel ellenkező házasságban élt-e az elhalt taggal, segélyben részesüljön, gyermekeivel együtt. Ez azonban nagyon messzemenő határozat volt az egyesület anyagi állapotához mérten. Miután azonban a kongresszus ezeket a segélyeket részben redukálta²⁶⁸, a hangulat annál élesebben fordult az előbbi határozat ellen. Kár volt, hogy ezzel a kongresszusnak a munkanélküli segély egyenjogosítását kimondó határozata is veszélyben forgott. Ezen kívül azonban a kongresszus kompetenciáját illetőleg is megoszlottak a vélemények, amennyiben a tagok többsége nem akarta a kongresszus azon határozatát elismerni, hogy a közgyűlésnek a kongresszus a fóruma. Nemsokára a kongresszus után 800 tag egy rendkívüli közgyűlés egybehívását kérte a következő napirenddel: A központi rendkívüli közgyűlés állal kiküldött kongresszusi tagok működésének elbírálása és az efelett való határozathozatal.

A gyűlés május 26-án tartatott meg s Janovits Ferenc határozati javaslatának elfogadásával a kongresszusi határozatokat elvetette. A határozati javaslat szerint „a kongresszuson felhatalmazás nélkül oly intézkedések vétettek fel az alapszabályokba, melyek az egyesületre nézve veszéllyel járnak, ennélfogva a közgyűlés kimondja, hogy a kongresszusi tagok eljárását helytelennek és érvénytelennek tekinti s a kongresszus határozatait csak annyiban fogadja el, amennyiben azok a mai közgyűlés által elfogadhatóknak találtnak. Egyuttal kimondja a közgyűlés, hogy az egyesület kongresszusokat nem kíván többé tartani. Az alapszabályokat pedig csak akkor fogadja el végleg, ha 1. csakis törvényes hátramaradottaknak adatik ki az özvegyi segély és pedig 5 évi befizetés után 50 forint, 10 évi után 250 forint; 2. ha az alapszabályokba felvételik az a rendelkezés, hogy választmányi tagok csak oly tagok lehetnek, kiknek foglalkozásbeli tartozásuk nincsen; 3. a vidéki tagok a központi választmány választásánál együtt szavaznak a központi tagokkal és indítványokat küldhetnek be, melyeket a választmány napirendre tűz s amennyiben a választmány az indítványt nem támogatná, az egyesület költségén egy küldöttel képviseltethetik magukat. A vidéki kerületek önállóan működnek, esetleges felebbezés esetében másodfokon a központi választmány, harmadfokon pedig a központi közgyűlés dönt. E határozatoknak az alapszabályokba való beillesztésével a választmány bizatik meg, nemkülönben megbizatik azzal, hogy a kisebb ügykezelési szabályokat megfelelően módosítsa és az alapszabályokat ezután terjessze fel a belügyminiszterhez.”

A választmány újra átdolgozta az alapszabálytervezetet s első dolga volt abból egy példányt Parall Ferenc hatósági biztosnak beküldeni, ki ugy nyilatkozott, hogy amig nem lesz jóváhagyott alapszabály, addig nem lehet az egyesületi állapotok rendbehozásáról beszélni. A

²⁶⁸ 50 korona helyett 100 koronát (ötévi tagság után) és 500 korona helyett 300 koronát (tizévi tagság) állapított meg a kongresszus Rothenstein indítványára.

választmány, miután 1895 július 6-án felterjesztette az alapszabályokat, arról értesült, hogy a hatósági biztosnak a felterjesztett alapszabályok ellen különféle kifogásai vannak; ilyen volt elsősorban az, hogy a betegsegélyző- és a rokkantsegélyző-pénztár, a munkanélküliek pénztára és az önképző-osztály egyesíttessék. Az önképző-osztály még benne volt az alapszabályokban, de miután a szakegyesület 1895 július 14-én megalakult, már mindenki tisztában volt azzal, hogy az önképző-osztálynak nincs célja.

A főváros tanácsa 1895 augusztus 1-én 31385/95. számú határozatával zár alá helyezte az anyaegyesület vagyont, ami arra vezethető vissza, hogy a budapesti nyomdászok megtették az árszabálymozgalom megindításához szükséges lépéseket. Ilyenformán nem sok kilátás volt arra, hogy a felterjesztett alapszabályok mihamar jóváhagyatnak.

Parall Ferenc hatósági biztos 1895 október havában 14263/95. szám alatt betérjesztette véleményét a IV. kerületi előljárásnak, honnan az a tanácshoz került. A tanács 1895 december hónapban 49636/95. szám alatt a belügyminiszterhez terjesztette fel a két ládára való iratcsomót, honnét 1896 február 7-én 1256/96. szám alatt újra a tanácshoz kerültek vissza. A tanács 1896-ban 5512/96. szám alatt ismét a belügyminiszterhez küldte fel, hol az óriási módon felszaporodott, 15 kilogramm súlyú aktahalmaznak a sok vándorlás után – nyoma veszett. Egy okos ember valószínűen megkönnyörült rajta és így önkéntelenül beszüntette az egész, évekig huzódó vizsgálatot.

Az 1895 július 6-án felterjesztett alapszabályokat a választmány visszakérte és 1897 augusztus 15-én egy öttagú bizottságot választott egy új alapszabálytervezet kidolgozására.

A tervezetet a választmány 1897 november havában osztotta szét a tagoknak s miután Czettel Gyula elnök már a november hó 7-iki választmányi ülésen bejelentette, hogy a miniszteriumban az összes iratoknak nyoma veszett, határozatba ment, hogy az egyesület ellen folytatott vizsgálat és hatósági felügyelet megszüntetése tárgyában sürgős kérvény intéztessék a belügyminiszterhez. Az új alapszabálytervezetből, az 1895-ben benyújtott alapszabállyal ellentétben, már kihagyatott az önképző-osztályra vonatkozó szöveg. Ezenkívül azonban más fontos ujitások is felvételtek az új alapszabályok szövegébe, melyek között fontos a rokkantsági segély osztályozása, a munkanélküliségi segélynél a napi segély bevezetése és a segélyezés időtartamának meghosszabbítása.

A tervezethez Zaka által készített kommentárban, melynek szövegét az új alapszabálytervezet helyett alább közlöm, különben már kidomborodik az új, tisztán segélyezéssel foglalkozó egyesület hatásköre.

Az alapszabálytervezet magyarázata

Most, midőn az ország összes egyleti tagjai már megkapták az alapszabálytervezetet, kötelességünknek tartjuk azt röviden magyarázni, legalább a lényegesebb változtatásokat, már csak azért is, mert az idő rövidsége miatt német nyelvű szaktársaink is csak magyar példányokat kaphattak.

Mielőtt azonban a magyarázatokba bocsátkoznánk, felkérjük a kerületek vezetőségeit, hogy haladéktalanul tartsanak rendkívüli közgyűlést és a központban 1898 január 9-én tartandó közgyűlés előtt küldjék be az egyes pontokhoz nézetüket, hogy ne érhesse a központot az egyoldalu eljárás vádja.

Az alapszabályokban a legfontosabb változtatás az önképző-osztály elhagyása, aminek következtében az egylet teljesen segélyezővé válnék.

Ez az osztály az utóbbi években – amint tudjuk – éppenséggel nem felelt meg *régi* hivatásának, amennyiben nemcsak a hatósággal jött az *egész* egylet miatta összeütközésbe, de az oly tagokkal is, akik a többségnek a munkásszervezkedés tekintetében követett elveit nem helyeslik s ennek dacára mégis kötelesek voltak e pénztárba fizetni.

Ma már belátja minden osztálytudatos munkás, hogy a szervezkedést más téren kell fejleszteni: ez a tér a szakegylet és a lapbizottság; az igaz, hogy ez új terhet ró reánk, de a teherviselés következtében anyagi helyzetünk általánosságban javult, amit legjobban bizonyít az utolsó 10 év.

Mi nem valljuk azt az elvet, hogy minél kevesebb a segély, a nyomor következtében, annál jobb elvtársakká válnak a tagok, sőt inkább az az elvünk, hogy minél magasabb az illeték és így a segély is, annál kitartóbbakká a tőke ellen való küzdelemben.

Ez az oka annak, hogy az önképző-osztály megszüntetése dacára sem szállítottuk le az illetéket, mert ha ezt tesszük, úgy tönkre menne a rokkant-, özvegy- és árvapénztár s vele együtt a munkanélküli és viatikumpénztár is. Már pedig e két pénztár bukását, azt hisszük, egy tag sem kívánja.

Az önképző-osztályra eső 8 krt az alapszabálmódosító bizottság a segélyező osztályoknak szánta, aminek következtében a 70 kros illeték a következőkép oszlanék meg: betegpénztárra 30, rokkant-, özvegy- és árvapénztárra 15 és a munkanélküli pénztárra 25 kr. Megjegyezzük e helyen, hogy a vidéki tagok 60 kros illetékét nincs szándékunk emelni s az elosztás ebben az arányban történék.

A betegpénztár eszerint körülbelül maradna a régi állapotban, mert ez megbirja a terhet. A rokkantpénztárra eső illeték is megmaradna és e pénztáron úgy vélünk segíteni, hogy a segélyt osztályozzuk, még pedig a következőkép:

I. osztály: Akik felszabadulásuk után az első négy hétben léptek az egyesületbe: 10 évi tagság, vagyis 520 teljesen befizetett hét után, hetenként 8 korona; 15 évi tagság, vagyis 780 teljesen befizetett hét után, hetenként 10 korona; 20 évi tagság, vagyis 1040 teljesen befizetett hét után, hetenként 12 korona; 25 évi tagság vagyis 1300 teljesen befizetett hét után, hetenként 14 korona segélyt kapnak.

II. osztály: Akik felszabadulásuk után később lépnek be, csak 15 évi tagság után kapnak segélyt, még pedig a következőkép: 15 évi (780 hét) tagság után 10 koronát, 20 évi (1040 hét) tagság után 12 koronát, 25 évi (1300 hét) tagság után 14 koronát.

A rokkantpénztár terhein könnyítendő, jónak tartjuk osztályozni az özvegyi végkielégítést is, még pedig a következőkép: Az özvegysegély 5 évi (260) heti tagság után 50 korona, 10 évi (520 heti) tagság után 300 korona, 15 évi (780 hét) tagság után 400 korona és 20 évi (1040 hét) tagság után 500 korona és egyszersmindenkorra szól.

Az árvasegély megmaradna jelenlegi nagyságában és a jelenlegi várási idő mellett. Tudjuk azt nagyon jól, hogy sok szaktársnak nem tetszik ez az osztályozás, mert ezáltal 1–2 évet veszít, tudjuk azt nagyon jól, hogy sok szaktárs csak a segély mellett beszél, de arról nem, hogy megbirja-e a pénztár ezt, vagy ha nem bírja meg, úgy emeljük az illetéket. Ám tessék az osztályozást elvetni, maradjunk meg a régi rendszer mellett, de akkor emeljük az illetéket 10 krral és a vidék is annyit fizessen, mint a főváros.

Különben az osztályozás mellett nemcsak mi, hanem az *igazság* és a *kormány* is szól, különösen az utóbbi, aki nem engedi a tagok *megszerzett* jogait kockára tenni a folytonos deficittel, ami pedig hogy fennáll, bizonyítja a következő tábla, amely szerint a rokkant-, özvegy- és árvapénztár vagyona a tagok számarányához képest, az utolsó öt év alatt, midőn már a kolozsvári egylet vagyona is nálunk volt, így alakult, illetőleg így fogyott:

	Vagyon	Tagok száma	Esik egy tagra forint
1892. évben	83.036,87	2375	34,97
1893. évben	84.508,10	2402	35,18
1894. évben	85.088,08	2640	32,23
1895. évben	90.070,74	3801	32,15
1896. évben	89.293,73	2820	31,31

Összehasonlítva tehát most azt, hogy 1892-ben egy tagra 34,97 frt törzsvagyton esett, míg 1896-ban csak 31,31 frt esik, úgy arra az eredményre jutunk, hogy egy tagnál 3,66 frt a deficit, ami 2820 tagnál 9969,20 frt deficitnek felel meg. Ez a tényleges számítás, nem pedig az, hogy a pénztár öt év alatt 5000 frttal szaporodott, mert ezzel szemben a tagok száma is szaporodott ötszázszal.

Az osztályozás különben nem új: benne volt az a régi alapszabályokban is és csak egy bizonyos meggondolatlan áramlat sepette el²⁶⁹ és *benne van minden hasonló, velünk kölcsönösségben lévő egyesület alapszabályaiban is*. Például: Németországban 10–15 évi tagság után csak 4 frtot kap a rokkant, míg özvegyi végkielégítés és árvasegély egyáltalán nincs, dacára a 60 krajcáros illetéknek. Ausztriában 15 évi tagság után 4,50, 20 évi tagság után 5 frt, 30 évi tagság után 6 frt segélyt kap a rokkant, míg az özvegysegély maximuma csak 150–200 frt és az árvasegély 3 frt havonta, holott a heti illeték 65–72 kr. Svájcban 3,60 frank a rokkantsegély és árvasegély nincs a 105 centimes illeték mellett. Ezek velünk kölcsönösségben álló, sokkal gazdagabb egyesületek, mint a miénk; az osztrák egyesület 7000 taggal és 574.863 frt vagyonnal, a németországi 30.000 taggal 2.000.000 frt vagyonnal, a svájci pedig 1500 taggal és 159.427 frank vagyonnal bír, mi pedig csak 130.000 frt vagyonnal bírunk 3000 taggal szemben.

Szervezetünk különben is oly magas segélyt ad, aminőt más magánegyesület nem képes adni; a magántisztviselők egyesülete például 400 frtos rokkantsegélyt 30 frtos évi tagsági díj után ad 10 évi karencidőre. Ha azonban az illető belépő már 35 évnél idősebb, úgy a tagsági díj 45–64 frtig is emelkedik. Mi pedig rokkantsegélyt, özvegyi végkielégítést és árvasegélyt is adunk évi 7,80 kr. illetékért. No de mindezt nem azért hozzuk fel, mintha mi is biztosító intézetet akarnánk csinálni. De különben is mi van a *jelenlegi* alapszabályokban? Az, hogy a rokkantsegély 5 frt s az özvegysegély 75 frt s ezt csak egy közgyűlés emelte 6 frt és 250 frtra, ama reményben, hogy ezt a pénztár megbirja. Nem bírta meg. Nem akartunk visszamenni a régi 5 frtra, hanem e helyett visszamentünk a régi osztályozásra.

A régi tagok ez osztályozással semmit sem veszítenek, míg az újabbak vesztesége bőven kárpótolva van a munkanélküli segély és viatikum emelésével, mert hisz tagadhatatlan tény az, hogy e segélyeket a fiatalabbak nagyobb mérvben veszik igénybe, mint az idősek.

Most nézzük azt az óriási emelést, amely a munkanélküli segély és a viatikum tekintetében történnék.

A munkanélküli segély – mint tudjuk – eddig hat hétig tartott, ami harminc (30) vagy 42 forintnak felelt meg, e helyett most a segély 91 napig tartana napi 80 krral, ami 72 frt 80 krnak felel meg. Az emelés tehát nőtlennél 42,80 kr., a nősnél pedig 30,80 kr. Ehhez járul még az is, hogy a viatikum – akár e segélyek felvétele után is – nem 120 napig, hanem 180 napig jár és naponként 60 krajcár.

E nagy előnyt, úgy hisszük, minden fiatal szaktárs belátja, épp úgy, mint a rokkant- és özvegysegély osztályozásának igazságos voltát belátják az idősebb tagok.

De hát az alapszabályokat módosító bizottságot nem is az idősek vagy fiatalok igényeinek kielégítése vezette munkájában, hanem az egyesület érdeke.

²⁶⁹ Az 1880 szeptember 2-án jóváhagyott alapszabályokban 10–20 évi befizetés után 3 frt, 21–30 évi befizetés után 4 frt, 31–40 évi befizetés után 4 frt 50 kr., 41–50 évi befizetés után 5 frt, 50 évi befizetésen túl 5 frt 50 kr. rokkantsági segély volt megállapítva. Az özvegyi végkielégítés fejében 50 frt, árvasegély fejében havi 4 frt segély fizettetett ki. Az 1887 március 20-án jóváhagyott alapszabályokban a rokkantsági segély 10 és ennél több évi befizetés után heti 5 frtban, az özvegyi segély 25 és 50 frtban volt megállapítva. Az 1901 február 16-án jóváhagyott alapszabályokban már két osztály van. Az I. osztályban a tagnak 10 évi befizetés után 10 korona, 15 évi befizetés után 12 korona, 25 évi befizetés után 14 korona, a II. osztályu tagnak 15 évi befizetés után 10 korona, 20 évi befizetés után 12 korona, 30 évi befizetés után 14 korona segélyre volt joga. Az özvegyi segély 5 évi befizetés után 50 koronában, 10 évi befizetés után 400 koronában, 20 évi befizetés után 500 koronában volt megállapítva.

Elődeink alapították ezt az együletet; vagyonnal hagyták ránk s így a mi kötelességünk az, hogy ne csak fentartsuk, hanem a tagok arányához képest szaporított vagyonnal hagyjuk utódainkra: a meglévő vagyon nem a mi szerzeményünk, hanem csak örökünk s így nem szabad azt elpocsékolnunk, hanem gyarapodva adni át örököseinknek, akik ezt épp oly joggal megkívánhatják, mint amily kényelmesen átvettük mi az örökséget elődeinktől.

Szaktársak! Fővárosiak és vidékiek! Jól megfontoljátok esetleges indítványaitokat, mert az alapszabálmódosító bizottság az önképző-osztály megszüntetését a szervezkedés érdekében tette, az illeték meghagyását és az osztályozást pedig azért ajánlja, mert csak így menthető meg az egyület a deficittől, sőt csak így lehet a tagok számaránya szerint gyarapítani.

Ezzel befejezzük magyarázatunkat, azzal a bocsánatkéréssel, hogy német nyelvű szaktársaink ne vegyék rossz néven, hogy csak magyar szöveget kaptak az idő rövidsége miatt. Ez különben nem nagy baj, mert minden lényeges változtatást feltűntettünk. Budapest, 1897. évi december hóban. Az alapszabálmódosító bizottság megbízásából: *Zaka Lajos*.

Az alapszabályokat 1898 február 14-én nyújtotta be az egyesület a belügyminiszterhez, ahonnét azok 1898 május 11-iki keltezéssel 21871. V/b. szám alatt különböző észrevételekkel június hó végén újra visszaérkeztek. A miniszter a következő módosításokat kívánta:

Budapest székesfőváros tanácsa. 24631/1898. szám.

A magyar királyi belügyminiszter folyó évi május hó 11-én 21871. V/b. szám alatt kelt leirata a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Együletének módosított alapszabálytervezete tárgyában.

H.

Ezen miniszteri leirat folytán értesíti a tanács a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Együletének vezetőségét, hogy módosított alapszabálytervezetére nézve a következő észrevételek merültek fel:

A módosított alapszabályok szerint a rokkantakat, özvegyeket és árvákat, valamint a munkanélkülieket és átutazókat segélyező osztálynál a segélyösszegek nagyrészt felemeltettek oly mérvben, hogy ebből kifolyólag az egyesület kiadásai jelentékenyen növekedni fognak.

Vajjon a nagyobb mérvű kiadások az alapszabályszerű jövedelmekből mindenkor fedezhetők lesznek-e? A szükséges tapasztalati adatok hiányában megállapítható nem volt.

Utasítatik ennél fogva nevezett egyesület, hogy e két osztálynak jelen szervezet melletti akadálytalan működését saját adatai alapján a legutolsó három évi zárszámadás felterjesztése mellett számszerűleg, kellően indokolva, pontosan mutassa ki.

Egyidejűleg pedig, miután ily természetű működési ágaknál a felmerülendő kiadások a támadható különböző kedvezőtlen viszonyok következtében előre ugyszólván kiszámíthatatlanok, a tagok érdekeinek biztosítása szempontjából alapszabályaiba oly intézkedést is vegyen fel, mely az egyesület körébe tartozó két osztály akadálytalan működésének folytatását lehetővé teszi az esetre is, amidőn az alapszabályszerű jövedelem a felmerülő szükségletek fedezésére esetleg elégtelennek mutatkoznék.

Utasítatik továbbá az egyesület az iránt is, hogy alapszabályaiban mondja ki, hogy a sztrájkban résztvevő tagok segélyezésben nem részesülnek, végül pedig világosítsa fel, vajjon a 34. § utolsó sorában nem íratott-e tévedésből 520-szor helyett 260-szor.” (Tényleg 520-nak kellett volna lenni.)

A miniszter tehát biztosítékot kívánt arra nézve, hogy az egyesület anyagi helyzete a felemelt segélyeket megbirja-e. A tagok igényeinek biztosítására egy tartalékalap létesítését követelte.

A július 10-én megtartott rendkívüli közgyűlés kimondta, hogy a miniszter kívánságának eleget tesz s az önképző-osztály vagyonából a rokkant-, özvegy- és árvasegélyező-pénztár, valamint a munkanélküliek pénztára javára tartalékalapot létesít, mely alap e két pénztár évi

többletének 10%-ával gyarapítandó. Az egyesület ezzel az új osztállyal a biztosítóintézetek sorába lépett. A miniszter által kért indokolás a július hó 10-én tartott rendkívüli közgyűlés határozatából július hó 15-én már be is nyújtatott s szövege a következő:

Nagyméltóságu Belügyminiszter Ur!

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete ez évi július 10-én tartott rendkívüli közgyűlésének megbízásából, a belügyminiszteriumnak ugyancsak ez évi május hó 11-én 21871/V. C. sz. a. kelt leiratára a következő magyarázó sorokkal válaszolunk:

Az igaz, hogy alapszabálytervezetünk szerint nagyobb lesz a rokkant-, özvegy- és árva-, valamint a munkanélküli és utassegély, de ezzel szemben igaz az is, hogy nagyobb lesz az illeték is. Eddig ugyanis a rokkant-, özvegy- és árvapénztár illetéke csak 12½ kr. volt, míg ezután 15 kr. lenne; így van ez a munkanélküli és átutazópénztárnál is. Ez utóbbi pénztár illetéke 10 kr. volt, míg a tervezet szerint 25 kr. lesz.

Megemlítjük még, hogy a segély emelése csak látszólagos, amennyiben a segélyre való jogosultságot a mostani tervezet hosszabb időre szabja, mint az érvényben levő alapszabályokban van.

Jelenleg a munkanélküli segélyre joga van mindenkinek, aki 52 hetet befizetett, míg ez a jövőben – a később belépők részére – 104 hétben van megállapítva. Továbbá a mostani alapszabályok szerint a hat heti munkanélküli segély felvétele után csak 13 hétig kellett az illetőnek dolgoznia az újabb segélyre való jogosultságért, míg a tervezet szerint ehhez 26 hét kell. Ez osztálynál, a régi alapszabályoktól eltérőleg, kétféle osztályozást hoztunk be, ami a látszólagos több-kiadást, a nagyobb heti illetékkel együtt, fedezi.

Igy áll a viszony a rokkant-, özvegy- és árvapénztárnál is; itt is két osztályt csináltunk, míg korábban csak egy volt: a 10 éves (520 hetes) tagság. Az új alapszabályok szerint a később belépők csak 15 évi (780 heti) befizetés után jogosultak a segélyre, ami nagy megszorítás, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a jelenlegi 60 rokkant közül legalább is 20 van olyan, akinek ez új alapszabály-tervezet szerint nem járna segély. Hiányosak, az egyesületre anyagilag károsak voltak a most érvényben levő alapszabályok, amely hiányokon azonban a tervezet segítene.

Ami azt illeti, hogy gondoskodjunk az előre nem látható és így bekövetkezhető deficitről, erre vonatkozólag megjegyezzük, hogy a mostani alapszabályok értelmében fennálló önképző-osztály megszűnik az új tervezet szerint és az egyesület kizárólag segélyező lesz, s az önképző-osztálynak a múlt évi mérleg szerint meglevő 12.356 frt 36 kr. készpénz- és értékpapir-vagyonából a két osztály javára – felerészben mindegyiknek – külön tartalékalapot létesítünk, amely tartalékalap a két pénztár esetleges feleslegének 10%-ával is növelendő évenként. Ezt a pontot a most felterjesztett módosított tervezetbe, az általános határozatok III. pontjául, bele is vettük.

Ami a három utolsó év mérlegét a munkanélküli és átutazópénztárra, valamint a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra vonatkozólag illeti, ezt szintén felterjesztjük, ámbár ez is felesleges, mert az alapszabályok megerősítése esetén egészen más pénzügyi kulcs szerint járunk el: több lesz az illeték, részben hosszabb lesz a segélyre való jogosultsági idő és nagyobb lesz a segély is.

A gyakorlatban való kivihetőséget vagy kivihetetlenséget a jövő bizonyítja be, de az utóbbi esetben áldozatkészségünkkel majd segítünk a bajon.

Álljon itt e két pénztár három utolsó évének mérlege:

1. A munkanélküli és átutazópénztár bevétele, kiadása, többlete vagy hiánya, tisztán az illetékekből, az áthozat és kamatok nélkül:

	bevétel	kiadás	+ vagy -
1895-ben	15.944,65	14.225,16	+ 1719,49
1896-ban	17.143,40	15.723,98	+1419,42
1897-ben	17.027,95	21.046,02	- 4018,07

E kimutatás szerint a munkanélküli és átutazópénztár az utolsó három év alatt tőkéjéből 879 forint 16 krt vesztett, aminek oka az 1897. évi páratlan rossz munkaviszony, de amely veszteség az újabb beosztás és magasabb illeték mellett csakhamar fedezetre talál.

2. A rokkant-, özvegy- és árvapénztárra vonatkozólag álljon itt a következő három évi mérleg, amely szerint ennek a pénztárnak bevétele, kiadása, többlete vagy hiánya, tisztán az illetékekből, az áthozat és kamatok nélkül:

	bevétel	kiadás	+ vagy -
1895-ben	18.449,30	19.803,43	- 1354,13
1896-ban	19.635,25	20.415,53	- 780,27
1897-ben	19.700,28	21.958,22	- 2258,94

E kimutatás szerint a rokkant-, özvegy- és árvapénztár a három év alatt 4393 forint 34 kr. deficitet tüntet fel, de ez megtérül a kamatokkal, amelyeket nem számítottunk.

Tekintetbe véve a fennebbiek, mi a legnagyobb reménnyel nézünk a jövő elé, mert – szerintünk – a segélyek osztályozása következtében a segélyek nemcsak hogy nem emeltettek, de sőt inkább megszorítottak, dacára az illetékek emelésének.

Ami a miniszterium amaz észrevételét illeti, hogy a sztrájkban résztvevők ne részesüljenek munkanélküli segélyben, ha kell, ennek is eleget teszünk, habár ez felesleges, mert a tervezet szerint ugyanis csak azok kaphatják e segélyt, akik munkaadók részéről történt 14 napi felmondás következtében és e 14 nap kitöltése után lépnek ki, vagy akik az ipartörvény értelmében rögtön hagyják abban a munkát. E módosítást mint 42. §-t szurtuk a tervezetbe.

Végül megjegyezzük, hogy a 34. § utolsó sorában tévedésből van 260-szor, mert ehelyett 520-szor teendő. Továbbá, hogy a §§ a 42. §-tól egyet ugranak, mert a régi leírásban e tekintetben hiba volt.

Indokainkat tekintetbe véve, tisztelettel kérjük tehát a nagyméltóságu belügyminiszter urat, hogy alapszabályainkat megerősíteni sziveskedjék. Ezt annál inkább bátrak vagyunk tenni, mert egyesületünk Magyarországon a leggazdagabb és legnépesebb egyesület, amely 38 éves fennállása óta több mint egy millió forintot fizetett ki segélyekre és a jövőben fokozottabb mérvben leszi ezt.

Ama reményben tehát, hogy kérésünk meghallgatásra talál, maradtunk a nagyméltóságu belügyminiszter urnak köteles tisztelettel

az 1898. évi július hó 10-én tartott rendkívüli közgyűlés megbízásából, *Czettel Gyula* elnök, *Morócz Jenő* jegyző.

A pozsonyi egyesület, miután az országos nyomdászegyesülethez való csatlakozását a belügyminiszter elutasította, az ausztriai nyomdászszövetséggel kölcsönösségi viszonyba óhajtott lépni. A választmány az ausztriai szövetség kérdésére azt válaszolta, hogy a kölcsönösség megkötésébe bele nem egyezik, mivel alapszabályai nemsokára jóváhagyatnak és így a pozsonyi egyesület is csatlakozhatik az országos egyesülethez.

A november hó 1-én tartott választmányi ülés kizárólag az egyesület betérjesztett alapszabályáival foglalkozott és elhatározta, hogy a belügyminiszterhez egy küldöttséget meneszt, melynek Czettel Gyula, Müller Ágoston, Concha Károly, Krammer Lipót, Krausz Soma és Novitzky N. László voltak tagjai. Perczel Dezső, az akkori belügyminiszter azonban nagyon kimérten fogadta a küldöttséget s az a kihallgatásról a legpesszimistikusabb érzéssel távozott.

A rendőrség zaklatásai következtében – melyekről máshol van szó – október 30-án általános nyomdászgyűlés tartatott, melyen többek között szóba került az egyesület felfüggesztésének kérdése is és erre vonatkozólag a következő határozati javaslatot fogadta el:

„Tekintettel arra, hogy egyesületünk távol áll minden politikai és társadalmi mozgalomtól, csupán csak mint segélyező-egylet működik, amelynek nemcsak nyomdai munkások, hanem közel 100 nyomdatulajdonos tagja is van;

tekintetbe véve azt, hogy 38 éves fennállása alatt több mint egy millió forintot fizetett ki tagjainak segélyül és jelenleg is 150.000 forint vagyona és 3000 tagja van;

tekintetbe véve, hogy az elmúlt időhöz arányítva, a jövőben még nagyobb mértékben segít tagjai segélyezésénél az állam és községek terhein;

elvárja a mai nyomdászgyűlés a miniszteriumtól, hogy egyesületünket nem felfüggeszti vagy pláne feloszlatja, hanem annak alapszabályait, amelyeket teljesen az általa kívánt módosítások szerint már másodszor nyújtottunk be – pártatlan információk után – megerősíti; hogy továbbra is élhessen nemes céljának: a betegek, rokkantak, özvegyek, árvák, munkanélküliek és utazók segélyezésének.”

Az alapszabályok jóváhagyását közben a választmány – miután 1898 július 15-én már benyújtotta volt az új tervezetet és azok teljesen a miniszter óhaja szerint készültek – novemberben megsűrgette, azonban eredmény nélkül.

Ebben a helyzetben a választmány nem tehetett mást, minthogy különféle határozatokkal iparkodott az alapszabálynélküliség okozta hinárból kilábolni. Az 1899 január hó 8-iki választmányi ülés Jászai Samu indítványára kimondta, hogy a felterjesztett, de még mindig jóvá nem hagyott alapszabályok alapján kell eljárni. A választmány, illetve a közgyűlés, az 1887-ben megerősített alapszabályoktól már amugy is sok dologban eltért, mert a helyzet erre rákényszerítette. Felemelte az illetéket 50 krról 70 krra, felemelte a rokkantsegélyt 5 frt-ról 6 frtra, az özvegyi segélyt 50 frtról 250 frtra. Bevezette a viatikumnál a napi segélyt. A január 20-án tartott rendkívüli választmányi ülés megbizta Novitzky és Zaka tisztviseleket, hogy az érvényben levő alapszabályok 66. §-a e) pontja értelmében egy tervezetet dolgozzanak ki, melynek alapján az egyes segélyezési osztályok rossz pénzügyi helyzetén segíteni lehetne. Az április hó 16-iki közgyűlés elfogadta a következő határozatokat: A tagdíj felemeltetett 70 krra, a beiratási díj leszállított 3 és 1 frtra; bevezette az osztályozást a betegeknel, rokkantaknel, munkanélkülieknel és özvegyeknel és felemelte részben a segélyt, részben a segélyezési időt is.

Ez a határozat május 1-én lépett életbe és annak életbeléptetéséhez a hatóság is hozzájárult. Miután így az alapszabály fő pontjait a közgyűlés életbeléptette, ez magával vonta a mellékpontok életbeléptetését is és így a választmány ettől az időponttól kezdve teljesen a miniszternél levő alapszabályok értelmében járt el.

Az 1899 október 1-i választmányi ülés megbízásából Czettel Gyula és Novitzky N. László Halmos polgármestert keresték fel, hogy őt az alapszabályok jóváhagyásának megsűrgetésére felkérjék. Azonban csak a Bánffy-kormány bukása után, midőn szabadabb szellem kezdett lengedezni, vették elő a belügyminiszteriumban az alapszabályok ügyét és 1900 augusztus havában végre a tanács útján megérkezett a miniszter alább közölt határozata:

Másolat. Magyar királyi belügyminiszter. 133.866. b. sz.

Budapest fő- és székváros közönségének.

Ámbár a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyesülete ellen még az 1894. évben elrendelt vizsgálat során súlyosabb beszámítás alá eső szabálytalanságok derültek ki és bár a nevezett egyesület azáltal, hogy az utóbbi időben oly módosított alapszabályok alapján működik, melyek a belügyi kormányhatóság által láttamozva nem voltak és így érvényeseknek nem tekinthetők, miáltal újabb szabálytalanságot követett el, mindazonáltal, tekintettel arra, hogy most már tagjainak anyagi támogatása és segélyezése képezi az egyesület működésének kizárólagos célját és feladatát, ezuttal a nevezett egyelet irányában a további megtorló intézkedésektől eltekintek s az egyelet működésének még hivatali elődöm által történt felfüggesztését ezennel megszüntetem és az önhatalmulag módosított alapszabályoknak következő

megváltoztatását rendelem el: 1. A 42. §-nak szövegezése helyett – tekintettel az 1884. évi XVII. t.-c. 144. §-ában foglalt határozmányra – a következő világosabb szöveg veendő fel: „Esetleges munkabeszüntetés (sztrájk) alkalmával az egyesület a sztrájkban résztvevőknek semmiféle segílyt nem adhat. 2. A 42. §-ra való tekintettel a 2. §-nak f) pontja olyképp módosítandó, hogy az egyesület a hasonló célú európai egyesületek közül csak azokkal szemben gyakorolhatja a kölcsönösséget, illetve csak azokkal léphet kölcsönösségi szerződésre, amelyeknek alapszabályai a sztrájkok esetére való segílyezést szintén kizárják. 3. A régi alapszabályok 54. §-ára való tekintettel az 50. §-ban kimondandó, hogy az elnöki tisztséget csakis munkaadó tag viselheti. 4. A választmánynak legalább egyharmadrésze munkaadó tagok sorából alakítandó. Erről a fő- és székváros közönségét utasítással mult évi május hó 31-én 16.612. szám alatt kelt jelentésére, a csatolmányok visszaküldése mellett ezennel értesitem. Budapest, 1900. évi július 5-én. A miniszter helyett Széll Ignác államtitkár.”

A miniszter követelése között mindenesetre sok abszurdum volt, mert például az, hogy senki se kapjon semmiféle néven nevezendő segílyt, ha árszabálymozgalom van, tul ment a határon. A legigazságtalanabb volt azonban az, hogy az elnök továbbra is a nyomdatulajdonosok sorából választandó. Ezek közül alig egy pár fizette az egykori ugynevezett főnökilletéket és ha ezért nekik az alapszabály egyenlő jogot biztosított az igazgatásban, ezzel már tul mentünk a köteles előzékenység határán. A legnagyobb abszurdum volt tehát még külön olyan kizárólagossági jogot követelni részükre, hogy a választmánynak legalább egyharmada munkaadók-ból álljon.²⁷⁰ A választmány szeptember 30-án rendkívüli közgyűlést hívott egybe, mely elfogadta a belügyminiszterhez az alapszabályok ügyében felterjesztendő felirat szövegét. Elfogadta még a közgyűlés a választmány azon indítványát, hogy a tagdíj a rokkantségilyzőpénztár javára heti 20 fillérrel emeltessék. A miniszterhez intézett felirat szövege a következő:

Nagyméltóságu Belügyminiszter Ur!

A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntök egyesületé”-nek ez évi szeptember 30-án tartott rendkívüli közgyűlése, amely a szabályok értelmében hivatott egybe, az alapszabályaira a nagyméltóságu Belügyminiszter Ur által tett és ez évi július 5-én kelt megjegyzésekre – az idemellékelt közgyűlési jegyzőkönyv szerint – a következő határozatokat hozta, ugyancsak a közgyűlés alábbi indokolása következtében:

1. A 42. §-t a leirattól még továbbmenőleg a következőképp fogalmaztuk: „Esetleges munkabeszüntetések (sztrájkok) alkalmával az egyesület nem nyujt senkinek sem munkanélküli segílyt vagy elutazási segílyt. (L. Ipartörvény 144. §.) Sztrájk esetén csak temetési és betegsegély, rokkant-, özvegy- és árvasegély nyujtatik, az e segílyek valamelyikére az alapszabályok szerint már korábban jogosultaknak.

E pont indokolása: Mi tovább megyünk a nagyméltóságu Belügyminiszter Ur leiratánál, amennyiben sztrájk esetén nemcsak a sztrájkban résztvevőknek, de azoknak sem adunk munkanélküli vagy elutazási segílyt, akik már előzőleg lettek munkanélkül. (Az utóbbi pont, mint jogi abszurdum, a gyakorlatban nem alkalmaztatott.)

2. A 2. § f) pontját, a miniszteri leiratnak megfelelően, a következőképp módosítottuk: „Minden európai hasonló célú nyomdászegyesület irányában, ha azok alapszabályaink 42. §-ának is megfelelnek, a szigorú kölcsönösség gyakorlása, a kölcsönösségi szerződés alapján.”

Indokolás: Készséggel teszünk eleget a miniszteri leirat e kívánságának, nemcsak azért, mert a külföldi egyesületek sem segílyezik, mint ilyenek, a sztrájkokat, hanem főleg azért, mert a kölcsönösség mindig csak azokra a pontokra vonatkozik, amelyek a mi alapszabályainkban benne vannak.

²⁷⁰ A „Vorwärts” ez alkalommal ismét heves támadást intézett az egyesületi vezetőség ellen a munkaadó elnök miatt; pedig a tagok akkor még igazán ártatlanok voltak ebben a dologban.

3. Az 50. §-t az 1887 március 20-án megerősített alapszabály 54. §-a értelmében módosítottuk, amint a miniszteri rendelet is kívánja; e szakasz tehát így módosulna: „az elnök, aki az üzlettulajdonosok sorából választandó”. Ehhez indokolás nem is szükséges, mert eddig is mindig munkaadó volt az elnökünk és jelenleg is az.

Az 54. § második bekezdéséről azonban be kellett vennünk ugyancsak az 1887 március 20-án megerősített alapszabály 58. §-ának második bekezdését, amely így szól: „Ha a nyomdatulajdonos urak közül az elnöki állást senki elvállalni nem akarná, ez esetben az elnök a segédek sorából választandó.”

4. Ennek a pontnak teljesítése, azaz, hogy a választmány egyharmadrésze munkaadó legyen, nemcsak felesleges, de teljesen lehetetlen is. Felesleges azért, mert hisz a tiszteletbeli tagok jogai biztosítva vannak az alapszabályok 3. §-ának utolsó és az 50. §-nak második bekezdésében, azaz résztvehetnek az egyesület igazgatásában és kezelésében, továbbá választók és választhatók. Lehetetlen pedig azért, mert tíz oly munkaadó tagunk, aki a tiszteletbeli tagságért járó 20 fillért a tag munkásaiért fizetné, nincs is.

Itt megjegyezzük, hogy az államnak a fővárosban négy, a fővárosnak pedig egy üzlete (nyomdája) van, de ezek közül egy sem tiszteletbeli tag, mert az alapszabályszerű 20 fillért egyesületi tag munkásai után egyik sem fizeti. Ezek a nyomdák a következők: az Államnyomda, Egyetemi nyomda, Vasuti és Főpostanyomda, továbbá a székesfőváros házi nyomdája. Ily körülmények között, midőn sem az állam nyomdái, sem a székesfőváros nyomdája nem támogat bennünket humánus törekvéseinkben, szerintünk nagyon indokolatlan kívánság az, hogy ezek is résztvegyenek az egyesület ügyeinek vezetésében, karöltve talán azokkal a munkaadókkal, akik ellenséges érzületet táplálnak vagy teljesen közönyösek a segédek anyagi támogatása iránt.

Nagyméltóságu Belügyminiszter Ur! Midőn e 4. pontot felvette alapszabályaink módosításának követelményei közé, valószínűleg a munkaadók 1893 november hó 29-én kelt amaz előterjesztése vezérelte, amelyben ők – tévesen az 1891. évi betegsegélyző-törvényre hivatkozva – az egyesület vezetésében részt követeltek. Ebben az időben, de nem a betegsegélyző-törvényre hivatkozva, volt kérésüknek némi alapja, amennyiben tekintélyes részük még tiszteletbeli tag volt, ma azonban már nem azok. A betegsegélyző-törvényre való hivatkozás nem állja meg helyét azért sem, mert ez csak a törvényes pénztárakra vonatkozik, amelyekbe a munkaadók az egyharmad képviseltetésért egyharmad illetéket is fizetnek, míg a mi egyesületünk nem törvényes pénztár, hanem magán egyesülésként alapuló egyesület, amelyben a főnökök tagsága nem kötelező, hanem csak tiszteletbeli és nem egy harmadrészt, hanem csak egy hetedrészre fizetnek, nem a törvényes, hanem csak a tiszteletbeli tagságért.

Ezek eredményeként és hogy a tiszteletbeli tagok jogai világosabban körül legyenek írva, az 50. § második bekezdését így módosítottuk, hogy: „minden rendes és tiszteletbeli tag”, a régi szövegezésű „rendes tag” helyett.

Mindezeket tekintetbe véve, tisztelettel kérjük a Nagyméltóságu Belügyminiszter Urat, hogy alapszabályainkat megerősíteni sziveskedjék.

Ezzel kapcsolatban azonban, egyesületünknek egy másik, majdnem hasonló című egyesülettel való össze nem tévesztése és a jövő érdekében, még a következő változásokat kérjük alapszabályainkban:

A cím: Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egyesülete.

Indokolás: Szükséges ez azért, hogy könnyebb megkülönböztetés történhessék közöttünk és a hasonló című szakegyesület között.

A 4. § második bekezdése így szólna: „A járulék jelenleg 160 fillérben van megállapítva, amelyből a betegsegélyző-pénztárra 60 fillér, a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra 50 fillér, a munkanélküliek és utazók pénztárára 50 fillér esik.”

Indoklás: A nagy munkapangás következtében a rokkantak száma annyira szaporodik, hogy a jelenlegi heti illeték mellett deficittel küzd az egyesület ez ága; 50 éven felül levő munkanélkülit sem a magán-, sem az állami intézetek nem alkalmaznak s így ezek, mint rokkantak, az egye-

sület terhére esnek. Indokolásunkat azonban legjobban védi az, hogy a tagok e teher viselésére hajlandók, mert a rendkívüli közgyűlés el is fogadta azt.

A 22. §-t a következőképp módosítottuk: „A rokkantság, vagyis a könyvnyomdászati, betűöntői vagy más, az illető tag által folytatott foglalkozásra való teljes munkaképtelenség az egyleti orvosok által kimutatandó, jogérvényesen azonban csak választmányi határozattal mondható ki.”

Indokolás: Ez a változtatás szükséges azért, mert a fővárosban három egyesületi orvosunk van s a szakorvos nagyon tág fogalom.

A 41. § negyedik bekezdésébe befűztük, hogy azok, „akik önhibájuk miatt bocsáttattak el vagy önként léptek ki, csak az esetben kapnak segélyt, ha a kilépés megtörténte után egy más üzletben legalább 14 napig dolgoztak és befizettek.” Ennek indokolása felesleges, mert hisz enélkül könnyen szerezhetne mindenki jogot a segélyre.

Végül megjegyezzük, hogy a 8. és 39. §-nál némi stiláris módosítást tettünk, ami azonban a régi szöveg értelmének megfelel.

Abban a reményben, hogy – amugy is eleget téve a Nagyméltóságu Belügyminiszter Ur kívánalmainak – kérésünk meghallgatásra talál, tisztelettel kérjük alapszabályainknak a fennebbi módosítások szerint való megerősítését.

Az 1900. évi szeptember 30-án tartott rendkívüli közgyűlés megbízásából: Budapest, 1900. évi október hó 8-án. *Sándor József*, jegyző. *Czettel Gyula*, elnök.

Szeptemberben a IV. kerületi előljáróságtól az egyesület elnöksége idézést kapott, hogy az annak idején lefoglalt és letétbe helyezett egyesületi vagyon kiadására vonatkozólag benyújtott kérvényére a szükséges meghatalmazást bemutassa. A választmány azt határozta, hogy a székesfőváros tanácsánál letétben levő egyesületi vagyont – támaszkodva a belügyminiszter 1900 június 5-én kelt és az egyesület felosztatását is megszüntető határozatára – kiveszi és ennek végrehajtásával az elnök bizatik meg.

1901 február 16-iki keltezéssel 112805. szám alatti határozatával a belügyminiszter az alapszabályokat végre nyolc évi keserves vajadás után jóváhagyta és azok április hóban kézbesítettek az egyesület elnökének. Harmincnyolc évi fennállás után egyesületünk teljesen megcsonkított hatáskörrel tisztán segélyező-egyesületté kényszerítettett átalakulni, miután két legfontosabb szervét – az önképző-osztályt és a Typographiát – elszakították tőle. Hogy mennyiben vált ez az átalakulás önerőnkől ily hatalmassá fejlesztett intézményünk javára vagy a szervezet hátrányára, arról a mai történetíró még nem nyilatkozhat; a vállvetett szervezkedési munkálkodás azonban az utóbbi évtizedben oly óriási eredményeket mutathat fel, amilyenekre az azelőtti évtizedekben nem találunk példát.

A szervezet minden ágazata megtalálta a maga fejlődésének útját, amelyen haladva és megerősödve bátran fog majdan szembeszállni az eléje gördülő akadályokkal.

A felfüggesztés utolsó akkordja volt a belügyminiszter 1901 április 3-áról keltezett 9674/V. számú leirata, melyben a főváros tanácsát az egyesület lefoglalt vagyonának kiadására utasította. A tanács azonban csak szeptember 20-án értesítette az egyesületet a vagyon átvételére vonatkozó határozatról, egyuttal 1463 korona 72 fillér kezelési díjat követelvén. Az egyesületnek ezen díj elengedése iránt a tanácshoz benyújtott kérelme elutasított, a közgyűlés azonban 1902-ben, Kurfürst Miksa városi képviselő és egyesületi alapítótag felszólalása után elengedte. A vagyont az egyesület 1903 márciusban vette át a tanácstól, miről a következő okmány tanuskodik:

„Jegyzőkönyv, felvétel 1903 február 18-án a székesfővárosi központi pénztára helyiségében az ott letétben levő egyesületi vagyon felvétele alkalmából. Jelen voltak: Parall Ferenc hatósági biztos, Czettel Gyula egyesületi elnök, Steiner Adolf egyesületi pénztáros, Novitzky N. László egyesületi számvevő és Gábor Döme egyesületi jegyző. A letétben elhelyezett egy darab 17350.

számu betéti könyvecske 27 frtról, egy darab 79395/g. számu 59.256 frt 25 krról, egy darab 79397/g. számu 33.803 frt 10 krról szóló betéti könyvecskék, 1022 korona 73 fillér készpénz és négy darab 200–200 koronáról szóló 4%-os járadékkötvény. A felsorolt értéktárgyak átvétettek és kellő módon nyugtáztattak. Kelt mint fent. – Jegyzőkönyv, felvétel 1903 március 4-én a Hazai Első Takarékpénztár terézvárosi fiókjánál. Jelen voltak: Czettel Gyula egyesületi elnök, Steiner Adolf egyesületi pénztáros, Novitzky N. László egyesületi ellenőr és Neuhäusler Vilmos egyesületi tag. Tárgy: Az egyesületi vagyon átvétele és újbóli elhelyezése. A 17350., 79395/g. és 79397/g. számu betéti könyvecskékre elhelyezve volt pénzek felvételük és % alatt idecsatolt jegyzék szerint a betett tőke 186.258 kor. 08 fillér, tőkésített kamat 87.386 kor. 64 fillér, folyó kamat március hó 4-ig 1612 kor. 18 fillér, összesen 275.256 kor. 90 fillér egy új 39528. E/2. számu betétkönyvecskére elhelyeztetett; ehhez a készpénzben felvett 1022 kor. 73 fillér hozzácsatoltatott a 17350. számu 27 frtról szóló betéti könyvecske, ugyancsak a négy darab 200–200 koronáról szóló járadékkötvény az egyesületi pénztárosnak megőrzés végett átadott. Kelt mint fent.”

A segélyző-egyesület 1890–1901-ig

A segélyző-egyesületre vonatkozó fontosabb dolgok nagyrészt már felsoroltam az egyes fejezetekben és így itt már csak a még megemlékezésre méltó eseményekről kívánok megemlékezni.

Az egyesület országosítását nem minden vidéki nyomdászegyesület fogadta valami nagy örömmel, mert a nagyobb és így életképesebb egyesületek irtóztak a tagdíjak emelésének gondolatától, másrészt pedig féltették autonóm jogaikat, mert tudták, hogy ezeket a központosítás elvének fentartása mellett idővel feltétlenül bizonyos korlátok közé kell majd szorítani. Azt persze nem vették tekintetbe, hogy az országosítás mily hatalmas szervezeti erőt rejt magában és az illetékelés az egyes segélyezési ágazatoknál mutatkozó bajok orvoslására szükséges. Alig kezdte meg az országos egyesület működését, a munkanélküliségi segély 4 frtról 5, illetve 7 frtra, a segélyezési időtartam pedig 4 hétről 6 hétre emeltetett fel. (1887.)

Az egyesület a renitens vidéki egyesületeket, miután azok a csatlakozásra kitűzött határidő alatt az országos egyesületbe be nem léptek, a kölcsönösség megszüntetésével óhajtotta engedékenységre bírni, ami ebben az esetben teljesen indokolt álláspont volt.

A Klagenfurtban tartott 1890. évi ausztriai nyomdászkongresszus, melyen egyesületünket Steiner Adolf kolléga képviselte, kimondta, hogy amennyiben egyes magyarországi nyomdászegyesületek 1890 december 21-ig nem csatlakoznak az országos egyesülethez, azokkal a kölcsönösségi viszonyt 1891 január 1-én megszünteti. Ugyanekkor azt is kimondta ez a kongresszus, hogy a viatikum 25 kilométerrel számítva naponként 50 krajcár és hogy az utaskönyvek (nyugtakönyvek) a hazai nyelven kívül még két más nyelvű szöveggel látandók el.

A viatikumra vonatkozó határozatnak az egyesület, melyet egyébként már a temesvári önképzőosztályi kongresszus is elfogadott volt, szintén eleget tett, de egyelőre 40 krajcárról 50 krajcárra, azután a téli hónapokban (októbertől márciusig) 60 krajcárra emelte fel a viatikumot.

A wieni könyvnyomdászok egyesülete, a Verein der Buchdrucker und Schriftgiesser Niederösterreichs 1892 június havában ünnepelte alapításának ötvenéves évfordulóját, melyen Bauer Imre képviselte a Magyarországi könyvnyomdászok segélyző-egyesületét. Az ezen alkalomból Höger Károly kolléga által mesteri tollal megírt és a wieni nyomdászegyesület által kiadott, az egyesület ötven évi történetét tárgyaló munkáról már megemlékeztem. Az ugyanekkor megtartott osztrák nyomdászkongresszuson egyesületünk képviselője a választmány utasításához képest azt követelte, hogy a viatikum minden tagnak fizetessék ki, ha az a beíratási díjat már lefizette.

Az 1892. évi rendes közgyűlés elfogadta az önképző-osztályok Temesváron tartott kongresszusának határozatait és az özvegyi végkielégítést 250 frtra emelte fel s megbizta a választmányt az alapszabályok szükség szerű megváltoztatásával. Ugyanezen évben az országosítással járó munkák elvégzésére, ideiglenes minőségben, Novitzky N. László szaktársat alkalmazta a választmány, akinek alkalmaztatását azután a közgyűlés is tudomásul vette.

Az 1893. évi rendes közgyűlés egy statisztikai bizottságot választott, mely munkájával 1894-ben készült el. A statisztika egész Magyarországot felölelte és kiterjedt a munkaidőre, munkabérekre, lakás- és élelmi viszonyokra, valamint az összes nyomdai személyzet létszámának foglalkozási szak szerinti megállapítására. A munka az egyesület kiadásában jelent meg.²⁷¹ A január 22-én tartott rendkívüli közgyűlés elvetette a Klauzál-utcai ház felépítésére vonatkozó indítványt; ezen határozat után a házat a választmány a hatóság beleegyezésével 12.400 forintért eladta. A dolgot akkor elhamarkodták, mert ma az a ház, illetve telek még egyszer annyi értéket képvisel. 1894 január 1-től kezdve lépett életbe az utazási igazolvány, mely külföldön már több év óta használatban volt, de Magyarországon 1894-ig csak nyugtáskönyvvel utaztak a tagok. Ez az újítás megkönnyítette az ellenőrzést és a vidékkel való elszámolást, mi azelőtt nem volt teljesen megfelelő. 1892-től kezdve bevezettetett a vidéki kerületeknél a rendes havi leszámolás, az azelőtti évenkénti leszámolás helyett, mely intézkedést szintén a kellő ellenőrzés tett szükségessé. Ugyanakkor lépett életbe a temesvári önképző-osztályi kongresszus határozata értelmében a központosított törzskönyvvezetés is, melyre szintén égető szükség volt, mert az országosítás alkalmával ez elkerülte a szaktársak figyelmét. A hiányok pótlása ezután sok nehézségbe ütközött és csak többszöri erélyes sürgetésre lehetett a vidéki tagok befizetéseire vonatkozó adatokat az egyes kerületektől megszerezni.

1895-ben a választmányt és a közgyűlést is a betegsegélyző-pénztári deficit miként való megszüntetésének kérdése foglalkoztatta és ez a kérdés azóta állandóan aktuális. Az 1891. évi XIV. t.-c. életbeléptetésével párhuzamosan emelkedett a betegsegélyző-pénztár kiadása és ez a szimptoma azóta ugyyszólván állandó jelleget öltött. A fent említett közgyűlés elé egész indítványozón érkezett a betegsegélyző-pénztár bajának orvoslására. Az indítványozók egy része a táppénzt az első husz héten napi 50 krajcárban, husz héten tul pedig napi 1 forint 50 krajcárban kívánta megállapíttatni. Mások viszont a betegek által fizetendő tagdíjból óhajtották a deficitet fedezni. A közgyűlés azonban heves vita után a tagdíjnak heti 5 krral való felemelését fogadta el, a választmánynak a táppénznek 52 héten át napi 75 krra való leszállítására vonatkozó indítványával szemben.

Az 1896 október hó 18-iki rendkívüli közgyűlés kimondta, hogy a budaiak olvasóköreit feloszlattja. Az Ébredés-dalkör ugyanekkor beolvadt az önképzőosztályba. A Brünnben tartott osztrák nyomdászkongresszuson az egyesületet Lipp Károly szaktárs képviselte. Az 1896. évi közgyűlés megvonta a Typographia-dalkör és a budai könyvtár szubvencióját.

1897 december 19-én ülte meg Steiner Adolf, ki a legelső állandó hivatalnok volt az egyesületnek, 25 éves szolgálati jubileumát, mely alkalomból a diszgyűlésen és az esti mulatságon meleg ovációkban volt része. A szaktársak értékes ezüst Gutenberg-szoborral ajándékozták

²⁷¹ A bizottság tagjai voltak: Wildner Alajos, Wagner, Sailler-Szende Lajos, Heinrich Károly, Leitner Pál, Bauer Imre és Novitzky László. A munka címe: Magyarországi könyvnyomdászstatisztika 1894-ről. Budapest, 1895. 4°, 36 oldal. A Magyarországi könyvnyomdászok egylete kiadása. Az egész Magyarországot magában foglaló statisztika adatai szerint 1895-ben az adatokat beküldött 554 nyomdában 250 művezető, 128 korrektor, 2652 szedő, 396 gépmester, 113 nyomó és 47 szedőnyomó, 509 gépmester- és 366 nyomótanonc, 1573 szedőtanonc, 734 segéd munkás és 1108 segéd munkásnő volt az országban. A körforgógépek száma 31, a gyorsajtóké 767, a taposósajtóké 522, a kézisajtóké 232. A 9 órai munkaidő 175 nyomdában 2105 tanult munkásnál volt érvényben. A betüöntők száma 8 öntődében 71 segéd és 28 tanonc.

meg, az egyesület pedig évi 200 frttal emelte amugy is csekély fizetését. A viatikum összegét általában 180 napig járó napi 60 krajcár-ra emelte fel a gyűlés.

Az 1898-ban Grazban tartott osztrák nyomdászkonferencián az egyesületet Novitzky N. László képviselte. A konferencián szóba került a pozsonyi egyesület több mint egy évtized óta húzódó csatlakozásának kérdése; a konferencia, tekintettel a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete akkori helyzetére, midőn az egy hatósági biztos uralkodása alatt állott, elhatározta, hogy a pozsonyi egyesülettel egy ideiglenes szerződést köt, azzal a feltétellel, hogy ez azonnal megszűnik, ha a budapesti egyesület intézkedési szabadságát visszanyeri. A fiumei egyesület csatlakozására vonatkozólag a nemzetközi titkárság felkérte, hogy ebben az ügyben a két egyesületnél interveniáljon. Wodianer Fülöp elhunyt nyomdatulajdonos 1000 koronát, a Szent István-társulat (Stephaneum-nyomda) pedig szintén 1000 koronát adományozott az egyesületnek.²⁷²

Az 1899 május 6-iki közgyűlés életbeléptette a jóváhagyásra váró alapszabályokat és ezzel egyidejűleg az önképző-osztály is megszűnt, mert hatáskörének megnyírbálása után már amugy sem volt képes céljának megfelelni. Csak a régi önképző-egyesület nevéhez fűződő események szép emlékei maradtak belőle az utókorra. Az önkényesen életbeléptetett alapszabályokban – mint erről már más fejezetben szó volt – egészen új alapokra lett fektetve a segélyezés. Az új alapszabály értelmében a heti illeték jelenleg 1,60 korona. Ez illetékért a következő segélyeket nyújtja az egyesület:

1. Betegsegélyt, ha a tag felszabadulása után 4 héten belül lép be, 26 heti befizetés után, ha pedig később lép be, 52 heti befizetés után, egy teljes éven át naponként 2 koronát, az év letelte után fél segélyt, ezután végkielégítést, vagy 520, illetve akik felszabadulásuk után nem 4 hét alatt, hanem később léptek be, 780 heti befizetés után rokkantsegélyt. Temetési költségül minden tag után 100 korona jár.
2. A rokkantsegély a 4 héten belül belépőknek 520, a később belépőknek 780 heti befizetés után hetenként 10 korona; 780, illetve 1040 hét után hetenként 12 korona; 1300, illetve 1560 hét után hetenként 14 korona.
3. Az özvegyi végkielégítés, tekintet nélkül a belépés idejére, 260 hét után 50 korona, 520 hét után 400 korona, 1040 hét után 500 korona.
4. Az árvasegély, szintén tekintet nélkül a belépés idejére, havonként minden árvának 8 korona, ami az apa 520 heti befizetése után jár.
5. Munkanélküli segélyt a 4 héten belül belépők 52, a később belépők 104 heti befizetés után kapnak; a segély 91 napig tart *helyben* és naponként 1,60 korona. Az újabb segélyre való jogosultsághoz újabb 26 heti befizetés szükséges. A 91 napi *helyi* munkanélküli segély után a tagnak még joga van 180 napi utazási segélyre, amely naponként 1,20 korona.
6. A naponkénti 1,20 korona utazási segélyre joga van minden más tagnak is, ha az illető felszabadulása után 4 héten belül lép be, úgy rögtön, ha később lép be, úgy 13 heti befizetés után.
7. A munkanélküliek és betegek nem fizetnek illetéket.

Mivel az 1899–1900 közötti idő egyéb eseményeit már a többi fejezetekben felsoroltam, itt még csak a két következő év egyes érdekesebb epizódjait kívánom felemlíteni.

²⁷² Az egyesület ötven év alatt összesen 3000 korona adományban, illetve hagyományban részesült: Ács Károly 200 koronát, Rácz Ádám 800 koronát, Wodianer Fülöp 1000 koronát és a Stephaneum-nyomda igazgatósága 1000 koronát adott az egyesületnek. Az egyesületnek adományozta 369 frt vagyonát az 1901-ben feloszlott Budapesti Hírlap nyomdájának dalárdája is.

1900-ban a könyvnyomtatás feltalálásának 500. évfordulója alkalmából a világ összes nyomdászai ünnepelték Gutenberg nagymesterünket s Németországban, Mainzban, ahol Gutenberg találmányának első termékeit közrebocsátotta, június 23–26-ig nagy országos ünnepélyek keretében ülték meg e napot; ugyanekkor avatták fel a Mainzban létesített Gutenberg-muzeumot és ugyanezen alkalommal tartotta alakuló ülését a mainzi Gutenberg-Gesellschaft című tudományos társulat, mely a könyvnyomtatás történetére vonatkozó adatok felkutatását és tudományos alapon való feldolgozását és egyes, Gutenbergtől eredő ösnyomtatványok reprodukálását tűzte ki feladatául. A mainzi ünnepélyre a segélyző-egyesület képviselőjében Wagner Károly küldetett ki.

A budapesti nyomdászok június 24-én szintén nagyobb szabású ünnepély keretében ülték meg e napot. A vigadó nagytermében matinével egybekötve, amelyen dr. Dézsi Lajos, magy. tud. egyetemi könyvtárőr méltatta a könyvnyomtatás fejlődését, Bokányi Dezső pedig munkásszempontból ismertette a könyvnyomtatás jelentőségét. A fővárosi nyomdászkörök a segélyző- és a szakegyesülettel együttesen egy Gutenberg-Album²⁷³ című, illusztrált, tartalmaz alkalmi füzetet bocsátottak ki, mely méltóan illeszkedett be a szép ünnepély keretébe. A Typographia ezen alkalomból szintén diszkiadásban jelent meg. Ugyanekkor Temesvár, Sopron, Kassa városok nyomdászai is nagyobb ünnepséggel és alkalmi lapok kiadásával ünnepelték meg e nap jelentőségét.

A segélyző-egyesületben az 1900–1902. években, sőt az egész szervezetben lábrakapott az elmaradhatatlannak látszó személyeskedés. A divatba jött körlevél-harc révén keletkezett „hecc”-ek bizonyos mértékben gátolták ugyan a higgadt tanácskozást, de ennek a mozgalomnak nem volt komolyabb háttere és így mihamar véget ért, ámbár 1901-ben a személyeskedések következtében a választmány is leköszönt. 1901-ben a választmány – mivel a rendőrség egyes utazó szaktársakat jogtalanul letartóztatott – egy beadvánnyal fordult az akkori belügyminiszterhez, melyben e visszás állapot megszüntetését kérte. Az akkori belügyminiszter azonban még válaszra sem tartotta érdemesnek azt a dolgot. Csak három év múlva, a Fehérváry-kormány alatt, sikerült ezt a kérdést egy miniszteri rendelet útján szabályoztatni.²⁷⁴

²⁷³ Gutenberg-Album. Kiadják a budapesti nyomdászok és betüöntők. Szerkesztette Novitzky N. László. Budapest, 1900. 4° 48 oldal, 21 illusztrációval.

²⁷⁴ A rendeletet Kristóffy belügyminiszter 1905 november 26-án bocsátotta ki az egyesületnek ugyanezen év október 23-án küldöttségileg átadott kérelmére. A rendelet hiteles szövege a következő:

138.113931/1901. III–a. B. M. számú körrendelet. A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesülete utazó tagjainak szabadon utazhatása. (Valamennyi törvényhatóságnak.) A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesülete hozzám benyújtott kérvényében azt panaszolja, hogy az egyesület utazó tagjai a hatóságok s azok közegei részéről folytonos zaklatásoknak és toloncozásnak vannak kitéve, jóllehet azok az egyesület alapszabályai értelmében 180 napig 1 korona 20 fillér napi segélyben részesülnek s így csavargóknak, munkakerülőknak nem tekinthetők.

Minthogy a toloncolás csak a 9389/1885. szám alatt kelt belügyminiszteri körrendelettel kiadott toloncshabályzat 2. §-ában felsorolt osztályokba tartozó személyekre alkalmazható, ennél fogva felhivom címet, miszerint intézkedjék az iránt, hogy a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesületének munkakeresés céljából utazó tagjai, akik az egyesület által kiállított igazolvánnyal el vannak látva és így napi 1 korona 20 fillér utazási segélyben részesülnek – ha csak törvénybe, miniszteri rendeletbe, vagy más fennálló jogszabályba ütköző cselekményt el nem követtek, vagy közbiztonsági szempontból kifogás, illetőleg gyanu alá nem esnek –, az alantas hatóságok s azok közegei részéről utazásukban ne akadályoztassanak, illetőleg azok csavargókkal és munkakerülőkkal ne egyforma bánásmódban részesíttessenek. Ez a körrendelet Fiuméra is kiterjed. Budapesten, 1905. évi november hó 26-án. Kristóffy e. k.

Mozgalmat indított 1901-ben a választmány a taggyűjtés érdekében és ily célból magyar-, német- és szerb-nyelvű felhívásokat bocsátott ki. Ez az akció azonban nem nagy eredménnyel járt.

Az 1901 szeptember 2-án Wienben tartott osztrák nyomdászkonferencián a segélyező-egyesületet Grünfeld Sándor képviselte. A konferencia kimondta, hogy az osztrák nyomdászszövetség vezetősége utasítsa, miszerint a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Segélyező-Egyesületével újabb kötetű kölcsönösségi szerződésbe azt a konferenciái határozatot is foglalja be, hogy a kölcsönösség csak oly Magyarországból jövő tagokra terjed ki, akik elutazásuk előtt úgy a segélyező-, mint a szakegyesületnek is tagjai voltak. A konferencia a pozsonyi egyesület kölcsönösségi szerződését 1902. évi december hó 31-ig meghosszabbította. A pozsonyiak a konferencián ismét a munkaadó-elnök ellen tettek kifogást.

A szakegyesület

Az előbbi fejezetben említést tettem az alakítandó szakegyesületről. A szakegyesületet főként a segélyező-egyesület ellen az 1890. évi árszabálymozgalom után tett feljelentések, másrészt pedig a szervezkedés visszafejlődése tették szükségessé. A feljelentő segédeknek és a nyomdatulajdonosoknak legfőként az önképző-osztály, illetve annak a tagok anyagi érdekei megvédésére irányuló működése ellen volt kifogásuk. A vezetőség nemsokára ezután egy különálló árszabálybizottságot alakított, hogy az egyesület ellen áskálódókat lecsendesítse. Ezáltal azonban az önképző-osztály elvesztette jelentőségét és közönséges olvasókörré degradálódott. A Typographia már ekkor szóba hozta, hogy a szervezeti ügyeket egy különálló egyesületben kellene intézni, és egy szakegyesület alakítását javasolta. A feljelentések következtében előállott helyzet csak siettetett ennek az eszmének a megvalósítását és az 1893 június hó 4-én tartott általános nyomdászgyűlésen Zaka Lajos indítványára kimondatott, hogy: „Miután a jelenlegi árszabálybizottság nem felel meg a céljának, amennyiben még anyagi áldozatot sem igen hoz fennállása érdekében a szaktársak legnagyobb része, a bizottság meglévő tőkéjével alapítsa egy szakegyesületet.”

Az árszabálybizottság erélyes agitációt indított a szakegyesület megalakítása érdekében. A Typographia hétről-hétre foglalkozott e kérdéssel és szeptember 29-iki számában már az alapszabálytervezetet is leköszölte.

Az alap szabály tervezetet a következő sorok kíséretében ajánlja a Typographia a szaktársak figyelmébe:

„Ismeretes a szaktársak előtt az árszabálybizottságnak az a szándéka, hogy a jelenlegi gyűjtési rendszer helyett egy rendes befizetéssel járó szakegyesületet alapítson. Az alább következő alapszabálytervezet eltér a Magyarországon jelenleg fennálló szakegyesületek alapszabályaitól, amennyiben nekünk az önképzésre és a munkanélküliek segélyezésére itt van országos egyesületünk, hanem azok helyett inkább ellentállási pénztár akar lenni az angol egyesületek példájára.”

A szakegyesület feltétlenül meg tudott volna felelni az önképző-osztály által rája átruházandó hatáskörnek, ámbár kezdetben, nem lévén a tagság, mint az önképző-osztállyal kötelező, sokkal kedvezőtlenebb anyagi viszonyok és keretek között folytatta volna működését. Előnye volt az önképző-osztállyal szemben, hogy a segéd munkásokat és munkásnőket is magához vonzotta. Az ellentállási pénztár ideáját azonban a szakegyesület keretében nálunk nem lehetett megvalósítani. Ekkor azonban még senki sem gondolt az önképző-osztály megszüntetésére, hanem inkább a segéd munkások és munkásnők szervezésére.

Az 1893. évi október 29-iki nyomdászgyűlés, amelyen a szakegyesület alapszabályait vitatták meg, a következő magyar- és német-nyelvű körlevéllel hivatott egybe:

Meghívó. Alulírott bizottság tisztelettel meghívja a szaktársakat a folyó hó 29-én, délelőtt 10 órákor, a Schmitzberger-féle vendéglőben (Baross-utca 47) tartandó *általános nyomdászgyűlésre*, melynek tárgyai a következők: 1. Elnöki és pénztári jelentés. 2. Szavazatszedő-bizottság választása. 3. Négy bizottsági tag és ellenőr választása. 4. A szakegyesületi alapszabály előterjesztése, megvitatása, esetleg elfogadása. 5. A netáni indítványok és kérdések. A bizottság tisztelettel kéri a szaktársakat, hogy minél számosabban jelenjenek meg.

Budapest, 1893 október hó 20.

Az árszabálybizottság.

A nyomdászgyűlés elnöke Zaka Lajos, jegyzője Salzmann Lajos volt. A napirend többi pontjainak letárgyalása után Zaka Lajos hosszabb beszédben fejtegette a szakegyesület előnyeit és szükségességét és végül felhívta a jelenvoltakat, hogy mondják ki a szakegyesület megalakítását. Bauer Imre a megalakítandó szakegyesületnek az egész országra való kiterjesztését és a tagok közé a nyomdai segéd munkások és munkásnők felvételét ajánlotta; ez az elv azonban csak később érvényesült a maga teljességében. Az alapszabálytervezet szerint, melyet az 1893. évi gyűlés egyhangulag elfogadott, a választmánynak joga van a könyvnyomdákban és betüöntödékben alkalmazott segéd munkásokat és munkásnőket is rendes tagokul felvenni, akik azonban csak fél illetéket fizetnek és fél segélyt kapnak. Az egyesület egyelőre csak a fővárosra terjesztette ki hatáskörét.

Az ugyanekkor megválasztott árszabálybizottság: Zaka, Szénássy, Bauer, Leitner a következő héten felterjesztette az alapszabályokat a belügyminiszterhez. A benyújtott alapszabály szövege a következő pontokat tartalmazta:

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete alapszabályai

Az egyesület neve, székhelye, célja és eszközei

1. §. Az egyesület neve: „A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete”.

Az egyesület székhelye: Budapest.

2. §. Az egyesület célja és eszközei: 1. Tagjainak szakbeli és szellemi kiképzése. 2. Tagjai kölcsönös érintkezésének előmozdítása és a szaktársi szeretet és összetartozandóság érzetének fejlesztése, társas összejövetelek és multságok által. A tagok szellemi és anyagi érdekeinek megóvása.

E célok elérésére szolgálnak: *a)* a beiratási díjak, heti járulékok és minden más, az egyesület javára befolyó bevételek, mint multságok jövedelmei, egyesek vagy testületek adományai stb., *b)* szakoktatás, előadások és felolvasások tudományos, műszaki és közgazdasági kérdésekről, *c)* pályázatok hirdetése szak- és tudományos munkákra, *d)* egyesületi könyvtár és olvasószoba fentartása, *e)* énekkar alakítása, *f)* munkanélküli tagok segélyezése, *g)* jogvédelem a tagok részére, *h)* díjtalan munkaközvetítés a tagok részére, *i)* statisztika vezetése.

A tagok kötelességei és jogai

3. §. Az egyesület rendes és pártoló tagokból áll.

4. §. Rendes tag lehet minden könyvnyomdász és betüöntő, aki 30 kr. beiratási díjat és 10 kr. heti járulékot fizet. E járulékot azonban a közgyűlés a körülményekhez képest felemelheti vagy leszállíthatja. (37. § c.)

A választmánynak jogában áll a könyvnyomdákban és betüöntödékben segéd munkásokul vagy munkásnőkul alkalmazottakat is rendes tagokul felvenni, akik azonban csak fél illetéket fizetnek és fél segélyt kapnak.

5. §. Beiratási díjat nem fizetnek azon segédek, akik tanulóidejük letelte után négy héten belül felvételre jelentkeznek.

6. §. Pártoló tag mindenki lehet, ki az egyesület gyarapodásához egyszer és mindenkorra nagyobb összeggel hozzájárul vagy legalább oly nagy évi járulékot fizet, mint egy rendes tag. A pártoló tagok azonban tisztséget nem viselhetnek és választói jogot nem gyakorolhatnak, más tekintetben azonban a rendes tagokkal egyenjogúak.

7. §. Oly tagok, kik vagy elutaznak, vagy katonai kötelezettségük teljesítése végett bevonulnak és kilépésük napjáig járulékaikat rendszeren befizették, visszatérésük esetében – ha 14 napon belül jelentkeznek – felmentvék a beiratási díj alól és tagokul tekintetnek.

8. §. Ha valamely tag heti járulékaival hat hétig hátralékban van és a választmány felszólítására sem egyenlíti ki tartozását, kilépettnek tekintetik.

9. §. A munkanélküli tagok heti illetéket nem fizetnek.

10. §. Ha valamely tag az egyesület érdekei ellen vét, az egyesületből kizáratik, a kizártnak jogában áll ügyét a közgyűlés elé terjeszteni, ha felebbezését a választmánynál 14 nap alatt írásban benyújtja.

11. §. Választó és választható minden rendes tag, a szavazói és választói jog személyesen gyakoroltatik.

12. §. Minden tagnak jogában áll a könyvtárt használni, minden önképzésre szolgáló cselekményeiben részt venni és azokat minden elfogadható módon támogatni.

13. §. Minden tag, aki 10 hét óta az egyesülethez tartozik, a munkaadója és közte előfordulható vitás esetekben jogvédelemre tarthat igényt.

14. §. Ha azonban a választmány az illető ügyet – az egyesületi ügyész meghallgatása után – bírói ítéletre alkalmatlannak vagy bizonytalan kimenetelűnek találja, úgy jogában áll a jogvédelmet kérelmezőt elutasítani.

15. §. Minden tag, ki 52-szer befizetett, munkanélküliség esetében segélyre tarthat igényt.

A segély kezdetét és nagyságát, valamint tartamát a pénztár állapotához képest a közgyűlés határozza meg. Ha a pénztár állapota megengedi, a közgyűlésnek joga van bármely szükségben levő tagnak – a tag szükségéhez mérten – rendkívüli segélyt is adni.

16. §. A segélyezés elmarad, ha az illető tagtól azt a választmány – kellő indokolással – megvonja, valamint akkor is, ha a tag a neki ajánlott munkát semmis okokból visszautasította. Ez ellen azonban a közgyűléshez lehet felebbezni. (10. §.)

17. §. Ha valamely munkanélküli tag el akar utazni, úgy ez utiköltségül két heti segélyt kap.

18. §. Ha az elutazott tag hat héten belül visszatér, a visszatérés napjától számított hat hétig munkanélküli segélyre nem tarthat igényt.

19. §. Akik hadgyakorlatra bevonulnak, nem kapnak utisegélyt, ha azonban visszatértükkor munkanélküliekké lesznek, részesülnek a munkanélküli segélyben.

20. §. A tényleges szolgálatra bevonulók szintén nem kapnak utiköltséget és visszajövetelük után még legalább tizenháromszor kell befizetniük, hogy joguk legyen a segélyre.

21. §. Ha valamely tagról bebizonyul, hogy a segélypénzt jogtalanul vette fel, köteles azt záros határidő alatt az egyletnek visszafizetni, ellenkező esetben az alapszabályok 10. §-a lép érvénybe. A teljes visszafizetésig a tag minden segélyezésből ki van zárva.

22. §. Az egyesület, beszerzett adatok alapján, munkát közvetít, amire minden tagnak joga van, de az azt igénybe vevők kötelesek a bejelentési sorrendet betartani.

Az egyesületi vagyon kezelése

23. §. Az egyesület vagyona csakis az alapszabályokban meghatározott célokra fordítható.
24. §. A rendelkezésre álló készpénz gyümölcsöző elhelyezéséről a választmány gondoskodik a közgyűlés jóváhagyásával. (37. § f.)
25. §. Az ekkép elhelyezett vagyon egy részének, vagy az egésznek felvétele csakis egy az elnök, pénztáros és jegyző által aláírt és az egyesület pecsétjével ellátott utalvány alapján eszközölhető. E célból fentnevezett tisztviselőknek közvetlen megválasztásuk után sajátkezű aláírásaikat kell az illető pénzügyi igazgatóságánál letéteményezni.

Az egyesület vezetése

26. §. Az egyesületi ügyek vezetése történik: a) a választmány, b) a közgyűlés által.
27. §. Az évenként az év első két havában megtartandó közgyűlés egy év tartamára választja – egyszerű szótöbbséggel – a választmányt és öt számvizsgálót, a választmány áll egy elnök, elnökhelyettes, pénztáros, ellenőr, jegyző és 25 választmányi tagból.
28. §. Pótválasztások minden köz- vagy havi gyűlésen történhetnek.
29. §. A választmány köteles havonként legalább egyszer ülést tartani. Határozatait szótöbbséggel hozza és határozatképes, ha 12 tag jelen van. A választmány határozatai ellen felelkezhetni a békéltető bírósághoz, illetve a közgyűléshez.
30. §. A választmány hatáskörébe tartoznak: a tagok felvétele és törlése, a vagyon kezelése és biztosítása közös felelősség mellett, kétes segélyezési esetek felett való döntés és a rendes és rendkívüli gyűlések egybehívása, továbbá a 2. § mindama pontjainak keresztülvitele, melyek nem a közgyűlés hatáskörébe tartoznak.
31. §. Az elnök, vagy ennek helyettese, képviseli az egyesületet harmadik személyekkel szemben, végrehajtja a gyűlések és a választmány határozatait, elnököl azokban, aláír elküldendő egyesületi iratokat és okmányokat, de azok érvényességéhez szükséges a jegyző vagy pénztáros ellenjegyzése, azonkívül egybehívja a rendkívüli választmányi üléseket.
32. §. A pénztáros átveszi a befolyó pénzeket, ő eszközli a segélyre jogosultak kifizetését az ellenőr utalványa alapján. Havonként kimutatást szerkeszt működéséről, évenként pedig zárszámadást terjeszt a közgyűlés elé. A pénztáros elsősorban felelős a pénztár tartalmáért.
33. §. A jegyző átveszi és végzi a levelezést, szerkeszti a jelentéseket, vezeti a könyvet a választmányi üléseken, mely jegyzőkönyv a következő ülésen az elnök által hitelesítettik.
34. §. A számvizsgálóknak jogukban áll a választmány ülésein résztvenni és bármikor a könyveket és pénztárt rovancsolni. Kötelesek az évi zárszámadásokat alaposan átvizsgálni s ennek alapján a választmánynak adandó felmentvényt javaslatba hozni.
35. §. Az ellenőr kötelessége a pénztáros által havonként készített kimutatást felülvizsgálni és azt aláírásával hitelesíteni. Kötelessége továbbá a számlákat és segélyeket a pénztárosnak utalványozni.

Békéltető bíróság

36. §. Perlekedések felett, melyek a tagok között egyesületi ügyekben felmerülnek, az 1881. évi LIX. t.-cikk által módosított 1868. évi LIV. t.-cikk 9. rész, 3. fejezete értelmében alakult és eljáró választott bíróság dönt.

Közgyűlés

37. §. A közgyűlés hatáskörébe, melyre az összes tagok a megállapított napirenddel 14 nappal előbb meghívandók, tartoznak: a) a választmány jelentése és a zárszámadás tudomásulvétele, b) az elnök, elnökhelyettes, pénztáros, ellenőr, számvizsgálók és a választmány megválasztása, c) a tag-

sági járulékok megváltoztatása, d) a segélyezések magasságának, kezdetének és tartamának megállapítása, e) a rendkívüli segélyek megszavazása, f) az egyesület vagyonának gyümölcsöztetése, g) a választmány és békéltető bíróság határozatai ellen benyújtott felebbezések felett való döntés, h) indítványok feletti határozat, i) az alapszabályok megváltoztatása, j) az egyesület feloszlása.

A 37. § i) és j) pontjai foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszterium elé terjesztendők.

38. §. Száz tag írásbeli kívánságára, a tárgyalandó dolgok bejelentése mellett a választmány kötelezve van egy rendkívüli közgyűlést négy hét alatt egybehívni.

39. §. A jegyzőkönyvek a következő havi gyűlésen hitelesíttetnek és az elnök, jegyző és a közgyűlés által kiküldött két hitelesítő által aláíratnak.

40. §. A választások és határozatok a 41. § kivételével, egyszerű szótöbbséggel történnek, a gyűlés nincs a tagok számához kötve. Az alapszabályok változtatásánál a tagok kétharmadrészenél jelenléte szükséges. Ha egy gyűlés, mely bizonyos számú tag megjelenéséhez van kötve, nem volna határozatképes, új gyűlés hívandó egybe, mely tekintet nélkül a megjelentek számára, határozatképes.

41. §. Az egyesület feloszlása csakis egy rendkívüli közgyűlésen határozható el, melyre az összes tagok meghívandók. A feloszlási határozat érvényes, ha legalább is a tagok háromnegyed része jelen van és a jelenlevőknek háromnegyed része mellette szavaz.

42. §. Ha az egyesület feloszlik, vagyona mindaddig marad biztos helyen gyümölcsözőleg elhelyezve, míg ismét hasoncélú egyesület alakul, melyre a feloszlott egyesület vagyona száll, ha ezen §§-at alapszabályaiba változatlanul felveszi. Ha 10 év leteltével ily egyesület nem alakulna, akkor a vagyon alapítványként oly munkanélküliek segélyezésére fordítatik, kik az egyesület feloszlásakor tagok voltak. Ha a feloszlás hatóságilag történék, akkor a visszalépő választmány köteleztetik a hatóságnál egy bizottság alakítását kérni, mely mindaddig, míg ily egyesület alakulna, a segélyre jogosult tagok segélyezéséről gondoskodik. A feloszlási határozat és a fenmaradó vagyon hova való fordítása foganatosítás előtt a magyar királyi belügyminiszterium elé terjesztendő.

43. §. Ha az egyesület az alapszabályokban meghatározott célját, illetve hatáskörét tullepné, a magyar kormány által amennyiben az egyesület további fennállása által az állam vagy a tagok érdekei veszélyeztetnének, azonnal felfüggeszthető és a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg felosztható, illetve a feloszlás terhe alatt az alapszabályok pontos megtartására szorítható.

1894 február 5-iki keltezéssel visszaérkeztek a benyújtott alapszabályok és azok ellen a belügyminiszternek egyelőre a következő kifogása volt:

Kimondandó az alapszabályokban, hogy általános sztrájk esetén az abban összebeszélés folytán résztvevők segélyben nem részesíthetők; továbbá, hogy a tagok a nekik felajánlott munkát elfogadni és a sorrendet betartani nem kötelesek. A heti járulékok felemelése alapszabálymódosításhoz kötendő és végül meghatározandó az alapszabályokban a közgyűlésnek s a választmányi üléseknek összehívási módja.

1894 január 15-én a hatósági biztos megtiltotta a segélyező-egyesület önképző-osztályának a Typographia kiadását; ennek következtében a lap az egyesülettől teljesen független lapbizottság kezébe ment át és ez a bizottság vezette a mozgalmakat is. Miután ez a bizottság belátta, hogy a miniszter által követelt módosítások keresztülvitele után a megalakulandó szak-egyesület nem felelhet meg teljesen a hozzá fűzött várakozásnak, egyelőre lemondott arról a szándékáról, hogy az egyesületet életbe léptesse és így azt határozta, hogy az eszme megvalósítását jobb időkre halasztja s a szakszervezeti mozgalmat a Typographiával egybekapcsolt szabad szervezetből irányítja. A szaktársak magatartása azonban a következő évben mégis a szakegyesület megalakítására ösztönözte a lapbizottságot; az egy éven át szerzett tapasztalat azt bizonyította, hogy egy nagyobb összekötő kapocs nélkül lehetetlen a nyomdászok szervezetét fokozatosan kiépíteni és öntudatos, az osztályharc alapján álló nemzedéket nevelni. A

közeledő bérmozgalom, a gyűjtések eredménytelensége és a szakmai összetartozandóság érzetének csökkenése mind oly szimptomák voltak, amelyeknek orvoslását csak egy szak-egyesület keretében lehetett sikeresen és tartósan keresztülvinni. A szakegyesület – melynek erkölcsi nyomása alatt a szaktársak is odaadóbb buzgósággal teljesítették kollegiális kötelességeiket – hivatva volt a széthuzódó elemek egyesítésére s lassanként magához vonzotta az összes öntudatos nyomdai munkásokat; a lapbizottság intézménye nem birt ily vonzóerővel s így ezt a bizottság idővel belátván, újólág a szakegyesület megalakítása mellett indított akciót. Ennek volt tulajdonítható, hogy a Typographia újra az egyesület megalakításának szükségességével foglalkozott és az 1895 június 23-án a Vas-utcai Mikádó-kertben²⁷⁵ megtartott értekezleten kimondatott a szakegyesület megalakítása, mely alkalommal egy öt tagból álló bizottság választotta az előmunkálatok keresztülvitelére. Tudomásul vette az értekezlet azt a mult évi miniszteri határozatot is, melynek értelmében sztrájk esetén segély nem adható s az alapszabályokat is ennek megfelelően kellett módosítani.

Mivel az ellentállási alap akkor már amugy is külön kezeltetett, a kiküldött bizottság ajánlatára – a miniszter által kívánt módosítás keresztülvitele után – az 1895 július 14-én tartott általános nyomdászgyűlés elfogadta az előterjesztett alapszabálytervezetet és rögtön megalakítván az egyesületet, megválasztotta az egyesület tisztikarát is.²⁷⁶

A megválasztott ideiglenes választmány július 21-én tartotta meg alakuló ülését és július 27-én kezdődtek meg a befizetések.

A választmány taggyűjtés céljából a következő körlevelet bocsátotta ki:

T. Szaktárs! Az e hó 14-én a Mikádó-kertben tartott általános nyomdászgyűlésen megalakult szakegyesület ideiglenes választmánya tisztelettel kéri önt, hogy a szaktársak és segédmunkások, valamint a 14. évet meghaladott segédmunkásnők és tanoncok között az egyelet részére tagokat gyűjteni sziveskedjék. Az aláírók neveit – az e hét szombatján már fizetendő heti illetékkel együtt – sziveskedjék a jövő hét folyamán Wolf Antal által Novitzky N. László pénztárosunkhoz juttatni. A 30 krajcár beíratási díj egyelőre nem fizetendő.

A szakegyesület célját ön előtt és elvtársaink előtt fejtegetni – azt hisszük – felesleges; ismerik ezt önök jól s így csak a következőket közöljük kivonatképp az alapszabályokból, addig is, míg azok megerősítettén, kinyomtatnak és minden tagnak kézbesítettnek.

1. Az illeték hetenként 10 kr. a tanult nyomdászok és betüöntők, 5 kr. a segédmunkások, munkásnők és tanoncok részére.
2. Az egyelet a munkásszervezkedésen kívül segélyezi munkanélkül levő tagjait is a pénztár állapotához képest.
3. Tart társas összejöveteleket, felolvasásokat, vitaestélyeket és könyvtárt az elv fejlesztése és terjesztése érdekében, közvetíti a munkát, különösen a segédmunkásnők között, szóval mindenben megfelel az igazi munkásegylet céljának.
4. A belépő tagok maguk köréből válasszanak egy házi pénztárost, aki a pénzt kezeli; a taglistákat rendesen állítsa ki a pénztáros, feltüntetve, hogy fizet-e az illető, vagy hátralékban marad, vagy mennyit törleszt.

²⁷⁵ Jelenleg a Felső kereskedelmi iskola áll a helyén.

²⁷⁶ Elnök: Leitner Pál; alelnök: Bauer Imre; pénztáros: Novitzky N. László; ellenőr: Sailer Lajos; jegyző: Zaka Lajos. Választmány: Csebrenyák József, Künstler Jenő, Enyedy János, Gatschke Miksa, Mertl Ferenc, Groszmann Lipót, Appelt József, Grünwald Ödön, Heinrich Károly, Salzman Lajos, Herz Gyula, Hipper Sándor, Grünberger Vilmos, Salzer Győző, Kónya Imre, Tabacsák Győző, Lipp Károly, Krausz Pál, Krausz Soma I., Michel József, Peidl Gyula, Petryszin János, Hrubik Géza, Zeke József, Pollák Béla. Számvizsgálók: Krehmann Lajos, Metzger Nándor, Stösser Adolf, id. Aigner József és Radnai Mihály.

T. Szaktárs! Mindezeket tekintetbe véve, ismételten kérjük önt, hogy minél több tagot sziveskedjék gyűjteni. Budapest, 1895 július hó 22-én. Az *ideiglenes választmány*.

Részben e körlevél, de még inkább a közeledő árszabálymozgalom rövidesen a szakegyesület mellé sorakoztatta a szaktársakat.

Az első héten 23 nyomda személyzete csatlakozott a szakegyesülethez, a tagok száma 629 volt és 54 forint folyt be illetékekből; a második héten 72, a harmadik héten 81 forintba emelkedett a bevétel, a tagok száma pedig elérte a 900-at. A vidéki szaktársak közül legelsőbbben a gomaiaiak csatlakoztak.

Ilyen arányban emelkedett a tagok száma mind öröndetesebben egészen az 1895. évi árszabálymozgalom bekövetkeztéig, mikorra már Budapest minden jóra való nyomdája, minden könyvnyomdai segéd munkás és segéd munkásnő, sőt a tanoncok nagyrésze is a szakegyesületben csoportosult, hogy ott együttesen, vállvetve vívják meg a munkaadókkal szemben indított harcot, hogy maguknak, a kizsákmányolt nyomdai munkásoknak tisztességesebb munkafeltételeket, jobb megélhetést biztosítsanak.

Az 1895. évi árszabálymozgalom azonban nem járt a kívánatos eredménnyel és a háromheti sztrájk alatt sok törekvő, öntudatos szaktársnak elfoglalta helyét a betódult tudatlanok serege. Ennek tulajdonítható azután, hogy mind kisebb és kisebb lett a fizető tagok száma, ugyannyira, hogy 1500-ról 350-re szállt le és azok is teljesen el voltak kedvetlenedve a szakegyesülettel még azok sem törődtek, akik fizettek, sőt a vezetőség sem tett semmit a szakegyesület és a szervezet megmentése érdekében, hanem hagytak szépen veszni mindent.

A rosszul sikerült mozgalom és az ezután bekövetkezett testvérharcnak első áldozata a szakegyesület volt.

A befizetések lassanként egészen megszűntek, míg végre az 1896. évi augusztus hó 23-án tartott szakegyesületi értekezlet kimondotta az egyesület működésének felfüggesztését. A felfüggesztést az akkori viszonyokat jellemző következő határozati javaslattal mondta ki az értekezlet:

„Tekintve, hogy a szakegyesület ma – alapszabályok nélkül – céljának nem felel meg, amennyiben tagokat sem bír szerezni a szaktársak bizalmatlansága miatt; tekintve, hogy a szervezkedés sem kívánja jelenleg a szakegyesület működését, kimondja a mai értekezlet, hogy a szakegyesület működését addig felfüggeszti, míg alapszabályai megerősíttetnek. A meglevő vagyon egy hetes bizottság kezelése alatt takarékpénztárba helyeztetik és a segélyre jogosultak kapnak esetleges munkanélküliség esetén segélyt. A vagyon mindaddig külön kezeltetik, míg vagy az alapszabályok megerősíttetnek, vagy hasonló célú egyesület alakul.”

A szakegyesületnek akkor 799 forint 64 krajczár készpénzvagyona volt és a lapbizottság 500 forint tartozásával együtt 1299 forint 64 krajczár felett rendelkezett, melynek kezelését az értekezlet id. Aigner József, Bauer Imre, Jászai Samu, Krausz Soma I., Novitzky N. László, Rothenstein Mór és Siegfried József tagokból álló bizottságra bízta.

Miután a belügyminiszter 1896 november 14-én 91408. szám alatt az alapszabályokat jóváhagyta, ugyanazon év december hó 20-án tartott általános nyomdászgyűlés kimondta a szakegyesület újból való megalakítását.²⁷⁷ Az alakuló gyűlés a következő határozatokat hozta: 1. a beiratási díj olyképp fedezendő, hogy a tagdíj csak a negyedik héttől számíttatik; kivételt

²⁷⁷ Az első választmány a következőkből állott: Elnök: Jászai Samu; alelnök: Kiss Ede; pénztáros: Novitzky N. László; ellenőr: Varga Károly; jegyző: Zaka Lajos. Választmány: ifj. Aigner József, Benkő László, Birócz Döme, Bujnovszky Rezső, Bauer Imre, Bressán Sándor, Csebrenyák József, Erhardt József, Grünwald Ödön, Klein Ignác I., Klein H. Lipót, Kalmár Henrik, Kiss Nándor, Lipp Károly, Lőrincz Kázmér, Morócz Jenő, Péntes Sándor, Sándor János, Spitzkopf Sándor, Salzmann Lajos, Schelken József, Szász József, Schwarz Jakab István, Uhl Árpád, Vörös Vilmos.

képeznek már az előbb beléptek; 2. az utóbbiaknak már az előbb fizetett hetek beszámíttatnak; 3. a segélyezés csak egy teljes félévi befizetés után eszközölhető; 4. tanoncok nem vétetnek fel s a munkások közül is csak a kitanultak; 5. a befizetések 1897 január hó 2-án kezdődnek, kivételt képeznek a régi befizetők. A segély hetenként 2 frt, hat héten át a tanult és három héten át a segédmunkásnőkre és munkásokra.

A szakegyesületre nagy feladatok vártak. A vidék részben szervezetlen volt, melyhez eddig hiányzott az anyagi kellék, mert cikkekkel nem lehetett a vidéket szervezni. Ami kevés eredmény addig volt, az a segélyező-egyesület felfüggesztésének ideje alatt visszafejlődött régi állapotába. „Bátran mondhatjuk – írja a Typographia –, hogy a magyarországi nyomdász-szervezet eddig csak Budapesten létezett. És ha megkérdezzük önmagunkat, vajjon tettünk-e a vidékért valamit 1888 óta, midőn a segélyező-egyletet országosítottuk, akkor azt kell rá válaszolnunk, hogy nagyon keveset, ugyyszólván semmit sem.”

Az első alapszabályok csak hosszas utánjárás és sürgetés után és erősen megcsönkítva érkeztek vissza. A Bánffy-kormány alatti munkásüldözések alatt a szakegyesület is igen sokat szenvedett. 1898 február hó 21-én a VIII. kerületi rendőrség lefoglalta az egyesület 4000 koronányi készpénzvagyonát, könyveit, irományait és a munkásmozgalomban szerepet játszó nyomdászok közül Csebrenyák József, Kalmár Henrik és Pollák Béla kiutasítottak. Négy hét után a lefoglalt vagyont a rendőrség – mivel semmi néven nevezendő szabályellenes dolgot nem konstatálhatott – visszaadta. A belügyminiszter 1898-ban rendeletet bocsátott ki a könyöradományok gyűjtéséről, melynek alapján a rendőrség újra hajsztát indított a szakegyesületek ellen. A VIII. kerületi kapitányság részéről Krecsányi kapitány vizsgálatot indított a szakegyesület választmánya ellen tiltott gyűjtés címén, mert a Typographia hétről-hétre közölte az önkéntes adományok összegét. A választmány egyes tagjait tiltakozásuk dacára 10–100 korona pénzbüntetésre ítélték.

Az egyesület 1897 január 1-én már 100 taggal meg is kezdte működését. Kezdetben a szaktársak csak nagyon félve csoportosultak a szakegyesületbe, részint, mert a multak hibáinak ismétlődésétől féltek, részint azonban a még mindig dúló testvérharc tartotta őket vissza a belépéstől. A pártok kibékülése után azonban a szakegyesület is fejlődni kezdett.

Az 1899. évi segélyező-egyesületi közgyűlés kimondta az önképző-osztály megszüntetését és ettől kezdve egyre nagyobb számmal léptek be tagok az együletbe. Később a vidékről is jelentkeztek tagok. Legelőször a gyomai szaktársak léptek be a szakegyesületbe, azonban a vidékiek első jelentősebb csatlakozása a debreceni szaktársak testületileg való belépésével történt. Ez volt a szakegyesületnek első vidéki helyi csoportja, melyet csak nagyon lassan követtek a többi vidéki városok szaktársai.

A szakegyesületnek kezdetben nem volt külön helyisége, hanem csak az anyaegylet helyiségéből birtalbérlésben egy kis szobácskát, mely az egyesület gyarapodásával, a tagok rohamos növekedésével szemben, mindinkább szűknek bizonyult. 1899 május havában külön magánhelyiséget bérelt a szakegyesület a Stáhly-utca 7. szám alatt. Az 1899 november 27-iki választmányi ülés elhatározta a munkaközvetítés bevezetését.

A szakegyesületnek kezdetben ifj. Aigner J. volt a titkára, aki azonban nem állandó tisztviselője volt a szakegyesületnek. Ennek eltávozása után Peidl Gyula végezte a titkári teendőket; a tagok számának emelkedésével azonban a választmány egy állandó titkári állást kreált és 1900 április hó 1-én erre az állásra pályázatot irt ki. A május 25-én tartott rendkívüli közgyűlés Lerner Dezsőt választotta meg erre az állásra. A szakegyesület választmánya 1898-ban elhatározta, hogy egy utasok részére alkalmas évkönyvet ad ki, mely az utazáshoz szükséges tudnivalókon kívül kisebb szakközleményeket is tartalmazzon. Ezen munkának I–IV. évfolyama Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauz címmel 1899–1902-ben jelent meg Novitzky N. László szerkesztésében; 1903-tól kezdődőleg Lerner Dezső titkár szerkeszti. Ebből a

vállalatból kezdetben 1500–2000 példány kelt el, ma pedig már 5000 példány forog közkézen. Ez a munka a szakegyesület szakirodalmi ténykedésének dokumentuma s a szakdolgozatokra és technikai munkákra kiírt díjnyertes pályaműveket is ez az Évkönyv közli, illetve mutatja be.

1898-ban egy dal- és zenekar alakult az egyesület kebelében. A zenekar nagyon rövidéletű volt és 1900 július havában feloszlott; 1904-ben újraalakult, de ezuttal sem tudott megerősödni és hosszas vajadás után 1907 november havában végleg feloszlott. A dalárda kezdetben eredményes munkálkodást fejtett ki és a legjobb uton volt hogy megerősödjék, de később különféle viszályok következtében tagjai mindinkább meghasonlottak egymással, úgy hogy 1904 április 15-én beszüntette működését.

Az 1899. évi anyaegyesületi közgyűlés kimondotta az önképző-osztály megszüntetését és nyomban azután 1899. évi április hó 17-én a szakegyesület választmánya 2000 koronát ajánlott fel az anyaegyesületnek a volt önképző-osztály könyvtáráért.²⁷⁸ Az anyaegyesület választmánya szíves készséggel engedett a szakegyesület kérelmének és a nagyértékű könyvtárát a felajánlott összegért át is engedte. A szakegyesület néhány részletet évi 200 koronás összegben fizetett, míg azután 1907-ben egy összegben fizette ki a még hátralékos összeget. 1907-ben végleg a szakegyesület tulajdonába ment át az önképző-osztály könyvtára, mely a szakegyesület volt könyvtárával és az újabb beszerzéssel együtt ma már Magyarország leghatalmasabb szakegyesületi könyvtára. Közel 7000 kötet könyv van benne.

A fővárosi szaktársak ez időben már jórészt meg is voltak a szakegyesülettel elégedve, de a vidék még mindig idegenkedett és ez idegenkedésnek oka főként az alapszabályok hiányosságának volt tulajdonítható, mely címében ugyan a magyarországi könyvnyomdászok és betűöntőkről szólt, de lényegileg nem tartalmazott semmit, mely biztosította volna a szakegyesületi helyi csoportok zavartalan, hatósági beavatkozástól ment működését.

A központi választmány tehát részben azért, részben pedig, hogy a szakegyesület igazi hivatásának egészében jobban megfelelhessen, új alapszabályok kidolgozásához fogott,

²⁷⁸ Az 1899 április hó 14-én tartott segélyező-egyesületi választmányi ülésen Czettel Gyula elnök bejelentette, hogy a IV. kerületi előljáró kijelentése szerint az egyesület 1899 május hó 1-től kezdve az új alapszabályok értelmében járhat el, ha e tárgyban hozott közgyűlési jegyzőkönyvi kivonatot az előljárósághoz beterjeszti. A választmány e bejelentésre kimondta, hogy a folytatólagos közgyűlés elé a következő indítványt terjeszti elő: „Mondja ki a közgyűlés, hogy a már március hó 26-án elfogadott főbb segélyezési pontok mellett érvényre emeli ama mellékes pontokat is, amelyek a segélyezésre vonatkoznak, illetőleg teljesen érvénybe lépteti a megerősítés végett felterjesztett alapszabályokat.” Továbbá Gyöngyösy Sándor indítványozza: *a)* Jegyző írjon át a választmány nevében a szakegyesület választmányához, melyben ajánlja fel neki a könyvtárt megvételre bizonyos évi törlesztéssel, mely összeg felerészben a rokkant-, másik felerészben a munkanélküli pénztár tartaléktőkéjéhez lenne csatolandó. *b)* Irjon át a választmány a Typographia-dalegyletnek, mely szerint az önképző-osztály tulajdonát képező olvasószobát (könyvtárát és butorzatát) hajlandó-e saját költségén továbbra is fentartani? Ha igen, úgy annak átengedését a központtól kérleljék, *c)* Az önképző-osztály tulajdonát képező dalárdarequizitumok, ugymint: egy harmónium pódiummal, két hangjegyszekrény, két ivókürt és a leltár, mely körülbelül 300 vezérkönyvvel és 14.000 szólammal bir, adassék át és pedig az Ébredésnek egy hangjegyszekrény, egy ivókürt és a leltár egy része; a szakegyesületnek a harmónium, egy hangjegyszekrény, egy ivókürt és a leltár másik része, *d)* Az önképző-osztály tulajdonát képező egyesületi butorzatból, ugymint: asztalok, székek, szekrények, ujságtartók stb., az összegyesületnek hagyassék annyi, amennyire az új helyiségben szüksége lesz, a felesleges maradék a szakegyesületnek adandó át.” A közgyűlés az indítványokat elfogadta. A könyvtárt 2000 koronáért vette meg a szakegyesület. A Typographia-dalkör 100 koronáért vette meg a budai olvasószoba könyvtárát. A segélyező-egyesület a könyvtárt csak azzal a kikötéssel engedte át a körnek, hogy alapszabályaiba kötelezőleg beveszi azt a pontot, hogy feloszlása esetén vagyona a segélyező-egyesület tulajdonába megy át.

melyben apróra körülírta a szakegyesületnek a vidéki helyi csoportok alakítására való jogát és ezek működését. A tagok anyagi érdekeinek megóvása érdekében beiktatta a 7. §-t, mely arról intézkedik, hogy azon tag, ki a szakegyesület vagy a tagok erkölcsi és anyagi érdekei ellen vét, az egyesületből kizárható.

A módosított alapszabályokat az 1901 december 15-én tartott rendkívüli közgyűlés magáévá tette és azok nyomban felterjesztettek a kormányhatósághoz, mely – bár igen sűrűn zaklattuk érte – mégis csak hathavi huzavona után küldte vissza, még pedig jóváhagyási záradék nélkül. Ez alkalommal csupa olyan lényegtelen kifogásokat tett a belügyminiszter, melyeket minden további nélkül teljesíthetett a választmány és a módosításokat az 1902. évi július hó 13-án tartott rendkívüli közgyűlés is elfogadta.

A miniszter ez alkalommal már nem találván kifogásolni valót, erélyes sürgetésre végre 1902 október 19-én ellátta az alapszabályokat a jóváhagyási záradékkal. Éppen jókor, a budapesti árszabálymozgalom kezdetén érkeztek le jóváhagyott alapszabályok és ezeknek hatása azonnal érezhető volt.

Az árszabálymozgalom lezajlása után a választmány alapszabályadta jogaival élve, kiközösítette a szakegyesületből mindazokat, kik az általánosság érdekeit megsértették. A történelmi hűség kedvéért megjegyezzük, hogy az így kizártak száma 167 volt, ezek nagyobb része azóta már jóvá tette hibáját és ma már jó részben ezek is hasznos tagjai a szervezetnek.

A nyomdai munkásnők 1902 március 23-án megtartott értekezletén kimondatott, hogy kötelessége az összes budapesti nyomdai munkásnőknek a Szakegyesület tagjává lenni és a Typographiát venni, továbbá az értekezlet által megválasztott hetes bizottságot minden erejükkel támogatni, hogy ezáltal lehetővé tegyék sorsuk és gazdasági helyzetük javítását, valamint egy a viszonyoknak megfelelő munkásnői árszabály keresztülvitelét.

Ez időtől kezdve a központi választmányban már helyet foglal a segédmunkásnők, majd később a segédmunkások 2–2 képviselője is. Már az 1895 július 14-én tartott alakuló ülésen is szóba került az, hogy a segédmunkásnők képviselői helyet kapjanak a választmányban, de akkor a gyűlés úgy határozott, hogy ezt csak az alapszabályok jóváhagyása után fogják bevezetni. Ez idő után azonban e kérdéssel sem a választmány, sem pedig maguk a segédmunkások vagy segédmunkásnők nem foglalkoztak, mindaddig, míg ezt az 1903. évi rendes közgyűlés Groszmann Miksa, akkori elnök ajánlatára el nem határozta.

Az új alapszabályok értelmében az 1903. évi rendes közgyűlés elhatározta az első szakegyesületi kongresszus megtartását, a választmány pedig minden lehetőt megtett, hogy a vidék nyomdászainak minél nagyobb tömegét vonja be a szakegyesületbe. Több mint száz vidéki városban tartott az egyesület részben önálló, részben pedig több városra szóló kerületi értekezleteket, melyeken mindenütt a szakegyesület választmányának tagjai hirdették a szakegyesületi helyi csoportok megalakításának és így a szaktársi összetartozandóság megteremtésének szükségességét és ennek az egész nagy nyomdászcsaládra kiható rendkívüli fontosságát.

És ennek a nagyarányu, odaadó, buzgó agitációnak meg is lett a kívánt eredménye. Az oly városokban, melyekben több mint tíz nyomdász dolgozik, majdnem kivétel nélkül megalakította a választmány a helyi csoportot, sőt olyan helyi csoportok is vannak, melyeknek tagjai két-három egymáshoz közel fekvő kisebb város szaktársaiból kerülnek ki. Harminc városban emelt a szakegyesület új erős várat a nyomdásszervezetnek és melyekben ma már mindenütt rendezett viszonyok vannak.

A helyi csoportok megalakítása után, 1903. évi augusztus 15-én és 16-án tartatott meg Budapesten az első szakegyesületi kongresszus, mely a résztvevők számát, de különösen a *szakszervezeti* dolgokra vonatkozó határozatokat illetőleg, erősen tulszárnyalja az eddigi

magyarországi nyomdászkonferenciákat. Legfontosabb eseménye e konferenciának kétségkívül az első országos egységes árszabály megteremtése volt, mely örökké emlékezetes marad a magyarországi nyomdászság történetében. A konferencián Budapestről 19 küldött, a vidéki városokból pedig 57 helyi csoportból 61 küldött vett részt.

A tagok száma 1903-ban soha nem remélt magas számra 3118-ról 4768-ra emelkedett. Több mint 50% volt az emelkedés, amely szám egypár év előtt még teljesen elérhetetlennek látszott. Az emelkedés nemcsak vidéken volt nagyarányú, hanem Budapesten is és Budapest állandóan megtartotta nagy majoritását, ugyannyira, hogy a tagok $\frac{2}{3}$ -a ma is Budapesten van.

A tagok számának ily nagy emelkedése a vidéken főleg a személyes érintkezésnek, Budapesten pedig a folytonos agitációnak tulajdonítható, de kétségkívül hozzájárult ehhez egy más jelentős körülmény is. És ez az, hogy a külföldi nyomdászegyesületek csak azokat az odautazókat ismerik el tagoknak, kik közvetlenül elutazásuk előtt a szakegyesületnek is tagjai voltak.

A szaktársaknak a szakegyesületbe való nagyarányú belépésével lépést tartott a segéd-munkások és segéd munkásnők belépése is, úgy hogy nemsokára Magyarország minden osztálytudatos könyvnyomdai munkása tagja lesz a szakegyesületnek.

Az 1903. évi novemberi választmányi ülés az irodai munkák felhalmozódása következtében ideiglenesen egy kisegítő hivatalnokot alkalmazott, majd pedig az 1904. évi rendes közgyűlés elhatározta egy ellenőr-hivatalnoki állás szervezését is, mely állást az 1904. június havi választás alkalmával Gyürey Rudolf nyerte el.

A szakegyesület 1905-ben ünnepelte fennállásának tízéves jubileumát. E tíz év alatt ez az egyesület hatalmas országos szervezetté nőtte ki magát, melynek erejével számolnia kellett a gazdasági ellenfélnek is, s a vidéki árszabálymozgalom alkalmával a szakegyesület kiküldöttei kötötték meg a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségével az első vidéki kollektív szerződést és így a vidéken egységes árszabályt teremtettek.

Midőn 1905-ben a vidéki árszabály a munkaadókkal egyetemben békésen megalkottatott, ugyanakkor a budapesti árszabály is tető alá került és csupán a segéd munkások voltak azok, akikre az árszabály gondoskodása ki nem terjedhetett. Az egyetlen eredmény, amit e téren a munkások képviselői elérni tudtak, az volt, hogy a tárgyalások alkalmával jegyzőkönyvi ígéretet kaptak arra nézve, hogy ezután első sorban a szakegyesülethez fordulnak segéd munkásokért. Ez volt az első lépés a szakegyesületi munkaközvetítőnek munkaadó részről való hivatalos elismeréséhez.

1906-ban tartotta a szakegyesület második országos konferenciáját s ezt megelőzőleg újra nagy agitáció indult meg. Az ország tíz legnagyobb nyomdászvárosában kerületi értekezletek tartottak, mely értekezleteken százhusz nyomdászváros küldöttei vettek részt és bizonyos, hogy ez értekezletek nagyban hozzájárultak a szakegyesület fejlődéséhez és eleve is garantálták a konferencia által hozandó határozatok akadálytalan végrehajtását.

A második szakegyesületi konferencián a horvát és osztrák nyomdászszervezetek képviselőin kívül részt vett a nemzetközi nyomdásztitkár, Stautner Péter kolléga is.

Az 1906. évi szakegyesületi konferencia még a következő határozatokat hozta: A szakegyesület elvárja, hogy minden tag a szakegyesületi munkaközvetítést vegye igénybe. Munkaközvetítéssel csak a szakegyesület foglalkozhat. A megrendszabályozottak közvetítését a Typographia intézi. A munkaközvetítés minden helyi csoportnál bevezetendő. Az országos szakszervezeti konferencia felhívandó, hogy szólítsa fel a szervező bizottságot, miszerint készítse elő Magyarország nyomdászeit az általános és titkos választói jogért indítandó politikai tömegsztrájkra. Minden öntudatos nyomdásztól elvárja a konferencia, hogy pártadót

fizessen és tisztséget csak az viselhet, aki a Népszavának vagy az anyanyelvén megjelenő pártlapnak előfizetője.

E kongresszuson a választmány kezdeményezésére hosszú vita folyt a hat heti 4 koronás munkanélküli segélynek 91 napig tartó 40 filléres napi segéllyé való átváltoztatása tárgyában.

A választmány azonban az indítványt visszavonta és maradt a munkanélküli segély egyelőre továbbra is a régi formájában.

A második szakegyesületi kongresszust megelőzőleg és későbbben ismételten felmerült az eszme, hogy a három részre tagolt nyomdász-szervezetet egy hatalmas egésszé kellene tömöríteni, de ha ez a politikai viszonyok miatt nem volna lehetséges, legalább a szakegyesület legyen eggyé az anyaegyesülettel. Előbb az anyaegyesületből, majd pedig a szakegyesületből indult meg az egyesülés iránti akció, de a mi különleges politikai viszonyainknál fogva nem lett a dologból semmi. Mikor az egybeolvadás részleteinek megállapítására került a sor, jelent meg az ipartörvény módosításának tervezete, mely az egybeolvadást illetőleg óvatosságra intett. Az ipartörvénynek tervbe vett módosításában a szakegyesületek megrendszabályozásáról, sztrájk esetében okozott üzemi károk megtérítéséről stb., stb. volt szó. Ha az ipartörvény a tervezett formában módosított volna, akkor a munkásszakegyesületek minden autonómiájukat elvesztve, teljesen ki lettek volna szolgáltatva a különböző hatóságok önkényének. Az ipartörvény tervezett revíziójából egyelőre nem lett semmi, a novellát módosítani szándékozó kormány is régen eltűnt a helyéről, de azért addig, amíg nem ismerjük a majdan életbelépő új ipartörvényt, amíg nincs egyesületi törvényünk, szó sem lehet a szakegyesületnek a segélyező-egyesületbe való beolvadásáról.

A szakegyesület taglétszámának nagy emelkedése folytán 1906-ban szükségessé vált egy harmadik hivatalnok alkalmazása, mely állás azonban csak 1908-ban töltetett be véglegesen, midőn Bauer Imre kolléga választatott meg e tisztségre.

Mint már fentebb említettem, a szakegyesület dalárdája 1904-ben megszűnt. Ezidőtől kezdve többször felmerült a budapesti nyomdászdalárdák a szakegyesületben való egybeolvadásának eszméje. Ez az akció azonban mindig eredménytelen maradt. Mig végre az Ébredés-dalkör 1907-ben a szakegyesülethez csatlakozott, a többi dalárdák pedig időközben részben megszűntek és csupán az Athenaeum-dalegylet és a Typographia-dalkör működik még a szakegyesületen kívül, de ezek végleges csatlakozása is csak idő kérdése, mert hiszen elvi akadálya a csatlakozásnak nincs. Egyesült erővel a dalárdák is szebbet és nemesebbet tudnak produkálni. Egyelőre csak az együttes közreműködésnél tartanak.²⁷⁹

Az 1907. évi rendes közgyűlés a választmány indítványára a hat heti munkanélküli segélyt 42 napig tartó napi segéllyé változtatta át. És bár a segély végösszege mindössze 1 korona 20 fillérrel tesz ki többet a réginél, mégis jelentősen jobb a tagokra nézve a heti segéllynél.

A segéd munkások vezetőségének kezdeményezésére 1907-ben a szakegyesület választmánya országos szavazást rendelt a segéd munkások között, vajjon hajlandók volnának-e a szak munkásokkal egyenlő magasságu illetéket fizetni, ha ezzel szemben a szak munkásokkal egyenlő összegű munkanélküli segélyben részesülnének. A segéd munkások többsége a magasabb illeték fizetése mellett nyilatkozott, de a választmány még sem hajtotta azt végre, mert a

²⁷⁹ A dalkörökre vonatkozólag ebből az alkalomból még a következőket kell felemlítenem: Az Athenaeum 1886-ban megszűnt és 1889-ben újra megalakult. Az Összhang pedig 1880-ban és nem 1886-ban alakult. Az Ébredés pedig 1907-ben lett a szakegyesület hivatalos dalkörévé. Volt még egy pár házi dalárda (Budapesti Hírlap dalárdája, Hornyánszky-nyomda dalköre stb.), melyek csak egy-két évig működtek. Ezidő szerint a legrégebb budapesti nyomdászdalárda az 1871-ben alakult Typographia-dalkör.

szavazatok tulnyomó részben a kis nyomdákban dolgozóktól kerültek ki. Több budapesti nagyobb nyomda segéd munkásai majdnem egyhangulag az illeték felemelése ellen szavaztak.

1909. évi augusztus havában tartotta a szakegyesület harmadik országos kongresszusát, melynek tanácskozásaiban a horvát, osztrák és németországi nyomdász-szervezetek képviselői is résztvettek. Ez a kongresszus jelentősebb és fontosabb volt az előbbieknél is, mert az egyesület igazgatására nézve, a megnövekedett taglétszámmra való tekintettel teljesen új irányt szabott. Megállapította a kongresszus, hogy az egyesület igazgatásában a legfelsőbb fórum maga a kongresszus és ennek megfelelőleg módosította az alapszabályokat is. A módosított alapszabályok értelmében a budapesti, valamint a vidéki helyi csoportok ügyeit a helyi választmányok, az országos ügyek intézését pedig a központi vezetőség látja el.

A kongresszus a munkásnők és a segéd munkások összességének megnyilvánult kívánságára, az illetékeket az egész vonalon egyenlő magasságban állapította meg és ennek megfelelőleg a munkánélküli segélyek végösszegét is egyenlő magasságúra emelte fel.

A módosított alapszabályok a kongresszus után nyomban felterjesztettek a választmány – az érdekeltek kívánságára – a munkásnők és segéd munkásokra vonatkozó részt az alapszabályok jóváhagyására való tekintet nélkül már 1909 november 1-től életbeléptette.

A kongresszust megelőzőleg az 1908. évi rendes közgyűlés egy értekezlet összehívását határozta el, mely az összes köröknek a szakegyesületbe való beolvasztását lett volna hivatva megállapítani. A szakegyesület egybe is hívta ez anketét, ámde az ankét – bár azon a körök képviselői, egynek kivételével mind megjelentek – mégis úgy találta, hogy az egyesülés ma még keresztülvihetetlen, mivel ez a szervezetben fennálló belső jóviszonyt megbontaná. Ennek következtében a körök beolvasztásának kérdése a kongresszuson fel sem merült, és maradt minden a régiben.

Mint már fentebb említettem, a szakegyesület 1900-ban vezette be a munkaközvetítést. Kezdetben jórészt csak a munkásnők és segéd munkások közvetítésére szorítkozott. Az anyaegyület, az önképző-osztály által gyakorolt munkaközvetítést, ennek megszüntével is folytatta, bárha nem rendszeresen. A gépmesterek és nyomók közvetítését a Gépmesterek és nyomók köre, az öntők és tömöntők közvetítését az Öntők köre bonyolította le. Maradt volna tehát a segéd személyzetén kívül a szakegyesület feladatául a szedők közvetítése, ez azonban inkább csak kisegítő közvetítésére szorítkozott. A munkaadók akkor azonban még nem igen keresték fel a szakegyesületi munkaközvetítőt, mert hiszen szaktársaink legnagyobb része szívesen vállalt munkát ennek megkerülésével is.

Ezen anomáliát megszüntetendő, már az 1906-ban tartott II. szakegyesületi kongresszus kimondotta, hogy munkaközvetítéssel csupán a szakegyesület foglalkozhat. Mégis csak igen lassan, évek múltán lehetett komolyan e téren számbavehető eredményt elérni. Mikor azután mind sűrűbben keresték fel nemcsak a vidéki, de a budapesti munkaadók is a szakegyesületi munkaközvetítőt, akkorra már az 1900-ban megalkotott szabályzat hasznavehetetlenné vált. 1911-ben ez a szabályzat teljesen átalakítva, egészen új alapokra fektette a közvetítést és ma már a legközelebbi feladatok közé tartozik a kötelező szakegyesületi munkaközvetítés bevezetése, mely bizonyára nagy hasznára lesz a nyomdászszervezetnek.

A szakegyesület 1911 végén közel tízezer tagol számlál és felöleli Magyarország könyvnyomdai munkásságának több mint 90%-át, sőt Budapesten alig 1%-ot tesz ki azoknak a száma, akiket eddigelé a szakegyesületnek megnyerni nem sikerült. A szakmunkások közül mindazok, kik az anyaegyületnek tagjai a szakegyesületnek is tagjai és ezenkívül a munkásnők és segéd munkások közül az árszabályhú nyomdákban dolgozók valamennyien.

A szakegyesület taglétszámának, bevételeinek, kiadásainak és vagyoni állapotának fejlődéséről élénk tanuságot nyújt az alábbi statisztikai kimutatás:

Év	Tagok száma	Összes				Felesleg		Hiány		Vagyon készpénzben		Összes vagyon	
		bevétel		kiadás									
		K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
1896	100	1400	18	–	–	1400	18	–	–	1400	18	1400	18
1897	568	4077	32	1471	90	2605	42	–	–	4005	60	4886	66
1898	640	5907	08	2974	64	2932	44	–	–	6938	04	7555	10
1899	1687	8172	88	8375	66	–	–	202	78	6735	26	8765	84
1900	2279	13019	79	11148	53	1871	26	–	–	8606	52	10434	06
1901	2589	14719	24	12875	31	1843	93	–	–	10450	45	12337	84
1902	3118	23199	20	23966	91	–	–	767	71	9682	74	12644	73
1903	4768	28935	35	30707	16	–	–	1771	81	7910	93	12059	66
1904	5392	39291	26	37736	69	1554	57	–	–	9465	50	15165	66
1905	6577	46136	84	41582	75	4554	09	–	–	14019	59	19950	27
1906	7939	54802	21	52747	77	2054	44	–	–	16074	03	21796	90
1907	8750	64281	03	67435	61	–	–	3154	58	12919	45	28533	06
1908	8918	68592	29	67285	93	1306	36	–	–	14225	81	29539	63
1909	9154	73273	–	75104	09	–	–	1831	09	12394	72	26605	65
1910	9419	82648	61	73933	26	8715	35	–	–	21110	07	35166	47
1911	9588	87125	86	77480	24	9645	62	–	–	30755	69	43903	60
Összesen	9588	615582	14	584826	45	38483	66	7727	97	30755	69	43903	60

A szakegyesület bevételeinek tulnyomó része, közel 94% tagsági díjakból és ezeknek kamataiból folyt be. Ami ezenkívül van, az kezdetben mulatságok jövedelméből folyt be. A szakegyesület később azonban szakított a mulatságok rendezése útján szerzett jövedelmekkel és kizárólag a tagsági járulékokból fedezte összes kiadásait. Ma már nemcsak, hogy nem kíván ilyen uton jövedelemhez jutni, sőt teljesen díjtalanul tart tagjainak szórakoztatására magas nivóju matinékat. A bevételeknek egy más része a Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauzból folyt be, de ez csak átmeneti bevétel, mert hiszen ez nincs nyereségre alapítva, amennyiben még a készkiadások sem térülnek meg, bizonyos azonban, hogy e vállalattal fontos missziót teljesít a szakegyesület tagjai továbbképzése szempontjából.

A kiadásoknak közel 27%-át a munkanélküliek segélyezésére, 23%-át a helyi csoportok alapszabályszerű céljainak fedezésére, 12%-át hivatalnokok fizetésére, 11%-át házbérre, berendezésre, fűtésre és világításra, 9%-át a Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauz kiadására, 10%-át könyvtárra, önképzésre, felolvasásokra és nyomtatványokra, 32%-át jogvédelemre és szaktanácsi illetékre és 8%-át a gondnok fizetésére, takarításra és különféle kisebb kiadásokra fordította.

A bevételek 95%-a a kiadások fedezésére fordítottatott és a fenmaradó 5% képezi a szakegyesület készpénzvagyont, míg az összvagyon több mint 7%-át teszi ki a bevételeknek.

A szakegyesület fennállása alatt nemcsak maga köré gyűjtötte a magyarországi könyvnyomdai munkásság tulnyomó részét, de jelentősen előmozdította a szaktársak erkölcsi érdekeit is és bizonyára kiváló része van a szaktársak gondolkodásmódjában beállott kedvező átalakulásnak is.

A szakegyesület birtokában, az egész országban levő csoportokat és a központot beleértve, együttesen 27.000 kötet könyv van, melyek között megtaláljuk az összes tudományszakok és a szépirodalom számottevőbb termékeit. Ezeken kívül feltalálhatók e könyvtárakban a népszerű és tudományos szocializmus nagy irodalmának összes ismertebb és kiválóbb munkái is. Olyan könyvtárral, mint a szakegyesület budapesti központjának van (körülbelül 7000 kötet), egy egyesület sem bír Magyarországon.

A szakegyesület már fennállása óta rendez különböző tanfolyamokat és a téli hónapokban rendszeres felolvasó estélyeket tart, melyeken modern gondolkozású tudományos férfiak népszerű módon adják elő a tagoknak a tudomány minden ágát.

A szakegyesület, mint a modern osztályharc alapján álló szervezet, kötelességéhez hiven minden lehetőt megtett, hogy tagjainak tudását gyarapítsa, művelődését és anyagi boldogulását előmozdítsa.

Ez volt talán az oka annak, hogy a szakegyesület mindenkor szálla volt a hatóságok szemében.

De azóta sem szünetelt a hatóság üldözése egy percre sem. Még 1904-ben eljárást indított a budapesti rendőrség a szakegyesület ellen, egy nyomdatulajdonos feljelentésére, mert annak személyzete fizetését nem kapván meg, a munkát abbahagyta.

A szakegyesület képviselői a rendőrség előtt tiltakoztak a zaklatás ellen és beigazolták, hogy a szakegyesület ily ügyekkel nem foglalkozik, mire az eljárást beszüntették.

De nemcsak az alantas és így értelmetlen hatóságok akadályozták a szakegyesület működését, de maga a belügyminiszterium is. Mikor a szakegyesület második alapszabályát 1903-ban jóváhagyva visszakapta, a jóváhagyott alapszabályok értelmében joga volt a szakegyesületnek helyi csoportok alakítására. 1906-ban mégis felszólítottatott a szakegyesület, hogy alapszabályait negyven nap alatt az újabban kibocsátott miniszteri rendeletnek megfelelően módosítsa. A dologból azonban semmi sem lett. Az alapszabályok most is érvényben vannak.

A békéscsabai és a lugosi csoportot a hatóság a miniszteri rendeletre való hivatkozással feloszlatta; azonban felebbezés alapján a belügyminiszter a békéscsabai csoportra vonatkozó határozatot megsemmisítette, a lugosi csoport felosztatását azonban helybenhagyta és 140 koronát kitevő vagyonát és könyvtárát elkoboztatta. Az ezen ügyben beadott felebbezés és a kincstár ellen indított per ma sincs befejezve, illetve elintézve. Felfüggesztette, részben feloszlatta a hatóság a kaposvári, nagyszebeni, kolozsvári, szombathelyi csoportokat is s ezek ügye, Kolozsvár kivételével, máig sincs elintézve. Az 1909. évben benyújtott alapszabályokat a belügyminiszter két és fél év múlva végre jóváhagyta. Az alapszabályok jóváhagyása folytán a szakegyesület formális átalakuláson ment át. Budapesten is helyi csoport alakult, mely a fővárosi ügyeket intézi, azonkívül megalakult a központ is, melynek vezetőségét a kongresszus jelölése alapján nyomdánként és titkosan választják.²⁸⁰

A IV. és V. nemzetközi nyomdászkongresszus

A IV. nemzetközi nyomdászkongresszus 1901 augusztus 8–10-én tartatott meg Luzernben. A kongresszus napirendje a következő pontokból állott: 1. Egy állandó titkár alkalmazása és munkakörének megállapítása. 2. Egy nemzetközi ellentállási pénztár alapítása, illetve az árszabálymozgalmak alkalmával történő segélyezés megállapítása. 3. Az utassegély szabályozása. 4. Különfélék. A kongresszuson 17 egyesület volt képviselve.²⁸¹ A tanácskozások folya-

²⁸⁰ A szakegyesületre vonatkozó részt Lerner Dezső szakegyesületi titkár állította össze. Az adatok egy része a szakegyesület tíz éves történetéről szóló füzetben jelent meg. Budapest 1905, 8°, 24 oldal.

²⁸¹ Németország (Emil Döblin), Elzász-Lotharingia (A. Schmoll), Ausztria (F. Reifmüller és J. Dworacek), Magyarország (Novitzky N. László és Siegfried József), Horvátország (L. Wieser), Fiume (A. Quaranti), Olaszország (G. B. Cerutti és M. Cirio), Belgium (E. Godts), Hollandia (J. W. Sleef), Dánia (W. Petersen), Norvégia (J. Gopledal), Svédország (G. Dikrikson), Luxemburg (W. Bastendorf), Svájc (J. Schlumpf, L. Hermann, F. Paronelli, három egyesület képviselésében), Franciaország (A. Keufer mint vendég).

mán a következő indítványok fogadtattak el: Módosított a titkárság szabályzata, a magyarországi szervezet azon módosításával, hogy a tervezett mozgalom három hónappal előbb bejelentendő. A kongresszus idejének nagyrésze a szabályzat módosításával telt el; a nemzetközi ellentállási pénztár alapítására vonatkozó indítvány elvetetett. A viatikumot illetően a magyarországi egyesület által benyújtott indítvány, hogy kisebb egyesületek, amennyiben nem volnának képesek az egész országra kiterjedő utirányhálózatot létesíteni, legalább egy, az országon átvonuló tura létesítésére utasítsanak, a felügyelő-bizottsághoz utasított. Németország indítványára ezután a kongresszus kimondta, hogy a fiumei és pozsonyi egyletek a magyarországi nyomdász-egyletbe való csatlakozásra szólítandók fel és amennyiben ennek meg nem felelnének, a nemzetközi titkárság részére csak a magyarországi nyomdász-szervezet után fizethetik be illetékeiket. A kongresszus sajnálkozását fejezte ki a bolgár nyomdászegyesület feloszlása felett, mert ez az egyesület vagyonát kikölsönözte. Az ott befizetett hetek ennélfogva teljesen elvesztek, sőt még azok a hetek is, melyeket az illető tagok egyéb külföldi egyesületeknél fizettek be. A kongresszus határozata következtében Pozsony és Fiume 1905-ben csatlakozott az országos nyomdász-egyesülethez. A kongresszus utáni választáson a szövetség titkárává az elhalt Siebenmann helyébe Pierre Stautner kolléga választott meg.

1903-ban Strassburgban nemzetközi konferencia tartott, melyen Dworacek és Reifmüller (Wien), Rothenstein (Budapest), Arnold és Schlumpf (Svájc), Friedrich és Brincour (Elszász), Hampel (Pozsony) és Stautner P., a nemzetközi nyomdász-szövetség titkára vettek részt. A konferenciát legfőként az osztrák és a német nyomdász-szövetség között a munkaközvetítés ügyében támadt konfliktus tette szükségessé, miután a németországi nyomdász-egyesület – mert tagjait, kik Wienben egy lapnál, árszabályszerű feltételek mellett, de a munkaközvetítő megkerülésével vállaltak kondíciót, az ausztriai nyomdász-szövetség kilépésre kényszerítette – Ausztriával megszüntette a kölcsönösséget. Az ellentéteket az értekezleten kiegyenlítették. Általánosság szempontjából fontosabb volt ezen értekezletnek a viatikumra vonatkozó határozata, melynek értelmében az egységes segély legalább napi 1 márka, illetve 1,25 frank, ahol pedig helyi viatikumot fizetnek, ott annak ugyanily összegűnek kell lennie. A kölcsönösségi szerződések szövegét szintén ez a konferencia állapította meg.

Az V. nemzetközi nyomdászkongresszuson, mely 1907 július 9–13-ig Párisban tartott meg, 18 nyomdászegyesület, illetve szövetség 24 küldött által volt képviselve.²⁸² A kongresszus napirendje a következő pontokból állott: 1. Az alapszabályok módosítására és a kölcsönösségi szerződésre vonatkozó indítványok tárgyalása. 2. A belga egylet és nemzetközi titkárság közötti konfliktus tárgyalása. 3. Európán kívüli nyomdászegyesületeknek a nyomdászszövetségbe való bevonása feletti diskusszió. 4. Különfélék. 5. A nemzetközi titkárság székhelyének meghatározása. A kongresszus egyéb mozzanatainak figyelmen kívül hagyásával – mert erre terem amugy sincsen, de meg nem is lehet célom ezek felsorolása – csupán a fontosabb határozatok felsorolására terjeszkedhetem ki. Kimondatott, hogy a statisztikai adatokat a szövetséghez tartozó egyesületek a megállapított időre kötelesek beküldeni. Amennyiben valamely mozgalomról a titkárság nem nyerne eléggé kimerítő tájékoztatást, köteles a felügyelő-bizottság hozzájárulásával a helyszínére utazni. Amennyiben valamely, a szövetséghez tartozó szervezet a területén folyó bérharcok következtében nem támogathatna egy másik bérharcban álló szövetséget, úgy még a szavazás tartama alatt köteles ez alól felmentést kérni. Sztrájk-

²⁸² Svájc (Schlumpf és Susen), Németország (Döblin és Eifler), Ausztria (Reifmüller és Dworacek), Magyarország (Peidl és Rothenstein), Horvátország (Wieser), Szerbia (Popovitsch), Bulgária (Avramoff), Olaszország (Gondolo), Franciaország (Keufer, Burgard és Hamelin), Luxemburg (Bastendorff), Belgium (Durieux és Van der Hasenbock), Dánia (Jensen), Norvégia (Ole O. Lian), Svédország (Wiberg), Portugal (Cesar dos Santos), Angolország (C. W. Bowerman), Skócia (W. A. Buckner) és Stautner, a nemzetközi szövetség titkára.

segély a szövetségtől csak egy évi tagság után kérhető s csak abban az esetben, ha az illető szervezet erre rendes illetéket szed. Az ausztriai szövetségnek az egyöntetű nyugtakönyvek behozatalára vonatkozó indítványa javaslatként véget a nemzetközi titkárságnak adatott ki. Elfogadtatott az olasz egyesület azon indítványa, hogy a nyugtakönyvekbe minden szövetséges szervezet egyenlő kölcsönösségi bélyeget ragasszon, melyet a titkárság bocsát az illető szervezetek rendelkezésére. A magyarországi egyesület indítványára kimondta a kongresszus, hogy szedőgépeknél csak tanult nyomdászok alkalmazhatók. A svájci egyesület végre a titkárságnak Svájc területéről való elhelyezésére vonatkozólag adott be indítványt. A kongresszus Németország, Franciaország és Ausztria képviselőit bizta meg, hogy kiválasszák azt az államot, melynek területén a titkárság új székhelyet találjon. A választás Németországra esett és a titkárság székhelye 1908 óta Stuttgartban van. A francia nyomdászszövetség a kongresszus alkalmával ünnepelte fennállásának huszonöt éves jubileumát. Az ünnep a Sorbonne (egyetem) disztermében folyt le, mely után Páris város tanácsa a Hotel de Ville (városháza) disztermében vendégül látta Európa nyomdászainak képviselőit.²⁸³

A Gutenberg-Otthon

Valamikor volt az egyesületnek egy kis háza a Klauzál-utcában; folyton javíttatta, tataroztatta és végre tuladott rajta. Az egyesületi ház eszméje, mint ezt már felemlítettem, több ízben foglalkoztatta a kollégákat, de a régi Klauzál-utcai ház – mely rossz spekuláció volt és még rosszabb eszme volt annak eladása abban az időben, midőn a házak értéke csökkenőben volt – állandóan visszariasztotta az egyesület intézőit attól, hogy ezt a kérdést komolyan fontolóra vegyék. A Klauzál-utcai házat annak idején oly célzattal vették meg, hogy annak értéke – tekintettel arra, hogy az 1871-ben tervbevett nagykörut a Klauzál-utcát is át fogja szelni – emelkedni fog. A számítás azonban balul ütött ki, mert a tervet hat év múlva megváltoztatták és a nagykörutat később a jelenlegi irányba vezették és így a ház értéke nagyon alászállott. 1900-ban, s ezt megelőzőleg is nagyon kis kamatlábat fizettek a pénzintézetek az elhelyezett tőkéik után s egyrészt ez adta az eszmét az egyesületi bérház felépítéséhez, mert a ház jövedelmezőbb objektumnak látszott és az örökös költözködés is arra ösztönözte az egyesület választmányát, hogy végre egy állandó otthon után nézzen. Az életrevaló eszme mihamar a megvalósulás stádiumába lépett.

Az 1905. évi április hóban tartott rendes évi közgyűlésen a választmány indítványt nyújtott be egy egyesületi bérház építésére vonatkozólag, melyet a közgyűlés elfogadott s az építés és a telekvétel előmunkálatait egy bizottságra ruházta. Ez a bizottság hosszas keresgélés után két telket szemelt ki. A Damjanich-utcai árvaház 650 négyszögöles telkét, melynek 220.000 korona volt az ára és a Gyöngytyuk-utcai 14. számú 620 négyszögöles telket, mely utóbbihoz sok érdekes nyomdász-reminiszcencia fűződik.²⁸⁴ Szavazásra kerülván a dolog, a bizottság

²⁸³ A VI. nemzetközi nyomdászkongresszus 1912 augusztus 12–15-én tartatott meg Stuttgartban. Magyarországot Peidl Gyula és Preusz Mór képviselték.

²⁸⁴ Ebben a házban, melynek helyén pár év előtt még egy elhanyagolt, földszintes vityilló állott, volt a Schmidt-féle vendéglő, melyhez igen érdekes nyomdász-reminiszcenciák fűződnek. Több mint két évtizeden át itt jöttek össze a fővárosi nyomdászok „bohém” elemei és a felránduló vidékiek is itt adtak egymásnak rendez-vous-t. Sok életrevaló eszme kelt életre a kis korcsma szurtos falai között és sztrájkok alkalmával itt volt a főhadiszállás. Alkalomadtán a „házi zenekar” és a „műkedvelő társaság” szórakoztatta a közönséget. A házat azonban kikezdték a csákányok és hajléktalanná tették a vig fiukat, kik között az öregek is számtalan kellemes és fesztelen órát töltöttek s csak az emlékei maradtak fenn az ott eltöltött szép napoknak. Az idő haladó kereke nemcsak azt a bohémfantáziát semmisítette meg, hanem a vele összenőtt régi rendet is.

többsége a Gyöngytyuk-utcai telek mellett döntött, mely a város középpontjában van. Ez a telek 208.000 korona árban kialkudtatván, az 1905 szeptember 27-én egybehívott rendkívüli közgyűlés a telek megvételére vonatkozó indítványt elfogadta és az építkezés és telekvásárlás lebonyolítására egy öttagú bizottságot választott, névszerint Pollák Simont, Sági Adolfot, Lerner Dezsőt, Rothenstein Mórt, Marczievicz Lajost és hivatalból Wolf Antal, Zaka Lajos, Novitzky N. László és Siegfried József és utólag még Schwarz Ambrus hivatalnokokat.

A jövedelmezőség kiszámítására és a tervvázlatok elkészítésére a bizottság ezután négy műépítést kért fel. A jövedelmezőségi számítások 6–7%-os jövedelmezőséget helyeztek kilátásba. Hátránya volt e teleknek, hogy csak háromemeletesre lett volna felépíthető, egy szűk utcában feküdt és az udvar nem volt egy nagyterem céljára előnyösen felhasználható. A jövedelmezőség maga sem felelt meg teljesen a várakozásnak, mert a telek nem volt szabályos s így lakások céljára sem lehetett kellőképp kihasználni. Főelőnye abban volt, hogy a város középpontján feküdt. A négy beérkezett tervrajz közül a bizottság Vágó László és József műépítészek tervét találta legmegfelelőbbnek és a közgyűléstől nyert felhatalmazás alapján megbízást adott nekik a végleges tervek elkészítésére. Vágó műépítészek, különösen Vágó József kijelentette, hogy a telket drágának tartja, mert alakja és fekvése nem olyan, hogy azon nagyobb jövedelmezőségű, monumentális bérházat lehetne építeni és oly utcában fekszik, melyben három emeletnél magasabb házat építeni nem szabad. Ajánlatára a bizottság a tulajdonossal újabb hosszas tárgyalásokba bocsátkozván, az a telket 188.000 koronáért volt hajlandó átengedni. Vágó József ennek dacára csak abban az esetben ajánlotta a telek megvételét, ha ennél kedvezőbbet nem találunk. A bizottság hosszas keresés után a közvetlen közelben fekvő Sándor-tér 4. számú egyemeletes házat szemelte ki és miután annak tulajdonosát kikutatta, azzal ügynökök közbenjárásával érintkezésbe lépett. Az 527 négyszögöles telek ára 350.000 korona volt, melyből hosszas tárgyalások után 4000 koronát lealkudván, a tényleges vételár 346.000 koronában állapított meg. A Vágó József által készített tervvázlat szerinti költségcsalítás 7–8% bérjövdelmezőséget hozott kilátásba és maga az épület hasonlíthatlanul szebb, minden ízében jobb beosztású és monumentálisabb alkotás volt az előbbinél, mert négyemeletesnek (mezzaninnal és nagy műteremmel) volt tervezve. A terveket közszemlére tettük ki s azok mindenki tetszését megnyerték. Most azonban újabb rendkívüli közgyűlést kellett egybehívni, melynek a közbejött eseményeket bejelentvén a Sándor-téri telek megvételére és az azon megkezdendő építkezésre újabb felhatalmazást kellett kérni. A közgyűlés ehhez hozzájárult és a telek megvételével és a különféle szerződések megkötésével Krausz Soma, Schönleitner Károly, Peidl Gyula, Siegfried József és Novitzky N. László tagokat bizta meg. Így most már a bizottság munkához láthatott. Nagy és erőfeszítő munkát kellett végezni, melyre senkisé volt elkészülve. Mindenek előtt megbíztuk Vágó műépítészeket, hogy a Sándor-téri telken építendő ház végleges terveit készítsék el, kimondván egyszersmind azt is, hogy a terveket három elsőrangú műépítész-szakértővel fogjuk felülbíráltatni.

Erre Korb Flóris, Lechner Ödön és Pecz Samu építőművészeket kértük fel, kik azt elfogadván, a terveket némi módosítással teljesen megfelelőknek találták és a homlokzat szép koncepcióját külön is kiemelték. Ezek után a kölcsönök megszerzéséhez kellett látnunk. A szükséges amortizációs kölcsönt 46½ évre vettük fel, elég kedvező feltételek mellett. Az építkezést, miután az adás-vételi szerződést megkötöttük, 1906 május 3-án a régi épület lebontásával és június elején az alapfalak lerakásával megkezdttük. A kőművesmunkát a Schomann cégnek adtuk ki, mely a legelőnyösebb feltételek mellett vállalkozott az építés keresztülvitelére. Alig hogy belekezdttünk az építésbe, máris különféle akadályok tornyosultak elénk. Az építés kezdetén, június 1-én volt az első sztrájk, a földmunkások sztrájkja, a napibér 20 fillérrel való emeléseért, mely azonban csak fél napig tartott. A vállalkozóval kötött szerződésnek a vis majorra vonatkozó pontja újabb akadályt gördített az építés elé, melyet csak nagy nehezen sikerült semlegesesen megoldani. Juliusban a kőművesek egy napig sztrájkoltak

három munkás elbocsátása miatt. Ugyancsak júliusban kizárattak az ácsmunkások és az ácsmunkák ezáltal halasztást szenvedtek.

Julius végén a kőművesekkel újabb konfliktusunk volt, melyet a napibér emelésével intéztünk el. Augusztusban egy újabb munkabeszüntetés volt, mely azonban csak néhány órára terjedt. 1906 augusztus 25-én volt a főfalegyen, minden szokásos sallang nélkül, a munkások megajándékozásával. Szeptemberben az összes kőműveseket kizárták, ennek folytán az építés teljes 5 hónapot késett s nekünk tetemes kárt okozott. A munkát ennek következtében házilag folytattuk, hogy az építkezéssel előbbre juthassunk. Közben még egy pár kisebb munkabeszüntetés volt (állványozók, napszámosok), melyeket azonban szintén békés uton intéztünk el. Februárban, miután a segédek és munkaadók megegyezni nem tudtak, az építést Vágó József vette át. Közben kizárattak a bádigos-, vízvezeték- és fűtészerező munkások és ezeket a munkákat csak a legnagyobb erőfeszítés árán lehetett házilag elvégeztetni. Hogy mily nagy és felelősségteljes munkát végzett a bizottság, azt felesleges felsorolni. Közel 60 rendes ülés tartatott és ezenkívül egyes bizottsági tagok folyton permanenciában voltak. Az építkezés anyagi oldalának lebonyolítása is tömérdek utánjárást, tárgyalást tett szükségessé. De végre elkészült a ház s a felavatás 1907 október 13-án nagyobb ünnepély keretében ment végbe. A házfelavatás az egyesületi ház földszinti disztermében ünnepi diszgyűléssel kezdődött, melyen képviselve volt a szakszervezeti tanács, a pártvezetőség, a nyomdafőnökök egyesülete, az osztrák nyomdászszövetség Reifmüller Ferenc elnök által, a helyi szakszervezetek és az egyesületi fiókok, a Társadalomtudományi Társaság, a Szabad Iskola, a Magyar Ujságkiadók Szövetsége, az Országos Iparegyesület, a Kereskedelmi és Iparkamara, a legtöbb budapesti napilap szerkesztősége stb. Az ünnepi beszédet Krausz Soma elnök tartotta, ki hálásan emlékezett meg az egyesület alapító tagjairól. Aztán Balázs Olga k. a. elszavalta Morócz Jenő kolléga hatásos ünnepi prológiát, mely után Peidl Gyula I. alelnök mondott tartalmas házavató beszédet, melyben a nyomdai munkásokat a szervezet iránt való odaadásra buzdította. Ezután a zárkőbe elhelyeztettek az építésre vonatkozó okmányok, az építőbizottság és a választmány névsora, az évi jelentés, a Typographia ünnepi száma stb. A szakegyesület zenekara és az egyesült nyomdászdalárdák akkordjainak elhangzása után a szép ünnepély véget ért. Délben az egyesület által adott közös ebédre jöttek össze a meghívottak.

A ház építési költsége 939.000 koronát emésztett fel; mai valóságos értéke pedig körülbelül 1.400.000 korona. Ez a hatalmas épület, melyet az egyesülés erejével teljesen önerőnkéből létesítettünk, méltóan fejezi ki a szervezkedésben rejlő óriási erőt és az összetartás hatalmát.²⁸⁵

Az abbaziai üdülőház

A nyomdászok részére létesítendő *üdülőház* eszméje 1898-ban Kassán propagáltatott. A kassai kerület 1898 október 11-én tartott választmányi ülésén *Lukács* Gusztáv szaktárs a következő indítványt terjesztette elő: „Miután a kassai egyesület 1899-ben megalakulásának 25-ik évfordulóját üli meg és egy korábbi határozat értelmében azt több ünnepséggel szándékoznak a kassai nyomdászok megünnepelni és mert mindaz, ami eddig tervbe van véve, oly muló jelentőségű, amely, ha egy érdemlegesebb határozattal nem lesz kibővítvé, semmiképp sem válhat a kassai nyomdászok ezen ünnepélyének dicséretére: a 25 év elteltével eddigi létünk emlékére legalább nemesebbet alkossunk, amely szintén nem kevésbé fontos és amelynek hiánya már most is érezhető s a jövőben üdvös intézménye lehet a nyomdászságnak, ezt

²⁸⁵ A könyvnyomdászok szakköre ebből az alkalomból azzal a kéréssel fordult a fővárosi közmunkatanácshoz, hogy a Bérkocsis-utcát Gutenberg-utcának nevezze el. Ez azzal a szellemes indokolással utasította el a kérést, hogy a Gutenberg névnek rossz hangzása van.

pedig a magyarországi nyomdászok üdülőhelyének létesítésével lehet a legcélszerűbben elérni, melynek felépítése a Kassát környékező fenyvesekben ezidő szerint könnyen megvalósítható már azért is, mert egy kis utánjárással a hozzávaló telket a várostól ajándékképpen meg lehetne szerezni és az építéshez szükséges összeget pedig egy nagyobb szabású népünnepély révén lehetne összehozni. Ez legyen a kassai nyomdászok műve az egyesület 25 éves fennállásának emlékére, melyhez a központi választmány támogatását is ki lehetne kérni.” Indítványozza, hogy ezt az eszmét a választmány elvileg fogadja el és az elnök ebben az ügyben az illetékes fórumoknál a szükséges lépéseket tegye meg. 1900-ban Lukács újra szóvá tette a dolgot a Typographiában és sürgette az üdülőház (nem szanatórium) felépítését. Nemsokára ezután szegény szintén tüdőbajban halt meg. A Typographia 1900 augusztus 31-iki számában Frank Lajos közölt egy hosszabb cikket az üdülőház ügyében, melyben azt ajánlta, hogy a központi választmány vegye a dolgot kezébe és gyűjtés útján hozza össze a szükséges tőkét. Ez volt tehát a dolog praktikus megvalósítására vonatkozó első indítvány, mely nemsokára keresztülvitetett. 1901-ben Lukács még egy buzdító cikket irt a Typographiába abból az alkalomból, hogy a kassai szaktársak 250 forintot deponáltak az üdülőház céljára, mint az általuk rendezett multság jövedelmét. Az 1901 július havi választmányi ülésen Czettel Gyula elnök lelkes szavakkal ajánlotta az eszmét a választmány figyelmébe, egyidejűleg egy nagyobb bizottság kiküldését ajánlotta, mely a választmánytól teljesen függetlenül intézze az üdülőház ügyét. A bizottság 1901 szeptember 29-én tartotta alakuló ülését, mely alkalommal elnökké Czettel Gyulát, alelnökké Gyöngyösy Sándort és Pollák Simont, jegyzővé Morócz Jenőt, titkárrá Stalla Mártont, pénztárossá Steiner Adolfot²⁸⁶, ellenőrré Novitzky N. Lászlót választotta meg. Ugyanekkor elhatározott, hogy egy felhívás bocsátassék ki, melyben a kollégák adakozásra szólítandók fel. A felhívás, melynek szövegét alább közlöm, eredménnyel járt és október hónapban már egyes nyomdák rendszeresen fizették a heti 6 filléret az üdülőház céljára.

Magyarország összes könyvnyomdászához és betüöntőihez.

Ha végigtekintünk azokon az intézményeken, amelyeket a nagy nyomdászcsalád évek hosszú során át úgy a humanizmus, mint a szervezkedés terén önerejéből megteremtett, bizonyos büszkeséggel kell emlékeznünk azokra az uttörőkre, akik az első magvakat elvetették s az utódoknak nemes alkotásaikban oly szép örökséget hagytak. Nekünk, az új nemzedéknek, szent kötelességünk ezeket az intézményeket nemcsak fentartani és továbbfejleszteni, hanem gondoskodni egyúttal újabb alkotásokról is, melyeket egyrészt mindnyájunknak jóvalta, másrészt a haladás eszméje, a jobb jövő iránti törekvés szükségessé tesznek.

A kassai szaktársak pendítették meg az eszmét, amelynek a kivitele végett most hozzátok fordulunk. Ők röpitették világgá a lelkes szózatot: *építsünk üdülőhelyet* sinlődő betegek számára, ahol megadatnék nekik a mód a gyógyulásra és így a legdrágább kincs, az egészség visszaszerzésére. Az eszme szép, de kivitele nehéz. És mégis meg akarjuk valósítani és meg is valósítjuk, ha ti, t. Szaktársak, felkaroljátok az ügyet. A kezdeményezés dicsősége legyen a kassai szaktársaké, ám a megvalósulás, a létesítés nagy művéből vegyük ki részünket mindannyian.

Az emberi nyavalyák, halált hozó betegségek folyton körülöttünk ólálkodnak. Foglalkozásunk a legegészségtelenebbek közé tartozik. A halál bőven arat közöttünk, elragadja legjobbjainkat. Hány fiatal élet szakad meg, mielőtt az életből nélkülözésnél és munkánál egyebet élvezett volna, s ha akad is közöttünk, aki megizleli az emberi hivatás nemesebb örömeit, a kérlelhetetlen Kaszás útjába áll, hogy szorgalmának gyümölcsét, törekvéseinek sikerét ne élvezhesse. Szaktársak, ez ellen védekeznünk kell! Minden intézmény, amely az egészségügyet előmozdítja, hathatós fegyver a kezünkben az ellenség ellen. A humanizmus minden alkotása egy lépés a javulás, a tökéletesedés felé, amelynek áldásait mindnyájan, nők, gyermekeink fogják élvezni. Ilyen fegyver a tervbe vett üdülőhely is, amelynek létesítésére szövetkeztünk.

²⁸⁶ Steiner helyett, ki 1904-ben nyugalmába vonult, Siegfried József választott pénztárossá.

Engedjétek meg tehát t. Szaktársak, hogy hozzátok forduljunk. Szó sincs róla, a ti áldozatkészségetek sokféle oldalról van igénybe véve, de azért mégis az a meggyőződésünk, hogy ezuttal sem fordulunk hozzátok hiába. Tibennetek még sohasem csatlakozott az, aki jó szívetekhez fordult, hogyan csatlakozhatnánk most, amikor ily nagy és nemes emberbaráti mű létrehozásáról van szó. Az üdülőhely létesítésére bizottság alakult, s az legelsősorban hozzátok fordul. Csekélységet kér tőletek, csak annyit, hogy *legalább heti 6 fillér* fizetésére kötelezzétek magatokat mindaddig, míg a szükséges alap össze nem jön. Igaz, soká fog ez tartani, de ha nem lankadunk s buzgalmatok a nemes cél iránt nem fog csökkenni, az idő meghozza a kívánt eredményt. Természetesen más oldalról is jöhetnek hozzánk adományok, de első sorban arra kérünk, hogy legalább ezt a 6 fillért ne tagadjátok meg tőlünk.

Bizunk benne, hogy szavunk nem hangzik el hozzátok hiába. Alulírott bizottság mindent megtesz a nagy mű érdekében; támogassátok, hogy fáradozása hiábavaló ne legyen. S ha majd állni fog összetartásunknak, buzgalmunknak eredménye, az emberszeretetnek temploma: a nyomdászüdülőhely, az lesz legszebb és legmaradandóbb emléke a magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők áldozatkészségének.

Budapest, 1901. évi szeptember hó 29-én. *Czettel Gyula* elnök, *Pollák Simon* alelnök, *Gyöngyösy Sándor* alelnök, *Stalla Márton* titkár, *Morócz Jenő* jegyző, *Novitzky N. László* ellenőr, *Steiner Adolf* pénztáros.

A 45 tagból álló bizottság megalakulása után egy végrehajtó bizottság választott, melynek a tisztikaron kívül *Peidl Gyula*, *Siegfried József*, *Bozsik István*, *Janovits Ferenc*, *Schuster Ágoston*, *Weinberger Dezső*, *Wellisch Géza*, *Terelmes László* és *Radnai Vilmos* voltak tagjai. A kollégákhoz intézett felhíváson kívül a bizottság a nagyobb nyomdavállalatokhoz is felhívást intézett az üdülőház céljára való adakozás érdekében és *Czettel Gyula* elnök indítványára kimondatott, hogy a miniszterhez megkeresés intézendő, miszerint az évenként rendeztetni szokott állami jótékonycélu sorsjáték jövedelméből az üdülőház is részesüljön egy bizonyos hányadban. A belügyminiszter azonban csak a gyűjtésre adott engedélyt és a kereskedelmi miniszter a portomentesség ügyében benyújtott kérelmet szintén elutasította. A bizottság 1200 gyűjtőívet bocsátott ki, melyek nagyrésze vissza sem érkezett. 1904-ben már 16.000 koronán felüli összeg gyűjtetett a kitűzött célra, de mi volt ez a szükséges összeghez képest? A bizottság belátta, hogy a gyűjtést más alapokra kell fektetni, mert különben a kitűzött cél csak évtizedek múlva lett volna elérhető. A segélyező-egyesületi közgyűlés 1904-ben erre való tekintetből kimondta, hogy a heti 6 fillér adomány erkölcsileg minden tagra kötelező.

A 45-ös bizottság nem sokat lendített a dolgon s csak a *Typographia* és egy pár ügybuzgó kolléga lelkes agitációja tartotta állandóan felszinen az üdülőház eszméjét. 1910-ben már oly összeg állt a bizottság rendelkezésére, hogy elérkezettnek látta az időt arra, miszerint az eszme megvalósításához lásson. *Czettel Gyula*, a bizottság elnöke, a fővárostól óhajtott egy a kitűzött célra alkalmas telket ajándékképpen szerezni, csak hogy a tanács, mint utólag kiderült, irtózott attól a gondolattól, hogy a budai hegyvidéken állíttassék fel ez az intézmény. Közben a bizottságban az a nézet alakult ki, hogy az üdülőházat oly helyen kell felépíteni, ahol fürdésre alkalmas folyó víz és egyuttal hegyes, pormentes vidék is van. Az ország minden részéből érkeztek be ajánlatok, melyek részben egész fürdők, részben megfelelő területek megvételéről szóltak, ezeket azonban egyrészt a klimatikus viszonyok, másrészt egyéb okoknál fogva nem lehetett figyelembe venni. Kezdetben a bizottság a Balaton mellékét szemelte ki mint az üdülőház céljára legalkalmasabb vidéket, de a helyszini szemle alkalmával arra a tapasztalatra jutott, hogy a Balaton mellett csak rövid két-, legfeljebb három hónapra terjed az az idő, midőn az otttartózkodás a beteg közérzetét kedvezően befolyásolhatná. E mellett a temperatura is ingadozó. Ajánlat utján szóba került még a *Visegrád* melletti *Gizella-fürdő* is, mely azonban remek szép fekvése dacára sem felelt meg céljainknak, mert mi állandó jellegű, téli-nyári tartózkodásra egyaránt alkalmas, klimatikus gyógytényezők céljára

megfelelő helyen óhajtottuk az üdülőházat felépíteni, melyben első sorban nagyszámu ideg-, másodsorban pedig hurutos és szivbántalmakban szenvedő betegeinket kívántuk elhelyezni. Erre a célra a legalkalmasabbnak kínálkozott a Quarnero. 1911-ben 115.000 koronán felüli összeg állott rendelkezésre az üdülőház céljára s az előző év augusztus havi ülésén megválasztott szűkebb körű bizottság²⁸⁷ 1911 április 25-én beszámolván munkájáról, Abbaziát tartotta e célra legalkalmasabbnak. A nagybizottság ehhez hozzájárult és felhatalmazta a szűkebb körű bizottságot, hogy a helyszínen egy alkalmas terület iránt érdeklődjék. A dr. Mándoki Mór egyesületi orvos ur bevonásával kiszemelt terület megfelelőnek találtatván, a bizottság arra elővételi jogot szerzett és egyidejűleg megbizta Neuhausler és Pelda műépítészeket, hogy a teleknek megfelelő tervvázlatot és költségvetést készítsenek. Miután azonban, mint az előrelátható volt, az üdülőház céljára begyűlt összeg nem volt elegendő egy a célnak teljesen megfelelő épület és berendezés megvalósítására, az üdülőtelep bizottságának 1911 június 16-án a segélyező-egyesület választmányával tartott közös ülésén az utóbbi az üdülőház vagyonának átvétele mellett átvállalta az intézet felépítésének és berendezésének költségét és természetesen átvállalta ezzel egyidejűleg az intézmény fentartási költségeinek viselését is. Az üdülőház így az egyesület tulajdona.

Az üdülőház felállításával a segélyező-egyesület – és mellette mindazok, kik e nemes cél elérésében közreműködtek – maradandó emléket állított ötvenéves fennállásának emlékére. A 300.000 koronába került villában 15 szoba, nagy, terraszos ebédlő, társalgó és könyvtár és a szükséges irodai és egyéb helyiség van s ezeken kívül egy teljesen modern berendezésű vizgyógyintézzel, meleg és hideg tengeri és édes víz, valamint napfürdővel és központi fűtéssel van berendezve. A villa mögött szép, erdős park terül el. A kék Adria partján büszkén hirdeti a Villa Gutenberg a magyar nyomdászok áldozatkészségét és az egyesülésben s az összetartásban rejlő hatalmas erőt.

A tanoncgazdálkodás elleni akció

A segédek által 1900-ban a tanoncgazdálkodás ellen indított harc eredménnyel járt, mert a szervező bizottság alább közölt falragaszai és az ugyanezen szövegű röpivek nem tévesztették el hatásukat. Azok a vidéki nyomdatulajdonosok, kik a tanoncgazdálkodás révén iparkodtak „versenyképes”-ekké lenni, a falragaszok láttára kétségbe voltak esve és a hatósághoz fordultak oltalomért s mivel itt megint a „magyar ipar megmentéséről” volt szó, a hatóság a falragaszokat és röpiveket a sajtótörvény negligálásával bírói végzés nélkül elkoboztatta, sőt azok terjesztőit is üldöztette. A szervező bizottságot azonban ez az eljárás – melyre egyébként is előre el volt készülve – nem hozta zavarba és a szülőkhöz intézett felhívás közel egy millió példányban forgott közkézen. A felhívást, mint a magyar nyomdászat egyik állandó bajának dokumentumát alább közlöm.

A szülőkhöz! Az évváró vizsgák befejeződtek, az iskolák kapui bezárultak, sok tanuló előtt örökre...

Eljött az ideje annak, midőn a szülőknek gondoskodniok kell gyermekeik továbbneveléséről; sok esetben harcra kél a szülők melegen érző szíve társadalmi helyzetükkal, mert szívesen iskoláztatná tanulni szerető gyermekeiket tovább, ha ezt anyagi viszonyaik megengednék.

De az anyagi gondokkal küzdő szülőknek, sajnos, le kell mondaniok arról, hogy gyermekeiket tovább iskoláztassák, így nincs hátra más választás, minthogy gyermekeiket, kevesebb anyagi áldozattal, valamely mesterségre adják.

²⁸⁷ Krausz Soma, Gyöngyösy, Pollák, Peidl, Lerner, Siegfried és Novitzky.

S ez fordulópontra képez gyermekeik életében. Éppen ezért a szülőknek szent kötelességük, gyermekeik számára oly mesterséget választani, mely emberséges megélhetést, tisztességes jövőt biztosít nekik.

Ez indított bennünket, munkanélküli könyvnyomdászok százas bizottságát arra, miszerint figyelmeztessük a gyermekeiket szerető és jövőjükért aggódó szülőket arra, hogy óvakodjanak gyermekeiket könyvnyomdába tanoncokul adni, mert ezzel kiszolgáltatják őket egész életükre a nyomornak, a bizonytalanságnak!

E jóakaratu figyelmeztetésünk indoklásául szolgáljanak a következő tények:

Magyarországon több mint ötezer tanult könyvnyomdász van és ezek közül alig négyezer dolgozik, míg a többi, azaz a tanult segédeknek jó ötödrésze részint a szülők vagy rokonaik jóvoltából tengeti életét, részint pedig elárasztja az országutakat és napról-napra súlyed a nyomor lépcsőjén a biztos elzúllás felé, honnan nincs többé visszatérés.

E nyomorúsághoz csatlakozott az utóbbi időben a szedőgép, mely amellet, hogy a rajta dolgozót – az idegek tulságos megfeszítése mellett – testileg-lelkileg beteggé és idő előtt tönkretesz, minden egyes gép két betűszedőt feleslegessé tesz, úgy hogy néhány év múlva teljessé lesz a könyvnyomdászok nyomorúsága, mert az ugys elrettentő nagyszámu munkanélküliek száma megkétszereződik.

Ez a sorsa azoknak, kik a könyvnyomdászok tulnagy száma következtében munkanélkül vannak.

De azoknak, kik oly szerencsések, hogy dolgozhatnak, sincsen irigylendő helyzetük.

Eltekintve attól, hogy a munkájukért fizetett csekély bér alig nyujt megélhetést, a legtöbb könyvnyomdában oly helyeken dolgoznak, melyek magukban hordják a testet öló betegség csiráit és innen van, hogy a tüdővésztes betegek legnagyobb tömegét a könyvnyomdászok szolgáztatják.²⁸⁸

Mig például a hivatalos statisztika szerint Magyarország lakosságának átlagos életkora 31 esztendő, addig a könyvnyomdászok életének átlagos ideje alig tehető 27–28 esztendőre.

Ilyen szomorúak a magyarországi könyvnyomdászok viszonyai. Nemcsak, hogy sokan vannak és így nagy részük munkanélkül tengődik, nemcsak, hogy – éppen mert sok a munkanélküli – kevés keresetükből megélni alig tudnak, hanem még a foglalkozásukkal járó tüdővész is fenyegeti, megrövidíti életüket.

Gyermekeit szerető szülő tehát nem adhatja fiát könyvnyomdába, nem dobhatja oda a korai halálnak.

Szomorú dolog az is, hogy a könyvnyomdász-segédeknek még csak gondolniok sem lehet arra, hogy valaha önállókká lehessenek és így felszabadítsák magukat nyomorúságos, alárendelt helyzetükből; mert egy könyvnyomda berendezése oly óriási összegbe kerül, melyet a megélhetést is alig nyujtó fizetésből egy egész életen keresztül szorgalmasan dolgozó nyomdász sem kuporgathat össze.

E szomorú, de igaz tények felsorolása után nemcsak jogunk, de kötelességünk is figyelmeztetni a szülőket arra, hogy ne hagyják magukat félrevezetni azoktól a lelketlen kufároktól, akik uton-utfélen hirdetik, hogy: „Nyomdásztanoncok fizetéssel felvétetnek”, mert ez a fizetés csak addig tart, míg zsenge gyermekeik négy-öt esztendőn keresztül, sokszor éjjel-nappal, mint tanoncok dolgoznak s midőn eljönne az ideje annak, hogy gyermekeik élvezzék tanulásuk gyümölcsét, amiért esztendőkön keresztül dolgoztak, türtek és nélkülöztek, akkor az a lelketlen kufár kiteszi őket az utcára, hogy velük is szaporítsa az éhezők, a nyomorgók, a munkanélküliek ugys tulon-
tul nagy seregét.

²⁸⁸ 1911-ben a miniszter rendeletet adott ki a sokszorosító ipari üzemek berendezéséről, a sokszorosító iparban foglalkozó munkások testi épségének megóvása érdekében.

A szülőknek jövő reménységük gyermekeikben rejlik s midőn anyagi gondjaiktól üzve, lemondanak arról, hogy gyermekeiket tovább iskoláztassák, jól válasszák meg azt a mesterséget, melyre szemük fényét, gyermekeiket adják, mert ha a választás oly mesterségre esett, mint a könyvnyomdászat, nemcsak jövő reménységük száll füstbe, de tönkreteszik gyermekeik egész jövőjét is, mert örökös nyomor, bizonytalanság leszen osztályrészük.

Fontolják tehát meg a gyermekeiket szerető és jövőjükért aggódó szülők e gyermekeik életében fordulópontot képező lépést jól s adják őket oly mesterségre, mely gyermekeiknek tisztességes megélhetést, biztos jövőt nyújt. S ha választásuk az elmondottak dacára is a könyvnyomdászati pályára vezetné gyermekeiket, akkor gondoskodjanak arról, hogy azok valamely középiskolának (polgári, reál vagy gimnázium) legalább két osztályát sikerrel elvégezzék, mielőtt nyomdásztanoncnak mennek. Csak így lehet egyáltalán kilátásuk arra, hogy a nyomdászpályán boldogulnak.

Ezzel eleget tesznek szülői kötelességüknek és használnak vele a társadalomnak is.

A munkanélküli könyvnyomdászok százas bizottsága.

A vidéki városokban 1903-ban több városban kiléptek a kollégák, hogy az árszabálynak érvényt szerezzenek (Arad, Gyöngyös, Sátoraljaújhegy, Szeged, Temesvár, Máramarossziget stb), a legtöbb városban a tanoncok is kiléptek. Szeptemberben a budapesti Révai és Salamon cég személyzete lépett sztrájkba, mert a cég nem tartotta be a tanoncskálát. Egy napi sztrájk után a létszámon felüli tanoncot a cég kénytelen volt elbocsátani s erre a személyzet újra felvette a munkát. Ezt megelőzőleg az Európa-nyomda személyzete is kilépett. Juliusban pedig a Márkus-nyomda 12 tanonca hagyta ott a nyomdát, 9 órai munkaidőt, tisztességes bánásmódot, 8 koronaig terjedő heti fizetést, az ünnep-és vasárnapi munka beszüntetését, ezenkívül pedig rendes szakmai kiképzést (két évig simaszedésnél, két évig műszedésnél való foglalkoztatást) követeltek azzal a kikötéssel, hogy a felszabadulásuk után még legalább hat hónapig köteles a cég nekik munkát adni.²⁸⁹

A Pesti Hirlap ügye. – A vidéki árszabályközösség

1903 októberben nagy dolog történt; a Légrády cég összes alkalmazottai, még a könyvmók is kiléptek. Ezt a nagy eseményt falragaszok és röpcédulák hirdették az utcákon. A Pesti Hirlap mégis megjelent, mert a lapot a cég egy vállalkozó albérlővel állíttatta elő, ki technikai személyzetét serdületlen fiukból toborzotta össze. A sztrájk hatodik napján – miután a

²⁸⁹ A segédek által a tanoncok kizsákmányolása ügyében indított széleskörű agitációról a kereskedelemügyi miniszter is tudomást szerzett és felszólította a budapesti könyv- és nyomdafilosófák egyesületét, hogy közölje vele, mennyiben jogosult a segédek által indított országos akció. A főnökegyesület a baj orvoslását a nyomdászatnak képzéshez kötésével vélte orvosolhatónak és igazolta a segédek által a tanoncmizéria ügyében indított akció jogosultságát, hivatkozván a segédek által közösen megállapított árszabályban foglalt tanoncszabályzatra. – Európa 1902. évi nyomdásztanonc-statisztikája szerint Olaszországban 1,3, Svédországban 1,6, Norvégiában 1,7, Spanyolországban 1,8, Svájcban 1,9, Franciaországban 2,0, Dániában 2,4, Németországban 2,4, Ausztriában 2,7, Belgiumban 2,8, Magyarországon pedig 4,5 tanonc jutott minden 10 segédre.

A budapesti békéltető bizottság 1909 május hó 10-én léptette érvénybe a már előbb hozott ama határozatot, hogy a nyomdai tanoncok alkalmaztatásuk előtt orvosi vizsgálat alá kerüljenek. Ennek az a célja, hogy beteges, vézna, gyenge szervezetű ifjak az egészséges szervezetet feltételező nyomdai foglalkozástól távortartassanak, mert a nyomdászat egészségtelen, idegölő foglalkozás s azzal szemben csak az egészséges szervezetű embernek van ellentálló képessége. Manapság az ólommérgezés a nyomdászok között már csak elvétve fordul elő, annál nagyobb azonban az ideg- és légzőszervi bántalmakban szenvedők száma.

fővárosi napilapok agyonhallgatással keltek védelmére kollégájuknak – nagy tüntetés volt a Pesti Hirlap Váci-köruti palotája előtt. A tüntetés két nappal később október 8-án megismétlődött, amikor a rendőrség nagy apparátussal vonult ki, mely alkalommal sokan megsebesültek és a tüntetők közül hatvanat letartóztattak. E tüntetések hatása alatt a nagy tömeg – vagy ötezren – a hasonló hirben állott Wodianer cég palotája elé vonult és ott az összes ablakokat beverte. Wodianerék rövid tárgyalás után aláírták az árszabályt. Az esetekkel most már a napilapoknak is foglalkozniuk kellett, melyek több-kevesebb tárgyilagossággal tárgyalták a munkások tüntetését és annak okát, míg végre a Pesti Hirlap is megszólalt, hogy a lap késedelmes megjelenését mentegesse és ez alkalommal nem volt válogatós a kilépett munkások rágalmazásában. A sztrájkolók erre falragaszok útján válaszoltak. A Légrády cég rendőri fedezet mellett és csak nagy erőfeszítéssel tudta a Pesti Hirlapot megjelentetni. A vidékről toborzott sztrájktrófkkel a cég nem birt boldogulni, mert ezek a szerencsétlenek amugy sem voltak már nyomdászok és a sztrájk hire ugy csábitotta őket Budapestre, mint nyáron az esti villanyfény a pillangókat. Ezeket, amint kiléptek a rendőrség által jól őrzött nyomdából az utcára, a kollégák rögtön elfogták. A nyomást nap-nap után más végezte és a nappali üzem ugyszólván teljesen szünetelt. Miután a szervező bizottság két izben sikertelenül tárgyalt a céggel, végre dr. Vázsonyi Vilmos felajánlotta közbenjárását és így hosszas tárgyalások után létrejött a cég által is óhajtott egyezés. A cég aláírta az árszabályt. A vállalkozó: Varga-Lilienberg pedig 1904 augusztus 14-én kénytelen volt állását elhagyni.²⁹⁰

Ezzel az utolsó akkorddal véget ért a Légrády cég évek óta folytatott gazdálkodása és ez az üzlet azóta árszabályhü, minthogy jelenleg már nem is lehetne más.

A vidéken a főváros agitációja dacára rendkívül rossz volt a segédek munkabére. 741 nyomda közül csak 102 nyomdában voltak a munkások úgy díjazva, hogy abból a legminimálisabb igényekkel kijöhettek. A vidéki kollégák azonban teljesen indolens módon viselkedtek ezen tarthatatlan állapotokkal szemben és a Typographia – mint évtizedek óta rendesen – hiába ostromozta ezt az állapotot. A vidék nem akart saját érdekében ugyszólván semmi anyagi áldozatot sem hozni; mert míg Budapesten 7 korona 13 fillért áldozott egy-egy kolléga az anyagi érdekek megvédésére szükséges tőke gyarapítására, addig a vidék nagylelkűsége csak 66 fillér erejéig terjedt és ebben a tekintetben a legnagyobb vidéki városok sem képeztek kivételt.

Voltak vidéki nagy városok 30–35 nyomdászsegéddel, kik egymást jóformán nem is ismerték, és a nyomdák tulajdonosai és a segédek is ellenségei voltak egymásnak. Ezekből a városokból már a mozgalom hallatára siettek tudatni a szervező bizottságot, hogy oda ne jöjjön senki sem, mert ők helyzetükkel meg vannak elégedve.

Ez a kérdés a szakegyesület 1903 augusztus hó 15–16-án tartott I. kongresszusán szőnyegre került, melyen az előterjesztett vidéki árszabály azzal a megjegyzéssel fogadtatott el, hogy az osztályozás tekintetében esetleg kívánatos változtatásokat illetőleg a szervező bizottság és az illető városok megbizottai együttesen intézkedjenek. A kongresszuson elfogadott árszabály érvényre emelése érdekében indított mozgalom egyes helyeken már augusztusban megkezdődött, a budapesti szervező bizottság öt tagja azonban a mozgalom előtt hirtelen lemondott²⁹¹,

²⁹⁰ A Pesti Hirlapnál mintegy 30 fű dolgozott, akik napi 13 órai munkaidő mellett (éjjel is!) 3–6 frt heti bért és teljes ellátást kaptak. A lapkiadó-cég a vállalkozónak a lap előállításáért 450 frtot fizetett hetenként, vagyis 200 frttal kevesebbet, mint amibe az az árszabály betartása mellett került volna. A vállalkozó e mellett szintén keresett évenként vagy 8000 frtot. A vállalkozó „kiemelése” nagy áldozatba került, mert az illető csak nagyobb összeg ellenében hagyta oda a jól jövedelmező vállalkozást.

²⁹¹ Peidl, Lerner, Rothenstein, Siegfried, Wagner. – Schwarz Ambrus, Israel J., Müller Samu.

minek oka egyrészt személyes ügyekben, másrészt taktikai nézeteltérésben keresendő. A bizottság egyes tagjai az árszabályközösség ellen foglaltak állást és radikális szakszervezeti politikát követeltek; ámbár ilyenről az akkor még ugyyszólván teljesen rendezetlen vidéki állapotok mellett egyelőre szó sem lehetett és mindennek előtt egy konszolidáltabb helyzet elérésére kellett törekedni, hogy a szervezet minden oldalról megerősödhesse, mert a folytonos árszabálymozgalmak után már végtére erre is gondolni kellett. A szeptember 6-iki általános nyomdászgyűlés heves vita után egy határozati javaslatot fogadott el, melyben az öt bizottsági tag leköszönését rosszalja. A gyűlés ezután egy új bizottságot választott, melybe a leköszönt bizottsági tagokat újból beválasztotta.²⁹²

A vidéki mozgalom az előcsatározások után végre szintén szélesebb mederben kezdett kibontakozni. A Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége „bizalmas” levélben szólította fel tagjait, hogy személyzetük nélkülözhető részét bocsássák mielőbb szélnek, hogy így a mozgalom alkalmával kevesebb kárt szenvedjenek. Október 26-án reggel 14 város nyomdászai léptek sztrájkba. A szövetség lapja²⁹³ erre a segélyző- és a szakegyesület működése ellen hívta fel a hatóság figyelmét, hogy vizsgálja meg, hogy a sztrájkpénz honnét ered. A segédek nem törődtek ezekkel a bosszút lihegő közleményekkel és erős elhatározással folytatták a megkezdett harcot, mely majdnem mindenütt győzelemmel végződött. A mozgalom alkalmával érdekes epizódokban sem volt hiány; a kolozsvári négynapos sztrájk alatt az ottani nyomdatulajdonosok azt híresztelték, hogy a budapesti vezetőség elsikkasztotta a kiléptettek segélyezésére gyűjtött pénzt. A budapesti vezetőség ezt azzal cáfolta meg, hogy megvette az egyik kolozsvári nyomdát és egy – napilapot indított. Ezzel azután megtörte az ottani nyomdatulajdonosok ellentállását. Kikindán az – adóvégrehajtó állt a szedőszekrényhez és Nagyváradon két hétig nem látott a közönség rendes lapot.

Egyes városok nyomdatulajdonosai észhez kaptak és közös megállapodással 25%-kal emelték a nyomtatványok árát, „hogy a nyomdai munkások által követelt béremelést megadhassák”. Így tettek Győrben is. A rendőrség mindenütt az erősebb fél érdekeinek szolgálatába szegődött és Temesváron 27 tanoncot egyenként 10 koronára, a vezetőség három tagját pedig összesen 1850 korona bírságra vagy nemfizetés esetén összesen 108 napi fogságra ítélte.²⁹⁴ Az év végéig a vidéki nyomdászoknak körülbelül 50%-a vivta ki az új árszabályt, miben igen nagy része volt a Typographiának, melynek 1903. évfolyama 65 cikkben és 98 rövid közleményben foglalkozott a vidéki árszabállyal.

Ámbár a vidéki mozgalom még nem volt teljesen befejezve, Szegeden, hol az árszabályt elfogadták, újra kitört a harc és a Traub-nyomda személyzete kilépett. Az 1904 március 10-iki közösen megállapított egyezményben, mely a hatóság előtt köttetett meg, kimondatott, hogy a szegedi főnökök oly nyomda munkáit, melynek személyzete kilépett, nem készíthetik el és ennek dacára elkészítették a Traub cég nyomtatványait. Szegedet ennek következtében zárolni kellett s ez a zárlat még ma sem szűnt meg. A vidéki mozgalom azonban ettől eltekintve

²⁹² Megválasztottak: Bogár Ignác, Herz Gyula, Lerner Dezső, Rothenstein Mór, Sági Adolf, Ligeti Jenő, Peidl Gyula, Stösser Adolf, Venkovits Károly, Wagner Károly, Winkler S. és Winkler József, Gábor Döme és Grünfeld Sándor.

²⁹³ A szövetség hivatalos lapja a Molnár Mór szekszárdi nyomdatulajdonos kiadásában és szerkesztésében megjelenő Nyomdaipar Magyarországon című szaklap, melynek első száma 1901-ben jelent meg.

²⁹⁴ Ilyen ítéleteket más városokban is hozott a rendőrség, melyek azonban a kereskedelmi miniszter 1903 július és október havi 48.421. és 40.415. számú rendeleteinek értelmében, melyek szerint sztrájk esetében csak panasz és megelőző vizsgálat alapján lehet ítéletet hozni s ebben az esetben a bírság maximuma 40 korona (a kilépés után 14 nappal panasznak nincs helye a munkaadó részéről s tanoncok egyáltalán nem büntethetők), megsemmisítették.

fokozatosan haladt a győzelem felé és 1904 augusztus hó végéig 90 városban körülbelül 1700 kolléga vivott ki magának kedvezőbb munkabért és rövidebb munkaidőt.

Steiner Adolf pénztáros 1904-ben történt lemondásával ezen állás betöltésének mikéntje felett a két szerkesztő összekülönbözött és a lapban egymást megtámadták. Miután közben a Typographia szerkesztője ellen pénzkezelésből kifolyólag vádat is emeltek, az tisztségéről lemondott. A július hó 17-én tartott országos bizalmiférfi-értekezlet, melyen a vidék 24, a főváros 115 küldöttel volt képviselve, a vádra vonatkozólag kimondta, hogy az nem diffamáló a Typographia szerkesztőjére és így a szerkesztői és a szervező bizottsági állásokra továbbra is alkalmasnak találta, a pénzkezelésre azonban nem. A lap szerkesztését az augusztus 12-iki számtól kezdve ideiglenesen egy bizottság vette át.²⁹⁵

A szerkesztői tisztségre első ízben kiírt pályázat nem járt megfelelő eredménnyel s ennél fogva meddőnek nyilvánított. A második pályázat alkalmával az összes szavazatoknak majdnem fele a pályázatban egyáltalán részt sem vett Peidl Gyula kollégára esett. A szervező-bizottság és a Gutenberg szerkesztője ebben bizalmatlanságot láttak és leköszöntek. Erre új pályázatot irtak ki, mely azonban később visszavonott. A bizalmiférfiak a lemondásokat nem vették tudomásul és a Gutenberg szerkesztőjének és a bizottságnak bizalmat szavaztak. Az ezt követő pótválasztáson Peidl, aki nem pályázott, abszolút többséget kapott és így most már a kollégák impozáns módon megnyilvánult bizalma folytán erkölcsileg kényszerítettet a szerkesztői állásra való pályázat benyújtására. A bizottság leköszönt, de a bizalmiférfiak többsége újra jelölte; a kisebbik rész pedig megejtette az új bizottság jelölését, kiket a nagy többség meg is választott. Peidl erre, tekintettel a személye iránti bizalom megnyilvánulására és egyúttal a nem kicsinylendő ellentáborra, a szervezet érdekében a kompromisszumot ajánlotta a kérdés megoldásául és ezzel egyidejűleg felajánlotta a béke érdekében saját személyének elejtését. Az ellenpárt elfogadta Peidl propozícióját és Peidl visszavonta a szerkesztői tisztségre beadott pályázatát s így végre a több hónapig tartott kínos állapot véget ért. A március 7-én véget ért pótválasztáson Schwarcz Ambrussal szemben Domanek István választott meg a Typographia szerkesztőjévé és így az 1905 március 24-iki 12. számtól kezdve már ő jegyezte a lapot.²⁹⁶

Az 1902. évben megkötött budapesti árszabály értelmében a gépszedőkre vonatkozó árszabály csak akkor volt megalkotandó, ha Budapesten legalább 50 szedőgép van működésben. Az 1904. év közepén 57 szedőgép működött a fővárosban s így a szervező-bizottság elérkezettnek látta az időt arra, hogy a létesítendő gépszedő-árszabályra vonatkozó tárgyalások megkezdődjenek. A szervező bizottság tervezete a gépszedőkkel tartott értekezleteken behatóan megvitattatván, végleg elfogadtatott. A nyomdatulajdonosok, illetve a nyomdafőnökök egyesülete azonban csak december hónapban hívta meg a segédek képviselőit az árszabály ügyében tartandó közös értekezletre. A tárgyaláson megjelent, szedőgéppel bíró nyomdatulajdonosokon azonban annyira erőt vett az árleszorítás akarata, hogy a segédek képviselőinek minden argumentumai dacára sem volt lehetséges megfelelő megállapodásra jutni s három napi tárgyalás után a két fél képviselői eredmény nélkül oszlottak szét. A főnökök képviselői 8, illetve 9 órai munkaidő mellett 42, illetve 36 korona hetifizetést ajánlottak, amit természetesen nem lehetett elfogadni. Néhány heti szünet után a közös bizottság az érdekelt szedőgéppel dolgozó nyomdatulajdonosok kizárásával újra tárgyalás alá vette az árszabály-

²⁹⁵ Grünfeld Sándor, Lerner Dezső és Siegfried József. Mint felelős szerkesztő Rothenstein Mór jegyezte a lapot.

²⁹⁶ Az 1904 augusztus 12-iki számtól kezdve az 1905 január 6-iki számig Rothenstein Mór, azután pedig egész 1905 március 17-ig Lerner Dezső jegyezte a lapot. Rothenstein alatt Grünfeld és Siegfried, Lerner alatt Wancsora és Lerner szerkesztették a lapot.

tervezetet s végre sikerült a két fél között megállapodást létesíteni, melynek lényegesebb pontjai a következők: Szedőgépnél csak tanult betűszedők alkalmazhatók, tanoncok egyáltalán nem és ujonnan felszabadultak is csak a második évben. Munkaidő nappal 9 óra, éjjel 8 óra, melyből azonban 1–1 óra a gépek jókarbantartására esik. Fizetés nappali gépszedőknél 36 korona, éjjeli munkánál napilapoknál 50 korona, a kétszer megjelenő lapoknál, hol a munkaidő szintén nem lehet hosszabb 8 óránál, 56 korona. Oly lapoknál, melyek géppel szedettek, az ott alkalmazott kéziszedők ugyanolyan fizetésben részesülnek, mint a gépszedők.

A fővárosi árszabály

A béke helyreálltával új szervező bizottság választatott²⁹⁷, melynek legfőbb teendője volt a lejáró árszabályközösséggel kapcsolatos árszabályjavítás előkészítése. Az 1905 április hónap 16-ára a fővárosi Vigadóba egybehívott általános nyomdászgyűlés határozatilag kimondta, hogy tekintettel arra, miszerint az érvényben levő árszabály október hónapban lejár és tekintettel arra, hogy az érvényben levő árszabály nem felel meg a nyomdai munkások viszonyainak és érdekeinek, utasítja az árszabálybizottságot, hogy az érvényben levő árszabályt mondja fel és mielőbb egy új árszabálytervezetet készítsen. A kollégák is eszmélni kezdtek; végre rájöttek, hogy kellő munició nélkül nem lehet harcba indulni. Az 1904. évben az árszabályalap 38.000 koronán felüli összeggel gyarapodott, ami minden esetre nagy eredmény volt az előző évekkal szemben, mert a budapesti nyomdászok 78%-a járult hozzá ezen összeg gyűjtéséhez. A vidéki nyomdászok ebben a tekintetben még mindig a régiék voltak; még mindig sajnálták a saját érdekük javáért gyűjtött tőkéhez való hozzájárulást. Az árszabálybizottság azonban ennek dacára szívós kitartással és az üggyhez méltó komolysággal látott hozzá munkájához. Végre a munkaadók is megmozdultak. A budapesti főnökök egyesülete végre október hónapban érintkezésbe lépett az árszabálybizottsággal és a vegyes bizottság tárgyalás alá vette az árszabálytervezetet. Mivel az érvényben levő árszabály október végén lejárt s az új árszabályt addig nem lehetett végleg megállapítani, az árszabály érvényességének határidejét a vegyes bizottság november hó 11-éig meghosszabbította. A három hétig tartott tárgyalási idő alatt a vegyes bizottság tizenhét ülést tartott s a tárgyalást a két fél összezapása miatt két ízben kellett megszakítani. Az árszabálybizottság november 15-ére általános nyomdászgyűlést hívott egybe, hogy ott munkájáról számot adjon. A bizottság a tervbe vett 8 órai munkaidőt nem tudta keresztülvinni, ellenben más téren megfelelő előnyöket vívott ki.

Ilyenek a rendszeres különórászás beszüntetése, mely által megszűnt az ugynevezett „tizedik óra”, melynek örve alatt egyes nyomdák napi 10 órát dolgoztattak. Kimondatott a délelőtti és délutáni ozsonnaidőre való jog, melyet eddig a legtöbb nyomda munkarendje határozottan megtiltott. A fizetésre vonatkozólag a minimum kézi szedőknél és egy gépnél dolgozó gépmestereknél 30 koronában, nyomóknál két gépig szintén 30 koronában állapított meg. Kimondatott, hogy gépmestereknek csak két gyorsajtót, nyomóknak pedig csak három téglanyomósajtót szabad kezelniük. A gépmesternek a második gépért 4 korona, a nyomónak a harmadik téglaysajtóért 2 korona kárpótlás állapított meg. A nyomónak ezenkívül a negyedik téglanyomó esetleges felügyeletéért további 2 korona kárpótlásra volt joga. Az árszabálytervezet a korrektorokra vonatkozólag kimondotta, hogy ilyenek csak tanult nyomdász alkalmazható s minimális fizetése 32 korona; a revizornak magasabb fizetés jár. A

²⁹⁷ Tagjai voltak: Bauer, Grünfeld, Gábor, Fischer Ignác, Gyürey, Kirsteier, Israel, Keébe, Lerner, Wellisch, Wancsora, Peidl, Siegfried, Marczievicz.

számolási alap 4 fillérrel emeltetett, azzal a módosítással, hogy a frakturszedés *abc* szerint számítandó. Fontosabb határozatok még a nappali szedőkre vonatkozólag a következők: amennyiben a bizonyos (fix) fizetésben részesülő szedő számolásba állittatik oly hétben, amikor ünnep van, az ünnep megfizetendő; ha a számoló szedő anyag- vagy kézírathány miatt bizonyospénzbe állittatik és mint ilyen három napnál hosszabb ideig alkalmaztatik, megfelelően díjazandó; az üzlet által elrendelt szünnapokért megfelelő kárpótlás jár. A gépszedők részére az új árszabálytervezet a következő lényegesebb előnyöket biztosította: a munkaidő nappal dolgozó gépszedőknél – a tisztítást is beleértve – 9 óra; nappal dolgozó ujság-gépszedőknél 8½ óra, éjjel dolgozó ujság-gépszedőknél 7½ óra. A nappal dolgozó gépszedők heti fizetésének minimuma 38 korona, az éjjel dolgozó gépszedők minimuma 44 korona; nappal dolgozó ujság-gépszedők minimuma 44 korona, éjjel dolgozó (reggeli lapoknál) ujság-gépszedőknél heti 52 korona, esti és reggeli lapot szedő gépszedőknél 58 korona; idegen nyelvű (német) gépszedőknél fenti tételek 3 koronával magasabbak. A lapszedőknél (kézi szedők) az alapár 4 fillérrel emelkedett. Nagyjelentőségű volt az a határozat, hogy egyik lapból a másik lapba szedést átvenni nem szabad és az, amely kimondta, hogy a szedés éjjeli 2 óránál tovább nem tarthat s minden várással eltöltött óra 2 koronával kárpótlandó. Intézkedés volt ezenkívül az új árszabályban a körforgógépeknél dolgozó gépmesterek fizetéséről (38, 48 és 60 korona), a tanoncok létszámának megállapításáról (egy-két segédnél egy, tizen felüli segédnél csak minden négy segéd után egy tanonc), a vasárnapi munkaszünetről, a segédmunkásnőkről stb. Az árszabály végül megtiltotta a szerződések kötését és biztosítékok követelését. Az árszabály négy és félévi határidőre köttetett meg, azzal a feltétellel, hogy a nyomdai alkalmazottak a megkötött egyezményhez hozzájárulnak.

Az árszabály ügyében történt megállapodások bejelentése és tudomásul vétele végett egybehívott általános nyomdászgyűlés a városligeti iparcsarnokban tartatott meg, ahol Budapest összes nyomdai alkalmazottai megjelentek, körülbelül 5000-ren. A kedélyek azonban annyira izgatottak voltak, hogy az óriási helyiségben a kérdés előadójának, Peidl Gyula szaktársnak, majdnem teljesen lehetetlen volt az árszabályra vonatkozó előterjesztést megtennie. A folytonos zaj, a több oldalról ismétlődő közbekiáltások és egyesek turbulens magaviselete oly káoszt idézett elő, hogy a gyűlést eredmény nélkül kellett felosztatni. A szervező bizottság ezek után az árszabály ügyében nyomdánkénti szavazást rendelt el. Az ez alkalommal leadott 2680 szavazat közül 1729 az árszabály elfogadása mellett, 845 pedig annak elvetése mellett adatott le. Az árszabály tehát 884 szótöbbséggel elfogadtatott.²⁹⁸

A politikai sztrájk. – Újabb vidéki árszabálymozgalom

Nemsokára az árszabálymozgalom után, december hó 4-én váratlan esemény történt. A koalíciós napilapok állandóan brutális módon aposztrofálták a munkásoknak az általános, titkos választójog érdekében indított nagyarányú mozgalmát. A budapesti nyomdászok nem nézhették tovább a népjogok letiprására szövetkezett sajtó kirohanásait s elhatározták, hogy

²⁹⁸ Az ausztriai szaktársak is ugyanekkor léptek árszabálymozgalomba, a tárgyalás azonban november 14-én megszakítottatott. A vidéki nyomdák személyzete ezután passzív rezisztenciába lépett és a vidéki nyomdatulajdonosok kétségbeesetten sürgették a főnökök országos egyesületénél a tárgyalások folytatását. A miniszter közbenjárására november 23-án a tárgyalások újra megkezdődtek és november 25-én végre sikerült az árszabályt létrehozni. Az új árszabály nyolc évre köttetett meg és a minimum azonnal 2 koronával, négy év után ismét 2 koronával, további két év múlva 1 koronával emelkedett. A számolás ugyanily módon 3, azután 2 és végre 1 fillérrel emelkedett.

ezt a politikai szélhámoskodást nem fogják az illető koalíciós sajtóorgánumok által a munkásokra szórt rágalmak és valótlanságok kiszédésével és sokszorosításával elősegíteni és december 4-én az összes napilapoktól kilépett a személyzet. Legelsőnek a Globus-nyomda lapszemélyzete, melyben 10 napilap készült, utána a többiek. Csak két lap jelent meg kis terjedelemben: a Budapesti Hírlap és a Pesti Hírlap. A sztrájk nagy konsternációt keltett és forradalmi hangulat vett erőt az összes munkásokon. Este hatalmas tüntető tömegek vonultak az utcára, mely alkalommal a tömeg behatolt a Budapesti Hírlap nyomdájába és ott nagyobb károkat okozott. A többiekkel sem tettek kivételt. Szerdán este a koalíciós lapok – három kivételével – beadták derekukat és egy nyilatkozatban kijelentették, hogy az elvért folytatott küzdelemben a munkásokat többé gyalázni nem fogják. A nyilatkozatot a Magyar Estilap, Budapesti Tagblatt, Pesti Napló, Magyar Szó, A Nap, A Polgár, Magyarország és a Független Magyarország irták alá. Ezzel a sztrájk megszűnt. A mozgalom hullámai a vidékre is elhatottak és néhol, például Nagyváradon egy koalíciós hírlap nyomdájába behatoltak a munkások és megakadályozták a lap megjelenését. A budapesti koalíciós lapoknál történt kilépések több nyomda általános sztrájkját vonta maga után; a Légrády-, Budapesti Hírlap-, Wodianer- és több kisebb nyomda személyzete szintén kilépett.

A vidéki árszabály 1906 végén járt le, a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége ennél fogva már 1905-ben megkereste a szakegyesületet, hogy az új árszabály megállapítására egy bizottságot küldjön ki. A szakegyesület 10 vidéki és 5 budapesti kollégát küldött ki a vegyes bizottságba, a nyomdatulajdonosok azonban csak hosszas tépelődés után szánták rá magukat a tárgyalások megindítására. A tanácskozások eredménnyel végződtek és a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségének 1906 október hó 7-én tartott gyűlése elfogadta az árszabályt azzal a kikötéssel, hogy december hó 1-ig az mindenütt érvényre emelendő.

A vidéki árszabály tárgyalására kiküldött közös bizottság 1906 augusztus hó 19-én kezdte meg munkáját az Otthon írók és hírlapírók köre helyiségében. A tárgyalások elnökeül közös megállapodással Lode Rezső kir. iparfelügyelő választott meg. A két napig tartott tárgyalás azonban nem járt eredménnyel. A nyomdatulajdonosok egyesülete által szétküldött alapszabálytervezet oly abszurd kikötéseket tartalmazott, hogy a tárgyalások kezdetén ezt a tervezetet ők maguk visszavonták és a segédek árszabálytervezetét fogadták el a tárgyalás alapjául. Szeptember 2-án újra megkezdődtek a félbeszakított tárgyalások és a közös bizottság végre megállapodásra jutott. Az árszabály új rendelkezése, hogy vidéken számolásban dolgoztatni nem szabad, továbbá a nyomdahelyiségek tisztántartására és szellőztetésére vonatkozó pont. A minimumon felül díjazott munkások is javítást kapnak és a május elsejének megünneplésére minden nyomdai munkásnak minden levonás nélkül joga van. Ezzel a magyar nyomdászok olyasmit vittek ki, ami még sehol sem létezett, mert a május elsejét mindenütt levonták. Az árszabályban a legalacsonyabb minimum 20 korona (az előbbi 18 korona helyett). Az árszabály, miután azt a szeptember 10-iki szakszervezeti kongresszus is elfogadta, 1906 október 15-én lépett életbe.²⁹⁹

Az 1906. évi árszabálymozgalom, mely a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségével kötött árszabályegyezmény értelmében az árszabály elismerése érdekében 1906 október 15-én indított, kellő eredménnyel járt. Az árszabály érvényre emelése egynéhány városban (Szeged, Szabadka, Brassó, Ds, Pécs, stb.) nem sikerült teljesen és így egyes nyomdákat zárolni kellett. A vidéki munkaadók felszólítására a segédek érvényt szereztek a közösen megállapított árszabálynak s 310 nyomdászváros 706 nyomdájában 2361 segéd közül 129 város, 406 nyomda és 1924 segéd, vagyis a segédek 81%-a vitta ki az új árszabályt. A szövetség maga azonban jóformán semmivel sem támogatta a segédek akcióját, sőt a

²⁹⁹ Az árszabálybizottság 1906-ban egy hosszabb árszabálykommentárt dolgozott ki az érvényben levő fővárosi árszabály könnyebb megértésére.

szövetség vezetősége, amely a segédekkel az árszabályközösségre vonatkozó megállapodásokat a szövetség nevében megkötötte, maga sem respektálta az árszabályt. A vidéki nyomdatulajdonosok tehát taktikáztak és mindenek előtt a segédek erejéről óhajtottak meggyőződést szerezni. Erről mint a fennebb látható számok bizonyítják, meggyőződhetek. A szegedi nyomdatulajdonosok azonban – egy kivételével – ennek dacára sem irták alá az árszabályt s mikor a személyzet két nyomdából kilépett, az összes munkásokat kizárták.

A Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége és az országos szervező bizottság március hóban megállapították az árszabálybizottság és a békéltető bizottságok ügyrendjét és ezek központjait. Körülbelül ugyanekkor a budapesti békéltető bizottság ügyrendje is elkészült s a bizottság megkezdte a működését.³⁰⁰

A kerületi értekezletek nem nagy eredménnyel és sok költséggel jártak. A szervező bizottság arra való tekintetből ezen értekezleteket beszüntette. A Nagybecskerekén tartott III. kerületi értekező volt az utolsó.

A szebeni nyomdászok 1907 elején, mivel az ottani nyomdatulajdonosok nem akarták aláírni a közösen megállapított árszabályt, kiléptek. A sztrájk három hétig tartott és a segédek győzelmével végződött. A vidéken több helyen előfordult bejelentés nélküli kilépésekre való tekintetből a szervező bizottság kimondta, hogy: minden szaktársat, aki a központi szervező bizottság előzetes tudta és beleegyezése nélkül indított sztrájkban részt vesz, fegyelemsértőnek deklarál, akitől nemcsak az anyagi és erkölcsi támogatást vonja meg, de súlyosabb esetekben az illetőket a szervezetből is kizárja.

A hétfő reggeli lapok beszüntetése. – 1907 október 10. – Nyomtatvány-árszabályzat

A budapesti hirlapszedők már évtizedek óta küzdöttek a hétfő reggeli lapok ellen; az akkori küzdelmek azonban – mint erről már említést tettem – nem jártak eredménnyel. Az akkori viszonyok következtében az ujságszedők nem nyulhattak radikálisabb eszközökhöz, azonban ez a kérdés azért ugyyszólván állandóan napirenden maradt. 1891-ben, a vasárnapi munkaszünetről szóló törvény csak látszólagosan javította az ujságszedők panaszát, mert ez a törvény a kivételek egész légióját eredményezte és a hirlapszedőknek ez a törvény azt az örömet hozta, hogy már reggel 3 órakor kellett a munkát megkezdeniök, mert a lapkiadók nem igen törődtek a törvény rendelkezésével, midőn anyagi előnyökről volt szó. 1906-ban a Hirlapszedők Köre sutba vágta a rárakott súlyos ballasztot és kizárólag a szakszervezeti tevékenységre irányította működését.³⁰¹

³⁰⁰ A németországi nyomdászok 1906 szeptember 24-én tíz évre szóló árszabályközösségbe léptek. Az alapárak általában 10%-kal emeltettek. A minimum ujonnan felszabadultaknál az első évben 18 márka, 21 éves életkorig 23 márka, 24 éves életkorig 24 márka, 24 éven túl 25 márka. Ezenkívül az összes osztályoknál a helyi pótlék. A gépszedőknél az 1901-ben beszüntetett számolás ismét bevezetett. Az egyezmény szerint a nyomdatulajdonosok szövetségének tagjai csak oly szakmunkást vehetnek fel, aki a németországi nyomdászegyesületnek tagja. Öt év után az árszabály anyagi rendelkezései újabb revízió alá kerülnek.

³⁰¹ A Budapesti Hirlapszedők Köre annak idején rokkantsegélyező-alapot is létesített, mely azonban a tagok csekély számánál fogva nem volt életképes. 1901-ben a 6 koronás segélyt 4 koronára, a várási időt 10 évről 15 évre emelték fel, ez azonban nem segített a meglévő bajon és 1905-ben az egyesület rokkantpénztára a Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegyesületébe olvadt be. Az egyesület újra alakult és 1906 január 5-én, mint új egyesület, heti 10 filléres befizetéssel kezdte meg működését.

Elsősorban újra a hétfő reggeli lapok megjelenése ellen indított akciót, melybe a hírlapírókat is bevonta. A mozgalom a hírlapszedők határozott fellépése következtében eredménnyel járt és a lapkiadók végre valamennyien hozzájárultak a hétfő reggeli lapok beszüntetéséhez. 1907 január hó 7-től kezdve ennél fogva már nem jelentek meg a hétfő reggeli lapok. Most sem sikerült volna ez a mozgalom, ha a szervezet hatalma nem riasztotta volna el az egyes lapkiadókat az üzleti érdek által sugalmazott ellentállástól. Az 1906 december hó 30-án tartott hírlapszedő-gyűlés, melyen az öntők és gépmesterek is megjelentek, kimondta, hogy az ujságkiadókkal létrejött egyezség szigorú végrehajtását becsületbeli kötelességének tartja. A kapzsi és a munkások vasárnapi munkaszünetét semmibe sem vevő kiadókkal pedig minden rendelkezésre álló eszközzel: a szervezet hatalmával fog számolni. Ennél fogva a gyűlés kimondja, hogy 1907 január hó 7-től kezdve a fővárosban a hétfő reggeli lapok egyáltalán nem, az esti lapok pedig délután 2 óra előtt megjelenni nem fognak. A háromévtizedes harc végre tehát szintén győzelemmel végződött.

1907 október 10-én a fővárosi munkások az ország összes munkásaival egyetemben letették a szerszámot, hogy a népjogok és elsősorban az általános, titkos választójog mellett tüntessenek. Az 1907 szeptember hó 29-én a fővárosi Vigadóban tartott általános nyomdászgyűlés az október 10-iki munkaszünettel foglalkozván, a következő, Kirsteier János által előterjesztett határozati javaslatot fogadta el:

„A székesfővárosi Vigadóban 1907 szeptember 29-én tartott általános nyomdászgyűlés megállapítja, hogy az uralmon levő nemzeti kormány és annak koalizált többsége másfélesztendő működése alatt következetesen népellenes politikát folytatott; a munkánség egyesülési, gyülekezési szabadságát lábbal tiporta, a sztrájkjogot vérbe fojtotta, az ezerholdasoknak kedvező vámpolitikájával a megélhetést lehetetlenné tette és ezzel százezreket az imádott haza elhagyására kényszerített, az ország gazdasági önállóságát hosszú időre feladta és ezzel szemben az uralomrajutáskor vállalt egyetlen programpontra: az általános, titkos választójog megvalósítása érdekében homályos, köntörfalazó nyilatkozatokon kívül mit sem tett; sőt bujkálásával alapot szolgáltatott a gyanura, hogy ezen egyetlen feladatát meghamisítani készül: ezeknek megállapítása után a nyomdászgyűlés kimondja, hogy a hamisítatlan általános, titkos választójog megvalósításához ragaszkodik és kivívása érdekében csatlakozik az október 10-iki általános sztrájkhoz, egyben felhívja az egész ország nyomdai munkásságát, hogy október 10-én minden nyomdai munkát szüntessenek be.”

A nyomdászok, mint mindenkor, úgy ez alkalommal is sorompóba léptek, hogy a munkásság ezen hatalmas megnyilatkozása alkalmából hozzájuk méltóan kivegyék a maguk részét és a fővárosban körülbelül 5000 nyomdai munkás tüntetett a népjogok mellett. A lapok ez alkalomból nem jelentek meg.

A fővárosban uralkodó abnormális drágaság 1907-ben arra indította a kollégákat, hogy egy drágasági pótlék kivívása érdekében akciót indítsanak. Miután a nyomdatulajdonosok a követelés elől elzárkóztak, a segédek a passzív rezisztencia terére léptek. A nyomdatulajdonosok a megkötött árszabályra hivatkoztak, mely csak 1910 április hónapban jár le, és a passzív rezisztencia, miután az árszabály betartása természetesen mindkét félre kötelező, a szervező bizottság is a helyzet által okozott dilemma elé állította.

Miután a passzív rezisztencia később nagy arányokat öltött, a nyomdatulajdonosok belátták, miszerint a követelésnek valamely formában eleget kell tenniük.

A budapesti kő- és könyvnyomdafőnökök egyesülete 1907. évi szeptember hónapban a segédek árszabálybizottságát közös tanácskozásra hívta meg. A közös bizottság hét ülésben tárgyalta ezt a kérdést és végre a szervező bizottság és a nyomdafőnökök egyesülete között a tárgyalások eredményeként oly megállapodás jött létre, miszerint a munkabér- és munkaidő-árszabály mellett egy közösen (munkások és munkaadók által) megállapítandó nyomtatvány-árszabályzat is közös védelem alá helyeztetik; ami azt jelentette, hogy az egyezmény

életbelépése után nemcsak azok a nyomdák helyeztetek blokád alá, melyek a munkaidő- és munkadij-árszabályt be nem tartják, hanem azok is, melyek a közösen megállapított nyomtatvány-árszabályon alul vállalnak munkát. Ezzel a nyomdászok szervezete ismét egy nagy lépést tett előre, mely anyagi és erkölcsi tekintetben óriási fontosságu volt és épp ezért, mint minden merész ujtás, nagy ellenszenvvel találkozott.

A magyar nyomdaiparnál, melynél a szennyverseny már évtizedek óta feltartóztatlanul burjánzott, szükség volt erre az egyezményre, mert a nyomdai munkásoknak minden esetre honorálniok kellett a szolid üzleti alapon álló nyomdatulajdonosok azon törekvését, hogy azoknak az ezen iparág felvirágzásának útjában álló akadályok elgördítésében, kölcsönös előnyök ellenében, segítséget nyujtsanak.

A szeptember 30-án tartott bizalmiférfi-értekezlet csaknem egyhangulag hozzájárult a szervező bizottságnak a fenti egyezmény megkötésére vonatkozó előterjesztéséhez, melynek szövege a következő:³⁰²

1. A jelenleg érvényben levő árszabályban *a)* a szakmunkások részére meghatározott bérminimumok két-két (2–2) koronával felemeltetnek; *b)* azon szakmunkások, kiknek hetibére a minimumnál magasabb, de a negyven (40) koronát meg nem haladja, szintén két (2) korona béremelésben részesülnek; míg *c)* azon szakmunkások, kiknek hetibére a minimumnál magasabb és a 40 koronát meghaladja, érdemük szerint és egyéb méltánylást érdemlő körülményeik figyelembe vétele mellett, a munkaadó belátása szerint béremelésben fognak részesítettetni; *d)* az *a)–c)* alatti pontok szedőkre, gépszedőkre, szedő-korrektorokra, gépmesterekre, nyomókra és rotációs gépmesterekre vonatkoznak; *e)* az árszabály 27. és 62. §-aiban a számoló szedők részére megállapított alapszámítás 1000 *n*-enként három (3) fillérrel felemeltetik; *f)* a segéd-munkások, munkásnők és tanulóleányok hetibére kivétel nélkül egy-egy (1–1) koronával felemeltetik.

2. Az első pontban említett összes bérjavítások az 1907. évi szeptember 30-án kezdődő héttel lépnek életbe. Az ez évi augusztus elseje óta történt bérfelemelések az ezen megállapodás folytán életbeléptetendő béremelésekbe betudandók.

3. A budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete által a könyvnyomdai munkások szakszervezetének hozzájárulásával megállapítandó és ez év folyamán életbeléptetendő „Nyomtatvány-árszabályzat” éppen úgy közös védelem alá vétetik, mint a munkabérszabályzat.

Ezen nyomtatvány-árszabályzat megállapítása tekintetében azon elvek lesznek mérvadók, melyek a német „Deutscher Buchdruck-Preistarif” és az osztrák „Minimaltarif”-ban jutnak kifejezésre saját különleges viszonyaink figyelembe vételével.

Ebből kifolyólag a könyvnyomdai munkások szakszervezete kötelezővé teszi tagjaira nézve, hogy csak oly nyomdában vállalnak alkalmazást, illetőleg maradnak, amely az említett nyomtatvány-árszabályzat életbeléptetése és érvényben tartása tekintetében közösen hozott határozatoknak magát aláveti. Ezen határozatok megsértéséből kifolyólag felmerülendő vitás kérdések egy e célra alakítandó tanács által intézendők el, mely tanácsba a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete és könyvnyomdai munkások szakszervezete egyenlő számban (5–5) küldik ki tagjaikat és amelynek elnökét a főnökegyesület választmánya jelöli ki.

4. A tanács védelmére csak azon nyomdák tarthatnak igényt, melyek legkésőbb 1908 január 1-ig írásban kötelezőleg kijelentik, hogy könyvnyomdájukban csak a könyvnyomdai munkások szakszervezetéhez tartozó munkásokat foglalkoztatnak és csak olyan munkásokat fogadnak fel, kiknek előző kondíciójuk árszabályhú volt.

9. Jelen egyezmény érvénye mindaddig tart, míg az árszabályközösség fennáll.

³⁰² Az ausztriai nyomdászok 1910-ben szinten mozgalmat indítottak a drágasági pótlék ügyében. Az elért eredmény személyenként átlag heti 1 korona 50 fillér.

Mint a fenti megállapodásból látható, nem drágasági pótlékot, hanem az árszabályszerinti minimum és a számolás emelkedését érték el a segédek.³⁰³

A Népszava azt írta ebből az alkalomból, hogy a „nyomdászok lecsusztak az osztályharc álláspontjáról és a nyomdászszervezet ezzel a lépésével elvesztette szocialista harci jellegét, mert bérjavítást kiküzdeni kell, még pedig a munkaadók rovására, de nem a fogyasztók ellen irányuló szövetkezéssel megsegíteni”. A kollektív szerződésről széles mederben folyt a vita pro és kontra a szervezett munkások lapjaiban, melyről azonban itt nem lehet szó. A nyomdatulajdonosok a nyomdaiparnál nagy arányokban elterjedt szennyverseny ellen kerestek orvoslást, mely megbénította azt az iparágat.

Az első kollektív szerződés 1896-ban kötött meg, azonban ez jóformán csak a papíron érvényesült, a gyakorlatban nem, mert a munkaadók úgy fizették alkalmazottaikat, ahogy azokkal „megegyezték”. A nyomdai munkásokat először *szervezni* kellett, másrészt a nyomdatulajdonosoknak is meg kellett győződnie arról, hogy a szennyverseny csak akkor szüntethető meg, ha minden munkaadó lehetőleg egyenlő, illetve árszabályszerű munkabérek fizetésére van kötelezve.³⁰⁴

³⁰³ A Népszava az egyezmény miatt megtámadta a nyomdászokat, „mert lecsusztak az osztályharc álláspontjáról”. Egy pár kolléga szintén elégedetlen volt az egyezménnyel és Budapesten ezek Ellenzék címmel lapot indítottak. Miskolcon ellenzéki célzattal Vidéki nyomdászok című lap jelent meg. E lapok azonban nagyon rövid életűek voltak.

A Népszaváról lévén szó, érdekesnek tartom annak keletkezéséről megemlékezni. Az Arbeiter-Wochen-Chronik és a Munkás Heti Krónika ellenében, melynek Madarász János, jelenleg rokkant nyomdász, volt a felelős szerkesztője, 1877 május 1-én Külföldi Viktor megindította a Népszavát és a Volksstimmét. 1880-ban a két lap (Munkás Heti Krónika és a Népszava) fuzionált és azóta a magyar pártlap címe Népszava. Az 1869-ben alakult Általános munkás beteg- és rokkantpénztár köré csoportosultak külön pártot képeztek, kik ellen viszont egyes szakmák, szabók, cipészek stb. küzdöttek. A radikális „anarchisták”, kik között több nyomdász is volt (Schäffler Albin, Ruzs Máttyás), szintén erős ellenzéket képeztek az Általános munkás beteg- és rokkantpénztárban csoportosult párt ellen. 1889-ben egy új párt alakult, mely 1892-ben egy Munkás című lapot indított. 1894-ben az ellenzéki pártok kibékültek és Silberberg Ignác nyomdász, kit külföldről hívtak haza (jelenleg hírlapíró), 1895-ben megindította a Népszava napilapot, mely egyrészt kellő anyagi erő, másrészt pedig a kezdetleges nivója folytán mihamar megszűnt. A lap részvénytársasági alapon létesült és a bukás hosszú időre megbénította a Népszava napilappá való átalakulására irányuló törekvéseket. Tíz évig kellett még ezután ezzel az eszmével várni, míg 1905-ben végre április 1-én ismét megjelent a Népszava mint napilap. A szociáldemokrata párt kezdeményezésére 1905-ben alapított Világosság könyvnyomda részvénytársaság szintén hatalmas arányú vállalatá fejlődött, mely ma már 160 munkást foglalkoztat és 1908-ban bevezette a 8 órás munkaidőt.

³⁰⁴ Az 1908. évi IV. magyarországi szakszervezeti kongresszus a *kollektív szerződésekk* is foglalkozván, azokra vonatkozólag a következő határozatot hozta. 1. Csak minél rövidebb lejáratú szerződések köthessenek, mert a hosszú szerződések lehetetlenné teszik a kedvezőbb konjunktúrák kihasználását s mert a hosszabb béke-időközök a biztonság érzetét keltik fel és a szervezet tagjaiban csökkentik a harcképességet. 2. Szezonmunkások szerződése ne járjon le olyan időben, mikor a szakmában egyáltalán nincs vagy kevés a munka. 3. A szervezetek nem köthetnek olyan szerződéseket, amelyek a tagokat sztrájk munka végzésére kényszerítik. Ezeken kívül még kimondta a kongresszus, hogy semmi körülmények között sem köthetők olyan szerződések, amelyek a szervezetek szavatosságával vagy beleegyezésével drágítják az illető iparág termékeit, vagy amelyek ilyen módon okozati kapcsolatot teremtenek egyrészt a munkások kereseti és munkaviszonyai, másrészt a munkáltatók anyagi helyzete és vállalkozói nyeresége között. Végül kimondta még a kongresszus, hogy a fővárosi szakmák a megkötendő kollektív szerződéseket *aláírás előtt* a Szakszervezeti tanácsnak kötelesek bemutatni annak elbírálása végett, hogy a szerződés alapelvei a kongresszus határozatainak intencióival nem ellenkeznek-e?

A nyomdászok az egyesületi jog elkobzása ellen

1908 december 31-én a budapesti munkások letették a munkaszerszámot, hogy a kormány munkásellenes politikája ellen, mely az egyesülési jogot a munkásegységek alapszabályainak sárbatiprásával megsértette, tiltakozzanak.³⁰⁵ A nyomdászok ez alkalommal miután a szakszervezetek megrendszabályozásáról és az egyesülési jog megsemmisítéséről volt szó, erkölcsi kötelességüknek tartották a munkásbecsület követelte szolidaritásnak eleget tenni. A munka teljes 24 óráig szünetelt. A lapok újévkor ennek következtében nem jelentek meg. A vidéken ez a tüntetés egy hosszantartó és sok anyagi áldozatba került kizárásra adott okot.

Kolozsvárott a kollégák 1908 december 31-én a budapesti általános sztrájk alkalmával szintén tüntetni akartak a proletárság érdekei mellett és a központi szervező bizottság nélkül beszüntették a munkát. Ez még nem lett volna baj, mert hiszen joguk, sőt kötelességük is volt a munkásság eszméjéért tüntetni. A kolozsváriak annak idején az ottani nyomdatulajdonosokkal, azoknak forszírozására a budapesti mintára pótszerződést kötöttek, illetve erőszakoltak ki, dacára hogy a vidéki viszonyok ily szerződések kötésére még nem voltak alkalmasak. A szerződés értelmében minden segéd heti 3 korona drágasági pótléktól kapott, amit az ottani munkaadók később megbántak és december 31-én munkásaikat kizárták. Az Andrassy-féle szakszervezetek rendszabályozó rendelet elleni tüntetés a kolozsvári munkaadóknak éppen kapóra jött, mert így megszabadultak a 3 koronás drágasági pótléktól. Az ottani kollégák négy hétig egytől-egyig kitartottak és a munkaadók végre belátták, hogy hatalmi kérdések miatt kár lenne tönkremenni és engedniök kell, mert Magyarország tökeszegény ország s így a tőke képtelen a hosszabb ideig húzódó üzleti stagnáció elviselésére. A négyhetes sztrájk a kollégák nagy anyagi áldozatába került, azonban érdekes epizódokat és tapasztalatokat vetett felszínre: az utazó, üzletileg szervezett árulást. Ezen „új iparág” emberei ott külön lapot is indítottak, annyira el voltak bizakodva.

A betüöntők mozgalma. – A szabad szervezet. – Az új vidéki árszabály

A budapesti betüöntőknek 1909 június 30-án lejárt az árszabálya és ugyanazon év július 1-én, kilépés nélkül vívták ki a körülményeknek megfelelő új árszabályt. A segédek már május hónapban előterjesztették a betüöntődék tulajdonosainak az új árszabályt, a főnökök azonban csak június 15-én hívták egybe a közös bizottságot. Az ülésen az öntődék tulajdonosainak képviselői azt proponálták, hogy a betüöntők árszabálya a könyvnyomdai alkalmazottak

³⁰⁵ Gróf Andrassy Gyula belügyminiszter 1908-ban erőszakos indokolással felfüggesztette a Vas- és fémmunkások országos szövetségét és a Famunkásszövetség budapesti szakosztályát s a többi szakszervezetek felfüggesztése is tervbe volt véve.

A kormány különben 1908-ban egy sztrájk törvény tervezetével is foglalkozott. A tervezet szerint tiltva lett volna a sztrájk oly üzemekben, melyekben az üzem megszakítása a közérdeket sérti. Elismerte a tervezet a gazdasági tényezők kölcsönös szervezkedésének jogosultságát és a munkások sztrájk-jogát, ha azok a fennálló jogrendbe nem ütköznek, és elismerte a munkabeszüntetések létesítésére, terjesztésére és foganatosítására vonatkozó egyezményekre irányuló megállapodásokat, ha ezek a törvénybe és az erkölcsökbe nem ütköznek de megtiltotta a munka beszüntetését és forma kedvéért a kizárást. A leendő törvény áthágása kéthónapi fogház és 600 koronáig terjedhető pénzbírsággal sújtatik. A közérdekeket szolgáló üzemekben a munkabeszüntetés hathónapi fogsággal lett volna büntetendő. Aki a munkabeszüntetés és kizárás tilalma ellen vét, az előírt büntetésen kívül az *előidézett károk viselésére is kötelezve van (!)*. Intézkedés volt a tervezetben a béke- és választott bíróságról is. A tervezet azonban, mely Sztéryni József „alkotása” volt, halva született s csak mint magyar szociálpolitikai unikumot említettem fel.

árszabályának lejártáig, azaz 1910 április 30-ig meghosszabbítottassék. Ehhez a segédek képviselői a főnökök által nyújtandó megfelelő anyagi pótlékok ellenében hajlandók voltak hozzájárulni. A főnökök csak a minimumnak heti 2 koronával való felemelésére voltak hajlandók és csak azzal feltétellel, hogy amennyiben a segédek 1910-ben kedvezőbb árszabályszerű feltételeket vivnak ki, azok visszamenőleg 1909 július 1-ig maradjanak érvényben, ezen proposíció el nem fogadása esetén pedig 5000 koronát ajánlottak fel kárpótlás címén a budapesti betü- és tömöntők körének. A június 20-iki általános gyűlés ezeket a proposíciókat az árszabály meghosszabítására vonatkozó indítvánnyal együtt elvetette, mit a főnökök június 22-iki közös ülésen tudomásul vettek. A közös bizottság heteken át tárgyalt a főnökök képviselői hallani sem akartak a munkaidő megrövidítéséről, végre az augusztus 15-én tartott általános gyűlés elfogadta az új árszabályt, melynek eredménye heti 2 korona (34 kor.), segéd munkások 1 kor. béremelés, 8½, éjjel 7½ órai munkaidő, a különórák megfelelő emelkedése, az 1909 július 1-e előtt képesített segéd munkásoknak szakmunkásokként való elismerése. A tanonclétszám megállapításánál tekintetbe jön, hogy amennyiben a szakmunkások 10%-a munkanélkül van, tanoncot felvenni egyáltalán nem szabad. Az árszabály *visszamenőleg* 1909 július 1-én lépett életbe és így minden betüöntődei alkalmazott, kinek heti fizetése a 40 koronát meg nem haladta, visszamenőleg megkapta a heti 2, illetve 1 korona javítást. Az árszabály lejáratainak határideje 1915 szeptember 1.

A budapesti árszabályok kérdéséhez tartozik annak felemlítése is, hogy a betü- és tömöntődei munkások az 1910-ben életbelépett nyomdász-árszabályhoz kívánván alkalmazni a maguk árszabályát, képviselőik útján a főnökegyesülettel a következő megállapodásra jutottak:

Kiegészítő határozatok a budapesti betü- és tömöntődékben alkalmazott szakmunkások, segéd munkások és segéd munkások bérszabályzatához. Megállapította a közös tárgyalásra kiküldött bizottság 1911. évi május hó 2-án tartott ülésében.

1. Ha betü- vagy tömöntő munkás egy héten három napon vagy ennél hosszabb időn át dolgozott, úgy neki az ünnepnapra járó bér akkor is jár, ha az ünnepnap nem a munkanapok közé esik, hanem azokat közvetlenül megelőzi vagy közvetlenül követi.
2. Ha egy munkás 5 évig egyfolytában dolgozik ugyanabban az üzemben, évenként 3 napi szabadságidőre van jogosítva rendes fizetésének élvezete mellett. A szabadság időpontját a munkaadó határozza meg.
3. A betü- és tömöntődében alkalmazott tanonc lehetőleg az üzem különböző ágában képzendő ki. Tanulási idő 4 év.
4. Az újonnan felszabadult, ha rendszeresen napilapmunkát végez, a felszabadulás utáni első évben heti 36 korona, a felszabadulás utáni második évben 38 korona díjazásban részesítendő.

Az 1909 augusztus hó 22–23-án tartott szakszervezeti kongresszus többek között a vidéki árszabállyal, illetve annak újból való megkötésével és a Vidéki nyomdatulajdonosok országos szövetségének az árszabállyal szemben tanúsított magatartásával foglalkozott. A vidéki nyomdatulajdonosoknak a kollektív szerződéssel szemben való kétszínű magatartásáról már szó volt. A segédek a vidéki nyomdatulajdonosok ezen félremagyarázhatatlan praktikáival szemben erélyesen állást foglaltak, mire annál nagyobb szükség volt, mert a vidéki nyomdatulajdonosok szövetségének egyes vezéreiből a kollektív szerződés megkötése után azt hangoztatták, hogy az sohasem fog a gyakorlatban megvalósulni. A főnököket a szerződés megkötésénél az a célzat vezette, hogy a segédek szervezetének erejét kipróbálják. Ezt igazolta az, hogy nyomban a szerződés megkötése után és szegedi ügyvezetőjük útján azonnal egy sztrájktróhad szervezéséhez láttak. Ezen machinációknak Szeged volt a központja és később e város nyomdái egynek kivételével blokáltattak. A szövetség embere már a vidék ellentáborának szervezéséhez látott, midőn a miskolci kollégák ezen dicstelen útjában megállásra kényszerítették.

Az 1906. évi vidéki kollektív szerződés létrejöttékor a nyomdatulajdonosoknál minden esetre hiányoztak az ezen szerződés épségben tartásához szükséges előfeltételek. A vidéki nyomdák egy része még ma is a szakmán kívül álló, a nyomdászat fejlesztésével nem törődő, oly emberek kezén van, akik a versenyképességet, az általuk produkált munka minőségéhez mérten csak a munkák és a munkabérek lenyomásával tudják elérni. Ezeket a nyomdatulajdonosokat tehát először fogékonnyá kellett tenni a kollektív szerződéssel járó óriási előnyökre s rá kellett volna szorítani annak szigorú betartására, ami viszont a vidéki nyomdatulajdonosok szervezetlenségénél fogva nagy akadályokba ütközött. Az egység ezen hiánya hozta magával a vidéken az árszabályközösség első éveiben a folytonosan ismétlődő árszabálysértéseket, melyek az árszabályközösség ellen való izgatás révén ugyszólván napról-napra megismétlődtek. A tarifaegyezség legfőbb előnye a létező kedvezmények stabilizálásában van, illeté pedig csak két egyenlő garanciákra képes fél köthet.

A kongresszus is számolt ezzel a körülménnyel, midőn a vidéki árszabálynak 1910 június 10-ére való felmondására és az esetleg újabban megkötendő kollektív szerződés megkötésére adott felhatalmazást.

A kongresszuson 175 küldött vett részt. Képviselve volt ezenkívül Németország (Emil Döblin), Ausztria (Franz Reifmüller), Horvátország (Ludwig Wieser). A kongresszus elfogadta az új szolgálati szabályzatot és a szervezeti szabályzatot.³⁰⁶

Az új szervezeti szabályzat értelmében 1909 szeptember hó 27-én alakult meg az első budapesti helyi szervező bizottság. Azelőtt csak egy szervező bizottság létezett, mely helyi ügyeken kívül az országos árszabályügyeket is intézte. A szakszervezeti kongresszus a szabad szervezetnél megalkotta az összes helyi szervezeteken felül álló országos szervező bizottságot. A helyi bizottság feladata a nyomdai segédszemélyzet szervezése, az árszabály betartásának ellenőrzése és a bizalmiférfiak, az általános nyomdászgyűlés, az országos szervező bizottság s az országos szakszervezeti kongresszus határozatainak végrehajtása. Hatáskörébe vág még a nyomdák személyzetével tartandó értekezletek tartása is.

A szervezeti szabályzatot, mely a szabad szervezet egyes szerveinek működési körét szabályozza, alább közlöm:

**A Magyarországi könyvnyomdai, betű- és tömöntődei
munkások és munkásnők szabad szervezetének szabályzata**

Általános határozatok

A könyvnyomdai, betű- és tömöntődei munkások és munkásnők anyagi és erkölcsi érdekeik megvédése céljából szabad szervezetet alkotnak.

A szabad szervezetnek teljes jogu tagja minden könyvnyomdai, betű- és tömöntődei munkás és munkásnő (tanulók és tanulólányok kivételével), aki a fennálló munkaidő- és munkabér-szabályzatot betartja, a szabad szervezettel és az egyletekkel szemben anyagilag (anya- és szakegyleti tagság, Typographia járatása, százalékfizetés stb.) és erkölcsileg (a szervezeti szabályok szigorú betartása) kötelességeit minden irányban teljesíti, továbbá az illetékes fórumok által hozott határozatokat magára nézve kötelezőnek elismeri és végrehajtja.

Aki a szervezet, vagy a tagok erkölcsi vagy anyagi érdekei ellen vét, kizáratik.

³⁰⁶ Ugyanakkor, augusztus 20-án tartottak kongresszust Budapesten a vidéki nyomdatulajdonosok és szintén a kollektív szerződés ügyével foglalkoztak s azt határozták, hogy a kollektív szerződés, a viszonyoknak megfelelően átdolgozva, ismét megkötessék, de a – „hatalmi kérdések” (bizalmiférfi-rendszer) kikapcsolásával.

Aki az általánosság érdekeit képviselő egyént szervezeti ténykedéséből kifolyólag becsületében megsérti, afelett a bizalmiférfiak általuk esetről-esetre választott bíróság javaslata alapján ítélnék, akiknek jogukban van az illetőt a tisztségek viselésétől bizonyos időre felfüggeszteni avagy bojkottálni, ugyszintén a tisztséget viselők részéről történt esetleges becsületsértések felett is a bizalmiférfiak döntenek.

A szabad szervezet teljes jogu tagjainak a munkaadókkal szemben előforduló ügyes-bajos dolgaikban utbaigazítást, valamint erkölcsi és anyagi támogatást nyújt. Mindennemű utbaigazítást – úgy szervezeti, mint árszabályügyekben – Budapesten a bizalmiférfiak útján az országos bizottság megbízottja, vidéken a levelezők útján a mindenkori levelező hivatalnok nyújt. Indokolt és nem vitás esetekben, vagy elvi jelentőségű kérdésekben felvilágosítás minden tagnak nyújtandó. A szervezet erkölcsi támogatására minden tag igényt tarthat, ha igazolja, hogy a szervezettel szemben tartozó kötelességeinek eleget tett.

A fővárosi nyomdák a pénzbeszedők útján hetenként, a vidéki városok posta útján havonta tartoznak a százalékkal elszámolni. Amely város 2 havi és fővárosi nyomda 2 heti százalékkal hátralékban van és azt felszólításra azonnal nem szolgáltatja be, a szervezet részéről semmiféle támogatásban nem részesül.

Anyagi támogatásban oly tagok részesülnek, akik bebizonyíthatólag az árszabály betartása vagy a szervezet érdekében kifejtett működésük következtében veszítették el állásukat. A megrendszabályozás a helyi bizottság által megvizsgálandó és igazolandó. Kétes esetekben joga van az országos bizottságnak a megrendszabályozás lényét felülvizsgálni.

A megrendszabályozási segély teljes jogu tagok részére a helyi minimum kétötöd része. Oly esetekben, midőn a megrendszabályozott önhibáján kívül egyleti segélyben nem részesül, joga van az országos bizottságnak az itt megállapított segélyt a helyi minimum négyötödéig felemelni.

A segélyezés egyfolytában 13 hétig tart. Köteles azonban a segélyezett a neki felajánlott kondíciót elfogadni, ellenkező esetben a további segélyre való joga megszűnik. Négy hétig vagy ennél rövidebb ideig tartó kondíció esetén, ha azt az illető nem maga hagyja el, folytatólagos segély jár.

A sztrájksegély magasságát és tartamát, a körülményekhez képest, az országos bizottság állapítja meg.

A szervezet egyetlen tagjának sem szabad az országos bizottság előzetes hozzájárulása nélkül semmiféle sztrájkban résztvennie. Az ez ellen vétők mindennemű segélytől elesnek. Súlyosabb esetben egyéb megtorlásban is részesíthetők, sőt ha tettükkel a szervezet érdekeit vagy a fennálló árszabályt veszélyeztetnék, a szervezethez kizárhatók.

Kondícióváltoztatás esetén a belépési igazolvány a Typographia kiadóhivatalából mindenkor kikérendő és a belépés alkalmával a bizalmiférfinak átadandó. Ennek elmulasztása esetén az esetleges kárt az illető szaktárs önmagának tulajdonítsa. Vidéken, ahol helyi bizottság van, az igazolvány megérkeztéig ennek engedelmevel, ahol pedig helyi bizottság nincsen, a levelező bizalmiférfi hozzájárulásával léphetnek be. Az igazolványt kérő levelezőlapot a helyi bizottság egy tagja, ahol ilyen nincs, a levelező bizalmiférfi írja alá, jelölve annak, hogy azok engedelme az illető kikérte.

A bizottságokban különvéleménynek helye nincs.

A szabad szervezet ügyeit intézi: *a)* a bizalmiférfi, *b)* a helyi bizottság, *c)* a bizalmiférfi-értekezlet, *d)* a nyomdászgyűlés, *e)* az országos bizottság, *f)* az országos kongresszus.

A bizalmiférfi

A munkaadó és személyzete között felmerülhető ellentétek kiegyenlítése, valamint a szervezet vezetősége és a személyzetek közötti kapcsolat fentartása érdekében minden könyvnyomda, betű- és tömöntőde személyzete, számarányához képest, bizalmiférfiakat választ.

A bizalmiférfiak választásában résztvehet minden szervezeti tag. 1–10 tag egy, 11–25 tag két, minden további megkezdett 25 tag még egy bizalmiférfit választhat.

Bizalmiférfinak az választandó, aki kollegiális kötelességeit minden irányban pontosan és lelkiismeretesen teljesíti.

Oly üzemekben, ahol több bizalmiférfi választandó, a választásnál figyelembe veendő, hogy minden osztálynak legyen bizalmiférfia, akik osztályonként választandók, azonban kötelesek egyöntetű működést kifejteni.

A bizalmiférfi választása titkos szavazás útján történik. A választás eredményéről a megválasztottak kötelesek a helyi bizottságnak a nyomdában alkalmazott egy vagy több szaktárs által hitelesített írásban jelentést tenni és a főnöknek vagy helyettesének a legrövidebb idő alatt bemutatkozni.

Ha a bizalmiférfi tisztsége kilépés következtében megszűnik, tartozik kellő időben arról gondoskodni, hogy helyébe más választassék. Más esetekben a bizalmiférfi tartozik tisztét mindaddig lelkiismeretesen betölteni, míg helyébe más választatik.

Ha egyszeri felszólításra valamely nyomdában a bizalmiférfi választása meg nem történne, a helyi bizottság maga jelöl ki az illető nyomda személyzetéből bizalmiférfit. Amely nyomdában ez nem volna célravezető, azzal a helyi bizottság minden összeköttetést megszakít és a személyzet, valamint annak egyes tagjai meghatározandó időig elesnek mindennemű támogatástól.

A bizalmiférfi feladata a kollégialis érzés fejlesztésén közreműkölni, a személyzethez tartozókat minden irányu kötelességüknek teljesítésére állandóan buzdítani és jó példával előljárni. Feladata továbbá a bizalmiférfinak az árszabály szigorú betartása felett őrködni és ha akár a munkáltató, akár a munkás részéről szabálytalanságot észlel, annak megszüntetése érdekében haladéktalanul eljárni. A bizalmiférfi a felmerült ügyekben nem bír önrendelkezési joggal. Ha szabálytalanságot észlel, köteles az illető munkást vagy a munkáltatót eljárásának helytelenségére figyelmeztetni, amennyiben pedig ez eredménytelen maradna, a helyi bizottságnak a legrövidebb idő alatt jelentést tenni és ennek utasítása szerint a további lépéseket megtenni.

Feladatahoz tartozik még a bizalmiférfinak, hogy a helyi bizottság intézkedéseit figyelembe vegye és határozatait legjobb tudása szerint végrehajtsa.

A bizalmiférfi köteles a bizalmiférfi-értekezleteken megjelenni és azokon legjobb tudása szerint a személyzetet képviselni.

Fontos ügyekben a bizalmiférfiak a helyi bizottság által előzőleg értesítendő, akik ilyen esetekben személyzeteik véleményét tartoznak kikérni és csak azután hozhatnak határozatot. A bizalmiférfi-értekezleten hozott határozatokról a személyzet a bizalmiférfi által értesítendő.

Az értekezletekről igazolatlanul távolmaradó bizalmiférfi a Typographiában figyelmeztetendő és ha azután sem jelenik meg, úgy a személyzet, a helyi bizottság felszólítására, más bizalmiférfit tartozik választani.

Ha a bizalmiférfi egyáltalában nem, vagy csak hanyagul teljesíti feladatát, köteles a személyzetnek bármely tagja erről a helyi bizottságnak jelentést tenni, amely a panaszt megvizsgálja és a vizsgálat eredményéhez képest a bizalmiférfit megint, esetleg intézkedik más bizalmiférfi megválasztása iránt. Az ily vizsgálatot szükség esetén a helyi bizottság hivatalból is megindíthatja.

Minden újonnan megválasztott bizalmiférfi tartozik a megválasztása után azonnal teljes lakcímét a Typographia kiadóhivatalánál bejelenteni. Ugyanez áll lakásváltozás esetén is.

A hírlapszemélyzetek bizalmiférfiái az értekezleteken való megjelenésből származó esetleges időmulasztásért napi keresetüket kárpótolva kapják.

A helyi bizottság

A helyi bizottság 5–11 tagból áll és megválasztása minden olyan városban kötelező, ahol a szervezetnek legalább 10 tagja van. Kevesebb taggal bíró városok is választhatnak helyi bizottságot.

A helyi bizottság minden év első három hónapjában, a bizalmiférfi-értekezlet jelölése alapján, nyomdánkenti titkos szavazás útján újra választandó.

A helyi bizottságba minden teljes jogú szervezeti tag megválasztható.

A Typographia és Gutenberg szerkesztői a budapesti helyi bizottságba meg nem választhatók, de annak – indítványozási és tanácskozási joggal – hivatalból tagjai. Szavazati joguk nincsen. Ugyanigy hivatalból tagja a budapesti helyi bizottságnak a Typographia pénztárosa és levelezője. A budapesti helyi bizottság ülésein képviseltethetik magukat egy-egy küldöttel a helyi jellegű szaktárskörök, valamint a segéd munkások és segéd munkásnők is, akiknek azonban szavazati joguk szintén nincsen.

A helyi bizottságok feladata folytonos agitációval serkentőleg munkálkodni azon, hogy a városuk területén dolgozó nyomdai munkások és munkásnők minél nagyobb számban csoportosuljanak a szabad szervezetbe.

A helyi bizottság első ülésében megalakul. Tárgyalásainak parlamentáris menete érdekében a saját kebeléből elnököt és jegyzőt választ. Ez utóbbi tölti be egyuttal a levelezői tisztelet, aki az elnök ellenjegyzése mellett egyedül illetékes az országos bizottsággal való érintkezésre. Választ ezenkívül egy pénztárost (Budapestet kivéve) és ahol szociáldemokrata pártszervezet van, ott ennek bizalmiférfi-üléseire a fennálló pártszervezeti szabályzat értelmében küldöttet küld.

A helyi bizottság üléseit annak minden tagja pontosan tartozik látogatni. Ha valamely bizottsági tag háromszor egymásután elfogadható igazolás nélkül elmarad, a vezetőségből kilépettnek tekintetik és helye mással töltendő be.

Tíznel kevesebb nyomdai munkással és munkásnővel bíró városban – ha helyi bizottság nincsen – egy levelező választandó, az országos bizottsággal való összeköttetés fentartása céljából. Szükség esetén ilyen városokban az országos bizottság nevez ki levelezőt.

A levelezők tartoznak megválasztatásuk után, valamint esetleges lakásváltoztatás esetén teljes lakcímüket a Typographia kiadóhivatalánál bejelenteni.

A helyi bizottság hatáskörébe tartozik: *a)* az illető város területén dolgozó nyomdai munkások és munkásnők szervezése; *b)* az árszabály szigorú betartása feletti felügyelet; *c)* a bizalmiférfi-értekezlet, a nyomdászgyűlés, az országos bizottság és az országos kongresszus határozatainak végrehajtása.

E célok elérhetése érdekében a szükséghez képest hív össze személyzeti vagy bizalmiférfi-értekezleteket, továbbá nyomdászgyűléseket.

A helyi bizottság az agitáció érdekében a működési helyéhez közel fekvő kisebb városokat is felkeresheti, ha ehhez előzőleg az országos bizottság hozzájárulását megnyerte, vagy ha erre az országos bizottságtól utasítást kap.

Kiküldetéseknél ugyanolyan napidijban részesül, mint az országos bizottság tagjai.

A helyi bizottság mindenben a bizalmiférfi-értekezlettel egyöntetűen jár el. Ténykedéseért ennek felelősséggel tartozik. A két szerv között felmerülő ellentétek esetén a nyomdászgyűlés dönt, mely a legrövidebb idő alatt összehívandó. Kivételes esetekben választott bíróság dönt, melybe ugy a helyi bizottság, mint a bizalmiférfi-értekezlet saját kebelén kívül álló szaktársakból öt-öt tagot választ. A választott bíróság elnököt az országos bizottság tagjai közül választ.

A helyi bizottság a bizalmiférfi-értekezlettel egyetemben minden helyi ügyben függetlenül intézkedik. Kiadással járó vagy sztrájkügyekben azonban az országos bizottság előzetes hozzájárulása kikérendő. Az országos bizottság előzetes hozzájárulása nélkül a helyi bizottság semmiféle sztrájkot nem kezdeményezhet.

A helyi bizottság és bizalmiférfi-értekezlet határozatai ellen felebbezésnek az országos bizottsághoz, illetőleg a kongresszushoz van helye.

A helyi bizottság működése nem terjedhet ki oly irányban, amely az országos bizottság avagy a szervezet céljaival ellenkezik, vagy annak egységét károsítja.

Leköszönés esetén a helyi bizottság tartozik addig helyén megmaradni, amíg az új bizottság az ügyek vezetését átveszi.

A bizalmiférfi-értekezlet

A bizalmiférfi-értekezlet a nyomdai, betü- és tömöntődei bizalmiférfiakból alakul és azon más, mint bizalmiférfi, valamint a békéltető bizottsági tagok, a helyi vagy országos bizottság tagjai részt nem vehetnek. Ennek ellenőrzésére minden bizalmiférfi igazolójeggyel láttatik el, mellyel magát az értekezleteken igazolni tartozik.

Helyettesítésnek helye nincs, vagy csak úgy, ha a bizalmiférfi elfoglaltságát személyzetének bejelentve, a személyzet a helyettesítőnek ideiglenes megbízást ad.

A segéd munkások és segéd munkásnők szervező bizottságaik útján választanak négy-négy bizalmiférfit, illetve nőt.

A bizalmiférfi-értekezleteken való képviseltetés céljából esetről-esetre a munkanélküliek is választanak megbízottakat. A választás gyűlésen történik, a gyűlésen résztvevők számának arányában.

A bizalmiférfi-értekezletek tehát zárt jellegűek.

A bizalmiférfi-értekezlet gondoskodik minden év első három hónapjában arról, hogy a helyi bizottság megválasszassék, valamint, ha a helyi bizottság vagy annak valamely tagja leköszön, évközből is haladéktalanul intézkedik az új vagy kiegészítő választás megejtéséről. Továbbá választja a békéltető bizottság segédtagjait.

A helyi bizottság választása nyomdánkénti titkos szavazás útján történik. A hivatalos jelöltnévsort a bizalmiférfi-értekezlet állapítja meg.

A helyi bizottság jelölése úgy történik, hogy a bizalmiférfi-értekezlet saját kebeléből 5–9 tagú bizottságot küld ki, amely visszavonulva megejti a jelölést és a bizalmiférfi-értekezletnek előterjeszti. A bizalmiférfi-értekezlet az előterjesztett névsoron változást eszközölhet.

A jelölésnek ugyanazon bizalmiférfi-értekezleten kell történnie, mely a jelölő bizottságot kiküldi.

A jelölésnél figyelembe veendő, hogy a helyi bizottságban a szervezethez tartozó minden rendbeli tagok képviselve legyenek.

A bizalmiférfi-értekezlet a helyi bizottsággal együtt intézi az összes helyi ügyeket, kiadást azonban nem eszközölhet és sztrájkokat nem rendezhet az országos bizottság előzetes hozzájárulása nélkül. Esetleges felebbezések az országos bizottsághoz, harmadfokulag a kongresszushoz intézendők.

A rendes bizalmiférfi-értekezleteket – szükséghez képest – a helyi bizottság hívja össze és azok napirendjét ő állapítja meg. Napirend előtti felszólalás (kérdések, interpellációk stb.) határozat tárgyát nem képezheti.

A bizalmiférfi-értekezleten tárgyalandó indítványok oly időben nyújtandók be a helyi bizottság elnökéhez, hogy azokat a helyi bizottság még az értekezlet előtt tárgyalhassa és azokhoz állást foglalhasson. Az értekezleten felmerülő fontosabb indítványok csak a legközelebbi értekezleten tárgyalhatók. Épp így csak a legközelebbi értekezleten válaszol a helyi bizottság a hozzáintéztet olyan fontosabb kérdésekre vagy interpellációkra, amelyek alapos megfontolást igényelnek.

Budapesten 15 nyomda, vidéken a nyomdák egyötödének kívánságára és a napirend pontos megjelölése mellett köteles a helyi bizottság a legrövidebb idő alatt a bizalmiférfi-értekezletet összehívni.

A bizalmiférfi-értekezlet határozatképes, ha azon a nyomdának legalább egyharmada képviselve van.

A bizalmiférfi-értekezletnek jogában van valamely nyomda bizalmiférfiát, ha az az általánosság erkölcsi vagy anyagi érdekei ellen bünt követett el, a maga kebeléből kizárni. Ily esetben az illető személyzet értesítendő és más bizalmiférfi választására utasítandó.

A nyomdászgyűlés

A nyomdászgyűlés hatáskörébe tartozik minden eléje terjesztett helyi ügy. A nyomdászgyűlés dönt a helyi bizottság és a bizalmiférfi-értekezlet között netán felmerülő ellentétek eseteiben és határozatai ellen csak az országos bizottsághoz, illetőleg a kongresszushoz lehet felebbezni.

Az országos bizottság

Az országos bizottság áll a kilenctagu központi vezetőségből és az öttagu ellenőrző bizottságból. Hivatalból tagjai a központi vezetőségnek a Typographia és Gutenberg szerkesztői, ha a központi vezetőség tagjaiul nem volnának megválasztva; épp így hivatalból tagjai a központi vezetőségnek a Typographia pénztárosa és levelezője, de szavazati joguk nincsen. A központi vezetőség ülésein egy-egy taggal képviseltethetik magukat az országos jellegű szaktárskörök, akiknek azonban szavazati joguk nincsen.

Az országos bizottságba 9 központi vezetőségi rendes és 3 póttagot, és az 5 ellenőrző bizottsági rendes és 2 póttagot a háromévenként tartandó kongresszus jelöli és a szervezet tagjait háromévenként országos, nyomdánkénti titkos szavazás útján választják.

Valamely helyi bizottság tagja az országos bizottságba nem jelölhető és nem választható és viszont.

Vidéki kiküldetésnél a bizottsági tagnak 8 korona napidíj és másodosztályú vasuti utazás jár. Ha a kiküldetés éjjelt is igénybe vesz, akkor külön 4 korona jár. Ha azonban a kiküldetés ugyanabban a városban egy hétnél tovább tart, úgy a szállásdíj napi 2 koronában állapítatik meg. Kivételes esetekben, vagy külföldre történő kiküldetések esetén a napidíjak tekintetében az országos bizottság határoz. Egész napot igénylő helyi kiküldetéseknél 4 korona, személyzeti értekezleteknél a kiküldötteknek 2 korona jár személyes kiadások fedezésére. Szabály azonban, hogy 20 tagnál kisebb személyzet értekezletére rendszerint csak egy tag küldendő.

Ezenkívül a tényleges munkabérvesztés kárpótoltatik.

Az országos bizottság feladata és hatásköre

a) *A központi vezetőség.* A központi vezetőség első ülésében megalakul. Tárgyalásainak parlamentáris menete érdekében a saját kebeléből elnököt és jegyzőt választ. Megválaszt a maga köréből egy külföldi levelezőt, valamint a szociáldemokrata párt bizalmiférfi-üléseire egy küldöttet. Kijelöli továbbá tagjai közül a Typographia kiadóját s a lapnak a célt szolgáló tartalmáért demokratikus felügyeletet gyakorol a szerkesztők felett.

A szervezet vagyonának gyümölcsöztetéséről gondoskodik. A vagyon az országos bizottság három tagjának ellenőrzése mellett helyezendő el, úgy hogy pénzfelvételt csak a bizottság két tagja együttesen eszközölhessen. E szűkebb bizottság egyik tagja a mindenkori pénztáros, másika a központi vezetőség egy tagja, a kiadó kizárásával, harmadika ellenőrző bizottsági tag, akit ez utóbbi jelöl ki a maga köréből.

A központi vezetőség állandóan fentartja a helyi bizottságokkal való érintkezést. Azok meghívására vagy a saját kezdeményezésére is a szükséghez képest személyesen meggyőződést szerezve a helyi viszonyokról, elősegíti az országos szervezkedés haladását.

A központi vezetőség üléseit a szükséghez képest tartja. Azokon megjelenni minden vezetőségi tagnak kötelessége.

Ha valamely vezetőségi tag háromszor egymásután elfogadható igazolás nélkül elmarad, leköszöntnek tekintik és helyette a budapesti bizalmiférfi-értekezlet jelölése alapján más választandó.

A központi vezetőség feladata gondoskodni arról, hogy az összes helyi bizottságok egyöntetűen és az osztályharc alapján működjenek.

Intézi a szervezet összes országos ügyeit. A beérkezett jelentések alapján statisztikát vezet az országban felmerült bérmozgalmakról. Megvizsgálja a helyi bizottságok által bejelentett árszabálýserelemeket és ezek megszüntetésének módjára nézve intézkedik, esetleg személyesen eljár. Minden árszabálýmozgalomban döntő szava van. A megrendszabálýozási segélyeket indokolt esetekben kiutalja és az érdekelteket lehetőleg álláshoz juttatja. Intézi az országos szervezet összes pénzügyeit. Gondoskodik a Typographia szerkesztői állásainak, valamint a hivatalnoki állásoknak nyilvános pályázat és országos, nyomdánkénti titkos szavazás útján való betöltéséről, a szerkesztők vagy hivatalnokok helyettesítéséről. Kisegítő hivatalnokokat felvesz és elbocsát. Új hivatalnoki állást azonban csak a kongresszus beleegyezésével kreálhat.

Az országos bizottság megbizottja a szabad szervezet első vezetője. Indokolt esetekben fel van jogosítva 8 koronát meg nem haladó összeget a szervezet pénztárából utalványozni, amit utólagosan a központi vezetőségnek jóváhagyás céljából bejelent. Érintkezik harmadik személyekkel a szervezet és központi vezetőség nevében. Képviseli a szervezetet a hatóságokkal szemben. Árszabálýkérdésekben véleményt mond és tanácsot ad. A központi vezetőség ülésein az előadói tiszteket viseli. Cselekedeteiért az országos bizottságnak és a kongresszusnak felelős.

A pénztáros-hivatalnok felelősség mellett kezeli a szervezet vagyonát. Végzi a lap kiadóhivatali teendőit. Minden bevételi és kiadási összeget elkönyvel, azokról nyugtát ad és vesz. Hetenként lezárja a szervezet bevételi és kiadási könyveit és azokat az ellenőrző bizottságnak átvizsgálás céljából bemutatja.

A központi vezetőség határozata nélkül a pénztárosnak semmiféle kiadást eszközölnie nem szabad. Ettől eltérés csak az országos bizottság megbizottja utalványára van megengedve, mely összeg azonban 8 koronánál nagyobb nem lehet és utólagosan a központi vezetőségnek bejelentendő.

Minden hónapban mérleget készít és azt a központi vezetőségnek bemutatja. A levelező-hivatalnok végzi az összes levelezési munkákat és vezeti a statisztikát. Leköszönés esetén az országos bizottság tartozik addig helyén megmaradni, amíg az új bizottság az ügyek vezetését átveszi.

b) Az *ellenőrző bizottság*. Az ellenőrző bizottság első ülésén megalakul. A maga kebeléből elnököt, jegyzőt és a szervezet vagyonának elhelyezéséhez szükséges bizottsági tagot megválasztja. A megválasztott elnök neve, lakcímével együtt, a Typographiában közzéteendő.

Az ellenőrző bizottság tagjai a szervező bizottság ülésein tanácskozási és indítványozási joggal bírnak, azonban szavazati joguk nincs; az ellenőrzőbizottság független testületet képez.

Az ellenőrző bizottság tagjai bármikor betekintheznek a szervezet összes könyveibe és szigorúan ellenőrzik a pénzügyi kezelést. Kötelesek hetenként legalább egyszer a pénztárt megvizsgálni, a lezárást aláírásukkal ellátni, mert annak helyességeért a pénztárossal egyetemben felelősek.

Vizsgálataikról havonként egyszer jelentést tesznek az országos szervező bizottságnak.

Az ellenőrző bizottsággal egyetemben évenként kétszer – A–B–C sorrendben – két vidéki város, ahol legalább 20 tag van, kiküldöttje is tartozik a szervezet pénztárát felülvizsgálni és e vizsgálatuk eredményéről nyilatkozatot tesznek közzé a Typographiában.

c) *Az országos kongresszus.* Országos kongresszus minden három évben az országos bizottság által hivandó egybe.

A kongresszus a szervezethez tartozó szaktársak kiküldötteiből és az országos bizottság tagjaiból áll.

Képviseltetheti magát a kongresszuson minden város nyomdászszága, ahol állandóan legalább 10 szervezeti tag dolgozik és kötelességeit a szervezet irányában teljesíti. 50 tagig egy, minden további megkezdett 50 tag még egy küldött választására jogosít.

A kongresszus – mint a szabad szervezet legfelsőbb fóruma – végérvényesen dönt minden hozzáutalt kérdésben. Határozatai minden szervezeti tagra feltétlenül kötelezők és csak egy újabb kongresszus által változtathatók meg.

A kongresszus kizárólagos hatáskörébe tartozik a szervezeti szabályok megváltoztatása és új hivatalnoki állások kreálása.

A rendes kongresszus meghívója legalább nyolc héttel, végleges napirendje pedig három héttel előbb a tagokkal közlendő.

A kongresszus napirendjére csak oly indítványok tűzhetők, melyeket valamely helyi nyomdászgyűlés magáévá tett. A kongresszusi kiküldötteket a fentebb megállapított számarányban a nyomdászgyűlés választja.

Rendkívüli kongresszust az országos vezetőség, ennek után az ellenőrzőbizottság vagy a helyi bizottságok egynegyede bármikor egybehívhat. Ha rendkívüli kongresszus tartását az ellenőrző bizottság vagy a helyi bizottságok egynegyede kívánja, kötelesek ezt kellően indokolni és a napirendet bejelenteni. A központi bizottság viszont köteles ily esetben a rendkívüli kongresszust legfeljebb 8 hét alatt egybehívni.

A Typographia és Gutenberg szerkesztőit a kongresszus megerősíti.

Jelen szabályzat a budapesti bizalmiférfi-értekezlet által elfogadtatott és 1909. évi március 1-én lép életbe.

Záradék

A szervezetet képező szaktársak és szaktársnők önkormányzatának tényezője a bizalmiférfi, a helyi bizottság, a bizalmiférfi-értekezlet, a nyomdászgyűlés, az országos bizottság és ellenőrző bizottság, valamint az országos kongresszus. E szabályzat tehát az egyéni jogot nem korlátozza és az ebben foglaltak elismerése a demokratikus többség előtt való meghajlás.

A munkásszervezetek akkor állanak hivatásuk magaslatán, ha az önmaguk által alkotott szervezeti fórumaikat megbecsülik, azok határozatait tiszteletben tartva, a hozzájuk utalt kérdések elintézésében azt teljes képességükkel támogatják.

E szabályzat életbe lép a budapesti bizalmiférfi-értekezlet határozata alapján 1909 március 1-én, de megerősítés végett a legközelebbi országos kongresszus napirendjére tűzendő és csak az országos kongresszus által változtatható meg.

A szabad szervezetnek ezidő szerint négy állandó alkalmazottja van: Peidl Gyula, Preusz Mór, Wiesenberger Vilmos és Bogár Ignác. Utóbbi a lemondott Kirsteier János helyébe választatott meg.

Miután a budapesti békéltető-bizottság működése az utóbbi években nem felelt meg feladatának és ez abból következett, hogy a főnökök egy része intrikált az intézmény ellen, ami viszont elkedvetlenítette a bizottság főnöktagjait, kik nem vettek részt az üléseken s így egyes panaszok még hónapok múlva sem nyertek elintézését, a segédek szervező bizottsága 1907 január 16-án tartott ülésén – miután a helyzet megváltoztatására irányuló törekvése eredménytelen volt – elhatározta, hogy: „Miután a munkások szervezete a békéltető bizottság pontos és rendszeres működését a béke érdekében szükségesnek tartja; miután azonban ez a működés

rajta kívül álló okokból megakadt, sőt a bizottság főnöktagjainak következetes távolmaradása által lehetetlenné vált, kimondja a szervező bizottság, hogy addig is, míg a Budapesti Könyv- és Könyomdafőnökök Egyesületének választmánya intézkedésével lehetővé teszi a békéltető bizottság működésének folytatását, a közösen megállapított árszabály szigorú betartásáról, valamint a munkaadó és munkás között felmerülhető ellentétek kiegyenlítéséről a saját hatáskörében, a rendelkezésére álló összes eszközök felhasználásával, maga kíván gondoskodni.”

Minthogy az egyes nyomdák alkalmazottainak panaszai hónapok óta elintézetlenül heverték a békéltető bizottságnál, az illető személyzetek intézték el ügyeiket. Az Európa-nyomda személyzete egy órai munkaszünetelés után az összes árszabályellenességeket orvosolta. A Schmidl-nyomdában félnapi munkaszünetelés, a Nagy Sándor-nyomdában egy órai munkaszünetelés, a „Molnárok Lapja” nyomdájában pedig egy napig tartó munkaszünetelés után orvosolták az összes rendezésre váró árszabályellenességeket. A békéltető-bizottság szabályait alább közlöm:

I. A békéltető bizottság címe. 1. §. A békéltető bizottság címe: „A budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete kebelében a könyvnyomdai munkások részére alakított békéltető bizottság”.

II. A békéltető bizottság célja. 2. §. A békéltető bizottság célja: a) a könyvnyomdai szakmunkások, nemkülönben a munkásnők és segédmunkások részére megállapított munkaidő- és munkabér-szabályzatok (árszabályok) megfelelő határozmányai alapján a budapesti grafikai- és rokoniparosok főnökegyesülete kebelében a tagok, valamint azok könyvnyomdai szakmunkásai (korrektor, szedő, metteur, gépmester, nyomó, stb.), illetőleg munkásnői (berakónő, kirakónő, stb.), valamint segédmunkásai között az érvényben lévő árszabályból felmerülő surlódásokat és vitás kérdéseket elintézni; b) felügyelni az érvényben lévő árszabálynak úgy a munkaadók, mint a munkások részéről leendő pontos betartása felett; c) az említett árszabályok határozmányainak helyes értelmét megállapítani; d) nyilvántartani és felülbírálni azokat az adatokat, amelyek az említett árszabályoknak érvényben maradásához kikötvék.

III. A békéltető bizottság hatásköre. 3. §. A békéltető bizottság hatásköre kiterjed elsősorban a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének tagjai és az ezeknél alkalmazott munkások, illetőleg munkásnők, valamint segédmunkások között felmerülő mindama surlódásokra és vitás kérdésekre, melyek az árszabályok fennállásának idejére eső kölcsönös kötelezettségekből folynak.

4. §. Hatáskörébe tartozik minden oly ügy, amely az érvényben lévő árszabályok minden irányban való pontos betartására vonatkozik.

5. §. Azonkívül hatáskörébe tartozik az árszabályok határozmányainak helyes értelmezése és egyöntetű alkalmazása tekintetében elvi döntéseket hozni.

IV. A békéltető bizottság pecsétje. 6. §. A pecsét szövege a következő: „A budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete kebelében a könyvnyomdászok és munkásnők részére alakított békéltető bizottság”.

7. §. A pecsét minden hivatalos kiadmányra alkalmazandó.

V. A békéltető bizottság szervezete. 8. §. A békéltető bizottság elnöke a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének mindenkor elnöke, vagy alelnöke, vagy az imént említett egyesület elnöke által megnevezett választmányi tag.

9. §. Tagjai a békéltető bizottságnak az elnökön kívül a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének választmánya részéről választott hat (6) főnökegyesületi tag, valamint a könyvnyomdai szakmunkások, segédmunkások és munkásnők összessége részéről választott hat (6) szakmunkás.

10. §. A békéltető bizottsági tagok megválasztása hiteles kiadmány útján (jegyzőkönyvi kivonattal) igazolandó. A békéltető bizottság működési tartama alatt netán előforduló személyi változások az egyesület választmánya, illetőleg a szakmunkások részéről szintén hivatalos uton jelentendők be.

11. §. A békéltető bizottság bíróság módjára működvén, annak tagjai nem tölthetnek be sem vádlói, sem védői tiszteket.

12. §. A békéltető bizottság munkástagja nem lehet valamely nyomdának (nyomdai osztálynak) bizalmiférfia.

13. §. A békéltető bizottság tagjai a bizottság kebeléből két alelnököt választanak. Az egyik alelnök főnök, kit a bizottság főnöktagejai, a másik munkás, kit a bizottság munkástagjai választanak. Az elnök akadályoztatása esetén a bizottság sorsolás útján dönti el, vajjon az elnöki teendőket a főnök-, avagy a munkás-alelnök lássa-e el.

14. §. A békéltető bizottság alelnökei, ha nem elnökölnek, természetesen mindenkor azokat a jogokat is élvezik, amelyek őket, mint békéltető bizottság tagjait, egyébiránt is megilletik.

15. §. Az elnök a bizottság megbízottjaként meghatározott időtartamra egy főnöktagot rendel ki, aki mellé a bizottság munkástagjai kebelükből szintén egy tagot választanak. Ezek az elnök által hozzájuk utalt ügyekben rövid uton eljárnak mindazon esetekben, melyekben a panasz elvi döntést nem igényel. Eljárásuk eredményéről az elnöknek, illetve a bizottságnak jelentést tenni kötelesek.

VI. Az elnök (alelnökök) jogai és kötelességei. 16. §. A békéltető bizottság elnöke képviseli a bizottságot a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének választmányával, a könyvnyomdai munkások összességével, valamint hatóságokkal és személyekkel szemben és ezért minden hivatalos kiadmányt aláír.

17. §. A békéltető bizottság kiadmányait a munkások részéről választott alelnök ellenjegyzzi.

18. §. A békéltető bizottság elnöke az általa meghatározandó módon a napirend közlése mellett összehívja szükség szerint az üléseket, ezeken elnököl és a tanácskozásokat, illetőleg a tárgyalásokat vezeti.

19. §. Szavazategyenlőség esetén döntő szavazattal bír.

20. §. A békéltető bizottság elnöke gondoskodik az érdekeltek meghívásáról és az előterjeszteni kívánt okmányok bemutatásáról. Meghívja a panaszokban említett tanukat. A békéltető bizottság által hozott határozatokat közli az érdekeltekkel.

21. §. A békéltető bizottság elnöke állapítja meg az ülések napirendjét (a tárgyalandó ügyek sorrendjét).

22. §. A békéltető bizottság rendes tagjait megillető jogokon kívül kizárólagos elnöki hatáskörében áll: *a)* az akadályozás iránti értesítést elfogadni és ezzel az illetőt kimentettnek tekinteni, valamint a távozásra az engedélyt megadni; *b)* megállapítani a békéltető bizottsági tagok sorrendjét, amelyben a panaszoshoz, a bepanaszolthoz és a tanukhoz kérdések intézhetők; *c)* a tanácskozásokon és a tárgyalásokon a szót megadni; *d)* kivételesen többszöri felszólalásra engedélyt adni; *e)* szükség esetén a szót megvonni; *f)* olyan kérdésekre vonatkozó feleletek adását megakadályozni, melyek véleménye szerint meg nem engedhetők; *g)* a folytatott tárgyalás eredményéhez képest esetleg halasztó végzést hozni.

VII. A békéltető bizottság tagjainak jogai. 23. §. Minden békéltető bizottsági tagnak jogában áll: a tárgyalási iratokba betekinteni; a tárgyalásra beidézettek mindegyikéhez kérdéseket intézni; a napirendre tűzött ügyekhez felszólalni; indítványokat előterjeszteni, mely esetben az illető zárszóval is élhet; bármilyen ügyben előterjesztéssel élni.

VIII. A békéltető bizottság tagjainak kötelességei. 24. §. Minden bizottsági tag köteles: *a)* az elnök vagy megbízottja által kiadott meghívónak eleget tenni és az ülésen pontosan megjelenni, valamint az ülés egész folyamata alatt jelen lenni; *b)* a megjelenésben akadályoztatását az ülés

kezdete előtt az elnöknek bejelenteni; c) ha az ülés berekesztése előtt távozni kíván, erre az elnöktől engedélyt kérni; d) az ülés folyama, de különösen a panasz tárgyalása alatt minden személyes vonatkozású kijelentéstől tartózkodni; e) saját lelkiismerete szerint a tárgyalandó ügyekben szavazatával dönteni, megilletve minden egyes bizottsági tagot egy-egy szavazat.

25. §. Egyik bizottsági tagnak sem szabad: a) saját ügyében, valamint gyermekei, vérrokonai és sógorai ügyének tárgyalásaiban résztvenni, vagy ezekben szavazni; b) más bizottsági tagot, panaszt, bepanaszoltat, tanukat bármely irányban befolyásolni; c) a tárgyalást zavarni vagy azt megakasztani; d) más bizottsági tagot felszólalásában vagy a részéről intézendő kérdések feltevésében megakadályozni.

26. §. Külön véleménynek helye nincs.

IX. Általános határozmányok. 27. §. A békéltető bizottság minden ügyben felelbezés kizárásával dönt.

28. §. Ha a panaszosról, akár panaszának tárgyalása folyamán, akár azt megelőzőleg hitelt érdemlő módon bebizonyult, hogy panaszának alapját képező ügyében, még mielőtt a békéltető bizottság határozatát meghozta volna, a közigazgatási hatóságnál vagy a bíróságnál keresett jogorvoslást, ebbeli panaszra érdemleges tárgyalás alá nem vehető és ez alapon panaszával hivatalból elutasítandó. Ebben az esetben az elutasító végzés ezzel megindokolandó.

29. §. A békéltető bizottság határozatképes, ha az ülésre az elnökön (elnöklőn) kívül legalább megjelenik: a) négy (4) főnökegyesületi és négy (4) munkás bizottsági tag, ha elvi döntést kell hozni; b) két (2) főnökegyesületi és két (2) munkás bizottsági tag, ha egyéb ügyekben kell dönteni.

30. §. Azon esetben, ha valamely ügy szavazással döntendő el és az elnököt (elnöklőt) nem számítva, az ülésre a békéltető bizottság főnöktagjai és munkástagjai nem egy és ugyanazon számban jelennének meg, a többségben megjelent rendbeli bizottsági tagok száma sorshuzás útján a kisebbségben lévő rendbeli bizottsági tagok számára apasztandó.

31. §. A kisorsolt bizottsági tag, nemkülönben a békéltető bizottság ülésének az elnök (elnöklő) részéről történt megnyitása után érkező tag az ülés napirendjén lévő, megkezdett ügy tárgyalásában résztvehet ugyan, de nem szavazhat.

32. §. A határozat szótöbbséggel és egy tag kívánságára titkos szavazással hozatik.

33. §. A határozat rendes körülmények között nem indokolandó.

34. §. A határozatban nem lehet a békéltető bizottságnak valamely óhaját kifejezni.

35. §. A határozat (halasztó végzés) lehetőleg azonnal nyilvánosan az elnök (meghatalmazottja) által kihirdetendő.

36. §. A határozatban szabatosan megjelölendő, hogy az illető fél mit és mily idő alatt köteles teljesíteni, nem szabad azonban olyasmit megítélni, amit egyik fél sem kért.

37. §. A bepanaszolt részéről adott megbízás csak elkerülhetetlen esetekben engedtetik meg.

38. §. Halasztó végzéseknél, melyeknél az indok röviden közlendő, mindenkor meghatározandó az időtartam, amelyre a halasztás adatik.

39. §. Kiskorúak vagy nem önjoguak, gyámjuk vagy törvényes képviselőjük kíséretében jelenhetnek meg.

40. §. A beidézettek minőségüknek megfelelőleg (pld. panaszos, panaszlott, tanu, stb) cimzendők más megszólítás kerülésével.

41. §. A békéltető bizottság által hozott határozatok alapján befolyó rendbirságok a könyvnyomdászok részére alapítandó szakiskola javára gyümölcsözőleg helyezendők el és a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete által e célra külön kezelendők.

X. A békéltető bizottság működése. 42. §. A békéltető bizottság a jelen ügyrendben említett ügyekre nézve, amennyiben illetékességét le nem szállította, bíróság módjára működik.

43. §. A békéltető bizottság lehetőségig helyet ad a védekezésnek, illetőleg a meghallgatásnak.

44. §. Az általa tárgyalta ügyekben önrendelkező testület.

XI. A panaszok tárgyalása. 45. §. A panaszokat az a fél emeli, akivel szemben a másik fél az árszabályt megszegte. A bizalmiférfi a tudomására jutott árszabálysértést szintén jogosítva van bejelenteni.

46. §. Ezeket a panaszokat a békéltető bizottsághoz címezve, a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete titkáránál kell benyújtani.

47. §. A panaszok tárgyalása nyilvános. A hallgatóság az elnök (elnöklő) utasításainak eleget lenni tartozik.

48. §. A benyújtott panaszoknak tartalmaznia kell: *a)* a panaszos fél nevét, minőségét és pontos lakcímét; *b)* a panaszosnak a panasz megtétele idejében való alkalmazását; *c)* a bepanaszolt fél nevét és pontos lakcímét; *d)* a vélt árszabálysérelmet, hivatkozással az árszabály megfelelő szakaszára; *e)* a vélt árszabálysérelem rövid, de kimerítő leírását; *f)* a panaszosnak netáni tanuit, ezek minőségét, lakcimeit; *g)* a panaszos netáni írásbeli okmányait eredetiben, esetleg hitelesített másolatban; *h)* a panaszos igényeit; *i)* a netáni sürgős elintézésre vonatkozó indokolást.

49. §. A megbizottak a felmerült eset természetéhez és a szükséghez képest a körülményeknek megfelelően eljárva, mindenképp előtt a részükről a panasz teljes megismerésére szükségesnek vélt adatok alapján a panasz mibenlétét állapítják meg.

50. §. Ha a panasz komoly természete megkívánja, a megbizottak jogosultak a szükséghez és az adott körülményekhez képest három napig terjedő hatállyal kizárólag a békés megegyezés elősegítése céljából oly irányban rendelkezni, amennyire az részükről helyesnek találhatik.

51. §. Ha a megbizottak tényleg ily irányban rendelkeztek, ezt a felveendő jegyzőkönyvben megemlíteni kötelesek, amikor is a békéltető bizottságnak ez ügyben a megbizottak intézkedésére vonatkozó három napon belül végleg döntenie kell.

52. §. Abban az esetben, mikor a jegyzőkönyv szerint a panasz békés elintézése nem sikerült, a békéltető bizottság elnöke a panaszt napirendre tűzi, amiről a panaszost, a bepanaszoltat és a kihallgatni kért tanukat értesíti.

53. §. A napirenden levő panasz tárgyalását az eredeti panasznak és ha beérkezett, a bepanaszolt írásbeli védekezése, illetőleg a megbizottak által felvett jegyzőkönyv felolvasása, esetleg a megbizottak szóbeli előterjesztése előzi meg. A panasz tárgyalása a panaszos kihallgatásával nyitattik meg, mire a bepanaszolt kihallgatása következik.

54. §. Ugy a panaszoshoz, mint a bepanaszolthoz a békéltető bizottság bármely tagja bármikor intézhet a tárgyhoz tartozó kérdést az elnök által megállapított sorrendben.

55. §. Amennyiben a panasz tényállása a tárgyalási iratok bemutatása és a panaszoshoz, valamint a bepanaszolthoz intézett kérdésekre adott feleletek után sem derülne ki, a bejelentett tanuk kihallgatandók abban a sorrendben, ahogy ezt a békéltető bizottság elnöke meghatározza.

56. §. Ha a tárgyalás során oly tanu kihallgatása válik szükségessé, aki bármely okból a tárgyaláson jelen nincs, a panaszban érdemileg határozni nem szabad. Ilyen esetekben halasztó végzés hozandó.

57. §. Ha a kihallgatandó tanu újabb megtartott tárgyaláson nem jelennék meg, a panaszban érdemi határozat hozandó.

58. §. A tanuk akként hallgatandók ki, hogy azok egymás vallomásait ne hallhassák.

59. §. A békéltető bizottság tagjai a tanuk bármelyikéhez intézhetnek a tárgyhoz tartozó kérdéseket az elnök által megállapítandó sorrendben.

60. §. Ha a panaszosnak, vagy a bepanaszoltnak, esetleg a tanuknak a tárgyhoz tartozó előadni valójuk van, úgy ez irányú kéréseikkel közvetlenül a békéltető bizottság elnökéhez tartoznak fordulni, aki efelett azonnal dönt.

61. §. A tárgyalás folyamán úgy a panaszosnak, mint a bepanaszoltnak, sőt a tanuknak is alkalom adandó az írásbeli bizonyítékok bemutatására. Szükség esetén ezek bemutatásáig a panaszban halasztó végzés hozandó.

62. §. A békéltető bizottság a panaszost, a bepanaszoltat és a tanukat nem hiteltetheti meg.

63. §. Szükség esetén a békéltető bizottság helyszíni szemlék megtartását, vagy okmányok bemutatását rendelheti el.

64. §. A panaszos, a bepanaszolt és a tanuk kihallgatása csak akkor tekinthető befejezettnek, ha azokhoz a békéltető bizottság egy tagja sem kíván több kérdést intézni. Ezen körülmény beállta minden egyes esetben elnöki határozattal kihirdetendő; minek megtörténte után a békéltető bizottság tanácskozássra, illetőleg határozathozatalra visszavonul.

65. §. Amikor a békéltető bizottság visszavonult, a tárgyalás nyilvánossága megszűnt.

66. §. A panaszok tárgyalásáról jegyzőkönyv vezetendő, mely a békéltető bizottság elnöke és jelenlévő két tagja által aláíratatik és az irattárban megőrzendő.

67. §. Ezen jegyzőkönyvbe felveendő a békéltető bizottság határozata (esetleg halasztó végzése) is.

68. §. A felek kívánatra a jegyzőkönyvekről másolatot kaphatnak, melyet a budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesületének titkára hitelesít.

XII. Blokád elrendelése. 69. §. A békéltető bizottság határozatai és elvi döntései megfelelőbbek nem lévén, az ezek végrehajtását, illetve életbeléptetését megtagadó feleket a békéltető bizottság blokála.

XIII. A többi ügyek tárgyalása. 70. §. Amennyiben annak szüksége mutatkoznék, hogy a békéltető bizottságnak általános érvényű döntést kell hoznia, úgy ezen ügyek előzetes megvitatására a békéltető bizottság először egy-egy főnök és munkás bizottsági tagból álló külön bizottságot delegál, amelynek mindenek előtt kötelessége megkísérelni a felvetett kérdésben közös megállapodást létesíteni és azt kellő szövegezésben a békéltető bizottságnak előterjeszteni.

71. §. Amennyiben e külön bizottság megállapodik és ezt a békéltető bizottság elfogadja, ez a megszövegezett megállapodás elvi döntésnek tekintendő és kellő formában az érdekeltekkel közlendő.

72. §. Ha a külön bizottság megállapodik, de a békéltető bizottság ezen megállapodást helyesnek nem tartja, vagy az esetben, ha a külön bizottság megállapodásra nem jut, a békéltető bizottság a szóban forgó kérdést érdemlegesen tárgyalja.

XIV. Zárhatározat. 73. §. Jelen ügyrend a békéltető bizottság által módosítható, esetleg kiegészíthető.³⁰⁷

Elfogadtatott a békéltető bizottságnak 1907. évi május hó 7-én tartott ülésében. *Hirsch Lipót* s. k., b. bizottsági elnök.³⁰⁸

³⁰⁷ A vidéki békéltető bizottságoknak külön ügyrendjük van. Összesen 30 ilyen bizottság van az ország területén, a budapesti országos árszabálybizottságon kívül.

³⁰⁸ A Budapesti Könyv- és Könyomdafőnökök Egyesülete 1895-ben alakult meg. 1907-ben alapszabályait úgy módosította, hogy az egyesület a grafikai és a rokonszakmákhoz tartozó budapesti főnököket egyesíti magában. Újabb címe: Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete. Első alapszabályai szerinti célja: a nyomdatulajdonosok anyagi érdekeinek megóvása, szakkör és szakiskola létesítése, szaklap kiadása, felolvasások és versenyek rendezése és – „kiválóbb” munkások kitüntetése.

Az országos szervező bizottságnak arra való tekintettel, hogy a fővárosi és a vidéki árszabályok lejárta között csak hat heti időköz volt, a két árszabályrevízióra vonatkozó előmunkálatokat párhuzamosan kellett megkezdenie. A fővárost illetőleg kilátás volt arra, hogy az árszabályrevízió békés uton fog megvalósíttatni, a vidéken azonban, mint ezt nagyjában már előbb is körvonaloztam, igen kedvezőtlenek voltak a kilátások. A vidéki nyomdatulajdonosok szövetségének ügyvezetője körutra kelt az országban, hogy a nagyobb városok nyomdatulajdonosait egy oly árszabálytervezet elfogadására bírja, melyből a május elsejének megünneplésére, a békéltető bizottságra, a bizalmiférfi-intézményre, az általános bérjavításra és a korrektorokra vonatkozó pontok törlendők lettek volna; ezenkívül a lapszedők minden egyéb munkára is köteleztettek és fizetésük a többi szedőével egyenlőnek deklaráltatott volna; ezenkívül a munkaidő 9, sőt lehetőleg 10 órai, ünnepnapokon a különórák a rendes napibérért végzendők, minden két segéd után egy tanonc alkalmazható stb.

A nyomdatulajdonosok 1909 augusztus hó 20-án tartott kongresszusa oly határozatot hozott, melyből már kiérzett a kollektív szerződés megkötése körül meginduló harc élessége. A kongresszus ugyanis kimondotta, hogy:

„A kongresszus nem osztja azok felfogását, akik a kollektív szerződést már elvből elutasítják, hanem készségét fejezi ki arra, hogy a kollektív szerződés újabb tanácskozás és a multban szerzett tapasztalatok, valamint a mai viszonyoknak megfelelően átdolgozva, lehetőleg ismét megkötessék a munkásokkal; azonban már most figyelmezteti az e tárgyban kiküldött bizottságot arra, hogy az ugynevezett hatalmi kérdések az új megállapodásból hagyassanak ki, mivel ezek képezték eddig a legtöbb félreértés hatalmi alapját.”

Azt nem mondották meg a munkaadók, hogy mit tartanak hatalmi kérdésnek, de a vidékről beérkező információk eléggé igazolták azt, hogy ez alá a hatásosnak látszó gyűjtőcím alá foglalták mindazt, amit a munkásság a maga szociális és kulturális előhaladása érdekében szükségesnek és nélkülözhetetlennek tart.

A vidéki nyomdatulajdonosok közül még azok is a megállapított minimum magassága ellen foglaltak állást, akik különben az árszabályt be szokták volt tartani és egy körlevélben a minimumnak heti 4 koronával való redukálását ajánlották azzal, hogy a főnök vagy a faktor és egy a nyomda szedőiből választott hármass bizottság állapítsa meg, hogy ki érdemel a minimumon felül 22, 24 vagy 26 koronát. A munkaidő pedig tiszta 9 óra.

A Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége pedig ily tartalmu körlevelet küldött szét:

„A fennálló munkásárszabály már néhány hónap mulván lejár, erősen talpra kell hogy álljunk, hogy a vidéki kartársak érdekeiért hathatósan sikra szállhassunk. Hatványozott munkát ró vállainkra a közel jövő, aminek mi lelkiismeretesen megfelelni törekszünk.

Hisszük, hogy a vidéki nyomdatulajdonosok, munkásaikkal szemben ismert jóindulatuk mellett, az ujonnan kidolgozandó árszabály miatt nem lesznek kénytelenek harcba szállni munkásaikkal. Biztosíték azonban a munkaadók eme jóindulatáért nem áll rendelkezésünkre és így igen természetes, hogy el kell készülnünk azon eshetőségekre is, melyek arra kényszerítik a vidéki főnököket, hogy felvegyék a harcot esetleges képtelen követelésekkel szemben.

Ez esetben rá vagyunk utalva minden egyes kartársnak erkölcsi és anyagi támogatására. Erkölcsileg annyiban, hogy a tanult nyomdászok felajánlják munkaerejüket az összesség érdekében, készségesen állván rendelkezésre az árszabálybizottság felhívására és a hozzájuk utalt és haladékos nem tűrő sürgős munkákat legjobb tudásukkal (nem a helyzet kihasználásával, hanem a vezetőség által előírt méltányos díjazás ellenében) lehető leggyorsabban elvégzik.

Ott, hol egy-két szervezeten kívül álló munkásra szükség lesz, oda a rendelkezésünkre álló munkaerőből, esetleg az e célra felajánlkozó kartársak sorából, szívesen küldünk segítséget és sohasem fogunk olyasmit követelni a t. kartársaktól, aminek kivitele nehézségekbe ütközik.

Ezen erkölcsi támogatásra számítunk, ami nélkül a küzdelem felvétele és a biztosra vett siker kétségessé válhatnék.

Kérjük tehát velünk tudatni, hogy igen t. Kartárs ur iparunk melyik technikai ágát tanulta és minő munkára vállalkoznék szükség esetében. Igen természetes, hogy ezen munkateljesítményért szövetségünk hálásan díjazza a megszorultak kisegítésére ajánlkozó tisztelt kartársainkat és szeretve hisszük, hogy amennyiben erre netán szükség kerekednék, miszerint szakmájukat tanult kollégáinkban erős támogatókat fogunk találhatni.

Ugy amint ezen erkölcsi támogatásra rá vagyunk utalva, épp úgy nem nélkülözhetjük nemcsak a harcrakészültség, hanem az előkészületi munkálatok költségeinek fedezése szempontjából az anyagiakat sem.

Amennyiben igen t. Kartárs ur becsületes törekvéseinket, melyeket iparunk érdekében kifejtteni igyekszünk, méltányolni tudja, úgy kicsinyes okokból nem zárkózik el csekély pénzbeli támogatás elől se. Mert pénz nélkül nem oldhatjuk meg a munkásárs szabály súlyos feladatát.

Azok szoktak a munkásárs szabály súlyos volta miatt legjobban panaszkodni, akik a szövetséget egyáltalán nem támogatják, sem anyagiilag sem erkölcsileg.

T. Kolléga! Pénz nélkül nem lehet háborút viselni. De még a harckésztség is pénzbe kerül.”

Végül „bizalmasan” azt kérdezte a szövetség vezetősége, hogy vállalkozik-e az illető nyomdatulajdonos a hozzá átutalt munkák elvégzésére? Van-e megbízható olyan személyzete, amelytől biztosan elvárható, hogy *jó fizetés* ellenében a megszorult kartársaknál munkába áll? Átengedheti-e ily célra az utolsó tanoncévben álló tanoncokat?³⁰⁹

A szervező bizottság december hó 12–19-én kerületi értekezleteket tartott, melyek általános nyomdászgyűlésekkel voltak egybekapcsolva, melyek azt bizonyították, hogy az ország nyomdai munkásai el vannak készülve a legrosszabbra. Közben az országos *árszabálybizottság* 1909 november 14-ről keltezett átiratában felhívta a segédek szakszervezetét az árszabály megújítására vonatkozó tárgyalások megkezdésére. Az átirat szövege a következő:

Tekintetes Könyvnyomdászok Szakszervezete, Budapest.

A V. Ny. O. Sz. és a Könyvnyomdászok Szakszervezete között kötött kollektív szerződés a jövő év közepén lejárván, tudomásunk szerint mindkét fél kifejezte hajlandóságát ezen szerződés esetleges meghosszabbítására. Az Országos Árszabálybizottság kötelessége lévén az ezen árszabályból kifolyó minden fontosabb mozzanat figyelemmel kísérése, van szerencsénk t. Cimedet arra kérni, szíveskedjék a V. Ny. O. Sz. elnökségével közölni az időpontot és módokat, amelyekkel az árszabály megújítására vonatkozó munkálatokat megindítani célszerűnek véli.

Amidőn még megjegyezzük, hogy hasonló kérelmet intéztünk a V. Ny. O. Sz.-hez, vagyunk kiváló tisztelettel *Kirsteier János*, II. elnök, *Mayer Rezső*, árszabálybizottsági elnök.

A szakszervezet ugyanezen az uton értesítette a másik szerződő felet az árszabály felmondásáról:

Budapest, 1909 november 26. Tekintetes Mayer Rezső urnak, mint az országos árszabálybizottság elnökének, Nagybecskerek.

Folyó hó 14-én kelt b. átirata kapcsán tisztelettel értesítjük, hogy a f. évi augusztus 20–23. napjain tartott szakszervezeti kongresszusunk az árszabályfelmondását elhatározta, valamint kimondotta arra való készségét is, hogy a jelenleg érvényben levő kollektív szerződés a kívánatos módosítás után lehetőleg a jövőben is megújíttassék.

³⁰⁹ Az illető ügyvezető és társai kölcsönvett Typograph-szedőgépeken Szegeden gépszedő- és tömöntő-szakiskolát akartak berendezni, hogy azután a szakmának ebből az ágazatából is szállithassanak megrendelt emberi portékát. A budapesti szervező bizottság erről tudomást szerezvén, a szegedi „gépszedő-iskolába” kellő ajánlással egy megbízható kollégát helyezett el, aki azután gazdag tapasztalatokkal tért onnan Budapestre. A bizottság a nyert információk alapján érintkezésbe lépett a szedőgépgyár budapesti képviselőjével és a Szegedre kikölcsönzött szedőgépeket azzal visszahozatta. A „szép terv” ilyenformán meghehíusult.

Az árszabály ily értelmű megújítása érdekében szükségessé váló előkészítő munkálatok megindítására és módozataira vonatkozó előterjesztéseinket kellő időben meg fogjuk tenni. Midőn még kérjük, hogy jelen sorainkat a V. Ny. O. Sz. elnökségével közölni sziveskedjék, vagyunk kiváló tisztelettel *Peidl Gyula*.

Az 1910 február 5–7-ike közötti időközben a segédek országos szervező bizottsága az 1909. évi szakszervezeti kongresszuson e célra választott küldöttekkel³¹⁰ véglegesen megállapította az árszabálytervezetet és azt, mivel a nyomdatulajdonosok szövetségének elnökével, kinek nyomdája az árszabály megsértése miatt blokálatott, nem érintkezhetett, Mayer Rezső nyomdatulajdonosnak küldte meg továbbítás céljából. A segédek bizottsága különben az előbb felemlített tény miatt a tárgyalások során állandóan Mayer Rezső útján érintkezett a nyomdatulajdonosok szövetségének vezetőségével.

A közös tárgyalások május 5-én kezdődtek meg a Budapesti kő- és könyvnyomdafőnökök egyesületének helyiségében; a négy napig, vagyis május 8-ig tartott tárgyalás azonban nem vezetett eredményre. A tárgyalás az árszabály legkardinálisabb pontjainál, a munkaidő és a munkabér kérdésénél akadt meg. A nyomdatulajdonosok képviselői ugyanis ezeknél a pontoknál szolgáltak magyarázattal arra nézve, hogy mit értenek a „hatalmi kérdések” alatt. A megszakított tárgyalások május 20-án újra folytatódtak, de ismét eredmény nélkül. A két fél kölcsönösen megállapította, hogy a tárgyalások holt pontra jutottak és a békés megegyezés lehetetlen.

A segédek bizottsága május 21-én egyoldaluan megállapította az árszabály végleges szövegét és május 22-én az országos szervező bizottság elhatározta, hogy nem várja be június 10-ét, az árszabály lejáratának határidejét, hanem a kedvező helyzetre való tekintetből a legrövidebb idő alatt harcba szólítja az ország összes nyomdai munkásait.

A Typographia 1910 május 24-iki rendkívüli kiadása tudatta a tárgyalások meghiusulását, melynek oka az, hogy a nyomdatulajdonosok a 8½ órás munkaidő helyett 9 órás munkaidőt, a bizalmiférfi-rendszer eltörlését és a számolás újból való bevezetését kívánták. Az országos szervező bizottság ezért országos akciót indít egy új árszabály kivívása érdekében és harcba szólítja a magyar nyomdai alkalmazottakat.

Közben, május 21-én a következő átirat érkezett a szervező bizottsághoz:

Tekintetes Könyvnyomdászok Szakszervezete, Budapest.

Mayer Rezső, az árszabálytárgyaló bizottság elnöke útján értesültünk arról, hogy az új kollektív szerződést tárgyaló bizottság működése holt pontra jutván, az együttes tanácskozásait eredmény nélkül volt kénytelen beszüntetni.

Amidőn ezen körülményt a mai igazgatósági ülésünk sajnálattal tudomásul vette, egyuttal tisztelettel arról értesítjük, hogy amennyiben t. Cimed ezen ügyben bármily tekintetben a további érintkezést kívánná, sziveskedjék Mayer Rezső urhoz Nagybecskerek fordulni.

Budapest, 1910. évi május 21-én. Tisztelettel *Endrényi Lajos*, elnök.

Erre a levélre másnap a következő válasz küldetett:

³¹⁰ Tagjai voltak e bizottságnak: Eisler Samu, Grünbaum Miksa, Guttmann Jakab, Lerner Dezső, Maus Rezső, Peidl Gyula, Preusz Mór, Rothenstein Mór, Szeniczai Mihály, Domschitz Ferenc, Einhorn Mór, Gál Benő, Kondor Bernát, Veselényi Vilmos, Holló János, Terhes Gyula, Simon János, Ehrlich Jakab, Schlinger Márton, Fridrich Ede, Kowarik Károly Fülöp, Moderer Ferenc, Dürbeck György, Wiesenberger Vilmos. Moderer csak egy tárgyaláson vett részt, mert időközben sajátkezüleg vetett véget életének.

Tekintetes Mayer Rezső urnak Helyben, Royal-szálloda.

Folyó hó 21-én kelt és Endrényi Lajos ur által aláírt b. átiratuk birtokában, van szerencsénk tisztelettel értesíteni, hogy mi az árszabály tárgyalások újra való felvételére ma is a legnagyobb készséggel hajlandók vagyunk, annál is inkább, mert hiszen – amint ezt a tárgyalások megszakításakor már volt szerencsénk nyomatékosan hangsúlyozni – a tárgyalások holt pontra jutását mi is őszintén sajnáljuk.

Ki kell azonban jelentenünk, hogy ez csak úgy történhetnék, ha munkaadói részről a munkaidő tekintetében általunk tett végső proposíció elfogadtatnék. Ez esetben pedig a tárgyalásokat – tekintettel június 10-ének közelségére – haladéktalanul, de legkésőbb 3 napon belül újra felvenni, határozott kívánságunk.

Budapest, 1910. évi május 22-én. A szakszervezet részéről: *Lerner Dezső*, elnök. *Mausz Rezső*, jegyző.

Ez tehát már ultimátum volt, amelyre azonban a munkaadók a kitűzött három nap alatt nem válaszoltak.

Az országos szervező bizottság erre a helyzetre való tekintettel egyöntetű magatartásra hívta fel a vidéki bizottságokat. A körlevél szövege a következő:

T. Szaktársak! Amint a Typographia rendkívüli kiadása már hírül vitte, a vidéki árszabály feletti tárgyalások hat napi tanácskozás után eredménytelenül végződtek. Nem is történhetett ez másként, mert a szegedi uszítók aknamunkája az évek folyamán annyira megmértelyezte a vidéki munkaadók egy részének gondolkodásmódját, hogy ezek elvesztették józan ítélőképességüket és az általunk kívánt rend és békesség helyett az anarchiát és a harcot akarják.

Kilenc legnagyobb vidéki város nyomdai munkásságának küldöttei, valamint az országos bizottság mindent elkövettek, hogy a harc elkerülhető legyen. Elmentünk a tárgyalásban az engedelkenység legmesszebb menő határáig csak azért, hogy a nyomdaiparban rend és békesség legyen. Hiába! A munkaadók küldöttei nem rendet és békességet akartak, hanem anarchiát és harcot. Nem elégedtek meg a munkások engedelkenységével, ők szegycint és gyalázatot akartak juttatni a nyomdai munkásoknak és azok szervezetének osztályrészül.

Minden árszabályrevízió csak a haladás és fejlődés jegyében történhet. Így van ez mindenütt, ahol az ipar békés fejlődése érdekében munkaadók és munkások árszabályközösségben élnek. A vidéki nyomdatulajdonosok küldöttei nemcsak a munkásság haladását, nemcsak a viszonyok fokozatos javulását akarták megakadályozni, de egy sereg intézkedéssel (számolás és pausz-munka visszaállítása, a munkaidőnek sok helyen meghosszabbítása, a bizalmiférfirendszer megszüntetése stb. stb.) az eddigi állapotoknak határozott rosszabbítását célozták.

A mai viszonyok nyomasztó hatása, a haladás iránti vágy, a létfenntartási ösztön és a saját önbecsülésünk arra kényszerítettek bennünket, hogy a munkaadóknak ezt a merénylettervét visszautasítsuk és a tárgyalások ezért megszakadtak.

Így most már elérkezett a cselekvés ideje. Nekünk eddig sem a munkaadók jóvoltából volt árszabályunk, hanem a szervezettségünknek köszönhetjük, a mink van. Hiszen tudjuk nagyon jól, hogy ha a munkaadók azt vették észre valahol, hogy fegyelmeztségünk csak egy parányival is meglazul, azonnal kísérletet tettek az árszabályszerű állapotok felbontására.

Most is néhányan a zavarosban kívánnak halászni. Arra számítanak, hogy a június 10-ig rendelkezésünkre álló kevés idő alatt nem leszünk képesek országszerte egyöntetűen és fegyelmezetten fellépni. Arra számítanak, hogy miután a fővárosi árszabály még nincsen tető alatt, ez a körülmény habozóvá, félénkké, határozatlanná tesz bennünket. Ámde mi reméljük, hogy csalódní fognak. A fővárosi árszabály ügye jól áll. S így ha az általunk nem keresett harcot ránk erőszakolják, úgy nem térünk ki előle; nincs semmi okunk a harctól megijedni, sőt minden ok mellett szól, hogy haladéktalanul és a legerélyesebben munkához lássunk és azt, amit közös tárgyalás útján, a munkaadók között folyó áldatlan uszítás következtében nem lehetett elérnünk, keresztülvigyük a saját erőnkől, a saját javunkra.

Tudatában vagyunk annak, hogy a V. Ny. O. Sz. szervezete laza és hiányos. A vele való megegyezés semmiképpen sem jelentette volna azt, hogy az árszabálynak az egész vonalon békés uton érvényt tudtunk volna szerezni. A vidéki nyomdatulajdonosok nagyrésze különböző okokból nem tagja a szövetségnek. Tagjai, sőt vezetőségi tagjai között olyanok is vannak, akik a szövetség által kötött árszabályt nem tartották be. Az ilyen szövetség semmiféle garanciát nem nyújthat arra, hogy a vele kötött szerződést mindenki respektálja. A tárgyalások megszakításával tehát semmit sem veszítettünk, mert az árszabálynak érvényt szerezni megegyezés esetén is a munkásság feladata maradt volna.

Sőt, ha már eredménytelenül kellett végződnie a tárgyalásoknak, úgy egyenesen nyereség reánk nézve, hogy a szakadás most következett be és nem később. Küszöbön vannak a képviselőválasztások és munkában az értesítők. Egyébként is mindenütt kedvező a konjunktúra, mert sok a munka. Jól tudják ezt a munkaadók is, éppen ezért álltak elő olyan nevetséges javaslattal, hogy hosszabbítsuk meg az árszabály tartamát három vagy legalább egy hónappal. Mi ebbe az ostobán felállított kelepcebe nem mentünk bele, mert egyrészt a munkások anyagi megkárosításával járt volna, másrészt pedig a mainál sokkal kedvezőtlenebb időben kellett volna az árszabály életbeléptetését keresztülvinnünk. Mi pedig azt mondjuk ezzel szemben, hogy ha már harc lesz, legyen az olyan munkaidényben, amikor a mi győzelmünk biztos.

A tárgyalások megszakítása után a bizottság az ennek következtében beállott új helyzettel foglalkozott és a jelenlevő vidéki küldöttekkel együtt – a munkaadókkal folytatott közös tárgyalások alkalmával megállapított irányelvek meghagyásával és a tárgyalások folyamán kikapcsolt pontok behagyásával – kidolgozta a végleges árszabályt és megállapította az árszabály érvényesítése ügyében követendő eljárást, mely a következő:

Az új árszabály elfogadtatására most lévén a legkedvezőbb idő, mert mindenfelé sok a munka, de másrésztől öngyilkossághoz volna hasonló, ha az uszítóknak időt engednénk az ellentállás szervezésére, az országos bizottság a rögtöni akcióba lépést tartja szükségesnek.

Ehhez képest elhatározta az országos bizottság, hogy az új árszabályt azonnal kinyomtatja és az ország nyomdai munkásságának megküldi. Felhívjuk a szaktársakat országszerte, hogy az árszabály ismertetése céljából május hó 26-án, csütörtökön délelőtt vagy délután mindenütt gyűlést tartanak s ott az új árszabályt fogadják el és határozzák el, hogy azt pénteken, május 27-én, reggel mindenütt a munkaadók elé terjesztik elfogadás végett. A munkaadók választát szombaton, május 28-án, estére kérjük s amennyiben a válasz kedvező, úgy az aláírt árszabályokat azonnal küldjék be a központnak. Ha a válasz elutasító, ahol tehát az új árszabályt a munkaadó nem fogadja el, ott a munka hétfőn, május 30-án beszüntetendő, amennyiben pedig az ilyen nyomdában éjjel készülő napilap volna, úgy a napilapszedők már szombaton este nem dolgozhatnak s így a vasárnapi szám már nem jelenhet meg.

Ha munkabeszüntetésre kerül a sor, akkor állapítsák meg a sztrájkanyagát és jelentsék be az illetékes rendőrhatóságnak.

Az országos bizottságnak (Typographia kiadóhivatala címén) azonnal értesítés küldendő a csütörtöki gyűlés lefolyásáról és a hozott határozatról; továbbá a nyomdatulajdonos azon válaszáról, melyet az árszabály benyújtásakor vagy a válaszáadásra nyújtott idő lejártával: szombaton este ad.

Munkabeszüntetés esetén azonnal összeállítandó a sztrájkolók névsora nyomdanként, a foglalkozási ág megjelölésével és az eddig élvezett fizetés feltüntetésével s ez a kimutatás az elnök, jegyző-levelező és két tanu aláírásával hitelesítve s a levelező lakáscímével ellátva a központnak beküldendő, hogy a segélyek idejekorán folyósíthatók legyenek.

Azontul is minden nap a sztrájk állásáról vagy az előforduló eseményekről jelentés teendő.

Sztrájkba lépni kötelessége mindenkinek, aki a nyomdában bárminő technikai munkát végez. Ha akadna valahol testvéráruló sztrájktoró, azzal a sztrájk után nem dolgozunk.

Sztrájkba lépni csak olyan nyomdában szabad, ahol az árszabályt nem fogadják el. Ahol ellenben elfogadják az árszabályt, ott a munkát folytatni kell.

Ahol munkásnők dolgoznak, ott a munkásnő-árszabály is benyújtandó.

Segédmunkás-árszabályt ezuttal még nem terjeszthetünk be, de ott, ahol ilyenek vannak és a szervezetnek tagjai az illetők, fejenként heti 1 korona javítást kössenek ki a szaktársak.

Ha valahol az árszabály benyújtása, illetve az összes szaktársak egyöntetű kilépése elé leküzdhetetlen akadályok látszanak gördülni, onnan azonnal expressz- vagy telefonjelentést kérünk, hogy esetleg küldöttet küldhessünk az illető városba. Küldöttet azonban – miután az egész országban egyszerre lépünk akcióba – csak kivételes esetben küldhetünk.

Nagyon fontos, hogy az esetleges sztrájkban mindenki részt vegyen, azok is, akik netán a szervezettől még távol állanak. Ha a városban volna blokált nyomda s annak személyzete, úgy a legnyomatékosabban megkísérlendő, hogy az illetők szintén megnyeressenek az ügynek, az árszabályt ők is betejesszék és a szükséghez képest ők is beszüntessék a munkát. Az ezekben való részvétel mindenki részére biztosítsa a megbocsátást az esetleg elkövetett hibákért s a szervezetbe való felvételt. Az új árszabály elfogadása pedig a nyomdára esetleg előbb kimondott blokádnak megszüntetését jelenti.

Sztrájksegélyben mindenki részesül, aki a sztrájkban részt vesz, tehát a szervezeten kívül állók is.

Szaktársak! Ha valaha, úgy most van szükség a teljes egyöntetűsége és az öntudatos, fegyelmezett fellépésre. Most olyan idők előtt állunk, amikor ugyszólván néhány nap alatt kell lebonyolítanunk az egész árszabályügyet. Ilyen időkben minden különleges helyi érdeknek el kell tűnni, mert csak úgy lehetséges egyszerre, egyöntetű fellépés az egész országban, ha a szaktársak mindenütt minden ellenvetés nélkül követik az országos bizottság határozatait.

Sehol se kíséreljék meg az árszabályban megállapítottnál többet követelni, mert ahol lehetséges többet elérni, ott egy év múlva, az új osztályozás életbeléptekor ez amúgy is megtörténik. Főleg pedig az új árszabály csak két évig marad érvényben és ennek letelte után minden városban fokozott mértékben láthatunk hozzá a jogos igények kielégítéséhez.

Szaktársak! Most nincs idő a habozásra vagy a szónokolásra. Most a tettek idejét éljük. Egyöntetű, gyors és váratlan fellépésünkkel meg kell lepünk és meg kell ijesztenünk a ma még készületlen ellenfelet. Nem szabad haboznunk, de nem szabad elbizakodnunk sem a helyi szaktársak szervezettségében. Habozással időt engednénk az ellenfélnek, hogy összeszedje magát; az elbizakodottság pedig teljesíthetetlen követelések felállítására és könnyen bukásra vezet.

Az országos bizottság a vidéki küldöttekkel együtt jól megfontolt mindent s ha a szaktársak pontosan, lelkiismeretesen és ellenvetés nélkül követik az utasításokat, úgy biztos a győzelem és két év múlva minden esetleges hiányosságot pótolhatunk. Ha ellenben akadnak szaktársak, akik haboznak, félénkek avagy tulmerészek és tovább mennek a kijelölt halároknál, úgy ezek is, azok is megbontják az egységet, szakadozottá teszik a harcot, helyrehozhatatlan kárukra önmaguknak és kárára az összességnek.

Villámcsapásként, váratlanul, de annál nagyobb erélyességgel, határozottsággal és egyöntetűséggel kell fellépünk országszerte. Ez biztos záloga a győzelemnek. Cselekedjetez tehát az utasítások szerint.

Testvéri szeretettel az országos szervező bizottság.

A vidéki szaktársak páratlan lelkesedéssel tettek eleget a körlevélben foglalt utasításoknak. Minden valamirevaló városban, mindenütt, ahol szervezett munkások dolgoztak, harci kedvvel, elszántan fogtak a munkához és ahol az árszabályt el nem fogadták, ott egyértelműleg beszüntették az üzemet.

Sok helyen május 27-ike helyett már 24–26-ika között benyújtották a személyzetek az árszabályt és így a Vidéki nyomdatulajdonosok országos szövetsége (Vnyosz) már 27-én délelőtt a következő táviratot küldte a szervező bizottság címére:

Tek. Könyvnyomdászok Szakszervezete, Budapest, Bérkocsis-utca 1.

Értesültem arról, hogy a vidéki nyomdai munkások utasítás folytán a törvény és a kollektív szerződés nyílt megszegésével az általuk egyoldalúan megállapított árszabály el nem fogadása esetén a munkát hétfőn beszüntetik. Mint a június 10-éig érvényben lévő kollektív szerződés alapján működő árszabálybizottság I. elnöke, úgy ezen tisztemből folyólag, mint a Vnyosz megbízásából ezen eljárás ellen nem mulaszthatom el a leghatározottabban tiltakozni és a következményekért cimedet felelőssé tenni.

Mayer Rezső, árszabálybizottsági I. elnök.

A vidéki kollégák elhamarkodottságának az volt a következménye, hogy a nyomdatulajdonosok már május 26-ára táviratilag értekezletet hívtak össze a nagyobb nyomdai gócpontokba s ott az árszabály visszautasítására kapacitálták az illetőket.

Ennek azonban a segédek páratlan összetartásával szemben nem volt kézzelfogható eredménye, mert az első napon délelőtt 10 óráig 88 cég fogadta el és küldte be az árszabályt s ugyanannyit jeleztek még táviratilag vagy telefon útján és így az első rohamra a vidéki nyomdák $\frac{1}{5}$ -öd része kapitulált. Természetesen a harc nagyobb anyagi áldozatot is kívánt, mert egyes nagyobb városok nyomdászsága az árszabálynál magasabb követelésekkel lépett fel, amely lépés azután hosszabb ideig tartó kilépést vont maga után. Az oktrojált árszabályt már a vidéki nyomdák körülbelül 40%-a fogadta el, midőn Klein Samu miskolci nyomdatulajdonos közvetítésére június hó 7-én újra megkezdődött a tárgyalás s arról a következő jegyzőkönyv vététt fel:

Jegyzőkönyv, felvététt 1910. évi június hó 5-ikén Nagybecskerekén, délelőtt 10 órakor. Jelen voltak Mayer Rezső, Láng József, Klein Samu, mint a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetség árszabálybizottságának tagjai, továbbá Peidl Gyula és Rothenstein Mór, mint a munkások szakszervezetének képviselői. Tárgy: A nyomdai bérharc ügye. Mayer Rezső, mint elnök üdvözölve a megjelent tagokat, előadja a mai tárgyalás előzményeit, amelyek szerint tudomására jutott, hogy a nyomdai szakszervezet egyik kiküldöttje Miskolcon járván, Klein Samu bizottsági taggal a helyi egyezmény érdekében folytatott tárgyalásoknál Klein bizottsági tag azon javaslatát, hogy a helyi tárgyalások mellőzésével a szakszervezet vegye fel a kollektív szerződésre vonatkozó előzetes tárgyalásokat a főnöktestülettel, a szakszervezet részéről elfogadhatónak jelezte.

Ugy erre, mint a magyar királyi ipari főfelügyelőség Budapesten 3339/1910. számú felhívására, amelyben június 7-ikén békéltető tárgyalásokat kíván tartani,³¹¹ elnök a következő javaslatot teszi:

A jelen voltak, eltekintve minden egyéb előzményektől és tisztán a magyar királyi ipari főfelügyelőség fent hivatkozott átirata alapján, úgy a nyomdatulajdonosok, mint a szakszervezet hajlandónak mutatkoztak a kollektív szerződés megszakadt tárgyalási fonalát újból felvenni. Elnök hangsúlyozza, hogy ez a nyomdatulajdonosok részéről minden feltétel nélkül történik.

Kmf. Mayer Rezső, Láng József, Klein Samu, Peidl Gyula, Rothenstein Mór.

A két fél képviselői június 7-én pontosan megjelentek a magyar királyi ipari főfelügyelőnél, aki azonban tárgyalás helyett – ebédelni ment és a 800 munkaadó és 3000 munkás megbizottait délutánra hívta meg, amiből azok a tapasztaltak után persze már nem kértek, hanem maguk és sokkal jobban intézték el a dolgukat. A közös bizottság június 7-én délelőtt 11

³¹¹ A kérdéses felhívás így hangzik: A vidéki nyomdatulajdonosok és munkásalkalmazottaik között mult hó 28-ika óta dúló munkásviszály körülményeire nézve felsőbbiséget tájékoztatni és békéltetést megkísérelni szándékozván, felkérem tek. Cimet, mint a munkások képviselőjét, sziveskedjék lehetőleg sürgősen nyilatkozni aziránt, vajjon a jelzett tárgyalás folyó hó 7-én, délelőtt hivatali helyiségemben (II. kerület. Szilágyi Dezső-tér 1. szám) megtartható volna-e? Budapest, 1910 június hó 4-én. Királyi műszaki főtanácsos helyettese: *Szabó.*

órákor újra felvette a tárgyalások fonalát és ötnapi tanácskozás után végre sikerült egyezséget kötni, mely természetesen a segédek javára dőlt el.

A szervező bizottság a tárgyalások befejezése után a következő körlevelet bocsátotta ki:

Ötnapi újabb közös tanácskozás után sikerült végre a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetségével az árszabályt megállapítanunk.

A munkásnőknek ezuttal még nem dolgozhattunk ki árszabályt, de – mint a szakmunkások árszabályának végén levő „Függelék” bizonyítja – nem feledkeztünk meg róluk, hanem úgy intézkedtünk, hogy most – az egy évnél rövidebb idő óta dolgozó tanulólányok kivételével – mindenki egy (1) korona bérjavításban részesül, valamint intézményesen biztosítottuk azt is, hogy a munkásnők országos árszabálya három hónapon belül feltétlenül megalkottassék.

A segéd munkásokra nézve nem állapodtunk meg, hanem fentartottuk magunknak az akciószabadságot és így e tekintetben továbbra is fennáll az a multkori utasításunk, amely szerint az állandóan alkalmazott segéd munkások részére kérjenek 1–1 korona bérjavítást.

Arra kérjük a szaktársakat, hogy minden nyomdában, ott is, ahol az előbbi (egyoldalulag készített) árszabályt már elfogadták, a jelen árszabályt terjesszék be a munkaadóknak elfogadás végett és jelentsék ki, hogy ennek elfogadásával az egyoldalulag megállapított árszabály hatályát veszti.

Ahol az új, közösen megállapított árszabályt a munkaadó elfogadja, ott a munka haladéktalanul megkezdendő.

Megjegyezzük, hogy minden sztrájkolót – természetesen – régi helyére vissza kell venni és a sztrájkból kifolyólag senkinek bántódása nem lehet, senkit a sztrájk miatt elbocsátani nem szabad s a sztrájkolókkal szemben a munkaadók semmiféle megtorlást sem most, sem később nem alkalmazhatnak.

A netán megindított perek, bármily természetűek legyenek is, azok kölcsönösen visszavonandók.

Mondanunk sem kell, hogy ahol esetleg az új árszabályt a munkaadó el nem fogadná, ott a sztrájk tovább tart.

A legkomolyabban felhívjuk a szaktársakat, hogy ott, ahol esetleges sztrájktróket sikerül kiemelni, azokat ne bántsák, hanem utasítsák őket a központhoz, ahol, ha a megtérésre hajlatot mutatnak, segítségükre leszünk, hogy munkához jussanak.

Szükséges ez az eljárás azért, mert az egyik városban kiemeltek, ha megvadítják őket, valamely más városban kiszámíthatatlan károkat okozhatnak a szaktársaknak és a szervezetnek.

Nem mulaszthatjuk el végül a szaktársakat arra kérni, hogy feltétlenül jelen utasítás szerint cselekedjenek, mert példás összetartással végigküzdött harcunkat csak úgy fejezhetjük be méltóképpen, ha továbbra is egyöntetű fegyelmezettséggel járunk el.

Szaktársak! A magyarországi vidéki nyomdai munkásság a lefolyt két hét alatt fényes példát mutatott a többi munkásságnak az igazi szolidaritásból és munkástársi szeretetből s ez a mintaszerű fegyelmezettség birta rá a nyomdatulajdonosokat annak elismerésére, hogy a munkaviszonyok megállapítása tekintetében a munkásság egyenrangú félnek érzi magát s nem tűri, hogy róla nélküle határozzanak.

Tartsanak továbbra is össze a szaktársak, ne engedjék magukat félrevezettetni, hanem egyöntetű eljárással védjék meg egymást és azt, amit összetartásukkal elérni sikerült. Éljen az összetartás! Éljen a nyomdászszervezet!

Testvéri üdvözléssel az országos szervező bizottság.

A kollégák betartották az utasítást, azonban egész sereg nyomdatulajdonos nem fogadta el az árszabályt és csak a személyzet kilépése után írta azt alá. A kollégák ugyan nem voltak az elért eredménnyel megelégedve, de végre mégis beláthatták, hogy az adott körülmények

között többet nem lehetett elérni. A vidéken ezek után már végre szintén rendezettebb viszonyok és konszolidáltabb helyzet állott elő, mint annakelőtte, ami sok anyagi áldozatba került.³¹² December 11-én a közös bizottság két nap és egy éjjel tartott tárgyalás után megállapodott a segédmunkásnök árszabályára vonatkozólag is s az új árszabály 1911 február 6-án lépett életbe. 1910 augusztusban az általános határozatok 12. pontja értelmében megalakult az országos árszabály bizottság 8–8 taggal. A vidéki árszabályt alább közlöm:

A) Általános határozmányok az összes nyomdai szakmunkások részére

Ilyeneknek tekintetnek: kézi és gépszedők, korrektorok, szedő-korrektorok, gépmesterek és nyomók.

1. A munkahét mindig hétfővel kezdődik és szombattal végződik.
2. A kifizetés minden szombaton este közvetlenül a nappali munkaidő befejezte előtt történik, ha azonban szombatra ünnep esik, úgy a kifizetés előtte való nap történik.
3. A felmondási idő kölcsönösen 14 nap. A felmondás mindig a bérfizetés napján írásban vagy szóval történik. Különleges munkát végző munkásokkal a felmondási időre nézve más megállapodás is köthető az országos árszabálybizottság hozzájárulásával.
4. Rögtöni elbocsátásnak vagy kilépésnek csak az ipartörvény és az üzletben kifüggesztett munkarend értelmében van helye.
5. Kisegítő kondíció az, amely a felvételkor ilyennek nyilvánítatik. Ez felmondási időhöz kötve nincsen. A kisegítő munkájának díjazása szintén ez árszabály szerint történik. Hat napnál rövidebb ideig tartó kisegítő kondíciónál minden napra 1 korona pótlék fizetendő; kivételt képez ez alól, aki egy hétnél rövidebb ideig tartó kondícióját önként hagyja el. A kisegítő kondíció legfeljebb 4 hétig tarthat, azontul 14 napi felmondás jár. Ha azonban a kisegítő kondíció hat munkanapnál tovább tart, de az elbocsátás a következő hét vége előtt történik, úgy a megkezdett hét munkanapjai után a kisegítőnek 1 korona külön bér jár. Kisegítő kondíció esetén a munkabér és a pótlék mindenkor egész napra és a kondíció befejeztekor fizetendő. Ha a munkaadó más városból szerez munkást, ez esetben a munkásnak joga van az odautazási költségre, sőt, ha a munka négy hétnél tovább tart s a munkás nem önként lép ki, úgy a visszautazási költségre is. Ha a munka négy hétnél tovább tart, úgy csak az odautazási költségre van igénye. Ha a munkás 4 héten belül állását önként hagyja el, akkor a kapott utiköltség béréből levonható.
6. Amennyiben a munkás szabadságot kér és kap, főnöke jogosítva van bérének az elmulasztott időre eső részét abból levonni. A mulasztott időt behozni nem szabad. A munkás béréből csak a mulasztott időre eső rész vonható le. Nem katolikus hitfelekezetűek ünnepnapjainál engedélyezett munkaszünetek kölcsönös megállapodások esetén a rendes munkaidő aránylagos meghosszabbításával behozhatók.
7. Árszabályhű nyomda nem dolgozhat az illetékes békéltető bizottság, illetőleg a felebbezés esetén az országos árszabálybizottság által blokálnak nyilvánított nyomda részére és nem dolgoztathat ugyanilyen blokált nyomdában.
8. Gyakornok csak tandíj fizetése mellett a tanonclétszám keretében alkalmazható. Kivételt képez a munkaadó valamely férfi családtagja. Egynél több férfi családtag csak a tanonclétszám keretében alkalmazható.
9. Ha valamely munkás 5 évig egyfolytában dolgozik ugyanabban a nyomdában, évenként 3 napi szabadságidőre tarthat igényt, rendes fizetésének élvezete mellett. A szabadság időpontját a munkaadó állapítja meg.
10. A vasárnapi törvényes munkaszünet a munkaadó és munkás részéről szigorúan betartandó és ennek folytán csak azon munkák végezhetők, melyek az illető törvény által végezhetőeknek rendeltetnek, vagy ha a vasárnapi munkaszünet felfüggesztetett, illetőleg ha a hatósági engedély kiadatott.

³¹² Nyolc év alatt körülbelül 500.000 koronába került a vidék rendezése.

11. Miután jelen árszabály úgy a munkaadóra, mint annak munkásaira egyaránt kötelező, elfogadása napján minden egyéb, munkaadó és munkás között netán fennálló egyezség oly intézkedései, melyeket ezen árszabály határozmányai tiltanak, hatályukat veszítik és az árszabály érvényességi idejének tartama alatt semmiféle, az árszabályba ütköző egyezség kötése nincs megengedve.

12. A munkaadó és munkások között felmerülhető ellentétek könnyebb kiegyenlítése céljából jelen árszabály érvényességi időtartamára egy országos árszabálybizottság és kerületenként békéltető bizottságok alakíttatnak olyformán, hogy ezek tagjai felerészben a főnökök, felerészben pedig a munkások részéről választatnak. E bizottságok elnöküket maguk választják meg olyformán, hogy felváltva egy főnök és egy segéd elnököl. Elvi jelentőségű határozatok hozatalára a békéltető bizottságok hatásköre nem terjed ki. A békéltető bizottságnak a blokádot kimondó határozatai birtokon belül, minden egyéb határozatok azonban csak birtokon kívül felelbevezhetők meg.

13. A bizalmiférfi a munkaviszonyból folyó ügyekben a munkaadó és a személyzet közös bizalmi közege és mint ilyen a főnök és személyzete között felmerülhető ellentétek kiegyenlítésének megkísérlésére, valamint a megkívántató kapcsolat fentartására van hivatva. A személyzet a nyomdában legalább egy év óta foglalkoztatott szakmunkások közül osztályonként egy bizalmiférfit választ. Oly nyomdákban, amelyekben az összlétszám – beleértve a munkásnőket és a segédmunkásokat is – 11–20 munkásból áll, összesen csak két bizalmiférfi, ahol az összlétszám a 10-et meg nem haladja, ott csak egy bizalmiférfi választható. Amennyiben a bizalmiférfit választó nyomdában olyan munkás nincs, aki legalább egy év óta van alkalmazásban, rövidebb idő óta ott dolgozó munkás választható. A bizalmiférfi kötelessége – munkájának egyébként pontos elvégzése mellett – a munkaadó vagy a munkás részéről tapasztalt rendellenességet megvizsgálni és annak megszüntetését pártatlanul előmozdítani; kiváló kötelessége, hogy a felvetődött bérszabálykérdésekben tárgyilagos és igazságos legyen. Amennyiben a munkaadó, illetőleg művezetője, vagy valamely munkás a jelen bérszabályzatot megsértené, a bizalmiférfi első kötelessége: *a)* a vezetőséget illetelmes módon figyelmeztetni és a hiba helyreállítására felkérni, illetőleg *b)* a munkást kötelességének teljesítésére figyelmeztetni és *c)* ha ily esetben orvoslás nem történik, vagy ha a bizalmiférfi a panasz alaptalanságáról meg nem győződik, illetőleg, ha a figyelmeztetés eredménytelen maradna, tartozik panaszával a békéltető bizottsághoz fordulni. A munkaadót illető panaszok, illetőleg figyelmeztetések előterjesztése csak a nyomdavezetőség irodájában történhetnek. Ha valamely meglévő helyzet képezné vita tárgyát, úgy a régi helyzet mindaddig fentartható, míg a békéltető bizottság a szóban forgó ügyben nem dönt. Panaszokból folyó kártalanítások csak azon hétre nyulhatnak vissza, amelyek a panasz keltének hetét legfeljebb két héttel előzték meg. A bizalmiférfi tartozik arról gondoskodni, hogy minden előfordulható esetben a békéltető bizottság döntéséig az üzem zavartalanul és fennakadás nélkül folytatódjék. A bizalmiférfinak rendelkezési joga nincs. Ha a bizalmiférfi a jelen bérszabályzatban rá ruházott hatáskörben bármely fél rovására visszaélést, vagy figyelmeztetés ellenére súlyos mulasztást követ el, bizalmi állásától a békéltető bizottság által meghatározott időre megfosztható. Ugyancsak a békéltető bizottság hatáskörébe tartozik az is, ha a bizalmiférfi megrendszabályozási esete látszik fenforogni. A személyzetnek a munkaidőn belül szervezési ügyekkel foglalkoznia nem szabad.

14. Ezen munkaidő- és munkabérszabályzat 1910. évi június hó 11-én lép életbe és érvénye 1918. évi június hó 10-ig tart. Ezen árszabály úgy a főnökegyesület, mint a szakszervezet részéről lejárát előtt egy fél évvel felmondható vagy meghosszabbítható. Ha a két szerződő fél a kollektív szerződést megújítani kívánja, ez esetben a felmondó fél tartozik a felmondással egyidőben új tervezetét bemutatni. Ezen árszabály felmondására egyrészről a főnökegyesület, másrészről az országos szervező bizottság illetékes.

15. Ezen munkaidő- és munkabérszabályzat elfogadására a főnökegyesület részéről a választmány, a munkások részéről a nyomdai alkalmazottak választóképes összessége határozatából folyólag a közös tárgyalásra kiküldött bizottság segédtagjai illetékesek. Ezen árszabály a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége és a magyarországi nyomdai munkások és munkásnők szakszervezete között kötött szerződés jellegével bír, amelynek saját tagjai részéről

szigorú betartását mindkét szerződő fél erkölcsileg garantálja s az árszabály megsértőjével szemben mindkét fél a rendelkezésére álló megtorlást alkalmazza. Ugyancsak kötelezi magát egyrészről a V. Ny. O. Sz. választmánya, másrészről a munkások országos szervező bizottsága arra, hogy jelen árszabálynak minél szélesebb körben való érvényrejuttatását a rendelkezésére álló eszközökkel előmozdítja.

16. A személyzet zavartalan munkájának biztosítása és egészségének megóvása érdekében különös gond fordítandó a nyomdahelyiség tisztántartására és szellőztetésére. Az ezekre vonatkozó szabályok az országos árszabálybizottság által elkészítendő egységes munkarendszabályzatba veendők fel.

17. Minden szakmunkás, azok is, akiknek fizetése eléri vagy meghaladja az ezen árszabályban megállapított minimális béreket, 1910 június 13-án kezdődő héttől, továbbá 1912 június első hétfőjével, valamint 1916 június első hétfőjével kezdődő héttől heti 2–2 korona béremelésben részesülnek.

18. Az ipartörvény rendelkezéseinek figyelembevételével az egész országra (vidéki nyomdákra) egyöntetű munkarend állapítandó meg, jelen árszabály életbeléptétől kezdődőleg három hó alatt a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége és az országos szervező bizottság részéről együttesen. Ezen munkarend a helyi viszonyokhoz képest esetleg függelékkel egészíthető ki, amihez azonban ugyancsak a fenti fórumok hozzájárulása szükséges.

19. Azon városokra nézve, melyekben csak ezután keletkezik nyomda, az illetékes békéltető bizottság állapítja meg az osztályozást, ami ellen esetleg az országos árszabálybizottsághoz van felelősségnek helye.

20. Minden könyvnyomdai munka csak heti bizonyos pénzben végezhető. Számolás vagy darabszámos munka, valamint átlagár (pauschal) nincsen megengedve.

21. A pótlékok mindig a minimumhoz értetődnek.

22. Ezen árszabálynak a munkakört és munkateljesítményt szabályozó intézkedései a munkaadóra és fiára nem vonatkoznak.

23. Az országos árszabálybizottságnak az árszabályt magyarázó határozatai ugyanolyan érvénnyel bírnak, mint az árszabály rendelkezései.

24. Ahol a munkaidő az ezen árszabályban megállapítottnál már rövidebb volt, ott az meg nem hosszabbítható.

B) Különleges határozatok

I. A nappal dolgozó szedők és szedő-korrektorok részére

A munkaidő. 25. A munkaidő naponként $8\frac{3}{4}$ óra, délelőtt $\frac{1}{4}$ órai ozsonnaidővel, a délutáni ozsonnaidő eltöltésével. 1915 január elsejétől $8\frac{1}{2}$ óra, az ozsonnaidő teljes eltöltésével. A munkaidő részletes meghatározása (kezdet és befejezése) a munkarendben foglaltatik azzal a korlátozással, hogy az minden nap egyenlő és a rendes munkaidő reggeli 7 óra előtt nem kezdődhet és este $6\frac{3}{4}$ órán, illetőleg 1915 június 1-től $6\frac{1}{2}$ órán túl nem terjedhet. Az ebédidő legalább $1\frac{1}{2}$ óráig tart.

26. Vasárnapon, május elsején és naptári ünnepen munkaszünet van és ezen, valamint az üzlet által elrendelt szünetekért a nyomdai alkalmazottak béréből levonásnak nincs helye. Minden munkás köteles a munkaadó kívánságára, május elsejét kivéve, naptári ünnepnapon is dolgozni az árszabályban megállapított különóradíjazás mellett. A munkást hátráltató különös akadály azonban mindenkor tekintetbe veendő.

27. Ha az alkalmazott egy héten három napnál rövidebb ideig dolgozott, csak azon ünnepnapra eső munkabérre tarthat igényt, mely előtt és után munkálkodott. Ha az alkalmazott egy héten három napot vagy ennél hosszab időn át dolgozott, úgy az ünnep akkor is jár, ha az közvetlenül a foglalkozás előtt vagy után volt.

A munkabér. a) Szedők részére. 28. A szakszemélyzet munkabére heti fizetésben van megállapítva, tehát havi vagy más időközökben történő kifizetés nincs megengedve. A bizonyos pénz minimuma hetenként a négy osztályban a következő:

1910 június első hétfőjétől 1912 június első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
28,—	26,—	24,—	22,—	korona.

1912 június első hétfőjétől 1916 június első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
30,—	28,—	26,—	24,—	korona.

1916 június első hétfőjétől 1918 június 10-ig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
32,—	30,—	28,—	26,—	korona.

Az ujonnan felszabadultak, kik felszabadulásuk után lehetőleg egy évig nem bocsáthatók el, heti fizetése felszabadulásuk után egy évig:

1910 június első hétfőjétől 1912 június első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
24,—	22,—	20,—	18,—	korona

1912 június első hétfőjétől 1916 június első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
26,—	24,—	22,—	20,—	korona

1916 június első hétfőjétől 1918 június 10-ig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
28,—	26,—	24,—	22,—	korona

Ujonnan felszabadultak heti fizetése a felszabadulásuk utáni második évében:

1910 június első hétfőjétől 1912 június első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
26,—	24,—	22,—	20,—	korona

1912 június első hétfőjétől 1916 június első hétfőjéig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
28,—	26,—	24,—	22,—	korona

1916 június első hétfőjétől 1918 június 10-ig:

I.	II.	III.	IV.	osztályban
30,—	28,—	26,—	24,—	korona

Ha a szedő a felszabadulása után két év letelte előtt eltávozik, új alkalmaztatásában csak az első, illetve második évre járó minimumra tarthat igényt.

29. Matematikai szedésért 4 koronával, hangjegyszedésért 8 koronával magasabb díjazás jár.

30. Tördelőknek 2 koronával magasabb díjazás jár.

b) Korrektorok részére. 31. A szedő-korrektorok minimális hetibére osztályonként 30, 28, 26, illetve 24 korona. Ezen bértételek 1912 június első hétfőjétől osztályonként 32, 30, 28, 26, illetőleg 1916 június első hétfőjétől kezdődőleg 34, 32, 30, 28 koronában állapítatnak meg. Kisegítő korrektorok csak a kisegítés idejére tarthatnak igényt a korrektori illetményre. Revizorok magasabban díjazandók.

32. Korrektor és revizor csak tanult szedő lehet és a nyomdán kívül rendszeresen korrekturát nem olvashat. Idegen nyelvű munkát a nyomdán kívül is bárki olvashat.

Különórák. 33. Ha az alkalmazottaknak a megállapított munkaidőn túl is dolgozniuk kell, ami az illetőknek lehetőleg délelőtt tudtul adandó, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesítendő: a) éjfél előtt, valamint vasárnapon és ünnepen délelőtt végzett munkáért a hetibér minden 1 koronája után óránként 3 fillér; b) éjfél után vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepen délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 fillér; c) ünnepen vagy vasárnap este 6 órán túl végzett munkáért óránként és koronánként 6 fillér. d) A különóra megtérítésének maximuma az a) alatt felsorolt esetekben 1,20 korona, a b) alatt felsorolt esetekben 1,40, illetőleg 1912 június első hétfőjétől az a) alatt felsorolt esetekben 1,30, a b) alatt felsorolt esetekben 1,50, 1916 június első hétfőjétől az a) alatti esetekben 1,40, a b) alatti esetekben 1,60 korona.

34. Ha a munka a rendes munkaidőn túl legalább 2½ óráig tart, külön félóra vacsoraidő adandó; 3 órán túl tartó munka esetén a vacsoraidő 1 óra, mely szintén mint különóra díjazandó és munkával ki nem tölthető. Ha a teljes déli szünet alatt különórázni kell, úgy ennek befejeztével a munkásnak 1 órai ebéidő adandó, melyért levonásnak nincs helye. A nappal foglalkoztatott alkalmazottnak, a kit éjjel sürgős munkára berendelnek, a nappali munkaidő befejeztétől számítandó idő is különórában díjazandó. Ha azonban az ilyen éjjeli munka szükségessége a munkásnak már előző napon tudtára adatott s a munka nem kezdődött hajnali 4 óra előtt, úgy a különóradíjazás csak a munka megkezdésétől a rendes nappali munka megkezdéséig jár. Félórán aluli idő félórának, félórán tuli idő egész órának számítandó. Ha egy héten több félóra van, úgy összeadandók és az esetleg fenmaradó félóra egész órát számít.

35. Ha a különórázás éjfél után tart, úgy az alkalmazott másnap annyival későbbben köteles bemenni, amennyivel éjjelen túl dolgozott. Az alkalmazott béréből ily esetben levonásnak nincs helye.

36. Különórázni rendszeresen nem szabad.

II. Kizárólagosan kéziszedéssel előállított napilapok szedőinek és korrektorainak munkaideje és munkabére

A munkaidő. 37. A rendes munkaidő 8¾ óra, délelőtti ¼ órai ozsonnaidővel, illetőleg 1915 január elsejétől 8½ óra, az ozsonnaidő teljes eltöltésével, úgy az egy, valamint a két kiadásban megjelenő lapoknál és az a szedőknél éjjeli ¾3 órán, illetőleg 1915 január elsejétől ¾3 órán, a korrektoroknál 3 órán, illetőleg 1915 január elsejétől ¾3 órán és a mettőrnél ¼4 órán, illetőleg 1915 január elsejétől 3 órán túl nem terjedhet.

38. A munkaidő kezdete és vége a munkarendbe foglalva, hozzáférhető helyen kifüggesztendő. Ugyancsak a munkarend határozza meg az ünnepnapon való kezdés idejét is.

39. A záróra után csak a várók és a revíziós maradhatnak a nyomdában.

40. Hétfő reggeli lapért, ha a szedés ½8 óra előtt kezdődik, óránként 1 korona fizetendő; ha ½8 órakor vagy később kezdődik a szedés ideje, úgy különórában díjazandó. Hétfőn reggel 6 óra előtt kezdeni semmi körülmények között nem szabad, kivévn, ha a vasárnapi munkaszünet felfüggesztett és ez esetben a 6 óra előtti kezdésért a vasárnapi kárpótlás jár.

41. Napilap-korrektor csak tanult betűszedő lehet. Kivételt képez ez alól, ha a korrektori teendőket a szerkesztőség tagjai végzik. Ott, ahol már szedő-korrektor van alkalmazva, a jövőben is tanult szedő alkalmazandó.

A munkabér. 42. A nappal szedett napilapnál a helyi minimum 2 koronával, éjjel szedett lapnál 4 koronával, ha a személyzetnek ugyanazon lap két kiadását kell szednie, 8 koronával emelkedik.

43. Napilapnál alkalmazott ujonnan felszabadultnak a teljes helyi minimum jár, valamint a megállapított 2, 4, illetve 8 korona pótlék is.

44. Napilaptördelők 4 koronával, korrektorok 2 koronával magasabb díjazásban részesülnek, mint az ujságszedők.

45. A tördelő és korrektor munkaideje megfelelő mennyiségű szedéssel kitölthető.

46. Az állandó hirdetésszedők munkabére, ha a rendes nappali munkaidő keretében végzik munkájukat, 2 koronával; ha munkaidejük a nappali személyzetétől eltérően van megállapítva, de este 10 órán túl nem terjedhet, 4 koronával magasabb, mint a helyi minimum. Amennyiben hirdetésszedéssel elfoglalva nincs, tartozik más munkát végezni.

47. Várók. Ha az ujságszedőnek a rendes szedésidő letelte után kéziratra várni, korrigálni vagy revíziót csinálnia kell, úgy minden megkezdett óráért 1 korona 10 fillér, illetőleg 1912 június első hétfőjétől 1 korona 20 fillér, illetőleg 1916 június első hétfőjétől 1 korona 30 fillér külön kárpótlás jár és a várót a szedőszemélyzet tagjai felváltva tartják.

48. Az ünnepnap munkáért a rendes hetibéren kívül az egy napra járó fizetés, vasárnapi munkáért ennek kétszerese fizetendő.

49. Ujságszedők az ujságon kívül más munkát csak rendkívüli esetben, különóra-díjazás mellett és csak két napon belül végezhetnek. Ugyancsak különóra-díjazásban részesülnek akkor is, ha a lap nagyobb terjedelemben jelenik meg s azt az ujságszedőknek kell elkészíteniök. A különórákhoz hozzászámítandó az osztási idő is, ha azt az ujságszedők végzik.

50. Ha a nappali szedő a lap rendes terjedelméhez kiségit, a kiségités idejére a lapszedő-fizeteskülönbözet is jár neki. Egy óránál rövidebb ideig tartó kiségités nem vehető számításba.

51. Az ujságsszemélyzet tartozik a vállalt lapot előállítani, ha az a rendes tartalommal és terjedelemben jelenik meg és ha üzemi akadályok vagy kézírathiány ezt nem gátolják. Kivételt képez ez alól, ha valamely munkás elháríthatatlan okok által akadályozva van a munkában, amely esetben a munkaadó tartozik pótlásáról gondoskodni.

52. Egy napilapból a másikba szövegrészt átvenni nem szabad.

53. Napilapnál tanoncok nem dolgozhatnak.

III. A gépszedők munkaideje és munkabére

A gépszedők kiképzése. 54. A gépszedéshez csak tanult betűszedők alkalmazhatók. Kivételt ez alól csak a gépgyár által kiküldött instruktor képez addig, míg az illető mint a szedők tanítója működik. A gépszedés megtanulására a szedők első sorban a nyomda személyzetéből alkalmazandók.

55. A tanulási idő a szedőgépnél 12 (tizenkettő) hét. Ez idő alatt a tanuló a szedőgép mechanizmusával, tisztogatásával és rendbentartásával megismerttetendő. Jogában áll azonban mindkét félnek a tanviszonyt bármikor megszüntetni.

56. Ujonnan felszabadultak csak a felszabadulás utáni második évben állíthatók a szedőgéphez.

57. Tanoncok a szedőgépnél nem alkalmazhatók.

A szállítandó szedés mennyisége. 58. A tanulási idő befejezte után köteles a gépszedő legalább a Linotypeon 4000, a Monolineon 3500, a Monotypeon 4000, a Typographon 3000 *n* betűből álló óránkénti átlagos korrigált sima kompressz (36 *n*-nél nem keskenyebb) szedést szállítani. A szedőgépnél való félévi alkalmaztatás után pedig köteles legalább a Linotypeon 4500, a Monolineon 4000, a Monotypeon 4500, a Typographon 3400 *n* betűből álló óránkénti átlagos korrigált sima kompressz (36 *n*-nél nem keskenyebb) szedést szállítani.

59. Speciális szedésekből (nevek, számok, rövidítések, ritkítások, kompakt, kurziv, keskeny alak) a szedő megfelelően kevesebbet szedhet.

60. Üzemzavarok a szállítási mennyiségből leszámítandók.

A munkaidő. 61. A munkaidő a szedőgépnél nappal 8½ óra, délelőtt egynegyedóra ozsonna-idővel, nappal készülő lapoknál 8¼ óra, délelőtt ¼ óra uzsonnaidővel; éjjel 7¾ óra (lapszedők részére is). 1915 január elsejétől ez a munkaidő mindenütt ¼ órával rövidül az ozsonnaidő eltöltésével. A szedési munka egyfolytában 5 óránál tovább nem tarthat. Az esetben, ha a gép tisztítását és rendbentartását a szedőnek kell végeznie, úgy ez a munkaidőn belül történik. Ugy a nappali, mint az éjjeli munkaidőt a viszonyokhoz képest a munkaadó állapítja meg a munkarendben azzal a korlátozással, hogy a nappali munka reggel 7 óra előtt nem kezdődhet és esti 6¾, illetőleg 1915 január elsejétől kezdve 6½ órán túl nem terjedhet.

62. Az éjjeli rendes munkaidő legfeljebb éjfél után ¾, illetőleg 1915 január elsejétől kezdve ½3 óráig terjedhet.

63. A munkaadónak jogában áll a szedőgépen két munkaidő-csoportban (Schicht) dolgoztatni.

64. Ha a gépszedő vegyesen, nappal és éjjel (Schicht) dolgozik, munkaideje 7¾, illetőleg 1915 január elsejétől kezdve 7½ óra. Az éjjeli munka befejezésétől a nappali munka megkezdéséig legalább 9 órai időköznek kell lenni.

65. Ha az estilapnál az ebéidő 1½ óránál rövidebb, úgy az a munkaidőbe beszámítandó. Egy óránál kevesebb azonban az ebéidő nem lehet.

66. Az éjjeli munkaidőben, tekintet nélkül annak tartamára, abba beszámítandó félóra vacsoraidő adandó.

A munkabér. a) Napilapoknál. 67. Nappal szedett lapoknál alkalmazott gépszedők bére heti 8 koronával, éjjel szedett lapoknál 14 koronával, ha a személyzetnek részben nappal, részben éjjel kell szednie, a minimum 18 koronával magasabb, mint a helyi minimum.

68. Rendkívüli kiadásért, amennyiben az a rendes munkaidőn kívül készül, a különóradijazáson kívül 3 korona kárpótlás jár.

69. Az ünnepnapon foglalkoztatott lapszemélyzet – úgy éjjel, mint nappal – 3%-os különórában részesül, azonban ennek legalább is annyira kell rugnia, mint egy rendes munkanap után járó díjazásnak. A vasárnapra, munkaszünet felfüggesztése esetében, a heti kereset egy napjának kétszerese jár.

70. Ha a napilapnál alkalmazott gépszedőnek vagy kéziszedőnek – úgy éjjel, mint nappal – lapzárta után ott kell maradnia, akkor 3%-os; a rendes munkaidő előtti kezdésért 4%-os különóradij jár.

71. Nappal szedett 4–8 oldalas napilap tördelőjének 6 koronával, éjjel ugyanilyen lapnál 8 koronával magasabb díjazás jár mint a helyi minimum. Nagyobb lapoknál a tördelő díjazása legalább annyi, mint az újságszedőké. (A mettőr és korrektor munkaideje a megfelelő mennyiségű szedéssel kitölthető.)

b) Egyéb munkáknál. 72. A gépszedő bére a tanulási idő első négy hetében az addig élvezett fizetése, azután nappal 2 koronával, éjjel 6 koronával magasabb, mint a helyi minimum. A tanulási idő befejezte után fizetése nappal 6, éjjel 10, éjjeli és nappali foglalkoztatásnál 14 koronával magasabb, mint a helyi minimum. Ha az egyik munkaszakasz éjfélen túl tart, fizetése 4 koronával több mint az éjjeli gépszedőé.

73. A szedőgépen előforduló üzemzavaroknál, kézírathánynál a gépszedő kéziszedésre is alkalmazható, a gépszedőkre vonatkozó árszabály mellett. Ha az üzemzavar három napnál tovább nem tart, akkor a gépszedők egész hétre a gépszedők árszabálya szerint díjaztatnak. Ha három napnál tovább tart, akkor az üzemzavar miatt kéziszedésnél töltött idő a kéziszedők árszabálya szerint díjazható.

74. Ha üzemi érdekek megkövetelik, hogy a gépszedő nappal rendszeren csak négy órán át foglalkoztatható a szedőgép mellett, úgy fél napra a gépszedő, fél napra a kéziszedő fizetését élvezi. A nappali munkaidő ez esetben 8½ óra, melyből délelőtt ¼ óra ozsonnaidő. 1915 január elsejétől a munkaidő 8¼ óra ozsonnaidő nélkül. Napilapok szedőire ez nem vonatkozik. Ha a gép mellett naponként eltöltött munkaidő több mint négy óra, akkor úgy a munkaidőre, mint a munkabére vonatkozó határozmányok érvényesek.

Különórák. 75. A szedőgépen különórázni csak a legkivételesebb esetben szabad.

76. Különórák a hetibér minden koronája után úgy fizetendők mint a kéziszedőknél.

77. A különórák megtérítésének maximuma lapszedők részére a zárórát követő első órára 1,50 korona, egyébként maximum nincsen.

78. Ha a nappal dolgozó, nem lapnál alkalmazott szedő – rendkívüli esetekben – éjjel laphoz állíttatik, úgy 4%-os különórában részesül, másnap délelőtt azonban szünetet tart, amit levonásba hozni nem lehet. A nyomda személyzetén kívül álló kisegítő ily esetben a lapszedő fizetésének egy napra eső részén kívül 2 korona pótlékban részesül.

Különös határozmányok. 79. A gépszedő csak bizonyos pénzben foglalkoztatható.

80. A munkaadónak szükség esetén jogában áll a gépszedőt a kéziszedésre is alkalmazni, de bére ugyanaz marad, kivéve a 73. pontban felsorolt eseteket.

81. Az eddig a szedőgépeknél alkalmazott szedők bérét, ha az az itt megszabottnál magasabb volna, redukálni nem szabad.

82. Ha a kéziszedő kisegítésképpen a szedőgépnél alkalmaztatik, erre az időre gépszedőbérré tarthat igényt.

83. Egy napilapból a másikba szövegrészt átvinni nem szabad.

IV. Gépmesterek és nyomók munkaideje és munkabére

Munkaidő. 84. A munkaidő ugyanolyan, mint a nappali szedőké.

Munkabér. 85. A gépmester minimuma egy gépnél ugyanannyi, mint a szedőké. Az ujonnan felszabadultak egy gépnél ugyanugy díjazandók, mint az ujonnan felszabadult szedők.

86. A gépmesternek többet mint két egyszerű gyorsajtót kezelnie nem szabad. Szükség esetén, ha az árszabály szerinti létszám megvan, más gépen is köteles dolgozni, de ebből rendszert csinálni nem szabad. Oly nyomdáknak, ahol csak két gép van üzemben, egy harmadik ilyen gyorsajtón legfeljebb heti 15 órán át foglalkoztatható, mely esetben heti 4 korona pótlékban részesül.

87. Speciális vagy 95–126 cm. nyomófelületünél nagyobb vagy önberakókészülékkel ellátott gyorsajtóból csak egy kezelhető. Egy második gyorsajtó kezelése az országos árszabály-bizottság hozzájárulásával megengedhető.

88. Olyan nyomdáknak, ahol a gyorsajtók száma páros és csak egy tégelynyomó van, ott az utóbbi kezelése két egyszerű gyorsajtó mellett megengedhető, heti 2 korona kárpótlás mellett. A második egyszerű gyorsajtó kezelése 4 koronával, ha a második gép tégelysajtó, 2 koronával kárpótlendő. A gépmester berakni nem köteles.

89. A munkaadónak jogában áll a gépmestert vegyesen, nappal és éjjel foglalkoztatni. Ez esetben a munkaidő együtt 7¾ óra, illetőleg 1915 január elsejétől 7½ óra, melyben ½ óra vacsoraidő befoglaltatik. Az éjjeli munka befejezésétől a nappali munka megkezdéséig legalább 7 órai időköznek kell lenni. A munkabér ez esetben 6 koronával emelkedik. Csak éjjel dolgozó gépmesternek 4 koronával magasabb díjazás jár.

90. Tégelynyomó vagy kézisajtón dolgozó (lehúzó) minimuma ugyanannyi, mint a gépmesteré. E díjazásért két tégelysajtót kezelhet. A harmadik tégelysajtó kezeléseért vagy felügyeletéért 2 koronával kárpótlendő. Többet, mint három tégelysajtót a nyomónak kezelni nem szabad s

több gépre felügyeletet nem gyakorolhat. Galy-rendszerű gépekből csak kettő kezelhető, de az ilyen gépeknél a berakás megengedhető.

91. A tégelynyomó köteles berakni; a lábbal hajtás heti 2 koronával kárpótolandó.

92. A gáz- vagy olajmotor kezeléseért és tisztogatásáért vagy rendszeres tömöntésért heti 4 korona jár.

93. Nyomdai gépet csak tanult gépmester vagy nyomó kezelhet.

94. A szedő-nyomó csak egy amerikai vagy kézisajtón dolgozhat és fizetése 4 koronával magasabb; a szedő-gépmester csak egy egyszerű gyorsajtón dolgozhat és fizetése 6 koronával magasabb, mint a helyi minimum.

95. Oly nyomdában, ahol két nyomógép (két tégely, egy tégely és egy kézisajtó, egy tégely és egy egyszerű gyorsajtó) van, csak az esetben alkalmazható szedő-gépmester, ha a gépek nincsenek teljes üzemben s ha ehhez az országos árszabálybizottság hozzájárul. Ily esetben a szedő-gépmester fizetése 8 koronával magasabb, mint a helyi minimum.

96. Két szedő-gépmester vagy szedő-nyomó egy nyomdában nem alkalmazható.

97. A különórák díjazása ugyanolyan, mint a nappali szedőké. (Lásd árszabály 33. pontját.)

V. A körforgógépeknél dolgozó gépmesterek munkaideje és munkabére

98. Körforgógépek kezeléséhez első sorban csakis oly tanult gépmesterek alkalmazhatók, kik felszabadulásuk után legalább 2 évig a gépmesterszakmában működtek.

99. Körforgó- és váltakozó- (variabel-) gépekből a gépmester csak egyet kezelhet. Ha ily körforgógépeken a gépmester csak nappal dolgozik, úgy a nappali munkaidőből fenmaradó időben csak egy egyszerű gyorsajtót vagy tégelyt kezelhet. Ugyanez áll az éjjel dolgozóra is. Ha a rotációs gépmester éjjel dolgozik s munkája éjjel a 4 órát meg nem haladja, ez esetben nappal 3½ órán át egy egyszerű gyorsajtót vagy egy tégelyt kezelhet.

100. A körforgó- és váltakozó- (variabel-) gépeknél alkalmazott gépmesterek munkabérének minimuma nappal 8 koronával, éjjel 12, éjjel és nappal 16 koronával magasabb, mint a helyi minimum.

101. A nyomda személyzetéhez tartozó, kisegítésképpen a körforgó- vagy váltakozó-gépeknél alkalmazott gépmester csak a kisegítés hetében tarthat igényt a fenti pótléokra.

102. A körforgó- és váltakozó- (variabel-) gépeknél tanoncok vagy gyakornokok nem alkalmazhatók.

103. A körforgó- és váltakozó- és menetjegygépeknél alkalmazott gépmesterek munkaideje nappal 8¾ óra, éjjel 7¾ óra, előbbinél délelőtt ¼ órai oszonnaidővel, utóbbiban ½ óra vacsora-idő befoglaltatik. 1915 január elsejétől úgy a nappal, mint az éjjel alkalmazott gépmester munkaideje ¼–¼ órával rövidebb, nappal az oszonnaidő eltöltésével.

104. Technikai munkát a gépnél csakis a gépmester végezhet.

105. Gáz- vagy olajmotor tisztántartásáért és kezeléseért heti 4 korona díjazás jár.

106. A különórákra, ünnepi és vasárnapi munkára, rendkívüli kiadásokra nézve (amennyiben ez a rendes munkaidőn kívül készül) a szedőgépen előállított napilapokra vonatkozó rendelkezések mérvadók.

107. A körforgógépnél alkalmazott gépmester nem tömönthet. Ez alól az országos árszabálybizottság tehet kivételt.

108. Menetjegygépeknél alkalmazott gépmesterek fizetése 8 koronával magasabb a minimumnál és ily gépeknél tanoncok vagy gyakornokok nem alkalmazhatók.

VI. Tanonc-szabályzat

109. Nyomdásztanonc csak oly fiu lehet, aki 14. életévét betöltötte és lehetőleg valamely középiskola két osztályát sikerrel végezte.

110. A tanonc tanulási ideje 4 év. Ennél rövidebb időre szóló tanoncszerződések kötéséhez indokolt esetben az országos árszabálybizottság hozzájárulása szükséges.

111. A tanoncok számának megállapításánál csak az állandó alkalmazottak vehetők figyelembe. Kisegítők és átmenetileg alkalmazott munkások tanoncfelvételre nem jogosítanak. Vitás esetben az előző évi átlagos munkáslétszám a mérvadó.

112. A tanoncok száma a könyvnyomdában alkalmazott segédek számával aránylagosan a következőkép állapittatik meg: a) Ha a nyomda tulajdonosa tanult nyomdász és segédet egyáltalán nem tart, 1 szedőtanonc tartható, b) 1–3 segédig 1 tanonc, 4–6 segédig 2 tanonc, 7–9 segédig 3 tanonc, 10–14 segédig 4 tanonc, 15–19 segédig 5 tanonc, 20–24 segédig 6 tanonc és minden további teljes 5 segéd után még egy tanonc tartható. A tanoncok számának megállapításánál a segédek (szedők, nyomók) külön-külön számitandók. Az első skálába (1–3 segéd) tartozó nyomdákban csupán 1 szedő- vagy nyomótanonc tartható.

113. Oly nyomdában, ahol szedő-nyomó vagy szedő-gépmester van alkalmazva, nyomó- vagy gépmestertanonc nem tartható.

114. Napilapnál alkalmazott segédek a tanoncok számának megállapításánál nem vehetők számitásba.

115. Mindazon nyomdákban, ahol e szabályzat életbeléptekor több tanuló van az itt feltüntetetteknel, addig nem vehetők fel tanoncok, mig azok száma az e szabályzatban körülirt arányokat el nem éri.

116. A nyomdatulajdonos köteles gondoskodni arról, hogy a tanonc szakszerű kiképzést nyerjen s ebben a személyzet támogatni köteles. Oly nyomdában, ahol gyorsajtó is van, a nyomótanoncok a gyorsajtón is kiképzendők. A nyomótanonc tanulási idejének második felében a gyorsajtón is kiképzendő. A nyomótanonc felügyelet nélkül tanulási idejének csak utolsó évében kezelhet önállóan egy gépet. A szedőtanonc kizárólag kompressz szedéshez tanulási idejének csak első két évében alkalmazható, azontul a szedés többi ágazatában is kiképezendő.

117. Tanonc csakis a segédekkel együtt különórázhat.

Jelen munkaidő- és munkabérszabályzatot megállapította és elfogadta Budapesten, 1910. évi június 10-én a közös tárgyalásokra kiküldött bizottság: *A Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége nevében:* ifj. Angermayer Károly, Pozsony; Boros János, Arad; Gerő Zsigmond, Kaposvár; Gombos Ferenc, Kolozsvár; Hoffman Sándor, Debrecen; Klein Samu, Miskolc; König Salamon, Szeged; Krafft Vilmos, Nagyszeben; Láng József, Nagyvárád; Mayer Rezső, Nagybecskerek; Molnár Mór, Szekszárd; Moskóczy József, Turócszentmárton; Somló Manó, Dunaföldvár; Várnay Dezső, Szeged; Werner Károly, Kalocsa.

A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Szakszervezete részéről: Dürbeck György, Ujvidék; Ehrlich Jakab, Kassa; Friedrich Ede, Pécs; Holló János, Arad; Kirsteier János, Budapest; Kowarik K. Fülöp, Pozsony; Peidl Gyula, Budapest; Preusz Mór, Budapest; Rothenstein Mór, Budapest; Schlinger Márton, Nagyvárád; Simon János, Debrecen; Szeniczai Mihály, Budapest; Terhes Gyula, Kolozsvár; Wiesenberger Vilmos, Budapest.

A munkaadók nevében: Mayer Rezső s. k., orsz. árszabálybizottsági elnök; Láng József s. k., a V. ny. o. sz. társelnöke; Klein Samu s. k.

A munkások szakszervezete nevében: Peidl Gyula s. k., Rothenstein Mór s. k., Preusz Mór s. k.

A fiumei kollégák árszabálya 1911 január 14-én volt lejáróban, de a lejárát ideje 1911 október hónapra hosszabított meg, és ugyanekkorra fel is mondatott az árszabály. Az új árszabálytervezet, melynek tárgyalása, melyen a központ kiküldöttei is jelen voltak, a nyelvi különbségek miatt majdnem két hétig húzódott, sőt egy ízben a tárgyalás félbe is maradt, de végre a szervezet ereje előtt mégis meg kellett hajolniok a nyomdatulajdonosoknak és hozzájárultak a 8½ órai munkaidőhöz (előzőleg 9 óra volt) s a 32 koronás minimumhoz (előbb 28 korona). Az új árszabály érvényességi tartama nem egészen 6½ évben állapított meg, úgy hogy lejárata összeesik a vidéki árszabály lejártának időpontjával. A lapoknál fennállott számolási rendszer megszűnt és a minimum nappali lapszedők részére 37 koronában állapított meg. A gépszedők minimuma 43, nappali lapnál 50, éjjel 54 korona. A gépmes-terek részére megállapított a kétgéprendszer az eddigi anarchiával szemben. Május elseje fizetett munkaszünet. Az összes minimumok 1915 január elsején 2 koronával emelkednek. A minimumon felül díjazottak az árszabály életbeléptekor, valamint 1915 január elsején 2 korona bérjavítást kapnak. Megfelelő árszabályt kaptak a munkásnők is.

Az 1910. évi budapesti árszabályközösség

Az 1905. év szeptember 12-én életbelépett budapesti árszabály úgy rendelkezett, hogy érvényessége 1910. évi április hónap 30-áig tart, ha azonban az előirt időpontig újabb megállapodás nem jönne létre, úgy az árszabály ugyanazon évi október 30-ig meghosszabbítottnak tekintetik. Intézkedés volt az árszabály keretében arról is, hogy az a lejárát előtt félévvel felmondható vagy meghosszabbítható. Az árszabály ezen rendelkezésének megfelelően a budapesti bizalmiférfiak 1909 október hónap elején felhívtak, hogy személyzeteikkel az árszabály felmondását illetőleg megállapodásra jussanak és az október 15-én tartott bizalmiférfiértekezlet egyhangulag az árszabály felmondása mellett döntött. Az országos szervező bizottság ennél fogva a következő átiratot intézte a budapesti nyomdatulajdonosok egyesületéhez:

A Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete tek. Választmányának Budapest. A budapesti nyomdai bizalmiférfiak által 1909 október hó 15-én tartott értekezlet határozata értelmében, az 1905. évi november hó 12-én életbe lépett „A budapesti könyvnyomdászok munkaidő- és munkabérszabályzatát”-t ugyane szabályzat 14. szakaszának első és hatodik, továbbá a 15. szakasz második bekezdése alapján 1910. évi április hó 30-ára tisztelettel felmondjuk. Ugyancsak 1910. évi április hó 30-án lejár a budapesti könyvnyomdai segéd munkásnők és a budapesti könyvnyomdai segéd munkások munkaidő- és munkabérszabályzata is.

Egyben bejelentjük abbéli készségünket, hogy a lejáró munkaidő- és munkabérszabályzatok helyett újaknak közös tárgyalások útján való megállapítására nézve a tek. Választmányának erre vonatkozó értesítésétől számított legrövidebb idő alatt javaslatainkat megtegyük.

Budapest, 1909. évi október hó 27-én. Kiváló tisztelettel a békéltető bizottság segédtagjai megbízásából *Peidl Gyula*.

A bizalmiférfiak ugyanakkor a személyzetekkel tartott értekezleteken megvitatták az árszabály egyes pontjait, egyben utasítottak, hogy a személyzet által elfogadott módosító indítványokat sürgősen nyujtsák be a szervező bizottsághoz. Az indítványok benyújtására, azok áttanulmányozására és az árszabálytervezet elkészítésére nem sok idő állott rendelkezésre s így csak 25-ig kaptak határidőt az indítványok benyújtására és a szervező bizottság az óriási anyaggal, lázas munkával már november 19-én teljesen készen volt és ugyanekkorra tűzte ki a tervezet tárgyalását. A három napig tartott tárgyaláson, melyen az országos és helyi bizottságon kívül a különböző körök és a segéd munkásnők és segéd munkások képviselői is részt vettek, a tervezetet letárgyalta.

A budapesti nyomdatulajdonosok egyesülete a bizottság október hó 27-iki átiratára október hó 30-án következőleg válaszolt:

A könyvnyomdai munkások t. szakszervezetének Budapesten.

Értesítjük a szakszervezetet, hogy egyesületünk választmánya a könyvnyomdai munkások számára alakított békéltető bizottság segédtagjainak folyó évi október hó 27-én 1338. szám alatt egyesületünkhöz intézett átiratát, amelyben a budapesti könyvnyomdászoknak 1905. évi november hó 12-én életbeléptetett munkaidő- és munkabérszabályzatát 1910. évi április 30-ára felmondják és amelyben azt is közlik, hogy ugyancsak ez említett időpontban a budapesti könyvnyomdai segéd munkásnők, valamint a segéd munkások bérszabályzata is lejár, a tegnapi napon tartott ülésében tudomásul vette.

Tudomására hozzuk ez alkalomból, hogy a választmány ezzel egyidejűleg egy bizottság kiküldését is elhatározta, amelynek feladata lesz, a t. szakszervezet részéről kiküldendő bizottsággal a szerződés megújítása iránt tárgyalni.

Miután a jelzett átirat értésünkre adja, hogy a t. szakszervezet a megindítandó tárgyalások céljaira javaslatot kíván elének terjeszteni, kérjük, hogy ezen javaslatot nekünk mielőbb rendelkezésre bocsátani sziveskedjék.

Egyben arra is kérjük a t. szakszervezetet, hogy a közös tárgyalások megejtésére a maga részéről delegálandó kiküldöttek neveit pontos lakcímeikkel együtt nekünk bejelenteni sziveskedjék.

Budapesten, 1909. évi október hó 30-án.

Kiváló tisztelettel Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete: *Schwarz Félix* főtitkár.
Emich Gusztáv udvari tanácsos, elnök.

November hó 29-én küldték át a segédek az árszabálytervezetet a nyomdatulajdonosok egyesületének, megnevezvén egyuttal a tárgyaló bizottság tagjait és a szakértőket, azon óhaj kifejezésével, hogy a közös tárgyalások mielőbb, de lehetőleg még január hó folyamán befejeztessenek. A nyomdatulajdonosok azonban nem nagyon siettek a tárgyalások megkezdésével és az általuk választott 25-ös bizottság annyira belemerült az árszabálytervezet „tanulmányozás”-ába, hogy még 1910 január hónapban sem jutottak megállapodásra. S miután a nyomdatulajdonosok még a február 18-án a Typographiában megjelent felszólításra sem reagáltak, a bizottság szükségesnek látta, miután az árszabály lejáratának határnapja, április 30-ika rohamosan közeledett, a nyomdatulajdonosok egyesületét egy újabb átiratban a „tanulmányozás” alapján kialakult véleményének nyilvánítására felszólítani. Az átirat szövege a következő:

A Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete tek. Választmányának Helyben. Mult évi október hó 30-án kelt átiratában a tek. Választmány azt az óhaját nyilvánította, hogy az árszabályrevízióra vonatkozó javaslatunkat mielőbb bocsássuk rendelkezésére.

Ennek a kívánságnak mi készséggel megfeleltünk, amennyiben már a mult év november 29-én volt szerencsénk tervezeteinket a tek. Választmányhoz juttatni.

Azóta – sajnos – közel három hónap telt el és a közös tárgyalások még a mai napig sem kezdődtek meg, ami a munkásságban azt a jogos aggodalmat kelti, hogy ez évi április 30-ára, az árszabály lejáratának időpontjára az új egyezés nem jöhet létre.

A munkaadók és munkások között eddig fennállott jó viszony jövőbeni biztosíthatása érdekében tartozunk a tek. Választmány figyelmét felhívni arra a körülményre, hogy a közös tárgyalások megkezdésének további halasztása fokozná a nyomdában máris jelentkező nyugtalanságot s annak nyomában támadható zavarokért annál kevésbé vállalhatnánk a felelősséget, mert a magunk részéről minden lehetőt elkövettünk oly irányban, hogy javaslataink kellő időben a tek. Választmány elé jussanak.

Tiszteletteljes véleményünk az, hogy az izgalom következményeinek elhárítása szempontjából és a békés munka biztonságának veszélyeztetése nélkül a tárgyalások megkezdése tovább nem halasztható; éppen ezért kérjük a tek. Választmány oly irányú intézkedését, hogy a delegált bizottságok minél előbb összeüljenek a tárgyalások megkezdése céljából.

Az Országos Bizottság 1910. évi február 24-én tartott üléséből. Teljes tisztelettel *Peidl Gyula*.

Az átiratra a nyomdatulajdonosok egyesülete március 1-én az alábbi választ küldte a szervező bizottságnak:

A budapesti könyvnyomdai munkások t. szakszervezetének Budapestén.

Hivatkozással a múlt évi november hó 29-én hozzánk intézett becses átiratukra, van szerencsénk értesíteni, hogy a könyvnyomdai szakmunkások, segédmunkásnők és segédmunkások számára létesítendő munkabérszabályzatoknak Hirsch Lipót alelnökünk elnöklete alatt vezetendő közös tárgyalására választmányunk a maga részéről 10 rendes és 4 pótagot küldött ki.

Nyomdászati szakosztályunk múlt évi november hó 30-án egy 25 tagból álló bizottságot alakított, mely az Önök által egy nappal előbb hozzánk beterjesztett tervezeteknek tárgyalását nyomban megkezdte és a tegnapi napon befejezte. Az ezen 25-ös bizottság kebeléből a tegnapi napon megejtett választás alapján delegált és a fentebb említett tíz kiküldött még tegnap Hirsch Lipót elnöklete alatt megkezdte azon még egy vagy két ülést igénylő előkészületeket, melyeknek befejezése után haladéktalanul intézkedés fog történni az Önök kiküldötteivel való közös tárgyalások megkezdése iránt. Ez utóbbi helyéül már most hozzuk javaslatba egyleti helyiségünket, az időpontra nézve pedig fenntartjuk magunknak szives értesítésüket a legközelebbi napok valamelyikére.

Amint ezen előadásunkból kiviláglik, akörül, hogy az Önök részéről múlt évi november hó 29-én hozzánk beterjesztett tervezeteknek végleges letárgyalására csak most kerül a sor, bennünket mulasztás nem terhel és amennyiben Peidl Gyula urnák az országos bizottságnak folyó évi február 24-én tartott üléséből kifolyólag hozzánk intézett átirata ezirányban szemrehányást tartalmaz, azt indokoltnak el nem fogadhatjuk. De nem is látunk okot arra az állítólagos nyugtalanságra, amelyre ezen átirat utal és amelyet az a körülmény okozna, hogy a munkásság joggal táplálhat aggodalmakat az új bérszabályzatnak ez évi április hó 30-áig való létrejötte tekintetében. Ezen nyugtalanságot, ha tényleg fennáll, nemcsak azért nem tartjuk okadatoltnak, mert a fennálló tarifa 14. §-ában helyes előrelátással gondoskodott szerződészerűen biztosított békés állapotról a bérszabályzat első lejárata követő további hat hónapon át, hanem azért sem, mert meg vagyunk győződve arról, hogy a legközelebb megindítandó közös tárgyalások a bérszabályzatban megállapított második lejárati időpontot jóval megelőzőleg fognak befejezést nyerhetni. Ennek bekövetkezte természetesen azon feltételhez fűződik, hogy a munkásság kiküldöttei részén a tárgyalások eredményes befejezése ugyanoly őszinte igyekezettel szorgalmaztassék, amennyi komoly törekvése a munkaadók részéről mindenkor számíthatnak.

Budapest, 1910. évi március hó 1-én. Teljes tisztelettel Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete: *Emich Gusztáv* udvari tanácsos, elnök. *Schwarz Félix* főtitkár.

Miután a nyomdatulajdonosok egyesülete válaszában különösen kiemelte az árszabály *első és második* lejárati idejét, a szervező bizottság elővigyázatból, miután ennek elhallgatásából esetleg arra lehetett volna következtetni, hogy az április hó 30-án lejáró árszabály hatályának további hat hónapra szóló automatikus meghosszabbításával megbarátkozott, az átiratra nyomban a következő választ küldte:

A Budapesti Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete tek. Választmányának Helyben. Folyó hó 1-én kelt becses átiratuk vételét elismerve, van szerencsénk értesíteni, hogy a közös tárgyalások helyéül javaslatba hozott főnökegyesületi helyiséget erre a célra a magunk részéről elfogadjuk és a tárgyalások megkezdésének időpontjára vonatkozó szives értesítést várjuk.

Nem mulaszthatjuk el ezuttal a tek. Választmány átiratának az árszabály 14. §-ára vonatkozó utalására azon tiszteletteljes észrevételünket megtenni, hogy a békés munkálkodás biztosítása

szempontjából felvett ezen rendelkezést mi sohasem tekintettük olyannak, amelyet fel kell használni a lejárt árszabály tartamának meghosszabbítására. Éppen ebből a felfogásunkból folyik, hogy minden lehető el kell követni a tárgyalások kellő időben való befejezése érdekében, mert ellenkező esetben a munkásság ily rendelkezésben nem azt látná, amit látnia kívánatos: a gondos előrelátást esetleg el nem hárítható akadályokkal szemben, hanem az árszabály tényleges érvényességi tartamának tudatos és indokolatlan meghosszabbítását. Ennek a felfogásnak az elterjedését mi a jövő szempontjából nem tartjuk kívánatosnak s erős a hitünk, hogy kölcsönös jóakarattal ez el is hárítható, amennyiben a tárgyalások sürgős megkezdése és folytatása esetén a munkálatok mindkét fél érdekében kellő időre befejezhetők lesznek.

Az Országos Bizottság március 3-án tartott üléséből. Tisztelettel *Peidl Gyula*.

Az átiratnak volt hatása és március hó 14-én a Budapesti könyv- és könyomdatulajdonosok egyesületének Mária Valéria-utca 12. szám alatti helyiségében végre összeült a két bizottság és megkezdte az árszabálytervezet tárgyalását, amelyben a főnökegyesület elnöke szerint annyi kemény dió volt, hogy egy, azok feltöréséhez alkalmas szerszámmal a tárgyalás napjáig sem tudtak találni. A tárgyalások sok időt vettek igénybe és ha elgondoljuk, hogy míg elődeink 2–2 órás ülésekkel legfeljebb három nap alatt döntöttek el az árszabály sorsát, addig az 1910. évi árszabály tárgyalása negyvenhárom 5–6 órás ülést vett igénybe, melynek nyomtatásban megjelent gyorsírói jegyzőkönyve egy 852 oldalas vaskos kötetet képez³¹³. A bizottság tehát mindkét részről óriási munkát végzett.

Junius 18-án már a bizalmiférfiak és junius 20-án az összes érdekeltek kézhez kapták az árszabályt és junius 20-án a bizalmiférfiak értekezletre hivattak egybe. A bizottság az árszabállyal egyidejűleg a következő körlevelet adta ki:

A budapesti könyvnyomdai munkásokhoz és munkásnőkhöz!

Szaktársak! Szaktársnők! Jelen körlevéllel egyidejűleg mindenki megkapta a saját árszabályát tanulmányozás céljából. A tanulmányozásra nem sok idő jut, mert kedden már meg kell történnie a szavazásnak, ha azt akarjuk, hogy junius 27-én az árszabály életbeléptethető legyen. Ez csak az esetben történhetik meg, ha az összes érdekeltek: munkások és munkaadók összességei elfogadják az árszabályt. Ha valamely fél nem fogadná el, akkor ez új megbízottak választását és új tárgyalások megindítását jelentené; az esetleges új tárgyalások eredménye bizonytalan, ellenben az árszabály életbelépésének elodázása ez esetben bizonyos volna.

Látnivaló ebből, hogy a fővárosi könyvnyomdai munkások és munkásnők nagyon komoly elhatározás előtt állanak. A szavazatok milyenségétől függ, hogy mi fog történni. Béke lesz-e, amely biztosítja a további fejlődést, avagy harc, amelynek kimenetele bizonytalan. Ezt senki más el nem döntheti, mint egyedül és kizárólag az első sorban érdekeltek: a könyvnyomdai munkások és munkásnők összessége.

Mi alulírottak, akiknek ezen összesség megtisztelő bizalmából az árszabálytervezet megállapításában és a közös tanácskozásokban, tehát az új árszabály végleges megalkotásában többkevesebb szerep jutott, érett megfontolás és a tényleges viszonyok lelkiismeretes mérlegelése alapján egyhangulag azt javasoljuk, hogy szavazzanak az árszabály elfogadása mellett.

Kétségtelen, hogy fel fog hangzani a kritika szava. Ez joga mindenkinek és indokolt is, amikor arról van szó, hogy a munkások nyolc esztendőre lekössék magukat. Az ellenőrizhetetlen forrásból és intencióból eredő kritikákkal szemben mi a legkomolyabb tárgylagosságot és a valóságos helyzet szigorú mérlegelését ajánljuk mindenkinek. Ha mindenki a helyzet komolyságához mért megfontoltsággal vesz részt a szavazásban, akkor a szavazás eredménye eldönti a kérdést: harc legyen-e vagy béke és ebbe a döntésbe mindenkinek bele kell nyugodnia.

Sem időnk, sem terünk nincsen arra, hogy az egész árszabályt részleteiben ismertessük. Ez csak későbbi feladat lehet. Mégis rá kell mutatnunk a fontosabb rendelkezésekre.

³¹³ A tárgyalási jegyzőkönyvet Krausz Soma, Kertész Árpád, Peidl Gyula és Preusz Mór állították össze.

Az első ilyen fontos rendelkezés: az árszabály érvényességének időtartama. Munkáskörökben ma még meglehetősen elterjedt az a felfogás, hogy a kollektív szerződések lehetőleg rövid lejáratuak legyenek. Ámde ha tullekintünk az ország határain és különösen, ha a külföldön is mindenütt legkifejlettebb és legmegállapodottabb nyomdász-szervezetek ilyen szerződéseit tekintjük, akkor azt látjuk, hogy nagyon sokan vannak már azok a munkás-szervezetek, amelyek bizonyos előfeltételek mellett nem zárkoznak el a hosszabb lejáratu szerződések kötésétől. Így például a hatalmas németországi nyomdász-szervezet 1907 január 1-étől számított öt évre állapította meg a munkabért és ugyanezen időponttól tíz évre a heti 53½ órai munkaidőt. A mintaszerű ausztriai nyomdász-szervezet 1906 január 1-én 2, 1910 január 1-én (tehát négy év múlva) újabb 2 és 1912 január 1-én (tehát két év múlva) 1 korona heti bérjavítással. Pontosan kiszámítva az ausztriai nyomdászok e szerint 8 év alatt összesen 1452 korona bérjavítást kaptak.

De ha másrészt itthon körülnézünk, azt tapasztaljuk, hogy a rövid, 2–3 éves bérszerződések állandósítják ugyan az osztályharc kitöréseit, amit némely teoretikusok kívánatosnak tartanak, de egyben lehetetlenné teszik a szervezet megerősödését. Gyenge szervezet pedig nem érhet el eredményeket, sőt a harcban meggyengült szervezet a már elért eredményeket sem képes tagjai javára megtartani. Ennek a gyakorlati igazságát szomorúan bizonyítja – minden teóriával szemben – a magyarországi szakszervezetek általános helyzete, valamint általában a más iparágbeli munkások munkaidő- és munkabérviszonyai.

A mi szűkebb társadalmunk multja is bizonyosság erre. 1895–1902-ig nem volt béremelés. 1902-ben 2, 1905-ben 2, 1907-ben 2 korona béremelésben részesült a budapesti nyomdászság. 1895–1910, tehát 15 év alatt háromszor emelkedett a munkabér, összesen 6 koronával. Vagyis csak az 1907. évi rendkívüli körülmények között létrejött béremeléssel értük el az ötévenkénti 2 koronás átlagos javítást.

Ezek a tapasztalati tények birtak rá bennünket arra, hogy a nyolcéves szerződés elől el ne zárkozzunk.

A munkabér tekintetében formailag olyan szerződést kötöttünk, mint az osztrák szaktársak. Lényegileg azonban valamivel többet értünk el. Ott is, itt is nyolc év alatt 5 korona az emelkedés, de pontos számítások szerint Ausztriában ez összesen 1452 koronát tesz, míg nálunk a kedvezőbb beosztás következtében ugyanennyi idő alatt 1558 koronát, vagyis 106 koronával többet tesz.

Ezenkívül munkabér tekintetében sikerült az ujságszedők, a korrektorok és az éjjeli segéd-munkások részére magasabb bérjavítást elérnünk.

Ha mindehhez hozzávesszük azt, hogy ugy most, mint az időközben beálló béremelésben mindenki, a minimumon felüliek is, minden korlátozás nélkül részesülnek, ami egyszerően példátlan a kollektív szerződések történetében, akkor tiszta lelkiismerettel megállapíthatjuk, hogy kötelességünket teljesítettük és mindent elkövettünk, hogy az új árszabály a lehetőségig minél többet juttasson a szervezet tagjainak.

Munkaidő kérdésében élére kerültünk a kontinens jelentősebb nyomdászszervezeteinek. Ausztriában 8¾ óra a munkaidő. Németországban, Svájcban, Olaszországban 9 óra, Franciaországban jórészt még ennél is hosszabb, a magyarországi munkásságról nem is szólva, amely csak most viv több-kevesebb sikerrel küzdelmeket a 9 órai, 9½ órai, sőt részben még a napi 10 órai munkaidőért.

Az árszabály egyéb rendelkezései is javulást, a munkásság érdekében haladást jelentenek. Rosszabbítás egyetlen pontnál sem történt, bár a kísérletek ily irányban nem hiányoztak. Ha az árszabály egyes pontjait gondosan átolvassák, megtalálják ezeket a javításokat, amelyek külön-külön csekélységeknek látszanak bár, de a gyakorlatban és összességükben jelentősek lesznek a munkásságra.

A munkásnők és a segédmunkások munkaideje rövidül; mindkét kategóriába tartozó munkások munkabére pedig az eddiginél nagyobb arányban emelkedik.

Mindezt összevetve, nem mondhatjuk bár, hogy az új árszabály minden kívánságot kielégít; nem állítjuk, hogy annak életbeléptével a nyomdai munkásságnak minden baja és gondja meg-

szűnik. Szó sincs róla. Az élelmiszerek, ruha és lakás drágasága, a fokozottabb kulturigények kielégítetlensége, a családfenntartás gondjai nagyrészen továbbra is megmaradnak. Ámde összehasonlítva az új árszabály szerint kialakuló helyzetünket az eddigivel, valamint a más iparágbeli munkásokéval és a külföldi nyomdászokéval – minden tárgyilagosan gondolkodó embernek el kell ismernie, hogy szervezettségünk erejével sikerült helyzetünket jobbra, munkaviszonyunkat kedvezőbbé formálnunk. Távol áll tőlünk az új árszabály dicsőítése; tudjuk, hogy sok bajra nem hoz az orvoslást, sok sajnó sebet hagy orvosolatlanul – mégis az a tiszta meggyőződésünk, hogy többet a mi helyünkben mások sem érhetek volna el, jobbat a fenforgó viszonyok között mások sem hoztak volna. És így a jól teljesített kötelesség tudatával bocsátjuk az árszabályt a szervezet tagjainak tárgyilagosa bírálata alá, kérve, hogy a bírálatban ne csak az ő érdeküket képviselő megbízottaik erejét és képességét vegyék zsinórmértékül, hanem az akadályokat is, amelyek a nagyobb eredmények elérésének útjában állottak és amely akadályok leküzdéséhez az egy-egy szakszervezetben összegyűjthető erők elégtelenek.

A fentiek alapján tiszta meggyőződéssel azt ajánljuk a szaktársaknak és szaktársnőknek, hogy az árszabály elfogadása mellett szavazzanak.

Mert: a kevés gyakran több a soknál!

Szaktársi üdvözléssel *a budapesti helyi bizottság*: Czrenner Róza, Dombai Kálmán, Fischer Ignác, Fischer Manó, Hartmann József, Kollin Zsigmond, Mészáros Miklós, Richter Márton, Schatz Farkas, Schinkovits Artur, Siegfried József.

A tárgyaló bizottság: Grünbaum Miksa, Guttmann Jakab, Kirsteier János, Kollin Zsigmond, Lerner Dezső, Peidl Gyula, Preusz Mór, Richter Márton, Rothenstein Mór, Wiesenberger Vilmos.

Hírlapszedő-szakértők: Erdős Jakab, Schwarz József III.

Gépmester-szakértők: Doller Hugó, Schinkovits Artur, Szeniczai Mihály.

Korrektor-szakértők: Kondor Bernát, Radnai Vilmos.

Munkásnők: Bayer Teréz, Czrenner Róza, Sallay Mariska, Schmidtmayer Vilma, Szeberényi Teréz.

Segéd munkások: Dombai Kálmán, Hrazdira Richárd, Manger Pál.

Az országos szervező bizottság: Eisler Samu, Grünbaum Miksa, Guttmann Jakab, Lerner Dezső, Mausz Rezső, Peidl Gyula, Preusz Mór, Rothenstein Mór, Szeniczai Mihály.

Az ellenőrző bizottság: Domschitz Ferenc, Einhorn Mór, Gál Benő, Kondor Bernát, Veselényi Vilmos.

Az árszabály kézbesítése után megindult a körlevelek áradata, melyek mind az árszabállyal szemben foglaltak állást. Az eredmény ezekben már előre vetette árnyékát. A június hó 21-én lefolyt nyomdánkenti szavazásnak az volt az eredménye, hogy az összes érdekeltségek: szakmunkások, munkásnők és segéd munkások külön-külön elvetették az árszabályt. Ez kritikus helyzet volt. A szervező bizottság az összes bizottságokkal együttes gyűlést tartott, melyen kimondták azt, hogy, nehogy az egész árszabály felboruljon, sürgősen bizalmiférfi-értekezlet tartassék, ott a tárgyaló bizottság köszönjön le tisztségéről és adjon helyet olyanoknak, akik esetleg újabb tárgyalások útján előnyösebb árszabályt tudnak létrehozni.

A nyomdafőnökök egyesülete a leszavaztatást követő napon körlevelet küldött szét, melyben tagjait türelemre és higgadtságra inti. A körlevél szövege a következő:

„T. Tagtárs! A holnapra, csütörtökre, délután 4 órára egybehívott szakosztályi ülés egyelőre elmarad.

A helyzet ismeretes alakulása egy pillanatra sem ingatja meg egyesületünk vezetőségét abban a meggyőződésében, hogy a nagy gonddal és kellő jóakarattal megállapított bérszabályzat a nyomdai munkásság összességéről mihamarabb el fog fogadtatni.

Szükséges azonban, hogy a legközelebbi napokban, amidőn a magunk részéről a békés kibontakozást várjuk, munkaadói részről a felmerülhető eseményekkel szemben a teljes higgadtság megóvassék és különösen a türelmetlenkedő, némely helyen izgató munkások viselkedése a munkaadót megtorló felmondásokra ne ragadja.

A munkaadóké ama előnyös helyzet, hogy a fejleményeket teljes nyugodtsággal szemlélhetik, mert a kész bérszabályzat elfogadása ellen nem várhatunk olyan érveket, amelyek a tárgyaló bizottság munkástagjai részéről harcba vitt érveket tulszárnyalhatnák.”

A bizalmiférfi-gyűlés június 27-én tartatott meg, de azon a tárgyaló bizottság leköszönése nem fogadtatott el, ellenben 225 szavazattal 7 ellen elfogadta a következő indítványt:

„Kimondja a június hó 27-én tartott bizalmiférfi-értekezlet, hogy a tárgyaló bizottság és a szervezet tagjai között az árszabály ügyében felmerült vitában döntő bíról felszólítja a nemzetközi nyomdásztitkárságot.

A tárgyaló bizottság a maga részéről ehhez hozzájárul és az esetleges döntésnek magát aláveti, azt kívánja azonban, hogy a nemzetközi nyomdásztitkárság megkérdezése előtt a budapesti nyomdai munkásság szavazás útján nyilvánítsa véleményét, hogy a döntést magára nézve kötelezőnek ismeri el.”

A szervező bizottság erre táviratilag a nemzetközi nyomdásztitkárság öt tagjának Budapestre való delegálását kérte, hogy itt a helyszínen tanulmányozzák a vitás kérdést és hallgassák meg az érdekelt feleket. A titkárság elnöke, Karl Knie kolléga azonban táviratilag egy budapesti bizottságnak Stuttgartba való kiküldetését kérte. Az országos bizottság részéről erre Peidl Gyula és Rothenstein Mór, az ellenzék képviselőit pedig Király Albert és Perl Ernő kollégák Stuttgartba utaztak, ahol másfél napi beható, az árszabály minden fontosabb kifogásolt részletére kiterjedő tanácskozás után a nemzetközi titkárság az alább közölt döntést hozta:

A budapesti szaktársakhoz!

Stuttgart, 1910 július 2.

A magyarországi nyomdai munkások 1910. évi árszabálymozgalmának nem volt a remélt békés lefolyása, amint az általában várható volt, amennyiben már a vidéki árszabály tárgyalásai is megszakadtak azért, mert a főnökök a munkaidő megrövidítése tekintetében semminemű közelkedést nem mutattak. A segédek árszabályának oktrojálása – a bekövetkezett munkabeszüntetés folytán – a főnökökkel való újabb tárgyalást eredményezett, amely a segédeknek a munkaidő tekintetében 8 évi időtartam mellett napi félórai rövidülést és háromszori időközben 6 korona béremelést hozott, miáltal a vidéken dolgozó segédek tulnyomó részénél a béke létrejött.

A vidéken elért, részben valamivel nagyobb eredmény bizonyára magasan értékelendő és azáltal magyarázható, hogy ott az árszabályszerű viszonyok kevésbé fejlettek és a budapesti szaktársaknak azáltal is javára válik, hogy tőle a fővárosi munkapiacnak tehermentesítése várható. A budapesti segédek és főnökök tárgyalásai időközben továbbfolytak és június 17-én befejeztettek azzal az eredménnyel, hogy a szerződés tartama 8 év, mely idő alatt a bérek háromszori időközben összesen 5, illetőleg 6 koronával emelkednek és a szedők effektív munkaideje bár nem rövidül, mégis a délutáni ozsonnázás megszüntetésével a munka befejezése egynegyed órával hamarabb történik, míg a gépmesterek a munkaidőnek egynegyed órával való megrövidítését azonnal élvezik. A munkaidő 1915 január 1-től kezdve a segédek részére 8½ órában állapittatik meg. A tárgyalásoknak ez az eredménye a budapesti szaktársaknak nyomdánkénti szavazás céljából beterveztetett, mely szavazás az árszabály elvetését eredményezte 1613 szóval 1131 szó ellenében. Az okok, melyek az árszabály elvetéséhez vezettek, különbözők és

„a munkabérek és munkaidőmegrövidítés elégtelenségében, valamint nevezetesen a hosszú időtartamban és a gépmesterek összedolgozásában”

nyernek kifejezést. A szavazás eredménye után a tárgyaló bizottság által június 27-ére a budapesti nyomdák összes bizalmiférfi értekezletre hívtak egybe, ahol csaknem egyhangulag elfogadtatott, hogy a nemzetközi titkárság kéressék fel a következő kérdés eldöntésére:

„Az árszabálytárgyalásoknál elért eredmények mint olyanok értékelhetők-e, amelyek a segédek kielégíthetők, illetőleg az adott viszonyok között ajánlható-e a revideált árszabály elfogadása vagy sem?”

Ezen nagyfontosságú kérdés eldöntésére felhívott nemzetközi titkárság – a mindkét érdekelt-séget képviselt budapesti küldöttség meghallgatása után – folyó évi július 1. és 2. napjain tartott üléseiben az elért eredményeknek érett megfontolása és alapos megvitatása után, valamint minden figyelembe veendő körülmény mérlegelésével a következő egyhangú döntést hozta:

„A budapesti segédeknek sürgősen ajánltatik, hogy a hosszú tanácskozások után 8 évre megkötött árszabályt fogadják el, kiváltképpen, mert említett idő alatt az összes segédek részére 5, illetve 6 korona béremelés és a munkaidőnek megrövidítése biztosított.”

A négy főkérdést, amelyek az árszabály elvetésének okául szolgáltak, még a következőkben kívánjuk röviden kommentálni:

1. Bérkérdés. A bizottság a tárgyalások anyagi eredményét illetőleg azon a nézeten van, hogy az ezidő szerinti haladás elfogadhatónak mutatkozik, tekintettel nevezetesen arra, hogy eddig egyetlen árszabályperiódus sem mutat fel jobb eredményeket. Jóllehet az engedmények a drága élelmiszerek és lakbérek által részben elenyésznek; ez azonban, sajnos, szomorú jelensége mai gazdasági fejlődésünknek minden államban. A szakszervezeti mozgalom, legyen az még oly erős, sohasem lesz képes egyedül és egyszerre mindazt keresztülvinni, amit a ferde gazdasági politika miatt elmulasztanak. Itt csakis a bérek fokozatos emelése által érhető el a feltétlenül szükséges kiegyenlítés.

2. Munkaidő. Az árszabálybizottság a segédek egyértelmű kívánsága révén megbízást kapott, hogy a 8 órai munkaidőt – mint főalapot – követelje. Ha már most ez a kívánsága a segédeknek nem is nyert teljes egészében kielégítést, egy része azoknak mégis említésre méltó eredményt ért el. Ezzel a le nem kicsinyelhető haladással a budapesti szaktársak a munkaidő tekintetében az európai szakszervezetek első helyére küzdötték fel magukat és különösen a géptermekekben olyan javulást értek el, amely csak az idők folyamán lesz teljes egészében méltányolható.

A 8 órai munkaidőnek keresztülvitele ma már olyan cél, melynek megvalósulását magunk is nagyon szívesen látnók; de nem utolsó sorban a hatalmasan megerősödött munkaadószervezetek azok, melyek különösen ebben a kérdésben erélyes ellenállást fejtenek ki mindaddig, míg a határos országokban és más szakmákban is a munkásság e téren haladást ér el. Lehet, hogy pillanatnyi eredmény a szaktársakat átmenetileg talán célhoz vezette volna, hogy azonban az ezt követő időszakban a szervezet a várható támadások következtében nem károsodott volna-e, olyan kérdés, amely előttünk messzemenő fontosságu. A taglétszám csökkenése, folytonos bonyodalmak és árszabályszerű állapotok hiánya ily esetekben a haladást legalább is nagyon kérdésessé tennék.

3. Gépmezterek összedolgozása. A gépmezterek által az új árszabályban annyira kifogásolt azon megállapítás, hogy szaktársak, kik két teljes üzemben lévő gépet kezelnek, ezek mellett kötelezve vannak – azonban csak egészen kivételes körülmények között – egy harmadik gépen az egyengetésnél segédkezni, a gyakorlatban nem igen jöhet számításba, mert a tapasztalat szerint a ritkaságok közé tartozik, hogy ilyen eset egyáltalán előfordul vagy mesterségesen előidézhető legyen. Egyebekben két teljes üzemben levő gép a munkák tulnyomó részénél a gépmezter korlátlan figyelmét annyira igénybe veszi, hogy már tisztán technikai okokból is majdnem lehetetlenség egy harmadik gépen való összedolgozás.

4. Időtartam. Ha ezelőtt az volt a törekvés, hogy a szervezeteknek és ezek tagjai részére lehetőleg rövid tartamu szerződések által vivassanak ki előnyök, úgy a gyakorlat megtanított arra, hogy nem mindig ez az álláspont az, amely eredménnyel kecsegtet. Eppen ezért csaknem általánosságban az a felfogás kerekedett felül a szakszervezetekben, hogy a szerződés idő-tartamára a béke a szervezetek kiépíthetése céljából is biztosítsa. A budapesti szaktársak az előbbi rövidebb időre szóló szerződésekkel a bérek emelkedése tekintetében jobb eredményeket nem értek el és az árszabálytartam ideje alatt a béreknek automatikus, általános emelkedése is ezt a vitás kérdést csak enyhítheti és nem szolgálhat alapul az árszabály elvetésére.

A nemzetközi titkárság intéző bizottságának tagjai hosszú évek során át szüntelenül azon fáradoztak, hogy a különböző országok munkásainak bérmozgalmait figyelemmel kísérik és a mindenkori vívmányokat mérlegelik. Ha tehát a bizottság a létrejött új árszabályt sürgősen ajánlja elfogadásra, teszi azon meggyőződésből, mert biztos kilátás arra nézve nincsen, hogy újabb tárgyalások a segédek részére további előnyöket hozhatnának és a gazdasági viszonyokra való tekintettel sem volna ajánlatos a szakszervezet egészséges fejlődését és annak minden erejét és hatalmát az árszabály elvetése által veszélyeztetni.

Kollegiális üdvözléssel a nemzetközi titkárság intéző bizottsága.

Ez után a döntés után július 5-én a bizalmiférfiak gyűlése a bizottság jelentését tudomásul vette és az árszabály ennél fogva elfogadottnak jelentetett ki. A nyomdatulajdonosok július 5-én tartott gyűlése szintén elfogadta az árszabályt, ámbar ott is volt egy, a kis- és középnyomdatulajdonosokból alakult ellenpárt.³¹⁴ Az árszabályt, melynek szövegét alább közlöm, az eddigi szokásoktól eltérően nem az egyes nyomdatulajdonosok, hanem a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete, mint erkölcsi testület, írta alá.

Általános határozmányok az összes szakmunkások részére

1. A munkahét mindig hétfővel kezdődik és szombattal végződik.
2. A kifizetés hetenként szombat este közvetlenül a munkaidő befejezte után történik; ha azonban szombatra ünnep esik, úgy a kifizetés előtte való nap történik.
3. A felmondási idő kölcsönösen tizennégy (14) nap. A felmondás mindig a bérkifizetés napján, legkésőbb a kifizetéskor történik. Más időben történt, továbbá tizennégy napnál hosszabb vagy rövidebb időre szóló felmondás érvénytelen.
4. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény és az üzletben kifüggesztett, az iparhatóság által láttamozott munkarend értelmében van helye.
5. Kisegítő alkalmaztatás (kondíció) az, amely a felvételnél ilyennek nyilvánítatik. Ez felmondási időhöz kötve nincsen. A kisegítő munkájának díjazása szintén ezen bérszabályzat határozmányai szerint történik. Hat napnál rövidebb ideig tartó kisegítő alkalmaztatásnál (kondicionál) naponként (1) korona bérpótlék fizetendő; kivéve, ha a munkás alkalmaztatását (kondícióját) önként hagyja el. A kisegítőnek a munkából való elbocsátás napján a rendes munkaidő befejeztéig eső bér még akkor is jár, ha a munkás a munkanap befejezte előtt bocsátatott volna el. A munka megkezdése napján a kisegítőnek csak arra az időre jár díjazás, amennyi időn át munkát végzett, ha a kisegítés egy napnál tovább tart; ha azonban a kisegítés egy napig vagy ennél rövidebb ideig tart, ez esetben a kisegítőnek az egész napra járó munkabér fizetendő; a kisegítő kárpótlása minden esetben egész napra jár. A kisegítő alkalmaztatás legfeljebb három (3) hétig tarthat, azontul tizennégy (14) napi felmondás jár. Ha azonban a kisegítő alkalmaztatás (kondíció) hat munkanapnál tovább tart, de az elbocsátás a következő hét vége előtt történik, úgy a megkezdett munkahét munkanapjai után a kisegítőnek 1 korona különbér jár, kivéve, ha a kisegítő önként lép ki.
6. Amennyiben a munkás szabadságot kér és kap, főnöke jogosítva van bérének az elmulasztott időre eső részét levonni. Ez esetben a mulasztott időt behozni nem szabad és a munkás béréből csak a mulasztott időre eső rész vonható le.
7. Ha egy munkás öt évig egyfolytában dolgozik ugyanabban a nyomdában, évenként három napi szabadságidőre van jogosítva rendes fizetésének élvezete mellett; a számoló szedők ily esetben erre az időre az utolsó hat heti keresetük átlagának megfelelő részét kapják, melyben a különórakereset figyelembe nem vehető. A szabadság időpontját a munkaadó határozza meg.

³¹⁴ A budapesti kis- és középnyomdák tulajdonosai 1910 november 13-án „Fővárosi nyomdatulajdonosok egyesülete” cím alatt egyesületet alakítottak, melynek bevallott célja a szabad verseny kimondása és a vevőkör-védelem (Kundenschutz).

8. A vasárnapi törvényes munkaszünet a munkaadó részéről szigorúan betartandó. Ennek folytán csak az olyan munkák végezhetők, amelyek az illető törvény által végezhetőknak rendeltetnek, vagy amelyekre a vasárnapi munkaszünet felfüggesztetett, illetőleg a hatósági engedély kiadatott.

9. Minthogy a jelen bérszabályzat úgy a munkaadóra, mint annak munkásaira nézve egyaránt kötelező, elfogadása napján minden egyéb, munkaadó és munkás között netán fennálló egyezség oly intézkedései, amelyek ezen bérszabályzat határozmányaitól eltérnek, hatályukat veszítik és ily egyezség kötése a bérszabályzat érvényességi idejének tartama alatt nincs megengedve.

10. A munkaadó és munkásai között felmerülhető ellentétek könnyebb kiegyenlítése céljából jelen bérszabályzat érvényességi időtartamára békéltető bizottság alakittatik olyformán, hogy ennek tagjai fele részben a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete, fele részben pedig a munkások által választatnak. Ezen bizottság elnöke az említett főnökegyesület elnöke vagy alelnöke, vagy általa megjelölt főnökegyesületi választmányi tag. Az alelnököt a munkások kiküldöttei saját körükből választják, aki az elnök távolléte esetén elnököl. A munkások részéről kiküldendő tagokat a főnökegyesület kötelekéhez tartozó nyomdacégek személyzeteinek összessége választja. A békéltető bizottság hatásköre kiterjed a fentebb említetten kívül a jelen bérszabályzat határozmányainak helyes értelmezése körüli, illetőleg elvi jelentőségű határozatok kimondására oly ügyekben, amelyek az egyik szerződő fél kívánságára a másik szerződő fél hozzájárulásával a békéltető bizottság elé utaltatnak. A békéltető bizottság, mint autonóm testület, ügyrendjét maga állapítja meg.

11. A bizalmiférfit a munkaviszonyból folyó ügyekben a munkaadó és a személyzet közös bizalmi közege és mint ilyen a főnök és személyzete között felmerülhető ellentétek kiegyenlítésére, valamint a megkivántató kapcsolat fentartására van hivatva. A személyzet a nyomdában legalább egy év óta foglalkoztatott munkások közül osztályonként egy bizalmiférfit választ. Oly nyomdákban, amelyekben az összlétszám – beleértve a munkásnőket és a segédmunkásokat is – 11–20 munkásból áll, összesen csak két bizalmiférfit, ahol az összlétszám a tizet meg nem haladja, ott csak egy bizalmiférfit választható. Amennyiben a bizalmiférfit választó nyomdákban olyan munkás nincs, aki egy év óta van alkalmazásban, rövidebb idő óta ott dolgozó munkás választható. A bizalmiférfit kötelessége – munkájának egyébként pontos elvégzése mellett – a munkaadó vagy munkás részéről tapasztalt rendellenességet megvizsgálni és annak megszüntetését pártatlanul előmozdítani; kiváló kötelessége, hogy a felvetődött bérszabálykérdésekben tárgyilagos és igazságos legyen. Amennyiben a munkaadó, illetőleg művezetője, vagy valamely munkás a jelen bérszabályzatot megsértene, a bizalmiférfit első kötelessége: *a)* a vezetőséget illetmentes módon figyelmeztetni és a hiba helyreállítására felkérni, illetőleg *b)* a munkást kötelességeinek teljesítésére figyelmeztetni és *c)* ha ily esetben orvoslás nem történik, vagy ha a bizalmiférfit a panasz alaptalanságáról meg nem győződik, illetőleg, ha a figyelmeztetés eredménytelen maradna, tartozik panaszával a békéltető bizottsághoz fordulni. A munkaadót illető panaszok, illetőleg figyelmeztetések előterjesztése csak a nyomdavezetőség irodájában történhetik. Ha valamely meglevő helyzet esné a bizalmiférfit kifogása alá, úgy a régi helyzet mindaddig fenttartható, míg a békéltető bizottság a szóban forgó ügyben nem dönt. Panaszokból folyó kártalanítások csak azon hétre nyulhatnak vissza, amely a panasz keltének hetét legfeljebb két héttel előzte meg. Ha bebizonyul, hogy a munkaadó a bizalmiférfit a bérszabályzat védelme körül kifejtett szabályszerű ténykedése miatt bocsátotta el, úgy az illető munkaadó a békéltető bizottság által pénzbírsággal sújtható. A bizalmiférfit tartozik arról gondoskodni, hogy minden előfordulható esetben a békéltető bizottság döntéséig az üzem zavartalanul és fennakadás nélkül folytatódjék. Ha a bizalmiférfit a jelen bérszabályzatban reá ruházott hatáskörben bármely fél rovására visszaélést vagy figyelmeztetés ellenére súlyos mulasztást követ el, bizalmi állásától a békéltető bizottság által meghatározott időre megfosztható. A személyzetnek a munkaidőn belül szervezeti ügyekkel foglalkoznia nem szabad.

12. A lapgépszedők, továbbá a korrektorok és a hirlapoknál alkalmazott szedő-korrektorok kivételével mindazon szakmunkások, akiknek hetibére a jelen bérszabályzat életbe lépte napján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve az illető szakmunkáscsoportra vonatkozólag

megállapított bérminimumot, a bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve két (2) korona béremelésben részesítendő. Azok a lapgépszedők, korrektorok és a hirlapoknál alkalmazott szedő-korrektorok, akiknek hetibére a jelen bérszabályzat életbe lépte napján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve rájuk vonatkozólag megállapított bérminimumot, a bérszabályzat életbe lépte napját követő szombattól kezdve három (3) korona béremelésben részesítendő. Az összes szakmunkások, akiknek a hetibére az 1912. év első szombatján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve az illető szakmunkáscsoportra vonatkozólag megállapított bérminimumot, az említett szombattól kezdve egy (1) korona béremelésben részesítendő. Az összes szakmunkások, akiknek hetibére az 1914. év május hó első szombatján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve az illető szakmunkáscsoportra vonatkozólag megállapított bérminimumot, az említett szombattól kezdve egy (1) korona béremelésben részesítendő. Az összes szakmunkások, akiknek hetibére az 1916. évi május első szombatján eléri vagy meghaladja az ezen időpontra nézve az illető szakmunkáscsoportra vonatkozólag megállapított bérminimumot, az említett szombattól kezdve egy (1) korona béremelésben részesítendő.

13. A munkarend az ipartörvény 113. §-a értelmében az illetékes kerületi elöljárósággal, mint elsőfoku iparhatósággal láttamozandó, amelyhez egyszersmind a jelen munkabérszabályzat csatolandó. A munkarend nem tartalmazhat oly intézkedést, amely a jelen bérszabályzat határozmányaival ellenkezik.

14. Bérszabályzathű nyomda nem dolgozhatik a békéltető bizottság által blokálnak nyilvánított nyomda részére és nem dolgoztathat ugyanilyen blokált nyomdánál.

15. Gyakornok csak tandíj fizetés mellett és csupán a tanonclétszám keretében alkalmazható.

16. A napilapok hétfőn reggel nem jelennek meg, hétfőn reggel lapot tehát szedni nem szabad. Kivételt képez ez alól az az eset, ha a vasárnapi munkaszünet fel van függesztve. Ez esetben a hétfő reggeli lap vasárnap éjjel készítenendő a bérszabályzat idevonatkozó rendelkezései szerint. A délből vagy este megjelenő napilapok hétfőn is csak abban az időben jelenhetnek meg, mint más napokon.

17. A főnök, illetőleg helyettese jogosítva van a munkást munkájában ellenőrizni.

18. A jelen munkabérszabályzat a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete választmányának, illetőleg a budapesti könyvnyomdai szakmunkások összességének jóváhagyása napját követő hétfőtől kezdve lép életbe és érvénye 1918. évi április hó végéig tart. A szerződés megújítása iránti tárgyalások legkésőbb 1917. évi október hó végéig indítandók meg.

19. A jelen bérszabályzat Budapest székesfőváros területére és környékére, a vámtól számított 10 kilométer távolságban érvényes és kötelező.

20. A jelen bérszabályzat magyarázatára kizárólag a két szerződő fél, jelesül a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete, valamint a budapesti könyvnyomdai munkások szakszervezete illetékes. E szerint magyarázat csak a két szerződő fél által közösen állapítható meg és adható ki. Minden egyéb bérszabályzatmagyarázat és rendelkezés érvénytelen és semmis. Ha a szerződő felek valamelyike a bérszabályzat egyes pontjának értelmezése körül elvi határozat hozatalát tartja szükségesnek, ebbeli indokolt kívánságát tartozik a másik szerződő féllel közölni. Ha a megkeresett fél hozzájárul ahhoz, hogy a felvetett kérdés a békéltető bizottság által elvileg eldöntessék, a békéltető bizottságnak ez ügyben hozandó határozata bérszabályzatszerű érvényességgel bír.

Különleges határozmányok

I. A nappal dolgozó szedők és szedő-korrektorok részére

A munkaidő. 21. A munkaidő naponként: a) a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve az 1914. év végéig $8\frac{3}{4}$ óra; b) 1915. évi január hó 1-től kezdve a bérszabályzat lejártáig $8\frac{1}{2}$ óra. A munkaidő részletes meghatározása (kezdet és befejezése) a munkarendben foglaltatik azzal a korlátozással, hogy a rendes munkaidő reggeli 7 óra előtt nem kezdődhetik és este $\frac{3}{4}$ 7, illetőleg

1915. évi január hó 1-től kezdve ½7 órán tul nem terjedhet. A déli szünet megállapítása kizárólag a munkaadó joga, azonban egy és fél óránál rövidebb és két óránál hosszabb nem lehet.

22. Az 1914. év végéig a délelőtti uzsonnaidő, a kézmosást is beleértve, 15 percig tart. A géprevízió és a rendkívüli, halasztást nem tűrő munkák az uzsonnázás által el nem odázhatók, illetve meg nem szakíthatók; az e körül alkalmazottak később uzsonnáznak. A délutáni uzsonnázás egyáltalán tiltva van; ugyanígy meg van tiltva a 1915. évi január hó 1-től kezdve a délelőtti uzsonnázás is.

23. Husvét, pünkösd és karácsony előtti napon a munkaidő egy órával rövidebb a rendesnél.

24. Éjjeli foglalkoztatásnál (Schicht-rendszernél) a munkaidő 8½ óra, közben ½ órai szünettel.

25. Vasárnapon és ünnepen munkaszünet van és e szünetekért a bizonyospénzben dolgozó nyomdai alkalmazottak béréből levonni nem szabad. Ugyancsak nem szabad a bizonyospénzben dolgozó nyomdai alkalmazottak béréből levonni az üzlet által elrendelt szünetekért; a számolószedők és -mettőrök ily esetben óránként: *a)* a jelen szabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag hatvanhét (67) fillérrel; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag hatvankilenc (69) fillérrel; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag hetvenegy (71) fillérrel; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandók. Ha a bizonyospénzben dolgozó munkás egy héten három napnál rövidebb ideig dolgozott, csak azon ünnepnapra eső munkabérre tarthat igényt, mely előtt és után egész napon át munkálkodott. Ha a bizonyospénzben dolgozó munkás egy héten három napon vagy ennél hosszabb időn át dolgozott, úgy neki az ünnepnapra járó bér akkor is jár, ha az ünnepnap nem a munkanapok közé esik, hanem azokat közvetlenül megelőzi, vagy közvetlenül követi.

A munkabér. *a)* A bizonyospénzbeli szedők részére. 26. A bizonyospénz minimuma hetenként: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harmincnégy (34) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harmincöt (35) korona; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminchat (36) korona; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig harminchét (37) korona.

27. Az ujonnan felszabadultak bérminimuma hetenként: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig huszonnyolc (28) korona; *bb)* a második évben harminc (30) korona; *cc)* a betöltött két év után harmincnégy (34) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig huszonkilenc (29) korona; *bb)* a második évben harmincegy (31) korona; *cc)* a betöltött két év után harmincöt (35) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. év április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig harminc (30) korona; *bb)* a második évben harminckettő (32) korona; *cc)* a betöltött két év után harminchat (36) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig: *aa)* a felszabadulás után egy évig harmincegy (31) korona; *bb)* a második évben harminchárom (33) korona; *cc)* a betöltött két év után harminchét (37) korona. Ha az ujonnan felszabadult szedő a szabadulása utáni két év eltelte előtt távozik, új alkalmaztatásában csak az első, illetőleg a második évre járó bérminimumra tarthat igényt.

28. Az ujonnan felszabadult lehetőleg egy évig el nem bocsátandó.

29. Állandó éjjeli foglalkoztatásnál (Schicht-rendszernél) a minimum, illetőleg az addig élvezett bizonyospénz hat (6) koronával magasabb. Ha az éjjeli munka nyolc hétnél rövidebb ideig tart, az éjjeli heti kárpótlás nyolc (8) korona. Ha az állandónak jelzett éjjeli munka nyolc hétnél korábban szűnik meg, a 2 korona heti különbözet utólag megtérítendő.

30. Ha a szedő idegen (nem magyar) nyelvű munkához vétetik fel, hetenként a bérminimumon felül három (3) koronával magasabb bérben részesítendő. Ha a szedő a hétnek legalább négy napján át, vagy rendszeresen minden héten, bár csak rövid időn át (de legalább egy és fél napig) idegen nyelvű munkát szed és szedésének korrekturája a rendesnél nem nagyobb, a bérminimumnál három (3) koronával magasabb bérre tarthat igényt.

31. Hangjegyszedés bizonyospénzben végzendő és ezért az illető héten a minimumom felül hat (6) korona pótlék jár.

b) A korrektorok és revizorok részére. 32. A szedő-korrektorok minimális heti munkadíja: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harminchét (37) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harmincnyolc (38) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminckilenc (39) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyven (40) korona.

33. A kezdő korrektor heti minimális munkaideje egy évig: *a)* jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harminchat (36) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminchét (37) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harmincnyolc (38) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig harminckilenc (39) korona.

34. A revizorok megfelelően magasabban díjazandók.

35. Korrektoroknak, akik a magyar nyelven kívül idegen nyelvet is olvasnak, a minimális heti munkadíjon kívül három (3) korona kárpótlás jár.

36. A rendes munkaidőn túl a korrektor és revizor munkáját a nyomda tulajdonosán (főnökön), a szerzőn vagy a művezetőn (faktoron) kívül más egyén nem végezheti.

37. Nappali korrektor, ha napilapok korrekturáját végzi, a lapkorrektorok számára megállapított bérminimumban részesül. Ha a nappali korrektor éjjel készülő lapnál kisegít és ezen kisegítés éjjelen túl tart, úgy a kisegítő másnap csak délután kezdi meg a rendes munkáját és tőle a délelőttre járó bér le nem vonható.

38. Magyar korrektor és revizor csak tanult nyomdász lehet. Idegen nyelvű korrekturák olvasására is csak az esetben alkalmazható nem tanult nyomdász korrektorul, ha megfelelő korrektor a nyomdában a tanult nyomdászok között nem volna. A korrektornak nyomdán kívül magyar házi korrekturát olvasni nem szabad.

c) A számolásban dolgozó pakétszedők részére. 39. A számolás azon betűnem közönséges *n* betűje szerint történik, melyből a pakétszedő a neki átadott kéziratot szedi. Ha az *n* vastagabb egy félnégyzetnél, úgy a számolás ez utóbbi szerint történik. Ha a felszedett *n*-nek vagy félnégyzetek nem töltik ki teljesen a sort, úgy egy *n*-nel több számítandó. Ha azonban egy betűfaj nagyobb betűtestre öntetett, akkor a kisebb betűfaj *n* betűje szerint számolandó.

40. A pakétszedőtől a kéziratban előforduló előnyösebb részeket elvonni nem szabad. A pakétszedők között a kézirat a mű vagy a lap sorrendjében osztandó szét.

41. A negyedpetit vagy negyedciceró térző 8 ciceróig 1 *n*, 20 ciceróig 2 *n*, azontul minden megkezdett 10 ciceró után 1 *n*; ha a térző vékonyabbra vagy vastagabbra öntetett, úgy minden darab térző 2 *n*.

42. A magyar szövegű szedésnél 1000 *n*-ként a számítás alapja a következő: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit 65 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 67 fillér, *cc)* nonpareille és mitteltől felfelé 74 fillér, *dd)* perl 80 fillér; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit

67 fillér, *bb*) kolonel és ciceró 69 fillér, *cc*) nonpareille és mitteltől felfelé 77 fillér, *dd*) perl 84 fillér; *c*) 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa*) garmond, bourgeois és petit 69 fillér, *bb*) kolonel és ciceró 71 fillér, *cc*) nonpareille és mitteltől felfelé 80 fillér, *dd*) perl 88 fillér; *d*) 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig: *aa*) garmond, bourgeois és petit 71 fillér, *bb*) kolonel és ciceró 73 fillér, *cc*) nonpareille és mitteltől felfelé 83 fillér, *dd*) perl 92 fillér.

43. A szokásosnál keskenyebbre öntött írásfajok (keskeny kódex stb.) számolása a megfelelő számú *n* alapján történik és esetről-esetre a békéltető bizottság állapítja meg annak mennyiségét.

44. A német szövegű szedés, ha antiqua, 2 fillérrel, ha fraktur, *abc* alapján számolandó és 4 fillérrel drágább.

45. A tót, latin, ó-magyar, román, olasz, francia, angol és horvát nyelvű szedés 6 fillérrel magasabban fizetendő; egyházi cirill, szerb, orosz és görög 14 fillérrel, héber sima szedés 8 fillérrel, pontozott 16 fillérrel és troppszedés 24 fillérrel drágább. A héber szedés számítása a „Daled”, pontozásoknál pedig „Passach” szerint történik.

46. Félnégyzetnél keskenyebb kizárással szedett munka 2 fillérrel drágább.

47. Az idegen betűfajból vagy ritkitottan szedett szavak, továbbá „Kapitälchen”, valamint a szedésben szétszórtan, de gyakrabban előforduló számok vagy rövidítések sorokká adandók össze és kétszeresen számítandók. Idegen betűfajból szedett szedés, ha folytatólag fordul elő, az első 5 sorig minden sor kétszeresen, a további sorok 6–11 sorig másfélszeresen számítandók, azontul minden megkezdett öt sorhoz 30 sorig egy sor adandó.

48. Cimek középre vagy oldalt zárva kétszeresen számítandók akkor is, ha állottak, valamint akkor is, ha a kenyéírás verzálisából szedetnek és egy vagy több sorból állanak. Záróvonal vagy spitz egy sort számít, tekintet nélkül arra, vajjon cim előtt, után vagy a szedés között fordul elő. Cimek alatt vagy felett lévő, ismétlődő, a cimhez nem tartozó, változatlanul álló közlemények nem illetik meg a szedőt.

49. Tiszta számos vagy ritkitott (spacionált) szedés, valamint számos szedés rövidítésekkel, tisztán számokkal kevert tiszta névszedés kétszeresen, számokkal kevert névszedés, továbbá folytatólagosan (az egész sorszélességben) szedett nevekből vagy helynevekből álló szedés másfélszeresen számíttatik. Negyedpetit spáciumnál vékonyabbal ritkitott sor, ha ezt a nyomda rendeli el, három sort számít. Kétszeresen számíttatnak az oly sorok is, amelyekben az évszámokhoz rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kisedetnek, ez esetben a számolás csak másfélszeresen történik. Folytatólag szedett tárgynevek számokkal másfélszeresen számítandók.

50. Kimenetes név- vagy helynévszedés a mű, illetve hasáb egész szélességére szedendő és a sima szedésnél 4 fillérrel magasabban díjazandó. Ha a kimenetes név- vagy helynévszedés mellé számok is szedendők, úgy 6 fillérrel drágább.

51. A sor kihajtásáért vagy behozásáért egy sorral több számíttatik.

52. A kipontozott szedés, ha egy számrovat van benne, 4 fillérrel drágább, ha két számrovat van benne, másfélszeresen, három vagy több számrovattal kétszeresen számíttatik.

53. Táblázatos szedés, tekintet nélkül arra, hogy fejjel vagy anélkül készítették, tekintet nélkül továbbá arra, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betűkkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számíttatik. Háromhasábos táblázat másfélszeresen számítandó; kéthasábos szedés, ha léniával van is elválasztva, nem tekinthető táblázatos szedésnek s csak mint rendes szedés számítandó a bérszabályzatnak rávonatkozó pontjai szerint, egész szélességben és magasságban. Oly esetekben, amidőn a táblázat feje kisebb betűfajból szedetik, mint az egész tábla, a fej ezen kisebb betűfaj szerint számítandó kétszeresen. Ha a táblázat rovatok szerint paketirottatik, úgy az erre vonatkozó szabályok mérvadók.

54. Keskeny alak, mely egy sorban 35–31 n -et tartalmaz, 3 fillérrel, 30–25 n -es 5 fillérrel, 24–20 n -es 8 fillérrel, 20 n -en aluli alak 10 fillérrel drágábban számíttatik. A tértől járó n -nek azonban nem számíttatnak a sorszámszámhoz.

55. Versek, akár egy-, akár többhasábosak, a mű egyszeri szélességében számítandók és a versszakok után előforduló üres hézag egy sort számít és a szedőt illeti meg.

56. Ha a szedés kisebb betűfajjal (ahol t. i. aláírás szükséges) van keverve, az illető sorok kétszeresen számítandók. Alul- és felülrakott sorok három sort számítanak. Ha egy sorban több aláírás van, úgy az első aláírás két sort, minden további aláírás még egy sort számít. Inicialé mellé szedett szedés minden sora egész szélességben kétszeresen számíttatik. A szedés szélességéhez számítódik azon üres is, amennyivel az inicialé a rendes szedés szélességén kívül áll.

57. Matematikai szedésnél egyszerű példák másfélszeresen, nehezebbek kétszeresen számítandók; minden sor lénia egy sor. Különösen nehéz példánál megfelelő kárpótlás fizetendő.

58. A bérszabályzatban külön kijelölt eseteket kivéve, háromszorosnál magasabban csak oly sorok számolhatók, melyeknek szedése háromszoros számítás mellett a szedőt rendes keresetében károsítaná.

59. Pakétszedők csak egy házi javítást tartoznak végezni; további vagy a szerző által olvasott korrektúra végzéséért *a)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napját követő szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillér; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillér; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillér; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillér kárpótlásban részesítendő; ugyanez áll a fordított (blokkolt) betűkre is. A házi korrektúrában eszközölt stilisztikai változtatások megjelölendőek s azokért a szedő szintén kárpótolandó. A pakétszedő kilépése előtt tartozik megkorrigálni azt a szedését, mely kilépéséig házilag megolvastatott.

60. Rendben nem lévő kézirat, melynek folytonossága bejegyzésekkel sűrűn van megszakítva, vagy pedig mondatszerkezeti végig hiányos és melyet a szedőnek kell szedés közben pótolnia és a szedőt munkájában nagy mérvben hátráltatja, kárpótlásul az ezen kéziratból szedett szedés 1000 n után 4 fillérrel magasabban számíttatik.

61. Ha a szedő más nyelvű osztani valót kap, melyet szedéséhez nem teljesen használhat, hanem részben összeállítani vagy a szekrényből egyes betűt kirakni kell, úgy ezért a feltisztogatással eltöltött idő fele *a)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napját követő szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillérrel, *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillérrel, *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillérrel, *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandó.

62. A számoló szedőtől nem vonható le a főnök által végeztetett betűberakásért (beráfolásért); ha ellenben a betűberakást (beráfolást) a számoló szedő végzi vagy teljesen üres szekrényt kell osztás vagy betűberakás (beráfolás) útján berendeznie, úgy az ezzel eltöltött idő fele *a)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napját követő szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillérrel; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillérrel; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillérrel; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandó.

63. Ha a szedő egy szekrényből 3000 n betűt nem szedhet, 50 fillér kárpótlás jár neki.

64. Nem foglalkoztatás esetén, t. i. kézirat- vagy anyagihiány miatt, a szedő bármilyen szedői munkához alkalmazható és ezen időn át neki: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillér; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillér; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillér; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillér fizetendő. Azonban az óraszerinti díjazás három napnál tovább nem tarthat. Ezen túl az illető szedő megfelelő bizonyospénzben díjazandó, mely azonban *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag heti negyven (40) koronánál; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag heti negyvenegy (41) koronánál; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag heti negyvenkettő (42) koronánál; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig heti negyvenhárom (43) koronánál több nem lehet.

d) Tördelők részére. 65. A tördelők bizonyospénzben vagy számolásban alkalmazandók. Átlagárban semmiféle munkát végezni nem szabad.

66. A számolásban való tördelésért minden munkánál (mű vagy lap) 1000 *n*-ként négy fillér tördelési pótlék jár. Ha a számoló szedő a művet egyedül szedi oldalakban (kolumnákban), tördelési járulékot nem igényelhet és egy sajtórevíziót köteles lelkiismeretesen végezni.

67. A számolásban dolgozó tördelő bizonyospénzben szedőt csak a korrekturák és tördelés végzéséhez alkalmazhat.

68. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy másik betűnem fordul elő; kétszeres kevertnek, ha egy harmadik; háromszorosnak, ha egy negyedik betűnem szétszórva az iv harminckettő részét foglalja el. Ilyenkor a rendes ár 1000 *n* után egyszeres kevert szedésnél (2) két fillérrel, kétszeres kevertnél négy (4) fillérrel, háromszoros kevertnél hat (6) fillérrel emelkedik. Új betűnemnek tekintetik a ritkított szedés, valamint a számok, rövidítések és a Kapitälchen is. Ha az elősorolt betűnemek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszerezettetik. Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed vagy 16 részének betöltésénél külön betűnemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számíttatik. Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ennek a résznek a számitása ezen bérszabály határozmányainak 42., 44. és 45. pontjai szerint történik.

69. A munkában előforduló kisebb betűnem annak árszabása szerint külön számíttatik; a választóvonal a jegyzethez tartozik.

70. Szélzet-jegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez csatolandók, de csak az illető oldalon, ahol előfordulnak.

71. A tördelő köteles egy sajtórevíziót lelkiismeretesen végezni. Változtatások, szerzőrevíziók végzéseért, melyekért a szedő nem okozható: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillérrel; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillérrel; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillérrel; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandó. Ugyanez áll a fordított (blokkált) betűkre nézve is.

72. A munka befejezte után a tördelő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a tördelőnek szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, tézók, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67) fillérrel; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillérrel; *c)* 1914. évi május hó első szombat-

jától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillérrel; *d*) 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillérrel kárpótlandó.

73. A művek címe, valamint a szövegben előforduló mindennemű előny: védcim (Schmutztitel), metszvények, vákát stb. a tördelőt illetik és tőle még az esetben sem vonhatók el, ha az üzlet ezeket bizonyospénzben állíttatja is össze. Az élő oldalcímek a zársorral együtt három, a holtak két sornak számíttatnak.

Különórák. 74. Ha a bizonyospénzben dolgozó munkásoknak a megállapított munkaidőn túl is dolgozniuk kell, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesítendő: *a*) Éjfél előtt, valamint vasárnapon és ünnepnap délelőtt végzett munkáért a heti bér minden egy koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 30 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 35 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 40 fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 45 fillér, *b*) Éjfél után vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepnap délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás négy (4) fillér; a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 60 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig egy (1) korona 65 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 70 fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 75 fillér.

75. A számolószedők (pakétszedők vagy tördelők), ha a munkaidőn túl dolgoznak, a következő kárpótlásban részesítendő: *a*) éjfél előtt, valamint vasárnapon és ünnepnapon délelőtt: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként harminchét (37) fillér; *bb*) 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként harminckilenc (39) fillér; *cc*) 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként negyvenegy (41) fillér; *dd*) 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként negyvenhárom (43) fillér; *b*) éjfél után vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepnap délután: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag ötvenöt (55) fillér; *bb*) 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként ötvenhét (57) fillér; *cc*) 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag ötvenkilenc (59) fillér; *dd*) 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hatvanegy (61) fillér.

76. Ha a különórázás a rendes munkaidőn túl legalább három óráig tart, abból fél óra, ha három órán túl tart, egy óra vacsoraiddő jár, mely munkával ki nem tölthető. A nappal foglalkoztatott munkásnak, akit éjjel sürgős munkára rendelnek be, a nappali munkaidő befejeztétől számítandó idő is különórában díjazandó. Fél órán aluli idő fél órának, fél órán túli idő egész órának számítandó. Ha egy héten több, nem teljes különóra van, úgy azok összeadandók és az esetleg fenmaradó fél óra egész órát számít.

77. Különórázni rendszeresen nem szabad.

II. Kizárólagosan kéziszedéssel előállított napilapok szedőinek munkaideje és munkabére

A munkaidő. 78. A munkaidő: *a*) a kizárólagos nappali munkára vonatkozólag 1914. évi december hó végéig 8¾ óra, 1915. évi január hó 1-től kezdve 8½ óra; *b*) a vegyes nappali és éjjeli munkára vonatkozólag a bérszabályzat egész tartama alatt 8½ óra; *c*) a kizárólagos éjjeli munkára vonatkozólag a bérszabályzat egész tartama alatt 8½ óra.

79. A délelőtti ozsonnázás 1915. évi január hó 1-ig meg van engedve; az ozsonnázás kézmosással együtt 15 percnél tovább nem tarthat és a halaszthatatlan munkák késleltetése nélkül végzendő. 1915. évi január hó 1-én tul a délelőtti ozsonnázás egyáltalán meg van tiltva. Ugyan-igly meg van tiltva a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve a délutáni ozsonnázás.

80. Vegyes nappali és éjjeli munka esetében a nappali munka nem kezdhető meg korábban, mint kilenc órával az éjjeli munka befejezése után. A nappali munka befejezése és az éjjeli munka megkezdése között legalább egy órai szünetnek kell lenni.

81. A kizárólagos éjjeli munka legfeljebb háromnegyed órai szünettel szakítható meg, azonban a lap idejében való elkészültének késleltetése nélkül.

82. A munkaidő kezdete és vége a munkaadó által megállapítandó munkarendben szabályozandó, szintugy az ünnepnapon való kezdés is. A kizárólagos nappali munka mellett legalább egy órai ebédszünet adandó. Az éjjeli munka rendes befejezése 1911. évi június hó 1-ig nem terjedhet éjfél után $\frac{3}{4}$ órán tul, 1911. évi június hó 1-je után pedig $\frac{1}{2}$ órán tul. A valóságos szedés ideje ugy a nappali munka, mint a vegyes nappali és éjjeli munka, valamint a kizárólagos éjjeli munka mellett hat óránál több nem lehet.

83. Olyan lapnál, melynél a szedési és osztási idő együttvéve napi hat és fél órán tul nem terjed, a munkaidőnek még hátralevő része egyéb munkával töltendő ki, amely munka, amennyiben ezt a munkaadó számolásban végezteti, szintén a számolásban dolgozó lapszedők részére megállapított határozmányok szerint díjazandó; ha pedig a munkaadó ezt az egyéb munkát bizonyos pénzben kívánja végeztetni, ugy ez a lapoknál alkalmazott gépszedő bérének megfelelő óradíjjal díjazandó.

Munkabér. 84. Rendes szedés (nevek, számok, rövidítések, ritkitás stb. nélkül) számolási alapja magyar lapoknál ezer (1000) n után a következő: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit 67 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 69 fillér, *cc)* nonpareille 76 fillér; *b)* 1912. évi első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit 69 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 71 fillér, *cc)* nonpareille 79 fillér; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* garmond, bourgeois és petit 71 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 73 fillér, *cc)* nonpareille 82 fillér; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig: *aa)* garmond, bourgeois és petit 73 fillér, *bb)* kolonel és ciceró 75 fillér, *cc)* nonpareille 85 fillér.

85. Németnyelvű lapoknál a szedés ára 2 fillérrel magasabb.

86. Ha egy kisebb betűfaj nagyobb testre öntetett, akkor a kisebb betűfaj n betűje mérvadó.

87. Frakturszedésnél a számítás *abc* alapján történik.

88. Keskeny alakra, térszökre és a németen kívül más nyelvű szedésekre a nappal dolgozó számoló szedők bérszabályzata mérvadó.

89. Különleges szedések díjazása: *a)* tőzsdei és kereskedelmi táviratok másfélszeresen számíttatnak; *b)* vasuti és bankkimutatás mutálásánál egyszeresen, új szedésnél kétszeresen, tabelláris szedés szintén kétszeresen számíttandó; *c)* leszámítolási árfolyamok és összehasonlító árfolyamtáblázatok épp ugy, mint a tőzsdei táblázatok, másfélszeresen számíttatnak; *d)* a gabonatőzsde bevezetése egyszerűen, kötések duplán, az érték- és külföldi tőzsdék másfélszeresen számíttatnak; *e)* időjárás táblázatok és vizállás duplán számíttatnak; *f)* változások a hadseregben vagy kivonatos közlések a hivatalos lapból másfélszeresen számíttatnak, bármily cím alatt közöltetnek is; *g)* tiszta számszedés, szám- és nyerszámmal vagy anélkül, valamint folytatólagos ritkított vagy névszedések kétszeresen számíttatnak. Ama sorok, melyek több mint felényire vannak ritkítva, szintén kétszeresen számíttatnak, szétszórtan előforduló ritkított szavak sorokká adandók össze; *h)* színházi műsorok, számadási kimutatások, hitelegyletek fizetéseképtelenségi kimutatásai, templomi zene, rövidített szavakkal szedett sport, naptár (napirend) másfélszeresen, idegen nyelvű sorok kétszeresen számíttatnak. Ha azonban a verseny-

eredmények nevekből, számokból és rövidítésekből állanak, kétszeresen számíttatnak; *i*) olyan sorok, amelyekben kurzivból vagy másfajta írásból fordulnak elő szavak, kétszeresen számíttatnak, épp úgy a táviratok kezdősorai is; *k*) címsor, ha áll is, kétszeresen, záróvonal egy sornak számíttatik; *l*) ha az idegenek névsorát, a színlapot és a hozzátartozó műsort, a színházi táblázatos műsort, a nyiltteret és hirdetéseket ujságszedő szedi, akkor kétszeresen számítandó; *m*) ha a rendes formátumnál keskenyebb alakra szed a szedő, a szedés a rendes formátumra számíttatik; *n*) a lapban előforduló előny (speck), a változatlanul álló szedés kivételével, a szedőktől el nem vonható és közöttük egyformán szétosztandó; *o*) egy lapból a másikba szedést átvenni nem szabad.

90. A sorkihajtásért egy sorral több, nyolc szedett sornál kisebb „kutyanyelv”-nél (flecknél) két sorral több számíttatik.

91. Minden oly korrekturaváltoztatásért, melynél tördelni kell, minden szükségképpen megtördelt sor egy sort számít.

92. A rendes várók, épp úgy azok, akik utasításra a rendes szedés befejezése után várni vagy szedni tartoznak, a várással eltöltött első óráért egy (1) korona 20 fillért kapnak; ugyanannyi jár a második óráért is. Váróban csak az aznapra való szedést szabad szedni.

93. Nyolc szedőig egy, tizenöt szedőig kettő, ezenfelül minden megkezdett tíz szedő után a váró alkalmazása kötelező. Ha azonban a munka elvégzésére ez a létszám nem elegendő, úgy a sorrend szerint következő többi ott tartott szedőnek is jár a váró számára megállapított díjazás.

94. A rendes munkaidő előtt való kezdésért óránként egy (1) korona 20 fillér kárpótlás jár.

95. A revíziós külön két (2) korona 40 fillérrel díjaztatik és csak a lapnál alkalmazott szedő lehet. Szövegváltoztatásért, valamint hasábvizsgálásért a megfelelő sorok irandók fel.

96. Rendkívüli kiadásért minden közreműködő ujságszedőnek a szedésen kívül négy (4) korona jár, amennyiben a szedés előállítása a rendes munkaidőn kívül esik.

97. A lap szövegrészeinek területén előforduló képek (ábrák) csak az esetben illetik meg a szedőt, ha azokat kizárnia vagy azok alá vagy mellé szednie kell.

98. Az ünnepnap munkáért hat (6) korona, a vasárnapi munkáért tizenkét (12) korona kárpótlás jár a szedésen kívül.

99. A napilapok szövegrésze sem bizonyospénzbeli szedőkkel, sem átlagárban („pauszál”-ban), sem tanoncokkal nem állítható elő.

100. A szedőszemélyzet a szedésre szánt idő alatt lehetőleg megszakítás nélkül foglalkoztatandó. Oly esetekben, amikor a szedőszemélyzetnek már egy hatodrésze szünetel, a várakozási idő ezen hatodrész utolsó szünetelőjének feliratkozásától kezdve tíz percenként és szünetelő szedőnként 300 n-nel kárpótlandó. Tíz percnél rövidebb tartamu állás egyáltalában nem számít. Ha az első feliratkozástól az egy hatodrészt kitevő utolsó feliratkozó jelentkezéséig több mint tíz perc múlt el, a szünetelés az egyes feliratkozások időpontjától számít.

101. A főlappal azonos alakban és folytatólagos oldalszámozással akár naponta, akár nagyobb időközökben megjelenő melléklet, még ha nincs is felirással ilyennek jelezve és külön előfizetés tárgyát nem képezi, a főlap oly kiegészítő részének tekintendő, mely az ujságszedőbér-szabályzat szerint számolandó. Kivételnek ez alól a reklámok, könyv- és egyéb hirdetések.

102. Vegyes (nappali és éjjeli) üzemből foglalkoztatott számoló lapszedőknek heti négy (4) korona külön kárpótlás jár.

103. Kisegítők a lap szövegrészeihez lehetőleg a nyomda személyzetén kívül állókból veendő, kiknek egy (1) korona kárpótlás jár. Más esetben, ha nappali szedő alkalmaztatik éjjeli laphoz kisegítésre és ennek alkalmaztatása éjfél utánig tart, úgy a kisegítő másnapon csak délután kezdi meg rendes munkáját és tőle a délelőtti járó bért levonni nem szabad. Ha a kisegítő számolószedő, úgy a délelőtti mulasztott időért neki: *a*) a jelen bér-szabályzat életbelépte napját követő szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvanhét (67)

fillér; b) 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hatvankilenc (69) fillér; c) 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag óránként hetvenegy (71) fillér; d) 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig óránként hetvenhárom (73) fillér kárpótlás fizetendő.

III. A gépszedők munkaideje és munkabére

Munkaidő. 104. A nappali munkaidő 1915. évi január hó 1-éig $8\frac{1}{2}$ óra, azontul pedig $8\frac{1}{4}$ óra. A nappali lapszedők részére a munkaidő 1915. évi január hó 1-éig $8\frac{1}{4}$ óra, azontul pedig 8 óra. A délelőtti uzsonnázás 1915. évi január 1-éig meg van engedve, mely, a kézmosást is beleértve, 15 percig tart. A délutáni uzsonnázás egyáltalában tiltva van; ugyanígy meg van tiltva 1915. évi január 1-étől kezdve a délelőtti uzsonnázás is. Az éjjeli munkaidő lapszedők részére 8 óra; 1915. évi január 1-étől kezdve $7\frac{3}{4}$ óra; nem lapnál alkalmazott gépszedők részére a jelen bérszabályzatnak egész tartama alatt 8 óra. Az olyan nyomdákban azonban, ahol éjjel lapszedők és egyéb munkával foglalkoztatott gépszedők együtt dolgoznak, az éjjeli munkaidő 1915. évi január 1-étől mindkét kategóriára nézve $7\frac{3}{4}$ óra.

105. A szedési munka egyfolytában öt óránál tovább nem tarthat. Az esetben, ha a gép tisztítását és rendbentartását a szedőnek kell végezni, úgy az a munkaidőn belül történik.

106. Ugy a nappali, mint az éjjeli munkaidőt a viszonyokhoz képest a munkaadó állapítja meg a munkarendben azzal a korlátozással, hogy a nappali munka nem kezdődhetik reggel 7 óra előtt és este $\frac{3}{4}$, illetőleg 1915 január 1-je után $\frac{1}{2}$ órán tul nem terjedhet. Az éjjeli rendes munkaidő 1911. évi június hó 1-éig éjfél után $\frac{3}{4}$ órán tul, 1911. évi június hó 1-én tul éjfél után $\frac{1}{2}$ órán tul nem terjedhet.

107. A munkaadónak jogában áll a gépszedőt vegyesen nappal és éjjel foglalkoztatni. Ez esetben a munkaidő lapszedők részére együtvéve 1914. évi december hó végéig 8 óra, 1915. évi január 1-étől kezdve $7\frac{1}{2}$ óra; nem lapnál alkalmazott gépszedők részére a jelen bérszabályzatnak egész tartama alatt 8 óra. Az olyan nyomdákban azonban, ahol éjjel lapszedők és egyéb munkával foglalkoztatott gépszedők együtt dolgoznak, az éjjeli munkaidő 1915. évi január hó 1-jétől mindkét kategóriára nézve $7\frac{3}{4}$ óra. Az éjjeli munka befejezésétől a nappali munka megkezdéséig legalább kilenc órai időköznek kell lenni. A munkabér ez esetben, amennyiben nem napilapról van szó, az éjjeli munkára nézve megállapítottnak felel meg; ha azonban az egyik munkaszakasz éjfél után végződik, a munkabér heti négy (4) koronával magasabb.

108. A déli szünet megállapítása kizárólag a munkaadó joga, azonban az, kivéve lapszedőknél, $1\frac{1}{2}$ óránál rövidebb és 2 óránál hosszabb nem lehet. Lapszedőknek a lehetőség szerint $1\frac{1}{2}$ órai, de legalább 1 órai déli szünet adandó.

109. Az éjjeli munkaidőben, tekintet nélkül annak tartamára, abba beszámítandó $\frac{1}{2}$ órai vacsoraidő adandó.

Tanulási idő. 110. A gépszedéshez csak tanult betűszedők alkalmazhatók. Kivételt ez alól csak a gépgyár által kiküldött instruktor képez addig, míg az illető mint a szedők tanítója működik. A gépszedés megtanulására a szedők elsősorban a nyomda személyzetéből alkalmazandók.

111. A tanulási idő a szedőgépnél 12 hét. Ez idő alatt a tanuló a szedőgép mechanizmusával, tisztogatásával és rendbentartásával is megismerttetendő. Jogában áll azonban mindkét félnek a tanviszonyt bármikor megszüntetni.

A szállítandó szedés mennyisége. 112. A tanulási idő befejezte után köteles a gépszedő legalább: a Linotypeon 4000, a Monotypeon 4000, a Monolineon 3500, a Typographon 3000 *n* betűből álló óránkénti átlagos korrigált, sima kompresz (35 *n*-nél nem keskenyebb) szedést szállítani.

113. A szedőgépnél való félévi alkalmaztatás után köteles a gépszedő legalább: a Linotypeon 4500, a Monotypeon 4500, a Monolineon 4000, a Typographon 3400 *n* betűből álló óránkénti átlagos korrigált, sima kompresz (35 *n*-nél nem keskenyebb) szedést szállítani.

114. A szállított betűmennyiség sima szedésre vonatkozik. Minden, ettől eltérő szedésnél annyi számítható le, amennyivel a szedésminőség vagy a gép, illetve a kopogtató ezen eltérő szedés előállítását megnehezíti.

115. Munkaközben előálló üzemzavarok természetesen a szállítási mennyiség megállapításánál figyelembe veendők.

Munkabér. a) A tanulási idő alatt. 116. A gépszedő minimális heti bére a tanulási idő első négy hetében az addig élvezett heti bér; ha számolószedő taníttatik ki a gépen, akkor a nappali bizonyospénz minimumát, ha lapszedő, akkor a bizonyospénzbeli lapszedők minimumát kapja. Négy hét után a heti bér, feltéve, hogy az első négy hét alatt élvezett heti bér ezen tételeket meg nem haladta: a) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag nappal harminchat (36) korona, éjjel negyvenkettő (42) korona; b) 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag nappal harminchét (37) korona, éjjel negyvenhárom (43) korona; c) 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag nappal harmincnyolc (38) korona, éjjel negyvennégy (44) korona; d) 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig nappal harminckilenc (39) korona, éjjel negyvenöt (45) korona.

b) A napilapoknál. 117. a) A jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag a nappal szedett magyar lapoknál alkalmazott gépszedők hetibére negyvenkilenc (49) korona, éjjel szedett magyar lapoknál ötvenhét (57) korona; ha a személyzet két munkaszakaszban szed lapot, hatvanhárom (63) korona; b) 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag a nappal szedett magyar lapoknál alkalmazott gépszedők heti bére ötven (50) korona, éjjel szedett magyar lapoknál ötvennyolc (58) korona, ha a személyzet két munkaszakaszban szed lapot, hatvanégy (64) korona; c) 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag a nappal szedett magyar lapoknál alkalmazott gépszedők heti bére ötvenegy (51) korona, éjjel szedett magyar lapoknál ötvenkilenc (59) korona, ha a személyzet két munkaszakaszban szed lapot, hatvanöt (65) korona; d) 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig a nappal szedett magyar lapoknál alkalmazott gépszedők heti bére ötvenkettő (52) korona, éjjel szedett magyar lapoknál hatvan (60) korona, ha a személyzet két munkaszakaszban szed lapot, hatvanhat (66) korona.

118. Idegen nyelvű napilapoknál a fenti tételek három (3) koronával magasabbak.

119. Éjjeli lap szövegrésze, ha azt nappal állítják elő, az éjjeli lapszedő bére szerint díjazandó.

120. Rendkívüli kiadásért, amennyiben ez a rendes munkaidőn kívül készül, a különóra-díjazáson kívül három (3) korona kárpótlás jár.

121. Az ünnepnapon foglalkoztatott lapszemélyzet kárpótlásának legalább annyira kell rugnia, mint egy rendes munkanap után járó díjazásnak. Ünnepnapon a lapszemélyzettel csak laphozvalót lehet szedetni.

122. A vasárnapra, munkaszünet felfüggesztése esetében, legalább a heti kereset egy napjának kétszerese jár.

123. Az oly lapoknál, melyek géppel állíttatnak elő, a kézi szedők a gépszedők részére itt megállapított díjazásban részesülnek, munkaidejük azonban nappal 1915. évi január hó 1-ig 8¾ óra, 1915. évi január 1-je után 8½ óra. A délelőtti uzsonnázás 1915. évi január hó 1-ig meg van engedve, mely, a kézmosást is beleértve, 15 percig tart; a délutáni uzsonnázás egyáltalában tiltva van, ugyanígy meg van tiltva 1915. évi január hó 1-től kezdve a délelőtti uzsonnázás is.

124. Vegyes nappali és éjjeli, valamint tiszta éjjeli üzem mellett a kézi szedők munkaideje a jelen bérszabályzat egész tartama alatt 8¾ óra, ½ órai vacsoraidővel.

c) Egyéb munkáknál. 125. A tanulási idő befejezése után a gépszedő minimális heti bére: a) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag nappal negyvenkettő (42) korona, éjjel negyvennyolc (48) korona; b) 1912. év első

szombatjától kezdődőleg 1914. évi április utolsó szombatjáig bezárólag nappal negyvenhárom (43) korona, éjjel negyvenkilenc (49) korona; *c*) 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag nappal negyvennégy (44) korona, éjjel ötven (50) korona; *d*) 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig nappal negyvenöt (45) korona, éjjel ötvenegy (51) korona.

126. Idegen nyelvű szedésnél a befejezett tanulási idő után a fenti tételek három (3) koronával magasabbak.

127. A szedőgépnél előforduló üzemzavaroknál, kézírathiánynál a gépszedő kézi szedésre is alkalmazható a gépszedőkre vonatkozó bérszabályzat szerint. Ha az üzemzavar vagy kézírathiány a hét végén túl tart, úgy a gépszedők azontul a kézi szedők bérszabályzata szerint díjazandók.

Különórák. 128. A szedőgépen különórázni csak a legkivételesebb esetben szabad.

129. A nappali üzem mellett alkalmazott lapszedők részére a különóra díjazása: *a*) éjfél előtt, valamint vasárnapon és ünnepen délelőtt végzett munkáért a heti bér minden koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 60 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 65 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 70 fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 75 fillér; *b*) éjfél után, vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepen délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona 5 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona 10 fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig két (2) korona 15 fillér.

130. A vegyes nappali és éjjeli üzem mellett alkalmazott lapszedők részére a különóra díjazása: *a*) a nappali rendes munka befejezése és az éjjeli rendes munka megkezdése közötti időben, valamint az éjjeli záró óra utáni első órában a heti bér minden koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 95 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig kettő (2) korona 5 fillér; *b*) az éjjeli záró óra utáni második órától kezdve a nappali rendes munka megkezdéséig a heti bér minden koronája után óránként négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 60 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 65 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 70 fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig kettő (2) korona 75 fillér.

131. A tisztán éjjeli üzem mellett alkalmazott lapszedők részére a különóra díjazása: *a*) a rendes munkaidő kezdete előtti időben, valamint az éjjeli záró óra utáni első órában a heti bér minden koronája után három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi

április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 95 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig kettő (2) korona 5 fillér; *b*) az éjjeli záró óra utáni második órától kezdve a heti bér minden koronája után négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 30 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 35 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag kettő (2) korona 40 fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig kettő (2) korona 45 fillér.

132. A 130. és 131. pontban említett üzemekben ünnepnapokon foglalkoztatott napilapszemélyzetek különóradijazása úgy nappal, mint éjjel, a heti bér minden koronája után óránként négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *a*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona; *b*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. év április hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona 5 fillér; *c*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) korona 10 fillér; *d*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig két (2) korona 15 fillér.

133. Az ünnepnap munkája összdíjazása nem lehet kevesebb, mint a heti bér egyhatod része; vasárnapokon, ha a munkaszünet fel van függesztve, a rendes munkaidő keretében végzett különórák összdíjazása nem lehet kevesebb, mint a heti bér egyharmad része.

134. A záró óra utáni különórázás vasárnapokon is négyfilléres alapon számítandó az illető gépszedőcsoportra nézve a bérszabályzatban megállapított maximumok figyelembe vételével.

135. Egyéb (nem napilap) munkák mellett alkalmazott gépszedők különóra díjazása: *a*) éjfél előtt, valamint vasárnap és ünnepen délelőtt végzett munkáért a heti bér minden koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 60 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. év április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 65 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 70 fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 75 fillér; *b*) éjfél után vagy reggel, a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepen délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás négy (4) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 80 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 85 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 95 fillér.

A napilapoknál alkalmazott szedő-korrektorok munkaideje és munkabére

136. A szedő-korrektorok munkaideje ugyanannyi, mint a napilapok gépszedőinek munkaideje.

137. A munkaidő megkezdését és befejezését a munkaadó állapítja meg.

138. Vegyes nappali és éjjeli munka esetében az éjjeli munka befejezése és a nappali munka megkezdése között legalább kilenc órai időköznek kell lenni.

139. Ha a munkaidő után a szedő-korrektornak még ott kell maradni, ezért különóradijazás jár.

A szedő-korrektorok bérminimuma. 140. *a)* A jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag a nappal előállított napilapoknál heti negyvennyolc (48) korona, az éjjel előállított napilapoknál heti ötvenöt (55) korona, a vegyes nappali és éjjeli üzemből előállított napilapoknál heti hatvanegy (61) korona; *b)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. év április hó utolsó szombatjáig bezárólag a nappal előállított napilapoknál heti negyvenkilenc (49) korona, az éjjel előállított napilapoknál heti ötvenhat (56) korona, a vegyes nappali és éjjeli üzemből előállított napilapoknál heti hatvankettő (62) korona; *c)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag a nappal előállított napilapoknál heti ötven (50) korona, az éjjel előállított napilapoknál heti ötvenhét (57) korona, a vegyes nappali és éjjeli üzemekben előállított napilapoknál heti hatvanhárom (63) korona; *d)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdve a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig a nappal előállított napilapoknál heti ötvenegy (51) korona, az éjjel előállított napilapoknál heti ötvennyolc (58) korona, a vegyes nappali és éjjeli üzemből előállított napilapoknál heti hatvannégy (64) korona.

141. Ezen bérminimumok az idegen nyelvű (német, román stb.) napilapoknál heti három (3) koronával magasabbak.

142. Különórák, valamint az ünnepnap és vasárnap munkája díjazása tekintetében a lapgép-szedők számára erre vonatkozólag megállapított határozmányok érvényesek.

143. Ha a nappali korrektor éjjel készülő lapnál kisegít és ezen kisegítés éjjelen túl tart, úgy a kisegítő másnap csak délután kezd meg rendes munkáját s tőle a délelőtti járó bér le nem vonható.

144. A napilapoknál lehetőleg szedő-korrektorok alkalmazandók. Ott, ahol már szedő-korrektorok vannak, a jövőben is csak szedő-korrektorok alkalmazhatók.

145. A lapkorrektor csak a laphoz tartozó szedést olvashatja.

146. A nyomdatulajdonos és a lapkiadó között a bérszabályzat életbelépte idején fennálló szerződések tartamán belül a nyomdára nézve a fentebbi 144. és 145. pontok csak annyiban kötelezők, amennyiben ezek érvényesítésére a nyomda a lapkiadót meg tudja nyerni.

A napilapok hirdetésszedőinek munkaideje és munkabére

147. A munkaidő ugyanaz, mint a bizonyospénzbeli nappali szedőé.

148. A munkaidő kezdetét és befejezését a munkaadó állapítja meg, azzal a korlátozással, hogy az nem terjedhet esti 9 órán túl.

149. Az ebédszünetet a munkaadó állapítja meg, melyre lehetőleg két óra adandó és nem lehet kevesebb egy óránál.

150. A napilapoknál dolgozó hirdetésszedők heti bérminimuma: *a)* jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harmincnyolc (38) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminckilenc (39) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyven (40) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyvenegy (41) korona.

151. Ha a napilapoknál alkalmazott hirdetésszedőknek a rendes munkaidejükön túl is dolgozniuk kell, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesítendő: *a)* éjjel előtt, valamint vasárnapon és ünnepen délelőtt végzett munkáért a heti bér minden 1 koronája után óránként három (3) fillér, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatjától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 40 fillér; *bb)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 45 fillér; *cc)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 50

fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 55 fillér; *b*) éjfél után vagy reggel a rendes munkaidő kezdete előtt és dél alatt, valamint vasárnapon és ünnepen délután végzett munkáért az óránkénti kárpótlás négy (4) fillér; a különóra megtérítésének maximuma pedig: *aa*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 70 fillér; *bb*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. év április hó utolsó szombatjáig egy (1) korona 75 fillér; *cc*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 80 fillér; *dd*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 85 fillér.

152. Ha a napilap-hirdetésszedő a rendes munkaidőn túl különórázik, úgy neki egy órán belül egynegyed óra szünet adandó. A munkaidőn túl két óra hosszat tartó különórázáshoz fél óra, azontul egy óra vacsoraidő jár.

153. Az ujonnan felszabadult szedő, ha napilap hirdetésszedéséhez alkalmaztatik, az ujonnan felszabadult szedőkre vonatkozólag megállapított bérminimumon kívül heti négy (4) korona pótlékot kap. Ha ujonnan felszabadult szedő állittatik napilap hirdetéséhez kisegítőül, úgy a kisegítés idejére az ujonnan felszabadult szedőkre vonatkozólag megállapított bérminimumon kívül heti négy (4) korona pótlékot megfelelő órabérpótlékot kap.

154. A napilap-hirdetésszedők, amennyiben ünnepnapon, esetleg felfüggesztett munkaszünet mellett vasárnapon foglalkoztatnak, legalább is három órára járó különóradijazásban részesítendő. A vasárnapi különóradijazás ez esetben kétszeresen számítandó.

155. Az első hirdetésszedőnek, aki tördel is, különóradijazás nem jár, ha bére legalább tizenhat (16) koronával nagyobb a hirdetésszedő heti minimumánál.

Különleges határozmányok. 156. A gépszedő csak bizonyos pénzben foglalkoztatható.

157. A munkaadónak szükség esetén jogában áll a gépszedőt kézi szedésre is alkalmazni, de bére ugyanaz marad.

158. Ha a nappal dolgozó, nem a napilapnál alkalmazott kézi vagy gépszedő napilapnál kisegít, úgy nappalra a kisegítés idejére lapszedőbérben részesül. Ha rendszeresen dolgozik napilapnál is, akkor az egész időre lapszedőbér jár, ez esetben csak az általa végzendő lapmunka megkezdése előtti és annak befejezése utáni időben tartozik egyéb szedési munkát végezni, míg lapszedési munkálkodásának ideje alatt egyéb szedési munkával nem foglalkoztatható. Az éjjeli kisegítésért pedig óránként: *a*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; *b*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 93 fillér; *c*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 96 fillér; *d*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 99 fillér különóradijazás jár.

159. Ha a nappali szedő a napi laphirdetéseknél kisegít, úgy nappalra a kisegítés idejére hirdetésszedői bérben, éjjelre pedig a hirdetésszedőkre vonatkozólag megállapított különóradijazásban részesül.

160. Ha a 158. és 159. pontban említett különórázás éjjelen túl tart, úgy a kisegítő más napon csak délután kezdi meg a rendes munkáját és tőle a délelőtti járó bér le nem vonható. Ha a kisegítő számoló szedő, úgy a délelőtti mulasztott időért neki: *a*) a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombattól kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig 67 fillér; *b*) az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag 69 fillér; *c*) az 1914. május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. április hó utolsó szombatjáig bezárólag 71 fillér; *d*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig 73 fillér kárpótlás jár.

161. Tanoncokat kisegítésképpen különórán a napilap hirdetéseinek szedésére alkalmazni nem szabad.
162. A napilaptördelők keresete kell, hogy a szedők átlagos keresetének maximumát meghaladja.
163. A tördelő és segédtördelő szedni nem köteles.
164. A napilaptördelők, valamint a lehuzók ünnepnapon legalább egy napi keresetüknek megfelelő kárpótlást kapnak. Vasárnapi munka esetén két munkanapra eső díjazás jár.
165. Ha bizonyos pénzben szedőgéppel előállított napilaphoz a nyomdán kívül álló szedő állittatik be kisegítésre, akkor a kisegítés idejére lapszedőfizetésben részesül és ezenkívül napi egy (1) korona kárpótlást kap. Hat napnál hosszabb ideig tartó kisegítői alkalmaztatásnál a koronás kárpótlás nem jár.
166. Ha a kézi szedő kisegítésképpen a szedőgépnél alkalmaztatik, erre az időre gépszedőbérre tarthat igényt.
167. Ha az éjjel dolgozó gépszedő, bár csak kivételesen is, a lapnál alkalmaztatik, úgy az egész éjjelre a lapnál dolgozó gépszedők bérszabálya szerint díjazandó.
168. Ujjonnan felszabadultak csak a felszabadulás utáni második évben állithatók a szedő-géphez.
169. Tanoncok a szedőgépnél nem alkalmazhatók.
170. Egyik napilapból másikba gépszedést átvenni nem szabad.
171. A fentebbi pontok minden napilapra, akár éjjel, akár nappal szedetnek, mérvadók.

IV. A gépmesterek és nyomók munkaideje és munkabére

A munkaidő. 172. A munkaidő naponként: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1914. év végéig $8\frac{3}{4}$ óra; *b)* 1915. évi január hó 1-től kezdve a bérszabályzat lejártáig $8\frac{1}{2}$ óra. A munkaidő részletes meghatározása (kezdeté és befejezése) a munkarendben foglaltatik azzal a korlátozással, hogy a rendes munkaidő reggeli 7 óra előtt nem kezdődhetik és este $\frac{3}{4}7$, illetőleg 1915. évi január hó 1-től kezdve $\frac{1}{2}7$ órán túl nem terjedhet. A déli szünet megállapítása kizárólag a munkaadó joga, azonban az $1\frac{1}{2}$ óránál rövidebb és 2 óránál hosszabb nem lehet.

173. 1914. év végéig a délelőtti uzsonnaidő, a kézmosást is beleszámítva, 15 percig tart és ez oly módon foganatosítandó, hogy ez az üzem szünetelését maga után ne vonhassa. A berakásra nem kötelezett gépmesterek és nyomók csak oly időben uzsonnázhatnak, amikor az általuk kezelt gépek járnak; míg az olyan nyomók, akik berakni is kötelesek, az uzsonnázásra megszabott időben gépük szünetelése mellett uzsonnázhatnak. A délutáni uzsonnázás egyáltalában tiltva van; ugyanígy meg van tiltva 1915. évi január hó 1-től kezdve a délelőtti uzsonnázás is.

174. Éjjeli foglalkoztatásnál (Schichtrendszer) a munkaidő $8\frac{1}{2}$ óra, közben félórás szünettel.

Munkabér. 175. A gépmester heti bérminimuma: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatjától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag harmincegy (34) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harmincöt (35) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag harminchat (36) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig harminchét (37) korona.

176. Az ujjonnan felszabadult gépmester bérminimuma hetenként: *a)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napját követő első szombatjától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig huszonnyolc (28) korona; *bb)* a második évben harminc (30) korona; *cc)* a betöltött két év után harmincegy (34) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa)* a felszabadulás után egy évig

huszonkilenc (29) korona; *bb*) a második évben harmincegy (31) korona; *cc*) a betöltött két év után harmincöt (35) korona; *c*) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag: *aa*) a felszabadulás után egy évig harminc (30) korona; *bb*) a második évben harminckettő (32) korona; *cc*) a betöltött két év után harminchat (36) korona; *d*) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig: *aa*) a felszabadulás után egy évig harmincegy (31) korona; *bb*) a második évben harminchárom (33) korona; *cc*) a betöltött két év után harminchét (37) korona. Ha az ujonnan felszabadult gépmester a felszabadulás utáni két év eltelte előtt távozik, új alkalmaztatásában csak az első, illetőleg a második évre járó bérminimumra tarthat igényt.

177. Állandó éjjeli foglalkoztatásnál (Schicht-rendszer) a bérminimum, illetőleg az addig élvezett bizonyos pénz hat (6) koronával magasabb. Ha az éjjeli munka nyolc hétnél rövidebb ideig tart, az éjjeli heti kárpótlás nyolc (8) korona. Ha az állandónak jelzett éjjeli munka nyolc hétnél korábban szűnik meg, a két (2) korona heti különbözet utólag megtérítendő.

178. Minden gépmester köteles egy második gépet is kezelni, amiért neki, ha az gyorsajtó, négy (4) korona, ha az tégelyajtó, két (2) korona kárpótlás jár.

179. A nyomók vagy a lehúzók heti bérminimumai ugyanolyanok, mint a gépmesterekre nézve a 175. pontban megállapított bérminimumok. Az ujonnan felszabadult nyomók vagy lehúzók heti bérminimumai ugyanolyanok, mint az ujonnan felszabadult gépmesterekre nézve a 176. pontban megállapított bérminimumok.

180. A nyomó három amerikai tégelyajtót köteles kezelni, a harmadikért azonban a bérminimumon felül heti két (2) korona kárpótlásban részesítendő. Ugyanezen elbírálás alá esik és ugyancsak kezelni köteles a nyomó egy Gally-rendszerű és két amerikai tégelyajtót a bérminimumon felül a harmadik gépért járó heti két (2) korona kárpótlásért. Gally-rendszerű gépekből a nyomó kettőt köteles kezelni, emellett azonban egy amerikai tégelyajtóra felügyelni is tartozik, amiért neki a bérminimumon felül heti két (2) korona kárpótlás jár.

181. A nyomó berakni köteles. A lábbal való hajtás: *a*) a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdődőleg 1912. évi december hó utolsó szombatjáig bezárólag két (2) koronával; *b*) 1913. évi január hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig három (3) koronával kárpótlandó.

182. A gáz- vagy olajmotor kezeléseért és tisztogatásáért heti négy (4) korona jár.

Különórák. 183. A különórák díjazása ugyanolyan, mint a nappali szedőké. Ha a különórás a rendes munkaidőn túl legalább három óráig tart, abból egy fél óra, ha három órán túl tart, egy egész óra vacsoraidő jár, amely vacsoraidő csak akkor tölthető ki munkával, ha a munka halaszthatatlansága ezt megköveteli. A munkával kitöltött vacsoraidő kétszeresen számíttatik.

Különleges határozmányok. 184. A gépmester a speciális gépek közül csak egyet köteles kezelni. Speciális gépek alatt a következő gépeket értjük: egyszerű gyorsajtók 95/126 cm. nyomófelülettől kezdve, ha önberakóval vannak felszerelve; két turás gyorsajtók legalább 95/126 cm. nyomófelülettel; két- vagy többszínű gyorsajtók; szép- és hátsó nyomást végző gyorsajtók; lendülő hengerű gyorsajtók. Afelett, hogy egy ma még ismeretlen rendszerű gép milyennek tekintendő, esetről-esetre a jelen bérszabályzat alapján létesített békéltető bizottság határoz.

185. Nyomdai gépet csak tanult gépmester vagy nyomó kezelhet. Ez nem vonatkozik korrektúra-levonatok készítésére, melyet más nyomdai szakmunkás is végezhet.

186. A gépmesterek kötelesek összedolgozni, ha a gépek számára megállapított létszám megvan, de csak olyan gépen, amelyen egyidejűleg már oda beosztott gépmester is dolgozik.

187. A gépmester a hozzá beosztott gépeket és szereket szakszerűen köteles kezelni, ugyancsak a neki kiadott munkákat a kapott utasítás értelmében elvégezni. Ugyancsak felelősségre vonható a hozzá beosztott személyzet munkája tekintetében.

V. A körforgógépeknél dolgozó gépmesterek munkaideje és munkabére

Munkaidő. 188. Körforgógépekhez alkalmazott gépmester munkaideje: *a)* tisztán nappali üzem mellett a jelen bérszabályzat életbeléptetése napjától kezdve 1914. év végéig $8\frac{3}{4}$ óra, 1915. évi január hó 1-től kezdve a jelen bérszabályzat érvényességének időtartama végéig $8\frac{1}{2}$ óra; *b)* vegyes nappali és éjjeli üzem mellett a bérszabályzat egész tartama alatt 8 óra, minden szünet nélkül; *c)* kizárólagos éjjeli üzem mellett a bérszabályzat egész tartama alatt $8\frac{1}{2}$ óra, melyből $\frac{1}{2}$ óra vacsoraidő, illetőleg szünet.

189. Váltakozó (variábilis) vagy oly fix alaku körforgógépek mellett, melyeken nem napilapok állíttatnak elő, továbbá menetjegy-körforgógépek mellett a munkaidő a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1914. év végéig szintén $8\frac{3}{4}$ óra, $\frac{1}{4}$ órai délelőtti uzsonnázással; 1915. évi január hó 1-től kezdve a munkaidő $8\frac{1}{2}$ óra az uzsonnázás kizárásával; éjjel a munkaidő $8\frac{1}{2}$ óra, $\frac{1}{2}$ órai vacsoraidővel, illetőleg szünettel.

190. A munkaidő kezdete és vége a munkaadó által állapítandó meg, azonban a tisztán nappali üzem nem kezdhető meg reggel 6 óra előtt és nem végződhetik este 9 óra után. Amennyiben a nappali üzem a rendes gépszolgálati idő (reggel 7 óra) előtt kezdődik vagy a rendes gépszolgálati idő (1914. év végéig este $\frac{3}{4}$ 7, 1915. évtől kezdve este $\frac{1}{2}$ 7 óra) után végződik, ezen munkaszakaszban csak egy lap állítható elő és a gépmester más munkával nem foglalkoztatható.

191. A délelőtti uzsonnázás 1915. évi január hó elsejéig meg van engedve; az uzsonnázás kézmosással együtt 15 percnél tovább nem tarthat és a halasztást nem tűrő munkák késleltetése nélkül végzendő. 1915. évi január hó elsején túl a délelőtti uzsonnázás egyáltalán meg van tiltva. Ugyanigy meg van tiltva a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve a délutáni uzsonnázás.

192. Vegyes nappali és éjjeli üzem mellett a nappali munka befejezése és az éjjeli munka megkezdése között legalább egy órai szünetnek és az éjjeli munka befejezésétől a nappali munka megkezdéséig legalább nyolc órai időköznek kell lenni.

Munkabér. 193. A heti bérminimum: *a)* a 4–8 oldalra terjedő és kisebb példányszámban nappal megjelenő napilapot előállító gépmesterek részére, akik egy lapos gépnél is foglalkoztathatók, *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag negyvenkettő (42) korona; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenhárom (43) korona; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvennégy (44) korona; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyvenöt (45) korona; *b)* nappal megjelenő, 8 oldalnál nagyobb napilapot előállító gépmesterek részére: *aa)* a jelen bérszabályzat életbe lépte napjától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag negyvennégy (44) korona; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenöt (45) korona; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenhat (46) korona; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyvenhét (47) korona; *c)* éjjel készülő napilapot előállító gépmesterek részére: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag ötvenkettő (52) korona; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag ötvenhárom (53) korona; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag ötvennégy (54) korona; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig ötvenöt (55) korona; *d)* a vegyes üzemben, tehát nappal és éjjel foglalkoztatott gépmesterek részére: *aa)* a jelen bérszabályzat életbelépte napjától kezdve 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag hatvannégy (64) korona; *bb)* 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag hatvanöt (65) korona; *cc)* 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag hatvanhat (66) korona; *dd)* 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig hatvanhét (67) korona.

194. A váltakozó (variábilis) vagy oly fix alaku körforgógépek mellett dolgozó gépmesterek minimuma, melyeken nem napilapok állittatnak elő, nappal: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag negyvenkettő (42) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenhárom (43) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvennégy (44) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig negyvenöt (45) korona; éjjel: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatjától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag negyvennyolc (48) korona; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag negyvenkilenc (49) korona; *c)* az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag ötven (50) korona; *d)* az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig ötveneg (51) korona.

195. A gépmester csak annyiban köteles két körforgógépet ugyanazon munkaszakaszbán külön díjazás nélkül kezelni, amennyiben a két gépen egy és ugyanazon lap állittatik elő. Ha két gépen két lap készül, akkor a gépmesternek a második lap előállításáért tizenkettő (12) korona pótlék jár. 48 oldalas gépből a gépmester egyet köteles kezelni. Az olyan napokon azonban, amikor a kezelésére bízott 48 oldalas gép nem jár, köteles a gépmester egy másik kisebb gépet kezelni. Egy napon két gépet a gépmester nem kezelhet. 64 oldalas gépből a gépmester csak egyet kezelhet. A két szint egymás mellé nyomó körforgógép, ha 32 oldalasnál nem nagyobb, olyan-nak tekintendő, mint egy közönséges ikergép, amelyen kívül kezelhet a gépmester még egy, legfeljebb 32 oldalas gépet. A több szint egymásra nyomó körforgógépből a gépmester csak egyet kezelhet. Ha 48 vagy 64 oldalas körforgógép rendszeresen csak mint 32 oldalas gép működik, akkor 32 oldalas gépnek tekintendő és a gépmester egy második, legfeljebb 32 oldalas körforgógépet is köteles kezelni.

196. Rendkívüli kiadások és ünnepnapon éjjel készülő lapok nyomásáért 8 korona, ünnepnapon nappal 7 korona, vasárnapon nappal 14 korona, vasárnapon éjjel vagy hétfőn hajnalban készülő-kért 16 korona, ünnepnapon délután és hajnalban készülő lapokért 10 korona, vasárnapon ugyanezekért 20 korona díjazás jár.

197. Gáz- vagy olajmotor tisztántartásáért és kezeléseért heti négy (4) korona díjazás jár.

198. Körforgógépek kezeléséhez oly tanult gépmesterek alkalmazandók, akik felszabadulásuk után legalább két évig a szakmukánál dolgoztak. Ott, ahol több körforgógép van, gépszerelő is tartható, aki azonban önállóan gépet csak rendkívüli esetben kezelhet.

199. Váltakozó vagy oly fix alaku körforgógépekből, melyen nem napilap állittatik elő, egy gépmester csak egy gépet kezelhet.

200. A körforgógépeknél tanoncok vagy gyakornokok nem alkalmazhatók.

201. A nyomdában alkalmazott nappali gépmester, ha a körforgógép mellett kisegítésre vétetik igénybe, csak a kisegítés idejére kapja a körforgógépmester számára megállapított minimumot. Ha a kisegítés éjjelen túl tart, másnap annyival későbbben kezdheti meg nappali munkáját, amennyivel éjjelen túl dolgozott.

202. A nyomda személyzetéhez tartozó, kisegítésképen a váltakozó körforgó, illetőleg fix alaku, vagy menetjegygépeknél alkalmazott gépmester csak a kisegítés hetére tarthat igényt a fenti minimumra.

203. A napilapokon kívül a rendes munkaidőben elvégzendő egyéb körforgógépmunkáért külön díjazás jár, mely szabad megegyezés tárgyát képezi. Ily munkák végzése a rendes munkaidőn kívül lehetőleg kerülendő, ha azonban szükségképpen mégis felmerül, úgy az egy hónapban tizenkét órát meg ne haladjon.

Különórák. 204. A különórák díjazása ugyanolyan, mint a nappali gépmestereké, a különóra megtérítésének maximuma pedig: *a)* a jelen bérszabályzat életbelépte napját követő első szombatától kezdve az 1911. év utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 80 fillér; *b)* az 1912. év első szombatjától kezdődőleg 1914. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1)

korona 85 fillér; c) az 1914. évi május hó első szombatjától kezdődőleg 1916. évi április hó utolsó szombatjáig bezárólag egy (1) korona 90 fillér; d) az 1916. évi május hó első szombatjától kezdődőleg a jelen bérszabályzat érvényességének tartama végéig egy (1) korona 95 fillér. Félórán aluli idő félórának, félórán túli idő egész órának számítandó. Ha egy héten több nem teljes különóra van, úgy azok összeadandók és az esetleg fenmaradó félóra egész órát számít.

V. Tanoncszabályzat

205. Nyomdásztanonc csak oly fiu lehet, aki 14. életévét betöltötte, valamely közép- vagy polgári iskola két osztályát vagy az elemi iskola hat osztályát elvégezte, továbbá orvosi bizonyítvánnyal igazolja, hogy fizikailag a nyomdászatra alkalmas. Kivételes esetekben a békéltető bizottság e szabály alól felmentést adhat.

206. A tanonc négy heti próbaidőre veendő fel. A próbaidő letelte után, amennyiben a szakmára alkalmasnak bizonyul, a próbaidő beszámításával négy (4) évre szerződés kötendő.

207. A tanoncok száma a könyvnyomdában alkalmazott szakmunkások számával aránylagosan a következőképen állapittatik meg: a) Ha a nyomda tulajdonosa tanult nyomdász és szakmunkást egyáltalán nem tart, 1 szedőtanonc tartható; b) 1–3 segéd mellett vagy 1 szedő-, vagy 1 gépmester-, illetve nyomótanonc tartható; oly helyeken, ahol csak 1 szedő és 1 nyomó áll alkalmazásban, csak 1 tanonc tartható; c) oly nyomdában, ahol 4–6 szakmunkás dolgozik, 2 tanonc, ahol 7–9 szakmunkás dolgozik, 3 tanonc tartható; d) oly nyomdában, ahol 10–40 szakmunkás dolgozik, minden 4–4 munkás után 1–1 tanonc tartható; e) minden további 6–6 szakmunkás után 1–1 tanonc tartható.

208. Gépszedők és napilapnál alkalmazott szakmunkások a tanoncok számának megállapításánál számításba nem vehetők.

209. Három munkáson felül a tanoncok számának megállapításánál a szakmunkások szedők és nyomók szerint külön-külön számítandók.

210. Mindazon nyomdákban, ahol a jelen bérszabályzat életbeléptekor több tanonc van alkalmazásban az itt feltüntetetteknél, mindaddig nem vehetők fel tanoncok, míg azok száma a jelen bérszabályzatban körülírt arányokat el nem éri.

211. A nyomdatulajdonos köteles gondoskodni arról, hogy a tanonc szakszerű kiképzést nyerjen. Oly nyomdában, ahol gyorssajtó is van üzemben, a nyomótanoncok a gyorssajtón is kiképzendők. A szedőtanonc a szedés valamennyi ágazatában kiképzendő.

212. A nyomótanonc tanulási idejének csak utolsó évében kezelhet önállóan egy gépet.

213. Tanonc csak a szakmunkásokkal együtt különórázhat.

Jelen határozmányokat megállapította és elfogadta Budapesten, 1910. évi június hó 17-én a közös tárgyalásokra kiküldött bizottság: Hirsch Lipót s. k., bizottsági elnök.

A főnökegyesület részéről: Bródy Géza s. k., Herrmann Ignác s. k., Herrmann Sámuel s. k., Kertész Árpád s. k., Krausz Soma s. k., Löwenstein Arnold s. k., Radó Izor s. k., Salamon József s. k., Schwarz Félix s. k., Székely Artur s. k.

A szakmunkások részéről: Grünbaum Miksa s. k., Guttmann Jakab s. k., Kirsteier János s. k., Kollin Zsigmond s. k., Lerner Dezső s. k., Peidl Gyula s. k., Preusz Mór s. k., Richter Márton s. k., Rothenstein Mór s. k., Wiesenberger Vilmos s. k.

A szöveg hitelül: Budapesten, 1910. évi június hó 19-én dr. Gelléri Gyula s. k., titkár.

Elfogadták a budapesti könyvnyomdai szakmunkások nyomdánkénti titkos szavazás útján 1910. évi június hó 30-án.

Jelen bérszabályzatot jóváhagyjuk: a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete választmányának 1910. évi július hó 5-én tartott ülésén hozott határozata folytán emőkei Emich Gusztáv s. k., udvari tanácsos elnök, Schwarz Félix s. k., titkár.

Julius hó 6-án a szerződő felek aláírták és július 11-én életbeléptették a nyolc évi időtartamra megkötött árszabályt. A béremelés azonban – közös megállapodás szerint – már július hó 9-én volt fizetendő; ugyanekkor megállapodás történt aziránt is, hogy a veszendőbe ment egy heti bérkülönbözet fejében a legközelebbi béremelés 1912 január hó elseje helyett két héttel korábban lép életbe. Az 1910. évi mozgalom országos jellegű volt, e tekintetben tehát még ezideig egyedül áll a magyar nyomdászok szakszervezkedésének történetében. A vidéki kollegák összetartása oly impozáns volt, amilyenre ezideig még nem volt példa. Mindkét eset a szakszervezet óriási fejlődését és a szervezet nagy hatalmát dokumentálja.³¹⁵

A vidéki árszabály 18. pontja értelmében a nyomdatulajdonosok és a segédek megbizottai 1910 november hó 20-án megállapították a minden vidéki nyomdákra érvényes munkarendet.

Miután a nők éjjel való foglalkoztatásának tilalmáról a kereskedelemügyi miniszter 1911 január havában törvénytervezetet nyújtott be – a törvénytervezet benyújtására az 1905. évi nemzetközi egyezmény kötelezte a kormányt –, a budapesti nyomdafőnökök egyesülete azt óhajtotta elérni, hogy a nyomdai munkásnők a törvény rendelkezése alól kivétsenek, ami azonban nem sikerült. A nyomdatulajdonosok egyesülete ennél fogva február hónapban oly értelmű átiratot intézett a szervező bizottsághoz, hogy:

„Miután törvény készül az ipari üzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltásáról, szükségessé vált, hogy megfelelő intézkedések tévessenek az irányban, hogy a bérszabályzatban előre látott éjjeli munka (különórázás, Schicht-rendszer) a törvényes tilalom alól kivétsenek, s ha ez nem sikerülne, a berakást férfimunkások végezhessek; egyben gondoskodni kell ezek díjazásának megállapításáról.”

Az 1911 november hó 2-án tartott országos ülés ennek tekintetbe vételével kimondotta, hogy egyelőre hatvan férfi-berakómunkás képezhető ki, mely számból negyven éjjel, husz pedig nappal foglalkoztatható. Mindazon nyomdák, amelyekben a nappali üzem mellett rendszeres éjjeli üzem (Schicht-rendszer) van bevezetve, jogosítva vannak megfelelő számu férfi-berakómunkás kiképzésére. Egyéb nyomdák azonban csak a békéltető bizottság engedélyével képezhetnek ki ily munkásokat. December hónapban elkészült ezen munkások bérszabályzata is és azonnal életbe lépett.

Peidl Gyula személyes élű támadások miatt 1908 szeptember hónapban leköszönt a Typographia szerkesztői tisztségéről és azt a bizalmiférfiak bizalmi nyilatkozata dacára sem volt hajlandó visszavonni. A szervező bizottság ennél fogva a szerkesztői tisztségre pályázatot irt ki, melynek eredményeként 1909 február 20-án négy pályázó közül Preusz Mór választotta meg a Typographia szerkesztőjévé és 1909 február 28-án vette át a lap szerkesztését. Peidl ezután más pályára lépett, ahol szintén a munkásérdekek szolgálatában érvényesítette tehetségét.³¹⁶ Peidl kolléga az országos szakszervezeti kongresszus határozata alapján 1909 szeptember 30-án azonban a szervezetnél újra elfoglalta régi állását, mint a szabad szervezet vezetője.

³¹⁵ A németországi nyomdászok 1911 október 7-én fejezték be az árszabályra vonatkozó tárgyalásokat. A 13 napi tárgyalás eredménye a fizetési fokozatoknak 2–2,50 márkával való emelése (23-ról 25-re, 24-ről 26-ra, 25-ről 27,50-re). Ujonnan felszabadultaknál a minimum 18-ról 19,50 márkára, a számolási alap pedig 11%-kal emeltetett. Emeltetett ezenkívül a helyi pótlék is 2½%-kal. A 3 márkával a minimumon felül díjazott munkások megfelelő javítást kaptak. A munkaidő heti 53 órában állapított meg. A tanoncskálára vonatkozólag az új árszabály a következő rendelkezést tartalmazza: 30 szedőn felül minden további 9 szedő után egy, a nyomónál pedig minden 20 munkáson felüli további 7 munkás után szintén egy tanonc vehető fel. Az árszabály általában 1913 október elsején, a változások azonban 1912 január 1-én léptek életbe.

³¹⁶ Peidl több mint nyolc évig volt a Typographia szerkesztője. Távozása alkalmából november 8-án a kollegák impozáns bucsuestélyt rendeztek tiszteletére.

1909 szeptemberében Rothenstein Mór kolléga a kongresszus azon határozata miatt, hogy a Gutenberg szerkesztője a Typographia és a Gutenberg technikai előállítására köteleztetett, állásáról lemondott. Az 1909 október 15-én tartott bizalmiférfi-értekezlet a lemondást nem fogadta el és felkérte Rothensteint, hogy az eddig megelégedéssel betöltött állást újból foglalja el; az országos bizottság ezt a határozatot szintén magáévá tette, minek folytán Rothenstein lemondását visszavonta. 1911-ben azonban a Gutenberg 52. számával mégis megvált a laptól, melyet 1901 augusztus óta szerkesztett és amely idő alatt a Gutenberget irány és tartalom dolgában tagadhatatlanul magas színvonalra emelte. A Gutenberg szerkesztéséről 1912 januártól kezdve Preusz Mór, a Typographia szerkesztője gondoskodik. Jelenleg azonban újra Rothenstein kolléga reaktiválásáról van szó.

A Typographia 1912 január hó 1-től teljesen új, tetemesen megnagyobbított alakban jelen meg. A Typographia megnagyobbításán kívül 1912 május 1-étől egy új szakszervezeti lappal is gazdagodott a szervezet. A fiúmei szaktársak részére az II Tipografo című, havonként egyszer, a Typographia formátumában megjelenő olasz lap indított meg. A fiúmei olasz szaktársak eddig a Triesztben megjelenő II Risveglio című lapot kapták, amelyben a leg-szükségesebb egyleti hireket is közreadhatták. A lapot Barbis Giovanni szaktárs szerkeszti.

Szakirodalom és szakoktatás

A magyar nyomdászati szakirodalom első zsegeiről már az előbbi fejezetekben tettem említést. Aranyossy Lajos szárnypróbálgatásain kívül Szabó József A hazai könyvnyomdászat története című munkája az egyedüli, melyről 1866-ig tudomással birunk. Az 1866-ban megjelent Gutenbergben már számos magvas szakközleményt találunk, ennek megszüntével azonban Záhonyi Alajos Zsebleltár című évkönyvében kívül semmit sem produkáltak az akkori kollégák a szakirodalom terén. Az önképző-egylet más dolgokkal foglalkozott, az általános ismereteket iparkodott a tagok között terjeszteni. A Typographia megindulása után nem foglalkozhatott szorosán vett szakdolgozattal, mert erre nem volt tere; Firtinger pedig később ugyyszólván teljesen a bibliográfiának szánta a rendelkezésre álló kis teret. Az önképző-egylet iparkodott ugyan a szaktudást fejleszteni, de ez nem sikerült. Nem sikerült a tanonképzés, a nyelvtanítás és az önképzőosztály pedig csak szakkiallításokkal tudott valami erkölcsi eredményt felmutatni. Nem volt elég tollforgató ember és láttuk, hogy a kiírt pályázatok rendesen meddők maradtak. A tulajdonképeni magyar szakirodalom magva a nemzetiségi célok érdekében alakított Budapesti könyvnyomdászok társaságából nőtt ki; ez a kör a magyar szakirodalom fejlesztését tűzvén célul maga elé, ezen a téren, mely odáig teljesen elhanyagolt volt, új erőket buzdított munkálkodásra és így idővel egy új generáció képződött, mely lelkes ambícióval és hozzáértéssel iparkodott a szakirodalmi ismeretek előmozdításán közreműködni. S midőn 1883-ban a Sebestyén-téri „Csigá”-ban megalakították a „Nyomdászok Közlönye” lapkiadó társaságot, az Ács Mihály köré csoportosult kollégák serényen írták a szakdolgozatokat a lap számára. A Nyomdászok Közlönye a Typographiát is felbuzdította és ez is intenzívebb módon kezdett szakkérdésekkel foglalkozni, ámbár nem sok tere volt rá. A Társaság egyrészt pályadíjakat tűzött ki tagjai részére egyes technikai és szakirodalmi kérdésekre, másrészt felolvasások keretében népszerűsítette a szakirodalom iránti érdeklődést. Persze olyan merész feladatok megoldására, amilyen például a magyar nyomdászati stíl kézi könyvére kitűzött 25 aranyból álló pályadíj volt, midőn még senki sem tudta, hogy hol van az a magyar nyomdászati stíl, még akkor nem akadhatott pályázó, sőt még ma sem igen akadna. A sovén törekvéseken kívül tehát a Társaság indította meg a szakirodalom iránt való érdeklődést, mellyel azelőtt ugyyszólván senki sem törődött. Az 1890-ben alakult Könyvnyomdászok Szakköre 129 taggal kezdte meg működését és kezdetben szakfelolvasásokat tartott, később, 1891-ben Tanay József szerkesztésével megindította a Grafikai Szemle című

havi közlőnyt, mely tisztán szakközleményekkel foglalkozott. Ezt megelőzőleg a Szakkör tagjai a Pusztai Ferenc által kiadott és általa szerkesztett Magyar Nyomdászat című szaklapot kapták. Mivel az 1890. évi árszabálymozgalommal szemben Pusztai ellentétes magatartást tanusított, a Szakkör elhatározta a Grafikai Szemle megindítását, mely az első évben 800 példányban jelent meg. 1887-ben még a Társaskör indította meg az Évkönyv kiadását, melynek 25 évfolyamában tömérdek szakkikk látott napvilágot. A magyar szakirodalom színe-java a Magyar Nyomdászatban, a Grafikai Szemlében és a Magyar Nyomdászok Évkönyvében jelent meg és a magyar nyomdászati szakképzés története a Könyvnyomdászok Szakkörén kívül e három szakirodalmi vállalatához fűződik. A Szakkör azonban egészen az újabb időkig bizonyos exkluzív társaság jellegével bírt, mert tagjait csak előzetes ajánlás útján vette fel. Ez minden esetre hátrányosan befolyásolta az előírt célok megvalósítását és a szakirodalom és a szakképzés megfelelő módon való érvényrejutását.

A praktikus műhelyi szakoktatás érdekében már a 70-es években foglalkoztak a budapesti nyomdászok és az anyaegyesület önképző-osztálya által életbeléptetett esti tanfolyamok – melyeken csak elméleti tantárgyak adtak elő – az első szárnypróbálgatás jellegével bírtak. Elődeinknek mihamar be kellett látniuk, hogy a szakoktatást nem a francia nyelv tanításával kell megkezdeni és kellő anyagi eszközök hiányában nemsokára lemondtak a tanoncok ily módszerű oktatásáról. Egy pár évvel később újra tért hódított a szakoktatás eszméje; a kollégák ezuttal már nagyobbbarányu, rendszeres szakiskola létesítéséről álmodoztak, de midőn számot vetettek a tanterv és a berendezés költségeivel, kiderült, hogy annak megvalósítására képtelenek. A miniszter szívesen fogadta ugyan a szép eszmét és utasította a tanfelügyelőt a tanterv közös megállapítására, de az évi 2000 forint költséget nem volt hajlandó viselni. Az önképző-osztály kísérletezése után a Szakkör próbált szerencsét és az 1897-ben elkészített szakiskolai tanítási tervet és költségvetést az Országos iparegyesület ajánlásával a kereskedelmi miniszterhez terjesztette fel, ahol a szakiskola ügyét megint eltemették.

A Gépmesterek és nyomók köre már keletkezésének idejében kivette részét a szakoktatásból és havonként felolvasásokat rendezett tagjai részére a gyorsajtóok kezeléséről és tisztántartásáról, az illusztrációk nyomásáról, a festékek keveréséről és a színnyomásról, a papírnak nyomásközbeni gyűrődéséről, a klisék kezeléséről, az ultramarin-nyomásról, a festékező hengerek kezeléséről és öntéséről stb. 1885-ben két arany pályadíjat tüzött ki „a bronzkék festék utánzása” című szakdolgozatra, melynek eredménye ismeretlen. Ugyanezen évben egy szakkiállítást is rendezett, de azon csak három körtag vett részt. 1901-ben egy szakbizottságot alakított³¹⁷ a szakoktatás előmozdítása céljából és 1903-ban „Szakbizottsági Értesítő” című havi folyóiratot adott ki, mely a felolvasások szövegén kívül egyéb szakdolgozatokat is közölt. A lap nagy anyagi áldozatot igényelt s 1907-ben megszűnt.

A Szakkör külföldi példákon indulva, 1901 november hó 18-án nyitotta meg az első szaktanfolyamot a Knezics-utcai iskolában, melyet Pavlovsky Alajos vezetett, Mitterszky József és Novák László közreműködésével. A tanfolyamnak kezdetben 112 hallgatója volt, mely szám a berekesztésig 37-re apadt le. A második évfolyam 1902-ben a Horánszky-utcai főreáliskolában tartatott meg 40 tanulóval; a tanításra Pavlovsky, Novák László és Fuchs Zsigmond kollégák vállalkoztak, a kurzust azonban 1903 február havában részvétlenség miatt be kellett szüntetni. A vidéken Kolozsvárt próbálkoztak egy szakiskola felállításával, mely 1881-ben megnyílt, de a következő évben megszűnt. 1896-ban ugyanott Ruzicska Gyula kezdeményezésére újból felkarolták ezt az eszmét, de annyi akadályba ütközött a tanfolyam fentartása, hogy be kellett szüntetni. Később, 1909-ben újra megnyílt és 12 hallgatója volt. Temesvárott szintén létesült egy szaktanfolyam. 1903–1904-ben az Iparművészeti muzeum-

³¹⁷ Tagjai voltak: Aigner Antal, Angyal Zsigmond, Böhm Sándor, Hrasche Ferenc, Mihalkovics Ferenc, Nemes Ferenc, Schimek Ferenc, Wojnár János, Wandra Lajos, Weiner Mór.

ban rajztanfolyamot – melynek 35 hallgatója volt –, 1904-ben pedig az állami mechanikai szakiskola helyiségében vasárnapi szak- és rajztanítási tanfolyamot nyitott a Szakkör. Közben sikerült a kísérleti nyomdát is berendezni, mely hathatósan előmozdította az oktatás praktikus eredményét. Az 1904–1905. tanévben a következő dolgokról tartattak szakelőadások: A grafikai iparágakról. A könyvnyomtatás általános áttekintéséről. A könyvnyomtató nyelvtanáról. A könyvnyomtatás mint iparművészetről. A mesterszedő hivatásáról. A könyvszedés szabályairól. A modern könyvszedésről. A táblázatszedésről. A könyvnyomtató betűiről. A kész diszitményekről. A mesterszedés irányzatairól. A könyvnyomtatás feltalálásáról. A névjegyről. A cégkártyákról. A levélfejről. A gyorsajtó történetéről és fejlődéséről. Meghívók és hasonló nyomtatványokról. Kereskedelmi nyomtatványokról. A betüöntésről. A papírról. A könyvcimről. A könyvnyomtatás történetéről.

Az 1905–1906. évi ciklusban, miután Szakkör 1905. évi közgyűlése rendes szabályzatot alkotott a tanfolyamok részére, s az intézmény „A könyvnyomdászok szakköre továbbképző tanfolyamai” cím alatt működött. Egy tanfolyam hathetes ciklusra terjedt ki s ezek némelyikére bizonyos feltételek mellett utolsó tanoncévükben levő tanoncok is felvételtek.

Előadásra került tantárgyak voltak: a tipográfiai vázlatkészítés, alapnyomati lemezek vésése, mértani, szabadkézi és ékitményes rajz, festékkeverés, könyvszedés, mesterszedés, magyar nyelv és helyesírás, táblázatszedés, tömöntés, könyvnyomtató sajtók szerkezete, könyvnyomdai munkák árszámítása, grafikai sokszorosító művészetek, papirismeret, színes nyomtatás, a betű, az idegen nyelvek szedése. Az 1905–1906. évi előadási ciklusban összesen 241 előadási óra tartatott. A szép reményekkel kecsegtető tanműhely, melyet a kormány évi 1500, később 2000 korona szubvencióban részesített, 1908-ban megszűnt.

1909-ben dr. Czákó Elemér, a Magyar királyi iparművészeti iskola igazgatója egy kétévre kiterjedő sokszorosító ipari szaktanfolyam létesítésére kapott felsőbb megbízást, „hogy bizonyos művészeti tudásnak a nyomdászokba való átplántálása és arra magukban kedvet érző iparművészeknek a nyomdászati technikával való megismertetése lehetővé tétessék”. A Szakkör erre feladta az általa oly nagy eredménnyel folytatott szaktanfolyamok megtartását s nyomdáját és a 2000 koronás államsegélyt az iparművészeti iskola keretében létesített felsőbb szaktanfolyam részére engedte át. A felsőbb tanfolyam, mely az iparművészeti iskolában nyílt meg s melynek 10 grafikus- és 20 nyomdászhallgatója volt, kétévi fennállás után megszűnt. A felsőbb tanfolyam egyes hallgatói 1910-ben a budapesti szakirányú tanonciskolában érvényesítették szaktudásukat. Ez még nem lett volna baj, de ennél nagyobb baj volt az, hogy az experimentálás helyrehozhatatlanul tönkretette a szakköri tanműhelyt, melynek felszerelése azóta lomtárba került. Az elméleti szakoktatást ugyan ismét intenzív módon felkarolta a Szakkör és működését 1909-ben életbelépett új alapszabályai³¹⁸ révén az egész országra kiterjesztette, anyagi kellékek hiányában azonban a gyakorlati műhelyszerű szakoktatásról egyelőre le kellett mondania.

1910-ben a Grafikus művezetők egyesülete³¹⁹ kezdeményezésére a Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete, valamint az összes nyomdászok körök bevonásával tartott értekezleten egy szakirányú tanonciskola létesítése határozott el. A szűkebb körű bizottságban a kereskedelmi minisztérium is képviselve volt. A létesítendő tanonciskola tantervezetét az

³¹⁸ Ujabb címe új alapszabályai értelmében: Magyarországi könyvnyomdászok és rokonszakmabeliek szakköre. A kör lapját, a Grafikai Szemlét 1911 óta Tanay József és Novák László lemondása folytán Wanko Vilmos szerkeszti.

³¹⁹ A Grafikus művezetők egyesülete 1908-ban alakult. 1908 január 1-én a Magyar Nyomdászat Kiadótársaság átvette Pusztai Ferencről a Magyar Nyomdászat című szaklapot, melyet Löwy Salamon és Janovits Ferenc szerkesztett; 1909 május 1-től a Grafikus Művezetők kiadásában jelenik meg és 1910 január 1 óta Janovits Ferenc egyedül szerkeszti.

Országos ipari és kereskedelmi oktatási tanács is elfogadta s úgy volt tervezve, hogy az intézmény 1910 őszén megkezdje működését. A terv azonban különféle okok miatt dugába dőlt.

1910 őszén a fővárosi tanács által létesített szakirányú tanonciskolában mint előadók Bauer Henrik, Fekete Béla, Kun Kornél, Novák Alajos, Pollák Aurél, Pavlovsky J. Alajos és Stalla Márton oktatták a nyomdásztanoncokat a szakismeretekre.

A Szakkör elméleti szaktanfolyamainak a budapesti nyomdafőnökök egyesülete az 1911–1912. évi ciklusra 400 korona segélyt szavazott meg. A kereskedelemügyi miniszter 1911-ben 1500, 1912-ben 1000 korona rendkívüli segélyt utalványozott ki a szaktanfolyamok támogatására.

A magyar szakirodalom a szakoktatással ellentétben óriási arányokban fejlődött; az eddig megjelent szakkikkek száma rengeteg, melyek címét és szerzőjük nevét ennél fogva nem közölhetem s csak az önálló munkák felemlítésére szorítkozhatom. Az egyes szaklapokat már e munkában felemlítettem: a Gutenberg, Typographia, Nyomdászok Közlönye (1883), melynek Pusztai, majd Ács Mihály volt a szerkesztője. Ezután keletkezett a Magyar Nyomdászat (1888) Pusztai Ferenc, a Grafikai Szemle (1891) Tanay József szerkesztésében, a Grafikai Közlöny (1883), a Graphica (1883, újból 1893). A szakmunkákból itt első sorban az évkönyveket és a nyomdászai technikájára vonatkozó önálló munkákat kell felemlítenem: a Magyar nyomdászok évkönyve (1883, 1887–1910), a Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők évkönyve (1890–1891), a Nyomdász-Évkönyv és Utikalauz (1899–1912), melyekben tömör és nagyrészt igen magvas szakközlemény látott napvilágot, azután az önálló munkák közül Imreh Sándor: Gyakorlati utasítások (1879), Szükséges-e a kötjel használata (1886); Barkó-Kovács A.: A hangjegyszedés (1889); Bóna J. Károly és Nánay János: Közhasznú nyomdai kalauz (1884); Ruzicska Gyula: A nyomdászat (1897), Hasznos tudnivalók (1895), A cinkmaratás (1899); Grócz Ernő: A betűszedés kátéja (1897 és 1899); Frecskay János: A könyvnyomtatás (1898); Novitzky N. László: Der Satz des Ungarischen (Leipzig 1894); Tschutschegg Vince: Die Zeitungsarbeit (Leipzig 1893); Mederschitzky József: A papírtömöntés (1890), A galvanoplasztika (1890); Frecskay: A fametszés, formametszés, rézmetszés (1898); Rejtő Sándor: Papírvizsgálatok (1894); Frecskay János: Mester-szótár; Pusztai Ferenc: Nyomdászati enciklopédia (1902); Czákó Elemér: A könyvnyomtatás és könyvdiszítés iparművészete (1901); Augenföld M. Miksa: A könyvnyomda (1902), A mesterszedés; Fuchs Zsigmond és Novák László: Színes festékek a nyomdászatban (1903); Frank Lajos: Az idegen szavak elválasztásáról (1904); Tanay József és Novák László: Könyvnyomdászok szakköre szaktanfolyamának értesítője 1904/1905; Butkovszky Bertalan, Mitterszky József és Löwy Salamon: Mit kell a könyvnyomtatónak rajzolni tudni (A mértani rajz. A szabadkézi rajz. A nyomdai vázlatkészítés); Frank Lajos: A szedőgépek (1905); A budapesti gépmesterek és nyomók köre „Szakbizottsági Értesítő”-je (az első szám 1903-ban jelent meg; 1904-ig Clement János, 1905-től Janovszky János, 1906-tól 1907-ig a szakbizottság szerkesztette); Wóznér Ignác, Pavlovsky J. Alajos és Durmits Imre: A betűszedés elméleti és gyakorlati kézikönyve (1905).

A legmonumentálisabb magyar szakkönyv azonban ezideig kétségen kívül a Magyarországi gépmesterek és nyomók köre által, 25 évi fennállása alkalmából kiadott és Fuchs Zsigmond által írt „A gépterem” című munka, mely a nyomtatási technika és nyomdai gépszerkezettan összes fázisaival megismerteti a tanulni vágyó kollégákat. Ezenkívül igen magvas, tömör szakközlemények jelentek meg a szaktanfolyamokról kiadott Értesítőkben, melyekben az előadott tananyag reprodukáltott.³²⁰ 1909-ben jelent meg Kner Imre kis munkája a Színharmoniaról és 1911-ben Gondos Ignác: A Kereskedelmi Nyomtatványok című könyve.

³²⁰ A Könyvnyomdászok szakköre szaktanfolyamainak Értesítője 1904–1905 és 1905–1906. Szerkesztik Tanay József és Novák László és a Könyvnyomdászok szakköre továbbképző tanfolyamai 1907–1908. évi Értesítője. Szerkesztette Augenföld Miksa és Barta Ernő.

A nyomdászat történelmét tárgyaló irodalom szintén igen nagy terjedelmű; 1866-tól 1911-ig több száz szaktörténelmi cikk jelent meg a nyomdászati szaklapokban, Évkönyvekben és könyvészzel foglalkozó tudományos folyóiratokban. Ennek az irodalmi szaknak már 1866 előtt is voltak művelői. A nyomdászat történelmével különösen Firtinger Károly foglalkozott nagy ambícióval és szép eredménnyel s önálló műve: Ötven év a magyar könyvnyomtatás közelmúltjából 1900-ban jelent meg. Kivüle még Tanay József, Novák László és Novitzky N. László foglalkoztak a könyvnyomtatás és a vele rokonszakmák történetével.³²¹ A szaktani-tással kapcsolatban meg kell említenem az önképző-osztály és később a szakegyesület által évenként rendezett francia, angol, német és ujabban az esperanto, valamint a gyorsírási és könyvviteli kurzusokat, melyek érdekében egykor az önképző-osztály s jelenleg a szakegye-sület igen sok anyagi áldozatot hozott és hoz.

Elősegítették a műizlés fejlesztését a szaklapok és évkönyvek műmellékletei, valamint a nyomtatványkiállítások, melyeket a Gépmezterek köre, de legfőként a Szakkör és egyesek időközönként rendeztek.

A magyar könyvnyomtatás technikai irodalma, melynek javarésze az utóbbi két évtizedre esik, oly nagy, hogy ehhez megközelítőt egyik iparágnál sem találunk. Mielőtt a magyar könyvnyomtatás szakoktatásáról és szakirodalmáról szóló fejezetet lezárom, elismeréssel kell adóznom azoknak a kollégáknak, akik másfél évtized alatt a magyarországi könyvnyomtatói gárda szakképzését, mint szaktanítók előmozdították.³²²

Testvéregyesületek

A segélyző-egyesületen és a szakegyesületen, mint a két legnagyobb intézményünkön kívül még sok különféle egyesületünk van, melyek kiegészítő részeit képezik a nagy nyomdász-szervezetnek. Ezekről már röviden több ízben is megemlékeztem. Most még csak az országos szervezettel birókról kívánok röviden pótlólag megemlékezni. (A Szakkörrel már több helyen volt szó.)

A *Budapesti gépmesterek és nyomók köre* megalakítása ügyében 1882 november 26-án tartatott meg az első értekezlet, melyen Fuchs Zsigmond meghívására Krause J., Hoffmann K., Mussil A., Bauer F., Lang J. és Aigner József jelentek meg; a kis és lelkes társaság kimondta a Budapesti gépmesterek és nyomók körének megalakítását és december 17-én

³²¹ A könyvnyomdászat technikai irodalmának 1904-ig terjedő bibliográfiáját Tanay József közölte a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1905. évfolyamában, hol az egyes szaklapokban és évkönyvekben megjelent szócikkek szerzők és címek szerint vannak felsorolva. Ugyanezen irodalom bibliog-ráfiáját kiegészítő dolgozat Novák Lászlótól a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1906. évfolyamá-ban jelent meg

³²² Mint előadók szerepeltek hosszabb-rövidebb ideig 1904–1911-ig: Novák László, Nádor Lajos, Butkovszky Bertalan, Grócz Ernő, Augenföld Miksa, ifj. Aigner Antal, Löwy Salamon, Fuchs Zsigmond, Tanay József, Kún Kornél, Brinner József, Müller Ignác, Novák Alajos, Prüner Arnold, Horváth Alajos, Stefáni József, Faltusz Ede, Radnai Mihály, Spitz Adolf, Stalla Márton, Szauer Adolf, Mitterszky József, Bauer Henrik, Hoffmann Antal, Janovszky János, Novák József, Szabó Róbert, Wanko Vilmos, Bauer Ferenc, Morócz Jenő, Salamon József, Littauer Lipót, Rasofszky Andor, Steinherz Miklós, Gondos Ignác, Szilágyi József, Schwartz Ármin, Werth László, Greff Antal, Arányi Vilmos, Walter Emő, Klein Artur, Rosenberg Aladár, Pollák Simon, Hock Károly, Balázs Károly, Schornstein Jakab, Alpár Sándor, Herzog Salamon, Herbst Samu (cinkografia), Paray Illés (galvanizálás), Herzog Mór (betüntetés), Leitner Rudolf, Jánosi Péter, Spiegel Lipót, Burgheim Károly.

megválasztották az előkészítő bizottságot, melynek Urschitz Jakab elnökle alatt Fuchs Zsigmond jegyző és Lang J., Kalhanek R., Mussil A., Aigner J. és Krause J. lettek tagjai. December 24-én általános gépmester-gyűlés hivatott egybe, melyen elfogadtattak az alapszabályok. Az alakuló gyűlés 1883 január 28-án tartott meg, melyen kimondatott a kör megalakulása s megválasztott a tisztikar.³²³

Az egyesület bevezette a munkaközvetítést, könyvtárt létesített, vitaestélyeket rendezett az egyes szakkérdésekről. 1883-ban a közgyűlés kimondta, hogy egy munkanélkülieket segélyező pénztár alapítandó, melyből a segélyezés 1884 január 1-én veszi kezdetét. A segély összege nők tagok részére heti 1 forint 50 krajcárban, nőtlenek részére 1 forintban állapított meg. Segélyben csak azok a tagok részesültek, kik a segélyező-egyesületnek is tagjai voltak. A kör alapszabályai 1884 április 20-án jóváhagyási záradékkal ellátva visszaérkeztek, az augusztus 24-iki rendkívüli közgyűlés azonban az alapszabályokat módosította s a munkanélküliségi segélyre vonatkozó pont beszúráásával újra felterjesztette a miniszterhez. Az egyesület rokkantségélyező szakosztállyal is birt, melynél 10 évi tagság után havi 3 forintban volt a segély megállapítva; ezt az 1888. évi közgyűlés minden számítás nélkül 5 forintra emelte fel, a tagdíj ezzel szemben pedig csak heti 3 krajcárral emeltetett. Az 1889. évi április hó 13-iki választmányi ülés kimondta, hogy heti 8 forintnál alacsonyabb munkabér mellett dolgozó nyomók nem lehetnek a kör tagjai, pedig hát inkább arra kellett volna törekedni, hogy magasabb fizetést kaphassanak. De akkor még egész más világnézet uralta a helyzetet s a Gépmesterek köre úgy határozott, hogy „gépmesterek és nyomók részére nem létezik árszabály, mert munkaerejét mindenki képességeinek megfelelően bocsáthatja áruba”. A kör akkori vezetősége nagyrészt jól dotált főgépmesterekből állott, akik nem igen törődtek a többiek anyagi helyzetével. A civakodások persze itt is fel-felbukkantak épp úgy, mint az anyaegyesületnél s derűvel boru váltakozott.

Az 1889. rendkívüli közgyűlés végre, miután a főnökök a benyújtott árszabályt – mint erről már más fejezetben megemlékeztem – visszautasították, kimondta, hogy gépmester heti 12 forint fizetést köteles magának biztosítani; ujonnan felszabadultaknak pedig egy éven belül heti 10 forint fizetés jár. 1891-ben egy külön segélyező alapot létesített a kör, melyhez egyenként és hetenként 1 krajcárral járultak a tagok. 1895-ben a kör a segédmunkások és munkásnők közvetítését a szakegyesületre ruházta át. Az 1895 október 13-iki általános gyűlés kimondta, hogy ezután a gépmesterek nem külön, hanem a szedőkkel együttesen szállanak sikra anyagi érdekeik megvédéséért. 1898-ban a közgyűlés „próbaképpen” havi 7 forintra emelte fel a rokkantsági segélyt, a munkanélküliségi segélyt pedig heti 2 forint 50 krajcárról 4 forintra, nyolc hétig tartó segélyezéssel. Ez a „próba” persze csütörtököt mondott. 1889-ben bevezette a kör az átutazási segélyt, mely kölcsönösségben álló egyletek tagjai részére 2 forintban volt megállapítva. Az 1900 februárban tartott gyűlés a bajok orvoslására kimondta, hogy a tagdíj heti 40 fillér, a munkanélküliségi segély 91 napig napi 90 fillér; a rokkantsági segélynél pedig behozták az osztályozást (6 héten belül belépők részére 10 év, később beléptek részére 15 év), a munkanélküli segélynél szintén bevezettetett az osztályozás (52 hét és 104 heti befizetéssel). 1901-ben Clement János kolléga a kör országosítása mellett szállt sikra a Typographiában, de ez az eszme csak egypár év előtt válhatott valóra. 1905-ben a kör felhívást intézett a vidéki gépmesterekhez, a körbe való belépésre buzdítván az illetőket. Az országosítás eszméjét az 1905. évi közgyűlés elvben elfogadta és 1903-ban a rokkantsági segélyt hetisegéllyé változtatta át, az érvényben volt havi 14 korona helyett heti 4 korona segélyt állapítván meg. A tagdíj ezzel szemben heti 50 fillérre emeltetett fel. A Münchenben

³²³ Elnök Protschko Mihály, alelnök Hoffmann Kelemen, jegyzők Fuchs Zsigmond és Korcsmáros Ferenc, pénztáros Mihalkovics Ferenc, könyvtáros Bauer Ferenc; választmányi tagok Stagl Rezső, Krause József, Hell Ferenc, Brichta Kálmán, Kalhanek Rezső, Aigner József.

1904-ben tartott nemzetközi gépmester-kongresszus kimondta, hogy a gépmesterkörök mindenütt harci szervezetekké alakítandók át. A körnek ilyenformán a rokkantsági segélyt ki kellett volna kapcsolnia hatásköréből; miután azonban a Magyarországi munkások rokkant- és nyugdíjegyletével erre vonatkozólag folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre, elhatározta a kör választmánya, hogy ezt a segélyezési ágat továbbra is fentartja. 1906 december 30-án a kör a szakmunkások közvetítését is a szakegyesületnek engedte át. Az országosított egyesület alapszabályait az 1907 októberi rendkívüli közgyűlés elfogadta s miután az új alapszabályok 1910-ben jóváhagyattak, az egyesület azóta, mint a *Magyarországi gépmesterek és nyomók köre*, még hathatósabban küzd tagjai anyagi és szellemi érdekeinek előbbreviteléért. Fennállása óta összes bevétele 136.311,37, összes kiadása 105.076,33, vagyona pedig 31.235,04 korona.

A szállóegyesület. A magyarországi és budapesti utasszállók ügyének megoldása évek óta sok gondot okozott az egyesület vezetőségének; Magyarország első sorban mezőgazdasági és nem ipari állam, ennek következtében a szállóügy rendezése a helyi viszonyoknál fogva a legtöbb esetben elháríthatatlan akadályokba ütközött, mert egy kifogástalan szállót csak egyesületi költségen lehetett volna berendezni s ez nagy összegeket emésztett volna fel. Más ipari államokban, pl. Németországban, hol az utasok nagy számára való tekintetből minden városban van rendes szálló, ez a kérdés már régen teljesen kielégítő módon rendeztetett. Akit a mai társadalmi berendezés arra kényszerít, hogy munkaalkalom hiányában városról-városra vándoroljon, az ebben a szomorú kényszerhelyzetben jogot formálhat kollégái istápolására. E feladat vezette annak idején azokat, kik az utasszállók ügyének rendezését sürgették a Typographia hasábjain (Bogár Ignác, Werner Jenő stb.) 1907-ben egy-egy cikk heti 4, illetve 2 filléres kötelező befizetéssel egy külön alap létesítését ajánlotta. Nemsokára ezután, 1908 január hó 26-án már megalakult a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szállóegyesülete és alapszabályai háromszori visszautasítás után 1909 októberben hagyták jóvá. Az egyesület célja a Magyarországon munkaszerzés végett utazó nyomdai és betüöntődei munkások részére minden egészségügyi követelménynek megfelelő díjtalan szállást nyújtó helyiségek berendezése és azok fentartása. E célját az egyesület erejéhez képest egyelőre Budapesten és később fokozatosan az ország nagyobb városaiban és utazási gócpontjaiban teljesíti. Célját képezi még az egyesületnek az utazók ellátása és felruházása. A tagdíjak nagyságát időről-időre a közgyűlés állapítja meg.

Az alakuló gyűlés 1908 január 26-án és folytatólagosan február 9-én tartatott meg, melyen megválasztották az egyesület első rendes tisztikarát.³²⁴ A segélyező egyesület választmánya 1908 március havi ülésében évi 2000 korona szubvenciót szavazott meg a szálló-egyesület részére. A szálló az Üllői-ut 52/A. szám alatti házban 1908 május 29-én nyitott meg. Az utasok befogadására 4 szoba, fürdő, társalgó és megfelelő mellékhelyiségekből álló lakás szolgál, összesen 20 ágygal. Ezenkívül egy izzó-légdezinfektorral is fel van szerelve. A társalgóban több lap és egy kisebb könyvtár áll a szállót igénybevevő kollégák rendelkezésére. Az utasok szükség esetén ruhát, fehérneműt, cipőt ezenkívül vacsorát és ebédet kapnak. Céljához mérten az egyesület az utóbbi években hozzáfogott a vidéki szállók ügyének rendezéséhez, s Győrben 10 ágygal és fertőtlenítővel, később még Nagykanizsán két ágygal és legutóbb Pozsonyban az egyesület házában 10 ágygal rendezett be minden tekintetben megfelelő szállókat. A kassai kollégák 1910-ben szintén egy a budapestihez hasonló szállót rendeztek be. Hogy a szállót mily erősen veszik igénybe az utasok, ez az ezen egyesület által kibocsátott kimutatásból látható. Az 1908–1911-ig terjedő időben összesen 1866 utas, 9235 esetben

³²⁴ Az egyesület első tisztikara a következőkből állott: Elnök: Pollák Simon. Alelnök: Lukács Ármin. Pénztáros: Neumann Ede. Ellenőrök: Blumenthal Oszkár és Goldberger Ármin. Jegyző: Grünhut Jakab.

(napig) vette igénybe a szállót és ezeknek 4669 ebéd, 5750 vacsora és 1070 darab ruhanemű szolgáltatott ki s az egyesület kiadása 1908 január hó 18-tól, az első befizetés keltétől, 1911 december hó 31-ig 35.718 korona 26 fillért tett ki. E számok minden más évről hathatósabban igazolják ezen kollégialis intézmény működését és szükségességét.

A *Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők jótékonyági köre* alakítását, melyről már egyszer említést tettem, Balázs Károly szaktárs penditette meg 1882 június 11-én tartott formális értekezleten, amikor megalakult az ideiglenes vezetőség és elhatározták, hogy az alakuló-közgyűlést június 25-én tartják meg. Azelőtt a budai Typographia-Dalkör tartott karácsonyfa-ünnepélyeket, melyeken a nyomdászárvékat megvendégelték és megajándékozták. Ez adta a Jótékonyági kör megalakításához az eszmét. A körnek első elnöke Bródy Sándor lett; az első gyűjtés 102 forint 1 krajcárt eredményezett s az első segélyben Tács szaktárs részesült 1882 október 8-án. Említésre méltó körülmény még az is, hogy kezdetben a kör hivatalos nyelve német volt és csak az 1883. évi február hó 25-én tartott rendes évi közgyűlésen lett az első magyar jegyző megválasztva. Főcélja volt az özvegyek istápolása és az árvák felruházása. Az ehhez szükséges összeget a gyűjtőíveken befolyt adományokból fedezték, de miután az árvák szaporodásával ez mindinkább elégtelennek bizonyult, a hiányzó összeget mulatságok jövedelmeiből kellett pótolni. Sok éven át a híres paraszt-bál volt a körnek legfőbb jövedelmi forrása; később a János-ünnepélyek pótolták a gyűjtésekhez hiányzó összegeket. Az 1895 január 14-iki választmányi ülésen Concha Károly elnök bejelentette, hogy gyűjtőívén a „Demokrácia” szabadkőművespáholy és Menyhért Vilmos 100–100 forintos adománya szerepel, kik ezt oly megjegyzéssel adták, hogy az mint alapítvány kezeltessek. Az 1896 április 26-iki választmányi ülés elhatározta, hogy ez az adomány ezentul „Ösztöndíj” címen kezeltessek s minden évben 100 forinttal gyarapíttassék mindaddig, míg csak az 1000 forintot meg nem haladja; ennek elérése esetén annak kamataiból egy-egy törekvő nyomdászárva támogatandó. Özv. Stéger Karolina temesvári nyomdatulajdonosnő 1901-ben 600 koronát hagyományozott a körnek. A kilencvenes években a Jótékonyági kör évenként 20–25 árvát küldött a szünidei gyermektelepekre, később azonban ezzel, különféle akadályok miatt, fel kellett hagynia.

Ez az intézmény igen sok özvegyet s még több árvát gyámolított, igen sok betegségben synylődő és munka nélkül levő kollégát segélyezett, egyszóval a rendelkezéséhez álló eszközökhöz képest becsülettel meg is felelt hivatásának. A kör évenként körülbelül 13.000 koronát fordít a szükségbe jutott kollégák s az özvegyek és árvák segélyezésére s fennállása óta 114.102 koronát fizetett ki tisztán segélyekre és összesen 3171 árvát részesített pénzbeli segélyben és látott el részben téli ruhával. 1911 december 31-én 8480 korona 53 fillér vagyona volt.³²⁵

³²⁵ A *korrektorok köre* ügyében 1908 október 11-én volt az első értekezlet, melyet az Athenaeum-, Franklin- és Részvény-nyomda korrektorai hívtak egybe. Az ezen alkalommal megválasztott kilenc tagból álló bizottság az előmunkálatok elvégzése után november 29-én egy újabb értekezletet hívott egybe, mely jóváhagyta az előterjesztett alapszabálytervezetet. A tagdíj heti 10 fillérben, a beiratási díj pedig 50 fillérben állapított meg. Az alakuló-gyűlés december 20-án tartatott meg. A kör alapszabályait másodszori felterjesztés után a belügyminiszter 1909 szeptember hónapban hagyta jóvá. Első tisztikara a következőkből alakult meg: elnök Schwind Béla, alelnök Radnai Vilmos, pénztáros Bozsik István, ellenőr Román Antal, magyar jegyző Grócz Ernő, német jegyző Szende Lajos. Választmányi tagok: Arányi Vilmos, Bujnovszky Rezső, Hartmann József, Hitesi Lajos, Hülle Oszvald, Kis Dezső, Leitner Pál, Matkó Géza, Némethy Lajos, Schippert János. Számvizsgálók: Fally Henrik, Neumann Ede és Major István. A kör vagyona 1911 december 31-én 1205,73 korona.

Az 1912. év elején a Pallas-Tornaklub általános jellegű sportegyesületté alakult át és a Nyomdászok Testező Egyesülete címet vette fel, ezáltal alkalmat adott az összes sportot űző szaktársak tömörülésére. A klub első tisztikara a következő kollégákból alakult: Elnök Morócz Jenő, titkár Silmann Áron, pénztáros Gavrancsits Ljubomir. Van még ezeken kívül egy nyomdász-turistaegylet is, mely 1910-ben alakult.

A segélyző-egyesület 1902-től 1911-ig

A Typographiának, mint egyesületi közlönynek a hatóság által történt beszüntetése folytán az a helyzet állott elő, hogy a lapot sokan egyáltalán nem vették, ami a szervezetre erkölcsileg rendkívül káros hatással volt, attól eltekintve, hogy egyeseknek ez a magatartása a szervezetnek nagyobb anyagi károsodását vonta maga után.

A segélyző-egyesület 1902 április havi rendes évi közgyűlésén elfogadtatott Peidl Gyula azon indítványa, hogy a Typographia minden egyesületi tagra kötelező s az ugyanezen év augusztus 24-iki rendkívüli közgyűlés azt a határozatot hozta, hogy a választmány szerződésileg köteles arról gondoskodni, hogy a lapot mindenki díjtalanul kapja. Egyidejűleg a tagdíj 1 korona 60 fillérről 1 korona 80 fillérré emeltetett fel.

Ez a közgyűlés foglalkozott ismét a hivatalnokok szolgálati szabályzatával, de azt levette a napirendről és elfogadta a tagok befizetett heteinek kimutatására vonatkozó indítványt. Ebből, de különösen a kötelező Typographiára vonatkozó határozatból kifolyólag ismét két pártra szakadtak a kollégák. A kisebbség május hóban egy lapot indított, mely a kibékülés után megszűnt.³²⁶ Az augusztus havi rendkívüli közgyűlés után, midőn a Typographiára vonatkozólag végleges határozat hozatott, végleg megszűnt az ellenzékeskedés a budapesti nyomdászok között. Az ezután néha felbukkant ellenzék csak egypár emberből állott.

A módosított alapszabályokat a választmány még 1902 szeptemberben felterjesztette a belügyminiszterhez, honnét azok nagy meglepetésre a következő leirat kíséretében érkeztek vissza:

„102274/V. sz. Magyar kir. belügyminiszter. Budapest fő- és székváros közönségének. Folyó évi szeptember hó 12-én 166232. szám alatt hozzám felterjesztett iratok visszaküldése mellett értesitem a székesfőváros közönségét, hogy a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületének módosított alapszabályaira a következő észrevételek merültek fel: Az 1875. évi 1508. eln. sz. belügyminiszteri körrendelet mellékletének III. pontja értelmében munkásegyletek tagja csakis magyar honos lehet és idegen állam polgárai tiszteletbeli tagok csakis tudományos célú, közművelődési és irodalmi egyleteknél lehetnek, miért is az ezen rendelkezésekkel ellenkező intézkedések törölendők az alapszabályokból, valamint törölendők a 2. § f) pontjában foglaltak és az ezen ponttal összefüggésben levő összes intézkedések is, mert nemzetközi szervezkedésre vezethetnének, ami pedig meg nem engedhető. Végül a köz- és választmányi gyűlések jegyzőkönyvének hitelesítési módja is megállapítandó. Budapest, 1902. évi december hó 20-án. A miniszter helyett Széll s. k. államtitkár.”

³²⁶ A lapnak Szabad Szervezkedés volt a címe; a másik párt ekkor ugyanily című lapot jelentett be a tanácsnál. Az előbbi címet a lap nem használhatta s így azt Szabad Typographiára változtatta. Összesen 17 szám jelent meg 1902 augusztus végéig és Stalla Márton szerkesztette. Ez volt utolsó összeadás a régi és az új hivatalos pártnak, mely után az előbbi végleg visszavonult, a fiatalabb, agilisabb erőknél engedvén át a teret. Alkalmi lapokról lévén szó, ez alkalommal megemlítem még az élclapokat is, melyek az utóbbi években keletkeztek. Utólag még a 70-es évek élclapjára, a „Mitraillouse”-re akarok visszatérni: A „Mitraillouse”-t Antensteiner és Anft kollégák szerkesztették és az előbbi volt a lap kiadója. Anft János ebben az élclapban kiméretlen szatírával támadt a renegátoknak. Anft 1873-ban Budapestről Wienbe utazott és ott is élénk tevékenységet fejtett ki. 1910 december 13-án halt meg 67 éves korában Innsbruckban. Az utóbbi évtizedben hosszabb szünet után – 1879 óta, mikor a Puccetti Károly által szerkesztett „Tenakulum” első száma megjelent, nem volt élclap – ismét egypár élclap jelent meg, melyek azonban csak addig voltak életképesek, amíg a szaktársak közti veszekedések napirenden voltak. 1900 szeptemberben megjelent a Butkovszky Bertalan által szerkesztett „Kulacs”, ez a lap 1902-ben megszűnt. 1902 április hónapban megjelent a „Nyomdászok élclapja”, melynek László Vince volt a kiadója, s mely 1905 végén megszűnt. 1904 januárban megjelent a „Tenakulum”, Wancsora István szerkesztésében, mely még ugyanazon év május végén megszűnt. 1902-ben megjelent a „Darázs”, melynek Venkovits Károly és Clement János voltak szerkesztői. Ez a lap szintén rövid életű volt.

A választmány 1902 december 28-án egy bizottságot választott, hogy az egy, a miniszternek személyesen átnyújtandó memorandumban fejtse ki a miniszter által kívánt módosítás tarthatatlanságát. A miniszter 1903. évi augusztus hó 8-án 4351/1903. szám alatti határozatával az alapszabályokat jóváhagyta és a választmány azokat szeptember 1-én léptette életbe.

Az ausztriai nyomdász-szövetség 1903 augusztus hóban a Gutenberg egy támadása miatt felmondta a kölcsönösséget; a választmány Peidl Gyula, Rothenstein Mór és Novitzky N. László kollégákat küldte Wienbe, hogy ezt az ügyet ott békés uton elintézzék. Utóbbi helyett, annak megbetegedése következtében Siegfried József kolléga utazott el. A kiküldött bizottságnak sikerült a felmerült incidenst kölcsönös szóbeli rektifikációval elintézni.

A módosított alapszabályok életbeléptetésével a választmánynak gondoskodnia kellett arról, hogy a Typographia, mint az egyesület hivatalos lapja³²⁷ minden egyesületi tagnak díjtalanul kézbesíttessék. A lap kiadóhivatalával kötött szerződés szövege – mely azóta minden alkalommal, midőn a lapot más kiadó veszi át, megújítatik –, a következő: „Szerződés, mely egyrészt a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egyesülete, másrészt a Typographia, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyesületeinek hivatalos közlönye kiadója között kötöttetett. 1. A fentemlitett egyesület megrendeli az ugyancsak fentemlitett lap kiadójánál a kiadásában megjelenő „Typographia” című hetilapot a munkában levő vagy más foglalkozásu egyesületi tagoknak, akik teljes heti illetéket (1 korona 80 fillér) fizetnek. 2. Minden egyes példányért és így tagonként az egyesület 20 fillért fizet. 3. A leszámolás három hónaponként történik olyképen, hogy az egyesület három havi bevételéből egy kilencedrészt fizet a lap kiadójának. 4. Az egyesületnek ezzel a kötelezettségével szemben a kiadót a következők terhelik: a) köteles a nem teljes heti illetéket fizető tagoknak (betegek, munkanélküliek, rokkantak) a lapot díjtalanul adni, a fizető tagoknak azonban a fővárosban nyomdánként, a vidéken pedig városonként egy csomagban expedálni; b) a szerkesztési, kiadási és expedálási költségeket fedezni (írói tiszteletdíj, postai portó stb.); c) ha az egyesület érdeke megkívánja, köteles a kiadó minden kárpótlás nélkül mellékletet adni. 5. Ez a szerződés mindannyiszor megújítandó, valahányszor az egyesület elnökségében változás történik, vagy a lap kiadási joga másra száll át.”³²⁸ A választmány szeptember havi ülésében kimondta, hogy a tagok befizetett hetei az Évi jelentésben feltüntetendők.

Az 1903. évi közgyűlés végre elfogadta az évek óta huzódó szolgálati szabályzatot. Az ausztriai nyomdász-szövetség javaslatára a nemzetközi nyomdász-szövetséghez tartozó egyesületek kimondták, hogy csak azokat a kölcsönösség alapján belépni óhajtó tagokat ismerik el, akik elutazásuk előtt tagjai voltak a Könyvnyomdászok szakegyesületének.

Az 1904. évi közgyűlés Kószol J. Antalt választotta meg az egyesület elnökévé, miután Czettel Gyula nem volt hajlandó az elnöki tisztséget újra elvállalni. A közgyűlés napirendjén volt az illetékek nyugtázása, az üdülőhely alapja javára fizetendő heti 6 fillérnek kötelezővé tétele; a 40, illetve 50 évig munkában állott tagoknak a befizetésre való tekintet nélkül és orvosi

³²⁷ Ez a határozat az 1895. évi kongresszuson mondatott ki.

³²⁸ A Typographia szerkesztőjévé a szeptember havi választás alkalmával Peidl Gyula, a Gutenberg szerkesztőjévé Rothenstein Mór választatott meg. A Gutenberg szerkesztőjét ez alkalommal választották meg *először* mint önálló szerkesztőt, országos szavazás útján.

A rendőrség egyébként még 1904-ben sem hagyta békében a Typographiát és július 18-án Wolf Antal kollégánál házkutatást tartott, ami természetesen nem járt a kívánt eredménnyel, mert sztrájkpénzeket ott nem talált. A dolog egyébként egy vidéki (szegei) feljelentés alapján történt, A rendőrség ugyanekkor tiltott gyűjtés címén 30–100 koronáig terjedő pénzbírsággal sújtotta a szak-egyesület választmányát; hiába igazolta a választmány, hogy a Typographia gyűjtéséhez semmi köze sincsen.

vizsgálat mellőzésével, a rokkantak állományába való felvétele; a munkanélküli segélynek bármely más városban való felvételéhez való jogosultság kimondása és Steiner Adolf nyugdíjának megállapítása. A gyűlés azonban az indítványok felett napirendre tért és Steiner részére heti 16 korona nyugdíjat, illetve rokkantsegély-pótlékot állapított meg. Az Innsbruckban tartott osztrák nyomdászkongresszusra az egyesület képviselőjében Rothenstein Mór küldetett ki. Az 1905. december 3-iki választmányi ülésen 21 pályázó közül Schwarz Ambrus választotta meg az újonnan kreált hivatalnoki állásra.

Steiner Adolf egyesületi pénztáros 1904. július hónapban nyugdíjba ment. Helyébe a választmány már június 5-én Siegfried Józsefet választotta meg pénztárossá.

Az 1905. évi segélyező-egyesületi közgyűlés megint igen népesnek ígérkezett, mert az indítványokkal kapcsolatban ismét a szokásos „hecc”-re volt kilátás és sajnos, a budapesti nyomdászokat egy idő óta csak ily dolgok tudták a közgyűlés felé vonzani. A szolgálati szabályzat, melynek elkészítése már az 1897. évi debreceni kongresszuson kimondatott, sok viszontagság után módosítás céljából ismét a közgyűlés elé került. A másik fontos indítvány az ügyviteli szabályzat módosítását célozta. Napirendre voltak még tűzve egy egyesületi ház építésére és az egyesületi illetékek nyugtázására vonatkozó választmányi indítványok.

A gyűlésen Pollák Simon elnökölt és a vidékről Arad, Brassó, Debrecen és Temesvár városok képviseltették magukat. A választmány a vita folyamán az ügyviteli szabályzatot levette a napirendről, a szolgálati szabályzatot ellenben módosította. Lévai Soma a hivatalnoki állásoknak országos választás útján való betöltését indítványozta, ezt azonban a gyűlés nem fogadta el. A május hónapi választmányi ülésen felolvastattott a pozsonyi egylet levele, melyben bejelenti, hogy július hó 1-én csatlakozni fog az országos egyletnek. Már az 1902. évi április 6-iki közgyűlés 132 szavazattal 101 szavazat ellen kimondta a csatlakozást, de a dolog azóta huzódott. Az 1904. évi március hó 4-iki rendkívüli közgyűlés 229 szóval kimondta a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének feloszlását. Ugyanekkor felszólított a fiemei egylet is, hogy mielőbb csatlakozzék, mert ellenkező esetben vele a kölcsönösségi viszony megszűntnek fog nyilváníttatni. A csatlakozás ügyében a Sopronban tartott nyugatmagyarországi nyomdászértekezletre a választmány Rothensteint és Novitzkyt küldte ki, hogy ott a csatlakozásra vonatkozólag a pozsonyi egyletnek tartozó fiókok képviselőivel megállapodást létesítsenek. A szakegyesületet Peidl Gyula képviselte. Augusztus 1-én végre valóra vált a pozsonyi egylet csatlakozásának 17 év óta huzódó kérdése, miután a belügyminiszter 1905. május hó 20-áról keltezett 47.746/III. számú határozatával megengedte, hogy a pozsonyi egylet vagyona átadásával a miniszter által jóváhagyott feltételek mellett a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egyesületéhez csatlakozzék. E feltételek a következők:

Budapest, 1904. augusztus 24.

A Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének, Pozsony.

Folyó hó 23-án tartott rendkívüli választmányi gyűlésünk értelmében értesítjük Önöket, miszerint a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének egyesületünkbe való beolvadását elfogadjuk s a csatlakozás feltételeit a következőkben állapítjuk meg: A Pozsonyi könyvnyomdászok egyletének csatlakozása, illetve beolvadása esetén ezen egylet összes tagjainak a beteg-, munkanélküli-, özvegy- és árvasegélyek tekintetében ugyanazon jogokat nyújtjuk, melyeket alapszabályaink 13., 32., 33., 34., 38., 41. és 46. szakaszai a segélyekre nézve saját tagjainknak is biztosítanak. A rokkantsegélyt illetőleg alapszabályaink 26., 27. és 29. szakaszai mérvadók azzal a kikötéssel, hogy a 31. § értelmében az 1899. május 1-je után belépett tagok, ha azok nem közvetlen a felszabadulásuk utáni négy héten belül léptek a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletbe, a II. osztályú tagok közé fognak soroztatni.

A választmány megbízásából, tisztelettel: *Pollák Simon*, I. alelnök, *Novitzky N. László*.

A pozsonyi egylet felosztatását kimondandó rendkívüli közgyűlés 1905 július hó 30-ára hivatott egybe és ezen az országos egyesület képviselőjében Peidl Gyula, Novitzky László és Siegfried József jelentek meg. Hampel Mihály, a pozsonyi egylet elnökének a csatlakozásra vonatkozó jelentése után bejelentette a választmány lemondását, mely történelmi aktus után az országos egyesület részéről kiküldött bizottság hivatalosan is átvette a volt pozsonyi nyomdászegylet vagyonát. Erről a következő okmány tanuskodik:

Jegyzőkönyv, felvétel 1905. évi augusztus hó 1-én a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egyesületébe történt beolvadása alkalmából.

Jelen vannak: Peidl Gyula, Novitzky N. László és Siegfried József, a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egyesülete képviselőjében és Hampel Mihály, Korunka István és Löwy Samu, a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egylete képviselőjében.

Tárgy: A volt Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egylete vagyonának átvétele. A pozsonyi nyomdászegylet jelenlevő képviselői átadják a volt pozsonyi nyomdászegylet aktív és passzív vagyonát feltüntető, 1905 január 1-től 1905 június 30-ig szóló félévi mérleget, mely szerint az egylet vagyona:

Aktiva: A Duna-utca 55. sz. ház 82.000 korona becsértékben, 2 darab 4%-os magyar korona-járadékkötvény összesen 300 korona névértékben, készpénzben 42 korona 18 fillér.

Passziva: Betáblázott amortizációs kölcsön: 26.772,73 korona, kölcsön a Schreiber-Wigand-alaptól 3000 korona és 691,27 korona deficit.

Ezen mérlegszerű vagyon átvételét a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egyesülete jelenlevő képviselői elismerik, minek megtörténtét jelen jegyzőkönyvben saját aláírásukkal igazolják.

Kelt Pozsonyban, 1905. évi augusztus hó 1-én.

Peidl Gyula I. alelnök, Siegfried József pénztáros, Novitzky N. László ellenőr, mint a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyező-egyesülete képviselői, Hampel Mihály elnök, Kowarik K. Fülöp alelnök, Korunka István pénztáros, Löwy Samu gondnok, mint a Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egylete képviselői.

A pozsonyi egyletnek az átadás napján 312 tagja volt, ezek között 7 rokkant és 25 év alatt 182.801 koronát fizetett ki segélyekre és önképzésre.

A fiumei nyomdászegyesület 1896-ban a dalmáciai nyomdászegylet buzgólkodása folytán alakult meg. Mazzanti szaktárs, a dalmáciai egyesület elnöke, 1896-ban Fiuméba rándult és az ottani kollégákat egy értekezletre hívta össze, mely alkalommal azokat egy egyesület alakítására buzdította. Az értekezleten az összes fiumei kollégák megjelentek és az ülés egy előkészítő bizottságot választott, melynek Barbis János³²⁹, Quaranti és Greiner kollégák voltak tagjai. Szeptemberben a bizottság gyűlésre hívta meg a fiumei nyomdászokat, melyen elfogadták az alapszabályokat és egyuttal kimondták, hogy minden tag köteles heti 10 krt az előleges költségekre és az alapra befizetni. Ebből fedezték az utasoknak fizetett 1 frt helyi viatikumot is. Az 1896 októberben jóváhagyás végett beküldött alapszabályok háromszori visszautasítás után végre 1899 szeptemberben jóváhagyattak. Az egyesület szeptember hónapban tartott alakuló gyűlése, melyen negyven tag vett részt, kimondta, hogy a befizetés október 1-én veszi kezdetét. 1900-ban a tagdíjat heti 60 fillérre, a munkanélküli segélyt pedig napi 2 koronára emelték fel. 1901-ben történt az első kísérlet arra, hogy a fiumei egyesület a Magyarországi könyvnyomdászok segélyező-egyesületéhez csatlakozzék, de akkor ez nem

³²⁹ Az adatokat Barbis Giovanni kollégától, az alapítók egyikétől kaptam.

sikerült.³³⁰ A fiumeiek ekkor bővítették a segélyezési osztályokat és 1902-ben megalakították a betegsegélyezési osztályt és ebből a célból a tagsági díjat heti 1 koronára és a munkanélküliségi segélyre való jogosultság időtartamát 91 napra emelték fel; a táppénznél a segélyezés idejét szintén 91 napban s napi 1 korona 60 fillérben állapították meg. Elutazási segély címén a munkanélkülieknek egy összegben azokat a napokat fizették ki, melyekre az illetőnek a 91 napon belül még joga volt.³³¹ Az elhalt tag családjának 80 korona temetkezési összegre volt joga. Az 1902-ben jóváhagyás végett felterjesztett módosított alapszabályokat a miniszter csak 1905-ben hagyta jóvá. 1904-ben újra kísérlet történt a csatlakozásra, de ez a törekvés akkor sem sikerült.

A fiumei egyesülettel különben már néhány év óta tárgyalt az országos segélyező-egyesület a csatlakozást illetőleg és dacára annak, hogy ezen egyesületnek nem volt tagjai arányához oly nagy vagyona, mint a pozsonyi egyesületnek, ez a kérdés egyrészt nyelvi nehézségek, másrészt pedig a fiumei tagokra a csatlakozás által háramló magasabb tagsági díj miatt csak a nemzetközi nyomdásztitkárság pressziója folytán vált lehetségessé. Mivel az országos segélyező-egyesületet a vidéki egyesületek csatlakozásánál tisztán csak a szervezet egyöntetű kiépítése vezette, a csatlakozásnál nagyobb anyagi áldozatoktól sem riadt vissza, hogy a vidéki nyomdászokat egy hatalmas táborban egyesíthesse. A csatlakozás előkészítésére, miután ez a dolog már úgy az ausztriai, valamint az 1901. évi luzerni nemzetközi nyomdász-kongresszuson is szóba került, az országos segélyezőegyesület választmánya 1901-ben egy három tagból álló bizottságot küldött ki oly célból, hogy az a fiumei egyetel átirata értelmében egy indítványt terjesszen elő. A megkezdett tárgyalások azonban akkor ismét félbeszakadtak.

Az 1902 október havi választmányi gyűlés kimondta, hogy 1903-tól kezdődőleg a Fiuméba utazó egyeteli tagok kötelesek a fiumei egyesületbe belépni. 1904-ben megbizta a választmány Novitzkyt, hogy a fiumei egyesülettel a választmány nevében újabb tárgyalásba bocsátkozzék. A fiumei egyesület augusztus 12-én válaszolt az átiratra és válaszában bizonyos feltételek kikötését és bővebb információkat kért. A választmány augusztus hó 23-iki rendkívüli ülésében tárgyalta a fiumeiek átiratát és arra vonatkozólag a következő határozatot hozta: Az országos segélyező-egyesület ugyanolyan jogokkal veszi át a fiumei egyesület tagjait, mint amilyen jogokkal az átlépés alkalmával saját egyesületükben birtak. A csatlakozás első évében a fiumeiek annyi ideig részesülnek segélyben, mint ameddig érvényben levő alapszabályuk ezt előírja és pedig táppénzt 26, munkanélküli segélyt 91 napig kapnak. A rokkantsegélyre vonatkozólag pedig, miután a fiumei egyesületnek nem volt ilyen segélyezési osztálya, úgy határozott a választmány, hogy a 3397 korona vagyon átvétele ellenében az egyesület; tagjainak a rokkantpénztárba is beszámítja a fizetett heteket. Az országos egyesület tehát a lehető legkedvezőbb feltételeket szabta a fiumei kollégáknak, ezek azonban szeptember havi gyűlésükön a csatlakozásra vonatkozó indítványt elvetették. A segélyező-egyesület erre, miután az 1901. évi luzerni kongresszus már kimondta a csatlakozás kötelezettségét, átirat a nemzetközi nyomdásztitkárságnak, hogy az saját hatáskörében intézkedjen a kölcsönösség megszüntetése ügyében. A nemzetközi nyomdásztitkárság ujabbi intervenciója folytán a Societa Tipografica Fiumana hajlandónak nyilatkozott a csatlakozásra és a választmány, a nemzetközi nyomdásztitkárság augusztus 14-iki átirata következtében, 1905 szeptemberben Rothenstein Mór választmányi tagot küldte ki Fiuméba az ujabbi tárgyalások megkezdésére,

³³⁰ A fiumei nyomdászegyesületet a nemzetközi nyomdásztitkárság 1901-ben teljesen különálló egyesületnek ismerte el s ennél fogva vele a többi nyomdászegyesületek is kölcsönösségi viszonyba léptek. Ez a körülmény azután ismét megnehezítette a csatlakozást ez időtől kezdve, mert Fiuméba utazó tagjaink is kötelesek voltak az ezen egyesületbe való belépésre. Azelőtt ugyanis direkt Budapestre fizették ott dolgozó tagjaink illetékeiket.

³³¹ Ha például 30 napi segélyt vett fel, akkor elutazásakor még 122 koronát.

mely alkalommal az egybehívott rendkívüli gyűlés végre elvben kimondta a csatlakozást. A választmány képviselőjében novemberben Peidl, Novitzky és Siegfried küldetett Fiuméba, hol a rendkívüli közgyűlés heves vita után kimondta a fiumei nyomdászegyesület feloszlását és összesen 74 tagjával a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületébe való beolvadását. December 1-től a fiumei kollégák már az országos egyesületbe fizették illetékeiket. A november 27-én átadott vagyon összege 4748 korona 32 fillért tett ki.

Az ügyviteli szabályzatot a választmány 1905-ben a követelményeknek megfelelően módosította; az október 8-iki rendkívüli közgyűlés azonban a módosításokat elvetette. Ugyanilyen sorsra jutott az illetékek egyéni nyugtázása érdekében indított mozgalom is; a rendes évi közgyűlés kimondta, hogy a választmány a határozatnak három hónap alatt tegyen eleget. Miután azonban a határozat kivihetetlennek bizonyult, a választmány szeptemberben rendkívüli közgyűlést hívott egybe, melyen bejelentette, hogy egyrészt technikai, másrészt pénzügyi szempontból kivihetetlennek tartja a közgyűlés határozatát. A gyűlés nagyobb vita után a határozatot ennél fogva semmisnek nyilvánította.

A szebeni nyomdászegyesület csatlakozása érdekében már régebben történtek kísérletek, melyek azonban mindannyiszor eredménytelenül végződtek. Csak 1905-ben sikerült a régiesen abban maradt tárgyalásokat újra megindítani, melyek eredményeként az országos egylet 1906 december 2-án tartott választmányi ülése a következő határozatot hozta:

1. A Hermannstädter Buchdruckerverein összes ezidő szerinti tagjai az átlépés napjáig ezen egyesületnél befizetett hetek beszámításával vétessenek át a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületébe.
2. A Hermannstädter Buchdruckerverein ezidő szerinti rokkantjai és árvái a csatlakozás után ugyanoly összegű segélyeket kapnak, mint amilyeneket jelenleg a szebeni egylettől kapnak.
3. A csatlakozás napjától számított két éven belül rokkanttá nyilvánított szebeni tagok két évig csak oly magas rokkantsegélyt kapnak, amennyi nekik a szebeni egylet alapszabályai értelmében járna. Két év eltelte után a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete alapszabályaiban előírt segélyt kapják. A csatlakozás napjától számított két év letelte után rokkantakká nyilvánított tagok azonnal a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete alapszabályai szerint fognak segélyeztetni.
4. Egyéb alapszabályszerű segélyekre az átlépő tagok a csatlakozás napjától kezdve azonnal jogot szereznek. A szebeni egylet azon óhaja, hogy az összes átlépő tagok befizetései 1885 január 1-től számíttassanak, nem teljesíthető.

A nagyszebeni egylet 1907 februárban irt viszonválaszában azt kérte, hogy a kétévi várási idő a rokkantaknál elengedtesse, a rokkantállományban levő egy rokkant, átlépéskor 14 korona segélyben részesüljön és valamennyi tag I. osztályu tagnak tekintessék. A választmány azt határozta, hogy valamennyi átlépő tag I. osztályba sorozandó, egyébként, amennyiben az alapszabályban előírt hétéket befizették, valamennyien jogot szereznek az előírt segélyekre. 1907 november hónapban leérkezett a miniszter határozata, mely szerint a választmánynak a csatlakozás ügyében tett javaslatát közgyűlés elé kell terjeszteni. A december 23-iki rendkívüli közgyűlés ezekhez a feltételekhez hozzájárult és így a csatlakozásnak semmi sem állott útjában.

1907 május 22-én a Nagyszebeni nyomdászegyesület feloszlott³³² és vagyonának átadásával beolvadt a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyzőegyesületébe. A

³³² A Nagyszebeni nyomdászegyesület (Hermannstädter Buchdruckerverein) 1851-ben alakult. Alakulásakor 18 tagja volt. Ez az egyesület később Binder elnöklete alatt (1877–1900) teljesen elzárkózott a többi nyomdászegyesületektől, a kölcsönösséget vele az összes egyletek megszűntették. Csak Binder Lajos elhalálása után vált valóra a csatlakozás, melynek ő életében a legnagyobb szívóssággal állott útjába. A nagyszebeni egylet az összes segélyezési ágazatokat kultiválta

nagyszebeni egyesülettel, az országosítás életbe lépése után 21 évre, végre valamennyi magyarországi nyomdászegyesület beolvadt az anyaegyesületbe: a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületébe. A csatlakozás okmányának szövegét alább reprodukálom:

Jegyzőkönyv, felvétel 1907 május hó 22-én Nagyszebenben a „Hermannstädter Buchdrucker-verein”-nek a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületébe való beolvadása és vagyonának átadása alkalmával. Jelen vannak a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete részéről Lerner Dezső, Novitzky N. László és Siegfried József; a Hermannstädter Buchdruckerverein részéről Paschek József, Prasser Ferdinánd és Schöbesch Frigyes. Tárgy: a Hermannstädter Buchdruckerverein vagyonának átvétele, illetve átadása. A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete képviselői átveszik a csatlakozó Hermannstädter Buchdruckerverein 1906 december 31-iki mérlege szerinti vagyonát, mely következőleg oszlik meg: betegek pénztára 3692 korona 91 fillér, rokkantak pénztára 15.660 korona 29 fillér, munkanélküliek pénztára 2871 korona 20 fillér, összesen 22.224 korona 40 fillér, azaz huszonkettőezerkettőszázhuszonnégy korona 40 fillér, mely összegből 261 korona 18 fillért mint kézipénztárt leszámítva, betéti könyvekben 21.963 korona 22 fillér, azaz huszonegyezerkilencszázhatvanhárom korona 22 fillért mai napon az egyesület nevében átvettünk, s ezt jelen jegyzőkönyvben is elismerjük. Az 1907 január–júniusi maradvány külön fog a szebeni egyület által elszámoltatni.

Kelt mint f.

A Hermannstädter Buchdruckerverein nevében: Paschek József, Fr. Schöbesch, Kassier. F. Prasser, Schriftführer.

A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-egyesülete nevében: Siegfried József, pénztáros. Lerner Dezső, I. alelnök. Novitzky N. László.

A segélyző-egyesület választmánya 1906-ban egy újabb alapszabálytervezetet dolgozott ki, mely az eddigtől teljesen eltérő alapokra fektette az egyesület szervezetét. A január hónapban szétküldött alapszabálytervezet a segélyző-egyesületet szakegyletté formálta volna át, ha az alapszabályok életbelépése nem ütközött volna akadályokba. Az egyesület célja a tervezet szerint a tagok szellemi és szaktudásának előmozdítása, valamint a munkaszerződések és a munkások érdekében hozott rendeletek végrehajtásának figyelemmel kísérése, a díjtalan munkaközvetítés és jogvédelem; ezekkel az intézkedésekkel együtt bevételre a tervezetbe az a rendelkezés is, hogy az általánosság érdekei ellen vétő tag törölhető. Eltöröltetett az orvosi vizsgálat, részben leszállított a karencidő a betegsegélynél és a rokkantsági segélynél (260 hét). A segélyezéseknél előforduló vitás ügyek elbírálása pedig választott bíróság hatáskörébe utaltatott. A február 4-iki rendkívüli közgyűlés nagy szótöbbséggel elfogadta az alapszabálytervezetet. Az új alapszabály a vidéki nyomdatulajdonosokat is konsternálta és hivatalos lapjuk egyenesen felhívta az egyesületre a hatóság figyelmét. Az alapszabályokat a választmány február hóban terjesztette fel a miniszterhez.

Az új alapszabály, melynek révén az eddig három részre tagolt szervezet – szakegyesület, szabad szervezet és segélyző-egyesület – ismét eggyé forrott volna, nagyon kellemetlenül izgatta a nyomdatulajdonosok kedélyét, amely tény viszont az eszme életrevalóságát bizonyította. A vidéki nyomdatulajdonosok egyesületének igazgatósága július 8-án tartott gyűlésén

és 1885-ben módosított alapszabályaiban a heti tagdíj 25 krban volt megállapítva. A főnökök a náluk kondícióban levő minden egyes tag után heti 5 krt fizettek az együletbe. A beíratási díj 5 és 10 frtban, a táppénz heti 6, illetve 4 frtban (a 27. héttől kezdve a 52. hétig) volt megállapítva. A rokkantak heti 3 frt, a munkanélküliek heti 3 frt (10 hétig), az özvegyek 10 és ezen felüli tagság után 50 frt, az árvák havonként 3 frt segélyben részesültek. A temetkezési illetmény fejében 50 frt járt az elhalt tag hátramaradottjainak.

kimondta, hogy egy – ellenegyesületet alakít. A segédek szervező bizottsága erre kijelentette, hogy addig, ameddig a nyomdatulajdonosok ezt az indítványt vissza nem vonják, nem hajlandó a vidéki nyomdatulajdonosokkal az árszabályközösség ügyében tárgyalásokba bocsátkozni. A vidéki nyomdatulajdonosok ezután kénytelenek voltak az indítványt a közgyűlés napirendjéről levenni.

Az alapszabályok jóváhagyása ellen a budapesti könyvnyomdafőnökök egyesülete és Darvas A. és társai tiltakozó iratot nyújtottak be a fővárosi tanács utján a belügyminiszterhez, melyben „jogaikra” hivatkozva, a kontemplált segéd-elnök ellen óvást emeltek és az alapszabályok egyéb „veszélyes” intézkedéseire hívták fel a kormány figyelmét. Mondanom sem kell, hogy a fővárosi nyomdatulajdonosoknak a feljelentésre semmi néven nevezendő joguk sem volt, kivéve, hogy azt a „jogszokást” vették alapul, hogy egy idő óta állandóan illetéktelen feljelentéssel éltek a segédek egyesülete ellen. A belügyminiszter a feljelentést a tanácshoz küldte le. A főváros tanácsa viszont a VI. kerületi előljáróság utján felhívta az egyesület vezetőségét, hogy a főnökegyesület és Darvas Adolf és társai által beadott feljelentésre esetleges észrevételeit adja elő. Az elnökség ennek a felszólításnak eleget tett s minden egyes vádpontra nézve megadta a kellő választ. A történelmi jelentőségű okmány szövegét alább közlöm.

Tekintetes kerületi Elöljáróság!

A Budapesti könyv- és könyomdafőnökök egyesülete által, továbbá Darvas Adolf és társai által egyesületünk alapszabályainak közgyűlésen történt módosításának jóváhagyása iránt beterjesztett kérelmünk ellen a tekintetes tanácshoz beadott panasz és kérelem ellen, mellyel fentnevezettek a jóváhagyás megtagadását kérelmezik, a tekintetes kerületi előljáróság által nyilatkozattételre hivatván fel, mindkét féllel szemben együttes előterjesztésünket a következőkben van szerencsénk megtenni.

Legelőbb is tiltakozni óhajtunk az ellen, hogy a Budapesti könyv- és könyomdafőnökök egyesülete az alapszabályok módosításának, illetve jóváhagyásának kérdésébe beleavatkozzék, vagyis hogy beadványuk még csak figyelembe is vétessék. Egyesületünk jóváhagyott alapszabályok alapján élvezi autonómiáját, az autonómia által megjelölt módon változtathatja alapszabályait, ehhez hozzászólása van a tagoknak és ezt ellenőrizheti a hatóság, de a fenti egyesület mint e két tényezőkön kívül álló és teljesen idegen, hatósági joggal nem bíró közeg ehhez a kérdéshez hozzá nem szólhat. A jóváhagyás iránti kérelmet nem pártolhatja és nem ellenezheti, miért is beadványuk az egyesületi jog által biztosított autonómiánk sérelme nélkül figyelembe sem vehető.

Minthogy azonban súlyt helyezünk arra is, hogy még ezen illetéktelenül előterjesztett panasz alaptalansága is megállapíttassék, azért ezen beadványra is kiterjeszkedünk és az ellenünk együtt és külön előhozott panaszpontokra a következőket terjesztjük elő annak hangsúlyozása mellett, hogy a beadványok sértő, sőt több helyütt rágalmaszó kifejezéseire és gyanúsításaira nem reflektálunk és szigorúan objektíve csak a felhozott tényekkel foglalkozunk:

I. A módosítani kívánt, tehát érvényben levő alapszabályok egy példányát 2 % alatt csatoljuk, ezen alapszabályok 62. §-a megállapítja, hogy a közgyűlésre a tagok meghívandók és hogy a közgyűlés jogkörének van fentartva az alapszabályok módosítása: az Általános határozatok II. pontja (23. oldal) szerint a Typographiában kell a meghívást közzétenni; a 3 % alatt itt mellékelt lappéldányból kitűnik, hogy a Typographia 1906 január 19-iki számában feltűnő helyen közzé lett téve az 1906 február 4-iki rendkívüli közgyűlésről szóló meghívó.

Az alapszabályok 66. §-a szerint a választmány tehet a közgyűlésen indítványokat és csak egyes tagok indítványára kötelező, hogy 14 nappal előre írásban kell beadni. Az itt 4 % alatt csatolt közgyűlési jegyzőkönyv igazolja, hogy a panaszban sokat említett 11. § g) pontra vonatkozó módosítást a választmány terjesztette elő. Erre különben még visszatérünk és igazolást fog nyerni az is, hogy ez előre tárgyalva, megvitatta és napirendre tűzve lett.

Ami pedig a közgyűlés lefolyását illeti, magából a 4 %. alattiból kitűnik, hogy éppen Darvas Adolf minden akadály nélkül terjeszthette elő az alapszabálmódosítás elleni indítványát, a szavazáshoz a Darvas Adolf és társai által kijelölt Braun Salamon és Tépely Pál szavazatszedő küldöttségi tagoknak megválasztottak és ugyanezek a szavazatszedő küldöttség által kiállított és itt 5 %. alatt becsatolt jegyzőkönyvet is aláírták és ezen jegyzőkönyv szerint a választmányi előadó által javasolt alapszabálmódosítást 1067 szavazat 619 szavazat ellen, vagyis 448 többség elfogadta, ha pedig a jelenlevő fővárosi szavazatokat tekintjük, akkor is 710 szavazott 418 ellen az alapszabályok módosítása érdekében.

A 2 %. alatti alapszabály a közgyűlés határozatképessége tárgyában intézkedést nem foglal magában, ami természetes oly egyesületeknél, melynek egész országban és több ezerre menő tagjai vannak és melynek közgyűlésén a vidéki tagok levélileg is szavazhatnak.

Becsatoljuk egyesületünk múlt évi működéséről szóló jelentést 6 %. alatt, a 4. oldalon ki van tüntetve, hogy a tagok száma 4987; a 4 %. és 5 %. alattiak szerint a 8 megsemmisített szavazattal együtt összesen 1686 tag szavazott le, vagyis minimálisan ennyi tag volt a közgyűlésen jelenlevőnek veendő, tehát jóval több, mint az összes tagok egyharmad része. Nem ismerünk olyan alapszabályt – különösen ily irányu nagyobb egyesületnél –, ahol a határozatképességhez a tagok egyharmadánál nagyobb szám kellene.

A jóváhagyásra felterjesztett alapszabályok 39. §-a szerint is a határozatképességhez a küldöttek egyharmadának jelenléte szükséges, holott itt nem az összes tagok, hanem már csak az általuk választott kiküldöttek a közgyűlési tagok; Darvas és társai az alapszabályok ezen új intézkedése ellen panaszt sem tesznek.

A közgyűlés helyéül a fővárosi vigadó 3 egymásba nyíló nagy étterme szolgált, annál nagyobb helyiség Budapesten nem található. Mindenki kényelmesen befért, leszavazhatott és le is szavazott, panaszos és társai is leszavaztak, a módosítást kívánók és ellenzők közül egyforma számmal jelöltettek ki a szavazatszedő küldöttség tagjai, panasz fel nem merült és a beadványokban vagy másutt soha meg nem jelöltek és meg sem jelölhetnek csak egyetlen oly egyesületi tagot sem, aki a közgyűlési terembe be nem fért, vagy le nem szavazhatott.

Ezekből tehát kiderül, hogy a közgyűlés egybehívása és ennek lefolyása, valamint határozatképessége és a formák betartása ellen komoly kifogás nem emelhető.

II. Ami már most a módosításokat és az azok ellen felhozott kifogásokat illeti – nevezetesen elsősorban a cimben beállott változást –, erre nézve a következőket terjesztjük elő:

A Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők segélyző-egyesületének alapszabályai belügyminiszteri láttamozást 1903 augusztus 8-án 4351. szám alatt nyertek; bemutatjuk 7 %. alatt egyesületünknek 1903 augusztus előtt érvényben volt alapszabályait, az 1. § szerint címe volt: Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők egylete – hiányzott tehát a segélyző szó –, ez megváltozott 1903. évben és ezuttali módosítással a címre nézve nem történik egyéb, mint visszatérés a 7 %. alatti 1887. év óta viselt névhez (egylet = egyesület). Ilyen változtatás ellen csak akadékoskodó ember szólhat és pedig annál is inkább, mert a jóváhagyás végett beterjesztett 8 %. alatti alapszabályok 2. §-ában az egyesület céljába mindazon segélyezéseket belefoglalja, amely célokat az eddigi alapszabályok 2. §-a kijelölt és hogy semmiben a tagok meg nem rövidülnek, hogy a segélyezésnek sem mértéke, sem nemei nem csökkentek és nem változtak, az a két alapszabály (2 %. és 8 %. alatti) intézkedéseinek egybevetéséből tűnik ki.

Igy tehát a segélyezés különböző nemei maradnak az egyesület főcéljai és a 2 %. alatti általános határozatainak I. pontja (23. oldal) e cél állandó fentartását köti ki és a módosítást nem zárja ki, csak annyiban kívánja korlátozni, hogy ez a cél soha el ne ejtessék.

III. Nem sért sem törvényt, sem szerzett jogokat, ha a célok közé a 8 %. alatti új alapszabályok 2. §-ának g) és h) pontjait bevesszük; – g) a tagok szellemi és szaktudásának előmozdítása, valamint a munkaszerződések és a munkások érdekében hozott rendeletek végrehajtásának figyelemmel kísérése; h) díjtalan munkaközvetítés és jogvédelem; – a h) alatti díjtalan munkaközvetítés és jogvédelem tulajdonképpen szintén szorosabb értelemben vett segély jellegével

bir, a g) alatti pedig olyan intézkedés, mely ma már minden létező munkásegyleti alapszabályban benfoglaltatik.

Ezen új pontok a régebbi, 7 % alatti alapszabály 1. §-ának 4. pontjában is, bár nem ilyen pontos megjelöléssel, találhatók voltak és ugyancsak még pontosabban és egészen hasonlóan megvoltak ugyanezen alapszabályok 2. §-ának f) pontja és 8. pontja alatt, vagyis az egyesület céljai között voltak eredetileg is a most g) és h) pont alatt felsorolt célok is, tehát a módosítás nem jelent egyebet, mint az 1887. évben jóváhagyott és 1903. évben megváltoztatott alapszabályokhoz való visszatérést. Felesleges arra sok szót vesztegetni, hogy az 1887. év óta nálunk és másutt is mily óriási lépésekkel haladtak előre a munkásszervezetek, az egyesülési jog és a szociális intézmények és így lehetetlen még csak elképzelni is, hogy ami megengedve volt e téren az 1887. évben, az eltiltható legyen az 1906. évben, eltekintve attól, hogy ez nem is a politikai vagy szociális kérdés, hanem egy egyesület autonóm jogának szempontjából bírálandó el és így a panasz nemcsak jogtalan, hanem a toakodás határait érintő illetéktelen beavatkozás.

De tovább is megyünk annak igazolására, hogy mennyire a mi elemi jogainkat akarják elkobozni a kérvényezők és panaszt emelők.

Bemutatjuk 9 % alatt egy rokonszakmának, a könyvnyomdászoknak, a Magyarországi Senefelder-egyesületnek 1904 február 5-én 7484. sz. alatt láttamozott alapszabályait; ezek a 2. § bevezető részében, továbbá a h) és i) pont alatt szóról-szóra ugyanazon intézkedéseket és célokat jelölik meg, melyek a módosításra benyújtott 8 % alatti alapszabályaink 2. §-ának g) és h) pontjában mint újak felvéve vannak. Bemutatjuk 10 % alatt a Magyarországi molnárok és malommunkások szakegyesületének alapszabályait, melyek 1905 december 1-én 108.256. szám alatt lettek miniszteri láttamozással ellátva; ezen alapszabályok 2. §-ában még messzebbmenő módon vannak felsorolva azon célok, amelyek ellen a mi alapszabályainknál kifogás emeltetik, ugyanígy van ez a magyarországi famunkások szövetségének 1904 május 13-án 128.095. szám alatt jóváhagyott és itt 11 % alatt bemutatott alapszabályainak 2. §-ában. Ami pedig talán legérdekesebb, kérvényezők maguk, vagyis a budapesti könyv- és könyvnyomdászfőnökök egyesületének itt 12 % alatt bemutatott alapszabályai a 2. §-ban és a 3. § b) pontjában, továbbá a 22. §-ban ugyanolyan, természetesen a saját érdekeikre vonatkozó intézkedéseket tartalmaznak, mint amilyeneket ők alapszabályaink módosított tartalmában nehezményeznek. Ez egyúttal jellemző adat arra nézve, hogy milyen kicsinyes szempontok, hatalmaskodás és elnyomási vágy a rugója annak, hogy gáncsot kívánnak vetni alapszabályaink láttamozásának és jóváhagyásának.

Azonban súlyt helyezünk annak beigazolására, hogy a 2. § g) pontja nemcsak kifogás alá nem eshetik, nemcsak azért állhat meg, mert a munkaadóknak sem lehet erre nézve több joga, mint a munkásoknak – hanem egyenesen szükség és közérdek kívánja ezen szabályt és létesítendő volna akkor is, ha sehol másutt erre példa nem volna, sőt egyenesen a munkaadóknak kellene ezen szabály beiktatását kérni, ha ugyan ebbe beleszólási joguk volna.

A budapesti nyomdatulajdonosok, vagyis főnökök és munkások közös kiküldött bizottságai között, mindkét fél által approbálva, 1905 november havában 1910 április 30-ig terjedő időtartamra érvényes munkaidő- és munkabérszabályzat jött létre, melyet 13 % alatt idecsatolunk. Ezen szabályzat a munkaadók által meghozva és életbeléptetve, minden részében és így különösen 12. és 14. §-ban a munkásoknak és az ő egyesületüknek, az egyesület által kiküldött tagoknak, kötelességévé teszi a szabályok betartásának ellenőrzését; sőt a munkaadók egyesülete és a mi szóban levő egyesületünk által megválasztott békéltető bizottság is működik a 14 % alatt csatolt alapszabályok szerint mint bírói fórum, a munkabérszabályzat megsértésére vonatkozó panaszok tárgyaiban.

Amikor tehát ezen munkabérszabályzatot éppen a munkaadók és munkások közötti surlódások, viszályok és sztrájkok kikerülésére alkottuk meg és amikor a 13 % és 14 % alattiak a munkások szervének, vagyis egyesületünknek egyenes kötelességévé teszik a szerződések, szabályok és rendeletek végrehajtásának ellenőrzését és elbírálását, sőt a 13 % alatti 14. §-a még a munkabérszabályzat előterjesztésének kötelességét is reánk rója – akkor egyenesen szükség van a 2. § g)

pontjára, mert enélkül nem is teljesíthetnők azon kötelességünket, amelyet a munkaadók kívánságára és ezek érdekében vállaltunk magunkra.

Az eddigiekből folyik egyuttal azon rémlátás képtelensége, mintha ezáltal az egyesület békétlenségnek, zavarnak és sztrájknak rendezéséhez nyerne erőt. Ellenkezőleg, abban a szerencsés helyzetben lévén, hogy a munkaviszonyok árszabállyal rendezettek, ez a g) pont az egyetlen mód arra, hogy a munkások elvállalt kötelessége betartassék, illetve annak betartása hatályosan ellenőriztessék, vagyis így mindkét fél érdekében a béke és együttműködés biztosítható; a g) pont nélkül nincs is jogunk a munkásokra, mint egyesületünk tagjaira kötelemeik betartása irányában hatni és a békéltető bizottságot megalakítani.

És mindezek felül még azért is szükséges ezen g) pont, mert a nyomdaipar képesítéshez kötve nincs, az 1884. évi XVII. t.-c. IV. fejezete szerint tehát nincs is ipartestülete és így csakis egyrészt a munkaadók, másrészt a munkások szervezete gondoskodik a kölcsönös vagy az illető osztályt érdeklő kérdések rendjéről és igényeiről.

Minthogy pedig mindezek dacára ellenünk előterjesztett kérelmek ezen g) pont ellen kifogást emelnek, anélkül, hogy vádaskodni akarnánk, az a feltevés lép önkénytelenül is előtérbe, hogy talán a főnökök egyesülete megbánta a 13 % és 14 % alatti egyezményeket és úgy akarják lehetetlenné tenni ezek betartását, hogy elvenni akarják tőlünk a betartás lehetőségének és ellenőrzésének feltételeit. Ezek után természetesen kérjük, hogy a beadványok ezen részét is figyelmen kívül hagyni méltóztassék.

IV. Továbbá illetéktelen és alaptalan panasz, hogy míg az eddigi 2 % alatti alapszabályok 4. §-a tételenként intézkedik arról, hogy a tagsági járulék a betegpénztár, rokkantpénztár és munkanélküli pénztár, illetve segélyezési osztály között milyen arányban osztassék fel, addig az 1906 február 4-én módosított 8 % alatti alapszabályokból ezen beosztás elmaradt.

Eltekintve attól, hogy a 2 % alatti alapszabályok 4. §-a szerint is joga volt a közgyűlésnek a szükséghez képest a felosztáson változtatni, a fenti osztályozás az új alapszabályokból csakis a könyvvizetés, ügyvitel és pénztári kezelés egyszerűsítése céljából történt, mert eddig minden egyes tagtól érkezett tagdíj, vagyis a bevételt három pénztárszámlára kellett elköltyvetni, ugyanígy volt a kiadásokkal is, úgy hogy a kezelés eltévedt a rengeteg számlákban.

E kérdésnek lényege csak az lehet, hogy ha nem is osztatnak fel a bevételek pénztáranként és a könyvelésben külön osztályokba, a tag minden irányu segélyre vonatkozó joga biztosítva legyen és erről az új alapszabály csak úgy gondoskodik, mint a régi igényére nézve, sőt ez irányban minden tagnak a törvény előtti érvényesítés joga is meg van a 30. § szerint.

Igy tehát a panasz tisztán csak a belső ügykezelés terén szándékolt reform kérdésébe avatkozik illetéktelenül bele és semmi ok sincs a közgyűlés ezen határozatának megsemmisítésére.

Annál alaptalanabb az ellenünk intézett támadás, mert alapszabályunk szerint a legtöbbet nyújtunk, amit csak egy munkásegyesület nyújthat; tagjainkat betegségre, rokkantságra, munkaképtelenségre, munkanélküliségre ellátjuk, sőt a tagdíjaknak 20 fillérrel történt felemelése által a 8 % alatti 44. és 45. §-ai szerint tartalékalapról is gondoskodtunk, mely az esetleges deficitet pótolja, úgy hogy a törzsvagyton érintetlen marad és minden tag még akkor is feltétlenül megkapja összes alapszabályszerű illetményeit, ha a bevételek ezt átmenetileg esetleg nem is fedeznék.

Itt is tehát egy alaptalan és elutasítandó panasszal állunk szemben.

V. Itt térünk rá a 8 % alatti alapszabályok 50. §-a ellen emelt panaszra, ahol kérvényezőik rosszhiszeműen olyan célzásokat tesznek, hogy azért, mert az egyesület köteles a Typographiát minden tagnak díjtalanul kézbesíttetni, a tagok érdekében történő lapelőfizetésre az egyesület egész vagyona rámehet.

Hogy rosszakaratu emberek alaptalan befektetési szándékával állunk szemben, azt felderíti azon tény, hogy a most érvényben lévő 2 % alapszabály 6. §-a is szóról-szóra a következőket tartalmazza: „az egyesület gondoskodik arról, hogy a Typographiát minden tag díjtalanul megkapja”.

A nehezményezett 50. § tehát semmi újat sem tartalmaz, de mert a Typographia az egyesület mindennemű jelentésének és akciójának hivatalos közlönye, a lap a tagok részéről nem is nélkülözhető.

Egyébként becsatoljuk 15 % alatt a Typographiával kötött szerződést, mely szerint az egyesület tagonként egy lapért 20 fillért fizet, de úgy, hogy csak a fizető tagok után, tehát a beteg, a munkanélküli stb., vagyis tagdíjat nem fizető tag után nem fizet, hanem azért a lap ezeknek is elküldendő minden ellenszolgáltatás nélkül. Ilyen szerződésünk már hosszú évek óta van, de soha senkinek ellene kifogása nem volt.

VI. További kifogása felebbezőknek a 8 % alapszabályok 32. és 33. §-ai ellen van, melyben eltérőleg a 2 % alatti alapszabályok 62. §-ától, azon új intézkedés foglaltatik, hogy a közgyűlésen csak a kiküldöttek vesznek részt és hogy minden 150 egyesületi tag egy kiküldöttet választ.

Ezt az intézkedést a szükség kívánta, nemcsak azért nehézkes vagy lehetetlen minden tagnak a közgyűlésen való részvétele, mert a tagok nagy száma ezt szinte lehetetlenné teszi, hanem azért is, mert a tagoknak nagy része (mintegy 1500) vidéki, ezek személyesen a közgyűlésre Budapestre nem jöhetnek és az eddigi alapszabályok szerint jegyzőkönyvben adhatták le szavazatukat, ami pedig akárhányszor képtelen helyzetet teremtett, mert hisz a közgyűlésen akár önállóan, akár a napirend valamely tárgyához olyan indítványok vagy ellenindítványok is beadhatók, amelyeket a vidéki tag előre nem ismerhetett és amelyre nem is szavazhatott, sokkal célszerűbb tehát a kiküldöttek közgyűlése, amikor a vidéki tag által megválasztott kiküldött a közgyűlésen jelen van és a jelentkező kérdésben véleményt alkot és szavaz; csakis az a közgyűlés működhetik helyesen, melynek tagjai jelen vannak és nem postai úton adják le véleményüket. Ezen intézkedés annál kevésbé képez jogfosztást, mert minden egyesületi tag részt vesz a kiküldöttek választásában, tehát akarát az egyesület ügyeiben közvetve érvényesíti.

Igy van ez különben minden országos és minden nagyobb egyesületben. Utalunk a 10 % alatt becsatolt alapszabály 15. §-ára, a 11 % alatt becsatolt alapszabály 13. §-ára; becsatoljuk 16 % alatt a kerületi betegsegélyező pénztár alapszabályait, melyek 81. §-ában és 17 % alatt az Általános munkáspénztár alapszabályait, melynek 25. §-ában teljesen hasonló intézkedés van a közgyűlés összeállítására nézve, sőt az 1891: XIV. t.-c. 38. §-a törvényileg szabja meg ezt a módot.

Az, hogy nagy tömegek a közgyűlésre össze nem hivatnak, kétségtelenné teszi, hogy az egyesület, a maga főcéljaihoz hiven, csak segélyezéssel és szakérdekekkel kíván foglalkozni.

Ez a panasz is tehát alaptalan, sőt a közgyűlésen sem emelt ez ellen senki kifogást.

VII. Rátérünk a tagsági jog megszűnéséről szóló 11. § g) pontjára – g) ha a tagok erkölcsi és anyagi érdekei ellen vétett –, mely ellen úgy Darvas Adolf és társai, valamint teljesen illetéktelenül a főnökök egyesülete a legélesebben kelnek ki és amelynek elhagyását egyértelműleg kérik.

Lényegtelen ugyan, de mert valótlannul adják elő, először is ezen g) pont keletkezését kívánjuk felderíteni. Azt hozzák fel ellenünk, hogy a 11. § ezen g) pontját titokban, lopva akartuk az alapszabályokba bevinni, a szándék meg volt, de nem mertük a nyilvánosságra hozni, ami bizonyítást nyer azon körülmény által, hogy a tagok között szétosztott alapszabálytervezet 11. §-ából hiányzott ez a g) pont, de azért tovább a tervezet 20. és 34. §-aiban történik hivatkozás a 11. § g) pontjára, vagyis a vád szerint félve a nyilvánosságtól, kihagyjuk a tervezetből a g) pontot, de elfelejtettük ezt a kihagyást egészen keresztülvinni.

Rosszhiszemű emberek észjárására vall ez az okoskodás, mert ha a jóhiszemű ember látja, hogy a tervezetből egy pont kimaradt, de a tervezet többi részében erre a pontra hivatkozás történik, akkor a jóhiszemű ember azt tételezi fel, hogy nem szándékoltatt az azon pontnak a kihagyása, hanem az csak tévedésből történt. És így is volt, az alapszabályok módosítására vonatkozó tervezetben a 11. § g) pontja felvéve és ez az alapszabály minden vonatkozó részébe is átvéve lett; a tervezetet – mely sok részben eltért a később javasolt szövegtől – eredeti formájában 18 % alatt becsatoljuk. A választmány, mely első fokon tárgyalta, ezen többrendbeli változást eszközölt és a változásokkal kibővitve és kijavítva adta a nyomdába, hogy az eredeti szedés

képőtlásával a példányok, vagyis a közgyűlés elé terjesztendő tervezet a változtatásokkal együtt kinyomassék. Amint a 18 %- alattiból kitetszik, a 11. §-ban ez a g) pont eredetileg is meg volt d) pont alatt, a választmány éppen csak g) pont alá tette, de szövegében, rendelkezésében szórul-szóra meghagyta. Azonban ugylátszik, hogy a 11. §-nál levő sok változtatás miatt a nyomásnál tévedésből ez a g) pont a példányokból kimaradt. Nyomban nem vettük észre, a helybeli tagok egy része közt a hibás példány lett kiosztva, de több nappal a közgyűlés előtt a hibát helyrehoztuk és a vidékre már helyes szövegű példányokat küldtünk és helyben is lehetőleg pótoltuk; maga a 8 %- alatti is ilyen helyesbített szövegű példány.

És éppen azért, mert még lehettek olyan tagok, kikhez a 11. § g) pontját is magában foglaló szöveg el nem jutott, elhatározta a választmány, hogy erre a pontra különösen is felhívja a közgyűlés figyelmét és ezt mint választmányi javaslatot külön is előterjeszti. Így is történt, e pontról is vitatkoztak és szavazás útján határoztak. Hogy a vádaskodás mennyire nélkülözi a komoly alapot, az kitűnik a 2 %- alatti alapszabály 60. §-ából, mely szerint a választmány a közgyűlés elé előre írásba be nem adott indítványt is terjeszthet, vagyis a választmánynak joga lett volna a közgyűlés elé ezt az indítványt akkor is terjeszteni, ha előbb erről szó nem is volt, vagyis ha a tagokkal előre nem is közöltetett. A közölt tervezet nem is tekinthető egyébnek, mint nem kötelező előkészítő és informáló értesítésnek; ennek a tagok részére való előleges beküldése nem is volt a határozat hozatalának és az érvényességnek előfeltétele, sőt tovább megyünk: tekintettel arra, hogy a 3 %- alatti meghívó szerint az 1906 február 4-iki közgyűlés tárgyaúl ki volt mint egyedüli tárgy tűzve: az alapszabályok módosítása – ez a tárgy külön indítvány nélkül is napirendre tűzve lévén – bármely közgyűlési tagnak joga lett volna egy új pont felvételét, vagy egy felvett pont kihagyását kérni, mert a 60. § úgy értendő és soha másképp nem értelmeztük, hogy például a tag a közgyűlésen nem kérheti az alapszabályok módosítását, ha ezt az indítványt előre írásban be nem jelentette, de ha a tárgy a napirendre kitűzve volt, akkor az alapszabály módosításának tárgyalásánál bárki előállhat egy javaslattal, kiegészítés vagy kihagyás iránti módosítással. Tehát sem keletkezésében, sem formájában nem támadható meg a 11. § g) pontjának létrejötte. De hogy is lehet szó eltitkolásról, mikor a nyilvánosság legilletékesebb fóruma, a közgyűlés előtt tárgyalatott az indítvány és Darvas Adolf és társai ez ellen állást is foglaltak, sőt előre pártot szerveztek.

Azonban tartalmában és lényegében sem emelhető ellene kifogás. Hisz maga a főnökök egyesülete, mely oly igaztalan és tendenciózus támadást intéz ellenünk, a 2 %- alatti alapszabályában a 10. §-nak 4. a), b) pontjai alatt hasonló rendelkezéseket fogadott el a tagok esetleges kizárására nézve; a molnárok és malommunkások 10 %- alatti alapszabályainak 6. § b) pontjában teljesen hasonló intézkedés nyert jóváhagyást, ugyanígy van a famunkások 11 %- alapszabályainak 6. § 10. pont és 7. § 3. a) pontjában; teljesen hasonló az intézkedés a németországi nyomdászegylet alapszabályának 5. §-ában, ezt az alapszabályt 19 %- alatt csatoljuk be, sőt szabad feltennünk azt, hogy talán nincsen egyesület, mely ilyen vagy hasonló intézkedésével ne iparkodnék megvédelmezni az egyesület és tagjainak érdekeit és harmóniáját.

Legerélyesebben visszautasítjuk mindazon gyanúsításokat, mintha az egyesület kezébe a 11. § g) pontjával bármely jogtalan vagy jogtalanul felhasználható fegyvert akartunk volna adni. Az egyesületnek joga és kötelessége őrködni, hogy a tagok az egyesület ellenőrzése alatt levő szabályokat betartsák és egymás erkölcsi és anyagi érdekeit tönkre ne tegyék. Például a főnökökkel létrejött az árszabály, már most el nem tűrhetnök, ha egy egyesületi tag erőszakosan, ezen árszabály ellen agitálna. Tehát ez a pont a békének és harmóniának biztosítója és különösen az alapszabály 2. és 10. §-ai folytán nélkülözhetetlen.

Igaz az, hogy a kizárt tag befizetett tagdíjjal megszerzett jogot veszít el, de ugyanezt veszti el a 11. § egyéb pontjainál is és rajta mulik, hogy ez be ne következze. Hogy pedig ez könnyen nem is következik be, vagyis hogy a vétségnek igen durvának és súlyosnak kell lenni, arra garancia, hogy a 20. és 34. §-ok szerint a kizárás tárgyában a választmány és felelőssége a közgyűlés dönt.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az egyesületbe mindenki önként lép be, abból bármikor kiléphet – s ily kilépések elő is fordulnak – és így elvárható a tagtól, hogy az

egyesületi cél és érdek szolidaritásához illeszkedjék és tagtársainak erkölcsi és anyagi érdekeit durván meg ne sértse. Az egyesület célja a béke, a harmónia és a fejlődés és így az egyesületbe belépő tagnak se legyen más célja.

A sztrájkkényszerről szóló mese alaptalan, hisz az egyesület sztrájkkal nem foglalkozik, sztrájksegélyt nem ad, sőt éppen a békés uton létrejött árszabály betartásának akar ez a pont is biztosítéka lenni.

A februári közgyűlés után Darvas Adolf és társai a vidéki tagokhoz fordultak és nyilatkozatot kértek be, hogy a módosításokat helyesnek nem találják; sehonnan álláspontjukra kedvező választ nem kaptak. Figyelemmel a fent már előadott okokra és tévedésre és mert a tagok akarata szerint kívánjuk az egyesület működését vezetni, mi magunk is megnyugvást akartunk szerezni aziránt, hogy csakugyan van-e ellenszenv a tagokban az alapszabály közgyűlésileg elfogadott módosítása iránt. E célból aláírási íveket bocsátottunk ki, mihelyt megtudtuk a felebbezők panaszát és 900-nál több vidéki tag aláírását mutatjuk be itt a 20 %- alatti csomagban annak igazolására, hogy a közgyűlésre részben meg nem jelent vidéki tagok is a módosított alapszabályok belügyminiszteri megerősítését kérik. Hisz, hogy visszatérjünk a közgyűlés szavazatarányára, ha feltételezzük is (ami nem áll), hogy a vidéki tagok ezen g) pont alatti módosításról nem tudtak, vagyis, ha csak a fővárosiak szavazatát vesszük, akkor is 292 szónyi többség kívánta, vagy, ha a módosításra szavazóknál elveszük a vidéki szavazatokat, az ellenzőknél pedig meghagyjuk, akkor is 91 a többség.

Minthogy minden egyesületnek joga van a maga kebelében a harmóniáról, rendről és békéről gondoskodni és a kizárás eseteit megszabni és a főnökök egyesülete ebbe bele sem szólhat, minthogy nekünk más, talán lappangó célunk nincs és nem is lehet, minthogy fel sem tehető, hogy amit szabad más egyesületeknek, attól eltiltják a legintelligensebb munkások egyesületét és minthogy erre a g) pontra éppen a munkaadók érdekében elvállalt béke és rend betartása okából is szükség van, minthogy visszaéléstől tartani nem kell és ez a hatóság és bíróság ellenőrzése folytán lehetetlen is, azért kérjük az itt tárgyalt panaszt is figyelmen kívül hagyni.

VIII. Panaszt emelnek még az alapszabályok 10. §-ának második bekezdése ellen is; pedig csak természetes, hogy ha valaki egy egyesületnek tagja, akkor köteles ennek határozatait betartani és az egyesület által approbált árszabályokhoz alkalmazkodni. A 9 %- alatti alapszabály 6. §-ának 10. pontja, a 10 %- alatti alapszabály 8. §-ának a) és b) pontja, a 11 %- alatti alapszabályok 10. §-ának a) és b) pontja, a 12 %- alatti alapszabályok 22. §-a teljesen hasonló intézkedéseket tartalmaz. Tisztán szekatura tehát ilyen panaszokkal a hatóság elé járulni, éppen mi ellenünk, mikor az mindenütt megvan.

Egyébként ezen pont egy szankciót nélkülöző morális kötelmet állapít meg.

IX. Legvégül még az is fáj a beadványt aláíróknak, hogy a 2 %- alatti alapszabályok 50. §-ában ki volt kötve, hogy az elnök az üzlettulajdonosok sorából választandó, a 8 %- alatti új alapszabály 19. §-ából azonban ez kimaradt.

Hát ez igaz, de nincs is helye az ilyen kiskorusági bizonyítványnak; az egyesület azt választja meg elnöknek – akár munkaadó, akár munkás legyen az –, aki arra legalkalmasabbnak jelentkezik. Hisz legalább is komikus volt az, hogy egy munkások által fentartott, munkások céljait szolgáló egyesületben ki legyen zárva, hogy munkás is lehessen elnök! Csak azt akartuk elérni a változtatással, hogy ilyen kizárás ne legyen, vagyis meglegyen annak a lehetősége is, hogy nem üzlettulajdonos az elnök.

Tekintetes kerületi Elöljáróság! Ugy véljük, hogy a felebbezések és panaszok minden lényeges és konkrét pontjára reflektáltunk és kimutattuk, hogy a módosítások egytől-végig megerősítést igényelhetnek. Betartottuk azon előleges kijelentésünket is, hogy invektívákra, gyanúsításra és oktan rémképekre nem reagálunk, de biztosíthatunk mindenkit, hogy távol a politikától, távol az erőszaktól, sztrájktól és terrorizmustól, egyetlen célunk a szakmabeli munkások társadalmi és gazdasági javainak előmozdítása és a munkaadókkal szemben létrejött megegyezés és

mindenkori harmónia fentartása. Mindezen céloknak az tesz rossz szolgálatot, aki az alapszabályok láttamozását megakadályozni akarja. Miért is kérjük:

méltóztassék ezen előterjesztésünket a tekintetes székesfővárosi tanács útján pártoló véleménnyel a nagyméltóságu m. kir. Belügyminiszter urhoz felterjeszteni, ahol is kérjük:

hogy az összes panaszok elvetésével a módosított alapszabályokat megerősítési, illetve láttamozási záradékkal sürgősen ellátni méltóztassék.

Tisztelettel a *Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete*.

A belügyminiszter a feljelentések következtében 1907 január 28-áról keltezett végzésével a benyújtott alapszabályokat nem hagyta jóvá és az egyesület választmányát egyes kivihetetlen módosítások keresztülvitelére utasította.

Gróf Andrássy Gyula belügyminiszter végzése a következőleg szól:

Budapest székesfőváros tanácsa. 24167/1907. IX. szám.

H.

A tanács ezt a miniszteri leiratot a tan. IX. ügyosztállyal, továbbá Krausz Soma helybeli lakossal, mint a nevezett egyesület elnökével, kérvénye és mellékleteinek visszaadása kapcsán, tudomásvétel és miheztartás, illetve megfelelő további eljárás végett hivatalos másolatban közli.

Megjegyzí a tanács, hogy az itt közölt leirat utolsóelőtti pontjában említett indokokat tartalmazó beadvány közlése felesleges, mert az egyletnek arról, – Pollacsek Sándor dr. ügyvéd útján a m. kir. belügyminiszter urhoz benyújtott előterjesztéséből kitünőleg – tudomása van. Budapest, 1907. évi február 6-án. A polgármester helyett: Alkér, tanácsnok.

Másolat

Magyar kir. belügyminiszter. Szám: 117716/1906. II. a. A válaszirat alapjául szolgáló jelentés száma 53490. Tárgy: A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületének módosított alapszabályai. A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületé”-nek módosított alapszabályaira nézve a következő észrevételek merültek fel: Az alapszabályok 1. §-a utolsó bekezdésének az a rendelkezése, mely szerint az egyesület hatásköre a magyar korona országaiban tartózkodó és foglalkozásban álló könyvnyomdászokra stb. terjed ki, ugy szintén a 3. § első bekezdése Horvát-Szlavon országok önkormányzatára való tekintettel, melynél fogva az ott működő egyletek feletti főfelügyelet a horvát-szlavon országos kormányt illeti meg, akként módosítandó, hogy az egylet hatásköre kiterjed a magyar állam egész területére, Horvát és Szlavon országok kivételével. A 3. § hivatali elődömnök 1903. évi augusztus hó 8-án 4351. sz. a. kelt rendeletében kifejezést nyert álláspontnak megfelelőleg akként lenne szövegezendő, hogy bár az 1875. évi 1503/el. sz. belügyminiszteri körrendelet mellékletének III. pontja értelmében munkásegyletek tagja csak magyar honos lehet és külföldi nem, ezen általános elvtől csak annyiban engedhető meg az eltérés, hogy az országban letelepedett és állandóan itt lakó, magyar állampolgárságot még nem nyert könyvnyomdászok stb. is tagjai lehetnek az egyletnek feltéve, hogy itt állandó alkalmazásban vannak, mely okból e szakasz harmadik sorában „országokban” és „foglalkozásban” szavak közé beszúrandó e kifejezés „állandó”. Ezzel kapcsolatban a 6. §-ban is külön kifejezés lenne adandó annak, hogy a külföldi egyletek közötti kölcsönös segélynyújtás kizárólag az alapszabályszerű segélyek és járulékok kiszolgáltatására terjedhet ki, illetőleg azok mérvét nem haladhatja tul. Az alapszabályok 10. §-ának utolsóelőtti bekezdésében a harmadik sorban előforduló „választmány” „határozatait” szavak közé „törvényes és alapszabályszerű” szavak veendők fel, míg a végső rész, mely szerint „s az időközönkénti munkásszerződéseket és munkásvédelmi rendszabályokat megtartani” szavak törlendők. Mert a 2. § g) pontjába felvett amaz egyesületi cél, hogy a munkaszerződések végrehajtásának figyelemmel kísérésére is kiterjed az egylet működése, csakis oly értelmezéssel és megszorítással tartható fenn, mikép az egylet saját közegeivel nem lehet jogosult a munkások és munkaadók között kötött szerződéseket a helyszínén ellenőrizni, mert ezáltal illetéktelenül a munkások és munkaadók felett álló ellenőrző

orgánummá válnék, ami jogtalan beavatkozások és a szerződő felek közötti surlódások előidézésére vezethetne. Kifogás alá esik továbbá a 11. § g) pontja is, mert a tagsági jognak önként megszűnése az esetben, ha valamely tag „a tagok erkölcsi és anyagi érdekei ellen vétett” oly tág meghatározás, melynek különbözőleg felfogható értelmezésétől a tag jogainak megvonása nem függhet. A 20. § b) pontja akként módosítandó, hogy a tagok felvétele ügyében hozott választmányi határozatok ellen is 15 nap alatt a közgyűléshez lehessen felebbezni. A 30. § harmadik bekezdése ellenkezésben állván az 1881. évi LIX. t.-c. által módosított 1868. évi LVI. t.-cikkel, azokkal összhangzásba hozandó. Továbbá észrevétel merült fel a 33. § ama része ellen is, mely szerint a közgyűlésen „minden 150 tag egy küldöttel képviseltetheti magát”. Számbavéve ugyanis azt a körülményt, hogy az egyesületi tagok száma ezidő szerint 4987, minden 150 tag után egy küldöttet véve, a közgyűlés összesen 33 tagból állana s az alapszabályok 39. §-a alapján csak egy harmada vagyis 11 tag elegendő volna arra, hogy mintegy 5000 tag ügyeiben, még az egyesület feloszlásának kérdésében is döntő határozatokat hozzon. Ezen oknál fogva az alapszabályok ezen része akként módosítandó, hogy legalább minden 20–25 tagnak kell a közgyűlésbe egy képviselőt küldenie s hogy az egyesület feloszlása ügyében a közgyűlés csak akkor határozhat, ha – és pedig első ízben összehívott közgyűlés esetére – a küldötteknek legalább kétharmadrésze megjelent. Az egyesület a beteg-, munkanélküli-, uti-, rokkant- és árvasegélyek, valamint az özvegyi végkielégítés díjtételeit az 1901. évi 112805. szám alatt jóváhagyott alapszabályok rendelkezéseitől eltérően és teljesen új arányok szerint állapította meg. Miután a rendelkezésre álló adatok alapján a most kilátásba helyezett szolgálmányok fedezete meg nem állapítható: az elengedhetetlen kellék, hogy az alapszabályok egy matematikai szakközegnek oly értelmű nyilatkozatával láttassanak el, hogy az azokban megállapított díjtételek mellett az egyesület akadálytalanul fog működni. Tekintettel továbbá arra, hogy az egyesületnek a megalakulásakor bevallott célja a jótékonykodás gyakorlása volt és ennek eddigi alapszabályaiban az által, hogy a tagsági járuléknak mily célokra való fordítását meghatározta, kifejezést is adott, a 4. §-ban az érvényben lévő alapszabályok vonatkozó rendelkezéséhez képest a 4. § 2. pontja a tagsági díjak felhasználásának mérve feltüntetendő. Végül általánosságban az alapszabályokra nézve a kereskedelemügyi miniszter ural egyetértőleg azt az észrevételt kell tennem, hogy nem egyeztethető össze kereskedelmi törvényünknek a biztosítási ügyletre vonatkozó határozmányaival, ha, mint jelen alapszabályok szerint is történik, valamely egyesület kétségtelen biztosítási ügylettel a biztosítási ügyletre nézve kötelező módon előírt törvényi határozmányok betartása nélkül foglalkozik. Nem pótolhatja ezt az, ha valamely matematikus, akinek illetékessége e részben nem nyugszik törvényes alapon, igazolja is azt, hogy az egyesület képes eleget tenni bevételei alapján elvállalt kötelezettségeinek, de még az sem, ha (ami különben a most jóváhagyni kért alapszabályokból már elhagyatott) megállapítást nyer is az alapszabályokban, hogy a tagsági befizetések minő részei fordítatnak a biztosítás különböző ágaira, mert a biztosítottak érdekében a legkevesebb, amit megkövetelni lehet, hogy a díjtartalmak kellőképpen helyezzessenek el és elhelyezésük a nyilvános számadás által ellenőrizhető legyen. Ez okból felhivandó az egyesület vezetősége, tegye megfontolás tárgyává, hogy tekintettel az egyesületnek az 1905. évi zárszámadásból kitetsző kedvező vagyoni helyzetére nem lenne-e megfelelőbb, ha a biztosítás szempontjából a szövetkezeti vagy a kereskedelmi törvényen alapuló más szervezetet venne fel. Ezzel kapcsolatban azután elintézését nyerne a már hivatkozott 11. §-nak kifogásolt g) pontja is, mert tényleg sérelmesnek tűnik fel, hogy a tag a valóságos biztosítási, tehát magán-, illetőleg kereskedelmi jogi szerződésen alapuló segélyezésből e szerződést nem érintő indokok alapján kizárassék. A kérdés sérelem nélküli megoldása az lenne, ha a valóságos biztosítási szerződésen alapuló segélyezés, aminőről itt is szó van, amidőn határozott díjfizetés ellenében meghatározott biztosítási szolgáltatásra kötelezi magát az egyesület, csak a kereskedelmi törvénynek a biztosítási ügyletre vonatkozó határozmányai szerint engedtetnék meg. Miután pedig a kereskedelmi törvénynek a biztosítási szerződésre vonatkozó határozmányai feltételes (absolut) (?) természetűek, ami egyebek közt azt jelenti, hogy a biztosítási szerződés érvénytelenítésére más okok nem szolgáltatnak, mint amelyeket a törvény felállít: ezzel ki volna zárva az a jogtalanság, hogy az egyesületi cél megsértése miatt a tag egy külön szerződésen, a biztosítási szerződésen alapuló jogigényétől megfosztassék. Végül felhivandó az egyesület vezetősége, hogy a budapesti könyv- és nyomdászok által előadott indokokra való tekintettel az eddigi alapszabályokban a munkaadók részére biztosított elnöki

tisztség kérdésének méltányos elintézése szempontjából oly rendelkezés vétessék fel, mely a nyomdatulajdonosok részére is akár a fenti módon, akár más megegyezés útján az egyesület vezetésében bizonyos befolyást alkalmas biztosítani, miután az egyesület jelenlegi kedvező állapotának előidézésében a nyomdatulajdonosoknak is kétségbevonhatatlan részük volt és így őket kizárni eddigi működési körükből méltánytalannak látszik. Erről polgármester urat 1906. évi május hó 9-én 53490. szám alatt kelt jelentés mellékleteinek visszaküldése mellett további eljárás végett értesitem. Budapest, 1907. évi január hó 28-án. A miniszter meghagyásából: Szabó s. k., miniszteri tanácsos.

A választmány a belügyminiszter követeléseit természetesen nem teljesíthette és az alapszabályok módosítását egyelőre elhalasztotta.³³³ Az 1907. évi rendes közgyűlésen Rothenstein Mór, tekintettel arra, hogy a miniszter kifogásai nem komolyak, az alapszabályok újból való felterjesztését indítványozta; ezt az indítványt a közgyűlés – miután nem volt napirendre tűzve – nem tárgyalhatta. Az 1908. évi közgyűlés végre mégis kimondta, hogy az annak idején már elfogadott alapszabályokat a belügyminiszter 1907. évi határozatának megfelelően módosítja s az önképző-osztályra vonatkozó részt, valamint a 11. § g) pontját azokból kihagyja. A választmány által felterjesztett alapszabályok 1909. évi május hó 5-én jóváhagyattak és június hó 6-án léptek életbe. Az új alapszabály lényegesebb pontjai:

Tagokként könyvnyomdászokon és betű-, valamint tömöntőkön kívül gépszedők, javítnokok és galvanoplasztikusok is felvehetők. A belépni óhajtok előzetes orvosi vizsgálata eltöröltetett. A tagsági díj heti 2 koronára emeltetett fel és a tiszteletbeli tagokra vonatkozó szakasz (nyomdatulajdonosok, kik heti 20 fillért fizettek volt eddig minden egyes segédjük után a pénztárba) töröltetett az alapszabályok szövegéből. A beiratási díj 2 koronáról 1 koronára és 6 koronáról 5 koronára szállítottatott le. Kihagyatott az alapszabályokból a 10 héttel hátralékban levő tagoknak a Typographiában való felszólítására vonatkozó szakasz. Ezeknél az új alapszabály értelmében, tíz heti hátralék esetén automaticæ szűnt meg a tagsági jog, egyúttal az a pont, melynek értelmében hat heti hátralék esetén nem járt segély, úgy módosított, hogy aki három hétnél többel adós, annyi hétig nem kap segélyt, amennyivel több a hátraléka mint három hét. A segélyeknél leszállítottatott a várási idő, és pedig táppénzeknél 13, 26 és 26 és 52 (II. osztály) az azelőtti 26 és 52 hét helyett; ezzel szemben megszűnt az egy évi betegség utáni félsegély (napi 1 korona). A munkanélküliségi segélynél a segélyezési időtartam 91 napról 126 napra emeltetett fel s arra a katonaságtól (fegyvergyakorlat) visszatérő tagok is jogosultaknak ismertettek el. Az utassegély időtartama 280 napra emeltetett fel az előbbeni 180 nappal szemben. A rokkantsági segélynél bevezettetett az öt évi befizetés utáni heti 5 koronás segély (I. osztály) és a 35 évet befizetett tagok orvosi vizsgálat nélkül kérhették a rokkantak állományába való felvételt, vagy a tagsági díj fizetése alóli felmentést. Megszűnt ezenkívül a rokkantak tíz éven aluli tagság esetében 100 koronával való végkielégítése. Az árvasegélynél a havi 7 és 8 koronás segély lépett életbe az előbbi 8 koronás segéllyel szemben. Az özvegyi segély 50 koronáról 100 koronára, 400 koronáról 350 és 450 koronára és 500 koronáról 600 koronára emeltetett fel. Kimaradt az új alapszabályokból az a rendelkezés, hogy az elnök az üzlettulajdonosok sorából választandó – mely rendelkezés ellen a tagok már körülbelül 40 év óta eredménytelenül tiltakoztak – s a választásoknál a nyomdánkénti titkos szavazás vezettetett be. De megváltozott a gyűlések eddigi gyakorlata is, mert míg a régi alapszabályok szerint a tag közvetlenül vehetett részt a gyűléseken, az új alapszabályok a küldöttgyűlést rendszeresítették. Perlekedések meggátlása végett választott bíróságot

³³³ A belügyminiszter 1907 március havában felszólította a szakegyesületeket, hogy jóváhagyott alapszabályaikat újabb láttamozás céljából hozzá terjesszék fel. Közben több szakegyesületnél vizsgálat tartatott és ennek alapján minden nyomósabb ok nélkül több szakegyesület felfüggesztetett. 1908 február havában a miniszter egy rendeletet bocsátott ki a munkasegyesületek hatósági ellenőrzése tárgyában. Az első erre vonatkozó rendeletet a Bánffy-kormány bocsátotta ki.

létesített, mely mindkét fél képviselőiből alakul meg és végérvényes ítéleteket hoz. Ezek voltak az új alapszabályok fontosabb rendelkezései, melyek egészen új perspektívát tártak az egyesület jövő működése elé.

A betegsegélyző-pénztár örökös deficitjének orvoslása képezte a választmányok feladatát több mint másfél évtized óta és ez a kérdés még ma is rendkívül aktuális. 1908-ban egy bizottság küldetett ki, hogy a teendő intézkedések ügyében javaslatot készítsen. A javaslat a régi volt: 20 hétig leszállítás (napi 1 korona), 30 héten át emelés (napi 3 korona). A közgyűlés azonban a választmány ezen indítványát leszavazta.

A német nyomdászszövetség Kölnben tartott gyűlésére Rothenstein Mór, a svájci nyomdászszövetség 50 éves jubileumára Novitzky N. László küldetett ki.

Az 1909. évi közgyűlés napirendjén ismét több alapszabálymódosító indítvány szerepelt s az I. és II. osztályú tagok egyenjogusítására vonatkozó indítványokról egész cikkáradat indult meg a Typographiában. A közgyűlés az indítványokat elvetette. Wolf Antal pénzbeszédő munkájának emelkedése folytán a választmány egy újabb pénzbeszédői állást kreált, s arra 51 pályázó közül Jerett Mórt választotta meg. Az új alapszabályok értelmében az első küldöttgyűlés 1910 április 17-én Budapesten, az egyesületi ház dísztermében tartott meg. A gyűlésen 127 küldött vett részt. A haladás minden irányban, tehát a segélyző-egyesületnél is utat tört, mely szakított a régi elavult rendszerrel, midőn az országos egyesület ügyeit a budapesti tagok egy részének szavazata döntötte el. A közgyűlés legfontosabb napirendi pontját az újabb alapszabálymódosítás képezte. A módosítás a következő lényegesebb pontokra terjedt ki: a közgyűlések határidejének kitolása, a küldöttek és az országos választmány számának redukálása, a budapesti kerületi választmány megalakítása. A vitás segélyezési esetek elbírálására másodfokon az országos választmány, harmadfokon a választott bíróság, egyéb ügyekben a közgyűlés mondatott ki illetékesnek. A küldöttgyűlés ezenkívül módosította, illetve elfogadta az ügyviteli, szolgálati, orvosi és választott bírósági szabályzatokat.

A munka szaporodásával egy új hivatalnoki állás vált szükségessé, melyre a választmány pályázatot írt ki; 38 pályázó közül az új alapszabályok értelmében, nyomdánkénti titkos szavazással Morócz Jenő választott meg, ki állását 1910 november 27-én foglalta el.

Az 1910. évi küldöttgyűlés által módosított alapszabály 1911 február havában több lényegtelen kifogással visszaérkezett. A választmány ezek beszurása után újra felterjesztette az alapszabályokat. A miniszter 1911 júliusban ismét visszaküldte az alapszabályokat, melyek a módosítások után 1911 november havában jóváhagyattak és 1912 március 1-én léptek életbe. A zágrábi nyomdászegyesület 40 éves jubileumán Grünfeld Sándor, az osztrák nyomdászszövetség kongresszusán Rothenstein Mór, a németországi nyomdászegyesület közgyűlésén Peidl Gyula képviselte az egyesületet. Ezzel az egyesület történetét lezárom.

Végszó

Befejezván a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesületének és a magyar nyomdászok anyagi és szellemi törekvéseinek több mint egy félszázadra visszanyúló története ismertetését, munkám végeztével még egy visszapillantást vetek ezen félszázados munka eredményére.

Midőn a pesti nyomdászok 1848-ban megalakították egyesületüket, az első magyarországi munkás segélyző-egyesületet, korántsem gondolhattak még arra, hogy ez az eszme – miután egyesületük egy barbár hatósági önkénynek esett áldozatul – alig egy évtized múlva újra életre ébred és ebből az 1862-ben újraültetett vészna csemetéből idővel egy hatalmas, terebélyes fa: a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete fog kifejlődni.

Kulturhistóriai szempontból sokkal fontosabb eseményt képez a jövő történetírója előtt egy munkásegyesület ötven évi működésének történelmi méltatása, mint valamely kor öldöklő háborúinak leírása és dicsőítése, mert egy munkásegyesület megalakulása a jövő historikusa előtt mindenkor kimagasló kulturhistóriai eseményt fog képezni.

A magyar könyvnyomdai munkások is ilyen kulturhistóriai beccsel bíró munkát végeztek, midőn ötven évvel ezelőtt munkaadók társaságában megalakították szükségben szenvedő társaik és ezek hozzátartozói részére a betegsegélyző-, rokkant- és utassegélyző-pénztárakat és idővel bölcs előrelátással az özvegyek és árvák segélyezésére alapított pénztárral az élet minden eshetőségeivel gondoskodtak családjukról.

Az egyesület szűk keretei között, száz bajjal küzdve igyekeztek az eléjük tűzött feladatnak minél sikeresebben megfelelni, erős összetartással félretolván az eléjük gördülő számtalan akadályokat. És amikor válság fenyegette intézményüket, sohasem fordultak segítségért, hanem minden külső támogatás nélkül maguk hárították el a közelgő veszélyt, mert a hatóságok ugyyszólván állandóan üldözték segélyző-egyesületünket, pedig igazság szerint támogatniuk kellett volna.

De nemcsak a segélyezés terén fejtettek ki a magyar nyomdászok hatalmas kulturális munkát; az első voltak a magyar munkások között, akik Budapesten önképző-egyesületet alakítottak és ebből az önképző-egyesületből kelt ki a magyar szociáldemokrata munkásmozgalom magva. Az első voltak a magyar munkások között, akik szaklapot alapítottak, hogy annál hathatósabban szállhassanak sikra közös érdekeikért. A magyar, illetve a budapesti nyomdászok voltak az első, akik a választói-, egyesületi- és gyülekezési jog kivívása érdekében legelőször sikra szálltak, az első voltak, akik az anyagi érdekek megvédése érdekében indított harcokban a munkabér emelése mellett a munkaidő leszállítását követelték és a 9 órás munkanapot kivívták és már évtizedek előtt akciót indítottak a vasárnapi munkaszünet kivívása érdekében.

Ezen intenzív kulturális tevékenység mellett a magyar nyomdászok szervezkedésének története az anyagi érdekek megvédéséért és a kedvezőbb anyagi helyzet kivívásáért folytatott küzdelmes harcok láncolatából áll; e gazdasági harcok mellett a magyar, illetve budapesti nyomdászok annyi és oly tetemes anyagi áldozatot hoztak gazdasági és humanitárius érdekeik előmozdítása érdekében, melyhez foghatót alig találunk a magyar munkásság történetében.

Egy marék – egypár ezer – ember a nagy mindenségben, tisztán a kollégialitás nemes tüzétől lelkesítve, milliókat áldozott szükségben szenvedő társai segítésére, hogy ezek és hozzátartozóik könnyeit enyhítse. E marék ember lelkesedése és önfeláldozó ügybuzgósága csak akkor tűnik ki a maga valóságában, ha az ezen célokra begyűlt óriási összegeket szemügyre vesszük.

A Magyarországi nyomdászok segélyző-egyesülete ötven évi fennállása alatt nem kevesebb, mint tizenötmillió-ötvenhatezer-hétszázhetvenhárom koronát hozott forgalomba az alapszabá-

lyokban előírt célokra, s ha ezen összeghez hozzávesszük az egyes körök, illetve testvéregyesületek és az anyagi érdekek megvédése érdekében forgalomba hozott összegeket, akkor a fenti összeg majdnem *husz milliót* tesz ki. És ezt az óriási összeget tisztán önerőből, az egyesülés és összetartás révén hozták össze a magyarországi nyomdászok. Az alábbi számok megkapóan dokumentálják ezt a hatalmas áldozatkészséget.

Fennállása óta kifizetett 1911 december 31-ig:

Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete	7,037.291,73
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete	584.826,45
Magyarországi gépmesterek és nyomók köre	105.076,33
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők jótékonyági köre	114.102,–
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szállóegylete	35.718,26
	7,877.014,77

Ha ezekhez hozzáveszem a Szakkör, Hirlapszedők köre, Betüöntők köre és a Korrektorok köre által fennállásuk óta, valamint a vidéki nyomdászegyesületek által a csatlakozás előtt kifizetett összegeket, akkor bátran állithatom, hogy a magyarországi könyvnyomdászok *egy félszázad alatt 8,350.000 koronát áldoztak* művelődési és humanitárius intézményeik fentartására. Az anyagi érdekek megvédésére fordított összegekkel együtt pedig *kilenc és fél milliónál többre* rug ez az összeg.

A magyarországi nyomdászoknak ötven évi szervezkedési tevékenységük dokumentálásához ezekkel az óriási számokkal szemben nincs szükségük bővebb kommentárra. Keserves munka árán szerzett fillérekből rakták össze egymás kölcsönös segítésére ezeket az összegeket.

A magyarországi nyomdászok összes testvéregyesületeinek és köreinek tiszta vagyona 1911 december hó 31-én:

Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete	982.190,41
Magyarországi gépmesterek és nyomók köre	31.235,04
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők jótékonyági köre	8.480,85
Magyarországi grafikai munkások és rokonszakmák szakköre	2.393,77
Budapesti hirlapszedők köre	5.110,72
Budapesti korrektorok és revizorok köre	1.205,73
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szállóegylete	8.750,–
Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesülete	56.031,33
Budapesti betüöntők és tömöntők köre	1.401,44
Üdülőház	125.947,78
Gutenberg-szoboralap	583,96
Összes vagyon	1,223.231,03

A magyarországi könyvnyomdászok félszázadot meghaladó szervezkedési, művelődési és humanitárius törekvéseinek történetét ezzel lezárom.

Ez az ércszilárd épület, melyet a lepergett félszázad alatt vállvetett, kitartó munkával hoztak létre a magyarországi kollégák, mindennél maradandóbban hirdeti az egyesülésben és az összetartásban rejlő erő óriási hatalmát. Majdani utódainknak pedig, akik az általunk emelt épületet tovább fejlesztendik, figyelmébe ajánljuk, hogy haladjanak az általunk megkezdett utakon *összetartással*,

egyesült erővel, előre!

Az egyesület tisztikara 1862–1912³³⁴

A segélyező-egyesület 1910–1912. évi választmányának névsora:

Elnök: Krausz Soma. *Alelnökök:* Lerner Dezső, Peidl Gyula. *Választmány:* Ádám Dezső, Boros Béla, Boros Dezső, Bozsik István, Braun Elemér, Dvorszky Kálmán, Einhorn Mór, Gajárszky Ödön, Gerbán József, Grosz Samu, Grünbaum Miksa, Grünfeld Sándor, Guttmann Jakab, Győry Ferenc, Gyürey Rudolf, Hartmann József, Hirschmann József, Kaczander József, Lukács Ármin, Pollák Simon, Preusz Mór, Richter Márton, Rothenstein Mór, Salgó Artur, Schornstein Jakab, Schwert Frigyes, Számedly Károly, Wiesenberger Vilmos, Willheim Lipót. *Felügyelő bizottság:* Egréder József, Herzog Mór, Kántor Vilmos, Mészáros Miklós, Müller Samu.

Választott bírósági ülnökök:

Fischer Ignác, Fuchs Zsigmond, Kallós Ödön, Kondor Bernát, Radnai Vilmos, Schwind Béla, Surányi István, Szende Lajos.

Egyesületi alkalmazottak:

Jerett Mór, Morócz Jenő, Novitzky N. László, Siegfried József, Schwarz Ambrus, Wolf Antal, Zaka Lajos.

Elnökök:

Kozma Vazul (1862–1863), Emich Gusztáv (1863–1867), Kocsi Sándor (1866–1868), Falk Zsigmond (1869–1870, 1882–1890), Wein János (1871), Buschmann Ferenc (1872), Hornyánszky Viktor (1873–1881), Leitner Pál, Schlenker Samu (1891), Egyessy Géza (1892–1893), Czettel Gyula (1894–1903), Kószol J. Antal (1904), Krausz Soma (1905–1912).

I. Alelnökök:

Buschmann Ferenc (1871–1872), Antensteiner Ferenc (1873–1875), Firtinger Károly (1876–1882), Záhonyi Alajos (1883–1884), Tanay József (1885–1886), Zaka Lajos (1887–1894), Lipták Lajos (1895), Pollák Simon (1896), Gyöngyösi Sándor (1897–1901), Siegfried József (1902–1904), Peidl Gyula (1905–1906, 1908–1912), Lerner Dezső (1907).

II. Alelnökök:

Wein János, Ács Mihály (1876–1883 és 1866), Kaczander Gyula (1884 és 1887), Zaka Lajos (1885), Lipp Károly (1888–1889, 1893, 1899–1901), Leitner Pál (1890, 1892, 1894–1896), Brikovics János (1891), Durmits Imre (1897), Krausz Soma (1898), Pringyes Ferenc (1902–1903), Peidl Gyula (1904), Bauer Imre (1905), Lerner Dezső (1906, 1908–1912), Kirsteier János (1907).

Pénztárosok:

Träger András (1862–1863), Urschitz Jakab (1863–1864), Wagner János (1865–1866), Gresser J. (1867), Buschmann Ferenc (1868–1870), Benedek Sándor (1870), Strauch Alajos (1871–1885), Pető (1886–1889), Urbanetz H. (1890–1894), Neuhäusler Vilmos (1895), Csorda Ferenc (1897–1899). II. pénztárosi tisztséget viseltek: Hülle Oszvald, Pick Lipót, Tschutschegg Vince, Neuhäusler Vilmos, Téri Sándor, Brikovics János, Csorda Ferenc,

³³⁴ A pontos névsort az első 10 évről nem sikerült ugyan megállapítanom, de véleményem szerint az azért teljes. A választmányi tagok névsorát egyrészt ezért, másrészt nagy terjedelménél fogva nem közölhetem.

Wenczel Gusztáv, Durmits Imre, Urbanetz Károly. (1899 óta nem választott pénztáros, mert ezt a tisztséget már régen Steiner Adolf számvevő töltötte be. Steiner után Siegfried József tölti be ezt az állást.)

Ellenőrök:

Matus János, Arany János, Buschmann Ferenc, Hirsch Lipót, Steiner Adolf (utóbbival ez az állás megszűnt és csak 1894-ben rendszeresített egy ellenőri tisztség, melyet Novitzky László tölt be).

Jegyzők:

Szöllősy Mihály, Bakos Péter, Fejérvizy Márton, Záhonyi Alajos, Ligeti József, Nitsch Alajos, Bauer J. M., Aigner József, Brózsa Ottó, Deutsch Albert, Grócz Ernő, Szabó Dezső, Gelberger Mihály, Neufeld-Nagy Mór, Kleinberger Mór, Lill Sándor, Meszl Gusztáv, Ruzicska Gyula, Stöcklin Nándor, Novitzky N. László, Feldmann Mór, Goldstein Adolf, Tessák Nándor, Frank Lajos, Stösser Adolf, Clement János, Wildner Alajos, Morócz Jenő, Pringyes Ferenc, Bauer Imre, Heinrich Károly, Grünfeld Sándor, Szöllősy Károly, Gábor Döme, Kirsteier János, Sándor József, Guttmann Jakab, Lakatos László, Wancsora István, Barnafy István, Boros Dezső, Schwert Frigyes.

Orvosok:

Dr. Dulácska Géza (1862), dr. Bleyer J. (1870), dr. Farkas Kálmán (1883), dr. Hlatky József, dr. Petsits Márk (1870), dr. Davida Miklós, dr. Ziffer Károly, dr. Bettelheim József (1894), dr. Mándoki Mór (1895), dr. Reich Lajos (1895), dr. Weber Adolf (1895). A () közötti évszám az alkalmaztatás kezdetét jelenti.

A segélyző-egyesület a következő sorrendben módosította alapszabályait:

1863 július 17-én, 54.739. szám alatt. (Első alapszabály.)
1871 május 24-én, 5310. szám alatt.
1876 április 19-én, 15.507. szám alatt.
1878 november 28-án, 42.160. szám alatt.
1880 szeptember 2-án, 37.952. szám alatt.
1887 március 20-án, 18.396/VII. szám alatt.
1901 február 16-án, 112.805/V/a. szám alatt.
1903 augusztus 8-án, 4351 III/a. szám alatt.
1909 május 5-én, 59.658 V/a. szám alatt.
1911 november 27-én, 164.333. szám alatt.

STATISZTIKAI RÉSZ

A legutóbbi 10 év statisztikája
1902-től 1911-ig

Pénztárforgalom

Bevétel	1902	%	1903	%	1904	%	1905	%	1906	%	1907	%	1908	%	1909	%	1910	%	1911	%
Tagdíjak	219.740,60	96,83	259.753,27	97,30	311.322,01	94,52	329.393,43	78,84	397.013,84	92,40	485.707,90	90,66	511.914,15	85,75	567.250,32	86,08	579.498,24	90,41	612.232,90	90,23
Beiratási díjak	1.526,-	0,67	1.819,60	0,68	1.515,-	0,46	2.146,-	0,52	3.244,-	0,75	4.922,-	0,92	3.615,-	0,60	2.140,-	0,32	1.736,-	0,28	1.900,-	0,28
Adományok (volt tiszteleti tagok díjai)	3.725,40	1,64	4.227,-	1,58	4.754,-	1,44	4.680,30	1,12	4.879,45	1,14	5.275,-	0,99	5.563,90	0,93	3.847,40	0,58	2.649,54	0,41	2.737,50	0,40
Vegyes bevételek	1.947,17	0,86	1.159,66	0,44	15.547,38	3,58	81.518,93	19,52	24.553,33	5,71	39.804,61	7,43	75.917,15	12,72	85.809,52	13,02	57.041,40	8,90	61.610,76	9,09
Összesen	226.939,17	100	266.958,93	100	333.138,39	100	417.738,66	100	429.690,62	100	535.709,51	100	597.010,20	100	659.047,24	100	640.925,18	100	678.481,16	100

Kiadás	1902	%	1903	%	1904	%	1905	%	1906	%	1907	%	1908	%	1909	%	1910	%	1911	%
Betegek	68.348,02	32,61	69.113,27	29,27	93.431,92	30,22	101.834,60	30,92	116.002,16	31,46	159.396,18	34,43	191.970,18	37,56	157.159,44	29,45	195.704,46	33,54	229.085,76	38,70
Temetkezés	3.461,32	1,65	3.500,-	1,48	3.900,-	1,26	6.780,-	2,06	6.451,-	1,73	6.400,-	1,35	6.000,-	1,17	7.300,-	1,37	9.600,-	1,64	10.200,-	1,72
Orvosok, gyógyszerek	3.399,52	1,63	3.936,75	1,66	5.017,72	1,62	3.644,78	1,10	7.582,81	2,04	6.877,62	1,44	7.176,80	1,41	7.886,19	1,49	8.114,42	1,39	8.188,08	1,38
Rokkantak	35.524,-	16,95	40.141,14	17,-	47.070,-	15,24	55.998,-	17,-	67.370,-	18,15	74.942,32	16,18	83.426,-	16,32	91.902,-	17,52	99.829,-	17,10	103.967,-	17,57
Özvegyek	8.000,-	3,82	5.750,-	2,43	6.350,-	2,06	14.350,-	4,35	9.600,-	2,59	11.300,-	2,41	8.800,-	1,72	9.000,-	1,70	16.800,-	2,87	11.900,-	2,01
Árvák	9.936,-	4,74	9.592,-	4,06	9.316,-	3,01	10.828,-	3,29	12.640,-	3,40	14.052,-	3,37	14.844,-	2,91	14.284,-	2,69	14.333,-	2,49	13.427,-	2,27
Munkanélküliek, utasok	61.861,60	29,52	70.569,60	29,90	49.756,60	16,09	69.636,60	21,14	68.816,-	18,55	51.560,20	11,09	74.817,-	14,64	104.279,30	19,67	119.758,60	20,52	100.541,20	16,99
Kezelés és egyebek ³³⁵	19.028,-	9,08	33.517,12	14,20	67.463,25	21,82	66.308,02	20,14	82.716,42	22,28	137.564,78	29,73	124.028,78	24,27	138.499,97	26,11	119.314,70	20,45	114.595,88	19,36
Összesen	209.558,46	100	236.120,01	100	309.136,29	100	329.380,-	100	371.178,39	100	462.093,10	100	511.062,76	100	530.310,90	100	583.454,18	100	591.904,92	100

Az egyesületi tagok és az egyesülethez nem tartozók aránya Magyarország és Fiume területén

	1902	%	1903	%	1904	%	1905	%	1906	%	1907	%	1908	%	1909	%	1910	%	1911	%
Tagok	3559	71,18	4150	82,21	4471	80,44	4987	83,40	5305	84,96	5964	93,47	6318	94,78	6575	95,29	6800	91,64	7109	93,42
Nem tagok	1441	28,82	896	17,79	1087	19,56	993	16,60	939	15,05	417	6,53	348	5,22	310	4,71	620	8,36	498	6,58
Összesen	5000	100	5036	100	5558	100	5980	100	6244	100	6381	100	6666	100	6885	100	7420	100	7607	100

³³⁵ Adók, jelzálogkölsönök törlesztése, a hivatalos lap előfizetési díja (minden tag részére) stb.

Az egyesület legutóbbi 10 évi bevételeinek, kiadásainak és vagyoni állapotának átnézete

Év	Tagok száma	Tagdíjak hetenként		Összes				Felesleg		Hiány		Tiszta vagyon	
				bevétel		kiadás							
		K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
1902	3559	1	60	228250	63	211079	92	17170	71	–	–	334632	72
1903	4140	1 ³³⁶	80	280457	28	236120	01	44337	27	–	–	378969	99 ³³⁷
1904	4471	1	80	333138	39	309136	29	24002	10	–	–	402972	09
1905	4987	1	80	417738	66	329380	–	88358	66	–	–	491330	75
1906	5305	1	80	429690	62	371178	39	58512	23	–	–	549842	98
1907	5964	1	80	535709	51	462093	10	73616	41	–	–	623459	39
1908	6318	2	–	597010	20	511062	76	85947	44	–	–	709406	83
1909	6575	2	–	659047	24	530310	90	128736	34	–	–	838143	17
1910	6800	2	–	640925	18	583454	18	57471	–	–	–	895614	17
1911	7109	2	–	678481	16	591904	92	86576	24	–	–	982190	41

Az összvagyonból egy tagra 138 korona 16 fillér vagyonrész esik.

1910-ben 131 kor. 70 fillér	1905-ben 98 kor. 52 fillér
1909-ben 127 kor. 47 fillér	1904-ben 92 kor. 36 fillér
1908-ban 112 kor. 28 fillér	1903-ban 91 kor. 53 fillér
1907-ben 104 kor. 53 fillér	1902-ben 94 kor. 02 fillér
1906-ban 103 kor. 64 fillér	1901-ben 87 kor. 16 fillér

Az egyesület által nyújtott segélyek és a segélyezettek számának kimutatása a legutóbbi 10 évről

Betegek

Budapest és vidék	Beteg-létszám	A taglétszám százalékban	Megbete-gedési esetek	Napok száma	Egy betegre jut átlag nap	Kifizetett táppénz		Egy betegre jutó átlag	
						K	f	K	f
1902	921	25,88	1215	35280	38,30	68348	02	74	21
1903	962	23,23	1282	36241	37,67	69113	27	71	84
1904	1073	24,00	1450	49354	45,99	93431	92	87	07
1905	1240	24,86	1677	53797	43,30	101834	60	82	12
1906	1454	27,41	1817	59001	40,50	116002	16	79	77
1907	1696	28,43	1941	83368	49,15	159396	18	94	04
1908	2181	34,52	2793	96620	44,30	191970	18	88	01
1909	1971	29,97	2769	78879	40,01	157159	44	79	73
1910	2096	30,82	3031	97882	46,69	195704	46	93	37
1911	2420	34,04	3511	114543	47,33	229085	76	94	64

Megbetegetedési százalék (A kifizetett napok 365 napos évekre átszámítva)

Év	Kifizetett napok	Évek vagy egész éven át segélyezettek	A taglétszám %-ban	Átlag havonként:			
				mely évben	beteglétszám	megbete-gedési eset	betegségi nap
				1901	150	92	2631
1902	35280	96	2,68	1902	172	101	2940
1903	36241	99	2,39	1903	184	102	3020

³³⁶ 1903 szeptember 5-től fogva a tagok a Typographiát is kapják (alapszabályok 50. §-a) s ennek ára (20 fillér) a heti tagsági illeték (2,-) összegében szintén befoglaltatik.

³³⁷ Fel nem vett kamatok beszámításával.

1904	49354	135	3,04	1904	229	115	4112
1905	53797	147	2,95	1905	103	139	4483
1906	59001	161	3,04	1906	131	151	4916
1907	83368	228	3,82	1907	141	161	6947
1908	96620	265	4,19	1908	181	249	8051
1909	78879	216	3,28	1909	164	230	6573
1910	97882	268	3,94	1910	174	252	8156
1911	114543	313	4,46	1911	201	292	9545

Megbetegedési esetek száma

	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
Aranyér	13	14	8	12	5	6	18	29	20	14
Bél- és gyomorbaj	117	129	148	167	167	152	193	201	183	307
Bőrbajok	11	21	21	24	46	51	30	42	50	77
Bujakór	41	42	50	63	45	40	55	72	63	109
Csonthártyalob	16	11	9	7	14	13	19	33	14	35
Csuz	130	127	150	168	119	130	223	240	230	257
Gége- és torokbaj	57	60	73	67	68	65	222	88	78	89
Herelob	17	20	20	51	37	57	25	20	29	22
Hólyaghurut	10	9	8	10	10	14	20	5	7	14
Idegajok	35	32	44	46	39	43	118	107	98	189
Influenza	139	95	104	236	227	306	305	226	320	285
Izületi lob	20	17	25	20	41	39	52	19	20	33
Mandulalob	12	36	29	31	22	19	17	17	12	23
Ólommérgezés	32	39	50	47	39	44	69	69	73	109
Sérv	10	5	11	10	6	8	12	7	5	14
Sérülés, égés, zuzódás	96	84	91	94	94	102	86	161	104	202
Szembaj	40	34	42	30	35	41	78	52	55	32
Szivbaj	9	7	21	16	27	23	35	26	40	40
Tályog	26	38	33	62	58	51	65	73	65	59
Tüdőbajok	259	365	375	365	447	520	634	646	833	1161
Körömméreg	5	10	10	–	–	–	–	–	7	19
Különféle	105	104	50	139	189	156	365	317	251	189
Ismeretlen	24	–	–	11	38	61	152	319	474	232
Összesen	1215	1282	1450	1677	1817	1941	2793	2769	3031	3511

Betegségi és halálozási statisztika

Év	Taglétszám	Betegek száma	Taglétszám %-ban	Betegségi esetek száma	Ebből tub. p.	Összes halálozások száma	Tub. p. elhaltak száma	A halálozások %-ban	Az elhaltak átlagos kora
1902	3559	921	25,88	1215	259	38	25	65,79	33
1903	4140	962	23,23	1282	365	35	25	71,43	33
1904	4471	1073	24,–	1450	375	39	31	79,50	30
1905	4987	1240	24,86	1677	365	70	41	60,30	38
1906	5305	1454	27,41	1817	477	64	33	51,58	36
1907	5964	1696	28,43	1941	520	66	34	51,52	36
1908	6318	2181	34,52	2793	634	57	30	52,62	38
1909	6575	1971	29,97	2769	646	71	40	56,33	34
1910	6800	2096	30,82	3031	833	97	43	44,33	35
1911	7109	2420	34,04	3511	1161	104	54	51,93	36

Gyakoribb halálozási esetek és okok

Az elhalálozás oka	Az elhaltak száma 1902-ben	Az összes halálozások %-ban	Az elhaltak száma 1903-ban	Az összes halálozások %-ban	Az elhaltak száma 1904-ben	Az összes halálozások %-ban	Az elhaltak száma 1905-ben	Az összes halálozások %-ban	Az elhaltak száma 1906-ban	Az összes halálozások %-ban	Az elhaltak száma 1907-ben	Az összes halálozások %-ban	Az elhaltak száma 1908-ban	Az összes halálozások %-ban	Az elhaltak száma 1909-ben	Az összes halálozások %-ban	Az elhaltak száma 1910-ben	Az összes halálozások %-ban	Az elhaltak száma 1911-ben	Az összes halálozások %-ban
Agy- és szívhűdés, szív- és agybaj	4	10,53	3	8,57	1	2,56	6	8,82	4	21,87	12	18,20	6	10,53	7	9,87	14	14,44	15	14,42
Erőszakos halál	3	7,90	–	–	1	2,56	4	5,88	4	6,25	3	4,55	3	5,26	7	9,87	15	15,47	10	9,90
Gümőkór	25	65,79	25	71,43	31	79,50	41	63,30	33	51,08	34	51,52	30	52,62	40	56,33	43	44,33	54	51,93
Idegbajok	1	2,63	–	–	2	5,14	5	7,36	3	4,69	3	4,55	–	–	–	–	–	–	2	1,92
Tüdőlob, tüdővízenyő	1	2,63	–	–	1	2,56	2	2,94	4	6,25	3	4,55	5	8,77	6	8,45	14	14,43	6	5,77
Veselob	–	–	1	2,86	1	2,56	–	–	–	–	3	4,55	1	1,76	3	4,22	4	4,13	3	2,89
Has-, mell- és bélhártyalob	–	–	–	–	1	2,56	3	4,41	1	1,56	1	1,51	1	1,76	2	2,82	6	6,18	–	–

Év	Megbetegedési esetek	Megbetegedések a taglétszám %-ában	Halálozások a betegségi esetek %-ában
1901-ben	1115	31,59	4,30
1902-ben	1215	34,14	3,12
1903-ban	1282	30,96	2,73
1904-ben	1450	32,43	2,69
1905-ben	1677	33,63	4,06
1906-ban	1817	34,28	3,53
1907-ben	1941	32,54	3,40
1908-ban	2793	44,20	2,04
1909-ben	2769	42,11	2,56
1910-ben	3031	44,57	3,20
1911-ben	3511	49,38	2,96

Munkanélküliek és átutazók

I. Munkanélküliek

Év	Segélyezett tag	A taglétszám %-ban	Kilépési esetek száma	Összes nap	Egy segélyezettre esik nap	Kifizetett segély	Egy segélyezettre esik átlag	Elutazási segély
						K	K	
1902	495	13,91	728	26163	52,85	42.821,20	86,50	52
1903	638	15,41	914	29607	46,40	49.335,60	77,32	49
1904	649	14,52	960	30179	46,50	49.756,60	76,66	49
1905	697	13,98	1006	27346	39,23	46.423,20	66,60	89
1906	510	9,61	946	30351	59,51	50.841,60	99,68	76
1907	678	11,36	999	24496	36,12	30.195,–	57,80	117
1908	843	13,34	1257	34685	41,14	55.496,80	65,71	107
1909	921	14,00	1786	42581	46,23	78.508,60	85,24	130
1910	1180	17,35	2133	46730	39,60	93.460,–	79,20	183
1911	1035 ³³⁸	14,55	2712	39391	38,05	78.782,–	76,11	163

³³⁸ Elutazási segélyek nélkül.

Év	Kifizetett napok	Évekre átszámítva egész éven át munkanélkül	A taglétszám %-ban
1902-ben	26163	87	2,44
1903-ban	29607	98	2,36
1904-ben	30179	100	2,24
1905-ben	27346	91	1,83
1906-ban	30351	101	1,90
1907-ben	24496	81	1,36
1908-ban	34685	95	1,50
1909-ben	42581	140	2,13
1910-ben	46730	155	2,25
1911-ben	39391	131	1,84

Év	Segélyezettek havi átlaga	Esetek havi átlaga	A kifizetett napok havi átlaga	Év	Segélyezettek havi átlaga	Esetek havi átlaga	A kifizetett napok havi átlaga
1902	120	60	2180	1907	120	83	2041
1903	143	76	2467	1908	143	104	2890
1904	143	80	2506	1909	206	148	3548
1905	130	84	2279	1910	238	176	3894
1906	101	78	2529	1911	237	226	3282

Elutazási segélyek (à 30 és 50 K)

Év	Tagok	Összesen	Év	Tagok	Összesen
		K			K
1906	76	2280	1909	130	6100
1907	117	3510	1910	183	9150
1908	107	3210	1911	163	8750

Év	Munka nélkül volt tag	Utassegélyt kapott	Munkanélküli segélyt kapott	Segélyben nem részesült
1902	1236	410	495	331
1903	1656	603	638	315
1904	1556	659	649	248
1905	1539	693	697	149
1906	1398	599	510	289
1907	1396	545	678	173
1908	1734	655	843	236
1909	1763	788	1051	206
1910	2754	678	1363	713
1911	2421	615	1198 ³³⁹	608

³³⁹ Elutazási segélyekkel.

A munkanélküliség tartamának összkimutatása

Év	Megbetegedési napok	Munkanélküli napok	Utazási napok	Igényjogosulatlan napok	Összesen	Évekre átszámítva	Tagok százaléka
1902	35280	26163	15867	78137	155447	428	12,03
1903	36241	29607	17693	90673	174214	483	11,66
1904	49354	30179	22359	108111	224890	624	13,95
1905	53797	27341	19344	106981	207468	576	11,55
1906	59001	30351	14979	72192	176523	483	9,10
1907	83368	24496	10304	53806	171974	471	7,89
1908	96620	34685	13425	52718	197448	540	8,55
1909	78879	42581	16392	78078	215930	591	8,99
1910	97882	46730	14290	82858	241760	662	9,73
1911	114543	39391	10841	54892	219667	610	8,58

II. Utazók

Év	Utazások száma	A taglétszám %-ban	Átutazók	Kifizetett napok	Évekre átszámítva	A taglétszám %-ban	Esik egy utasra	Kifizetett segély		Esik egy utasra átlag	
								K	f	K	f
1902	568	15,96	3505	15867	52	1,46	27,95	19040	40	33	52
1903	603	14,56	3980	17693	69	1,42	29,34	21234	–	35	21
1904	659	14,73	4529	22359	74	1,65	33,92	26830	80	40	71
1905	693	13,90	4493	19344	64	1,28	27,91	23213	40	33	49
1906	599	11,30	3630	14979	49	0,92	25,–	17974	40	30	–
1907	545	9,13	2482	10304	34	0,57	18,90	12365	20	22	68
1908	655	10,37	3329	13425	36	0,57	20,49	16110	20	24	59
1909	788	11,98	4066	16392	54	0,82	20,80	19670	70	24	96
1910	678	9,97	3392	14290	47	0,65	21,07	17148	60	25	29
1911	615	8,65	2688	10841	36	0,50	17,62	13009	20	21	15

Temetkezési illetmények

Év	Elhalt tag	Összeg		Egy esetre jut		Év	Elhalt tag	Összeg		Egy esetre jut	
		K	f	K	f			K	f	K	f
1902	35	3461	32	98	89	1907	66	6400	–	96	–
1903	35	3500	–	100	–	1908	57	6000	–	100	–
1904	39	3900	–	100	–	1909	71	7300	–	100	–
1905	68	6780	–	99	70	1910	97	9600	–	100	–
1906	64	6451	–	100	79	1911	102 ³⁴⁰	10200	–	100	–

Özvegyi végkielégítés

Év	Segélyezettettek száma	A taglétszám %-ban	Kifizetett összeg		Egy esetre esik átlag		Aktív tag volt	Rokkant volt	Segélyezett személy	
			K	f	K	f			à 100–350 korona	à 450–600 korona
1902	19	0,53	8000	–	421	05	13	6	2	17
1903	18	0,43	5750	–	319	44	15	5	5	13

³⁴⁰ Két tag után később vették fel a temetési illetményt.

1904	19	0,42	6350	–	334	21	13	4	5	14
1905	35	0,70	14350	–	441	–	25	10	3	32
1906	27	0,50	9600	–	355	55	20	7	6	21
1907	35	0,58	11300	–	322	85	29	6	4	31
1908	25	0,39	8800	–	352	–	20	5	6	19
1909	22	0,33	9000	–	409	09	13	9	3	19
1910	40	0,58	16800	–	450	–	34	6	4	36
1911	29	0,40	11900	–	410	34	19	10	3	26

Árvasegély

Év	Összes árvák száma évközben	Kifizetett hónapok összege	Kifizetett összeg		Egy segélyezettre esik		Egy segélyezettre esik hónap	Évekre átszámítva összesen
			K	f	K	f		
1902	118	1242	9936	–	84	20	10,52	103
1903	113	1199	9592	–	84	88	10,61	99
1904	111	1164	9316	–	83	92	10,48	97
1905	138	1353	10828	–	78	46	9,80	112
1906	150	1580	12640	–	84	26	10,53	136
1907	169	1744	14052	–	83	11	10,31	145
1908	173	1856	14844	–	85	80	10,72	154
1909	169	1818	14284	–	84	52	10,25	151
1910	178	1791	14333	–	80	52	10,06	149
1911	162	1695	13427	–	82	88	10,46	137

Az összes segélyezési ágak főösszegei összevonva az összes segélyezetttek számával és a segélyezési összegekkel

Év	Segélyezetttek száma	Kifizetett segélyek		Egy segélyezettre esik átlag		Egy tagra esik kiadás			
		K	f	K	f	összesen		hetenként	
						K	f	K	f
1902	2186	187130	94	85	60	52	57	1	01
1903	2409	198666	01	82	46	47	98	–	93
1904	2383	236655	32	99	30	51	93	1	01
1905	2912	252647	20	86	76	50	66	–	97
1906	2940	274428	16	93	34	51	78	–	99
1907	3376	317650	70	94	09	53	26	1	02
1908	4138	373857	18	90	34	59	17	1	13
1909	4161	376624	74	90	51	57	28	1	10
1910	4539	446425	06	98	35	65	65	1	26
1911	4602	458920	96	99	72	64	55	1	24

Munkanélküliek és betegek számának áttekintése

Év	Tag	A taglétszám %-ban	A munkanélküliség tartama		Évekre átszámítva	A taglétszám %-ban	Kifizetett segélyek összege		Egy tagra jutó átlag kiadás	
			nap	hét	év		K	f	K	f
1901-ben	2562	72,53	144495	20641	393	11,11	123843	45	35	06
1902-ben	2315	65,05	155447	22205	496	13,93	130209	62	36	58
1903-ban	2518	60,82	174214	24886	505	12,20	139682	87	33	73
1904-ben	2629	58,80	224890	29999	605	13,55	170019	32	38	01
1905-ben	2779	55,73	207468	29637	568	11,46	171474	20	34	37
1906-ban	2852	53,76	176523	25215	483	9,10	184818	16	34	87
1907-ben	3092	51,82	171974	24566	470	7,87	210956	38	35	36
1908-ban	2015	61,96	197448	33205	540	8,54	266787	18	42	22
1909-ben	4016	61,78	215930	20846	592	8,97	261438	74	39	75
1910-ben	4850	71,31	241760	34536	697	10,24	315463	06	46	38
1911-ben	5004	70,38	219667	31379	630	8,91	329626	96	46	35

Rokkantak

Év	Rokkantak	A taglétszám %-ban	Kifizetett hetek	Egy rokkantára jutó átlag hét	Kifizetett segély		Egy segélyezettre jutó átlag	
					K	f	K	f
1902-ben	65	1,83	2953	45,43	35424	–	544	98
1903-ban	75	1,86	3452	46,02	40141	14	535	21
1904-ben	85	1,90	3907	45,96	47070	–	553	76
1905-ben	109	2,19	4766	43,72	55998	–	514	66
1906-ban	124	3,34	5557	44,81	67370	–	543	30
1907-ben	136	2,28	6128	45,06	74942	32	541	04
1908-ban	154	2,43	7159	46,48	83426	–	541	72
1909-ben	160	2,43	7173	44,83	91902	–	574	38
1910-ben	184	2,70	7285	39,59	99829	–	542	54
1911-ben	178	2,50	8544	48,–	103967	–	584	08

A tényleges rokkantszázalék a kifizetett heteknek évekre átszámításával

Év	Kifizetett hetek	Évek, illetve teljes éven át segélyezettek	A taglétszám %-ban
1902-ben	2953	56	1,58
1903-ban	3452	66	1,59
1904-ben	3907	75	1,67
1905-ben	4766	91	1,82
1906-ban	5557	106	2,00
1907-ben	6128	117	1,46
1908-ban	7159	137	2,17
1909-ben	7173	138	2,10
1910-ben	7285	140	2,03
1911-ben	8544	164	2,30

A rokkantakká nyilváníttak átlagos életkora 1911-ben 55,2; 1910-ben 45,85; 1909-ben 53; 1908-ban 53,19; 1907-ben 52; 1906-ban 50; 1905-ben 51; 1904-ben 44; 1903-ban 42; 1902-ben 43; 1901-ben 54 év.

Segélyezettek száma 1862-től 1911-ig

Év	Tagok	Betegek	Temetkezési illetményben részesült	Munka- nélküliek	Utasok	Rokkantak	Özvegyek	Árvák	Összes segélyezettek száma
1862	296	56	2	–	80	–	–	–	138
1863	347	79	6	–	113	–	–	–	198
1864	369	97	15	–	116	–	–	–	228
1865	396	88	12	–	204	–	–	–	304
1866	521	112	12	–	190	–	–	–	314
1867	557	109	11	–	94	–	–	–	214
1868	648	143	11	–	57	–	–	–	211
1869	821	201	19	–	53	–	–	–	273
1870	707	187	23	–	105	–	–	–	315
1871	830	219	17	–	87	2	2	–	327
1872	917	268	22	–	83	5	5	–	383
1873	908	281	18	–	175	5	5	–	384
1874	921	219	30	–	204	5	7	–	465
1875	730	231	21	–	179	6	5	–	442
1876	776	187	15	–	201	6	5	–	414
1877	772	261	27	107	303	10	10	6	724
1878	682	179	22	68	233	9	8	18	537
1879	564	190	12	65	180	12	6	24	489
1880	657	178	11	56	162	12	2	20	431
1881	638	189	7	42	177	14	3	17	449
1882	707	187	18	69	203	16	3	23	519
1883	758	247	15	57	209	13	10	23	574
1884	975	305	19	64	209	15	9	31	652
1885	1072	365	30	87	278	18	12	43	833
1886	1155	383	24	226	285	21	4	39	982
1887	1287	408	19	269	388	19	7	31	1141
1888	1726	445	21	244	396	21	9	35	1171
1889	1708	602	20	279	359	20	5	34	1319
1890	2155	778	31	399	310	23	13	40	1594
1891	2300	634	26	282	398	26	18	42	1426
1892	2375	769	34	371	301	30	22	64	1591
1893	2402	938	34	341	341	34	18	61	1767
1894	2640	787	35	403	369	41	14	62	1711
1895	2801	937	47	417	418	47	21	72	1959
1896	2825	793	45	497	418	54	20	85	1912
1897	2939	727	36	575	450	60	21	87	1956
1898	3121	803	34	499	368	54	21	105	1884
1899	3329	908	45	482	393	64	20	120	2032
1900	3492	834	41	622	390	65	20	128	2100
1901	3532	844	48	527	520	61	25	124	2149
1902	3559	921	38	495	568	65	19	118	2224
1903	4140	962	35	638	603	75	18	113	2444
1904	4471	1073	39	649	659	85	19	111	2635
1905	4987	1240	68	697	693	109	35	138	2980
1906	5305	1454	64	510	599	124	27	150	2928
1907	5964	1696	66	678	545	136	35	169	3325
1908	6318	2181	57	843	655	154	25	173	4088
1909	6575	1971	71	921	788	160	22	169	4102
1910	6800	2096	97	1180	678	184	40	178	4453
1911	7109	2420	102	1198	615	178	29	162	4706
Összesen		32082	1574	14857	16392	2058	619	2815	70397

Bevételek és kiadások átnézete 1862-től 1911-ig

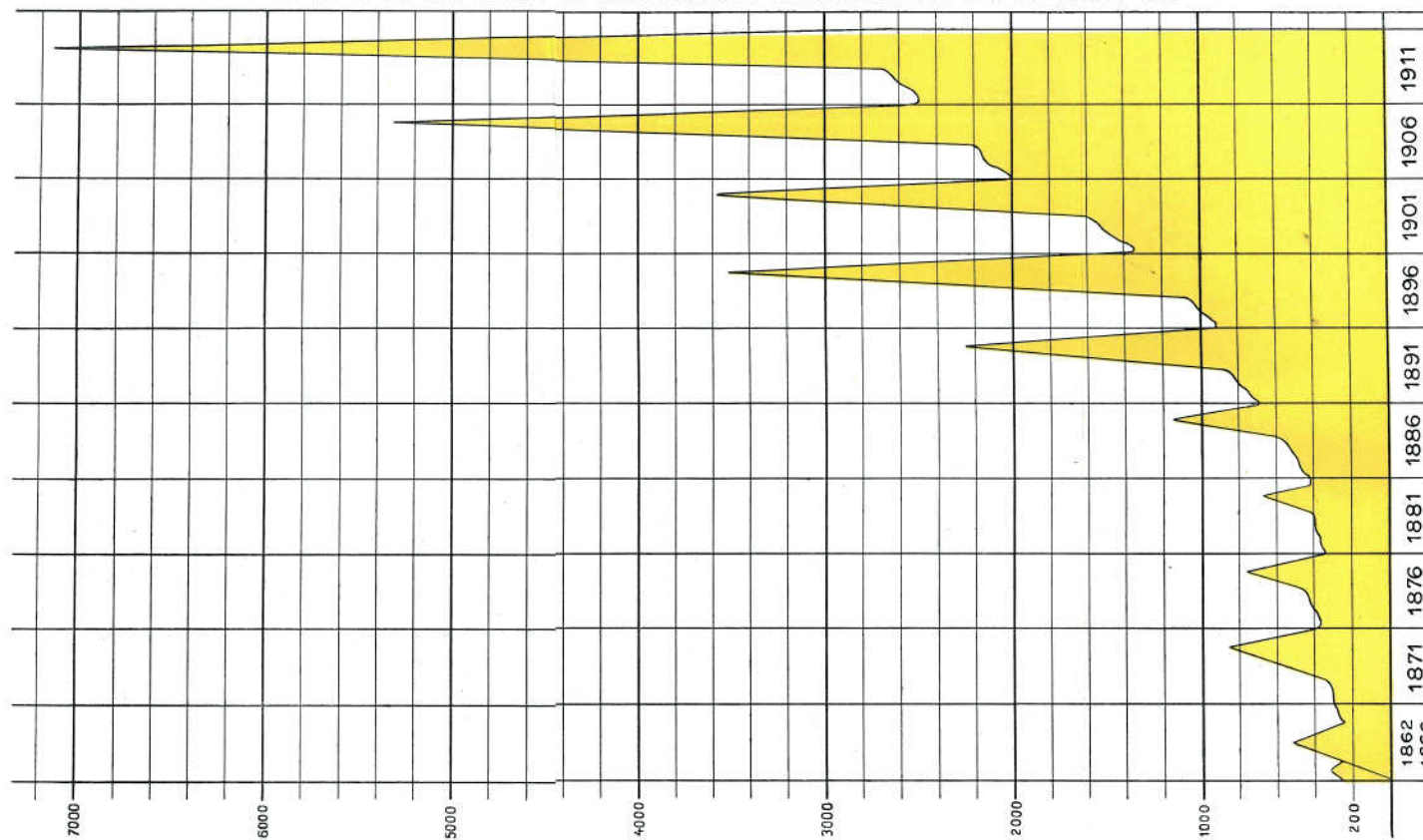
Év	Tagok száma	Bevétel		Kiadás		Felesleg		Hiány		Táppénz		Temetkezési illetmények		Rokkantsegély		Árvasegély		Özvegysegély		Munkandíktüli és utassegély		Szállók		Vegyes ³⁴¹		Tiszta vagyon	
		K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
1862	298	5797	04	2687	88	3109	16	–	–	2040	74	143	–	–	–	–	–	–	–	464	60	–	–	39	54	3109	16
1863	347	8444	42	5358	28	3086	14	–	–	3976	50	445	–	–	–	–	–	–	–	678	–	–	–	258	78	6195	30
1864	369	10522	64	6752	74	3769	90	–	–	4229	90	1200	–	–	–	–	–	–	–	696	–	–	–	626	84	9965	20
1865	396	9704	02	6382	58	3321	44	–	–	3474	54	891	28	–	–	–	–	–	–	1224	–	–	–	792	76	13286	64
1866	521	12326	18	9020	14	3306	04	–	–	5856	36	906	–	–	–	–	–	–	–	1339	–	–	–	918	78	26592	68
1867	557	13455	52	7889	32	5566	20	–	–	4973	08	871	64	–	–	–	–	–	–	561	–	–	–	1483	60	22158	88
1868	648	15073	80	9158	60	5915	20	–	–	6876	96	870	–	–	–	–	–	–	–	535	–	–	–	1076	64	28074	08
1869	821	24848	42	14178	02	10670	40	–	–	10173	64	1520	–	–	–	–	–	–	–	318	–	–	–	2166	38	38744	48
1870	707	22132	04	14812	66	7319	38	–	–	9826	50	1840	–	–	–	–	–	–	–	608	–	–	–	2538	16	46063	86
1871	830	28794	50	16426	44	12368	06	–	–	11063	40	1360	–	360	–	–	–	174	–	514	–	–	–	2955	04	58431	92
1872	917	27876	46	23046	92	4829	54	–	–	15402	62	1760	–	1360	–	–	–	500	–	486	–	–	–	3538	30	63261	46
1873	908	30959	38	25643	14	5316	24	–	–	15400	18	1386	–	1158	–	–	–	320	–	1050	–	–	–	6328	96	68577	70
1874	921	30917	30	22791	50	8125	80	–	–	12931	74	2356	–	1309	–	–	–	700	–	1224	–	–	–	4270	76	76703	50
1875	730	27861	38	23239	02	4622	36	–	–	12967	18	1627	76	1266	–	–	–	440	–	1194	–	–	–	5744	08	81325	86
1876	776	19105	02	17280	28	1824	74	–	–	10615	46	1170	–	1296	–	–	–	280	–	1230	–	–	–	2688	82	83150	60
1877	772	45597	12	39126	02	6741	10	–	–	12996	74	2671	–	1620	–	96	–	850	–	5402	–	–	–	15490	28	89621	70
1878	682	34373	64	34234	54	139	10	–	–	9580	80	2121	26	3599	–	1064	–	800	–	3454	–	–	–	13615	48	89760	80
1879	564	37747	26	34609	52	3137	74	–	–	8974	06	1200	–	4860	–	1776	–	600	–	2866	40	–	–	14333	06	92898	54
1880	657	33362	86	31728	18	1634	68	–	–	10427	08	1100	–	5490	–	1640	–	90	–	2561	40	–	–	10419	70	94533	22
1881	638	41401	58	31179	72	10231	86	–	–	7643	68	700	–	6830	–	1752	–	370	–	2123	60	–	–	11760	44	104755	08
1882	707	39200	36	33930	18	5270	18	–	–	10792	68	1800	–	5330	–	1688	–	300	–	2937	60	–	–	11081	90	110026	26
1883	758	52279	62	36971	98	15307	64	–	–	11537	20	1461	04	5040	–	2024	–	850	–	2784	80	–	–	13274	94	125333	90
1884	975	60217	30	48894	92	11322	38	–	–	19656	20	1871	–	5935	72	2488	–	700	–	2965	80	–	–	15284	20	136656	28
1885	1072	68460	96	53068	96	15392	–	–	–	18510	26	2950	–	7040	–	2136	–	1050	–	3605	20	–	–	17777	50	152048	28
1886	1155	69661	80	63105	94	6555	86	–	–	20583	10	2400	–	7320	–	3296	–	350	–	8707	80	–	–	20449	04	158604	14
1887	1287	77412	06	69751	64	7660	42	–	–	22443	64	1900	–	8000	–	2680	–	500	–	11129	40	–	–	23108	60	166264	56
1888	1726	143854	34	85604	92	58249	42	–	–	15701	54	2100	–	19734	–	2584	–	1050	–	12723	12	–	–	31712	26	224513	98
1889	1708	105743	74	90285	64	15458	10	–	–	31638	42	1995	78	9677	80	2736	–	650	–	12973	70	–	–	30613	94	239972	08
1890	2155	166506	30	169695	34	–	–	3189	04	50907	34	3100	–	12146	–	3208	–	1700	–	29704	26	–	–	68929	74	236783	04
1891	2300	163006	02	163266	34	–	–	260	32	46627	26	3300	–	13298	38	3128	–	4350	–	17402	74	–	–	75159	96	236522	72
1892	2375	155725	36	146645	22	9080	14	–	–	54935	30	3381	72	17986	–	4200	–	6950	–	25886	04	–	–	33306	16	245602	86
1893	2402	145446	36	145750	86	–	–	304	30	29157	36	3230	–	18883	–	5164	–	5350	–	20431	40	–	–	63535	10	245298	56
1894	2640	138877	26	134243	36	4633	90	–	–	54652	06	3437	60	22095	40	5136	–	4800	–	22239	96	–	–	21882	34	249932	46
1895	2801	163140	60	154494	48	8646	12	–	–	64102	76	4700	–	24144	–	5572	–	7800	–	24714	36	–	–	23461	36	258578	58
1896	2825	166971	40	152493	14	14478	76	–	–	57068	10	4529	80	25336	–	6256	–	6850	–	27953	62	–	–	24499	62	273057	34
1897	2939	167300	44	167097	28	203	16	–	–	58145	58	3444	–	27066	–	6900	–	8000	–	37901	88	–	–	25639	82	273261	–
1898	3121	169754	90	168676	80	1078	10	–	–	58932	12	3400	–	30036	–	8856	–	7350	–	37202	02	–	–	22900	66	274339	10
1899	3329	214330	24	220469	30	–	–	6139	06	65865	60	4585	40	33812	60	9924	–	6800	–	46264	14	220	–	52997	56	268199	74
1900	3492	190482	11	199419	67	–	–	8937	56	60848	27	4175	–	35296	–	11022	–	7250	–	58120	10	806	48	21901	82	³⁴² 290812	11
1901	3532	213982	01	207152	65	6829	36	–	–	59794	05	4600	–	34443	34	10964	–	9250	–	60449	40	673	80	23378	06	307863	96
1902	3559	226939	17	209558	46	17380	71	–	–	68348	74	3461	32	35524	–	9936	–	8000	–	61861	60	799	30	21627	50	334632	72
1903	4140	348147	75	236120	01	112027	74	–	–	69113	27	3500	–	40141	14	9592	–	5750	–	70569	60	876	60	36577	40	378969	92
1904	4471	333138	39	309136	29	24002	10	–	–	93431	92	3900	–	47070	–	9316	–	6350	–	76587	40	390	50	72090	47	402972	09
1905	4987	417738	66	329380	–	88358	66	–	–	101834	60	6780	–	55998	–	10828	–	14350	–	69636	60	1964	24	67988	56	491330	75
1906	5305	429690	62	371178	39	58512	23	–	–	116002	16	6451	–	67370	–	12640	–	9600	–	68816	–	2251	–	88048	23	549842	98
1907	5964	535709	51	462093	10	73616	41	–	–	159396	18	6400	–	74942	32	14052	–	11300	–	51560	20	1952	–	142490	40	623459	39
1908	6318	597010	20	511062	76	85947	44	–	–	191970	18	6000	–	83426	–	14844	–	8800	–	74817	–	2910	20	128295	38	709406	83
1909	6575	659047	24	530310	90	128736	34	–	–	157159	44	7300	–	91902	–	14284	–	9000	–	104279	30	2746	30	143639	86	838143	17
1910	6800	640925	18	583454	18	57471	–	–	–	195704	46	9600	–	99829	–	14333	–	16800	–	119758	60	2797	60	124631	52	895614	17
1911	7109	678481	16	591904	92	86576	24	–	–	229085	76	10200	–	103967	–	13427	–	11900	–	100541	20	2746	30	120037	66	982190	41
	Főösszeg	8019482	14	7020763	13	1017549	29	18830	28	2373370	71	152092	60	1091937	70	229542	–	188874	–	1296453	84	21134	32	1667367	96	952190	41
	Leírt veszteségek ³⁴³			16528	60			16528	60																		
				7037291	73			35358	88																		

³⁴¹ Önképzés, Typographia költsége, házbér, dologi kiadások, adók, kölcsönök utáni kamatok, beruházások.

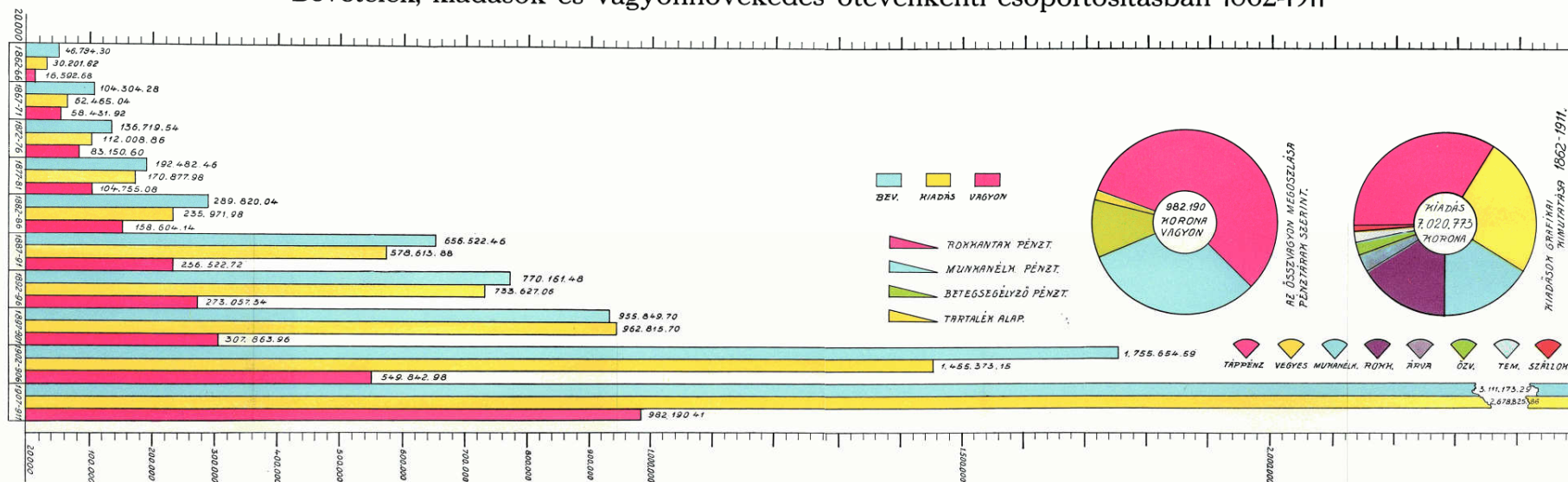
³⁴² A mérlegben nem szereplő kamatokkal.

³⁴³ A régi mérlegekben értékben ki nem mutatott Klauzál-utcai háznál és egyéb leírások.

ÖTÉVENKÉNTI TAGLÉTSZÁMEMELKEDÉS 1862-1911

Bevételek, kiadások és vagyonnövekedés ötvenkénti csoportosításban 1862-1911

VAGYONSZÁMLA 1911

